

THE NATIONAL ACADEMY OF SCIENCE OF UKRAINE
M.S. HRUSHEVS'KYI INSTITUTE OF UKRAINIAN
ARCHEOGRAPHY AND SOURCE STUDIES

INSTITUTE OF THE HISTORY OF UKRAINE
THE CENTRE OF CULTUROLOGICAL STUDIES

Series "Sources from the history
of the Church in Ukraine"
Vol. 2

Series
"Ukraine in XX c."
Vol. 3, part 1

**THE SECOND
ALL-UKRAINIAN
ORTHODOX
CHURCH
*SOBOR***

17–30 of October 1927
Documents and Materials

Kyiv 2007

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ
УКРАЇНСЬКОЇ АРХЕОГРАФІЇ
ТА ДЖЕРЕЛОЗНАВСТВА
ім. М.С. ГРУШЕВСЬКОГО

ІНСТИТУТ
ІСТОРІЇ УКРАЇНИ
ЦЕНТР КУЛЬТУРОЛОГІЧНИХ
СТУДІЙ

Серія “Джерела
з історії Церкви в Україні”
Книга 2

Серія
“Україна у ХХ ст.”
Том 3, книга 1

**ДРУГИЙ
ВСЕУКРАЇНСЬКИЙ
ПРАВОСЛАВНИЙ
ЦЕРКОВНИЙ СОБОР
УАПЦ**

17–30 жовтня 1927 року
Документи і матеріали

Київ 2007

ББК 86.372

В85

У збірнику вперше публікується документація Другого Всеукраїнського Православного Церковного Собору Української автокефальної православної церкви 17–30 жовтня 1927 р., – передсоборні матеріали, протоколи засідань, списки делегатів і гостей Собору, проекти наказів щодо реформування УАПЦ та інші документальні матеріали. Для істориків, архівістів, релігієзнавців, викладачів вузів, студентів, всіх, хто цікавиться історією Церкви в Україні.

Редакційна колегія:

В.А. Смолій (співголова), *П.С. Сохань* (співголова),
С.І. Білокінь, *В.М. Даниленко*, *С.А. Кокін*, *О.О. Маврін* (відповідальний секретар),
Н.В. Маковська, *Н.І. Миронець*, *І.М. Преловська*

Упорядники:

С.І. Білокінь, *І.М. Преловська*, *І.М. Старовойтенко*

Наукові редактори:

П.М. Бондарчук, *А.М. Киридон*

Рецензенти:

А.Л. Зінченко, д.і.н.
Ю.А. Мицик, д.і.н., проф.

Рекомендовано до друку:

Вченою радою Інституту української археографії та джерелознавства
ім. М.С. Грушевського НАН України
протокол № 5 від 28 листопада 2006 р.

Вченою радою Інституту історії України НАН України,
протокол № 1 від 1 лютого 2007 р.

ISBN 978-966-02-4234-0

© Інститут української археографії, 2007

© Інститут історії України, 2007

ЗМІСТ

Білокінь С. І. Джерела інформацій з історії УАПЦ

7

Преловська І. М. “Собор самопізнання”
Української автокефальної православної церкви

17

Від упорядників

38

Документи і матеріали

Стенограми засідань

17–30 жовтня 1927 р.

57

Матеріали до біографічного словника
діячів УАПЦ

634

Іменний покажчик

653

Географічний покажчик

674

Покажчик релігійних установ

681

Список скорочень

691

Перелік документів

695

*Це видання вийшло завдяки щедрій
фінансовій підтримці
Канадійського Інституту українських студій Альбертського
університету
(Canadian Institute of Ukrainian Studies),
Вічного фонду ім. родини Юхименків,
Меморіального фонду ім. Нестора Печенюка
Українського Православного Братства
ім. Митрополита Василя Липківського (США)
Мовчана Володимира Петровича
Черкаського Єпархіального Управління
Української Православної Церкви Київського Патріархату
Міжнародного Благодійного Фонду
“Українська родина”*

Джерела інформацій з історії УАПЦ

Протягом кількох десятків років українська еміграція не мала й не могла мати іншого джерела відомостей щодо історії Української Автокефальної Православної Церкви 1921 року, як усне передання. Воно тривало в рамках Соборно-правної церкви, де його плекали представники кліру й вірні. Самовидці відтворювали атмосферу подій на материк – в Україні, історію нищення Церкви за умов богоборчої антиукраїнської влади. Численні автори лишили велику кількість пам'яток, що друкувались як окремими виданнями, так і в журналах “Церква і Життя”, “Православний українець”, “Дзвін” тощо. Винятково велику цінність мають документи свідків і праці церковних істориків – Олени Володимирівни Чехівської (26 лютого 1882, Сарни Под. губ. – 10 листопада 1969, Філадельфія, США)¹, о. Петра Михайловича Маєвського (25 червня 1893, с. Никонковичі, Львівщина – 3 червня 1982)², протопресвітера Демида Бурка (псевд. Данило Святогірський; 29 серпня 1894, Поділля – 9 червня 1989, Штутгарт, Німеччина)³, Митрофана Явдася (3 червня 1903, с. Якимове Полтавської губ. – 29 грудня 1966, Вотербурі, Кон., США)⁴ та інших⁵. Нагадаю, що увесь цей час на території державні документи були заховані, засекречені, закриті, а документи партикулярні знищені.

У тій літературі, що накопичилась за кордоном, були й природні недоліки. Формуючись неконтрольовано, усне передання інколи підпадало впливам погано інформованих і разом з тим грубо закомплексованих, а чи іншого типу – злонамірених осіб. Українські дилетанти не люблять і уникають деталей. Лишались не з'ясовані в подробицях навіть останні роки життя предстоятеля УАПЦ – Митрополита Липківського. Навіть того, коли й за яких обставин він загинув, документально не можна було встановити.

Як далеко від справжніх людських стосунків уявляли представники першої хвилі української еміграції підсовецькі обставини, видно з рідкісного тепер видання, що з'явилося в Америці 1948 року. Тоді панотець Дмитро Савка написав: “Року Божого тисяча дев'ятсот тридцять четвертого (1934) місяця листопада, дня першого у Свято-Софійських хорах спочив в домовині Велит Духа, Князь Рідної Церкви й Народу, Митрополит Василь Липківський”⁶. На думку автора, Митрополита Василя 1934 року, за місяць до вбивства Кірова можна було занести в домовині до Св. Софії й там поховати – річ насправді абсолютно неможлива!

Вийхавши наприкінці війни на еміграцію, Олена Володимирівна Чехівська оселилась у Філадельфії. Належала до СФУЖО й Українського православного братства ім. Митрополита Василя Липківського. Існує світлина, де вона разом із сестрою Лесею Українкою – Ізидорою Петрівною Косач-Борисовою та удовою Лева Юркевича – Марією Павлівною. Правдоподібно, вони часто й радо зустрічались, – їхнім розмовам, кажуть, не було кінця. Поза очі їх називали “київською старовиною”.

Усі три жінки мали особистий досвід життя в СРСР. Чоловік Олени Володимирівни Чехівської – один із лідерів УАПЦ, благовісник, пройшов у процесі СВУ. До ювілею 1917 року 3 листопада 1937-го був розстріляний у Сандормоху⁷. Ісидора Петрівна побувала в сибірських концтаборах. Сина Марії Павлівни забрали теж у зв’язку зі справою СВУ.

Сказати, що Олена Володимирівна Чехівська була обізнана в церковних справах, – значить, не сказати нічого. Життя подружжя Чехівських й церковне життя були неподільні. Історик УАПЦ Федір Бульбенко розповідав про це подружжя так: “Вона, як старша сестра (була головою сестрицтва парафії св. Софії), а Володимир Мусійович, як Проповідник. Хто з живих свідків, що були у св. Софії на Богослуженнях, то пам’ятають маест[ат]ичну постать у чорній рясі та епатрахилі (sic). В.М. на казальниці катедри (XVIII ст.), з богословською промовою. Обоє вони були вдягнені в чорне вбрання, Олена Володимирівна завжди до того в українській вишиваній сукні, а В.М. в чумарці. [...] В ті важкі часи повосенні й пореволюційні не було де дістати тканини на ризи і О.В. діставала полотно, а сестри вишивали колоски золотої пшениці та сині волошки по ньому й шили для священників та дияконів облачення”⁸.

Отже, 12 червня 1949 року в багрянівських “Українських вістях”, що виходили тоді в Новому Ульмі, з’явилась розповідь про останні роки життя Василя Липківського. Підписано текст криптонімом “О.Ч.” Цей підпис надто промовистий, щоб у ньому суміватись. Він ніби сам натякає на високоавторитетну авторку. Таким чином, передплатники “Українських вістей” довідались, що митрополит “жив в Україні і перемісті Києва зовсім ізольований від усього українського віруючого громадянства, а потім (коли домівку совети забрали) разом з сестрами був переселений в с. Чоколівку, й там жив в перехідній малій кімнаті разом з родиною сестри (5 чоловік) до 1938 року. В лютому 1938 року Митрополит Василь Липківський одержав від київського НКВС «повідку» негайно з’явитись до НКВС. В призначений день і годину 80-літній хворий знесилений Митрополит пішов з с. Чоколівки на Печерськ, пішов на свою Голгофу в супроводі своєї сестри, й звідти вже не повернувся [...]. Ніяких відповідей на запитання й клопотання сестри, яка весь час дбала й піклувалася про свого достойного брата, НКВС не давало”⁹.

У журналі “УАПЦ у вільному світі” (соборноправників), що виходив у США під назвою “Православний українець”, під рубрикою “Матеріяли до канонізації” протопресвітер Юрій Попів (магістр ієромонах Ювеналій) під черговим псевдонімом “Ол. Попів” надрукував статтю про Митрополита Липківського. У

відповідному місці він навів свідчення “Українських вістей” 1949 року й ствердив, що О.Ч. – це Олена Чехівська¹⁰.

Нехай і неточна в деталях, версія Олени Володимирівни на еміграції устійнилася. 1951 року “Матеріяли до Патерика Української Автокефальної Православної Церкви” надрукував у Мюнхені протоієрей Митрофан Явдась. “Яка ж доля Великого Митрополита Василя? – питає він. – Де його могила?” Відповідаючи на ці питання, він навів листа О.Чехівської¹¹. Так само і в пізнішій своїй праці (1956) він повторив те саме: “В цьому 1938 році в лютому місяці НКВС його заарештувало, після чого не було ніяких відповідей про його долю. На запитання НКВС не відповідало”¹².

Якраз у датуванні його смерті слабкість усної передачі інформації виявилась найяскравіше.

1. За відомостями Правлячого Єпископа Західньо-Європейської дієцезії УАПЦ Соборноправної Київської Євгена (Бачинський Євген Васильович; 1885 чи 24 серпня 1878, Катеринослав – 30 жовтня 1978, м. Бюль, Швейцарія), Митрополит Василь Липківський помер 28 квітня 1938 року у Воркуті¹³.

2. Михайло Кравченко переказав свій варіант – про заслання Митрополита до с. Берьозова Ханті-Мансійського національного округу, де за сім кілометрів від табору його вбили 10 вересня 1941 року¹⁴.

3. Яскраво характеризує еміграційні обставини пізніша стаття ієромонаха Ювеналія (“в мирі: Юрій Попів”), що з’явилась восени 1977 року в журналі “Православний українець”. За відомостями якогось Степана Олександрова, вже покійного на той час (він нібито був близький до Владики), отець Ювеналій писав: “Церквострій¹⁵ України Василь по усуненні від діяльного церковного служіння світською владою ще лишався на волі в наслідок (sic) поступки тієї влади, добутої працею правозаступника УАПЦ свящ. Петра Ромоданова, обраного на Єпископа Лохвицького, – до р. 1937. Жив угодник Божий Василь у своєї сестри у Києві, згодом в Александрівській Слободі, під таємним доглядом і домашнім арештом, працюючи у себе над низкою творів: Історією Української Церкви, підручниками Старого і Нового Заповіту, церковного уставу, історії все-світньої Церкви, проповідями тощо. Заарештований на хвилі терору р. 1939, Церквострій України і Ісповідник Віри Василь був засланий до Караганди, а потім до Сибірських таборів і, нарешті, в місто Кяхту на річці Печорі в Ненщині. Там 10 жовтня року 1951 (sic) до нього прийшли два урядовці МВД, що нахабно запропонували йому поклонитися дияволу (так!). Обурений Ісповідник віри Василь прочитав молитву «Нехай воскресне Бог» і «Вірую в Єдиного Бога» і прогнав дияволопоклонників од себе, загрозивши їх викрити. Тоді вони його на місці забили... (свідчить піклувальник Степан Олександрів, нині покійний)”¹⁶.

Що вражає в цій оповіді, так це передусім поклик інформатора на подію, що відбулась 1951 року “в місті Кяхті на річці Печорі в Ненщині” (sic). Як бачимо, наприкінці життя “товариша Сталіна”, якийсь “піклувальник Степан Олександрів”, що помер не пізніше 1977 року, зміг переконати еміграційного ієромонаха Ювеналія: попри залізну заслону він одержав ніби точну дату смерті

предстоятеля. Нагадаймо: число журналу вийшло в жовтні-грудні, тоді як за кілька місяців перед тим – у квітні-червні того самого 1977 року з'явилося те число, в якому, покликаючись на ту саму публікацію добре відомого у громаді свідка – Олени Чеховської, ієромонах писав щось інше: у лютому 1938 року “пішов на свою Голгофу і звідти вже не повернувся”.

Ради цього передатування, певно, й вигадав “підкувальник” неймовірну повоєнну історію, щоб протягти життя Владики, а з ним і хвилю терору, з 1937-го року до 1951-го. Замовникам цієї акції було важливо затерти в свідомості пам'ять про Великий терор як широкомасштабну чекістську операцію, розпочату в липні 1937 року.

У філадельфійській парафії св. Андрія Первозваного УАПЦ ще за життя Олени Чехівської було відзначено її річницю. Священик о. Петро Сагайдачний та інші у своїх виступах відзначили тернистий шлях життя Володимира й Олени. Федір Бульбенко згадував: “У своїй відповіді на численні привітання О.В. нагадала, що вороги й на еміґрації намагаються знищити нашу УАПЦ, відроджену в 1921 році, різними підступними методами, але велика правда ніколи не вмере”¹⁷. Можливо, Олена Володимирівна під “різними підступними методами” могла мати на увазі історичну дезінформацію.

Це не можна не пов'язати з чекістськими брехнями на території. Тут у п'ятдесятих роках влада ще боялася повідомляти родичам розстріляних у 1937–38 роках справжню дату й причину смерті. Часова відстань була ще невелика – якихось двадцять років. Величезна кількість близьких родичів, передусім дружин, зазнали б шоку. Якби народ одержав документальне потвердження того, що масові розстріли припадають на зовсім короткий проміжок часу, у когось могла б виникнути думка про певну кампанію, операцію. Це могло завести далеко. Щоб уникнути комплікацій, тодішній голова КГБ І.А.Сєров 24 серпня 1955 року віддав директиву № 108 сс, що примушувала підлеглих брехати. Ще 1993 року я опублікував листування з удовою священика Степана Горового. Посадові особи – оперуповноважений Беліков, начальник 1 відділення УАО УКГБ при РМ УРСР по Київській області Середа й начальник УАО Беляєв восени 1955 року “учинили свої підписи” під такою ганебною довідкою: “Из архивно-следственного дела № 29972 видно, что Горевой Степан Минович [...] 15 сентября 1937 года тройкой УНКВД Киевской области осужден к ВМН. Приговор исполнен 22 сентября 1937 года. Рассмотрев заявление Горевой Марии Афанасьевны и руководствуясь указанием КГБ при СМ СССР № 108 сс от 24 августа 1955 года, считаю возможным об'явить о том, что ее муж – Горевой Степан Минович в 1937 году был осужден на 10 лет и находясь в местах заключения, умер 28 декабря 1942 года от инфаркта миокарда”¹⁸.

1980 року історичну свідомість еміґрантів, а конкретно – версію Попова-Олександрова – було піддано новій деструкції. Митрополит загинув, можливо, все-таки не 1951 року. І.Холодняк писав, що владика арештували в березні 1938 року й заслали на холодну північ¹⁹. Дату арешту перенесено на місяць, а дати смерті немає.

Як бачимо, на еміграції з'явилась низка публікацій, у яких знаходимо однозначні, ніби точні дати смерті, – на жаль, ні на чому не оперті, і, на жаль, всі до одного, як з'ясувалося, неправдиві. Разом з тим, попри те, що біографічною конкретикою, виходить, можна злегковажити, майже в усіх цих повідомленнях (крім найпершого – про домовину у Св. Софії) лишаються зерна істини. Це загальна характеристика підсовєцького способу життя як життя підневільного, а масового терору як магістрального методу управління.

Відомості Олени Чеховської увійшли до еміграційних енциклопедій:

1. Згідно “Української малої енциклопедії” Євгена Онацького (кн. 7. 1960), у лютому 1938 року Митрополита викликано з Чоколівки до НКВС на Печерськ, “звідки він уже ніколи не повернувся. Ніяких відомостей про його долю сестрі затриманого НКВС не давало”.

2. Так само і в статті, вміщеній в “Енциклопедії українознавства” (Т. 4. 1962), стверджується, що влада “після кількох арештів, добилася його усунення” (1927) і, заарештувавши Л. у 1938 знов, умертвила його за невідомих обставин і невідомо де та коли”.

3. Те саме знаходимо у виданні “Encyclopedia of Ukraine” (Vol. III: L – Pf. Toronto; Buffalo; London, 1993), що випередило час. Воно містить масу статей з нез'ясованими датами смерті, і це його не може не знецінювати.

На схилку життя (1962) голова Українського Православного Братства ім. Митрополита Василя Липківського Аркадій Яременко (? м. Сенча, Полтавщина – 29 вересня 1979, Чикаго)²⁰, що видав “Проповіді” Митрополита Липківського, у статті “Великий митрополит”, присвяченій 44-літтю його єпископської хіротонії, писав: “Дальші роки свого життя Митрополит жив у Києві і працював над Історією Української Православної Церкви (7 розділів), а в 1937 році НКВД втретє заарештувало Митрополита й вивезло на заслання, з якого він не повернувся”²¹. Зазначу в дужках, що в сенсі датування саме ця публікація виявилась найточніша.

У посмертно виданій праці протопресвітера Демида Бурка говориться, що Митрополита “заарештували востаннє і вже не відпустили в березні (?) 1938 року”²².

Принципово інакшої версії про загибель Митрополита Липківського на еміграції не виникало, хоч принаймні в роки німецької окупації була змога щось з'ясувати в родичів. При цій нагоді слід поговорити про партикулярні папери.

Оповідючи історію рукопису “Історії Української Православної Церкви” Василя Липківського, Н. Бурчак зауважив, що, крім цього манускрипту, “докладні мемуарні записи про життя УАПЦеркви та частини денників його з останніх часів” зберігала сестра (Марія), яка цей матеріал “нікому не давала [...] до перегляду”²³.

На переддень незалежності всі Митрополитові діти вже повмирали. Ганна Василівна, геолог, померла 31 грудня 1964 року, Марія Василівна – 26 січня 1987 року. Уточнювати щось стало вже неможливо.

Тим часом дочка Ганни Василівни – Ірина Євгенівна Пійяр (нар. 1933), – себто вже онука нашого Митрополита розповідає²⁴, що перед відступом німців

хтось приходив до Марії Василівни по рукописи, і вона їх тій особі віддала. Можливо, що папери, коли вони доїхали, опинились, таким чином, на еміґрації, тільки ж ніколи не впливали. Зауважу при цій нагоді, що давні члени братства Апостола Андрія Первозваного пригадують розповідь еміґранта В.К., ніби якісь архіви УАПЦ заховані в стіні Покровської Солом'янської церкви (!).

Подібну версію за журналом “Хрест і тризуб” (1976) проводив 1980 року о. Петро Михайлович Маєвський (25 червня 1893, с. Никонковичі, Львівщина – 3 червня 1982)²⁵, відомий тим, що в 1933–37 роках листувався з Владикою: “Митрополит Василь був арештований в 1938-му році. Всі спроби довідатись про нього були даремні. Тільки через рік його сестра, Марія Костянтинівна, одержала лист від нього. Митрополит Василь був в лагері десь коло Мурманська. З великими труднощами менша дочка Митрополита, Анна одержала дозвіл на побачення і поїхала в Мурманськ. (Старша дочка й два сини були на засланні). Вона знайшла отця в лагері за Мурманськом, в дерев'яному бараці. Митрополит був хворий – медичної допомоги не було, тяжко було йому... Коли вже вона повернулася до Києва, то ніякої відповіді на свої листи від Митрополита не одержала. Найбільш імовірно, що Митрополит Василь помер в другій половині 1939 року. А де його могила?.. Тільки Богу відомо. (З журн. «Хрест і Тризуб», ч. 11. [19]76 р.)”²⁶.

Не подаючи покликів на свої джерела, о. Маєвський навів надзвичайно цікаву інформацію: “Щож сталося, – питає він, – з тими багатьма цінними рукописними творами Митрополита, крім цих чотирьох, що вийшли друком – Проповіді, Розділ VII з великої Історії Церкви, Малої Історії Церкви й Листів? – І відповідає: При відступі німців з України всі рукописні твори Митрополита були дані під охорону німців проф. Ф.С. Гавриша, що взяв їх з собою і мав перевезти за кордон. В дорозі попав він під бомбовий напад – загинув сам і усе, що він мав з собою”²⁷.

Нарешті, в “Мартирології Українських Церков”, що вийшла на початку перестройки, рік його смерті – 1938 – подано зі знаком питання: за відомостями упорядників, у лютому 1938 року його заарештовано і заслано на Соловки, де він властиво й загинув. У примітці упорядники подали паралельні відомості: “Згідно з іншим джерелом, сестра митр. В. Липківського Марія Константинівна одержала перший лист від ув'язненого митрополита на початку 1939 року, а молодша його дочка Ганна відвідала його у тому ж році в ув'язненні, де застала його важко хворим”²⁸.

Великому масиву еміґраційних публікацій протистояла антинаукова позиція влади в СРСР, що уникала фактів і обмежувалась політологічними конструкціями. У найзагальнішому вигляді їх формували в Політбюро ЦК КПРС і спускали керівництву республіканських парторганізацій. На місцях рішення верхньої влади пристосовувалось до місцевих умов і передавалось для виконання відповідним органам. Так, 1981 року вийшов шостий том другого видання нормативної УРЕ “Куликів-Мікроклімат”. Статті “Василь Липківський”, ба навіть “Липківщина” тут немає. Головним редактором і головою редколегії видання, зокрема цього

тому, був функціонер і поет М. Бажан. Характер статті про УАПЦ визначали в ЦК Компартії України й замовили директорів Київської Міжреспубліканської філії Інституту релігієзнавства Академії суспільних наук при ЦК КПРС. З червня 1978 року аж до самої незалежності (червень 1991) цю посаду обіймав Олексій Семенович Онищенко. Ось текст його статті:

“Українська автокефальна православна церква (УАПЦ), самосвяти – антинародна, антирадянська релігійно-політ. організація, створена укр. бурж. націоналістами. Існувала на Україні 1921–30. Офіційний початок їй поклав всеукр. православний собор у Києві 1921, який проголосив створення УАПЦ як самостійної (автокефальної церкви). Оскільки прихильники УАПЦ висвячували своїх єпископів самочинно, без схвалення найвищим православним духовництвом, вони дістали назву «самосвятів». УАПЦ була зв’язана з антирад. бурж.-націоналістичною орг-цією – «Спілкою визволення України» (СВУ), виступала за відрив України від Росії. Рядові віруючі, зрозумівши контрреволюц. ество верховодів УАПЦ, поривали з ними. Надзвичайний православний собор 1930 у Києві прийняв рішення про розпуск УАПЦ. В роки Великої Вітчизн. війни фашист. окупанти безуспішно намагалися відновити УАПЦ, духовництво якої прислужувалося гітлерівцям, чим викликало нар. гнів і змушене було тікати разом з нім. військами. УАПЦ діє тільки за кордоном у середовищі укр. еміґрації (гол. чин. у США і Канаді) й використовується імперіалістичними колами в антирад. цілях. О.С.Онищенко”²⁹.

Олексій Семенович Онищенко народився в розпал голодомору 17 березня 1933 року в с. Рудці Гребінківського району Полтавської області. Його батько Семен Іванович (1900–1956) і мати Лукія Лаврентіївна (1900–1986) – хлібороби, колгоспники. З липня 1992 року він генеральний директор Національної бібліотеки України ім. В.І.Вернадського, з грудня 1997 року академік НАНУ, академік-секретар Відділення історії, філософії та права, з грудня 1998 року член Президії НАНУ³⁰. Тепер він має заслуги перед незалежною Україною.

Як безпосередньо в умовах тоталітарного режиму мережа ідеологічних установ виконувала вказівки “вышестоящих товарищей”, по суті ще не досліджено, – в цьому відношенні зроблено тільки перші кроки³¹. Наскільки можна судити, наукових досліджень тоді не провадили, їх заступали контрпропагандистські твори. В архівах працювали тільки ради довідок – прикладів чи компромату на ідеологічних ворогів, адже висновки з “досліджень” були вже наперед відомі. Здавалося б, у тій самій УРЕ стаття “Липківський Василь Костянтинович” могла би бути (знайтися, як кажуть еміґранти): історики підібрали би потрібну фактографію, виклали хронологію життя, назвали його твори. Але московські високопосадовці формували інші стосунки, ведучи по суті антиукраїнську й самогубну політику.

Відірвані від письмових джерел еміґраційні автори (ті самі Іван Власовський, Петро Маєвський, Демид Бурко, Митрофан Явдась та інші) писали свої праці на основі власних і чужих спогадів, а також свого власного діловодства³². З колосальною витратою зусиль, попри неминучі помилки, їхні праці відтворювали

картину нашого минулого. Еміграційна історична наука здобулася навіть на праці історіографічні³³.

Така система могла існувати лише недовго, умовно кажучи, протягом одного покоління. Якщо люди поділяються надвоє: одні знають, інші – ні, ті другі були приречені.

Штучно поділена на дві частини, українська історична наука нині відтворюється. Якщо система нищила драматурга Миколу Куліша, поета Миколу Зерова, режисера Леся Курбаса й діячів Церкви, вона нищила й архіви. Нехай листування й щоденники майже не збереглися, все-таки щось, наприклад, архівно-слідчі справи, існують, тож документи кол. НКВД у зіставленні з історичними працями емігрантів відтворюють загальну картину. З'явилися праці про Митрополита Липківського³⁴. Одна за другою виходять інші студії.

Шкода, втрачено багато часу.

Сергій Білокінь,
Головний науковий співробітник
Інституту історії України НАН України

КОМЕНТАРІ

¹ Бульбенко Федір Павлович (10 серпня 1896, с. Романкове, Катеринославщина – 17 травня 1981, США). О.В. Чехівська // Церква й Життя. – 1970. – Ч. 3 (78). – С. 25–26; Ч. 4 (79). – С. 18–20; Ч. 5 (80). – С. 23–26; Його ж. Олена Володимирівна Чехівська // Наша батьківщина. Нью-Йорк, 1970. 23 квітня. – Ч. 217. – С. 5: фото; 30 квітня. – Ч. 218. – С. 5, 7; 23 травня. – Ч. 219. – С. 5; 31 травня. – Ч. 220. – С. 5.

² [Пропамятна книга: A Documentary of Three Jubilees.] 45-ліття відродження Церкви в Україні, 1921–1966; 45-ліття священства всч. о. Петра Маєвського, 1921–1966; 20-ліття парафії Св.Володимира, 1946–1966. [Лос Анжелес, Калиф., 1966.] 240 р.; Golden Jubilee Souvenir: 50 th Anniversary of the Holy Priesthood of Rev. Peter Mayevsky; 50 th Anniversary of the Rebirth of the Church in Ukraine; 25 th Anniversary of the Parish of St. Vladimir, Los Angeles. 1971. Без пагінації; Скиба Іван. “Три ювілеї” // ЦйЖ. Чикаго, 1975. Січень-лютий. – Ч. 1 (106). – С. 11–12; [Клепсидра.] // Свобода. 1982. 23 червня; Шумський Святополк. Вшановуючи пам’ять священника і патріота // Свобода. 1982. 1 вересня.

³ Вісімдесятиліття Протопресвітера Д. Бурка // Рідна церква. – Ч. 99–100. – 1974. Липень-грудень. – С. 11–13; Сорокаріччя священства протопресвітера Демида Бурка // РЦ. – Ч. 130. – 1982. Квітень-червень. – С. 10; Дев’яностоліття протопресв. Д. Бурка // РЦ. – Ч. 139–140. – 1984. Липень-грудень. – С. 7; Білокінь С. Дослідження історії Української Автокефальної Православної Церкви (1921–1930-ті роки) у незалежній вітчизняній та зарубіжній історичній літературі // Україна ХХ ст.: культура, ідеологія, політика: Зб. статей. К., 1993. – С. 96–97.

⁴ Бульбенко Ф. Блаженної пам’яті протопресвітера о.Митрофана Явдася // Церква й Життя. Чикаго, 1967. – Ч. 5 (62). – С. 22–26; Ч. 6 (63). – С. 27; Білокінь С. Дослідження історії Української Автокефальної Православної Церкви. – С. 93–94.

⁵ Пор.: Білокінь С. Дослідження історії Української Автокефальної Православної Церкви (1921–1930-ті роки) у незалежній вітчизняній та зарубіжній історичній літературі // Україна ХХ ст.: культура, ідеологія, політика: Зб. статей. К., 1993. – С. 86–106.

⁶ Альманах Української Православної Церкви Господнього Вознесення в Ньюарку, Н. Дж. в 30-літні роковини її існування, 1918–1948. Нью-Йорк, Н.Й.; Філадельфія, Па., Ньюарк, Н. Дж., 1948. – С. 6.

⁷ Ленинградский мартиролог, 1937–1938. – Том 3. Ноябрь 1937 года. СПб., 1998. – Іл. 157.

⁸ Бульбенко Федір. О.В. Чехівська // Церква й Життя. – 1970. – Ч. 4 (79). – С. 19.

⁹ Чехівська Олена. Лист до редакції // Українські вісті. Новий Ульм, 1949. 12 червня. – Ч. 47 (307). – С. 4. Підп.: О.Ч.

¹⁰ Попів Ол., протопресвітер. Апостол правди // Православний українець. Detroit, Michigan; Fort Wayne, Ind., 1977. Квітень-червень. – Ч. 146. – С. 12.

¹¹ Матеріяли до Патерика Української Автокефальної Православної Церкви. – Ч. 1 / Уложив прот. М. Явдась. Мюнхен, 1951. – С. 22–23.

¹² Явдась Митрофан. Українська Автокефальна Православна Церква: Документи для історії Української Автокефальної Православної Церкви. Мюнхен; Інгольштадт, 1956. – С. 46.

¹³ Бібліотека Карлтонського університету, Оттава. Архів Є. Бачинського. Автобіографія. – Том IX. – Арк. 1–890. Висловлюю подяку п. Дж. Паленові за допомогу в роботі на цим фондом (1990–91). Перший результат тодішніх студій див.: Білокін С. Василь Мясютин // Образотворче мистецтво. – 1992. Травень-червень. – Ч. 3. – С. 38–40.

¹⁴ Місія Православної України. Урбана, Іл., 1989. Травень, червень, липень. – Ч. 2. – С. 15.

¹⁵ Індивідуальний еміграційний новотвір. Пор.: Штепа Павло. Знахідки до словника чужослів. Торонто: Семен Стасишин, 1967. [8], XX, 165 с., Errata.

¹⁶ Ювеналій, ієромонах (в мирі: Юрій Попів). Священомученик Василь Церквострій // Православний українець. Detroit, Michigan; Fort Wayne, Ind., 1977. Жовтень-грудень. – Ч. 148. – С. 8.

¹⁷ Бульбенко Федір. О.В. Чехівська // Церква й Життя. – 1970. – Ч. 4 (79). – С. 19.

¹⁸ Наше минуле. К., 1993. Ч. 1 (6). С. 32–35. 1998 року Леся Падун-Лук'янова навіщось опублікувала ці документи вдруге (Рука руку мис... // Зона. Кн. 13. 1998. С. 65–77). Докладніше: Білокін С. Масовий терор як засіб державного управління в СРСР, 1917–1941 рр.: Джерелознавче дослідження. К., 1999. – С. 54–55.

¹⁹ Холодняк І. Митрополит Василь Липківський // Православний українець. – 1980. Квітень-червень. – Ч. 157. – С. 7.

²⁰ Пам'яті інженера-агронома Аркадія І. Яременка // Українське життя. Чикаго, 1980. 15 травня. – Ч. 9. – С. 4, 8. Підп.: Юст.

²¹ Яременко Аркадій. Великий Митрополит // Церква й Життя. Chicago, Ill., 1962. Березень-квітень. – Ч. 2/29. – С. 11.

²² Бурко Демид. Українська Автокефальна Православна Церква – вічне джерело життя. Саут Бавнд Брук, Н. Дж., США, 1983. – С. 235.

²³ Липківський Василь. Історія Української Православної Церкви: Розділ VII. Вінніпег, 1961. – С. LIV.

²⁴ Запис 8 січня 1989 року.

²⁵ [Пропамятна книга: A Documentary of Three Jubilees.] 45-ліття відродження Церкви в Україні, 1921–1966; 45-ліття священства всц. о. Петра Маєвського, 1921–1966; 20-ліття парафії Св. Володимира, 1946–1966. [Лос Анжелес, Калиф., 1966]; Golden Jubilee Souvenir: 50 th Anniversary of the Holy Priesthood of Rev. Peter Mayevsky; 50 th Anniversary of the Rebirth of the Church in Ukraine; 25 th Anniversary of the Parish of St. Vladimir, Los Angeles. – 1971; Скиба Іван. “Три ювілеї” // ЦйЖ. Чикаго, 1975. Січень-лютий. – Ч. 1 (106). – С. 11–12;

[Клепсидра.] // Свобода. – 1982. 23 червня; Шумський Святополк. Вшановуючи пам'ять священика і патріота // Свобода. – 1982. 1 вересня.

²⁶ Липківський Василь. Листи, 1933–1937. Без місця, 1980. – С. II.

²⁷ Там само. – С. III.

²⁸ Мартирологія Українських Церков у чотирьох томах. Том I: Українська Православна Церква; Документи, матеріали, християнський самвидав України. Упорядкували і зредагували Осип Зінкевич і Олександр Воронин. Торонто; Балтимор: Укр. вид-во “Смолюскіп” ім. В. Симоненка, 1987. – С. 942–943.

²⁹ УРЕ. Вид. 2. – Том 11, кн. 1. – К., 1984. – С. 456.

³⁰ Хто є хто в Україні: [7000 біогр. довідок]. К.: Вид-во “К.І.С.”, 2004. – С. 603.

³¹ Див.: У лещатах тоталітаризму: Перше двадцятиріччя Інституту історії України НАН України (1936–1956 рр.): 36. док. і мат. – Ч. I–II. – К., 1996.

³² Докладніше про позаджерельне знання див.: Білокінь С. Шляхи розвитку літературознавчого джерелознавства // Рад. літературознавство. – 1977. – № 10 (202). – С. 75–81.

³³ Оглоблин Олександр Петрович (6 грудня (24 листопада) 1899, м. Київ – 16 лютого 1992, м. Лудлов, Мас., США, похований в м. Спрінгфілд, Мас., США). Українська церковна історіографія // Укр. історик. – Т. 24. – 1969. – С. 12–29; Його ж. Думки про сучасну українську советську історіографію, Нью-Йорк, 1963; Його ж. Ukrainian Historiography 1917–1956. // The Annals of the Ukrainian Academy of Arts and Sciences in the U.S. – Vol. V–VI. – 1957 (переклад: Українська історіографія. – 1917–1956. – К., 2003).

³⁴ Смерть митрополита Липківського // Наша віра. – 1992. – № 2 (17). – С. 4–5; № 3 (18). – С. 4: 4 іл.; Смерть митрополита Липківського // Людина і світ. – 1992. – № 4 (379). – С. 27–34: 5 іл.; Смерть митрополита Липківського // Відомості Єпархіяльного управління УАПЦ у Великій Британії. London, 1992. Липень. – Ч. 3 (271). – С. 21–24; Смерть митрополита Липківського // Українське православне слово. – 1992. Листопад. – № 11. – С. 7–10; Грудень. – № 12. – С. 6–10; Зінченко Арсен Леонідович. Визволитися вірою: Життя і діяння митрополита Василя Липківського. К.: Дніпро, 1997. – 423, [1] с. Відгук: Розстріл Митрополита Василя Липківського – 27.XI.1937 // Вісник. Вінніпег, Ман. – 1992. Липень. – Ч. 7 (2571). – С. 1: іл.

“Собор самопізнання” Української автокефальної православної церкви

В житті Української автокефальної православної церкви було тільки два Собори, які можна вважати такими, що відбулися згідно зі всіма канонами і приписами цієї церкви. Але якщо ставлення до I Всеукраїнського Православного Церковного Собору УАПЦ 14–30 жовтня 1921 р. як до “Собору відродження” залишалося позитивним, то навколо II Всеукраїнського Православного Церковного Собору 17–30 жовтня 1927 р. утворився певний інформаційний вакуум, який не порушували ні в українській діаспорі, ні в самій Україні. Відсутність опублікованих джерел для дослідження ускладнює заповнення лакун у новітній історії України, зокрема – вивчення інституалізації, розвитку і занепаду Української автокефальної церкви впродовж 1920–1930 рр.

З початку 1990-х років в Україні пройшли наукові конференції, вийшли друком статті і монографії, в яких з різних аспектів досліджується життя та діяння УАПЦ 1920–1930-х років. Матеріали й документи I Всеукраїнського Православного Церковного Собору УАПЦ 14–30 жовтня 1921 р. вже були опубліковані Інститутом української археографії та джерелознавства ім. М.С. Грушевського НАН України¹. Збірник було надруковано за сприяння видавничого відділу Інституту українознавства ім. Івана Крип'якевича у Львові в друкарні “Жовква” у 1999 р.

Але у справі пошуку, наукового дослідження і публікації документальних джерел з історії Української церкви новітньої доби залишається поки що багато невирішених проблем. Тому публікація матеріалів II Всеукраїнського Православного Церковного Собору УАПЦ 1927 р. є важливою подією у справі реконструкції подій другої половини 1920-х років, які пов'язані з кардинальними змінами в існуванні автокефальної церкви, змінами у державній політиці щодо церкви в Україні напередодні “Великого перелому” 1929 р., з'ясування обставин усунення від церковного керівництва митрополита Василя Липківського і взагалі вирішення багатьох не вивчених досі питань.

Джерело з історії УАПЦ 1921–1930 рр. у радянську добу були виключені з наукового обігу й тільки після початку боротьби за реабілітацію цієї церкви в Україні наприкінці 1980-х рр., яка увінчалася проголошенням Київського патріархату на Всеукраїнському Церковному Соборі УАПЦ 5–6 червня 1990 р., в церковній пресі в Україні та в діаспорі з'явилися публікації з цієї теми.

Саме тоді ті видання, які впродовж тривалого часу виходили друком в українській діаспорі, нарешті потрапили в Україну. Позитивним здобутком слід вважати той, що вперше за багато років після проголошення незалежності Української Держави в 1991 р. були передані до бібліотек документи й матеріали УАПЦ², спогади її провідних діячів³, праці й листи митрополита УАПЦ Василя Липківського⁴ та багато інших цінних матеріалів, які були збережені й надруковані в Західній Європі, Канаді, США, Австралії – там, де утворилися громади УАПЦ після знищення цієї церкви в Україні.

Багато зусиль щодо цього доклало організоване після II Світової війни в США Українське Православне Братство ім. Митрополита Василя Липківського, яке очолював Валентин Кохно – син одного з делегатів II Всеукраїнського Православного Церковного Собору УАПЦ 1927 р. о. Микити Кохна. Саме завдяки діяльності цього Братства не були втрачені назавжди документи і матеріали УАПЦ 1921 року, було продовжено видання часопису УАПЦ “Церква і Життя” навіть із збереженням шрифту та орнаментів в оформленні, видруковані брошури, книги, збірники документів і матеріалів, які дозволили у 1990-х роках у незалежній Україні розпочати новий етап дослідження історії УАПЦ.

З іншого боку, ті матеріали, які потрапили в Україну в 1990-х роках, несли на собі яскравий відбиток міжцерковної боротьби в середовищі самої української діаспори, де продовжувалось протистояння щодо визнання УАПЦ 1921 року як єдиної національної церкви українського народу, тривала суперечка з приводу канонічності висвяти її єпископату. Отже, і єпископату, який вів своє походження від єдиного архиєрея УАПЦ в Канаді і США – Івана Теодоровича до його перевсяти в 1949 р. До того додалися проблеми, викликані хвилею нових емігрантів після II Світової війни (1939–1945), оскільки новоприбулі ієрархи вже належали до різних гілок Православ'я⁵.

Одним з найбільших знавців історії Української автокефальної православної церкви є проф. Іван Власовський⁶. Варто зазначити, що велику кількість документів, які стосуються діяльності ВПЦР у справі підготовки та проведення Собору, він цитує в своїх працях. Якщо стенограми II Собору 1927 р. він використовує мало, то інші документи наводить великими уривками, іноді навіть подаючи зміст документу цілком з посиланнями на машинописний варіант тексту.

Складається враження, що до канцелярії УАПЦ, яка існувала в Україні в окупаційний період 1941–1943 рр. на чолі з митрополитом Полікарпом (Сікорським), було передано цілий комплекс матеріалів з колишньої канцелярії УАПЦ. Якщо врахувати той факт, що завідувачем митрополичої канцелярії в цей період був саме Іван Власовський, то й стає очевидним, що він мав можливість широко використовувати в своєму “Нарисі” документи, багато з яких не збереглися в українських архівах.

З документів II Всеукраїнського Православного Церковного Собору 1927 р. опубліковано тільки незначну частину в збірнику матеріалів українського християнського самвидаву “Мартирологія Українських Церков”⁷. У цьому збірнику почасти видруковані матеріали, які зібрав прот. Митрофан Явдась⁸, витяги з

“Історії Української Православної Церкви”, автором якої є митрополит УАПЦ Василь Липківський (1921–1927)⁹, а також звернення Собору до вірних УАПЦ¹⁰ та частину інтронізаційного слова новообраного на цьому Соборі митрополита Миколая Борецького (1927–1930)¹¹. Аналітичний огляд діяльності цього Собору вже почасти було здійснено проф. Іваном Власовським у його “Нарисі історії Української Православної Церкви”¹² та українським істориком Арсеном Зінченком у його праці про життєпис митрополита Василя Липківського¹³.

Документи про діяльність цієї церкви, зокрема матеріали II Всеукраїнського Православного Церковного Собору УАПЦ 1927 р., який відбувся в Києво-Софійському кафедральному соборі, поки що не були опубліковані. Можливо, цьому перешкоджало упереджене ставлення до Собору, викликане тиском з боку радянської влади, яка ще в 1926 р. поставила спеціальною умовою дозволу на проведення Собору усунення о. митрополита Василя Липківського від церковного служіння і розгорнула ідеологічну кампанію в пресі з метою дискредитації як самого першого митрополита УАПЦ, так і всієї церкви.

Само існування УАПЦ вже було поставлене під питання, бо політична ситуація в країні була зовсім іншою ніж у 1921 р. Керівництвом до дії в справі наступу на УАПЦ було рішення політбюро ЦК КП(б)У, ухвалене на закритому засіданні 25 лютого 1926 р.¹⁴ 1 квітня 1926 р. було заарештовано, а згодом вислано до Москви, а звідти до Ташкенту архієпископа УАПЦ Олександра Яреценка. 3 червня 1926 р. було заарештовано голову Всеукраїнської Православної Церковної Ради (ВПЦР) протодіякона Василя Потієнка.

Вже під час роботи Собору делегація ходила до “представника Держуряду” для з’ясування актуальних проблем. Після повернення священник Микола Нестеровський зачитав учасникам зібрання запитання, поставлені урядовцю, та відповіді про ставлення можновладців до діяльності УАПЦ. Зокрема, делегація запитувала “Чи в зв’язку з можливим унормуванням взаємовідносин між Церквою і Державою Собор матиме змогу ходатаювати перед Держурядом про полекшення становища тих церковних діячів, що зазнали обмежень і репресій під час неунормованості життя УАПЦ”¹⁵. На що було отримано відповідь, що “Ходатаювання відносно архієп. [О.] Яреценка не може бути, бо його становище залежить від відношення його самого до його справи”¹⁶.

17 червня 1926 р. делегація на чолі з митрополитом Василем Липківським “випросила собі прийом у Балицького”, де, як пише Василь Липківський, “нам запропоновано як абсолютну вимогу для змінення до нашої Церкви відношення влади, осудження архієп. Яреценка і Потієнка і переведення чистки від нецерковних елементів. Ми подали заяву, що відмежовуємося від будь-яких антирадянських і взагалі політичних виступів, що судити тих чи інших персон, і усунути їх має право лише Церква”¹⁷.

В ніч на 31 липня 1926 р. було заарештовано митрополита Василя Липківського, якому між іншим було інкриміновано співчуття (– так!) ув’язненим Олександром Яреценковим та Василю Потієнковим, використання церковної кафедри для антирадянських виступів, посилку делегатів на Стокгольмську Всесвітню

конференцію християнських церков та організацій “Життя та дія” (19–25 серпня 1925 р.) і “неприпинення праці ВПЦРади, коли її визнано нелегальною”.

1 серпня 1926 р. приміщення ВПЦР на Володимирській 24 було опечатано, а через десять днів від усіх її членів узяли підписку, що вони не приступлять до праці. До складу Президії ВПЦР на той час входили митрополит Василь Липківський (почесний голова), його заступник архієпископ Нестор Шараївський, голова ВПЦР протодиякон Василь Потієнко, заступники останнього архієпископ Олександр Ярещенко і протоієрей Микола Хомичевський, скарбник Петро Антипчук, секретар Порфирій Гордовський, а також члени ради Д. Ходзицький, К. Терещенко, Г. Вовкушівський, О. Андріїв. Отже, на момент заборони діяльності цього складу ВПЦР за твердженням Василя Липківського, “коло церковної керми залишився лише архієпископ Нестор Шараївський”¹⁸.

1–3 вересня 1926 р. в Києві відбулася нарада єпископів і представників УАПЦ. Було ухвалено пропозицію “визнати достойними осуду” Василя Липківського, Олександра Ярещенка і Василя Потієнка, а також всього складу колишньої Президії ВПЦР за “ніби політичні і антирадянські виступи”¹⁹. Як тимчасову організацію до скликання Великих Покрівських Зборів, було створено Всеукраїнську Комісію по унормуванню церковного життя УАПЦ (ВУК), яка діяла фактично до 1 листопада 1926 р.

До складу Всеукраїнської Комісії увійшли архієпископи Нестор Шараївський (почесний голова) та Іван Павловський (заступник голови), єпископи Петро Ромоданів (голова), Костянтин Малюшкевич (заступник голови), Володимир Дахівник-Дахівський (секретар), мирянин М. Сакало (заступник секретаря), Митрофан Кобзар і священник Микола Чехівський. Ця Комісія перейняла на себе всі обов’язки Президії ВПЦР.

Згідно з “Канонами” УАПЦ²⁰, наступний після 1921 року Собор мав відбутися в 1926 р., але радянський уряд не дав дозволу на його проведення і на реєстрацію статуту УАПЦ. Його було зареєстровано аж 10 грудня 1926 р. Тільки після цього стала можливою подальша діяльність ВПЦР як легальної структури, яка стояла на чолі УАПЦ. Приміщення на Софійському подвір’ї були повернуті в користування керівництву УАПЦ, у великому Софійському соборі відновились богослужіння.

Весь період з початку передсоборних нарад влітку 1927 р. і на час відкриття II Всеукраїнського Собору УАПЦ на Покрову 1927 р. тривала напружена робота не тільки в церковному середовищі, а й у карних органах влади. 5 серпня 1927 р. ВПЦР письмово зверталася до НКВС УСРР з проханням надати дозвіл скликати Собор. Зокрема, повідомляла про те, що Предсоборна Нарада, яка відбулася 26–30 липня 1927 р., розробила проект програми, визначила доповідачів й обрала Предсоборну Комісію.

Тому Президія ВПЦР просила НКВС дати дозвіл на скликання з 17 жовтня до 1 листопада 1927 р. у м. Києві в Софійському соборі II Всеукраїнського Православного Церковного Собору для вирішення питань, зазначених у програмі²¹. Коріння стосунків між УАПЦ та більшовицьким урядом після встанов-

лення радянської влади в Україні поки що ґрунтовно не вивчено, хоча українськими науковцями багато зроблено в цьому напрямку. З приходом більшовиків в Україну в лютому 1919 р. ВПЦР, як керівний орган українського церковно-визвольного руху за автокефальну церкву, з самого початку ухвалила стати на ґрунт закону про відокремлення церкви від держави.

Тоді ж було зареєстровано “Всеукраїнську Спілку Православних Парафій” (ВСПП) на чолі з ВПЦР²². Ця організація дуже отримала від влади дозвіл на користування київськими храмами – Святої Софії (великий кафедральний собор, дзвіниця та частина приміщень колишньої духовної консисторії по вул. Володимирській, 24 (на той час – вул. Володимира Короленка), Андріївської церкви, Микільського військового собору (Печерськ), Св. Іллі та ін.

Таким чином УАПЦ опинилася в повній залежності від наказів влади й тому відкрита критика дій влади з боку діячів УАПЦ була неможлива. Маніпулювання УАПЦ здійснювалося через керівний склад ВПЦР, як це видно навіть з матеріалів Передсоборної Наради²³. На фоні безперервних арештів, які розпочалися в середині 1920-х рр., керівництво УАПЦ змушене було знову і знову не тільки декларувати лояльність до влади, але й вітати радянську владу, наприклад, нагоди святкування 10-ліття Жовтневої революції, або висловлюючи жаль з приводу смерті Володимира Леніна у 1924 р.

Керівництво справами ВПЦР змінилося внаслідок кризи в липні 1926 р., коли попередній склад було ув’язнено й відпущено на волю тільки в середині осені того ж самого року. Можна висловити припущення, що новообраний склад ВПЦР, який від Покрівських Зборів 1926 р. став на чолі УАПЦ, вже знаходився в сильній залежності від ДПУ і мусив про всі зміни негайно доповідати до відділу культів Адміністраційного відділу Київського Округового Виконавчого Комітету НКВС.

11–13 травня 1927 р. відбулись Великі Микільські Збори ВПЦР, на яких обговорювалось питання стосунків з Урядом та “заспокоєння життя УАПЦ”²⁴. Передсоборну нараду в липні 1927 р. було скликано саме на підставі рішень цих Зборів, про що й зазначено в назві архівного протоколу. Було ухвалено, що “заслухавши доповідь Голови Президії ВПЦР єпископа П. Ромоданова про працю Президії й життя УАПЦ за час від Великих Покровських Зборів, Микільські Збори визнають, що Президія ВПЦР дотримувалась і переводила в життя ухвали Вел[иких] Покр[овських] Зборів, зокрема й сама ставилась і дбала, аби й всі керівники УАПЦ ставились лояльно до Уряду. Виконуючи свій обов’язок в цій справі, своєчасно і правдиво застерегла Американську й Канадійську УАПЦ від припущення у своїх часописах (“Сіач”, “Православний Благовісник”) окремих статей і виразів, що не відповідають лінії відношення УАПЦ до Уряду” (Протокол Великих Микільських Зборів ВПЦР 11–13 травня 1927 р., ст. 55)²⁵.

Красномовними в плані розуміння того факту, що новообраний склад ВПЦР вже був готовий виконувати всі “рекомендації” влади, зокрема підвідділу культів Адміністраційного відділу Київського Округового Виконавчого Комітету, є віднайдені 2 дозволи на проведення Передсоборної наради 26–30 липня 1927 р.

Якщо один з них від 25 липня 1927 р. можна вважати звичайним черговим документом, який дає владну санкцію на проведення церковного заходу, то додатковий дозвіл від 27 липня 1927 р., тобто на другий день проведення цієї наради, свідчить про те, що навіть поточні зміни в порядку денному також вимагали негайно повідомити владу про щонайменші відхилення від щойно затвердженого порядку. Очевидно, хтось з членів Президії ВПЦР регулярно навідувався до відділу культів, куди доставлялися прохання і відповідно надавалися дозволи або заборони. Щодо тих, хто опікувався справами УАПЦ з боку карних органів, є потреба здійснити окреме джерелознавче дослідження.

Збереглися відомості і в працях УАПЦ, і в публікаціях, які були здійснені в українській діаспорі. Вперше їх оприлюднив митрополит Василь Липківський, який прямо написав: “Проекти своїх ухвал нарада перше носила до ДПУ і лише після ухвалення там, записувала їх до свого протоколу. Члени наради мусили триматись перед ДПУ як учні перед грізним педагогом, за найменший ухил від заведеної ДПУ дисципліни одержували від нього сувору догану; одно слово це вже була не вільна церковна організація, а церковна філія ДПУ”²⁶.

У невеличкій брошурі “Хай буде відомо всім...”²⁷ опубліковано стенограму промови проф. Івана Вовчука в Рочестері, Нью-Йорк (США), яку було виголошено з нагоди 50-ліття УАПЦ. Про II Всеукраїнський Православний Церковний Собор УАПЦ 1927 р. там сказано, що з боку НКВД надійшов суворий наказ “усунути митрополита Василя і виконавцем цього наказу був нині «здравствующий» полковник [Сергій Тарасович] Карін... не когось іншого вибрав [Всеволод Аполонович] Балицький, а досвідченого «майстра» в цій «роботі». Він і «опікувався» покійним митрополитом Василем [Липківським] на Другому Соборі, завданням якого було – підкорити КГБ-івській контролі, а через неї, очевидно, і московській духовній контролі...”²⁸. На Передсоборній нараді, яка відбулась в липні 1927 р., вже був присутній представник влади Васильчук.

Були представлені тези доповідей на майбутньому Соборі, зокрема Благовісник УАПЦ Володимир Чехівський виголосив тези доповіді, які стосувалися сучасного стану релігії взагалі й християнства, зокрема в світовому житті, сучасних антагонізмів в оцінці релігії, ролі й місця християнства в сучасному житті, характеристики різних християнських течій та методів організації християнського світогляду й церковної думки.

27 липня 1927 р. на засіданні було оголошено про те, що окрім ухваленого порядку обговорення майбутнього Собору, представник влади просить завітати до нього о. митрополита Василя Липківського та 5 представників Церкви. Народою було обрано делегацію з архієпископів Йосипа Оксіюка та Костянтина Кротевича, єпископа Гайсинського Миколу Борецького, священників Костянтина Шарая та Івана Тарана й мирянина Миколи Кулиди.

Представник уряду зазначив, що він подав всій УАПЦ відомості про виступи о. Митрополита, які уряд вважає “контрреволюційними”, а саме: 1) в розмовах він оцінював стан Радвлади “як стан агонії”, 2) весною 1927 р. о. Митрополит,

оцінюючи політичний стан УСРР, теж висловився, що що “Радвладі залишилось 2–3 тижні існування”; 3) в листі до представника УАПЦ в Європі Сергія Шелухіна “викреслив місце, де Шелухін несприятливо говорить про Петлюру; цим о. Митрополит визнав себе “сторонником петлюровщини”. На нараді, єп. Костянтин Малюшкевич висловився за те, щоб передати справу митрополита до суду, бо “є загроза підвести всю Церкву під небезпеку”.

Ця заява свідчила про те, що в середовищі УАПЦ станом на 1927 р. уже давно вирували пристрасті, далекі від церковних, і справа була не тільки в звинуваченнях у “петлюрівщині”, а лежала в площині стосунків між радянською владою і УАПЦ. З часу переходу ВПЦР на ґрунт радянського антицерковного законодавства стосунки між владою і автокефальною церквою почали розвиватися зовсім не за тим сценарієм, на який сподівалося керівництво УАПЦ. Тому в 1927 р., коли діяльність радянської влади щодо церкви в СРСР вже набула остаточного оформлення і чіткого спрямування, УАПЦ опинилася в повній залежності від наказів влади, яка почала активний наступ на всі “антирадянські елементи”. Всеукраїнська комісія по врегулюванню церковного життя, наприклад, записала, що стан Церкви є “катастрофічним і надзвичайно загрозливим” і поставила це в пряму залежність від справи звинувачення владою Василя Липківського.

Деякі діячі УАПЦ іноді висловлювали здивування з приводу того, що церкві чомусь загрожує якась “катастрофа”, але новий склад Президії ВПЦР продовжував наполягати саме на тому, що стан УАПЦ “загрозливий”, що свідчило про певні позацерковні впливи і штучне нагнітання панічних настроїв.

Під час Передсоборної наради, в суботу 30 липня 1927 р., доповідь “Церква в Державі та їх відокремленість” робив архієпископ Микола Пивоварів, який щойно повернувся до УАПЦ після перебування в Діяльно-Христовій Церкві, що була розкольницькою структурою, створеною для руйнування УАПЦ зсередини. У доповіді йшлося про відокремленість церкви від держави, яка є однією з підвалин УАПЦ, аполітичність, зовнішнє і внутрішнє відокремлення церкви від держави. В доповіді знову було зазначено, що в свій час представниками церковно-визвольного руху було прийнято декрет про відокремлення церкви від держави свідомо, “як довгождану умову розвитку й правдивого життя Церкви”.

Далі член наради Митрофан Кобзар доповідав про роботу з організації Собору. Він запропонував запросити 4 стенографи, які б працювали позмінно, 3 друкарки, взяти 2 друкарських машини напрокат. Безпосередньо для засідань він запропонував обладнати приміщення Собору відповідною обстановкою, підготувати приміщення для житла делегатів Собору, налагодити освітлення приміщення під час засідань тощо.

Сам Собор, згідно зі складеною програмою, мав відбутися в теплій Софії (Трапезна). Делегатів планувалося розмістити в приміщеннях, які повинні були надати місцеві парафії УАПЦ. Як делегатів планувалося запросити Президію ВПЦР, науковців, учасників I-го Всеукраїнського Собору УАПЦ 1921 р.,

представників УАПЦ за кордоном (за кошти УАПЦ разом з клопотанням про візу) та представників інших православних Церков в Україні. Окремою пропозицією було внесене запрошення колишніх членів Президії ВПЦР як почесних гостей. Планувалося також запрошення представників УАПЦ в Америці, Оренбурзі й Семиріччі. Було запропоновано, щоб під час Собору провести служби “Слово Хрестне” і “Визволення”, автором яких був Володимир Чехівський. До тексту регламенту майбутнього Собору також було спочатку внесено цю пропозицію, але з якихось міркувань викреслено. Ухвалили гостей розмістити на хорах у теплій Софії, а науковців – поблизу столу Президії на першому поверсі храму.

Результатом роботи Передсоборної наради стала програма II Всеукраїнського Собору УАПЦ 1927 р., яка включала такі пункти з богословських напрямків: сучасний стан релігії взагалі і християнства зокрема в світовому житті; сучасні антагонізми в оцінці релігії; роль і місце християнства в сучасному житті; характеристика різних християнських течій; методи організації християнського світогляду й церковної думки; основні вимоги сучасного християнського світогляду в галузі учення віри; основні апологетичні питання сучасності; характеристика сучасних богословських течій; вчення про Церкву як громаду Христову та її благодатне життя.

Планувалося також заслухати доповіді з основних вимог сучасного християнського світогляду в галузі учення моралі. Зокрема про погляд УАПЦ на смертну кару, війну та вбивство, на соціальні й національні взаємовідносини, на засоби й форми християнської благодійності, на сім'ю, дітей та юнацтво, на засоби боротьби з пияцтвом, злодійством та марнославством. Кілька доповідей з цих питань підготував Володимир Чехівський – благовісник УАПЦ, який до кінця життя залишався прихильником соціал-демократичних ідей і намагався впровадити їх у церковному житті²⁹.

У справі змін основ організації Церкви, значення канонів та розуміння соборноправности було ухвалено переглянути “Канони” УАПЦ 1921 р. “за вимогами церковного життя”, а також здійснити кодифікацію канонів, обговорити засоби підтримання церковної дисципліни та принципи повернення до УАПЦ тих, що відійшли від неї. Очевидно, йшлося про тих, хто ухилився в розкол під назвою “Діяльно-Христова Церква” (ДХЦ), яку очолювали єпископи Микола Пивоварів і Володимир Бржосньовський.

Досі не висвітленим залишається той факт, що “Діяльно-Христова Церква” була швидко зареєстрована владою і отримала в якості своєї київської резиденції Михайлівський Золотоверхий собор і монастир. Після припинення підтримки ДХЦ карними органами влади, які спочатку стимулювали цей розкол в розрахунок на швидкий занепад УАПЦ на чолі з митрополитом Василем Липківським, але через кілька років відмовилися від цього, ця структура на диво швидко ліквідувалась. Багато її членів повернулися до УАПЦ, але з погляду церковних канонів це нове приєднання не було до кінця з'ясоване і оформлене, а колишні члени ДХЦ не склали ні покаяння, ні спеціальних заяв. Можливо, це також стало наслідком втручання ДПУ в справу УАПЦ.

Під час Собору 1927 р. планувалося заслухати доповіді в церковно-освітній справі УАПЦ – завдання і методи церковно-освітньої праці, форми організації богословської освіти, засоби церковної самоосвіти, проповіді УАПЦ, церковне видавництво, організація богословсько-наукової праці.

Цікаво за програмою II Всеукраїнського Собору простежити розвиток тих новотворів, які запровадила в себе УАПЦ після 1921 р. Планувалося виголосити доповіді з богослужбової галузі церковного життя: а) розвиток сучасних форм церковного богослужіння; б) перегляд богослужбового статуту в службах воскресних, святкових, будених; складення нових чинів; в) зовнішня частина богослужіння (вигляд храмів і внутрішній розподіл їх, богослужбовий одяг); г) читання, співи й музика на Божих службах; д) проповідницька частина; е) перехід на новий стиль в календарі.

Окремий розділ програми Собору стосувався ставлення до інших християнських церков. Планувалося обговорити основи міжцерковних відносин та ставлення УАПЦ до інших православних церков в Україні, за її межами, до “Римського папізму”, до різних протестанських течій та християнських угруповань на терені України. Програма була настільки широкою, що на порядок денний були винесені доповіді про ставлення УАПЦ до нехристиянських релігійних об’єднань: теософії, іудаїзму, магометанства, будизму, інших східних релігій, навіть до атеїзму.

Не дивлячись на те, що карні органи, звичайно, приховували зміст своїх перемовин з новим складом ВПЦР і Передсоборною комісією щодо усунення митрополита Василя Липківського під час Собору, справжня сутність їх намірів була очевидною навіть далеким від церковного життя особам. Зокрема, Сергій Єфремов у своїх записах “Щоденника” від 17 жовтня 1927 р. залишив такий запис: “Сьогодні має початися церковний Собор. Заходила до мене “сестра Текля” і з плачем розказувала, що Шараєвський та інші владики хочуть скористуватися з Собора, щоб скинути митрополита. Ніби на це є таємний наказ від ГПУ і йде шалена агітація поміж “вірними”. Хороша це ілюстрація до “відділення церкви од держави” в чисто радянському стилі, та непогано і до позиції св. отців, що накази від ГПУ використовують на те, щоб між собою звести брудні свої рахунки... Шкода тільки отаких людей, як оця Текля. Вони справді вірують і їм церква потрібна, – і як же знущаються з цих темних простаків мудрі Шараєвські! Ці, звичайно, ні в Бога ні в чорта не вірують і йдуть туди, де чують силу та вигоди. І на гадку їм не спадає, в якому гидкому вигляді стають вони, темні, перед тими темними простаками, що справді поки що болять справами віри, але швидко, мабуть, проклянуть і Шараєвських, і віру, і церкву, що цих голів смердючих може у себе терпіти. Принаймні у цієї простої баби, що мені плачучи розповіла про вчинки архиєреїв, помітно було рішучий настрій. “Боятися, – казала вона, – що нам закриють церкву, якщо не послухаємо та не скинемо митрополита. Та лучче ніякої церкви не мати, ніж мати таку, що неправду робить”³⁰.

II Всеукраїнський Православний Церковний Собор УАПЦ розпочався після Божественної Літургії в храмі Св. Софії Київської та урочистого молебну. Перше засідання почалося о 17 год. 35 хвилин 17 жовтня 1927 р. На Собор за попередніми підрахунками повинно було з'явитися від 250 до 300 делегатів, але в перший день було тільки 160. За столом для Президії Собору сиділи Найпочесніший о. Митрополит Василь Липківський, його заступник архієпископ Нестор Шараївський і весь склад Президії ВПЦР на чолі з Головою Президії єпископом Петром Ромодановим. Представництво Державного уряду на Соборі репрезентували “товариші М. Іванов та І.К. Мамас”.

На початку засідання Голова Президії єпископ Петро Ромоданів, підсумовуючи діяльність УАПЦ, зазначив, що I Всеукраїнський Православний Церковний Собор знаменував собою акт відродження, а II Собор “повинен бути Собором самопізнання та самовизначення”. Потім виступив митрополит Василь Липківський з короткою промовою, в якій йшлося про досягнення Першого Собору УАПЦ 1921 р. Після цього почалося обрання Голови Собору.

Але з великої кількості кандидатів практично всі рішуче відмовилися від цієї пропозиції, розуміючи що ця місія на Соборі буде малоприємна: саме на головуючого Собору і покладалися обов'язки входити в стосунки з представниками влади і зрештою оголосити про усунення митрополита Василя Липківського від церковного служіння. Нарешті головою було обрано Володимира Чехівського. Далі на цьому засіданні пролунало привітання представника УАПЦ в Західній Європі Євгена Бачинського, яке читав архієп. Нестор Шараївський. Після з'ясування технічних питань перше соборне засідання закінчилося молитвою всіх учасників о 9-й годині вечора.

Другий день роботи Собору розпочався молитвою о 10-й годині. Головував у цей день прот. о. Леонтій Юнаків. Після обрання комісій та обговорення змін у програмі засідання голова мандатної комісії єп. Конон Бей повідомив, що всіх делегатів прибуло 198, які й зареєстровані. Із них 16 єпископів, 99 священників, 4 диякони, 79 мирян. Мандатна Комісія повідомила, що два представники Чернігівської округи представляли мандати без підписів округового єпископа. Справу було з'ясовано і Собор надав повноваження цим делегатам³¹.

На вечірньому засіданні 18 жовтня 1927 р. Володимир Чехівський прочитав доповідь “Сучасний стан релігії взагалі і християнства зокрема в світовому житті”. В своїй доповіді Чехівський зупинився на діяльності Махатми Ганді в Індії, який на думку доповідача “поєднує з індуїзмом ідеологічні змагання християнства до визволення «менших», упосліджених братів, пригнічене робітництво індуське, паріїв... Звідти походить сучасний релігійно-громадський рух в Індії під проводом Ганді”³².

Незвичними виглядають ті положення доповіді Чехівського 18 жовтня 1927 р., які стосуються міжнародних відносин. Зокрема, він повторив головні засади Першого Всеукраїнського Православного Церковного Собору УАПЦ 1921 р. з цього питання, зокрема тези про те, що “Всесвітня Православна Христова Апостольська Соборна Церква об'єднує окремі автокефальні Церкви. Автокефальні Церкви

народів і країн вільно єднаються в Всесвітню Єдину Православну Апостольську Христову Церкву. Церкви – громади, або парафії, в яких окремі вірні об'єднуються поміж собою вільно, без примусу, вірою, любовію, надією християнською – в свою чергу вільно з'єднуються в Церкви окремих народів... Органом всесвітнього міжцерковного об'єднання повинен бути орган вибраних представників усіх автокефальних церков”³³.

Наступного дня, 19 жовтня 1927 р., на ранішньому засіданні постало питання про обрання делегації від Собору до уряду. Після тривалого голосування і відмов деяких кандидатів зрештою було обрано делегацію у складі: прот. Микола Нестеровський, бр. Кирило Орісенко, прот. Павло Дросенко, бр. Кайтенко, бр. Володимир Чехівський, бр. Іван Потійко, прот. Лука Конотоп, свящ. Микола Панкевич, бр. Тихон Перерва, архієп. Йосиф Оксіюк, свящ. Іван Таран, бр. Кулида.

Після вирішення питання з делегацією Костянтин Кротевич прочитав доповідь “Роля й місце християнства в сучасному житті”. Далі було заслухано доповідь митрополита Василя Липківського, необхідність якої прямо-таки висіла в повітрі, оскільки всім було зрозуміло, що стосунки між карними органами і УАПЦ зайшли в глухий кут і виходом з нього влада вказувала тільки одне – звільнення митрополита від його служіння. Напруження на Соборі відчувалося саме через те, що всі чекали відповіді самого о. митрополита Василя Липківського на запитання, що хвилювало всіх.

Це відчував і сам Липківський. У своєму слові він сказав: “На жаль і я підпав під ці непорозуміння й підозріння. Як вищий духовний керівник я теж став під персональне підозріле відношення з боку Держвлади. Воно зокрема стало тяжким тягарем в останні часи. Вам було б нецікаво, що мене персонально підозрівають в контр-революції... Підозріння Влади в контр-революційних настроях моїх дає привід Владі казати: «який керівник, така і вся УАПЦерква»”³⁴.

Після цієї заяви до митрополита із запитаннями звернулися Костянтин Кротевич та Микола Пивоварів щодо тлумачення УАПЦ як “церкви народної”. На що Митрополит відповів: “Наша церква народня, вона складається не з гнилої інтелегенції, а з робітників та селян, тому я й кажу «церква робітничо-селянська»”³⁵. Незрозумілою до кінця залишається позиція Василя Липківського – палкого трибуна й оборонця Української Церкви, коли він, навіть розуміючи те, що зараз його усунуть від церковної діяльності незалежно від того, що він скаже, все одно говорить те, що від нього вимагають представники влади. Навряд чи він хотів тим врятуватися сам або щось врятувати. Можливо, колись стануть відомими глибинні мотиви такого повороту подій. Склавши покайну заяву, митрополит виступив з посланням до Собору.

Після дискусії з приводу заяви митрополита Володимир Чехівський повідомив про те, що мав побачення з представниками Уряду і, за домовленістю, бажано завтра о 10 годині делегації бути у представника Уряду за згодою останнього. Через те, що невідомо, що вирішить уряд, перед Собором повстає питання, що робити з 9 до 13 години. Увечері того ж самого дня знову вирішувалося які питання повинна обговорити обрана від Собору комісія стосовно ставлення уряду до УАПЦ³⁶.

Після голосування голова Собору прот. Леонтій Юнаків виголосив доповідь Володимира Чехівського на тему: “Методи організації християнського світогляду й церковної думки”³⁷. Після суперечки між учасниками Собору щодо змісту доповіді, архієп. Нестор Шараївський зачитав текст доповіді представника в Західній Європі УАПЦ бр. Євгена Бачинського про всесвітню конференцію в Лозанні (Швейцарія).

На засіданні 20 жовтня 1927 р. трапився інцидент, коли під час читання Нестором Шараївським доповіді Євгена Бачинського “Відношення УАПЦ до інших християнських течій” до храму Св. Софії увійшли представники уряду і, відсунувши членів мандатної комісії, які загородили їм дорогу, вимушеним рішенням Собору зайняли місця в храмі. Голова Собору в цей день Петро Сторчійко звернувся до гостей з тим, що Президія просить їх залишити І-й поверх храму, “інакше вона буде примушена прийняти конкретні заходи”. Невідомо чим саме міг загрожувати представникам уряду голова Собору, але вони залишили перший поверх Софійського храму і піднялися на хори, де сиділи гості.

Після цього Нестор Шараївський продовжив читання доповіді Євгена Бачинського. Делегатам Собору доповідач нагадав про те, що Собор УАПЦ 1921 р. ухвалив нагальну потребу скликання в м. Києві на травень 1922 р. підготовчої наради з представників автокефальних православних церков всесвіту для обговорення й вирішення справи скликання Всесвітнього Православного Церковного Собору. Наприкінці 1922 р. ВПЦР, надала Євгену Бачинському спеціальне уповноваження зав’язати персональні зносини з європейськими християнськими церквами.

Далі було зачитано відповідь представника Окрадмінвідділу щодо засудження Василя Липківського, визнання його виступу на Соборі антирадянським і висловлення за це догани Президії Собору. Особливо представник уряду звертав увагу на вчинок, що має характер “провокаційного шпіонажу”, а власне указав на лист до Івана Теодоровича передрукований зі статті “Українська Церква й совіти”, де митрополіт казав, що “вороги УАПЦ намагаються зірвати нашу Церкву з середини, утворити організації: обновленців, погорілковців і ДХЦ”. Він також висловив “крайній ступінь негативного ставлення Уряду до особи й діяльності Митрополіта Липківського” й зазначив, що церква на чолі якої він стоятиме, Урядом буде розцінюватись, як “організація антирадянська і проти неї будуть вживатися репресивні заходи”.

Спробу Василя Липківського реабілітувати себе зверненням до Собору і проектом соборної відозви Держуряд вважав за “засіб залишитися Митрополитом УАПЦ ще 5 років до III Собору” і, “прикриваючись Церквою продовжувати антирадянську діяльність”. Володимир Чехівський запропонував висловитися самому Соборові. Очевидно, що вирішення цього питання вже було обговорено між Президією ВПЦР та Київським Окрадмінвідділом. З осені 1926 р. тиск на митрополита тільки посилювався і поступово розподіл відбувся за приналежністю “за митрополита Липківського” чи “проти”.

З відповіддю виступив священник Ковбасюк: “Тільки що були зачитані відповіді Уряду на запитання делегації; через дані відповіді електричний ток пройшов по всіх і на запитання дати ті чи інші внесення всі сидимо і боїмся будь-що сказати... Не треба копатись нам в 3-х томах комісії по дослідженню життя УАПЦ... Скрізь відбувались арешти священників... А, особливо, незрозуміло було селянству, чому це влада робить утиски на нашу Церкву... Зібрався Собор. І тут думали почути, чому це Церква, відокремлена від Держави, терпить утиски й маємо обвинувачення найпоч. о. Митрополіта. Він зараз, перед нашим судом... Покрівські Збори засудили діяльність Митрополіта й підкреслили, що надалі такої лінії митрополіту вести не можна, все ж таки він продовжував свою роботу в Церкві й зараз довів її до загрозливого стану, тому Собор ухвалює: Митрополіта Василя Липківського попросити уступити місце іншому, який-би унормував життя Церкви й оздоровив її”. Після такої заяви на засіданні зчинилася справжня буря виступів, коли делегати пропонували різні варіанти церковного служіння Василю Липківському, щоб якось уберегти його від абсолютного відокремлення від УАПЦ. Були пропозиції обрати його округовим єпископом або Всеукраїнським Благовісником.

Вислухавши ці гарячі суперечки, Василь Липківський сказав наступне: “Ви вирішуєте не мою, а свою загальну справу. Тільки Церква її має право вирішувати. Я свідомо ухиляюсь од висновку, Церква найбільш доцільно й корисно її вирішить. Кожна особа в Церкві – слуга Церкви. Я самий менший слуга, буду слухати її й виконувати її волю... Коли ви вирішуватимете потім і мій персональний стан, дякуватиму за піклування. Браття, я як працював, так і буду працювати. Праці в мене стане на сто років, як Бог вік дасть мені. У мене переклад Апостола, Євангелії, служебник і т. ін. Праці багато, аби був шматок хліба. А ви як найкраще рішайте”.

Після цього знову зчинилися дебати. Найбільш відверто висловився свящ. Комашенко, який сказав, що стерничого церковного корабля треба замінити, бо він втомився, і підвів підсумок: надалі служіння о. Митрополіта неможливе.

Володимир Чехівський після дебатів оголосив таке внесення: “приймаючи до уваги об’єктивну неможливість продовження митрополітанського керівництва всією УАПЦ найпоч. о. Митрополіта Василя Липківського 2-й Всеукраїнський Православний Церковний Собор визволяє найпоч. о. Митрополіта Василя Липківського від тягара митрополітанського керівництва УАПЦерквою”.

Далі він сказав, що Собор визнає за потрібне визначити день вибору митрополіта на вільну митрополіту катедру і сподівається, що після відходу митрополіта Василя Липківського “не буде ні одного випадку протирадянської діяльності о. Митроп[оліта] В[асиля] Липківського й він буде творити діло служіння свого УАПЦ безборонно”.

Після важких дебатів і часом некорректних виступів деяких делегатів Собору було прийнято таку резолюцію: “Приймаючи на увагу об’єктивну неможливість продовження митрополітанського керівництва всією УАПЦерквою Найпоч. о. Митрополіта Василя Липківського – 2-й Всеукраїнський Православ-

ний Церковний Собор визволяє Найпочеснішого о. Митрополіта Василя Липківського від тягара митрополітанського керівництва УАПЦ²³⁸.

Таким чином було остаточно dokonано завдання урядових структур позбавити УАПЦ від керівника, який не бажав йти на компроміс з владою і виконувати її настанови. Цей процес затягнувся і тільки завдяки поступливості нового складу ВПЦР організатор і перший митрополит УАПЦ змушений був відійти від церковного життя.

Засідання 21 жовтня 1927 р. почалося об 11 год. ранку. Головував Володимир Чехівський. Коли до великого Софійського собору увійшов митрополит Василь Липківський і зайняв місце серед членів Собору, Чехівський попросив його зайняти своє місце в Президії. На це Липківський відповів: “Поки я був Митрополитом, то входив в Президію, а зараз я вже не вважаю себе членом Президії Собору”. І тільки на прохання всіх членів Собору він перейшов до Президії.

Архієпископ Костянтин Кротевич виступив з доповіддю про сучасний стан УАПЦ. Далі майже до кінця ранішнього засідання єп. Петро Ромоданов читав свою доповідь на тему “Огляд життя за минуле”. В цій доповіді він накреслив власну періодизацію минулого життя УАПЦ, поділивши 10 років її існування (1917–1927) на 4 періоди: 1) початок церковно-визвольного руху в 1917 р.; 2) “мирнянська християнсько-ідеалістична-соборноправно-реформаційна акція” 1919–1923 рр.; 3) 1923–1926 рр. визначено як “стан загальної організаційної анархії з своєрідним, але протиприродним монархом – був станом параліжу її й викликав в додаток до занепаду внутрішнього церковного життя параліж зовнішньо-організаційний в формі порушень канонів УАПЦ з одного боку, та в формі примусового припинення Держурядом нормального функціонування органів церковного керівництва й обмеження волі праці окремих активних діячів УАПЦ – з другого”; 4) перелом у церковному житті, який викликаний набувшими незвичайної гостроти порушеннями внутрішнього й зовнішньо-правного церковного ладу.

Після доповіді Володимир Чехівський вніс позачергову заяву щодо Василя Липківського. Увечері того ж дня, 21 жовтня 1927 р. на початку засідання було зачитано доповідь митрополита про минуле життя УАПЦ, в якій він намагався подати звіт за 6-літнє служіння, причому зазначив, що буде “говорити про рідну церкву не словами суворого дослідника, не присудом невблаганного судді, а почуттям вдячного сина до своєї любі матері, від якої одержали ми життя духовне, від якої вдруге народилися...”.

Наприкінці він сказав: “Я щиро дякую милосердного Господа за те, що перш ніж зняти з мене тягар цього життя він зняв з мене тягар служіння УАПЦеркві в сані митрополита... Залишаючи служіння Митрополита..., я в одному почуваю неспокій совісті: Я коли нічого доброго сам не зробив, то й нікому не став на перешкоді до праці... дякую Бога, за 6 літ я не наклав заборони ні на одного священика і закінчуючи своє служіння можу лише сказати, як один Св. Отець при своїй кончині: слава Богу за все. А тих, кого я чим образив..., перед Вашим Святим Собором щиро прохаю мене вибачити...”. Після цього почувися голоси з місць: “Бог простить”. Собор заспівав “Іс полла еті деспота”.

Шостий день засідань Собору, субота 22 жовтня 1927 р., розпочався позачерговим повідомленням Володимира Чехівського про заяву уряду щодо недопустимості будь-яких спроб залишити митрополита Василя Липківського на митрополичому служінні. Він зазначив, що в титулі мусить залишитися лише одна назва – “митрополит” і тому треба скасувати титул архієпископа і залишити за Василем Липківським титул митрополита, а титул архієпископа відкинути. Собор значною більшістю ухвалив цю пропозицію.

Далі голова Собору Володимир Чехівський зробив заяву про те, що Президія Собору й ВПЦР ухвалила приступити до розв’язання тих питань, які потрібно Собору перевести при найбільшій кількості членів, а саме – до виборів нового митрополита УАПЦ і Президії ВПЦР. Він запропонував обрати митрополита, а у вівторок – Президію ВПЦР. Було також запропоновано переобрати заступника Василя Липківського, яким до цього часу залишався архієпископ Київщини Нестор Шараївський. Таким чином обидва керівники УАПЦ, які були першими висвячені під час I Всеукраїнського Собору УАПЦ в соборі Святої Софії 23 жовтня 1921 р. як митрополит і архієпископ, на II Всеукраїнському Соборі змушені були залишити своє церковне служіння.

В той же самий день на засіданні, яке розпочалося десь о 13 годині дня, почалися дебати щодо процедури переобрання нового митрополита УАПЦ³⁹. Було визначено, що за обраного визнається той, що одержав не менше 2/3 голосів присутніх членів Собору. Василь Липківський був відсутній на цьому засіданні й тому Собор уповноважив єпископа Гайсинського Миколу Борецького, священника Ілька Маняко та брата Івана Галету запросити на Собор о. Митрополита Василя Липківського.

Поки брат Іван Гаращенко з Харкова читав доповідь “Про загальні основи праці Єпископів і Митрополіта”, відбулося голосування членів Собору щодо кандидатур на обрання. Прот. Харитон Гов’ядовський повідомив: “На Соборі зараз 228 делегатів; записок одержано 226: Всеч. о. Костянтин Малюшкевич одержав 97 голосів; о. Іосиф Оксіюк – 90, Прот. Леонтій Юнаков – 26; Брат Володимир Чехівський – 5; Всеч. о. Нестор Шараївський – 3; о. Миколай Борецький – 3, о. Володимир Самборський – 1, о. Феодосій Сергієв – 1”.

Оскільки Костянтин Малюшкевич отримав найбільшу кількість голосів (97), то Чехівський від імені Собору почав просити його дати згоду бути вищим духовним керівником УАПЦ. Але той категорично відмовився. Після цього головуючий на Соборі просив наступного кандидата, який набрав 90 голосів, – архієпископа Йосипа Оксіюка, на що той дав хоч і більш розлогу, але також негативну відповідь. Єпископ Петро Ромоданів зробив заяву про те, що “завтра має бути урочиста літургія з участю духовенства – членів Собору... Після повечір’я відбудеться концерт хору брата П.Г. Гончарова для заслухання кращих творів українських композиторів”⁴⁰. О 16-й годині засідання Собору закінчилося.

Переймаючись процесами приборкання Української автокефальної церкви, Сергій Єфремов з гіркотою констатував цього дня: “В. Липківського таки не

обрано на митрополита. ГПУ заявило Соборові, що коли його оберуть, то зараз же він піде на заслання до Наримського краю; а якщо не оберуть, то зможе спокійно жити в Києві. Те ж самісіньке було заявлене і щодо Оксіюка. І Собор послухався... Взагалі було два Собори, не один. Перший засідав у св. Софії внизу, був числений і багато говорив. Другий був на хорах, складався з трьох ГПУ-шників і мовчки слухав. Але ухвалював, власне, цей другий «Собор». У відповідний момент з хор кивали пальцем, голова нижнього Собору слухняно дибав на хори, там йому нашіптували, що треба, і по тому внизу дружно голосували так, як всепотужний палець накивував. Це називається – святая, соборная і апостольская церков... Більшого знущання над вірою ще, здається, не бувало. Але навіщо було за таких обставин Собор скликати – не розумію”⁴¹.

У неділю 23 жовтня засідань Собору не було. Можна висловити припущення, що в цей день соборних занять не було і відбулась тільки Божествена Літургія у великому Софійському соборі, а також дано концерт у виконанні хору під орудою диригента Петра Гончарова.

Напевно, велися якісь переговори щодо обрання майбутнього митрополита. Про це свідчать наслідки голосування на засіданні від 24 жовтня 1927 р. в понеділок. Відразу після початку засідання, на якому були присутні 208 делегатів, відбулося нове голосування. Єпископ Гайсинський Микола Борецький одержав 188 записок, прот. Леонгій Юнаков – 10, бр. В. М. Чехівський – 5, архієп. Нестор Шараївський – 2, єп. Петро Ромоданів – 2, архієп. Йосип Оксіюк – 2, єп. Микола Карабіневич – 1, єп. Олександр Червінський – 1, архієп. Костянтин Кротевич – 1. Всього було 212 записок.

Голова Собору Володимир Чехівський запропонував по прийнятому порядку запросити всеч. о. Миколу Борецького. Коли єпископу Гайсинському Миколі Борецькому оголосили наслідки голосування, то настала зворушлива сцена – він заплакав і, плачучи, схилився на аналой. Володимир Чехівський звернувся до нього так: “Всечесний Отче Микола [!] Собор поставив Вашу кандидатуру; із загального числа 212 душ – 183 голосів виявили свою волю й бажання бачити Вас на катедру Митрополіта Всієї України. Чи даєте Ви згоду працювати на катедрі Митрополіта всієї України [?]”.

Микола Борецький, який був схилений на аналой і плакав, потім підвівся, підійшов до столу Президії Собору, налив в стакан води і, випивши її, заспокоївшись, тихо почав говорити: “Святий Соборе. Не трудно померти за діло Христове. Хто любить Христа, хто вірує в Нього, у кого легені диряві, кому загрожує туберкулез, хто весь, життям попереднім ізбитий, скромашний, тому не страшно вийти на Голгофу. І коли Церкві потрібна пожертва я готовий віддати себе на расп’яття. Беріть і розпинайте. Але, мої любі, на перешкоді стоїть ще одна... причина. Як може той, що стоїть перед Вами, репрезентувати перед цілим світом УАПЦ [?] Де він візьме ту силу... щоб достойно стояти на своєму місці [?] Я відкидаю і здоровля і страждання і все життєве, бо моє життя... вже кінчається. Але хто буде пасти Церкву [?] Хто дасть ту живу воду, що підсилює життя [?] Я знаю, що я не кандидат і з моїм обранням катедра Митрополіта залишиться вільною, як вона і зараз є. Хтось буде виконувати це велике служіння,

а на катедрі буде тінь Митрополита. Я нічого не маю, тому нічого і не можу дати. Ви ставите питання в категоричний спосіб, тому я мушу йти на жертву, коли ця жертва спасе і заспокоїть Церкву, коли треба, для спасіння Церкви роспяти, – роспинайте, аби була спасена Церква. Хай буде воля Божа, воля Церкви, воля любого мені Українського народу”⁴².

Собор виголосив йому “Аксіос”. Після наслідків голосування єп. П. Ромоданів запропонував усім іншим кандидатам зняти свої кандидатури. Архієп. Йосип Оксіюк зачитав біографію Миколи Борецького такого змісту: “Всеч[есний] о. Микола має закінчену богословську освіту; давній працівник нашої Церкви. Як світильник світив він завше; був добрим пастирем не тільки для православних, а користувався повагою і у іновірців – в Гайсині. Любили і знали Єп. Миколая і співробітника видатні церковні діячі за його церковну й громадську працю. Він один з перших священноцерковних діячів старої Церкви, почувши заклик УАПЦ, пішов на цей заклик, прийняв хіротонію на Єпископа Гайсинського і виявив себе в цьому служінні пастирем добрим... Коли хочеться, я скажу, в Церкві є Митрополити, Архієпископи, і Єпископи, але мало святителів. – Всеч. о. Миколай Борецький є святитель Божої Церкви”.

Голова Собору В.М. Чехівський попросив членів Президії запросити новообраного о. Митрополита⁴³. Собор заспівав “Достойно єсть”, а під час благословення соборян новообраним митрополитом УАПЦ – “Іс полла еті деспота”.

Митрополит Миколай Борецький висловив велику подяку св. Собору, на чолі з Президією, вкупі з Найпочеснішим о. Василієм “за ту честь, що зробили мені недостойному синові Церкви. Трудно мені говорити. Все це так несподівано. Я навіть не знаю, що буде далі. За 6 років свого Єпископатства. Я ще не звикся з несподіваністю. Ще так недавно я хотів одійти і в непомітності знайти собі задоволення і душевне заспокоєння. Тепер сказати, як буде далі я не можу. Один Бог знає. Сердечно дякую за честь, що зробив мені Собор”. Всі дзвони на дзвіниці св. Софії Київської сповістили вірних УАПЦ про обрання нового митрополита. Після цього Найпочесніший о. Миколай Борецький зайняв місце поруч з о. Митрополитом Василієм у президії Собору. Далі голова Собору Володимир Чехівський на прохання новообраного митрополита запропонував обрати двох заступників. Після дебатів і голосування було відхилено кандидатуру Нестора Шараївського на обрання заступником митрополита. Костянтин Малюшкевич погодився бути першим заступником митрополита, а Йосип Оксіюк – другим.

25 жовтня 1927 р. у восьмий день засідання початок роботи був о 10 год. 30 хвилин. Голова Собору Володимир Чехівський повідомив, що на порядку денному стоять такі справи: обрання Президії ВПЦР і винесення резолюції, що до зовнішньо-правного і внутрішнього стану УАПЦ. Після голосування всеч. о. Костянтин Малюшкевич оголосив склад членів і кандидатів Президії ВПЦР, перелік членів ревізійної комісії і вищого церковного суду. Після перерви на вечірньому засіданні загальним голосуванням було прийнято рішення провести інтронізацію новообраного митрополита Миколая Борецького у четвер 27 жовтня 1927 року.

Майже весь дев’ятий день, 26 жовтня 1927 р. (середа) було присвячено кодифікації канонів УАПЦ в таких напрямках: I – права і обов’язки Єпископів,

священнодіячів, вірних; II – Правила діяння Соборів, зборів, Рад, Президій; III. – Регламент церковного суду. З цього приводу митрополит Василь Липківський виголосив доповідь з проектом правил керівництва УАПЦ. На вечірньому засіданні до 23 год. 15 хв. тривало обговорення тих негараздів, які численні доповідачі з місць відзначали в церковному служінні. Наприкінці засідання архієп. Йосиф Оксіюк зачитав чин інтронізації новообраного митрополита Миколая Борецького, який було призначено на завтра.

Нажаль, поки що не вдалося віднайти інформації про те, яким чином було довершено чин інтронізації нового митрополита УАПЦ. Не збереглося ні фотографій, ні описів цієї події, на відміну від хіротонії першого митрополита УАПЦ – о. Василя Липківського, яка відбулась 23 жовтня 1921 р. в храмі Софії Київської. Засідання Собору за 27 і 28 жовтня 1927 р. були присвячені розгляду поточних справ.

А от в останній день, 29 жовтня, розгорілася довга дискусія про становище жінки в православній Церкві, коли навіть було поставлено на голосування пропозицію дозволити жінці входити до олтаря для священнослужіння. Наприкінці цього дня митрополит УАПЦ Миколай Борецький звернувся до соборян зі словом: “Закінчилась праця II Всеукраїнського Православного Церковного Собору нашої УАПЦ. Закінчилась праця Собору історичного... Якщо Перший Собор закликав до відродження наш побожний нарід, так другий Собор вишукав нові можливості, нові шляхи до продовжування життя. Але Другий Всеукраїнський Собор залишився в пам’яті церковній не тільки, подіями й актами, а буде нам дорогий силою життя, яка виявилась серед віруючих людей... І ви, дорогі брати й сестри, що роз’їдетеся по домах, вертайтеся і несіть святе благословенство від Св. Софії, гробу великомученика Макара, св. Варвари й всіх святих града Києва. Вертайтеся і закликайте всю Церкву Українську до нового творчого побожного життя. Підніміть і закликайте всіх синів України в союз з нашою рідньою українською Церквою і Христос милосердний через Пресвятого Духа допоможе нам ще вище піднятися на очах всього світу й обдарує всіх нас багатою щедрістю й милістю”.

Після промови соборяни заспівали всім провідним учасникам Собору, потім всім членам Собору і всієї Української церкви “Довгії літа”. Наприкінці засідання Собор заспівав “Молитву за Україну”. Праця Собору закінчилась о 14 год. 40 хв. молитвою “Достойно Єсть”.

Після II Всеукраїнського Православного Церковного Собору УАПЦ 17–30 жовтня 1927 р., Собору “самопізнання”, цій Церкві залишалося існувати до січня 1930 р., коли митрополит Микола Борецький підписав акт про “самоліквідацію” УАПЦ. Фактично українські парафії проіснували іще роки десять, коли залишилися тільки невеликі громади десь на периферії та окремі священники і диякони, які якимсь дивом zostалися жити...

Ірина Преловська
Старший науковий співробітник
Інституту української археології
та джерелознавства ім. М.С. Грушевського
НАН України

КОМЕНТАРІ

¹ Перший Всеукраїнський Православний Церковний Собор УАПЦ 14–30 жовтня 1921 року: документи і матеріали / Упорядники: Михайліченко Г., Пилявець Л., Преловська І. – Київ-Львів: “Жовква”, 1999. – 560 с.; *Преловська І.* Нововиявлені архівні документи з історії I Всеукраїнського Православного Церковного Собору УАПЦ 14–30 жовтня 1921 року // Студії з архівної справи та документознавства. – К.: Вид. УДНДІАСД, 2004. – Т. 11. – С. 212–218.

² Діяння Всеукраїнського Православного Церковного Собору в м. Києві 14–30 жовтня н. с. 1921 р.; I. Канони Української Автокефальної Православної Церкви. II. Ухвали Собору в окремих питаннях життя Української Церкви. – К.: Вид. В.П.Ц.Р., 1921. – 43 с.; *Мартирологія Українських Церков: В 4-х т.* – Т. I. Українська Православна Церква. Документи, матеріали, християнський самвидав України. – Балтимор, Торонто: Українське Видавництво “Смолоскип” ім. В. Симоненка, 1987. – 1207 с.; *Явдась М.* Українська Автокефальна Православна Церква: Документи для історії Української Автокефальної Православної Церкви. – Мюнхен-Інгольштадт: Вид. Краєвої Ради У.А.П.Ц. у Федеральній Республіці Німеччині, 1956. – 228 с.; та інші.

³ *Потієнко В.* Відновлення ієрархії Української Автокефальної Православної Церкви. – Новий Ульм (Німеччина): Вид. Вищого Церковного Управління Української Автокефальної Православної церкви, 1971. – 68 с.; *Бурко Демид, протопресвітер.* Українська Автокефальна Православна Церква – вічне джерело життя. – Саут-Бавнд-Брук, Н. Дж., США: Вид. Оселя Св. Ап. Андрія Первозванного, 1988. – 392 с.

⁴ *Митрополит Василь Липківський.* Відродження Церкви в Україні. 1917–1930. – Торонто: Укр. видавництво “Добра Книжка”, 1959. – Вип. 160. – 335 с.; *Митрополит Василь Липківський.* Історія Української Православної Церкви. Розділ VII: Відродження Української Церкви. – Вінніпег: Вид. накладом фундації Івана Грищука, 1961. – 181 с.; *Митрополит Василь Липківський.* Проповіді на Апостольські Послання. – Чикаго: Вид. “Православний Українець”, 1966. – 209 с.; *Митрополит Василь Липківський.* Проти наклепів, ніби УАПЦ прямує до унії (проповідь). – Нью-Йорк: “Наша Батьківщина”, 1967. – 16 с.; *Митрополит Василь Липківський.* Православна Христова Церква українського народу. – Мюнхен: Православна Церковна Рада УАПЦ, 1951 (Репринтне видання). – Нью-Йорк, 1974. – 32 с.; *Митрополит Василь Липківський.* Листи (1933–1937). – Торонто: Вид. Українського Православного Братства ім. Митрополита Василя Липківського, З.Д.А. – 1980. – 167 с.; *Митрополит Василь Липківський.* Проповіді на неділі й свята. Слово Христове до українського народу. – Торонто: Українське Православне Братство ім. Митрополита Василя Липківського, З.Д.А., 1988. – 609 с.; *Митрополит Василь Липківський.* Слово Христове до українського народу. Проповіді на неділі і свята. – К.: Бібліотека журналу “Пам’ятки України”, 1993. – С. 305–404. та ін.

⁵ Див. докл.: Українці Америки за Київський патріархат. Богословський та історичний журнал (гол. ред. Оксана Хомчук), який виходив у 1990-х рр. в США, а також у кн.: *Хомчук О.* Церква поза церковною огорожею. Розколи і руйнація Української православної церкви в пошуках “константинопільського визнання”. – Чикаго, Іллінойс, 2002. – 622 с.

⁶ *Власовський І., проф.* Нарис історії Української Православної Церкви: У 4 т., 5 кн. – Т. IV. – Ч. 1–2. – Нью-Йорк, Бавнд-Брук: Вид. Української Православної Церкви в США. (Репринт. вид.: К.: Вид. Відділ УПЦ КП, 1998).

⁷ *Мартирологія Українських Церков...* – С. 137–150.

⁸ Опубл. у кн.: Матеріали до Патерика Української Автокефальної Православної Церкви / упоряд. прот. Митрофан Явдась. – Мюнхен, УАПЦ, 1951. – Ч. 1. – С. 18–

21, 42–44. Друге видання цих матеріалів: *Мартирологія Українських Церков...* – С. 137–141.

⁹ Передрук з машинопису у кн.: *Митр. Василь Липківський* Історія Української Православної Церкви, розд. VII з архіву УАПЦ в США, Бавнд-Брук, Н. Дж. // *Мартирологія Українських Церков...* – С. 142–144.

¹⁰ *Мартирологія Українських Церков...* – С. 145–148.

¹¹ Там само. – С. 149–150.

¹² *Власовський І., проф.* Нарис історії Української Православної Церкви... – Т. IV. – Ч. I. – С. 198–207.

¹³ *Зінченко А.* Визволитися вірою. Життя і діяння митрополита Василя Липківського. – К.: “Дніпро”, 1997. – С. 268–279.

¹⁴ *Киридон А.* Час випробувань: держава, церква і суспільство в радянській Україні 1917–1930-х років. – Тернопіль: “Підручники і посібники”, 2005. – С. 180.

¹⁵ Центральний державний архів вищих органів влади та управління України, м. Київ (далі – ЦДАВО України). – Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 176. – Арк. 53. Копія, машинопис.

¹⁶ Там само. – Арк. 53.

¹⁷ *Митрополит Василь Липківський.* Відродження Церкви в Україні. 1917–1930... – С. 185. Цит. за вид.: *Киридон А.* Час випробувань... – С. 180.

¹⁸ *Киридон А.* Час випробувань... – С. 182.

¹⁹ Цит. за вид.: *Киридон А.* Час випробувань... – С. 182.

²⁰ Перший Всеукраїнський Православний Церковний Собор УАПЦ... – С. 375–400.

²¹ ЦДАВО України. – Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 167. – Арк. 21.

²² Див. докл. *Преловська І.М.* ВПЦР – організаційний осередок УАПЦ // Український церковно-визвольний рух і утворення УАПЦ. М-ли міжнародної наук. конференції в м. Києві 12 жовтня 1996 р. – К.: Логос, 1997. – С. 29–49.

²³ Див. напр. *Преловська І.* Слідчі справи братів Чехівських як нове джерело до вивчення біографій репресованих діячів УАПЦ (1921–1930 рр.) // З архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ. Науковий і документальний журнал. – К.: Сфера, 2003. – № 1(20). – С. 258–277

²⁴ *Власовський І., проф.* Нарис історії Української Православної Церкви... – Т. IV. – Ч. I. – С. 176.

²⁵ Цит. за вид.: *Власовський І., проф.* Нарис історії Української Православної Церкви... – Т. IV. – Ч. I. – С. 176–177. Опубліковано: Протокол Великих Микільських Зборів Всеукраїнської Православної Церковної Ради 11–13 травня 1927 р. – Мюнхен-Нюрнберг: Вид. Крайової Церковної Ради Української Автокефальної Православної Церкви в Західній Німеччині, 1954. – 64 с.

²⁶ *Митрополит Василь Липківський.* Історія Української Православної Церкви. Розділ VII... – С. 148.

²⁷ “Хай буде відомо всім...” Збірник Ювілейного Комітету з текстами промови проф. Івана Вовчука в Рочестері, Нью-Йорк до 50-ліття УАПЦ та текстом Грамоти про пересвяту архиеп. Іоана Теодоровича 1949 р. – Нью-Йорк: Вид. Громадського Ювілейного Комітету Православних Українців для відзначення 50-річчя відродження УАПЦ (1921–1971), 1971. – 30 с.

²⁸ Там само. – С. 17.

²⁹ Винувальний висновок у справі контрреволюційної організації “Спілка визволення України” – Х.: Вид. Держтрест “Харполіграф”, 2-га друкарня ім. В. Блакитного, 1930. – 229 с.

³⁰ *Єфремов С.* Щоденники. 1923–1929. – К.: ЗАТ “Газета РАДА”, 1997. – С. 533–534.

³¹ ЦДАВО. – Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 175. – Арк. 7.

³² Там само. – Арк. 12.

- ³³ Там само. – Арк. 15.
- ³⁴ Там само. – Арк. 21 зв.
- ³⁵ Там само. – Арк. 26 зв.
- ³⁶ Там само. – Арк. 28.
- ³⁷ Там само. – Арк. 28 зв.
- ³⁸ Там само. – Арк. 80.
- ³⁹ ЦДАВО. – Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 176. – Арк. 180.
- ⁴⁰ Там само. – Арк. 181, зв.
- ⁴¹ *Сфремов С.* Щоденники. 1923–1929... – 536–537.
- ⁴² Там само. – Арк. 118, зв.
- ⁴³ Там само. – Арк. 119.

Від упорядників

У пропонованому збірнику публікуються документи та матеріали з історії Української автокефальної православної церкви за 1927 р. За винятком “Наказів”, “Звернення Собору до вірних УАПЦ” від 30 жовтня 1927 р. та уривку зі спогадів митрополита Василя Липківського, усі документи оприлюднено вперше.

Документи, подані в цьому збірнику, за невеликим винятком, невідомі не тільки широкому читацькому загалу, але й багатьом науковцям, які досліджують історію Православ'я в Україні. Попри не досить добрий стан схоронності матеріалів та відсутність частини з них, вони є великою історичною цінністю для дослідників цього періоду історії Православної церкви в Україні.

До збірника включено документи і матеріали, які стосуються підготовчого періоду по скликанню II Всеукраїнського Православного Церковного Собору УАПЦ 17–30 жовтня 1927 р. (док. №№ 1–24), стенограми засідань (док. №№ 25–44), соборні документи (док. №№ 45–58), списки делегатів і гостей Собору (док. №№ 59–60), а також документи, які стосуються реєстрації делегатів та гостей, суперечок за їх повноваження, прохання до Президії Собору (док. №№ 61–103) тощо.

До додатків частини видання включено також Статут УАПЦ 1926 р. (який неодноразово згадується в засіданнях Президії ВПЦР, Передсоборної Комісії та стенограмах самого Собору) (див. док. № 104), а також вже опублікований раніше уривок з книги митрополита Василя Липківського “Історія Української Православної Церкви. Розділ УІ: Відродження Української Церкви”, де він описує події на цьому Соборі (див. док. № 105).

Крім цього до збірника включено анотований перелік митрополитів, єпископів, священників та вірних УАПЦ, які найчастіше згадуються у документах та матеріалах, іменний та географічний покажчик, покажчик релігійних установ та список скорочень.

До збірника увійшли документи, віднайдені в Центральному державному архіві вищих органів влади та управління України (далі – ЦДАВО України), фонд № 3984 під назвою “Українська Автокефальна Церква. Відділ Керівничий”. Попередньо ці справи зберігалися в ЦДІА УРСР (м. Харків), де фонд мав № 880.

Після передачі матеріалів цього фонду до Центрального державного архіву Жовтневої Революції (нині – ЦДАВО України) фонд отримав номер № 3984, під яким і публікується.

Цей фонд має 4 описи, до яких внесено 2925 справ. Опис № 1 охоплює документи за 1920–1924 рр. і попередньо містив 503 справи. На сьогодні є 484 справи. До опису № 3 внесено 843 справи, що хронологічно охоплюють 1918–1929 рр. Опис № 4, де в основному зосереджено матеріали Собору (справи №№ 175–178), крім того включає справи за 1918–1929 рр. у кількості 300 одиниць зберігання.

До збірника увійшли документи і матеріали, що дають можливість зрозуміти перебіг подій не тільки на II Всеукраїнському Православному Церковному Соборі 17–30 жовтня 1927 р., але й ті, що передували його скликанню, а також почасти ілюструють післясоборні події.

В архіві віднайдено декілька справ, в яких містяться документи, що стосувалися обставин організації Собору. Зокрема це справи, куди було підшито матеріали підготовки і проведення Предсоборної наради 26–30 липня 1927 р. Це справа № 167 “Справа про підготовку до скликання II Всеукраїнського православного Собору 1927 р.” (фонд № 3984, опис № 4).

Тут виявлено витяги з протоколів засідання Президії ВПЦР про скликання Предсоборної наради (див. док. № 1–3, стор. 59–61), листування з відділом культур Київського Окрадімінвідділу влітку 1927 р. (див. док. № 5–6, стор. 62–63), обіжники до 32-х Округових Церковних Рад та єпископів, з повідомленням про необхідність проведення місцевих соборів з метою обрання делегатів на Предсоборну нараду, які були розіслані 9 липня 1927 р. (список адресатів (див. док. № 4, стор. 61–62), віддруковані на машинці зразки незаповнених посвідчень для майбутніх делегатів від “свідомих мирян... округи” (не публікується).

Віднайдено бланки запрошень до єпископів і священників УАПЦ (через ідентичність форми не публікуються), до яких додавалася копія витягу з протоколу № 52/72 від 5 липня 1927 р. – о. Михайла Маляревського (№ 1854, арк. 11), єп. Костянтина Малюшкевича (№ 1856, арк. 13), єп. Феодосія Сергеева (№ 1857, арк. 14), єп. Юхима (Юрія) Міхновського (№ 1859, арк. 15), єп. Антонія Гріневича (№ 1860, арк. 16), єп. Володимира Дахівника-Дахівського (№ 1858, арк. 16-а), єп. Миколи Борецького (№ 1861, арк. 17) та ін.

При публікації списків членів наради упорядники внесли інформацію у відомості про кожного запрошеного делегата наради (пп.: № 3. Якою округою чи парафією УАПЦ делегований, № 4. № і дата видачі мандата, № 5. № і дата запрошення на Предсоборну нараду – див. док. № 8, стор. 105–111).

Віднайдені запрошення особам, які з якихось причин не прибули на Предсоборну нараду, принаймні були відсутні в списку членів наради. Це єп. Григорій Мозолевський (№ 1853 від 14 липня 1927 р., арк. 10); почесний настоятель Миколаївського Собору в м. Харків о. Леонтій Юнаков (№ 1855, арк. 12 – не прибув, хоча ВПЦР просила Харківську парафіяльну церковну раду відшкодувати йому видатки на подорож до Києва, арк. 94), прот. Дмитро Ходзицький (№ 1960,

арк. 20), прот. Микола Хомичевський (№ 1959 від 25 липня 1927 р., арк. 18), мирянин, член ВПЦР від Київської міської церковної округи Ковальчук А.М. (№ 1961 від 25 липня 1927 р., арк. 19).

Аналіз протоколів Передсоборної наради дозволяє зробити висновок про те, що окремі делегати не були внесені до списків, хоча згодом вони були присутніми на нараді, оскільки є запис їх виступів (див. док. № 7, стор. 64–105).

Окрім запрошень віднайдено посвідчення двох делегатів на нараду, які не значаться в списку делегатів наради (посвідчення № 43 Оверчука Олексія Яковлевича, секретаря Коростенської Округової ЦР за підписом заступника Голови Коростенської ОЦР прот. Григорія Огійчука від 28 липня 1927 р. (арк. 30) та оригінал уповноваження № 218 священику Платону Орлику, виданого Ніжинською ОЦР 26 липня 1927 р.).

Списки учасників Передсоборної наради ВПЦР 26–30 липня 1927 р. знаходяться в справі № 167 (арк. 28–29-а) у вигляді надрукованої на машинці таблиці з прізвищами делегатів, які вписано від руки. В цьому списку нараховується 32 особи із зазначенням церковного сану, вказівкою на церковну округу, яка делегувала свого представника на нараду (див. док. № 8, стор. 105–111).

Таким чином до переліку внесено інформацію не тільки з списку членів Передсоборної наради, але й додано повідомлення з підшитих до справи запрошень та мандатів або посвідчень, оригінали яких є в справі. В архівній легенді вказано номери аркушів, де знаходяться відповідні документи. Порядок розташування прізвищ в списку збережено згідно оригіналу списку.

Огляд документів дає можливість твердити, що представники ВПЦР як правило отримували запрошення, нумерація яких зазначена в окремому списку, але посвідчення для них не виписували. Виключення складає тільки архієпископ Йосип Оксіюк, для якого було виписано Лубенською ОЦР мандат.

Натомість, запрошені на нараду миряни практично не мають запрошень, а тільки посвідчення чи мандати. Це, ймовірно, пояснюється тим, що Округові церковні ради отримали повідомлення на скликання Передсоборної наради і самі вирішували кого послати в якості делегата.

Відсутні запрошення та мандати членів Передсоборної Комісії і Президії ВПЦР. Це стосується єпископа Петра Ромоданова та священика Харитона Гов'ядовського, які, очевидно, були ініціаторами і організаторами скликання Передсоборної наради і розсилали ці запрошення. Відсутні також запрошення до митрополита Василя Липківського, єпископа Миколи Пивоварова та ін.

Матеріали Передсоборної наради представлені великою кількістю документів. Віднайдено повний чорновий рукописний варіант протоколу наради з підшитими нотатками тез доповідей.

Останні містять інформацію про авторство, чернетки записів членів Мандатної комісії, списки і посвідчення делегатів на цю нараду від ВПЦР і церковних округ УАПЦ, листування з відділом культів Київського Окрадмінвідділу з приводу дозволу на проведення наради і уточнення порядку денного її роботи.

За період від травня 1927 р. до початку засідань Собору відбулось декілька засідань Президії ВПЦР та Передсоборної комісії. Витяги з протоколів цих засідань віднайдені в справі № 167. Деякі з них призначались для розсилки по округах та особисто єпископам УАПЦ. Віднайдені копії дають можливість стверджувати, що документи перероблялись, доповнювались або скорочувались. Упорядники відібрали для публікації ті варіанти витягів, які є більш повними, зазначивши в археографічних примітках наявність інших копій та їх обсяг.

Матеріали Передсоборної наради, до певної міри, дають можливість зрозуміти обставини її проведення. Зокрема це стосується підготовки доповідей учасниками наради. Можна висловити припущення, що доповідачі не встигли підготуватися і написати повноцінні тексти доповідей. Наприклад, в тексті протоколу наради є зауваження про те, що В.М. Чехівський взагалі не знав про порядок денний наради і тому не має тез доповіді (спр. 167, арк. 97 зв. – 98). Віднайдені рукописні варіанти тез доповідей мають характер написаних швидко, без будь-яких посилань на літературу, коротеньких тез, які потім було включено в машинописний текст протоколу наради.

Одним з головних завдань, які представники влади ставили перед новим складом ВПЦР на чолі з єп. Петром Ромодановим, було намагання дискредитувати митрополита УАПЦ Василя Липківського і на підставі “неспростовних” доказів його провини усунути від керівництва УАПЦ. Матеріали Передсоборної наради дають можливість з’ясувати перебіг цього процесу.

Тексти “Заяв” митрополита до ДПУ УСРР, які він подав 22 червня 1927 р., та “Пояснення” від 27 липня 1927 р. до Комісії Передсоборної наради в “справі розслідування обвинувачення Василя Липківського в контр-революції” містять відповіді митрополита на ті звинувачення, які було висунуто проти нього. Але оскільки вони містять ту ж саму інформацію, яка вже вміщена до текстів заяв, що були зачитані на Соборі (див. док. № 28, стор. 168–175), то вони не публікуються.

Після Передсоборної наради впродовж серпня 1927 р. відбулися засідання Президії ВПЦР та Передсоборної комісії про підготовку Собору на місцях (див. док. №№ 12–16, стор. 117–124). Про те, що цей процес готувався дуже ретельно свідчить витяг з протоколу № 74/94 засідання Президії ВПЦР від 9 вересня 1927 р. (див. док. № 17, стор. 124–125). З метою забезпечити себе від активного спротиву з боку єпископів, духовенства і особливо мирян усунути митрополита Василя Липківського від керівництва УАПЦ, Голова Президії ВПЦР єп. Петро Ромоданов запропонував приступити до перевірки персонального складу єпископату УАПЦ, а для цього відкрити при Президії ВПЦР сесію Вищого Церковного Суду, який би розглядав і всі апеляційні справи, що виникнуть в округах під час перевірки персонального складу УАПЦ. Сама ця перевірка дуже нагадує сумновідомі “чистки” від “антирадянського елементу”, що почали практикуватися наприкінці 1920-х рр.

Віднайдений текст регламенту Собору, який було спочатку написано 28 вересня 1927 р., але потім передруковано з редакторськими примітками (див.

док. № 9, стор. 128–131), також красномовно свідчить про те, яким чином планувалось регулювати виступ промовців на майбутньому Соборі, забезпечувати нейтралізацію небажаних для Президії виступів на захист митрополита Василя Липківського з боку делегатів з місць, взагалі якогось непослуху з боку членів Собору.

Особливо це було важливо зробити з огляду на надто великі зусилля нової Президії ВПЦР на чолі з єпископом Петром Ромодановим та прот. Харитоном Гов'ядовським у справі готовності демонструвати лояльність перед урядом, представники якого знаходились в якості гостей Собору на засіданнях.

Сама кількість копій та оригіналів різноманітних дозволів з боку підвідділів культів при Київському Окрадмінвідділі та НКВС на проведення передсоборних і соборних засідань і повідомлень про те, що разом з листами надсилаються копії протоколів та інших документів, свідчить про налагодження відповідних стосунків між новим керівництвом ВПЦР і карними органами влади (див. док. №№ 5, 6, 11, 20, 51, 54, стор. 62–63, 116, 131–132, 523, 526–527). Очевидно, що склад Всеукраїнської комісії по унормуванню життя УАПЦ, що стала на чолі УАПЦ після т. зв. “кризи 1926 р.”, був ретельно підібраний згідно можливостям співпраці.

В примітці до “Регламенту” також є деякі свідчення того, що суттєві зміни сталися не тільки у відносинах з владою, але й в погляді на розуміння православної релігійності. Наприклад, учасникам Собору у вечірні години пропонувалося давати в соборі Св. Софії “духовні розваги” (– *так!*), до яких віднесено (але потім викреслено) пункт щодо влаштування в храмі Св. Софії служби “Визволення” та “Слово Хресне”, автором яких був Володимир Чехівський.

До того ж учасникам церковного (!) Собору пропонувалось “екскурсії... по огляду святинь м. Києва; г) екскурсія (як дозволить погода) до Спаса Межигірського і т. ін.”. На сьогодні невідомо чи відбулися заплановані “екскурсії”, але відвідини соборянами, Києво-Печерської Лаври, навряд чи сприяли б молитовному піднесенню делегатів Собору, оскільки з 1926 р. тут функціонував “Всеукраїнський Музейний Городок”. Колишні лаврські храми, перетворені в антирелігійний музейний осередок, на цей час були “прикрашені” транспарантами з безглуздими, образливими написами відповідного характеру і змісту.

У справі № 167 виявлено раніше невідомий автограф митрополита Василя Липківського. Це проект відозви до округових церковних соборів. Віднайдено машинописну копію цього тексту та додрукований до нього на останній сторінці витяг з протоколу № 74/94 засідання Президії ВПЦР від 9 вересня 1927 р. Оскільки до матеріалів Передсоборної наради вже внесено п. 1 витягу з цього протоколу (див. док. № 17, стор. 124–125), то п. 2 упорядниками згідно тексту оригіналу надруковано разом з текстом відозви (див. док. № 18, стор. 125–127). Цією відозвою митрополит намагався звернутися безпосередньо до основного складу парафіян УАПЦ, здебільшого селян. Очевидно, ще задовго до Собору, йому був зрозумілий намір Президії ВПЦР переконати всіх у “злочинних діях” митрополита проти радянської влади і неодмінно усунути його від керівництва УАПЦ “задля миру церковного”.

Окрему групу документів (№№ 21–24) складають віднайдені копії запрошень до різних осіб, яких планувалося запросити на Собор як почесних гостей. Оригінали цих запрошень були доставлені адресатам, про що свідчать розписки в їх одержанні, які майже всі збереглися у вигляді маленьких клаптиків паперу, що підшиті до справи № 167. Але за матеріалами Собору (протоколів стенограм та спогадів учасників) майже ніхто із запрошених гостей не з'явився на Собор.

На відміну від I Всеукраїнського Собору УАПЦ 1921 р., обставини скликання II Собору у 1927 р. були такими, що можна було напевно прогнозувати відмову запрошених почесних гостей бути присутніми на цьому Соборі. Почасти це питання прояснює митрополит Василь Липківський. В додатках до збірника публікується уривок з його книги “Історія Української Православної Церкви. Розділ VII: Відродження Української Церкви”, який було написано десь після 1932 р. (див. док. № 105, стор. 629–634).

Він пише, що “на Собор прибуло більше 200 делегатів. Не дивлячись на великі хиби при обранні їх, на велику нагінку з боку ДПУ, на красномовні промови на місцевих соборах... членів ВПЦР та їх агентів, Собор все ж вийшов досить вільний і опозиційний... Робітництво за цей час уже все було в комуністичному мішку й на Соборі майже не мало представників... Українська інтелігенція теж була уже вся в цьому мішку й представників на Соборі зовсім не мала. Зате селянство виявило велику свідомість і сміливість; селяни знали, що їх жде від ДПУ, але ж виступали на Соборі сміливо, вільно. Тут УАПЦ зробила велику працю в бік виховання церковної й національної свідомості народа...”

Запрошення були надіслані обновленській Соборно-Єпископській церкві, яку очолював митрополит Інокентій (Пустинський) з місцем осідку у Києво-Володимирському соборі. (див. коментар до стенограми Собору за 20 жовтня 1927 р., док. № 30, стор. 232–233). Йому було запропоновано ще два додаткових гостьових запрошення і навіть у списках гостей ці місця було зарезервовано (див. док. № 60, стор. 583), але немає ніяких свідоцтв про те, що вони взагалі з'являлись на Софійському подвір'ї впродовж соборної праці

Це ж стосується і єпископа Георгія (Спиридона Георгієвича Делієва, 1878–1937), який тимчасово керував Українським екзархатом у 1925–1928 рр. з осідком в Києво-Печерській лаврі. Він виконував обов'язки керуючого екзархатом через відсутність патріаршого екзарха, митрополита Київського, Галицького і всієї України Михаїла (Єрмакова), який після другого ув'язнення і подальшого звільнення тільки наприкінці 1928 р. отримав дозвіл переїхати до Києва. Ці запрошення свідчать про те, що керівництво ВПЦР намагалося якось налагодити стосунки з іншими церквами, які також мали в назві “Українська” і “Православна”.

Низку запрошень було надіслано науковцям, представникам Академії наук. Напевно, ВПЦР сподівалась, що як і на I Всеукраїнському Соборі УАПЦ 1921 р., інтелігенція буде досить широко представлена. Але окрім віднайдених копій запрошень немає свідчень про присутність когось із вказаних осіб на Соборі. В збірнику публікується одне з запрошень, адресоване Михайлу Сергійовичу Гру-

шевському, який у 1924–1930 рр. очолював головні історичні установи ВУАН. З огляду на текстуальну ідентичність, вміщено тільки археографічні коментарі з вказівками на ті аркуші, де були виявлені аналогічні тексти запрошень для інших науковців.

Велике зацікавлення викликають запрошення, розіслані тим представникам УАПЦ, які з різних причин відійшли від її діяльності. Це стосується представників Діяльно-Христової Церкви – єпископів Петра Тарнавського і Володимира Бржосньовського, колишніх голів ВПЦР Михайла Мороза та протодиякона Василя Потієнка.

Серед архівних документів вдалося віднайти лист єпископа Глухівського і Конотопського Володимира Самборського до ВПЦР (фонд № 3984, опис № 4, справа № 171, арк. 2–4 зв.), в якому той повідомляє про те, що 6 жовтня 1927 р. Собор Конотопський Округовий Церковний Собор обрав М.Н. Мороза в якості делегата від с. Бистрик на майбутній II Всеукраїнський Собор.

Запросили також делегата I Собору УАПЦ 1921 р. кооператора Миколу Левицького та Володимира Дурдуківського – активного діяча українського визвольного руху, директора трудшколи № 1, брата одного з перших дияконів української Старокиївської парафії при соборі Св. Софії Олександра Дурдуківського (див. коментар до стенограми ранішнього засідання 21 жовтня 1927 р., док. № 31, стор. 274) та ін.

У справах фонду протоколи засідань II Всеукраїнського Православного Церковного Собору УАПЦ 17–30 жовтня 1927 р. в цілому упорядковані, про що свідчить збереження навіть незначних за змістом записок та інших матеріалів. Протоколи засідань збереглися у декількох машинописних ідентичних за змістом і виглядом варіантах. Всі вони розшифровані і передруковані. При аналізі остаточних варіантів текстів стенограм майже ніяких редакторських приміток не віднайдено, за винятком декількох аркушів у справі № 175, де виявлено ледь помітні правки від руки чорнилом.

Рукописних варіантів протоколів засідань Собору не віднайдено. Можна висловити припущення, що їх було вилучено для передруку, а потім ліквідовано. Цей варіант існував, оскільки більшість стенограм має чистовий характер передруку, який можливий тільки за наявності відредагованого рукопису. Про це може свідчити виявлений рукописний варіант Передсоборної наради 26–30 липня 1927 р. у вигляді записів чорнилом з численими доповненнями, закресленнями, вставками, який зберігся у справі № 167 разом з відредагованим текстом машинопису.

У збірнику подається текст звернення від 28-го січня 1928 р. до Президії ВПЦР голови II-го Всеукраїнського Православного Церковного Собору Володимира Чехівського, де йдеться про закінчення роботи секретаріату над протоколами Собору (див. док. № 103, стор. 619). Він просить Президію ВПЦР внести до порядку денного справу затвердження редакції протоколів Собору.

Стенограми було написано кількома стенографістами, але ніде немає вказівок на їхні прізвища, хоча у стенограмах I Всеукраїнського Православного

Церковного Собору УАПЦ 1921 р. прізвища стенографісток були вказані наприкінці не тільки рукописних варіантів, але й зазначалися в машинописних примірниках. Різницю у стенограмах можна з'ясувати тільки за технікою оформлення документа: частина стенограм має надруковані прізвища виступаючих на засіданнях Собору ліворуч великими літерами з підкресленням на машинці, інша частина – друк прізвищ малими літерами. Судячи з особливостей шрифту, було використано як мінімум 3 машинки.

Про стенографістів (стенографісток) можна напевне сказати, що всі вони були світськими людьми і мали відповідну освіту і фах. Це впливає з того, що всі слова, які в церковній традиції завжди пишуться з великої літери (Бог, Ісус Христос, Св. Трійця, Матір Божа, Царство Небесне, Апостол, Церква та ін.), в стенограмах написано з малої літери. Натомість всі назви радянських установ завжди написані з великої літери. Трапляються випадки написання власне церковних термінів з вживанням русизмів, тобто очевидне незнання українського відповідника. В стенограмі вечірнього засідання від 27 жовтня 1927 р. взагалі є курйозне скорочення “св. Пухальський”. За правилами скорочення “св.” означає “святий”, а не “священик”, як це виходить за змістом стенограми.

За змістом тексти стенограм не завжди є відтворенням прямої мови доповідачів. Подекуди, замість класичного дослівного відтворення, стенограми є інтерпретацією слів та дій доповідачів.

Для збірника відібрано ті копії протоколів засідань Собору, які мають найбільш чіткий відбиток. Зіставлення всіх видів копій свідчить про їх абсолютну ідентичність. В середньому збереглося по 3 варіанти кожної стенограми. Всі вони мають власну нумерацію сторінок.

Віднайдено 3 ідентичних машинописних копії протоколів за 17 жовтня 1927 р. – першого дня засідань Собору. Всі вони знаходяться в одній справі № 175 і не мають розподілу на ранкове і вечірнє засідання (див. док. № 25–29, стор. 136–195). До цієї ж справи також уміщено копії стенограм засідань за 18 та 19 жовтня, але кожна з них має по 3 примірники ранкового та вечірнього засідань (див. док. № 26–27, стор. 145–163).

Виявлені варіанти стенограм Собору за 20 жовтня – по 3 машинописні примірники ранкового та вечірнього засідань – опинилися в кількох справах. Один з них повністю знаходиться в справі № 175 (арк. 65–80), другий – у справі № 176 (арк. 47–62) і ще один було розділено на дві справи: спр. № 175, арк. 113–114 (*початок*) і спр. № 176 арк. 1–14 (*закінчення*) (див. док. № 30, стор. 196–235).

В машинописних варіантах стенограм за 20 жовтня 1927 р. дуже складний друк, а саме: тексти доповідей надруковано дуже щільно з найменшим інтервалом, майже без абзаців, з скороченням загальноприйнятих аббревіатур. Іноді текст друкується звичайним чином (через 2 інтервали). У відповідях представників уряду текст розташовано так, що ліворуч друкується питання, а праворуч – дуже щільно надрукованим стовпчиком розміщено відповідь. Текст записки, яка передає зміст переговорів делегації від Собору, оприлюднена делегатом о. Миколою Нестеровським, надруковано з великою кількістю підкрес-

лених слів та специфічним розташуванням на сторінці (частина в стовпчик і частина – звичайним порядком) (див. док. № 30, стор. 209–212).

Примірники машинописних копій стенограм Собору за 21 жовтня 1927 року так само мають по три варіанти ранкового та вечірнього засідань і знаходяться в справах №№ 176–177 (див. док. № 31–32, стор. 234–291). До стенограм за 21 жовтня 1927 р. включено текст доповіді Василя Липківського, яка в оригіналі надрукована з численими друкарськими помилками і пропусками в тексті.

Стенограма від 22 жовтня 1927 р. не має спеціального поділу на ранкове і вечірнє засідання. В тексті просто зазначено, що засідання розпочалося вранці і о 13-й годині оголошено перерву на 15 хвилин, причому без зміни головуючого В.М. Чехівського. Засідання тривало до 16 години дня (див. док. № 33, стор. 292–308). Упорядники не розподіляли на ранкове і вечірнє засідання цю стенограму, оскільки такого розподілу не було зроблено укладачами текстів стенограм.

В тексті машинописного примірника стенограми, починаючи з арк. 174 видно, що далі передрук здійснювався іншим стенографістом на іншій машинці (зміна шрифту), оскільки прізвища доповідачів знову друкуються великими літерами, змінюється правопис (наприклад: замість написання “митрополіта” тепер пишеться “митрополита”), повністю вказується церковний сан доповідачів (замість “свящ.” – “священник” за російським правописом, замість “єп.” – “Єпископ”), замість двокрапки після слів головуючого скрізь поставлено тире (див. док. № 33, стор. 297–305).

Не виявлено жодного примірника стенограм засідань за 23 жовтня 1927 р. Можливо через те, що це була неділя, і в попередній стенограмі за 22 жовтня наприкінці засідання говориться про Божествену літургію у великому Софійському соборі, яку “мають відслужити в неділю”, – тобто 23 жовтня. Це засідання або взагалі не відбулося, або не збереглося стенограми.

Стенограми за 24 та 25 жовтня розподілені у справах 176–177 і мають по 3 ідентичних примірника ранкового та вечірнього засідань (див. док. № 34–37, стор. 309–358).

Деякі відмінності є у стенограмах за 26 жовтня 1927 р. Віднайдено 3 машинописних копії ранкового засідання (справа № 177, арк. 17–31, 44–58, 212–226) і 4 копії стенограм вечірнього засідання. Одна з них знаходиться в справі № 176 (арк. 119–126), а ще 3 – у справі № 177 (арк. 32–39; 59–66; 67–74) (див. док. № 38–39, стор. 359–397).

У стенограмі є дещо відмінний порядок оформлення виступів доповідачів: після прізвища доповідача просто поставлено крапку і після неї з великої літери іде текст виступу. Запис виступів промовців упорядниками було уніфіковано відповідно до попередніх стенограм – після прізвища виступаючого виставлено двокрапку і після неї з великої літери подано текст.

Певну складність для сприйняття становлять уточнення до “Наказів”, оскільки специфіка викладу такого тексту вимагає певної форми.

Упорядниками було доповнено числені пропуски розділових знаків. До того ж жирним шрифтом було виділено сторінки тексту, який зачитувався доповідачами. Оскільки в цьому збірнику публікується текст самих “Наказів”, то є

можливість порівняти обидва тексти: з часопису “Церковні вісті”, цитований в стенограмі, та опублікованого окремою брошурою у 1968 р. в США (див. док. № 45, стор. 477–514).

У декількох примірниках збереглися стенограми за 27 жовтня 1927 р. Віднайдено по 3 машинописних копії ранкового та вечірнього засідань: у справі № 176 повний варіант за ранок і за вечір (арк. 127–147, зв.), у справі № 177 тільки стенограму ранкового засідання (арк. 75–87) та у справі № 178 одну копію ранкового засідання (арк. 48–600 та 2 копії вечірнього засідання (арк. 1–8, зв.; 61–68, зв.) (див. док. № 40–41, стор. 398–432).

Варіанти стенограм засідання Собору за 28 жовтня також опинилися в двох справах. Один повний варіант віднайдено у справі № 176 (арк. 148–163, зв.). Дві ідентичних копії стенограми знаходяться у справі № 178 (арк. 9–24, зв.; 69–84, зв.) (див. док. № 42–43, стор. 433–459).

Повний текст копій стенограми за 29 жовтня віднайдено у справах № 176 і 178. У цей день відбулося тільки ранішнє засідання. Три ідентичних копії вміщено у спр. № 176, арк. 164–173; спр. 178, арк. 25–34; 85–94 (див. док. № 44, стор. 460–476).

У кожній стенограмі в квадратних дужках подається нумерація аркушів того варіанту, за яким копіювався та звірявся текст. Посилання на всі віднайдені машинописні варіанти стенограм подаються наприкінці тексту в архівній легенді.

У справі № 167 (фонд № 3984, опис № 4) віднайдено невелику частину документів, які є оригіналами записок до Президії Собору. Це невеликі клаптики паперу з написаним олівцем текстом, часто з супровідною вказівкою адресата: “До Президії” або “До Голови Собору”. Упорядники не вміщували цих матеріалів через те, що абсолютну більшість з них неможливо ідентифікувати через відсутність дати чи конкретного предмету уваги. Наприклад, в записці говориться про те, що “це питання дуже важливе” і треба продовжити його обговорення, або навпаки, – відкласти. Очевидно, що на момент написання записок всім було зрозуміло, про що йдеться, але тепер їх важко використати для публікації через неможливість встановлення дати подання до Собору.

Через порушення хронологічної послідовності при формуванні справ та укладанні описів окремі матеріали, пов’язані з проведенням II Всеукраїнського Собору УАПЦ 1927 р., опинилися в різних справах фонду № 3984 ЦДАВО України.

Деякі матеріали II Всеукраїнського Собору УАПЦ потрапили до справи № 167. Це зокрема записка делегації Собору до представника Радвлади від 21 жовтня 1927 р. Серед матеріалів Передсоборної наради віднайдено оригінал рукопису цієї записки, які підписали члени делегації, а також передрукований на машинці і відредагований варіант тексту. Сама записка увійшла потім до тексту стенограми Собору за 21 жовтня 1927 р. (див. док. № 31–32).

Надзвичайно цінним є віднайдений документ, який стосується прохання Президії ВПЦР до Політконтролю дати дозвіл на фотографування членів Собору в подвір’ї Софійського собору 26 жовтня 1927 р. Не вдалося встановити, чи

було зроблено фото саме 26 жовтня чи в якийсь з наступних днів Собору, але поки що це єдиний документ, який дозволяє встановити приблизну дату фотографії та прізвище фотографа (див. док. № 54, стор. 526–527).

Наступна група документів стосується соборних подій. Важливим у справі розуміння причин та напрямків реформування устрою Православної Церкви в Україні є Накази (див. док. № 45, стор. 477–514). Текст “Наказів” друкується повністю за виданням брошури “Накази Церковним Соборам і Церковним Радам Української Автокефальної Православної Церкви, Видані у м. Києві Всеукраїнською Православною Церковною Радою в 1927 році. – Вотебурі С.Ш.А.: Українське Православне Братство імені Митрополита Василя Липківського, 1960. – 64 с.”, оскільки не вдалося віднайти архівний варіант цього документу.

На початку брошури вміщено передмову ВПЦР, де говориться про те, що “В житті й організації нашої Церкви давно вже чувається велика потреба в правилах, наказах, положеннях для керування різними галузями церковного життя. Ті канони, що їх утворив Всеукраїнський Церковний Собор 1921 року, потребують розвитку й роз’яснень, бо життя не стоїть на місці й вимагає дальшої канонічної творчості. Провадити цю творчість – це безумовно є завдання Другого Всеукр[аїнського] Церковного Собору, але підготовчу працю до цього Собору Церква мусить провадити неупинно”.

Цей варіант передмови було написано в першій половині 1927 р., оскільки в передмові висловлено надію на те, що II Всеукраїнський Собор УАПЦ можливо відбудеться іще в цьому році. Тут же в передмові говориться про те, що митрополит Василь Липківський зібрав, скомпонував і передав до ВПЦР проект “Наказів”. Тому, зважаючи на важливість цих матеріалів, ВПЦР вирішила надрукувати їх в додатках до часопису “Церква і Життя” – “Церковних Вістях”, де їх було надруковано замість хроніки церковного життя УАПЦ (№ 2–3, червень-липень 1927 р.). На оригінальному примірнику, що зберігся в архіві архієпископа УАПЦ Соборноправної Євгена Бачинського і з якого було надруковано брошуру, є друкарська пометка: “Упрліт № 1433 – 28.V.[19]27 р. Зам. № 859 – Тираж 2500 – Харків, Друкарня «Інвалід-Друкар»”, з якої можна бачити точніше час і місце друкування вперше цього документа.

Хоч в “Оглаві” проекту “Наказів” перелічено 13 пунктів окремих документів, але в ч. 2–3 “Церковних Вістей” вміщено тільки: “Передмову до Наказів”, “Проект церковно-адміністративного поділу УАПЦ”, “Наказ Церковним Соборам УАПЦ” і “Наказ Церковним Радам УАПЦ”. Матеріалів щодо служіння єпископського, пресвітерського, дияконського, про взаємовідносини духовного й церковно-адміністративного керівництва в УАПЦ та інші, принаймні в нашому примірнику, немає. Мабуть, інші документи передбачалось видати в наступному числі “Церковних вістей”, але невідомо, чи було їх так само видано.

Про те, що основний текст “Наказів” був написаний іще в 1926 р. говориться в передмові, яку склав митрополит Василь Липківський. Він вказував на те, що УАПЦ існує вже 5 років, тобто йдеться про 1926 рік – п’ятий рік від Першого Всеукраїнського Православного Церковного Собору УАПЦ 1921 р.

До соборних документів віднесено текст “Звернення Собору до вірних УАПЦ” невідомого автора від 30 жовтня 1927 р., який зберігся серед редакційних матеріалів часопису УАПЦ “Церква і Життя” за 1925–1928 рр. у вигляді машинописної копії (опис № 3, справа № 354). На тексті було написано резолюцію червоним чорнилом в лівому кутку аркуша, але її відірвано. Текст звернення вперше був опублікований у “Мартирології Українських Церков” (С. 149–150) з посиланням на збірку Федора Бульбенка (Архів УВАН ім. Д. Антоновича у США, Нью-Йорк) (див. док. № 55, стор. 527–529).

Публікується також “Промова Митрополита Київського і всієї України Миколая Борецького при закритті Собору 30 жовтня 1927 р.”, текст якої було віднайдено у вигляді рукописної і машинописної копій в різних справах опису № 3 фонду № 3984 ЦДАВО України (спр. № 354, арк. 235–238 (рукопис); спр. № 512 “Відозва Київського митрополита до віруючих”, арк. 2–2 зв. (машинопис). Текст цієї промови частково було опубліковано в друкованому органі УАПЦ у США – часописі “Дніпро” за 1928 р. № 9. Цей варіант публікації було відтворено у збірнику “Мартирологія Українських Церков” (Стор. 149–150) (див. док. № 56, стор. 530–532). Упорядниками було вміщено повний текст “Промови”, але з урахуванням вже опублікованої раніше частини, яку було виділено в тексті курсивом.

Подається витяг з протоколу № 41 засідання Президії ВПЦР від 23 січня 1928 р. про поширення відозви Митрополита Миколая Борецького до УАПЦ. Президія ВПЦР ухвалила “відозву ствердити й розіслати по периферії, надрукувати її на шклографі”. Можливо, це пояснює появу машинописного варіанту (див. док. № 102, стор. 618).

У збірнику публікується віднайдений список делегатів Собору. Збереглися оригінали мандатів членів Собору з проставленими олівцем датами їх реєстрації. Виявлена в списках додаткова інформація про делегатів дає можливість визначити склад делегатів Собору, їх освіту, фах, належність до церковного причету, соціальний стан. Інформацію про найбільш впливових представників керівного складу ВПЦР, членів Передсоборної комісії та єпископату УАПЦ у списках майже не подано. Спроба з’ясувати відповідність заявлених у списках делегатів і виявлених мандатів, показала відсутність значної кількості останніх.

Зведені відомості зі списків та мандатів делегатів було уніфіковано упорядниками за наступною схемою: 1. Прізвище, ім’я та по-батькові; 2. Вік; 3. Освіта; 4. Місце роботи, посада; 5. Якою округою чи парафією УАПЦ делегований; 6. № Мандата, коли і ким делегований на Собор, дата видачі мандата; 7. Додаткова інформація про делегата з інших архівних справ; 8. Архівна легенда.

Текст “Списків” було упорядковано за справами: опис № 4, справа № 167, арк. 245 зв. – 249 зв.; справа № 168, арк. 1 зв. – 5 зв., арк. 17 зв. – 21 зв., арк. 24–34. При уніфікації відомостей про делегатів упорядники дотримувались правопису оригіналу документу (див. док. № 59, стор. 535–578).

Списки гостей Собору віднайдені тільки в рукописному варіанті у вигляді таблиці. Запис гостей вівся нерівномірно, різними почерками, олівцем і чорнилом.

Через повну неупорядкованість тексту списку упорядники для зручності читання змушені були повністю уніфікувати відомості про гостей Собору.

Наприклад, відомість про наявність середньої освіти може бути написана: “сер.”, “серед.”, “середн.”, тому упорядниками цей текст був виправлений без застережень (“середня”, “нижча”). Було відновлено і доповнено відомості щодо соціального стану, зазначення округи, з якої прибув гість. Скорочення в іменах, по-батькові та прізвищах були відновлені там, де це не викликало ніяких сумнівів. Там, де було незрозуміло (наприклад “Олекс-ч” – неможливо довідатись чи це “Олександрович” чи “Олексійович”), упорядники залишили написання відповідно до оригіналу.

Правопис власних імен по можливості залишено без змін. В тексті списків багато пропусків. Упорядниками було залишено без змін ті знаки, які є в тексті оригіналу. У написанні округи, з якої прибув гість, дуже багато недописаних чи нерозбірливо написаних слів. Тому часто неможливо зрозуміти про що йдеться при написанні слова “Київ” – це назва міста чи округи? Те ж саме стосується інших географічних назв (див. док. № 60, стор. 579–590).

В розділі “Постанови, витяги з протоколів парафіяльних зібрань, заяви, посвідчення, прохання делегатів і гостей Собору” публікуються різні документи: заяви, прохання, витяги із протоколів соборів церковних округ, ухвали, списки делегатів від окремих церковних округ на Собор. Із цих документів стає відомо, що не в усіх округах, через заборону місцевої влади, відбулися округові собори і окремі парафії та релігійні громади взяли на себе повноваження делегувати на Собор своїх представників із документальним поясненням.

Крім того, документи свідчать, що не всі делеговані округами представники стали членами Собору, бо в списку Мандатної комісії вони не проходять. Інформація про зареєстрованих Мандатною комісією, внесена у 7-ий пункт інформації про делегата (див. “Список делегатів”, док. № 59, стор. 535–578). Всі інші документи подаються у такому порядку: списки делегатів від окремих округ, витяги з протоколів і ухвали Округових церковних соборів та окремих парафій, заяви, особисті документи тих осіб, які не проходять у списку делегатів Собору (див. док. № 61–101, стор. 591–618).

Збірник закінчується додатками, які складаються з тексту “Статуту УАПЦ 1926 р.” та уривку з книги митрополита УАПЦ Василя Липківського про перебіг подій на II Всеукраїнському Православному Церковному Соборі 1927 р. (див. док. № 104–105, стор. 620–634).

У межах тематичних груп збірника документи і матеріали впорядковано і пронумеровано. Документи публікуються із збереженням особливостей оригіналу (норм тогочасної української мови, русизмів, вживання великої літери, застарілих слів і виразів тощо). Здебільшого збережено специфіку машинописного варіанту стенограм Собору, зокрема написання прізвищ доповідачів або назв доповідей, які в оригіналі подані великими літерами. Іноді на одному аркуші прізвища були надруковані і великими і малими літерами. Упорядниками уніфікація не робилася.

Деякі зауваження тих, хто складав протоколи про хід подій на засідання Собору (напр. “шум на місцях”, “читає”, “продовжує читати”, “дзвонить”), упорядниками було виділено курсивом для зручності читання. До того ж деякі зауваги (“читає”, “продовжує читати”, “дзвонить”) в оригіналі вміщено після двокрапки. Упорядниками ці зауваги було перенесено на місце після зазначення прізвища доповідача і поставлено до двокрапки (наприклад: замість “**Єп. П. Ромоданів:** *(продовжує)*” текст подається “**Єп. П. Ромоданів** *(продовжує)*:”).

Іноді після двокрапки текст в оригіналі починається з малої літери, хоча у більшості випадків друкується з великої. Упорядниками було уніфіковано написання тексту після двокрапки і скрізь виправлено на велику літеру. У більшості випадків в оригіналах стенограм після зазначення прізвища виступаючого поставлено двокрапку і текст доповіді чи вислову починається з великої літери, але коли в тексті просто переказується короткий зміст пропозиції, то двокрапка не ставилася. В такому вигляді упорядники залишили тексти стенограм при передруці.

В оригіналах стенограм Собору розбивка тексту на абзаци є дуже нерівномірною. Іноді вони взагалі відсутні, або навпаки – текст надто густо розбито на абзаци без потреби. Тому упорядниками було дещо змінено розташування тексту на сторінці з урахуванням розподілу змісту. Іноді було здійснено розбивку тексту на додаткові абзаци для зручності читання не порушуючи смислового змісту.

Специфіка правопису багатьох слів, а також форма друку, за якою прізвища виступаючих, або просто згаданих в промові осіб, надруковані великими літерами з підкресленням, наводить на думку, що машиністки мали відповідний фах.

(Наприклад, протоколи допитів заарештованих у справі процесу “Спільки визволення України” 1929–1930 рр. в Києві були надруковані таким самим способом. Можливо, це пояснюється однаковою формою навчання для фахівців такого напрямку).

Численні підкреслення на машинці, які є в оригіналах стенограм, було опущено. Як правило в оригіналах протоколів стенограм Собору та Передсобо́рної наради підкреслено всі прізвища виступаючих, іноді назви доповідей або їх частин, окремі слова в тексті (Наприклад: В.М. ЧЕХІВСЬКИЙ). При публікації в протоколах написання прізвищ виступаючих було уніфіковано для зручності читання. Всі прізвища написані прописними літерами і знято підкреслення.

Знаки питання та знаки оклику відсутні практично в усіх стенограмах, тому упорядники поставили ці знаки там, де це впливає із змісту сказаного доповідачем. За всіма ознаками кожний виступ доповідача було оформлено стенографістами як пряму мову, тобто через двокрапку і заключення тексту промови в лапки. Але певну частину таких промов чомусь не було включено в лапки. В даному випадку лапки в тексті не виставлялися.

Дуже часто в текстах стенограм цитати мають незакриті лапки і тому упорядниками їх було доповнено за змістом. Трапляються також знаки тире (–) там, де за нормами правопису їх не повинно бути. Іноді наприкінці тексту

документу цей знак було виставлено не як граматичний, а як значок після останнього слова. В усіх цих випадках упорядниками їх було усунуто без застережень. Трикрапку, яка зустрічається в текстах стенограм та документів, збережено без зауважень.

Написання слів за тогочасним правописом упорядниками не уніфікувалося (наприклад: Мітрополіт, се б то, парахвія, св. Сохвія, патріярх, христіяни (християнський), принциповий, секретаріят, соціальний, назавше, вимогали, надхнення, провадження, митрополіт і т. ін.). Трапляються слова обібрати (в сенсі – *обрати до складу*), пакт – пункт, мент – момент. Трапляється вживання дефісу там, де за сучасним правописом він відсутній: де-кілька, то-що, священно-діяння, з-окрема, загально-людський, контр-революція, було-б, коли-б, сказав-би, загально-народній, що-до, хотілось-би, але-ж та ін. Написання “що до” та “щодо” корелювалася за смисловим наповненням тексту. У цих випадках упорядники зробили виправлення за сучасним правописом.

Недописані та пропущені слова, по можливості, відновлювались, що застережено у текстуальних примітках. У стенограмах засідань багато трапляється аббревіатур і скорочень, які упорядниками були залишені без змін: ВПЦРада, УАПЦерква, Держуряд, ВПЦСобор. У випадках, коли ці слова записані в скороченому вигляді (напр. Держ. Уряд, В.П.Ц.Р., У.А.П.Ц.), упорядники в квадратних дужках, по можливості, розкрили їх зміст.

Стандартне написання ініціалів усіх згадуваних по тексту осіб залишено без змін (наприклад: “І. С. Гаращенко”). Водночас, при кількох додаткових літерах в ініціалах, упорядники дописували в квадратних дужках ім’я та по-батькові повністю (наприклад: замість “Ів. Степ. Гаращенко” – “Ів[ан] Степ[анович] Гаращенко”).

Титули церковних ієрархів в стенограмах найчастіше подано скорочено (архієп., еп.), хоча в деяких стенограмах подано повністю, причому у вигляді кальки з російської (напр. “священник”). Деяких промовців було поіменовано по-різному, хоча вони мали однаковий сан (наприклад, архієпископів УАПЦ Феодосія Сергеева і Костянтина Кротевича записано неоднаково: “Всеч[есний] о[тець] Ф. Сергеев” та “Архієп. К. Кротевич”). Титулування церковних ієрархів та звернення до них подавалися як з великої так і з малої літери, тому уніфікація упорядниками не робилася. У деяких випадках при написанні титулів було допущено довільні скорочення, тому для уніфікації визначення доповідачів зроблено доповнення в квадратних дужках.

Вживання стенографістами великої літери при написанні назв округових церков також не уніфікувалося (наприклад: “Уманська Церква”). Написання з великої літери викликано тим, що в УАПЦ надавали великого значення церковним осередкам на місцях. Бажаючи відійти від дореволюційного церковно-адміністративного устрою Російської православної церкви, де великі губернії збігалися з єпархіями територіально, діячі УАПЦ вважали, що за зразком первісних церковних осередків, треба шанувати навіть невеликі церковні об’єднання.

Написання офіційного титулу Митрополита УАПЦ Василя Липківського відрізняється від традиційного для ієрархів православної церкви, які є ченцями. Титул “Всечесний отець Митрополит” було затверджено ще на I Всеукраїнському Соборі 1921 р., оскільки він був обраний на митрополита зі складу білого духовенства в сані протоієрея і висвячений в надзвичайний спосіб (пресвітерська хіротонія) в Києво-Софійському соборі 23 жовтня 1921 р.

Усі прикметники, у тому числі у назвах церков (українська, російська, московська та ін.), автори документів здебільшого писали з малої літери, а більшість іменників – з великої, згідно зі старим правописом: “Президія”, “Голова (зборів)”, “Комісія”, “Єпископ” та ін. Іноді на сторінці одного документа в тексті стенограми трапляються різні написання одного й того самого слова. В таких випадках уніфікація правопису упорядниками не робилась.

Помилки в тексті, які не несуть смислового значення і мають технічний характер, усунуто в тексті без застережень. Також виправлено очевидні помилки у прізвищах та географічних назвах. Незрозумілі місця в тексті стенограм, або ті частини тексту, які не вдалося прочитати в жодному з варіантів, упорядниками було позначено квадратними дужками і позначкою [нрзб.].

Назви церковних парафій, цитати релігійних текстів і джерел, з яких вони запозичені, було перевірено та уточнено, географічні назви подано за тогочасним адміністративно-територіальним поділом.

За відсутності конкретних дат, в деяких документах датування встановлено приблизно – за змістом, за суміжними документами, з відповідними зазначеннями “не пізніше”, “не раніше” такого-то числа. Всі перелічені особливості датування застерігаються в текстуальних примітках. Датовані документи друкуються без застережень. Деякі документи залишилися без дати.

Підписи відтворюються після тексту документа. Засвідчуючі підписи у документі зберігаються. Іноді в квадратних дужках вказано прізвище особи, яка підписала цей документ і його вдалося розшифрувати.

Збірник базується практично тільки на документах ЦДАВО України, але назва архіву вказується в легендах документів. Якщо документ віднайдено в декількох варіантах, то вказуються тільки номери справ і аркушів. Якщо документ повністю або частково вже був опублікований, про це зазначається після архівної легенди. В тексті також зроблено відповідні позначення.

Коментарі, що покликані пояснювати факти, події та біографічні відомості, висвітлювані в документах збірника, позначаються цифрами і подаються наприкінці стенограм Собору.

Після виходу в світ окремого тому документів і матеріалів Першого Всеукраїнського Православного Церковного Собору УАПЦ 1921 р., з’явилося багато інформації в публікаціях дослідників, яка дозволила уточнити деякі аспекти, зокрема дати життя й смерті діячів УАПЦ, які в першому томі вказані за тогочасними даними неправильно і тепер вказуються за новими даними досліджень і публікацій.

Біографічні дані церковних ієрархів ієрархів і діячів всіх релігійних об’єднань мають ряд розбіжностей (особливо в датах народження або смерті) через брак

відомостей про них, хоча порівняно з підготовкою до друку першого збірника за цей час з'явилося набагато більше досліджень у галузі біографістики. Найбільш цінною в цьому плані видається інформація, отримана в галузевому Державному архіві Служби безпеки України, зокрема перегляд архівно-слідчих справ та матеріалів процесу “Спілки визволення України” 1929–1930 рр.

При розшифровці посилань на канони Вселенських Соборів та Апостольські правила у текстах стенограм та документів автори керувалися виданнями, які вказані в тексті коментарів.

На відміну від стенограм I Всеукраїнського Собору УАПЦ 1921 р., де багато делегатів цитували Святе Письмо, канони Вселенських Соборів та Апостольські правила досить приблизно, іноді навіть не вказуючи джерело, на яке вони посилались, то у матеріалах II Всеукраїнського Собору абсолютна більшість цитат має або посилання на відповідний вірш з Біблії, або досить добре відповідає текстуально. Певну частину цитат, які важко було ідентифікувати, подано орієнтовно, виходячи з контексту доповіді чи промови делегата Собору. Хоча іноді деякі вказівки на Святе Письмо мають вигляд довільного перекладу з російської мови і тому в тексті коментарів визначаються словом: “Правильно.”

Через розпорошеність і неповноту інформації упорядники були змушені подавати відомості не сконцентровано, а в міру необхідності коментування персоналій у порядку послідовності згадування в тексті. Особливим надбанням автори вважають пропонування у збірнику анований покажчик персоналій діячів УАПЦ, сформований на основі усіх доступних зібраних новітніх історичних та історіографічних джерел.

Довідковий апарат до збірника складається з коментарів, анованого переліку митрополитів, єпископів, священників та вірних УАПЦ, які найчастіше згадуються у документах Собору, покажчиків – іменного, географічного, релігійних установ та організацій, переліку документів та списку скорочень.

Посилання на “Канони” та “Ухвали” Першого Всеукраїнського Православного Церковного Собору 14–30 жовтня 1921 р. було здійснено за останнім найбільш повним виданням матеріалів Собору, яке здійснив Інститут української археографії та джерелознавства ім. М.С. Грушевського НАН України у 1999 р.

У списку скорочень, складеному в алфавітному порядку, всі скорочені назви релігійних установ, адміністративних одиниць та інші подаються в повній формі. В покажчиках повністю зберігається правопис оригіналу.

Іменний покажчик – глухий і містить алфавітний перелік прізвищ з ініціалами, або лише прізвищ, що згадуються у тексті документів і коментарях. Це пояснюється тим, що більшість згаданих в документах осіб відкоментовано в примітках. До того ж у збірнику публікуються списки делегатів і гостей Собору з докладними відомостями.

Різничитання конкретної власної назви подано в круглих дужках при основній позиції. До покажчика увійшли напівісторичні (або такі, історичність яких визнається тільки Православною або іншою церквою) особи (напр. Микола Чудотворець та ін.).

Географічний покажчик складено відповідно до адміністративно-територіального поділу України у 1921 р. Загальновідомі географічні назви подаються без розшифровки (напр. Азія, Америка, Франція тощо). Не подаються географічні назви, які часто трапляються в тексті (Україна, Київ та ін.).

Покажчик церковних установ подає у систематичному вигляді перелік релігійних організацій, помісних церков і конфесій, монастирів, соборів, єпархій, парафій, релігійних гуртків і братств, храмів, церковних рад і з'їздів, духовних і світських навчальних закладів. Покажчик носить тематичний характер. Потреба в цьому пов'язана з високою репрезентативністю в текстах документів і специфікою цих понять.

Матеріал подано за хронологічним принципом, що на думку упорядників зберігає послідовність подачі матеріалу.

Переклад іншомовних слів та виразів здійснено у текстуальних примітках.

Назви церковних осередків, єпархій, духовних навчальних закладів, парафій, церков, братств перевірені, уточнені та подані у текстуальних примітках.

Написання дат (рік, місяць, число) не уніфіковувалося. Документи, які не мають дат, були датовані умовно, за змістом документу (з позначками у археографічному заголовку “не раніше”, “не пізніше”), або супровідних документів.

Недоречності у тексті, очевидні помилки (пропуски або подвоєння літер) усунені без застережень у текстуальних примітках.

Оригінальність документів, спосіб їх відтворення, наявність в них печаток, штампів, бланків вказується в легендах наприкінці кожного документа.

Коментарі, примітки та покажчики підготовлені упорядниками за окремими виданнями, посилання на які вміщено наприкінці тексту примітки.

Комп'ютерний набір було виконано співробітницями Інституту української археографії та джерелознавства ім. М.С. Грушевського НАН України головним археографом Іриною Володимирівною Стариковською, археографами Любов'ю Свирською, Оксаною Берніковою, Тетяною Смирновою, Оленою Котловою.

Упорядники складають сердечну подяку за надані матеріали, документи, консультації наступним особам:

співробітникам Державного архіву СБ України, особливо Георгію Віталійовичу Смирнову та Ірині Вікторівні Бухаревій за допомогу у справі пошуку біографічних матеріалів та інших відомостей щодо репресованих діячів УАПЦ;

співробітникам читального залу та архівосховища ЦДАВО України; завідувачому бібліотекою ім. О. Ольжича Олександрю Сергійовичу Кучеру за надання надзвичайно цінних закордонних видань із загальної церковної історії та за допомогу у пошуках матеріалів для написання коментарів;

Ректору Київської духовної академії Української Православної Церкви Київського Патріархату Високопреосвященнішому архієпископу Переяславському Дмитрію (Рудюку) за надання закордонних видань публікацій з історії УАПЦ;

архімандриту Федору (Бубнюку), секретарю Св. Патріарха Київського і всієї Руси-України Філарета, голові Синодального управління у справах молоді,

викладачу Київської духовної академії, а нині – єпископу Полтавському та Кременчуцькому Української Православної Церкви Київського Патріархату, за допомогу у складанні текстів коментарів з богословських питань та консультації; співробітникам бібліотеки Київської духовної академії Української Православної Церкви Київського Патріархату і особисто о. Павлу Мельнику за надані історичні, богословські та енциклопедичні видання.

Окремо колектив упорядників висловлює слова сердечної вдячності синові делегата II Всеукраїнського Православного Церковного Собору УАПЦ 1927 р. о. Микити Кохна, відомому діячеві української діаспори, багатолітньому борцеві за збереження спадщини Української автокефальної православної церкви 1921 року, пану Валентину Кохну, голові Українського Православного Братства ім. Митрополита Василя Липківського (США), за надіслані книги, брошури, часописи та машинописні статті, в яких є матеріали з історії II Всеукраїнського Собору УАПЦ 1927 р.

Колектив упорядників сподівається, що публікація документів і матеріалів II Всеукраїнського Православного Церковного Собору УАПЦ, який відбувся в храмі святої Софії Київської 17–30 жовтня 1927 р., уможливить подальші дослідження з історії Православної церкви в Україні у XX столітті і послужить справі залагодження сучасних міжконфесійних конфліктів та встановлення миру церковного і суспільного.

**ДОКУМЕНТИ
І МАТЕРІАЛИ**

Стенограми засідань

17–30 жовтня 1927 р.

ПЕРЕДСОБОРНІ ДОКУМЕНТИ

№ 1

Витяг з протоколу № 37/57 засідання Президії ВПЦР

27 травня 1927 р.

Витяг з протоколу
засідання Президії ВПЦР від 27 травня 1927 р. за № 37/57

Слухали: 9) Пропозицію Найпочеснішого о. Мітрополіта В. ЛИПКІВСЬКОГО негайно розпочати підготовчу роботу до II-го Всеукраїнського Церковного Собору.

Ухвалили: [9)] Просити Арх[ієпископа] Н. ШАРАЇВСЬКОГО відновити регулярну працю Передсоборної Комісії й негайно розподілити між Єпископатом УАПЦ доповіді по питаннях, що внесені в програму II-го Всеукраїнського Церковного Собору.

З оригіналом згідно:

Секретар ВПЦРади

[без підпису]

ЦДАВО України. – Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 167. – Арк. 107. Копія. Машинопис.

№ 2

Витяг з протоколу № 50/70 засідання Президії ВПЦР

28 червня 1927 р.

Витяг з протоколу ч. 50/70
засідання Президії ВПЦР за 28 червня 1927 р.

Слухали: Доповідь Голови Президії ВПЦР Єп. П. Ромоданова про підготовку до скликання 2-го Всеукр[аїнського] Ц[ерковного] Собору. Підготовка ця

повинна розпочатися з детального ознайомлення Президії ВПЦРади з матеріалами I-го Всеукр[аїнського] Ц[ерковного] Собору, щоб встановити, оскільки життя УАПЦеркви за минулі шість років розвинулося й виправдало ідеологію, що її було покладено в основу УАПЦеркви на I-му Всеукр[аїнському] Ц[ерковному] Соборі

Ухвалили: Призначити на четвер (30 червня) позачергове засідання Президії ВПЦРади виключно для розгляду матеріалів I-го Всеукр[аїнського] Ц[ерковного] Собору.

З оригіналом згідно:

Секретар-Протоієрей

[без підпису]

ЦДАВО України. – Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 167. – Арк. 145. Копія. Машинопис.

№ 3

Витяг з протоколу № 52/72 засідання Президії ВПЦР

5 липня 1927 р.

Витяг з протоколу засідання Президії ВПЦР за 5 липня 1927 р. № 52/72

Слухали: Внесення Голови Президії ВПЦР Єп. П. РОМОДАНОВА про остаточне визначення терміну скликання Предсоборної Наради, модус представництва на цю Нараду, програму її праці й інших питань щодо переведення Наради.

Ухвалили:

1) Терміном для скликання Предсоборної Наради призначити 26–30 липня;
2) Модус представництва на Предсоборну Нараду встановити такий: а) Митрополит і всі Єпископи УАПЦ; б) весь склад Президії ВПЦР; в) по одному членові ВПЦР від кожної церковної округи по обранню Окр[угової] Ц[ерковної] Ради; г) по одному делегату від кожної округи по обранню Окр[угової] Ц[ерковної] Ради; висловити побажання аби такими делегатами були миряни з певним церковним досвідом.

3) На чергу дня Предсоборної Наради поставити такі питання: а) розгляд й остаточне ствердження програми 2-го Всеукраїнського Церковного Собору з зазначенням доповідачів; б) зачитання й обміркування тез доповідей по питаннях програми; в) обрання Предсоборної Комісії й філій її по периферіях; г) організація техніки переведення Собору.

4) З огляду на те, що сучасний персональний склад Президії вже знесилений поточною працею і що справи Предсоборної Наради будуть вимагати

напруження всіх активних сил¹ і в першу чергу членів Президії ВПЦРади, визнати потрібним запросити до участі в праці Президії ВПЦР всіх членів її, а саме: заступника Голови Президії ВПЦР Єп. о. Костя Малюшкевича запросити на працю з 15 липня до 15 серпня, другого заступника Голови Президії почесного прот. о. Леонтія Юнакова; просити вжити всіх заходів до своєчасного одержання дозволу на Скликання Предсоборної Наради, всеч. Єп. о. Ф. Сергеева і всеч. о. Володимира Дахівника-Дахівського на час з 18 липня по 15 [?] серпня.

5) Звернутися до всечесного о. Івана Теодоровича Архієп. Американського й Канадійського та до бр. Є. Бачинського з проханням подати до Предсоборної Комісії вичерпуючі інформації про стан життя УАПЦ за кордоном, і коли буде змога, надіслати свої доповіді по питаннях програми Собору.

6) Технічну господарчу роботу в справі переведення Предсоборної Наради покласти на господарчу комісії Президії ВПЦРади.

Оригінал за належними підписами.

З оригіналом згідно:

Секретар-Протоісрей

[без підпису]

ЦДАВО України. – Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 167. – Арк. 5. Копія. Машинопис².

№ 4

Список округових церковних рад УАПЦ та окремих осіб, до яких планувалося розіслати повідомлення про скликання Предсоборної наради

[після 5 липня 1927 р.]

До всіх³ Округових Церковних Рад

Спр[ава] 45

Ч. – 2102 – Бердичівської

Ч. – 2100 – Конотопської

Ч. – 2103 – Вінницької

Ч. – 2100⁴ – Кам'янецької

Ч. – 2114 – Білоцерківської

Ч. – 2106 – Київської

Ч. – 2125 – Волинської

Ч. – 2100 – Лубенської

Ч. – 2116 – Дніпропетровської

Ч. – 2100 – Одеської

¹ Далі пропущено одне слово через механічне пошкодження аркуша.

² Віднайдено іще дві копії тексту цього витягу з протоколу (арк. 7 і 9), але вони містять текст тільки пп. 1–3.

³ Тут і далі текст, що виділений курсивом, дописано від руки.

⁴ Так в тексті. Далі в списку також є однакові номери запрошень.

Ч. – 2107 – Миколаївської	Ч. – 2100 – Черкаської
Ч. – 2108 – Полтавської	Ч. – 2118 – Чернігівської ¹
Ч. – 2109 – Кременчуцької	Ч. – 2119 – Шепетівської
Ч. – 2110 – Проскурівської	Ч. – 2120 – Зінов'євської
Ч. – 2111 – Прилуцької	Ч. – 2121 – Ніжинської ²
Ч. – 2112 – Роменської	Ч. – 2122 – Миргородської
Ч. – 2100 – Глухівської	Ч. – 2123 – Єп. А. Гріневичу ³
Ч. – 2113 – Коростенської	Ч. – Єп. М. Карабіновичу
Ч. – 2114 – Могилівської	Ч. – Єп. М. Борецькому
Ч. – 2115 – Переяславської	Ч. – Єп. Г. Мозалевському
Ч. – 2116 – Тульчинської	Ч. – Єп. М. Маляревському
Ч. – 2117 – Уманської	Ч. – Єп. Ю. Міхновському
Ч. – 2100 – Харківської	Ч. – Є. Бачинському

ЦДАВО України. – Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 167. – Арк. 95. Копія. Машинопис.

№ 5

Дозвіл підвідділу культів Адміністративного відділу Київського Округового Виконавчого Комітету на скликання ВПЦР Передсборної наради № 4/15924

25 липня 1927 р.

У.Р.С.Р.
Н.К.В.С.
Адміністративний відділ
Київського Округового
Виконавчого Комітету
п[ід]/відділ культів
25 липня 1927 р.
Ч. 4/15924
м. Київ⁵

В.П.Ц.Р.
Одержав 25 липня 1927 р.
Вх[ідний] № 859⁴

Дозвіл

Дан цей ВПЦР в тому, що їй дозволяється скликати на 26–30 липня ц[ього] р[оку] передсборну нараду для обговорення і вирішення таких питань:

¹ Далі викреслено “Київської міської”.

² Далі викреслено “Семиріченської” і “Американської”.

³ Всі інші прізвиська викреслено від руки.

⁴ Відтиск штамп ВПЦР у правому верхньому кутку аркуша. Дату і номер вхідної кореспонденції канцелярії ВПЦР вписано від руки чорнилом.

⁵ Відтиск штамп у лівому верхньому кутку аркуша. Дату і номер вписано від руки чорнилом.

1. Розгляд і остаточне ствердження програми 2-го Всеукраїнського Церковного Собору з зазначенням доповідачів.
2. Зачитання і обмірковання тез доповідей по питаннях програми.
3. Обрання предсоборної комісії і філій по периферії.
4. Організація техніки переведення Собору.

Зав. Окр. Адмінвідділу [Мендрук]
Зав. Відділенням культів [Мамас]

*ЦДАВО України. – Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 167. – Арк. 26. Оригінал. Машинопис.
Надруковано на 1/3 аркуша.*

№ 6

Дозвіл підвідділу культів Адміністраційного відділу Київського Округового Виконавчого Комітету про додаткове внесення в порядок денний Предсоборної наради №4/159

27 липня 1927 р.

У.Р.С.Р.
Н.К.В.С.
Адміністраційний відділ
Київського Округового
Виконавчого Комітету
п[ід]відділ культів
27 липня 1927 р.
Ч. 4/159
м. Київ¹

Дозвіл

Дан цей ВПЦРаді в тому, що Окрадмінвідділом дозволяється додатково в поточних справах на Предсоборній нараді обмірковувати такі питання:

1. Щодо налагодження життя де-яких Округових церков.
2. Щодо перевірки складу духовенства УАПЦ.
3. Щодо поширення книжок (церк[овного] журналу та богослужбових) по парафіях УАПЦ.
4. Щодо внутрішнього стану УАПЦ та праці Президії ВПЦР.

Зав. Окр. Адмінвідділу [Мендрук]
Зав. Відділенням культів [Мамас]

*ЦДАВО України. – Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 167. – Арк. 27. Оригінал. Машинопис.
Надруковано на 1/3 аркуша.*

¹ Відтиск штамп у лівому верхньому кутку аркуша. Дату і номер вписано від руки чорнилом.

Протокол Предсоборної Наради

26–30 липня 1927 р.

ПРОТОКОЛ

Предсоборної Наради УАПЦ, що на підставі ухвали
Великих Микільських Зборів ВПЦРади 1927 року
відбулася в храмі св. Софії м. К[иєва]
26–30 липня 1927 року¹

Після молебна о 1-й годині дня 26 липня Заступник Голови ВПЦР о[тець] Єп. Костянтин МАЛЮШКЕВИЧ² оголошує Наряду открытою, на підставі дозволу Адмінвідділу від 27/VII ц[ього] р[оку] № 4/15924³ з такою повісткою денною:

- 1) Розгляд і остаточне ствердження програму 2-го Всеукраїнського Церковного Собору з зазначенням доповідачів;
- 2) Зачитання й обмірковання тез доповідей по питаннях програму;
- 3) Обрання Предсоборної Комісії та філії по периферії;
- 4) Організації техніки переведення Собору;

На Наряді присутній представник Влади гр. ВАСИЛЬЧУК (мандат від 26/VII [1927 р.] № 4/15102).

Головою Наряди обрано: Єп. о. К.МАЛЮШКЕВИЧА. Заступник[ом] свящ. Г. ЯЗВИНСЬКОГО й Секретарями: о. Єп. В.САМБОРСЬКОГО й бр. МАШКЕВИЧА. В додаток до виділеного ВПЦР члена Президії О.О. ЛЕВИТСЬКОГО в Мандатну Комісію обрано свящ. о. ШАРАЯ та о. ТАРАНА.

За повідомленням Мандатної Комісії на Наряду прибуло 25 осіб, з них єпископів 16, священників 4, мирян 5; з'явилося представників від 15 Церковних округ.

Вноситься пропозиція поповнити повістку денну поточними справами, про дозвіл на що в негайному порядку просити Адмінвідділ. В біжучих справах порушено такі питання:

- а) про розповсюдження книжок видання ВПЦРади.
- б) про налагодження життя окремих церков.
- в) про перевірку персонального складу духовенства УАПЦ.
- г) про внутрішній стан життя УАПЦ та працю ВПЦРади.

Пропозиція приймається.

¹ Протокол наради має додаткову титульну сторінку в архівній справі, де надруковано повну назву Протоколу (арк. 96). Тому упорядниками було відтворено цей більш повний заголовок документу.

² В тексті протоколу всі прізвища доповідачів подано великими літерами і підкреслено на машинці.

³ В рукописному варіанті дату зазначено правильно – “25. VII.”. Див. док. № 5 стор. 62.

Встановлено такий регламент: засідання Наради відбуваються з 9 до 15 та з 18 до 22 год[ини].

Приступлено до обговорення першого пакту повістки денної: *Розгляд і остаточне ствердження програму 2-го Всеукраїнського Церковного Собору*¹. Слово забирає Голова Предсоборної Комісії Архієп. Н. ШАРАЇВСЬКИЙ, який зазначає, що вже багато о.о. Єпископів та священників дали згоду виступити на Соборі з доповідями, де-які подали вже й доповіді.

Єп. К. Малюшкевич вносить пропозицію встановити характер Собору – чи буде він виявляти обличчя нашої Церкви, її ідеологію, чи буде вносити суто-практичний характер – налагоджувати церковне життя. Потреба Собору чути голос всієї Церкви встановлюється канонами УАПЦ і церковним життям.

Прот. Д. Ходзицький: Треба вирішити питання практичного характеру, а з ідеологічних лише ті, що вимагаються зараз же життям.

Бр. В. М. Чехівський: Загальний напрямок Собору – розрішення ідеологічних питань, бо не можна вести ніякої практичної роботи, коли думка неясна. Ідеологічну сторону не відкидати, ні скорочувати не можна. Ідеологія та практика мусять суцільно поєднатися. Вихідна точка – життя живе й вимагає нових і нових відповідей і від релігійних працівників. Собор мусить дати відповіді на всі питання так само ідеологічні, як і практичні.

Єп. А. Гриневиц: Треба скоротити програм, щоби дати можливість всьому Соборові докладно ознайомитись і свідомо поставитись до вирішення всіх питань програму.

Бр. В. М. Чехівський: Собор мусить цілком і певно дати відповіді на всі запитання, що висовуються зараз життям, як ідеологічні (боротьба з атеїзмом, відношення до інших Церков), та[к] і практичні.

Арх. К. Кротевич: Не відкидаючи програму треба його упростити, бо він дуже академічний. Треба дбати і про те, щоб наша ідеологія була простою, яку б свідомо приймали всі, але не можна обійти ні одного питання, що висовується життям.

Арх. Ф. Сергієв: Всі питання мають значіння й мусять бути поставлені без скорочення. Головне гасло під яким мусить відбуватися Собор – православіє, православіє і православіє. Треба у всіх доповідях завжди підкреслювати, що УАПЦ не відійшла й не відходить від православія.

Арх. І. Оксіюк²: 2-й Всеукраїнський Церковний Собор мусить бути Собором самопізнання УАПЦ. Завдання Собору – точна й ясна формуліровка нашої свідомости в питаннях ідеології та практики.

Єп. К. Малюшкевич: Собор мусить дати відповіді на ідеологічні питання так само, як і на практичні. Треба лише слідкувати, щоби питання ідеологічні були життєвими.

О. Митрополіт³: Собор мусить мати й характер усвідомлення, треба освітити тих людей, що прибудуть на Собор.

¹ Тут і далі всі виділені курсивом слова в тексті оригіналу підкреслено на машинці.

² Правильно не “І[осиф] Оксіюк”, а “Й[осип] Оксіюк”.

³ Тут: о. Митрополит УАПЦ Василь Липківський.

Єп. К. Малюшкевич вносить пропозицію давати тези ясні, щоби їх можна було дати округам для обговорення.

Арх. І. Оксіюк вносить пропозицію обговорити програм в цілому, щоб була змога змінити формулювання де-яких питань, а де-що прямо відкинути.

Прот. Д. Ходзицький підтримує прийнятий порядок.

Арх. Н. Шараївський зауважує, що треба було б перших три розділи з'ясувати, упростити.

Єп. К. Малюшкевич зазначає, що треба розглядати програм так, як його складено, бо [по] ньому готовились доповідачі.

Після цього Народа переходить до обговорення 1-го розділу встановленого Предсоборною Комісією програму майбутнього Собору.

*“Сучасний стан релігії взагалі і християнства, з'окрема в світовому житті”*¹. Доповідач бр. В. М. ЧЕХІВСЬКИЙ. З огляду на те, що йому не відомо було про порядок Народи, при ньому немає тез його доповіді.

Ухвалено заслухати [с]півдоповідача по пакту Б. цього розділу:

“Роля й місце християнства в сучасному житті” – Арх. К. КРОТЕВИЧА².

Тези цієї доповіді:

1) а) Християнський світогляд дає задовольняюч[е] розрішення проблеми всього буття.

б) Християнство – вселенська істина.

2) XVIII і XIX в.в. привели до матеріалізму.

3) Характерна ознака сучасного віку – моральна анархія.

4) Офіційне “православіє” отруїло “казьонщиною” народню душу.

5) а) Християнський дух – дух незалежності і свободи.

б) Завдання християнства – вселенська емансипація, вселенська свобода.

6) Християнство не боїться соціального руху сучасності та йде назустріч соціальному питанню й соціальній науці.

7) Християнство вимагає стати на бік праці.

8) Земля Божа.

9) Християнство вимагає повного розриву поміж православієм і абсолютизмом, та відродження творчого соборноправного життя, християнство вимагає демократизації життя на підвалинах християнського гуманізму, проведення в життя чисто християнських заповітів любови, свободи, рівності.

10) Християнська ідея – захищати права всіх людей.

11) Мир на землі залежить від доброї волі, яку дає людям християнство.

Прот. Д. Ходзицький зазначає, що треба упростити доповідь Арх. К. КРОТЕВИЧА.

¹ Назву доповіді надруковано великим літерами з підкресленням на машинці як заголовок. Але оскільки сама доповідь відсутня, тому й упорядниками було змінено порядок друку назви.

² Віднайдено рукопис тез, який виконано хімічним олівцем. – Арк. 82–85 зв.

Єп. К. Малюшкевич: Доповідь Арх. К. КРОТЕВИЧА є частиною розділа 1-го, а тому Всеч[есний] К. КРОТЕВИЧ мусить порозумітись з тим, хто буде доповідати по всьому розділу: треба також подбати про те, щоб доповідь була ясна й проста та щоб давала відповіді на запитання життя.

Арх. К. КРОТЕВИЧ приймає зауваження.

Бр. В. М. Чехівський просить винести ухвалу по доповіді Арх. К. КРОТЕВИЧА після того, як буде заслухано тези його доповіді.

Пропозиція приймається.

О 3-й год. оголошується перерва до 6-ти год. дня.

Вечірне засідання 26 липня [1927 р.] відкривається о 6 1/2 год.

За відсутністю доповідача бр. В. М. ЧЕХІВСЬКОГО ухвалено заслухати тези доповіді Єп. М. МАЛЯРЕВСЬКОГО по п. В. розділу 11-го програму Собору: “Учення про Церкву, як громаду Христову та її благодатне життя”¹.

Тези цієї доповіді:

1. Поняття про Церкву в самому вузькому розумінні цього слова.
2. Церква – віруюча громада окремого народу.
3. Всесвітня Церква Христова, що перебуває на землі.
4. Свойства істинної Христової Церкви (Голова – Іс[ус] Христос, пастирство й духовна отара [?]²).
5. Мета існування Церкви Христової на землі.
6. Виявлення дії Св. Духа серед вірних взагалі і роля їх в благодатному житті Христової Церкви.
7. Основа самого пастирства.
8. Виявлення Св. Духа в діяльності пастирства Христової Церкви.
9. Дія Св. Духа в Церквах окремих народів, як цілого в частинах, для сполучення в єдиний духовний Церковний братерський союз.
10. Відсутність ієрархічної різниці серед пастирства Христового.

Арх. Ф. Сергієв заперечує точку зору доповідача, що лише ієрархія має в собі повноту благодатного життя.

Прот. Д. Ходзицький запитує, як Церква приймає охрещини³ без священника [?]

Арх. І. Павловський (*запитує*): Чи дійсно чоловік не може стати християнином без ієрархії [?]

О[тець] Митрополіт (*запитує*): Що таке слово “ієрархія” та зазначає, що взагалі доповідь о. М. МАЛЯРЕВСЬКОГО не відповідає принципам УАПЦ.

¹ Рукописний варіант цих тез віднайдено в цій же справі, арк. 81–81 зв. Тези датовано 27 липня 1927 р.

² В тексті машинописного варіанту протоколу – “стара”. В рукописному оригіналі це слово розібрати не вдалося.

³ Так в тексті.

Єп. А. Гріневич зазначає, що треба нам точно формлювати¹, що то є Церква.

О. Маляревський дає відповіді на запитання.

Бр. В. М. Чехівський зазначає – Церква єдина, нема в ній каст; Церква Христова принесла єдинство, але окремі члени Церкви несуть в ній різне служіння.

Далі слово забирає доповідач по розділу 1-му бр. В. М. ЧЕХІВСЬКИЙ, в якій зазначає, що доповідь його буде по п. Г. цього розділу, бо це його внесення до Предсоборної Комісії. На його² думку п. В. цього розділу [треба] зовсім викреслити.

Прот. Х. М.³ Хомичевський заперечує цьому.

Єп. К. Малюшкевич підтримує В. М. ЧЕХІВСЬКОГО та вносить пропозицію про обрання Комісії, яка погодила-б це питання з Предсоборною Комісією. Пропозиція приймається.

Бр. В. М. Чехівський зачитує тези своєї доповіді:

Розділ 1

Сучасний стан релігії взагалі й християнства, зокрема в світовому житті

А) Сучасні антагонізми в оцінці релігії

Тези:

1) Розвиток громадського життя викликає зараз більш уважне, навіть, загострене відношення до релігії, як громадського чинника.

2) Одні шари людської громади, старе панство, вживають й тепер релігію, як засіб утримання свого панування й намагаються пособляти з такою ж метою релігії. Байдужі в істоті до віри й, навіть, іронично настроєні до релігійних ідеалів, ці кола зловживають релігію й тим сприяють розкладу релігійности багатьох й пониженню авторитету релігії в де-яких частках людства.

3) Є кола в людській громаді, що йдуть просто й відкрито проти релігії, віри в Бога, з суперництва з тими шарами людства, яких згадали ми в попередній тезі: атеїсти ці вживають і теоретичних, і практичних заходів, щоб знесилити релігію.

4) Релігія в сучасному світовому житті не піддається ні першим, визискувачам релігії, ні другим, противникам її; вона діє в сфері іншій, незалежній від соціальних і політичних угруповань. База її – Неокраяне життя.

¹ Так в тексті.

² На машинці викреслено один рядок тексту.

³ Так в тексті.

Б) Роля й місце християнства в сучасному житті

Тези:

1) Християнство серед інших релігій – чинник творчості життя. Християнство діяло, діє й буде діяти в людському житті; воно піднімає людське життя на вищі шаблі у всіх його творчих галузях, оскільки з культурою духу зв'язане все життя людини. Матеріальна культура, наука, мистецтво, державне будівництво в індивідуальній, в соціально-економічній й в національній сфері й в сучасному житті мають в релігії чинника до творчого розвитку.

2) Місце християнства є в сучасному житті – індивідуальна й суспільна культура духа.

В) Характеристика різних християнських течій

Тези:

1) В папізмі мертвенність заскоружла. Централізація державного гатунку закам'яніла. Папізм – незмінний служитель панства.

2) Протестанство (всі витвори, що відділилися з папства) не відмежувалося від спілкування з колами соціального панування. В ньому зостається запара схоластики, буквенного формалізму. В ньому й тепер є відзнакою індивідуалізм сектарства. Немає ще в ньому ознак сили пр[я]мувати до творення Єдиної Церкви.

3) Православна Церква переживає здвиг. Життя викликало до руху Прав[ославну] Церкву, особливо, за падінням царату¹.

Серед різних православних Церков, Укр[аїнська] Церква йде силою Божою Духу по дорозі спільного служіння Христу Богу, Звершеному життю.

Г) Методи організації християнського світогляду й церк[овної] думки

Тези:

1) Для багатьох пройшло не з'ясуванням в житті Української Автокефальної Православної Церкви її відношення до витвору догматів в сучасності. Ставили питання, чи буде Укр[аїнська] Авток[ефальна] Прав[ославна] Церква творити догмати.

2) Догмат, як знак, символ віри, одрізняється від догмату, як припису віри (приказу віри) й наказу релігійного розуміння.

3) Укр[аїнська] Церква прийнявши всі догмати Православної Єдиної Святої Соборної Апостольської Церкви, йде й буде йти далі шляхом удосконалення розуміння Христа й звершеної волі Отця Небесного.

¹ Так в тексті.

4) Християнський світогляд розвиватиметься й удосконалюватиметься творчою надхненою Духом Божим працею всіх вірних і церковних учителів, і проповідників, і благовісників, і церковних письменників.

5) Церква через Собори відкидає і відкидатиме своєю владою всі ухили від єдиної стежки – Христа, що “є й шлях, і правда, і життя”.

6) Укр[аїнська] Авт[окефальна] Пр[авославна] Церква не має потреби ставити на шлях штучного витворювання догматів; вона утримується від приписів, приказів релігійного мислення, кличучи до непримусового, а вільного шукання Божого Царства й непримусового, а вільного звершенства, спільного з звершенством Отця Небесного.

Тези В.М.ЧЕХІВСЬКОГО приймаються без обговорення. На цьому закінчується обговорення розділу 1-го програму 2-го Всеукраїнського Церковного Собору.

Розділ 2

Основні вимоги сучасного християнського світогляду в галузі учення віри

По пактах А і Б цього розділу Предсоборна Комісія доповідача не має.

Єп. К. Малюшкевич вносить пропозицію просити Арх. Ф. СЕРГІЄВА та бр. В. М. ЧЕХІВСЬКОГО взяти на себе доповіді по зазначених пактах другого розділу.

Бр. В.М.Чехівський просить слова для з'ясування зараз-же в ролі бесідника того, як він розуміє порушене в цих пактах питання. Слово дається.

Бр. В.М.Чехівський подає тези:

Основні вимоги сучасного християнського світогляду в галузі учення віри

Тези:

Сучасність підносять боротьбу проти віри в Бога, зокрема, проти Християнської Церкви. Звершений християнський світогляд дає відповідь на сучасні напади й піднімає вище розуміння життя і віри.

а) Основні апологетичні питання сучасності.

Тези:

1) Віра в Бога в боротьбі з атеїзмом не ослабне. Атеїзм не подолає її.

2) Св. Письмо й його богонадхненність мають і матимуть і силу, і значіння творче. Протихристиянська пропаганда й інші заходи не подолає сили Св. Письма, св. Відкриття.

3) Сили протихристиянські не перемагають і не переможуть діла Христа, Сина Божого, на землі.

4) Обряди, богослужбова зовнішність не зникає і не зникне, вона удосконалюватиметься.

5) Шанування в Церкві тілесних останків, що не зотліли, відомих святих вірних, шанування ікон, хреста й инш[их] предметів очищається силою Нов[ого] Заповіту від суєвірства, визволяється й від нападів і атеїстів, і незвершених християн.

В) Характеристика суч[асних] богосл[овських] течій

Тези:

1) За основу характеристики сучасних богословських течій вимога сучасності ставить такі критерії (мірки):

а) живе відношення до Христа Сина Божого, що прийшов у плоті й [крові – ?]¹

б) відношення до братерства між людьми.

2) Течії, що намагаються відкинути або змалити діло Христа Сина Божого, виявляють слабодухість.

3) Течії, що силкуються поєднати з християнством й протибратерські форми й діяння, виявляють розклад і гнилизну духа.

4) Всіх, хто правдиво шукає Царства Божого і шляхом богословського труду, Сила Христова єднає любов'ю і вірою в Сина Божого, що виявив [на] землі життя Отця Небесного, й братерством.

Заслухані тези В. М. ЧЕХІВСЬКОГО приймаються.

Ухвалюється: 2-й розділ програму Собору прийняти й визначити доповідачем В.М. ЧЕХІВСЬКОГО і співдоповідачами Арх. Ф. СЕРГІЄВИМ і Єп. М. МАЛЯРЕВСЬКИМ. Нарада переходить до Розділу III-го².

Розділ 3

Основні вимоги сучасного християнського світогляду в галузі учення моралі

Головування приймає свящ. [Г.] ЯЗВІНСЬКИЙ.

Доповідач Єп. К. МАЛЮШКЕВИЧ (*подає тези*): Різні епохи мають різний напрямок шукання духа. В наші часи вони направляються на розв'язання моральних проблем. Християнська Церква повинна допомогти їх розв'язанню не

¹ Після слів “плоті й” пропуск в тексті.

² Далі продовжено нумерацію за аркушами архівної справи, де машинописний текст протоколу чомусь було перервано і підшито декілька аркушів інших документів. Власна нумерація машинописного варіанту протоколу наради в оригінальному тексті йде без змін.

встановлюючи нових формул, а розкриваючи учіння Христа й апостолів. Основна моральна ідея християнства – ідея Царства Божого. Вона була занехаяна. Тепер треба зробити її орудною, бо лише при світлі цієї ідеї можна розв’язувати питання моралі. Законом Царства Божого є закон любови. Християнське розв’язування питань морального порядку лише те, що робиться при допомозі закону любови. Звідси вбивство, війна, смертна кара є злом. Припускаючи й благословляючи це все, Церква робила діло не християнське. Українська Церква розкриває правдиве розуміння заповіді “не вбий”, що його дав Спаситель.

Соціально-економічні питання – кардинальні. Церква перше підтримувала капіталізм, виправдовуючи протилежність між бідністю й багатством, як щось необхідне, або визнаючи її навіть добром. Наш обов’язок сказати, що це є зло, наш обов’язок допомогти розв’язанню соціально-економічних питань в напрямку знищення бідности і збудування Царства Божого, царства рівности і братерства.

Питання національне правдиво розв’язане I-м Всеукраїнським Церковним Собором. Нація має право на існування. Християнство це благословляє, але воно веде до всесвітнього братерства народів. Царство Боже об’єднує всі нації. Треба остерегатись шовінізму.

Співдоповідач Всечесний Арх. К. КРОТЕВИЧ подає тези своєї доповіді про війну, смертну кару та вбивство:

1) Заповідь Бога “не убій” обов’язкова для кожного християнина, без жодного порушення її, по яких би то не було мотивах й умовах людського життя. Священнодіячем не може бути вбивець, хоч би і випадковий.

2) Смертна кара, ні в якому разі, не може бути визнана християнською етикою.

Всякий хто приймав участь в присуді до смертної кари, або в виконанні її над засудженим, виключається не тільки із списків священнодіячів, а навіть й із¹ списків християн нашої Церкви.

3) Ніяка війна не може благословлятися і підтримуватися на підставі християнської етики: проти війни йде вся християнська мораль. Наша Укр[аїнська] Церква повинна підняти свій голос проти величезного бича народнього – сучасного мілітаризму і подати голос лише за ідеал всезагального розброєння і вселюдського миру, во ім’я чого необхідно закликати всю людність “перековувати мечи на плуги, піки на серпи, не піднімати одному народові проти другого меча і не учитися більше воювати” (пророк Ісаїя).

Єп. А. Гріневич зазначає, що не треба було-б підіймати питань про війну та смертну кару, яких Собор не має змоги остаточно вирішати.

Бр. В. М. Чехівський зауважує, що не можна й замовчувати цих питань.

Арх. Н. Шараївський підтримує думку про необхідність з’ясування з християнської точки зору питань про війну, смертну кару та вбивство.

Встановлюється, що по п. Г розділу III-го “Засоби і форми християнської благодійности” доповідача немає.

¹ Так в тексті.

Арх. І. Павловський зауважує, що по цьому питанню доповідь приготував бр. ГЕРАЩЕНКО.

Ухвалено просити бр. ГЕРАЩЕНКО виступити на Соборі з відповідною доповіддю.

Бр. В. М. Чехівський з'ясовує, в якій площі треба ставити на Соборі питання про християнську благодійність. Антірелігійна пропаганда часто трактує християнську благодійність, як лицемірство. Це тому, що питання про благодійність не ставилось у всій повноті: по подачкам боротись з нищенством, а треба впливати на самий устрій життя. Від індивідуальної допомоги треба перейти до колективної.

Арх. Ф. Сергієв звертає увагу на те, що благодійність необхідна не тільки для бідних, а для виховання тих, хто благодіє.

Доповідач по п. Д розділу III-го “Сім'я, діти, й юнацтво” – немає. Ухвалено просити виступити з доповідями по цьому пакту Єп. А. ГРІНЕВИЧА та Єп. Я. ЧУЛАЇВСЬКОГО.

По п. Є цього розділу “Форми витривалого¹ християнського життя” – доповідач теж немає. Ухвалено просити Арх. Ф. СЕРГІЄВА та прот. Д. ХОДЗИЦЬКОГО дати доповіді по цьому пактові.

Піднімається питання про заміну слова “витривалого” словом більш простим та ясним.

В. М. Чехівський зазначає, що слово “витривалий” можна замінити словом “аскетичний”.

Арх. Н. Шараївський (додає): “Аскетизм індивідуальний та колективний”.

О[тець] Мітрополіт: вносить побажання, щоби Собор сказав своє авторитетне слово відносно піяцтва та злодійства.

Прот. М. Хомічевський (додає): Та марнославства.

Поповнення розділу III-го цими пактами приймається.

Нарада просить о. Мітрополіта та Єпископа Я.ЧУЛАЇВСЬКОГО виступити з доповідями по цих питаннях.

На черзі дня заслухання IV розділу:

Розділ 4

Огляд життя УАПЦ за минуле

Доповідач Єп. П. РОМОДАНІВ: За браком часу Єп. П.РОМОДАНІВ не додає своєї доповіді, а вносить пропозицію, щоби питання про УАПЦ та працю ВПЦРади з біжучих справ перевести в розділ IV, з яким вони органічно зв'язані. Пропозиція приймається.

О 10-й годині вечора засідання закінчується співом молитви.

¹ В тексті протоколу – “витравленого”.

*27 липня [1927 р.] засідання Наради відкривається
о 10-й год. ранку співом молитви*

Оголошується дозвіл Адмінвідділу від 27 липня № 4/19508 поповнити по-вістку денну поточними справами¹.

Виступає з доповіддю по IV-му розділу програму Собору Голова Президії ВПЦР Єп. П. РОМОДАНІВ.

Доповідач зупиняється на труднощах мати всі потрібні матеріали, що-до історії навіть I-го Всеукраїнського Церковного Собору, а також на неможливості поділити історію УАПЦ від 1-го до 2-го Собору на певні етапи, як цього вимагає вироблений Предсоборною Комісією програм.

Доповідач вносить на вирішення Наради такі пропозиції:

1) Відкинути поділ на етапи.
2) Винести пораду, чи слід обмежитись використанням лише архівного матеріалу, чи слід брати на увагу і свідчення діячів церковних.

3) Винести пораду чи слід робити оцінку стану УАПЦ, бо ця оцінка належить майбутній історії і неможлива в сучасний [мо]мент життя УАПЦ, чи лише, зазначивши певні видатні характерні для історії події та акти, освітити, з'ясувати стан Церкви. Арх. К. КРОТЕВИЧ зазначає, що не можна обмежуватись лише архівними матеріалами, не можна обійти доби, що свідчить про участь в житті УАПЦ Арх[иєпископа] Парфенія. Підіймає також питання про те, чи буде потреба виступати на Соборі представникам окремих округ співдоповідачами по розділу IV-му.

На цьому обмірковування припиняється повідомленням Голови Наради про те, що представник Влади просить завітати зараз до нього о. Мітрополіта та 6 представників Церкви.

Нарадою обрано в делегацію таких осіб: Арх. І. ОКСЮКА, Єп. М. БОРЕЦЬКОГО, Арх. К. КРОТЕВИЧА, священників: ШАРАЯ та ТАРАНА й мирянина КУЛИДУ.

За пропозицією Арх. І. ОКСЮКА в склад делегації від Всеукр[аїнської] Пр[авославної] Ради повинні увійти Єп. РОМОДАНІВ та Єп. К. МАЛЮШКЕВИЧ.

Ухвалено зробити перерву до 1-ої години дня.

Засідання відновляється о 2-й год. дня [27 липня 1927 р.]

Голова наради вносить пропозицію заслухати інформацію делегації до представника Уряду.

Нарада просить Арх. І. ОКСЮКА подати таку інформацію:

Арх. І. ОКСЮК доповідає:

Представник Уряду зазначив, що в Харкові він представникам Харківської Церкви зауважав про антирадянські виступи о. Мітрополіта. Президія ВПЦР

¹ Див. док. № 6 стор. 63.

мусила довести до відома всієї Церкви заувагу уряду. Тепер представник Уряду, користуючись присутністю в Києві делегатів від округових Церков, подає всій УАПЦ відомості про виступи о. Мітрополіта, які уряд рахує контр-революційними:

1) В розмові з В. В. ПОТІЄНКОМ о. Мітрополіт оцінював стан Радвлади як стан агонії та переконував ПОТІЄНКА в тому, що не треба йому зрікатися сану, а краще піти на заслання;

2) Весною цього року о. Мітрополіт, оцінюючи політичний стан УСРР, теж висловився, що це стан агонії, що Радвладі залишилось 2–3 тижні існування;

3) Участь в нелегальній нараді 2-го червня;

4) О. Мітрополіт в листі [С.] ШЕЛУХІНА до нього викреслив місце, де [С.] ШЕЛУХІН несприятливо говорить про [С.] Петлюру; цим о. Мітрополіт визнав себе сторонником Петлюровщини;

5) З відому о. Мітрополіта представниками УАПЦ мирянами велися переговори з тихоновцями про угоду що-до взаємного ненападу, для боротьби та знищення обновленців, що з'являються “шайкою шпигунів”; в цих переговорах брав участь один з членів Президії ВПЦР.

Далі представник Влади зауважує, що не тільки Харківська Церква, а й сама ВПЦР не оповістила в достатній мірі про загрожуючий сучасний стан всю УАПЦ. Уряд вважає, що коли Церква не зробить з цього належних висновків, Уряд поставлений буде перед необхідністю позбавити всіх набутих прав.

Сп. П. Ромоданів: Представникові Уряду доведено, що Президія ВПЦР своєчасно про зауваги Уряду інформувала Церкву, а також зазначено й те, що Президія ВПЦР не давала нікому з своїх членів уповноважень на ведення переговорів з тихонівцями. Далі о. П. РОМОДАНІВ додає: Представник Уряду заявив, що до о. Мітрополіта Влада апелювати не може, бо вона йому не вірить; не довіряє Влада також Президії ВПЦР, бо остання покриває діяння о. Мітрополіта. Голова Народи просить висловитися в якому порядку буде продовжуватись Народа.

Арх. К. Кротевич вносить пропозицію о. Мітрополіта дати відповідь Народі на ті обвинувачення, які пред'явив йому представник Влади.

О[тець] Мітрополіт (зазначає): “Представникові Влади я нічого не говорив, бо він заявив, що мені не вірить. Народі теж буду говорити лише тоді, коли Народа мені вірить”.

Голова Народи просить о. Мітрополіта дати пояснення.

О[тець] Мітрополіт каже: Завдання дискредитувати Мітрополіта УАПЦ – завдання давнє, але в діяльності моїй нема нічого щоб можна було-б назвати контр-революційним. Справа Церкви сказати, чи потрібен я, як мітрополіт, чи ні; як потрібен, нехай Церква захищає, як ні – так і буде. (Дальніші пояснення о. Мітрополіта приводиться в його листівній заяві до Комісії)¹.

¹ Копії текстів двох “Заяв” від 22 червня 1927 р. і “Пояснення” від 27 червня 1927 р. були надруковані разом із текстом протоколів Передсоборної наради. (Арк. 139 зв. – 144 зв. у цій же справі, у збірнику не друкуються).

Бр. В. М. Чехівський зазначає, що не є справою Предсоборної Наради займатись слідством, на це є Вищий Церковний Суд, Великі Збори.

Арх. Ф. Сергієв зазначає, що не Нараді займатись слідством, але право Наради передати справу Церковному Суду.

Єп. А. Гріневич: Не можна не реагувати на зауваження Влади. Влада не довіряє о. Мітрополітові, а тому природно, що вона має віру всьому тому, що чує про особу Мітрополіта. О. Мітрополіт діє на протязі 7 літ¹, у нього є вороги, які й шкодять йому. Треба обговорити, з'ясувати все, не маючи недовірства ні до о. Мітрополіта, ні до Влади. Треба просити о. Мітрополіта дати листівне з'ясування справи і винних в неправдивих інформаціях ([В.] ПОТІЄНКА) притягнути до відповідальності. Ми мусимо також засвідчити своє відношення до Влади.

Єп. К. Малюшкевич: Ми мусимо поставитись зі всією серйозністю, як до зауваження Влади, так само до з'ясування о. Мітрополіта. Тому-то й якийсь вирішення ми мусимо прийняти. Хто мусить передати справу до Суду. За Народою є право освітлення фактів, що представники мусять передати Округовим Церквам. Треба вирішити справу, бо є загроза підвести всю Церкву під небезпеку.

Єп. К. Бей: Вносить пропозицію виділити з членів ради Комісію для з'ясування справи.

О[тець] Мітрополіт зупиняє увагу Наради на пропозиції Єп. А. ГРИНЕВИЧА про листовне спростування, а також ПОТІЄНКОМ зауважень представника Влади, що разом зі своїм висновком мусить подати Владі Предсоборна Нарада.

Бр. В. М. Чехівський пропонує розглянути всі пакти серйозно і всебічно та винести певну думку з приводу їх.

Арх. К. Кротевич: Думку можна дати, але в розпорядженні Наради немає зараз матеріялу, щоб мати те чи інше міркування з приводу зауважень.

Вноситься пропозиція вибрати Комісію з 4–5 осіб, яка-б розглянула матеріяли й дала-б свої висновки.

Свящ. Шарай радить Нараді виступити в цій справі з побажанням, але побажанням твердим. Треба дати вказівки ВПЦРаді, треба також звернутися до о. Мітрополіта з твердим попередженням, щоб він був ще більш обережним в своїх виступах і діях. Справу з'ясування останніх подій доручити обраній Комісії.

Єп. А. Гріневич: Ми повинні перевірити все судом, ми можемо дати пораду, аби о. Мітрополіт спростував обвинувачення, притягнувши до відповідальності судової тих, хто міг спричинитись до наклепів, може й ПОТІЄНКА.

В. М. Чехівський: Потрібно розглянути кожний пакт зауваг представника Уряду, що заслухані в доповіді делегації, просити ВПЦР зробити свої зау-

¹ Так в тексті. Можливо мається на увазі період після висвяти прот. Василя Липківського 23 жовтня 1921 р. під час I Всеукраїнського Православного Церковного Собору УАПЦ в соборі св. Софії Київської.

важення, а о. Мітрополіта дати пояснення з приводу цієї справи після чого докладно обговорити Нарадою.

Вноситься пропозиція обрати Комісію для розгляду матеріалів що-до обвинувачень о. Мітрополіта.

Єп. К. Малюшкевич приступає до голосування: чи обирати комісію. Ухвалюється – обирати. Запитання: з скількох осіб мусить складатись Комісія [?] Більшістю ухвалюється з 7 осіб, причому в склад Комісії входить делегація, що вислуховувала зауваження Уряду, з 6 осіб і одного дообрать ще з членів Наради.

Більшістю голосів обирається Єп. Конон БЕЙ.

На цьому Збори закінчуються перервою до 9 год. ранку 29 липня б[іжучого] р[оку].

Молитва

Ранкове засідання 29 липня б[іжучого] р[оку]

Нарада розпочинається молитвою.

Голова Наради Єп. К. Малюшкевич звертається до Наради з запитанням: Який час збори вважають за можливе продовжувати Нараду. Чи обмежити кількість промовців і час доповідей по питаннях, що матимуть обговорюватись, чи не обмежувати.

В. М. Чехівський: Скільки часу потрібно аби Нараду закінчити [?]

Єп. К. Малюшкевич (відповідає): Нараду можна закінчити і сьогодні при продуктивності праці.

Арх. Н. Шарайвський хоче зачитати заяву представників Братства ДХЦ¹. Заява, з пропозиції Голови Президії Наради Всеч. о. Костя МАЛЮШКЕВИЧА не зачитується, а переноситься в біжучі справи.

Надається слово члену Комісії свящ. К. ШАРАЮ зробити доповідь з приводу роботи Комісії.

Арх. Ф. СЕРГІЄВ перед доповіддю вважає потрібним присутність о. Мітрополіта під час зачитання доповіді Комісії.

О[тець] Мітрополіт запрошується.

Єп. П. Ромоданів вносить пропозицію до прибуття о. Мітрополіта розглянути 4-й розділ програму. – Приймається.

Вноситься позачергова заява бр. МАШКЕВИЧА про необхідність для нього залишити Нараду за вимогою його од'їзду до Винниці, а тому потрібно обрати на його місце секретаря.

Одногосно обрано на секретаря Наради свящ. Антонія КАРПОВИЧА.

В. М. Чехівський вносить пропозицію тези по доповідях надіслати до Округових Церков.

¹ Тут: Діяльно-Христової Церкви.

Доповідаючи по розділові 4-му Голова Президії ВПЦР Єп. П. РОМОДАНІВ зазначив необхідність змінити формулювання 1-го пакту, дати історичний нарис, а не складати історію, бо складення історії вважає зараз за неможливе.

Потрібно зазначити факти подій внутрішнього і зовнішнього життя Церкви. III пакт – ставлення діагнозу церкви і оцінка її – не вважає для себе можливим, зробить це сама церква...¹ Охопити весь матеріал не уявляється можливим, бо він розкиданий по різних Округових Церквах.

В. М. Чехівський: Що-до найголовніших етапів життя УАПЦ зазначив: етапи не є періоди, а більш видатні [мо]менти. Відкидати I-й пакт нема потреби, потрібно виділити видатні події Церкви, а не вносить дрібниць. В справі справоз[д]ання ВПЦР потрібно дати відповідь: що зроблено і що не зроблено. Оцінка стану: вимагається дати практичну оцінку, чого потребує дальніше життя Церкви. Оцінка мусить бути [не] філософською, а відповідати вимогам керування Церквою. Потрібно знайти матеріали для переведення роботи на майбутнє. Віддавати на Суд Собора без підготовки – неможливо.

Арх. Ф. Сергієв (робить внесення): Найпочесніший [митрополит Василь Липківський] прибув: можна перевести питання і дати слово ШИРАЮ для доповіді.

Єп. П. Ромоданів: Переривати не слід.

Єп. К. Малюшкевич (ставить на голосовання): За перерву – 2, останні – проти.

Єп. П. Ромоданів: Ніяких розходжень його думки з думкою В. ЧЕХІВСЬКОГО – немає.

Голова Народи: Справа ясна й не потребує більш обговорення. 1) Прийняти цей 4 розділ так, як є. 2) Хто буде доповідачем і чи будуть співдоповідачі.

В. М. Чехівський: Замінити слово “етапи” – “[мо]менти”.

Голосованням 4 розділ приймається.

Голова Народи: – Доповідачем – Єп. П. РОМОДАНІВ² і при ньому можуть бути співдоповідачі.

Єп. П. Ромоданів: Коли потреба виставити другого доповідача замість мене, не маю нічого проти.

Єп. А. Гріневич: Матеріали доповідача перевірить вся Президія ВПЦР.

О[тець] Мітрополіт: При цьому 4 розділу обов’язок дати справоздання належить Президії ВПЦР, а вона сама виділить від себе одного або двох доповідачів.

Голова Народи: В правилах Діань зазначено, що крім ВПЦР дає доповідь і Напoch. о. Мітрополіт.

О[тець] Мітрополіт: Як обранець Всеукр[аїнського] Церк[овного] Собору, Мітрополіт мусить дати справоздання і про свою діяльність звичайно й що торкається загального стану.

¹ Крапки в тексті.

² Так в тексті.

Єп. А. Гріневич: Мітрополіт, як Вищий духовний керівник звичайно мусить дати доповідь про духовне життя УАПЦ і про її моральний стан.

Голова Народи: Внесені пропозиції:

- 1) Доповідь Єп. П. РОМОДАНІВ сам бере на себе.
- 2) Єп. РОМОДАНІВ або Президія плюс о. Мітрополіт¹.

В. М. Чехівський: По справах освітніх може бути окремий доповідач.

За голосуванням о. Мітрополіт є доповідач про духовне життя УАПЦ.

По розділу 4-му – Доповідач Єп. П. РОМОДАНІВ – “за” – 10.

Доповідач Президія ВПЦР – “за” – 9.

Ухвалюється по більшості голосів доповідачем 4 розділу – Єп. П. РОМОДАНІВ.

З’ясовується, що потреби в співдоповідачах нема.

Заслуховується доповідь Комісії.

Прот. о. К. Шарай (зачитує акт Комісії): “Року Божого 1927 липня 28 дня.

Ми нижчепідписані члени Комісії, виділеної Предсоборною Народою УАПЦ в звязку з викликанням делегації Предсоборної Народи для вислухання зауваг Держ[авного] Уряду в справі зовнішньє-правного стану УАПЦ, виконуючи доручення Народи, склали цього акта в тому, що:

1) Комісія вважає, що УАПЦ стоїть перед реальною погрозою для самого існування Церкви з боку зовнішньє правного і внутрішньєго.

2) Комісія рахує, що на обов’язку і Президії ВПЦР і членів Предсоборної Народи є вжити всіх заходів для точного й повного освідомлення всієї Церкви що-до змісту зауваг Уряду зовнішньє-правного стану УАПЦ.

3) Комісія зазначає, що вона не має ні достатніх матеріалів, ні часу, ні змоги для досліду й розгляду тих подій і обставин, що складають загрозу зовнішньє-правному стану УАПЦ.

4) Визнаючи, що питання зовнішньє-правного стану нерозривно з’єднується в житті УАПЦ з питанням внутрішньєго стану УАПЦ та праці її керівництва, Комісія рахуючи цей стан катастрофічним і надзвичайно загрозливим, вважала-б за доцільне і своєчасне скласти особливу Комісію для досліду всіх цих питань, запропонувавши Окр[уговим] Радам виділити по одному представнику до складу такої Комісії, яка має передати здобуті матеріали на розгляд Церкви.

5) На погляд Комісії, було-б доцільним, коли-б Предсоборна Народа авторитетом представництва всієї УАПЦ звернулася до о. Мітрополіта і Президії ВПЦР з закликом, на протязі всього часу до закінчення роботи Особливої Комісії, виконувати свої обов’язки служіння Церкви в спільній братерській праці в свідомості її відповідальности, не порушуючи норми церковного життя, особливо в справі відношення до Держави”.

Акт підписаний такими [особами]: Архієпископ Костянтин КРОТЕВИЧ,

¹ Так в тексті.

Архієпископ Йосип ОКСЮК, протоієрей К. ШАРАЙ, Єпископ Микола БОРЕЦЬКИЙ, Єп. Конон БЕЙ, мірянин М. КУЛИДА.

В. М. Чехівський: Комісія не обгрунтовала ухвали, і тому нічого не можна сказати.

Голова Наради: Комісія накреслила 5 тез: чи їх прийняти, чи обговорювати.

Арх. Н. Шараївський: Для нього не видно, що загрожує Церкві: Комісія нічого не дала.

Голова Наради (голосує): Обмірковувати цей акт, чи не обмірковувати [?] Приймається: обмірковувати.

Арх. о. Ф. Сергієв: Комісія не виправдала завдання Наради, чим затримався час. Передавати на іншу Комісію – значить затягти освітлення стану Церкви і ставити під загрозу всю УАПЦ.

п. 1 не обгрунтований.

п. 2-й. Не констатувати Комісія повинна була ці факти. Комісія відхилилась від обов'язку розслідувати матеріали і дати свій висновок Нараді.

п. 3-й. Комісію може прийдеться затримати на тиждень, а то й більш, щоб вирішити справу, бо неможливо в такому стану надалі працювати.

п. 4-й. Як повинна жити УАПЦ і як повинна працювати Президія ВПЦР – вказівок Комісія не дала.

п. 5-й. Дуже легкий вихід знайшла Комісія для виправдовування по цьому пакту. На протязі останнього року часто робилися заклики Мітрополітові і Президії ВПЦР, а ненормальний стан і довів Церкву до небезпеки. – Вносить пропозицію: Народа мусить негайно приступити до обговорення фактів обвинувачення.

Голова Наради: В якому порядку обмірковувати [?]

Арх. Н. Шараївський: Чи компетентна Народа вирішити й підготувати це питання [?]

В. М. Чехівський: Чи слід по кожному пакту доповіді делегації вислухати доповідь Комісії й обговорити [?]

Голова Наради: Пропозиція: обговорювати проект резолюції Комісії так, як він складений. – Приймається без голосування.

Приступає Народа до обміркування доповіді Комісії.

В. М. Чехівський: Я підкреслював необхідність знову нагадати всі факти обвинувачення і їх обговорити.

Єп. А. Гріневич: Просити о. Мітрополіта дати пояснення; просити Комісію більш детально обміркувати цю справу.

Єп. М. Борецький: Я, як член Комісії, дивуюсь тому, що сказано: чому Комісія ніби-то ховається й покривається пеленою і не виконала своїх обов'язків. Все ясно в роботі Комісії. Будете 3 дні працювати, а все рівно до одного прийдете. Все це занотовано, що дала делегація. Зауваги Влади про роботу Мітрополіта делегацією з'ясовані (цитуює п. 1-й). Як не буде гарних наслідків, то Влада регулюватиме (цитуює п. 2-й). Все це потрібно поширити по округах, щоб не

сказали, що промовчав актив, промовчала й Церква. Для детального розслідування фактів потрібно було-б викликати осіб, які перебувають дуже далеко, – що не можливо, а як і близько, як напр. Троїцька парафія, то все таки потрібно на це тиждень, а той більш (*цитуює п. 3-й*) – було мало часу для дійсного освітлення стану, й це правдиво.

(П. 5-й) Зібрані матеріали передати на розгляд Церкві, не сказано: “на розгляд Суду або Собору”. Поки Президія ВПЦР не приступить до праці. Церква до тих пір нічого не почує. Вважаю, аби відбулося засідання ВПЦР на очах Наради, тоді тільки справа стане ясніша. Замки повісять раніш повного вирішення. Вважав-би, аби Нарада зараз розібрала цю справу.

В. М. Чехівський: Треба, щоб Комісія обгрунтовала дані, дала фактичні підстави до своїх висновків. Цікаво знати чи дійсно комісія мала всі данні – всі матеріали, чи дійсно так трудно дати фактичну відповідь: яка загроза, яка вимога й т. інш.

О[тець] Мітрополіт: Чогось говорять про щось катастрофічне і моя особа є причиною цієї загрози. Коли Комісія була зібрана, я подав до Комісії докладні пояснення з приводу всіх обвинувачень. Комісія не довела, чи знаходить вона правдивими зауваження Влади і мої пояснення. Незадовольняюча діяльність Комісії: вона повинна була дати відповідь чи підставні обвинувачення Влади. Взяти копії всіх моїх попередніх листів до Політуправління з приводу вібрання та інш., де все з’ясовується. Просить зачитати всі пояснення, що надіслані ним до Політуправління для більшого освітлення.

Арх. Н. Шараївський: Я всею душою своєю хочу вийти з того стану, в якому опинилася Церква. Я не бачу катастрофічного стану Церкви, він не повинен бути катастрофічним. Констатуючи факт катастрофічного стану, Комісія ніяких порад не дає. Комісія мусила знайти вихід для спокійного життя Церкви й особи Мітрополіта. Коли загрожується небезпекою Церкві на підставі нез’ясованих фактів то треба чи ВПЦРаді вийти в демісію, чи Мітрополіту, щоб уникнути катастрофічного стану.

Єп. К. Малюшкевич: Уряд не загрожував катастрофом¹ Церкві: Уряд давав лише факти обвинувачення.

О. Мітрополіт з’ясовує, що не він зазначає про катастрофічний стан Церкви, а сама Нарада.

Прот. Х. Гов’ядовський: Заяви о. Мітрополітом через канцелярію ВПЦР передані до Уряду.

Прот. М. Хомичевський: Ми стоїмо перед фактами, що силу їх треба проаналізувати. Стан політичний викликав певну настороженість Уряду, чому й Уряд більш насторожливо ставиться до тієї чи іншої персони. Що може бути контр-революційним, коли ми зносилися-би з іншою орієнтацією, напр[иклад] з тихонівською, яка має стверджений Урядом статут і має легальне існування. Не здається, що є в цьому якась загрозливість. Факт нелегального зібрання не

¹ Так в тексті.

може мати щось жахливого, що б непокоїло Уряд. Він може тільки оштрафувати винних за невиконання розпорядження про зібрання.

Голова Народи (*припиняє*): Це діло Уряду зазначити розмір кари, а не наше...¹

Прот. М. Хомічевський (*продовжує*): Факт про відмовлення [В.] ПОТІЄНКА Мітрополітом від зречення сану не може нас дивувати. Тут теж нема нічого контр-революційного.

Голова Народи (*знов припиняє*): Не точно передаються факти: доповідач не знайомий зовсім з фактами обвинувачення...² доповідача.

Прот. М. Хомічевський (*продовжує*): Факт викреслення слів політичного змісту не може мати характера політичного вчинку. Викреслено, бо не місце в церковному органі повідомленням цілком політичного характеру, але й це з боку життєвого не може мати серйозного значіння... Ці факти є лише наслідком напруженого стану Уряду, який обвинувачує нас в них.

Голова Народи: До порядку, про обмеженість. Голосує: за обмеженість кількості промовців – за необмеженість більшість. За обмеженість повним часом – більшість. Який саме – п'ять хвилин. Необмеженість часу для члена Комісії – прийнято. Внесення В. ЧЕХІВСЬКОГО: Не обмежувати часом о. Мітрополіта – прийнято.

В. М. Чехівський (*до порядку*): Делегація дає точну формулювання обвинувачення. Президія дає додаткові відомості, Мітрополіт [дає] пояснення.

Арх. Н. Шарайвський: Нам потрібно запобігти лише тяжкого стану Церкви, а не розглядати факти й переводити слідчої роботи.

Єп. П. Ромоданів: Слід обґрунтувати думки Комісії, а не обґрунтовувати самі факти обвинувачення.

Єп. А. Гріневич вносить пропозицію передати акт Комісії, яка складе протокол. Акт треба відкинути в цілому.

Приймається пропозиція Єп. К. МАЛЮШКЕВИЧА зберегти вироблений порядок.

Єп. Микола Борецький: Після зауваг делегації Народа почувала себе схвильованою і не дала точної формулювання, чому Комісія не знала, які функції на себе взяти. В заувагах Уряду говорилося, що апелювати до Мітрополіта Уряд вважає зайвим, бо йому не вірить, а апелює до Церкви. Як же нам не констатувати певної загрози Церкві, як з'ясувати зараз факти. Потрібно викликати Потієнка для з'ясування розмови його з о. Мітрополітом, що була віч на віч. Як це можливо. З приводу переговорів з слов'янами ніби-то з відому Мітрополіта з метою повалити обновленців викликати всіх, хто був при цьому – це зовсім неможливо. Ми поставили завданням з'ясувати і внутрішній стан Церкви і можливість дальшої праці Президії ВПЦР. Ми не ухилялись і дали все.

¹ Крапки в тексті.

² Так в тексті.

О[тець] Мітрополіт: Комісія не виконала прохання Мітрополіта довести до відома Народи та всієї Церкви пояснення Мітрополіта виходять, що Комісія не має охоти захищати свого Мітрополіта.

Сп. М. Борецький: Трудно слухати слова Мітрополіта, Комісія зробила те, що вона могла зробити. 7 чоловік не можуть мати авторитету перед всією УАПЦ й принижати авторитет Мітрополіта, або осуджувати його.

Сп. А. Гріневич: Комісія без системи провела свою працю і не виконала своїх завдань. Одні кажуть: нема обвинувачень, а другі – що є. Всі сили направлені на Мітрополіта, щоб усунути його. З матеріалів, що маються у делегації, можна думати, що чашу терпіння Уряду переповнила крапля, що нею з'являється стаття ШЕЛУХІНА з викресленням місця про Петлюру.

О. Мітрополіт зазначає, що все це спростовано його заявою.

Голова Народи робить заувагу, що в доповідях не можна робити психологічного аналізу настроїв представників Уряду, наше діло розглянути факти.

В. М. Чехівський: Кажуть, що ми стоїмо перед загрозою катастрофічного стану Церкви. Уряд, зазначаючи, що не вірить о. Мітрополітові, цим самим не позбавив його права подачі нової заяви для з'ясування всіх фактів.

О[тець] Мітрополіт: З'ясовано вже все.

В. М. Чехівський: Ми повинні виявити своє відношення до Мітрополіта, чи ми віримо, що він є контр-революціонер, чи ні; ми повинні бути ні теплими, ні холодними.

Голова Народи зазначає, що о. Мітрополіт не просив зачитати його заяву, через те вона не читалась. (Передається заява о. Мітрополіта ЧЕХІВСЬКОМУ).

В. М. Чехівський: Обговорюючи факт розмови з ПОТІЄНКОМ, потрібно сказати свою думку. – Свідчить, що не допускає персонально ніякої антирадянської роботи о. Мітрополіта, і потрібно це всім посвідчити: чи припускаємо ми за о. Мітрополітом контр-революційну роботу. Зазначає, що знає настроїв і думки о. Мітрополіта і може свідчити його лояльність до Уряду.

2-й факт – Лист ШЕЛУХІНА. Зазначає, що коли о. Мітрополіт викреслив слова, то він надсилав цей лист через ВПЦР. Просить освітити ці факти.

Голова Народи: Зачитує пояснення о. Мітрополіта в справі обвинувачення його в контр-революції від 27 липня 1927 року¹.

Сп. П. Ромоданів: Не знаємо, що робимо. Яку місію взяли на себе. Коли зачитується заява з одного боку, то вона викликає й контрзаяву.

Голосується: чи зачитувати заяву о. Мітрополіта до Уряду з приводу обвинувачень його в контр-революційній роботі – “за” – II, “проти” – I.

Голова Народи зачитує копії заяви (*прикладаються до протоколу*).

Забіраючи собі слово по обговоренню, Сп. К. МАЛЮШКЕВИЧ зазначає, що директиви Комісії були дані не ясні, через те Комісія сама встановила розмір

¹ Це текст “Пояснення до Комісії Передсоборної наради в справі розслідування обвинувачення Василя Липківського в контр-революції” від 27 липня 1927 р. – Спр. 167, арк. 143–144 зв. У збірнику не друкується.

своїєї компетенції і зробила те, що могла: виходить, що Комісія сказала, а тепер ми їй не віримо. Попробуйте самі перевірити.

Ми повинні констатувати, що погроза є, й це мусить знати вся Церква. Комісія каже, що зараз вона не може освітити всіх фактів: та й як вона могла-б це зробити. Треба освітити їх перед Церквою всіма засобами, що має в своєму розпорядженні Церква. Замовчати, не освідомлювати Церкви, не можна, бо Уряд обвинувачує не персону о. Мітрополіта, а всю Церкву разом з о. Мітрополітом.

Заувага, що не було часу для достатнього освітлення цієї справи, це річ звичайна: для перевірки всіх пактів обвинувачення потрібний час. В. М. ЧЕХІВСЬКИЙ каже, що потрібно вірити о. Мітрополітові, але є різна віра. Потрібна віра розумна. Для цього слід перше перевірити факти, а тоді сказати, чи вірити чи ні. Обвинувачення ставиться й ВПЦР; коли висловлювати довір'я чи недовір'я Мітрополітові, то потрібно це зробити й по відношенню до ВПЦР. *(Цитує висловлення Комісії, що потрібно дати час і т. инш.)*. Настоює на необхідності всебічного освітлення цієї справи. Пропонує: ставитись до справи серйозно й прийняти резолюцію, яку накреслила Комісія.

О[тець] Мітрополіт: Представник Уряду вимагає, щоб Церква була освідомлена про вчинки Мітрополіта, а в ухвалі Комісії нічого не сказано про особу Мітрополіта, чому Нарада і мусить висловитися з приводу обвинувачень. – Уряд ставить обвинувачення і ВПЦРаді, що ніби вона прикривала роботу Мітрополіта, але остання сама себе може виправдати і виправдала, бо вона освідомляла Церкву: Ви повинні дати можливість для спростовання виправдання перед Церквою і Мітрополітові.

В. М. Чехівський: Що-до відносин між о. Мітрополітом і ВПЦР – це є справа внутрішня, і зупинятись на ній не слід. Справа більш серйозна зовнішньоправна. Звертає увагу на I-й пакт: Церкву негайно слід сповістити, але й потрібно зараз щось сказати ясно про загрозу. Потрібно цю сторону з'ясувати.

Ми можемо, обміркувавши справу цю, сказати ясно й недвозначно й посвідчити перед Державним представництвом про о. Мітрополіта. На основі фактичного матеріалу, що в нашому розпорядженні, й довір'я до заяви о. Мітрополіта, що він нічого проти Влади не говорив з Потієнком, ми можемо свідчити про політичну певність о. Мітрополіта й через Президію ВПЦР просити Держ[авний] Уряд зняти з о. Мітрополіта підозріння в політичній непевності.

Арх. Ф. Сергієв: Становище тотожне з тим, що ми переживали рік тому. Обвинувачення о. Мітрополіта і ВПЦР мають однакове значіння; при ньому не можна далі працювати; слід перед Урядом реабілітувати себе. Потрібно з'ясувати, чому факти протилежні поясненням; факт залишається фактом; коли о. Мітрополіт обвинувачується, то це вже вносить якусь непевність в життя Церкви, що і є фактом; цілком довіряючи особі о. Мітрополіта і не бачучи за ним і за Церквою ніякої контр-революції й петлюрівської роботи, все-ж таки визнати, що була необережність з боку о. Мітрополіта, і потрібно надалі бути більш обережним.

Арх. Н. Шараївський: Хочу ясності. З інформації делегації видно, що уряд не довіряє о. Мітрополітові, і це є загрозою, катастрофічним станом Церкви. Справа серйозна для Церкви. Дорогий для нас і о. Мітрополіт, дорога і ВПЦР, а найдорожче сама Церква. Не видно широти й одвертості в цій справі. Слід серйозно поставитись до цієї справи.

Єп. А. Гріневич, аналізуючи факти обвинувачення, каже, що коли-б о. Мітрополіт був петлюрівських поглядів, то [С.] ШЕЛУХІН не слав би такого листа з лайкою по адресі [С.] Петлюри.

Єп. Я. Чулаївський: слід прийняти резолюцію, яку прийняла Комісія.

Вноситься пропозиція приняти запис промовців – приймається. Обмеження промовця 5 хвилин – приймається. Слово останнє о. Мітрополітові і В. М. ЧЕХІВСЬКОМУ.

О[тець] Мітрополіт: Потрібно виділити в резолюції Комісії зовнішню справу Церкви від внутрішньої. З приводу першої потрібно зараз висловитись Нараді, а внутрішню вирішити в якій угодній спосіб.

Голова Народи голосує внесені пропозиції:

- 1) Прийняти тези Комісії – 18 “за”, “проти” – 2 і “утримав[шихся –]” 2.
- 2) розподілити резолюцію Комісії на дві частини що до внутрішнього й зовнішнього стану Церкви, й з’окрема розібрати – меншість.

Внесення В. М. Чехівського: Доручити Комісії обґрунтувати підстави.

Єп. П. Ромоданів: Чи має силу Комісія обґрунтовувати підстави [?]

Арх. І. Оксіюк: Ні в якому разі Комісія не може цього зробити.

В. М. Чехівський: Обґрунтувати ці тези – більшістю відхиляється.

В. М. Чехівський (*формулює свою пропозицію*): На підставі фактичного матеріалу, що був у розпорядженні Народи, довіряючи зокрема заяві о. Мітрополіта, що він не говорив нічого, контр-революційного характеру в розмові з В. ПОТІСНКОМ, Предсоборна Народа свідчить про відсутність в сучасний [мо]мент в настроях і діяльності о. Мітрополіта яких-будь контр-революційних ментів, і про його лояльне співчутливе відношення до державної Радянської Влади й звертається через Президію ВПЦР до Державного представництва зняти з о. Мітрополіта підозріння в політичній непевності.

Голова Народи: Я не можу ставити на голосування цієї пропозиції, бо, висловлюючи довір’я, під загрозу ставимо Церкву, висловлюючи недовір’я без розбору, теж зробимо щось шкідливе.

Заступник Голови свящ. ЯЗВИНСЬКИЙ займає головування по проханню Єп. К.МАЛЮШКЕВИЧА.

Арх. К. Кротевич: Пропозиція В. М. ЧЕХІВСЬКОГО йде всупереч з пактом 3-м акта Комісії, який нами прийнятий.

Єп. П. Ромоданів запитує заст[упника] Голови, чи мотиви відмовлення Голови Народи від поставлення на голосування пропозиції В. М. ЧЕХІВСЬКОГО для нього мають силу [?]

ЯЗВИНСЬКИЙ відповідає, що він ще не з’ясував собі можливість свого

головування... і пропонує зняти з голосування пропозицію В.Чехівського. Голоується – пропозиція В. ЧЕХІВСЬКОГО знімається з голосування.

О. Мітрополіт відмовляється від своєї пропозиції.

Голова Народи: Треба обрати Комісію для розгляду справи.

Арх. К. Кротевич: Доручити одній особі зібрати матеріали зо всіх сторін, зо всіх земель.

Священник Пухальський: Зараз треба обрати Комісію.

Свящ. К. Шарай: Матеріал дати Окр[уговим] Соборам.

Голова Народи: Є різні способи розуміння – матеріали передати Церкві, або Всеукр[аїнському] Собору, або Суду. Матеріали передати округам неможливо, а висновки.

Єп. П. Ромоданів: Дуже влучно сказав Арх. К. КРОТЕВИЧ, що всі матеріали краще одному зібрати, а округові церкви теж зберуть матеріали й доставлять цьому обраному від Народи; о. К. ШАРАЙ теж правдиво сказав, щоб всі округи були освідомлені.

Голова Народи: Конструкція така – обирається одна особа з членів Народи для збирання матеріалів і координування праці останніх членів Комісії. В кожній окрузі обирається одна особа для збірки матеріалів що-до стану Церкви і всі з'їзжаються до м. Київ для належних висновків.

Запитання – 1) Обирається особа з мешканців м. Київ, чи з переферії [?]

Приймається – необов'язково з Київ.

2) Чи з членів Народи [?]

Приймається: необов'язково з [членів] Народи. Висовуються кандидатури: Єп. А. ГРІНЕВИЧА, прот. Л. КАРПОВА, Арх. І. ОКСЮКА, Арх. К. КРОТЕВИЧА, В. М. ЧЕХІВСЬКОГО.

Арх. І. Оксіюк зазначає, що він по своїй хворості бажає виїхати для лікування і відпочинку і тому не зможе перевести збірку належних матеріалів чому й відмовляється. За голосуванням відмовлення приймається.

Арх. К. Кротевич: Я є членом Вищого Церковного Суду. Мітрополіт – Голова Вищого Церковного Суду. Отже матеріали про о. Мітрополіта поступлять до Суду, мені прийдеться їх розглядати, і тому не можу виставити своєї кандидатури.

Нарада висловлює ту думку, що справа о. Мітрополіта повинна поступити не до Вищого Суду, а до Всеукр[аїнського] Ц[ерковного] Собору, і тому його кандидатуру не вважаю можливим відхилити – приймається.

Арх. К. Кротевич: [Мо]мент надзвичайний, і я схилиюсь перед волею Церкви і не відмовляюсь допомогти в цій справі.

В. М. Чехівський: Згоджується умовно. Умова така: Нарада уповноважує його після з'ясування документальних даних звернутися до Держ[авного] Уряду з проханням зняти з о. Мітрополіта підозріння в політичній непевності.

Єп. П. Ромоданів: Чи не є така умова насильством над волею соборноправної Церкви [?]

Голова Народи робить заувагу, що такого запитання ставити не можна.

В. М. Чехівський: Єп. П. РОМОДАНІВ не дає ніяких підстав свого твердження. Воно є неправдивим, безпідставним і осудливим зауваженням про думку члена Народи.

Єп. А. Гріневич: Моя пропозиція, що раніш висловлена, була не прийнята Народою, а тому я не бачу можливим для себе виставити свою кандидатуру.

Приступається до голосовання: “за” Арх. К. КРОТЕВИЧА – 16; “за” Єп. А. ГРІНЕВИЧА – 5; “за” В. М. ЧЕХІВСЬКОГО – 6.

Обраним по більшості голосів – арх. К. КРОТЕВИЧ.

Останніх членів Комісії обирають ОЦРади.

Свящ. Д. Пухальський: Арх. К. КРОТЕВИЧ обраний Всеукр[аїнською] Народою, а Винницька округа повинна мати окремого представника.

За голосованням ухвалюється: Винницька округа має право на окреме представництво.

Перерва до 5 год. дня.

Вечірнє засідання 29/VII [1927 р.] (5 год. 30 хв. вечора)

Зачитується листівне привітання Одеської Округової Церкви до Предсборної Народи¹.

Голова Мандатної Комісії робить доповідь про кількість делегатів присутніх на Нараді. На Нараді присутні: Митрополіт – 1, Єпископів – 17, священників – 7, мирян – 7; крім того запрошено два протоієреї: М. ХОМИЧЕВСЬКОГО і Д. ХОДЗИЦЬКОГО, як доповідачів. Всього присутніх на Нараді – 34².

Розділ 5

Організація УАПЦ

Доповідає о. Митрополіт: 3 роки працював я над складанням проектів по організації У.А.П.Ц. Проекти були надруковані, але з-за технічних перешкод, не можна було їх розповсюдити, зараз видруковано першу частину наказів в часописі “Церковні Вісті”. О. Митрополіт висловлює певність, що проекти наказів, дякуючи часопису, будуть відомі всім Округовим Церквам. Останні, розглянувши проекти наказів зможуть висловити свою думку.

Єп. К. Малюшкевич: Доповіді про основи організації Церкви немає, потрібно з’ясувати, чи залишити програм в цьому розділі по проектові Комісії, чи в порядку наказів о. Митрополіта.

¹ Текст привітання Одеської Округової Церкви за підписом і авторством єп. Одеського і Херсонського Юрія Жевченка від 24 липня 1927 р. віднайдено в цій же справі № 167, арк. 80–80 зв. Текст написано на аркуші із зошита в клітинку. У збірнику не друкується.

² До справи підшито невеликий клаптик паперу із записами Мандатної комісії за підписом О. Левицького. Там містяться підрахунки щодо кількості всіх присутніх. – Арк. 86 (не друкується).

О[тець] Мітрополіт: Основа мається в передмові до наказу. До кодифікації наказу внесено не тільки проекти власних наказів, а взагалі були внесені всі існуючі накази, що вимагались життям нашої Церкви. О. Мітрополіт висловлює думку, що його проектами, охоплені майже всі вимоги життя Церкви¹.

В. М. Чехівський: По тим пактам, що не обіймаються наказами, потрібно, щоб були доповідачі.

Єп. П. Ромоданів зазначає велику працю о. Мітрополіта, вважає роботу його викликом всіх церковних сил для праці в організації життя Церкви. В наказах дані тільки основні питання. Закликати до доповідей по цих питаннях організації Церковного життя всі церковні округи; після надрукування наказу деякі пакти його внесуть організаційні непорозуміння в життя Церкви, коли не будуть належним чином обмірковані. Підкреслюючи продуктивність праці Лубенської Церкви, прояви зразкового життя в кращих парафіях м. Києва, як от Соломенська, Петро-Павлівська, пропонує, аби доповідачі зразкових парафій дали свої доповіді про життя їхніх парафій.

Багато питань не з'ясовано з правами й обов'язками єпископів; о. Мітрополіта, його заступника, Єпископів на округах, Єпископів, що перебувають на парафіях і т. д. Потрібно визначити певні умови їх діяльності. Чи мусить бути о. Мітрополіт настоятелем парафії [?] Заступник о. Мітрополіта чи мусить мати свою катедру² [?] На Софійській катедрі не можуть бути і о. Мітрополіт, і його Заступник. Взаємвідносини між о. Мітрополітом і Єпископами. Про Архієпископів і Єпископів – де ідеологічні підстави для існування назв: – протоієрей, ієрей, протопресвітер і т. інш. Треба кому небудь з Єпископів, взяти доповідь про Єпископат. Краще коли б це зробив не Єпископ, а мирянин; другий мирянин, щоб зробив доповідь про священство.

Про соборноправність, – цю доповідь мусить зробити один з головних ідеологів Церкви – о. Мітрополіт. Немає дисципліни, є розгубленість порядку в церковному житті, треба розробити і це питання. О[тець] Петро вважає, що Лубенська Церква могла б зробити цю доповідь. Стан положення катедральних соборів в УАПЦ не виразний. Закликати Округові Ради і представників дати свої погляди щодо зазначених пактів.

В. М. Чехівський: в твердженнях доповідача є прибільшення: доповідач накидає Укр[аїнській] Авт[окефальній] Прав[ославній] Церкві обвинувачення в ідеологічній й організаційній хаотичності. Цей осудливий тон не є ознакою правдивого відношення сана до матері Церкви. Що до пактів програму, то вони необхідні всі. Пакт (є) розд. 5-го “Визначення праці робітників Церкви” треба виправити, замінити слово: “визначивши” на “відзначивши”.

О[тець] Мітрополіт: Доповідь про нагороди не потрібна, бо не потрібні в нашій Церкві і нагороди.

¹ Див. док. № 45, стор. 477–514.

² Мається на увазі Архієпископ Київщини Нестор Шараївський.

Голова Народи: Є інша думка: нагороди потрібні, а тому цікаво заслухати й таку доповідь.

Ухвалюється: просити й Єп. М. КАРАБІНЕВИЧА дати доповідь про нагороди.

Єп. А. Гріневич: Передати всі накази Округовим Радам, щоб вони змогли дати свої зауваги. Соборноправність вимагає рецепції ухвал собору, коли ухвали приймаються на місцях, тоді вони стають вже законом.

Голова Народи: Предсоборна Комісія розробила програм, відкинути програм Предсоборної Комісії ми не можемо, очевидно, програм треба прийняти, а накази, як матеріал пристосувати до програму. О. Мітрополіт візьме доповідь по всьому 5 розділу, співдоповідачі по окремих частках найдуться. – Ця думка приймається.

В. М. Чехівський: Потрібно в доповіді зробити перегляд канонів 1921 р. Повинна про ці канони бути окрема доповідь.

О[тець] Мітрополіт: Правила діянь переглядались Предсоборною Комісією на чолі з Арх. Н. ШАРАЇВСЬКИМ.

В. М. Чехівський звертає увагу на необхідність особливого перегляду 41 й 43 пактів канонів.

Голова Народи: Хто бере доповідь про кодифікацію канонів УАПЦ.

В. М. Чехівський: Предсоборна Комісія – приймається.

Голова Народи: Потрібно взяти накази і їх переглянути дати певну оцінку. Я радив би розділити на 2 частини. Перша – Єпископи, священники і вірні, друга – Соб[ор]на Рада і т. д.

Єп. В. Самборський: Доручити бр. [Івану] Гаращенко доповідь цю єпископів, священників і вірних.

Голова Народи: Бр. Коляда теж може дати цю доповідь

Ухвалюється: доповідачами бр. бр. ГЕРАЩЕНКО й КОЛЯДА.

Регламент Церковного Суду. Вноситься пропозиція просити Арх. К. Кротевича взяти доповідь про цей регламент.

Організація матеріального стану УАПЦ. Ухвалюється – просити бр. Ю. Машкевича і Уманську Окцерату взяти на себе цю доповідь.

Засоби підтримки духовної дисципліни. Просити всеч. о. Юхима КАЛШЕВСЬКОГО взяти на себе цю доповідь.

В. М. Чехівський: Слід дати доповідь про догляд і керування моральним життям вірних. Це тема окрема. Просити о. Д. ХОДЗИЦЬКОГО взяти на себе цю доповідь, бо він дійсно слідкує за моральним життям вірних, особливо молоді, і направляє це життя по стежках Христової Євангелії.

[Ухвалюється:] Просити.

О[тець] Мітрополіт: Пропущені принципи приєднання до УАПЦ тих, хто відійшли від УАПЦ. Багато є зреченців, які знов звертаються, щоб прийняли їх. Є різні погляди. Повинні бути принципи приєднання до УАПЦ.

Ухвалюється: “Просити Предсоборну Комісію взяти на себе розробку цих принципів”.

Розділ 6

Церковно-Освітня справа УАПЦ

Доповідач Єп. Я. ЧУЛАЇВСЬКИЙ зазначає, що церковно-освітня справа надзвичайно велику вагу має й матиме. Фахівці первісного навчання мали великий вплив на науку й мистецтво. Слід вирішити головне питання: як в сучасних умовах організувати церковну освіту. Перш за все потрібно перевести реорганізацію відділу при ВПЦР. Одного завідуючого не досить, треба завести Колегію освітню.

Шкільна церковна освіта: – потрібна школа для підготовки священодіячів. Зачитує проект статуту Богословської школи. Засоби самоосвіти: виписка журналів, реферати, бесіди.

а) Сучасні завдання й методи церковно-освітньої праці

Тези:

- 1) Завданнями церковно-освітньої праці є:
 - а) підготовка священнодіячів: пастирів, організаторів, учителів, проповідників, деригентів, читачів¹;
 - б) християнська церковна освіта всіх членів Церкви;
 - в) релігійно-християнська освіта серед людства, що не належить до Церкви;
 - г) організація наукової богословської праці в Церкві.
- 2) Методами церковно-освітньої праці є:
 - а) шкільний,
 - б) церковно-практичний,
 - в) самостійний індивідуальний й спільний,
 - г) індивідуально-учительський,
 - д) наукова праця індивідуальна й спільна.

б) Форми організації богословської освіти

Тези:

- 1) Основною формою організації систематичної богословської освіти є школа.
- 2) Богословська школа в умовах життя Укр[аїнської] Авт[окефальної] Пр[авославної] Церкви має своїм завданням дати ученикам знання сучасного рівня богословських наук і їх літератури й розвинути до верху сучас[ного] мистецтва уміння учеників говорити й писати в сфері богословії. Це завдання можна виконати за три роки, коли до богослов[ської] школи прийматимуться особи, що загальну освіту достатньо засвоїли. Школа має автономію.

¹ Так в тексті. Можливо “читців [у храмі]”.

3) Періодичною формою богословської освіти повинні бути курси священнодіячів і церковно-освітні з'їзди священнодіячів.

4) Постійною формою церк[овної] богословської освіти є й індивідуальне учительство священника й єпископа.

5) Окремою формою церковно-богословської освіти є індивід[уальна] й спільна богословська освіта.

в) Засоби церковної самоосвіти

Тези:

1) Першим засобом церковної самоосвіти є самодіяльна участь в церковному житті: організації, читанні, співі, проповіді, письмен[ст]ві, церковному служінні.

2) Індивідуальна самоосвітня праця йде через все життя кожного члена церкви шляхом:

а) удосконалення в молитві й добродійстві;

б) єднання з світильниками Божої Промудрости, в постійному читанні їх християнських творів;

в) удосконалення в церковному мистецтві (співі, музиці, виразному читанні).

3) Спільна самоосвітня праця йде: в народніх співців, читачів й проповідників й хорах. Допомічним засобом спільної самоосвіти служать спільні книжки. В хорах ведуться підготовчі до богослужень церковні вправи: співання, читанки, бесіди.

4) Осередкові церк[овні] органи подають ініціативу до церк[овної] самоосвітньої праці й керують нею: подають зразкові списки богослов[ських] книжок з окремих наук, указують бажану зразкову послідовність читання, ознайомлюють з практикою самоосвітньої церк[овної] праці через журнал "Церква й Життя", допомагають постачанню книжок, нот.

г) Проповідь У.А.П.Ц.

Тези:

1) Життя кличе розвинути, поглибити, поширити проповідницьку освітню церковну роботу й надати їй форм різнобарвних і відповідних вимогам сучасності.

2) Досвід проповідництва Укр[аїнської] Авт[окефальної] Пр[авославної] Церкви нагадують про потребу керування й напрямок проповідництва. Основною вимогою Церкви є церковність проповіді. Проповідь веде і думку, і волю слухачів включно до релігійної мети.

3) Проповідницьку Церковну працю викликають і організують всі церковні органи, зокрема єпископи й священники.

4) Округові, районіві поєднання й окремі парафії повинні перейти до організації при парафіяльних церквах хорів проповідників.

е) Організація богословсько-наукової праці

Тези:

- 1) ВПЦР організовує при своїй Президії богословську наукову колегію.
- 2) Колегію вибірає ВПЦР.
- 3) Колегія кооптує членів.
- 4) По округах округові органи закладають філії наукової Колегії.
- 5) Завдання Колегії – розвиток богословської наукової праці. Найближчими черговими конкретними завданнями Колегії є:

- а) встановлення богословської термінології українською мовою,
- б) оцінка творів підручної літератури,
- в) кваліфікування учених богословських праць і учених робітників для з'ясування здатності й підготованості до церковно-освітньої праці.

Всеч. Арх. Н. Шараївський: Єп. М. ГРУШЕВСЬКИЙ готує матеріал про доповідь, він і може бути доповідачем. Про церковне видавництво – Арх. І. ПАВЛОВСЬКИЙ.

Арх. Ф. Сергієв: Доповідь Єп. Я. ЧУЛАЇВСЬКОГО надзвичайно необмежена¹. З приємністю приймаю цю доповідь її слід помістити в часописі для поширення, щодо церковної освітньої справи взагалі, то ця справа переведена до життя повинна бути раніш, її слід перевести до Собору.

Голова Народи: Загальну доповідь по відділу бере Єп. Я. ЧУЛАЇВСЬКИЙ. Співдоповідачами можуть бути:

- а) сучасні завдання й методи церков[но]-освіт[ньої] праці свящ. АНТОНЧИК (Уманської округи);
- б) форми організації богослов[ської] освіти – В. ЧЕХІВСЬКИЙ;
- в) проповідь УАПЦ – Єп. М. ГРУШЕВСЬКИЙ;
- г) Церковне видавництво Арх. І. ПАВЛОВСЬКИЙ;
- д) Організація богослов[сько]-наукової праці – В. ЧЕХІВСЬКИЙ і Арх. І. ОКСЮК.

Єп. П. Ромоданів говорить про велику потребу церковної освіти для віруючої людності. Ця справа освіти занехаяна по умовах життя; лише на 6-му році вдалося хоч трошечки задовольнити її: богослужбовими книжками професійні потреби задовольняються, для розвитку світогляду – дайте друковане слово – дайте часопис, а часопис лежить запакований в рогожу. Тисячу примірників другої книжки лежить при ВПЦР. – ч. 1 розіслано по парафіях (1 – для настоятелів і 1 – для парафії), і ось через тиждень вертають 10–20–30 примірників – відштовхнули їжу. Їжа повертається. Через що [?] Адреси були невідомі Президії. Адреси здобули. Вже журнал ч.ч. 2–3 прибув з друку, ч. 4 в дорозі до

¹ Так в тексті.

Київа. – Що робити [?] Прийдеться “за ненадобністю” припинити друкувати. Гадалось, що українець, що прибув до св. Софії в гарному українському одягові й книжечку візьме...¹ а вона лежить.

Принципова згода Уряду на відкриття Богословської школи дана, до підготовки вже приступлено...² думка дістати 2–3 тисячі на ремонт будинку при Петропавлівському храмі. Все налагоджено...³ Треба Округам піддержати юнаків, що прибудуть до школи... Кволість велика. До цього часу на заклик Президії ВПЦР надіслано з Округових Церков на школу до 300 крб., зібраними 300 крб. далеко не поїдеш, щоб відкрити школу. Потрібна матеріальна допомога школі...⁴

Арх. К. Кротевич: Парафії бідні, потрібно розбити на категорії по спроможності, бо є парафії настільки бідні, що не в силах дати 12 крб. на журнал, виходить, що причина не зовсім в невідомості. Не досить налагоджена справа з журналом в ВПЦР.

В. М. Чехівський: В освітній справі має значіння два пакти – організаційний і освітній. Що-до поширення журналу та відкриття школи інертність є: треба налагодити справу з поширенням. Можна – ж набувати журнал колективним шляхом.

Арх. Ф. Сергієв: Парафії не бідні, а байдужі, бо парафії не звикли ще приймати духовну їжу. Назва “Церква й Життя” не відповідає дійсності, церковне є, а життя мало. Незрозумілий зміст журналу для селянства, не досить освіченого, є теж до де-якої міри мотивом до неприйняття журналу.

Сп. В. Самборський зазначає, що ним було взято для округи 12 примірників журналу; коли вони [були] розповсюджені, то ВПЦР знов надіслала тіж самі примірники журналу по парафіях. Та й літній час зараз для селянства надто тяжкий – відсутність коштів, в осени буде легше набувати цей журнал. Потрібно надавати журнал О[круговим] Ц[ерковним] Радам для поширення.

Сп. М. Грушевський: Різні балачки різних осіб про причини нерозповсюдження журналу. Доцільно було-б самому священикові на парафії проїнятися думкою про важливість читання журналу і пояснювати важливість цього для людности, заохочуючи до набуття журналу. Не все священство свідомо ставиться до журналу.

Бр. О. П. Коляда висловлюється за те, аби журнали брали округи для розповсюдження. Незацікавленість мас журналом є вина священика, що не вміє і не хоче зацікавити людність журналом. Потрібно головну увагу звернути на зацікавленість журналом, бо справі набуття його заважає не бідність, а індиферентність до журналу.

Арх. К. Кротевич зазначає, що справа з виданням журналу знаходиться в майже катастрофічному стані завдяки слабому поступленню коштів. Звертає

¹ Крапки в тексті.

² Крапки в тексті.

³ Крапки в тексті.

⁴ Крапки в тексті.

увагу на високу розцінку журналу; журнал гарний, змістовний, сумніву нема. Потрібно журнал зробити більш популярним, аби хоч зробити відділ більш популярний. Зацікавленість серед людства є. Не слід посилати два примірники журналу на одно село.

Арх. М. Пивоварів: Не можна докорити людині і священству в незацікавленості; причина в високій розцінці журналу. Мало мається матеріалів в журналі, нема відділу промов, що може цікавити священство. Потрібно здобути дозвіл на друк в журналі об'яв, що може зменшити вартість журналу.

Голова Народи: З доповіді видно, що Редакційній Колегії треба розглянути справу з виданням журналу заново. Наблизити журнал до життя й до читача. Просити всес. о. М.Пивоварова листівно дати свої зауваги що-до видання журналу до Ред[акційної] Колегії. За голосуванням, пропозиція приймається.

Розділ 7

Богослужбова галузь церковного життя

Доповідає Арх. Ф. Сергієв: Завдання 2-го Всеукраїнського Православного Церковного Собору є виявлення становища в галузі Богослужіння, констатування факту ненормального стану Церкви в цій відношенні: цей стан характеризується неунормованістю життя Церкви в галузі богослужіння, а саме: різноманітністю одних і тих-же церковних відправ різними службовцям Церкви, неправильним, іноді з іскаженням догматичного змісту виголошенням священниками виголосів після ектеній і молитв, а також і чисто формальним і не побожним відношенням священнослужбовців що-до виконання, читання, співів і взагалі відправ церковних. Відповідно цьому другим завданням Всеукр[аїнського] Ц[ерковного] Собору повинно бути встановлення порядку й одноманітності з богослужбових відправах. Основи Православного Христового богослужіння повинні залишитись незмінними.

Що-ж до перегляду уставу церковного в різних службах то Всеукр[аїнський] Церковний Собор мусить обрати особу Комісію для перегляду уставу церковного і різних чинів в богослужінні, складення нового уставу через упрощення старого й внесення в нього форм і чинів, які історично склались в церкві на Україні в часи церковної волі. Що-до складення нових чинів, то взагалі треба вітати всяку творчу роботу, в галузі богослужіння, як окремих осіб, так і цілих організацій. В цій галузі Церква Українська повинна виявляти надхнення, живу творчу працю в складенню, як окремих церковних пісень, кантів і т. инш., так і цілих богослужбових чинів, як напр[иклад]: “Служба Визволення” або “Слово Хрестне”.

В. М. Чехівський: Доконче потрібним є доповідь про історію богослужіння поєднати з вимогами сучасного церковного життя. Напр[иклад]: історичне нагромадження попередньої відправи, що складається з 3, 6, 9 часів обідниці приводить до кількоаразового подвоювання молитв, псалмів, ектеній.

Скорочення й удосконалення складу служб є вимогою для нашого церковного життя.

Сп. А. Гріневич: Під основами богослужіння треба розуміти ті емоції що будять нашу думку. Ми повинні ґрунтуватись не на історичних даних форм богослужіння, а на вимогах душі й життя.

Арх. К. Кротевич: Людність висловлюється, що служби наші дуже довгі, що затримується служба промовами. Не треба переривать служби промовами в середині, а казати в кінці. Треба не тільки змінити порядок раніших відправ (часи), а й вечірніх (ектеній).

Ухвалюється – доповідачем на Собор просити Всеч[есного] Арх. Ф. СЕРГІЄВА.

Сп. А. Гріневич просить Нарату дати йому пораду, що йому сказати ТАРНАВСЬКОМУ, якого він запросив до співробітництва в доповіді по 8 розділу, керуючись приєднанням його до УАПЦ.

Далі Всеч. Кость МАЛЮШКЕВИЧ запитує Нарату, чи дати ТАРНАВСЬКОМУ право для доповіді, чи ні.

ДОВІДКА: Зараз ТАРНАВСЬКИЙ в складі УАПЦ не рахується.

Арх. Ф. СЕРГІЄВ вважає єпископів ДХЦ приєднаними, але якісь формальності не дозволяють їм бути в складі УАПЦ.

В. М. Чехівський: Доповідач не може бути звязаним умовою належності до нашої Церкви, можна доручити зробити доповідь й особі нашої орієнтації, але без права ухвального голосу.

Голова Нарати: Нехай о. Антоній ГРИНЕВИЧ з'ясує, які томи було доручено ТАРНАВСЬКОМУ розробити.

Сп. А. Гріневич: “Відношення УАПЦ до інших православних Церков на Україні й по-за межами України”.

Голова Нарати: Коли о. Антоній з'ясує, яку тему було доручено ТАРНАВСЬКОМУ, тоді можна цю справу обговорювати.

З[асідання] закінчується о 10-й годині вечора

Субота 30/ІІ – 1927 року

Засідання розпочинається о 9-й годині ранку.

Всеч. о. М. ГРУШЕВСЬКОМУ надається слово для доповіді по пактові д/ – 7 розділу.

Сп. М. Грушевський: Тези розділу 7, пакт д.

Проповідницька частина:

Історичний огляд проповідництва на Україні.

Сучасний стан проповідництва.

Бажаний стан проповідництва в сучасному житті УАПЦ.

¹ Так в тексті. Правильно: 30/VII.

8-й пакт

д) Відношення УАПЦ до різних протестанських течій в минулому й сучасному.

Час і причини появи протестанських течій на Україні. Короткий огляд більш поширених течій. Їх ідеологія. Заходи і поведінка УАПЦ: прагнення не тільки до толерантного ставлення до них, а і до їх влиття в УАПЦ.

Розділ 9

Арх. Н. Шараївський: Харківська ідеологічна Комісія і наша Предсоборна Комісія пропонують цей розділ викинути, бо відомо, що наше відношення до цих нехристиянських релігійних об'єднань терпимо.

Вноситься пропозиція. Доповідь по 9-му розділу просити дати Єп. О. ЧЕРВИНСЬКОМУ. – Приймається.

Розділ 10

Доповідач Арх. М. ПИВОВАРІВ:

(Тези:) “Церква в Державі та її відокремленість”.

- 1) Відокремленість Церкви від Держави є одною з підвалін УАПЦ;
- 2) Розуміння цієї відокремленості УАПЦ Церквою на підставі її канонів;
- 3) Церква повинна бути аполітичною: не бути слугою Держави, але не бути й ворогом її.
- 4) Відокремлення Церкви від Держави – вимога слова Божого і історії Церкви.
- 5) Зовнішнє і внутрішнє відокремлення Церкви від Держави.
- 6) Російська синодальна Церква – зразок загибелі від меча.
- 7) Розкриття змісту заповітів Апостола про покору “кожній владі”.
- 8) Еволюція форм державного устрою благословляється апостолами, звідси – для Церкви нема визначеного церковного ідеала політичного й державного.
- 9) Межі покірливості Владі.
- 10) Резюме: прийняти декрет про відокремлення Церкви від Держави свідомо, як довгождану умову розвитку й правдивого життя Церкви.

Арх. Н. Шараївський: Поділяючи думку Всеч. о. М. ПИВОВАРОВА, я коротко склав 4 статті “Діло Церкви”, “Церква Христова під натиском ворожих ідей”, “Промови на Воздвиження” і на “Преображення”, “Відозва про відновлення до церковно-історичних пам'яток”. В них зазначено те, що може характеризувати до де-якої міри правовий стан. УАПЦ досягла цього. Ми маємо статут УАПЦ. Чи задовольняє він нас. Може його змінити, поповнити чи що інше. Це все залежить від нас. Потрібно стати ближче до життя, йти в життя церкви до кращого майбутнього.

Єп. А. Гріневич: Находить, що доповідь Єп. М. ПИВОВАРОВА і Арх. Н. ШАРАЇВСЬКОГО є задовольняючим, але потрібно їх поширити, де-що деталізувати. Чи може священник служачи в церкві, служити і в війську і т. інш.

Єп. К. Малюшкевич: Доповідь Єп. М. ПИВОВАРОВА задовольняюча. Що-до статуту, то коли він де в чім не задовольняє, то можна його змінити. Справу виправлення статуту потрібно доручити юристові. Доповідачами по розділу 10 визнати Єп. М. ПИВОВАРОВА і Арх. о. Н. ШАРАЇВСЬКОГО.

Розділ 8

Доповідач Єп. А. Гріневич: Революційний церковний рух заставив нашу Церкву відірватись від загального життя Церкви й від інших церковних течій. Зачитую тези по п. а) Основи міжцерковних відносин.

Арх. Ф. СЕРГІЄВ: З приводу даних Всеч. о. А. ГРІНЕВИЧЕМ теж мусить бути багато дискусій. Доповідь докладна, досить простора, охоплююча, питання всестороннє, але є багато й зайвого. Всеч. о. Антоній ріжні течії церковних організацій визнає [як] частини одного тіла Христового: з цим згодитись не можна. Тіло дійсно, одно. Підход до всіх, як до себе – це висока думка, проте вона мусить бути прийнята умовно, а не абсолютно. Любов Христа до різних людей виявлялась різно. Всеч. о. Антоній каже, що за УАПЦ залишається право критики всіх течій зо всіх боків як з ідеологічного, так і з каноничного і т. інш., а коли інші об'єднання ставитимуться критично до нас, – то це буде хула на Духа Святого. Це незрозуміло. Тільки в спільному служінні може виявитись єднання церковних течій (до деякої міри). Думка про основи ідеологічні, історичні, канонічні, моральні і т. д., що ставить о. Антоній для єднання церков, не може бути прийнятою Собором і Народою, бо це є вільна богословська думка морального ідеолога, а може бути тільки надрукована, як твір для дискусій. Доповідь о. Антонія передати в Комісію, яка-б розглянула й виправила, що треба.

Єп. К. Малюшкевич погоджується з зауваженням Арх. Ф. СЕРГІЄВА, що доповідь о. Антонія повинна бути надрукована. Треба подати, аби була друга доповідь, більш конкретна й ясна, а також більш відповідна ідеології нашої Церкви в сучасних життєвих обставинах.

Приймається пропозиція: Доповідь Єп. А. ГРІНЕВИЧА передати на розгляд Комісії. Потрібно знайти другого доповідача по цьому розділу. Просити співдоповідачами бути Єп. Ю. ЖЕВЧЕНКА і прот. М. ХОМІЧЕВСЬКОГО.

Техніка скликання Собору

М. П. Кобзар: Доповідає, що з боку фінансово-господарчого відділу потрібно перевести таку працю: 1) Чисто організаційну (потрібні видатки). 2) Канцелярську. 3) Господарчу. Для організаційної роботи потрібно зібрати багато матеріалів для Собору, що звязані з видатками. Для роботи канцелярської треба

запросити 4 стенографи, які-б працювали позмінно по 2, 2¹ друкарки, взяти 2 друкарських машини на прокат і інші канцелярські видатки. Для переведення господарчої роботи потрібно:

- 1) Оборудовання приміщення Собору відповідною обстановкою;
- 2) Підготовка приміщення для житла членів Собору;
- 3) Освітлення приміщення під час засідань;
- 4) Найом 2-х технічних робітників на весь² час Собору.

По приблизному підрахунку бр. М. П. КОБЗАРЯ на все потребує витрат до 600 карбованців мінімум.

Єп. К. Малюшкевич: З доповіді скарбника видно, що для покриття витрат по скликанню Собору потрібно мінімум 600 крб. Треба визначити мінімум внеску від кожної Церков[ної] Округи не менше 20 крб., більш спроможні, в залежності від матеріального стану округи, повинні пропорціонально внести більше.

М. Кулида: Бажано аби кількість внеску від кожної округи була визначена певно від кількості парафій.

М. П. Кобзар вважає за конче потрібно, аби внески від Округ поступали як найскорше.

О. Оверчук вносить пропозицію призначити 50 коп. від кожної парафії.

А. Карпович: Доручити Президії ВПЦР, якій більш відомий фінансовий стан кожної округи, виробити розмір певного внеску від кожної округи.

Єп. К. Малюшкевич: Ставить на голосування:

1) Округа кожна вносить 20 крб., округа, [яка] більш спроможна, вносить пропорційно більше.

2) Визначити кількість внеску від кожної парафії по 50 коп.

3) Доручити Президії ВПЦР виробити певний розмір внеску від³ Голосуванням ухвалюються 1-ша пропозиція.

Голова Народи: Час Церковного Собору.

Арх. Н. Шарайвський: Термін Собору, як зазначено, в неділю, після Pokрови.

Єп. П. Ромоданів (дає справку): Терміном для скликання Собору вважається від 17 жовтня до 1 листопаду: Коли Народа вважає за потрібне змінити термін, це її право.

Арх. І. Оксінок: Висловлює думку Лубенської Церкви, що тоді порушити питання про термін скликання Церковного Собору, коли буде певність в достатній підготовці Церкви. Не підготовленість до скликання Собору може негативно відбитись на життю Церкви; доцільно було-б скликати Собор в більш теплу пору – навесні. Терміном скликання вважає 1 травня 1928 року.

Арх. Ф. Сергієв тримається протилежної думки, вважає мотиви Арх. ОК-СЮКА безпідставними, бо життя й обставини вимагають негативного¹ скли-

¹ Так в тексті.

² Так в тексті.

³ Пропуск в тексті.

кання. Що-до неможливості скликання в осени, то навпаки, осінній час як раз влучний для скликання, селянство більш вільне від робіт і сильніше економічно.

Голова Наради вносить дві думки: [1] Скликати Собор на термін від 17 жовтня до 1 листопада і 2) з 1-го травня 1928 року.

Єп. П. РОМОДАНІВ: До голосування висловлює свої зауваги від імені ВПЦР. Чи задовольняє програм Собору. Непевна ВПЦР, що підготовка буде завершена. З практичного боку потрібно, як найскорше скликати Собор. Мотиви всеч. о. Ф. СЕРГІЄВА з матеріального боку сильніші. Праця керівничих органів, що закінчується в осени, дає більше матеріалів, що потрібні для унормування життя Церкви. Зіма сприятлива доба для переведення певних положень в життя. Пульс життя в зимовий час сильніше б'ється. На думку Президії ВПЦР слід триматись попереднього терміну скликання Собору.

Голова Наради голосує дві пропозиції: про термін скликання Всеукр[аїнського] Собору: 1) з 17 жовтня по 1 листопада б[іжучого] р[оку]. 2) з 1 травня 1928 р. Приймається перша пропозиція.

Б. Місце скликання 2-го Всеукр[аїнського] Собору

Київ. Св. Софія.

Приміщення для членів Собору. Коли можна використати помешкання, що зазначив КОБЗАР, було доцільно. Комісія мусить звернутися до всіх парафій м. Києва дати притулок для делегатів. Ця пропозиція приймається.

О[тець] Мітрополіт: Бажано, аби кожна Окрцерда наперед дала відомости про кількість її делегатів, що потребуватимуть помешкання, тоді легше буде з'ясувати, яку кількість помешкань заготовити до Собору.

Пропозиція приймається.

В. М. Чехівський: Бажано, щоб при лавках для сидіння під час Собору було якесь пристосування для писання.

Приймається.

В. Склад Собору

Єп. П. Ромоданів визначає склад Собору в статуті (п.п. II-I).

Голова Наради: Ми можемо запросити на Собор членів був[шої] Президії ВПЦР, наукові сили, учасників 1-го Всеукр[аїнського] Церковного Собору, – представників УАПЦ за кордоном, представників прав[ославних] Церков інших течій на Україні – це треба обміркувати зараз.

Вноситься пропозиція: Доповідачі повинні бути Членами Собору з правом ухвального голосу.

Приймається.

Пропозиція: Члени б[увшої] Президії попередніх складів ВПЦР є члени Собору.

¹ Так в тексті. Можливо “негайного”.

О[тець] Мітрополіт: Як почесні гості і то як вони члени нашої Церкви.

О[тець] Мітрополіт: Собор сам може тому чи іншому працівникові нашої Церкви надати право члена Собору.

Ухвалили: а) Члени попередніх складі[в] Президії ВПЦР запрошуються на 2-й Всеукраїнський Собор, як почесні гості, як-що вони є члени нашої Церкви.

б) Представники нашої Церкви за кордоном, між іншим, бр.бр.¹ [С.] ШЕЛУХІН і Є. БАЧИНСЬКИЙ.

Єп. П. Ромоданів: [С.] ШЕЛУХІН і [Є.] БАЧИНСЬКИЙ не є офіційні представники нашої Церкви за кордоном, а лише інформатори, і їх прізвиська мають значіння адреси.

О[тець] Мітрополіт: Вони є представники нашої Церкви по постанові Президії ВПЦР з 1924 р., а як зараз визначена їх роля служіння в УАПЦ сучасним складом Президії ВПЦР мені не відомо.

В. М. Чехівський: Слід потурбуватись дати нашому представникові проф. Є. БАЧИНСЬКОМУ кошти на подорож.

Вноситься пропозиція: Потрібно запросити Православну Церкву нашу за кордоном в Західній Європі дати своє представництво на Собор, не зазначаючи персон, аби Церква виявила вповні свою соборноправність.

В. М. Чехівський (*вносить додаток*): Одного представника ми зможемо взяти на свої кошти, слід потурбуватись про це, а також перед Урядом про дозвіл і візу.

Пропозиція приймається.

в) Представники нашої УАПЦ в Америці, Оренбурзі й Семиріччі.

Ухвалили – запросити.

г) Наукові сили на терені України.

Ухвалили: Запросити наукові сили, що перебувають на терені України, як почесних гостей.

д) Представники інших православних течій на Україні.

Голова Народи: На мою думку їх слід запросити, як почесних гостей.

В. М. Чехівський: Питання це слід поставити ширше.

О[тець] Мітрополіт: Чи ми запропонуємо персонально, чи вони самі відмічають, кого послати на наш Собор.

Єп. К. Малюшкевич: Ми запропонуємо церковні організації, а вони надсилають кого хочуть.

Ухвалили: Запросити всі православні церковні організації на терені України дати своїх представників на Собор, як почесних гостей.

є) Представники був[шого] “Братства ДХЦ”.

Арх. Ф. Сергієв: Хто з них поєднався, то він є членом нашої УАПЦ, а хто не поєднався, то я не уявляю їх, що вони є члени “Братства ДХЦ”, яке ліквідовано. На яких умовах слід було-б звертатись до окремих персон.

¹ Тут: “брати”.

Голова Народи: Це говориться про тих, що не поєднані. У нас в біжучих справах поставлена заява членів “Братства ДХЦ” – дати їм місце на Соборі, бо справа їх буде розглядатись на Соборі.

Арх. Ф. Сергієв: Якщо просять, то допустити.

О[тець] Мітрополіт: Це Собор рішає, бо їх справа на Соборі розглядатиметься. Що-до персон – Єп. П. ТАРНАВСЬКОГО, В. БРЖОСНЬОВСЬКОГО й М. ШИРАЯ, то це справа місцевої Округової Церкви.

Голова Народи: зачитує заяву членів “Братства ДХЦ”.

Арх. Ф. Сергієв: Справа в тому обсязі, що в заяві, повинна направлена бути до Суду, а не до Собору.

Голова Народи: Передати заяву представників Братства ДХЦ до Предсобо́рної Комісії (розділ апеляцій).

Приймається.

Голова Народи: Вчора Всеч. О[тцем] А. ГРІНЕВИЧЕМ було зазначено, що питання про участь Єп. ТАРНАВСЬКОГО на Соборі буде з’ясоване, коли буде відомо, яку тему бере Єп. П. ТАРНАВСЬКИЙ для розробки.

Єп. П. Ромоданів: Єп. А. ГРІНЕВИЧА заяву неможливо відкидати, співдоповідачем йому Єп. К. ТАРНАВСЬКИЙ може бути в порозумінні з Предсобо́рною Комісією. Пропозиція Єп. П. РОМОДАНОВА приймається.

д) Члени бувш[ого] 1-го Всеукр[аїнського] Церковного Собору.

Єп. П. РОМОДАНІВ, прот. Х. ГОВ’ЯДОВСЬКИЙ і свящ. А. КАРПОВИЧ висловлюються в тому напрямку, щоб запросити тих членів бувш[ого] 1-го Всеукр[аїнського] Правосл[авного] Собору, які є члени нашої УАПЦ зараз – надати їм право дорадчого голосу, коли Округова Церква їх не обере на члена 2-го Всеукр[аїнського] Собору. – Пропозиція приймається.

О[тець] Мітрополіт вносить пропозицію: запросити представників від Грецької Церкви на Собор. – Приймається.

Арх. Ф. Сергієв: Запросити на Собор представників всіх православних Церков в Європі. – Приймається.

Прот. Д. Ходзицький (*зауважує*): Відносно закордонних представників на Соборі ввійти в порозуміння з Центральним Урядом УСРР. Заувага приймається.

Голова Народи вносить пропозицію: Округова Церква повинна серйозно підготуватись до Собору й мусить дати свою певну думку по питаннях програму Собору, а для цього Президія ВПЦР розсилає негайно протокол Предсобо́рної Народи з тезами і дає вказівки що до Округового Собору, зазначає програму. Пропозиція приймається.

Арх. Ф. Сергієв: Потрібно, аби Президія ВПЦР звернулась до Уряду про загальний дозвіл для всіх Округових Церков на скликання Округових Соборів. – Приймається.

Свящ. А. Карпович: Тим Округовим Церквам, які по технічних умовах не зможуть скликати Округових Соборів надається право скликати Пленарне засідання ОЦРади; перевести ту роботу, яка повинна бути на Округовому Соборі. – Рішуче відкидається.

Прот. Х. Гов'ядовський просить, аби Нарада надала право Президії ВПЦР визнати свої терміни для скликання Соборів в різних округах для кординовання цих термінів для ощадження часу в інтересах продуктивності праці Президії ВПЦР. – Відкидається.

Єп. П. Ромоданів: Внесення прот. О[тця] Харитона [Гов'ядовського] про координацію терміну скликання Округового Собору відкинуто. Потрібно заручитись згодою Уряду, аби було оповіщено по Округових установах, щоби з їхнього боку не було перешкод до скликання Собору.

Голова Народи: Порозуміться з Округовою Церквою в справі терміну Округового Собору. – Приймається.

Голова Народи: Нарада повинна встановити термін, до якого часу Округові Собори повинні бути переведені.

Єп. П. Ромоданів, як Голова Президії ВПЦР зазначає, що всі Округові Собори повинні бути переведені до 1 жовтня. – Приймається.

О[тець] Мітрополіт пропонує щоби під час Собору був певний порядок: кожна Округова Церква повинна мати точне місце з своїм Єпископом на чолі; треба також аби священнодіячі особливо єпископи всі були в рясах.

Прот. Д. Ходзицький: Слід під час Собору улаштувати концерти, вітрини, де містились би твори наших композиторів, утворити комнату, де була-б переведена виставка по церковному мистецтву, а також, щоби були ті, хто давав би пояснення. – Приймається.

Арх. Ф. Сергієв: Просити, аби під час Собору було переведено служби “Слово Хрестне” і “Визволення”.

Свящ. А. Карпович: На концертах і виставах повинна бути переведена збірка пожертв.

Єп. П. Ромоданів вважає за потрібне ознайомити під час перерви Собору з святинями міста – цеб-то утворювати екскурсії.

Ухвалили: Ці всі зауваги прийняти й передати до Предсоборної Комісії.

М. П. Кобзар: Запрошено буде багато гостей, а де їх розташувати. На мою думку, гостей містить на хорах, а наукові сили близько Президії. – Приймається.

Голова Народи: Необхідно приступити до визначення конструкції Предсоборної Комісії.

Арх. Н. Шараївський: Предсоборна Комісія зараз складається з 2-х осіб: о. Мітрополіта й мене, а тому слід склад Комісії поповнити певною кількістю членів.

Голова Народи (*запитує*): З скількох членів складалась Предсоборна Комісія до цього часу [?]

Арх. Н. Шараївський: Рахувалось 5 чоловік.

Арх. Ф. Сергієв: Комісії немає, слід конструювати. Треба, щоби в склад Комісії ввійшли люди, що близько стоять до справи. Висовується кандидатури: Прот. КРАСИЦЬКОГО, В. ЧЕХІВСЬКОГО, Д. ХОДЗИЦЬКОГО, М. КОБЗА-РЯ, крім найпочесн[ішого] о. Мітрополіта і о. Н. ШАРАЇВСЬКОГО.

Прот. Д. ХОДЗИЦЬКИЙ відмовляється по незалежним від нього обставинам.

Голова Наради: Предсоборна Комісія повинна розглянути всі доповіді і разом з тим повинна перевести всю технічну роботу по підготовці до Собору і дбати, щоб не було й технічних перебоїв.

В. М. Чехівський: Треба розділити функції Комісії на технічну й доповідну.

О[тець] Мітрополіт робить внесення, аби до складу технічної Комісії увійшли й представники Софійської парафії.

Голова Наради: Є потреба збільшити кількість членів Комісії – 5 чоловік для ідеологічної роботи і 3 для технічної роботи і о. Мітрополіт – всього 9 осіб.

В. М. Чехівський: Можу бути тільки не відповідальним членом Комісії, відповідальну роботу не беру на себе.

З висунутих кандидатів де-кого нема в Нараді і тому висовуються такі кандидати: Мітрополіт, Арх. Н. ШАРАЇВСЬКИЙ, Єп. П. РОМОДАНІВ, Єп. М. ГРУШЕВСЬКИЙ, прот. Л. КАРПОВ – останнього нема.

Голова Наради: Невже нема в парафії Київської¹ кого намітити в Комісію [?]

В. М. Чехівський: Це є наслідок тої тактики, яка виявилася під час Покрівських Зборів в обмеженні представництва від Київських Парафій.

Внесення Арх. Ф. СЕРГІЄВА – надати право Комісії кооптувати до свого складу.

Вноситься пропозиція: До технічної роботи Комісії запросити – бр.бр. КОБЗАРЯ, П. О. ЄМЦЯ і О. П. КОЛЯДУ,

Єп. П. Ромоданів дивується, що в його відсутність його обрали, мабуть забули про ті великі обов'язки, які покладені на нього, як на Голову Президії ВПЦР.

Арх. Н. ШАРАЇВСЬКИЙ знаходить потрібним, щоб Єп. П. РОМОДАНІВ був в Комісії, зазначаючи, що дуже обтяженим цим він не буде.

Ухвалили: в склад Президії Предсоборної Комісії вважати обраними: о. Мітрополіта, Арх. Н. ШАРАЇВСЬКОГО, Єп. П. РОМОДАНОВА і Єп. М. ГРУШЕВСЬКОГО і надати право Комісії кооптувати потрібних працівників в Комісію, а також вважати членами Комісії по технічній роботі братів: М. П. КОБЗАРЯ, П. О. ЄМЦЯ і О. П. КОЛЯДУ.

Голова Наради: Ставиться на обговорення справа утворення філій Предсоборної Комісії по округах.

Свящ. А. Карпович: Краще всього надати право переводити предсоборну працю в окрузі і ОЦРаді.

Арх. Н. Шараївський: Слід перевести підготовчу працю в округах, щоб в округах були всі ознайомлені з тезами цієї Наради, щоб не були підготовленими до розгляду їх на Соборі.

Ухвалили: при Округах утворили філії Предсоборної Комісії.

¹ Так в тексті.

Розділ 7

По Богослужбовій галузі по п. В. доповідачем виступає протоієрей Д. ХОДЗИЦЬКИЙ. Він каже, що не наспів ще [мо]мент міняти одяг, ми можемо шукати зразки одягу, що на майбутньому Соборі будуть розглянуті. Різноманітність відношення до одягу навіть у самого в Єпископату, напр[иклад] один з'являється при вході до храму в камілавці, другий – в скуфії, а інший – без нічого... Подбати слід про певність відношення до одягу, як Єпископів, так і священників. Прагнути до одноманітності, як в храмі, так і поза храмом. Та й поводження наших священнодіячів і вірних потребує налагодження. Манера священнослужителів при відправах треб часто не відповідає їх духовному сану – треба виховувати і священнослужителів. На це все треба звернути саму пильну увагу.

По пакту Г): Треба дбати, щоб СПІВ¹ в храмі був загальний, як було це в старовину на Україні по свідоцтву історії. Ніщо так не об'єднує – всіх вірних, як загальний спів. Старий матеріал співів вимагає звернути на нього пильну увагу. Повинен бути при ВПЦР музичний відділ, який дбав би про збірку старовинних співів. Що до читання, то воно повинно бути виразне й бажане, щоб ОЦРади звертали на це особливу увагу й допомагали парафіям піднести виразність читання.

Музика в храмі на музичних [ін]струментах, на фісгармонії можлива, як допомагаючий засіб до піднесення релігійного почуття. Введення музики в храмі зараз неможливе, але при належній підготовці віруючої людності – можливе.

В. М. Чехівський: Просити доповідача з'ясувати пристойний одяг і непристойний. Може бути визначено це почуттям громадським, напр[иклад]: у вівтар селянин ні за що не ввійде в сорочці, повинен щось одягнути поверх сорочки – піджак, свиту...², а наше священство іноді собі це дозволяє.

Єп. М. Борецький: Соборна громада до цього поставиться уважно. Можуть бути дискусії. Одяг, по проекту свящ. Гонта-Корнійчук – тхне католицтвом, просив-би о. Д. ХОДЗИЦЬКОГО, щоб до Собору зібрав зразки одягу, дав Комісії, яка-б підготувала це питання для соборного вирішення.

Арх. Н. Шарайвський: Все це до Собору зробиться. Що-до богослужбового одягу, то особливо парча, ця азіатична, по фізичним і економічним вимогам зовсім не придатна для церковного одягу, витрачається багато грошей і поки одяг новий, то ще нічого, а як чуть потерся, чиста біла...³ Краще полотняний, як ось в Харкові є єпископський полотняний одяг – надзвичайно гарний і легкий. Слід просити о. Д. ХОДЗИЦЬКОГО розробити детально доповідь по цих пактах і надіслати до Предсоборної Наради.

Арх. К. Кротевич: В Винницькому соборі ухвалено, щоб священники входили і виходили в рясах. Одяг повинен бути одноманітний.

¹ Так в тексті.

² Крапки в тексті.

³ Крапки в тексті.

Ухвалили: Доручити прот. Д. ХОДЗИЦЬКОМУ бути доповідачем по пактах І і Г. 7-го розділу і зібрати зразки, які й надіслати до Предсоборної Комісії.

Розділ 8

Голова Наради: Справа в розд[ілі] 8 трудніша. Є потреба знайти окремих доповідачів по всіх пакетах розділу. Просити Арх. Ф. СЕРГІЄВА взяти на себе доповідь по цьому розділу.

Арх. Ф. СЕРГІЄВ погоджується бути тільки співдоповідачем. Прот. о. М. ХОМИЧЕВСЬКИЙ заготовив багато матеріалу про старокатолицтво і тому слід йому доручити цю доповідь.

Арх. Н. Шараївський: Мені відомо, що колись по цьому 8 розділу по де-яких питаннях брався взяти співдоповідь Єп. Ю. ЖЕВЧЕНКО. Рахувати доповідача Арх. о. Ф. СЕРГІЄВА і співдоповідачами прот. о. М. ХОМИЧЕВСЬКОГО і Єп. о. Ю. ЖЕВЧЕНКА.

В. М. Чехівський: Просити Президію ВПЦР дати копію протоколу Предсоборної Наради кожному доповідачеві. – Приймається.

Закінчуючи Предсоборну Наряду, Голова Наради дякує всіх делегатів за участь в Наряді.

Молитва

ЦДАВО України. – Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 167. – Арк. 96 зв. – 139. Копія. Машинопис.

№ 8

Список членів Предсоборної наради

26–30 липня 1927 р.

Список членів, що прибули на Всеукраїнську Предсоборну нараду, що відбулась 26–30/УІІ 1927 р.¹

1. Прізвище, ім'я та по-батькові.
2. Церковний сан або приналежність.
3. Якою округою чи парафією УАПЦ делегований.
4. № і дата видачі мандата.
5. № і дата запрошення на Предсоборну нараду.
6. Архівна легенда.

¹ Список в оригіналі складений у вигляді машинописної таблиці з надрукованими прізвищами, зазначенням церковного сану, вказівкою на церковну округу, яка делегувала свого представника на нараду, для мирян є вказівки на № мандату чи посвідчення. До інформації про членів наради додано номери посвідчень, оригінали яких підшито до цієї ж справи, а також з віднайдених запрошень.

1. **Костянтин Малюшкевич.**

2. Єпископ¹.

3. Уманська округа.

4. –

5. Запрошення № 1856 від 14 липня 1927 р.

6. ЦДАВО України. – Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 167. – Арк. 13; 28 зв.

1. **Феодосій Сергієв.**

2. Єпископ².

3. Бердичівська округа.

4. –

5. Запрошення № 1857 від 14 липня 1927 р.

6. ЦДАВО України. – Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 167. – Арк. 14; 28 зв.

1. **Михайло Маляревський.**

2. Єпископ.

3. с. Загальці.

4. –

5. Запрошення № 1854 від 14 липня 1927 р.

6. ЦДАВО України. – Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 167. – Арк. 11; 28 зв.

1. **Петро Ромоданів.**

2. Єпископ.

3. ВПЦР.

4. –

5. –

6. ЦДАВО України. – Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 167. – Арк. 28 зв.

1. **Харитон Гов'ядовський.**

2. Священик.

3. ВПЦР.

4. –

5. –

6. ЦДАВО України. – Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 167. – Арк. 28 зв.

1. **Микола Півоварів.**

2. Єпископ.

3. Округа.

4. –

5. –

6. ЦДАВО України. – Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 167. – Арк. 28 зв.

¹ Тут і далі правопис збережено згідно оригіналу.

² В тексті запрошення – “Архієпископ”.

1. Василь Липківський.

2. Мітрополит.

3. ВПЦР.

4. –

5. –

6. ЦДАВО України. – Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 167. – Арк. 28 зв.

1. Юрій Машкевич.

2. Мирянин.

3. Вінницька округа.

4. –

5. –

6. ЦДАВО України. – Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 167. – Арк. 28 зв.

1. Костянтин Кротович.

2. Єпископ.

3. Вінницька округа.

4. –

5. –

6. ЦДАВО України. – Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 167. – Арк. 28 зв.

1. Оверко Петрович Коляда.

2. Мірянин.

3. ВПЦР.

4. –

5. –

6. ЦДАВО України. – Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 167. – Арк. 28 зв.

1. Митрофан Петрович Кобзар.

2. Мірянин.

3. ВПЦР.

4. –

5. –

6. ЦДАВО України. – Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 167. – Арк. 28 зв.

1. Олександр Орестович Левицький.

2. Мірянин.

3. ВПЦР.

4. –

5. –

6. ЦДАВО України. – Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 167. – Арк. 28 зв.

1. Нестір Шараївський.

2. Єпископ.

3. Київської округи і ВПЦР.

4. –

5. –

6. ЦДАВО України. – Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 167. – Арк. 28 зв.

1. Герман Язвінський.

2. Священик.

3. Роменська округа.

4. Посвідчення № 381, видане Роменською ОЦР від 22 липня 1927 р.

5. –

6. ЦДАВО України. – Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 167. – Арк. 28 зв.; 36.

1. Іван Таран.

2. Священик.

3. Полтавська округа.

4. № 364.

5. –

6. ЦДАВО України. – Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 167. – Арк. 28 зв.

1. Іван Павловський.

2. Єпископ.

3. Харківська округа.

4. –

5. Запрошення № від липня 1927 р.

6. ЦДАВО України. – Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 167. – Арк. 28 зв.

1. Яків Чулаївський.

2. Єпископ.

3. ВПЦР.

4. –

5. –

6. ЦДАВО України. – Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 167. – Арк. 29.

1. Константин Шарай.

2. Священик, член секретар Крайової Церковної Ради.

3. Дніпропетровсько-Запорізька округа.

4. Посвідка № 666 від 22 липня 1927 р., видана Дніпропетровсько-Запорізькою ОЦР.

5. –

6. ЦДАВО України. – Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 167. – Арк. 29; 37.

1. Йосип Оксіюк.

2. Архiepіскоп Лубенський та Миргородський.

3. Лубенська округа.
4. Мандат № 248 від 25 липня 1927 р., виданий Лубенською ОЦР.
5. –
6. ЦДАВО України. – Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 167. – Арк. 29.

1. Антон Гріневич.

2. Єпископ.
3. с. Покрівка Одеської округи.
4. –
5. Запрошення № 1860 від 14 липня 1927 р.
6. ЦДАВО України. – Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 167. – Арк. 16; 29.

1. Микола Борецький.

2. Єпископ.
3. Зінов'ївська округа.
4. –
5. –
6. ЦДАВО України. – Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 167. – Арк. 17; 29.

1. Микола Іванович Куліда¹.

2. Мірянин.
3. Білоцерківська округа.
4. Мандат № 1123 від 25 липня 1927 р., виданий Білоцерківською ОЦР.
5. –
6. ЦДАВО України. – Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 167. – Арк. 29; 35.

1. Конон Бей.

2. Єпископ.
3. Прилуцька округа.
4. –
5. –
6. ЦДАВО України. – Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 167. – Арк. 29.

1. Марко Грушевський.

2. Єпископ.
3. ВПЦР.
4. –
5. –
6. ЦДАВО України. – Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 167. – Арк. 29.

1. Антоній Карпович.

2. Священник², член-секретар Білоцерківської ОЦР.

¹ В тексті мандату – Куліда.

² Так в тексті.

3. Білоцерківська округа.
4. Мандат № 1125 від 25 липня 1927 р.¹
5. –
6. ЦДАВО України. – Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 167. – Арк. 29; 34.

1. Юрій Міхновський².

2. Єпископ.
3. с . Прохорівка
4. –
5. Запрошення № 1859 від 14 липня 1927 р.
6. ЦДАВО України. – Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 167. – Арк. 15; 29.

1. Юрій Тесленко.

2. Єпископ.
3. Білоцерковська округа.
4. –
5. –
6. ЦДАВО України. – Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 167. – Арк. 29.

1. Борис Кривусів.

2. Священик, секретар Ніжинської Округової ЦР.
3. Ніжинська округа.
4. Уповноваження № 219 від 26 липня 1927 р., видане Ніжинською ОЦР.
5. –
6. ЦДАВО України. – Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 167. – Арк. 29; 32.

1. Олександра Мешковська.

2. Мирянинка³, скарбник Чернігівської Округової ЦР.
3. Чернігівська округа.
4. Посвідка № 33 від 27 липня 1927 р.
5. –
6. ЦДАВО України. – Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 167. – Арк. 29, 31.

1. Давид Пухальський.

2. Священик.
3. Конотіпська округа.
4. № 504, виданий Конотіпською Округовою ЦР.
5. –
6. ЦДАВО України. – Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 167. – Арк. 29.

¹ Дату на бланку мандату не зазначено, але мандат іншого учасника Передсобоної наради Миколи Кулиди виписано на такому ж бланку тим же почерком і тому упорядники поставили відповідну дату.

² В тексті запрошення написано “Юхим”.

³ Так в тексті.

1. **Володимир Чехівський.**
2. Мірянин.
3. Київська округа.
4. –
5. Запрошення № 1963 від 25 липня 1927 р.
6. ЦДАВО України. – Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 167. – Арк. 29, 93¹.

№ 9

Витяг з протоколу № 62/82 засідання Президії ВПЦР

4 серпня 1927 р.

Витяг з протоколу
засідання Президії ВПЦР
за 4 серпня 1927 р. ч. – 62/82

Слухали: Протокол засідання Передсборної Комісії від 4 серпня б[іжучого] р[оку], що до цього додається.

Ухвалили: Програм II-го Всеукр[аїнського] Ц[ерковного] Собору, розроблений Передсборною Комісією, ствердити й негайно порушити клопотання перед Осередковим Урядом про дозвіл на скликання в м. Києві з 17 жовтня до 1 листопада б[іжучого] р[оку] 2-го Всеукр[аїнського] Ц[ерковного] Собору для вирішення зазначених в програмі питань.

Оригінал за належними підписами.

З оригіналом згідно:

Секретар-Протоіерей

[без підпису]

ЦДАВО України. – Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 167. – Арк. 22. Копія. Машинопис.

¹ Наприкінці списку після прізвища Володимира Чехівського хтось зробив підрахунки присутніх, які потім було викреслено від руки: “Митр[ополит] – 1, списк[опів] – 17, свящ[еників] – 6, мирян – 7”.

**Протокол засідання Предсоборної Комісії
по підготовці до Собору**

4 серпня 1927 р.

ПРОТОКОЛ

Засідання Предсоборної Комісії 4/VIII 1927 р. по підготовці до
2-го Всеукраїнського Собору УАПЦ

Присутні визначені до складу Предсоборної Комісії ухвалою Предсоборної Наради 27–30/VII б[іжучого] р[оку] члени: Арх. Н. ШАРАЇВСЬКИЙ, Єп. М. ГРУШЕВСЬКИЙ, Єп. П. РОМОДАНІВ, М. П. КОБЗАР, О. П. КОЛЯДА.

Бр. П. О. ЄМЦЯ не було: його не сповіщено про час засідання.
Найпоч. о. Мітрополіта на засіданні не було.

Черга дня:

- 1) Розподіл обов'язків між членами Предсоборної Комісії.
- 2) Визначення доповідачів по змісту ухваленого Предсоборною Народою програму 2-го Всеукраїнського Собору.
- 3) Поточні справи.

1) Заслухано від Арх. Н. ШАРАЇВСЬКОГО проекта розподілу обов'язків між членами Предсоборної Комісії.

Ухвалили: Головою Комісії обрати Арх. Н. ШАРАЇВСЬКОГО; до ідеологічно-організаційного відділу входять: Найпочесніший о. Митрополіт, Всеч. Єп. М. ГРУШЕВСЬКИЙ, Всеч. Єп. П. РОМОДАНІВ, бр. О. П. КОЛЯДА; до технічного (господарчо-економічного) відділу входять: М. П. КОБЗАР, О. П. КОЛЯДА, П. О. ЄМЕЦЬ.

2) Заслухали ухвали Предсоборної Наради УАПЦ від 26–30/VII ц[ього] р[оку] про розподіл питань програму 2-го Всеукраїнського Собору УАПЦ між доповідачами та міркування членів Предсоборної Комісії про потребу поповнити цей розподіл додатковим дорученням розробки деяких питань програму окремим, не зазначеним в протоколі Предсоборної Наради, доповідачем.

Ухвалили: Цілком прийняти зазначений в протоколах Предсоборної Наради розподіл питань програму Собору в такому вигляді:

**Програм 2-го Всеукр[аїнського] Православного
Церковного Собору УАПЦеркви¹**

- 1) Сучасний стан релігії взагалі і християнства зокрема в світовому житті:
 - а) Сучасні антагонізми в оцінці релігії;

¹ Цей програм віднайдено як окремий документ у цій же справі під назвою “Витяг з протоколу засідання Предсоборної Комісії по підготовці до 2-го Всеукраїнського православного Церковного Собору УАПЦ від 4 серпня 1927 р.” (Арк. 162–163).

- б) Роля й місце християнства в сучасному житті;
 - в) Характеристика різних християнських течій;
 - г) Методи організації християнського світогляду й церковної думки.
- Доповідач по цьому розділові В. М. ЧЕХІВСЬКИЙ.
Співдоповідач по пактові б) Архієп. К. КРОТЕВИЧ.

2) Основні вимоги сучасного християнського світогляду в галузі учення віри:

- а) Основні апологетичні питання сучасності;
 - б) Характеристика сучасних богословських течій;
 - в) Учення про Церкву, як громаду Христову, та її благодатне життя.
- Доповідач В. М. ЧЕХІВСЬКИЙ і співдоповідачі по п. в): Арх. Ф. СЕРГІЄВ і Єп. М. МАЛЯРЕВСЬКИЙ.

3) Основні вимоги сучасного християнського світогляду в галузі учення моралі:

- а) Християнська мораль і сучасні громадські відношення.
- б) Погляд Укр[аїнської] Церкви на смертну кару, війну та вбивство.
- в) Погляд Укр[аїнської] Церкви на соціальні й національні взаємовідносини.
- г) Засоби й форми християнської благодійності.
- д) Сім'я, діти й юнацтво.
- е) Форми аскетичного християнського життя (аскетизм індивідуальний та колективний).

ж) Засоби боротьби з пияцтвом, злодійством та марнославством.
Доповідачі по пактах а), б), в) Єп. К. МАЛЮШКЕВИЧ; по пактові г) І.С. ГА-РАЩЕНКО; по пактові д) Єп. А. ГРІНЕВИЧ; по пактові е) Арх. Ф. СЕРГІЄВ; по пактові ж) мітрополіт В. ЛИПКІВСЬКИЙ.

Содоповідачі: по пактові б) Арх. К. КРОТЕВИЧ; по пактові д) Єп. Я. ЧУ-ЛАЇВСЬКИЙ; по пактові е) прот. Д. ХОДЗИЦЬКИЙ і по пактові ж) Єп. Я. ЧУ-ЛАЇВСЬКИЙ.

4) Огляд життя УАПЦ за минуле:

- а) Найголовніші [мо]менти в житті УАПЦ;
 - б) Справоздання ВПЦР;
 - в) Оцінка внутрішнього й зовнішньо-правного стану УАПЦ;
 - г) Перспективи на майбутнє.
- Доповідачі по розділові – Голова Президії ВПЦР Єп. П. РОМОДАНІВ і мітрополіт В. ЛИПКІВСЬКИЙ. Співдоповідач – секретар Президії ВПЦР Прот. Х. ГОВ'ЯДОВСЬКИЙ по пактові б) і Арх. К. КРОТЕВИЧ по пактові в).

5) Організація УАПЦ:

- а) Основи організації Церкви; значіння канонів та їх розуміння; розуміння соборноправности;
- б) Канони УАПЦ та перегляд їх за вимогами церковного життя;
- в) Кодифікація канонів УАПЦ (I – права й обов'язки Єпископів, священно-

діячів, вірних; II – Правила діяння Соборів, Зборів, Рад, Президій; III – регламент Церковного Суду);

- г) Організація матеріального стану УАПЦ та фінансовий звіт ВПЦР;
- д) Відзначення праці робітників Церкви;
- е) Справа оновлення складу духовенства;
- ж) Догляд і керівництво церковним життям вірних;
- з) Засоби підтримання церковної дисципліни;
- і) Принципи повернення до УАПЦ тих, що відійшли від неї.

Доповідачі по розділові: Мітрополіт В. ЛИПКІВСЬКИЙ по пактах а), б), в); по пактові г) Ю. М. МАШКЕВИЧ; по пактові д) Єп. М. КАРАБІНЕВИЧ; по пактові е) Арх. Н. ШАРАЇВСЬКИЙ; по пактові ж) Д. ХОДЗИЦЬКИЙ; по пактові з) Єп. Ю. КАЛІШЕВСЬКИЙ і по пактові і) Арх. Н. ШАРАЇВСЬКИЙ.

Співдоповідачі: по пактах в-І Ів[ан] Ст[епанович] ГАРАЩЕНКО і О. П. КОЛЯДА; в-ІІ Прот. Л. ЮНАКОВ; в-ІІІ Арх. К. КРОТЕВИЧ; по пактові г) представ[ник] Уманської ОкрЦеРади і М. Н. КОБЗАР.

б) Церковно-освітня справа УАПЦ:

- а) Сучасні завдання і методи церковно-освітньої праці;
- б) Форми організації богословської освіти;
- в) Засоби церковної самоосвіти;
- г) Проповідь УАПЦ;
- д) Церковне видавництво;
- е) Організація богословсько-наукової праці.

Доповідачі: по розділові Єп. Я. ЧУЛАЇВСЬКИЙ, співдоповідачі: по пактові а) священник С. АНТОНЧИК; по пактах б) і в) В. М. ЧЕХІВСЬКИЙ; по пактові г) Єп. М. ГРУШЕВСЬКИЙ; по пактові д) Арх. І. ПАВЛОВСЬКИЙ; по пактові е) В. М. ЧЕХІВСЬКИЙ і Арх. І. ОКСЮК.

7) Богослужбова галузь церковного життя:

- а) Розвиток сучасних форм церковного богослужіння (істор[ичний] нарис);
- б) Перегляд богослужбового уставу в службах воскресних, святкових, буденних; складення нових чинів;
- в) Зовнішня частина богослужіння (вигляд храмів і внутрішній розподіл їх, богослужбовий одяг і т. ін.);
- г) Читання, співи й музика на Божих службах;
- д) Проповідницька частина;
- е) Перехід на новий стиль.

Доповідач по розділові Арх. Ф. СЕРГІЄВ. Співдоповідачі: по пактах в) і г) Прот. Д. ХОДЗИЦЬКИЙ; по пактові е) Єп. Ю. ЖЕВЧЕНКО.

8) Відношення УАПЦ до інших християнських церков:

- а) Основи міжцерковних відносин;
- б) Відношення УАПЦ до інших православних Церков на Україні;
- в) Відношення УАПЦ до православних Церков за межами України;
- г) Відношення УАПЦ до Римського папізму;
- д) Відношення УАПЦ до різних протестанських течій;

е) Відношення УАПЦ до різних християнських угруповань на терені України.

Доповідач по розділові – Арх. Ф. СЕРГІЄВ. Співдоповідачі: по пактові

а) Єп. М. ГРІНЕВИЧ, по пактах б) і в) Єп. Ю. ЖЕВЧЕНКО і по пактах г), д),

е) Прот. М. ХОМІЧЕВСЬКИЙ.

9) Відношення УАПЦ до нехристиянських релігійних об'єднань:

а) Основи міжрелігійних відносин;

б) Відношення до теософії;

в) іудаїзму;

г) магометанства;

д) будизму;

е) інших східних релігій;

ж) до релігійних атеїстичних¹.

Доповідач по розділові Єп. О. ЧЕРВІНСЬКИЙ.

10) Відношення до державно-громадського життя:

а) Церква в Державі та їх відокремленість;

б) Члени Церкви взагалі і священодіячі зокрема у відношенні до Держави;

в) Правовий стан УАПЦ в межах Раддержави та по-за межами її;

г) Статут УАПЦ.

Доповідач по розділові: Арх. М. ПИВОВАРІВ і по пактах а) і б); по пактах

в) і г) Арх. Н. ШАРАЇВСЬКИЙ.

11) Розгляд апеляцій до Собору в різних справах.

Доповідач Прот. Х. ГОВ'ЯДОВСЬКИЙ.

ПРИМІТКА: До розд. 8. п. А співдоповідачем ухвалено запрохати Всеч. о. Антонія ГРІНЕВИЧА тому, що ця справа була обміркована й вирішена на Предсоборній Нараді, але в протокол не вміщено ухвали про це.

3) Бр. Є. БАЧИНСЬКИЙ пропонує вислати для заслухання на Соборі свою доповідь: "Про міжцерковні взаємовідносини".

Прохати бр. Є. БАЧИНСЬКОГО вислати свою доповідь для розгляду її Комісією.

4) Ухвалено цей протокол надіслати до Президії ВПЦР.

Голова Предсоборної Комісії

[без підпису]

Члени:

[без підписів]

З оригіналом згідно:

Секретар

[Єп. Петр Ромоданов]²

ЦДАВО України. – Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 167. – Арк. 23–25 зв. Затверджена копія. Машинопис.

¹ Так в тексті.

² Дописано від руки червоним чорнилом.

№ 11

Лист від ВПЦР до НКВС УСРР з проханням дати дозвіл на скликання Собору

5 серпня 1927 р.

Спр. 45¹

До Н.К.В.С. У.С.Р.Р.

2024

5/VIII-[19]27 р.

Канони й життя УАПЦ давно вже вимагають скликання 2-го Всеукраїнського Ц[ерковного] Собору для розв'язання важливих ідеологічних і практичних питань, що повстали на чергу в процесі відродження й розвитку УАПЦ.

Предсоборна Нарада, що відбулася 26–30 липня б[іжучого] р[оку] остаточно розробила проект програми того Собору, визначила відповідальних доповідачів й обрала Предсоборну Комісію, по підготовці до 2-го Всеукр[аїнського] Ц[ерковного] Собору.

Прикладаючи при цьому копію протоколу теї Комісії, в якому визначено програму Собору, і витяг з протоколу засідання Президії ВПЦР про ствердження тої програми, – Президія ВПЦР має шану ласкаво просити НКВС дати дозвіл на скликання з 17 жовтня до 1 листопаду б[іжучого] р[оку] у м. Києві (собор св. Софії) 2-го Всеукраїнського Православного Церковного Собору для вирішення питань, зазначених у програмі того Собору.

Модус представництва зазначений у Статуті УАПЦ (Розд[іл] II, п[акт] 1–3, стор[інка] 3)².

До цього додається копія протоколів Предсоборної Наради³.

Заст[упник] Голови

Президії ВПЦР – Єпископ

Секретар – Протоіерей

[без підпису]

[без підпису]

ЦДАВО України. – Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 167. – Арк. 21. Копія. Машинопис.

¹ Тут і далі слова, які виділено курсивом, в оригіналі дописано від руки чорнилом.

² Див. док. № 104, стор. 620–629.

³ Див. док. № 7, стор. 64–107.

**Витяг з протоколу № 67/87 засідання
Президії ВПЦР**

16 серпня 1927 р.

Спр. 45¹

Витяг з протоколу
засідання Президії ВПЦР за 16 серпня 1927 р., ч. 67/87

Слухали: Доповідь Голови Президії ВПЦР Єп. П. Ромоданова про подорож його до Харкова й про завітання до представників Осередкового Уряду у справах УАПЦ. З доповіді видно, що Осередковим Урядом зроблено розпорядження Окрадмінвідділам УСРР не чинити перешкод до скликання й переведення Округових Соборів, і, що принципово дозвіл на скликання 2-го Всеукр[аїнського] Ц[ерковного] Собору дано, а офіційне повідомлення про це буде надіслано у свій час, тому УАПЦерква може переводити підготовчу працю що-до скликання Всеукр[аїнського] Собору.

Що-до відкриття Богословської школи² та задоволення парафіяльних прохань про передачу храмів і т. ин., то остаточне вирішення цих питань відкладено до 2-го Всеукр[аїнського] Ц[ерковного] Собору й буде розв'язано в залежності від напрямку праці того Собору.

Ухвалили: Доповідь прийняти до відому.

З оригіналом згідно:
Секретар-Протоісрей

[Х. Гов'ядовський]

ЩДАВО України. – Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 167. – Арк. 155. Копія. Машинопис.

¹ Допис від руки чорнилом.

² Тут йдеться про відкриття “Українського Богословника” – духовної академії УАПЦ.

**Обіжник Президії ВПЦР до всіх округових
церковних рад УАПЦ з проханням надіслати
списки делегатів на Собор**

27 серпня 1927 р.

Всеукраїнське об'єднання релігійних
громад У.А.П.Ц.
Всеукраїнська Православна
Церковна Рада
27 серпня 1927 р.¹
Київ, [вул.] Короленко, 24,
п[омешкання] 5-а²

2167 – 2198

Спр. 45

До ___³ Округової Церковної Ради

Надсилаючи при цьому “Інструкцію” по скликанню 2-го Всеукраїнського Церковного Собору, Президія ВПЦРади просить прийняти її до керівництва та виконання й висловлює побажання аби Окр[угова] Ц[ерковна] Рада, надсилаючи список делегатів на Собор (§ 9 Інструкції), зазначала в ньому: ім'я і прізвище делегата; посаду або сан; від кого має представництво (від округи, чи ОЦРади, чи парафії Окр[угового] міста і т.и.) й чи потребує делегат на час перебування його в Києві помешкання від ВПЦРади.

Такі списки делегатів мусять бути надіслані завчасно⁴, щоб Президія ВПЦРади мала змогу до Собору заготовити квитки і помешкання для делегатів.

Голова Президії ВПЦР – Єпископ
Секретар – Протоіерей

[без підпису]
[Х. Гов'ядовський]

ЦДАВО України. – Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 167. – Арк. 157. Копія. Машинопис.

¹ Тут і далі текст виділений курсивом дописано від руки.

² Відтиск печатки ВПЦР.

³ Від руки вписано слово “всіх”.

⁴ Підкреслення в тексті.

Інструкція зі скликання Собору

27 серпня 1927 р.

ІНСТРУКЦІЯ
по скликанню 2-го Всеукраїнського
Православного Церковного Собору

I. Загальні підвалини

§ 1. Другий Всеукраїнський Православний Церковний Собор скликає Всеукраїнська Православна Церковна Рада з відому й за згодою Державної Влади УСРР. (Статут УАПЦ Розд. 2, § 3) за канонами УАПЦ (розд. XI, 4-а) цей Собор мав-би відбутись 1/14 жовтня минулого 1926 р. Але непідготовленість Церкви спричинилось до того, що тільки в цьому році є можливість скликати 2-й Всеукраїнський Собор УАПЦ. Собор має відбутись 17 жовтня – 1 листопаду 1927 року згідно з постановою Великих Покрівських Зборів ВПЦР 1926 р.

§ 2. Перший Всеукраїнський Собор УАПЦ був Собором відродження її. Другий Всеукраїнський Собор УАПЦ мусить бути Собором *самопізнання й певного самовизначення* та можливого для дальшого спокійного життя Церкви *унормування внутрішнього й зовнішнє-правного стану її*¹.

II. Порядок підготовки складових частин УАПЦ до 2-го Всеукраїнського Православного Церковного Собору

§ 1. Нормальна і продуктивна праця 2-го чергового Собору УАПЦ мислиться можливою при умові дійсного самопізнання на підставі всебічного досліду минулого за шість років церковного життя. Тому предсоборна Нарада УАПЦ незалежно від Предсоборної Комісії ухвалила справу досліду внутрішнього та зовнішнє-правного стану УАПЦ доручити окремому Органу – Комісії уповноважених Округових Церков (по одному од Округи); членам цієї Комісії через Окр[угові] Ц[ерковні] Ради дано певну інструкцію у справі координації їх праці по дослідженню церковного життя та соборного освітлення Церкви про висновки досліду.

§ 2. Всеукраїнський Собор має виявити свої силу й волю до дальшого життя всієї Церкви через участь на ньому всіх церковних об'єднань знизу й до верху (парафії, райони, округи), які мусять через своїх обранців принести до Собору свою певну думку по всіх питаннях, зазначених програмом Собору.

¹ В оригіналі текст, який виділено курсивом, підкреслено на машинці.

§ 3. Всеукраїнський Церк[овний] Собор 1927 року буде першим Собором, що скликається на підставі вже існуючих Канонів вироблених Собором 1921 року, та статуту УАПЦ, ствердженого Радурядом; тому склад цього Собору мусить бути обраним згідно цих законів; і вся церква повинна бути підготовлена до вирішення питань програми Собору й подати на Соборі свою певну думку, для чого всі питання Собору слід обговорити на парафіяльних, районних й округових Соборах.

§ 4. Остаточним терміном для переведення цих соборів призначається:
з 25 серпня до 11 вересня – парафіяльні Собори,
з 11 вересня по 18 вересня – районні Собори,
з 18 вересня по 1 жовтня – округові Собори.

III. Порядок переведення Соборів і модус представництва

§ 1. Округові Церк[овні] Ради призначають термін скликання парафіяльних, районних та округових Соборів і звертаються до Окрадмінвідділу про дозвіл на скликання Соборів.

§ 2. Парафіяльний Церк[овний] Собор обирає п'ять представників (2 від причету й 3 від мирян) на районний Ц[ерковний] Собор (Статут УАПЦ § 51 п. г.).

Примітка: Парафія, що зовсім не надішле свого представництва на Районовий Собор, або надішле менше трьох осіб, позбавляє себе права на представництво на Округовому Ц[ерковному] Соборі.

§ 3. Черга дня парафіяльних Соборів: а) зачитання й обговорення програми 2-го Всеукр[аїнського] Ц[ерковного] Собору; б) обрання п'яти делегатів на Район[овий] Ц[ерковний] Собор; в) фінансові справи (ліквідація всіх боргів парафії на осередкові керуючі органи й асігновка коштів на скликання 2-го Всеукр[аїнського] Ц[ерковного] Собору.

§ 4. Районовий Церк[овний] Собор обирає представників на Округовий Церк[овний] Собор з розрахунку три особи від кожної парафії (Статут УАПЦ § 36, п. г.).

Примітка: Районовий собор дає представництво на Окр[уговий] Собор по кількості парафій у районі; тому коли будь-яка парафія не пришле своїх представників на Районовий Собор, або пришле менше трьох осіб то Район[овий] Ц[ерковний] Собор за рахунок відсутніх парафій добірає представників на ОЦ-Собор зі складу присутніх на Районовому Соборі від парафій, аби загальна кількість делегатів на Окр[уговий] Ц[ерковний] Собор відповідала потрібному числу парафій району.

§ 5. Черга дня Районових Соборів: а) зачитання й обговорення програми 2-го Всеукр[аїнського] Ц[ерковного] Собору; б) обрання делегатів на Окр[уговий]

Церк[овний] Собор; в) фінансові справи (ліквідація всіх боргів району на ОкрЦРаду, асігновка коштів на скликання 2-го Всеукр[аїнського] Ц[ерковного] Собору).

Примітка: Крім цих предсоборних питань у чергу дня можуть бути внесені й питання, що вимагаються життям Районної УАПЦеркви (доповіді про стан парафій, про працю Райцеради, обрання благовісників Район[ових] Ц[ерковних] Рад, фінансові справи й т.и.).

§ 6. Округовий Церк[овний] Собор обирає 12 представників на Всеукр[аїнський] Ц[ерковний] Собор.

§ 7. Черга дня Округових Церк[овних] Соборів: а) обговорення програми 2-го Всеукр[аїнського] Ц[ерковного] Собору; б) внутрішній і зовнішнь-правний стан Округової УАПЦ по доповіді уповноваженого по обслідуванню життя УАПЦ; в) засоби до упорядкування внутрішнього життя УАПЦ і унормування зовнішнь-правного її стану; г) обрання делегатів на 2 Всеукр[аїнський] Ц[ерковний] Собор; д) фінансові справи (ліквідація всіх боргів округи, асігновка коштів на скликання 2-го Всеукр[аїнського] Ц[ерковного] Собору).

Примітка: Крім цих предсоборних питань у чергу дня можуть бути внесені й питання, що вимагаються життям Окр[угової] Церкви (доповідь про працю Окрцеради, обрання Окр[угового] Єпископа, обрання складу Окрцеради Ревіз[ійної] Ком[ісії], Суду, фінансовий звіт, кошторис і т. ин.).

§ 8. Крім вищезазначених 12 представників обраних Окр[уговим] Ц[ерковним] Собором, від округи повинні з'явитись на Всеукр[аїнський] Ц[ерковний] Собор, як дійсні члени його, всі члени ВПЦРади округи (Статут УАПЦ § 2, п.п. в), г), д).

§ 9. Негайно по закінченні Окрцесобору ОЦРада складає персональний список всіх делегатів на 2-й Всеукраїнський Церковний Собор, і спішно надсилає цей список до Президії ВПЦР незалежно від надсилки копії протоколу Окрцесобору, а обраним делегатам видає належні мандати.

§ 10. В тих округах, де з тих чи інших обставин не можливо перевести парафіяльні та районні Собори, або де такі Собори вже відбулися раніше без освітлення питань програми Всеукр[аїнського] Собору, Окрцеради вживають всіх заходів до освідомлення всіх парафій про Всеукр[аїнський] Ц[ерковний] Собор, його завдання, щоб виявити думку всієї Округової церкви по питаннях програми Всеукр[аїнського] Ц[ерковного] Собору.

§ 11. Про термін скликання Окрцесобору повідомити завчасно Президію ВПЦРади з зазначенням, чи є потреба в представникові ВПЦРади на Округовому Соборі.

§ 12. Ухвалами Предсоборної Наради УАПЦ 26–30 липня 1927 р. та Предсоборної Комісії Президії ВПЦР на покриття витрат по підготовці та переведенню 2-го Всеукр[аїнського] Ц[ерковного] Собору установлені такі внески: а) на фінансово-господарчі витрати по підготовці до Собору Округовими

Церковними Радами завчасно вноситься до Президії ВПЦР двадцять карб. від кожної Округи (округа більш спроможна вносить пропорційно більше з розрахунком надбавки по 50 коп. від кожної парафії); б) на поточні витрати по переведенню Собору кожен член УАПЦ, що з'явиться до Собору, в час реєстрації вносить при одержанні членського квитка пожертви один карб[ованець].

Почесний Голова ВПЦР – Митрополіт
Голова Президії ВПЦР – Єпископ
Секретар – Протоієрей

[Василь Липківський]
[Петр Ромоданов]
[Х. Гов'ядовський]

ЦДАВО України. – Ф. 3984. – Оп. 4. Спр. 167. – Арк. 158–159. Засвідчена копія. Машинопис.

№ 15

Обіжник Президії ВПЦР до всіх округових церковних рад УАПЦ з повідомленням про висилку програми Собору

1 вересня 1927 р.

До _____ Окрцереди УАПЦ
та доповідач _____ на 2-му Всеукр[аїнському] Соборі¹

№ 2260

1/IX- [19]27 р.

До Спр[ави] 45

Своєчасно Президія ВПЦР розіслала по Окрцеродах УАПЦ програму 2-го Всеукраїнського Собору УАПЦ з зазначенням доповідачів по всіх пактах програми. Ніхто з некреслених програмою доповідачів по сей час не виявив ініціативи у справі братнього їх сполучення з Предсоборною Комісією, що відає підготовкою УАПЦ до Собору, для спільного налагодження нормального переведення Собору. Дбаючи про повне соборне виявлення активної участі у підготовці в переведенні Собору обранців Церкви, Предсоборна Комісія окремо надсилає через Окрцереду всім доповідачам програму, що додається до цього й прохає також Окрцереди, яко й зазначених в ньому доповідачів, у відповідний спосіб запевнити Предсоборну Комісію, що її оповіщення одержані і прийняті до виконання.

Для потреб всебічного освітлення питання про основну підвалину нашого церковного життя – *соборноправність*² – Предсоборна Комісія прохає Окрцереди надіслати зразу після переведення Окр[угових] Ц[ерковних] Соборів всі,

¹ Текст такого ж обіжника віднайдено на арк. 161, але без № і дати.

² Підкреслено в тексті оригіалу на машинці.

що маютья в їх розпорядженні дані про розуміння місцевою церквою “соборноправности” й факти виявлення цього зрозуміння в практиці місцевого церковного життя.

Голова Предсоборної Комісії
Секретар

[без підпису]
[без підпису]

ЦДАВО України. – Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 167. – Арк. 160. Копія. Машинопис.

№ 16

Протокол № 72/92 засідання Президії ВПЦР

2 вересня 1927 р.

ПРОТОКОЛ № 72/92
засідання Президії ВПЦРади від 2 вересня 1927 року

В засіданні були присутні: Найпоч. о. Митрополіт В. ЛИПКІВСЬКИЙ, його Заступник архієпископ Н. ШАРАЇВСЬКИЙ, Голова Президії ВПЦР Єп. П. РОМОДАНІВ, Єп. М. ГРУШЕВСЬКИЙ, Єп. Я. ЧУЛАЇВСЬКИЙ, О. О. ЛЕВИТСЬКИЙ, О. П. КОЛЯДА, М. П. КОБЗАР, Секретар прот. Х. ГОВ'ЯДОВСЬКИЙ.

МОЛИТВА

1) Зачитуються і стверджуються належними підписами протоколи засідань Президії ВПЦР ч.ч. 53/73, 57/77, 68/88, 70/90 та 71/01.

2) Слухали: Внесення Голови Президії ВПЦР такого змісту: “Наближається час скликання й переведення 2-го Всеукр[аїнського] Ц[ерковного] Собору. На Соборі вся УАПЦ виявить свій голос по різних справах церковного будівництва. Зразу всі складові частини УАПЦ (парафіяльні, районні, округові об'єднання) переводять складну працю підготовки до виявлення сили й волі свого культового “я”.

Для успіху цієї величної справи вірні УАПЦ, виявляючи напружене зосередження в справі самопізнання, потребують всебічно спокійних умов місцевого церковного життя. З боку зовні-правного такі умови забезпечені. З боку внутрішнього утворення потрібного спокою цілком залежить від самих об'єднань, але з цього боку спостерігаються випадки перешкод до повного зосередження всіх сил віруючого духа, до безстороннього відношення до цілком спокійного настрою в справі підготовки до Собору.

Щоби допомогти в організаційний спосіб утворенню певного змісту й належного напрямку праці вірних УАПЦ в умовах незалежності від сторонніх впливів з забезпеченням цілковитої духовної рівноваги в виявленні голосу

автокефальної соборноправної громади, потрібно на протязі всієї підготовчої до Собору доби тимчасово ввести у життя релігійних об'єднань УАПЦ такі норми: 1) припинити відправи соборно-благочинницьких служб по парафіях, з участю сторонніх до парафій членів УАПЦ, 2) припинити переведення бесід і лекцій по загально-освітній церковній програмі з участю сторонніх до парафії членів УАПЦ, 3) не допускати в працю самопізнання парафії сторонніх членів УАПЦ, яко інформаторів, експертів і т. ін., 4) всю енергію сил своєї громади (без втручання зайвих порадників) направити тільки на справу підготовки до Собору, 5) використати досвід і служіння керівничих, коли це вимагається місцевим життям, й представництва офіційних органів, згідно канонів УАПЦ.

Кожна округа, кожний район, кожна парафія УАПЦ повинні подати свій голос через своїх обранців до Собору. Кожен вірний УАПЦ повинен знати своє об'єднання й належною працею виявити свою творчість в будівництві рідної Церкви, уникаючи розкиданности, з якою де-які вірні, вважаючи себе за членів де-кілько об'єднань (що неприпустимо), вносили розгубленність і в лад загального життя церковного об'єднання.

У х в а л и л и: Погодитися з думкою Голови Президії ВПЦР Єп. П. РОМОДАНОВА і негайно повідомити всі Окрцереди й парафії м.Київа про потребу звернути увагу керуючих церковних органів (округових, районових і парафіяльних) на належну підготовку до 2-го Всеукр[аїнського] Ц[ерковного] Собору, зосередивши на цій підготовчій праці всі активні сили УАПЦеркви і використавши здорову думку кожного вірного, що виявлять свою творчість в будівництві рідної Церкви.

Оригінал за належними підписами.

З оригіналом згідно:

Секретар-протоіерей

[підпису немає]

ЦДАВО України. – Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 167. – Арк. 164. Копія. Машинопис.

№ 17

Витяг з протоколу № 74/94 засідання Президії ВПЦР

9 вересня 1927 р.¹

Слухали: Внесення Голови Президії ВПЦРади єп. П. Ромоданова про потребу приступити до перевірки персонального складу єпископату УАПЦ, а для цього відкрити при Президії ВПЦР сесію Вищого Церковного Суду, який би

¹ Резолюція у верхньому лівому кутку аркуша: “До справи 2-го Всеукр[аїнського] Церк[овного] Собору. Секр. Х. Гов'яд[овський]”.

розглядав і всі апеляційні справи, що виникнуть в округах під час перевірки персонального складу духовництва¹ УАПЦ.

Ухвалили: Вищий Церковний Суд відкрити під час переведення 2-го Всеукр[аїнського] Собору і тоді ж перевести перевірку персонального складу єпископату УАПЦеркви.

З оригіналом згідно:
Секретар-Протоісрей

[Х. Гов'ядовський]

ЦДАВО України. – Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 167. – Арк. 165. Копія. Машинопис.

№ 18

Проект відозви митрополита Василя Липківського до округових церковних соборів та витяг з протоколу № 74/94 засідання Президії ВПЦР

9 вересня 1927 р.

*Копія.
Спр. 45.*

З ласки Божої і Воли Церкви Архієп[ископ] Василь
Липківський Митрополіт Київський і всієї України

*Любі брати і сестри, діти Української Автокефальної
Православної Церкви!*

Шукайте перше Царства Божого
та правди Його. (Мтв. 6:32)

От цього царства Божого та правди його в боротьбі з затьмаренням цієї правди ми шукаємо під проводом Христа Спасителя в нашій рідній Українській Церкві. Цю правду Христову для нашої церкви ми знайшли шляхом скликання Першого Всеукраїнського Церковного Собору року Божого 1921, на якому закладено головні підвалини для будівництва нашої Церкви відродженням Української ієрархії і складенням перших канонів Української Церкви.

Згідно з цими канонами давно вже настав час скликання Другого Всеукраїнського Церковного Собору, і от тепер ця ласка Божа й воля нашої Церкви наближається до здійснення: 17 жовтня цього 1927 року Божого має початися Другий Всеукраїнський Церковний Собор, до якого всі ми повинні з належною увагою і свідомістю підготуватися.

¹ Так в тексті.

Любі браття. І на цьому Другому Всеукраїнському Церковному Соборі ми, згідно слову Христа, будемо перш за все шукати царства Божого та правди його, бо у світлі правди Христової ми завжди повинні вести свою Церкву, щоб не дати їй затьмаритись темрявою неправди світу цього. Бо лише “Хто ходить за мною, каже *Христос, той не буде ходити в темряві, а матиме світ життя*”¹ (Іоан. 8:12).

Але Перший Всеукраїнський Церковний Собор збирався тоді, коли Церква наша тільки що починала своє життя, збирався в умовах великої руйнації старого й лише на світанку свого рідного. Другий Всеукраїнський Церковний Собор збирається вже після шостилітньої праці й життя нашої церкви, коли наша церква досить зорганізована по Округах і може провадити підготовку до Всеукраїнського Собору, шукати правди Христової на своїх Округових Церковних Соборах, щоб в міру своїх сил, найшовши і усвідомивши її в себе, через своїх делегатів передати її й зосередити на Всеукраїнському Церковному Соборі.

І завдання Другого Всеукраїнського Собору в деякій мірі ще більш складні ніж завдання Собору 1921 року. Тоді справа була лише про відродження Української ієрархії й накреслення головних підвалин життя Церкви. Тепер на Другому Соборі, крім розвитку й поширення цих питань, наша Церква повинна усвідомити сама себе, визначити своє місце між іншими церквами світу й своє відношення до них й дати свою відповідь на невідкладні біжучі церковні питання [мо]менту. Все це вимагає не лише надхнення й молитовних настроїв, а й великого розумового напруження. Але, браття, за допомогою Христовою, за твердою вірою в Нього і його правду все можливе, бо для віруючого, як каже Христос, *нема нічого неможливого* (Мтв. 17:20), а ап. Павло додає: *з Христом все здолію, коли Він мене підсилює* (Фил. 4:13).

Нехай же допоможе Вам Христос, Спаситель наш, на Вашому Округовому Соборі, що зібрався для підготовки до Другого Всеукраїнського Церковного Собору, знайти святу правду Христову, засвітити її в себе і цей світ через своїх делегатів передати й на Всеукраїнський Собор! А найсвітліша правда Христова це є любов і єдність, згода й дійсне братерство в його церкві. Цієї правди шукайте, браття, перш за все на своєму Округовому Соборі, – шукайте та й на Всеукраїнський Собор передайте... Та нехай не примішується до нашого церковного життя ніяка неправда землі, що руйнує наше братерство, нищить любов, розбиває єдність. Діло Боже будемо робити по Божому й лише по Божому. До Христа, до його правди й життя можна дійти лише шляхом Христовим, бо він сказав: *Я є шлях, істина й життя* (Іоан. 14:6).

Нехай же благословить Бог працю вашого Округового Собору в справі шукання найперше правди Христової в єдності, згоді й любові як найкращої свічки перед Богом на Другому Всеукраїнському Церковному Соборі!

¹ Тут і далі текст, що виділений курсивом, підкреслено і в машинописному і в рукописному варіантах проекту відозви.

Богові ж, що може зробити безмежно більше над усе з усього чого ми просимо, або про що думаємо, силою, що діє в нас. Йому нехай буде слава в церкві у Христі Ісусі по всі роди на віки вічні. Амінь (Еф. 3: 20–21).

Витяг з протоколу № 74/94¹
засідання Президії ВПЦР за 9 вересня 1927 р.

2) Слухали: Складений Найпоч. О. Мітрополітом проект відозви до Округових Церковних Соборів з приводу майбутнього Другого Всеукраїнського Церк[овного] Собору.

Ухвалили: Дякувати Найпочеснішого о. Мітрополіта: відозву негайно розіслати до всіх Окр[угових] Ц[ерковних] Рад для оголошення на Округових Церковних Соборах.

З оригіналом згідно:
Секретар-Протоіерей

[без підпису]

“___” вересня 1927 р.

№ _____

До _____ ОЦ Ради
Для належного виконання

Секретар Президії ВПЦР
Протоіерей

[без підпису]

ЦДАВО України. – Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 167. – Арк. 166–167. Копія. Машинопис².

¹ Цей текст витягу з протоколу № 74/94 засідання Президії ВПЦР від 9 вересня 1927 р. додруковано на тому ж аркуші, що й проект відозви митрополита Василя Липківського.

² В цій же справі віднайдено рукописний оригінал проекту відозви, написаний рукою митрополита Василя Липківського. – Арк. 168–169 зв.

Регламент Собору

28 вересня 1927 р.

Спр. 45¹

В.П.Ц.Р.
Предсоборна Комісія

Регламент
Всеукраїнському Православному Церковному Собору 1927 р.,
складений _____² жовтня п[оточного] р[оку]

I. Відкриття Собору і Склад³

1. Всеукраїнський Православний Церковний Собор, що скликає ВПЦР 17 жовтня – 1 листопаду 1927 р. в м. Києві, в Києво-Софійському Катедральному Соборі, відкриває Голова Всеукр[аїнської] Прав[ославної] Церк[овної] Ради або член Президії Ради о 5 год. вечора при всякій кількості членів.

2. Почесним Головою Собору є Найпоч. О. Митрополіт.

3. Для порядкування працею Собору Собор обирає з свого складу Голову Собору, п'ять (4) заступників Голови, двох представників Президії ВПЦР і чотирьох секретарів, які складають із себе Президію Собору.

4. Для підготовчої праці Собор обирає Комісії: Мандатну, Соборно-господарчу, Теоретично-ідеологічну, Церковно-організаційну, Церковно-господарчу, Церковно-освітню, Богослужбову, Апеляційну.

5. Всі вибори на Соборі провадяться відкритим або таємним голосуванням, згідно бажанню більшості членів Собору.

6. Собор має право на підставі висновку ВПЦР більшістю 2/3 голосів персонально запрохати у склад своїх членів тих осіб, яких він визнає потрібним, а також більшістю голосів надати права членів Собору тим прибувшим на Собор особам, мандати яких не відповідатимуть інструкції⁴.

7. Собор має право позбавити прав членів Собору тих осіб, які будуть не відповідати цьому званню, а також виключити членів Собору на те чи інше засідання.

8. Собор може обирати почесних членів Президії і почесних членів Собору.

¹ Допис від руки чорнилом.

² Пропуск в тексті без зазначення дати. Наприкінці тексту поставлено дату “28/IX 1927 р.”.

³ Тут і далі слова, що виділено жирним шрифтом, в оригіналі підкреслено на машинці.

⁴ В попередньому варіанті весь п. 6 викреслено від руки.

9. Член Собору може залишити Собор до його скінчення тільки згідно своїй заяві і після ухвали її Собором.

10. Всі члени Собору користуються рівними правами при обговоренні й вирішенні всіх питань Собору.

II. Розподіл часу й порядок праці Собору

11. Собор ухвалює для всієї праці чергу дня, взявши за основу ту чергу дня, яку виробила Предсоборна Комісія.

12. Собор визначає дні й години загальних засідань.

13. На протязі засідань Собору можуть вноситись і нові питання, але вони повинні бути перш розглянуті Президією Собору спільно з Президією ВПЦР і потім внесені на розгляд Собору.

14. Президія доводить до відому Собору всі позачергові заяви, запитання, протести і т. ин., що подається на ім'я Собору.

15. По кожному питанню черги дня виступає доповідач і (в разі потреби) співдоповідачі. Доповіді їх повинні бути по можливості короткі і змістовні, але не обмежуються часом. Кожна доповідь повинна закінчитись пропозицією ухвали, яка, а також тези доповіді, повинна бути листівно передана Президії після доповіді.

16. Кожен з членів Собору, що хоче висловитись з приводу доповіді повинен про це подати записку¹ до Президії з зазначенням свого імені, прізвища й назви округи, від якої прибув.

17. Президія² веде чергу промовцям і викликає їх по черзі, називаючи імення, прізвище й округу.

18. Члени Президії ВПЦР в порядку з'ясування справи, яка обговорюється, мають право голосу поза чергою.

19. Всі промовці висловлюються з катедри.

20. Кожен член Собору має право подати Голові засідання заяву про припинення запису промовців, обмеження їх часом або припинення промов, і Голова зібрання такі заяви повинен внести на ухвалу Собору.

21. Собор може обмежувати кількість промовців по тому чи іншому питанню.

22. Голова засідання має право, коли визнає необхідним, припинити промовця або зовсім позбавити його слова.

23. Ніхто з членів Собору не має права говорити з місця, перебивати промовця і, взагалі, порушувати спокій і порядок засідання.

24. Ні промовець і ніхто інший з членів Собору під час засідання не має права входити в суперечки з Головою засідання.

¹ Викреслено від руки: "Голові засідання".

² Дописано замість викресленого "Голова засідання".

25. Кожний член Собору має право внести заяву про перерву чи припинення засідання.

26. Собор вирішує питання більшістю голосів, а в разі потреби поіменним голосуванням.

III. Комісії Собору

27. Кожна Комісія Собору обирає з свого складу голову й секретаря.

28. Свої висновки Комісії вносять в Президію Собору, яка призначає час внесення їх на ухвалу Собору. Доповідачем від Комісії на Соборі виступає Голова Комісії чи хто з членів по обранню Комісії.

IV. Секретаріат Собору

29. Секретарі стежать, щоб своєчасно записувались зміст доповідів, обміркування їх і ухвали по доповідях.

30. Ухвали по кожній доповіді редагує Президія Собору, або в разі потреби Редакційна Комісія, після чого і вносить на затвердження Собору.

31. Ухвали Собору підписує Президія Собору і, по бажанню, члени Собору.

Примітка: Всеукраїнський Собор УАПЦ – це Всецерковне Свято, обранці – члени Собору, свою соборну працю [від] 17 жовтня [до] 1 листопада [нрзб.] провадять так, щоб в них святилось ім'я Боже: “Хай святиться ім'я Бога-Отця в них...” За цим святковим настроєм Соборяни складають і лад своєї соборної роботи. З свого боку Комісія пропонує такий порядок:

- 1) Щодня з 7 год. до 9 год. вечора правиться в храмі Св. Софії [Божественна] літургія з відповідною підготовкою до неї вечірніми службами. Бажано, щоб служби Божі відправлялись завжди соборно – з участю по черзі одного з єпископів, священників, д'яконів, дяків, читачів і співаків.
- 2) Щодня, крім неділь та свят, з 9 год. ранку до 15 год. дня (з перервою – коли треба) викладаються доповіді по ухваленій Собором черзі дня, дискутуються і стверджуються резолюції по них.
- 3) З трьох год. до 5 год. (15 год. – 17 год.) перерва на обід.
- 4) З 17 год. до вечора переводяться засідання різних комісій, що виділяються Собором на початку праці для підготовки справ по програмі до належного винесення їх на Собор в ранішній час.
- 5) В ці вечірні години Соборянам даються духовні розваги¹: а) Обов'язково влаштовуються в храмі Св. Софії служби “Визволення” та “Слово Хрестне”²; б) Художні концерти під керівництвом диригента П.Г. Гончарова по програмі творів Українських дух[овних] музик; в) екскурсії (не одна, а цілий

¹ Так в тексті.

² Цей пункт викреслено від руки. Мова йде про проповідницькі відправи авторства Володимира Чехівського.

ряд) по огляду святинь м. Києва; г) екскурсія (як дозволить погода) до Спаса Межигірського і т. ін.

- б) Внутрішньому змісту праці Соборян відповідає й уклад зовнішнього життя: а) відповідний пристойний одяг усіх, особливо ж духовенства (ряса, хрест і т. ін.); б) ні жодної цигарки в подвір'ї св. Софії та в церковних установах; в) ні жодної каплі алкоголю під час Собору; г) братерське поводження в час дискусій на Соборі й по-за Собором і т. ін.

Голова Предсоборної Комісії Архієпископ

[Нестор Шараївський]

28 вересня 1927 р.

[м.] Київ

ЦДАВО України. – Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 167. – Арк. 174–175. Копія. Машинопис¹.

№ 20

Лист від Президії ВПЦР до НКВС УСРР з проханням дати дозвіл на скликання під час Собору Великих Покрівських Зборів ВПЦР

10 жовтня 1927 р.

Спр. 45²

ДО Н.К.В.С. У.С.Р.Р.

2452

10/X-[19]27 р.

З дозволу Державного Уряду (Повідомлення Київськ[ого] Окр[угового] Адм[іністративного] від 12 вересня [19]27 р. ч. 4/ 17462) з 17 жовтня до 1 листопада б[іжучого] р[оку] у м. Києві має відбутись 2-й Всеукраїнський Церковний Собор УАПЦеркви для розгляду питань, зазначених у програмі того Собору, але в програмі тій не поставлено питань, що підлягають компетенції Великих Зборів ВПЦРади (Статут УАПЦ § 10–11).

Беручи на увагу, що в складі Собору згідно п. Б) § 1 Статуту УАПЦ входять всі члени ВПЦРади, що переведення Собору припадає на термін скликання Великих Зборів ВПЦРади, Президія ВПЦРади вважає доцільним використати присутність на Соборі членів ВПЦРади для переведення Великих Покрівських Зборів і розв'язання питань, що належать до компетенції тих Зборів, а тому має шану ласкаво просити НКВС дати свою згоду на переведення під час 2-го

¹ Віднайдено чистовий варіант передруку “Регламенту”, де було виправлено викреслені в попередньому варіанті місця (арк. 171–172). Текст документу друкується за початковим варіантом з виділеними курсивом закресленими словами.

² Тут і далі слова, які виділено курсивом, в оригіналі дописано від руки чорнилом.

Всеукраїнського Ц[ерковного] Собору, коли це буде найбільш зручним, Великих Покрівських Зборів за такою чергою денною:

- 1) Доповідь з місць про стан життя Округових Церков та розв'язання місцевих церковних справ.
- 2) Справоздання Президії ВПЦР про працю за минулий рік.
- 3) Обрання Президії ВПЦРади, Вищого Церковного Суду та Ревізійної Комісії.
- 4) Біжучі справи.

Збори мають відбутись в храмі св. Софії м. Києва на протязі двох днів. Модус представництва згідно § 8 Статуту УАПЦеркви.

Коли ж до переведення Великих Покрівських Зборів зустрінуться будь-які перешкоди, то Президія ВПЦРади просить дати згоду на внесення вищезазначених питань у програму 2-го Всеукраїнського Церковного Собору.

Заст[упник] Голови Президії ВПЦР – Єпископ [без підпису]
Секретар – Протоіерей [без підпису]

ЦДАВО України. – Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 167. – Арк. 173. Копія. Машинопис.

№ 21

Лист Предсоборної Комісії до митрополита Київського Інокентія (Пустинського) із запрошенням прибути на Собор

13 жовтня 1927 р.

2460
13/X - [19]27 р.

Спр. 45¹

До Його Високопреосвященства
Мітрополита Київського Інокентія²
(Обновленської Церкви на Україні)³

Згідно з ухвалою Предсоборної Наради 26–30 липня б[іжучого] р[оку] про запрошення на Собор Української Автокефальної Православної Церкви представників всіх православних церковних течій на Україні, Предсоборна Комісія

¹ Текст, що виділений курсивом, в оригіналі дописано від руки чорнилом.

² Аналогічне запрошення за № 2458 від 13 жовтня 1927 р. було надіслане керуючому Київською єпархією Єпископу Георгію. – Арк. 194. Збереглась також розписка в отриманні цього запрошення: “Пакет ВПЦР за № 2458 на ім'я Преосвященного Єпископа Георгія одержав: [Прот. Підпис нерозбірливий]”. – Арк. 193.

³ Віднайдено іще одне звернення до митрополита Інокентія за № 2468 від 17 жовтня 1927 р. з повідомленням про передачу йому персональної картки почесного гостя Собору та 2 карток на його розпорядження. – Арк. 199.

має честь запросити Вас, Вельмишановний Владико, й інших представників дорученої Вашому архіпастирському догляду Церкви, як почесних гостей на наш Собор, що має відбутись з 17 жовтня до 1 листопаду б[іжучого] р[оку] у храмі св. Софії, м. Києва.

З братерською пошаною й любовію в Христі.

Голова Президії ВПЦР – Архієпископ
Секретар

[без підпису]
[без підпису]¹

ЦДАВО України. – Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 167. – Арк. 196. Копія. Машинопис.

№ 22

Запрошення на Собор М.С. Грушевському та іншим науковцям

13 жовтня 1927 р.

Всеукраїнське об'єднання релігійних
громад У.А.П.Ц.
Всеукраїнська Православна
Церковна Рада
13 жовтня 1927 р.²
Київ, [вул.] Короленко, 24,
п[омешкання] 5-а³

2463
13/X - [19]27 р.

Спр. 45

До Почесного члена Української Академії Наук,
професора М.С. Грушевського⁴

З доручення ВПЦР маю честь запросити Вас, Високоповажний професоре, як почесного гостя на Всеукраїнський Собор нашої Церкви, що має

¹ Збереглась розписка в отриманні цього запрошення: “Пакет за № 2460 получил” від 15 жовтня 1927 р. – Арк. 195. Автограф.

² Тут і далі текст виділений курсивом дописано від руки. У вказаних нижче запрошеннях виставлено різні дати і номери.

³ Відтиск печатки ВПЦР.

⁴ Аналогічне запрошення за № 2464 від 13 жовтня 1927 р. було надіслане Агатангелу Кримському. – Арк. 183; за № 2456 від 12 жовтня 1927 р. – Василю Юхимовичу Данилевичу. – Арк. 179; за № 2461 від 13 жовтня 1927 р. – співробітнику УАН Феліксу Вікторовичу Станішевському. – Арк. 176.

відбутись з 17 жовтня до 1 листопаду цього року в м. Києві, у храмі Св. Софії.

Голова Передсоборної комісії [без підпису]¹

ЦДАВО України. – Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 167. – Арк. 186. Копія. Машинопис.

№ 23

Запрошення на Собор В.Ф. Дурдуківському та іншим діячам

13 жовтня 1927 р.

Всеукраїнське об'єднання релігійних
громад У.А.П.Ц.
Всеукраїнська Православна
Церковна Рада
*13 жовтня 1927 р.*²
Київ, [вул.] Короленко, 24,
п[омешкання] 5-а³

2462
13/X - [19]27 р.

Спр. 45

До Вельмишановного Володимира Федоровича Дурдуківського⁴

З доручення ВПЦР маю честь запросити Вас, Вельмишановний Володимир Федорович, як почесного гостя на Другий Всеукраїнський Собор нашої Церкви, що має відбутись з 17 жовтня до 1 листопаду цього року в м. Києві, у храмі Св. Софії.

Голова Передсоборної комісії Архієпископ [без підпису]

ЦДАВО України. – Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 167. – Арк. 184. Копія. Машинопис.

¹ Збереглась розписка в отриманні цього запрошення: “Пакет ВПЦР за № 2463 одержав” від 15 жовтня 1927 р. – Арк. 185. Автограф.

² Тут і далі текст виділений курсивом дописано від руки.

³ Відтиск печатки ВПЦР.

⁴ Аналогічне запрошення за № 2457 від 12 жовтня 1927 р. за підписом архієпископа Нестора Шараївського було надіслане Миколі Васильовичу Левицькому. – Арк. 178. Збереглась також розписка в отриманні цього запрошення: “Одержав від Всеукраїнської Православної Ради пакет за № 2457 для передачі Миколі Васильовичу Левицькому. В. Сікочинський. 13/X 27 р.”. – Арк. 177. Ідентичне за текстом запрошення надіслане протогоню Василю Васильовичу Потієнку за № 2455 від 12 жовтня 1927 р. – Арк. 180.

**Запрошення на Собор
колишньому голові ВПЦР М.Н. Морозу**

13 жовтня 1927 р.

2454¹
13/X - [19]27 р.

Спр. 45

До В[ельми]шановного М[ихайла] Н[аумовича] Мороза.

Високоповажний брате Михайло Наумович.

З доручення ВПЦР маю честь запросити Вас, як найпочеснішого гостя, на Другий Всеукраїнський Собор нашої Церкви, що має відбутись з 17 жовтня до 1 листопаду цього року у храмі Св. Софії в Києві.

Сподіваємось, що своєю присутністю на цьому великому святі, Ви збільшите врочистість його, нагадавши всім вірним світлорадісні² дні воскресіння рідної Вам всім нам Матері нашої Церкви і ті певні кроки, на які ступила вона, коли вийшла на новий шлях вільного автокефального життя.

Голова Передсоборної комісії Архієпископ

[без підпису]

ЦДАВО України. – Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 167. – Арк. 181. Копія. Машинопис.

¹ Тут і далі текст виділений курсивом дописано від руки.

² Так в тексті. Тут і далі правопис збережено.

СТЕНОГРАМИ ЗАСІДАНЬ

№ 25

Стенограма засідання

17 жовтня 1927 р.

ПРОТОКОЛИ
засідань II-го Всеукраїнського Православного Церковного Собору
Божого року 1927

День перший (17 жовтня)

Після Божественної Літургії й врочистого молебня перед початком праці Собору, засідання розпочинається о 17 годин[і] 35 хвилин¹.

За столом для Президії Собору Найпочесніший о. Мітрополіт Василь Липківський, його Заступник архієп. Нестор Шараївський і весь склад Президії В[сеукраїнської] П[равославної] Ц[ерковної] Ради² на чолі з Головою Президії єп. Петром Ромодановим.

Представництво Держуряду репрезентують т.т. М.Іванов та І. К. Мамас³.

Голова Президії ВПЦР єп. Ромоданів відкриває засідання II-го Всеукр[аїнського] Ц[ерковного] Собору, з'ясовує правний стан його з боку Канонів⁴ і Статуту УАПЦ й зачитує § 32–34 Діянь I-го Всеукр[аїнського] Ц[ерковного] Собору⁵ та § 1–13 Статуту УАПЦ⁶, а також дозвіл Київського Окрадмінвідділу, від 17/X – 1927 р., ч. – 4/20848⁷. – На підставі зачитаних законоположень Голова Президії ВПЦР констатує, що з боку правного II-й ВПЦСобор є правомічним, але з огляду на те, що ні в Канонах I-го Всеукр[аїнського] Ц[ерковного] Собору, ні в Статуті УАПЦ не визначено законного кворуму Собору, Собор має потребу вирішити, чи вважає він себе правомічним в даний момент, при такій кількості прибувших делегатів.

На підставі § 32 Канонів та § I Статуту УАПЦ, де говориться про модус представництва на Собор, Президія ВПЦРади вираховала, що у склад Собору ввійде від 250 до 300 делегатів; зараз з'явилося 160 делегатів, і коли Збори визнають себе при такій кількості правомічними, то можна буде вважати Собор

дійсним, а тому голова Президії ВПЦР ставить на голосовання таку пропозицію: “Чи вважають себе Збори правомічними для початку праці II-го ВПЦСобору” [?]

Наслідки голосовання. ВСІ* “за” при ТРЪОХ* утримавшихся.

Після цього Голова Президії ВПЦРади, єп. П. Ромоданів зазначає, що сучасні Збори з боку церковної практики і з боку моралі християнського навчання однодушно й одностайно визнали себе правомічними розпочати працю II-го ВПЦСобору і вважає своїм обов’язком у цей надзвичайний момент зв’язати основи праці сучасного складу Президії ВПЦРади з майбутньою працею II-го ВПЦСобору й цим виконати покладене на нього Президією ВПЦРади доручення звернутися до Священного Собору з таким привітанням: “В ім’я Отця, Сина і Святого Духа. УАПЦ відродилась за незвичайних умов громадського життя: од Церкви відділилась зовнішня підпорка, й Церква встала на свої ноги; але вона була слабо підготована до нового життя. Одна річ – тиша, друга – буря, або fuga з завірюхою; одно – йти по протоптаній доріжці земного матеріального життя, друге – шукати тут на землі духовних шляхів до Царства Божого. Українська віруюча людність відродила свою Церкву в час громадської бурі; ця буря викликала й церковну фугу. Невір’я, секти, реліг[ійна] байдужість та шукання українцями-християнами світу, істини, правди й життя Бога живого⁸ – оце та духовна атмосфера, в якій ми 10 років працювали. Оглянімось назад та й подивимось, що ми зробили, якими були, якими стали⁹.”

I-й Собор УАПЦ – акт відродження УАПЦ. Другий ВПЦСобор повинен бути Собором самопізнання та самовизначення. Спізнаємо себе саміх; що в собі знайдемо доброго – збережемо й розвинемо, що зле – покаємось у гріхах припущення зла в церковне життя, спізнаємо взагалі свої сили в праці будівництва Царства Божого на землі. Величний здобуток українців-християн на Першому ВПЦСоборі – натхненням віри людей й силою Духа Святого народжена ієрархія виявила максимум енергії у справі усвідомлення укр[аїнської] людности в основах УАПЦ. При всій своїй захопленості зміцненням УАПЦ наше духовенство не завжди було на височині свого стану; а іноді виявило свою неміч та нездатність у роботі й розгубленість у словесному виявленні ідеології УАПЦ перед вірними.

За християнським смиренством не будемо похвалитися силами своїми й непогрішимістю в праці, краще запитаємо себе, чи храм істини небесної не перетворювався у нас іноді в вертеп земної неправди й лицемірства, чи замість духовного хліба вірні наші не одержували іноді від нас закам’янілі обряди, за сохшу думку, чи церковний побут не відхилявся од духа христового учення. Може ми в храмах служили, читали, співали, одстоювали церковну повинність, але не молились. Перетворення свого релігійного життя український віруючий люд мислів здійснити в визволеній з клерикально-монархічного поневолення й відродженні істинної Христової Церкви в рідній УАПЦ. Гаслами Першого ВПЦСобору 1921 року українці-християни наблизились до заповітів Христа. На цьому

* Так в тексті.

Другому Всеукраїнському Соборі УАПЦ українці-християни зроблять ще один крок на шляху свого звершенства в ім'я Христове*.

“Встань же – прокинься, хто спить і освітить Тебе^{2*} Христос”. (Єф. 5, 14)¹⁰.

Віруючі українці й зразу в житті шукають Христа, в церковнослужінні – душу живу; людність вимагає^{2*} наближення за Христов[о]го зрозуміння речей, заміни марновірства – чистою вірою, одухотворення таїнств, оживлення обрядів, викинення з Церкви магії слів та подій, знищення торгівлі молитвою, перенесення богослужіння з храму в життя, піднесення церк[овної] проповіді до живого діючого баговістя – одно слово: замість духовної смерти жадаємо життя, замість косности та авантюризма прагнемо до правди й життя по Божому.

Об'єднаємось же в праці та поможемо один одному одібрати й зберігти добре з минулого й одкинути зле. Наш Собор переважно є Собором мирян¹¹. Само духовенство не в силі відродити Церкви та й не мусить брати на себе монополію будівництва в обход начал соборноправности. Велика надія на мирян, на їх свідомість, на їх допомогу пастирям в ділі християнізації отар. Відкриймо ж очі, прислухаймось до істин Євангелії, зміцнемо^{2*} замір життя по-Божому – й найдемо спасіння в наближенні цю Царства Божого та правди Його. Вибіраймо-ж: перед нами небажані – косність, іноді лицемірство, й бажана правда. Хай же Господь допоможе нам осягти бажане. Хай спасе Він нас від неправди; байдужих відродить, грішних напутить на добре, правих зміцнить десницею своєю, щоб всіма прославили в рідній УАПЦ Отця, Сина й Святого Духа. Амінь”.

Слово надається Найпоч[еснішому] о. Митрополіту для привітання Собору.

[о. Митрополит Василь Липківський]: “Призиваю Боже благословенство на Другий Всеукраїнський Церковний Собор УАПЦ.

Шановний Собо́ре [!] Як тепер ясно мені пригадується Перший Всеукр[аїнський] Ц[ерковний] Собор, що відбувся в цьому ж св[ятому] храмі рівно шість літ тому^{3*}. Яка радісна, яка ясна, яка корисна й животворча була праця Першого Собору для нашої Церкви. І^{2*} чого мені кращого побажати цьому Соборові, як не того, щоб і праця цього Собору була також радісна, також корисна й животворча для нашої Церкви, як і праця Першого Всеукр[аїнського] Церк[овного] Собору.

Перший ВПЦСобор не мав в своєму складі єпископів, бо єпископи російської ієрархії відмовилися дати йому свою благодать¹². Але Сам Христос послав свою велику й багату благодать. Але Сам Христос послав свою велику й багату благодать на працю Першого Собору, й життя нашої Церкви після Собору є наочним доказом оскільки мудро й благодатно розв'язав той Собор всі ті складні і трудні питання, які поставило перед нами життя.

Другому Всеукр[аїнському] Ц[ерковному] Соборові теж належить вирішити великі і складні питання, які висунуло сучасне життя. Ой, Господи, пошли-ж

* Правильно: Христове.

^{2*} Так в тексті.

^{3*} Тут: Перший Всеукраїнський Православний Церковний Собор УАПЦ 14–30 жовтня 1921р.

Твою благодать і на працю цього Всеукраїнського Собору, щоб усі свої питання він розв'язав на славу імени Твого й на користь Церкви нашої Святої.

Благословення Господнє і Його ласка нехай же перебуває* на вас з Його благодати й чоловіколюбства завжди, нині й по всяк час і на віки вічні. Амінь”.

Собор, стоячи, слухає привітання о. Мітрополіта і по закінченні його, співає: “Іс пола егі деспота”¹³.

Слово надається Голові Передсоборної Комісії, всечесному архієп. Н. Шараївському для привітання Собору: “Щасливий і я грішний, вітати Вас, любе братерство, на десяти роковини горіння визвольного руху й віри українського народу. Щасливий я вітати вас, як Голова Передсоборної Комісії, згадаючи* передсоборну роботу 1917 року, в якій я також приймав жваву участь, підготовляючи Собор 1918 року¹⁴.

Щасливий я, бо вірую, що благодать Божа за віру українського народу, коли ця віра дійсно дорога йому, почіє на праці цього Собору. Згадаючи* Перший ВПЦСобор я немічний не сподівався діждати 2-го ВПЦСобору й тим більше радію, що Господь сподобив мене бути присутнім на ньому. Отже, вітаючи Собор, бажаю йому успіху в праці. Вірю, що коріння церковно-визвольного руху, що пущені з часу I-го ВПЦСобору, зростуть у велике дерево, яке не зав'яне. Щасливий, що я спричинився до того, що ви маєте щастя й радість зібратись тут. Вітаю вас, радіючи, і вірю, що благодать Святого* Духа зійде в серця ваші й дасть сили вийти* з обставин, в яких зараз наша Церква опинилася, й не хитаючись сказати слово правди. Нехай і через мене немічного милосердний Господь благословить працю почесного собору на користь нашої церкви”.

Собор переходить до організаційної праці і приступає до визначення складу Президії Собору. Голова Президії ВПЦР єп. П. Ромоданів зачитує п. 3-й регламенту: “для порядкування працею Собор обирає з свого складу Голову Собору, 4-х заступників Голови, двох представників Президії ВПЦР і чотирьох секретарів, які і складають із себе Президію Собору”.

Президія ВПЦРади з свого боку вважає доцільним, аби у складі Президії Собору було не 4, а 6 заступників по кількості комісій, що має виділити з себе Собор; секретарів не 4, а 7, з яких один має об'єднувати, координувати працю секретаріату, остаточно редагувати всі протоколи Собору й відповідати за зміст їх; за браком коштів, Президія ВПЦРади не мала змоги запросити на Собор стенографістів, тому праця секретаріату передбачається занадто складною; Президія ВПЦРади визнає можливим компенсувати платнею працю секретаріату, що залишиться після Собору для редагування протоколів.

Голова Передсоб[орної] комісії архієп. Н. Шараївський заявляє, що він погоджується з такою пропозицією Президії ВПЦР.

Собор одногослосно приймає внесення Голови Президії ВПЦРади й змінює п. 3-й Регламенту, згідно пропозиції.

Голова Президії ВПЦР вносить пропозицію називати кандидатів на Голову

* Так в тексті.

Собору. Називаються кандидати такі: всец[есний] Єп. К. МАЛЮШКЕВИЧ, бр. Ю.М. МАШКЕВИЧ, бр. В.М. ЧЕХІВСЬКИЙ, прот. о. Л. ЮНАКОВ.

Всі кандидати по черзі відмовляються від головування й здіймають* свої кандидатури.

Єп. К. Малюшкевич: Як заступник Голови Президії ВПЦР готов допомогти праці Собору, але від головування рішуче відмовляюся.

Бр. В.М. Чехівський: Відмовлюся тому, що мені предстоїть дати цілий ряд доповідів по питаннях принципового значіння; керувати працею Собору в таких умовах не зручно, я відмовляюся.

Голова Президії ВПЦР єп. П. Ромоданів ставить на голосовання питання, чи приймає Собор відмовлення виставлених кандидатур, чи не приймає.

Більшістю відмовлення не приймається й ухвалюється голосувати всіх кандидатів з умовою, що той з них, хто получити більшість голосів, буде Головою Собору, а решта – заступниками Голови.

Переводиться балотіровка картками, яка дає такі наслідки:

Єп. К. МАЛЮШКЕВИЧ: “за” – 63, “проти” – 55, “утрим[ались]” – 28, разом – 146. Бр. В.М. ЧЕХІВСЬКИЙ – “за” – 93, “проти” – 32, “утрим[ались]” – 26, разом – 151. Бр. Ю.М. МАШКЕВИЧ – “[за]” – 39, “[проти]” – 72, [разом] – 146. Прот. Л. ЮНАКОВ – “[за]” – 72, “[проти]” – 26, “[утримались]” – 59, [разом] – 157.

Головою Собору обрано бр. В.М. ЧЕХІВСЬКОГО, а єп. К. МАЛЮШКЕВИЧ, К.М. МАШКЕВИЧ та прот. Л. ЮНАКІВ входять у склад Президії Собору, як заступники Голови.

Вноситься пропозиція дообрати ще чотирьох заступників Голови Собору й подачею записок намічаються такі кандидатури: єп. П. РОМОДАНІВ, архієп. Н. ШАРАЇВСЬКИЙ, бр. І. ГАЛЕТА, бр. І. КУЛИДА, П.К. СТОРЧІЄНКО, єп. М. КАРАБІНЕВИЧ, прот. С. БОСОВОЛ, бр. Ю.І. ПОЛЩУК, бр. КОСІК.

Єп. П. РОМОДАНІВ, архієп. Н. ШАРАЇВСЬКИЙ, єп. М. КАРАБІНЕВИЧ, бр. І. КУЛИДА, прот. С. БАСОВОЛ здіймають свої кандидатури; бр. ГАЛЕТА, СТОРЧІЄНКО, КОСІК та ПОЛЩУК дають згоду на балотіровку.

Наслідки голосовання такі:

ПОЛЩУК Ю.І. “за” – 137, “проти” – 0, “утрим[ались]” – 10, разом – 147.

СТОРЧІЄНКО П.К. “за” – 95, “проти” – 0, “утрим[ались]” – 34, разом – 135.

ГАЛЕТА І. “за” – 69, “проти” – 0, “утрим[ались]” – 59, разом – 128.

КОСІК “за” – 68, “проти” – 9, “утрим[ались]” – 60, разом – 137.

Собор вважає зазначених осіб обраними на заступників Голови Собору.

Вноситься пропозиція називати кандидатів на секретарів Собору.

Названо таких кандидатів: прот. Х. ГОВ’ЯДОВСЬКИЙ, о. М. ЧИЖСЬКИЙ, прот. І. ТАРАН, прот. В. ЛЕВИТСЬКИЙ, о. С. ХРИПКО, о. П. МИРОНЕНКО, прот. В. СЛУХАЄВСЬКИЙ, єп. В. САМБОРСЬКИЙ, єп. В. ДАХІВНИК, свящ. А. МОЙСЕЄВ, бр. О.О. ЛЕВИТСЬКИЙ, бр. ШАТОХИН, бр. БОБРОВИЦЬКИЙ, свящ. Ф. ВІТВИЦЬКИЙ.

* Так в тексті.

Згоду дають: прот. Х. ГОВ'ЯДОВСЬКИЙ, свящ. М. ЧИЖСЬКИЙ, прот. В. ЛЕВИТСЬКИЙ, свящ. П. МИРОНЕНКО, свящ. А. МОЙСЕЄВ, свящ. Ф. ВІДВІЦЬКИЙ*, єп. В. ДАХІВНИК-ДАХІВСЬКИЙ.

Пропозиція балотувати зразу весь склад секретаріату приймається.

Балотировка дає такі наслідки: “за” – 126, “проти” – 0, “утрим[ались]” – 8.

Відповідальним секретарем Собору вважається секретар Президії ВПЦР прот. Х. ГОВ'ЯДОВСЬКИЙ.

Вноситься пропозиція обрати до складу Президії Собору одного з членів Президії ВПЦР для постійного зв'язку названих Президій.

Президія ВПЦР виставляє кандидатуру Голови Президії єп. П. РОМОДАНОВА, яка кандидатура й приймається (“за” – 94, “проти” – 9, “утрим[ались]” – 17).

Голова Собору бр. В.М. Чехівський: Склад Президії Собору обрано. Пропонує обраним членам Президії зайняти свої місця.

Після обрання Президії Собору о 8 г. 45 хв. вечора засідання продовжується під головуванням В.М.ЧЕХІВСЬКОГО, який пропонує розглянути Регламент Собору. Слово дається В[сечесному] о[тцю] Костянтину Малюшкевичу: Він інформує, що перша частина регламенту уже пророблена, треба добрати мандатну і соборно-господарчу комісії й обібрати* інші комісії, які зазначено в регламенті.

Регламент зачитується; не обмірковується, голосується в цілому й приймається одногосно.

В мандатну Комісію від ВПЦР стверджується: О.О.ЛЕВИТСЬКИЙ, а від Собору обираються: єп. К.БЕЙ, свящ. РОМАНЕНКО, свящ. ТАБАЧУК, диякон ГАЛАЙДА, яких всіх разом голосується й одногосно ухвалюється.

Голова Собору пропонує на другий день цій Комісії дати доповідь.

В соборно-господарчу Комісію від ВПЦР затверджується бр. М.П.КОБЗАР і бр. О.П.КОЛЯДА, а добіраються*: свящ. ПОКАРЖЕВСЬКИЙ, свящ. ОКСАНИЧ і свящ. МАКСИМЮК.

О 9 г. 15 хв. вечора поступають внесення: 1) припинити засідання Собору, 2) обібрати* інші Комісії, 3) розібрати Конотопську справу; 4) заслухати привітання бр. [Є.] БАЧИНСЬКОГО з-за кордону.

Єп. К. Малюшкевич пропонує розглянути організаційні справи й закінчити привітанням бр. [Є.] БАЧИНСЬКОГО, але більшістю голосів ухвалюється засідання Собору припинити.

Вносять далі позачергові заяви: 1) з'ясувати, – з яких округ не прибули делегати й по яких причинах і, коли такі факти є, – довести до відому Президії Собору; 2) для авторитету Собору пропонується членам відповісти і брати участь у відправах служб Божих.

Голова Собору зауважує, що на другий день мають: 1) обібрати різні комісії; 2) ухвалити порядок денний; 3) перейти до I-го пакту по програмі Собору.

Архієп. Н. Шараївським зачитується привітання бр. [Є.] БАЧИНСЬКОГО (*текст листа подається без змін*) “Світлі і Святі Збори [!] Дорогі Пастирі і Браття делегати. Мир і благодать Вам всім від Вашого смиренного брата з

* Так в тексті.

далекої чужини. З цілого свого єства, від чистого серця, вітаю Вас з великим святом та бажаю духа кротости, розума й мудрости в Господі нашім Ісусі Христі [!]

Далеко я від Вас, але всім своїм помишленням*, усією думкою разом із Вами. Не судив мене Всемиловитий в міру своїх слабих сил поділити Ваші труди і розділити Вашу відповідальність, але я щиро молюся Богові й Його Пречистій Матері, щоби Вони улегшили Ваше всіх завдання та дали в повній згоді і взаїмнім розумінні закінчити з користію Ваше тяжке завдання на славу Вселенській Православній Церкві і всьому українському побожному народові.

Трудне й відповідальне Ваше завдання, але Господь Спаситель милостивий і дасть Вам силу і мужність достойно та славно закінчити своє завдання.

Як останній слуга нашої Святої Церкви прошу Вас, дорогі браття, стояти непохитно на сторожі нашої православної віри і не на йоту від неї не відступати. Простіть винуватцям вашим і не осуждайте нікого¹⁵, щоби Вас не осудили колись. Моліться лише: Хай буде все так, як Ти Боже хочеш, а не так як ми хочемо!¹⁶ На моє глибоке переконання – це найкращий критерій всякій критиці. Ще прошу Вас: оглядайтеся частіше на минуле, шукайте в нім кращого, а не женіться за новизною, за духом часу світу сього. Цім я кличу Вас до святої церковної традиції.

Але разом з тим майте мужність орлиним зором в наїтію* Духа Святого, котрий завше віє над ізліянням* волі громади вірних, над Собором Церкви Христової, переступити гнилу колоду і сміливо осягти нове, те що було ворогами Христа затоптане в бруд, зневажене і забуте. Не забувайте ще, дорогі браття, що на Вас зараз може не свідомими очима дивиться уся Соборна церква і навіть усі християнські Церкви людськості.

Із далека послав на Ваш ласкавий розгляд свої чотири доповіді, прийміть їх і не поставте мені в провину помилки: на заклик Предсоборної Комісії я зробив лише те, що зміг за той короткий час, що мені залишався. Безмежно буду радий, коли своєю працею стану Вашій діяльності на користь.

Ще раз бажаю Вам всім зокрема і цілому Соборові нашому успіху та можливости закінчити на благо православної церкви свою працю. Хай Господь милосердний охороняє й береже Вас. В своїх молитвах згадайте і мене недостойного”.

О 9-й г[одині] вечора Збори закінчуються

МОЛИТВОЮ

ЦДАВО України. – Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 175. – Арк. 1 – 6; 33 – 38; 81 – 86. Копія, машинопис.

КОМЕНТАРІ

¹ Дату початку роботи II Всеукраїнського Православного Церковного Собору було узгоджено під час Передсоборній нараді ВПЦР, яка відбулася 26–30 липня 1927 р. Див.

* Так в тексті.

док. № 7, стор. 64–105. Час початку засідань було узгоджено пізніше з урахуванням необхідності відслуження Божественної літургії зранку 17 жовтня 1927 р. Вранці 17 жовтня Президія ВПЦР потурбувалася про закликання представників з підвідділу культів Київського Окрадмінвідділу на початок засідання. Копія листа із запрошенням на 17-ту годину за № 2462 від 17 жовтня 1927 р. збереглась серед передсоборних матеріалів (ЦДАВО України. – Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 167. – Арк. 112. Копія. Машинопис).

² Президію ВПЦР, яка була присутня на II Всеукраїнському Соборі 1927 р., було обрано на Великих Покрівських Зборах УАПЦ 25–30 жовтня 1926 р., коли всі заарештовані під час липневої кризи УАПЦ були звільнені. Попередній склад ВПЦР вже не влаштував карні органи радянської влади. До нього входили Почесний Голова Митрополит Василь Липківський, заступник Митрополита архієп. Нестор Шараївський, голова – протодиякон Василь Потієнко, заступник голови архієп. Харківський Олександр Ярешенко, прот. Микола Хомичевський, скарбник Петро Антипчук, секретар Порфирій Гордовський, прот. Дмитро Ходзицький, миряни Кузьма Терещенко, Григорій Вовкушевський, Олександр Андрієв (11 членів). Натомість було обрано новий склад Президії ВПЦР: голова – еп. Петро Ромоданів, заступники голови – еп. Костянтин Малюшкевич, прот. Леонтій Юнаков, секретар – прот. Харитон Гов'ядовський, скарбник – бр. Митрофан Кобзар, члени – митр. Василь Липківський, архієп. Нестор Шараївський, архієп. Феодосій Сергєєв, еп. Марко Грушевський, еп. Яків Чулаєвський, бр. Григорій Коваленко-Каламацький, бр. Олександр Левицький, бр. Захар Тищенко (13 членів).

³ У передсоборних документах і матеріалах II Всеукраїнського Собору під “представниками Держуряду” малися на увазі представники Адміністраційного відділу Київського Округового Виконавчого Комітету, який підпорядковувався НКВС УСРР. В перший день засідань до Софійського собору прийшли “*т.т. М. Іванов та І. К. Мамас*”, з яких останній був завідувачем підвідділом культів Адмінвідділу і підписував дозволи на скликання Передсоборної наради в липні 1927 р. Див. док. № 5,6 стор. 63.

⁴ Канони (грец. “норма, правило”) – правила, які складені Церквою та затверджені її соборами і являють з себе церковне законодавство. Є 4 значення слова “канон”: 1) правила, що стосуються віровчення, обрядності та церковної організації, що мають статус закону, джерелом якого є заповіді Ісуса Христа та апостолів; 2) постанови Вселенських Соборів про устрій церковного життя та характер релігійності; 3) сукупність книг Біблії, що визнаються “богодухновенними”; 4) одна з форм православного духовного співу, що є своєрідним діалогом між читцем і хором або між двома хорами. Тут йдеться про ті канони, які було складено на I Всеукраїнському Православному Церковному Соборі УАПЦ 14–30 жовтня 1921 р. Ці канони принципово відрізнялися від канонів, які визнає Православна церква. Повний текст “Канонів” з урахуванням редакційних виправлень 1921 р. було опубліковано в збірнику документів, які випустив Інститут української археографії та джерелознавства ім. М.С. Грушевського НАН України у 1999 р.: *Перший Всеукраїнський православний Церковний Собор УАПЦ 14–30 жовтня 1921 року: документи і матеріали / Упорядники Михайліченко Г. Пилявець Л., Преловська І. – Київ-Львів: “Жовква”, 1999. – 560 с.* Тут і далі посилання на текст цього видання.

⁵ Див. докл. *Перший Всеукраїнський Православний Церковний Собор УАПЦ 14–30 жовтня 1921 року: документи і матеріали... – Розд. II, § 4 “Органи керівництва Української Церкви”, п. а) “Всеукраїнський Православний Церковний Собор” пп. 32–34 (про порядок скликання Всеукраїнського Собору).* – С. 387.

⁶ § 1 – 13 Статуту УАПЦ – див. док. № 104, стор. 620–629.

⁷ Дозвіл Київського Окрадмінвідділу, від 17/X – 1927 р., за № 4/20848 було надано на листівний запит Президії ВПЦР до НКВС УСРР за № 2024 5 серпня 1927 р. В цьому листі містилося повідомлення про рішення Передсоборної Наради ВПЦР від 26–30 липня 1927 р. скликати II Всеукраїнський Православний Церковний Собор УАПЦ на 17 жовтня 1927 р. і відбудувати засідання до 1 листопада 1927 р. в м. Києві в соборі св. Софії.

⁸ Вираз взято з I Тим. 4:10: “Бо на це ми й працюємо і зносимо ганьбу, що надію кладемо на Бога Живого, Який усім людям Спаситель, найбільше ж для вірних”.

⁹ Тут мається на увазі участь діячів УАПЦ в церковно-визвольному русі 1917–1921 рр. за утворення Української автокефальної православної церкви. Цікаво зазначити, що доповідач відраховує початок існування УАПЦ не від 1921 р., а з початку церковно-визвольних змагань у 1917 р.

¹⁰ “Через це то й говорить: «Сплячий, вставай, і воскресни із мертвих, – і Христос освітлить тебе!»” (Еф. 5:14).

¹¹ Згідно визначення церковного права, Помісною церквою є спільнота мирян (вірних), на чолі з єпископом, який в свою чергу знаходиться в спілкуванні з єпископами цієї церкви та інших церков. Вища влада в церкві належить Помісному Собору. Оскільки в канонах Православної церкви немає точних визначень, які стосуються складу, повноважень і умов скликання і проведення Вселенських і Помісних Соборів, тому такі Собори скликаються на підставі історичних свідчень і ustalеної традиції. Традиційно за своїм складом Вселенські і Помісні Собори в Православній церкві були переважно єпископськими корпораціями. Мирян на Соборах представляли імператори та вищі державні сановники. За статутом Помісної церкви до складу сучасних церковних Соборів входять єпископи, клірики, ченці і миряни. Перевагу повноважень на Соборах має єпископат. Див. докл.: *Цыпин В., прот. Церковное право: 2-е изд. – М.: МФТИ, 1996. – С. 190, 256.* Натомість, в УАПЦ з самого початку її діяльності наголос робився на те, що саме миряне складають основу Церкви і повинні грати вирішальну роль в Її житті, входити до всіх керівних органів. Головами керівного органу УАПЦ – ВПЦР в більшості своїй були миряни.

¹² Мається на увазі відмова єпископів Української православної церкви, яка знаходилась в канонічному підпорядкуванні Московському патріархату з призначенням у 1921 р. екзарха, поставити для УАПЦ з числа висунутих нею кандидатів на висвяту до I Всеукраїнського Собору УАПЦ 1921 р. Згідно 1-му Апостольському правилу висвята повинна відбуватись руками 2-х або 3-х єпископів, які “є наступниками апостолів і мають через ряд рукоположень (поставлень) благодатний зв’язок з ними”. За своєю духовною владою єпископи є рівними між собою. Як пояснюють церковні джерела, через рукоположення передається благодать Святого Духа, яка дає поставленому єпископу можливість священнодіяти і мати особливу духовну владу. Див. докл. *Правила Православної Церкви с толкованиями Никодима епископа Далматинско-Истрийского. Пер. с серб. / Ответ. ред. и пер. свящ. Максима Козлова. – М.: “Отчий дом”, 2001. – Т. 1. – С. 46.*

¹³ Це закінчення традиційно вживаної в церковній практиці формули привітання архиєрея, яка в грецькому оригіналі звучить: “Тон деспотін ке архиєреа імон, Кіріє, філатте, іс полла еті деспота” – “Владику і архиєрея нашого, Господи, збережи на многії літа”. Див. *Настольная книга священнослужителя. – М.: Издательский отдел Московского Патриархата, 1992. – С. 293.*

¹⁴ Всеукраїнський Собор 1918 р. відбувся в Києві на 3-х сесіях, що тривали з перервами ввпродовж року. На цьому Соборі відбувся остаточний розкол між прихильниками автокефалії православної церкви в Україні і проросійськи налаштованим єпископатом. На 2-й сесії було прийнято проект Тимчасового положення про Українську Православну Церкву, який затвердив Московський патріарх Тихон (Бєславін). Цей проект було затверджено на III-й сесії Собору.

¹⁵ Тут процитовано частину Господньої молитви “Отче наш”: “І прости нам провини наші, як і ми прощаємо винуватцям нашим” (Мт. 6:12).

¹⁶ Тут: молитва Ісуса Христа в Гефсїманському садку: “І трохи далі пройшовши, упав Він долілиць, та молився й благав: Отче Мій, коли можна, нехай обмине ця чаша Мене... Та протє, – не як Я хочу, а як Ти” (Мт. 26:39).

Стенограма ранкового засідання

18 жовтня 1927 р.

День другий (18 жовтня), ранок

Праця Собору розпочинається молитвою о 10-й годині.

Головує прот. о. Л. ЮНАКІВ. На черзі дня обрання Комісії.

Всеч[есний] о. К. Малюшкевич дає інформацію про потребу обрати ТЕОРЕТИЧНО-ІДЕОЛОГІЧНУ комісію для розгляду питань I, II і III розділів програми Собору і пропонує таку конструкцію Комісії: представник Президії ВПЦР, представник Президії Собору й один із членів Собору, по обранню.

Голова прот. Л. Юнаків запитує, чи згода Собору з такою конструкцією комісії [?]

Собор дає свою згоду. Називаються кандидатури у члени комісії. Від ВПЦРади – всеч. Н. ШАРАЇВСЬКИЙ; від Президії Собору – В.М. ЧЕХІВСЬКИЙ і від Собору всеч. о. Ф. СЕРГІЄВ.

Бр. В. М. Чехівський вносить пропозицію, щоби, крім зазначених трьох осіб, в праці Комісії взяли участь члени Собору, які побажають працювати у цій Комісії.

Всеч. о. К. Малюшкевич додає, що до складу комісії входять також і всі доповідачі по розділах.

З цими додатками Собор цілком погоджується.

Всеч. єп. К. Малюшкевич: Друга комісія – ЦЕРКОВНО-ОРГАНІЗАЦІЙНА; справа з цією комісією неясна, а саме, що входить в її працю; по регламенту цій Комісії належать IV і X розділи програми Собору, але можливо їй передати V і X розділи. Конструкція її така-ж, як і першої. Від Президії ВПЦР у склад комісії виставлена кандидатура всеч. єп. П. РОМОДАНОВА, від Президії Собору – В. М. ЧЕХІВСЬКИЙ і від Собору священник СМАЛЬ, які Собором і стверджуються.

Голова – прот. Л.Юнаків запитує, чи є згода Собору з тим розподілом, який визначено для праці цієї комісії по регламенту Собору [?]

Всеч. єп. К. Малюшкевич зазначає, що функції цієї комісії по регламенту не зовсім з'ясовані і вносить пропозицію, щоби IV розділ програми виключити,

а включити розділ V і X; із V-го розділу виключити пакт під літерою Г), що стосується до фінансової справи.

В. М. Чехівський зв'язує IV розділ з V тому, що огляд минулого життя Церкви дасть матеріали для викреслення* плану майбутнього життя й гадає, що IV розділ слід передати ЦЕРКОВНО-ОРГАНІЗАЦІЙНІЙ Комісії, а фінансову справу з V-го розділу виділити до Фінансової Комісії.

Голова – прот. Л. Юнаків: Таким чином є дві пропозиції: єп. К. МАЛЮШКЕВИЧА і проект регламенту.

Всеч. єп. [П.] Ромоданів: По скільки* мені Собор доручає працювати в цій Комісії, я дозволю собі сказати, що IV розділ по суті своїй є інформаційний і стосується до минулого життя УАПЦ; оцінка більш важливих моментів з минулого й накреслення перспектив на майбутнє, це є, так-би мовити, ввід до свідомості Собору, підготовчий до V-го розділу; IV розділ програми викличе обмін думок; Собор мусить виявити свою волю до минулого Церкви й дати вказівки щодо розгляду V пакту. Коли-ж приєднати і IV розділ, то ускладниться організаційна праця, це значить викликати багато думок і тоді Комісії трудно буде зберегти волю Собору.

Я розмежую IV і V пакти, але тісно зв'язую їх з працею Собору і прошу Собор виявити свою волю; вона буде священна для комісії; приєднується до пропозиції всеч. о. К. МАЛЮШКЕВИЧА.

В. М. Чехівський: Це справа зовсім не принципова й можна її розглядати і так і інакше, коли є змога й сила.

Голова – прот. Л. Юнаків: Ставлю на голосовання пропозиції в порядку внесення: I – проект регламенту, цебто Комісія розглядає IV й X розділи – “за” – 59 голосів, “проти” – 42, “утрим[ались]” – 17.

II – пропозиція всеч. єп. К. МАЛЮШКЕВИЧА: щоби Комісія розглянула V і X розділи за винятком із V розділу фінансової справи (п.Г) – “за” – 68, “проти” – 29, “утрим[ались]” – 21”, ця пропозиція приймається.

Голова – прот. Л. Юнаків: “Поступило запитання, яким правом голосу користуються ті члени, які побажають працювати в Комісії” [?]

Свящ. Бранько: “Це запитання зайве, бо кожний член Комісії є правомісний член Собору”.

П. К. Сторчівко: “О[тець] Бранько помиляється, бо коли всі будуть з ухвальним голосом, то виявить багато сваволі”.

В. М. Чехівський: “Справа ясна й обговорюванню не підлягає”.

Всеч. єп. Ю. Калішевський: “Справа зовсім не ясна й може викликати багато непорозумінь, які внесуть дезорганізацію в роботу Комісії”.

Свящ. Басовол: “Члени Собору не можуть вносити дезорганізації”.

Свящ. Левицький: “Кількість членів Комісії треба обмежити”.

Всеч. архієп. Ф. Сергієв: “Це все даремні балачки: ніколи на Соборах так не робиться. Вирішував справи сам Собор, а не Комісії; їх праця підготовча й тому боятися нічого”.

* Так в тексті.

Голова – прот. Л. Юнаків ставить на голосування таку пропозицію: всі члени Комісії мають право ухвального голосу.

Більшість голосів Собор ухвалює цю пропозицію.

Всеч. архієп. Н. Шараївський (*вносить заувагу*): Записується в Комісію багато, а працює мало; і вносить побажання, щоби всі, хто записався брали участь у праці Комісії.

о. Мітрополіт В. Липківський додає, що Комісія дійсна при всякій кількості її членів.

Собор приймає цей додаток і побажання всеч. Н.Шараївського.

Всеч. єп. К. Малюшкевич: На черзі обрання Комісії по розгляду У пакта програми Собору: обслідування минулого життя УАПЦ. Для розгляду цього пакта потрібно обрати нову Комісію, але треба визначити взаємовідносини цієї комісії з тією, що вже працює з доручення Передсоборної Наради¹.

В. М. Чехівський зазначає, що, коли Собор буде утворювати нову Комісію, то склад її треба обирати на загальних підставах із членів Собору; Комісія ця матиме своїм завданням огляд минулого життя УАПЦ.

Всеч. єп. П. Ромоданів: “Коли завданням Комісії буде огляд минулого життя УАПЦ, то це одно, а уповноважені від усіх церковних округ з доручення Передсоборної Наради працюють над сводкою того документального матеріалу, що його здобуто за два місяці; я є член підслідственої організації; хотілось би знати хто із членів Собору матиме сміливість за три дні оглянути матеріали, що здобула слідча комісія за два місяці й дати висновки. Наслідки можуть бути не корисні; треба дати ці Комісії інші функції”.

В. М. Чехівський запитує, як визначались члени Комісії від округ.

Всеч. єп. П. Ромоданів: З наказу Предсоборної Наради Округовим Церк[овним] Радам було доручено перевести обрання членів Комісії через пленуми Округових Рад; в умовах нашого життя через Собори обрати членів Комісії не було можливости.

Всеч. архієп. К. Кротевич: Я гадаю, що Комісія не може бути названа слідчою; ми є уповноважені від церк[овних] округ округ; переважна більшість членів Комісії обрана на пленумах Окрцеррад. Коли Собор визнає нас Комісією по огляду життя УАПЦ, то це буде цілком природне; праця Комісії продовжується й на Соборі, як-же нас відокремлювати [?] Ми є члени Собору – представники від усіх церк[овних] округ і вносити щось суб’єктивне, як я зрозумів бр. Чехівського, ми не можемо. Треба лише доповнити склад цієї комісії членами від Собору.

В. М. Чехівський: “Ми змішуємо передсоборну роботу й Соборну. Предсоборна Комісія, в особі її представника, хоче стати Соборною. Я не пропоную усунення передсоборної Комісії, а лише кажу, що не треба її вливати “ін корпоре”² у склад Соборної Комісії; Собор повинен обрати комісію й включити в неї доповідачів на загальних умовах; комісія не може перетворитися з передсоборної в соборну”.

(З міст “правильно”).

П. К. Сторчієнко: Як член Передсобо́рної Комісії думаю, що Собор має право зробити цю комісію Собо́рною.

Голоса з місць: припинити балачки.

Всеч. о. К. Малюшкевич вносить пропозицію: до складу Комісії входять: представник ВПЦР, член Президії Собору, один представник від Собору й всі члени Передсобо́рної Комісії. Пропозиція приймається (“за” – 98, “проти” – 65, “утрим[ались]” – 7).

Голова – прот. Л. Юнаків: “Прошу називати кандидатів в Комісію”.

Всеч. єп. К. Малюшкевич: Президія ВПЦР свого кандидата не має й на протязі праці Собору дасть на затвердження; від президії Собору обирається В.М.ЧЕХІВСЬКИЙ, а від Собору – всеч. єп. В.САМБОРСЬКИЙ.

Голова – прот. Л. Юнаків: Слідуюча Комісія ЦЕРКОВНО-ГОСПОДАР-ЧА; прошу визначити її роботу та персональний склад.

Єп. К. Малюшкевич: Комісія має ясну роботу, що визначена в V-му розділі; від президії ВПЦР пропонується кандидатура бр. М.П.Кобзаря; від Президії Собору, будемо просити бр. ПОЛЩУКА.

Голова – прот. Л. Юнаків: Кого угодно Собору обрати в цю Комісію [?] Називають всеч. о. М. ПИВОВАРОВА.

Угодно Собору ствердити такий склад Комісії [?]

Собор більшістю голосів затверджує визначений склад Церковно-Господарчої комісії.

Голова – прот. Л. Юнаків: Далі організація церковно-освітньої Комісії; прошу назвати персональний склад цієї Комісії; робота її ясно визначена.

Єп. К. Малюшкевич: Від Президії ВПЦР – всеч. єп. Я. ЧУЛАЇВСЬКИЙ, а від Президії Собору всеч. арх. Н.ШАРАЇВСЬКИЙ.

Голова – прот. Л. Юнаків: Прошу назвати кандидата від Собору. Називають бр. КАВЕРДИНСЬКОГО. Угодно Собору ствердити такий склад церковно-освітньої Комісії [?] Ставлю на голосовання. Собор більшістю голосів стверджує церковно-освітню Комісію в складі: єп. Я.ЧУЛАЇВСЬКОГО, архієп. Н.ШАРАЇВСЬКОГО та бр. КОВЕРДИНСЬКОГО.

Таким же порядком стверджується Комісія Церковно-Богослужбова, – в складі: єп. Ф.СЕРГІЄВА – від Президії ВПЦР, священника М.ЧИЖСЬКОГО – від Президії Собору і всеч. єп. М.ЗАДВІРНЯКА – від Собору.

Голова – прот. Л. Юнаків: Ще треба організувати комісію по справі міжцерковних взаємовідносин. Хто входить в цю комісію від Президії ВПЦР [?]

Єп. К. Малюшкевич: ВПЦРада поки що кандидата в цю комісію не дає, а від Президії Собору пропоную просити Найпоч. о. Митрополіта й від Собору всеч. архієп. Ф. Сергієва.

Собор стверджує обох кандидатів в комісію по справі міжцерковних взаємовідносин.

Голова – прот. Л. Юнаків: Ще залишається одна Комісія – апеляційна; для цієї комісії вже є робота й вона повинна негайно приступити до праці. Прошу визначити склад її.

Єп. К. Малюшкевич: Від Президії ВПЦР прот. Х. ГОВ'ЯДОВСЬКИЙ, від Президії Собору прот. Л. ЮНАКІВ.

Голова – прот. Л. Юнаків: Прошу назвати кандидата від Собору. Називають бр. А.Н. ГУКА – угодно Собору ствердити Комісію в такому складі [?] Є пропозиція, щоб до складу Апеляційної Комісії увійшов Вищий Церк[овний] Суд і всі бажаючі. Угодно Собору прийняти таку пропозицію [?]

Собор стверджує названий склад членів Апеляційної Комісії й погоджується з пропозицією.

Всеч. К. Малюшкевич: Вносить пропозицію, щоби доповідачі не члени Собору в Комісії мали ухвальний голос, а в праці Собору – дорадчий. Пропозиція приймається.

Поступає заява всеч.єп В.Дахівника-Дахівського про те, щоби Собор звільнив його від обов'язків секретаря Собору. Собор ухвалює: задовольнити прохання всеч. В.ДАХІВНИКА-ДАХІВСЬКОГО й на його місце більшістю голосів обирає свящ. Порожнього.

Оголошується перерва на 10 хвилин

Після перерви головує В.М.Чехівський.

Всеч. єп. К. Малюшкевич: З технічного боку праця Комісій зараз не можлива; поки Комісії остаточно зорганізуються треба сьогодні перевести пленарне засідання.

В. М. Чехівський вносить пропозицію, щоби Церковно-Господарча Комісія, вкупі з тими представниками Комісій, що від Собору, розробили проект розкладу праці Комісій й подали на ухвалу Соборові.

Пропозиція приймається.

Голова В. М. Чехівський: Переходимо до ствердження порядку денного.

Всеч. єп. К. Малюшкевич: Порядок визначено в тих програмах, що їх роздано всім; є внесення, щоби розглядати зпочатку справоздання за минуле життя.

Всеч. архієп. К. Кротевич: Розглянути справу справоздання за минуле життя зараз неможливо, тому, що ми тільки ще знайомимося з матеріалами, це можливо не раніш 20/Х; ми повинні дати свій висновок, а ми його не маємо; треба триматися порядку, зазначеного у програмі Собору.

Голосованням проект зміни порядку відпадає.

Єп. К. Малюшкевич вносить пропозицію, аби IV розділ програми було розглянуто у четвер та п'ятницю. Більшістю голосів пропозиція ця приймається.

Єп. К. Малюшкевич пропонує сьогодні увечері з 5 до 8 год. перевести пленарне засідання Собору, а потім організаційні засідання всіх Комісій.

Всеч. архієп. К. Кротевич заявляє, що сьогодні з 5-ої години приступає до праці Комісія по дослідженню життя, а тому пленарне засідання слід відкласти на завтра.

Архієп. Ф. Сергієв протестує проти цього: був час для праці Комісії й затримувати Собор неможливо, хай комісія провадить свою працю паралельно праці Собору.

Свящ. В. Левицький висловлює побажання, щоб сьогодні всі комісії організувалися й приступили до праці.

Єп. К. Малюшкевич підтримує свою пропозицію, щоби сьогодні з 5 до 8 год. було пленарне засідання, а потім організаційне засідання Комісії.

Пропозиція ця більшістю голосів стверджується.

Голова В.М. Чехівський пропонує заслухати доповідь Мандатної Комісії.

Єп. К. Бей – Голова Мандатної Комісії: Повідомляє, що всіх делегатів на сьогодні прибуло 198, які й зареєстровані. Із них 16 єпископів, 99 священників, 4 діякони, 79 мирян. Мандатна Комісія повідомляє, що два представники Чернігівської округи представили мандати без підписів округового єпископа.

Справа з'ясовується єп. Червінським і Собор надає право цим делегатам.

На Роменщині Собор не відбувся, а була нарада духовенства й мирян, яка ухвалила делегувати на II-й Всеукр[аїнський] Ц[ерковний] Собор представників тих парафій, що матимуть кошти послати делегатів. Приїхали чотири з мандатами; прибуло два священника без мандатів. Собор надає право делегатів 2-й Всеукр[аїнського] Собору й тим двом священникам. Мандати Київських трьох парафій видані за підписом Параф[іальної] Церк[овної] Ради. З'ясовується, й цим делегатам надається право. Свящ. Забота пред'явив мандата Ніжинської округи, а всеч. єп. В. Самборський заявляє, що свящ. Забота є делегатом з Глухівщини¹. Справу з'ясовує єп. О. Червінський. Більшістю голосів стверджується, що свящ. Забота є член Собору. З'ясовується справа з делегатом Конотопської округи в тому напрямку, що коли делегат обраний Собором, не з'явився, то місце його заступає кандидат, обраний Собором, а не парафією.

Єп. К. Малюшкевич: Прошу Собор ствердити кандидатів від Президії ВПЦР в міжцерковну Комісію й в комісію по розгляду IV пакту програми; в першу Комісію Президія ВПЦР пропонує його, єп. К. Малюшкевича, а в другу – Х. Гов'ядовського.

Кандидатура всеч. о. [К.] Малюшкевича ухвалюється одногосно.

За кандидатуру о. Х. Гов'ядовського подано голосів: [“за”] – 70, “проти” – 46, “утрим[ались]” – 31.

Голова В.М. Чехівський: Кандидатура прот. Х. Гов'ядовського не пройшла, прошу Президію ВПЦР назвати другу кандидатуру.

Єп. К. Малюшкевич: Президія ВПЦР не виставляє другої кандидатури.

Голова В.М. Чехівський: Зараз 3 г[одини] і 50 хв[илин]; оголошую перерву до 5 годин вечора.

Прошу проспівати молитву перед обідом.

Собор співає “Отче наш”

ЦДАВО України. – Ф. 3984. – Оп. 4. – Справа 175. – Арк. 7–11; 39–43; 87–91. Копія. Машинопис.

КОМЕНТАРІ

¹ Див. док. № 87, стор. 609.

² “In corpore” (лат. – in corpore) – у повному складі.

Стенограма вечірнього засідання

18 жовтня 1927 р.

День другий (18 жовтня 1927 р.)
(засідання вечірнє)

Головує прот. Л. ЮНАКІВ.

Голова – прот. Л. Юнаків: На черзі дня – доповідь В. М. Чехівського: “СУЧАСНИЙ СТАН РЕЛІГІЇ ВЗАГАЛІ І ХРИСТІАНСТВА ЗОКРЕМА В СВІТОВОМУ ЖИТТІ”

В. М. Чехівський: “Собор представників всієї Української Автокефальної Церкви не може минути питання про сучасний стан релігії взагалі і християнства зокрема в світовому житті. Треба дати собі відчит, що діється з релігією в світі. Релігії не християнські не тільки не зникають, даючи дорогу безрелігійності, а навпроти виявляють живучість і розвиток. Наприклад, релігія індуїзму дала останнього часу великий всенародній релігійний рух і піднесення. На чолі цього руху стоїть Махатма Ганді¹. Він в одному з центрів європейської цивілізації (Англія) пройшов вищу світову науку, пережив в собі добу атеїзму, після був під могутнім впливом християнства, зокрема під впливом Л. ТОЛСТОГО², з яким вів переписку. Вернувшись до праці серед індусів (в південно-африк[анських] колоніях Англії)³, Махатма поєднує з індуїзмом ідеологічні змагання християнства до визволення “менших”, упосліджених братів, пригнічене робітництво індуське, паріїв. Воно вносить християнську ідею непротивенства злу злом в справу організації боротьби паріїв за визволення, але надає цій християнській ідеї частки індуїстичного світогляду, власне, частки безоглядного терпіння. Звідти походить сучасний релігійно-громадський рух в Індії під проводом Ганді. Виходячи з релігії, рух простує до нац[іонально]-громадського визволення від імперіялізму, англійською дорогою пасивного супротивенства в боротьбі, відмовленням від співробітництва з Англією у всіх сферах життя. (Книжка Ромена Роллана⁴ “Махатма Ганді” 1923)⁵.

Коли в наші часи йде відживлення й підсилення індуїзму, не спадають в своїх течіях й інші християнські релігії, а простують дорогою шукання Бога (Рим. I, 19–20, II, I4–I5)⁶.

Серед релігій світу християнство й зараз, як і раніш, в світовому житті є надзвичайною силою творчості, піднесення людського життя до вищих ступнів у всіх галузях: і в науці, і в письменстві, і в мистецтві, і в державному будівництві, і в матеріальній культурі. Світову культуру й зараз підносить творча сила подвигу любові, християнського духу християнських народів.

Християнські церкви світу на землі завше й зараз переживають боротьбу. Земна церква – войовнича церква. Стан боротьби робить неминучими гріхи, напади на Церкву, наклепи. В боротьбі проти Христової Церкви у сучасному житті світа повстали два вида супротивників.

Перший з супротивників – це старі гнобительські верстви суспільства. Це потайний ворог. Він на очі видає себе за прихильника, покровителя й віри, й церкви. В дійсності, справді ці гнобительські верстви й безбожні, і протицерковні. Вони лише намагаються вжити авторитет Церкви на пригноблення й використання менших братів, працівників.

Цей ворог діє по всіх християнських країнах. Сила його велика. Він використовує й упривилейовані кола в Церкві, князів Церкви. Так, наприклад, князі в церкві з папистів і зараз у Мексиці* борються політичними засобами (бойкотом економічним) за соц[іально]-політ[ичну] владу в суспільстві.

Друга ворожа релігії й зокрема християнству течія виникла від першої, під її впливом, від її спокуси. Друга течія виходить з розуміння релігії лише як засобу панування першої. Приймаючи за релігію лише перекручення релігії руками гнобительських верств, друга течія, виступаючи проти старої верстви панства, веде боротьбу, взагалі, проти релігії й антирелігійною пропагандою^{2*} й різними іншими засобами. Християнство не здається не перед першою, ні перед другою силою. Воно ще певніше йде вперед за Христом, здійснюється ще вище до звершенства Отця Небесного.

Погляньмо на науку сучасного світу. Вона вже відкинула божка марновірства, фетіша матеріалізму. Вона підносить силу Неокраяного Життя, Духа Творчого, Вічного Будівника. (Сучасні визнання фізиків, фізіологів, природників).

Світове письменство (література) могутньо й рясно дає переживання релігійні, християнські, як живу, творчу силу. Сучасна французька (Ромен Ролан, неокатолицька величезна течія), англійська (Уельс)⁷ Німецька (Шпрінгер), Американська (Ентон^{3*} Сінклер)⁸ літератури підносять, як живу, свіжу й велику силу, релігійні переживання.

Саме християнство піднімає вище боротьбу за здійснення своїх заповітів.

Великі змагання до подолання розбрату, рабства дрібним справам бачимо в голосі церкви під час Стокгольмської Світової Християнської Конференції⁹ і сьогодні під час Лозанської Конференції¹⁰.

Віра Христова живе й веде людину до правди й світла звершенства Отця Небесного.

* В тексті – “Мексеці”.

^{2*} В тексті – “пропагандою”.

^{3*} В тексті – “Ептон”.

Голос нашої Укр[аїнської] Авт[окефальної] Прав[ославної] Церкви визначає місце християнства в сучасному світовому житті тими думками, що виявилися в тезах, поданих до світової християнської конференції в Стокгольмі. Думки ці такі:

I. Обов'язки церкви перед божим промислом у світі*

1) Божий Промисел діє в усіх творчих сторонах світового й, зокрема, людського життя. Церква, свідомий і вільний діяч надзвичайного промислення Божого, правує до розкриття й розвитку творчої праці Божого Промислу в світовому житті й, зокрема, людському.

2) Церква правує людьми до діла визволення всього природного життя, всієї живої тварі в свободу слави дітей Божих (Посл. до Рим.)¹¹.

3) В людському житті церква свідомо підносить добру творчі[сть] людей в усіх галузях: в науці, мистецтві, в державнім – громадським будівництві й в матеріальній культурі, організаційною працею й словом.

II. Церква та економічні й індустріальні проблеми

1) Розвиток людського життя й потреб його, нужди й стражд[ання] ніколи не покривається економічним і індустріальним розвитком. Економічний й індустріальний розвиток лише перемінятиме форми страждань, вестиме до нових витончених^{2*} форм.

Християнське милосердя – це виявлення любови, уваги, допомоги всебічної братові, завше матиме місце, й силу, й вартість незаміниму, й при більш удосконалених індустріальних і економічних формах.

2) Християнське милосердя не повинно бути й не може бути поставлене на місце творчого, доброго, економічного й індустріального розвитку; зневажити економічний й індустріальний розвиток во ім'я перемоги християнського милосердя неможливо; творчість, удосконалення економічного й індустріального життя дає більш і кращі знаряддя й способи в руки доброї волі також і в руки милосердя християнського.

3) По Новому Заповіту Христа Церква повинна дбати, щоб перемогати в житті прояви сил смерті: голода, злиднів, голиз[ни], беззахистности, неволі, хижацтва. Церква повинна досліджувати промислове й економічне життя з морально-християнського боку, з'ясувати лінію можливого впливу на піднесення його й діяти на це піднесення християнськими церковними способами й силами,

* Тут і далі назви підрозділів подаю великими літерами з підкресленням в тексті оригіналу.

^{2*} В тексті – “фітончених”.

своїм прикладом. В ССРР¹² церква позбавлена можливості працювати над організацією удосконалення й економічного й промислового життя. Але зразковою працею окремих християн у сфері промисловості й економіки підніметься свідомість громадська й церква зможе стати до творчої праці й в економіці й промисловості.

III. Церква та соціальні й моральні проблеми

1) Християнська мораль вимагає [найвищого] розвитку моральних здібностей і найвідповідальнішого й найповнішого прикладення їх до професії. Рівень громадського життя ніколи не може досягти цілковитого задоволення цієї моральної вимоги, бо вона абсолютного необмеженого значіння, бо самий розвиток здібностей є необмежений. Та піднесення й удосконалення громадського ладу до вищого ступеня для задоволення моральної вимоги найвищого розвитку здібностей можливе й повинно бути. Церква повинна досліджувати соціальне й моральне життя, виявляти лінію роботи піднесення громадського життя до моралі й підносити енергію вірних до найповнішого здійснення в громаді, погодження здібностей з професіями.

2) Юнацтво вимагає особливої уваги до себе, бо нестійкість* цього стану часто веде до рішучих для всього життя хибних напрямів. Церква підносить силу волі, ясність духа, певність і надії юнацтва; дає чистоту життя. Церковні діячі особливу уважність виявляють до боротьби духа в юнацтві. Дружба, бесіда, спільна участь в церковному мистецтві, в шуканні істини, різні форми організації християнського юнацтва – шлях церковної праці.

3) Церква, благословляючи подружжя, йде до піднесення переживань краси й сили одружіння – передавання й розвитку життя нових істот – дітей. Церква виявляє незаміниму й повну життя чистоту, й силу, й красу подружньої любови, що здійснюється в житті дітей. Визволення любови від підлягання рабства лоскоту сексуальних нервів – завдання Церкви, як і справа розкриття гидоти, підлоти, нікчемности, обману сексуальної розпусти, що ложно лише прикривається образом свободи. Формальні зобов'язання шлюбні, без житні любови, ведуть також до родинного й соціального розкладу й вимагають боротьби проти них Церкви. Церква в ділі боротьби з сексуальними пороками йде до оздоровлюючого впливу на соціальне й політичне життя, поскільки воно своїм напрямом сприяє сексуальній гнилизні. Обмеження впливу Церкви на сексуальні відношення веде до морального занепаду громадянства й до загрози життю нації.

4) Боротьба Церкви з злочинством не обмежується лише роботою слова, служби Божої, вихованням, а переходить і в сферу громадського життя. Завданням Церкви є дослідження причин злочинства в громаді, розкриття їх, виявлення лінії боротьби з ними і вплив церковними засобами й силами на громадянство в напрямі удосконалення громадського ладу. Церк[овн]ою справою є й організація громад для боротьби з злочинством і злочинськими організаціями.

* В тексті – “нестійність”.

5) Ледарство й неминуче зв'язаний з ним паразитизм, а також і хижацтво – гнобительство, хоч і під формою закону, являється одним з видів злочинності. Відношення до нього таке, як і взагалі до злочинностей.

IV. Церква й міжнародні відносини

1) Всеукраїнський Православний Церковний Собор у м. Києві 14/X нов. ст. 1921 р. так обмежує всесвітній-міжнародній характер Церкви¹³: “1) Християнство є релігія безмежного удосконалювання духу людського в неосяжному прагненню його сполучитися з своїм одвічним першоджерелом й Духом Божественним”. Християнство вимагає від цілої Церкви в цілому й її окремих частин, в невинному й безмежному поступові удосконалювання, виявлень вільної духовної творчості, через це християнство вимагає цілковитої незалежності одного церковного організму від другого, бо вільна творчість взагалі, духовна зосібна, може тільки виявлятися в сполученню впливів місцевих одмін культури, історії, народності.

2) Всесвітня Православна Христова Апостольська Соборна Церква об'єднує окремі автокефальні Церкви. Автокефальні Церкви народів і країн вільно єднуються в Всесвітню Єдину Православну Апостольську Христову Церкву.

3) Церкви – громади, або парафії, в яких окремі вірні об'єднуються поміж собою вільно, без примусу, вірою, любовію, надією християнською – в свою чергу вільно з'єднуються в Церкви окремих народів: Грецьку, Болгарську, Сербську, Арабську, Грузинську, Чеську, Москвинську, Українську та інші.

4) Органом всесвітнього міжцерковного об'єднання повинен бути орган вибраних представників усіх автокефальних церков.

5) Ніякого підлягання церкві окремого народу церкві другого народу бути не повинно.

6) Хто допомагається провадження або завдання підлягання Церкві одного народу Церкві другого народу, той є супротивник Христової братерської Церкви й повинен бути виключений з Церкви.

7) Ні одверте підбиття примусом однієї Церкви під владу другої, ні прикриття – в формі автономії – не може бути допущене в Всесвітній Церкві.

8) Проповідь всесвітнього братерства людей повинна бути здійснена в повній силі. Од* цієї проповіді повинна бути рішуче й ясно одкинута проповідь “во ім'я неначе братства” асиміляції, ковтання хижаків-народів-працьовників. Проповідь братерства є проповідь з'єднання з вільним і повним розвитком сил кожного, а не проповідь з'єднання через підлягання одного народу другому. Ні англієць не повинен стати негром, ні негр англійцем, ні українець – поляком, або москвином, ні навпаки, а всі повинні стати свідомими людьми, братами, розвиваючи свої народні й індивідуальні творчі особливості до найвищого рівня.

* В тексті – “Об”.

9) Нація – ява біологічного порядку. Сила національного життя сприяє різнобарвності життя й культури; існування нації оберігає розвиток світової культури. Християнство, благословляючи природу й підносячи її до вищого, благословляє й національне життя, й працює над піднесенням життя всіх і кожного народів до найвищого ступня: “Ідіть і научіть всі народи” (Мф. 28, 19)¹⁴.

“Сповнились усі духом Святим, і почали розмовляти і різними мовами, як дух давав їм вимовляти” (Діян. 2, 4)¹⁵.

Не асиміляція й убивство окремих народів, а спілкування всіх і піднесення життя кожного – щоб “жили й надто жили” (Єван[геліє])¹⁶ – завдання християнства.

10) Церква може самоодверженно, рішуче й одверто нищити словом і організацією душ основні причини війн: імперіялізм, хижацтво, класове гнобителство міжлюдне.

11) Разом з тим Церква може й повинна підносити в окремих народах і в міжнародньому стосуванні організації й течії творчі, які-б могли в усіх сферах життя стати проти війн.

12) Боротьба з міжнародньою війною не повинна бути захистом сучасного внутрішнього ладу в світі, ладу гнобителства й національного й класового, й індивідуального, – ладу “тихої”, “мирної” але пагубної війни. В першу чергу треба вирвати той піднятий меч, що направлено на зміцнення внутрішнього гнобителства, бо війна йде і в мирний час, пуля не вгаває. Треба проповіддю миру дійсного, мира братерства, а не мира експлоатації попереджати війну. Поки занесено меча над головою пригніченого, ніхто не може останнього руки з оборонним мечем задержати, це може зробити лише він сам. Другий може лише підставити під удари тіло своє й ним розвести удари мечів, коли словом не міг спинити насильства.

13) Організація такого церковного союзу міжнароднього братерства є завданням Церкви. Союз повинен бути скерований на боротьбу з гнобителством, хижацтвом. Союз допомагає піднесенню життя скривджених націй, бореться проти вживання діла Церкви на гноблення національне, індивідуальне, класове. Союз допомагає обміну творчої праці між церквами, що входять в Союз. Творча думка, твір святого мистецтва, удосконалення організаційне – всі такі здобутки життя однієї Церкви через всесвітнє церковне братерство повинні бути передані для вільного вжитку удосконалення.

14) Нація, як удосконалення і спілкування біологічного й соціального порядку, є явою творчою в СВІТОВОМУ людському житті. Шлях до всесвітнього добра йде через націю, через піднесення життя нації й кожна християнська Церква, й церковна громада, й християнин усіма своїми силами й здібностями служить любовію піднесенню й удосконаленню життя нації. Хто скаже: люблю все людство, а зневажить хоч малу націю, той є лжець і обманщик, бо як він може любити все людство, коли зневажає окрему націю (Посл[ання] Іоан[на])¹⁷.

15) І Церква, і окремих християнин служить піднесенню державного життя до найвищого ступеня удосконалення, до знищення державної експлоатації,

насильства, гнобительства творчих сил, до завершення Держави в вільну творчу спілку. Окремий християнин повинен вибрати й найти шлях організованої науково боротьби за удосконалення соціального політичного, економічного й національного життя Держави. Християнин не може умити рук¹⁸, бути байдужим у державному житті, він повинен активно йти до удосконалення державного життя. Партія, в якій може працювати християнин не може гнітити релігійну совість людини й не може служити поневоленню індивідуальному, соціальному, національному. Християнин повинен активно будувати творчі політичні товариства й державні організації.

16) Державне будівництво й творчий закон, що нищить насильство й деспотизм є виявлення Божої волі й природній промисел. І через те творчий закон, що нищить гнобительство й хижацтво, що виявляє Божу волю, є установа святая*.

17) Заміна міждержавної війни міжнароднім законом, законним мирним порядком є предметом проповіді Церкви й її організаційної праці та Церква повинна бути уважною, щоб законний міжнародній порядок, що замінить насильство війни, не став гарантованим насильством мирного часу, тихою війною, що гнітить, і гнобить, і губить, і нації, і класи, і індивідуальне життя гірш ніж міжнародня війна. Церква повинна розважати, й забезпечення держави від зовнішніх потрясень не сприятиме більшій моці, а тим і більшому гнобительству в середині держави тих класів, що гнітять і, вже не боячись за свою владу зовні, ще з більшою силою піднімуть душогубство гнобительське. Церква повинна розкрити ложний громадський мир, який фактично являється затягнутою війною, затяжним убиванням людського життя (напр[иклад], гніт соціальний, національний, індивідуальний в Захід[ній] Україні, що провадиться по мирному мандату 1922 року під владою Польщі й Румунії)¹⁹.

18) Зовнішнє міжнароднє замирення, хоч-би законними формами – ніщо, коли в середині держав продовжується “законна” мирна війна – знущання над життя[м], згуба життя. Церква з початку шукає Царства Божого миру дійсного, правдивого у внутрішньому народньому житті, а потім уже переходить до здійснення його в міжнародному стосуванні.

19) Праця примирення й братерства може полягати лише в перетворенні, переродженні гнобителів, хижаків в братів. Милосердя християнське повинно бути виявлене в усій повноті, воно є авангард боротьби християнства проти ненависті гнобительства. Та гостре повинне бути одмежування від ложного обман[но]го милосердя, що притушує енергію боротьби з гнобительством класовим, національним або індивідуальним. Притушення, присипляння пригнічених подачками, купівля совісти рабів, щоб були покірні, під видом милосердя є гидке предательство християнства.

20) Вербування невірних, несвідомих adeptів в Християнську Церкву шляхом подачі грошей (під видом милосердя) є формою симонії²⁰.

* Так тексті.

V. Церква й християнське виховання

1) В вихованні християнської особи Церква повинна одійти від системи лже-християнського смиренства й покори, що робила й виховувала “німих і підлих рабів” (слова [Т.] Шевченка)²¹ людського гнобительства. Християнство повинно виховувати смілих борців за братерство, повних самодіяльності й рішучости.

2) В вихованні громадського братерства Церква йде шляхом церковної самодіяльності, церковної самоорганізації, церковно-громадської творчости, шляхом соборноправности. Організація братерської допомоги є ділом Церкви.

3) Виховання міжнародного братерства досягається громадською організацією Церкви, боротьбою з гнітом національним і ученням про розвиток вільний і рівний життя націй.

VI. Методи спільних зусиль християнських громад

1) Причини роз'єднання християнських громад одна* – стремління до господства над націями й класами й здійснення цього стремління через церковні організації. Боротьба за єдність церковних громад може бути лише боротьбою проти використання церковного життя й церковних організацій для зміцнення національно-соціального індивідуального гніту.

2) Базою для продовження праці – може бути не шукання формулювань думання й теоретичних уявлень, а рішуча робота в напрямі практичного реального усунення з церковного життя руки гнобительства “князів тьми віку в сього”²².

Далі В. М. Чехівський зачитує такі тези своєї доповіді про сучасний стан релігії взагалі й християнства зокрема в світовому житті:

1) Розвиток громадського життя викликає зараз більш уважне, навіть, загострене відношення до релігії, як громадського чинника.

2) Одні шари людської громади, старе панство, вживають й тепер релігію, як засіб утримання свого панування й намагаються пособляти з такою метою релігії. Байдужі в істоті до віри й, навіть, іронічно настроєні до релігійних ідеалів, ці кола зловживають релігію й тим сприяють розкладу релігійности багатьох й пониженню авторитету релігії в де-яких частках людства.

3) Є кола в людській громаді, що йдуть просто й відкрито проти релігії, віри в Бога, з суперництва з тими шарами людства, яких згадали ми в попередній тезі, атеїсти ці вживають і теоретичних, і практичних заходів, щоб знесилити релігію.

4) Релігія в сучасному світовому житті не піддається ні першим, визискувачам релігії, ні другим, противникам її; вона діє в сфері іншій, незалежній від соціальних і політичних угруповань. База її – Неокраяне життя”.

Сп. М. Карабіневич: Чи не оголосила Індія Махатма-Ганді* своїм Месією [?]

В. М. Чехівський: Вона вважає його своїм пророком і вождем.

* Так тексті.

Сп. Ю. Жевченко: В[олодимир] М[усійович Чехівський] сказав, що Махатма-Ганді вживав принцип непротивенства “злу – злом”. Під час перебування свого в Англії він був під впливом атеїстичної течії. Ганді виїхав до Англії 12 років: учився в Вищій школі правознавства; весь час був вірним релігії своїх батьків. Батьки його належали до школи індуїзму Джойна²³, головним принципом, якої було непротивенство злу любовію (Ахізма)²⁴.

В Ноталі²⁵ (Південна Африка) в боротьбі з англіканським гнобительством Ганді вживав, як зброю, принцип непротивенства злу примусом, а не злом, і в тій боротьбі досяг перемоги. Релігійний світогляд Ганді був виявленням віри його народу. Свій нарід він закликає до древньої мудрости Упанішад* та Вед (індуській священні книжки)²⁶. Він одверто зазначив, що не відкидає навіть культу ідолів. В навчанні Христа на його велике враження зробила Нагірня проповідь²⁷. Вона осяяла його думкою про доцільність вживання принципу непротивенства злу примусом. Ні в вірі індуській, ні в Євангелії Христа не має навчання про непротивенство “злу – злом”.

В. М. Чехівський: Коли Христос навчає не відповідати на образи образою, він цим самим учить не противитись злу злом (Мтф. V. 39)²⁸. За наукою Ганді, як засіб боротьби, індуський нарід вживає відмовлення від співробітництва з англійською владою, цеб-то вживає пасивне супротивенство.

Архієп. Ф. Сергієв: Ближче до діла. Ближче до свого Месії – Христа.

В. М. Чехівський: Коли мова йде про вплив і діяння науки Христової на представників інших релігій, то ми творимо діло близьке Месії – Христу, коли-ж будемо зневажати менших братів з інших релігій, то будемо далеко від Христа^{2*}.

Всеч. о. М. Задвірняк: Шведський комуніст Хехлунд відкидає деякі засоби антирелігійної боротьби й каже, що їх вживати не треба, а взагалі з релігією треба боротися з удосконаленими засобами²⁹.

В. М. Чехівський: Творчість християнського життя й є шляхом безмежного удосконалення до звершенства Отця Небесного.

Голова – прот. Л. Юнаків: Чи угодно Соборові заслухати ще доповідь бр. Є.Бачинського [?]

Сп. К. Малюшкевич пропонує зробити перерву й після неї розпочати засідання соборних комісій.

Голова – прот. Л. Юнаків: Поступило запитання, коли будуть вибори Президії ВПЦР.

Сп. К. Малюшкевич: Справа ця остаточно ще не вирішена, бо не одержано належного дозволу від Уряду.

Голова – прот. Л. Юнаків: засідання припиняється.

Молитва

ЦДАВО України. – Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 175. – Арк. 12–18; 44–50; 92–98. Копія. машинопис.

* В тексті – “Унанішад”.

^{2*} Один рядок тексту викреслено на машинці.

КОМЕНТАРІ

¹ *Мохандас Карамчанд Ганді (Махатма)* (1869–1948) – видатний індійський громадсько-політичний діяч, засновник доктрини “гандизму”. Народився у гуджаратському князівстві Порбандар в родині міністра. Юридичну освіту отримав у Великобританії у 1891 р. З 1893 р. у Бомбеї відкрив адвокатську контору. Впродовж 1893–1914 рр. перебував у Південній Африці в якості юрисконсульта гуджаратської торгівельної фірми. В Південно-африканських провінціях розгорнув боротьбу проти расової дискримінації та утисків індійців. Після повернення до Індії у 1915 р., Ганді продовжив боротьбу і очолив Індійський Національний Конгрес, на чолі якого був впродовж 1919–1947 рр. За його діяльність був названий “Батьком нації”, апостолом ненасилля та загальнонаціональної згоди. Вбитий релігійним фанатиком у м. Делі в січні 1948 р.

² *Толстой Лев Миколайович* (1828–1910) – видатний російський письменник, засновник толстовства в Росії, релігійний мислитель, граф. Через критику Православної церкви в Росії, а також за спробу укласти нове Євангеліє наказом Святійшого Урядуючого Синоду РПЦ його було відлучено від церкви у 1901 р. і виголошено анатему. Автор художніх творів “Война и мир”, “Анна Каренина”, “Воскресенье”, “Крейцерова соната” та ін.), філософсько-релігійних та релігійно-етичних праць “Краткое изложение Евангелия” (1881), “В чем моя вера” (1884), “Как читать Евангелие и в чем его сущность?” (1896) та ін.

³ Наприкінці XIX ст. Великобританія почала розширювати свої колоніальні володіння в Африці (Занзібар, Британська Центральна Африка, Уганда). За сприяння англійського уряду захоплення територій в Південній Африці, які здійснювали д-р Джемсон і Сесіль Родс призвели до англо-бурської війни (1899–1902) за південно-африканські території між голандськими переселенцями та англійцями. Великобританія захопила Трансвааль та Вільну державу (Помаранчова Республіка). В антиколоніальному русі проти англійців брали участь афро-християнська церква, національні сили, а також організований проти дискримінаційної політики рух індійців за свої права. Найбільш відомою організацією, яка сприяла цьому рухові був Індійський конгрес в Наталі, який був створений у 1894 р. за ініціативою Мохандаса Карамчанда Ганді.

⁴ *Ромен Ролан (Rolland, Romain)* (1866–1944) – французький письменник, громадський діяч, вчений-музикознавець, професор Сорбони, його твір “Історія опери в Європі до Люлли та Скарлатті (L’Histoire de l’opéra en Europe avant Lulli et Scarlatti, 1895) був першою в Сорбонні докторською дисертацією з музики, автор романів, оповідань, біографічних нарисів, музично-теоретичних праць, лауреат Нобелівської премії (1915). Листувався з російським письменником Л. Толстим. Автор кількох життєписів видатних історичних діячів: “Життя Бетховена” (La Vie de Beethoven, 1903), “Мікеланджело” (Michel-Ange, 1903), “Життя Толстого” (La Vie de Tolstoi, 1911), “Махатма Ганді” (Mahatma Gandhi, 1924), “Життя Рамакрішні” (La Vie de Ramakrishna, 1929), “Життя Вівекананди та всесвітнє євангеліє” (La Vie de Vivekananda et l’vangile universel, 1930). Помер у Везелі (Франція) 30 грудня 1944 р.

⁵ Правильно: художньо-мемуарний твір французького письменника Ромена Ролана “Життєпис Махатми Ганді” (Mahatma Gandhi) вийшов друком у 1924 р.

⁶ “Тому що те, що можна знати про Бога, явне для них, бо їм Бог об’явив. Бо Його невидиме від створення світу, власне Його вічна сила й Божество, думанням про твори стає видиме. Так що нема їм виправдання” (Римл. I: 19–20); “Бо коли погани, що не мають Закону, з природи чинять законне, вони, не мавши Закону, написане в серцях своїх, як свідчить їм сумління та їхні думки, що то осуджують, то оправдовують одна одну...” (Римл. II: 14–15).

⁷ *Уелс Герберт* (1866–1946) – видатний англійський письменник-фантаст, автор фантастичних творів “Війна світів”, “Перші люди на Місяці”, “Іжа богів” та ін. В своїх романах вказував на небезпеку використання науки в антигуманних цілях. В центрі уваги письменника є людина і тому в своїх романах У. наголошував на моральному аспекті поставлених проблем.

⁸ *Сінклер (Sinclair) Ентон Білл* (1878–1968) – американський письменник, публіцист прибічник ідеї ненасильницького впровадження соціалізму. В своїх т. зв. “соціологічних романах”, які мають документальний і публіцистичний характер, викриває соціальні негаразди в суспільстві та натуралістично демонструє трагічну долю соціальних низів (“Джунгли”, 1905; “Король Уголь”, 1917; “Джимми Хиггинс”, 1919; “Нефть!”, 1927).

⁹ Стокгольмська конференція 19–25 серпня 1925 р. “Віра й життя” була присвячена 1600-літтю Нікейського Собору (325 р.). Головні святкування з нагоди ювілею відбулися в Англії у Вестмінстерському аббатстві за ініціативою Архієпископа Кентерберійського. Були присутні Вселенські патріархи – Олександрійський Фотій та Єрусалимський Даміан, представник Константинопольського патріархату митр. Германос (Сегеді), митр. Антоній (Храповицький), митр. Євлогій (Георгієвський), та ін. Після святкувань ці делегації направились до Стокгольму (Швеція) на конференцію “Життя та дія” (“Life and Action”) 19–25 серпня 1925 р., головою якої був примас Швеції архієп. Упсальський Натан Седербьом. На конференції, яка пройшла по лінії соціального християнства, йшлося про відсутність єдності між християнськими церквами в світі, про шкідливість міжцерковного суперництва. Натан Седербьом звертався до митр. Василя Липківського із закликом прибути на конференцію, але через неможливість виїхати з УРСР обраних представників – Володимира Чехівського і архієп. Олександра Ярещенка, ВПЦР просила своїх представників у Західній Європі Сергія Шелухіна і Євгена Бачинського репрезентувати УАПЦ.

¹⁰ Конференція 1927 р. в м. Лозанна (Швейцарія) була запланована в Женеві у 1920 р. і стала продовженням Стокгольмської конференції 19–25 серпня 1925 р. Вона проходила під гаслом “Віра і церковний устрій” (“Faith and Order”). На конференцію з’їхались бл. 500 делегатів від 90 церков і християнських громад. Своїх делегатів не прислав тільки Ватикан. Головував єп. Нью-Йоркський Єпископальної церкви Чарльз Brent. Конференція прийняла спільну Декларацію із зверненням до всіх християн із закликом “співробітництва у справі проповідання Слова Божого с моральній та соціальній сферах на засадах християнської любові”. Від православних церков прибула делегація в складі 22 ієрархів і богословів від православних церков. Головою делегації був Екзарх Вселенської Патріархії митрополит Фіатирський Герман; від Александрії – митрополит Леонтопольський й митрополит Нубійський; від Церкви Греції – митрополит Неопактський і три професори богослов’я Афинського університету; від Кипрської церкви – професор богослов’я; від Румунії – митрополит Чернівецький; від Сербської церкви – богослов, єпископ Новосадський Іриней; від Болгарської церкви – богослов і професор Софійського університету протопресвітер Стефан Цанков.

¹¹ Тут подано довільний переклад зі старослов’янської мови вірша з Послання Ап. Павла “Что и сама тварь освобождена будет от рабства тлению в свободу славы детей Божиих” (Римл. 8:21), який зовсім по іншому перекладено проф. Іваном Огієнком українською мовою: “Що й саме творіння визволиться від неволі тління на волю слави синів Божих”.

¹² Тут: СРСР – Союз Радянських Соціалістичних Республік (1922–1991).

¹³ Далі В.М. Чехівський подає довільний переказ “Канонів” 1921 р. Повний текст. Див.: *Перший Всеукраїнський православний Церковний Собор УАПЦ 14–30 жовтня 1921 року: документи і матеріали...* – С. 375–400.

¹⁴ “Тож ідіть і навчіть всі народи, хрестячи їх в ім’я Отця і Сина і Святого Духа” (Мт. 28:19).

¹⁵ “Усі ж вони сповнились Духом Святим, і почали говорити іншими мовами, як їм Дух промовляти давав” (Дії. 2: 4).

¹⁶ Через дуже короткий вислів важко встановити на який розділ Нового Заповіту (Євангеліє) посилається В. М. Чехівський.

Ймовірно, йдеться про вислів з Євангелія від Іоана 10:10 “щоб ви мали життя, і з лишком мали...”

¹⁷ “Хто скаже: люблю все людство, а зневажить хоч малу націю, той є лжець і обманщик...” В текстах трьох соборних послань св. ап. Івана немає слів “нація” або “людство”. Подібні за змістом і за формою виразу вірші є у I Ів. 2: 4–6; 9–11; 4:20 та ін.

¹⁸ Тут вираз з Нового Заповіту, що став крилатим і означає самоусунення від вирішення проблеми так, як це зробив Понтій Пилат. (Пор.: Мт. 27:24). Митрополит Іларіон (Огієнко) в своєму перекладі пояснює це як старозаповітний звичай на знак невинності. Див.: *Біблія, або книга Святого Письма Старого і Нового Заповіту із мови давньоєврейської й грецької наново перекладена. 988–1988. Ювілейне видання з нагоди 1000-ліття християнства в Україні. – К., Вид. Місійного товариства “Нове життя України, Кемпус Крусеїд фор Країст”, 1992. – [Новий Заповіт] С. 42.*

¹⁹ Йдеться про правовий стан українців Галичини після тривалого обговорення т. зв. “Галицького питання” на міжнародних конгресах Ліги націй, зокрема вирішення правового становища Галичини. Згідно мирного мандату 1922 р. галицькі землі опинилися під владою Польщі й Румунії.

²⁰ Симонія – продаж і купівля церковних посад за гроші, яка існувала в Західній Європі в період середньовіччя. Сама назва походить від імені новозаповітного персонажа – волхва Симона, який хотів купити у ап. Петра і Павла дар священства (Дії. 8:18–20). У 23-му каноні УІ Вселенського Собору (691 р.) сказано, що “Бо ж Благодать [Духа Святого] не продавальна, і ми не за гроші передаємо освячення Духа; ним бо повинні без спонук обману бути наділені ті, що достойні цього дару”.

²¹ Ймовірно, це взято з вірша Тараса Шевченка:

“Ради їх, Людей закованих моїх,
Убогих, нищих... Возвеличу
Малих отих рабів німих!
Я на сторожі коло їх
Поставлю слово”.
(15 лютого 1859 р.)

Шевченко Т.Г. Подражаніє 11 псалму // Повн. збір. тв.: У 10 т. – К.: Вид. АН УРСР, 1953. – Т. 2. – С. 289.

²² Усунення з церковного життя руки гнобительства князів тьми віку сього – цей вираз є характерним для творів В. Чехівського. Йому належить велика богословська праця, яка ґрунтована на вислові з Нового Заповіту: “Основа визволення церкви від князівства тьми віку цього” (Ефес. 6:10–13). Збереглась в рукописі серед редакційних матеріалів часопису УАПЦ “Церква і Життя” за 1927–1928 рр. і присвячена проблемі висвяти Василя Липківського на I Всеукраїнському Православному Церковному Соборі УАПЦ 1921 р. за чином Олександрійської церкви до III ст. н.е. Див. докл.: *Преловська І.М. Діяльність В.М. Чехівського, Благовісника УАПЦ, як богослова по обґрунтуванню канонічності УАПЦ (біографічний нарис і огляд праць) // Наукові записки. Збірник праць молодих вчених Інституту української археографії та джерелознавства ім. М.С. Грушевського НАН України. – К., 1996. – Т. 2. – С. 295–321.*

²³ Джайна, джайнізм – релігія, яка виникла в Індії у 6 ст. до н.е., була кодифікована

через 9 століть після початку й існує досі. Назва походить від імен Махавіра і Джіна, які були надані проповіднику Вардхаману – засновнику цієї релігії. За його вченням, він сам переміг карму і вказав шлях до спасіння іншим.

²⁴ Ахізма, правильно: ахімса (санскр. – “ненасильство”) – в індуїзмі, буддизмі, джайнізмі релігійно-етичний принцип ненасильства і пов’язаний з вченням про переселення душ.

²⁵ Правильно: в Наталі (Південна Африка). Внаслідок організованої боротьби Індійського конгресу на чолі з Мохандасом Карамчандом Ганді (1869–1948) були скасовані деякі дискримінаційні закони проти індійців. Саме під час перебування у Південній Африці М.К. Ганді випрацював політику ненасильницького спротиву (“сатьяграха”).

²⁶ Веди (санскр. – досл. “священне знання”) – найдавніша пам’ятка індійської релігійної літератури, яка поділяється на кілька частин і серед яких є тексти 108 Упанішад, які готують ґрунт для розуміння Верховного Бога.

²⁷ Нагірня проповідь Христа (“Заповіді блаженства”, Мт. 5:1–12) найбільш докладно викладена в Євангелії від Матвія і містить в собі суть новозаповітного вчення Ісуса Христа. Це проповідь, яка, за свідченням Євангелій від Матвія та Луки, була виголошена Ісусом Христом перед народом. У Євангелії від Матвія сказано, що Ісус виголосив її, стоячи на горі (звідси назва).

²⁸ “А Я вам кажу не противитись злому. І коли вдарить тебе хто у праву щоку твою, – підстав йому й другу” (Мт. 5:39).

²⁹ Це пов’язано з проблемою, яка виникла у комуністів в зв’язку з неможливістю одночасного подолання в середовищі робітничого класу т. зв. “релігійних пережитків” і питанням прийому в комуністичну партію віруючих робітників. Шведський комуніст С. Хехлунд твердив у виступах, що релігія є особиста справа кожної людини і що можна бути і віруючим і членом комуністичної партії водночас. За це його різко критикував головний фахівець з антирелігійної пропаганди СРСР Ємельян Ярославський (Міней Ізраїльович Губельман). Див. *Ярославський Е. На антирелигиозном фронте. – М., 1932–1935. – Т. 1–5. Текст листа С. Хехлунда передруковано: Левитин А., Шавров В. Очерки по истории русской церковной смуты. – М.: Крутицкое Патриаршее подворье, 1996. – С. 211–212.*

Стенограма ранкового засідання

19 жовтня 1927 р.

День третій (19 жовтня) ранок
Відновляє засідання Заст[упник] Голови Собору
прот. Л. Юнаків.

Молитва

Бр. В. М. Чехівський: Умови ведення Собору вимагають завтра розглянути п. IV програми. Щоби Собор був у курсі справ по п. IV, вношу пропозицію відрядити до Уряду делегацію від Собору для з'ясування відношення Уряду до питань, зачеплених в цьому пактові. Уряд інформував Комісію Передсоборної Народи, але це не достатнє для Собору, який сам повинен знати, як стоїть справа зараз.

Голова Собору – прот. Л. Юнаків: Запитує, чи потрібна делегація. Більшість визначає посилку делегації потрібною.

Архієп. Ф. Сергієв пропонує обрати у склад делегації членів з такою конструкцією: Голова Собору, голова ВПЦР і 5 членів від Собору.

Єп. К. Малюшкевич: Згоджуюсь з кількістю, але визнаю, що всі члени повинні бути від Собору.

Архієп. К.Кротевич: Треба обрати осіб, які-б звязали делегацію з комісією по дослідженню життя УАПЦ і саме з її президією, в яку входять бр. Машкевич та свящ. І. Таран.

Бр. Сторчівко: Зв'язок з комісією потрібний, але не обов'язково з Президією.

Голова – прот. Л. Юнаків: формулює 2 пропозиції: 1-ша – Делегація складається з 7-ми чоловік; Голова ВПЦР, Голова Собору і 5 осіб від Собору; 2-га – всі 7 чоловік від Собору.

В. М. Чехівський: Я проти участі в делегації, як “Голови Собору”.

Бр. Поліщук: Додає третю пропозицію: Комісія по дослідженню видвигає 3 чоловіки від Комісії, останніх 4 обирає Собор.

Голова – прот. Л. Юнаків: Ставлю на голосовання пропозицію єп. К. Малюшкевича: делегація складається з 7-ми чоловіків від Собору.

Пропозиція приймається.

Голова – прот. Л. Юнаків: Прошу називати кандидатів в Комісію. Називають з місць таких осіб: свящ. М. Нестеровський, свящ. Павло Дросенко, бр. В.М. Чехівський, бр. Ю. Машкевич, архієп. І. Оксіюк*, прот. Л.Юнаків, еп. К.Малюшкевич, прот. В.Левитський, еп. Ю. Жевченко, бр. М. Кулида, бр. Таран, [бр.] Сайко, бр. Перерва, свящ. Лука Конотоп, бр. Ковердинський, Потійко, Кайтенко, Орисенко.

Голова – прот. Л. Юнаків: запитує згоду кожного кандидата.

Після одмовлення делегатів: еп. К. Малюшкевича, прот. В. Левитського, бр. Сайка, бр. Ковердинського, прот. [Л.] Юнакова голосовання дає такі наслідки при голосованні тільки “за” – свящ. М. Нестеровський – 150, бр. Орисенко – 122, свящ. П. Дросенко – 95, бр. Кайтенко – 83, бр. В. Чехівський – 158, бр. Потійко – 162, свящ. Л. Конотоп – 104, свящ. Панкевич – 62, бр. Перерва – 106, архієп. І. Оксіюк – 165, свящ. І. Таран – 90, бр. Кулида – 120.

ОБРАНО ДЕЛЕГАЦІЮ: 1) Єп. І. ОКСІЮК – 165, 2) Бр. ПОТІЙКО – 162, 3) Бр. В. ЧЕХІВСЬКИЙ – 158, 4) Свящ. М. НЕСТЕРОВСЬКИЙ – 150, 5) Бр. ОРИСЕНКО – 122, 6) Бр. КУЛИДА – 120, 7) Бр. ПЕРЕРВА – 106.

Єп. К. Малюшкевич зачитує проект розподілу праці Комісії, час і місце праці. Що-до черги дня, то у зв’язку з відсутністю доповідача бр. В.Чехівського треба перейти до п. Х-го програми. Треба через п. Х озброїтися до розгляду п. IV-го, що розглядатиме теж питання про відношення Церкви до Держави в сучасний момент.

ПРОПОЗИЦІЯ: після розділу I і II перейти до Х-го – приймається односторонньо.

Голова – прот. Л. Юнаків: На черзі доповідь архієп. К.Кротевича. Є прохання президії до всеч. К.Кротевича не розтягувати доповіді. З другого боку записка: “Собор захоплений Вашою доповіддю, прохання не спішити”.

Архієп. К. Кротевич (тихо): Як же мені бути [?]

Єп. К. Малюшкевич: Даю справку з регламенту, прийнятого нами: “доповідь мусить бути коротка й змістовна, але не обмежена часом”.

Архієп. К. Кротевич (читає свою доповідь): “Роля й місце християнства в сучасному житті” (доповідь додається^{2*}); головні тези доповіді такі:

1) Християнство, даючи найбільш задовольняючу всенародню мораль, завжди впливало, на розвиток науки і завжди ставило перед людністю питання про подвиг любови й безупинного самозречення.

2) Християнство закликає людність до вищої мети – перетворення нашої людської й мирської дійсності по зразку християнської істини, “втілення Богочоловічства”.

3) Істинному християнству не відповідає “офіційне православ’є”, яке отруїло казенщиною душу народню. Християнство дає новий^{3*} – дух незалежності і свободи, який з’являється наслідком проголошення Христом нового принципа – служіння всій людності.

* Тут: І. – Йосип Оксіюк. Правильно: Йосип.

^{2*} Повний текст доповіді відсутній.

^{3*} В оригіналі: “нови –”.

4) Християнство дає саму священну й навищу форму внутрішньої свободи – свободу совісти, яка шукає внутрішнього просвітлення, вимагає служіння вищим ідеалам і наближує людину до абсолютного ідеалу людської свободи.

5) Християнство не боїться соціального руху сучасності. Воно закликає людину стати на бік праці, прагнути трудової солідарності й визнати землю Божу приналежністю всіх минулих, теперішніх і майбутніх поколінь, які працюють на ній.

6) Християнство вороже капіталізму. Воно розповсюджує і правдиво виробляє складні громадські завдання.

7) Християнство об'єднує у вселюдське братство всіх людей для переведення в житті ідей любови, свободи і рівності, ідеї миру.

8) Потрібно ввести у свій християнський світогляд хоч-би елементарне ознайомлення з громадською наукою.

Прот. Басовол пропонує обрати Комісію для вироблення резолюції в справі відношення Церкви до соц[іального] зворушення.

Архієп. Н. Шараївський пояснює, що таке завдання входить у працю теоретично-ідеологічної комісії.

Прот. Басовол знімає свою пропозицію.

Оголошується перерва на 10 хвилин

Після перерви головує прот. Л.Юнаків.

Голова – прот. Л. Юнаків: На черзі доповідь по п. Х-му “Церква в Державі та їх відокремленість”.

Архієп. М. Пивоварів читає свою доповідь (*доповідь додається*)*.

Голова – прот. Л. Юнаків: Хто має запитання до доповідача [?]

Свящ. Савченко: 1) Що робити тому членові Церкви, якого за служіння церковне позбавлено громадських прав [?]

Архієп. М. Пивоварів: “Мириться і прагнути поширити свої права на підставі громадських законів”.

Свящ. Савченко: 2) Революціонер-християнин повалює владу мечем, чи він йде проти Христа [?]

Архієп. М. Пивоварів: – “Ні”.

В. М. Чехівський (*до доповідача*): Вибачте мені, я маю дати відповідь на ці запитання: “Член Церкви в Церкві не веде ніякої громадської боротьби. В межах же державного діяння Церква не дає директив, але діють по державних законах, але служать добру. “Повинуйся всякій владі – бо він Божий слуга на добро”¹. Коли веління влади добрі, законні; коли веління державні не на добро, нехай кожний християнин має мужність відстоювати своє право робити добро. Приводить ілюстрацію із свого життя, коли він, християнин, ішов на революційну пропанду^{2*}, писав листа до батьків “іду, бо треба слухати Того, хто на добре веде”².

* Текст відсутній.

^{2*} В тексті “пропанду”.

Архієп. М. Пивоварів: В житті Христа було питання про мечі. “Чи багато у вас зброї” запитав Христос. “У нас два мечі”. “Досить”³³. Він говорив про мечі духовні, про озброєння внутрішнє. Тому, коли апостоли не зрозуміли духу запитання, було сказано Христом “Досить розмовляти, бо однаково, мовляв, незрозумісте Мене”.

В. М. Чехівський: Є друге розуміння цього місця. Там стоїть грецьке слово... * куций, дорожній ніж⁴. Христос мав звернути увагу на цю зброю, [щ]об мати привід, після одрубання вуха Петром Малху⁵ навести на думку, що не такі засоби, не така боротьба в Христовій Церкві мусить бути.

Архієп. Пивоварів: По контексту треба розуміти тільки духовне озброєння. У відповідь на подану записку “чому образився Христос, коли воїн вдарив Його”. Євангеліє учить вищої справедливості рядом з непротивленням злу.

В. М. Чехівський: “Коли тебе вдарив у одну щоку, підстав йому другу”⁶, треба розуміти так: “не відповідай на удар ударом і не виключай необхідності християнину боронити людське достоїнство”. Христос не потурав злу, насильству, а морального, світлою боротьбою, протестом, боронив своє достоїнство.

Бр. Пуденко: Як помирити послух владі з антирелігійною пропагандою^{2*} [?]

Архієп. М. Пивоварів: Я дуже дякую владі за антирелігійну пропаганду^{2*} бо вона примушує священників вчитись боронити релігію, а не спати.

ЗАПИТАННЯ: Як ставитися до того факту, що Загс вимагає 3 крб. од тих, хто має хрестити дитину [?]

Архієп. М. Пивоварів: Миритися й довести парафіянина до такої релігійної свідомості, щоб він заплатив і 100 крб., але хрестив свою дитину.

Єп. А. Гріневич: Чи відомо доповідачу така Церква, яка-б фактично; формальним і внутрішнім життям відокремилась від держави [?]

Архієп. М. Пивоварів: Треба жити внутрішньо відокремлено, а зовнішнє в межах законів Держави.

В. М. Чехівський: Не було закону, щоб не було переступів його. Можуть бути тільки різні ступені іскуства у праці по відокр[ем]ленню^{3*} Церкви від Держави. Точного ідеального розділу Церкви і Держави нема. Відхилення від нього можуть бути, як переступи і з боку Церкви, і з боку Держави.

Єп. А. Гріневич: Чи не думає доповідач, що УАПЦерква хоче одмежуватися від культурного життя в громаді [?]

Архієп. М. Пивоварів: “Шукайте перш за все Царства Божого і правди його, а все останнє прикладеться вам”⁷.

Архієп. Н. Шараївський: По вирішенню Президії ВПЦР і Передсоборної Комісії до доповіді додається заява о.Митрополіта до 2-го Всеукр[аїнського] Прав[ославного] Ц[ерковного] Собору⁸.

О[тець] Митрополіт⁹: Церква наша пробиває нові шляхи в житті релігійному по непротоптаному місцю між дібровами, та кущами. При своїй боротьбі

* Крапки в тексті.

^{2*} В тексті “пропанду”.

^{3*} Відсутні літери через механічне пошкодження документа.

вона звернула з протоптаного шляху. І державне життя теж саме звернуло з старих шляхів. При таких умовах можливі тертя, непорозуміння неминучі. На жаль і я підпав під ці непорозуміння й підозріння. Як вищий духовний керівник я теж став під персональне підозріле відношення з боку Держвлади. Воно зокрема стало тяжким тягарем в останні часи.

Вам було б не цікаво, що мене персонально підозрівають в к[онтр]-революції. Але недовір'я Держ[авної] влади до мене виливається в недовір'я до всієї УАПЦ. Підозріння Влади в контр-революційних настроях моїх дає привід Владі казати: “який керівник, така і вся УАПЦерква”. Вся Церква мусить сказати своє слово, яка вона є відносно Влади. Коли підозріння набуло загрозливого значіння до мене, я сказав уже всю правду, бо я ніколи неправди не кажу.

Я подав заяви до Держвлади, де я написав так¹⁰:

1) “Нічого відносно сучасної Радянської Влади ніком[у] і ніколи, що дискредитувало-б Радянську Владу я не говорив ні прилюдно, ні на самоті.

2) Ні з якою політичною партією чи окремими політичними особами ні тут, ні за кордоном я ніяких стосунків не маю й ніколи не мав. Особисто з петлюрівщиною нічого спільного ніколи не мав і не маю.

3) Ні політичним революціонером, ні політичним контр-революціонером я ніколи не був і зараз таким не є, бо ні в яку політику я ніколи не втручався і втручатись не хочу. Але я є церковним революціонером, бо Українська церква й визволяється, і боротьбу з старим ладом веде в революційний спосіб й будь-якої реакції в себе – повернення назад не допустить. Тому й політичну й соціальну революцію, визволення загальне й більш справедливе задоволення трудящих – я вітаю.

4) Я все своє життя цікавився лише церковними справами, мріючи про визволення церкви, себ-то про такий її стан, коли не буде в ній ніякого панства, ні князівства, а лише братерство й коли держава не буде втручатися в її життя. І я щасливий, що дожив до можливості здійснення цього стану церкви під час Радянської Влади за її законом про відокремлення церкви від держави¹¹.

5) Я ніколи не мірився з тим станом церкви за капіталістичного ладу й російського царизму, коли вона була багато віків обтяжена безмежними скарбами – пішла на службу мамоні¹² й цим втратила Христові заповіді і вгасила в собі дух Христа, по слову Христа: не можна служити Богові, й мамоні (Мтв. 6, 24), і віддала себе на послуги державній владі за цю мамону*; і щасливий, що за Радянської Влади церкву визволено від тягарів капіталізму, повернено в становище Христа, що не мав на землі, де голови прихилити (Лук. 9, 58)¹³, вона тепер вільно може прийматись Духом Христа і його заповітам служити^{2*} лише Богові та меншим братам.

6) Я завжди був і є сином свого народу і мріяв про визволення Української церкви й народу від чужого церковного керівництва, денаціоналізації, і щасливий бачити, що за Радянської Влади дано можливість і церкві нашій і народові виз-

* Так в тексті.

^{2*} В тексті – “слушити”.

волятись від чужих утисків і відновити своє рідне церковне й культурно-національне життя.

7) Всі почуття вищого щастя в мо[є]му житті, які я переживаю завдяки Радянській Владі, роблять мене щирим прихильником Радвлади, заставляють мене бажати їй розвитку і зміцнення, а не бути їй ворогом, і весь час моєї церковної праці за Радянської влади може багато викликав я революційних настроїв в народі що-до бувшого царського державного ладу, а ніяк не сприяв антирадянським контр-революційним настроям, бо й в душі своїй їх не мав і не маю.

8) Радянській владі, згідно заповіту апостола, я у всьому корюся¹⁴, як її свідомий громадянин, закони її сповняю й належну пошану їй віддаю не лише за страх, а і за совість, й ніколи Радянська влада не побачить в мені противника чи бунтівника проти неї. Це-ж свідчу і за всю Українську церкву.

9) Безумовно, я визнаю величезне значіння для повноти волі й могутности народнього життя віри взагалі, а для українського народу Православної Христової Церкви, – і для зміцнення, визволення й озброєння українського народу заповідями Христа буду працювати доки живу. Але гадаю, що з боку державного ця моя праця не є антирадянською, ні контр-революційною, оскільки Українська церква базується на Радянському законі про відокремлення церкви від держави і в революційний спосіб визволяється від старих традицій церковної державности.

10) Визнаю, що дальшого переведення в життя державного закону про відокремлення церкви від держави в УСРР та оцінки значення церкви взагалі в життю народу багато ще буде працювати й Держава, й Церква, аби найти ту рівновагу на якій і церкві найбільш було-б забезпечене вільне життя й державні інтереси цілком були забезпечені від порушення з боку церкви. Під час цієї праці не можна було обійтись без помилок в той чи инший бік. Але смію запевнити не лише за себе, але й за Українську Церкву, що вона ніколи не стане на шлях будь-якої політики чи бунтарства, як і досі ніякої політики вести не бажала, свідомо від усякої політики відійшла, свідомо обмежила себе лише релігійно-моральним вихованням свого ріднього народу й лише в цьому бажає від Держави сприятливих умов для вільного життя й розцвіту.

11) Запевняю за себе і за Українську церкву, що ніякого шовінізму чи націоналізму, себ-то ворожости до інших народів чи насильства над ними вона в собі не має і в народі не виховує, бо згідно заповітів Христа, метою своєю має братерство всіх народів, не штучне звеличання своєї нації, а піднесення її до рівности й співробітництва з націями всього світу на духовну користь всього людства.

12) Ісповідую й проповідую, що Церква Христова поверхпартійна, не знає партій, та Укр[аїнська] [Церква фактично є Церква робітника]* й селянина, і тому щасливе свідоме життя робітництва та селянства їй найбільш близьке і всяке гноблення визискування робітництва та селянства їй найбільш противне”.

* Цей рядок додруковано зверху викресленого в машинописний спосіб рядка в тексті оригіналу.

Таку заяву я подав до всіх представників Державного Уряду. Всі ті наклепи, які сиплються проти мене, йдуть до ДержВлади*. Їх надзвичайно багато, але кажу, що ще й більше буде. Ми повинні одріжняти справу персональну від церковної. Захищаюсь я не через те, що боюся кари; що заслужив, то нехай і буде по роботі моїй. Захищаюсь я ради Укр[аїнської] Церкви і, коли я принижував Церкву, коли я негідний її представник, то Собор повинен мені це сказати й мене одхилити. Я повинен захищати в Церкві політичну й церковну чистоту. Собор^{2*}, хазяїн Церкви, повинен сказати своє слово по відношенню до Церкви. Собор не виконав-би свого призначення, коли-б обминув виявлення свого відношення до Держ[авної] Влади і його вирішення в цій справі повинно стати законом для органів і вірних Церкви.

Щоб полекшити Соборові конкретно виявити своє відношення до влади я рішив звернутися зі своїм митрополічим посланням до Собору про відношення Церкви до ДержВлади:

З ласки Божої й волі Церкви
Архієпископ Василь Липківський,
Митрополит Київський і всієї України.
До Другого Всеукраїнського Церковного Собору.

“Віддайте кесареве кесареві, а Боже
Богові, сказав Христос” (Мтф. 22, 22)¹⁵.

Трудні завдання стають перед цим нашим Собором. Відродження УАПЦ потребує розкривати далі чисті істини Христової науки, зчищати з неї той намул, яким скрила ті істини царславська ієрархія¹⁶. На шляху такої роботи поставали й постають болючі труднощі. Творча наша праця стикається з творчими шуканнями в ділянці достиглих соціально-економічних перебудувань. Ці шукання відмітають з своєї дороги все старе і струхлявіле. Тим пояснюється негативне ставлення до відродженої УАПЦ, хоч вона й не має нічого спільного з старими струхлявленими церковними формами; бо відродилась вона у хвилях Революції і в умовах тільки закріплення Революції можливий її нормальний і широкий розвиток. Але раз підозріння виникли, вони тяжать над нашою Церквою, гальмують нормальний і нешкідливий для теперішнього Українського Державного ладу розвиток.

Збираючись на працю чисто релігійного характеру, Собор повинен висловити ясно, щиро й одверто своє відношення до сучасного ладу на Україні. При нашій соборноправності не міг того ніхто зробити, бо тільки Соборові належить ця прерогатива. Перший Всеукраїнський Церковний Собор 1921 р., ухваливши загальний принцип повної аполітичності нашої Церкви, зазначивши в своїх канонах, що “змішування церковного життя з політичним є переступом волі Христа й Його заповітів, порушенням підвалин Христової віри” (розділ V, п. I)¹⁷, – не

* Так в тексті.

^{2*} Тут одне слово закреслене на машинці.

мав ще приводу конкретніше висловити відношення нашої Церкви до сучасної Радянської влади на Україні. Це остається зробити Другому Соборові, що збирається через шість років життя й праці УАПЦ. Йому належить сконкретизувати відношення УАПЦ до Української Державної Радянської влади на підставі заповітів Христа й апостолів та принципів і історичних завдань нашої Церкви. Цього вимагає життя.

Заповіт Христа віддавати Боже Богові покладає на нас обов'язок служити меншим братам, себ-то послуговувати духовному піднесенню життя свого народу та найкращому налагодженню його земного громадського життя. А духовне й громадське життя кожного народу не може підноситися безладно без того чи іншого ладу економічного, організаційного, судового, взагалі без того земного ґрунту, на якому лише й можуть рости духовно-культурні організації, між ними й церква.

Отже, коли Христос, вказавши на динарій (гроші) сказав, що це є кесареве і його слід віддати кесареві, то цим самим зазначив, що церква повинна добре ставитися до утворення найкращого економічного ладу в народі. Коли ап. Павло благає християн молитися за державну владу, щоб тихим і сумирним життям жити, то цим самим зазначає, що церква повинна прихильно ставитись до адміністраційного урядування в народі, що має своїм завданням забезпечити людности тихе і сумирне життя (I Тим. 2, 1)¹⁸.

“Віддавайте кесарево кесареві”, каже Христос¹⁹. “Моліться за владу й коріться їй”, кажуть апостоли Петро й Павло²⁰. Отже, коли ти в церковній громаді, яку Христос називає царством небесним*, забудь все земне і не примішуй до небесного суєти світу цього. Від цього найбільше застерігають нас і Христос й апостоли. Христос каже: “все твоє добро залиш та тоді йди за Мною” (Мтф. 19, 21)²¹, Він же сказав: “хто Мене поставив судити і ділити вас” (Лук. 12, 14)²². Отже, коли Церква повинна відхилити від себе утворення в народі економічного чи адміністраційного ладу, а залишити все це іншим, то хтось же повинен взятися за утворення цього ладу, а хто за це візьметься – хто-б він не був – може взятись лише з волі Божої, бо без волі Божої, як сказав Христос, і волос з голови чоловіка на впаде (Мтф. 10, 30)²³, то ясно, Христова церква інакше не може ставитись до державного ладу, як з пошаною й довір'ям, цілком свідомо виконувати всі вимоги державної влади, віддавати всім у владі, що кому належить, як каже ап. Павло – “кому податок, то податок, кому пошану, то пошану, а перед ким страх, то й страх” (Рим. 13, 7)²⁴.

Отже саме невтручання в справи політичні вимагає від церкви сприятливого відношення до тих, в руки яких Бог віддав ці справи, віддав теж, – церква цілком повинна це визнавати – для добра народнього, бо нічого злого від Бога вийти не може. От чому ап. Павло так палко закликає християн до покірливості й довір'я владі. “Державна влада, каже він, страшна не для добрих людей, а для лихих. Хочеш не боятись влади, роби добро, то й матимеш пошану від неї”. А щоб іще більше надати цій покірливості християнського характеру, щоб християни

* Так в тексті.

корились владі не лише за страх, а й за совість, ап. Павло додає: “нема владі коли не від Бога, вся та влада, яка є, настановлена від Бога. Тим-то, хто протривить владі, той Божому велінню протривить” (Рим. 13, 1–7).

Не пошану мали від сучасної їм державної влади апостоли. Всі вони за своє благовістя, яке вважали за найбільш добре діло для людности, були вкинуті до в’язниці й скарані на смерть тією самою владою, якій вони наказували коритися. Але й тяжкі гоніння від сучасної їм державної влади не зупиняли апостолів закликати християн до покірливості цій владі: “Тільки-б ніхто з вас, – каже ап. Петро християнам, – не постраждав (від влади) як душоубець, або злодій, або лиходій, або бунтівник, а коли хтось страждав, як християнин, то нехай не соромиться, а прославляє Бога за цю участь (I Петр. 4. 13-16)²⁵, “бо й Христос за вас постраждав, залишивши нам приклад, щоб ви йшли слідом за Ним”. Може державна влада свої обов’язки, що покладені на неї Богом, виконує не так, як би кому хотілось.

Про це кожний окремих громадянин може мати свої думки й висловлювати їх у громадських та професійних організаціях; за них він відповідає перед владою, а Христова церква може лише сказати з Христом: “Хто мене поставив судити ці справи”²⁶.

Отже, я з ласки Божої й волі народної, духовний керівник Української Церкви, я вважаю за обов’язок свого духовного керівництва, звернутися до виразника її волі – Другого Всеукраїнського Церковного Собору з цим посланням, щоб нагадати заповіді Христа й апостолів про обов’язок церкви з повною доброзичливістю й довір’ям ставитись до сучасної державної влади на Україні у всьому, що до неї належить.

Але наша Українська Автокефальна Православна Церква не є штучний витвір випадкових чужих церковних діячів на тілі українського народу. Наша Українська Церква є, можна сказати, плоть від плоті, кість від костей українського народу, всією історією українського народу від початку його життя до останніх часів, всіма радощами та печальми його життя вона нерозривно зв’язана з своїм народом, з його мріями, бажаннями, з його боротьбою за краще майбутнє. Тому не лише заповіді Христа й апостолів, а й історична доля українського народу, його природні й набуті віками боротьби за своє життя і волю духовні властивості теж з великою силою мусять відзначати характер відношення нашої церкви до сучасного державного ладу.

Активні творчі сили українського народу завжди були ворогом царизму, монархічного державного ладу, завжди бачили з його боку лише гноблення та призирство, віками вперто боролися з ним. Для українського народу однаково противним був і польський круль, і кримський хан, і турецький султан, і московський цар. Український нарід лише насильством, неволею мусів скоритися під ноги московського царя й лише нетерпляче ждав, коли розірвуться ці кайдани неволі й він вийде на волю. Такою-ж, що-до царського державного монархічного ладу завжди була й українська церква.

Року 1654, коли відбулося з’єднання України з Московією²⁷, Українська Церква на чолі з митрополітом Сильвестром Косовим²⁸ відмовилась присягти

московському цареві й 30 літ вперто боролась з ним за свою волю²⁹. Примусом і насильством підбита під царське керівництво, вона ніколи з цим не мирилась, вважала себе під царським монархічним державним ладом у тяжкій неволі й знищення цього ладу* вважає своїм визволенням. Тому Українська Церква ніколи не мала й не хоче мати нічого спільного з монархічним державним ладом і знищення його вважає для себе Божою ласкою.

Є, правда, на Україні вороже Українській церкві духівництво, настановлене російською царською політикою, що своїм походженням і станом на Україні зв'язане з російським монархічним ладом, воно підбило під себе значну мало свідому^{2*} частину українського народу, але з нашою Українською церквою воно нічого спільного не мало й не має. Український народ завжди більш усього любив волю в громадському житті, мріяв про неї, боровся за неї, і коли утворював собі уряд по своїй волі, завжди утворював за порадою всієї громади, за всенародним обранням.

Так було на Запоріжжі в козацтві, цього народ домагався й на всій Україні після звільнення її з під польської підлеглості. Отже, лише той уряд, що зорганізований на принципі дійсного народоправства, – Радянський уряд – найбільш відповідає властивостям душі українського народу. Тому і для Української церкви Радянський народоправний уряд є ґрунтом найсприятливішим для її вільного життя й розвитку.

Українському народові завжди противне було всяке панство, всяке панування земельних чи державних та комерційних власників. Він завжди боровся не лише з польським панством^{3*} та московським боярством і їх прислужниками, але коли бачив, що і його українські гетьмани, полковники та сотники теж пнуться стати панами, теж хочуть запанувати над народом, сміливо ставав до боротьби і з ними, і, навіть підбитий державним царським насильством під цю владу, ніколи з нею не мирився.

Українська церква, що завжди відбивала дух свого народу, в часи своєї волі завжди йшла з народом, а не з панством, тому в протилежність церкві католицькій, що звала себе панською вірою, Українську Церкву, що нерозривно зв'язала себе з життям простого народу – робітництва та селянства, – вважали й з призиством від панів називали мужицькою, хлопською вірою. Тому й тепер той лад державний, в якому робітництву та селянству утворюються^{4*} найсприятливіші умови життя і праці та вільного духовного розвитку, є й для Української церкви найкращим ґрунтом для її вільного життя й розквіту. Не на добробут панства та великих власників орієнтується вона, а на добробут бідного люду – селянина та робітника.

Шануючи православну Христову віру, як найдорожчу перлину своєї душі, народ наш завжди боровся з усяким пануванням і в своїй церкві, і це панування

* В тексті – “лоду”.

^{2*} Так в тексті.

^{3*} Слово викреслене машинописним способом.

^{4*} В тексті – “утворюються”.

над церквою з боку вищого духівництва завжди було йому противне. В часи боротьби з польським панством народ український вперто боровся й з своїми церковними панами – єпископами, що товаришували з польським панством. Він утворив тоді цю боротьбу, церковні братства з своїх кол – робітничих та селянських – і сам брався за керівництво своєю церквою, відстоював права виборчости народом всіх церковних службовців, зробив Українську церкву дійсно соборноправною, а всі тодішні єпископи, які з цим не погодились, мусли відійти від неї. От цей соборноправний устрій, знищення в церкві панування духівництва та повернення соборноправности в ній і має своїм головним завданням і наша церква.

Наш український нарід ніколи не захоплювався зовнішньою величністю своєї церкви, її земними багатствами, збиранням для неї скарбів матеріяльних, а дбав лише про силу й чистоту Христового духа в ній, про її внутрішню красу й духовні скарби. Такою дійсно й була Українська церква, поки жила вільним життям: бідна на земні скарби, живучи лише на добровільні пожертви своїх братчиків та благодійників, вона високо підносила дух освіти й свідомости свого народу, дух благодійности, братерства та побожного життя в народі. Відродження в народі такого-ж чисто духовного морально-християнського життя, а не збирання земних скарбів має своєю метою й відроджена Українська церква.

Український народ історичною долею свого життя застережений був від виховання в собі шовіністичних настроїв, національної величності та пихи нею, бо завжди він лише життя своє спасав від тих, що намагались його денаціоналізувати, мріяв лише про власну волю, а не про поневолення інших народів. І Українська церква цю властивість душі народньої ще освітила й піднесла наукою про всесвітнє братерство, по братському ставилась й до російської церкви, наділила її найкращими освітніми силами й засобами, і сама вживала для себе, що бачила кращого в інших народів.

Тому й тепер наша Українська церква ніяких шовіністичних настроїв в собі не має і в своїх членах не виховує, а, навпаки, одним з головних своїх завдань визнає братерське єднання церков всіх народів. Найбільше бажання проймає нашу церкву, щоб настали на світі такі часи, коли, як каже найкращий виразник душі народньої Тарас Шевченко, “врага не було, супостата, а буде син і буде мати, і будуть люди на землі”³⁰. І той державний лад, що ставить своїм завданням лише мирний економічний і громадський розвиток своєї держави й не хоче війни та військових нападів найбільше відповідає настроям Української церкви.

Українська церква завжди найбільш терпіла від того, що й польський і московський монархічний уряди, стоячи на принципі спілки церкви з державою, завжди втручалися в її життя, самі керували нею, вмішували її в свою політику, примусово брали її до послуг своїм державним заходам. От чому проголошений Радянським Урядом на Україні закон про відокремлення церкви від держави, що Радянський уряд уже не буде вмішуватись в життя й справи церкви, а дає повну волю народові утворювати своє церковне життя, як він сам захоче, –

цей закон став світлим днем визволення Української церкви та її відродження. Тому-то з виданням цього закону Українська церква зв'язує початок свого відродження і вже зараз не може не вважати Радянський уряд далеко більш ніж попередні уряди сприятливим до її вільного життя. Всі ці заповіді і з св.письма* й з нашої минувшини* та природніх властивостей нашого народу, що з ними нерозривно зв'язана й наша церква, дають мені підстави поставити на увагу Святого Собору справу відношення нашої церкви до сучасного державного ладу на Україні, і в цій справі видати окреме Соборне послання до всіх вірних УАПЦ, проект якого до цього прикладаю.

Святий Соборе [!] Цілком щиро залишаючи сучасній державній владі на Україні все, що належить до Держави, обіцяючи їй чесно й доброзичливо ставитися до всіх її заходів, тим з більшою пильністю має взятися наша церква переводити в життя те, що є Боже, виявляти свою віру в ділах, в житті своїм. Церква наша повинна щиро взятись викорінювати з життя нашого народу п'янство, злодійство та інші лихі звичаї, що йому накинuli часи кріпацтва, панування та знущання над його гідністю. Не самовихвалюванням чи призирством до інших народів, а прагненням до рівності й братерства з іншими народами, працею на підвищення нашого народу в життю й освіті будемо здобувати собі право на цю рівність і братерство.

Сплюндрована, знесилена жорстокою війною та заколотами людність України найбільш потребує спокою, щоб залікувати наші старі рани та підвищити економічний і культурний розвиток. Отже, будемо молити Бога, щоб він допоміг нашій владі в її заходах зберегти мир та відхилити війну, що її накидають інтереси чужі й ворожі для нашого народу. Нехай же Милосердний Господь, що в ім'я Його ми збирались, щоб накреслити шляхи дальшого життя й поступу нашої Святої Церкви і що по вірі нашій невидимо є присутній на нашому Соборі, наставить Вас на правдиве розуміння Його божественної науки на дальше будівництво церкви нашої Святої у всій її чистоті й непорочності, “щоб, як каже св[ятий] ап[остол] Павло, стояла вона перед Ним і надалі славною церквою, що не має плями, або пороку, або чого іншого, а щоб була свята й непорочна” (Єф. 5. 27)³¹.

Благаю-ж вас, браття, закінчую словами ап. Павла, благаю вас бути достойними його поклику, яким вас покликано, з усякою мудрою тихістю і покірливістю, з великим терпінням ставлячись один до одного в любові, дбаючи додержувати єдність духа в спільності згоди, щоб ви були, як одне тіло й один дух, бо до цього ви покликані в одній надії вашого покликання. Бо один Господь, одна віра, одно хрещення, один Бог і Отець усіх, що над усіма й між всіма і у всіх вас (Єф. 1–6)³². Амінь”.

Тепер я зачитаю вам свій проект послання від Собору до всіх вірних:

“Зібравшись для огляду життя УАПЦ за час від Першого Всеукраїнського Церковного Собору й вирішення питань, що висунуло за цей час загальне й українське церковне життя. Другий Всеукраїнський Церковний Собор не може залишити без конкретного вирішення близьке й пекуче питання в життю УАПЦ,

* Так в тексті.

а саме: конкретно з'ясування з церковного боку відношення нашої церкви до сучасного державного ладу на Україні. Життя тим більш настирливо вимагає соборного вирішення цього питання, що, як з'ясувалось з минулого життя нашої церкви, органи УАПЦ не завжди з належною увагою ставились до уникнення всяких непорозумінь й попередження всяких підозрін у справах відношення до сучасного державного уряду на Україні й тому викликали з боку Уряду підозріння в нелояльності УАПЦ до Уряду й, навіть, загрозливі застереження.

Висловлюючи свій жаль з приводу сумних і з церковного боку неприпустимих випадків, які трапились в минулому що до невідповідного відношення органів нашої церкви до державного Уряду, Собор причину цього, крім неналежної освідомленности їх ще в тому знаходить, що наша церква не мала ще нагоди висловити в конкретний спосіб своє відношення до сучасної державної влади, бо вона є соборноправною й може це зробити лише голосом свого Собору.

Перший Всеукраїнський Церковний Собор 1921 р., ухваливши загальний принцип повної аполітичності нашої церкви, зазначивши в своїх канонах, що змішування церковного життя з політичним є переступом волі Христа і Його заповітів, порушенням підвалин Христової віри (розд. V п. I)³³, не мав ще приводу до більш конкретного з'ясування відносин нашої церкви до сучасної Радянської держави, а дав свою відповідь лише на державний закон про відокремлення церкви від держави*.

Другий Всеукраїнський Церковний Собор вважає за обов'язок нашої церкви перед державою більш конкретно з'ясувати відношення її до сучасної державної влади на підставі заповітів Христа й апостолів та історичних зв'язків нашої церкви з нашим народом. Отже Собор виголошує в справі відношення УАПЦ до сучасного державного ладу на Україні такі ухвали:

1) Українська Церква, що виникла з глибин народної душі й історичної вікової боротьби народу з царатом та всяким пануванням, вітає політичну й соціальну революцію, що визволила український нарід від царських кайданів і панування над народом і принесла загальне визволення трудящих. Вона є церква робітника й селянина й тому вільне, щасливе, свідоме життя робітництва й селянства їй найближче, а всяке гноблення та визискування трудящих їй найпротівніше.

2) Відроджена в хвилях Революції Українська Автокефальна Православна Церква кориться всьму, що ухвалює Радвлада в справах державного урядування, всі закони влади, що до економічного, судово-адміністраційного й взагалі державного ладу, виконує як найкраще і всіх вірних своїх до того нахиляє.

3) Виконуючи заповіді апостолів, церква наша ніякого противеньства^{2*}, ніякого бунтарства, ніяких ні одвертих, ні потайних заходів проти сучасної Радвлади на Україні ні при яких обставинах собі не дозволить і від того застерігає й усіх вірних своїх.

* Це речення в тексті оригіналу окреслено лінією, від руки синім чорнилом (ледь помітно).

^{2*} Так в тексті.

4) Українська Церква через свої органи чи діячів ні в які стосунки, ні з якими політичними партіями чи гуртками, чи окремими особами як тут, так і за кордоном, ні в яких політичних справах не входить ні сама, ні через будь-яке посередництво – чи то будуть партії та гуртки російські чи українські.

5) Українська Церква вітає й широко приймає закон Радянської влади про відокремлення церкви від держави, вважає його самою головною умовою вільного життя церкви в Радянській державі, пройнята вдячністю за можливості легального існування в Радянській державі й була-б незмірно вдячна, як-би з довір'ям ставились і до її церковної праці. Собор стверджує цілковиту аполітичність УАПЦ та її органів і невтручання їх ні в які політичні чи громадські справи.

6) Собор вітає визволення Радянською владою Української церкви від того великого тягару, який на протязі віків наклав на неї капіталістичний лад, обтяживши її величезним майном, надавши їй цілком не природній для неї обов'язок зберігати ці скарби, наблизивши її до панських верств. Повернена в становище Христа на землі, що не мав до голови прихилити³⁴, визволена від обов'язку служити Богові й мамоні, церква українська тим щиріше стала до церковної праці, дбаючи лише про Боже, цілком залишивши кесарева.

7) Українська Церква найбільш зацікавлена тим, щоб спокій був на Україні й на всьому світі аби, як каже св. апостол Павло, “тихим і сумирним життям жити у всякій побожності й чистоті” (I, Тим. 2.2)³⁵ і тому молить Бога, щоб Він допоміг нашій владі в її заходах зберегти мир та відхилити війну, що на нас насувається, щоб мирною працею залікувати старі рани й підвищити добробут нашого народу.

Собор закликає всі органи УАПЦ і всіх вірних чесно й доброзичливо виконувати ці його ухвали, що до державного ладу на Україні, додержуючи і заповіту св.апостола Петра: “Коріться всякій людській владі за для Господа” чи то урядові, як найвищому, чи то урядовцям, що він їх посилає, щоб вони карали злодіїв і забезпечували життя тих, що роблять добро. Бо така воля Бога, щоб ви добрим життям затикали рота несвідомості темного народу, як дійсно вільні, як не ті, що вживають волю лише щоб прикрити нею зло, а як слуги Божі.

Отже всі “шануйте братерство, любіть, Бога бійтесь, владі пошану віддавайте” (I Петр. 2. 13–17)³⁶.

Цей проєкт буде відданий до комісії, може вона скористується з нього, як з матеріялу для своєї праці.

Тепер відносно де-яких запитань. Я тримаюсь дословного розуміння заповіді Христової не вбий, не бери меч³⁷. В житті християнської Церкви був такий приклад. Було послано в римській імперії до одного села 10 вояків забити 10–12 відомих християн. Вояки прийшли і знайшли їх не 10–12, а тисячі і ці тисячі не боронились, а всі стали і були вбиті вояками. Вони боролись терпінням і смертю. Коли-б 1000 християн убило 10 вояків, вони-б зробили державне діло. В древности на війну дивились як на гріх. Учасник війни після неї не мав права

бути причасником 3 роки. Друге: почуття християнства, коли ми бачимо насильство в світі. Революція була-б не потрібна, коли-б всі жили по християнському. Що-до істинної Церкви, чи така є. Нема й не може бути. Церква Христова йде до безмежного удосконалення. Ми може тільки на початку шляху до Христа. Євангеліє каже “Стане нарід на нарід і царство на царство”³⁸ перед кінцем світу. На цих земних неправдах, на трупах ми повинні будувати Царство Христове. Оскільки ми будемо жити по християнському, ми будемо забезпечувати од війни, од повстання царства на царство, од того, що характеризує близький кінець. Ми зараз поки що не виконавці Христової правди, а слухачі.

Архієп. К. Кротевич: Заперечую, тому, що нема й не може бути істинної церкви. Важливий напрямок церкви. Крім того, як вважає найпоч[есніший] о. Митрополіт нашу Церкву. Де в його заяві розмежування світогляду християнського, необмеженого від обмеженої, класової “робітничо-селянської” церкви [?] Як можна митрополіту з світоглядом ідеалістично-християнським називатися не тільки “лойяльним”, а навіть щирим прихильником “протилежного світогляду” [?]

З місць – “досить”. Шум. Дзвінок.

О[тець] Митрополіт: Чи є безмежно звершена Церква [?] Нема. На другий закид скажу: наша церква народня, вона складається не з гнилої інтелегенції, а з робітників та селян, тому я й кажу “церква робітничо-селянська”.

Архієп. М. Пивоварів: За твердженням о.Митрополіта виходить, що Христос нам дав утопію; я запитую о.Митрополіта, чи заповіді Христа будуть здійснені [?]

О[тець] Митрополіт: Небесний Ієрусалим³⁹ – це звершенство. А умови земні не підходящі для утворення тут небесного звершенства. Раю на землі бути не може.

Сестра Віра Сур: Не треба придиратися до слів найпоч. о. Митрополіта, щоб він обов’язково казав “лойяльний”, “щирий” – більш зрозуміло для нас – селян.

Голова – прот. Л. Юнаків: Запитання припиняються.

В. М. Чехівський: Я мав побачення з представниками Уряду. Бажано завтра о 10 годині делегації бути у представника Уряду за згодою останнього. Отже, о 9 годині завтра ми не можемо приступити до розгляду п.IV, що зв’язаний з відношенням Уряду до кругу церк[овних] діячів. Повстає* питання, що робити з 9 до 13 години [?] Сьогодні можна продовжувати увечері пленум, а завтра працюють комісії з 9 год. до 13 години. Крім того, які директиви Собору до цієї делегації [?] Вирішити це потрібно сьогодні.

Архієп. Н. Шараївський: До 8 год. вечора сьогодні треба перенести пленарне засідання, а після 8 год. засідання комісій. Завтра до 14 години знову засідання комісій.

* В тексті – “повстав”.

Голова – прот. Л. Юнаків: Ставлю на голосовання пропозицію архієп. Н.Шараївського.

Пропозиція приймається.

Голова – прот. Л. Юнаків: Зараз 15 г[один] 15 х[вилини], об'являю перерву до 18 г[один].

Молитва

ЦДАВО України. – Ф. 3984. – Оп. 4. – Справа 175. – Арк. 9–27; 51–59; 99–107. Копія, машинопис.

КОМЕНТАРІ

¹ Це вираз з послання Апостола Павла до Римлян: “Бо володарі – пострах не на добрі діла, а на злі. Хочеш не боятися влади? Роби добро, і матимеш похвалу від неї, бо володар – Божий слуга тобі на добро” (Рим. 13: 3–4).

² Приклад з життя Володимира Чехівського, можливо, стосується періоду його активної участі в соціал-демократичному русі, зокрема період, коли він у березні 1907 р. був обраний членом ЦК РУП і УСДРП, перебував під поліційним наглядом, а потім впродовж 1908–1917 рр. в м. Одеса брав активну участь у розгортанні революційного руху. Батько Чехівського – Мойсей Вікторович, був благочинним і священником у церкві с. Гороховатка Київського повіту.

³ Йдеться про новозаповітний сюжет, де описано який чином було схоплено Ісуса Христа. Див. докл. Мт. 26:51–52; Лк. 22:50; Ів. 18:10.

⁴ Тут: *οκίηακ* – грець. “короткий, дорожний ніж”.

⁵ Про те, що uzдоровленого Христом раба звали Малх, сказано тільки в Євангелії від Івана 18:10.

⁶ “А Я вам кажу не противитись злому. І коли вдарить тебе хто у праву щоку твою, – підстав йому й другу” (Мт. 5:39).

⁷ Правильно: “Шукайте ж найперш Царства Божого й правди Його, – а все це вам додасться” (Мт. 6:33).

⁸ Текст “Заяви” митрополита УАПЦ Василя Липківського до Уряду УСРР від 15 серпня 1927 р. був надрукований двічі у виданнях української діаспори. Обидва варіанти друкувалися з одного джерела і тому тексти є ідентичними. Більш докладне посилання на первісне джерело подає Іван Власовський. Він посилається на засвідчену секретарем Президії ВПЦР прот. Х Гов'ядовським копію заяви, яка увійшла до Протоколу № 67/87 засідання Президії ВПЦР від 16 серпня 1927 р., стор. 24–27. Натомість “Мартирологія...” містить більш стисле посилання на “Архів УАПЦ в США, Бавнд Брук, Н. Дж. – Машинопис, відпис оригіналу”. Див. докл.: *Власовський І. Нарис історії Української Православної Церкви: В 4 т. – Нью-Йорк, Бавнд Брук: Друкарня УПЦ в США, 1977. Репринтне видання. К., 1998 – Т. IV. – Ч. 1. – С. 178–181; Мартирологія Українських Церков: В 4-х т. – Т. I. Українська православна церква. Документи, матеріали, християнський самвидав України. – Балтимор, Торонто: Українське Видавництво “Смолоסקи” ім. В. Симоненка, 1987. – С. 431–435.*

⁹ Тут: отець-митрополит УАПЦ Василь Липківський. Через те, що протоієрей Василь Липківський був висвячений на Митрополита УАПЦ у 1921 р., порушивши тим самим канонічний устрій Російської церкви, але через рішення I Всеукраїнського Собору УАПЦ 1921 р., що було закріплене в “Канонах”, то й збереглася така форма у зверненні, коли поєднуються визначення звернення для білого духовенства (отець) та предстоятеля Православної церкви (митрополит).

¹⁰ Перераховані нижче 12 пунктів “Заяви” повністю співпадають з текстами, які опубліковані. Див. докл.: *Власовський І. Нарис історії... – С. 179–180; Мارتирологія... – С. 433–435*. Інший текст було написано митрополитом для виступу на Соборі.

¹¹ “Декрет про свободу совісті, церковні та релігійні товариства” від 23 січня/2 лютого 1918 р., за підписами Голови РНК В. Леніна, комісарів М. Подвойського, О. Шліхтера, В. Менжинського О. Шляпнікова, В. Бонч-Бруєвича став чинним в РСФРР від дня публікації 3 лютого 1918 р. В Україні його затвердження відбулося у 1919 р. рішенням Тимчасового Робітничо-Селянського Уряду України (Протокол засідання Тимчасового Робітничо-Селянського Уряду України від 18 січня 1919 р. // *ЦДАВО України. – Ф. 2. – Оп. 1. – Спр. 14. – Арк. 45. Копія. Машинопис*) і затвердженням Декрету про відокремлення церкви від держави і школи від церкви (Декрет Тимчасового Робітничо-Селянського Уряду України від 19 січня 1919 р. // *ЦДАВО України. – Ф. 2. – Оп. 1. – Спр. 14. – Арк. 49–49 зв. Копія. Машинопис*).

¹² “Ніхто двом панам служити не може, – бо одного ненавидить, а другого буде любити, або буде триматися одного, а другого знехтує. Не можете Богові служити й мамоні” (Мт. 6: 24). Слово “маммона” халдейського походження. В тексті Євангелій (Мт. 16:24; Лк. 16:9,11,13) воно має значення “майно”, “багатство”, “земні блага” тощо.

¹³ “Ісус же йому відказав: “Мають нори лисиці, а гнізда – небесні пташки, Син же Людський не має ніде й голови прихилити” (Лк. 9: 58).

¹⁴ Про покору владі, згідно заповіту ап. Павла див. Рим. 13: 1–7.

¹⁵ Правильно: “А Він каже до них: «Чий це образ і напис?». Ті відказують: «Кесарів». Тоді каже Він їм: «Тож віддайте кесареви – кесареві, а Богові – Боже» (Мт. 22: 20–21).

¹⁶ Митрополит Василь Липківський тут має на увазі церковну ієрархію, яка існувала в Російській імперії до революції 1917 р. Діячі церковно-визвольного руху за автокефалію Православної церкви 1917–1921 рр., а потім і керівники УАПЦ засуджували підпорядкування церковної ієрархії Російської православної церкви царській владі і вимагали розбудови Української церкви на інших засадах – соборноправності, автокефалії і українізації. Після встановлення радянської влади в Україні єпископат Українського екзархату Московського патріархату продовжував певний час підтримувати лінію реставрації монархії, натомість УАПЦ завжди декларувала вірність засадам відокремленості церкви від держави і дистанціювалась від промонархічних кіл.

¹⁷ Див. текст “Канонів” Собору: *Перший Всеукраїнський Православний Церковний Собор УАПЦ 14–30 жовтня 1921 року: документи і матеріали... – Розділ 5, § 17 – С. 379*.

¹⁸ “Отже, перш над усе я благаю чинити молитви, благання, прохання, подяки за всіх людей” (I Тим. 2:1).

¹⁹ Див. Мт. 22:20–21.

²⁰ У посланнях ап. Павла вірши про покору владі див. Рим. 13: 1–7, у новозавітніх посланнях ап. Петра – див. I Петр. 2: 13–22.

²¹ Правильно: “Ісус каже йому: «Коли хочеш бути досконалим, – піди продай добра свої та й убогим роздай, – і матимеш скарб ти на небі” (Мт. 19:21).

²² Правильно: “А Він відказав йому: Чоловіче, хто поставив над вами Мене за суддю або за подільника?” (Лук. 12:14).

²³ Правильно: “А вам і волосся все на голові пороховано” (Мт. 10:30).

²⁴ Правильно: “Тож віддайте належне усім: кому податок – податок, кому мито – мито, кому страх – страх, кому честь – честь” (Рим. 13:7).

²⁵ “Але через те, що берете ви участь у Христових стражданнях, то тіштеся, щоб і в з’явленні слави Його раділи ви й звеселялись. Коли ж вас ганьблять за Христове Ім’я, то ви блаженні, бо на вас спочиває Дух слави й Дух Божий. Ніхто з вас хай не страждає, як душолюб, або злодій, або злочинець, або ворохобник, а коли – як християнин, то нехай не соромиться він, але хай прославляє Бога за те” (I Петр. 4:13–16).

²⁶ Правильно: “А Він відказав йому: Чоловіче, хто поставив над вами Мене за суддю або за подільника?” (Лк. 12:14).

²⁷ Тут мається на увазі Переяславська угода 1654 р. В угодах, що були укладені Богданом Хмельницьким з московським урядом в редакції 1654 р. 12–13 ст. стверджують канонічну залежність Київського митрополита від константинопольського патріарха. За ними, обрання митрополита відбувається шляхом загальних вільних виборів серед духовенства, старшини і народу. Але у новій редакції угод (1659) за підписом Юрія Хмельницького ці статті відсутні. Натомість є ст. 8-ма, за якою митрополит Київський має бути під благословенням патріарха Московського і “всія Великія і Малыя і Белья Руси”, “а въ права духовныя патріархъ вступати не будеть”.

²⁸ *Сильвестр Косів* (бл. 1600–1657) – митрополит Київський, Галицький і всієї Росії (1647–1657), екзарх Константинопольського патріархату, видатний церковний і освітній діяч, педагог, автор численних творів богословського змісту, професор Київської академії (з 1632 р.). 1635 р. рукоположений на єпископа Мстиславського, Могилівського і Оршанського. Після смерті св. митрополита Київського Петра Могили духовенством та запорізькими козаками обраний на митрополиту кафедру, однак привілею польського короля не отримав. 1647 р. Собор Єпископів за благословенням Константинопольського патріарха Парфенія II висвятив Сильвестра на митрополита в соборі св. Софії Київської.

²⁹ Напевно, це проміжок часу з 1654 р. по 1684 р. – останній період, коли Київська митрополія перебувала в номінальній залежності від Константинопольської патріархії. Після обрання Київським митрополитом єп. Луцького Гедеона Святополк-Четвертинського (1685–1690) відбулося підпорядкування Православної церкви в Україні під зверхність Московського патріархату в 1686 р.

³⁰ “І на оновленій землі
Врага не буде, супостата,
А буде син, і буде мати,
І будуть люде на землі”
(24 вересня 1860 р.)

Шевченко Т.Г. “І Архімед і Галилей...” // Повн. зібр. тв. В 10 т. – К.: Вид. АН УРСР, 1953. – Т 2. – С. 347.

³¹ “Щоб поставити її Собі славною Церквою, що не має плями чи вади, чи чогось такого, але щоб була свята й непорочна!” (Еф. 5:27).

³² Правильно: Еф. 4:1–6.

³³ Див. текст “Канонів”: Перший Всеукраїнський Православний Церковний Собор УАПЦ 14–30 жовтня 1921 року: документи і матеріали... – *Розділ 5, § 1. – С. 379.*

³⁴ “Ісус же йому відказав: «Мають нори лисиці, а гнізда – небесні пташки, Син же Людський не має ніде й голови прихилити»” (Лк. 9: 58).

³⁵ Повний текст цитати з I-го послання ап. Павла до Тимофія: “Отже, перш над усе я благаю чинити молитви, благання, прохання, подяки за всіх людей, за царів та за всіх, хто при владі, щоб могли ми провадити тихе й мирне життя в усякій побожності та чистоті” (I Тим. 2:1–2).

³⁶ Про покору владі в I-му посланні ап. Петра див. I Петр. 2:13–22.

³⁷ Заповідь “не вбий” відноситься не до новозаповітніх, а до старозавітніх (Вих. 20:13). Натомість, наказ Ісуса Христа “не брати меча” є в описі подій, які стосуються Його схоплення і заарештування: “Тоді промовляє до нього Ісус: «Сховай свого меча в його місце, бо всі хто візьме меча – від меча і загинуть»” (Мт. 26:52).

³⁸ “Бо «повстане народ на народ і царство на царство», і голод, мор та землетруси настануть місцями” (Мт. 24:7).

³⁹ Опис Нового Єрусалиму див. Об’явлення св. Івана Богослова, Гл. 21.

Стенограма вечірнього засідання

19 жовтня 1927 р.

День третій

Головує прот. Л. Юнаков.

Голова – прот. Л.Юнаків: Слово належить В.М.Чехівському.

В. М. Чехівський: Нами обрано делегацію до Уряду; зараз треба з'ясувати питання, які Собор дасть доручення їй. Можна дати тільки одне доручення: з'ясувати відношення Держ[авного] уряду до стану Церкви сьогоднішнього дня, бо основою для обрання делегації ті повідомлення, що дані делегацією від Предсоборної Наради. Моя пропозиція: “Доручити делегації II-го ВПЦСобору з'ясувати відношення Держ[авного] уряду до сучасного стану УАПЦеркви”.

Архієп. Н. Шараївський: Це Ваша формулювання, чи на підставі розмови з Держ[авним] Урядом.

В. М. Чехівський: Я вношу пропозицію тільки на підставі діянь Предсоборної Наради.

Архієп. Ф. Сергієв: Справа ясна. Треба з'ясувати чи не змінилося відношення Уряду до нашої Церкви з часу Предсоборної Наради.

Прот. Басовол: Я певен був, що п. Х поставлений був на розгляд Собору у зв'язку з посилкою делегації до Уряду, щоб виробити декларацію або директиви для розмов делегації з Урядом.

В. М. Чехівський: “Я не був присутнім при заслуханні п. Х, але можна поставити делегації умову прийняти на увагу дебати по п. Х. Я пропонував обрати делегацію незалежно від п. Х, зараз пропоную дебати припинити, а голосувати таку мою пропозицію: соборній делегації доручається від імені II-го Всеукр[аїнського] Собору з'ясувати відношення Уряду до сучасного стану життя УАПЦ”.

Пропозиція голосується й приймається Собором.

Голова прот. Л. Юнаків: На черзі доповідь В.М.Чехівського на тему: “Методи організації християнського світогляду й церковної думки”.

В. М. Чехівський робить доповідь й подає такі тези її:

1) “Для багатьох пройшло не з'ясованим в житті Української Автокефальної Православної Церкви її відношення до витвору догматів в сучасності. Ставили

питання, чи буде Укр[аїнська] Авток[ефальна] Прав[ославна] Церква творити нові догмати [?]

2) Догмат, як знак, символ віри¹, одрізняється від догмату, як пропису віри (приказу віри) й наказу релігійного розуміння.

3) Укр[аїнська] Церква, прийнявши всі догмати Православної Єдиної Святої Соборної Апостольської Церкви, йде й буде йти далі шляхом удосконалення розуміння Христа й звершеної волі Отця Небесного.

4) Християнський світогляд розвиватиметься й удосконалюватиметься творчою надхненною Духом Божим працею всіх вірних і церковних учителів, проповідників, і благовісників, і церковних письменників.

5) Церква через Собори відкидає і відкидатиме своєю владою всі ухили від єдиної стежки – Христа, що “є й шлях і правда, й життя”².

6) Укр[аїнська] Авт[окефальна] Прав[ославна] Церква не має потреби ставати* на шлях штучного витворювання догматів; вона утворюється від приписів, приказів релігійного мислення, кличучи до непримусового, а вільного шукання Божого Царства й непримусового, а вільного звершенства, спільного з звершенством Отця Небесного”.

Сп. Ю. Жевченко: У мене складається таке уявлення від доповіді В.М.Чехівського, що головне – “слово проповіді апостольської”, а догмати мають лише другорядне значіння. На мою думку, догмати не лише прапор і символ, вони обмежують сваволю релігійної думки. Догмати про троїчність, богочоловічність і інші мають велике значіння. Догмати є основа нашої віри, вони є провідні вогні на шляху познання нами Бога.

В. М. Чехівський: Сп. [Юрій] Жевченко не зрозумів моєї думки. Я з’ясував питання про те, як поширити християнську думку, чи складенням догматів, чи проповіддю апостольською.

Прот. [Ф.] Хороший: Не розумію, як можна організувати думку без певної формулювання її. Чи потрібна формулювання думки [?]

В. М. Чехівський: Звичайно, потрібна, але не треба давати перевагу формі над духом.

Архієп. Ф. Сергієв: “Я слухав доповідь В[олодимира] М[усійовича], то думав, що це таке [?] Чому я зовсім не розумію доповіді [?] Невже ж академічна схоластика знищила у мене здібності розуміння, але коли й сп. Жевченко, з університетською освітою, теж не зрозумів, то мені стало легше. Наша УАПЦ в своїй ідеології дуже різниться від слов’янської й оновленої³ але я гадав, що завданням доповідача було знайти розуміння підвалин організації нашої Церкви. Як організувати думку й моральну й ідеологічну. Відповіді на це доповідач не дав і я не розумію його”.

В. М. Чехівський: Моральні питання до моєї доповіді не стосуються. Вони відносяться до розділу III-го. Дивно, чому архієп. [Феодосій] Сергієв на Передсоборній Нараді не протестував проти тези моєї доповіді.

* В тексті – “ставити”.

Архієп. Н. Шараївський: Мабуть багато не розуміло доповіді В.М.Чехівського, коли й я не зрозумів. Я звик завжди захоплюватися цілком зрозумілими доповідями В[олодимира] М[усійовича], а зараз мушу сказати, що я не зрозумів нічого.

Архієп. І. Павловський: За змістом доповіді, причиною виникнення догматів були ересі. Прошу з'ясувати, чи догмати потрібні й діючі – а не тільки прапори й яка роль ересів у Церкві.

В. М. Чехівський: Бере жаль, що освічені єпископи не зрозуміли мене. Може немовлята зрозуміли [?]⁴ (окремі виголоси “зрозуміли”). Догма це є учення. Привід до виникнення їх – ересі. Вони й надалі у нас будуть символом, прапором Церкви*.

Голова – прот. Л. Юнаков: Поступила записка з проханням до всеч. о. Йосипа Оксіюка висловитися, чи він зрозумів доповідь В.М.Чехівського.

Архієп. І. Оксіюк (з місця): Я теж з богословською освітою.

Голова – прот. Л. Юнаків²*: На черзі дня доповідь бр. Є. Бачинського про всевітню конференцію в Льозані, або “Віра та церковний лад”. Прошу всеч. архієп. Н.Шараївського зачитати цю доповідь.

Архієпископ Н. Шараївський (читає): “Конференція ця була скликана ініціативою Конвенції Американської Єпископальної Церкви, котра з Жовтня 1910 року енергійно працює для міжцерковного й догматичного порозуміння й об'єднання всіх християнських церков цілого світу⁵. На чолі цього руху стояв до недавня великий ідеаліст, нашої церкви приятель, тепер умерший брат Гардінер, та єпископ англіканської церкви з Нью-Йорку Ш.Н.Брент⁶. Ініціативна Комісія у складі 7 єпископів, 7 пресвітерів і 7 мирян скликала Прелиминарну Конференцію в 1920 році в Женеві⁷ і ось цього року загальну – в Льозані. В той час, як Стокгольмська Конференція [...]³* 1925 року була скликана з практичною метою соціально-суспільних завдань Церкви, Льозанська Конференція мала на меті накреслити умови догматично-адміністративного порозуміння поміж християнськими Церквами, взаємно себе пізнати і вийти в контакт для міжцерковного майбутнього об'єднання⁸.

Ось, як вияснив ціль конференції єп. Брент, президент: “Ми зійшлися на конференцію, а не на диспут. Конференція наша є [ін]струментом* миру, згоди, а диспути церковні⁴* – є зброєю ворогування. Перша є шляхом смирення, друга є шляхом зворушення, запалу. На конференції в міру можливости, стараються зрозуміти погляди і концепції інших; на диспуті, навпаки – всі намагаються свої переконання й вірування нав'язати іншим. Конференція шукає єдності, диспут збільшує труднощі. Оден є метою кооперації, порозуміння з метою розв'язати конфлікти, другий є метою поділу”.

А бр. Гардінер⁵* ще сім літ тому писав: “Тепер увесь світ стремить до спілки у віруванні, всі Церкви майже без винятку свідомо чи ні, бажають до-

* Так в тексті.

²* Тут знову написано “І.” а не “Й. Оксіюк”.

³* В дужках пропущено місце, але не заповнене.

⁴* Слово закреслено в машинописний спосіб.

⁵* Далі текст доповіді надруковано через 1 інтервал.

сягти тої великої мети, котру заповів нам наш учитель Христос. Треба нарешті зробити перший крок. Треба почати від обопільного, щирого ознайомлення не для того, щоб вишукувати ересі, або помилки, а лише правду і істину. Усі церкви мусять обмінятися у спільним довір'ю і любови своїми ідеями й взаїмно собі допомогти на шляху до звершенства. Ві[д]* нас самих залежить, щоб наші конференції привели до нового зшестя Св. Духа і, щоби всі нації, всі народи на землі на своїх власних мовах відчули і зрозуміли один і той самий заповіт Христа, Спасителя життя і вічної любови”.

І треба визнати що в Льозані дійсно всі делегати (а їх було коло 500 осіб) намагалися здійснити це бажання, тільки не їх певно воля була, коли цього ідеалу не осягли... Проте здається ніхто і не сподівався цього, не гадав з одного разу осягти свою мету. Вже й те, що такі конференції відбуваються, свідчить за величезний поступ богословської свідомости в потребі міжцерковних порозумінь.

На жаль, окрім причин загального характеру без рішення котрих неможливо досягти цього порозуміння (порівняти тільки хиба самі догматичні підвалини окремих головних 15-ох християнських церков) стоять це проти міжцерковного порозуміння спеціальні суспільно-політичні відносини, серед котрих розвиваються окремі церкви, вже не згадуючи про індивідуальности окремих делегатів. Можна сказати, що так само, як і Женевська конференція 1920 року, так і Льозанська цього року не осягли намічених результатів, хоч де-чого все таки досягли, треба признатися.

Отже на цій конференції приймало участь к[оло] 500 делегатів від 100 окремих християнських церков і сект. Натурально, церква Римокатолицька відмовилася співробітничати так само, як і Греко-католицька (уніятська)⁹. Згідно^{2*} до прецеденту Стокгольмської конференції наша церква також не брала жадної^{2*} участі, хоч я, як^{3*} уповноважений УАПЦ, і був запрошений, але свідомо ухилився. Ні жадна^{2*} православна церква з ССРР не брала участі за винятком церкви Грузинської¹⁰, делегат, котрої в характері споглядача був присутній.

Православна Церква була заступлена 24 делегатами, що творили разом одну групу на чолі, котрої стояли митроп. Германос, екзарх грецьких закордонних церков¹¹, митроп. Стефан Софійський¹², єп. Іреней Сербський, проф. Глобуковський¹³, митроп. Євлогій з Парижу¹⁴, митроп. Діонісій з Варшави¹⁵ й інші діячі православних церков, від котрих ніяк не можна було сподіватися дійсного розуміння великої мети поміжцерковного порозуміння й любови до інакоісповідуючих. Це все нашої Церкви виразні вороги і поміж ними не місце делегату^{2*} УАПЦ.

Конференція тривала від 3 до 21 серпня й наради її відбувалися в актовій залі льозанського університету¹⁶, а богослужіння в кальваніцькій^{2*} Соборі міській (загальні)¹⁷, а для православної групи були ще служби Божі в гарненькій новій грецькій церкві в Льозані. Скажу між іншим, що настоятель цієї церковки, як

* В тексті – “Він”.

^{2*} Так в тексті.

^{3*} Одне слово викреслено в машинописний спосіб.

русифік-цареславець, відмовив відступити свою церкву навіть за плату на церковні відправи Льозанській парафії Церкві Старокатолицькій¹⁸, котра знайшла притулок у протестантів. Як же Ви хочете, щоб цей вчений пан-отець, що був також делегатом на конференції, міг зрозуміти і то на правду велику ідею зближення церков і релігійне відродження нашої Української...*

Конференція відбувала свої пленарні засідання публічно, а окремі питання опрацьовувала в різних (7) комісіях. Отже 3 серпня розглядалося питання про призив світових церков до згоди, 4 серпня – про Євангелію, 5 серпня – про істоту церкви, 6 серпня – про спільне ісповідання віри для всіх церков, 7 серпня – про потребу поєднання християнської молоді й кооперація поміж окремими релігійними організаціями, 8 і 9 серпня – додаткові наради про попередні питання, 10 серпня – про потребу порозуміння для пропаганди християнської істини, 12 серпня – про церковне духівництво, ієрархію, 13 серпня – про таїнства, 14 серпня – про необхідність порозуміння в місіонерській діяльності, 15 серпня – про єдність в християнстві і міжцерковні зносини поміж існуючими церквами, 16 серпня – про те саме, 17 серпня – про необхідність згоди поміж церквами для діяльності соціально-суспільній, 18 і 19 серпня про попередні питання, 20 серпня – загальні декларації, вибори в езекутивний комітет. Служби Божі на всіх мовах і найрізноманітніших церков відбувалися щодня. У неділю 7 серпня в соборі правив службу Божу лютеранський архієп. Седерлюм¹⁹, всі присутні конгресісти голосно промовляли кожний на своїй мові Господню Молитву²⁰, а казання було на текст послання ап. Павла до Римлян (VIII, 15): “Бо не прийняли ви духа поневолення, щоби бути в боязні, а прийняли духа всиновлення, нимже покликуємо: Авва, Отче”²¹.

Основні питання конференції були: 1) Заклик до церковної єдності; 2) Євангелія, як основа християнського віронавчання; 3) Істога церкви апостольської. Архієп. Хризостомос з Атен випрацював прекрасну доповідь, котру відчитав за його відсутністю проф. Алівізатос²². Як православні, так і значна частина присутніх, стала на точку погляду церкви, як Божеської інституції, інші протестанти не погоджувалися і проф. Дейсман захищав їх погляд. Отже ні до чого не договорилися; 4) Загальноцерковне ісповідання віри. Питання про Нікейський символ віри. Отже, не дивлячись на красномовну заштиту, єп. Жлора, англіканської церкви²³ і інш. конференція не прийшла до згоди в цім питанню. 5) Церковна єрархія. Православні, старокатолики й англікане з єпископалами визнають апост[ольську] сукцесію²⁴, але протестантам вона байдужа, квакери – зовсім не визнають²⁵. Як погодитися...*

6) Таїнства: Тут ще гірше, ще більше різниці. Одні визнають 7 таїнств, інші тільки два, а деякі жодного²⁶. Як тут не посувати далеко толеранцію, але, коли не бажають відмовитись від самих підвалин своєї віри, – не можна знайти спільну мову й порозуміння. 7) Об’єднання християн і відношення до цього інших церков. В цім питанню промовляв єп. Кюрі²⁶ старокатолицької церкви. Й інші видатні вчені, одначе резолюція не знайшла загального признання.

* Крапки в тексті.

²⁶* В тексті – “жодного”.

Загально треба признати, що перед лицем конференції православна Церква була поставлена в найтяжче становище. Усі делегати православні творили спільний фронт і спільно розглядали поставлені питання та випрацьовані резолюції. Вже з самого початку виявилось, що не можна чекати на порозуміння з протестантами, за винятком лише другого питання про божеську природу Ісуса Христа, Сина Божого і Його воплощення та визнання Євангелії, як Його благовістування для спасіння й закона життя людськості. Відповідна резолюція випрацьована II секцією конференції, була прийнята усіма делегатами всіх церков без винятку. Цю резолюцію я прикладаю в перекладі з французького оригінала. Інші резолюції і декларації абсолютно були не до прийняття православними вірними без порушення і відступлення від самих основ нашої віри.

В цім сенсі усі православні делегати склали колективну заяву й ухилилися від голосування, але підкреслили, що православна церква тим самим назавше не відмовляється від співпраці й молитовного спілкування на тлі шукання спільних шляхів до сполучення й об'єднання з іншими християнськими церквами. Ця заява була підписана усіма православними делегатами і відчитана на зборах конференції дня 18 серпня.

Тоді ж відбулася спільна нарада делегатів православних Церков з делегатами Старокатолицької церкви, на котрій обмірковувалися умови міжцерковного єднання між цими церквами. М[іж] и[ншим] делегати російської цареславної Церкви закордонної та їх москофільствуючі приятелі інших православних автокефальних церков та вселенських патріархів²⁷ впливали й переконували делегатів утрехтської архієпископії старокатолицької Церкви в недійсности апостольської преемственности (сукцесії) соборної хиротонії єпископів нашої Української церкви, котру митроп[олит] Євлогій назвав “гірше пресвітеріанської”. Одначе, чи вдалося їм переконати народноправну старокатолицьку церкву – це ще велике питання. Я знаю тільки, що архієп. Утрехтський, хоча дуже ортодоксальна людина, але парафіям нашої церкви допомагає...*

6 серпня відбулася нарада де-кого з делегатів конференції і представників майже всіх православних церков у справі поліпшення долі духівництва слав'янської церкви в ССРР, котрі мучаться по радянських в'язницях і на заслання. Нарада ця відбулася під голосуванням митроп. Стефана Софійського, відомого победоносцевського вихованця. На цій нараді забирав голос також митроп. Діонісій Варшавський, котрий натурально воліє задивлятися на чужі порядки, а про своє скандальне урядування на Волині над українським народом міркує краще мовчати²⁸.

Одначе православний український нарід з його “пастви” не такої думки, бо 16 серпня Православний церковний Український Виконавчий Комітет Річи Посполітої Польської в м.Луцьку²⁹ надіслав до секретаріату конференції прекрасно й річево зложений протест-скаргу на діяльність митроп. Діонісія. Цей протест на жаль не був оголошений на пленарних зборах, але він зробив сильне вражіння

* Крапки в тексті.

на членів президіума й секретаріату, а митроп. Діонісій і вся делегація (проф. Арсен'юв³⁰ та протоісрей Туркевич³¹) одержала ніби публічного ляпаса.

Перед закінченням нарад конференція обрала Комітет Продовження праць і підготовки нової конференції в числі 75 членів, в числі котрих обрано 8 православних делегатів.

Загально треба визнати, що ця конференція виявила дійсно застрашуючу розбіжність думок і переконань не лише в церковних християнських догматах, але також в питаннях організаційних і структурних Христової церкви. Висвітлила вона також сумну істину, що для з'єднання церков і навіть порозуміння їх ще далеко не прийшов час і, що міжцерковні та молитвенні зносини не можна навязати православної церкві з багатьма з тих церковних об'єднань, котрі називають себе християнськими. Спеціально сконстатовано велику розбіжність думок в протестантизмі різних гатунків, серед котрих йде уперта боротьба поміж так зв[аними] модерністами і традиціоналістами. Останні, з котрими ще можна договоритися до зрозуміння знаходяться в величезній меншості.

1) Конференція наочно виявила віруючій людності, оскільки світ знаходиться в духовнім хаосі й незгоді. Досі християни просто не давали собі ради в цій небезпеці: Визнати це значить вже на половину знайти лік[и]*.

2) Конференція виказала, що окремі церкви зберегли у себе волю до порозуміння, згоди і спільної праці, котрі не змогли знищити жодні^{2*} богословські різниці і непорозуміння.

3) Конференція виказала, що цю волю до порозуміння і зносин міжцерковних можна найсильніше висловити в молитві, обрядовості і особистій відданості Господу Вселенської Церкви, ніж в теологічних формулах і символах віри.

4) Конференція виявила серед християн остільки сильний і глибокий ідеал живої любові до ближнього й окремих церковних об'єднань, котрий дав їм можливість перший раз в історії всієї церкви спокійно і доброзичливо вислуховувати і дискутувати взаємно свої особливості і різниці без того, щоб кидати друг на друга анатема і відлучення.

5) Конференція дала можливість на ниві місійної праці досягти реального порозуміння і міжцерковної згоди перед лицем ворогів Христа.

6) Конференція дала нагоду окремим церквам взаємно себе пізнати, зрозуміти й поважати. Це є перша і головна запорука для дальшої праці спільної і можливості створити правдиве порозуміння, а потім і єдність всіх церков.

7) Конференція стала першою реальною пробою нового порозуміння поміж ідеалом православним і євангеліцьким церкви. По першому вона виявила точки згоди поміж англіканізмом і протестантизмом. Православний англіканізм відкрив протестантизму нове розуміння елементів православ'я, їх вартість і значіння приєднання до апостольської церкви. З свого боку протестантизм виявив англіканізму, може в перший раз, що він не є лише своєрідним раціоналізмом,

* В тексті – “лік”.

^{2*} В тексті – “жодні”.

індивідуалізмом, суб'єктивізмом і критицизмом, як це часто думають, а що він є особливою релігійною концепцією дуже глибокою і міцною, що бере свої початки в самій Євангелії і навчанню Христа перших віків.

8) Конференція заклала підвалини вселенського богослов'я, біля* котрого залишається місце і для богослов'я конфесіонального.

9) Конференція уявляє необхідний додаток до праці і завдань практичного християнства, так як те виявила Стокгольмська конференція, і що Льозана оправдує потребу Стокгольма.

10) Конференція виявила, що в окремих числених сектах і церквах протестантських знаходиться більше духовної спорідненості, ніж вони досі сами гадали, та що, не дивлячись на різнобіжності, як в визнанні, так і в організації, вони можуть поміж собою легко порозумітися на окремих світових конференціях.

11) Конференція виявила через опозиційні думки й погляди, як не можна краще, рішачий характер сучасного періоду людської історії. Спільність^{2*}, котру вона породила, остільки сильно тримає, що тільки дух Святий може принести визволення і дати можливість людскості поступати наперед.

12) Конференція нарешті привела всі непапистські Церкви³² до спільного порозуміння того, що уявляє зміст Євангелії. Це досягнення остільки глибокого значіння для християнства, що після цього порозуміння в певній часті лишаются знищені ріжні теологічні концепції минулих віків.

Приблизно так само резюмував свої вражіння від конференції і її наслідків визначний церковно-громадський діяч др. Келлер, директор християнсько-суспільного інститута, який витворила Стокгольмська конференція, практичного християнства позаминулого року. Мої персональні вражіння дуже глибокі й ці перші конференції, (Женевська в 1920 році й сьогорічна Льозанська) без сумніву принесуть великий позитивний вклад в розвиток міжцерковних зносин всесвітнього християнства.

На жаль, представництво православних церков, по перше, неповне, а, по друге, не зовсім, принаймні, в більшості, відповідає персонально. Православ'є здебільшого репрезентують «генерали», ієрархи, за котрими вже в найближкій будучині вірні не підуть і не визнають їх за своїх проводирів. На жаль, інші церкви і їх представники цього, або не відають, або не хочуть бачити.

Слідуюча конференція має зібратися в 1928 році в Єрусалимі³³. Наша Українська Церква мусить пильно стежити за діяльністю й розвитком цього міжцерковного світового руху. Не приймаючи офіційно участі, наша церква повинна на цих конференціях мати своїх споглядачів і через них інформувати усі світові християнські церкви з своєю ідеологією та поступом релігійної думки українського народу. Наша церква не повинна замикатися в собі, а рішуче виносити свої релігійні досвіди і внутрішню колективну роботу мас вірних на терен міжнародної церковної діяльності^{33*}.

* Половину рядка в тексті викреслено на машинці.

^{2*} В тексті – “суспільність”.

^{33*} Далі текст стенограми надруковано звичайним способом через 2 інтервали.

Голова – прот. Л. Юнаков: Цим засідання сьогоднішнє закінчується. Після засідання можуть працювати комісії

Єп. К. Малюшкевич: На мою думку сьогодні комісії вже не зможуть працювати, крім дослідчої. Краще перенести працю комісії на завтра, на ранок, бажано щоб о 12 г[одині] всі члени були біля собору Софії. Гадаю, що до того часу делегація повернеться від Уряду й можна буде розпочати пленум Собору.

Голова Мандатної Комісії єп. К. Бей: Прошу заслухати коротенький звіт мандатної комісії про склад Собору на сьогодні:

Зареєстровано 23 єп[ископів], 117 свящ[еників], 5 діякон[ів], 97 мирян – разом 242 члена; 139 з низкою* освітою, 79 з середньою, 24 з вищою; із мирян: 15 службовців, 24 робітника, 58 селян.

Голова – прот. Л. Юнаков: Зараз вже 20 год. Засідання припиняється.

Молитва

*ЦДАВО України. – Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 175. – Арк. 28–32; 60–64; 108–112.
Копія, машинопис.*

КОМЕНТАРІ

¹ Символ віри (лат. Credo) – короткий виклад головних догматів, які складають основу віровчення християнської церкви. Загальнохристиянський (апостольський) Символ віри складається з 12 частин (членів). В перших 8-ми йдеться про троїчність Бога, Ісуса Христа та спокутування гріхів, 4 останні присвячені церкві, хрещенню та вічному життю після смерті. Символ віри був складений Отцями Церкви і затверджений на Нікейському (325 р. н.е.) та Константинопольському (381 р. н.е.) Соборах (звідси інша назва – Нікео-Царгородський). Читається як молитва під час богослужінь, виконується хором в храмі.

² “Промовляє до нього Ісус: «Я – дорога, і правда, і життя. До Отця не приходять ніхто, якщо не через Мене»” (Ів. 14:6).

³ Ідеологія УАПЦ базувалася на основних засадах – автокефалії, соборноправності та українізації Української Церкви, а також на засадах Закону про відокремлення церкви від держави і школи від церкви. Натомість засади “слов’янської” (“тихонівської”) церкви залишалися практично незмінними, незважаючи на встановлення радянської влади. Деякі зміни до устрою Російської православної церкви було запроваджено на Помісному Соборі 1917–1918 рр., але це реформування в підрадянській Росії не отримало розвитку.

⁴ Тут: “Того часу, навчаючи, промовив Ісус: «Прославляю Тебе, Отче, Господи неба й землі, що втаїв Ти оце від премудрих і розумних, та його немовлятам відкрив»” (Мт. 11:25 або Лк. 10:21).

⁵ В жовтні 1910 р. за ініціативою Єпископальної церкви в США було створено комісію по підготовці Всесвітньої конференції з питань “Віри і церковного устрою”. Комісію очолили єпископ Нью-Йоркський Чарльз Brent, єпископ Чикагський К. П. Андерсон та Роберт Гардінер (секретар комісії), які і виступили засновниками цього руху. Перше засідання комісії відбулося в травні 1913 р. в Нью-Йорку. На засіданні цієї комісії були присутні представники Російської церкви, зокрема прот. Олександр Хотовицький, завдяки якому інформацію про початок руху було оприлюднено в російських церковних

* Закреслено: “нищою”.

часописах напередодні I Світової війни. Роботу комісії було продовжено до скликання конференції в Женеві 1920 р.

⁶ *Брент Шарль (Чарльз) Н.* (1862–1929) – єп. Нью-Йоркський Американської Єпископальної протестантської церкви. Відіграв важливу роль у справі скликання всесвітніх християнських конференцій для підтримки єкуменічного руху. Саме він на першому засіданні Всесвітньої місіонерської конференції організації “Віра і церковний устрій” (“Faith and Order”) в Единбурзі 14–23 липня 1910 р. дав доручення членам протестантських організацій – учасників конференції досліджувати християнські віровчення з метою майбутнього об’єднання християнських церков у світі, що поклало початок єкуменічного руху.

⁷ Прелімінарна конференція (Конференція Християнських Віросповідань) була скликана за ініціативою Американської Єпископальної протестантської церкви на чолі з єп. Нью-Йоркським Ш. Брентом 12–20 серпня 1920 р. в Женеві. Гаслом конференції було: “Віра і церковний устрій”. Організатори звернулися до всіх Християнських церков із закликом прислати делегатів на конференцію, де вони могли б обговорити загальні питання стосовно Віри та церковного устрою. Передбачалось обговорення шляхів до взаємного зближення церков. На цю справу дав своє благословіння Константинопольський патріарх. Тільки Римський Папа від імені Римо-Католицької церкви відхилив запрошення на участь в конференції. В конференції взяли участь представники Православних Церков Константинополя, Александрії, Росії, Сербії, Румунії, Болгарії та Греції. Засідання проходили в соборі св. Петра (м. Женева). На цій конференції було ухвалено провести наступні дві – в Стокгольмі (Швеція) у 1925 р. та в Лозанні (Швейцарія) у 1927 р.

⁸ У січні 1920 р. з’явилась окружне послання Константинопольського патріархату “До церков Христа повсюдно” зі зверненням до християнських церков з пропозицією та обґрунтуванням необхідності створення Ліги Церков як співдружності християнських церков для взаємодопомоги, співробітництва та досягнення єдності. Назву майбутньої організації було запропоновано за аналогією з назвою Ліги Націй, яку було створено після I Світової війни, але мета була церковна. При оприлюдненні послання Константинопольський патріархат діяв від імені православних церков Александрії, Антиохії, Єрусалиму, Сербії, Румунії, Болгарії, Кипру й Греції). Є відомості про листування Св. патріарха Московського і всієї Росії Тихона (Белавіна) з секретарем Комісії по підготовці Всесвітньої конференції Робертом Гардінером, де він від імені Російської церкви схвально оцінював ініціативу цього руху. Українською мовою Послання Константинопольського патріархату опубліковано: *До церков Христа повсюдно. Послання Вселенського патріархату. Січень 1920 р. // Знаки часу: До проблеми порозуміння між церквами / Упоряд. З. Антолюк, М. Маринович. – К.: Сфера, 1999. – С. 174–176.*

⁹ Українська Греко-Католицька Церква (УГКЦ) – Українська католицька церква візантійської обрядової традиції, яка постала внаслідок Берестейської церковної унії 1596 р. Київської митрополії з Апостольським престолом у Римі. Одна з традиційних історичних церков українського народу. В українських і білоруських землях в складі Російської імперії цю церкву було ліквідовано актом 1839 р. Згодом, вона відродилась на українських землях, які увійшли до складу відродженої у 1918 р. Речі Посполитої. Після закінчення II Світової війни і приєднання до УРСР західноукраїнських областей радянським керівництвом було прийняте рішення про її ліквідацію. На Львівському соборі 1946 р., організованому органами держбезпеки СРСР, її було ліквідовано. До кінця 1980-х рр. діяла в підпіллі. З 1989 р. діє в Україні офіційно.

¹⁰ Грузинська (Іберійська) церква – автокефальна православна церква, заснована в IV ст. н.е. оголошенням християнства державною релігією в Картлі. До V ст. її очолював архієпископ, підпорядкований антиохійському патріархові. З 487 р. Г. ц. очолив католикос,

який в XI ст. став називатися патріарх-католікос. 1811 р. її було перетворено на Екзархат Російської православної церкви. Після Лютневої революції 1917 р. в Росії Г. ц. знову проголосила автокефалію. На чолі став патріарх-католікос Кирион II (Садзагеллі), але він несподівано загинув у 1919 р. і патріархом-католікосом став Леонід (Окропирідзе). Саме до нього зверталися діячі ВПЦР на чолі з Михайлом Морозом з проханням висвятити двох вдівців-протоієреїв Степана Орлика і Павла Погорілка в єпископи до відкриття I Всеукраїнського Собору УАПЦ 1921 р., але кандидати на висвячення не змогли дістатися до Тифлісу. Див. докл.: *Перший Всеукраїнський Православний Церковний Собор УАПЦ 14–30 жовтня 1921 року: документи і матеріали...* – С. 508– 514. Офіційне визнання автокефалії одержала від Російської церкви тільки у 1943 р.

¹¹ *Германос (Стронопулос)*, єпископ Фіатірський – учасник Женевської конференції в серпні 1920 р., увійшов до виконкому “Віра і церковний устрій” (“Faith and Order”) від православних церков. Після того, як він став екзархом Вселенської Константинопольської патріархії в Лондоні, брав участь в серпні 1925 р. у конференції руху “Життя та дія” (“Life and Action”) в Стокгольмі (Швеція), яка була скликана з нагоди 1600-ліття Нікейського Вселенського Собору (325 р. н.е.).

¹² *Стефан митрополит Софійський, екзарх Болгарської православної церкви* був Намісником-головуючим Св. Синоду. За період з 1913 р. після смерті Болгарського екзарха Йосира впродовж 30 років церквою керував намісник. У 1926 р. до митрополита Стефана звертався обновленський митрополит Харківський і всієї України Пимен (Пегов) з повідомленням про проголошення автокефалії на Всеукраїнському Соборі УПАЦ в Харкові 17–27 травня 1925 р., на що у 1927 р. отримав від Стефана поздоровлення з Великоднем. У вересні 1944 р., коли радянська армія перейшла румунсько-болгарський кордон, він відновив церковне спілкування з Московською патріархією, яке було перервано іще за часів існування Св. Синоду Російської церкви і започатковане відлученням від спілкування з Константинопольським патріархатом у 1872 р. Відновлення спілкування було відзначено візитом делегації від Московського патріархату в квітні 1945 р. Учасник святкування 500-ліття автокефалії Російської церкви в Москві в липні 1948 р.

¹³ Правильно: *Глубоковський Микола Никанорович* (1863–1937) – професор Санкт-Петербурзької духовної академії, автор богословських праць, зокрема присвячених питанням єдності Христової Церкви (напр. *Глубоковский Н.Н. Христианское единение и богословское просвещение в православной перспективе // Путь. – Париж, 1926. – Июнь-июль. – С. 139–144; його ж. Русская богословская наука в ее историческом развитии и новейшем состоянии. – Варшава, 1928 та ін.*)

¹⁴ *Євлогій (Василь Семенович Георгієвський; 1868–1948)* – митрополит Західноєвропейського екзархату Московської патріархії, Предстоятель руських православних церков у Західній Європі, видатний церковний діяч, богослов. Народився в с. Сомово Тульської губернії. 1897–1902 рр. – архимандрит, ректор Холмської духовної семінарії. 1902–1905 рр. – єп. Люблінський, вікарій Холмсько-Варшавської єпархії. 1905–1914 рр. – єп. Холмський. Депутат II і III Російської Державної Думи у 1907–1912 рр., голова віросповідної комісії. 1914–1920 рр. – архиеп. Волинський і Житомирський, священно-архимандрит Свято-Успенської Почаївської лаври. Учасник Всеросійського Помісного Собору 1917–1918 рр. Разом з митр. Антонієм (Храповицьким) емігрував за кордон. 2 жовтня 1920 р. призначений Вищим Тимчасовим Російським Церковним Управлінням митрополитом Західноєвропейського екзархату Московського патріархату з осідком в м. Париж (Франція). Учасник Всеукраїнського Собору в Києві 1918 р., міжнародних християнських конференцій в Західній Європі. Автор мемуарів: *Євлогій, митрополит. Путь моей жизни. Воспоминания Митрополита Евлогия (Георгиевского) изложенные по*

его рассказам Т. Манухиной. – М.: "Московский рабочий". Издательский отдел Всецерковного православного молодежного движения, 1994. – 621 с.

¹⁵ Дионісії (Костянтин Миколайович Валединський, 1876–1960) – Блаженіший митрополит Варшавський і всієї Польщі, магістр богослів'я. Народився в м. Муром, Володимирської губ. Закінчив Уфімську духовну семінарію, Казанську духовну академію, за ректорства в ній еп. Антонія (Храповицького). З 1902 р. – архімандрит, ректор Холмської духовної семінарії (1903). З 1911 р. – настоятель церкви при Імператорському російському посольстві в м. Рим (Італія). З 1913 р. – еп. Крем'янецький, вікарій Волинської єпархії. У 1918 р. – еп. Холмський. З 1922 р. – архієп. Волинський і Крем'янецький. З 27 лютого 1923 р. – митр. Варшавський і Волинський і всієї православної церкви в Польщі, священно-архімандрит Почаївської Свято-Успенської Лаври з правом носити білий клобук з діамантовим хрестом. Залишався на становищі митрополита православної церкви в Польщі до 22 червня 1948 р., коли був прийнятий у спілкування з Московським патріархатом, але з наданням автокефалії був усунутий від керівництва. Помер 15 березня 1960 р., похований у м. Варшаві. Автор богословських і наукових праць з місіонерства.

¹⁶ Лозанський університет був заснований у 1536 р. як академія для протестантського духовенства. Після 1806 р. було засновано катедри філософії та юриспруденції, у 1836 – факультети богослов'я, права, природничих наук, словесності, у 1888 – медичний факультет.

¹⁷ Кальвіністський собор м. Лозанна (Швейцарія) був збудований у 1235–1275 рр. У 1536 р. тут відбувся т. зв. "Лозанський диспут", наслідком якого стало відокремлення від Римо-католицької церкви кантону Ваадт, де знаходиться Лозанна.

¹⁸ Старокатолицька Церква – відгалуження від Католицької церкви, яке було засноване католицькими діячами в Німеччині 1870 р. В основному це були професори богословських наук на католицьких богословських факультетах університетів у Мюнхені, Бонні та ін., що відмовилися визнати догмат непомильності Папи Римського в справах віри і моралі, який був встановлений I-м Ватиканським Собором (1869–1870). Провідником цього спротиву був німецький католицький теолог й історик Церкви д-р Йоган Деллінгер (Johann Dollinger) (псевдонім "Janus"). Перший конгрес старокатоликів відбувся в Мюнхені у 1871 р., де були ухвалені правила утворення та організації громад. Колишній професор, священник Йосип-Губерт Райнкерс (?–1896) у 1872 р. був обраний і в 1873 р. був висвячений на єпископа рукоположенням "священиків і народу", який старокатолики проголосили "старовинним чином поставлення єпископів". Був визнаний Прусією, Баденом і Гесеном "єпископом німецької старокатолицької церкви". У цій Церкві дозволялося висвячення одружених кандидатів на єпископів, використання рідної мови замість латинської в богослужінні тощо. Під його впливом і керівництвом у 1874 р. в м. Мюнхен утворилась перша громада старокатоликів, які не визнавали постанов Ватиканського собору. Згодом громади старокатоликів виникли в інших німецьких містах – Кельні, Бонні та ін.

¹⁹ Седерлюм (Седерблом) Ларс Улоф Джонатан (1866–1931) – примац Швеції (1914–1931), архієпископ Упсальський Лютеранської церкви, представник екуменічного руху, зокрема течії, яка відносилась до соціального християнства, теолог, член Шведської академії, лауреат Нобелівської премії миру (1930). Народився в м. Трено (Швеція). В Упсальському університеті вивчав теологію. Отримав диплом бакалавра (1883), потім ступінь кандидата теології (1892). Священик шведської лютеранської церкви (1892), капелан при шведсько-норвезькій місії в Парижі (1894). Захистив докторську дисертацію (1901) по дослідженню есхатології маздеїзму. Викладав теологію в Упсальському університеті, одночасно був професором в Лейпцигському університеті (1912), де читав лекції з історії релігій. У 1919 р. він запропонував утворити нову структуру в екуменічному русі – Всесвітній альянс, а потім рух під назвою "Життя та дія" ("Life and Action"), конференція

якого відбулася в Стокгольмі в 19–25 серпня 1925 р. Помер в Упсалі. Головні релігієзнавчі праці: “Есхатологія маздеїзму” (1901), “Природня теологія та всесвітня історія релігій” (1913), “Природа одкровення” (1914), “Становлення віри в Бога” (1915), “Живий Бог: Основні форми особистої релігії” (1933).

²⁰ Тут: молитва “Отче наш”, текст якої, згідно Євангелію, виголосив сам Ісус Христос (Мт. 6:9).

²¹ “Бо не взяли ви духа неволі знов на страх, але взяли ви Духа синівства, що через Нього кличемо: «Авва, Отче!»” (Рим. 8:15).

²² *Алівізатос Г., проф.* (Афіни, Греція) був одним з авторів збірника статей з проблеми екуменізму “Християнское воссоединение – экуменическая проблема в православном сознании” (Париж: ИМКА-Пресс, 1933), де були опубліковані статті інших видатних православних богословів і філософів – о. Сергія Булгакова, архієп. Геліопольського Геннадія (Константинополь), митрополита Буковини Нектарія (Румунія), М. А. Бердяєва, проф. О. В. Карташова, протопресвитера проф. Стефана Цанкова (Болгарія), проф. В. В. Зінківського тощо.

²³ Англійська Церква – одна з трьох основних протестантських течій. За своїм устроєм – єпископальна. Примасом Англії є Архієпископ Кентерберійський. Самостійні Англійські церкви існують у Шотландії, Ірландії, США, Канаді, Австралії, Новій Зеландії та ін. державах. З 1867 р. ці церкви, зберігаючи свою самостійність, об’єднані в Англійський союз церков (25 автономних, 6 церковних організацій, а також низка церков, що входили раніше до складу Британської імперії). Вищі ієрархи цих церков зустрічаються на конференціях (вищому органі Англійського союзу церков, що скликається з 1866 р. кожні 10 років Архієпископом Кентерберійським в його резиденції – Ламбетському палаці в м. Лондон.

²⁴ Апостольська сукцесія (преемство) – за церковною традицією це порядок безперервної передачі священства, який був встановлений самим Ісусом Христом через обрання 12-ти апостолів. Вважається, що порядок цього преемства і досі зберігається в ієрархії Православної, Римо-католицької, Старокатолицької і нехалкидонських (монофізитських) церков. Натомість, серед богословів існують сумніви щодо існування такої безперервності у справі безперервності передання ієрархії Англійської церкви.

²⁵ Квакери (англ. quaker – “трепетати”, “здрігатися”) – це послідовники однієї з протестантських містичних сект, що виникла в Англії в др. пол. XVII ст. Засновником секти був Джордж Фокс. В ім’я збереження особистісної свободи людини квакери заперечують будь-яку зовнішню церкву. Єдиною умовою особистого спасіння визнають “внутрішнє світло”, яке було подароване тільки обранцям Божим викупительною смертю Ісуса Христа.

²⁶ *Кюрі Адольф*, єп. Бернський (Швейцарія) Старокатолицької церкви. Саме до нього було направлено листа французькою мовою від митрополита УАПЦ Василя Липківського від 21 грудня 1926 р. з проханням висвятити “Євгена де Бачинського” на єпископа. Листа було опубліковано: *Єпископ Євген Бачинський. Видання Краєвої Ради УАПЦ Соборноправної в Західній Німеччині. – Мюнхен-Інгольштадт, 1956. – С. 16–17.*

²⁷ Патріарх (грец. Patriarches – “родоначальник”) – духовний сан верховних ієрархів в ряді християнських церков. У православ’ї – вищий духовний сан. Початково існувало 3 патріархати: в Антиохії, Александрії і Римі, з IV ст. – у Царгороді і Єрусалимі. Титул “Вселенський П.” було запроваджено на поч. VI ст. при Іоані Каппадокійському, повністю увійшов до вжитку за Іоана Постника (587 р.). П. мали права: 1) скликати собори в межах патріархату, 2) головувати на церковних соборах, 3) висвячувати митрополитів, 4) здійснювати нагляд за виконанням церковних законів в межах патріархату, 5) мати особливий одяг (посох, сакос, стихар з гамами та трикутниками), 6) розглядати апеляції помісних

соборів, 7) бути учасниками відносин з державною владою як представники церкви. В католицизмі сан П. носять глави окремих єпархій. З 1589 р. патріаршество існувало і в Російській церкві до 1721 р. – до створення Св. Синоду. Відновлено Помісним собором РПЦ 1917–1918 рр.

²⁸ Діяльністю Митрополита Варшавського і всієї Польщі Дионісія (Валединського) були незадоволені українські церковно-громадські кола Волині, які вимагали здійснення політики українізації церковного життя на Волині, де більше 90% вірних були українцями. Головною причиною до протистояння став національний склад єпископату, коли абсолютну більшість правлячих архиєреїв в Православній церкві у Польщі склали росіяне, хоча в загальній кількості населення їх нараховувалося бл. 1,6 %, а українців більше 70%. Українці вимагали поділити Волинську єпархію на 2 – Володимиро-Луцьку і Крем'янецько-Острозьку. 26 квітня 1926 р. Українська Парламентська Репрезентація обговорювала справу скликання Українського Церковного Собору в Польщі, на якому мали б з'ясувати сучасний стан православної церкви, задоволення релігійних потреб української православної людності, питання мови богослужіння, набуття національного складу єпископів і духовенства. Однак з цього плану нічого не вийшло і тому церковні діячі з Волині і Полісся Є. Петріківський з Луцька, П. Доманицький з Ковеля, А. Річинський з Володимира звернулися до Міністерства сповідань Польщі з проханням дозволити український церковний з'їзд духовенства і мирян. Попри отримані від світської влади дозволи на скликання Собору, митрополит Дионісій заборонив його скликання і заборонив бути присутніми на ньому всім священикам під загрозою покарання.

²⁹ Йдеться про діяльність Православно-Церковного Українського Виконавчого Комітету у Річі Посполитій Польській з осідком у м. Луцьк в складі 37 осіб від усіх повітів Волині, Полісся і Холмщини, головою якого було обрано д-ра Арсена Річинського, заступником – Івана Власовського, секретарем – Івана Бондарука. Комітет було обрано з числа делегатів з'їзду, який відбувся 5–6 червня 1927 р. в м. Луцьк за участі делегатів від українських парафій Польщі. Комітет надіслав протест щодо діяльності митр. Варшавського Дионісія (Валединського) у справі перешкоджання українізації православної автокефальної церкви в Польщі і недотримання постанов щодо підтримки руху за українізацію та обсадження кафедр єпископами-українцями.

³⁰ *Арсеньєв Микола Сергійович* (1888–1977) – професор Богословського відділу Варшавського університету, викладач Св. Письма Нового Заповіту та порівняльного богослов'я, делегат від Польської православної церкви на Конференції “Віра і церковний устрій” 1927 р. в м. Лозанна (Швейцарія), автор низки статей, де було висвітлено хід екуменічного руху в 1920-ті рр. (*Арсеньєв Н. Движение к единению христианских церквей и проблема современного мира // Путь. – Париж, № 31 (декабрь). – С. 76–88; Арсеньєв Н. Лозанская конференция // Путь. – Париж, № 10 (апрель). – С. 102–111 та ін.*).

³¹ *Туркевич Венедикт, протоієрей* – делегат Почаївського з'їзду духовенства і мирян Волині 3–10 жовтня 1921 р. (Польща), який належав до проросійськи налаштованих кіл Православної церкви в Польщі, був делегатом від Польської православної церкви на Конференції “Віра і церковний устрій” 1927 р. в м. Лозанна (Швейцарія). У 1927 р. його кандидатуру висували на ректора Державної Православної Семінарії Духовної в Крем'янці. До своєї кончини був настоятелем Острозького собору.

³² Йдеться про церкви, які не належали до складу Римо-католицької церкви.

³³ В тексті доповіді Євгена Бачинського йдеться про те, що наступна екуменічна конференція має відбутися Єрусалимі у 1928 р. Але за відомостями, які є щодо екуменічного руху, наступні конференції відбулися в м. Единбург (Шотландія, 1936), потім – Оксфорд (Велика Британія, 1937) також за участю делегацій Православних церков.

Стенограма ранкового засідання

20 жовтня 1927 р.

День четвертий

Молитва

Головує **П. К. Сторчійко**.

Голова – П. К. Сторчійко: На черзі доповідь архієп. Н. Шараївського по розд[ілу] VIII програми: “ВІДНОШЕННЯ УАПЦ ДО ІНШИХ ХРИСТІАНСЬКИХ ТЕЧІЙ”.

Арх. Н. Шараївський: Доповідь не моя, а того ж бр. Є. Бачинського про старо-католицьку Церкву.

(З місця “на катедру”, “не чути”).

Голова – П. К. Сторчійко: “Прошу членів Собору й гостей бути спокійними, то буде чутино.

Голова Мандатної Комісії Єп. К. Бей: “Гості відсунули членів Манд[атної] Комісії і увійшли в храм. Манд[атна] комісія здійснює відповідальність за порядок”¹.

СОБОР ВИРІШУЄ: “Прохати гостей від імені Собору зайняти на хорах місця призначені їм Манд[атною] комісією. До того часу припинити працю Собору”.

Через 10 хвилин.

Єп. К. Бей: Частина гостей уволіла* прохання Собору, частина відмовляється.

Голова – П. К. Сторчійко (до гостей): Президія ще раз просить залишити І-й поверх, інакше вона буде примушена прийняти конкретні заходи”.

Гости залишають І-й поверх.

Архієп. Н. Шараївський читає доповідь бр. [Є.] Бачинського “ПРО СТАРО-КАТОЛИЦЬКУ ЦЕРКВУ”^{2*}: “Церковні зносини з цією Церквою західного

* Так в тексті.

^{2*} Текст доповіді Бачинського надруковано через 1 інтервал.

християнства Соборна Православна Східна Церква не раз ставила на розгляд й обмірковання, але без жадних практичних результатів.

Дві головні причини стояли тому на перешкоді:

1) Недостаточне взаємне ознайомлення й брак правдиво-християнського бажання порозуміння.

2) Упередження та фактичні перепони зв'язані з загальним станом Православної Церкви, підбитої впливом московсько-візантійського цезаризма минулих часів не лише в бувш[ій] царській імперії, а також на Балканах і територіях 4-х всесвітніх патріархів.

Українська Церква разом з Грузинською в цих питаннях поділяла долю молодшої, але сильнішої чисельністю і державною поміччю сестри Московської Церкви. Їй підбита – Українська церква в питанні порозуміння поміж Церквами досі не приймала жодної участі.

Тепер, визволившись з чужих впливів і тяжких пут державної опіки Церква наша під впливом загально демократичних ідей як в життю націй, так і Церков, як жива колективна істота українського народу, мусила невідклично зареагувати на всесвітній церковно-релігійний рух особливо останнього десятиліття і стати перед ділемою, навіть кінцевою потребою, міжцерковних порозумінь, фактичних зносин і у всякім разі як найблизчого взаємного ознайомлення.

В цій непереможній життєвій потребі й русі головну роль грають три причини:

1) Нове свідоміше прийняття завше животворящого віяння Духа Божого на людський рід, що став відчуватися більш реально разом із загальним розвитком соціально-громадської й наукової свідомості народних мас по слову Спасителя: “Щоб усі були одно: як Ти, Отче, в мене, і я в Тобі, щоб і вони в нас були одно, щоб увірував світ, що Ти мене послав. І славу, що Ти дав Мені, Я дав їм, щоб були одно, як і Ми одно”. (Іоан. XVII, 21–22)².

2) Пробудження правдивого й активного християнського почуття, як окремих діяльних керівників на ґрунті церковно-релігійним, так й цілих колективних організацій – церковних братств, товариств і об'єднань. (Іоан. III, 20–21)³.

3) Спільна небезпека перед всеростучим матеріалізмом і відчуженням неосвідомлених мас народних всього світу від старих догм і обрядовості вже пережитого шаблю розвитку людства.

Православна Церква Соборна і чинить все колективно: Церква – громада вірних – отже ці причини не могли не впливати на неї з самого початку вільного діючого* свого життя. І дійсно, вже I Собор УАПЦ 1921 року ухвалює негайну потребу скликання в м. Києві на травень 1922 року підготовчої наради з представників автокефальних православних церков всесвіту для обговорення й вирішення справи скликання Всесвітнього Православно-Церковного Собору⁴.

Наприкінці 1923 року ВПЦР, делегуючи архієп. Іоана Теодоровича до Злуч[ених] Держав Америки і до Канади, надає йому спеціальне уповноваження зав'язати персональні зносини з тамтешніми християнськими Церквами, а в Липні

* Так в тексті.

1925 року дає подібне завдання двом уповноваженим нашої Церкви в Європі проф. С. Шелухіну⁵ і Є. Бачинському “прагнучи про здійснення Христового заповіту про братерство й єднання всіх Церков і народів”. Тою самою думкою до певної міри окреслена діяльність Царгородського Патріярху⁶. Блажений Мелетій IV Метаксакіс Царгородський⁷ висилає в липні 1922 року свого уповноваженого “апокрісаріуса”⁸ архієп. Германоса Стрінопулоса, митрополіта Тіа-терського до всіх західно-християнських Церков і надає йому осідком м. Лондон, як діючий центр Англійської церкви, що вже не раз висловлювала бажання й то конкретні до порозуміння і міжцерковних зносин з Православною Східною Церквою, спеціально з Вселенськими патріярхатами і Російським Синодом⁹.

Ця остання Церква Російська також розглядала це питання, але безплотно, зглядно свому характеру Церкви залежної, не народної, підбитої світським впливам, де Дух Святий не бував вільно й життя правдиво християнське не розвивалося. В часи дореволюційні, як це відомо навіть неознайомленій людині з громадянства, питання порозуміння з Ц[ерквою] Ст[аро]-Католицькою вже дискутувалося, але, як я зазначив вгорі безрезультатно і то треба думати з вини старої царсько-синодальної російської церкви. Одначе з того часу багацько води сплило з Дніпром. По першому завалилася майже нехристиянська гординя – Російська Пр[авославна] Церква та її Синод. Церква з відділенням примусовим від держави висвободилася духовно й почала відноситися до свого завдання Христової церкви більш свідоміше та розважніше. Болючий шлях відродження Московської Церкви у всіх на очах і не мені його аналізувати: він ще не закінчив свого кругу...*

Натомість привернули свою волю церкви національні і в першу чергу Грузинська та наша Українська з часті і Білоруська¹⁰. Вони, що були приєднані до Московської Церкви силоміць зі знищенням своїх місцевих особливостей, віддані на асиміляцію й поталу, не такого церковного єднання бажали і не в такій практиці могли знайти духовний спокій. Тепер це вже в минулому і ніколи, дасть Бог, не повернеться. Але, зазнавши такої практики на собі, ці церкви краще інших розуміють дійсні умови, на котрих можливе церковне об’єднання.

Отже^{2*}, цілком зрозуміле стає деяке упередження^{3*} цим питанням порозуміння з погляду навіть тактичного, не згадаючи за теологічний і організаційний бік справи. Чим більше розвивається і міцнішає світовий рух за порозуміння поміж християнськими церквами, тим більше само собою зрозуміло наша церква бажає певних гарантій і дійсних підстав для можливого добровільного і свідомого об’єднання в одній вірі і любові до воскресшого Христа та Його заповітів.

Чим даліше, тим більше цей рух буде розвиватися і кріпшати. Епоха шматовання Христової Кафолічеської церкви на різні дрібні Церкви, секти, віроу-чення вже скінчилася^{4*}. Цей поділ колись мав свої підстави і міг бути корисним

* Крапки в тексті.

^{2*} В тексті – “Оже”.

^{3*} Викреслено одне слово на машинці.

^{4*} Так в тексті.

в минулих віках за іншого суспільного ладу, коли християнська церква й її вірування мусило виявлятися всебічно через різнородні, часто еретичні формації зглядно різних країв і народів викристалізовуючись в окремі автономні й національні церкви та общини. Тепер вже час засвідчити одверто, чесно й сміливо, що віра християнська є єдина і свідоцтво це правдиве для всіх і перед лицем всіх народів та держав. Процес історичного розвитку Церкви апостольської дійшов до свого кінця й має закінчитися, завершитися тим з чого почав – єднанням.

З цього, впрочім, не випливає, що з'єдинена Церква Кафолічна буде синонімом одностатності, одноформости, ні, навпаки, майбутня злука і перед тим порозуміння свідчить за різнобарвність, різноманітність окремих організмів церковних, подібно до сонечного* проміння, що складається з окремих, навіть невидимих, містичних промінів кольорових. Злука, до котрої стремлять тепер в більшій, або меншій степені усі без винятку церкви, не виключаючи і Римокатолицької, вимагає не нищення особливостей духовних, а як раз сприятиме творчості толеранції і спіритуального розвитку кожного об'єднання, все однаково великого чи малого. Перед Господом усі рівні, усі Його діти...^{2*}

В “меморандумі” пленуму ВПЦР відносно єднання церков, здається з 1924 року, нашої Церкви єпископат прекрасно накреслив загальні передумови з'єднання церков, підкреслюючи, що УАПЦ кінцевим своїм завданням має “єднання з усіма Церквами, утворення дійсної Вселенської Церкви та, що раніш ніж добувати собі визнання від котрогось з вселенських патріархів, треба нам самим сильно й міцно стати на ноги, укріпитися організаційно й усвідомити правдиву православну віру, стати, так мовити, правдивою вселенською церквою.

Це дійсно і насправду є єдина вірна передумова з'єднанню Церков і нам не треба цього постуляту опускати з свідомости своєї. Треба, звичайно, щоби Церква наша й та за котрою ми бажаємо єднатися жила повним церковним життям, приносила добрі плоди через Бога для свого народу та “Простувала до своєї мети, щоби принести ціну небесного поклику Бога в Ісусі Христі” (Филип. III, 14)¹¹, бо всі народні Церкви складають одне тіло Христове, окремі частини вселенської Церкви (Рим. XII, 5)¹².

Зараз Ц[ерква] Старо-католицька, або, як вона ще зветься Ц[ерква] Християнсько-Католицька складається з головних 6 національних Церков: Голяндської, Немецької, Швейцарської, Австрійської, Чехословацької і Польської, не рахуючи окремі парафії в Злуч[ених] Держ[авах] Америки, Мексики, Італії, Югославії, Франції й Англії...^{2*} Не буду оповідати історії заснування цієї церкви, бо це завело б нас далеко, скажу тільки, що датою треба вважати Ватиканський, так званий у папістів вселенський Собор 1869–1870 рр.¹³ Головні принципи доктрини, обрядовости і конституції цієї Церкви.

Отже в догматах: Ц[ерква] Ст[аро]-Кат[олицька] не визнає жадної юристикції папи і політико-церковної системи Ватикану¹⁴, новітнього догмату непомильності папи (18.7.1870) і новітнього догмату непорочного зачаття Б[ожої]

* Так в тексті.

^{2*} Крапки в тексті.

М[атері] (1854)¹⁵. Натомість визнає священне предання не як незалежне джерело віроучення, а як пояснення до Св. Письма (II Сол. II, 15)¹⁶; апостольську традицію й постанови лише перших 7 всел[енських] Соборів перших 6 віків Церкви¹⁷. Відкидає римську доктрину, по якій поза Церквою нема спасіння. Ця доктрина належить до вселенської Христової Церкви в цілому, а не той чи інший місцевій чи національній Церкві.

В обрядовості і внутрішнім життю Церкви: Вживає живу народню мову в культі і таїнствах, має жонаті духовництва включно до єпископату. Не визнає примусових постів, лише добровільні; ісповідь загальну, але залишає право бажачим мати сповідь наушну й особисту. Церковне життя упрощене так само, як й обрядовості: проща й процесії церковні лише індивідуальні або на бажання кожної парафії, чи братства. Індульгенції¹⁸ й купля спеціальних літургій та служб знищені, почитання мощів і ікон та статуй святих лише персональне, не заборонене, але зведене до несення в душі вірних спогадів з життя святих і бажання їх наслідувати. Поклоніння Божій Матері і святим не є предстателям перед Богом, лише, як Матері Ісуса Христа і святим угодникам, що вказують примір завше достойний наслідування.

В цій точці старо-католики таки ґрунтовно відходять від православного навчання, це вони визнають, але не ставлять, як догмат віри й залишають на сумління віруючих. Церква їхня бажає спіритуалізувати, одухотворяти кожне поклоніння й кожну обрядовість.

Окрім того ці постанови були продиктовані боротьбою з занадто далеко йдучими забубонами папізма і їх дорадників іезуїтів¹⁹, що почали вводити замість православної Тройці Бога Отця, Бога Сина і Бога Духа Святого – іншу Тройцю “езуїтську”: І. М. І. або Ісус-Марія-Іосиф. По Церквах старокатолицьких завше знайдете ікони Божої Матері і всіх святих. Моляться за померші душі.

Церковні свята сильно скорочені й деякі одержали розуміння подібне до православної Церкви (напр[иклад] Стрітіння – 2 лютого²⁰, інші більш формальне значіння, так свято Успіння Б[ожої] М[атері] (15 серпня) назване днем смерті Марії, Матері Христа²¹, і т. ін. місцеві зміни. Вірує в дійсну і духовну присутність Христа в таїнстві Св. Євхаристії. Але відмовляється входити в своєрідні римо-католицькій Церкві пояснення і догматизацію цього таїнства.

Отже не визнає фактично доктрину матеріяльного пресуществлення (“трансубстанцію”*) хліба й вина в тілесно-матеріяльне (нашого розуміння) тіло і кров Христову, але визнає цю таємницю духовно, бо інакше людині не можливо це зрозуміти. Це не є лютеранське розуміння таємниці, так зв. “консубстанція”, але правдиве пресуществлення тільки для вірних взяте в єдино можливе розуміння в духовному смислі. Зрештою в самій старокатол[ицькій] Церкві існує зараз догмат “трансубстанції”.

Таке становище в питанні євхаристичнім Ц[еркви] Старо-католицької було взяте в противагу дешевого матеріялістичного погляду римо-католицької церкви, котра, почавши від IX віку завела нещасні доктринальні диспути, а з се-

* Так в тексті.

редніх віків і впрост поганські процесії євхаристичні та постійні поклонення освященій облатці впрост до відомих скандалістичних “чудес” з кровоточивими гостіями²² і т. ін. Одначе ця боротьба із забобонами єзуїтсько-ватиканських містерій не привела, як це я вже згадував повисше до формального відкинення Ц[ерквою] Ст[аро]-Католицькою догмату пресушествлення в таїнстві Св. Євхаристії так, як його розуміє Східна-Кафолічна Православна Церква й пояснень її отців, як напр[иклад] Св. Іоан[а] Дамаскіна²³ і ін.

Тим не менш цей погляд Ц[еркви] Ст[аро]-Католицької став головною, можна сказати, причиною догматичного значіння, яка досі служила точкою роздору й перешкоджала порозумінню. Принаймні на це звернула головну свою увагу і відома комісія 1896 року скликана синодом Російської церкви в С[анкт]-П[етербурзі]²⁴ *. Для розгляду можливости об'єднання обидвох церков. У всякім разі це формальне розходження не може служити поводом неможливости навязати міжцерковні зносини поміж нашою церквою і ц[ерквою] Старокатолицькою. Не перешкоджає це розходження і іншим православним церквам підтримувати з нею самі дружні зносини.

Ц[ерква] Старокатолицька уділяє, в протилежність Римській, Св. Причасття вірним двома видами, хоч по-декуди ще, з огляду на практичні й санітарні причини, деякі парафії не домагаються іншої практики, як уживаної в Римокатолицькій Церкві. Для православних, які хочуть запричаститися в Ц[еркві] Ст[аро]-Католицькій священник завжди задовольить потребу під обома видами, як те в практиці східних церков. В храмі старокатолицьким в Женеві від [1]925 року для всіх вірних уділяється Св. Причасття, як у православній Церкві, тільки замість Св. хліба вживаються облатки, а пресушествленне Св. вино дається ковтати з чаши, а не [з] ложечки, диякон відразу обтирає уста й край чаши хусточкою. Ц[ерква] Ст[аро]-Католицька визнає ті самі 7 таїнств, як і Православна²⁵.

В конституції й дисципліні: усе духівництво обране, не виключаючи єпископів. Кожна національна Церква має свого окремого єпископа. Вони цілком автономні і рівні поміж собою. Усі національні Церкви, єпископії, об'єднані поміж собою синодом єпископів і спільними Соборами, але кожна національна Церква має свою найвищу управу у власнім Соборі, зложеним з делегатів кожної парафії духівництва і мирян. Кожна парафія також автономна у своїм внутрішнім життю, обирає свого настоятеля, делегатів на з'їзди і т. ін.

Заряджує усіма справами через обрану Ц[ерковну] Р[аду], котра виплачує духівництву певну платню і пенсію поживотну та порядкує усіма справами парафіяльними. Священнослужителі за треби не беруть жодної нагороди. Парафія сама себе обкладає певним податком по заможності. На нарадах Ц[ерковної] Р[ади] священник має лише дорадчий голос. Отже, церква Старокатолицька збудована на дійсно демократичних засадах і парафіяни, та різні, завжди численні братства і товариства, грають в ній велику, рішаючу роллю. Усім церковним майном порядкує церковна рада. Як Церква національна до недавного часу

* В тексті – “СПБ”.

вона користалася поміччю і покровительством держави, але з 1908 р. вона стала вільною й незалежною від політичного й економічного впливу уряду та від тоді культивує своє духовне завдання, корячися лише християнській моралі, зложеній з любови, знання й мистецтва. Правда, з того часу де-інде церква трохи тимчасово підупала матеріально, але виграла на якості і душевній певності своїх ідеалів.

Поза виконанням своїх священнослужительських обов'язків духівництво старокатолицьке гідно чесною працею. Щоби стати священником, кандидат мусить обов'язково закінчити теологічний факультет, практикувати в громадській діяльності, бути обраним парафіянами й одержати посвяту спершу в іподіякони, потім в діякони і аж нарешті в пресвітери з рук свого єпископа. Пан-отці мусять розвивати у своїй парафії як найширшу соціально-громадську й місіонерську діяльність. Кожної літургії вони обов'язково мусять виголошувати промови. Храми мають зовнішній* вигляд римокатолицьких косяолів, тоб-то без алтаря, з скамейками, органом і хором. Ті самі ризи й та сама літургія, лише на народній мові. Ладан, свічки, дзвіночки, дзвони, прислужники – діти. Перед іконами лямппад не запалюють і не обкаджують фіміямом. Дуже розвинений гуртовий спів у церкві під час богослужіння й вірні мають парафіяльні молитовники-ноти для співу. Церква звертає велику увагу на релігійне виховання дітей, конформацію котрим робе лише єпископ. Часто в храмі парафіяльна рада улаштує різні конференції, концерти духовні, співи, або благодійні льотореї, ялинки, вертеп.

Загалом можна з певністю сказати, що Церква старокатолицька зовсім не западає^{2*}, хоч і не розвивається дуже численно, але вона безперечно розпоряджає великою потенціальною силою й морально має помітний вплив на розвиток релігійного почуття у всесвіті. Нею не можна легковажити, з нею всі рахуються.

Про поєднання з православною церквою ось що говорить офіційно, церкви старокатолицької, видання 1911 року її “принципів” (§ 9): “Християни католики визнають, що Церкви Православні Східні мають однакову з ним догматичну базу і тому свідчать своє сильне бажання навязати глибоку й сердечну згоду в єдності одного й того самого визнання й почуття спільної автокефальности²⁶ і незалежности”. Як православна Церква, старокатолики визнають дійсність обов'язуючу лише перших 7 Вселенських Соборів і відкидають обов'язковість пізніших 15, так званих папистських західних Соборів. Цим самим Ц[ерква] Ст[аро]-Католицька висловлює свою повагу Православній Східній Церкві²⁷.

З самого початку свого церковного визвольного руху, неспиняючися аж до останнього часу, старокатолики у всіх своїх виданнях і офіційних заявах адресували до православної церкви свою найглибшу пошану й любов, простягали їй руку в правдивим братерським бажанню поєднання на підставі принципу соборноправности й автокефалії. Старокатолики завше протестували проти модусу* римокатолицької церкви, котра не визнає ідеї об'єднання й, навіть,

* Так в тексті.

^{2*} Ймовірно: “занепадає”.

порозуміння поміж Церквами, як на базі повного підчинення римському первосвященнику-папі й тим виключали правдиве почуття братерства всесвітнього.

З другого боку, старокатолики протестували проти помилкової концепції протестантизму, котрий з великої ідеї поєднання всіх церков зробив звичайне питання згоди всіх визнань на взаємнім сантименті, толеранції і добрих зносин, щось подібне до політичної конфедерації Церков, зневажаючи конечну й головну потребу порозуміння догматичного. Натуральне й такі конгреси корисні й не слід їх легковажити, але не практичністю англо-саксонів можна досягти порозуміння поміж церквами, а скоріше синтезою із слав'янським містицизмом та ентузіазмом східним.

Власне це зрозумів великий американський християнин єпископалець, брат Гардінер, за ініціативою котрого розпочався світовий рух до порозуміння догматичного, що привів в 1920 році до конференції в Женеві, а цього року в серпні до міжнародного собору в Льозані. Рух цей ще тільки на початку свого розвитку, але розпочався він, безумовно, під впливом ідей Старокатолицьких ідеологів та їх “конферанс д'юніон” 1874 і 1875 р.р. в Німеччині²⁸.

Переглядаючи, напр[иклад], багаті змістом книжки богословського місячника старокатолицької Церкви, що заснував і видавав у Берні відомий теолог проф. Др. Е. Мішо від 1892 р., можна переконатися в вищим моїм твердженні як найлегше. Поміж співробітниками цього місячника знаходимо імення найповажніших православних богословів українців та популізаторів ідеї порозуміння міжцерковного, як напр[иклад] відомий свящ. Григорій Петров, проф. Світлов з Ніжина і ін. Не дурно ж цей Гардінер (тепер вже померший) у своїй праці по з'єднанню Церков зачисляв себе в число найближчих приятелів старокатолицької церкви і м[іж] и[ншим] нашої відродженої церкви.

Отже проф. Мішо один з головніших теоретиків поміжцерковного порозуміння з православною Церквою висловився: “Розрив між Церквою Східною і Церквою Західною, що стався в наслідок помилкової і злочинної політики пап римських, мусить бути як скорше залагоджений і власне це завдання ставе собі Церква Старокатолицька”.

Але це порозуміння станеться не через приєднання до церкви православної Кафолічної, бо старокатолики ніколи не переставали ісповідувати те саме визнання й догмати, а також не способом злуки з котроюсь зі східних православних церков, а в спосіб поновлення Православною Східною Церквою з Церквою старокатолицькою старих братських зносин на підставі однакової віри й практики; відновити стару приязнь, що існувала на протязі перших 8 років християнської ери*. Скажемо виразніше: це не Східня Церква має погодитися з церквою Старокатолицькою, ані ця остання із Східною Православною Церквою, бо це було-б болюче й ображаюче взаїмне, але замість згоди із^{2*}, треба вжити формулу порозуміння між обидвома Церквами. Бо зрештою Церква Старокатолицька є також Православною Церквою тільки Західною й вона не може

* Так в тексті. Ймовірно – “віків, тобто доби VII Вселенських Соборів”.

^{2*} Так в тексті.

відповідати за всі несправедливості і за все зло християнській ідеї, яку вчиняла на протязі віків Римо-католицька Церква, від котрої дійсно треба вимогати визнання своїх помилок. (Р. І. Т. № 19 Липень 1897). Ця формула може бути цілком спокійно прийнята зараз нашою Церквою в майбутніх переговорах з цією Церквою-Сестрою.

Цим своїм постулятом Старокатолицька Церква залишилася вірною через весь час до сьогодні. Не її вина, що [спроба] переговор[ів] дев'яноста років в С[анкт-Петербурзі]* розбилася. Треба визнати по щирості, що причиною був тут не догмат в трохи відмінне розуміння того самого догмату в “пресуцествлення” в Св. Євхаристії, а відрядна тепер нам гординя тодішньої Російської Церкви, за котру українська Церква не може нести відповідальності. Це не наша вина, те дивне поступовання царського синоду та всіх отих прибічників східного цезаро-папізму в лиці С[анкт-Петербурзького] Митрополіта Антонія Вадковського²⁹, еп. Сільвестра³⁰ й інших слуг матеріялістичних на той час ще не пережитих стремлінь Православної Церкви, що, не маючи поважання до обрядовости західної Церкви, хтіли впрост підбити під свою управу Ц[еркву] Ст[аро]-Католицьку, організовані зовсім на інших, демократичних і національних підвалинах.

Тепер ролі змінилися. Не дивлячись на свою відносну нечисленість (300 парафій) Церква старокатолицька уявляє з себе дійсну, добре зорганізовану церковну одиницю в той час, як Ц[ерква] російська гірко покутує наслідки своєї політики й віддалення від правдивих Христових заповітів...^{2*} Тепер старокатолицька Церква так, як і давніше, бажає порозуміння і міжцерковних зносин з Православною Церквою через єднання з окремими національними автокефальними Церквами, серед котрих Ц[ерква] Московська вже, на щастя, не грає домінуючої так мало в минулому достойної ролі.

Тепер як^{3*} і 30 років тому Церква Старокатолицька шукає й прагне до порозуміння з Православною Церквою, але звертається вже до окремих національних автокефальних Церков, котрі поки-що на жаль тільки в меншості перетворилися в правдиво автокефальні й демократичні, соборноправні організми, в Церкви народні, об'єднання громад вірних так само, як і вона сама, Церква Старокатолицька перша дала ініціативу скликання церковних інтернаціональних конгресів т. з. “Конференції Згоди”...^{2*} Перший відбувся в Німеччині в м. Бони за старанням проф. Ігнатія Долінгера в вересні 1874 і другий там же в серпні 1875 року.

Ці конференції принесли багацько для порозуміння поміж церквами, але без практичних, на жаль, результатів, як і всі пізніші, включно до Льозанської з 1927 року. Згадаючи за Православною Церкву й її делегатів на цих конференціях з сумом констатує що: “тяжко нав'язати з Східними Православними Церквами правдиві міжцерковні зносини, бо вони, треба це визнати, занадто зкам'янілі”.

* В тексті – СПБ.

^{2*} Крапки в тексті.

^{3*} Викреслено одне слово на машинці.

І так воно було аж до останнього часу, коли війна³¹, а з тим визвольна боротьба трудящих народніх мас та відділення від держави не розколихала в тяжких стражданнях і муках цю Церкву й не тільки в бувш[ій] царській імперії, але також на Балканах і спеціально в Малій Азії, одночасно з національним рухом в Туреччині, Єгипті, автономією Палестини й Сирії. Ми певні, що тепер справа з порозумінням поміж усіма християнськими Церквами піде вільніше і скорше, але для цього також ще треба час...*

Зараз Ц[ерква] Старокатолицька в окремих державах і на своїх спільних з'їздах, як напр[иклад] у вересні 1925 року в Берні, має постійні зносини з Православними Церквами. Головно з вселенськими патріярхами³², що вона й занотовує офіційно у своїх щорічних звітах. Користуючися останніми конгресами в Стокгольмі 1925 р. та в Льозані в 1927 р. Старокатолицька церква нав'язала більш стислі зносини з національними Православними Церквами: з Грецькою, Болгарською³³, Сербською, Румунською, Польською³⁴, закордонною Московською й, навіть, Грузинською.

В Льозані відбулася, навіть, спеціальна нарада делегатів усіх православних Церков з делегатами Старокатолицької. На жаль, делегати Православних Церков далеко ще стоять від принципу народособорноправности й не репрезентують правдивого голосу і стремлінь душі своїх Церков, а тим самим негативно впливають і на старокатоликів особливо під впливом таких авторитетів, як митроп. Євлогій³⁵, що приїздив на цю нараду з Парижу. Очевидячки, нашій Церкві там не було місця й я не рахував можливим, навіть в характері приватнім, прийняти запрошення і взяти участь у цій нараді...* Шкода, бо Ц[ерква] Старокатолицька дійсно церква демократична й їй по дорозі тільки з нашою відродженою, оновленою і зміцненою в стражданнях Духом Святим.

Цього старокатолики, здається, ще не зрозуміли гаразд і воляють скорше прислуховуватися до голосу наших церковно-національних ворогів, чим до душі віруючого й побожного українського, грузинського й московського відродженого народів. Тому час на згоду й поєднання ще не прийшов, але порозуміння й міжцерковні зносини можливі, й нам треба їх осягти на сво[ю], старокатоликів й загально-християнську користь. Єднання наступить лише тоді, як усі православні Церкви, з якими зараз зустрічається Ц[ерква] Старокатолицька, перейшли б те вогневе хрещення й те надлюдське стремління до волі й життя духовного, яке перейшла вже наша рідна церква. Аж тоді старокатолики не будуть бачити в Євлогії представника московської церкви, а в русофікаторах колишніх царсько-победоносцевських вихованцях, як Софійський митрополіт Стефан, або Ужгородський єп. Іринеї – правдивих представників болгарського й сербського православних народів. Вже за митроп. Діонісія й балакати не варто: архієпископ, що навіть на світовий церковний Собор приїздить в супроводі своєї “доглядачки-фельдшериці”. З такими достойниками Ц[ерква] Ст[аро]-Католицька дійсно не добалакається до нічого конкретного, хиба, що сконстатує

* Крапки в тексті.

ще раз, що Православна Східня Церква далі ще знаходиться в стані духовно-організаційного скам'яніння.

Ось чому й не дивлячись на все, таки треба, щоб наша й грузинська церкви давали про себе знати також на цих міжнародніх Соборах, виясняючи свою ідеологію, підставі своєї організації й досягнення свого духовного життя. Треба також численних, добре уґрунтованих друкованих інформацій на мовах французькій, англійській і німецькій. На жаль, без засобів мій “Благовісник” не може зіграти належну роллю. Але при налічності цих умов, демократичні Христолоубиві народи Заходу і в першу чергу швейцарський, німецький, голяндський і скандинавські зрозуміють нас скорше і краще, чим маловірна грецьку Церкву, або спеціальну ієрархію польську...*

Окрім інформаційної праці на Заході треба ще нашій Церкві подбати про закріплення своїх позицій у себе вдома, треба перевести як найстислішу й серйозну організаційну працю домашню, позбутися всіх непевних елементів, піднести загальний рівень церковної свідомости на місцях і науковий богословський стаж своїх священнослужителів. Одночасово із тим ані на йоту не відходити від православних догматів і обрядовности східно-православної. Краще нам мати вполовину менше парафій, але під умовою мати їх абсолютно надійних і слухняних і свідомих свого завдання. Можна багато тому найти прикладів у історії Церкви і взагалі спіритуальних рухів людськості....*

Голова – П. К. Сторчієнко: “Вибачте, Всечесний отче, чи довго ще ви маєте читати доповідь” [?]

Архієп. Н. Шараївський: “Ще чимало, але я прискорю і скінчу через 5–10 хв[илин]”.

Голова – П. К. Сторчієнко: “Будь ласка, скоріше, бо делегація до Уряду має зробити зараз доповідь про наслідки свого завітання”.

Архієп. Н. Шараївський (читає далі): “Отже наколи^{2*} поєднання з Старокатолицькою церквою ще питання майбутнього, хоч і не такого вже далекого, нашій Церкві треба вже зразу подбати про нав'язання добрих християнських і обопільно корисних зносин на площі офіційних міжцерковних зносин. Для цього також ще добре треба попрацювати, але вони можливі й нічим не можуть бути опротестовані”.

Резюмую свої тези:

- 1) Нашій церкві треба звязати міжцерковні зносини з Старокатолицькою церквою, щоби перед лицем християнського світу й наших сестер-православних церков довести, що церква українського народу вже прокинулася до вільного духовного життя й що вона розуміє й головно активно стреміть до здійснення правдивих заповітів свого Навчителя на ґрунті вірних догматів і апостольської вселенскости Церкви й бажає спомогти дійти до того і інші церкви, аж поки не буде “одно стадо й один пастир”. (Іоан. 10.16)³⁶.

* Крапки в тексті.

^{2*} Так в тексті.

- 2) Нашій Церкві треба зав'язати міжцерковні зносини з Старокатолицькою Церквою, щоби мати можливість легше й користніше виявляти козні ворогів Христа та спомагати віруючим братнім православним народам скорше звільнитися з під опіки непроханих, а іноді й чужих опікунів, як напр[иклад] в Польщі (Москалі), в Альбанії (Греки), а де-інде назадняцьки*, цезаропапістські вихованці. Хиба не сказано в писанії “споможеш одному з менших Моїх, Мені допоможеш” (Матв. 10.42)³⁷.
- 3) Нашій Церкві треба звязати міжцерковні зносини з Старокатолицькою церквою, тому, що це дійсно Західня Православна Церква, котра завжди споможе нашій праці поміж людей українських в розсіянні суцїх. Споможе нам не лише теоретично словом, але й практично: Ще ми й не думали зав'язувати офіційних зносин, а вже Церква ця річево допомогла нашій парафії в Парижі. В падолисті 1926 року архієп. Утрехтський Кеннінк передав нашій Ц[ерковній] Р[аді] в Парижі в повне безплатне користування великий мурований храм Св. Дениса, де може вміститися 500–600 молящих, разом з чудовою бібліотекою й захристям (дві великі салі) де відбуваються наради парафіяльні, конференції й відчити. На ту саму доброзичливість пішла парафіяльна рада м. Женеви з своїм пан-отцем, котрий запропонував також безплатно свій храм в користування майбутньої Швайцарської парафії нашої Церкви й обіцяв випозичити усі священнослужебні предмети включно до філона³⁸. Такі самі услуги будуть нам оказувані й инде аж до часу поки потребуватимемо.
- 4) Нашій Церкві треба звязати міжцерковні зносини з Старокатолицькою церквою по причині невідкличної потреби зорганізувати спільний фронт проти наступу світового агресивного матеріалізма й атеїзма, що дається вже добре відчувати кожній Церкві і всім віруючим христіянам зокрема. Всім тут присутнім не треба довго пояснювати потрібність цієї самооборончої акції.
- 5) Нашій церкві треба звязати міжцерковні зносини з Старокатолицькою Церквою, нарешті, щоби довести віруючій людності світу і всіх церков, що тяжке обвинувачення нашого єпископату в “самосвятстві” не має жадної догматичної слушности та, що наша Церква ділає з повною благодатністю Св. Духа й апостольською преємственностью. З огляду [на]^{2*} необізнанность і богословську рутину це питання на Заході досить важливе, йому надають велике значіння й на нім грають успішно в боротьбі з нашим духовним рухом та використовують для своїх цілей вороги нашого національно-державного визволення й то не лише з під стягу Євлогія й Антонія³⁹ та Діонісія, а також в колах вселенських патріархів. Безперечно, матиме деякі труднощі до переконання, але вони не є непереборими, маючи примір на єпископаті англіканської церкви.

* Так в тексті.

^{2*} Тут викреслено одне слово на машинці.

Старокатолицька церква питання про благодатність апостольської преемственности в Англiканській церкві вже вирішила позитивно ще на конгресі в Боннi* року 1874 ось в якій ухвалі (§ 14): “не виносимо жадного заперечення проти преемственности єпископальної^{2*} в Англiканській Церкві”, тим більше не виступатиме ця Церква проти нашої Церкви благодаті. Але питання це треба досконально висвітлити, так мовити, раз на завжди, щоби не було прецедентів на дальші дискусії. Для того можемо напевне користатися з богословської преси цієї Церкви.

Зрештою, як не підходити до вирішення цього питання, чи з боку догматичного, чи практичного не можна не визнати важливість для нашої Церкви цієї проблеми. Треба тільки не забувати, що Українська Церква зараз йде в авангарді всіх православних Церков і, що наспів вже час не лякаючися минулих вагань і упереджень раз уперше наслідитися за ізволінням Духа Святого та порвати з традиційними методами минулого й, нарешті, спробувати виконати, бодай в часті великий Заповіт Христа нашого учителя і Голови всіх нарад. В додаток до вище висловлених 5 точок резюме чому наша Церква мусить звязати міжцерковні зносини з Старокатолицькою Церквою нагадує на закінчення, що ця Церква на правду вже виповнила у своїм життю й організації усі передумови, без котрих неможливе жадне поєднання з навіть порозуміння:

А) Вона вільна, вона визволилася від усякого панування й сама не поневолює нікого.

Б) Вона Соборноправна, бо сама через громади вірних вибирає свою ієрархію й порядкує всі свої справи.

В) Вона визволилася від впливу держави, стала вільна, братерська, позбавлена від плями й пороку.

Г) Вона автокефальна, як об'єднання автономних⁴⁰ національних Церков різних народів.

Що ж ще нам треба [?]

Невже це так тяжко почати [?] Невже у нас так мало любови й віри у справедливість і конечну потребу порозуміння, коли не єднання, всіх християн. Невже не зрозуміло нам, що перший крок потягне інші й що з почину нашої церкви виграють всі, навіть, там, де тяжко того зараз і сподіватися. Ще ніхто й ніде в духовній ділянці не програвав від порозуміння, а Христос нас до того повсякчасно кличе. Невже не послухаємося його голосу. Хіба не час свідомо прислухатися до свого власного сумління, що йде з нутра нашого єства, з найбільших глибин нашої свідомости.

Для мене це питання давно вже вирішене. І ось чому я взявся за опрацювання цієї доповіді, ось чому я беру сміливість і велику шану запропонувати II Вс[се]У[країнському]П[равославному]^{3*} Собору УАПЦ ухвалити таку постанову: II ВПЦ Собор УАПЦ в Києві Жовтня 1927, вислухавши доповідь бр. Євге-

* Правильно: м. Бонн (Німеччина).

^{2*} В тексті – “апiстопальної”.

^{3*} В тексті – ВУП.

на Бачинського, з Женеви, та обміркувавши запропоноване питання про потребу налагодження міжцерковних зносин з Церквами-Сестрами, ухвалює: вийти, як можливо скорше і як те дозволять попередні пересправи в офіційні дружні міжцерковні зносини з церквою старокатолицькою. Виконання цієї постанови доручити ВПЦРаді”.

Я скінчив. Дякую за увагу з котрою вислухали мою доповідь.

Головування переймає В. М. Чехівський.

Голова – В. М. Чехівський: Зараз дасться слово представникові делегації О. М. Нестеровському – прошу зайняти катедру.

Свящ. М. Нестеровський: Маю сповістити, що делегація до представника Уряду, що обрана вчора на Соборі, з доручення Собору одвідала представника Держуряду і своїми запитаннями до нього з’ясувала відношення Уряду до нашої Церкви. Зараз через мене з своєю запискою* вона звертається до Собору.

Читає запитання делегації й відповіді Уряду:

1) Чи може делегація в Вашій особі звернутися до Вищого Держ[авного] Уряду з запитаннями, що поставило їх на денний порядок життя Церкви в Державі, і чи можете Ви дати нам відповідь від Вищого Держ[авного] Уряду УСРР у справі відносин Церкви до Держави в сучасний [мо]мент [?]

Відповідь представника Держ[авного] Уряду:

“Можу. І не тільки дати відповідь можу, а і зробити оцінку життя Церкви від першого собору 1921 р. до теперішнього часу. Коли-б Собор не прислав делегації, то я сам би її викликав”.

2) Собор стоїть на тій точці зору, що Церква, жиючи в Державі відокремленим життям на підставі декрету про відділення Церкви від Держави, – межує з Державою і своєї межі діяльності, щодо Держави, може визначити лише в цілковитому погодженні з волею Держави. Отже, ми просимо повідомити нас, які вимоги, які межі в сучасному церковному житті, зокрема Собору – ставить Держ[авний] Уряд, щоб можна було налагодити нормальні відносини, щоб Церква визнана була бездоганною з державного боку, й мала ті умови нормального життя, яких її позбавлено коло трьох місяців назад у звязку зі вчинками окремих діячів Церкви, що визнані антирадянськими, щоб Церква мала Пастирську школу⁴¹ і взагалі задоволення всіх, статутом і законом передбачених, прав.

Представник Уряду пропонує продовжувати запитання.

3) Делегації Предсоборної Наради в липні місяці ц[ього] р[оку] було зауважено Державним представництвом, що у зв’язку з діяльністю о. Мітрополіта В[асиля] ЛИПКІВСЬКОГО, яка Урядом визнається за протирадянську – Церква повинна зробити відповідні висновки. Зважаючи на це делегація просить відповіді, – чи може о. Мітрополіт В[асиль] ЛИПКІВСЬКИЙ продовжувати в Церкві свою митрополітанську роботу [?]

Відповідь представника Держ[авного] Уряду по 2 і 3 питанням:

* Одне слово викреслено на машинці.

“Загальне відношення Уряду до Церкви відзначається декретом про відокремлення Церкви від Держави й у внутрішнє життя Церкви Держава не втручається, лише слідкує, щоби Церква не боролась з Радвладою, щоб не було тих елементів, що Церквою прикривають свою антирадянську роботу; що ж торкається Вашої церкви, то вона виникла за Радянської влади і в інших умовах вона-б не існувала. Але, коли ми візьмемо події [19]20–[19]27 року, то вбачаємо багато випадів у промовах діячів Церкви проти Влади. Більше часу УАПЦ була в ненормальних умовах, чим в нормальних, на це є багато фактів, а не наклепів, яка каже Ваш митрополіт, з перевірених Урядом фактів.

Представник влади нагадує факти обвинувачення митрополіта оповіщені представником Уряду ще Предсоборній Нараді й ще додає новий факт, який тоді був замовчен, бо перевірявся.

Нове обвинувачення торкається відмовлення о. Митрополіта підписати спростовання ВПЦР тих неправдивих інформацій про церковне життя, що подавалося у часописах УАПЦ в Америці. Не тільки відмовився, але й сам подавав у листах неправдиві відомості й оцінку стану церковного життя на Україні, а також і відповідні до них (відомостей) директиви діячам УАПЦ в Америці.

Після Предсоборної Народи митрополіт подав заяву до Центральних Держ[авних] Органів (ВУЦК, Наркомост, НКВС) з поясненням і проханням реабілітації. Цій заяві Держ[авний] Уряд не надав ніякого значіння, не маючи довір'я до особи о. митрополіта, про що було оповіщено його через Київ[ське] Окр[угове] від[ділення] ДПУ. За декілька часу до собору о. митрополіт подав аналогічну заяву до відповідних керівників Держ[авних] Органів, додавши до заяви проект свого послання до Собору й соборної відозви до всієї УАПЦ у справі відношення Церкви до Держави. Зачитавши окремі місця проєктованої відозви, представник Уряду сказав: “коли зачитати цю відозву, то аж диво бере”.

Представник Уряду стверджує свою заяву делегації Предсоборної Народи про виключення можливості налагодити справу о. митрополіта В[асиля] ЛИП-КІВСЬКОГО у спосіб переговорів з ним самим, бо Уряд вважає негідним для себе говорити з особою, що не шанує свого слова: сьогодні говорить одно, завтра друге, а після завтра відмовляється і від першого й від другого.

Вчорашній виступ о. митрополіта на соборі з заявою: “влада використовує наклепи на його”, представник Уряду категорично визнав за антирадянський і поставив це на увагу Президії Собору.

Рядом уривків з відозв і промов о. митрополіта представник Уряду визначає відношення о. Митрополіта до Радвлади, що Д[ержавним] Урядом вважалося за вороже.

Особливо представник Д[ержавного] Уряду звертає увагу делегації на вчинок, що має характер, за висловом представника Уряду, провокаційного шпіонажу, а власне представник указує на лист о. Митрополіта до Архієп. Івана Теодоровича передрукований з [Чикагського] *Гижневика в ч. 14–15 польського

* Правильно: Чикагського.

журналу “На Варті” статті “Українська Церква й совіти”⁴². В цьому листі о. Митрополіт каже, що вороги УАПЦ намагаються зірвати нашу Церкву з середини, утворити організації: обновленців, погорілковців⁴³ і ДХЦ⁴⁴, але ж ми, як ті жиди в Єгипті, що нам тяжке, то ми більше розмножуємось, чи не прийде час, коли доведеться нам у річці потопити своїх і дітей чоловічого полу⁴⁵. Це є провокація проти Держави.

Дальше о. Митрополіт твердить, що Церква живе не під законом, а під секретним розпорядженням. Представник Уряду підкреслює, що є факти дискредитації Влади, а не наклепи, як говорив вчора о. Митрополіт. До цього представник Уряду додає факт викреслення Митрополітом уривку з листа Шелухіна, де останній зневажливо висловлюється за Петлюру⁴⁶. Представник Уряду висловлює крайній ступінь негативного відношення Уряду до особи й діяльності Митрополіта ЛИПКІВСЬКОГО й зазначає, що Церква на чолі, якої стоятиме о. Митрополіт Василь ЛИПКІВСЬКИЙ Урядом буде розцінюватись, як організація антирадянська і проти неї вживатимуться репресійні заходи. Спробу о. Митрополіта реабілітувати себе зверненням до Собору і проектом Соборної відозви Держуряд вважає за засіб залишитися Митрополітом УАПЦ ще 5 років до третього Собору і, прикриваючись Церквою продовжувати антирадянську діяльність. Уряд ні в яким разі на це не піде.

4) Коли-б Церква на Соборі залишила о. Митрополіта ВАСИЛЯ ЛИПКІВСЬКОГО на дальніше Митрополітанське служіння, які-б наслідки були для самого о. Митрополіта [?]

Відповідь:

Повне слідство й самі жорстокі репресійні міри.

5) Які наслідки залишення о. Митрополіта на дальніше Митрополітанське служіння були-б для Церкви [?]

Відповідь:

До Церкви було-б відношення, як до антирадянської організації, статут було-б анульовано⁴⁷.

6) Яке-б було відношення до окремих парафій [?]

Відповідь:

Будемо говорити з окремими громадами з їх відношенням до діяльності о. Митрополіта, а також ухвали Собору.

7) Коли о. Митрополіт після Собору відійде від Митрополітанського служіння, які наслідки цього для нього [?]

Відповідь:

Уряд не забороняє нікому молитись і служити в Церкві. Не забороняє і Митрополіту, що-ж до обвинувачень за його митрополітанську діяльність, то, коли він перестане бути керівником УАПЦ і не припустить нових випадів антирадянської діяльності, то ці обвинувачення опадають, але при першому новому випадкові всі попередні обвинувачення підіймаються.

8) Які наслідки відходу о. Митрополіта В[асиля] Липківського будуть для життя Церкви [?]

Відповідь:

Буде усунуто самий тяжкий момент, що стоїть на перешкоді нормальним відносинам Церкви й Держави. Церкві буде дано повну можливість легального існування в Державі та поширення й розвитку її.

9) Чи міг би Собор своєю запорукою сприяти реабілітації о. Митрополіта [?]

Відповідь:

Ні, Уряд розцінив-би таку ухвалу, як антирадянську демонстрацію.

10) Чи в зв'язку з можливим унормуванням взаємовідносин між Церквою і Державою Собор матиме змогу ходатаювати перед Держурядом про полекшення становища тих церковних діячів, що зазнали обмежень і репресій під час неунормованости життя УАПЦ, напр[иклад] архієп. О. ЯРЕЩЕНКО, гр. ГОРДОВСЬКИЙ, БОБОЖКО, МАКАРОВ і інші [?]

Відповідь:

ГОРДОВСЬКИЙ, БОБОЖКО та МАКАРОВ, хоч і церковні діячі, але не в зв'язку з церковною діяльністю несуть репресії, і Уряд не вважає Церкву відповідальною за них. Ходатаювання відносно архієп. Яреценка не може бути, бо його становище залежить від відношення його самого до його справи”.

Голова – В. М. Чехівський: Чи кожен чув кожну відповідь [?] Що не вчули можна ще повторити. До порядку пропоную “обговорення доповіді делегації”. Ця доповідь повинна бути поставлена для обговорення⁴⁸. Вже є данні, які виключають потребу більш широко й детально обмірковувати IV розділ програми Собору. Доповідь делегації може бути розглянута окремо через свою важливість і ясність. В доповіді приведено конкретні факти вирішення Держ[авного] представництва до Церкви й до о. Митрополіта. Відносно відповіді представника Держ[авного] Уряду – вважаю потрібним звернути увагу Собору, що це не думка окремих представників Уряду, погляд їх, – ні, це вислов вирішеної волі вищих державних Органів Республіки до Церкви й о. Митрополіта. Нам категорично заявив представник Державного Уряду: у висловленні відношень є висновок із спільних думок НКЮ, НКВС, ВУЦИК і інших вищих органів УСРР.

При зачитанні остаточної, рішучої відповіді Держуряду, коли її розглянути, то I-м питанням повстає: чи можливе фактично надалі продовження митрополітанське керівництво УАПЦ найпоч. о. Митрополітом В. ЛИПКІВСЬКИМ. Природа річей така, що не треба деталізувати цього питання ширше, а тільки висловитись по питанню: чи об'єктивні умови дають спроможність о. Митрополітові керувати Церквою, чи ні. А коли нема змоги, то висновок ясний, що кафедра повинна мати чоловіка, який фактично мав-би можливість перевадити* митрополітанське служіння. Хто з членів Собору робить ті чи інші внесення до вирішення тієї справи, що поставило перед нами церковне життя [?]

Єп. М. Задвірняк: А як до цього ставиться сам Найпоч[есніший] о. Митрополіт [?]

Голова – В. М. Чехівський: На думку керівництва Собором треба в дебатах висловитись самому Соборові. Прошу забирати слово. (*Мовчання*).

* Так в тексті.

Свящ. Ковбасюк (Полтавщина): Тільки що були зачитані відповіді Уряду на запитання делегації; через дані відповіді електричний ток пройшов по всіх і на запитання дати ті чи інші внесення всі сидимо і боїмся, будь-що сказати.

Голова – В. М. Чехівський (*перебиває*): Ніхто не боїться. Ваше завдання не угадувати настрої інших, а робити внесення.

Свящ. Ковбасюк (*продовжує*): Ми мусимо сказати, як бути надалі. Не треба копатись нам в 3-х томах комісії по дослідженню життя УАПЦ. Церква розвивалась широко, поки не спинив її тормаз*. Скрізь відбувались арешти священників, що мають родину, дітей. А, особливо, незрозуміло було селянству, чому це влада робить утиски на нашу Церкву: І от, коли^{2*} получились печатки на ВПЦРаді, закричали “рятуйте”, що робить. Зараз знову ми не знаємо, в чім справа. Зібрався Собор. І тут думали почути, чому це Церква, відокремлена від Держави, терпить утиски й маємо обвинувачення найпоч[еснішого] о. Митрополіта.

Він зараз, перед нашим судом. Влада з нами рахується; вона каже, що сама-б викликала представників Собору. Треба поставити кінець цьому. Треба, щоб наша справа росла, щоб Церква була^{3*} свята й непорочна, вона не повинна втручатися в державне життя, а бути суто-церковною. І я вношу таку конкретну пропозицію, воля Собору прийняти, чи не прийняти її: “Собор констатує, що на протязі декілька років вищий проводир Церкви, митрополіт В[асиль] ЛИПКІВСЬКИЙ, вів цілком неправдиву лінію, яка вилилась в низку порушень соборноправности й канонів, а також в його нелойальнім відношенні до Радвлади. Все це породило розкол у Церкві й негативне ставлення з боку Радвлади. Беручи на увагу, що Покрівські Збори засудили всю діяльність Митрополіта й підкреслили, що надалі такої лінії митрополіту вести не можна, все ж таки він продовжував свою роботу в Церкві й зараз довів її до загрозливого стану, тому Собор ухвалює: Митрополіта Василя Липківського попросити уступити місце іншому, який-би унормував життя Церкви й оздоровив її”.

(Серед гостей шум. Голова дзвонить).

Свящ. Гаран (Полтавщина): Твердження попереднього промовця, що ми нічого не знали, відносно Полтавської округи, не правдиве. Полтавщина цілком освідомлена. Доводжу до відому й те, що ця резолюція його власна, а не всієї Полтавської Церкви.

Голова – В. М. Чехівський: Я пропонував порядок обговорення: З’ясувати об’єктивну можливість служіння о. Митрополіта. Внесена пропозиція була прийнята Собором, але перший промовець порушив його й я знов підкреслюю свою пропозицію: говорити лише про те, чи фактично можливе служіння о. Митрополіта.

Бр. Ганіченко: Найпочесніший Собор. Ми зібрались, як зазначив священник, і не знали для чого, ніби-то для унормовання життя, а не для Суду. Ми

* Так в тексті.

^{2*} Закреслено одне слово на машинці.

^{3*} Слово “була” надруковано двічі.

обірали священників, щоб вони відправляли священницьку службу й обряди, а не для Суду.

[Голова –] В. М. Чехівський: Через те, що промовці ухиляються від поставленого мною на обговорення питання, я прошу проголосувати: Хто за такий порядок дебатів; “поставити на обмірковання питання: чи можливе продовження о. Митрополітом митрополітанського служіння, чи неможливе фактично”.

(Всі – “за”, “проти” – 7, що утримались).

Голова – В. М. Чехівський: Прошу далі продовжувати обговорення цієї справи. Хто забирає слово [?]

Бр. Кулида: Не приходиться перечитувати фактів обвинувачення. Вони відомі. На пережитому Церквою є відбиток цих фактів. Ці факти приймаємо свідомо, коли Влада до них ставиться принципово так чи інакше. Зберігаю здорову думку і прошу від щирого серця найпоч. о. Митрополіта сказати: що в дечому він помилявся й по вимогах життя заспокоїти людність, сказавши, що далі перебування його неможливе, інакше це гальмує справу, як його персональну, так і церковну. Проти рожна не підеш. Я сам виношу від себе подяку о. Митрополітові за минуле і прошу для поширення справи одійти від керування церквою.

Архієп. М. Пивоварів: Чи не можна було-б, щоб висловились керівники кожної округи, напр[иклад] єпископи [?]

Голова – В. М. Чехівський: Прошу з’ясувати це питання. Округи не можуть зараз зібратись, хіба зробити перерву й обрати кожній округі від себе промовця.

Внесення архієп. М. Пивоварова Собором відхиляється.

Бр. Удод (Тульчинщина): Церква без Митрополіта стане не сильнішою, а слабшою.

Прот. Потапенко ([м.] Ржишев): Я представник Київської округи, що найближче знає всі немочі нашої УАПЦ. Всі протоколи, де зачеплено о. Митрополіта, зачитані. Київський Собор розглядав їх і виніс, як побажання, потребу збереження легальності, яку поставить вище персональних інтересів. Із* відповіді Уряду можна уловити, що при залишенні на катедрі о. Митрополіта Церква буде нелегальна. Щоб зберегти спокій о. Митрополіта й Церкви, потрібен легальний стан. Нелегальщина викликає підозріння Влади. Може явитись у будь-кого думка, що можна жити нелегально, але погляньте на Тихонівщину. Це не є Церква, а це є окремі парафії. Розвитку церковного життя там нема... Коли наші завдання поширювати й зміцнювати церкву, то треба відсунути перешкоду до цього. Хто бажає стати на шлях легалізації мусить просити найпоч. о. Митрополіта для спокою, й свого, й Церкви, одійти від керівництва.

Свящ. Кур’ян (Білоцерківщина): Після всього, що доповіла делегація, ми бачимо, що може трапитись з нами, коли залишиться о. Митрополіт, але є й друга зуперечність. Може, як-небудь, мотивуючи залишення о. Митрополіта усунемо ці перешкоди. Бо й залишення й відход о. Митрополіта є рівномірне й однаково

* Одне слово закреслено на машинці.

шкідливе. Коли роз'їдемося і на периферії узнають, що ми члени Собору, не гарно нам буде, бо тяжко буде переконати силу селянства в потребі відходу о. Митрополіта, особливо важко священнодіячам. Звернімося до о. Митрополіта, хай він подивиться в майбутнє, хай скаже він Церкві, що відновила життя під час повстання робітників і селян: “я вас довів, працюйте далі самі для життя...”

Він тільки один може сказати, як праведний Семен: “Нині відпускаєш заспокоєним раба твого, Владико, бо побачили очі мої спасіння Твое”⁴⁹. Коли ми це почуємо, ми вийдемо зі свого скрутного стану й периферія заспокоїться. Ми не забудемо початку церковного будівництва о. Митрополіта, не забудем, бо це початок життя Укр[аїнської] Церкви. Нехай він сам залікує хворості, що одолюють зараз нашу церкву. Хай він благословить безболізно* розв'язатись справі на вільне, спокійне, славне життя Церкви. Щоб не було ніяких перешкод розвитку життя.

Бр. Кислий: Шановний Соборе [!] Тут багато кажуть, що ми нічого не знали. Ми знаємо, що о. Митрополіт перебував у вогні. Вогонь той внутрішній, що йде від верхушок всесесних о. єпископів. Ми покладаємося на совість найпочеснішого о. Митрополіта.

Архієп. М. Пивоварів: Всьому Собору нашому тяжко розв'язувати це питання: на думку Кам'янецької церкви, хоч і три ночі над цим питанням бийтесь, все ж ні до чого не дійдете. Тільки сам о. Митрополіт розв'яже цю справу. Я розумію біль периферії й осередку. Хто ж не пам'ятає, що о. Митрополіт перший почав будувати нашу Церкву [?] Тому я запитую о. Митрополіта: скажіть, о. Митрополіте, чи до кожного діяча має відношення Ваша порада, яку Ви давали деяким священнодіячам при подібних обставинах, що “краще самому кинутись в море, щоб заспокоїти корабель Церкви” [?] Чи це й для себе вважаєте обов'язковим [?] О. Митрополіт любить Церкву, він не повинен підводити її під удари – він, і тільки він один може вирішити цю справу...^{2*}

Голова – В. М. Чехівський: Беру слова для з'ясування позицій тих, що звертаються до о. Митрополіта за його вирішенням. Даю приклад: корабель, буря; стерник корабля повинен держати стерно корабля до кінця. Стернику важко, слабнуть руки, є кріпші, що[б] держати стерно. Він свідомо, терпеливо жде зміни, до останньої хвилини не кидає стерна. Не вимогайте сказати, що сам відходить. Боюсь, що в даному разі є намір перекласти відповідальність на одного о. Митрополіта. Я б не намагався з запитами. Коли-б було треба, він сказав-би. Нам треба виходити із того, чи є можливість. Нема можливості продовжувати дійсне, фактичне служіння. Може хто знайде цю можливість, може хто почуває в собі таку силу [?] Не треба докорів на оточення, розмов про те, як ми прийшли до цього, а як треба далі йти. Щоб церква ішла далі свято і зберігала сили о. Митрополіта жити й Бога хвалити.

Бр. Луценко (Київщина): З точки зору церковного чи можливе дальніше служіння о. Митрополіта [?] Можливе. Порушень не було.

* Так в тексті.

^{2*} Крапки в тексті.

Голова – В. М. Чехівський: Не по суті розмов. Кажуть про фактичну можливість.

Бр. Гриценко (продовжує): Я вважаю, що можливість безумовно є. Ми будемо гонимі, але гоніння не знищують Церкви. Може прийдеться йти тяжкими шляхами, але з боку Церкви не можна сказати, що через це неможливе служіння о. Митрополіта, бо перші християни йшли на смерть за свої ідеї.

Голова – В. М. Чехівський: Ми стоїмо не перед гонінням, а перед справою служіння митрополітанського й не служіння мученнями, а дійсним керівництвом. В часи гоніння Церква не залишалась без митрополіта. Митрополіта обирали. Замість Афанасія, патріярха Олександр[ійського]⁵⁰, засланою, обрався другий і служив. Ми не ради вигод і компромісу маємо вирішити цю справу. Перед нами факти неможливості об'єктивної. Церковна можливість безумовно є. Можна розмовляти про теоритичну* каноничну можливість. З цього боку перешкод нема. Говорячи про справжню дійсну можливість, бачимо два шляхи: перший – коли “фактичної можливості нема” – тоді вище керівництво вільне; друга – “митрополіт продовжує митрополітанське служіння” – тоді найжорсточіші репресійні міри роблять неможливою фактичну працю. Ні на першому, ні на другому шляху нема фактичної можливості продовжувати служіння.

Єп. М. Грушевський: Ми вислухали доповідь делегації й декілька промовців...^{2*} Я сам себе перестав познавати. На I-му соборі – відчувалася сила народу – сила Церкви. Вона породила ієрархію. Я вірив в цю силу і служив їй. А зараз виходить, наче о. Митрополіт породив Церкву. Церква породила ієрархію, а ми не відділяємо: митрополіт В. Липківський і Церква, це ніби-то одно. Це^{3*} нерозуміння духу Церкви нашої й воно для мене не зрозуміле.

Голова – В. М. Чехівський: Ще є запитання – “чи може митрополіт бути на парафії, або єпископом”. Ви чули у відповіді делегації: “коли він відійде від вищого духовного керівництва й не припустить нових антирадянських виступів, то обмежень у служінні не буде”.

Голова – В. М. Чехівський зачитує [7] пакт запитання і відповідь на нього: 7) Коли о. Митрополіт після Собору відійде від Митрополітанського служіння, які наслідки цього для нього. “Уряд не забороняє нікому молитись і служити в Церкві. Не забороняє й Митрополіту, що-ж до обвинувачень за його митрополітанську діяльність, то, коли він перестане бути керівником УАПЦ і не припустить нових випадів антирадянської діяльності, то ці обвинувачення опадають, але при першому новому випадкові всі попередні обвинувачення підіймаються”. Відповідь каже, що коли обвинувачення опадають, то й обмеження опадають. Цілком ясно й вичерпуюче.

Прот. Л. Юнаков: Пропонує делегації з'ясувати відповідь. Я розумію її не так: “молитися” можна, а не займати адм[іністративного] керівництва.

Свящ. Порожній: А округовим єпископом може бути [?]

* Так в тексті.

^{2*} Крапки в тексті.

^{3*} Одне слово закреслено на машинці.

Голова – В. М. Чехівський: Запитання про єпископа округового не було, а запитання загальне про обмеження. Коли є потреба в деталізації, то можна доручити делегації з'ясувати це питання.

Свящ. Мочарський: Бажано, щоб делегація з'ясувала, чи не можна о. Митрополіта вважати Всеукр[аїнським] Благовісником [?]

Єп. П. Ромоданів: При голосуванні потреби в таких з'ясуваннях прошу розмежування цих внесень: Мочарського та Юнакова.

Голова – В. М. Чехівський: Хто за те, щоб послати частину делегації для з'ясування питання про можливість о. Митрополіту бути округовим єпископом [?]

Приймається наочною більшістю.

Єп. П. Ромоданів: В числі зауваг на запитання делегації Уряд зазначив про антирадянські виступи о. Митрополіта в промовах і о. Мочарський пропонує з'ясувати, чи може о. Митрополіт по посаді Всеукр[аїнського] Благовісника промовляти по всій Україні⁵¹ [?] Зміна назви не міняє змісту зауваг. Не хочу соромити Собор, але це рівнозначно бажанню замазати комусь очі.

Свящ. Сутулінський: Я проти цього внесення. Справа не в вдуманих назвах, а в особі, чи би вона не була.

Голова – В. М. Чехівський: Хто за постановку цього запитання делегацією перед Урядом [?] Прошу опустити тих 2-х, 3-х, що “за”. Хто проти [?] Внесення відпало.

Бр. Поліщук: Почесний Соборе. Почувши про небезпеку о. Митрополіту, я не міг спати спокійно. Найпоч. о. Митрополіт залишиться в наших серцях святим за працю, яку він зробив у справі заснування Церкви. Совість наша невідкупна. Все усвідомлено. Собор уже може підняти руку свідомо за те чи друге. О[тець] Митрополіт нам сказав “воля Собора”.

о. Митрополіт. – В. Липківський: Ви вирішуйте не мою, а свою загальну справу. Тільки Церква її має право вирішувати. Я свідомо ухиляюсь од висновку, Церква найбільш доцільно й корисно її вирішить. Кожна особа в Церкві – слуга Церкви. Я самий менший слуга, буду слухати її й виконувати її волю. У звертаннях до мене – “ми Ваші діти” і подібні уявлення не нашої Церкви. Ви хазяї, ви – Церква, я слуга. Слуги Вам повинні коритись. Я волі й думки своєї не скажу. Я мушу зробити по вашому вирішенню. Це справа церковна, а не персональна. Собор повинен бути свідомим і взяти справу на свою відповідальність. Отже вирішуйте, як доцільніше для Церкви, моя особа хай для вас буде останньою. Коли ви вирішуватимете потім і мій персональний стан, дякуватиму за піклування. Браття, я як працював, так і буду працювати. Праці в мене стане на сто років, як Бог вік дасть мені. У мене переклад Апостола, Євангелії, Арх[ієрейський] служебник і т. ін. Праці багато, аби був шматок хліба. А ви як найкраще рішайте.

Єп. О. Червінський: Почесний Соборе[!] Тільки що о. Митрополіт укавав нам, хто ми такі. Ми хазяїни й право сказати те або інше, належить нам. Маю одверто сказати: як педагогу мені дивно, що ми, як шкільники розглядаємо

справу, то з церковного, то з боку каноничного. Я чув одну відповідь – що служіння митрополітанське можливе. Згадувалось про гоніння, катакомби. А ви в сучасний момент на цю жертву підете [?] Ні. І дам вам факти.

Голова – [В.М. Чехівський]: “Ближче до справи”.

Єп. О. Червінський (продовжує): Цей шлях для нас не придатний. От вам факт: У нас є журнал і через нього папірець, що погрожує описом майна ВПЦР. Ми пішли на жертву. Ми дурного карбованця не дали...* влада нам рішуче заявляє, руба зазначає, що після залишення о. Митрополіта на митрополітанському служінні, він опиниться в умовах, в яких вже не керують Церквою, й ми не матимем змоги нормально жити. Треба служити не окремим особам, а народові. Треба ж мати й рамки діянь в них, взяти певний шлях. Не треба діяти проти Радвлади, яка може пресікти дії Церкви. Вихід один: стати на правдивий шлях, виконавши волю Влади, волю категоричну. Вона ж дає нам вільно проповідувати Христа. В історії Церкви є приклад – виконання християнами волі Костянтина⁵² про війну: “Підете на війну, матимете мир у церкві”; християни пішли.

Голова – В. М. Чехівський: Я беру слово, щоб з’ясувати стан річей. Відношення до цієї справи подвійне: з одного боку заклик до мучеництва, з другого – сумнів, унизість^{2*}. Дивляться на діло з погляду самовідданої жертви. Чути не раз: українець – щирий діяч, каже: Я думав будуть гугеноти⁵³, Гус⁵⁴; й бере його унілість^{2*}, що в наші часи нема героїв. Це театральність, яка не підходить до церковного життя. Рядом з цим не бачить тих, хто життя й здоровля віддає за справу Церкви. Напр[иклад], свящ. Діброва – студент, молода людина, згорів на праці: віддався їй цілком і захворів на сухоти. Це справжній самовільний мученицький хрест во ім’я любови до справи.

Вітаю^{3*} мучеництво во ім’я справи, любови, де нема любови до слави. Про яке мучеництво розмова йде тут [?] Тут іде тільки розмова про справжню, реальну можливість праці. Во ім’я чого тут розмова про мучеництво [?] Во ім’я гордошів, а все таки, мов, хоч по назві залишиться митрополітом, без змоги нести таке служіння. Така підкладка виключає розуміння мучеництва. Зараз в цьому питанні любов до Церкви не вимагає мучеництва. Ми кажемо: надалі праця неможлива. Пропоную в це питання не вносити тих уявлень, що не стосуються справи. Не місце й суму про те, що наче щось діється^{2*} невідповідне життю Христової церкви.

Бобровицький (Глухівщина): Почесний Соборе [!] Зараз усім яскраво видно, що всі промовці нічого реального не сказали. Ми, як білка в колесі не можемо піти ні в ту, ні в іншу сторону. Делегати не можуть, або не хочуть висловитись^{3*}. Персональна думка моя така: Обвинувачення не накладаються всій Церкві. Є фактичні порушення з боку о. Митрополіта. Церква за них не може відповідати.

(Шум. Дзвінок).

* Крапки в тексті.

^{2*} Так в тексті.

^{3*} Одне слово викреслено на машинці.

Голова – В. М. Чехівський: Внесено пропозицію припинити обговорення, заслухавши промовців, що вже записані.

Пропозиція Собором відхиляється.

Свящ. Романенко: У виступі єп. О. Червінського зацікавив мене один вислів: “Влада вимогає”.

Голова – В. М. Чехівський: Всеч. єп. О. Червінський дійсно неприпустимо висловився; Влада нічого не вимогає й не дає ніякого розпорядження Соборові, а з’ясовує своє відношення до сучасного стану Церкви й о. Митрополіта.

Бр[ат] Голінченко: Дозвольте мені зачитати з Діяння 4–5 віршів. Зачитує з 20 глави, 28–31 вірші про “лютих вовків, що отару знищують”⁵⁵.

Сестра Віра Сур (Будаївський р[айон]): Почесний Соборе. Вислухавши доповідь делегації міркуйте, чи поліпшає наша справа після усунення о. Митрополіта. Коли поліпшає, то усуйте*. А я, як Пилат, умиваю руки свої⁵⁶, бо не певна в тім, що Церква після цього буде жити.

Свящ. Хоць (Роменська округа): Освячений Соборе. Хотілось-би, щоб слова молитви Господньої: “хай буде воля Твоя і прости нам провини наші, як і ми прощаємо винуватцям нашим”⁵⁷ – жила в нас. При горінні ми будували Церкву. Основа будовання слова Христа: “де два, або три в Ім’я Моє, там і я посеред них”⁵⁸. На цій основі наша Церква ожила. Ми вірили в силу св. Благодаті Христа. Надалі служіння наше хай керується тільки світлою істиною й тоді служіння о. Митрополіта може бути, коли ми будемо вірити в Євангеліє, матимемо віру^{2*}, надію й любов. Спокушає нас повна легалізація. А згадайте спокусителя Христа в пустині – поклонись і я віддам тобі всі царства⁵⁹. Хай перебуває в нас воля Божа.

Голова – В. М. Чехівський: Роблю заувагу, що ми в цій справі керуємося не корисними мотивами. Я повинен нагадати, що питання стоїть про те, як зробити можливим керівництво о. Митрополіта, а промовець тільки від спокуси застерігає. Виходить так, наче хай о. Митрополіт^{3*} залишиться служити. Я керівник дебатів і зауважую, що вони йдуть не по тому руслу.

Свящ. Забота: Шановний Соборе. На слова єп. М. Грушевського – німий Собор. Питання ясне. Майбутні умови видно. Нехай духовний керівник кожної округи висловлюється й голосують.

Свящ. Комашенко: Ми будували. Ми стерничі. Церква – корабель. Від Покрівських Зборів корабель вийшов на простір, невже для явної загибелі з стерничим вкупі. Ніхто нікого не спокушає. Як матроси кажемо: ти втомився, другий тебе замінить. Надалі служіння о. Митрополіта неможливе.

[Голова –] В. М. Чехівський: Оголошую таке внесення: “приймаючи до уваги об’єктивну неможливість продовження митрополітанського керівництва всією Україн[ською] Автокеф[альною] Прав[ославною] Церквою найпоч.

* Так в тексті.

^{2*} В тексті – “нестійність”.

^{3*} Додруковано над рядком.

о. Митрополіта В[асиля] Липківського 2-й Всеукр[аїнський] Прав[ославний] Ц[ерковний] Собор визволяє найпоч[еснішого] о. Митрополіта Василя Липківського від тягаря митрополітанського керівництва Україн[ською] Автокеф[альною] Прав[ославною] Церквою. Визнає за потрібне визначити день вибору митрополіта на вільну митрополічу катедру. Собор сподівається, що після відходу митрополіта В[асиля] Липківського не буде ні одного випадку протирадянської діяльності о. Митроп[оліта] В[асиля] Липківського й він буде творити діло служіння свого УАПЦ безборонно”.

З місця запитання: “Чиє це внесення [?] Хто вніс резолюцію[?]”.

Голова – В. М. Чехівський: Проект резолюції вніс я.

Єп. А. Гріневич: Чи можливо залишатися надалі нашому любому керманничому [?] Я вирішив і міг-би голосувати так, щоб ніхто не бачив. Але я свідомо заявляю, що при всій любові до о. Митрополіта буду голосувати за залишення о. Митрополітом свого служіння. Нам не вперше страждати. Коли на нас навалилась-би жива церква⁶⁰ ми повинні були-б боротися. Що ж може бути при залишенні о. Митрополіта: повалиться організація, митрополіт буде на засланні. Що ж ми маємо робити [?] Я не бачу такої ідеї, яка-б при такому стані могла об’єднати. Діло, дійсно, не в особі. Сказано о. Митрополітом: “Я слуга”, яке служіння дасте – буду виконувати”. Чесна людина знайде собі працю. В чому полягає різниця ідеології, коли-б церква на цьому питанню роз’єдналась. Чи не було-б це провокацією. Хто вовки, за твердженням попередніх промовців, – це провокація. Між одійшовшими через факт неможливості служіння митрополіта будуть люди високої душі, любитимуть його, але ідеї, об’єднуючої їх не було-б. Цілком свідомо треба сказати, служіння о. Митрополіта неможливе. Воля наша зробити вільним о. Митрополіта.

Свящ. Романенко: Події викликають у мене переживання подій I-го Собору. Тоді теж охоплював сум, що змінився потім на радість. Сум тоді дав стежку будувати життя. Зараз додержуємося канонів, бо в 4 п[ункті] вказано шлях вийти з того суму, що нас охоплює.

Бр. І. Ковтуненко (Уманщина): Любі брати. Ми зібралися обговорити справу, обговорити своє життя, а тут нас заставляють судити. Якийсь піп тут читав...*

Голова – В. М. Чехівський: Роблю заувагу, не ображати словами “якийсь піп”; промовець такий самий член Собору, як і Ви. Ближче до справи.

Бр. Ковтуненко (продовжує): Так отже я й кажу: Щоб судити о. Митрополіта, це неможливо. Я думав нас зібрали, щоб перебрати Всеукр[аїнську] Раду, бо багато тут засіло...*

Голова – В. М. Чехівський: (дзвонить): Позбавляю Вас слова.

Прот. Кудря: боюся тієї страшної думки цих мирян, що тут виступали, коли ця думка піде по всій Україні. Коли-б змінили Пімена⁶¹, або Інокентія⁶² то укр[аїнському] народу було-б байдуже. Але я знаю настрої й ці настрої дуже страшні. Потрібно знати збіг усіх обставин, щоб було спокійно. Згадаймо арешт

* Крапки в тексті.

о. Митрополіта, печаті на ВПЦР⁶³. Приїжджаємо до Києва, а тут нафарбовані члени ВПЦР ходять по подвір'ю. Зараз є вже журнал⁶⁴, можлива Академія⁶⁵. Селянство через членів Собору мусило-б розцінювати справу з цього боку, звернутися до о. Митрополіта й сказати: “Дай нам жити”.

(Шум. Голоси: “Вже звертались”). Дзвінок.

Свящ. Крижанів (Уманська округа): Ми хочемо заспокоїти Церкву, а не судити о. Митрополіта. Уманська округа знала, що тут було й виявляє свою волю так, що служіння о. Митрополіта неможливе.

Голова – В. М. Чехівський: Ще є чотири промовці. Ставиться пропозиція, чи припинити обговорення.

З місць чути такі заяви: “Атмосфера згустилася”, “Хай зробить доповідь Комісія по дослідженню життя УАПЦ”, “Зробить перерву до завтра”.

Свящ. Вітвицький: Закликаю Собор звернутися до авторитетів всієї Церкви. Один з них, В. М. Чехівський, каже нам, що дальніше служіння о. Митрополіта неможливе.

Голова – В. М. Чехівський: Таким методом не раджу керуватися. Шукайте самі правди Божої. Робіть по велінням своєї совісті. Поступив протест кандидата в члени Собору, що йому не дають слова. *(Звертається до Голови ВПЦР):* Чи можна дати слово кандидатові у члени Собору [?]

Сп. П. Ромоданів: Давши слово, ми порушим обов'язки перед Держ[авним] Урядом, які ми поклали на себе, взявши дозвіл на скликання Собору. По ним мають право брати участь у Соборі тільки дійсні члени його, а не кандидати.

Бр. Якуненко (Київська окр[уга]): Нас тут багато. Чи бажано Соборові дати слово [?] Бажано. А тут виходить, що ми будемо відповідати.

Голова – В. М. Чехівський: Я запитував і припустити не можу.

Бр. Слободяник: Приведу приклад до теперішнього стану: Чоловік обзавівся сім'єю. Діти підросли, можуть вже й самі хазяйнувати, але ще старий батько має силу хазяйнувати. Діти кажуть йому – годі. Так і о. Митрополіт нависвячував, а тепер – одійди від справи. *(Шум. Дзвінок).*

С[естра] Оксанич: Шановний Собо́ре. Я чула від одного п[ан-]отця, коли ми залишемо о. Митрополіта, то буде гірше. А я кажу, що краще в славі вмерти, а ніж в муках жити.

Бр. Галета: Почесні члени Святого Собору, бо він святий...* І як у нас Дух святий перебуває, то треба сказати правду. Я весь час сидів, не говорив, а от у кінці совість мене застала сказати. Бо я йду по євангелію. А що там сказано [?] А то: не думайте, що будете казати, Дух Святий Вам дасть, що говорити. (Мтф. 21 глава, 23 стих.). Сам Христос сказав, чого ви попросите з вірою, получите. Чи може найпоч[есніший] о. Митрополіт дальніше працювати. Я скажу од себе – може, бо й сила у нього допомагає бути, як він каже, хоч і 100 год. Я пізнав найпоч[еснішого] о. Митрополіта, як діяча Укр[аїнської] Авт[окефальної] Церкви. А чому[?] А тому. Коли його у Макієвку запрошували...* Там

* Крапки в тексті.

хутори не хотіли приєднуватися. То він прийшов. Я був там і знаходжу, що це діяч Укр[аїнської] Авт[окефальної] Церкви. Він пастир і поїхав туди, куди його призивали. Але влада каже, що він не може. По натхненню Духа Святого скажу всім...* Може служити о. Митрополіт. А у влади є всякі такі діла, що до о. Митрополіта касаються. Я вірю, що, коли ми з вірою попросимо, чого ми хочимо^{2*}, то получимо⁶⁶. Час настав посудить. Це образа, коли сказати, що “йди собі”. Я вірю й ми получимо те, що хочемо “Просіть і дасться вам”⁶⁷. Ми залишимо цю справу надалі. Собор буде до 30[-го жовтня]. Сьогодні Собором складемо прохання, щоб Держ[авна] Влада усі ці виступи о. Митрополіта простила. Завтра послати делегацію й рішати після цього. Сьогодні ж треба розходитись і тому треба помолитися.

Голова – В. М. Чехівський: Уряд визнав би таке клопотання за демонстрацію, так каже доповідь делегації. Список вичерпаний. Є дві пропозиції: Хто бере слово до порядку [?]

Свящ. Ковбасюк: Треба одному промовцю висловитися “за”, другому “проти”. Коли ми самих себе не хочем заплутувати. Коли ми зараз не можемо скінчити справу, не треба самих себе вводити у несвідомість. Може це вина наша, й вона дійсно наша, як це можна визнати з доповіді Комісії по дослідженню життя, тому пропоную заслухати Комісію.

Бр. Гриценко: Вношу пропозицію припинити сьогодні засідання, а завтра голосувати до доповіді Комісії по дослідженню життя УАПЦ.

Голова – В. М. Чехівський: Ставлю на голосування внесення про те, щоб зараз заслухати доповідь Комісії по дослідженню життя УАПЦ.

Собор значною більшістю відхиляє цю пропозицію.

Голова – В. М. Чехівський: Хто за те, щоб, за пропозицією бр. Гриценка, голосування було перенесено на завтра [?]

Секретаріат оголошує такі наслідки голосування: “за” – 86, “проти” – 103, “утрим[алось]” – 8.

Голова – В. М. Чехівський: Внесення відхилено Собором. Переходжу до голосування внесених резолюцій у цій справі. Прошу о. Ковбасюка зачитати свою резолюцію.

Свящ. Ковбасюк (читає): “Собор констатує, що на протязі декілька років вищий проводир церкви, митроп[олит] В[асиль] Липківський, вів цілком неправдиву лінію, яка вилилась в низку порушень соборноправности й канонів, а також в його нелойяльним відношенні до Радвлади. Все це породило розкол в церкві й негативне ставлення з боку Радвлади. Беручи на увагу, Покрівські Збори засудили всю діяльність митрополіта й підкреслили, що надалі такої лінії митрополіту вести не може, все ж таки він продовжував свою роботу в Церкві й зараз довів її до загрозливого стану, а тому Собор ухвалює: Митрополита Василя Липківського попросити уступити місце другому, який би унормував життя Церкви й оздоровив її”.

* Крапки в тексті.

^{2*} Так в тексті.

Голова – В. М. Чехівський: Хто за цю резолюцію, прошу піднести руки. Найвною більшістю резолюція відхиляється. На черзі мій проект резолюції.

Сп. К. Малюшкевич: Цілком приєднуюся до резолюції В. М. Чехівського, але вважаю другу половину її зайвою і пропоную частину цієї резолюції, починаючи зі слів: “визнає за потрібне”, далі до кінця, викинути зовсім.

Прот. В. Левитський: Вношу пропозицію ще раз уважно прочитати доповідь делегації до Уряду й тоді голосувати резолюцію В. М. Чехівського.

Собор відхиляє цю пропозицію.

Голова – В. М. Чехівський: Погоджуюся з заувагою всеч. о. Костянтина Малюшкевича, тому моя резолюція така: “Приймаючи на увагу об’єктивну неможливість продовження митрополітанського керівництва всією УАПЦерквою Найпоч[еснішого] о. Митрополіта Василя Липківського – 2-й Всеукр[аїнський] Православ[ний] Церк[овний] Собор визволяє Найпоч[еснішого] о. Митрополіта Василя Липківського від тягара митрополітанського керівництва Укр[аїнською] Авт[окефальною] Прав[ославною] Церквою”.

Ставлю на голосовання цю резолюцію. Прошу счетчиків поставитися уважно до своїх обов’язків і подати до Секретаріату відомості про наслідки голосовання.

Голова – В. М. Чехівський (після голосовання): Ще є резолюція бр. Гриценка; прошу оголосити її.

Бр. Гриценко (читає): “Констатуючи, що діяльність о. Митрополіта не йшла всупереч вимогам Церкви, ми Українська Церква приймаємо на себе всю відповідальність за діяльність о. Митрополіта й готові надалі нести з Найпоч[еснішим] о. Митрополітом тягар життя УАПЦеркви”.

Архієп. Ф. Сергієв: Резолюція не відповідає прийнятому Собором порядку обговорення цього питання.

Сп. П. Ромоданів (до голосовання): По формальних мотивах ми не можемо припустити цієї резолюції, бо це було б розцінено, як демонстрація.

Голова – В. М. Чехівський: Ставлю на голосовання такі запитання: “Чи угодно Соборові, щоб резолюція бр. Гриценка була поставлена на голосовання” [?] (Секретаріат: наслідки голосовання: “за” – 36, “проти” – 99, “утрим[ались]” – 7).

3 місць: Нема одного счетчика, просимо переголосувати.

Голова – В. М. Чехівський: Ще раз ставлю на голосовання: “угодно Соборові, щоб резолюція бр. Гриценка була поставлена на голосовання”. (Після голосовання): Прошу Секретаріат оголосити наслідки голосовання.

Секретаріат: наслідки голосовання: “за” – 55, “проти” – 111, “утрим[ались]” – 8*.

Голова – В. М. Чехівський: Прошу секретаріат оголосити наслідки голосовання резолюцій.

Секретар прот. Гов’ядовський: Прийнята Собором резолюція В. М. Чехівського: “за” – 137, “проти” – 45, “утрим[ались]” – 10, “разом” – 192.

* Далі іде рядок тексту, який викреслено на машинці.

Голова – В. М. Чехівський: Зараз 23 години. Завтра на черзі дня розділ IV програми. Засідання закривається.

Молитва

ЦДАВО України. – Ф. 3984. – Оп. 4. I варіант: Справа 175. – Арк. 65–80; (ранішнє та вечірнє засідання); II варіант: 113–114, зв. (початок) – Спр. 176. – Арк. 1–14 (продовження); III варіант: Спр. 176. – Арк. 47–62 (ранішнє та вечірнє засідання). Копія, машинопис.

КОМЕНТАРІ

¹ Тут йдеться про те, що представники влади, ймовірно з Київського Окрадмінвідділу, порушили традиційний порядок проведення Соборів православної церкви і без дозволу соборян увійшли до православного храму під час соборних діянь. В цей день передбачалось обговорення питання щодо усунення митрополита Василя Липківського і тому вони були присутні для вирішення питання.

² Правильно: “Щоб усі були одно: як Ти, Отче, в Мені, а Я – у Тобі, щоб одно були в Нас і вони, – щоб увірував світ, що Мене Ти послав. А ту славу, що дав Ти Мені, Я їм передав, щоб єдине були єдине, і Ми” (Ів. 17:21–22).

³ “Бо кожен, хто робить лихе, ненавидить світло, і не приходить до світла, щоб не зганено вчинків його. А хто робить за правдою, той до світла йде, щоб діла його виявились, бо зроблені в Бозі вони” (Ів. 3:20–21).

⁴ Ухвалу I Всеукраїнського Собору УАПЦ 1921 р. про скликання в м. Київ в травні 1922 р. підготовчої наради з представників автокефальних православних церков всесвіту для скликання Всесвітнього православного церковного собору не було виконано. Текст ухвали див.: *Перший Всеукраїнський Православний Церковний Собор УАПЦ 14–30 жовтня 1921 року: документи і матеріали... – Розділ 7. – С. 398.*

⁵ *Шелухін Сергій Павлович* (псевдонім С. Павленко; 1864–1938) – громадсько-політичний діяч, представник УАПЦ в Західній Європі, педагог, правознавець, поет. В Українській Центральній Раді – представник Херсонської губернії. Належав до УПСФ, член її ЦК. З 15 січня 1918 р. – генеральний суддя УНР, У лютому–квітні 1918 р. – міністр судових справ в уряді В.Голубовича. За Української Директорії – голова української делегації на переговорах з РСФРР (23 травня – 7 жовтня 1918 р.), член Державного Сенату (3 серпня 1918 р.). 1919 р. – виконуючий обов’язки міністра юстиції УНР, член української делегації на Паризькій мирній конференції. З 1921 р. у Чехословаччині, професор карного права в УВУ та Українському педагогічному інституті ім. М. Драгоманова.

⁶ Константинопольський патріархат, Царгородська (Константинопольська) Церква – автокефальна православна церква, яка традиційно займає перше місце в структурі Вселенського Православ’я. Утворилася у IV ст. на території столичної єпархії Візантійської імперії з центром у Константинополі (Царгороді), що надалі зумовило провідне становище місцевого єпископа. З 451 р. очолюється патріархом. Впродовж IX–X ст. візантійське християнство поширилося у Східній та Південно-Східній Європі, в т. ч. й на території Київської Русі. З 1453 р. вплив Константинополя у Вселенському Православ’ї поступово зменшувався, але у XX ст. знову почав зростати.

⁷ *Мелетій IV (Еммануїл Метаксакис, 1871–1935)* – Св. Патріарх Константинопольський (1921–1923), обраний 29 листопада 1921 р. Народився 21 вересня 1871 р. на о. Кріт. У 1892 р. був пострижений в ченці в Єрусалимі. 1900 р. Єрусалимським патріархом Даміаном був призначений секретарем Св. Синоду. У 1908 р. був вигнаний з церкви з формулюванням “за діяльність проти Святого Гробу”, але фактично через конфлікт з

ієрархами. У 1910 р. його обрали митрополитом Кітійським на о. Кипр. У 1918 р. під тиском прем'єр-міністра Венізелоса його обрали архієпископом Афінським (Греція), але у 1920 р. був усунутий від керування. В лютому 1921 р. виїхав до США і звідти був запрошений на елекційний Собор Константинопольського патріархату. Був обраний на Константинопольського патріарха. Інtronізований 24 січня 1922 р. Надав патріарше благословіння для митрополита Варшавського і всієї Польщі Дионісія (Валединського) у 1923 р., а також був причетний до надання православної церкви в Польщі Патріаршого Синодально-Канонічного Томосу про автокефалію 1924 р. Усунутий з патріаршої катедри у 1923 р. Після того був ченцем на Афоні. У 1925 р. був обраний патріархом Олександрійським і перебував на цій кафедрі до своєї смерті у 1935 р.

⁸ Апокрісаріос (апокрісарій, ἀποκρίσις – з грець. “відповідь”) – так називався постійний представник Римського папи або Олександрійського патріарха при дворі Константинопольського патріарха. В даному випадку мова йде про представника Константинопольського патріарха.

⁹ Синод (грец. – “собор”) – 1) Священний Синод – дорадчий орган церковного управління при предстоятелі помісної християнської церкви. 2) Святійший урядуючий Синод Російської православної церкви (“Святейший Правительствующий Синод”, “Ведомство Православного Исповедания”, “Духовное ведомство”) – духовна колегія, орган церковного управління в Російській православній церкві 1721–1917 рр., який був створений імператором Петром I у 1721 р. на зразок державного департаменту. У своїй діяльності цей орган керувався “Духовним регламентом”, автором якого був архієпископ Феофан Прокопович. На чолі спочатку стояв президент, а потім обер-прокурор. Проіснував до 5 серпня 1917 р.

¹⁰ Ідея проголошення автокефалії Білоруської православної церкви виникла після революції 1917 р. Спроба проголосити автокефалію була у 1922 р. Єпископ Філарет (Раменський) проголосив автокефалію на з'їзді православного духовенства і мирян 9–10 серпня 1927 р., але невдовзі весь єпископат цієї церкви було репресовано. Наступне проголошення автокефалії Білоруської православної церкви було здійснено архієп. Могилівським і Мстиславським Філофеем в окупованій Білорусі у серпні 1942 р.

¹¹ “я женюсь до мети за нагородою високого поклику Божого в Христі Ісусі” (Фил. 3:14).

¹² “Бо як в однім тілі маємо багато членів, а всі члени мають неоднакове діяння, так багато нас є одне тіло в Христі, а зосібна ми один одному члени” (Рим. 12: 4–5).

¹³ І Ватиканський Собор відбувся у 1869–1870 рр. і встановив догмат Римо-католицької церкви щодо “непомильності папи” в справах віри і моралі. Затвердження цього нового догмату викликало спротив в середовищі католицьких діячів Німеччини. Провідником-теоретиком спротиву був німецький католицький теолог і історик Римо-католицької церкви д-р Йоган Делінгер. Наслідком цього руху стало утворення Старо-Католицької церкви.

¹⁴ Ватикан – офіційна резиденція Римських пап з 1870 р., місто-держава в м. Рим (пл. 0,44 га), центр Римо-католицької церкви. Держава В. існує в межах, визначених Латеранською угодою між Пієм XI та урядом Беніто Муссоліні 1929 р. Церковними і політичними справами керує римська курія (уряд). Головою Курії вважається кардинал-статс-секретар, який керує діяльністю національних церков за межами Італії. За рішеннями II Ватиканського собору при папі діє періодично скликаний з дорадчим голосом церковний Синод, до якого входять представники національних єпископських конференцій, чернечих орденів та особи персонально призначених папою. В. підтримує дипломатичні відносини більш ніж з 100 країнами, представники яких при В. утворюють дипломатичний корпус. Він має державні атрибути, радіостанції, в'язницю, пропагандистський апарат, музеї, архів, бібліотеки. Видає газету “Osservatore Romano” з 1861 р.

¹⁵ В Римо-католицькій церкві чільне місце посідає шанування Богородиці. У 1854 р. було проголошено новітній догмат непорочного зачаття Діви Марії, вільної від первородного гріха. В зв'язку з цим в католицизмі утворився спеціальний напрям теології – маріологія.

¹⁶ “Отже, браття, стійте й тримайтеся передань, який ви навчилися чи то словом, чи нашим посланням” (II Сол. 2:15).

¹⁷ Вселенські Собори – з'їзди вищого християнського духовенства у Візантійській імперії (IV–IX ст.), на яких опрацьовувалася і ухвалювалася система віровчення і культу, формувалися канони і богослужбові правила. Вони скликалися візантійськими імператорами і проходили під їх головуванням. Після розділення церков у 1054 р. – з'їзди католицького духовенства. Православна церква визнає перші 8 Вселенських Соборів: I Нікейський (325 р.), I Константинопольський (381 р.), Ефеський (431 р.), Халкидонський (451 р.), II Константинопольський (553 р.), III Константинопольський (680 р.), II Нікейський (787 р.).

¹⁸ Індугльгенція (лат. *indulgentia* – милість) – папська грамота, свідоцтво про відпущення як скоєних, так і ще не скоєних гріхів, яке видається за гроші або за особливі заслуги перед церквою. Торгівля I. обґрунтовується богословами тим, що католицька церква володіє запасом (скарбницею) добрих справ, зроблених Ісусом Христом, Дівою Марією та святими, якими можна покрити гріхи людей. Вимога припинення торгівля I. стала одним із головних гасел Реформації.

¹⁹ Іезуїт (правильно: єзуїт) – член найбільш впливового в Римо-католицькій церкві чернечого ордену, створеного для захисту інтересів Ватикану, боротьби з ересями та місіонерської діяльності. Орден заснований 1534 р. в Парижі іспанським дворянином Ігнатієм Лойолою і затвердженого під ім'ям “*Societas Jesu*” (“Товариство Ісуса”) Папою Павлом III 27 вересня 1540 р. Активній політичній ролі Є. сприяли як організаційні, так і моральні принципи ордену. Створили надзвичайно гнучку й міцну організацію, що охопила за короткий час багато країн Європи.

²⁰ Стрітіння Господнє – одне з дванадцятих свят у православ'ї. Відзначається 2(15) лютого. В його основу покладено розповідь євангеліста св. Луки про зустріч (стрітіння) праведника Симеона з немовлям Ісусом, якого батькі принесли на 40-й день після народження в Єрусалимський храм для представлення Богові (Лк. 2:25–35).

²¹ Богородиця – Марія Діва (Мати Божа, Мати Ісуса Христа, що його зачала від Св. Духа, дочка Йоакима і Анни з роду царя Давида; дружина св. Йосифа). Вшанування Пресвятої Діви Марії сформувалося вже в IV ст. На Вселенському соборі в Ефесі (431 р.) вона була визнана Богородицею і Царицею Небесною. У Християнській церкві відзначають свята на її честь. Православна церква на відміну від Римо-католицької церкви, яка вважає, що Богородиця Діва Марія була з тілом взята на небо (лат. – “*assumptio*”), святкує “Успіння” (грец. – “*koimesis*”, лат. – “*dormitio*”) Пресвятої Діви Марії 15/28 серпня.

²² Гостії (лат. *hostia* – “жертва”) – великі круглі коржики, які печуться з пшеничної муки із зображення агня або хреста. Використовуються для причастя в католицькій і лютеранській церквах. Ймовірно, йдеться про т. зв. “євхарістичне диво”, тобто поклоніння гостіям, на яких в римо-католицькій церкві здійснюється таїнство євхаристії. Відоме диво збереження в неушкодженому стані 223-х гостій, які досі зберігаються з 1730 р. в м. Сієна (Італія).

²³ *Дамаскін Іоан* (бл. 675–753) – святий, канонізований Православною церквою, візантійський богослов, представник грецької патрістики, апологет, протиник іконоборства, автор праць “Точний виклад Православної віри”, “Бесіда сарацина з християнином” та ін.

²⁴ Св. Синод Російської церкви напр. XIX ст. намагався зав'язати стосунки із Старокатолицької церквою. Завдяки діяльності представників Російської церкви в Англії декотрі з англійців прийняли православ'я. У Лондоні існувала англо-православна громада. Один з її представників займався перекладом православних богослужінь на англійську мову ("Малий молитвослов", 1881 р. ("Manuel of prayers"), "Поширений молитвослов", 1883–1884 рр. Серед тих, хто прийняв православ'я, був доктор і богослов Джозеф Овербек, який у 1869 р. подав на розгляд Синоду проект Літургії, що призначалася для новоутвореної православної громади і мав би започаткувати утворення національних православних Церков Заходу. Проект був розглянутий в Синоді і переданий на розгляд Константинопольської патріархії. Згодом Д. Овербек подав на розгляд ще один проект дещо зміненої Літургії св. Івана Золотоустого. Проти утворення "Західної Православної громади" за проектом Овербека, виступав Архієпископ Кентерберійський і представники Англіканської Церкви, оскільки бачили в цьому задумі намагання розколоти Англійську Церкву. Влітку 1885 р. т. зв. "справу Овербека" було припинено і в російському Синоді.

²⁵ Таїнство, посвячення в таїнство – священнодіяння, через яке таємним чином діє на людину благодать або спасительна сила Бога. Існує 7 християнських таїнств: хрещення, миропомазання, євхаристія (причастя), покаяння, шлюб, священство і маслосвяття, (соборування).

²⁶ Автокефалія (грец. "сам, голова") – адміністративна незалежність Православної церкви. Автокефальна, або помісна церква, утворюється за погодженням з державною владою, її канонічність встановлюється визнанням з боку тієї церкви, від якої вона відокремилась. Усі православні церкви складають Вселенську Церкву по єдності вірувань, основних засадах устрою та управління і знаходяться в духовному спілкуванні одна з одною. Після IV Вселенського Собору були утворені патріархати. Пізніше Вселенська Церква стала визнавати право на автокефалію за церквою кожного православного народу, який за умовами політичного життя та національного розвитку виявлявся спроможним до самостійного церковного управління. Московська (1589), Кипрська, Грузинська (1917), Сербська, Румунська, та Болгарська управляються патріархами. На чолі Елладської (з 1850), Албанської (1922), Польської (1924), Чехословацької (з 1951) та Американської (з 1970) стоять архієпископи та митрополити. Всі Православні церкви (за виключенням Албанської) є членами Всесвітньої Ради Церков.

²⁷ Православ'я (грец. "правовір'я") – один з основних напрямів християнства, яке оформилось на території Візантійської імперії. Розповсюджено головним чином у Східній Європі та на Близькому Сході. Основу віровчення П. складають Святе Письмо та Священне Передання. В П. не існує єдиного духовного центру, єдиного глави церкви. Автокефальні церкви, які складають Вселенську Церкву, при загальному віровченні та однаковому, в основному, богослужінні адміністративно самостійні. Деякі церкви мають в різних країнах екзархати, єпархії, благочиння, місії, подвір'я. Кожна з церков вирішує питання, пов'язані з віровченням, культом, канонічними правилами на помісних соборах. Для усіх православних церков характерний ієрархічний характер управління. Очолюють їх патріархи (*архієпископи*, *митрополити*), що обираються помісними соборами. Патріарх Константинопольський вважається першим серед рівних.

²⁸ Мова йде про діяльність керівників Старокатолицької церкви в Німеччині у справі поєднання християн світу. З цією метою були скликані конференції прихильників церковного єднання в світі у 1874 і 1875 рр. в м. Бонн (Німеччина). На цих конференціях делегатами були представники старокатоликів, богослови з православного Сходу, делегати від Російської, Англіканської церков, протестантських громад тощо. В цілому відбулося декілька конференцій впродовж 1871–1905 рр., які скликалися старокатоликами з метою об'єднання між православними і англіканами, але реальних наслідків вони не мали. Ініціатор скликання цих конференцій І. Деллінгер помер у 1890 р.

²⁹ Антоній (Олександр Вадковський, 1846–1912), митрополит Санкт-Петербурзький і Ладозький (1898–1912), член Св. Синоду, прихильник ідеї реформування Російської православної церкви. Наказом Св. Синоду від 15 грудня 1892 р. в м. Санкт-Петербург була заснована комісія для ведення переговорів зі старокатоликами на чолі з Антонієм, який тоді був архієпископом Фінляндським і Виборгським. Був присутній як голова офіційної делегації від Російської церкви під час урочистих богослужінь Англійської церкви з нагоди ювілейних святкувань англійської королеви Вікторії у 1898 р. Автор пам'ятної записки “О желательных преобразованиях в управлении православной церковью” (1904), яку було подано до імператора Миколи II та Кабінету міністрів. Опубліковано: *Церковная реформа. Сборник статей духовной и светской периодической печати по вопросам о реформе.* – СПб., 1905. – С. 133–136.

³⁰ Можливо мова йде про: Сильвестр (Малеванський Стефан Васильович; 1828–1908) – церковний діяч, духовний письменник, чернець (з 1856), випускник Київської духовної академії (1857), по закінченні викладав у ній, соборний ієромонах Києво-Печерської лаври (з 1860), архімандрит (з 1862). Ректор Київської духовної академії і настоятель Братського Богоявленського монастиря (з 1883), єпископ Канівський, третій вікарій Київської єпархії (з 1884), перший вікарій єпархії (з 1885). Почесний член Санкт-Петербурзької, Московської (обох – з 1886) і Казанської (з 1887) духовних академії, автор праць з догматичного богослов'я. Опубліковано: *Сильвестр (Малеванський), єпископ Канівський Опыт православного догматического богословия: В 3 т.* – К., 1892.

³¹ Тут: I Світова війна 1914–1918 рр.

³² Патріарх (грец. patriarches – “родоначальник”) – духовний сан верховних ієрархів в ряді християнських церков. У православ'ї – вищий духовний сан. Початково існувало 3 патріархати: в Антіохії, Александрії і Римі, з IV ст. – у Царгороді і Єрусалимі. Титул “Вселенський П.” було запроваджено на поч. VI ст. при Іоані Каппадокійському, повністю увійшов до вжитку за Іоана Постника (587 р.). П. мали такі права: 1) скликати собори в межах патріархату, 2) головувати на соборі, 3) висвячувати митрополитів, 4) здійснювати нагляд за виконанням церковних законів в межах патріархату, 5) мати особливий одяг – посох, сакос, стихар з гамами та трикутниками, 6) розглядати апеляції помісних соборів, 7) бути учасниками відносин з державною владою як представники церкви. В католицизмі сан П. носять глави окремих єпархій. З 1589 р. патріаршество існувало і в Російській Церкві до 1721 р. – до створення Св. Синоду. Відновлено Помісним собором 1917–1918 рр.

³³ Болгарська Церква – до середини XIX ст. перебувала під владою греків-фанаріотів. У 1872 р. болгари проголосили автокефалію своєї церкви від Константинополя, але Константинопольський патріарх відлучив їх від церкви. Виникла так звана “болгарська схизма”. У 1870 р. турецька влада оголосила болгарський екзархат з митрополитом і синодом на чолі. Після утворення самостійної Болгарської держави у 1878 р. Болгарська церква стала автокефальною з екзархом на чолі. Автокефалія Болгарської церкви була визнана Вселенською церквою 1945 р.

³⁴ Польська православна церква (Православна Автокефальна Церква у Польщі) – складалася з православних парафій Російської Православної Церкви, які після 1921 р. опинилися на території Польщі внаслідок Ризької угоди. Православна Церква яка нараховувала 5 єпархій: Варшавсько-Холмську, Поліську, Волинську, Гродненську і Віленську. Митрополитом став Юрій (Ярошевський), з 1923 р. – Діонісій (Валединський). Томос Царгородського патріарха Григорія VII від 13 листопада 1924 р. визнав її автокефалію. У 1937–1938 рр. посилювався тиск на православних у Польщі, що призвело до масового нищення церков на Холмщині та Підляшші. 1948 р. повторно отримала автокефалію від РПЦ.

³⁵ Тут: Євлогій (Георгієвський), митрополит.

³⁶ “Також маю Я інших овець, які не з цієї кошари, – Я повинен і їх припровадити. І Мій голос почують вони, – і буде отара одна й Один Пастир!” (Ів. 10:16).

³⁷ Правильно: “І хто напоїть як учня, кого з малих цих бодай кухлем водиці холодної, поправді кажу вам, – той не згубить нагороди своєї” (Мт. 10:42).

³⁸ Фелонь – елемент священного одягу, в який одягається духовенство для відправлення літургійних служб. Існують 2 основних облачання – хрестильна сорочка (підризник) та епитрахиль. До цього додаються поручі, які закріплюють рукава ризи та пояс. Для кожної ступені духовенства є свій особливий священний одяг. Священики одягають підризник, епитрахиль, поручі, пояс, а зверху – фелонь. С. о. та священний посуд зберігається у спеціальних приміщеннях в храмах та монастирях – ризницях.

³⁹ *Антоній (Олексій Павлович Храповицький, 1863–1936)* – митрополит Київський і Галицький (1918–1919), дворянин. Закінчив Санкт-Петербурзьку духовну академію, де з 1887 р. був доцентом і захистив дисертацію на тему “Психологические данные в пользу свободы воли и нравственной ответственности”. У 1890 р. – ректор Санкт-Петербурзької семінарії. Після отримання сану архимандрита – ректор Московської духовної академії. З 1895 р. – ректор Казанської духовної академії. В 1902–1914 рр. перебував на кафедрі єпископа (з 1906 р. – архієп.) Волинського і Житомирського. 1911 р. одержав ступінь доктора богослів'я. У 1914–1918 рр. – архієп. Харківський і Охтирський. Обраний митрополитом Київським на елекційному з'їзді в травні 1918 р. Заарештований військами Директорії УНР на початку грудня 1918 р. В 1919 р. емігрував за кордон. Організатор і учасник Карловацького собору в грудні 1921 р. Помер у Белграді (Сербія).

⁴⁰ Автономія церкви (грец. – “самопорядкування”) – в Православній церкві незалежність в питаннях внутрішнього управління, яке надається автокефальною церквою, до складу якої ця церква входила раніше на правах екзархату або окремої єпархії. Голова автономної церкви обирається Помісним собором з затвердженням патріархом автокефальної церкви. Українській церкві автономію було надано згідно з “Положенням про тимчасове Вище Управління Православною Церквою на Україні” від 26 червня /9 липня 1918 р. (Гл. I, § 1).

⁴¹ “Курси робітників Слова” діяли при храмі св. Софії на поч. 1920-х рр. і готували проповідників Євангелія для українізованих парафій УАПЦ, але були закриті. Незважаючи на несприятливе ставлення влади до створення духовних шкіл, ВПЦР утворила Пастирські курси УАПЦ, які діяли з червня 1921 р. в Іллінській церкві (на розі вул. Безаківської та Жилинської). Серед викладачів були – о. Нестор Шараївський (Голова), о. Ксенофонт Соколовський (секретар), Михайло Мороз, прот. Василь Липківський, Володимир Чехівський, Григорій Стороженко, Дмитро Ходзицький, Василь Данилевич, Людмила Старицька-Черняхівська, її сестра Марія Старицька, о. Никанор Ковальський (інспектор) та ін. Було 2 групи слухачів – дяківська та священницька. Після закінчення надавалося свідоцтво, але не гарантувалася посада. Діяли до 1923 р. Після цього ВПЦР неодноразово писала клопотання щодо дозволу на відкриття Українського Богословника (духовної академії УАПЦ), але безрезультатно. Див. докл. *Преловська І. Організація навчальних закладів УАПЦ в Києві у 1920-х роках (на матеріалах фонду № 3984 ЦДАВО України) // Український Археографічний Щорічник. – Вип. 7. – Київ-Нью-Йорк: Вид. М.П. Коць, 2002. – С. 105–123.*

⁴² Стаття “Українська Церква й совіти” була надрукована в часописі “На Варті” № 14–15 за 1927 р., який видавав власним коштом д-р Арсен Річинський (1892–1956) у м. Володимир-Волинський для підтримки справи українізації Церкви в Польській державі з 1924 р. Після Луцького з'їзду 5–6 червня 1927 р. А. Річинський, який очолив Православно-Церковного Українського Виконавчого Комітету у Річі Посполитій Польській з осідком у м. Луцьк, припинив видання власного часопису “На Варті” і почав видавати часопис Українського Церковного Комітету під назвою “Рідна Церква”.

⁴³ “Українська Православна Автокефальна Церква з канонічно преемственою ієрархією” була утворена на Соборі православних єпископів у м. Лубни на Полтавщині 4–5 червня 1925 р., де були присутні 5 єпископів, які були висвячені або обновленськими або архиєреями РПЦ. Єпископи Павло Погорілко, Феофіл Булдовський, Іоанікій, які користувалися великим авторитетом у своїх єпархіях і були провідниками церковних угруповань, відомих як “погорілівщина” (БОПУПАЦ), “булдовщина”, “іоанікіївщина”. Їх парафії зосереджувалися в основному на Поділлі, Харківщині, Полтавщині, Катеринославщині тощо. За принципами побудови та реформаторськими спрямуваннями УПАЦ була дуже близька до УАПЦ, але уникала радикалізму останньої. У ставленні “Української Православної Автокефальної Церкви з канонічно преемственою ієрархією” до УАПЦ характерним виглядає рішення, прийняте на лубенському з’їзді: “Прохати державну владу не допускати липківців до поседмичного з нами служіння, а особливо на одному престолі, доки липківці не складуть з себе, принаймні, половини всієї парафії”.

⁴⁴ Братство “Церква Жива” виникло 1920 р. з метою “утворення нового устрою життя православної української Церкви в дусі першого християнства і Божого Слова...” і планувало займатися питаннями освіти, культури та видавничою діяльністю. Того ж року вони увійшли до УАПЦ. 1924 р. в Києві братство прибрало назву “Діяльно-Христової Церкви” (ДХЦ). У 1925 р. ВПЦР передала справу ДХЦ до Вищого церковного суду УАПЦ і виключила її зі свого складу. ДХЦ зробила спробу об’єднатися із обновленсько-синодальною Церквою (російськими обновленцями) через канонічну висвяту. Влітку 1925 р. співробітники ДПУ провели серед противників Василя Липківського роботу, спрямовану на розклад УАПЦ зсередини. В жовтні 1925 р. у Михайлівському Золотоверхому соборі відбулося організаційне оформлення ДХЦ. На з’їзді були присутні 3 єпископи, 22 священники, 151 мирянин. Вони засудили митрополита Василя Липківського і вимагали передавання влади обраній на цьому з’їзді Раді Всеукраїнської спілки братських об’єднань (ВПЦР-ДХЦ). Після з’їзду ДХЦ розбудовується як самостійне церковне угруповання на Київщині, Полтавщині, Поділлі, Волині, Катеринославщині, Одещині. Але ДХЦ популярністю не користувалася, незважаючи на фінансування її органами ДПУ. 1927 р. керівництво УАПЦ знов об’єдналося з єпископатом ДХЦ.

⁴⁵ Тут сюжет з Старого Заповіту, де йдеться про життя ізраїльтян в Єгипті, де “Ізраїлеві сини плодилися сильно, і розмножувались, та й стали вони надзвичайно сильні” (Вих. 1:7. Через це єгипетський фараон звелів повитухам вбивати народжених єврейських хлопчиків, а дочок залишати. Через те, що повитухи не виконали наказ фараона, він наказав: “Кожного народженого єврейського сина – кидайте його до Річки, а кожну дочку – залишайте при житті” (Вих. 1: 22).

⁴⁶ *Петлюра Симон Васильович* (1869–1926) – політичний, державний і військовий діяч, публіцист. Член РУП, згодом – УСДРП. Співробітник газети “Рада”, журналу “Україна”. Редактор газет “Слово” (Київ), журналу “Украинская жизнь” (Москва). У квітні 1917 р. обраний головою Української фронтової ради військ Західного фронту. Голова УГВК, член Центральної Ради. 15 червня призначений генеральним секретарем військових справ. У січні 1918 р. – отаман українських гайдамацьких кошів Слобожанщини на правах командуючого армією. 1919 р. – голова Всеукраїнської спілки земств, діяльний член антигетьманської опозиції. У жовтні 1918 р. – член, з травня 1919 р. – голова Директорії УНР, головний отаман Армії УНР. З 1920 р. – в еміграції. Лідер унерівської політичної еміграції. З 1924 р. – у Парижі. 1926 р. убитий С. Шварцбартом.

⁴⁷ УАПЦ з самого початку не реструвалася радянською владою. У 1919 р. ВПЦР створила Всеукраїнську Спілку Православних Парафій (ВСПП), що діяла на основі нового законодавства. В статуті говорилося, що метою її є об’єднання, координація і підтримка праці українських парафій. ВСПП має право згідно з канонами обирати єпископів,

відкривати школи для підготовки членів причту і диригентів, організувати необхідні для богослужбових і церковно-релігійних потреб підприємства, скликати собори, засновувати благодійні організації тощо. Осередком ВСПШ став собор Св. Софії в м. Київ. ВСПШ була зареєстрована як організація віруючих громадян зі своїм статутом, що був затверджений 10 липня 1919 р. Але після I Всеукраїнського Собору УАПЦ 1921 р. новий статут влада не реєструвала аж до липневої “кризи” 1926 р. Після тривалих ускладнень було зареєстровано 10 грудня 1926 р. “Статут Всеукраїнського Об’єднання релігійних громад Української Автокефальної Православної Церкви, яке скорочено зветься УАПЦ” .

⁴⁸ Віднайдено заяву до Президії одного з делегатів Собору священника О. Ризенка до Президії від 20 жовтня 1927 р. наступного змісту: “Бажано, було б, щоб розмова представників Собору з Урядом була надрукована і кожний священнодіяч міг би взяти її з собою, для ознайомлення людности на місцях. Священник О. Ризенко [?] // ЦДАВО України. – Ф. 3984. – Оп. 3. – Спр. 474. – Арк. 4. Оригінал. Автограф хімічним олівцем на 1/4 листка із зошита в клітинку.

⁴⁹ Слова праведного Семена, який “був в Єрусалимі один чоловік, йому ім’я Семен, – людина праведна та благочестива, – що потіхи чекав для Ізраїля. І Святий Дух був на ньому” (Лк. 2:25), відносяться до звістки про те, що “йому було звіщено смерті не бачити, перше ніж побачить Христа Господнього” (Лк. 2:26). Коли він побачив у Єрусалимському храмі дитину Ісуса, то промовив: “Нині відпускаєш раба Свого, Владико, за словом Твоїм із миром, бо побачили очі мої Спасіння Твое” (Лк. 2:29–30).

⁵⁰ *Афанасій Великий* (бл. 293–373) – архієпископ Олександрійський з 328 р. Богослов, письменник, непримиримий противник аріяства. Автор праць “Про псалми”, “Слово про втілення Боже”, “Послання проти аріянів”, “Життє Антонія Великого”, “Про канон Святого Письма”, листів та послань богословсько-повчального змісту. Ще будучи дяконом, протистояв вищим ієрархам, більшість з яких була аріянами. Переказ про те, що Архієпископа Олександрійського було висвячено руками пресвітерів див.: J. P. Migne. Op. cit. II. Patrologia Latina. XV 341 Aporphthegmata Patrum.

⁵¹ Всеукраїнським Благовісником вважався Голова Ідеологічної комісії УАПЦ Володимир Чехівський. Але, згідно запропонованому ним самим на I Всеукраїнському Соборі УАПЦ 1921 р. засадами церковного устрою, які відповідали б устроєві першохристиянських громад, в церковній структурі повинні були діяти благовісники (дослівно – “євангелісти”). Завданням благовісників в УАПЦ, які могли бути в кожній парафії, була проповідь і поширення Слова Божого, взагалі євангелізація населення. Тому пропозиція на II Всеукраїнському Соборі 1927 р. вважати митрополіта Василя Липківського Всеукраїнським Благовісником мала на меті зберегти його для проповідницького служіння навіть без формальної приналежності до кліру.

⁵² *Флавій Констанин I Великий* (272–337) – римський імператор, син Констанція I Хлора і св. рівноапостольної цариці Єлени. Зробив християнство державною релігією у Візантійській імперії з столицею в м. Константинополь, за що одержав титули “Великий” і “Рівноапостольний”. Церковними істориками був проголошений зразком християнського правителя.

⁵³ Гугеноти – назва, яку католики дали французьким протестантам в період Реформації. Впродовж 1562–1594 рр. католики вели війни з гугенотами (див. напр. Варфоломійська ніч), що викликало їх масову еміграцію в країни Європи. Переслідування гугенотів припинилися у Франції тільки після Великої Французької революції, коли у 1791 р. остаточно було закріплено законодавством принцип свободи совісті.

⁵⁴ *Гус Іван* (1371–1415) – ідеолог чеської Реформації, ректор Празького університету. За його діяльність на захист вчення Вicleфа Уінкліфа Джона (1320–1384) і засудження торгівлі індульгенціями його було відлучено від церкви. У 1414 р. на соборі кардиналів в

м. Констанці Івана Гуса було засуджено як еретика і спалено. Його вчення поклало початок гуситському рухові, а також мало вплив на формування ідеології німецької Реформації.

⁵⁵ “Пильнуйте себе та всієї отари, в якій Святий Дух вас поставив єпископами, щоб пасти Церкву Божу, яку власною кров’ю набув Він. Бо я знаю, що як я відійду, то ввійдуть між вас вовки люті, що отари щадити не будуть... Із вас самих навіть мужі постануть, що будуть казати перекручене, аби тільки учнів тягнути за собою... Тому то пильнуйте, пам’ятаючи, що я кожного з вас день і ніч безперестань навчав зо слізьми ось три роки” (Дії 20:28–31).

⁵⁶ Тут вираз з Нового Заповіту, що став крилатим і означає самоусунення від вирішення проблеми так, як це зробив Понтій Пилат. Пор.: Мт. 27:24.

⁵⁷ Це частини Господньої молитви “Отче наш”: “нехай прийде Царство Твоє, нехай буде воля Твоя, як на небі так і на землі” (Мт. 6:10) та “І прости нам долги наші, як і ми прощаємо винуватцям нашим” (Мт. 6:12).

⁵⁸ “Бо де двоє чи трое в ім’я Моє зібрані, – там і Я серед них” (Мт. 18:20).

⁵⁹ Тут наведено довільний переказ євангельського сюжету: “Знов диявол бере Його на величезну гору, і показує Йому всі царства на світі та їхню славу, та й каже до Нього: «Це все Тобі дам, якщо впадеш і мені Ти поклонишся!»” (Мт. 4: 8–9).

⁶⁰ Тут мається на увазі “Церква Жива”. “Жива Церква” (“живоцерковники”) – під такою назвою в лютому 1920 р. відбулася реєстрація Київським губревкомом статуту братства “Церква Жива”, де говорилося, що це братство створюється з метою утворення “нового устрою церковного життя”. Але надалі під такою назвою існувала в Росії обновленська церква, яка з 1922 р. проголосила замість Московського патріархату “Вище церковне управління” (ВЦУ), яке очолив архієп. Антонін (Грановський), якого у 1923 р. було обрано митрополитом цієї церкви. В Україні ця церква з’явилась у 1922 р. після опублікування програми Харківської групи Живої Церкви 5 жовтня 1922 р. В ідеологічній полеміці представник “Живої Церкви” в Україні архієп. Ізюмський Йосиф (Кречетович) найбільше критикував ідеї Благовісника УАПЦ В. Чехівського.

⁶¹ *Пимен (Павло Григорович Пегов, 1875–1942)* – архієпископ Подільський і Брацлавський. Народився в Уфимській губернії в селянській родині. Закінчив Казанську духовну академію зі ступенем кандидата богослів’я. У 1907 р. – ректор Тифліської духовної семінарії, з 1911 р. – єпископ Бакінський, вікарій Екзарха Грузії. У 1914 р. – єп. Балтський, вікарій Кам’янець-Подільської єпархії. В 1922 р. ухилився в обновленський розкол і в кафедральному Успенському соборі на єпархіальному з’їзді обновленської церкви 19–20 червня 1924 р. був обраний на митрополита України з титулом “Митрополит Харківський” у 1924–1929 рр. Митрополит Київський і Галицький (обн.) у 1929–1935 рр. З 1927 р. – голова Українського Св. Синоду обновленської церкви. 1935 р. повернувся до РПЦ і відновлений в сані архієп. Кам’янець-Подільського. Помер 1942 р. в тюрмі м. Купянська Харківської області.

⁶² *Інокентій (Олександр Дмитрович Пустинський, 1869–1942)* – обновленський митрополит Київський і Галицький у 1924–1929 рр., магістр богослів’я. Народився у Вологодській губернії, закінчив Архангельську духовну семінарію. 1893 р. закінчив Київську духовну академію з ступенем кандидата богослів’я. У 1893 р. – псаломщик у кафедральному соборі в м. Сан-Франциско (США). 1894 р. прийняв чернечий постриг, рукоположений в сан ієромонаха. Працював на викладацьких та інспекторських посадах у 1895–1898 рр. З 1899 р. – кандидат богослів’я за дисертацію “Пастырское богословие в России за XIX в.”, член Санкт-Петербурзького Духовного цензурного комітету, архимандрит. У 1900 р. – ректор Тверської духовної семінарії. З 1902 р. – намісник Московського Чудова монастиря. Єпископська хіротонія відбулася у 1903 (єп. Аляскінський) або в 1909 р. (єп. Якутський). Єпископ Ташкентський і Туркестанський у 1912–1922 рр. У 1922 р. при-

єднався до обновленської церкви, архиеп. Курський і Обоянський. Митрополит Київський і Галицький з 1924 р. (згадується в грамоті, яку обновленський Синод у Москві послав Вселенському патріарху Григорію VII), член Пленуму Св. Синоду Російської “Живої Церкви”, викладач Вищої Української богословської школи в Києві. Був запрошений як почесний гість на II Всеукраїнський Собор УАПЦ 13 жовтня 1927 р. і навіть був внесений до списку гостей Собору, але немає ніяких відомостей про те, що він відвідав Собор. У 1929–1934 рр. – митрополит Архангельський і Холмогорський. З 1934 по 1942 р. проживав в Алма-Аті. За іншими відомостями був розстріляний 3 грудня 1937 р. в Алма-Аті.

⁶³ В липні 1926 р. весь склад ВПЦР було заарештовано разом з митрополитом Василем Липківським, а приміщення, де знаходилася канцелярія ВПЦР на Софійському подвір’ї по вул. Володимирській 24, опечатано.

⁶⁴ Йдеться про часопис УАПЦ “Церква і Життя”, який готувався до видання після дозволу влади у 1926 р. Але вийшло всього декілька номерів впродовж 1927–1928 рр., після чого припинив існування. В архіві збереглися редакційні матеріали цього часопису за 1926–1928 рр. Їх обсяг досить великий і не співпадає з опублікованими невеликими журналами, які вийшли друком. УАПЦ (Соборноправна), яка утворилася в Німеччині у 1947 р. і проголосила свою спадкоємність від УАПЦ 1921 р. на чолі з митрополитом Василем Липківським, видавала часопис з такою ж назвою в США в післявоєнний період.

⁶⁵ Йдеться про клопотання керівників ВПЦР у 1927 р. перед НКВС про відкриття в Києві при соборі Св. Софії “Українського Богословника” в храмі Малої Софії (Трапезної). Таку назву було заявлено для вищого навчального закладу УАПЦ через те, що в УСРР не було можливості реєструвати заклад під назвою “духовна академія”. ВПЦР дозволу на відкриття не отримала.

⁶⁶ Правильно: “І все все, чого ви в молитві попросите з вірою, – то одержите” (Мт. 21:22).

⁶⁷ “Просіть і дасться вам” – це довільний переклад з російської мови слів Ісуса Христа. Правильно: “Просіть – і буде вам дано, шукайте – і знайдете, стукайте – і відчинять вам” (Мт. 7:7).

Стенограма ранкового засідання

21 жовтня 1927 р.

П'ятий день

Початок о 11 год. ранку

Молитва

Головує В. М. Чехівський.

Найпоч[есніший] о. Митрополит В. Липківський зайняв місце серед членів Собору.

Голова Собору В. М. Чехівський: Прошу о. Митрополита зайняти місце в Президії Собору.

О[тець] Митрополит В. Липківський: Поки я був Митрополитом, то входив в Президію, а зараз я вже не вважаю себе членом Президії Собору.

Голова Собору В. М. Чехівський: Собор просить Вас, Найпочесніший Отче, зайняти місце в Президії. (*З місць... просимо... просимо...**).

О[тець] Митрополит Василь займає місце в Президії Собору.

Голова Собору В. М. Чехівський: Поступила записка, аби розмову делегації Собору з представником Держуряду була надрукована й роздана членам Собору.

Прот. Х. Гов'ядовський: Дає справку, що відповідь Держуряду вже друкується й буде роздана всім членам.

Голова Собору В. М. Чехівський: Президія ВПЦР вже зробила в цій справі належне розпорядження.

Голова Собору В.М. Чехівський: Поступило позачергове внесення від 12-ти членів Собору такого змісту: "Слухати далі доповіді ми не можемо і коли Собор припустив собі відступлення від повістки денної про звільнення з посади Митрополита, ми вимагаємо усунення ВПЦР, сучасного складу і обрання нової ВПЦР. Виділити негайно комісію піти до Влади і здобути дозвіл на переобрання ВПЦР. Вибори ВПЦР перевести сьогодні, бо де-які делегати роз'їздяться, а решта роз'їздеться^{2*} сьогодні^{2*} та завтра. Коли буде заувага, що Собор не

* Крапки в тексті.

^{2*} Так в тексті.

може обірати* ВПЦР, а треба Покрівські Збори, ми доручаємо Покрівським Зборам 1928 р. переобрати ВПЦР й обіраємо* ВПЦР згідно канонів на рік¹. Під заявою 12 підписів. Дано спростовання, що клопотання перед Урядом про дозвіл на переобрання Президії ВПЦР було своєчасно порушено Президією ВПЦРади і делегація, що піде сьогодні до Уряду в справі з'ясування стану о. Митрополита, теж має доручення і в цій справі, а тому в цій частині заява групи членів Собору спізнилася. Щож до змісту цієї заяви, то повинен зауважити, що відступлення від черги дня не було, як це говориться у заяві, і фраза ця неправдива і має натяк на щось нез'ясоване. Далі у заяві написано: “ми доручаємо Покрівським Зборам 1928 р. переобрати ВПЦР”...^{2*} Що за доручення [?] Який змісл [?] Цей розділ заяви не серйозний і тому він не підлягає обговоренню.

Свящ. П. Романченко (Конотіпщ[ина]), що перший підписав заяву, хоче дати пояснення по змісту заяви.

Голова Собору В. М. Чехівський: Я Вам слова не можу дати.

Бр. Ів[ан] Гриценко (Київ): Вчорашня резолюція що до особи о. Митрополита дає таке уявлення, що він не може бути лише адміністратором, а права Митрополита залишаються за ним.

Голова Собору В. М. Чехівський: Собор звільнив о. Митрополита від митрополітанського тягара.

Всеч. о. П. Ромоданів: Єпископ є Єпископ, а званіє накладається в зв'язку з тою чи іншою адміністративною працею.

Голова Собору В. М. Чехівський: Чи знаходить Собор зараз доцільним цю справу з'ясовувати [?]

(З місць: “просимо, ...^{2*} просимо”).

Всеч. о. К. Малюшкєвич: Вношу пропозицію до порядку: справа ця дійсно не з'ясована, але з'ясування її треба відкласти до повернення від Уряду делегації.

Свящ. І. Колісник (Лубенськ[а округа]): Собор цим питання зацікавлений і його треба зараз же з'ясувати, незалежно від делегації.

Голова Собору В. М. Чехівський: В з'ясування справ, зв'язаних з церковним саном Уряд не входить.

Всеч. о. Ф. Сергієв: Питання про право і сан в УАПЦ остаточно не з'ясовано, а воно має й практичне й ідеологічне значіння. Із слів бр. І. Гріценка я уловив таку думку, що коли о. Митрополит відходе*, то всі прерогативи Митрополита залишаються з ним, а всеч. о. Петро Ромоданів надає другу думку, що коли о. Митрополит відходе то втрачує* і званіє Митрополита. Сан має значіння церковне sacramентальне. Митрополит не є званіє і коли воно дано, то позбавити вже не можна. Я рішуче відстоюю протоієрейство й Митрополітанство і по посаді, і як нагороду.

Всеч. о. К. Кротевиц: Я не розхожусь з всеч. о. Феодосієм; я лише хочу сказати, що вносити принцип нагород в той час, коли ми в масі хочемо провести думку, що стоїть далеко від нагород; коли ми маємо ухвали про припинення

* Так в тексті.

^{2*} Крпки в тексті.

нагород, в той же час ми чуємо, що Єпископи зловживають своїм правом і дають протоієрейство. Коли б ми не мали ні ухвал ні канонів, то Собор має право поставитися до цього факту, як до винятку. На мою думку для першого Митрополита слід залишити назву Митрополита.

Голова Собору В. М. Чехівський: Ще записано 5 промов; угодно Собору вислухати, чи припинити обговорення цієї справи [?]

Собор у х в а л ю є: припинити запис промовців, а тих, що записалися, обмежити п'ятью хвилинами.

Всеч. о. К. Малюшкевич: Раніш був принцип коли нагороди давалися і по праці. Що ж до о. Митрополита, то він сам в проекті Наказу про служіння Єпископське в УАПЦ цю справу вирішує так: "Титул Митрополита засвоюється йому лише поки він виконує служіння Архієпископа всієї України й персонально з ним залишається на випадок вільного чи невільного відходу на спокій, коли його не позбавлено цього титулу по Суду. Коли ж він переходить на служіння лише в Окружній церкві, то йому засвоюється титул Єпископа тієї церкви, яка його обере".

Свящ. А. Бранько (Проскур[івщина]): Я не погоджуюсь з всеч. о. Феодосієм, який каже, що титул, який надала Церква, залишається. Ми маємо приклад Константинопольського патріарха, який залишився з тим титулом, з яким і прийшов на патріаршество. Крім цього ми маємо наказ підтримати думку про те, що титул можна залишити, як виняток зважаючи на працю о. Митрополита.

Бр. Галінченко (Київськ[а округа]): Почесний Соборе [!] Я чув, що мене тут вже називали євангелістом, (*голоса з місць* – "Це не по суті"), але ми повинні дотримуватись Євангелія, бо воно нас учить (читає із Єв[ангелія] Мф. 23 гл., ст. 9–13)².

Свящ. І. Смаль (Коногіпщина): Справа про Митрополита о. Василя це одна, а про протоієрейство – це друга. Говорити треба тільки про о. Митрополита, бо я не припускаю, щоб Собор хотів завести чиноначальє.

Всеч. о. В. Самборський: Пригадую, коли в лютому 1926 року я був на Пленумі і коли зачитувалися Накази, то сам о. Митрополит пояснював § 16 Наказу так: "коли, наприклад, я перейду на свою Липовеччину, то буду тільки Єпископом Липовецьким", але я вважаю, що завдяки праці о. Митрополита слід залишити за ним цей титул.

Всеч. о. П. Ромоданів: Ми – Церква революціонерів і реформаторська, але охоче можемо повісити дві панатії, та ще й цяцьковані. Це говорю не тому, що я Єпископ, а не Архієпископ, а тому, що у нас на черзі реформація Церкви і я хочу щоб 2-й Всеукр[аїнський] Собор не навантажував себе й вірних титулками; треба стати на той шлях, який зазначив бр. Голінченко, зачитавши нам місця із Євангелія Матвія. Бажаєте назвати святым – називайте; бажаєте придумати титули – робіть. Я ж буду проти, бо маю приклади, коли звергалися з проханням, аби для одного діяча дали титул і тільки* тому, що ми соборноправна церква. Маємо, ще в УАПЦ і таке: Настоятелем в с. Прохорівці є Архієпис-

* В тексті – "тіки".

копом о. Юрій Міхновський... * Може схочемо, щоб блажені пам'яті К[остянтин] Юх[имович] Янушівський, або М. Н. Мороз теж протоієреями й зараз підписувались. – Я маю на це свою церковну думку.

Всеч. о. М. Задвірняк: Чи всеч. о. Петро розмежував Єпископське служіння від пресвітерського [?]

Всеч. о. П. Ромоданів: – Так.

Всеч. о. М. Задвірняк: Чи скасовані нагороди, як сакраментальний акт [?]

Всеч. о. П. Ромоданів: В душі особи, що одержала нагороду її не можна скасувати.

Всеч. о. М. Задвірняк: Як же ставитись до них, що до цього часу одержали нагороди [?]

Всеч. о. П. Ромоданів: То є непорушність їхньої душі.

Всеч. о. К. Малюшкевич: Ці розмови не по суті справи, що Собор вирішує.

Всеч. о. М. Задвірняк: Це по суті, бо коли Митрополітанство рахувати за сан, чи званіє, чи за нагороду, то яке ми маємо право касувати митрополітанство, як сакраментальний акт.

Голова Собору В. М. Чехівський: Справа дійсно в УАПЦ не з'ясована і відносно протієрейства, і архієпископства, але ми крім практики маємо ученіє з самого початку. Христос сам давав званіє “ти Петр – камінь...”³ “Ви – сини громові”⁴ і ап. Яків пішов за Христом і це званіє – апостоли⁵ зберегли до кінця... * Пізніше давались назви: учителів, благовісників⁶... * і не однімались. В сфері духовного керівництва теж були різні назви: пресвітери⁷, діакони⁸, архієреї⁹... * і ця робота оцінювалась званієм і як в науці званіє остається, так і в адміністративній праці... * Не залишається посада, а переживання залишаються, а через те і званіє остається...² * В практиці нагороди не однімаються, але, як констатування того, що чоловік зробив у Церкві: в даному разі ми не маємо права позбавити, бо це означатиме одняти того, чого людина досягла; зробити цього не можна.

(Голоса... * “дякуємо”).

Поступили пропозиції в цій справі, а саме:

1. “Засвоїти о. Василю Липківському титул Митрополита, коли ж він переходить на служіння в Округовій Церкві, то йому засвоюється титул Єпископа тієї Церкви, яка його обере” (всеч. о. К. Малюшкевич).

2. “Залишити за Найпочеснішим о. Митрополитом В. Липківським назву³ * “Митрополит – фундатор Української Церкви” (св. П. Вишнівський)

Голова Собору В. М. Чехівський: Кому угодно висловитися з приводу цих резолюцій [?]

Св. Ів. Смаль (Конотіп[щина]): Залишити за о. Митрополитом званіє Митрополита УАПЦ, як почесне, як пошана й подяка Церкви за велику працю.

* Крапки в тексті.

²* Крапки в тексті і викреслений один рядок на машинці.

³* Так в тексті.

Всеч. о. Ф. Сергієв: Пропоную такий титул: “Перший Митрополит УАПЦ Василій Липківський”.

Свящ. М. Коваленко ([м.] Прилуки): залишити назву: “Перший Митрополит Київський і всієї України”.

Всеч. о. Ф. Сергієв: Пропозиції о. К. Малюшкевича додаю “Архієпископ такої то Округи”.

Всеч. о. Н. Шараївський: Безстороння історія дала вже о. Василю ім’я першого Митрополита. Кращого сказати не можемо проти того, що сказано в Наказах.

Голова Собору В. М. Чехівський: Митрополит завше Єпископ, так що в даному разі суперечок немає. Ставлю на голосування пропозиції всеч. о. К. Малюшкевича з додатком всеч. * о. Ф. Сергієва, в такій редакції: “Засвоїти о. Василю Липківському титул Митрополита, коли ж він переходить на служіння в Округовій Церкві, то йому засвоюється титул Архієпископа тієї Церкви, яка обере його своїм духовним керівником”.

Пропозиція приймається.

Голова Собору В. М. Чехівський: Далі на черзі дня стоїть IV розділ Президія Собору в своєму засіданні ухвалила, аби спочатку була доповідь Комісії по дослідженню життя УАПЦ, а потім Президії ВПЦР і о. Митрополита.

Свящ. С. Босовол (Вінницьк[а округа]): Вважаю потрібним зпочатку заслухати доклад Президії ВПЦР, а потім Комісії по дослідженню життя УАПЦ.

Всеч. о. П. Ромоданів: Логика речей вимагає^{2*} слухати зпочатку доповідь Комісії, а потім Президії ВПЦР.

Голова Собору В. М. Чехівський: Поступила заява, аби зовсім зняти з черги дня доклад Комісії.

Всеч. о. В. Самборський: Вважаю не доцільним знімати доповідь Комісії, бо вона працювала й заслухати її треба.

Свящ. І. Таран (Полтава): Автор заяви про те, аби зняти з черги дня доповідь Комісії – я. На мою думку доповідь о. Кротевича втратила значіння. Я вхожу в склад цієї Комісії, вислухав всі матеріали й прийшов до висновку, що зараз доповідь не потрібна. (З місць: “Правильно” ...)

Голова Собору В. М. Чехівський: А як же праця Комісії [?] За бортом лишилася. Практичної необхідності переносити із Комісії на Пленум немає.

Всеч. о. Ф. Сергієв: Я рахую, що о. Іван Таран розглядає справу однобічно. Вирішення Собору винесено лише відносно зовнішньо-правного стану, але Собор наш є Собор самопізнання і треба торкнутися й внутрішнього життя Церкви. Комісії було поставлено завдання торкнутися внутрішнього життя і Комісія повинна зробити так, щоб ми пізнали життя Церкви оцінили його і зробили висновки на майбутнє. (З місць... “Правильно”...^{3*}) По пропозиції з місць запис промовців припиняється, а тих, хто залишився, обмежується п’ятью хвилинами.

* Одне слово викреслено на машинці.

^{2*} Так в тексті.

^{3*} Крапки в тексті.

Бр. П.К. Сторчійко (Дніпропетр[овська округа]): Я не помилюсь, почесний Соборе, коли сміливо скажу, від імені всієї Комісії, що вона протестує проти виступу о. Ів. Тарана. Комісія в своїй роботі підходила надто обережно і всі “гострі” питання, а також і те, що не потрібно вже зараз, отсунула*, давши певні вказівки доповідачу; мені дивно, що член Собору і член Комісії о. І. Таран вносить таку пропозицію.

(Коротенька перерва. Декілька хвилин Президія Собору радиться між собою).

Голова Собору В. М. Чехівський: Передаю головування всеч. о. К. Малюшкевичу.

Всец. о. К. Малюшкевич: Прошу слідуючого по черзі члена Собору на катедру.

Свящ. Д. Довгаленко: У нас багато хиб; існування ДХЦ¹⁰, аморальні вчинки духовенства, ухили від соборноправности і т. ін., тому не звертаючи уваги на виступ о. Тарана, заслухати доповідь Комісії по дослідженню життя УАПЦеркви.

Свящ. Романенко (Києвськ[а округа]): Треба заслухати Комісію, аби винести^{2*} директиви на майбутнє, що до внутрішнього життя Церкви. Ми слухали зауваги влади, але треба обов’язково заслухати доповідь і про внутрішній стан Церкви, аби всі знали, на підставі чого ми винесли вчора ухвалу про зміну вищого духовного керівництва.

Голова Всец. о. К. Малюшкевич: Із всього сказанного роблю такий висновок: доклад Комісії мусить бути, бо 2-й Собор є Собор самопізнання і ми, мусимо знати, що було в життю Церкви добре і що зле. Я редакцію доповіді не знаю і вношу пропозицію вислухати доповідь Комісії в тій лише частині, яке веде нас до виправлення хиб в минулому. Ставлю на голосовання таку пропозицію: “Вислухати доповідь Комісії в визначених тільки що межах”.

Пропозиція приймається більшістю 101 гол[ос].

Пропозиція свящ. І. Тарана: “не слухати доповіді Комісії”, зібрала лише 44 голоса і цілком відпадає.

Голова Всец. о. К. Малюшкевич: Повернулася делегація, що ходила до представника Уряду для з’ясування де яких питань. Прошу представника делегації поінформувати Собор про наслідки завітання до Уряду.

Всец. о. Йосіф Оксіюк: Делегація вдруге мала ауд[і]єнцію у представника Держуряду і має можливість дати такі інформації по питаннях, що їх було порушено перед Урядом^{3*}.

Запитання 1. Визнавши дальніше перебування о. Митрополита В. Липківського на Митрополітанському служінні в УАПЦ за неможливе, 2-й В[сукраїнський] Собор має потребу з’ясувати характер дальньої церковної праці о. Митрополита і зокрема можливість для його церк[овно-]адміністративної праці: конкретно духовним керівником будь якої Округової Церкви – Єпископа.

* Так в тексті.

^{2*} Надруковано замість викресленого “вислухати”.

^{3*} Далі текст надруковано блоками, де кожне запитання і відповідь на нього друкуються через один інтервал.

Відповідь представника Держ[авного] Уряду: Принципово заперечень з боку Держуряду немає, що до служіння о. Митрополита Єпископом будь якої Округи УАПЦ. Але, приймаючи на увагу, що попередня діяльність о. Митрополита викликала обвинувачення з боку Держвлади, вразі обрання о. Митрополита* духовним керівником якої небудь Окр[угової] Церкви. Держурядом було зроблено зауваження місцеві[й] Окрцераді і вищому Церковному і адміністративному і духовному Керівництву УАПЦ, про те, що нові випадки антирадянської діяльності о. Митрополита матимуть наслідки* ускладнення для життя місцевої Церкви, вищого Церковного керівництва і всієї УАПЦ.

Запитання 2. Минула праця о. Митрополита звязана з Києвом. Маючи це на увазі, делегація просить з'ясувати, чи можлива праця о. Митрополита, як духовного Єпископа парафій Київського міського району, що входить у склад Київської Церковної Округи.

Відповідь 2. Однівши неупорядкованість церковного життя Київських парафій, представник Уряду зазначив, що умови обрання і праці о. Митрополита – Єпископом Київських міських парафій такі самі, як і для інших Округ.

Запитання 3. В минулому і в сучасний [мо]мент о. Митрополит тісно звязаний з парафією Св. Софії; життя їх неупорядковано¹¹. Чи може о. Митрополит бути настоятелем Св. Софії [?]

Відповідь 3. Звернувши увагу делегації на наявність антирадянських елементів в складі Київських міських парафій і зокрема св. Софії, що виявляють себе неприпустимою агітацією в час Собору¹², представник Уряду указав на право кожної парафії вільно обирати собі настоятеля.

Запитання 4. Делегація просить з'ясувати погляд Держуряду на думку про відсунення терміну обрання Митрополита на де-який час (два, три місяці) щоби Церква могла на місцях обміркувати кандидатуру.

Відповідь 4. Представник Уряду, висловлюючи свою персональну думку, підкреслює повну можливість не відкладного вирішення цієї справи і додає, що відсунення цього вирішення Держ[авний] Уряд розцінив би негативно.

Запитання 5. Яке відношення Уряду до піднятого Президією Собору і ВПЦР клопотання про поширення повістки денної Собору питаннями про обрання органів Церковного Керівництва і доповіді з місць, або про дозвіл на працю Великих Покрівських Зборів ВПЦР.

Відповідь 5. Представник Уряду висловлює принципову згоду і на поширення повістки денної Собору і на працю Великих Покрівських Зборів, після закінчення Собору.

Зауваження представника уряду.

1. Представник Уряду зауважує делегації, що антирадянські елементи в Церкві намагаються провести думку про вшанування о. Митрополита В. Липківського званням почесного, пожізненного^{2*} першого Митрополита УАПЦ.

* Один рядок викреслено на машинці.

^{2*} Так в тексті.

Відповідь: Подібну ухвалу Уряд росцінив би, як антирадянську демонстрацію з боку Собору.

2. Держуряд вбачає в ухваленій вчора Собором резолюції в слові “Об’єктивні” виявлення солідарності з Митрополитом і заховану форму його реабілітації*. А тому вимагає викреслити це слово із Соборної ухвали. Представник Уряду звертає увагу делегації на розділ 5 канонів УАПЦ, ухвалених Першим Всеукраїнським Собором і зазначає, що Собор повинен дати Церковну оцінку лінії діяльності о. Митрополіта на основі принципів^{2*} самої УАПЦ. Проект резолюції в цій справі до голосування його Собором має бути поданий до відому Держуряду.

Голова Всеч. о. К. Малюшкевич: Поступила пропозиція зробити перерву.

Всеч. о. П. Ромоданів (до пропозиції): Собор до цього часу розглядав дрібні справи і нічого ще не зробив, а час не жде. Перерва зараз нічим не вимагається. Вношу пропозицію: обмежити доповідача годиною^{3*}.

Голова всеч. о. К. Малюшкевич: Угодно Собору продовжувати працю [?] Собор ухвалює продовжувати засідання.

Голова Всеч. о. К. Малюшкевич: Переходимо до заслухання доповіді Комісії по огляду життя УАПЦ. Попереджую доповідача всеч. о. Костянтина, що буду зупинят[и] його там, де він виходитиме за поставлені йому межі.

Всеч. о. К. Кротевич: Сподіваюсь говорити менше години. Мушу зазначити, що моє побажання, щоб усі 40 душ членів Комісії теж уважливо вислухали мою доповідь і підійшли до неї з здоровою критикою. Певен в тому, що історія скаже, що мій доклад цілком об’єктивний. Шукання причин такого тяжкого становища, в якому ми зараз перебуваємо, було моєю метою. Коли свій взір будемо посилати назад в 1920 і 1921 р. р., то побачимо, що життя Церкви розвивалося нормально: ми мали навіть свою богословську школу¹³, але з 1923 р. ми бачимо вже інше; ми не маємо нормальних стосунків з Урядом, стоїмо перед питанням увведення життя Церкви в певне русло і знаходимо в протоколах і своїх спогадах данні про те, як ми на Великих Покрівських Зборах 1923 р. вже хотіли унормувати своє життя.

Вже тоді, як кажуть одні було виявлення двох воль, двох сторін (о. Митрополит – М.Н. Мороз), або, як думають^{4*} другі, було ідеологічне розходження. Комісія має підстави думати, що ґрунту для твердження про ідеологічні розходження не було. Всі діячі Церкви чи то з мирян, чи то з духовенства, виявляли себе дійсними народниками^{5*}, шукали творчої праці й прагнули до розквіту Церкви, але вже й тоді ми бачимо, що Єпископи по Округах (Вінницька, Катеринославська, Переяславська, Київська, Харківська) мають бажання перебільшувати значіння своєї влади і бачимо що є неунормованність в Церкві.

* В тексті – “реабілітації”.

^{2*} В тексті – “принципів”.

^{3*} Викреслене одне слово на машинці.

^{4*} Закреслено: “кажуть”.

^{5*} Так в тексті.

У всіх непорозуміннях Єпископів з Окр[уговими] Церк[овними] Радами виявляється невиразна лінія відношення о. Митрополита до конфліктів з явним ухилом до перенесення всіх конфліктів в площу боротьби о. Митрополита з Головою ВПЦР М.Н. Морозом¹⁴. Коли будете розглядати історію ДХЦ, то прийдете до висновку, що ми помилялися.

Історія ДХЦ сумна й для всіх неприємна й шкідлива. Шкідлива тому, що на довгий час поділила Українців в таку добу, коли кожен свідомий працівник має для нашої справи велику вагу й значіння, тому що внесла спокусу в ряди наших вірних на радість і торжество всяких наших ворогів, шкідлива й тому, що вибила із нормальної колії наші верхи й поставила їх в невідповідні умови борців з своїми же близькими людьми. Ця історія, треба нарешті сказати, шкідлива й прикра також і тому, що верхи невідповідно тримали себе.

Яких тільки обвинувачень, наклепів і образ не посилялося одними по адресі других; не даремно ж народна думка рахує самою найгіршою сваркою свою хатню сварку. І в цій нашій хатній сварці, на жаль, найбільшу роль відіграла особа нашого о. Митрополита. Замість того, щоб своїм авторитетом вплинути на всіх, спинити, по християнські примирити, о. Митрополит, а слідом за ним і ми, грішні, почали зо всіх амвонів, особливо з Софійського, на всю Україну дзвонити, нагороджуючи дехацістів текими епітетами, яких зараз і не хочеться пригадувати¹⁵. Дехацісти не залишилися перед нами в боргу, і, нарешті, утворилася в церковному житті така нездорова атмосфера, що багато людей, напр[иклад] в самому Києві, де найбільше дала себе знати ця боротьба, відійшли від активної участі в житті Церкви, бо й народ наш не знає й не хоче знати другої будь-якої української Церкви, крім нашої.

Перехожу до травневих Зборів 1924 р., коли відійшов М.Н. Мороз¹⁶. Ми думали тоді, що будемо мати спокій, обравши новий склад Президії ВПЦРади на чолі з молодого людиною В.В. Потієнком, але, як потім виявилось, ми знову помилилися. Ми скоро відчували при новообраній ВПЦРаді наближення мертвої брижжі, т. з. “зибі” перед бурею.

Цей період ми дозволимо собі окреслити, як період прагнення до легалізації і клопотань з цього приводу; період різних делегацій до Уряду, декларацій, “оборончих записок”, словесних і листівних скарг, прохань до різних відповідальних представників Держави, і, нарешті, як період арешту молодого Голови В.В. Потієнка, що так багато подавав надій¹⁷, арешту і вислання до Харкова самого о. Митрополита, заслання Архієп. Харківського Ол[ександра] Яреценка до Ташкенту, закриття ВПЦРади, замкнення помешкання її та заборони виїзду з Києва всім членам б[увшої] ВПЦРади. І коли б це тільки одно, то може ще не так сумно було б подавати Соборові такі тяжкі сторінки у історії нашої Церкви, а то гірше за все, що в цілому ряді подій і зносин з Урядом відчувається приниження престижу всієї нашої Церкви.

Тяжкий стан УАПЦ викликав Наряду 1–3 вересня 1926 р., коли 85 душ з'їхалися зо всієї України й хотіли найти вихід з цього стану¹⁸. Цей вихід було знайдено і всі ви знаєте якою ціною. В[се]У[країнська] Комісія по унормованню

життя УАПЦ визволяє о. Митрополита і скликає Великі Покрівські Збори. На цих Зборах було обрано новий склад Президії ВПЦРади на чолі з Єпископом о. П. РОМОДАНО[ВИ]М, і з цього часу настає вже знову новий період існування нашої Церкви.

Але перш, ніж переходити до розгляду внутрішнього стану УАПЦ за цю останню добу нашого існування ми зробимо маленький огляд в загальних рисах становища нашої Церкви в час Покрівських Зборів 1926 р. – спадщини*, яку одержала тоді нова ВПЦР. Тут мимоволі ми побачимо, що церковне наше життя в де-яких округах почало вже губити свою керму і своє вітрило.

Прослідкуємо за протоколом Покрівських Зборів 1926 р. От що кажуть доповіді з місць:

Н. Білоцерківська Округа^{2*}: В стадії остаточної боротьби з ДХЦ.

Бердичівська: Відчувається відгук минулої дезорганізації й анархізму і ухилу в бік повернення до цього стану.

Вінницька: В стадії пекучої боротьби з дезорганізацією й анархізмом.

Зінов'євська: Зруйнована діяльністю б[увшого] свящ. Гулевича, Єп[ископа] Прокоповича¹⁹, та Єп[ископа] ДХЦ – Хомжі²⁰.

Катеринославська: В стадії дезорганізації через помилкові кроки, як ВПЦР так і окремих діячів. З парафії відійшли до ДХЦ.

Київська: Інтелектуально слаба. Темп життя припущений. Значний нахил до дезорганізації.

М[істо] Київ: Сильний інтелектуально, роз'єднаний персонально, підірваний морально.

Конотіпська Округа: Становище тяжке, що до майбутнього не виразне.

Коростенська: Розпорошена.

Кам'янецька: цілком зруйнована й дезорганізована.

Миколаївська: Завмерла.

Одеська: Зруйнована шкідливою працею б[увшої] ВПЦРади.

Проскурівська: Дезорганізована.

Харківська: Церковне життя не нормальне. Головна перешкода – зовнішні причини.

Шепетівська: Дезорганізована.

Оренбургська²¹: Фіктивно приєднана Архієп. Андрієм СОСЕДОВИМ²², діяльність якого викликає повне недовір'я.

От яку неймовірну тяжку спадщину одержала нова ВПЦРада.

На недавньому минулому я не стану довго спинятися: воно всім вам відомо. Микільські Збори ВПЦР 11 травня 1927 р. дали нам рух, зазначений перелом церковного життя в напрямку вирівнювання^{3*} їх утворенням єдиного міцного ґрунту на підвалинах наших канонів. Цей процес викликав до творчості всі наші активні сили. Навіть несталий елемент відчув силу цього руху й почав

* В тексті – “спадщини”.

^{2*} Тут і далі назви округ підкреслено.

^{3*} Так в тексті.

краще ставитись до справи. Доповіді з округ свідчать, що скрізь церковне життя вирівнюється, унормовується, приходить до порядку.

Правдиво на цих Зборах зауважив Єп. Лубенський всеч. Йосип ОКСЮК, що основою життя й відродження УАПЦ, визнається нині прагнення до оновлення, воскресіння й піднесення, духовно-вічного в житті. Він засвідчив тоді, що свідомість вірних підноситься й зростає в міру піднесення та зросту загальної свідомості УАПЦ і провідників її на місцях. З якою всі зустріли ці слова головним чином через те, що це не міг сказати в більшій чи меншій мірі представник кожної округи.

Видача журналу нашого “Церква й Життя” значно зміцнила прагнення парафії до унормування життя УАПЦ²³. Але й на цей раз Церква несподівано* була вражена новими подіями, що знову викликали хвилювання й неспокій Церковного життя^{2*}.

Перехожу до сучасного стану Церкви. Коли ми вибирали новий склад ВПЦРади, то на неї покладали великі надії.

Голова всеч. о. К. Малюшкевич (*дзвонить*): А чи не виходитиме цей розгляд сучасного стану УАПЦ за межі, які Вам визначені [?]

Всеч. о. К. Кротевич (*продовжує*): Я по совісті мушу сказати про особу всеч. о. Петра й підійти до нього одверто.

Голова всеч. о. К. Малюшкевич (*дзвонить*): Прошу Вас, всеч. Отче, уникати в своїй доповіді персональних характеристик.

Всеч. о. П. Ромоданів: Прошу мою особу звязати з працею всієї* Президії ВПЦРади й особисто мене не розцінювати.

Всеч. о. К. Кротевич (*продовжує*): Я рахую за свій обов’язок говорити за всеч. о. Петра, який нам відомий ще за часи його перебування в Харкові, де він виконував обов’язки нашого правника. Він уявляє з себе людину витриману, тактовну, освічену, людину з широким християнським світоглядом; йому доручається бути Головою Комісії по унормуванню життя УАПЦ; в тяжкий і відповідальний [мо]мент кризи під його головуванням проходить Народа представників УАПЦ 1–3 вересня 1926 р.; при його активній праці проходять Покрівські Збори 1926 р.; згідно волі Церкви він стає на чолі ВПЦР, голосування якої провадить до останнього [мо]менту. Під його провідом ВПЦР досягає великих результатів для УАПЦ: легалізацію, реєстрацію статуту, видання календаря і журналу, унормування й поширення майже по всіх округах нашого церковного життя з значним успіхом ліквідації анархичности взагалі розкладу в житті нашої Церкви. Й не дивлючись на ці всі здібности, всеч. о. Петро допускає хиби і ми про них мусимо говорити, коли торкаємось внутрішнього життя УАПЦ.

Необачність всеч. о. Петра так[им] роб[ом] полягає в тім, що він майже сам на своїх плечах тягнув всю працю з секретарем о. ГОВ’ЯДОВСЬКИМ, мовчав про це і своїм авторитетом прикривав малу працездатність складу ВПЦР. А між тим ця кваліть дуже тяжко відбилася на справі, особливо на редколегії

* Слово дописано на машинці над рядками.

^{2*} Один рядок викреслено на машинці.

і фінансовій стороні, в загальному ж масштабі Президія ВПЦР вела правдиву лінію повідінки і тримала постійний контакт з округами.

І коли церква напередодні Собору знову опинилася під загрозою, то тут ми мусимо прийти до висновку, що не стільки зовнішні обставини привели нас до такого стану, скільки внутрішні. Бо ми говоримо гарно, а робимо не так. Ось приклади: ми маємо проекти, накази і правила, розглядаємо їх і (Ви мені простіть, коли я скажу відносно о. Митрополита, якщо він автор всіх приміток). Ми бачимо в цих наказах тенденцію збільшення прав духовних осіб і зменшення прав ВПЦР і Округових Рад. Прочитайте примітку 2 до § 21-го § 22, § 23 і примітку до нього: примітки до § 24, § 26, примітка до § 31 і т. ін. примітки.

Голова всеч. о. К. Малюшкевич (*дзвонить*): Вже давно скінчилася година. Чи багато ще потрібно Вам часу для закінчення Вашої доповіді [?]

Всец. о. К. Кротевиц: Я зараз кінчаю. (*Продовжує*). Візьмем наприклад ще вислов з протесту ВПЦРади в посланні до Царгородського Патріарха в справі утворення в Польщі Автокефальної Церкви²⁴. Ми читаємо: “Мимо волі, тут пригадуються й самі собою до Вашого Блаженства застосовуються слова СПАСИТЕЛЯ: про наймита, що “як він не пастир і йому вівці не свої, то як бачить, що йде вовк то покидає вівці та й утікає, а вовк хапає їх і розгонить вівці. А наймит тікає, бо він наймит і йому байдуже про вівці”* (Іоан. 9. 12–13). Я запитаю Вас, чи припустимі з точки зору звичайної чемности й пристойности християнського ученія такі вислови в Посланні до Патріарха Царгородського[?] Цей протест виявляє, що автором його забуті принципи нашої УАПЦ. Ще один приклад: Без волі Церкви ВПЦР минулого складу розв'язавши справу з висвятою бр. Євгена Бачинського у старо-католицького Єпископа, зробила те, що всі церкви не будуть виявляти лояльності до нас. Ще раз скажу: Ми говоримо гарно, але робимо не так.

Всец. о. М. Півоваров: Я прошу доповідача докладніше з'ясувати справу з ДХЦ.

Голова всеч. о. К. Малюшкевич: Ми мабуть не будемо зразу обмірковувати цю доповідь, бо поступили внесення зробити перерву. Угодно Собору приступити зразу до обговорення доповіді, чи зробити перерву [?]

Більшістю голосів приймається пропозиція зробити перерву на 10 хвилин.

Після перерви (о 13 год.) Собор продовжує працю під головуванням всеч. о. Костянтина Малюшкевича.

Голова всеч. о. К. Малюшкевич: На черзі дня доповідь Голови Президії ВПЦРади всеч. о. П. Ромоданова по п[а]к[ту] IV “Огляд життя за минуле”.

Всец. о. П. Ромоданів: Ждав, що буде обмеження годиною і коли довше затримую – то пробачте. На предсоборній нараді я зробив зауваги, що по матеріалам ВПЦР і матеріалам недавнього життя УАПЦ нема змоги дати її історію. Можливо зробити тільки історичний екскурс в 10-ти річне минуле життя УАПЦ і освітити більш визначні з психологічного боку фази розвитку її²⁵.

* Текст цитати підкреслено в оригіналі.

Звертаю свою увагу на підготовчу добу до 1-го Всеукр[аїнського] Церк[овно-го] Собору, бо вона має велике значіння для свідомости українців²⁶.

Перед Христовою Церквою всесвіту останні 10-ти річчя ніби стоїть загроза її занепаду; статистика інформаційних даних про стан життя історичних Церкв свідчить про кризу християнства, кризу віри в ціх Церквах. В той же час життям доводиться, що не Христос сам по собі, не християнська ідея втрачають внутрішню силу і сйаво, і люди т. з. християне принизили Христове ім'я, запламували чистоту християнства. Таке протиставлення осознаної вартости вічної ідеї християнства та сумнівної ідейної сталости християнських церковних організацій спостерігаються особливо, яскраво на початку цього сторіччя і у нас на Україні.

Коли стало ясно християнам Українцям, що й після знищення царсько-панської влади Москвинська Церква не має заміру скинути у себе по заповітам Христа бруд віків скривдженого* самодержавством православія, на Україні розпочався церковно-визвольний рух: не задоволені^{2*} російською церквою українці-християне шукають шляхи до істинного православія; на підставі декрету про відокремлення Церкви від Держави, змінюють старі, пристосовані до бюрократично-самодержавного ладу форми своєї церковної організації, відроджують Укр[аїнську] Авт[окефальну] Прав[ославну] Церкву.

Церковно визвольний рух в Укр[аїнській] Православній Церкві, почавшись 1917 р. має вже свою 10-ти річну історію. Відродження УАПЦ, як один з наслідників великої російської революції*, виявилось в ломці церковних побутових традицій й характеризується на протязі 10-ти років напруженою боротьбою в захист непорушности основ оновленої, рідної Церкви. В церковному оточенні визначились такі ж майже класові та групові розділення, як і поза* Церквою: з одного боку церковні верхи, відомо втрачаючи сановний стан царських урядовців, хапались за свою владу, спираючись за браком царської десниці на старі церковні канони; з другого боку “рядове” духовенство з його дрібно-буржуазною ідеологією не виявляло сміливости в засвоєнні до кінця начала церковного визволення з під* монахо-єпископського деспотизму^{3*} й неришуче хиталось між старими традиціями і лозунгами церковного визволення; далі передова церковна інтелігенція, здавна радикальна^{4*}, тепер хоча побачила змогу здійснити давні свої реформаторські мрії про очищення Церкви від гріхів її спілкування з Державою, але за життєвими обставинами мляво формувала своє “вірую”, й нарешті церковна українська громада в масі темна й марновірна готова підпасти всякій церковно-реакційній пропаганді. За революційних обставин така громадська ситуація не забезпечувала Укр[аїнській] Церкві, що відроджувалась, спокою і не дала початковій історії УАПЦ загального характеру боротьби.

* Так в тексті.

^{2*} Так в тексті. Ймовірно: “незадоволені”.

^{3*} В тексті – “деспотизму”.

^{4*} В тексті – “редікальна”.

Мое завдання визначити головні фази в розвитку Укр[аїнського] церковно-визвольного руху на Україні протягом 10-ти річчя (1917–1927 р.) По даним, що маютьсЯ в архіві ВПЦР, можна зазначити 4 початкові фази розвитку УАПЦ.

Справу первісного керівництва церк[овно-] визвольним рухом УАПЦ взяла на себе 1917 р. клерикально мирянська інтелігенція головним чином м. Києва. Представники Т[оварист]ва укр[аїнських] поступовців²⁷ мирян та прогресивного* духовенства намагались “горою”, себто в легально-каноничний засіб досягти своїх ідейних християнських прагнень в справі відродження УАПЦ. Ці проводирі визволення рідної Церкви зі своїм інтелігентським ідеалізмом висунули ідею Собору, яко єдино можливого авторитету в оздоровленні церк[овно-го]²⁸ життя. Але вони не взяли до уваги сил та засобів, які були ще в розпорядженні старої ієрархії для організації Собору, слабо³* орієнтувались в церковних обставинах і дали змогу консервативним церковникам паралізувати на де-якій час рух визволення УАПЦ. Ось коротенька інформація про першу спробу церковного відродження.

Питання про скликання Всеукр[аїнського] Церк[овного] Собору підіймалось і обговорювалось на багатьох повітових і губерніяльних церковних з'їздах, що відбулись 1917 р. в багатьох єпархіях²⁹. Нарешті в Києві був заснований організаційний комітет під головуванням Єп. Дмитра Уманського³⁰. Цей Комітет потім оголосив себе Всеукраїнською Православною Церковною Радою, котра здобула вже від московського Тіхона³¹ дозвіл на скликання Всеукраїнського Церковного Собору. Пощастило церковній Раді скликати цей Собор в 1918 р.³² Він мав три сесії: перша сесія по своєму складу подавала надії, що вона що небудь зробить для визволення церкви; але праця її через події горожанської війни була раптово спинена.

В перерві поміж першою і слідуєчими сесіями собору відбувся в м[ісяці] квітні інший з'їзд представників укр[аїнського] громадянства в справі церковного відродження. Представники з різних кінців України в числі 38 душ, між якими з духовенства було 3 священники і 1 диякон, а решта миряне різних станів і різної освіти, на своєму зібранні 28 квітня, що відбулося в м. Києві в Митрополічних покоях, ухвалили вжити всіх заходів відмежування укр[аїнської] Церкви від зверхности над нею московської. Черга зібрання була така: а) сучасний стан укр[аїнської] Церкви, б) невідкладна потреба церковного відродження і в) реальні організаційні заходи.

В доповідях і дебатах по цих питаннях головним чином підкреслювалось нехристиянське життя в російському православ'ї і виникнення з такого стану православ'я різних сект і доктрин, як протестів проти незадовольняючого людність стану релігійного життя на Україні. Коли вирішено було остаточно, що автокефалія неминуче потрібна Українській Церкві, то питання чи потрібно одер-

* Так в тексті.

²⁸* Зареслено “церкви”.

³* Одне слово викреслено.

жувати благословенство на своєрідне релігійне життя, і як потрібно це, то від кого, набуло тоді особливої гостроти.

Схилялась загальна думка до бажання зажити своєрідним життям, так би мовити, явочним ладом, і ледве-ледве думка зупинилась на Греції – і то з таким обережним висловом: “вдатись до патріарха Царгородського, яко до патріарха “всея вселення”^{*} і стародавнього Голови Української Православної Церкви”³³. Всякий натяк на можливість доторканости до будови свого національного життя одхилився одверто і рішуче. Спостерігалось тоді побоювання з боку зібрання 38 душ і численних гостей, що до сприятливости своєму завданню з боку тодішнього уряду цивільного і навіть з боку департаменту ісповідань³⁴. Крім того одмітною^{*} властивістю запроєктованою автокефалією вхвалювалось^{*} визнання соборноправности; уникання самодержавства одзначилось^{*} і в зорганізованню “виконавчого Комітету” без затвердження в цьому Комітеті постійного Голови, який мусів обіратись на кожному засіданні Комітету.

Другі дві сесії, так мовити, легально каноничного Собору відбулись під час Гетьманства – в травні і жовтні 1918 р. Церковні кола “дельцов старого закала” використали тодішню реакційну політичну ситуацію й подбали про поповнення Собору своїми членами, в наслідок чого на Соборі запанував інший дух, і він почав дбати не про визволення Української Церкви, а про її поневолення і про зміцнення в церкві самодержавно-єпископського устрою. Справа закінчилась тим, що Собор викинув із свого складу ту Церковну Раду, яка його скликала³⁵, визнав Українську Церкву не автокефальною, а автономною, заборонив відправи Божих служб і треб на Українській мові і організував вищий орган управління Українською Церквою з найвидатніших діячів славнозвісного Союзу Руського Народу³⁶ і других клерикал-монархистів. Так була схвалена керівниками Церкви – єпископами воля Українського народу: інтелігентсько^{2*}-тупівська клерикально-мирянська^{*} визвольча акція зазнала цілковитої поразки.

Позитивні наслідки першої акції: поступово визначалось, чого шукає нарід український, причина цього шукання, в ім’я чого піднімалась справа та як на зорі свого церковного визволення виявляє себе український нарід; духовенство, що жило на Україні, поступово самовизначається та диференціюється; помацьки^{*} вишукуються та накреслюються ідеологічні підвалини відродження УАПЦ.

Другу фазу розвитку УАПЦ складає мирянська християнсько-ідеалістична-соборноправно-реформаційна^{*} акція, яка припадає на 1919–1923 рр.

1919 рік приніс нову державну владу і новий декрет про відокремлення Церкви від Держави з дозволом громадянству вірних (з числі двадцяти душ) одержувати храми для своїх релігійних потреб і з дозволом вживати рідну мову в богослужінні. Батьківський Комітет Кирило-Методіївської гімназії, використовуючи здобутки 1919 р. принесені революцією, придбав в користування в м. Києві декілька храмів³⁷; Київський Катедральний Собор св. Софії, своїми історично-церковними цінностями приваблює любовно-молитовну увагу християн українців,

^{*} Так в тексті.

^{2*} В тексті – “інтелегентсько”.

і його старовинні святощі покладаються в основу відродження Укр[аїнської] Авт[окефальної] Прав[ославної] Церкви. Життя церковне почало оформлюватись в наміченому ще 1918 року напрямку.

1920 року по заведеному вже звичаю відбувались конференції, з'їзди*, як в м. Києві, так і по периферії. На Конференції цього року, що відбулась 31 травня, ухвалено було здобути^{2*} ієрархію з висвятою осіб українського походження в Єпископів. В меті тамі^{3*} своєрідного Єпископа, було на цій конференції обрано для висвяти Єпископа прот. В[асиля] ЛИПКІВСЬКОГО, Павла ПОГОРІЛКА, Юрія ЖЕВЧЕНКА і інших. Тому, що арх. Полтавський Парфеній³⁸ погодився взяти під свій догляд УАПЦ³⁹, висвята цих осіб була відкладена. З огляду на те, що прот. ЛИПКІВСЬКИЙ вийшов після цього зі складу ВПЦРади, осередком інтенсивного церковного руху на той час стає периферія. Так в с. Карапишах (Канівського повіту) засновується Округова (це слово тоді вперше вжито секретарем Карапиш[івської] ВПЦРади Н. КРАВЧЕНКОМ) Рада, яка обіймала собою 6 повітів. Як раз в цей час ВПЦРадою здобуто було дозвіл на відкриття Собору Київщини (в травні) та Собору Всієї України (в жовтні) 1921 року.

Провадилились З'їзди по повітах і обірались делегати на ці Собори. І на цих З'їздах, як і на попередніх, черга питань для обговорень на З'їздах була завжди велика і змістовна при дуже числених по кількості делегатів Зібраннях. Архів, який повинен берегтись у Парфенівських справах та архів Карапишанської П[а]рафіяльної Ц[ерковної] Р[ади] і Окр[угової] Ц[ерковної] Р[ади], який повинен бути або в Єпископії, або в Карапишах, можуть свідчити, що накреслення зібрання 28 квітня 1918 року були виразом всенароднім.

Обличчя автокефального устрою народу Українського в його релігійних завданнях одзначалось досить виразно. В обговореннях питань по черзі дня в їх вирішеннях нарід виявляв свою душу одверто і мудро; прямота і мудрість його перевишала всякі сподівання; тут же виникали поради й щодо здобуття своєрідної ієрархії без позички благодаті в будь-якої іншої ієрархії ([с.] Ромашки, Васильківського п[овіту]). Тут же вирішились питання і про шлюб духовенства, накреслювались наперед свої канони. Тут же спостерігались і ті бажання, які хотів нарід бачити виправданими в діяльності майбутньої своєї ієрархії.

Нарід висловлював своє здивування по адресі російствующого духовенства, яке не з'являлось на збори свого народу, не хотіло чути його нужд і не сприяло вимогам. Відчування покинутости своєї тодішнім духовенством нарід завжди констатував. Периферійний нарід не орієнтувався ні на осіб ні на уряд, а робив свою справу у спільній повазі і любові своїй до справи; своїми національними властивостями дорожив і на них будував своє оновлення в релігійному життю. На всіх конференціях і З'їздах були зауваги такі: нарікаємо на "православіє старе", що воно не виправдало діла Христового і не дало життя "по Божому" нашому народові; будуємо життя по новому.

* Далі викреслено три слова.

^{2*} Далі викреслено одне слово.

^{3*} Так в тексті.

Травневий Собор Київщини 1921 року у своїх протоколах теж може ясно свідчити про те, що український нарід йшов рівно по наміченому з початку революції шляху⁴⁰. Він стояв за оновлення свого життя на принципах християнства, реформуючи зросійщене православ'є на принципах визначення своєї культурної*, – обґрунтованої на природних його властивостях, душі, на принципах загально-світового прагнення до моральної чистоти, високої культури і взагалі до світлості і гідності своєї, як людини, на це призначеної.

Заходи в замірах до поширення кількості парафій УАПЦ також відмічались на цьому Соборі. Визначніші були такі: навчання з церковної катедри святому письму історії першо-християнства та християнства на Україні, моральна чистота в поведженні духовенства, з'єднання* парафіяльної ради і через раду всієї парафії коло свого пастиря в напрямку того піднесення парафіяльного життя, яке б приваблювало і всіх, хто ще опинається* і колись в зросійщеному православ'ї.

Якімось там ухилам в бік гетьманювання, атаманії в Церкві, анархичності, своєкорисності матеріальної, та якімось там персональним міркуванням чи то серед духовенства, чи то серед керівників парафіяльних ні на попередніх З'їздах та Конференціях, ні на цьому Соборі місця в УАПЦ ніяк не передбачалось народом, що розпочинав будувати своє життя по новому.

Бажання автокефалізуватись без жодних позичок благодати у яких би то не було ієрархій, крім виблагання її у Бога, одзначилось і на цьому Соборі в пропозиції: “помолимося Собором і Собором висвятимо собі своїх обранців на Єпископів” (мирянин КУПЧИК). Бажання ж освітлення завдань УАПЦ по всій Україні теж було на цьому Соборі одзначено ще більш яскраво, коли обірались кандидати на єпископів, і це бажання мотивувалось нічим іншим, а тільки метою здобути собі життя “по-Божому”, а не “по-православному” і своїм прикладом такого життя приєднати до себе і тих, хто потреби в цьому ще не відчував.

Такому світогляду церковно-визвольників* з української віруючої людности цілком відповідало “кредо” й тимчасово осередкового органу ВПЦР, а також і ідейних проводирів укр[аїнського] духовенства. Характерно виявило себе духовенство на одному з засідань ВПЦР в особах кандидатів на майбутніх єпископів, тодішніх протоієреїв: В. ЛИПКІВСЬКОГО, Н. ШАРАЇВСЬКОГО, П. ТАРНАВСЬКОГО та Ю. ЖЕВЧЕНКО, що сказали таку врочисту обітницю:

“Визнаю Українську Православну Церкву Автокефальною і ніякій другій Церкві не підлеглою. Визнаю, як підвалину існування Української Православної Автокефальної церкви Соборноправність, себто колективне всенародне керування церкви своїми справами і всенародню будову її устрою, з полишенням за Єпископом лише догляду за тим, щоб церковно-громадське життя людности йшло в згоді з заповідями Господа нашого Ісуса Христа, Святих Апостолів і Святої Православної Церкви.

Визнаю найвищим, до часу скликання Всеукраїнського Православного Церковного Собору і утворення Собором органів керівництва* Українською

* Так в тексті.

Православною Церквою, керованим* органом Української Автокефальної Православної Церкви – Всеукраїнську Православну Раду і згоджуюсь цілком підлягати всім її постановам і розпорядженням, якщо* вони не суперечитимуть принципам Єдиної Соборної Апостольської Церкви, а також обіцяюсь скрізь підтримувати її авторитет.

Визнаю, що служба Божа в українських храмах повинна відправлятися на живій українській мові, по перекладах ухвалених Всеукраїнською Православною Церковною Радою з терміна нею назначеного.

Обіцяюсь провадити свою церковно-громадську Єпископську працю в повній згоді з церквою, що мене обрала, спираючись цілком на волю церкви і тримаючи прапор єпископського стану* лише моральним авторитетом”. Так стояла справа УАПЦ й далі до Всеукраїнського Жовтневого Собору 1921 року.

Характерні ознаки цієї предсоборної акції: творча позаканонична активність пролетарських мирянських мас – непереможно* могутне “низове” прокладання шляхів для реалізації своїх церковних прагнень, себ-то: 1) Організація реформаційно-активних осередків українських автокефальних парафій; 2) Активна участь народу в порядкуванні церковним життям всупереч церковно-монархичному клерикальному устрою, 3) впорядкування явочним чином церковних відправ на живій українській мові, 4) революційне утворення формального апарату постачання парафіям священнослужителів – реформаторів (ієрархія), 5) зміна застарілих відживших канонів, які сковували життя церковне і т. ін.

Відбувся Перший Всеукраїнський Православний Церковний Собор в м. Києві 14–30 жовтня 1921 року. В цей день тут на Володимирській Площі український нарід найшов свій Сіон⁴¹: храм св. Софії стає Єрусалимом для всіх віруючих українців; він стає катедральним собором всієї УАПЦ, набуває Всеукраїнського значіння. Душа кожного прочанина українця знаходить тут собі певне релігійне задоволення. Діяння й здобутки Першого Всеук[раїнського] Церк[овного] Собору Вам* всім відомі; на них не зупиняюсь, бо всебічне освітлення їх належить другому доповідачеві.

Таким чином вироблені були основи порядкування внутрішнім життям УАПЦ, а також було дано зовнішнє правнє оформлення церковного організму, як Всеукраїнської Спільки Православних Парафій⁴². Поширення визвольного руху УАПЦ на терені Надніпрянської України й по за нею, де тільки жили християне-українці, є характерною ознакою цієї фази життя УАПЦ. Заслугує уваги прагнення УАПЦ на світанку свого життя до організації освітньої справи через відкриття в м. Києві Пастирської Школи (1922–[19]23 р.р.) та “Курсів робітників слова”⁴³.

Так, українська віруюча людність обмежувалась^{2*} від старого казенного православія з його ідеологією монархичної церкви і формувала в своєму житті основи справжнього православія, котре хоч струмочком, а текло в каламутній річці історичної Церковности, а тепер обіцялось прозорою річкою розтектись по всій Україні. Була відкинута і політична в Церкві ідеологія царського режиму,

* Так в тексті.

^{2*} Правильно: “одмежувалась”.

що давала натхнення староцерковникам в справі поневолення народньої душі, і введено в життя віруючої людности норми взаємовідносин Церкви і Держави по декрету про відокремлення Церкви від Держави.

Коштовне культове зерно віри посіяв український люд на ґрунті своєї церковної організації. Йому одному, а не будь-якому церковному органу чи окремій особі належить слава відродження УАПЦ. – Виросла чарівна душевно-культова квітка*. Догляд за нею доручив віруючий люд обранцям своїм – своєрідним садівникам. З святим надхненням, з великим захопленням кинулись до Христової роботи й церковно-керівничі органи й окремі члени УАПЦ, щоб остаточно ствердити своє ідейне самопізнання та освітити віру свою перед всім українським народом і перевести її в життя по Божому. Радісна була ця початкова праця церковно-визвольників українців, дала вона багато позитивних наслідків. Треба вклонитись з щирою подякою перед тими, хто будь-чим послужив рідній УАПЦеркві.

Але де в чому ми українці-автокефалісти в цю світлу добу християнсько-ідеалістичної, соборно-реформаційної акції виявили тако в зовнішньому*, яко і внутрішньому устрою УАПЦ немощі наші й погрішили. В основу відбудови свого життя УАПЦ поставила світлі й величні принципи православ'я, українізації, автокефальности, соборноправности й нових норм зовнішньо-правного* ладу. Елементарне початкове освітлення цих принципів було успішно проведено в благовісті наших церковних проводирів перед віруючою Укр[аїнською] людністю.

Але зберігаючи в душах віруючих українців недоторканою ту Христову науку, що ще залишилась в них після безбожних експериментів штучно організованих церковних клерикальних матеріалізма та нігілізма, УАПЦ рішуче повстала проти непорушности зовнішнього церковного ладу, проти закам'янілих форм релігійного думання й діяння, проти церковної інертности, яко показчиків не життя по Христу, а духовної смерті.

Замість старих форм церковного прибутку, що довели християн до занепаду духа, параліжу, натхнення й творчости, УАПЦ виставила нові стимули релігійного життя, які кликали б віруючих до духовного оновлення, зросту, поступу. Цей програмний замір Першого Всеукр[аїнського] Церковного Собору УАПЦ мав на меті об'єднати Християн-українців релігійно-революційними, ініціативними*, творчими прагненнями. Такий замір перейти від старої, надто масивної церковної закам'янілости до творчої бадьорости й сміливої активности в церковній архітектониці потребував широкого й всебічного освітлення перед всім укр[аїнським] народом, виставлених відродженою Церквою величних гасл* стараної* розробки й ствердження певною богословською думкою свого ідейно-релігійного самопізнання; треба було виразно оформити й виставити перед всім світом цю богословську думку, не зупиняючись перед різноманітністю думання, але зберігаючи істину Христового навчання й християнізуючи по ній народне життя, уникаючи зовнішньої староцерковної єдности, але охороняючи справжнє православ'є в догматах і в канонах, і в вірі звичайно не старорежим-

* Так в тексті.

ними* формальними впливами, а силою внутрішнього переконання, не бездушною церковною дисципліною, а свідомою дисципліною єдності віруючих душ.

З сумом приходиться констатувати, що такого обґрунтування виставлених основних ідей УАПЦ не було пророблено, і цим з самого початку життя УАПЦ було затримано розвиток культового народнього “я”^{2*}. Обов’язок оформлення основ УАПЦ лежав звичайно на, так мовити, стовпах її. Вина стовпів УАПЦ в тому, що вони не виявили своєї ідеології і одверто і прилюдно, не сказали свого “вірую” навіть найближчим співробітникам (Президія ВПЦР, Єпископат), не сказали навіть один одному.

Знизу робились застереження про брак виразної формулювання ідеології УАПЦ:

а) зразу після Першого Всеукраїнського Собору один з наших священнодіячів писав до ВПЦР та свого округового Єпископа: “у вас маються своєрідні Єпископи; скажіть, чи Ви однаково думаете – віруєте^{2*}. Треба зібратися всім і вирішити куди йдемо, куди нарізд ведем; коли не можемо сказати цього прилюдно, то хоч Єпископи хай з’єднаються в ідеології”. Відповіді цьому священнодіячеві ніякої не дано;

б) на свято Володимира⁴⁴ 1922 року після висвяти на Єпископа одного з священнодіячів УАПЦ, останній в помешканні ВПЦР в присутності 8 єпископів та інших членів Президії ВПЦР під час розмов про зріст УАПЦ, сказав: “Ви хвалитесь своєю діяльністю; а я сьогодні висвячений, все ж^{2*} не знаю, що мені далі робити, яким шляхом йти в єпископському служінні УАПЦ”; йому не було дано навіть інструктивних ідеологічних порад, і він заявив, що без ідеології він стоїть на роздоріжжі;

в) на одному Пленумі ВПЦР, що зібрався, здається, замість Покрівських Зборів 1923 року, представник од селянського духовенства заявляв: “все горе тому, що ми не бачимо виразності в ідеології отців єпископів”; стали всі рішати чи є ідеологія, чи нема; один з Єпископів свідчив, що, розпочинаючи справу на селі, священнодіячі мали щось з ідеології УАПЦ; де-хто давав невиразні визначення завдань національної Церкви, але певного сталого уявлення основ УАПЦ не було оформлено; одно слово національна Церква, а як – на яких основах її будувати, хто зна; ще більше складних питань ставилось й не розв’язувалось перед церковною каноничною практикою, що не завжди виправдовувалась гріховними виявленнями життя членів УАПЦ;

г) для визначення незрозуміння ідеологічних підстав відродження та життя УАПЦ слід взяти до уваги й погляд на завдання Церкви де-яких окремих активних діячів УАПЦ: досить пригадати, як Голова ВПЦР М.Н. Мороз благословив атеїста гр. Ляшенка (він тепер найшов собі належне місце) на працю першого Голови Парцеради Іл’їнської Парафії; між іншим цей гр. Ляшенко виявив свою віру таким наказом настоятелю Іллінської Церкви: “Ви не проповідуйте нам Христа, як Бога, бо він нам потрібен тільки, як учитель; Церква нам потрібна для національних завдань”;

* Далі одне слово викреслено.

^{2*} Так в тексті.

д) для характеристики розробки ідеології УАПЦ цінні данні з першого зібрання Єпископату в 1924 році: Було порушено питання про ідеологію, але о. Митрополіт повернув думку єпископської наради до другорядної справи – шлюбу одного з Єпископів; після вирішення шлюбної справи о. Митрополит звернувся до того священнодіяча, який головним чином настоював на з'ясованні основ церковного життя з такими словами: “тепер і Ви свою епопею розкажіть”; але це намагання розміняти важливість справи не паралізувало життєві потреби УАПЦ; були солідні виступи єп. о. [П.] Бучила, єп. О. Яреценка та інших; все ж одне було помітно: в ідеологічних поглядах єпископів спостерігались великі й загрозові для Єдності Церкви розходження;

е) брак єдності в віровому думанні* навіть єпископів яскраво ілюструється між іншим нарадою церковно-діячів під час висвяти на Єпископа о. Гриневича, єп. о. Теодоровича, єп. о. Бучила, єп. о. Павловського, єп. о. Грушевського та М. Н. Мороза: один з Єпископів твердив, що треба знестись з папою⁴⁵, щоб він нас визнав, а там перекинемось і до патріархів; дехто погоджувався з його думкою, а дехто протестував: “визнайте вперед самі себе, тоді всі перед Вами схиляться”; повернувшись після цієї висвяти до ВПЦР, давали справоздання й прийшли до висновку що перед висвятою слід довідуватись про світогляд кандидатів бо сумні ідеологічні розходження у Єпископів ставлять перед ново-висвяченими* питання: “куди я заплутався?”; але ці платонічні побажання оформити основи УАПЦ так і залишились побажаннями.

Внаслідок ідеологічної несталості й невиразності освітлення перед віруючою українською людністю основ УАПЦ, в церковному житті виникають під кінець другої фази життя хворобливі явища: народження ДХЦ, зародок внутрішнього розкладу, неспокойне тлумачення начал радоправства, та^{2*} ієрархоначалія (відхід від праці М. Н. Мороза), аномалії в галузі перекладової праці (відхід від праці В. Ф. Дурдуківського)⁴⁶, сумбурний підбор кандидатів до складу священнодіячів УАПЦ, нездорові виявлення з боку мирян розуміння начал соборноправності і т. ін.

Поруч з внутрішніми аномаліями в житті УАПЦ при кінці другої^{3*} його фази спостерігаються й порушення зовнішньо-правних норм. УАПЦ народилась в час політично-громадянської революції. Революція не тільки розбила старі форми побуту, а зламавши й внутрішні основи громадської структури, дала нові життєві відбудови і укр[аїнський] віруючий люд відповідно вимогам загально-громадського життя в гідний християнина спосіб свій УАПЦерковний* корабель, щоб не став він іграшкою революційної стихії, ставить на певні шляхи живої води вчення Христового, вбачаючи в ньому вищий культурний чинник вселюдського життя. В той час, як стара церква різко стакнулась* з революцією з-за різниці вольових стремлінь революціонерів і церковників, УАПЦ виявила в релігій-

* Так в тексті.

^{2*} Закреслено одне слово.

^{3*} Далі в тексті доповіді Єп. К. Кротевича п'ять рядків надруковано щільно, через один інтервал.

ному життю своїх вірних почин здорових церковних реформ життя по Христу, і, склавши укр[аїнську] Автокефальну кооперацію церковного ремонту*, піднесла будівлю рідної відродженої на скарбах народнього духа Церкви в нових політичних умовах укр[аїнського] життя.

Шануючи радянський деректив* єднання віруючих на началах добровільного визнання авторитету, УАПЦ з великою радістю прийняла декрет Радвлади про відокремлення Церкви від Держави й до своїх ідейно-церковних гасл* свідомо додала аполітичність і повну лояльність до Уряду Радвлади, що викликала з боку Уряду легалізацію певним статутом “Всеукраїнської Спільки Православних Парафій УАПЦ”, а УАПЦ використовувала во славу Христа простір вільного розвитку. На жаль і в цій галузі зовнішньо-правного життя УАПЦ згодом стали помічатись негативні явища: спричинились цьому з одного боку почасти нерозробленість і невиразність державного законодавства щодо унормування взаємовідносин Церкви і Держави, з другого ж боку й головним чином брак певної формулювання ідеї народности, національності Церкви, відродженості Церкви укр[аїнського] народу, відродження Церкви на духовних скарбах культового українського “я”*, відродження Церкви з українського народу, відродження Церкви для українського народу.

Цей національний момент з ідеологією УАПЦ в освітленні декого з церковних благовісників взяв невиразно хибний* напрямок в бік переоцінки національного почуття в релігійному світогляді, що виникло з боку Уряду запідозріння обвинувачення цілої організації УАПЦ в шовінізмі й політиканстві тим паче, що ці підозріння іноді зміцнювались послугами морально-нечепурних* противників УАПЦ в формі доносів і шпигунства не на користь УАПЦ.

Не можна замовчувати й необережних виступів декого з наших проповідників і де-яких керівничих Церковних органів, що своєю церковною несвідомістю в тлумаченні ідеї національності рідної Церкви не відповідали ні Євангельським заповітам Христа ні моменту церковного і загально-громадського життя.

Внаслідок виявлення в житті УАПЦ зазначених розкладових для ідейної сталості церковної організації порушень внутрішнього й зовнішньо-правного ладу намічаються загрозливі для церковного організму симптоми з одного боку хворобливо-невиразного відношення доглядачів УАПЦ до основ і завдань її та сфальшування самими вірними мирянами святощів народнього культурного “я”, з другого боку Урядом Радвлади одверто підкреслюється правопорушення окремими церковними діячами норм взаємовідносин Церкви й Держави, від них переноситься обвинувачення в шовінізмі й політиканстві на всю УАПЦ й виявляються відповідні обмеження вільного її розвитку.

Вищезазначені позитивні й негативні симптоми поточного розвитку УАПЦ яскраво визначились реальними явищами в слідуючу третю фазу життя УАПЦ з 1924 р. до м[ісяця] вересня 1926 р. (Брак часу примушує мене скоротити докладну характеристику останніх фаз життя УАПЦ). За вимогами правди

* Так в тексті.

історичної об'єктивності треба всебічно змалювати цю важливу фазу. Невдячний обов'язок доповідача про життя рідної Церкви торкаючись негативних виявлень цього життя, але й замовчувати їх було б злочином перед дорогою для нас справою – по-перше, по-друге ж – шире відкриття злого повинно викликати добрі наслідки в здорових прагненнях до поліпшення стану справи.

Беру на себе сміливість назвати фазу добою християнсько-морального розкладу УАПЦерковного апарату й зародження в ньому з поступовим кристалізуванням клерикально професійних властивостей. Характерні ознаки цього стану церкви: 1) виразне набування церковним апаратом властивостей клерикально-професійної організації до анатемування* та суду щодо окремих персон та цілих церковних організацій), 2) штучне плекання особистого всенепоклонімого культ-авторитету^{2*} окремих персон (самозакоханість з мотивів особистого егоїзму більш популярних церковних діячів і зачарованість культом особи несвідомих кол укр[аїнського] громадянства, що викликалось потуранням зверху примітивно-зоологічним інстинктам низового церк[овного] активу^{2*} й доводило церковну спілку до розпорошеності на відокремленні одна від одної частини з повною байдужістю до загальної справи), 3) виявлення християнсько-моральної гнилизни в церковній організації (головним чином в аморальності священнодіячів і свавільні[й] соборноправности мирян), 4) ущухнення здорової мирянської церковної акції, як наслідок цього – припинення поширення церк[овно-] визвольного руху, 5) відхід від активної праці церкви неклерикально професійних елементів, 6) явне стремління до збільшення прав духовенства з^{3*} обмеженням прав Рад, і, як наслідок цього, анемічність духовного служіння та імпотентність^{2*} керівничих церковних органів і т. д.

Ці аномалії організаційного апарату тяжко відбилися й на ідеології й на практиці церковного життя, зневага проводирів УАПЦ до її ідеологічного стану гасить попередню захопленість укр[аїнської] людности поширенням рідної справи; ігнорування верхами церкви потреби виразного освітлення й розробки основ ідеології глушить ці основи анархично-розкладовою практикою буденного церковного життя. Ідеологічна хворість організації негативно відбилась^{2*} і на практиці церковного життя: в храмах помічається не церковна захопленість зовнішне-декоративним боком богослужіння з занепадом морально-навчального виховання, поза храмами – моральний занепад громадського життя без жодних ознак християнізації його.

Такий тяжкий стан УАПЦ найшов сприятливий ґрунт для свого виявлення і в розкладі^{2*} зовнішне-правних основ УАПЦ. Революція, давши народам колишньої рос[ійської] монархії новий державно-соціально економічний уклад, відкрила повне ідейне розходження старої церкви з новими завданнями революційного життя й реагувала на це в відповідний спосіб: боротьба революції й Церкви характеризується недовір'ям^{2*} Держави до церковників і агресивні-

* Так в тексті. Можливо: “анатемування”.

^{2*} Так в тексті.

^{3*} Далі одне слово викреслено.

стю* до церковного укладу. УАПЦ, народившись за часів революції, вже в прилюдних відозвах 1922 та 1924 р.р. заявила про своє відмежування від ідеології старої Церкви, щодо її державних стосунків, нелукаво й недвоєдушно поставилась своєю ідеологією до революції, не примазувалась до революції, а шукала шляхів до євангельського перетворення церковного укладу за нових умов сучасної дійсності. Не принижуючи себе тільки зовнішнім пристосованням^{2*} до революційного громадського руху, УАПЦ завданням своїм з самого початку свого життя поставила внести революційний динамізм в свою внутрішню церковну сферу й омолодити християнськими засобами свій організм в його внутрішній секреції^{2*}.

На превеликий жаль і в цій галузі ідеологічних основ зовнішне-правного стану, як і в загальній ідеології, за складними функціями організаційного гатунку молода ще відроджена УАПЦ не набула потрібної організаційної виразності й цим між іншим штовхнула окремих церковних діячів шукати підходу до народу тільки через двері націоналізму без належного виховання його в догматично-моральних євангельських істинах. Такий штучно-однобокий підхід до будування Церковної справи, не розходячись ніби з основними положеннями раніш прилюдно оголошених соборних декларацій УАПЦ, утворив деякі від церковних завдань громадські настрої.

Стакнувшись лицем до лиця^{2*} з вірою народу, такі псевдо-вчителі швидко й правдиво розцінюються і відкидаються на шлях позацерковщини^{2*}, а цей шлях утворення позацерковних настроїв, які всупереч декрету про відокремлення Церкви від Держави йшли в розріз з загально-державною лінією громадського перевиховання в дусі революційних ідей, ще в попередню фазу розвитку УАПЦ був захарактеризований^{2*}, як антицерковний й антирадянський, а зразу розцінюється вже, як протиканонічний, та контреволюційний і викликає з боку Церкви відмежування від нього, а з боку Держуряду – репресії всієї УАПЦ.

Нелегальне існування УАПЦ продовжується в наслідок зміцнення підозрінь й збільшення фактів обвинувачення з боку Держуряду по адресі УАПЦ. Ці ненормальні взаємовідносини Церкви й Держави довели УАПЦ до того, що багато найдорогоціннішою першою – соборноправністю, вона майже три роки жила не соборним голосом, керувалася не церковними соборами, а кількоособним^{2*} незмінням^{2*} всупереч канонам церковним монархом – ВПЦР. Такий стан УАПЦ – стан загальної організаційної анархії з своєрідним, але протиприродним монархом – був станом параліжу її й викликав в додаток до занепаду внутрішнього церковного життя параліж зовнішньо-організаційний в формі порушень § 5 канонів УАПЦ з одного боку та в формі примусового припинення Держурядом нормального функціонування органів церковного керівництва й обмеження волі праці окремих активних діячів УАПЦ – з другого.

Життя УАПЦ в м[ісяці] липні 1926 р. завмірає. Але вся УАПЦ була жива і в цю критичну третю фазу своєї організації виявила цілковиту ідейно-практичну

* В тексті – “агресивністю”.

^{2*} Так в тексті.

міць і світлосяйність*. Основні ідеологічні гасла УАПЦ – православіє, автокефалія, соборноправність та українізація дійшли до свідомости укр[аїнського] народу; укр[аїнська] віруюча людність прийняла всією щирістю своєї простої душі ці гасла й високо їх росцінила; зневага ідеологічного стану Церкви зверху викликала знизу протест і неповагу проти них*, хто за ідеологію повинен був дбати, поставивши натомість самодіяльність низів; ігнорування основ ідеології розбудило в низах прагнення до розробки виразности ідеології, енергію праці над викристалізуванням каноничної практики церковного життя.

Коли стала помічатись бездіяльність зверху, кращі церковні сили кинулись на село з пропогоудою* лозунгів УАПЦ хоча й не завжди належними церковно-ідейними засобами (зовнішні засоби: влаштування врочистих служб, використання обрядности й т. ін.). Це була напружена агітаційна доба: робились спроби, спроби й спроби...^{2*}, які хоча й мало з духовного змісту давали, але штовхали душу народню до єдиного світла життя в рідній одухотвореній церковності, а не староцерковній закоснілості або новій дешевій реформації, й цим, як і не підняли нарід на належну духовну височінь, то розбудили його...^{2*} – Невпинне благовістя основних ідей УАПЦ сприяло поширенню їх і поза межами України (Оренбургщина, Семирічча тощо), перекинуло їх і за кордон, де тільки жили українці. Гасла УАПЦ підхоплюються не тільки її вірними дітьми, а й ідеологами противних нам церковних течій, перехоплюються й іншими церковними угрупованнями та несуться хоча й під своєрідним – чужим для УАПЦ світоглядом від Тули та Калуги до Рязані та Казані.

Така висока вартість основних ідей УАПЦ надає їм всесвітнього значіння, цим самим підносячи культурну височінь укр[аїнського] народу, що в своїй душі відшукав ті ідеї та в своїй рідній Церкві проводить їх. Тому нормальним було явище, що чим більш псувалась справа організації апарату УАПЦ, тим інергічніш* шукав нарід істини; чим більше верх одштовхував од себе своїми організаційними помилками, тим дужче розкривав нарід очі, виявляв жаждобу церковного ладу й побожности.

Загнана старим дореволюційним часом активність віруючого укр[аїнського] народу, паралізована втиснутою в його душу пасивністю щодо віри та свідомости в ній, щодо участі в справі загально-народного керування церковними справами, під тиском адміністраційно-організаційного розвалу в верхах відродженої Церкви, виступає з заявою про себе, про своє право на участь в будіванні рідної Церкви й реально виявляється в продуктивній, колективній народній праці на користь УАПЦ.

Залишаючи незмінним догматико-нравственне* вчення православної Христової Церкви УАПЦ* по вимогам народньої душі поступово підходить до реформ в церковно-релігійному житті своїх вірних в згоді з основами догматичними та з потребами сердець богомольців; в основу задоволення вимог національного культового “я” кладеться евангелізація життя відповідно древне-християнсь-

* Так в тексті.

^{2*} Крапки в тексті.

ким началом. Здобутки культової реформи являються особливо яскраво в церковно-богослужбових змінах по лінії переходу від рутини й закоснілости до духу й життя шляхом освіження релігійно-молитовного почуття.

Введені зміни в церковній практиці. Храмова архітектура наближається до культурних скарбів укр[аїнського] народу; одкидається замурованість вітваря⁴⁷, й “свята святих” наближається до віруючих. Реформується саме богослужіння, оживляється свіжістю народної мови замість незрозумілої клерикально-славянської, чим знищується магія слав’янщини, й приваблюються всі присутні в храмі до свідомої участі в переведенні богослужіння; одкидається механізація богослужіння, що впливала на фантазію й затьмарювала почуття й думку, а* натомість висовується^{2*} внутрішній зміст священнодіяння підвищенням внутрішнього настрою священнодіячів; вводять зміни в чини відправ служб Божих з метою знищення відокремлення священнодіяча від мирян й наближення зрозумілих і живих культових акцій^{2*} до свідомості богомольців; оживляється загально-літургичний уклад та практика приватніх^{2*} служб; техніка звершення таїнств направляє до злиття душ і сердець богомольців поверненням тайнам, відповідно їх природі, одухотворення й моралізації^{2*}, піднімається боротьба з обрядовіством: ослабляється значіння зовнішньої обрядности й підноситься духовний зміст обрядів. Виявляється релігійно-молитовна творчість в перекладах богослужбових книг з поглибленням й одухотворенням їх змісту та в популяризації творів національного церковного музично-вокального мистецтва.

В короткому екскурсі в минуле історичне життя УАПЦ я не маю змоги цілком охопити^{2*} й захарактеризувати^{2*} цю важливу й змістовну третю фазу розвитку нашої Церкви. Для завдань доповіді й сказаного, на мою думку, досить, щоб уявити напруження творчих сил укр[аїнського] народу в справі будівництва рідної УАПЦ й ті великі труднощі, що висовувались загальним громадянським станом і персональними немочами церковних діячів в процесі розвитку цієї справи.

Четверта фаза розвитку УАПЦ з м[ісяця] вересня 1926 року й по сей час характеризується переломом в церковному житті, викликаним набувшими незвичайної гостроти вищезазначеними порушеннями внутрішнього й зовнішнього церковного ладу. Для об’єктивності змалювання цієї доби здебільшого використовую авторитетні документальні данні, утримуючись від виявлення персонально-суб’єктивних поглядів.

В своїй відозві до УАПЦ о. Митрополит УАПЦ В. ЛИПКІВСЬКИЙ так інформує віруючу українську людність про стан УАПЦ перед вступом її до четвертої доби розвитку: “Тяжка криза спіткала нашу Церкву, найбільш серйозна криза за все її життя після визволення. Ця криза припинила й зруйновала багато того, що вже налагоджувалось” (з відозви 25/X – 1926 р.)⁴⁸.

Більш докладно напередодні його перелому описує Заступник Митрополита всеч. о. Н. ШАРАЇВСЬКИЙ в своїй відозві до УАПЦ: “З бодем у серці

* Одне слово викреслено.

^{2*} Так в тексті.

мушу сповістити Вас, побожні брати, про сумні для нашої Церкви події, що сталися в Києві останніми днями. Крім того, що Голова ВПЦР і досі сидить у в'язниці* 30 [числа] минулого липня заарештовано, а 3-го серпня відпроваджено – до Харкова ще й нашого о. Митрополита. Того ж 30 липня [1926 р.] запечатано приміщення ВПЦР з канцелярією й усіма справами та майном, як ВПЦР^{2*} так і Київської Округової Церковної Ради. Цим самим Президію ВПЦР позбавлено можливості провадити нормальну щоденну працю, а Церква наша опинилася перед фактом паралізації вищого керуючого органа, залишилася без того об'єднуючого центра, який відповідає структурі її. Але без об'єднуючого центра не може залишитися ні один день. Тому мені, як канонично* обраному заступникові Митрополита, прийшлося взяти на себе тимчасово обов'язок духовного провідника і об'єднуючого центра всієї УАПЦ.

Важка й складна справа досталася на мою долю. І не з моїми силами порядкувати нею, як слід. Але покладаю надію на Бога й на братерську допомогу округових Єпископів і місцевих керуючих органів. І вірю, що перейняті святою ідеєю нашої Церкви й тверді непохитною волею, щоб захищати її до самопожертви, всіми спільними силами, в щиро братерському єднанні поміж собою, виведемо наш корабель із бурхливих хвиль на певний шлях до кращого життя...^{3*} Отже благаю Вас, чесні отці, і Вас, любі брати й сестри, – допомогайте мені немичному Вашими молитвами й порадами в цей відповідальний час, а найбільше Вашою чесною самовідданою працею, Вашою твердістю й непохитністю у вірі Христовій, як її розуміє свята православна наша Церква, і Вашим чистим непорочним життям”. (З відозви від 25/IX – 1926 р).

Вірні УАПЦ відгукнулись на цю відозву о. заступника Митрополита: “Наша Церква зворухнулась, оглянулась на себе й безумовно ще більш ретельно стане до піднесення та унормовання життя свого” (з відозви о. Митрополита від 25/X – 1926 р.). УАПЦ відшукала засоби до свого спасіння: нарада представників 1–3 вересня 1926 р. найшла вихід з критичного стану.

Зворушення церковного життя відмічено в відозві до УАПЦ о. Заступника о. Митрополита: “Любі діти рідної Церкви. Я вже мав тяжку пригоду сповістити вас про сумні події, що сталися в життю нашої Церкви, а саме: арешти й ув'язнення о. Митрополита й Голови ВПЦР, опечатання помешкання ВПЦР з усіма справами, майном і припинення діяльності членів її. А зараз вважаю за сій архип[а]стирський обов'язок поділитись з вами утішною надією на вихід з цього стану.

Опинившись на самоті перед скрутою в справі керування всією УАПЦ, я вбачив єдиний вихід з неї – це погодитись з ініціативною групою, що подала мені заяву про необхідність скликання на нараду всіх округових Єпископів і представників духівництва і мирян від усіх Церковних Округ. Ця нарада за дозволом Держвлади й відбулася 1–3 вересня ц[ього] р[оку] в храмі Київської св. Софії в

* Так в тексті.

^{2*} Далі викреслено декілька слів.

^{3*} Крапки в тексті.

присутности 67 делегатів. Наслідком Наради ми маємо обраний нею тимчасовий Вищий Керуючий Орган всієї УАПЦ із 23 чоловік представників 27 округових Церков, який зветься “Всеукраїнська Комісія по унормуванню життя УАПЦ” (Президія 5 чоловік). Маємо можливість скликати Великі Покрівські Збори, а потім і Всеукраїнський Церковний Собор, маємо надію на ствердження статуту УАПЦ, на визволення о. Митрополита й Голови ВПЦР, на полегшення стану засланоного Арх. Олександра Ярещенка й вже маємо вільний рух діячів Церкви. 8 вересня цього року знято печати з помешкання ВПЦР й повернуто всі справи й майно. Комісія почала свою працю. На першому ж засіданні Комісії вирішено подати заяви про визволення о. Митрополита, реєстрацію статуту й дозвіл на скликання Великих Покрівських Зборів.

Сповіщаючи про це, звертаємось до вас, побожне братерство, з закликом і уклінним благанням поставитись з повною увагою до того кроку, на який ми стали в цей відповідальний для всієї нашої Церкви [мо]мент. Зараз життя поставило нас перед питанням, як нам бути надалі. Чи ми дійсно є Церква Бога живого і Дух Божий живе в нас, і ми повинні жити. Чи, борони Боже, стоїмо над проваллям смертельним. Отже, любі, коли віримо, що все для життя й побожності дароване нам силою Божою, то докладімо все старання й подаймо у вірі нашої чесноту, а в чесноті розум, а в розумі стримання, а в стриманні терпіння, а в терпінні побожність, а в побожності братню любов, а в братній любові любов до всіх (2 Петр. 2–7)⁴⁹; над усе ж пильнуймо, щоб додержувати єднання* Духа в союзі мира (Єф. 4–3)⁵⁰. Станьмо ж всі разом та жваво й бадьоро, одностойно й односердно до великої богоугодної й нам спасеної праці, щоб надалі достойно й доброплідно продовжувати справу упорядкування життя рідної Церкви, що відродилася в огні й бурі до нового життя^{2*} на спасіння народу нашого, на користь вселюдську.

Остання Нарада представників всієї УАПЦ діяла, а також і обрана нею Комісія буде діяти вкупі зо всіма згідно православно-християнській науці і відповідно канонам нашої Церкви, а також окремих членів її, як громадян, перед законами держави.

Отже, в найближчому часі мають відбутися Великі Покрівські Збори для обрання ВПЦР, а потім і Округові для обрання Округових Рад, себ-то повинно здійснитись те, чого не мала змоги здобути ВПЦР на протязі більше двох років. І Церква наша, сподіваємось, заживе оздоровленим життям. Вірємо ж, що вода, яка застоювалась була в нашому Церковному житті й збурилася в купілі хрещення народу нашого в св[ятому] Києві, як колись в Єрусалимі⁵¹, буде чудесною, цілющою для нас – немочних, що дожидались так довго, поки зворушиться вона й оздоровить наше церковне життя.

Молімося ж брати, без усякого сумніву, щоб Бог мира й усякої утіхи нам допоміг. І буде по вірі нашої, бо, як намножуються страждання Христові в нас, так Христом намножується й утішення наше (2 Кор. 1, 5)⁵².

* Так в тексті.

^{2*} Далі викреслено два слова.

Нехай же благодать Господа нашого Ісуса Христа буде з усіма нами. Інформація ВУКа теж свідчить про пробудження життя УАПЦ:

1. 1–3 вересня поточного року в Св. Софійському Соборі м. Києва відбулась за належним дозволом державної влади – Нарада представників УАПЦ в кількості 67 осіб (19 єпископів, 29 священників, 1 дияк* і миряне).

2. Нарада констатувала надзвичайно тяжкий зовнішнє-правний стан церкви. В наслідок недовір'я державного уряду УСРР до Президії Всеукраїнської Пр[авославної] Ц[ерковної] Ради і окремих членів УАПЦ, а через них і до цілої церкви, Українська церква стала перед такими сумними фактами: незареєстрованість статуту ВПЦР, припинення праці Президії ВПЦР і окремих округ – через опечатання канцелярій, арешти окремих діячів Церкви, перешкоди при зареєструванні статуту парафій, що виявили бажання приєднатися до УАПЦ, паралізування розвитку життя парафій, відібрання храмів, відсутність на протязі двох років церковних з'їздів і т. ін. Причиною недовір'я уряду УСРР до УАПЦ і репресій з його боку до діячів Церкви – була низка нетактовних і нелояльних вчинків Президії ВПЦР та окремих членів УАПЦ.

Нарада це констатувала, висловила своє незадоволення і відмежувалась від цих вчинків. Визнала необхідним – для визволення УАПЦ з того катастрофічного стану, в якому вона опинилась, – і унормування життя церкви надалі, – заявити Урядові, що УАПЦ, як це свідчила вона прилюдними заявами 1922, 1924 р.р. – ставиться і буде ставитись до Уряду лояльно, бо визнає, що закон про відокремлення церкви від держави є виявлення церкви від держави є виявлення єдино правдивої форми взаємовідносин між Церквою і урядом, що лояльне відношення Церкви до Уряду – є для церкви цілком природне і згідне з заповідями її Основоположника^{2*} – і доручить керуючому органу церкви дбати аби в практиці церковного життя не було порушення цієї лояльності чи то цілою Церквою, чи то окремими церковними діячами в сфері церковного діяння.

Замість зліквідованої державним урядом ВПЦР – Нарада обрала Всеукраїнську Комісію по унормуванню життя Церкви. Для унормування життя парафіяльних, районних та округових церков на місцях – є конча потреба в самому негайному часі встановити якнайтісніший зв'язок з Всеукраїнською Комісією через членів цієї комісії на місцях (а де таких членів ще не обрано, то безпосередньо з Всеукраїнською Комісією). Всі старі, як районні, так і округові (крім парафіяльних) церковні Ради, – державний Уряд рахує зліквідованими.

Замість них – в погодженню і за вказівками всеукраїнської Комісії – утворюються такі ж комісії по унормуванню життя на місцях (районні та округові). Президія Всеукраїнської Комісії має велику потребу в одержанні з місць самих докладних повідомлень про стан життя УАПЦ...^{3*} (коротенька інформація ВУКа від 7/X – 1926 р.).

* Через те, що це слово надруковано на краю аркуша, то правильно буде “диякон”.

^{2*} Тут: Ісуса Христа.

^{3*} Крапки в тексті.

Відношення УАПЦ до накреслених Народою 1–3 вересня 1926 р. шляхів по унормуванню церковного життя виявлене такою розцінкою цього акту Найпоч. о. Митрополитом: “Я визнаю, що Народа 1–3 вересня стала на більш приємний шлях до унормування життя церкви, а утворення тимчасової Всеукраїнської Комісії до Покрівських Зборів, якій передано все діловодство бувшої ВПЦР – найшла єдиний вихід з того критичного стану, в якому опинилася наша церква без вищого керівничого органу.

От-же я благословляю Всеукраїнську Комісію на її працю по керуванню життям нашої Церкви до Великих Покрівських Зборів і на підготовчу працю до цих зборів і нехай Милосердний Господь, Єдиний Керманич нашої церкви дасть її силу і розум довести нашу церкву до найбільш повного виявлення її волі і на великих Покрівських Зборах, які мають початись 25 жовтня, а до того мають відбутись районів та округові збори...*

Криза церковного життя принесла для нашої церкви певну користь – ту користь, про яку казав апостол Яків: “щасливий чоловік, що перетерпів тяжку пригоду, бо він ставши більш певним – одержить вінок життя, що обіцяв Бог тим, які люблять його” (Як. 1)⁵³.

Прошу всіх цей урок, яким навчає нас Господь, використати для найбільшого освідомлення і підготовки до нормального життя церковного. (З відозви о. Митрополита від 25/Х – 1926 р.) Тимчасова Всеукраїнська Комісія, виявивши напружену енергію в справі відшукування засобів до унормування церковного життя, довела УАПЦ до Великих Покрівських Зборів, які й відбулись 25–29 жовтня 1926 р. Після довгої – майже трьохрічної перерви УАПЦ знову гучно виявила свою соборну волю в такій основній резолюції що до унормування церковного життя.

I. Відзначивши в праці минулої Президії ВПЦР моменти, що були шкідливими для життя Церкви з боку зовнішньо-правного, й такі хиби, як відсутність тісного звязку з Округовими Церквами, неясне визначення церковних територій, неясне відношення^{2*} до окремих діячів Церкви, що порушували церковну дисципліну, Великі Покрівські Збори не можуть не відмітити самовідданої й корисної праці ВПЦР у суто-внутрішньому життю Церкви, що при тяжких умовах діяльності дала найбільш можливі досягнення, й складають подяку ВПЦРаді за те корисне, що зроблене для Церкви, зокрема за поширення церковно-видавничої справи.

II. Великі Покрівські Збори складають щире подяку ВУКомісії, що в скрутний [мо]мент нашої Церкви, не боячись, взяла на себе відповідальність і зуміла вивести УАПЦ з тяжкого зовнішньо-правного стану, і наказують президії ВПЦР дбати про розвиток ідеології УАПЦ, усвідомлювання в цій галузі членів Церкви, про піднесення на належну височінь освітньої справи, налагодження інформації Церкви й виправлення церковної дисципліни, а саме: – наказують неухильно боротися з рознузданістю, відступництвом і недбальством як у виконанні ду-

* Крапки в тексті.

^{2*} Два слова закреслено.

ховних вимог церковного життя, так і в задоволенні матеріальних вимог Церкви; застерігають керівничі органи Церкви від правління канцелярщини, своєвільства, самовладности, формальної пустої дисциплінарности, від натиску на волю Церков парафіяльних, районних округових і на волю всієї Церкви, від вживання цензурного тиску на творчість богослужбову, церковно-співочу й взагалі церковно-мистецьку...*

III. Стверджуючи ухвали Всеукраїнської Наради 1-3 вересня ц[ього] р[оку] про необхідність перевірки персонального складу духовництва в УАПЦ згідно принципів, що ухвалені тою ж Народою В[еликі] П[окрівські] Збори доручають Президії ВПЦР ясну інструкцію про спосіб перевірки для керування Округових Церковних Рад в цій справі”.

УАПЦ знову стала на шлях здорового природнього їй Соборного життя під керівництвом основних своїх органів. Еволюція цього життя досить свіжа в пам’яті кожного з членів Собору, й тому зупиняється на докладному змалюванні здобутків розвитку нашої Церкви за останній рік не буду – тим паче, що доповідач про працю Президії ВПЦР та інформатори з місць торкнуться головних моментів сполученого з працею церковних органів життя УАПЦ. Підкреслю тільки, що зовнішне-правний стан УАПЦ був більш-менш унормований, а у внутрішньому житті Церкви спостерігалось невомне прагнення до звершенства. До повного й всебічного унормування нашого церковного життя ще далеко. Мушу зауважити, що за останній рік виправити всіх гріхів Церкви за минулі 9 років було неможливо. Особливі труднощі повстали перед УАПЦ в справі виконання єдиної сталої й виразної ідеології й обхоплення^{2*} нею практики церковної. За час переведення дискусій по доповідям на Собор Ви самі мусіли відчувати це.

Наша УАПЦ за ухвалами I-го Всеукр[аїнського] Собору повинна “непохитно тримати православну християнську віру, стверджену на 7-и Всесвітніх Соборах, що її прийняли наші предки за св. Володимира”. (Канони УАПЦ I-го Всеукр[аїнського] Собору, розд[іл] I, п[ункт] I)⁵⁴. Тому недоторкана поки що догмати[ч]на основа віри української людности, а сумління віруючих^{3*} між тим вводиться в спокусу необережними й невиразними закликами ідеологів нашої Церкви “старе руйнувати – старе будувати” (о. Митрополит^{2*}). Чуємо й сумнівне трактування Церкви, як такої ніби не всі вірні входять в склад Церкви, бо “наша Церква є церквою^{4*} робітника й селянина” (твердження о. Митрополита) / в час дискусій по доповіді о. Митрополита дане було неприродне Православній Церкві уявлення про істинність церкви Христової, що довела до висновку про мрійність вчення Христового.

Голова всеч. о. К. Малюшкевич (*дзвонить*): Скільки ще часу потрібно Вам для закінчення доповіді [?]

Всец. о. П. Ромоданів: Прошу дати ще хвилин десять (*продовжує*).

* Крапки в тексті.

^{2*} Так в тексті.

^{3*} В тексті – “віруючих”.

^{4*} В тексті оригіналу переплутані сторінки, і тому продовження тексту доповіді надруковано на звороті, а потім на самому аркуші.

Навіть щодо догматів віри, то сталість релігійного думання в цій галузі, яка потрібна Церкві іноді порушується “богословським діллетанством”*. Коли “Бог – вічне життя” (В. М. ЧЕХІВСЬКИЙ) то таке уявлення по односторонності своїй по новизні для православних християн викликає багато запитань й вимагає сталого й виразного “вірую” в Бога. Один думає, що Христос – тільки чоловік вчитель, другий висловлює сумніви, що до догмату про непорочне зачаття Богоматері й т. ін.: навіть “...*” не визначається підставною ознакою розходження православія й неправославія (Арх. О. ЯРЕЩЕНКО) при такій догматичній невиразності Церква не матиме потрібних їй основ і буде хитатись.

Звертають на себе увагу й погляди на таїнства: тайна священства трактується, як “акт посланства, або обрання громадою” (В. М. ЧЕХІВСЬКИЙ); тайна шлюбу в визначенні її практики по нашим канонам завдяки ненормальним життєвим наслідкам викликає засторогу небезпеки нецерковного ухилу до ідеології “свободної любови”; в трактовку тайни хрещення вільно в дезорганізаційний спосіб вноситься нова вимога хрестити од 18 років (Арх. ЯРЕЩЕНКО) й т. ін.

Спостерігаються ідеологічні аномалії й у церковній практиці. Нездорове відношення до інших християнських церков з’ясовується невизнанням цих церков за Христову Церкву (відношення колишньої Президії ВПЦР до Синодальної Церкви в відповідь на запрошення нею наших представників на їх травеньський* Собор 1925 р., ставлення о. Митрополита до ДХЦ та її Єпископів на Пленумі ВПЦР 1926 р. й т. ін. (Такі погляди унеможливають прагнення УАПЦ, відповідно ухвалам І-го Всеукр[аїнського] Собору, до утворення єдиної на Україні УАПЦ; а треба утворення такої єдиної Церкви.

(Голоса з місць “є”... “є”...)...^{2}*

Слід звернути увагу й на нелади в організаційній справі: Соборноправність потребує реорганізації, треба визначити компетенцію Собору взагалі всупереч поглядам, що “голос Собору не є голосом всієї Церкви” (твердження о. Митрополита: треба застерігти нецерковне намагання принцип церковного служіння священнодіячів перетворити в начало духовного керівництва й т. ін.

Церква чуло ставиться до потреби оздоровити не тільки зовнішнє-правне, а й особливо внутрішнє своє життя ідеологічними основами православія. Цим пояснюється нервовість керівничих органів УАПЦ й відповідальних церковних діячів, цим з’ясовується й напруженість настроїв віруючої укр[аїнської] людности в час підготовки до 2-го Всеукр[аїнського] Собору в час переведення цього Собору.

Не торкаючись переживань периферії, я трохи зупиняюсь на настроях Президії ВПЦР в процесі її служіння УАПЦ. В неспокійній духовній атмосфері проходила праця Президії ВПЦР складу останнього року. Ідеологічні розходження поміж Президією та вищим духовним керівництвом УАПЦ почасти відчувалося з самого початку праці, ускладняло* її, але у Президії була надія, що в процесі

* Так в тексті.

^{2*} Крапки в тексті.

спільної роботи на користь Церкви не зникне й життя вирівняє шлях, по якому всі активні сили поведуть Церкву до кращого. Надія ця не виправдана життям; навпаки, чим далі, тим ясніше визначались ці розходження (з доповіді о. Харітона*) Президія ВПЦР не ховала відомостей про ідейні розходження свої з вищим духовним керівництвом, бо хотіла й в ідеологічних питаннях діяти в соборній згоді зі всією УАПЦ. Та й життя вимагало від Президії одверто реагувати перед Церквою на спроби нових порушень зовнішньо-правного та внутрішнього церковного ладу.

Пригадайте де-які епізоди з практики ідеологічної церковної розрухи. УАПЦерква у Сполучених Штатах Америки видає свій журнал “СІЯЧ”⁵⁵, а в Канаді “Православний благовісник”. Ці органи репрезентують ідеологію УАПЦ за кордоном – Всечесний о. Іван ТЕОДОРОВИЧ, архієп. Американський і Канадійський, у свій час запевняв ВПЦРаду, що зазначені часописи будуть цілком аполітичними, але вже в другому числі “СІЯЧА” виявилось відступлення Редакції “СІЯЧА” від принципів УАПЦ⁵⁶, що по пакту 5-му своїх канонів не мусить, по Христовим заповітам, вмішуватися в життя Держави.

Беручи на увагу недавнє минуле, коли ті-ж виступи окремих діячів УАПЦ в американській газеті “Дніпро” дали нашому Уряду привід заподозрити всю УАПЦеркву в порушенні нею основ декрета про відокремлення Церкви від Держави й викликали потребу реабілітації Церкви, Президія ВПЦРади в засіданні своїому за 5 квітня б[іжучого] р[оку] винесла таку ухвалу: “просити архієп. І. ТЕОДОРОВИЧА звернути свою увагу на часописи “СІЯЧ” і “ПРАВОСЛАВНИЙ БЛАГОВІСНИК” і консолідувати їх з ідеологією й чистотою сумління УАПЦ і цим піднести вартість органів церковної преси і сприяти розвитку непереможно”⁵⁷.

Тільки тоді, коли ці розходження набули вже такого змісту, що вийшли за межі Церкви і звернули на себе увагу Уряду, коли Президія стала перед фактом нової загрози всій Церкві, коли Предсоборна Нарада, що була скликана для підготовчої праці до 2-го Всеукр[аїнського] Ц[ерковного] Собору несподівано для себе і Уряду, коли Президія вкупі з о. Митрополитом опинилася в підозрінні з боку Уряду, тільки тоді вже остаточно виявилось повне розходження поміж Президією ВПЦР і вищим духовним керівництвом Церкви, звичайно, без жадних персональних непорозумінь або рахунків.

Воля Церкви була виявлена на Предсоборній нараді в такому напрямку, щоби разом з обслідуванням зауваг Уряду було обслідувано працю Президії ВПЦР. Президія ВПЦРади покірливо схилилася перед такою волею Церкви й всебічно допомогала обраній Предсоборною Народою Комісії виявити всі хиби й помилки за час її праці. На долю 2-го Всеукр[аїнського] Собору випало виправити хиби життя УАПЦ. Кожен з вірних синів УАПЦ, особливо обранці її – делегатів Собору, несе лепту своєї свідомости для поліпшення справи будівництва рідної УАПЦ; Помогай Боже. “Сам Бог наш Ісус Христос утішить серця наші й утвердить нас у всякому слові й далі доброму” (II Солун. 2, 17)⁵⁸ Амінь.

(Голоса: “дякуємо”, “дякуємо”).

* Гов’ядовського.

Після доповіді з'являється Голова Собору В. М. ЧЕХІВСЬКИЙ, який і приймає на себе головування.

Голова Собору В. М. Чехівський: Вношу позачергову заяву. Перед першою трьох членів Собору було викликано до представника Держуряду в зв'язку з прийнятою вчора резолюцією по доповіді делегції до Уряду. В цій резолюції є вираз, що викликає з боку Уряду заперечення. Можуть бути зловживання в тлумаченні слова “об’єктивну” у вислові резолюції про об’єктивну неможливість о. Митрополитові Василю ЛИПКІВСЬКОМУ, продовжувати Митрополітанське керівництво у всій УАПЦеркві, тому перед Собором повсталала вимога з’ясувати цей вислов. Я роблю внесення, що відповідає вимозі представника Уряду і не заперечує ухвалі Собору – викреслити із резолюції слово “об’єктивну”. Це слово вносилося в резолюцію, коли малося на увазі відтінити думку про те, що ніяких суб’єктивних персональних [мо]ментів для визволення о. Митрополита від Митрополітанського керівництва у Церковного Собора не було. Справа ясна і не вимагає особливих дебатів. Заперечень нема. Слова ніхто не бере.

Ставлю на голосовання таке внесення: Хто за те, аби слово “об’єктивну” викреслити із резолюції [?]

(Всі “за”, проти трьох, утрималось вісім).

Голова Собору В. М. Чехівський: Внесення прийнято, резолюцію буде виправлено згідно цій ухвалі. Оголошую перерву до 18 год.

Молитва

ЦДАВО України. – Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 176. – Арк. 15–37, зв.; 63–85, зв.; – Спр. 177. – Арк. 140–162, зв. Копія, машинопис.

КОМЕНТАРІ

¹ Згідно “Канонів”, які було прийнято на I Всеукраїнському Соборі 1921 р. щороку 1/3 виборних членів ВПЦР по черзі вибуває з її складу. Переобрання відбувається на Великих Зборах ВПЦР (Микільських чи Покрівських). Див. докл.: *Перший Всеукраїнський Православний Церковний Собор УАПЦ 14–30 жовтня 1921 року: документи і матеріали...* – Розділ 11, п. 4., §41–42. – С. 388–389.

² “І не називайте нікого отцем на землі, – бо один вам Отець, що на небі. І не звійтесь наставниками – бо один вам Наставник, – Христос. Хто між вами найбільший, хай слугою вам буде! Хто бо підноситься, – буде понижений, хто ж понижується, той піднесеться. Горє ж вам книжники та фарисеї, лицеміри, що перед людьми зачинаєте Царство Небесне, – бо й самі не входите, ані тих, хто хоче ввійти, увійти не пускаєте!” (Мт. 23:9–13).

³ Тут переклад з російської: “И Я говорю тебе: ты – Петр, и на сем камне Я создам Церковь Мою, и врата ада не одолеют ее”. З грецької “Петр” перекладається як “камінь”. Правильно: “І кажу Я тобі, що ти скеля, і на скелі оцій побудую Я Церкву Свою, – і сили адові не переможуть її” (Мт. 16:18).

⁴ Повний текст цитати з Нового Заповіту про вибір і наречення 12-ти апостолів: “Він вийшов на гору, і покликав, кого Сам хотів; вони ж приступили до Нього... І визначив Він цих Дванадцятьох: Симона, і дав йому ймення Петро, і Якова Зеведеєвого, і Івана, брата Якова, і дав їм імена Воанергес, себто «сини громові»” (Мк. 3:13, 16–17).

⁵ Апостол (грец. – “посол, посланець”) – В Новому Заповіті А. називаються 12 учнів Ісуса Христа: Симон (Петро), Андрій, Варфоломей, Іоан, Матвій, Симон Зилот, (або Кананіт), Фаддей (або Іуда, син Яковлів), Пилип, Фома; Яків, син Алфеїв; Яків, син Заведей; Іуда Іскаріот. Після смерті Ісуса його учні замість зрадника Іуди обрали Матвія. А. обирались на певне служіння (Дії. 13:1). Крім того, А. називаються 70 учнів Господа.

⁶ Благовісник – це євангельський термін, яким апостоли називали своїх помічників-проповідників. Проф. Іван Огієнко подає переклад цього слова, як “проповідник науки Христової”. Див.: “А назавтра в дорогу ми вибрались, і прийшли в Кесарію. І увійшли до господи благовісника Пилипа, одного з семи, і позostалися в нього” (Дії 21:8).

⁷ Пресвітер (грец. “presbyteros” – “старець, старший віком”) (Дії, 14:23) – В первісній християнській церкві (I–III ст. н.е.) так називались і власне пресвітери, і єпископи, і навіть апостоли (1 Петр. 5:1). Але головним чином пресвітерами називались ієреї, або священники, тобто особи 2-го ступеня церковної ієрархії, які приймали владу і силу свого служіння через рукоположення від єпископа (Дії, 14:23 та ін.). Старших пресвітерів, або таких, що мали певні заслуги перед церквою, називали протопресвітерами.

⁸ Диякон (грец. – “служитель”) – службова посада при єпископі. Першими на дияконське служіння під час трапез в першохристиянських громадах були обрані 7 мужів (Дії. 6:2). У Східній Церкві помічник єпископа і священника при богослужбі та при відправленні обрядів Д. має третій найнижчий ступінь ієрархії. Д. приймають участь у творенні церковних Таїнств, прислуговують єпископам і священникам, але самі таїнств не здійснюють. Серед Д. розрізняють протодияконів (старших Д.), ієродиякона (Д. – монахів), архидияконів (які перебувають при єпископах і архієреях).

⁹ Архієрей (грец. – “старший священник”) – загальна назва для вищих чинів чорного духовенства в православній церковній ієрархії. Вони поділялися на вікарних та єпархіальних А. Вікарні А. були помічниками єпархіального. Вони поділялися на штатних, яких утримувала казна та позаштатних, що утримувалися коштом А. До його обов’язків входило управління єпархією, духовний суд, піклування про місцеві духовні навчальні заклади, моральний стан учнів, завідування всіма церковними закладами єпархії.

¹⁰ “Діяльно-Христова Церква” (ДХЦ) – у 1924 р. почалася інспірована ДПУ акція у справі утворення в середовищі УАПЦ братства, яке спочатку називалось “Церква працюючих”, але зареєстроване під назвою “Діяльно-Христова Церква”, ініціаторами створення якого були М. Мороз і прот. Кость Янушівський. У своїх відозвах “діяльники” заявляли про скору катастрофу УАПЦ, що вона ніколи не буде зареєстрована і тому єдиний спосіб її врятувати для вірних, духовенства і єпископату – це перейти до “ДХЦ”, яка вже зареєстрована. Керівники “ДХЦ” намагалися поєднатися з Обновленсько-Синодальною Церквою, але ця спроба була невдалою. Вони також звинуватили у політичній неблагонадійності митрополита Василя Липківського і всю ВПЦР. До складу “ДХЦ” увійшли єпископи УАПЦ: Петро Тарнавський (Михайлівський Золотоверхий собор, м. Київ), Володимир Бржосньовський (Свято-Пантелеймонівська церква, м. Біла Церква), Микола Ширий (Ніжинщина), Миколай Пивоварів (Брацлавщина) тощо. Подальша потреба карних органів у сприянні розкольніцької організації у 1926 р. відпала. Після припинення діяльності “ДХЦ” єпископи знову приєдналися до УАПЦ. Вони були присутні в засіданні Пленуму Малої Ради ВПЦР 29 грудня 1926 р., яка офіційно проголосила про ліквідацію “Діяльно-Христової Церкви”.

¹¹ При соборі св. Софії влітку 1919 р. відбулися збори парафіян для обрання представників на собор київських парафій, де було ухвалено утворити парафію при соборі св. Софії, настоятелем якого 3 липня 1919 р. було обрано прот. Василя Липківського. Вперше українську службу в Софіївському великому соборі українське духовництво в кількості 7 осіб відправило 12 липня 1919 р на день св. Апостолів Петра і Павла. До складу

ВПЦР від цієї парафії увійшли Михайло Мороз, Василь Липківський, Нестор Шараївський, Григорій Вовкушевський, Микола Пивоваров та ін.

¹² Факт ведення агітації проти членів з нового складу ВПЦР на II Всеукраїнському Соборі вдалося встановити при вивченні протоколів допитів заарештованих у справі процесу “СВУ”. У протоколі допиту свящ. Миколи Чехівського від 24 вересня 1929 р. зазначалося: “Але щож властиво я робив підчас собору[?] Я свідомо вів шалену й уперту агітацію серед членів Собору проти РОМОДАНОВА, ГОВ’ЯДОВСЬКОГО, КОБЗАРЯ і т. д., аби не пустити їх до обрання. Проти Єпископату, щоб не обірали багато з нього, бо тоді не Рада буде, а святейший синод. Чому я це робив[?] Тому що вони осудили лінію поведження [В.] ПОТІЄНКА, [В.] ЛИПКІВСЬКОГО і [О.] ЯРЕЩЕНКА”.

¹³ Тут мається на увазі діяльність Пастирських курсів при соборі св. Софії впродовж 1921–1923 рр. Заняття та лекції для курсантів проходили у приміщеннях при Іллінській церкві та в Софійському соборі. Серед викладачів були майже всі засновники УАПЦ та міські науковці – митр. Василь Липківський, Володимир Чехівський, Михайло Мороз, о. Нестор Шараївський (Голова курсів), о. Ксенофонт Соколовський (секретар), Григорій Стороженко, Дмитро Ходзицький, Василь Данилевич, Людмила Старицька-Черняхівська, Марія Старицька, о. Никанор Ковальський та ін.

¹⁴ Проблеми в стосунках між митрополитом УАПЦ Василем Липківським і головою ВПЦР Михайлом Морозом лежали в площині взаємовідносин у справі адміністративного головування в УАПЦ. Згідно засадам соборноправства і закріпленим в “Канолах” УАПЦ 1921 р. правам та обов’язкам митрополита і голови УАПЦ, обсяг прав митрополита був неприродно малий і зводився до духовного керівництва парафіями УАПЦ і почесного головування в адміністративних структурах. Див. докл. *Перший Всеукраїнський Православний Церковний Собор УАПЦ 14–30 жовтня 1921 року: документи і матеріали...* – Розділ II, п. 4., § 35–37. – С. 387. Натомість, повноваження ВПЦР були великими за обсягом і різноманітними за напрямками, охоплювали весь спектр адміністративних прав. Див. докл. *Перший Всеукраїнський Православний Церковний Собор УАПЦ 14–30 жовтня 1921 року: документи і матеріали...* – Розділ II “Організація Української Церкви і церковного урядування”. – С. 382–394.

¹⁵ Послання митрополита УАПЦ Василя Липківського проти ДХЦ від 10/23 жовтня 1925 р. було опубліковано декілька разів. Стосовно епітетів, якими він “нагородив” членів ДХЦ, то це такі визначення як “люті вороги”, “вороги нашої Церкви”, “купка діяльників” тощо. Див. докл.: *Мартирологія Українських Церков: В 4-х т. – Т. I. Українська православна церква. Документи, матеріали, християнський самвидав України. – Балтимор, Торонто: Українське Видавництво “Смолоскіп” ім. В. Симоненка, 1987. – С. 408–409.*

¹⁶ Великі Микільські Збори відбулись 28 травня 1924 р. З доповіддю “Братства в сучасній УАПЦеркві і Братство Діяльна Христова Церква” виступив митрополит Василь Липківський. Він засудив діяльність Діяльно-Христової Церкви, а також повідомив про те, що М. Мороз і прот. К. Янушівський перейшли до “Живої Церкви”. Після дискусії відбулося голосування щодо обрання голови ВПЦР. Після підрахунку голосів виявилось, що М. Мороза не перебрали на посаду голови ВПЦР (“за” – 43, “проти” – 73, “утримались” – 21).

¹⁷ Протодиякон Василь Потієнко, голова ВПЦР у 1924–1926 рр., був заарештований в лютому 1927 р. в Харкові в зв’язку з ліквідацією карними органами т. зв. “мужицькою партією”, учасники якої листувалися з діячами УАПЦ з церковних питань. Його протримали недовго у в’язниці і відправили в адмінвсілку.

¹⁸ Нарада 1–3 вересня 1926 р. була зібрана з метою унормування стосунків між владою та УАПЦ. Із членів цієї наради було утворено Всеукраїнську Комісію (ВУК) по “унормуванню життя УАПЦ”. Ця комісія отримала дозвіл на скликання Великих

Покрівських Зборів в жовтні 1926 р. На цих Зборах було обрано склад Президії ВПЦР на чолі з єп. о. Петром Ромодановим, яка проголосила новий курс у стосунках між владою і УАПЦ. Одночасно із звільненням митрополита Василя Липківського за поданням цієї комісії, їй було поставлено до відома щодо необхідності позбавитись митрополита Василя задля подальшого існування УАПЦ на майбутньому Соборі УАПЦ.

¹⁹ Єпископ Луганський Юрій Прокопович приєднався до УАПЦ в сані єпископа у 1926 р. з Російської православної церкви, але пробув недовго і відійшов.

²⁰ Хомжа згадується Іваном Власовським як “невідомо ким висвячений” єпископ для Діяльно-Христової Церкви, служив на Зінов’євщині (Єлізаветградщини). Див. докл.: *Власовський І. Нарис історії Української Православної Церкви: В 4 т. – Нью-Йорк, Бавнд Брук: Друкарня УПЦ в США, 1977. Репринтне видання. К., 1998 – Т. IV (XX ст.). – Ч. 1. – С. 190.*

²¹ Оренбургська округа УАПЦ була приєднана єпископом Обновленської церкви Андрієм Соседовим, який керував Оренбурзькою (Чкаловською) обновленською єпархією у 1924–1925 рр. і сам пропонував співпрацювати на Оренбуржчині керівництву УАПЦ. За дорученням ВПЦР і митрополита Василя Липківського прот. Харитон Гов’ядовський у 1926 р. їздив до Оренбургу для налагодження зв’язків і влаштування осередку УАПЦ в Оренбурзькій області, але суттєвих наслідків ця акція не мала.

²² *Андрій Соседов* – архієпископ Оренбурзький. Був висвячений на священника в РПЦ до революції 1917 р. В сані протоієрея ухилився в обновленський розкол. У 1923 р. відбулась його хіротонія на архієпископа Оренбурзького. Пізніше зрікся священства взагалі, працював на залізниці.

²³ “Церква й Життя” – часопис УАПЦ, видання якого довго домагалася ВПЦР, але не отримувала дозволу від влади. На головних редакторів церковних часописів НКВС вимагало призначити тільки “певних фізичних осіб, яким довіряє радянська влада”, як вказано в листі зав. відділом по відокремленню церкви від держави І. Сухоплюєва до Управління у справах друку від 27 січня 1923 р. Вийшло друком тільки 8 чисел у 1927–1928 рр. цього журналу невеликим форматом. В архіві збереглися у великій кількості редакційні матеріали часопису за 1926–1928 рр. В часописі публікувались біжучі відозви ВПЦР, постанови Великих Зборів, статті, фотографії, повідомлення. Згодом, на еміграції, УАПЦ (Соборноправна) в США відродила цей часопис, зберігши зовнішній видавничий дизайн. Виданням часопису в м. Чикаго займалось Українське Православне Братство ім. митрополита Василя Липківського у 1950–1970 рр.

²⁴ 13 лютого 1926 р. ВПЦР надіслала Царгородському Патріархові Василю III “Меморандум”, в якому висловила протест проти “антиканонічних, антицерковних, ворожих і дуже шкідливих для православного українського народу вчинків”, проголосивши наданий Православній церкві в Польщі “Томос” від 13 листопада 1924 р. “нікчемним”. ВПЦР наголошувала на визнанні чинності тільки тієї автокефалії, яку було проголошено на I Всеукраїнському Соборі УАПЦ 1921 р., оскільки вважала, що “український народ буде єднатись тільки під прапором тієї автокефалії”, яку було проголошено в Києві. ВПЦР висловлювала також вимогу, щоб всі православні українці в Польщі єднались тільки під зверхністю Київської УАПЦ.

²⁵ Йдеться про те, що фактично діячами УАПЦ визнавались 10 років існування цієї Церкви з 1917 по 1927 рр., оскільки вони включали до періоду її існування і роки церковно-визвольного руху за утворення УАПЦ, хоча формально інституалізація цієї церкви відбулася на I Всеукраїнському Соборі УАПЦ 14–30 жовтня 1921 р.

²⁶ Тут йдеться про період з 1917 по 1921 рр. Фактично діячами УАПЦ визнавались 10 років існування цієї Церкви з 1917 по 1927 рр., оскільки вони включали до періоду її існування і роки церковно-визвольного руху за утворення УАПЦ, хоча формально інсти-

туалізація цієї церкви відбулася на I Всеукраїнському Православному Церковному Соборі УАПЦ 14–30 жовтня 1921 р.

²⁷ Товариство українських поступовців (ТУП) – таємна політична і громадська організація, яку було засновано у вересні 1908 р. С. Єфремовим. Постала з ініціативи членів колишньої Демократично-радикальної партії для координації українського руху, координувала близько 60 громад в Україні, 2 – у Санкт-Петербурзі, 1 – у Москві. До складу ТУП увійшли М. Грушевський, А. В'язлов, В. Прокопович, А. Ніковський, С. Чикаленко та ін. С. Єфремов з 1909 р. був секретарем Ради ТУП. Програмними вимогами ТУП були українізація школи, церкви, діловодства громадських організацій. В політичній площині висувалися вимоги автономії України в складі Російської держави, принцип конституційного парламентаризму. Члени ТУП були засновниками Центральної Ради в березні 1917 р., після чого товариство було перетворене у Союз українських автономістів-федералістів, з червня 1917 р. – в Українську партію соціалістів-федералістів.

²⁸ Мається на увазі діяльність першої тимчасової ВПЦР, яка утворилась в листопаді 1917 р. з числа членів Братства “Воскресіння Христового”. Група українців, до якої увійшли архієп. Олексій (Дородніцин) (голова), київські священники Василь Липківський, Нестор Шараївський, Петро Тарнавський, Сергій Филипченко, військові священники – Олександр Маричів, Хоменко, Маринич, диякон Олександр Дурдуківський утворили Братство “Воскресіння Христового”, установчі збори якого відбулись 6 листопада 1917 р. Братство бажало відділити церкву в Україні від Російської, вислати з Києва митрополита Київського і Галицького Володимира (Богоявленського) та єп. Чигиринського Никодима (Кроткова) як “консервативно налаштованих” ієрархів, утворити тимчасовий церковний уряд замість Київської консисторії.

²⁹ Питання про скликання Всеукраїнського Собору обговорювалось на церковних з'їздах, що відбулись в єпархіальних центрах України і виступили з ідеями реформування церкви в національному руслі весною-ліотом 1917 р. На порядку денному стояли вимоги провести радикальні реформи в усіх сферах церковного життя (статус, устрій, духовна освіта, матеріальне забезпечення духовенства), питання про автономію та автокефалію церкви, її українізацію. Відбулись Київський єпархіальний з'їзд (12–18 травня 1917 р.), Полтавський єпархіальний з'їзд духовенства і мирян 3-6 травня 1917 р., 2 з'їзди в Чернігівській єпархії (1-ий 30 квітня – 5 травня, 2-ий 9–11 серпня 1917 р.), Херсоно-Одеський надзвичайний єпархіальний з'їзд 19–26 квітня 1917 р., Катеринославський екстрений з'їзд духовенства і мирян 10–17 травня 1918 р. та ін.

³⁰ *Димитрій (Максим Андрійович Вербицький, 1869–1932)* – єпископ Уманський. Народився в с. Броварки Полтавської губ. У 1899 р. закінчив Київську духовну академію зі ступенем кандидата богослів'я. Овдовівши, прийняв чернецтво у 1906 р. У 1903–1920 рр. – доглядач Києво-Софійського духовного училища. З 1910 р. – настоятель Київського Свято-Миколаївського монастиря. В тому ж році хірононований во єп. Уманського, вікарія Київської єпархії. З 1921 р. – єп. Білоцерківський і Сквирський, з 1924 р. – знову єп. Уманський. 4 квітня 1923 р. – заарештований. Після слідства засланий до м. Їзма Зирянського краю на 2 роки. Помер у Києві 1 лютого 1932 р.

³¹ *Тихон (Василій Іванович Белавін, 1865–1925)* – Св. Патріарх Московський і всієї Росії, обраний на Помісному Соборі РПЦ 18 листопада 1917 р. Народився 1 лютого 1865 р. у м. Торопці Псковської губ. У 1888 р. закінчив Санкт-Петербурзьку духовну академію, а 1991 р. прийняв чернечий постриг з ім'ям Тихона на честь Тихона Задонського. 1898 р. хірононований во єп. Люблінського, вікарія Варшавської єпархії. В цьому ж році відправлений до Америки для влаштування православних єпархій у США та Канаді на Алеутсько-Аляскінську кафедру. З 1914 р. – єп. Віленський. Помер 7 квітня 1925 р. У 1989 р. канонізований Російською православною церквою.

³² 25 листопада 1917 р. Всеросійський Церковний Собор в Москві постановив відрядити до Києва делегацію в складі митр. Кавказського Платона (Рожественського), проф. С. Котляревського і кн. Г.М Трубецького для ознайомлення з церковною ситуацією в Україні. Діяльність ВПЦР занепокоїла київські консервативні православні кола і вони вирішили її діяльність винести на осуд Св. Патріарха Московського і всієї Росії Тихона (Белавіна) та Всеросійського Помісного Церковного Собору (28 серпня 1917 р. – 7 вересня 1918 р.), проте цього зробити не встигли, бо отримали благословення на скликання 28 грудня 1918 р. Всеукраїнського Православного Церковного Собору в м. Києві.

³³ Хрещення Руси відбулось у Х столітті з встановленням її зв'язку з Константинопольським патріаршим престолом. Православна церква на українських землях, незважаючи на те, що в різні часи вони входили до різних держав, знаходилась в юрисдикції Константинопольського патріархату до 1686 р.

³⁴ В Митрополичому будинку на Софійському подвір'ї у 1918 р. знаходився Департамент ісповідань Української Народної Республіки, який складався з директора, віце-директора, відділів – православ'я, інослав'я та іновірія, канцелярії. Департамент інформував церковні установи про урядові рішення й контролював виконання їх на місцях, готував скликання чергової сесії церковного Собору, займався розв'язанням питання про церковну та монастирську землі, які мали бути реквізовані згідно з законом УНР, фінансування церковнослужителів, оберігав від реквізицій друкарні Києво-Печерської та Почаївської лавр та церковні приміщення, займався питаннями охорони пам'яток церковної старовини та архітектури, розробляв плани реформування духовних навчальних закладів. Ці напрями діяльності стосувалися православної церкви. Департамент займався й врегулюванням стосунків з римо-католицькою церквою. Тут збиралася інформація про церковно-національні рухи на місцях. З 13 квітня 1918 до гетьманського перевороту директором Департаменту ісповідань з правами міністра був Володимир Чехівський.

³⁵ Комісія особового складу на II-й сесії почала займатись чисткою делегатів з метою виключення особливо небезпечних своїм “церковним сепаратизмом”. Щоб ліквідувати вплив на засіданні 8 липня 1918 р. консервативно налаштовані члени Собору вирішили виключити членів ВПЦР зі складу Собору, залишивши лише 3-х представників. В знак протесту проти незаконності проведеної акції Голова ВПЦР військовий священник о. Олександр Маричів на пленарному засіданні зачитав постанову, в якій ВПЦР за нанесену їй образу і висловлену недовіру відмовляється залишатися надалі в складі Собору і відкликає всіх своїх членів.

³⁶ “Союз Русскаго народа” – чорносотенна організація в Росії, що виникла в жовтні 1905 р. Статут було зареєстровано 7 серпня 1906 р. в м. Санкт-Петербург. Своім завданням ставила збереження самодержавства, пропагувала великодержавний шовінізм та антисемітизм. В статуті зазначалось, що метою союзу є розвиток національної самосвідомості російського народу і загальна праця в ім'я “єдиної і неделимої Росії”. В програмних вимогах зазначалося, що “Союз не делает различия между великороссами, белоруссами и малороссами”. Російська церква освячувала діяльність цієї організації, зокрема архiep. Волинський і Житомирський Антоній (Храповицький) перетворив Свято-Успенську Почаївську лавру на пропагандивний центр цих ідей, налагодивши випуск “Почаевского листка” відповідного змісту.

³⁷ Під час допиту в Харківській тюрмі 30 листопада 1929 р. колишній голова ВПЦР у 1919–1924 рр. Михайло Мороз виклав обставини цієї справи. В березні–квітні 1919 р. на зборах батьків 2-ої Української ім. Кирило-Мефодіївського брацтва гімназії, було ухвалено прохати Радвладу дати українському громадянству церковне приміщення, де б можливо було викладати навчання Закону Божого учням гімназії, бо тоді декретом було

заборонено викладати Закон Божий в приміщенні шкіл. На цих зборах батьків головував М.Н. Мороз, а секретарем був Іван Тарасенко. Збори доручили тоді трьом особам звернутися до органів Радвледи в цій справі. Це питання було поставлено на зборах з ініціативи о. Василя Липківського, бо його дочка вчилася в 2-ій гімназії і він був членом батьківських зборів. На подану, здається до Єпархіального Совета Київщини заяву, щоб він дав церкву для згаданих потреб, одержана відмова. Тоді від імені українського громадянства звернулися до Радвледи з клопотанням дати українському віруючому громадянству приміщення храму. Київський ПОЛІРУ, на чолі якого тоді був Іван Врона, дав принципову згоду на передачу українцям двох храмів – Теплої Софії та Іллінської Церкви та запропонував організувати дві парафії для одержання церков.

³⁸ *Парфеній (Панфіл Левицький; 1858–1922)* – архієпископ Полтавський. Нар. в с. Плішивець Полтавської губ. Закінчив Київську духовну академію в 1884 р. З 1904 р. – єп. Подільський, у 1911–1917 рр. – архієп. Тульський. Під його керівництвом було відредатовано й видано друком в Синодальній друкарні переклад Св. Євангелія українською мовою Пилипа Морачевського у 1906–1911 рр. 1920–1922 рр. – архієп. Полтавський, хоча і перебував “на спокої”, але погодився керувати Полтавською єпархією замість архієп. Полтавського і Переяславського Феодана (Бистрова), який емігрував. Був одним із засновників Полтавського українського православного братства, з 1920 р. співпрацював з УАПЦ. На Соборі Київщини 22–26 травня 1921 р. заочно був обраний митрополитом Київським. Під тиском з боку тихонівського єпископату відійшов від УАПЦ в червні 1921 р.

³⁹ Резолюція Парфенія (Левицького) від 8 серпня 1920 р., яку він підписав на прохання делегації ВПЦР з Києва, була надрукована і розповсюджена по церквах Києва: “Співчуваючи бажанню української Православної людности, благословляю Всеукраїнську Православну Церковну Раду Всеукраїнської Спільки Православних Парафій провадити працю по утвердженню Соборноправної і вільної Української Православної Христової Церкви. Задля миру церковного згоджуюся взяти під свій догляд Всеукраїнську Спільку Православних парафій. Архієп. Парфеній”. *Опубліковано: Мартирологія Українських Церков: В 4-х т. – Т. I. Українська православна церква. Документи, матеріали, християнський самвидав України. – Балтимор, Торонто: Українське Видавництво “Смолоскип” ім. В. Симоненка, 1987. – С. 70.*

⁴⁰ Собор Київщини УАПЦ 22–26 травня 1921 р. окремою постановою надіслав вітання уряду УСРР з нагоди прийняття закону про відокремлення Церкви від держави. Було визначено ставлення до Всеукраїнського Собору 1918 р, як до зборів “ворогів українського церковно-визвольного руху” і вирішено ні постанов його, ні Св. Собору Єпископів України, не визнавати. Собор Київщини обрав Київським митрополитом архієп. Парфенія (Левицького), а його заступником – єп. Антоніна (Грановського). Десять осіб було обрано кандидатами на висвячення в єпископський сан: Василь Липківський, Нестор Шараївський, Павло Погорілко, Степан Орлик-Волинський, Юхим Сіцинський та ін. Див. докл.: *Перший Всеукраїнський Православний Церковний Собор УАПЦ 14–30 жовтня 1921 року: документи і матеріали...* – С. 469–487.

⁴¹ Сіон – гора в південно-західній частині м. Єрусалим, де знаходилася єрусалимська фортеця. Давньоєврейський цар Давид оволодів Сіоном і фортецею, розширив, відбудував і прикрасив її. З того часу це місце стало називатись “містом Давидовим”. У Біблії С. визнається святою горою, містом Божим, домом єврейського Бога, осердям єврейської “землі обітованної”.

⁴² Всеукраїнська Спілька Православних Парафій (ВСПП) – до офіційної реєстрації Статуту УАПЦ у 1926 р. так називалось об’єднання українізованих парафій, які входили до структури, яка фактично була УАПЦ, але згідно радянському закону про відокремлення

церкви від держави і школи від церкви не могла бути зареєстрованою як “церква”, а тільки як “спілка”.

⁴³ “Курси робітників Слова” діяли при храмі св. Софії у на поч. 1920-х рр. і готували проповідників Євангелія для українізованих парафій УАПЦ. Головним завданням цих курсів була євангелізація населення. Оскільки на той час було дуже мало примірників Святого Письма для вивчення, тому й члени цих курсів вчили напам’ять тексти з Нового Заповіту. Наприклад, одна з активісток цих курсів, парафіянка храму Св. Софії Текля Щурук під час I Всеукраїнського Собору УАПЦ 1921 р. прочитала напам’ять “витримки з Євангелія”. Див. *Перший Всеукраїнський Православний Церковний Собор УАПЦ 14–30 жовтня 1921 року: документи і матеріали...* – С. 367. Український поет Павло Тичина (1891–1967) в 1921 р. згадується як член цього осередку.

⁴⁴ *Володимир Святославич Великий* (955–1015) – св. рівноапостольний київський князь (988–1015), що здійснив хрещення Київської Русі у 988 р., за що був канонізований і одержав титул рівноапостольного. День пам’яті відзначається Православною церквою 15/28 липня.

⁴⁵ Тут: Папа Римський (грец. *pappas* – “батько”) – батько; назва голови Католицької церкви в давнину так називали кожного єпископа і священника (звідси рос. – “піп”). До кінця V ст. папами називали всіх єпископів Західної Римської імперії та Олександрійського патріарха. З кінця V ст. цей титул носив головним чином єпископ Римський. Після 1075 р., з часів папи Григорія VIII (1073–1085) назва “П. Р.” остаточно закріплюється за архієпископом Риму.

⁴⁶ Тут йдеться про відмову працювати в Перекладовій комісії ВПЦР у 1919 р. В.Ф. Дурдуківського. *Дурдуківський Володимир Федорович* (1874–1938) – педагог, директор I-ої Київської української гімназії ім. Тараса Шевченка (потім трудшколи № 1), керівник науково-педагогічної комісії ВУАН, один із засновників видавництва “Вік” (літв. 1930 р.), брат диякона УАПЦ Олександра Дурдуківського. Спочатку співпрацював з діячами визвольного руху – С. Єфремовим, О. Лотоцьким, В. Липківським, Б. Грінченком, Є. Чикаленком, В. Чехівським, Й. Гермайзе та ін., але потім відійшов від праці. Його було запрошено бути почесним гостем II Всеукраїнського Православного Церковного Собору УАПЦ 17–30 жовтня 1927 р., але немає відомостей про те, що він був присутній на цьому Соборі. Був заарештований 4 липня 1929 р. На процесі “СВУ” 9 березня – 19 квітня 1930 р., отримав 8 років, але його було звільнено з Харківської тюрми за наказом ВУЦВК 27 червня 1930 р. 11 грудня 1937 р. рішенням Особливої наради УНКВС Київської обл. засуджений до розстрілу. Страчений 16 січня 1938 р. за рішенням Трійки при КОУ НКВС УРСР.

⁴⁷ Після початку розвитку обновленського руху як в Україні так і в Росії, практично всі ці церковні напрямки проголосили необхідність змін у богослужінні, зокрема у справі здійснення Божественної Літургії. Більшість обновленських діячів вимагали припинення “приховування” від вірних головного таїнства перетворення хліба й вина на Тіло Христове, яке здійснюється у вівтарі за зачиненими царськими дверима і супроводжується читанням таємних молитов. Існує багато свідчень про те, що навіть жертovníки пересувались або на солею або навіть на середину храму, щоб таїнство євхаристії відбувалося прилюдно. Див. напр. *Білан Г. Культіві новації обновленської церкви 20–30-х років XX ст. // Сакральні споруди в житті суспільства: історія і сьогодення. Матеріали Другої міжнародної науково-практичної конференції “Софійські читання”, м. Київ, 27–28 листопада 2003 р. Присвячується 70-річчю утворення Софійського заповідника (1934–2004) – К.: Фенікс, 2004. – Вип. 2. – С. 34–38; Левитин-Краснов А., Шавров В. Очерки по истории русской церковной смуты. – М.: Крутицкое Патриаршее подворье, 1996. – Кн. 9. – С. 113–114 та ін. [про експерименти архієпископа Антоніна (Грановського)].*

⁴⁸ Текст резолюцій Великих Покрівських Зборів ВПЦР 25–30 жовтня 1926 р. опубліковано: *Власовський І. Нарис історії Української Православної Церкви: В 4 т. – Нью-Йорк, Бавнд Брук: Друкарня УПЦ в США, 1977. Репринтне видання. К., 1998 – Т. IV (XX ст.). – Ч. 1. – С. 171–172.*

⁴⁹ Правильно: “Тому докладіть до цього всю пильність, і покажіть у вашій вірі чесноту, а в чесноті – пізнання, а в пізнанні – стримання, а в стриманні – терпеливість, а в терпеливості – благочестя, а в благочесті – братерство, а в братерстві – любов” (2 Петр. 1:5–7).

⁵⁰ Правильно: “пильнуючи зберігати єдність духа в союзі миру” (Еф. 4:3).

⁵¹ Тут в доповіді переказано події. Які згадуються у Новому Заповіті (Ів. 5:2) про існування в Єрусалимі поблизу овечачих воріт купальні (Вифезда) з п’ятьма входами для хворих. За переданням до цієї купальні сховався янгол і збурював воду і той з хворих, хто першим після цього входив до води, одужував від будь-якої хвороби. В Євангелії від Івана оповідається, як Ісус Христос зцілив в купальні хворого, який хворів 38 років і ніяк не встигав спуститись до води після збурення її янголом.

⁵² Правильно: “Бо, поскільки множуються в нас терпіння Христові, – так через Христа й потішення наше множується” (2 Кор. 1:5).

⁵³ Це довільно перекладений українською мовою уривок з соборного послання св. ап. Якова про терпіння (Як. 1:12–15).

⁵⁴ Див докл.: *Перший Всеукраїнський Православний Церковний Собор УАПЦ 14–30 жовтня 1921 року: документи і матеріали... – С. 375.*

⁵⁵ Журнал “Дніпро” (колишній журнал “Сіяч”) – орган Української Православної Церкви в США, який спочатку виходив у м. Чикаго як двотижневик впродовж 1922–1926 рр., потім як місячник з 1927 р. У 1928–1950 рр. цей орган УПЦ в США виходив у м. Філадельфії під назвою “Дніпро”.

⁵⁶ Іван Теодорович, архієп. Американський і Канадійський опублікував листа митрополита Василя Липківського в часописі “Дніпро” (Чикаго, США) в № 2 за 1926 р., чим, на думку доповідача порушив принцип невтручання в життя держави.

⁵⁷ Тут: ухвала Великих Микільських Зборів ВПЦР від 11–13 травня 1927 р.: “Заслухавши доповідь Голови Президії ВПЦР єпископа П[етра] Ромоданова про працю Президії й життя УАПЦ від часу Великих Покрівських Зборів Микільські Збори визнають, що Президія ВПЦР дотримувалась і переводила в життя ухвали й сама ставилась і дбала, аби всі керівники УАПЦ ставились лояльно до Уряду. Виконуючи свій обов’язок в цій справі своєчасно і правдиво застерегла Американську і Канадійську УАПЦ від пропусшення у своїх часописах – “Сіяч” і “Православний Благовісник” – окремих статей і виразів, що не відповідають лінії відношення УАПЦ до Уряду”.

⁵⁸ Правильно: “Сам же Господь наш Ісус Христос і Бог Отець наш, що нас полюбив і дав у благодаті вічну потіху та добру надію, – нехай ваші серця Він потішить і нехай Він зміцнить вас у всякому доброму ділі та в слові!” (II Сол. 2:16–17).

Стенограма вечірнього засідання

21 жовтня 1927 р.

День п'ятий

Продовження о 18-й год. 20 хв.

Молитва

Засідання відкриває Голова прот. Л. ЮНАКОВ.

Голова прот. Л. Юнаков: На черзі доповідь найпоч[еснішого] о. Митрополита В. ЛИПКІВСЬКОГО про минуле життя УАПЦ (розд. IV програми).

о. Митрополит В. Липківський: “Шановний і св[ятий] Соборе УАПЦ [!] Волею 1-го Всеукр[аїнського] Церк[овного] Собору мене поставлено на чолі духовного керівництва УАПЦ – і от рівно шість років пройшло, як я стою на цій кермі, і на мені лежить обов'язок скласти відчит перед Собором про моє служіння, як М[итрополи]та УАПЦ, за ці 6 літ. Але наша Церква є автокефальна і соборноправна. Вона сама собою керує за невидимим керівництвом Христа силою Св. Духа і тому для свого життя і розвитку потребує не керівників, а слуг¹, не Отців, а дітей; не учителів, а щирих учнів, щоб навчались самі і другим, меншим братам, показували шлях життя. Тому перш ніж сказати про своє персональне служіння церкви за ці 6 літ я хоч в коротеньких словах накреслю ті гасла, ті завдання, які поставила собі наша Церква як принципи свого життя і розвитку, що я повинен був з'ясувати, для себе самого, щоб бути її свідомим слугою, і якого служіння вона від мене потребує. Буду говорити про рідну церкву не словами суворого дослідника, не присудом невблаганного судді, а почуттям вдячного сина до своєї любної матері, від якої одержали ми життя духовне, від якої вдруге народилися...*

Що уявляла собою Православна Церква на Україні до відродження УАПЦ: 1) Славянська мова в богослужінні й російська в промовах і бесідах; 2) мертва заскорузлість обрядів без жодного поступу й просвіту в майбутньому; 3) темрява й безправність та убогість Церкви-громади; 4) самовладство свавільство й велике багатство вищого духовенства та монастирів; 5) повна підлеглість державі російській й рабське виконання її завдань; 6) величезна пропасть між

* Крапки в тексті.

зовнішньою величністю і внутрішньою нікчемністю Церкви, яка трималася підтримкою державною поліцейською. От та дійсно “мерзость запустіння” на св[ятому] місці, про яку й Христос говорив².

Які ж нові гасла підняла, які великі ідеї піднесла наша Церква [?] Які завдання поставила для свого життя і праці [?] Якій світ влила в цю темряву [?]...*

Перше гасло^{2*}: Українська мова є богослужбова і також священна і благословенна Богом, як і мова всякого іншого народу; українською мовою не тільки не соромно балакати, навчатися, бо найбільш гідно для укр[аїнського] народу нею й молитися. І от за 6 років життя і праці ці Укр[аїнська] Церква остільки закріпила й піднесла рідну мову, як богослужбову для укр[аїнського] народу, що вже не тільки не робиться нападів на вживання її в Церкві з боку ворогів, а й інші церковні організації на Україні, що хочуть прихилити до себе наш нарід переходять в службах Божих на укр[аїнську] мову.

Але рідня мова в Божих службах – це не лише українське ще вселенське принципове гасло, яке підняла укр[аїнська] Церква. Проти того твердження, яке засвоїла собі і старається вбивати в голови вірних стара Церква й Російська і Грецька й Латинська, що грішно молитись тею мовою, якою говориш вдома, на базарах і т. ін. Укр[аїнська] Церква поставила принцип що саме й молитись треба тією мовою, якою завжди говориш. Цим гаслом укр[аїнська] Церква розірвала так би мовити перші кайдани, в які закували Церкву всього світу довгі віки темряви й панування.

Друге велике гасло нашої Церкви: *автокефалія*...* наша Церква розірвала й той ланцюг, яким приковано було її до Московського церковного ладу, скувало її життя, не давало розвернутись вільній творчості душі Укр[аїнського] народу і от Церква наша порвала з неволею, порвала з рабством і застоєм, нерухомістю і щиро взялась за вільну працю. Мертвість, заскорузлість обрядів вже відпадає, Церковні співи, читання, канти, відновляються старовинні звичаї, обряди, утворюється художність служб. Твориться вільне церковне життя...* пройшло 6 літ і автокефалія так прийнялась народним розумінням, що й ті Церкви, що раніш проклинали нас за автокефалію, тепер, щоб прихилити до себе народ, і самі називають себе автокефальними³. Але автокефалія Церкви це завжди не українське, а вселенське гасло.

Вже 1-й Вс[український] Собор ясно відзначив, що автокефалія Церкви є необхідна умова її вільного розвитку. В п. I розд. II, I-й Всеукр[аїнський] Собор каже: Церква є релігія безмежного удосконалення духу людського в неосягненому прагненні його сполучитися зі своїм одвічним першоджерелом – Духом Божественним. Християнство вимагає від усієї Церкви в цілому і її окремих частин...* виявленя вільної духовної творчості. Через це християнство вимагає цілковитої незалежності одного церковного організму від другого, бо вільна творчість взагалі, духовна зосібна, може тільки виявлятися в сполученні впливів місцевих одмін культури, історії народности. Тому ні одверте підбиття приму-

* Крапки в тексті.

^{2*} Тут і далі слова виділені курсивом в доповіді підкреслені в оригіналі на машинці.

сом однієї Церкви під владу другої, ні прикриті – в формі автономії – не може бути допущено у всесвітній Церкві*. Отже укр[аїнська] Церква, викинувши гасло^{2*} автокефалії у всесвітньому масштабі, розірвала той другий віковий ланцюг, яким сковувались Церкви тією ж самою темрявою й пануванням.

Третя велична ідея нашої Церкви це є *соборноправність* Церкви. Це велике гасло I-й Всеукр[аїнський] Ц[ерковний] Собор здійснив в повній мірі актом відновлення ієрархії УАПЦ, актом всенарод[ного] обрання; актом визнання за народом повних прав в керуванні Церквою. Це вже велике придбання для народу, яке виводить народ з темряви безправности, примушує народ стати на шлях свідомости, освіти, дає народові саме високе й поважне завдання в його житті – самому бути хазяїном і творцем своєї Церкви. Але соборноправність є теж гасло всесвітнє.

Уже перший акт Соборноправн[ості] нашої Церкви обрання й поставлення ієрархії не в традиційний спосіб, а в спосіб вільного виявлення волі Церкви, є акт всесвітнього значіння. Коли ж принцип соборноправности перевести в життя й розуміння Церкви, то прийдеться відкинути не лише багато з того що вважалось незмінними канонами, але й з того, що вважалось догматами Церкви.

Укр[аїнська] Церква принципом соборноправности розірвала 3-й ланцюг, що сковав церкви тією ж самою темрявою та пануванням. Отже Церква й рідня мова, й автокефалія, й соборноправність, що поставила наша Церква, як світлі ідеї об'єднується одним величним гаслом *Визволення*. Визволення Церкви кожного народу від прегнічення^{2*} чужою незрозумілою мовою; визволення Церкви кожного народу від поневолення другою Церквою; визволення Церкви – громади кожного народу від поневолення організму свого власного керівництва.

Це останнє визволення тягне за собою як необхідний наслідок: а) Визволення Церкви від панування над нею духовенства; б) визволення Церкви від служіння^{3*} мамоні⁴, від стягання майна; в) визволення Церкви від служіння будь-якій політиці і повну аполітичність Церкви...^{4*}

УАПЦ відкинула^{2*} на I-му В[сеукраїнському] Ц[ерковному] Соборі відкинула^{2*} ієрархичний принцип церковного устрою (Розд. I.) зробила духовників Церкви слугами, а не навчателами в Церкві і це величний^{5*} крок, який зразу ставить на своє місце і папу й патріархів і всіх духівників. Цим Церква підняла всесвітнє апостольське гасло рівности в Церкві всіх членів.

УАПЦ хоч не з своєї ініціативи, але щиро прийняла закон влади про позбавлення Церкви всього того величезного майна, яке за нею рахувалось. Власне це майно скупчувалось в монастирах та видатних храмах, Церква ж громада залишалась бідною й користи від майна цього не мала. Церква укр[аїнська] хоче існувати^{6*} лише на добровільні пожертви, щоб йти за Христом, що не мав

* Тут було додруковано три слова зверху рядка, але потім витерто.

^{2*} Так в тексті.

^{3*} Закреслено одне слово.

^{4*} Крапки в тексті.

^{5*} Пропуск в тексті.

^{6*} В тексті – “існувати”.

де голови прихилити й лише добровільними пожертвами задовольняв свої потреби⁵... * цілком сприятливо ставлячись до²* економічного стану робітника й селянина, УАПЦ нічого з цього не хоче від них відбирати крім того, що самі вони з доброї волі даватимуть.

УАПЦ з великою радістю прийняла закон Радвлади про відокремлення Церкви від Держави і на своїм прапорі поставила повну аполітичність, визволилась від ганебного стану бути служницею у влади (як це було за царату) виконувати її завдання. Спілка Церкви з державою ще й досі є властивою всіх Церков. Лише УАПЦ безповоротньо стала на шлях аполітичності.

Оті величні принципи, які складають з себе світлосяйну для всіх ясну ідеологію нашої Церкви: рідна мова, автокефалія, соборноправність, визволення від служіння духівництву, визволення від служіння мамоні, визволення від служіння політиці; а лише Богові, і як основна мрія Укр[аїнської] Церкви єднання всіх Церков на цих світлих принципах. Це все завдання остільки величні й прекрасні, остільки чисті й святі, що дають повну можливість безмежного розуміння, не лише Укр[аїнській], а й Церквам всіх народів на багато віків. І який сум чують, коли діячі нашої Церкви твердять, що в нас нема ідеології...*

Перед ними, як сонце, світять ідеї поставлені Укр[аїнською] Церквою а вони днем з вогнем ходять, лізуть через городи, плутаються в гарбузинні, роблять усім шкоду... * Шукають ідеології. Шляхи остільки ясні прозорі, оскільки безмежні вдовж³* і в широчінь, що тільки б йти по них, тільки б прямувати, а вони шниряють по бур'янах. *(На місцях делегатів і серед гостей сміх).*

Правда, мені вкажуть всі ті хиби, всі ті нелади, все те недобре, що примітили в життю нашої Церкви її дослідники та судді. Нам вкажуть на низький рівень і аморальний [стан] духовенства, його освітна несвідомість народу³*, на невдалість перекладів та змін в службах. Нам крикнуть, що не ваша Церква змінила на краще життя народу, зменшила п'янство та інші лихі звички... * Одно слово нам будут пекти очі сучасним жахливим, як кажуть, внутрішнім та зовнішнім станом нашої Церкви, як про це люблять кричати, що мовляв церква гине, треба спасати і таке ін... * Той, хто кричить, що він церкву спасає, той антихрист, бо церкву спасає сам Христос, а не люде.

Але цілком навіть погоджуючись з тим, що внутрішній і зовнішній стан церкви є сумний, ми повинні ж знати, що церква Христова не може ж зразу відродитися з руїн минувшими [у] всій своїй красі, як та мистична богиня з піни морської²*⁶. Життя і праці нашої Церкви після віків рабства та поневолення нашого народу й його Церкви, це ж дуже малий термін навіть для окремої людини, а не тільки для Церкви, що має жити вічно. Нам Бог судив жити й працювати лише на початку переведення до життя нашої величної ідеології...*

Ми ще може лише розробляємо ґрунт, прибіраємо каміння, розбираємо руїни, шпортаємось в землі... * От з цього боку зрозуміло й цілком неминуче все те недобре, чим нам докоряють в нашій Церкві...*

* Крапки в тексті.

²* Пропуск в тексті.

³* Так в тексті.

Але ж не кажіть: нема ідеології. Вона ясна як сонце...^{*} Не затуляйте лише очей і ясно буде її побачити. Коли нам вкажуть на стан слав'янської чи обновленческої Церкви – може в сучасному він навіть і організований і стан духовенства кращий ніж наш і т. ін. Але там нема дійсно ідеології, там нема сонця, там темрява, туман і неправда...^{*} Чим освітлюється шлях їхнього поступу, їхнього життя [?] Я хотів би та не можу собі уявити, коли^{2*} касти духовенства^{2*} їх ідеологія ззаду й повертаються вони взагалі назад, а наша ідеологія спереду, в майбутньому й не в спину вона нам гріє, як у славян та обновленців, а ясно в очі світить.

А в нас є ясна ідеологія, й коли світлом її дивитись на сучасний стан нашого життя, освітлювати хиби нашої Церкви цим гаслом а не каганцями своїх міркувань, всі ці хиби виявляються нам зовсім інше і може й за хиби перестануть вважатись. Невдалі переклади, різноманітність в співах і т. ін...^{*} Які ж це хиби? Вибачте, це є лише ознака того, що ми прокинулись, що ми живемо^{3*} і працюємо, невдале буде зминятись на більш вдале, аби була жвава творча праця.

Це лише славянство та обновленство з психологією мертвечини можуть^{2*} над різноманітністю життя плакати по мертвій нерухомості, а в нашій церкві різноманітність, постійне удосконалення – це ж і є справже церковне життя...^{*} Кажуть соборноправність виявляється анархично, шкідливо, непорядковано...^{*} Так. А ви б хотіли зразу звершенства. Най і Бог, як почав творити світ, що було з початку – повна анархія, темрява та пустиня...^{*}

Але поступово повинно все впорядковати^{3*}. Та яку величну та^{4*} каноничну рису відмічає Божої істоти св. Письмо і бачить Бог, що все добре. От велична риса Творця, бачити все добре, а не ворушити зле, воно саме зникає...^{*} От і хай буде анархія, аби^{4*} з цієї анархії не виходило монархії, пригнічення церковного життя, а все що невдале, буде удосконалюватись і все буде добре.

Аморальність, мала освіта духовна...^{*} Аби були вони сини свого народу щирі діти своєї церкви, то й про це не варт^{3*} плакатись. Тісто бродить, але сходять...^{*} Буде церква підносить в своїй моральності і освіті. Буде разом з нею підносить і духовенство...^{*} ото біда, як і духовенство відірветься від церкви, від народа, от тоді легко понесеться та низько сяде. Ото біда...^{*} Вимагати дуже помітних наслідків ще передчасно. Майже^{3*} терпіння та й перспективу...^{*} Не можна зразу перескакувати через сотні літ. Повільно впертою працею будемо йти, аби на місці не стояти, аби назад не вертатись, то все буде добре...^{*}

Але й за ці 6 літ ми можемо вже з задоволенням зазначити дуже помітні досягнення і їх не може не бачити всякий, хто має очі...^{*} Стоїть тільки пригадати І-й В[сеукраїнський] Ц[ерковний] Собор, який був першою творчістю народа, коли без усякого примусу, по одній оповістці, збиралося сотні народу, бідували

^{*} Крапки в тексті.

^{2*} Пропуск в тексті.

^{3*} Так в тексті.

^{4*} Одне слово викреслено.

й в дорозі і в Києві починаючи своє відродження, стоїть лише пригадати численні Собори округові, районові, велике зацікавлення ними людности, стоїть зазначити оскільки піднеслась самосвідомість селян що до церкви... * Порівняти автокефалістів з синод[альцями], щоб не сказати на те, що нема нічого, не плакати за стан церкви, а плакати по собі, що не поспішаємо за життям, що може життя пішло вперед, а ми залишились плутатись в гарбузинні.

Нам кажуть, що стан Церкви сумний, дуже тяжкий... * Це не так. Хіба може сумувати той, хто пронят[ий]^{2*} ідеями церкви, кому ці ідеї завжди світять. Отже не до^{3*} не до відчаю^{2*}, а до бадьорости кличу вас, будемо доходити до роспалу... * аби не принижати церкви нашої... * Ми можемо бути і скверні і низькі, аби Церква наша стояла перед Христом чиста і непорочна, щоб не мала скверни або пороку, або чого іншого^{3* 7}. Тому я не до суму, а до роботи закликаю всіх. Чи можуть сумувати чисті весільні, коли з ними жених... * А християнська Церква, і наша зокрема^{3*}.

При цих величних завданнях, які поставила своєю метою наша церква, під тими світлими ідеями, які складають ідеологію нашої церкви, як уявляв я собі служіння нашої Церкви. Та й, як уявляв я собі як повинен уявляти собі своє служіння кожний діяч нашої Церкви.

Перший обов'язок я вважав собі благовістя цих ідей, а другий – сприяти здійсненню цих ідей в життю Церкви. Постійним місцем мого благовістя є Собор Св. Софії в м. Києві, якого я рахуюсь настоятелем з 1919 року з самого початку заснування тут українськ[ої] парафії і залишаюсь до сьогодні. Але я не міг обмежитись і по обов'язку свого служіння мусів виїздити... *

1922 рік був найбільш сприятливий для подорожі. З початку [19]22 р. з січня до березня я зробив велику подорож по Богуславщині, Звенигородщині, Уманщині, Гайсинщині, Липовеччині, Винничині, при чому було висвячено 4 єпископи й немало священників і діаконів. Було б довго перелічувати міста мого завітання, скажу лише, що за цей рік я побував у всіх головних містах України і більш сотні сіл, провівши загальним щотом 8 місяців.

1923 року в січні теж виїхав в подорож, але на початку неї мене було затримано в Богуславі, де мене тримали при ДПУ три тижні і випустили до Києва, взявши підписку про невиїзд з Києва, й лише в червні цю заборону знято і я завітав до скілька^{2*} парафій до Любеча (на Чернігівщині) на Катеринославщину, Глухівщину, Борзенщину, Ніжинщину, Чернігів та інші місця.

1924 року я зробив велику подорож з січня до березня на Липовеччину, Бердичивщину, Уманщину, Гайсинщину, Брацлавщину, Винницю, на Миргородчину, Харків, Слобожанщину, Лохвиччину... * Але в липні місяці з мене знов узято підписку про невиїзд, яку знято лише в січні 1925 р.

1925 р. я побував в Одесі, по Київщині, Хорольщині, Переяславі, в Катеринославі, Криворіжжі, Білоцерківщині, Коростенщині. В грудні 1925 р. з мене знов узято підписку про невиїзд з Києва, яку не знято з мене й досі.

* Крапки в тексті.

^{2*} Так в тексті.

^{3*} Пропуск в тексті.

Таким чином за 6 літ майже половину цього часу я був під заборонаю виїзду з Києва. Але все таки за цей час я посітив* до 500 парафій в містах і селах. Де в яких парафіях був по кілька разів.

Про що я благовістив[?] Лише про відродження нашої Церкви та про ті ідеї, які вона перед собою поставила, про рідню* мову в Церкві, про автокефалію, соборноправність, про аполітичність Церкви, про відсутність панування в Церкві, про рівність, згоду і братерство в ній. Тем політичних я торкався лише в тісному звязку з церковними, а саме висловлював, що революція це є воля Божа для визволення нашого народу й нашої Церкви, висловлював вдячність Владі за відокремлення Церкви від Держави, що народу дано можливість самому утворювати своє церковне життя, як він сам того бажає. Закликав не жалкувати за тим, що минулося, й не вернеться, а за^{2*} утворенням нового життя.

Приходилось зосібна в перші роки провадити благовістя при найдзвичайно напружених і піднесених настроях і наших прихильників і наших ворогів, коли великі заколоти в Церкві й навіть до бійки доходили, але Бог допомагав втихомирювати людські хвилі. Приходилось в морози зимою не раз правити служби Божі і благовістити на дворі; приходилось подорожувати при дуже тяжких умовах негоди. Але я дякую Богові, цю свою працю вважаю найбільшою утіхою для себе, дякую й тих братів, що зо мною подорожували, думаю, що й вони з приємністю згадують ці подорожі, бо робились вони для Бога й рідного народу. Траплялось благовістити й при надто складних й нервових обставинах з боку політичного.

(Дзвоник голови). Прийшлося подорожувати по Поділлію, коли людність надзвичайно захоплена була так званим “калинівським чудом”⁸ та ставленням христів на т. зв. “Іосафатовій долині”⁹; приходилось зустрічати, як чоловік 50 на плечах по глибокому снігу несуть величезного хреста на плечах на Іосафову долину, приходилось бачити числені походи до калинівського чуда надто екзальтованих дівчат з розплетеними косами, молодих і старих з образами. Приходилось правити першу службу в селі, де церкву було повернуто на клуб і потім знов віддано парафії. У всіх цих випадках моє благовістя мало метою заспокоєння людности, освідомлення її і сприяло дійсному заспокоєнню і з боку представників місцевої влади не викликало ніякого незадоволення.

Благовістя про ідеї нашої Церкви мені прийшлося провадити при дуже трудних умовах і духовної боротьби. Роки нашого благовіства це є роками великого напрудження* антихристиянської боротьби і зосібна боротьби проти православної Церкви. Отже завжди під час благовістя своїх церковних ідей приходиться відбивати й ті стріли, які пускає безвірство проти Церкви взагалі й нашої зокрема. Ще в [19]24 році мені прийшлося виступити проти антирелігійного професора Канторова на релігійному діспуті в заводі “Більшовик” на Шулявці і цей діспут так захопив людність, що діспути перенеслись і до Києва, відбувались майже в кожній* інституції, багато при моїй участі, а найбільше при участі В. М. Чехівсь-

* Так в тексті.

^{2*} Пропуск в тексті.

кого і наша Церква на цих діспутах виявила себе з повною гідністю, що визнавали й самі професори антирелігійники.

В процесі свого благовісництва я мусив часто торкатись і ворожих нам Церков старої Тихоновської, Обновленської та ін., а потім з великим сумом констатувати відхід від нашої Церкви наших же діячів, що склали з себе т. з. “Діяльну Церкву” і виступати проти цієї Церкви, захищаючи свою Церкву від вовків [і ніяких перс[ональних] рахунків тут не було, бо для мене]* і освідомлюючи свою побожну людність. Приходилось виступати на захист своєї Церкви та її діячів, коли в часописах містились хибні відомості про нашу Церкву; я теж мусів виступати на захист Церкви й проти тих неправдивих відомостей.

Все це спричинилось до того, що моє благовістя, а також мій стан в УАПЦ, викликало багато ворогів проти мене з приводу моїх промов. (*Голова дзвонить*). Коли мені в Богуславі прочитали мою промову в Богуславському Соборі, за які мене ніби заарештовано, я вжахнувся: ні одного слова з моєї дійсної промови в ній не було; якимсь не досить дотепним складачем було складено промову і було приписано мені (*Голова дзвонить*). Теж і в інших випадках, де приводом для допиту були мої промови.

Голова – прот. Л. Юнаків: Найпочесніший отче, вважаю своїм обов’язком зауважити, що це до доповіді не має відношення.

Найпоч. о. Митроп. В. Липківський (*продовжує*): З огляду на бажання де-яких священників мати мої промови, їх ВПЦР друкувала шапирографії місяців⁶¹⁰, але потім вони припинились в зв’язку з новим законом про друк. Для друку в мене маєтсья збірник моїх промов на весь рік. Вони є певним документальним матер’ялом проти тих наклепів в контр-революції, які виникали в зв’язку з моїми промовами. Безумовно, коли брати окремі вирази, то їх можна куда вгодно повернути, але цільні промови – вони у всякому разі не були контр-революційними. Казали мені: Ви маєте й не те мали на думці, але слухачі зовсім по своєму^{2*} розуміли, і настрої у них був антирадянський. Але тут вже вина не в мені. Такі випадки були і в Харкові.

(*Голова дзвонить. Голоса з місць: “Просимо, просимо”*). Я говорив про відродження Церкви, що вона утворилась в революційний спосіб, через “стелю”, а в другій раз говорив, що ми увійшли через двері; цей вираз викликає непорозуміння і в освічених людей. (*На місяцях шум*). Під час вільного чи не вільного мого перебування в Києві я по офіції Митрополита працював весь час в ВПЦР, виконуючи в ній ті обов’язки, які нею на мене покладались. Зокрема на початку, коли церква найбільш вимагала перекладів Божих служб, я працював над цим. Я переклав крім окремих частків Божих служб ще чин Літургії, який з мого перекладу, перевіреного в Перекладовій Комісії, було й надруковано¹¹; переклав молитовник і більшу половину матеріалу до час[ос]ловця¹², які теж надруковано; і переклав требник¹³ (теж надрукований), організував виправку псалтирі¹⁴ по перекладу прот. [Ф.] Хорошого і нарешті переклав чин всюношної.

* Це надруковано зверху рядка.

^{2*} В тексті – “по своєму”.

В останній час я досить працював над складанням Мінеї з перекладів Божих служб на свята, зроблених Арх. о. Нестором [Шараївським], що її тільки що видруковано. Склав страсну й великодну службу (яку теж перед Великоднем надруковано). Лежать готові до друку панахидник (на якого здобуто вже й дозвіл на друк) молебник, апостол, євангелія й чинник Єпископських служб.

Вимагала й праці й організація нашої Церкви, чи власне кажучи її неорганізованість, відсутність правил, інструкцій по різних організаційних питаннях. З приводу цього я вироблював в різні часи проекти наказів та інструкцій по організації УАПЦ. Всі ці накази та інструкції зібрав я вмісто*, половина їх надрукована при додатках до часопису “Церква й Життя”. Вони будуть подані до уваги Собору.

Великою хибою нашої організації була відсутність певного господарчого плану, щоб був переведений зверху до низу. Тому почувався великий недістаток* в матеріальних засобах і в ВПЦР і в низчих органах. Звернувши увагу на цю хибу, я виробив кошторисний план господарчої справи нашої церкви, взявши за головну матеріальну базу парафії, цебто аби кожна парафія була 1) цілком освідомлена в потребах всієї УАПЦ 2) аби кожна парафія виконувала свій власний кошторис. А потім щоб кошторисний план введено в життя і він поволі переводиться...^{2*}

Коли засновано було при ВПЦР часопис “Церква й Життя” мене обрано Головою Редколегії цього часопису і я склав чотири книги цього часопису (6 номерів) поки не звільнено мене в червні від цієї праці¹⁵.

Давно, а зосібна в останні часи, скрізь поширились балачки про якійся* великі тертя, непорозуміння, якусь різницю в ідеології між мною і ВПЦР. Хочу сказати, що ці балачки дуже перебільшені. Безумовно й тертя й непорозуміння були, але при спільній щоденній праці вони неминучі. Що ж до ідеології, то я людина вільних, широких поглядів і різницю в ідеології ніколи не вважав перешкодою до спільної праці, навпаки з різних думок найкраще й виявляється істина. Не можу втаїти, що в останні часи відношення до мене ВПЦР стали надто тяжкими й майже виключали можливість спільної праці, але причина цьому не в ідеології, а в якихось потайних від мене заходах ВПЦР, які з’ясувались для мене лише на Соборі.

Голова – прот. Л. Юнаков (дзвонить): Найпоч[еснійший] отче, зараз 20 год., часу залишається вже мало, а треба ще заслухати доповідь Секретаря Президії ВПЦРади. (З місць голоса “Просимо, просимо”).

о. Митрополит В. Липківський (продовжує): Оказується, що ВПЦР давно вирішила мене усунути і в цьому напрямку керувала й ОЦРадами...* Тепер заходи ВПЦР уже здійснено, Ваш Собор усунув мене з посади Митрополита. Я щиро дякую милосердного Господа за те, що перш ніж зняти з мене тягар цього життя, Він зняв з мене тягар служіння УАПЦеркві в сані митрополита. Бажаю, щоб Церква наша й при новому Митрополитові йшла до розвитку,

* Так в тексті.

^{2*} Крапки в тексті.

тримала гасла й розвивала свою ідеологію, а я поки живу, не перестану працювати на користь Церкві тією працею, яка буде для мене можлива...*

Залишаючи служіння Митрополита, оглядаючись на свою діяльність я в одному почуваю спокій совісти: Я коли нічого доброго сам не зробив, то й нікому не став на перешкоді до праці...* дякую Бога, за 6 літ я не наклав заборони ні на одного священика і закінчуючи своє служіння можу лише сказати, як один Св. Отець при своїй кончині: Слава Богу за все.

А тих, кого я чим образив, може кого чим не задовольнив, а таких мабуть є дуже багато, перед Вашим Святим собором щиро прохаю мене вибачити...* (Голоса з місць: “Бог простить”. Собор співає “Іс пола егі деспота”)¹⁶.

Бр. Кислий (Київ): прошу дати мені^{2*} право сказати про невизначний стан нашого Собору протягом цього часу.

Голова прот. Л. Юнаків: В цій справі дати Вам слова я не можу. На черзі дня доповідь Секретаря Президії ВПЦРади прот. Х. ГОВ’ЯДОВСЬКОГО про працю ВПЦРади за минулий рік.

Прот. Х. Гов’ядовський: Освячений Соборе [!] Вперше за весь час існування УАПЦеркви Президія ВПЦР дає відчит про свою працю перед величним Освяченим Собором – цим найвищим керівничим органом нашої Соборноправної УАПЦеркви. Ця відповідальна задача покладена Президією ВПЦРади на мене, й я з острахом зійшов на цю катедру, щоб передати на ваш суд діяння Президії ВПЦРади за минулий рік.

Шануючи дорогий час і ваші сили, я не стану зупинятися на дрібницях повсякденної праці Президії: вона майже всім вам відома. Два Пленуми ВПЦРади, Великі Микільські Збори й Предсоборна нарада, що відбулися [на] протязі минулого року, сотні ухвал, що зафіксовані у протоколах засідань Президії ВПЦРади, в свій час надісланих секретаріатом до всіх Округових Рад, давали Вам повну можливість змогу цілий рік стежити за напрямком праці Президії, і не тільки стежити, а направляти її своїми заувагами й порадами, як це робили де-які округові Ради, напр.: Лубенська, Уманська й ін.

Ця праця пройшла, так би мовити, на Ваших очах. Застереження й упередження що робили де-які члени тогорічних Великих Покрівських Зборів, що новообраний склад Президії ВПЦР буде “Святейшим Синодом”, або навіть “Консисторією” старих часів¹⁷, були зайвими. Президія сучасного складу вживала всіх заходів до виконання заповіту^{3*} Христа Спасителя: “Хай так світить світ Ваш перед людьми, щоб всі бачили ваші діла і прославляли Отця Небесного”. – Зараз вас може більше цікавить те, що треба робити, ніж те, що вже зроблено, але, щоб зробити певний крок вперед, треба хоч на хвилину оглянутися назад, зробити підсумок і належний висновок.

Президія ВПЦРади була обрана Великими Покрівськими Зборами 1926 року в складі 11 душ; з них 5 єпископів, 2 священника й 4 мирянина; в

* Крапки в тексті.

^{2*} Закреслено: “слово”.

^{3*} В тексті “заповіте”.

протязі року* 2 мирянина вибуло зі складу Президії й їх місця зайняли кандидати – 1 єпископ і один мирянин. Такий був юридичний склад Президії, але фактично в праці Президії приймало участь лише 7 душ: три єпископи, один священник і три мирянина. Решта членів Президії, або зовсім не брала участі в праці, або допомагала своєю працею по-за Київом.

Найпочесніший о. Митрополит, як почесний Голова^{2*} ВПЦР, й його Заступник, як почесний член Президії ВПЦР, весь час приймали саму активну участь в праці Президії. Цих дев'ять душ несли на собі тягар праці Президії ВПЦРади й не тільки Президії, а й Редколегії, й Предсоборної Комісії й Видавничої, й Освітньої, Богослужбової, Перекладової, а нарешті й Міської Округової Церк[овної] Ради. Президія була, як кажуть, “за все”, включно до виконання різної технічної роботи, хождіння* на пошту й т. ін. Шапірограф вже не управлявся випускати всіх паперів і прийшлося здобути більш продуктивний апарат “Шклограф”. З десяти год[ин] ранку до 4 г[одини] дня і з 6 г[одини] вечора до півночі щодня можна було бачити в помешканні ВПЦРади майже весь склад Президії ВПЦРади.

Ні один член бувшої Президії ВПЦР не ввійшов до нового складу її, й тому цілком зрозуміло, що новообраній Президії прийшлося з початку затратити багато часу й енергії для того, щоб тільки ознайомитися з тим, що залишилося від попередників, а зробити це було не так легко, бо, як всім добре відомо, між попереднім складом Президії і сучасним була перерва, був тимчасовий керуючий орган, що називається ВУКом.

Отже, новообраний склад Президії на початку своєї праці опинився в надзвичайно тяжкому стані. Цей стан ускладнився ще й тим, що всі новообрані члени Президії прийшли до праці з переферії*, були, так би мовити, простими рибалками¹⁸, чужими для Києва, його настроїв, його традицій. Може це саме й надало де-кому думку, що новообраний склад Президії лише випадково й тимчасово увійшов у приміщення ВПЦРади й, що йому зовсім не личить бути там, де так довго панувала певна ідеологія й певний напрямок праці минулого складу Президії ВПЦРади; але Бог судив всім нам працювати в єдності, братерстві, повній згоді цілий рік, щоб сьогодні предстати на справедливий і безсторонній суд.

Тяжкий моральний стан Президії ВПЦР ускладнявся ще більше хаотичністю церковного життя на переферії, бо не було майже ні одної церковної округи, яка б під час минулого безправного стану УАПЦ не дійшла до повного занепаду; майже половина округ була без єпископів; вісім єпископів було в стані безробітних, а чотири – в опозиції до УАПЦ; округових рад зовсім не залишилося; ДХЦ з середини роз'їдала тіло Церкви, що, здавалося, вже зовсім омертвіло, і в додаток до цього всього ніяких матеріальних засобів, порожня скарбниця, великі борги й загроза залишитися на вулиці без помешкання.

* Так в тексті.

^{2*} Закреслено “Президії”.

Я вважаю потрібним констатувати все це, щоб Освячений Собор уявив собі той жахливий стан, в якому Президія ВПЦРади розпочинала свою працю, і тільки глибока віра у святу правду, безмежна любов до рідного народу й Матері-Церкви й певна надія на допомогу кращих синів її давали силу новообраним членам Президії ВПЦРади понести тягар, покладений Церквою на їх плечі.

1-го листопаду 1926 року відбулося перше організаційне засідання новообраної Президії; почалася праця, що врешті решт зібрала нас всіх у цей святий храм на це величне свято – 2-й Всеукраїнський Церковний Собор, і коли-б Президія ВПЦР більш нічого корисного не зробила, коли б ви сказали, що нами було зроблено багато помилок і хиб, коли-б ви осудили нас за нашу бездіяльність, ми все-ж такі щасливі що бачимо вас всіх тут, на цьому Освяченому Соборі.

Але нелегко було дожити до цього щасливого дня. Ось ті труднощі, що прийшлося Президії ВПЦРади перемогти, щоб довести Церкву до Собору:

- 1) Організація всіх Округових Осередків.
- 2) Налагодження вищого духовного керівництва в округах.
- 3) Перевірка персонального складу духівництва.
- 4) Перевірка* складу парафій УАПЦ.
- 5) Ліквідація братства ДХЦ.
- 6) Здобуття правного стану УАПЦеркві.
- 7) Унормування правного стану де-яких священнодіячів.
- 8) Впорядкування господарства й бухгалтерії ВПЦРади.
- 9) Переведення судової справи за помешкання й ліквідація заборженности^{2*} за минулі роки.
- 10) Видання богослужбових книжок, календаря, журналу “Церква й Життя” та Мінеї, що вже надрукована.
- 11) Підготовча праця що до відкриття вищої Богословської школи.
- 12) Підготовча праця до 2-го Всеукр[аїнського] Церк[овного] Собору й скликання його.

Скликання й переведення 2-х поширених Пленумів Президії ВПЦРади, Великих Микільських Зборів і Предсоборної Наради в протязі^{2*} 8 місяців теж вимагало певної праці й уваги з боку Президії. І разом з тим всі члени її спішили на допомогу й переферії, де цього життя вимагало: виїзжали на Округові Собори, на Районові, Парафіяльні Збори і для благовістя й відправ служб Божих у багатьох парафіях.

Я не хочу втомлювати вас переліком всього того, що вже зроблено й що недороблено ще; гадаю, що досить і того, що я сказав, але все вищезазначене було не так тяжко зробити, як тяжко було виявити ідеологію УАПЦ. В цій справі Президія ВПЦРади опинилася в якомусь зачаровану колі.

Тут зараз ви чули з доповіді о. Митрополита, що ніби то ми заплуталися в гарбузинні, але пригадайте, брати, протокол Президії ВПЦР ч. 45/65 за 18 червня

* Закреслено одне слово.

^{2*} Так в тексті.

б[іжучого] р[оку] і ви інтуїтивно відчуєте в собі той жах, в якому опинилася Президія ВПЦРади, коли перед всіма членами Президії повстало питання про ідеологію УАПЦеркви, її “кредо”, – Президія ВПЦРади побачила небезпеку для Церкви не лише з боку зовнішнє-правного, а й з боку внутрішнього її життя й ця остання, на думку Президії, була ще більш загрозливою, а ніж* перша.

В колах церковних з початку пошепки, а далі й цілком одверто почали ширитися чутки про розподіл УАПЦеркви на дві течії. Ті, що ширили такі чутки, звичайно, не могли зрозуміти всього трагізму Президії*, яка всіма силами намагалася виявити чистоту і святість ідеології УАПЦ, – і зводили все до персональних рахунків окремих осіб, а може й дійсно дивилися на ідеологію Церкви, як на гарбузиння, але Президія ВПЦРади вважала своїм обов'язком на 6-му році життя УАПЦ, напередодні 2-го Всеукр[аїнського] Ц[ерковного] Собору, звернути свою увагу й на цей бік життя Церкви.

Не звернути уваги на ідеологічний бік життя Церкви Президія не мала ні права, ні можливості, бо іменно з цього боку від неї вимагалася життям певна й конкретна думка. Цю думку й виявила Президія в своїх протоколах не з метою виносити ці внутрішні, так би мовити, хатні непорозуміння на осуд ворогів Церкви, а щоб зберегти гідність Церкви. Можливо в Праці Президії ВПЦР були помилки і безумовно вони й мусіли бути, бо тільки той не помиляється хто нічого не робить. Президія ж має сміливість сказати, що вона не за страх, а за совість робила все, що могла, коли-ж не все було зроблено, або не так було зроблено, то зараз єдине чого бажає Президія, це те, щоб Освячений Собор обрав кращих працівників, аби вони зробили ще більше й краще.

Священна “Книга Буття” свідчить, що сам Творець всесвіту переводив свою творчу працю шість днів і в перший день лише з хаосу світило й темряву¹⁹. Президія ВПЦР з хаосу минулого життя УАПЦеркви перший рік праці в умовах легального існування мала змогу теж лише виявити світло й темряву цього життя. Хай же Божественна благодать Духа Святого, що діє з нами зараз дасть нам сили продовжити творчу працю в нашій^{2*} рідній Церкві до повного звершенства всіх членів її заповіту Основоположника Церкви Господа нашого Ісуса Христа: “Будьте звершені, як Отець Ваш Небесний”, щоб Церква наша надалі була чистою і прекрасною Невістою Христовою без жодної плями, або чого подібного.

Голова прот. Л. Юнаків: Зараз 22 години. Час пізній вже, тому обговорення заслуханих доповідів переноситься на завтра.

Засідання закривається.

Молитва

ЦДАВО України. – Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 176. – Арк. 38–46, зв.; 86–94, зв.; Спр. 177. – Арк. 163–171, зв. Копія, машинопис.

* Так в тексті.

^{2*} Одне слово викреслено.

КОМЕНТАРІ

¹ На I Всеукраїнському Соборі УАПЦ в 1921 р. і під час доповідей на засіданнях Собору 14–30 жовтня і в ухвалених Собором “Канолах” неодноразово підкреслювалося, що УАПЦ повинна будуватись на євангельських засадах, зокрема на словах Ісуса Христа: “Ви знаєте, що князі народів панують над ними, а старші правлять їми. Але проміж нас не так нехай буде. А хто у вас хоче бути старшим, нехай буде вам слугою, і хто хоче у вас бути першим, нехай буде вам рабом” (Мт. 20: 25–27). Див. докл.: *Перший Всеукраїнський Православний Церковний Собор УАПЦ 14–30 жовтня 1921 року: документи і матеріали...* – Розділ III, п. 1. – С. 378.

² Тут вжито вираз з Євангелія від Матвія в невдалому перекладі з російської мови (“мерзость запустіння”). Правильно: “Тож коли ви побачите ту «гидоту спустошення», що про неї звіщав був пророк Даниїл, на місці святому...” (Мт. 24:15).

³ Прихильники руху за автокефалію православної церкви в Україні декілька разів впродовж 1917–1921 рр. намагалися проголосити незалежний статус, чим викликали протидію з боку прихильників збереження канонічного зв'язку з Московським патріархатом, в тому числі й після створення Українського екзархату РПЦ у 1921 р. Автокефальний статус було закріплено в канолах УАПЦ 1921 р. Після утворення інших розколів всередині православної церкви в Україні, деякі з них також проголосили свою автокефалію, але значно пізніше УАПЦ.

⁴ “Ніхто двом панам служити не може, – бо одного ненавидить, а другого буде любити, або буде триматися одного, а другого знехтує. Не можете Богові служити й мамоні” (Мт. 6: 24). Слово “маммона” халдейського походження. В тексті Євангелій (Мт. 16:24; Лк. 16:9, 11, 13) воно має значення “майно”, “багатство”, “земні блага” тощо.

⁵ Правильно: “Ісус же йому відказав: «Мають нори лисиці, а гнізда – небесні пташки, Син же Людський не має ніде й голови прихилити” (Лк. 9: 58).

⁶ Тут: Афродита (рим. – Венера) – в грецькій міфології богиня кохання і краси. Як оповідає давньогрецький історик Гесіод, вона народилася з морської піни, звідси її інше ім'я – Анадіомена (“народжена з піни”).

⁷ Тут переказ цитати: “Щоб поставити її Собі славною Церквою, що не має плями чи вади, чи чогось такого, але щоб була свята й непорочна!” (Еф. 5:27).

⁸ Калинівське чудо – подія, яка трапилась поблизу с. Калинівка на Вінничині. Поблизу криниці на полі селянина Лихогляда стояв пофарбований в зелений колір чотириметровий хрест з бляшаним розп'яттям. Весною 1923 р. повз хрест проїздив червоноармієць і вистрелив з рушниці в хрест. З прострілу почала сочитись червона рідина, яка в народному загалі була потрактована як кров. Вже на другий день біля хреста почали збиратись величезні юрми людей, які загрожували самосудом представникам комісії Губвиконкому. Після арештів селян і священників сапери знесли калинівський хрест.

⁹ У т. зв. “Йосафатовій долині” на Поділлі у 1920-х рр. було здійснено масову акцію – туди було принесено і встановлено кілька тисяч великих хрестів. Оскільки встановлення радянської влади було потрактовано представниками церковних кіл як “кара за гріхи”, то й виник есхатологічний рух спокутування, який виявився у виготовленні, несенні та встановленні великих хрестів на цьому місці. Походження цієї назви в Україні має очевидно символічний характер і пов'язується з біблійною історією. В Старому Заповіті Йосафатова долина згадується тільки в книзі пророка Іоїля як місце останнього Страшного Суду над народами: “Нехай збудяться й зйдуть народи в долину Йосафатову, бо сяду Я там, щоб судити всі народи з довкілля” (Йоїл. 4:2, 12).

¹⁰ ВПЦР мала шапірограф і шклограф за № 1496, на який було надано дозвіл ДПУ за № 243. Начиння для цього апарату ВПЦР отримувала через спеціальні замовлення до крамниці “Шклограф”, де просила відпустити пляшечки з рідиною для змивання фарби,

скипідару, проявителя та “2 пучки коноплі”. Напевно, більшість віддрукованих ВПЦР текстів і брошур з’явилася на цих апаратах. Напередодні Собору шклограф було переєстровано в ДПУ за № 207 від 14 червня 1927 р., а дозвіл на купівлю витратних матеріалів для друку було надано Окрадмінвідділом ДПУ 8 серпня 1927 р. за № 61. Після II Собору 13 грудня 1927 р. ВПЦР знову зверталася до відділу політичного контролю ДПУ з проханням переєструвати шклограф і шапірограф на секретаря ВПЦР єп. Якова Чулаївського, оскільки попереднього секретаря не було переобрано до складу Президії ВПЦР // ЦДАВО України. – Ф. 3984. – Оп. 3. – Спр. 458. – Арк. 20–21.

¹¹ Богослужбові книжки – книги, які вживаються в церковній практиці і містять в собі правила та опис порядку богослужінь, а також тексти для них. Згідно з церковним уставом богослужіння дозволено відправляти тільки за відповідними книжками: 1) Службеник; Чинovníк; Часослов; Октоїх; Мінеї: Місячна Загальна, Святкова; Тріодь Пісна й Цвітна; Ірмологіон; Типікон; 2) Требник Великий і Малий, збірник молитовних співів, Правильник, Акафістник, Канонік, Місяцеслов, Молитвослов та ін.; 3) Євангеліє, Апостол, Псалтир Слідувана та Мала. Перелік богослужбових видань УАПЦ у 1920-ті рр. наводить І. Власовський. Див. *Власовський І. Нарис історії Української Православної Церкви: В 4 т. – Нью-Йорк, Бавнд Брук: Друкарня УПЦ в США, 1977. Репринтне видання. К., 1998 – Т. IV (XX ст.). – Ч. 1. – С. 212–214.* Зображення обкладинок видань 1920-х рр. див.: *Мартирологія Українських Церков: В 4-х т. – Т. I. Українська православна церква. Документи, матеріали, християнський самвидав України. – Балтимор, Торонто: Українське Видавництво “Смолоскип” ім. В. Симоненка, 1987. – С. 285.*

¹² Часослов (або молитвослов, часословець) – церковно-богослужбова книга, що містить молитви щоденних церковних служб, призначена для вжитку священників, читців і співців. Крім незмінних молитов, у Ч. є зміни піснеспіви (тропарі, кондаки), пасхалія, вказівки Церковного Уставу тощо. Назва походить від “часи” (години), частини церковних служб. Ч. був найпопулярнішою церковною книгою в давній Україні, мав багато перевидань (1617-й й ін.) та широко вживався як читанка для навчання грамоти.

¹³ Требник – церковна книга, яка містить богослужіння і моління, що виконуються для окремих осіб чи груп і не пов’язані з св. місцями та церковним календарем. Використовується для виконання чинів хрещення, миропомазання, покаяння, шлюбу, висвячення тощо. Як богослужбова книга був перекладений в IX ст. з грецької на церковно-слов’янську мову. В Українській церкві опрацьований та виданий заходами митрополита Петра Могили (1646). За період XVIII – поч. XX ст. богослужбові книги друкувалися виключно з дозволу Св. Синоду РПЦ. Тому після проголошення українізації як однієї з головних засад УАПЦ виникла потреба перекладу і друку україномовних богослужбових книг. Митрополит УАПЦ Василь Липківський до своєї висвяти входив до складу Перекладової комісії ВПЦР з 1919 р. і здійснив багато перекладів.

¹⁴ Псалтир (грец. psaltirion – “книга псалмів”) – 1) одна з книг Біблії (Старого Завіту), що складається з 150 ліричних пісень-псалмів. Традиція приписує П. царю Давиду, але в тексті П. є вказівка на те, що йому належить лише 71 псалом (71:20). До царського періоду відноситься не більше 9 псалмів. Нові псалми включалися до П. впритул до канонізації Старого Завіту. В Септуагінті крім псалмів, що містилися в єврейському тексті, є один додатковий. Деякі псалми включені в ритуальні християнські та іудейські богослужіння. Широко вживається в богослужіннях християнських церков (також української); для цього поділений на розділи (20 кафізм). Текст П. був у числі найдавніших перекладів на слов’янську мову за часів св. Кирила і Мефодія й поширився в Україні відразу після прийняття християнства. Дуже рано став тут відомий П. з тлумаченням (“толковий”) неясних місць та викладами, звичайно проти юдаїзму. З П. в давнину ворожили, і текст т. зв. “гадательного” П., у якому до кожного псалма було пояснення, був знаний уже в 11 ст.

Як популярна книжка, П. був у числі найстарших білорусько-українських видань. П. віками уживали як шкільний підручник, читали над померлими та хворими. Цитати з П. зустрічаються в українській літературі від 11 ст. Перекладали П. на українську мову І. Пулюй (1907, з єврейської), о. А. Бачинський (1903), о. Я. Левицький (1925), М. Кобрик (1936, 1941), митрополит Іларіон (1962), о. І. Хоменко (1963) та ін.; 2) староеврейський струнний музичний інструмент, різновид єгипетської арфи.

¹⁵ На головних редакторів церковних часописів НКВС вимагало призначати тільки “певних фізичних осіб, яким довіряє радянська влада”, як вказано в листі завідуючого відділом по відокремленню церкви від держави Івана Сухоплюєва до Управління у справах друку від 27 січня 1923 р. Тому влада не дозволяла видавати часопис УАПЦ “Церква і Життя”, поки на чолі редакції стояв митрополит Василь Липківський. Замість нього головним редактором було призначено архієпископа Харківського Івана Павловського.

¹⁶ Привітання, яке співається архиєреєві: “Іс полла еті деспота!”. Див. примітку № 13 до стенограми від 17 жовтня 1927 р. – стор. 144.

¹⁷ Консисторія духовна (лат. *consistorium* – “зібрання, спів присутність”) – орган церковного управління при єпархіальному архиєреєві в Російській Церкві (з 1744 р.). Консисторія вела адміністративні, судові, загальноцерковні, майнові, освітні та ін. справи єпархії. На чолі стояв секретар, підпорядкований обер-прокурору Св. Синода. Київська духовна консисторія також підпорядковувалась Св. Синоду. Її діяльність було припинено наказом комісара по ліквідації колишнього Міністерства культів Г. Мазуркевичем від 27 лютого 1919 р за № 10. Приміщення консисторії по вул. Володимирській 24 було націоналізовано радянською владою весною 1919 р. На першому поверсі у квартирі колишнього секретаря консисторії розмістилася Київська єпархіальна рада та мешкали службовці консисторії. Другий поверх займав Вчений сільськогосподарський комітет та архів консисторії. До того ж там розміщувалась канцелярія ВПЦР, комунальні квартири.

¹⁸ Тут символічно згадуються ті апостоли, яких покликав Ісус Христос на початку свого служіння. В Євангелії від Матвія згадуються брати Симон (Петро) та Андрій, які закидали невода в Галілейське море “бо рибалки були”, яких покликав Христос: “Ідіть за Мною, – Я зроблю вас ловцями людей” (Мт. 4:18–19). Там само лагодили невод в човні два інших брата – Зеведеєві сини Яков та Іван, які також покинули “човна та батька свого, – та й пішли вслід за Ним” (Мт. 4:21–22).

¹⁹ Див. 1 М. (“Книга Буття”), Глава 1.

Стенограма ранкового засідання

22 жовтня 1927 р.

Шостий день

Молитва

Головує В. М. Чехівський.

Голова – В. М. Чехівський: Маю позачергову заяву. Вчора було викликано до Уряду голову й 2-х членів Президії Собору й зауважено, що ухвала Собору про надання о. Митрополіту В. Липківському, титулу, має в собі характер демонстративний; ця ухвала розцінюється Урядом, як солідарність з вчинками о. Митрополіта й, доки вона залишається в силі, – доти засідання Собору для розгляду програми його продовжуватись не можуть. Мотив зауваги той, що пропозицію про титул о. Митрополіта було демонстративно бр. Гриценком поза чергою дня.

Якби ця ухвала пройшла в загальному порядку, то не було б демонстрації, бо тоді справа сама розв'язалась би механічно, без виділення особи о. В. Липківського. У делегації не було під руками журналу “Вісті” ч. 4 де надруковано проект наказу про єпископське служіння¹, й через це делегація, з'ясувавши, що залишення титулу не є демонстративний вчинок, а церковна традиція, просила дозволу ще прийти до Уряду в цій справі. При другому завітанні було приведено цілий ряд історичних даних щодо залишення титулу Митрополіта.

Уряд зауважив, що хоча це є церковна традиція й по суті ухвали Собору він не заперечує, але сама форма виділення цієї справи – неприпустима; бо ця справа могла вирішитися, коли буде ствердження наказів; отже, щоб не було ніяких непорозумінь ми повинні цю справу зараз з'ясувати й цю ухвалу скасувати, бо до того часу, поки Собор цього не зробить, вирішення інших питань не буде дозволено.

Ми ухвалили залишити за Найпоч. о. В. Липківським титул: митрополіта й архієпископа, а по наказу останнього додатку немає; – отже ствердження наказу дасть таку форму, де за о. Василем залишається лише назва: митрополіт; а коли він займе єпископську катедру, – то йому надається й назва єпископа тієї округи, де він буде виконувати своє єпископське служіння.

Беру приклад Молдавлохського митрополіта Гавриїла², що з відходом від митрополітанського служіння залишив за собою титул митрополіта, а потім, коли переїхав в Росію, назвався митрополітом Новгородським, Катеринославським і т. ін. Назва: митрополіт і архієпіскоп, безумовно, недоцільна, як недоцільно казати: священник-протоієрей, єпископ-архієпіскоп і митрополіт; мусить залишитися лише остання назва – митрополіт. Отже перед нами задача – скасувати титул архієпіскопа, справа ясна, обговорення її вважаю зайвим і тому ставлю на голосування: “хто за те, щоб залишити за о. В. Липківським титул митрополіта, а титул архієпіскопа відкинути” [?]

Собор значною більшістю ухвалює відкинути титул архієпіскопа, залишивши титул митрополіта.

Голова – В. М. Чехівський: Президія Собору й ВПЦРади ухвалила приступити до розв’язання тих питань, які потрібно Собору перевести при найбільшій кількості членів, а саме – до виборів нового митрополіта і Президії ВПЦРади. Пропонується сьогодні обрати митрополіта, а у вівторок Президію ВПЦРади. Приймаючи до уваги, що порядок обрання митрополіта, передбачений наказом, пропоную дебати по IV розд. перенести надалі, а зараз ухвалити накази в цілому, а додатки й поправки до наказів можна буде зробити після виборів. Це часу багато не займе, члени знають зміст наказів і тому зачитувати їх на мою думку не потрібно. Чи угодно Собору прийняти такий порядок: а) ствердити Накази³ в цілому й б) перейти до обрання митрополіта й керівничих органів [?]

Сп. П. Ромоданів: Вношу корективу в пропозицію Голови Собору В. М. Чехівського, ухвала Президії* Собору була така: обрати о. Митрополіта й органи керівництва, що ж до проекту наказів, то ухвали Президії про їх ствердження не було.

Голова – В. М. Чехівський пояснює, що дійсно вчора не було цієї ухвали, але сьогодні мною персонально зроблено це внесення й я пропоную обговорити порядок дня, воля Собору прийняти чи відхилити мою пропозицію.

Сп. П. Ромоданів: Цілком солідаризуюся з потребою обрання митрополіта й визначення складу Органів Церковного керівництва, але хочу зараз зупинитися на пропозиції про ствердження наказів в цілому; хоч тут і казали: “хай краще буде анархія, аби не було монархії”, але за спостереженням Президії ВПЦР, з чистим сумлінням не “антихриста”, а християніна, кажу: основні правила керівництва річ надзвичайно важлива. Огляньтеся на минуле. Коли вам треба було упорядкувати життя УАПЦ, чи було на що спертися. Чи мали ви будь-які норми, правила, закони [?] Нічого, крім одної св. Євангелії...^{2*}

Голова – В. М. Чехівський: Ближче до порядку.

Сп. П. Ромоданів (продовжує): З практики життя нам потрібні основні церковні правила. При читанні проектів цих правил були заперечення. Маю сміливість сказати, що, хоча вони надруковані, але не аналізовані й тому приймати їх огульно, без обговорення – це брати на себе велику відповідальність. Без аналізу [с]тверджувати їх я не визнаю можливим у цей день.

* Одне слово закреслено.

^{2*} Крапки в тексті.

Бр. Голинченко (Білоцерк[івська] округа): Треба обговорити вибори всіх членів керівних органів, бо це питання велике.

Голова – В. М. Чехівський: Обговорювати кандидатури будемо потім, а з початку треба вирішити, чи будемо сьогодні окремо розглядувати* справу з проектом Наказів, чи відкладемо [?]

Єп. П. Ромоданів: Чи технічно це можливо [?] Я пропоную перше ствердити Накази.

Голова – В. М. Чехівський: Накази є, їх всі знають, можна їх ствердити цілком і це часу багато не займе, – отже я запитую: “чи будемо ми зараз обмірковувати справу з Наказами” [?]

З мисля: “Кому були розіслані ці Накази [?]”.

Єп. П. Ромоданів: Накази, яко проект, було надруковано в додатку “Вісті”⁴ при журналі “Церква й Життя”⁵, що розсилається переплатникам.

Архієп. Н. Шараївський: Святий Соборе [!] Чи є нагальна потреба затверджувати накази до вирішення інших питань^{2*} [?] Коли перший раз обірали митрополіта, ніякого наказу не було. Наказ треба ствердити, але для сьогоднішньої справи це питання не є невідкладним.

Голова – В. М. Чехівський: А як же ми будемо провадити вибори без Наказу [?]

Архієп. К. Кротевич: У нас є загальні правила, чи маємо ми право виділити з Наказів те місце, що стосується до справи обрання митрополіта й в цій лише частині ствердити Наказ, бо, коли ми приймемо весь наказ, то ще питання, чи ми маємо право порушити принцип наказу.

Голова – В. М. Чехівський: Слово взято для запитання, а зроблено внесення.

Прот. С. Сосновський (Київськ[а] окр[уга]): Перше, що мене здивувало, що ми скомкуємо* порядок. В даний момент я не бачу серйозних мотивів для цього. Ми повинні вперед обґрунтувати всяку справу. Ось і вчора ми внесли ухвалу, а сьогодні касуємо її. Є у нас справа з обранням митрополіта, давайте ми обміркуємо її. Собор мусить жертвувати днем, бо не робить нічого легковажно. Пропоную обміркувати Наказ, обібрати Президію ВПЦР, а потім уже й митрополіта.

Єп. П. Ромоданів: Мій одностудець викликає пояснення. Митрополіта треба обібрати перш за все. Президія Собору брала на увагу настрої маси. Людність зараз потребує заспокоєння. До того ще є мотив і матеріальний – “Нам сужденны благие порывы, а свершить их не дано”⁶. Дехто каже: “коштів тільки на квиток”. Президія ВПЦР примушена давати членам Собору безкоштовно обіди. Отже, питання про обрання Митрополіта мусить бути вирішено першим, питання це гостре, хотілось би, щоб людність була заспокоєна. Ось чому треба держатися не тієї черги, що на папері, а тієї, яку дає життя.

* Так в тексті.

^{2*} Одне слово закреслено.

Всеч. о. Нестор Шараївський*: Дорогі браття [!] Я все ж таки вертаюсь до цього питання з других мотивів. Справа дуже серйозна і Собору треба поставитись дуже обережно. Стверджувати накази не потрібно. Ми можемо наказ для цього виробити зараз: чи відкрито, чи закрито голосувати; – чи 2/3 голосів, чи абсолютна більшість і т. ін.

Голова – В. М. Чехівський: Поступило внесення переобрати і заступника Митрополіта.

Єпископ В. Дахівник [-Дахівський]: Звертаю увагу Собору на те, що коли ми приступимо до обговорення наказів, то до виборів Митрополіта залишиться 50 членів Собору, а їх зараз 200.

Бр. Галета: Ствердити наказ не читавши, – в сумнів^{2*}. Перше ніж затвердити, треба прочитати.

Свящ. Колесник: Пропоную поставити на голосування пропозицію Голови Президії ВПЦРади.

Голова – В. М. Чехівський: Поступило внесення припинити запис промовців. Пропозиція приймається.

Прот. В. Левицький ([м.] Сміла): Зачитувати Накази, переобрання Митрополіта і ВПЦР ґрунтується на технічних мотивах, але в проектах наказів є дефекти ідеологічні. Собор цього не знає і буде голосувати в темну^{2*}. Треба негайно приступити до обрання Митрополіта і Президії ВПЦР, а коли буде потреба – звертатися і до Наказів.

Єп. О. Червинський: Справа обрання Митрополіта важлива, треба це зробити зараз і всіх заспокоїти. Я не згоден з Всеч. о. Нестором, що ми повинні діяти на підставі одного натхнення. Вчора ми чули тут про анархію, а 6 років хіба ми не діяли по натхненню [?] Собор повинен сам себе пізнати, щоб не сказали, що ми живем анархично.

Голова В. М. Чехівський: Є пропозиція: пакти Наказу, що стосуються до обрання Митрополіта, розглянути зараз. Вважаю потрібним зробити де які пояснення в цій справі, а саме: Державним Законом 1923 р. зроблено закриті голосування в приватних громадах, до яких належить і церковна організація.

Ще зауважую, що Урядом дана принципова згода на переобрання Президії ВПЦР, але формально справа ще не скінчена. Отже ми переходимо до порядку, на який маємо право. Є такі пропозиції: а) прийняти наказ в цілому, без зачитання; б) Зачитувати весь проект наказу і поступово його ухвалювати; в) окремо зачитати й ствердити пакти щодо виборів Митрополіта і керуючих органів; г) не торкаючись зовсім наказу, дати тільки вказівки для даного [мо]менту (всеч. о. П. Ромоданів).

Більшістю голосів^{3*} приймається третя пропозиція: зачитати й ствердити пакти, щодо виборів о. Митрополіта й керуючих органів.

* Продовження стенограми надруковано на іншій машинці і знову прізвища надруковані великими літерами.

^{2*} Так в тексті.

^{3*} Два слова надруковані замість витертих гумкою.

Голова В. М. Чехівський: Є ще внесення – поставити зараз справу і про перевибори Заступника о. Митрополіта.

Архієп. Ф. Сергієв: Ця справа нічим не викликається.

Всеч. П. Ромоданів: Потреба обрати Митрополіта є, що ж до справи з переобранням заступника Митрополіта, то з формального боку я ставлю заперечіння, бо вона нічим не обгрунтована.

Свящ. Забота ([м.] Ніжин і Глухів[ська] окр[уга]): Собор не держиться черги дня, а робить те, що вимагає життя. Життям вимагається поставити питання і про перевибори заступника Митрополіта.

Єпископ П. Ромоданів: З формального боку нема підстав для перевиборів Заступника Митрополіта. Вимог життя для цього нема і не було. Щодо обрання Президії, то ясно, що вона обирається на рік і мусить бути переобрана.

Священник Кур'ян (Білоцерк[івська] окр[уга]): Життя показало, що заступник Митрополіта (*голоса “досить”...**). Недавно Всеч. о. Нестір [Ша-раївський] сам сказав, що він безсильний керувати; отже треба переобрати.

Брат Галета: Побожні члени Святого Собору [!] Питання про всеч. о. НЕ-СТОРА не вимагається життям. Може всеч. о. Нестора Собор вибере Митрополитом, тоді буде потреба обібрати^{2*} заступника.

Голова В. М. Чехівський: Є ще 2 промовці, хто за те, щоб їх вислухати і припинити цю справу [?] Собор ухвалює припинити обговорення заслухавши ще двох промовців.

Свящ. Романенко (Київськ[а] окр[уга]): Ми затягуємо справу, а треба скоротити час.

Свящ. Бранько (Бердич[івська] окр[уга]): Коли у нас буде новий Митрополит, то для звязку з минулим нам потрібно зберегти заступника його всеч. о. Нестора.

Голова В. М. Чехівський: Після обрання Митрополіта поставимо на обговорення справу про його заступника.

Всеч. о. Ф. Сергієв: Чи маємо ми право з юридичного боку на перевибори. На мою думку по канонам заступник Митрополіта обирається пожиттєнно^{2*}, як і Митрополит.

Голова В. М. Чехівський: Хто за те, щоб після обрання Митрополіта було поставлено справу про переобрання заступника Митрополіта [?] Більшістю 143 [делегати], “проти” – 34, при 14, що утрималися, пропозиція приймається.

Голова В. М. Чехівський: На порядку дня стоїть справа про обрання Митрополіта Київського і всієї України. Вами ухвалено розглянути пакти наказу, що стосуються до обрання Митрополіта. Слово дають Всеч. о. К. Кротевичу для зачитання цих пактів наказу.

Архієп. К. Кротевич (*читає*): Наказ Церковним Соборам УАПЦеркви. Розд. II. Всеукр[аїнський] Прав[ославний] Церк[овний] Собор. Пакт 34: “Коли на Соборі виникає питання про обрання Митрополіта, то ці вибори переводять-

* Крапки в тексті.

^{2*} Так в тексті.

ся закритим голосуванням*»; спочатку записками називаються кандидати, потім тих кандидатів, що виявляють згоду на голосування, обговорюють в їх відсутності і записками, чи іншим закритим способом, обирають”.

(Продовження засідання 22 жовтня)

Голова В. М. Чехівський: Як я вже раніш з’ясував, спосіб тайного голосування не може бути припущений, тому прошу перш ніж голосувати цей 34 пакт, зачитати його з поправкою в такій редакції: “Коли на Соборі виникає питання про обрання Митрополита, то ці вибори переводяться так: спочатку записками називають кандидатів, потім тих кандидатів, що виявляють згоду на голосування, обговорюють в їх відсутності й записками, чи іншим способом обирають.

ПРИМІТКА^{2*}: Кандидатом може бути чи священнослужитель, чи вірний, що здобув собі пошану попереднім служінням церкви”.

Голова В. М. Чехівський: Цей пакт з поправкою і приміткою до нього приймається.

Більшістю голосів 34 пакт з приміткою до нього стверджується в останній редакції.

Архієп. К. Кротевич *(читає):*

п. 35. “За обраного визнається той, що одержав не менше 2/3 голосів присутніх членів Собору”.

п. 36. “Коли ні один кандидат цієї кількості не збере, то вибори переносяться на наступний день, коли ж і тоді не буде такої більшості, то тоді вважається за обраного той, хто одержить абсолютну більшість.

1. **ПРИМІТКА^{2*}:** Коли декілька кандидатів на підставі п.п. 35, 36 одержать рівну кількість голосів, то тоді вони тягнуть жеребки.

2. **ПРИМІТКА^{2*}:** Коли обраний не Єпископ, він на Соборі ж і висвячується”.

Голова В. М. Чехівський дає пояснення про абсолютну більшість: це значить – хто одержить не менше половини голосів всіх присутніх на Соборі.

Протоієрей о. Л. Юнаков: Треба встановити точно кількість членів Собору.

Голова В. М. Чехівський: Всі пакти наказу, що до виборів Митрополита заслухані. Хто має запитання [?]

Прот. Сосновський (Київ[ська] окр[уга]): Щодо п. 36 пропоную таку редакцію: коли Митрополита більшість не обере, то залишити Церкву, на деякий час без Митрополита.

Голова В. М. Чехівський: Це не припустимо, бо Церква без духовного керівника бути не може, а по друге може бути розцінено, як скрите продовження Митрополитанства найп. о. В. Липківського.

Угодно Собору ствердити п. 35 і 36 з примітками до нього, в тій редакції, яку зачитано [?]

Більшістю значною п. п. 35 і 36 з примітками до нього приймаються.

Прот. Басовол (Вин[ицька] окр[уга]): Пропоную вибори Митрополита

* Ці слова підкреслено в тексті.

^{2*} Надруковано великими літерами і підкреслено.

перевести персональним голосуванням; цей метод має наша практика так було на 1-му Соборі.

Свящ. Кур'ян (Білоцерк[івська] окр[уга]): Шановний Собор [!] Це займе зайвий час, краще голосувати картками.

Архієп Ів[ан] Павловський: Чи кожного із* намічених кандидатів голосувати поіменно [?]

Голова В. М. Чехівський: Всі члени Собору по черзі підходять до столу Президії і називають одного кандидата; для кожного кандидата дається лист. Хто з названих кандидатів одержить більшість, той голосується першим, далі голосується другий, що одержав менше голосів.

Архієп. Ів. Павловський: Пропоную, щоб кожен член Собору подав записку зазначивши в ній ім'я одного кандидата і свій підпис, або чергу своєї картки.

Архієп. Ф. Сергієв: Вношу такий порядок назви кандидатів: Президія викликає по списку членів Собору, які називають кандидата, а секретаріят відмічає в списку названого кандидата, кількість поданих за нього голосів.

Всеч. о. Ромоданів: Внесення всеч. о. Федосія може викликати підозріння, отже я пропоную і намічення кандидатів провести подачою^{2*} записок, бо треба мати на увазі психологічний мент; в такій кількості членів Собору може бути так, що коли один скаже "а", то й другий скаже "а", хоч і хотів би сказати "б".

Свящ. П. Романенко (Київськ[а] окр[уга]) пропонує після підрахування поданих записок, і з'ясування кандидатур зробити перерву.

Голова В. М. Чехівський: Більшість висловилося^{3*} за такий порядок кожен делегат намічає запискою одного тільки кандидата, коли всі подадуть записки; проводиться голосування; пропозиція називати устно кандидатів відкидається.

Є такі пропозиції: а) після перерви записки подавати в присутності всіх; б) обізнати представників від Собору для відібрання записок; відбирають записки рахівники, підраховує секретаріят при участі Голови Мандатної Комісії. Ставлю на голосування ці пропозиції в порядку їх внесення.

Собором приймається остання (третя) пропозиція.

Свящ. Савченко: Чи можна називати кандидатом відсутнього на Соборі [?]

Голова В. М. Чехівський: Ні не можна, бо треба запитати його згоди. Представник Харкова бр. І. С. Гарашенко має прочитати доповідь "Про загальні оснбови праці Єпископів і Митрополіта". Коли буде угодно Собору заслухати цю доповідь, до перерви чи після перерви [?]

Собор ухвалює зробити перерву на 15 хвилин і після перерви, поки секретаріят буде підраховувати записки, заслухати доповідь бр. Гарашенка.

О 13 год. об'являється перерва на 15 хвилин.

Після перерви головує В. М. Чехівський.

Голова Мандатної Комісії Єп. К. Бей: На Соборі 223 члена.

* Закреслено "членів".

^{2*} Так в тексті.

^{3*} Надруковано зверху замість викресленого слова.

Голова ВПЦР Єп. П. Ромоданів: Не з'ясовано ще питання, чи має право кандидат відмовлятися, чи воля Собору буде для нього абсолютною.

Голова Собору В. М. Чехівський: В цій справі поступило таке внесення, щоб кандидат, який одержить більшість голосів, не відмовлявся від виставлення кандидатури.

Прот. Ф. Хороший: А коли причина незалежна від нього [?]

Голова В. М. Чехівський: Це не моє внесення, а тому я не можу дати вам відповіді.

Прот. С. Босовол (Виниц[ка] окр[уга]): Це моє внесення. Я відкидаю запитання і тим, у кого будуть незалежні від них обставини для відмовлення, але чи можна відмовлятися по своїм високим міркуванням. Історія знає випадки, коли Церква вибрала а обранець відмовлявся і в порядку церковної дисципліни приймав служіння. На мою думку ніхто не має права відмовлятися по своїм власним міркуванням.

Архієп. [Й.] Оксіюк: Мені здається і такий блискуче предложений внесок не матиме практичних наслідків. Служіння в Церкві залежить від волі Церкви, але вирішити, чи здатний для служіння, може тільки той, кого обирають. Коли голос Собору – Голос Божий, то голос совісті – не є голос Божий.

Прот. [С.] Босовол: Ніхто сам своїх здібностей* не може оцінити і сам собі судьєю людина бути не може. Сила Св. Духа зійде на нашого обранця; благодать Божа і в немощах діє.

Голова Собору В. М. Чехівський: Голос совісті – голос Божий, але пізнати той голос людина може далеко слабше, ніж Собор і Церква. Через те аргументація така щира і глибока, яку дав Всеч. о. Йос[ип] Оксіюк, не відповідає справі, – бо голос совісті Церкви – вище голосу совісті кожного. В даний [мо]мент, треба сказати: ніхто не може відмовлятися, коли він почує голос Церкви. Ми повинні стати на молитву перед Христом, бо і Він є присутній тут.

Всі встають і співають молитву: “Царю Небесний”.

Голова В. М. Чехівський: Прошу рахівників зібрати записки, а всіх додержувати спокій*. Поступило внесення запросити на Собор Найпоч. о. Митрополита В. Липківського.

Пропозиція приймається і Собор уповноважує Всеч. о. М. Борецького свящ. Маняко, і бр. Галету запросити на собор о. Митрополита В. Липківського.

Голова В. М. Чехівський: Одержано повідомлення Адмін[істративного] Відділу від 22/Х за Ч. 4 (20848) про дозвіл на переобрання Президії ВПЦРади. Коли угодно, будемо переобірати Президії ВПЦРади. Коли угодно, будемо переобірати, чи у вівторок, чи в понеділок. Більшістю ухвалюється перевести переобрання Президії ВПЦРади в понеділок (24 жовтня).

Голова В. М. Чехівський: Угодно Собору заслухати доповідь бр. І. С. Гаращенко, поки Секретаріят буде підраховувати кандидатів.

Голоса з місць: *“Просимо, просимо”.*

* Так в тексті.

Доповідач бр. І. С. Гаращенко: Мені доручено справу, яку не мені належало б розглядати, але що зміг, те й зробив. Читає доповідь “Про загальні основи праці Єпископів і Митрополита. Єпископ, як особа, в нашій Церкві”.

Єпископ мусить бути таким, яким описує його апостол Павло в посланні до Тимофія, де він говорить: “Єпископ має бути: бездоганим, чоловіком однієї жінки, тверезим, чистим незайманим, побожним, чесним, страннолюбцем, учителем життя, не п’яниця, не забіяка, не заздрий, не сребролюбець, добре впорядковуючий своє господарство, дітей маючи в послушенстві з усією чистотою, бо хто не вміє порядкувати у себе в господі, то як же він корисно може послужити церкві Божій”⁷. До цього додати більше нічого.

Єпископ, як священнодіяч. В наш час, коли серед людей до віри та релігії панує байдужість, а то й ворожість, всяка прилюдна відправа служб Божих, потребує від священнодіяча взагалі, а від Єпископа зокрема, великого духовного напруження*. Присутніх буває багато але віруючих дуже мало, більше або цікавлюючихся*, або критікуючих*; тоді Єпископу треба світити перед людьми світом душі своєї* “щоб вони бачили добрі діла його і прославляти Отця Небесного” (Мф. V – 16)⁸.

Бо, дійсно, під час служб Божих в наших Церквах, в серцях людей творяться великі зміни, і з невіруючих робляться віруючими, переконуючись в правдивості божественних заповітів, які натхненно виголошуються й виконуються Єпископом, і навпаки, у віруючих охолоджуються серця через офіційне виконання служб Божих.

Єпископ як духовно-навчатель. Великий обов’язок покладають на себе Єпископи, навчаючи громаду вірних духовному життю. Та в цій галузі²* на превеликий жаль найбільше хиб у наших духовних керівників. З великого моря і безодних глибин мудрости святого письма, яке лише одно й повинно бути підвалиною навчання, використовується найменша частина його. А найбільшу увагу звертається на мальовничий підхід до цієї мудрости, яку вони хочуть пристосувати до сучасного життя. Які чудові нариси, історичні, психологічні і інші іноді змальовуються навчателем, які в уяві слухачів молящися цілком затуляють саму суть навчання; добре коли промова не довго затягається*, то хоч на короткий час у пам’яті їхньої залишається основна думка, а коли промова затягається*, то окрім утоми такі мальовничі підходи, не дають змоги вибрати суть навчання, зупинитися на цій суті, пережити її, щоб підпорядкувати себе і стати кращим. Голосне: “дякую”, яке забезпечує кінець промови, не завжди свідчить про задоволення духовне.

А ще більший різнобой* в самій ідеології навчання. Слухаючи уважно багатьох проповідників, трудно буває знайти двох, які на одну Євангельську тему вклали* б однакову ідеологію. Один Єпископ проповідує Христа–Фарарра⁹, другий Христа–Ренана¹⁰, третій Христа–Штрауса¹¹, і т. ін. Один Церкву розуміє, як скарбницю благодатного життя, другий, як об’єкт, в який можна вкладати свої безсистемні думки*, а третій іще інакше.

* Так в тексті.

²* Кілька слів викреслено.

Звичайно і таке навчання робить величезне діло, розвиваючи розум слухачів, поширюючи їх досвід та свідомість, і на початку існування нашої Церкви було навіть корисно. Але тепер, цьому можна зробити підрахунки і сказати: Що* таким розумовим та мальовничим підходом з боку Єпископа-навчателю естетично-розумового приємника слухача Церкви Христової на землі збудувати не можна*.

Потрібні інші методи. Ці методи чудово змалює св. Іван Золотовустий¹² на сторінках 687, 688 XI тому в толкованні на перше послання єп. Павла до Тимофія, яким має бути Єпископ навчатель, там говориться: “А тому будемо жити^{2*} так, щоб не ганьбилось ім'я Боже, не будемо ганятися за людською славою, і не поводитись так, щоб про нас ішла між люде недобра слава”.

Будемо дбати, щоб ні хилитись ні в той ні в другий бік, бо в цьому сказано: “Виявляєтесь, як світила серед миру” (Пілип. П–15)¹³. На те ж Він нас і поставив щоб ми були подібні до світил, щоб ми зробилися учителями других, щоб ми були дріжжами, щоб ми поводитися, як янголи з людьми. Як мужі з малими дітьми, як духовні з людьми душевними, щоб і ті мали користь, щоб ми зробилися і принесли багатий урожай. Непотрібні були б слова, коли б життя наше так сяяло, непотрібні були б навчання, коли б ми творили діла любови, ніхто не залишився б невірним, коли б ми були дійсно християнами, коли б ми виконували заповіді Христові. Коли б ми спокійно переносили образи й насильства, коли б нас докоряли, а ми благословляли, коли б за образи платили добром, то ніхто не був би таким дикуном, щоб не став віруючим чоловіком, коли б так всі Єпископи вели себе.

Покажу приклад. Один був [апостол] Павло, а скільки пригорнув до себе людей¹⁴. Коли б ми усі були такі, то увесь світ пригорнувся б до нас. Ученики дивляться на добрі вчинки наставників і коли бачуть*, що й ми того ж бажаємо, що й вони, себ-то слави, шаноби*, влади, то як вони можуть шанувати християнство.

Коли вони бачуть* життя ганебне, другії земні бачуть, що ми також любимо гроші, коли не більше, боїмося смерти, боїмося бідности, в нещасті також ремствуєм, мучимося сребролюбством, дбаємо, щоб не прогавити доброї нагоди. То ради чого вони стануть віруючими [?] Ради знаменій*. Ради любови*. Але її й сліду немає. От через що ми дамо відчит не лише за свої гріхи, а за загибель других людей. То хоч тепер давайте встанемо, будемо бадьорими, покажемо на землі праведне життя і станемо творити діла правди і любови. От такі методи пропонує св. Іван Золотоуст, і коли Єпископство нашої Української Церкви хоче показати праведне життя на Україні, воно мусить ці слова глибоко заховати в серці своєму і мати їх як провідний стовп* в навчанні громади й віруючих.

Єпископ, як Слуга Христа. – Єпископ є перший слуга Христа. Служити ж Богові тоді лише можна, коли є повнота віри. Віра ж не є щось невиразне: це не

* Так в тексті.

^{2*} Підкреслено в тексті.

філософічні міркування, не насолода красою, не невизначні теорії листки*. Вона полягає на чотирьох цілком ясних підвалинах: Бог – осята – Чудо – Молитва. Дійсне існування Боже, що дарує Осяту – Осята* дається людям через Чудо, яке перетворює людину, роблячи його достойним служителем Бога; єдиний шлях до Нього є Молитва. Молитва охоплює всі можливі форми служіння Єпископа, внутрішнє звертання до Бога, як і всі вияви зовнішнього культу, в руках, словах і інших формах, Молитвою є також проповідь, та всі форми діяльності його навіть по організації, задля справи служіння віри. Молитва охоплює всі боки його життя та діяльності – сутність молитви; зосередження в кожний даний момент на прагненні до осяти. Виявлення його молитви, не є зовнішня обстановка, а всією існотою* своєю віддання на служіння Богові. Молитва – життя – Життя – Молитва.

Єпископ, як слуга Церкви. Маючи віру в Бога, являючись носителем Осяти, творячи діла життя свого в світлі Божественного Дня Єпископу легше буде передати віруючим ті великі дари, які має сам, і яких віруючий Український нарід так тяжко шукає, часто звертаючись не туди, де їх можна знайти, але він їх шукає уперто, бо вложена в його душі Божественна сила на дає йому спокою на тяжкому шляху життя, на якому він не баче* радісного проміню, який би осяяв і заспокоїв його душу. І стомлена душа віруючого народу побачила в Українській Автокефальній Церкві той Божественний промінь, по якому тужила і якого шукала увесь час.

І на душі Єпископа, як Церковного провідника, лежить тяжкий і радісний обов'язок збирати уже готові духовні жниви в Єдину Святу соборну Апостольську Церкву і повести її до Христа по радісному шляху віри і надії на спасіння людей. Це єдине завдання Єпископа, злити свою душу з душею віруючого брата, допомогти йому могутнім словом духовної втіхи, підвести його очі до вічності, заохотити других до творення добрих діл, допомагаючи нужденним, створити біля себе атмосферу Милосердя, праці, а головне нести світ віри і надії і в цьому знайти свою втіху і своє служіння Церкві.

Бо зараз у нас є страшна небезпека, яка має за підвалину духовну темряву священства, егоїзм і все те, що з цього виті[ка]є і Єпископу потрібно скупчити свої сили на тих обов'язках, які він добровільно наклав на себе, приймаючи посвяту.

Голова В. М. Чехівський: Я хочу фіксувати, що робить наша Укр[аїнська] Церква. Бр. І. С. Гаращенко не має дипломської освіти, але дав нам надзвичайно цінну доповідь, яку ми зараз вислухали. Хай же живе народня творчість; хай живе наша Церква, що уловляє таких людей. Поступило зауваження, чому я не зазначив доповідачу, що бути невіруючим ще не значить бути “дикуном”. Погоджуюся, що це був не зовсім точний вираз, але це переклад слів Івана Золотоустого, а не думка доповідача. Прошу секретаріат оголосити наслідки голосування.

Прот. Х. Говядовський: На Соборі зараз 228 делегатів; записок одержано 226: Всеч. о. К. Малюшкевич одержав 97 голосів; о. І. Оксіюк – “90” [го-

* Так в тексті.

лосів]; прот. Л. Юнаков – “26” [голосів]; брат В. М. Чехівський – “5” [голосів]; Всеч. о. Н. Шараївський – “3” голоса; о. М. Борецький – “3” [голоса]; о. В. Самборський – “1” голос; о. Ф. Сергієв – “1” [голос].

Голова В. М. Чехівський: Переходимо до запитання згоди. Прошу всеч. о. Костянтина дати згоду бути Вищим Духовним керівником Укр[аїнської] Церкви, що потребує зараз творчості й лагідних рук, просимо дати свою згоду.

Всеч. о. К. Малюшквич: Не вперше браття, приходиться бути мені в такому складному оточенні. В таких же персональних обставинах ставав я священником і коли давав згоду, то казав, що не зроблю більше зла, як зробив би другий. Це мотив негативний. Дати щось більше зараз я не можу. Служити Церкві – не відмовляюсь, але не Митрополитом; не хочу і не можу відступити від цього свого слова що до оцінки, то кожен може себе оцінити. Воля Божа не діє примусово. Коли немає волі чоловіка, то немає і Божої волі. Не можу дати своєї згоди.

Голова В. М. Чехівський: Що торкається обітниць перед Уманською Церквою, то в історії ми маємо подібні прецеденти. Були обіти монашества, які вимагали не виступати на керівництво, але потім відступали від них (напр. Іван Золотоуст і др.) Є вища воля над волею окремої людини. І в данному разі воля однієї людини не повинна бути вище волі Собору. Є внесення просити всеч. о. Костянтина не відмовлятися і поставити його кандидатуру на голосування.

Архієп. Ф. Сергієв: Де дух Божий, там і свобода; ні про який примус тут не може бути і річі; отже є виявлення Духа Божого і є повна свобода. А потім пригадаймо: “Симоне* Іонне, чи любиш мене” – “Паси вівці Мої”¹⁵ – єдиною умовою для пастиря мусить бути любов; це не насильство, а виявлення вищого закону любови...

Голова В. М. Чехівський: Є така пропозиція: просити всеч. о. Костянтина поєднатися з нашою волею.

Пропозиція приймається Собором.

Голова В. М. Чехівський: Слідуючий кандидат всеч. о. Йосип Оксіюк. Ви, всеч. отче, намічені другим кандидатом в Митрополити. Просимо сказати свою добру і вільну волю і дати свою згоду на служіння Церкві.

Всеч. о. Йосип [Оксіюк]: Трудно мені зразу знайти ті слова, щоб належно висказати внутрішні свої переживання. Більше п'яти років тому назад щось подібне я переживав, коли Церква покликала мене – мирянина, людину свіцьку, на Єпископське служіння. Тоді я не знайшов в собі стільки сили, щоб перемогти волю Церкви. Але ж з того часу пройшли роки, які дали багато переживань і тепер, коли знову така ж дистанція між провінціальним Єпископом і Митрополитом, яка була й тоді між свіцькою людиною й Єпископом, то я вже маю досвід минулого, пережитого. Я так думаю, що в цей момент Господь шукає, його Він пошле на служіння. Як і колись він шукав і знайшовся великий духом Ілля пророк і сказав: “Ось я, Господи, пошли мене”¹⁶.

* Так в тексті.

Святий Собор [!] Я цього не скажу, яка не була б настирлива ваша воля. Я стою на попередній своїй думці: людина мусить мати свою внутрішню згоду. І коли я спитав свою совість, не священників своєї Церкви, а іменно своє сумління і давав відповідь Господу Богу, то ця відповідь голосу моєї совісти була негативною. Я не забуваю старої мудрости пізнати самого себе, пізнаючи себе, я ніколи не дам своєї згоди, во ім'я вищої правди, святости і чистоти Церкви. Стати зараз на чолі Церкви не дозволяє мені моя совість, яка знає внутрішній зміст моєї душі. Чи є в мене сила внутрішня і чисто фізична[?] Внутрішньої сили – заспокоїти всю Церкву, підняти тягар, який зв'язаний з станом УАПЦ, не відчуваю в собі, і ви мене не переконаєте, що у мене ця сила є, або може бути. Фізичної сили у мене теж нема, бо здоров'я моє не з видатних Лубенська Церква знає мене. З цієї наприклад катедри (*показує на катедру рукою*) я промовляти не зможу, бо головокружіння не дозволяє мені стояти високо.

Є ще один момент рішуче відвести свою кандидатуру; ви знаєте, що Єпископом я недавно всього 6-й рік. З боку зовнішнє-правного за цей час я мав великі і трудні переживання. Отже і це для мене, як чесної людини, є мотив. Отже для блага церкви і її спокою я рішуче відмовляюся і я був би не свідомим, як би цього не зробив. До всього додаю ще, що я Єпископ “на підставі примітки”¹⁷, що дозволяє висвячуватися раніш 30 років. Отже не турбуйте себе і, дорогі мої, не втрачайте часу і не розмовляйте довго про мою кандидатуру, бо я ні в якому разі згоди своєї не дам. Серед зазначених кандидатів є люде, які вже більше виявили свою працю Церкві, до них і звернімося з проханням взяти на себе цей тягар.

Голова В. М. Чехівський: Чи висловлені всеч[есним] о. Йосипом мотиви мають підстави [?]

Свящ. Колесник: Я член Лубенської Церкви і свідчу, що мотиви всеч. о. Йосипа дійсно правдиві і прошу зняти з нього цей тягар, бо коли ви покладете на нього цей тягар, то це буде злочин.

Всец. о. Ф. Сергієв: Я не те відчув в слова[х] всеч. о. Йосипа. Він каже: в свій час я не міг відмовитися; в мене є світильник і він горить і буде горіти. Отже треба світити так, як каже сумління, але ж світити зараз більше я не зможу, а з часом цей світильник зможе освітити дуже великим сяйвом.

Голова В. М. Чехівський: Справа з кандидатурою всеч. о. [Йосифа] Оксіюка з'ясована; хто за те, щоб задовольнити прохання всеч. о. Йосипа [?]

Всец. о. К. Малюшкєвич: Я заперечую таку формулювання запитання, кажу що формулювання теж накидає ту чи іншу думку.

Голова В. М. Чехівський: Хто за те, щоб закликати всеч. о. Йосипа Оксіюка поєднатися з волею Собору і не знімати своєї кандидатури [?] Більшість (“За” – 99, “проти” – 65, “утрималося” – 20) кандидатура всеч. о. Йосипа Оксіюка прийнята.

Голова В. М. Чехівський: Є внесення – припинити опрошення інших кандидатів, через незначну кількість одержаних записок; хто за це внесення [?]

Всец. о. К. Малюшкєвич: Рахую, цю пропозицію помилковою, боюся, що коли відкинемо опрошення кандидатів, то залишимося без кандидатів, отже треба шукати інших кандидатів.

Голова В. М. Чехівський: Нами ухвалено закликати кандидатів до поєднання з волею Церкви. Чи припиняється запитування згоди інших кандидатів [?] Собор більшістю (["за" –]135, "проти" – 52, при 3, що утрим[алися]) ухвалює припинити запитування згоди інших кандидатів.

Голова В. М. Чехівський: Переходимо до голосування. В зв'язку з виборами Митрополита є потреба вирядити делегацію до Державного Уряду. Завтра і сьогодні, будемо молитися, а засідання переносяться на понеділок. Є внесення продовжувати засідання – сьогодні після вечірні, але по технічним умовам це неможливо.

Архієп. Ф. Сергієв: Пропоную не виносити з храму лав і розпочати всюношну¹⁸ раніше о 5 год., тоді можна буде після всюношної* продовжувати засідання Собору.

Всеч. о. К. Малюшкєвич: Сьогодні не можна проводити збори, бо треба 1 годину після вечірні, аби приготуватись; члени Собору після служби будуть стомлені, розійдуться, а крім того треба з'ясувати справу з кандидатами на Митрополита.

Голова В. М. Чехівський: Вношу третю пропозицію: продовжувати засідання Собору завтра, після концерту, з 8 год. вечора.

Внесення це більшістю голосувавших приймається.

Всеч. о. П. Ромоданів: Сьогодні звечора служба і завтра урочиста літургія з участю духовенства – членів Собору¹⁹. Для духовної розваги завтра після повечірря відбудеться концерт хора бр. П. Г. Гончарова для заслухання кращих творів українських композиторів. Один з представників – мирян може виступити з промовою. В порядку інформації, від імени ВПЦР, довожу до відому Собору, що під час служб в Соборі священнодіячем порушено звичайні норми пристойности, що викликало [у] 4-х присутніх обурення...

Президія ВПЦРади з'ясує цю справу, а зараз звертається з проханням до всіх священнодіячів не ганьбити, не плямувати себе подібними вчинками. Така ж поведінка наших членів і в інтернаті, де духовна особа образила мирян; це неприпустимо. Ця справа буде порушена і обслідувана ВПЦР і викличе певне реагування.

Отже таким соромливим ділом примушена ВПЦРада закінчувати свою працю; вона звертається до всіх членів Собору з проханням не забувати, що ми автокефалісти – християне і не можемо миритися з аморальними виступами автокефалістів, втративших в собі почуття християнина.

Прот. Л. Юнаков: Президія Собору просить членів Собору не роз'їзжатися.

О 16-й годині Засідання припиняється.

Молитва

ЦДАВО України. – Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 176. – Арк. 95–104, зв.; Спр. 177. – Арк. 104–113, зв.; 172–181 зв. Копія, машинопис.

* Так в тексті.

КОМЕНТАРІ

¹ Доповідач має на увазі часопис “Церковні Вісті” де, очевидно, було надруковано проект наказу про єпископське служіння в УАПЦ. В опублікованій в США брошурі під п. 5 згадується проект наказу під назвою “Служіння єпископське в УАПЦ”, але самого тексту там немає. Є відомості про те, що ВПЦР друкувала накази в додатках до часопису “Церква і Життя” – “Церковних Вістях”, де їх було надруковано замість хроніки церковного життя УАПЦ. В архіві архієпископа УАПЦ (Соборноправної) Євгена Бачинського зберігся примірник “Церковних вістей” за № 2–3, червень–липень 1927 р., з якого було надруковано брошуру. На жаль поки що не віднайдено примірника “Церковних Вістей” за № 4 за 1927 р.

² *Банулеско-Бодони, Гавриїл* (1746–1821) – митрополит Київський і Галицький у 1799–1803 рр. До того був єпископом Белоградським і Бендерським. З 1792 р. – в сані митрополита з титулом екзарха Молдавії, Валахії і Бесарабії. З 10 травня 1793 р. митр. Катеринославський і Херсонеса Таврійського із збереженням титулу екзарха Молдавії, Валахії і Бесарабії. Часи управління митрополита Гавриїла співпали з централізуючою діяльністю імперського уряду, направлену до уніфікації новоприєднаних областей щойно ліквідованої Польщі з порядками Російської імперії в державному і церковному устрої. На початку 1803 р. помер митрополит Молдавський і на прохання Владика Гавриїла 21 серпня 1803 р. наказом Св. Синоду було звільнено митрополита Київського і Галицького Гавриїла за штат. З 27 березня 1808 р. він знову став екзархом Молдавії. Помер 30 березня 1821 р. Автором дослідження про життєвий шлях митрополита Гавриїла був вихованець Київської духовної академії Володимир Чехівський. Див. *Чехівський В. Київський митрополит Гаврил Банулеско-Бодони (1799–1803 гг.). – Труды Киевской Духовной Академии. – К., 1904. – № 7. – С. 355–431; № 8. – С. 490–588; № 9. – С. 65–108; № 10. – С. 238–281; Чеховский В. Киевский митрополит Гаврил Банулеско-Бодони (1799–1803 гг.). – К., 1905. – 2+306 с.*

³ Текст “Наказів” друкується нижче. Див. док. № 45 стор. 477–514.

⁴ “Накази Церковним Соборам і Радам УАПЦ” були вперше опубліковані Всеукраїнською Православною Церковною Радою в органі УАПЦ – “Церковні Вісті”, число 2–3 за червень–липень 1927 р. На оригінальному примірнику ч. 2–3-го “Українських Вістей”, що зберігся в архіві архієпископа УАПЦ Соборноправної Євгена Бачинського (Швейцарія) є друкарська помітка: “Упрліт № 1433 – 28. V. 27 р. Зам. № 859 – Тираж 2500 – Харків, Друкарня “Інвалід–Друкар”.

⁵ “Церква й Життя” – часопис УАПЦ, видання якого довго домагалася ВПЦР, але не отримувала дозволу від влади. Вийшло друком тільки 8 чисел у 1927–1928 рр. цього журналу невеликим форматом. В часописі публікувались біжучі відозви ВПЦР, постанови Великих Зборів, статті, фотографії, повідомлення, бібліографія церковних видань, в т. ч. в Західній Європі. Згодом, на еміграції, УАПЦ (Соборноправна) в США відродила цей часопис, зберігши зовнішній видавничий дизайн. Виданням часопису в м. Чікаго, впродовж 1950–1970-х рр., займалось Українське Православне Братство ім. Митрополита Василя Липківського.

⁶ Тут: перефразований уривок з вірша російського поета Миколи Некрасова (1821–1877) “Рыцарь на час” (1862 р.):

“...Все, что в сердце кипело, боролось,
Все луч бледного утра спугнул,
И насмешливый внутренний голос
Злую песню свою затянул:
«Покорись, о, ничтожное племя!»

Неизбежной и горькой судьбе,
Захватило вас трудное время.
Неготовыми к трудной борьбе.
Вы еще не в могиле, вы живы,
Но для дела вы мертвы давно,
Суждены вам благие порывы,
Но свершить ничего не дано...»⁷.

⁷ Тут посилення на послання ап. Павла до Тимофія. Див. I Тим. 3:2–7.

⁸ Правильно: “Отак ваше світло нехай світить перед людьми, щоб вони бачили ваші добрі діла, та прославляли Отця вашого, що на небі” (Мт. 5:16).

⁹ *Фаррар (Farrar) Фредерік Уїльям* (1831–1903), англiканський богослов, екзегет, філолог і письменник. Народився в Індії в родині місіонера. Навчався в лондонському Кінгс колледжі та в Трініті-коледж в Кембриджі. З 1854 р. – диякон, потім канонік, архидиякон і декан Кентерберийський. Налезав до т. зв. “Широкої Церкви”, яка терпимо ставилася до течій в англiканстві. Автор праць “*Життя Ісуса Христа*” (“*The Life of Christ*”, 1874; *рос. пер. проф. О. Лопухина*, ч. 1–2, СПб., 1904, 1908); “*Життя і праці св. ап. Павла*” (“*The Life and Works of St. Paul*”, 1879; *рос. пер. проф. О. Лопухина*, ч. 1–2, СПб., 1914), “*Перші дні християнства*” (“*The Early Days of Christianity*”, 1882; *рос. пер.: ч. 1–2, СПб., 1892*), “*Життя та праці св. Отців і Вчителів Церкви*” (“*Lives of the Fathers*”, 1889; *рос. пер.: т. 1–2, СПб., 1902–1903*), книжок з філософії та педагогіки, кількох романів на теми історії апостольських часів.

¹⁰ *Ренан (Renan) Жозеф Ернест* (1823–1892) – французький письменник, історик, біблієст, представник біблійної критики. Народився в м. Трегье (Бретань). Закінчив місцеву семінарію, з 1838 р. продовжив навчання в Парижі. В семінарії св. Сульпиція вивчав історію Сходу та семітські мови, ознайомився з німецькою біблійною критикою тюбінгенського напрямку. 1845 р. залишив духовну школу і присвятив себе східній філології. 1860 р. за дорученням уряду поїхав до Лівану для вивчення фінікійських старожитностей. В Палестині написав “*Життя Ісуса*” (“*La vie de Jesus*”), надруковану в Парижі 1863 р., (*рос. пер. 1906*). За півроку витримала 13 видань. В цій книзі поставив завдання описати особу Христа на фоні подій євангельських часів з точки зору раціоналізму. Обраний членом французької Академії написів, АН в Ліссабоні та чл.-кор. Санкт-Петербурзької АН. Найбільш відомі праці “*Майбутнє науки*” (1848), “*Діалоги*” (1876), *переклади з коментарями книг Йова* (1859), “*Пісні пісень*” (1860) та “*Еклезіасту*” (1881), “*Апостоли*” (1866, *рос. пер.: СПб., 1907*), “*Святий Павло та його місія*” (“*Saint Paul et sa mission*”, P., 1869, *рос. пер.: “Св. Павел”, СПб., 1907*), “*Антихрист*” (“*L’Antechrist*”, P., 1873, *рос. пер.: СПб., 1906*), “*Євангелія та друге покоління християнства*” (“*Les Evangiles et la seconde generation chretienne*”, P., 1877), “*Християнська Церква*” (“*L’Eglise chretienne*”, P., 1879). Ці та інші праці склали “*Історію походження християнства*” (“*Histoire des origines du christianisme*”, v. 1–8, P., 1863–1883; *рос. пер.: “История первых веков христианства”, т. 1–7, СПб., 1907*).

¹¹ *Штраус (Strauss) Давид Фридрих* (1808–1874) – німецький історик, філософ, публіцист. Народився в м. Лудвигсбург. Закінчив Блауберенську церковну школу та Тюбінгенський університет. Викладав стародавні мови та філософію у Маульборнській семінарії та Тюбінгенському богословському факультеті. Написав “*Життя Ісуса в критичній переробці*” (“*Das Leben Jesu, kritisch bearbeitet*”) у 2-х т. (Tub., 1835–1836). Євангелія він витлумачував як сукупність міфів, що виникли внаслідок колективної творчості перших християнських громад. Автор “*Християнського віровчення*” (“*Die christliche Glaubenslehre*”, 1840–1841, Vd.1–2), *книг про Ульриха фон Гуттена* (1858, *рос. пер.: СПб., 1896*), *Реймаруса* (1862) та *Вольтера* (1870, *рос. пер.: СПб., 1909*), “*Життя Ісуса*” (1864, *рос.*

пер. М., 1907, т. 1–2), “Стара та нова віра” (“Der alte und der neue Glaube”, 1872; рос. пер.: Лейпциг–СПб., 1906). Помер і похований в рідному місті.

¹² *Іоанн Золотоустий* (грець. – Хризостом, бл. 347–407 р. н. е.) – святий, учень ритора Лібанія, письменник, проповідник, церковний діяч, який з VI ст. отримав своє прізвиське за красномовство. З 398 р. – патріарх Константинопольський з 403 р. – в заслання. Автор Божественної Літургії, проповідей, праць “Про християнський шлюб”, “Порівняння влади, багатства та переваг царських з істинним та християнським любовимудрієм чернечого життя”, творів з аскетички, повчальних “Слів”, екзегетики, духовних пісень, катехизису. Його (або приписувані йому) численні проповіді в староболгарських та староукраїнських перекладах були розповсюджені в Україні.

¹³ Правильно: “Щоб були ви бездоганні та щирі, «невинні діти Божі серед лукавого та розпусного роду», що в ньому ви сяєте, як світла в світі” (Фил. 2:15).

¹⁴ Про діяльність і проповідь слова Божого апостола Павла є багато свідчень в Новому Заповіті. Див. Дії 13:44; 14:1; 14:21–28; 15:35; 16:1–12; 17:12–15 та ін.

¹⁵ Тут йдеться про те, як після воскресіння Ісус Христос востаннє звертається до апостолів, зокрема до апостола Петра. Див. Ів. 21: 15–17.

¹⁶ Тут помилка, у старозаповітніх книгах про пророка Іллію такого вислову немає (Див. 2 Цар. 17–19; 4 Цар. 1–2). Ці слова належать біблійному пророкови Ісайі: І почув я голос Господа, “що говорив: «Кого Я пошлю, і хто піде для Нас?» А я відказав: «Ось я, – пошли Ти мене!»” (Іс. 6:8).

¹⁷ *Перший Всеукраїнський Православний Церковний Собор УАПЦ 14–30 жовтня 1921 року: документи і матеріали...* – Розд. 11, § 2 “Священнослужителі Української автокефальної православної Церкви”, примітка до п. 16 (про можливість здобуття єпископського сану гідним того особам у виключних випадках з 25-річного віку). – С. 384.

¹⁸ Тут: Всенощне бдіння (Всенощна) – служба напередодні церковного свята, яка складається з вечірні, утрени та першої години. В деяких випадках до них приєднується літія, тобто благословення хлібів, пшениці, вина, елея. В річному колі богослужіння існує 52 недільних, 16 святкових та кілька додаткових (на розсуд настоятеля храму). Започаткували службу ап. Павло і Сила, які “провели цілу ніч в молитві та співах” (Дії. 16:25, 12:12).

¹⁹ Божественна Літургія (грец. leiturgia – “богослужіння”; у православних – обідня, у католиків – меса) – головне християнське богослужіння, під час якого здійснюється таїнство причастя. Складається з трьох частин: проскомідії, літургії оглашених та літургії вірних. Здійснюється в дні, встановлені церковними правилами. Під час Великого та Різдвяного посту їх проведення забороняється. Літургія Іоана Золотоустого – одна з трьох Богослужб, що використовуються Православною церквою під час Літургії разом з літургіями Василя Великого та Наперед Освячених Дарів Григорія Двоєслова.

Стенограма ранкового засідання

24 жовтня 1927 р.

День сьомий

Засідання Собору починається о 1/2 11 год. ранку.

Молитва

Головує В. М. Чехівський.

Голова Мандатної Комісії всеч. Єп. К. Бей доповідає, що в засіданні беруть участь 208 членів Собору.

Голова Собору В. М. Чехівський: Вноситься пропозиція відновити порядок ведення виборів о. Митрополита, в зв'язку з заявами, що поступили до Президії Собору. На порядку обговорення кандидатур, виставлених Собором на Митрополита всієї України Єп. Костянтина Київського, та всеч. о. Йосипа, Архієп. Лубенського. З приводу цих кандидатур до Президії Собору поступили заяви Уманської та Кам'янецької округ про те, аби мотиви відмовлення Єп. Костянтина від виставлення його кандидатури на Митрополита, особливої причини суб'єктивного характеру, були прийняті Собором до уваги і його кандидатура була знята.

Заяви ці такого змісту: "До Президії 2-го Всеукраїнського Православного Церковного Собору, членів Собору, представників Уманської Округової УАПЦ. Заява. Ми, члени Собору, звертаємо увагу Собору на тяжке становище, в якому опинився Собор, залишивши із списків кандидатів на Митрополита лише двох, а останніх кандидатів здійнявши. Вибрати Митрополита треба. Вибирати без згоди кандидатів Собор не може. Ні перший, ні другий кандидат згоди не дали і дати не можуть. Щодо всеч. о. Йосифа, то всі мотиви його відмовлення Соборові відомі і відкинути їх Собор не може.

Щодо всеч. о. Костянтина, то ми рахуємо своїм святим обов'язком засвідчити, перед Церквою, що мотиви його відмовлення є остільки, а може і більш уважні ніж у першого. Не маючи права, згідно ухвали Собору, відмовлятихся по інших мотивах окрім церковних він лише ці мотиви (і то не всі) виставив. Але при всій важливості мотивів характеру загального, він не має причини для

відмовлення характеру цілком християнського, тільки не загально-церковного, а особистого.

Свідчимо, що при наявності цих причин Всеч. о. Костянтин згоди на служіння Митрополита зараз дати не може і не має на це права. Це було б принесенням у жертву не лише себе самого, а й рідних і близьких йому. Віддаючи всю пошану всеч. о. Костянтинові, як діячеві УАПЦ, бажаючи зберегти його особу для служіння Церкві надалі, просимо Собор визнати уважними причини відмовлення всеч. о. Костянтина від виставлення своєї кандидатури на служіння Митрополита в цей час і поставити інші кандидатури, що подані до Собору”. *(Під цією заявою 15 підписів членів Собору від Уманської Округи).*

“До Президії 2-го Всеукраїнського Православного Церковного Собору, Кам’янець-Подільської Окр[угової] УАПЦ. Заява.

Кам’янецька Окр[угова] УАПЦ, в особах своїх делегатів на Собор, визнає за необхідне і просить з огляду на зняття своєї кандидатури на Митрополита всеч. о. Костянтином Малюшкевичем і о. Йосипом Оксіюком, продовжувати запитання згоди інших кандидатів. Віддаючи всю дань пошани і схиляючись перед моральною красою і цілковитою відповідністю до покликання на Митрополітанське служіння всеч. о. о. Йосипа і Костянтина, Кам’янецька окр[уга] УАПЦ не може не рахуватися з їхнім однововненням і мотивами його.

Зокрема, щодо кандидатури всеч. о. Костянтина Малюшкевича, то за всіма висунутими ним мотивами Окр[уга] УАПЦ Кам’яниччини відчула в рішучості* відмовлення і інші, більш інтимні, глибоко заховані в його душі мотиви, яких він, може не визнав можливим одкривати Собору. І ці мотиви так імперативно диктують* всеч. о. Костянтину одмовлення від Митрополітанства, що ні слава, ні любов до Церкви не можуть, як ми бачимо, передолати його. При такій ситуації* вимагання Церквою в ім’я служіння їй згоди його обертається в примус, а Церква не повинна, не має права вживати ніякого примусу в будь якій формі, бо вона є по природі своїй союзом свободи і любови, а крім того серце Митрополита повинно бути цілком принесено безподільно УАПЦеркві, і коли кандидат каже, що він цього не може зробити, то як-же здійсниться заповіт Апостола служити Церкві з радістю, а не з зітханням”¹. *(Під цією заявою 5 підписів членів Собору від Кам’янецької Округи).*

З’ясовую момент нашої роботи. Ми вчора ухвалили: закликаючи до згоди, поставити кандидатури на обговорення. Це не є примус. Ми ще раз кличемо їх до згоди, але нам, устами других, вони відмовляються; ми можемо ще раз племінарним* голосуванням переконати, що служіння Церкві не може бути примусом, а волею Церкви, і коли це переконає їх, то тоді Собор буде шукати виходу з цього становища.

Єп. К. Малюшкевич: Я боюся, що таким порядком ми затягнемо працю Собору; ми маємо певні підстави і переконання, по яким не можемо погодитися на це служіння.

* Так в тексті.

Голова Собору В. М. Чехівський: Може у кандидатів виникають будь-які підозріння [?] Чи не можемо ми, колективно, усунути Ваші підозріння після звільнення о. Василя Липківського [?]

[Єп.] К. Малюшкєвич: Я дуже вдячний, що одверто говорять про усунення перешкод, але ці перешкоди може усунути тільки Бог. Уманська Церква мене знає і правдиво відхиляє мою кандидатуру. Авраам, коли приносив сина в жертву, мав велику підтримку від самого Бога в лиці Ангола, якій затримав руку Авраама². Ця рука занесена наді мною і її треба затримати. Бог вказав Аврааму жертву в кущах³, шукаймо ж і ми серед себе і знайдемо.

Бр. Гавриленко (Біл[оцерківська] Окр[уга]): Чи є особи, що погодилися б на це служіння [?] А, як би самі погодились, то чи були б вони корисні для Церкви [?] Хто ж буде корисний, як не обранець Собору [?]

Голова Собору В. М. Чехівський: На це дасть відповідь Собор.

Свящ. Антончик (Ум[анська] Окр[уга]): Я весь час праці Собору мовчав, але прийшов [мо]мент сказати своє слово. Я хочу засвідчити правдивість заяви Уманської Округи бо “ніхто не знає Отця тільки Син”⁴, а Єп. Костянтин наш Отець, а ми його Сини. Свідчу, що о. Костянтин не має можливості зараз прийняти цього служіння.

Бр. Старик: Як дитина, звертаюся до всеч. о. Костянтина і Йосипа і прошу погодитися, бо коли ми підготовлялись до цього діла, то молились: “Царю Небесний утішителю, душа правди, скарб добра і життя подателю, прийди й оселиться в нас і спаси душі наші”⁵. Це було натхнення і боятись і обновлятись не можна, бо і Христос сказав своїм ученикам: “Не турбуйтеся, як і що Вам казати, – дух Святий за Вас говоритиме”⁶.

Голова Собору В. М. Чехівський: Внесена пропозиція: припинити обговорення.

Пропозиція більшістю голосів приймається.

Не можемо не дати слово Архієп. Йосипу. Всечесний Отче, дайте Вашу відповідь: Чи може однодумність Собору усунути перешкоди до сумління Вашого на катедру Митрополіта [?]

Арх. о. Йосип Оксіюк: Я не збираюся говорити промови. Слово моє буде коротке. Ніяке голосовання, і однодумність Собору мене не упевнять в тому, що я можу послужити Церкві, як Митрополит, і на це служіння я не піду. Короткий час не зменшив мотивів мого відмовлення, а збільшив. Себе Собор може упевняти, а мене ніколи.

Голова Собору В. М. Чехівський: Кандидати відмовились. Чи Собор може прийняти їх одмовлення [?]

Бр. Гузенко: Хочу сказати, що ми повинні просити цих кандидатів, бо весь Собор уже полюбив оцих осіб, а хто ще не полюбив, то повинен полюбити. Ми хочемо мати рідних батьків, а нерідних ми не бажаємо.

Голова Собору В. М. Чехівський: Ставлю на голосовання внесення: Чи приймає Собор відмовлення всеч. Єп. Костянтина [?]

Наслідки голосовання: “за” – 60, “проти” – 110, “утр[ималося]” – 10.

Голова Собору В. М. Чехівський: Я не знаю, як вести далі Збори. Бо Наказ дає право голосувати кандидатів тільки по їх згоді, а ухвала Собору голосувати без згоди.

Прот. С. Бассовол: Нащо було ставити це питання на голосовання, коли воно суперечить Наказу [?]

Голова Собору В. М. Чехівський: Пропоную переголосувати.

Голова ВПЦР Єп. П. Ромоданів: Я протестую проти такого ведення Собору. Обрання переводиться за згодою обранця. Голова помітив цю помилку. Вибачте, це гра і відіймає* у нас час.

Голова Собору В. М. Чехівський: Поступив протест, що я допустив неприпустиме голосовання. Я голосував, чи приймає Собор відмовлення бо я сам не міг зняти це питання з обговорення, але Собор своєю ухвалою сам поставив себе в таке становище. Обвинувачення, що тут ведеться гра, примушує мене відмовитися від головування. (*Голоса: просимо, просимо*).

[Голова ВПЦР Єп.] П. Ромоданів: З'ясовую в якому розумінні було сказано слово “гра” і просить не приймати на себе цей висновок.

З'ясування задовольняє.

Голова Собору В. М. Чехівський: Продовжую засідання. Поступили такі внесення: а) свящ. Савченка: Просити згоду, визначених кандидатів, хоч і ще два дні.

б) Архієп. Ф. Сергієва: Переглянути підставу обрання кандидатів на Митрополита, бо такі підстави, як “шукайте”, або “полюбіть”, я не можу визнати правдивими, це в корні неправильно, а тому слід переглянути підстави для обрання кандидатів.

в) прот. С. Сосновського: Звернутися до о. Митрополита з проханням, аби він своїм авторитетом підтримав цих кандидатів і дав їм сміливість погодитися.

г) Митроп. о. Василя [Липківського]: Останній раз звернутися до кандидатів з запитанням, чи категорично вони відмовляються і, таким чином, цю справу покінчити і шукати когось іншого.

Єп. П. Ромоданів: Я цілий рік з доручення Церкви ніс обов'язки порадирика. Може коли і помилявся, може коли служив, як і слід. Дозвольте підійти до цієї справи реально, не з метою агітувати, а поділитися своїми думками. Підхід церковний, а не громадський, надає на кандидатів спробу понести ще раз тягар переживань, пропонується ще раз вивести їх на “лобне місце”⁷ для моральних страждань. Братерство. Спілка любові і волі мусить накласти тавро на це відмовлення. Не може бути культу особи. Хочеться повної чистоти, а не культу особи. Воля Собору торкалася особи Заступника Митрополита.

Справу цю з вакансією цієї справи вирішено. Життя підказує мати 2-х Заступників Митрополита. Коли почати з Заступників, то кандидатури вже готові, може між ними буде й о. Нестор [Шараївський]. Три особи будуть служити по митрополітанству*. Всі попередні внесення не дадуть заспокоєння, тому: коли моя пропозиція буде прийнята я буду радий.

* Так в тексті.

Голова Собору В. М. Чехівський: Поступила пропозиція: Припинити внесення: дотримуватися наказу і без згоди кандидатів не ставити їх на голосування. Пропозиція приймається Собором (“За” – 96; “прот[и]” – 58; “утр[имались]” – 17). Таким чином, виставлені кандидатури на Митрополита відповідають.

Ще є такі пропозиції:

- 1) Відкласти вибори о. Митрополита.
- 2) Запитати кандидатів, що були виставлені на Митрополита, чи погодяться вони голосувати на Заступника Митрополита.
- 3) Зробити перерву на 10 хвилин. Ставлю на голосування ці пропозиції по черзі. Значною більшістю приймається остання пропозиція: зробити перерву на 10 хвилин.

Після перерви.

Голова Собору В. М. Чехівський: Поступила пропозиція намічати тим же порядком, як і раніше, нових кандидатів на Митрополита. Прошу рахівників відібрати записки і представити їх до Секретаріату. Коли будуть подані записки і підраховані кандидатури, прошу всеч. о. К. Малюшкевича зачитати проект Церковно-адміністративного поділу УАПЦ.

Всеч. о. К. Малюшкевич (*читає*): Церковно-адміністративний поділ УАПЦ в принципі пристосовується до поділу державно-адміністративного, цебто УАПЦ поділяється на округи й райони. Але з огляду на деякі особливості церковного керування й стану Церкви, в адміністративному поділі УАПЦ мусять бути деякі відміни від державно-адміністративного поділу.

По-перше, державні райони, в деяких дуже мало парафій [*нрзб.*], звичайно, мусять об’єднуватись в один церковний район, щоб до складу його входило приблизно хоч 10 парафій. По-друге, є цілі округи в яких дуже мало або зовсім немає парафій. Там скільки округ державних об’єднуються й складають з себе одну церковну округу. Так на Харківщині чи Слобожанщині округ є з 10, а парафій поки що в усіх округах лише 12. Тому ці всі парафії об’єднуються в Слобожанську Округу з Харківською Окр[уговою] Цер[ковною] Радою й Харківським Єпископом на чолі. Крім того, є такі частини УАПЦ, які мусять жити своїм окремим життям, напр[иклад]: УАПЦ в Сполучених Штатах Америки⁸, в Канаді⁹, на Оренбургщині¹⁰, на Семиріччі, незалежно від свого поділу вони мусять складати з себе окремі краї, напр[иклад]: Слобожанщина, Поділля.

Основою всіх поділів, їх корінем* є парафія, вона, як те зернятко, вирощує з себе всі інші церковні сполучення. Як у зернятку в потенціальному виді є вже всі галузі рослини, так і в парафії сполучено і Церковний Собор, і Церковну Раду, і церковну громаду, і їх священнослужителів. А вже виростаючи з парафії в більші об’єднання, Церква визначає з себе виразно й Церковні Собори, й церковні Ради, і всякі наради, як те дерево, про яке сказав Христос: “Царство небесне подібне до зерна горчишного, що взяв чоловік та й посіяв на ниві своїй. Воно хоч менше від усіх зерен, але як виросте, то буває більше від усякого зілля й стає деревом,

* Так в тексті.

так що й птаство небесне злітається й ховається між гіллям його”. (Матв. 13, 31–32).

Отже згідно з умовами церковного життя, УАПЦ, принципово додержуючись державного поділу, поділяється на такі частини щодо церковно-адміністративного керування: церковна округа, церковний район, а корінем і зерном всіх є парафія. В парафії Парафіяльний Собор є разом з тим і Великі збори ради і вся громада й вище керівництво. Він виділяє з себе президію Ради й поширений склад її та духовних керівників і збирається в міру потреб парафіяльного життя.

В церк[овному] районі теж районий Собор і одночасно Великі Збори район[ової] Ради, збирається не менш, як один раз на рік і виділяє з себе Президію, Малі Збори та благовісників, а в округових об’єднаннях, як і в цілій УАПЦ уже цілком виразно відзначаються своїм складом і терміном скликання Церковні Собори й Церковні Ради, їх Великі, Малі Збори та Президія з духовним керівництвом – Єпископом.

Межі церковних районів і округ повинні принципово совпадати з державно-адміністративними межами районів і округ, але встановлюються відповідними Церковними Соборами чи Великими Зборами Рад, при чому розмежування Округ затверджується ВПЦРадою, а районів Округовими церковними Радами. Коли ж яка парафія після розмежування захоче перейти з одного церковного об’єднання до другого, це вона може зробити лише після постанови свого церковного Собору, після взаємного порозуміння між зацікавленими в цьому Церковними Радами й згоди їх. Остаточо ж такі питання вирішується для районів Округовими Церковними Радами, а для більших об’єднань ВПЦРадою. *[Далі в усіх варіантах стенограми 1/2 аркуша порожня].*

Прот. Х. Говядовський: Підрахунок записок з наміченням кандидата на Митрополита всієї України закінчено. Наслідки такі:

Єпископ Микола Борецький одержав 188 записок (*голоса з місць “Аксіос”*)¹¹.

Протоієрей Леонтій Юнаков – “10”.

Бр. В. М. Чехівський – “5”.

Архієп. Нестір Шараївський – “2”.

[Єп.] Петро Ромоданів – “2”.

Архієп. Йосип Оксіюк – “2”.

[Єп.] Микола Карабіневич – “1”.

[Єп.] Олександр Червінський – “1”.

Архієп. Кост[янтин] Кротевич – “1”.

Всього 212 записок.

Голова Собору В. М. Чехівський: По прийнятому порядку ми повинні запитати у виставлених кандидатів на Митрополита їх згоду. Прошу Секретаріят запросити всеч. о. Миколу Борецького.

Запрошується Єпископ о. Микола. Входить всеч. о. Микола і схиляється на аналой¹², плачучи.

Голова Собору В. М. Чехівський: Всечесний Отче Микола. Собор поставив Вашу кандидатуру; в загального числа 212 душ – 188 голосів виявили

свою волю й бажання бачити Вас на кафедрі Митрополіта Всієї України. Чи дасте Ви згоду працювати на кафедрі Митрополіта всієї України [?]

Микола Борецький (*Схилений на аналої плаче, потім підводиться, підходить до столу, наливає в стакан води і п'є, заспокоївшись тихо починає*)¹³: “Святий Соборе. Не трудно померти за діло Христове. Хто любить Христа, хто вірує в Нього, у кого легені диряві, кому загрожує туберкульоз, хто весь, життям попереднім ізбитий, скромасний, тому не страшно вийти на голгофу. І коли Церкві потрібна жертва я готовий віддати себе на расп'яття. Беріть і розпинайте. Але, мої любі, на перешкоді стоїть ще одна велика причина. Як може той, що стоїть перед Вами, репрезентувати перед цілим світом УАПЦ [?] Де він візьме ту силу, не дивлячись на допомогу братів Єпископів, щоб достойно стояти на своєму місці [?] Я відкидаю і здоровля і страждання і все життєве, бо моє життя вже майже перейшло, воно вже кінчається. Але хто буде пасти Церкву [?] Хто дасть ту живу воду, що підсилює життя [?] Я знаю, що я не кандидат і з моїм обранням кафедра Митрополіта залишиться вільною, як вона і зараз є. Хтось буде виконувати це велике служіння, а на кафедрі буде тінь Митрополіта. Я нічого не маю, тому нічого і не можу дати. Ви ставите питання в категоричний спосіб, тому я мушу йти на жертву, коли ця жертва спасе і заспокоїть Церкву, коли треба. Для спасіння Церкви расп'яти, – распинайте, аби була спасена Церква. Хай буде воля Божа, воля Церкви, воля любого мені Українського народу”.

Собор виголошує: “Аксіос”.

Голова Собору В. М. Чехівський: Я скажу тільки два слова: “Сила Божа в немочах твориться”¹⁴. Це моя відповідь на дання згоди Єп. Миколи Борецького.

Єп. П. Ромоданів: Пропоную всім іншим кандидатам зняти свої кандидатури.

Голова Собору В. М. Чехівський: Всі інші кандидати вже зняли свої кандидатури. Тому приступаю до голосування єдиної кандидатури на Митрополіта. Згідно попередній ухвалі бути поименне голосування. Угодно Собору залишити такий спосіб голосування, чи Собор визнає в сучасних умовах такий спосіб зайвим [?] Крім того, чи визнає Собор потрібним обговорювати цю кандидатуру [?]

Більшістю Собор ухвалює голосувати піднесенням карток без обговорення кандидатури.

Арх[ієп.] Кость Кротевич: Я просив би оголосити Собору “курукулном віте”¹⁵ всеч. о. Миколая, бо де хто з членів Собору його мало знає.

Голова Собору В. М. Чехівський: Я й хотів це сказати і звертаюся до всеч. Арх. о. Йосипа з проханням поінформувати Собор відносно особи всеч. о. Миколи.

Архієп. Йосип Оксіюк: Вся Церква знає всеч. Єп. Миколу Борецького, але скажу для незначної частини, хто не зустрічався з ним.

Всец. о. Микола має закінчену богословську освіту; давній працівник нашої Церкви. Як світильник світив він завше; був добрим пастирем¹⁶ не тільки для православних, а користувався повагою і у іновірців – в Гайсині. Любили і знали

Єп. Миколая і співробітника видатні церковні діячі, за його церковну й громадську працю. Він один з перших священноцерковних діячів старої Церкви, почувши заклик УАПЦ, пішов на цей заклик, прийняв хіротонію на Єпископа Гайсінського і виявив себе в цьому служінні пастирем добрим. Я зустрічався з Всеч. о. Миколаєм, коли служив на Поділлі і кожний, хто з ним зустрічався, розставався огрітий теплою любов'ю. Коли хочете, я скажу, в Церкві є Митрополити, Архієпископи, і Єпископи, але мало святителів. – Всеч. о. Миколай Борецький є святитель Божої Церкви.

Архієп. Н. Шараївський: Св[ятий] Соборе [!] Я вважаю потребою свого серця нагадати зараз одну подію, що виразно характеризує всеч. о. Миколая. 10 років назад я був в Москві на Всеукраїнськiм Соборi*¹⁷, там зустрілися і об'єдналися українці 7 чоловік. Миж* ними був тоді свящ. Миколай Борецький. Я, всеч. о. Миколай і проф. Морачевський перші скликали й підписали декларацію про Автокефалію і Українізацію Церкви на Україні. З цього часу всеч. о. Миколай виразно став на бік нашої Церкви і я вітаю і радю його обранням.

Голова Собору В. М. Чехівський: Голосую єдину кандидатуру на Митрополита всієї України Всечесного Отця Миколая Борецького. Всі (215 [делегатів Собору]) голосують “за”, при одному, що утримався.

Голова Собору В. М. Чехівський: Прошу членів Президії запросити новообраного о. Митрополита. Входить Найпочесніший о. Миколай. Собор співає вхідне “Достойно”, а під час благословення “Іс пола еті деспота”¹⁸.

Митрополіт М. Борецький: Велика подяка св[ятому] Собору, на чолі з Президією, вкупі з Найпочеснішим о. Василієм за ту честь, що зробили мені недостойному синові Церкви. Трудно мені говорити. Все це так несподівано. Я навіть не знаю, що буде далі. За 6 років свого Єпископства. Я ще не звикся з несподіванністю. Ще так недавно я хотів одійти і в непомітності знайти собі задоволення і душевне заспокоєння. Тепер сказати, як буде далі я не можу. Один Бог знає. Сердечно дякую за честь, що зробив мені Собор.

Собор відповідає співом: “Тон деспотін ке архіереа імон”... (*Всі дзвони дзвінниці св. Софії сповіщають “вірних українців”* про обрання нового Митрополита*). Найпоч. о. Миколай займає місце поруч з о. Митрополитом Василієм.

Голова Собору В. М. Чехівський: На порядку денному стоять вибори Заступника Митрополита. Є внесення обрати 2-х Заступників; практика минулого життя Церкви знає одного Заступника.

Митроп. о. Миколай: Взявши до уваги мої кволі сили і той тягар, який мені предстоїть, я би попросив обрати 2-х заступників.

Голова Собору В. М. Чехівський: Голосую, хто за те, щоб обрати 2-х заступників Митрополита [?]

Собор Ухвалює одногосно, щоб було два Заступника о. Митрополита.

Голова Собору В. М. Чехівський: Чи намічати кандидатів звичайним способом [?] (*Голоса з місць: “звичайним”*).

* Так в тексті.

Голова Собору В. М. Чехівський: Прошу назвати кандидатів на Заступника о. Митрополита.

Бр. П. К. Сторчійко: Архієп. [Й.] Оксіюк і Єп. [К.] Малюшкевич.

Голова Собору В. М. Чехівський: Названо два кандидата; прошу назвати ще. (*Голоса з місць: “досить двох кандидатів”*).

[Всеч. о.] К. Малюшкевич: Я не був на таких засіданнях, коли ставилося питання про заступн[ика] Митрополита. Заступником Митрополита був і є Архієп. Нестір. Я можу дати згоду лише тоді, коли місце заступника буде вільне. Не відмовляюся служити Церкві в тій формі, яку Церква мені запропонує.

Архієп. Н. Шараївський: Дозвольте і мені сказати своє слово. Я з великою охотою персонально відмовляюся, але, як церк[овний] діяч без мотивів відмовитися не можу. Як церк[овний] діяч, я не можу сказати, що Собор не є виявлення волі Церкви. Я визнаю, що Собор є виявлення волі Церкви і волі Божої; інакше і бути не може. При всіх бажаннях “кинутися в море”, я не маю для цього ніяких підстав. Визнайте, що я фізично немічний, або, що я зробив, який злочин проти Церкви, або що інше, і я скорюсь волі Собору, але підход і засоби, що виявив Собор через свящ. Курьяна, вважаю неканонічним. В тяжкі моменти життя Церкви я не крився. Три дні назад, коли я голосував за усунення Митрополита, я одверто, всупереч тим, що бояться, поважаючи о. Митрополита, як собрата, з котрим ми служили і “разом до дому Божого ходили”¹⁹, подав голос за усунення о. Митрополита, бо життя Церкви і персональні інтереси о. Митрополита цього вимагали. Собор ставить мені прояву і хоче компенсувати такою жертвою, то я рахую це не гідним Церкви. Я одійду і спокійно віддячу, але тільки з честю.

Голова Собору В. М. Чехівський: Справа стоїть таким чином, що ще названа кандидатура в Заст[упники] о. Митрополита і о. Нестора. Хто за те, щоби поставити на голосовання в Заст[упники] Митрополита і кандидатуру о. Нестора [?]

Більшістю кандидатура о. Нестора приймається.

Голова Собору В. М. Чехівський: Прошу Собор висловитися щодо порядку голосовання кандидатур.

Свящ. Худенко: Хто не знає тих страждань...*

Голова Собору В. М. Чехівський: Це не по суті, річ йде про те, чия кандидатура перша, чия друга, чия третя.

Свящ. Романенко: Пропоную поставити кандидатуру о. Н. Шараївського посередині.

Єп. П. Ромоданів: Всеч. о. Нестір є Заст[упником] Митрополита. Поручено питання про перевибори його. Він є безумовно і першим кандидатом; гадаю, що інші особи і кандидати не дозволять собі ставити свою кандидатуру, поки не буде вирішена справа з кандидатурою о. Нестора, тому ні в середині, ні в кінці ставити цю кандидатуру не можна, а треба ставити першою.

* Крапки в тексті.

Голова Собору В. М. Чехівський: Хто за те, щоб поставити кандидатуру всеч. о. Нестора першою [?]

Більшістю ухвалюється, вважати кандидатуру о. Нестора першою.

Голова В. М. Чехівський: Чи даєте ви згоду на те, щоб Вашу кандидатуру ствердити голосуванням [?]

Архієп. Нестір: Згоду даю навіть тоді, коли з'явилася для мене і Голгофа. Прийму її з подякою.

Архієп. о. Йосип Оксіюк: Доки справа з дійсним заступником о. Митрополита, ще остаточно не з'ясована, доти ніякий кандидат не може говорити про виставлення своєї кандидатури. Крім того наші канони не знають 2-х заступників, а тільки одного.

Голова Собору В. М. Чехівський: Таким чином треба зпочатку вирішити справу про кандидатуру Заступника Митрополита Арх[ієпископа] Нестора.

Голоса з місць: Треба обговорити кандидатуру в відсутності о. Нестора.

Свящ. Куленко: Всечесний Соборе [!] Хто не знає часів нашої Церкви при деникінцях, коли бувш[ий] Митрополит Антоній [Храповицький]²⁰, приказав виганяти українських священників з церков каміннями*. Всеч. о. Нестір став під цими каміннями й переніс весь тягар переслідувань...^{2*} Хто не знає великої заслуги перед нашою Церквою всеч. о. Нестора по перекладу богослужбових книг. Все це вам відомо і тепер ми підіймаємо питання, чи обирати його, чи ні...^{2*} (*Серед членів Собору й гостей шум*).

Архієп. К. Кротевич: Ніхто персонально не проти всеч. о. Нестора, але треба рахуватися з сучасною ситуацією. Нам треба підтримати нового Митрополита, оновити церковні органи. Він сам казав, що він слабкий, треба нового, свіжого повітря. Ми зупинилися на 2-х кандидатах і та сила, яка примусила відійти від справи о. Митрополита, заставляє відійти і всеч[есного] о. Нестора.

[Всеч. о.] К. Малюшкевич: Не знаю, з яких причин поставлено на Соборі питання про переобрання Заст[упника] Митрополита. Своєю пропозицією я дам змогу зберегти і о. Нестора, як Заступника Митрополита, і дати нових працівників, бо я, як Єпископ Київщини даю згоду працювати в ВПЦР, а другим Заст[упником] Митрополита пропоную обрати Арх. Йосипа.

Бр. Галинченко: Від посади Митрополита відрікались, а від Заст[упника] Митрополита не одмовляються. Є згода о. Нестора й інших, але треба подумати про їх утримання. Селяне не задоволені старістю, німечью* й квалістю всеч. о. Нестора. як говоре св. Писання...^{2*} (*Шум. Чути виголоси: "Припинити запис промовців". "Обмежити 3 хвилинами"*).

Бр. Галета: Всеч. о. Нестор служив 6 років, тому пропоную, коли немає на ньому ніяких обвинувачень, то залишити його й надалі.

Свящ. Курьян: Архієп. Нестор зазначив, ніби то я ініціатор думки про його переобрання. Практика показала, що ще недавно о. Нестор відмовився від

* Так в тексті.

^{2*} Крапки в тексті.

керування Київською округою по немочам своїм, а коли він згоджується залишитися заступником о. Митрополита, то я не проти його кандидатури.

Бр. Кислий: Коли ми оставимо Арх. Нестора Заступником Митрополита, то буде тяжка праця Найпоч. о. Митрополита Миколи, як була й о. Василя. О[тець] Нестор менше зробив добра, як шкоди, і все із-за того, щоб бути хоч на час Митрополитом; і коли Ви усунете його, то тільки тоді буде лад у Церкві.

Бр. П. К. Сторчієнко: Справа прінціпова. Собор має цю справу розглянути. Вже вирішено, щоб не виливати того бруду, який мається в Церкві. Собор і Арх. Нестор підходять до справи з прінціпового боку, але треба мати на увазі, що Арх. Нестор людина стара, хвора, тому Собор дякує його за працю і звільняє від обов'язків Заступника Митрополита.

Бр. Старик: До цього часу Церква наша переживала великий тягар. Оновлюймо, освітлюймо, й вирішуймо по надхненню*, не рахуючись з персонами.

Єп. П. Ромоданів: В основу виборів не слід класти настроїв. Факти та й годі. Для мене немає фактів і культя особи, а служіння Церкві. Треба дати фактичні підстави для попередніх застережень і зауважень, а їх не дано. Посилання на слабкість розумову, то я в цьому відношенні вважаю себе слабшим* о. Нестора. Щодо фізичних немочів, то хто з нас видерже 10 суток на морозі в товарнім потязі, і під нагаями і каміннями Деникінців, як о. Нестор видержував, той відчує його силу. (*Голоса “Правильно”*).

Архієп. К. Кротевич: Я запитую Всеч. о. Петра: хто відкидав послуги для нашої Церкви Арх. Нестора і о. Митрополита [?] Цього не було. Настрої даються через факти. Чи досить інтелекта для церковної роботи, чи душа і серце потрібні.

Свящ. Колісник: Всеч. о. Петро звертав увагу Собору на те, що наша Церква не мала ідеологів. Чи був таким ідеологом Арх. Нестор [?]

Єп. П. Ромоданів: Всі ми винні, що наша Церква не мала ідеології, в тім числі винен і о. Нестор. Але “хто в цім без гріха – кинь камінь”²¹. – Інтелект відограв велику роль, особливо в такій справі. Серце – серцем, а розум – розумом.

Голова Собору В. М. Чехівський: Питання ставиться в персональний спосіб. Треба поставити його в бік церковний: Хто може стати надалі Заст[упником] Митрополита; ось площа, на якій ми можемо обговорювати це питання. Ставлю на голосовання таке питання: “Чи може далі провадити працю Арх. Нестор, як Заступник Митрополита” [?]

Наслідки голосовання: “за” – 81; “проти” – 97; “утр[ималось]” – 29; разом голосувало 207 чоловік. Кандидатура Арх. о. Нестора на Заст[упника] О[тця] Митрополита відхиляється.

Голова Собору В. М. Чехівський: Далі у нас ще є два кандидати на Заступника Митрополита. Коли справа була з'ясована, то вони одмовлялись, а тепер прошу їх висловитися.

* Так в тексті.

[Всеч. о.] К. Малюшкевич: При даних умовах не одмовляюся, але я був би кращий Заступник Голови ВПЦР ніж Заступник Митрополита, тому погоджуюсь бути не першим Заступником Митрополита, а другим.

Архієп. Йосип: Я звик слухатися голосу Церкви, отже і в данному разі не заперечую допомагати Найпоч. о. Митрополиту в його праці, але до зауваги о. Костя* [Малюшкевича] треба зробити коректив: першим Заступником Митрополита мусить бути всеч. о. Кость, бо він житиме в Києві, а я даю згоду бути другим.

Єп. П. Ромоданів: Я не думаю підтримувати ні першого, ні другого, бо обидва вони перші...^{2*}

[Всеч. о.] К. Малюшкевич: Я дотримуюсь певного порядку. Коли Митрополіт відсутні, його Заступає 1-й Заступник – я, що житиму в Києві, буду використаний на 100% по церковній праці, а Арх. Йосип, коли буде 1-м Заступником, буде використаний на периферії* для благовістя.

Голова Собору В. М. Чехівський: Ставлю на голосовання кандидатуру Єпископа Костянтина Малюшкевича на Заступника Митрополита.

Ставлю на голосовання кандидатуру Арх. Йосипа Оксіюка на Заступника Митрополита. Прошу Секретаріят оголосити наслідки голосовання.

Секретар, прот. Х. Гов'ядовський:

Кандидатура всеч. о. К. Малюшкевича – “за” – 198, “прот[и]” – 1, “утр[ималось]” – 11, “раз[ом]” – 210.

Кандидатура всеч. Йос[ипа] Оксіюка – “за” – 202, “прот[и]” – 1, “утрим[ались]” – 5, “раз[ом]” – 208.

Голова Собору В. М. Чехівський: Тепер треба визначити, хто буде першим Заступником і хто – другим.

Арх. К. Кротевиц: По більшості голосів.

Голова Собору В. М. Чехівський: Угодно Собору прийняти цю пропозицію[?] Приймається. Таким чином Першим Заступником о. Митрополита обрано Арх. Йосипа Оксіюка і другим Єп. Костянтина Малюшкевича.

Голова Собору В. М. Чехівський: Сьогодні* рано, вставши, несподівано для самого себе, чого ніколи зо мною не бувало, почав я співати молитву. Святителю Миколаю²², щоб він поміг нам в нашій церковній роботі, і ми обрали Митрополита того, хто носить ім'я Свят[ителя] Миколая, Мірлікійського чудотворця. Як вдячність за допомогу прошу проспівати молитву. Всі встають і співають: “Величаємо тебе св. Христовий отче, Миколає...”^{22* 23}

[Всеч. о.] К. Малюшкевич: Я повинен був дякувати Собор за виявлення до мене милосердя. Сьогодні рано, певне Бог вклав нам думку просити всеч. о. Миколу дати свою згоду бути Митрополитом. Пригадую, що коли він ставав на Єпископське служіння, то я теж був посланцем до нього, щоб благати його прийняти на себе це служіння. Я теж не маю ніякого права відмовлятися від служіння Церкві і віддам всі свої сили і знання на служіння Церкві й допомогу Найпоч. о. Митрополиту.

* Так в тексті.

^{2*} Крапки в тексті.

Архієп. Йосип Оксіюк: Схиляюсь перед волею Собору. Не знаходжу в собі сили, щоб від цієї волі ухилитися, як це траплялось в історії Церкви з деякими посланцями. Коли Ви визволили мене від голгофи і хреста, то внутрішнє я не маю сили відмовитися [від служіння], яке ви покладаєте на мене і коли Господь дасть мені змогу бути для Найпоч. о. Миколая тим Симоном Кірінейським²⁴ Симон Кірінейський, один з юдеїв з м. Кірінея (або Кірена) в Лівії, який поніс хрест Ісуса Христа, коли Він впав до дорожі на Голгофу (Мт. 27:32; Мк. 15:21 та ін.), то я буду вважати себе щасливим.

о. Митрополит Миколай: Св. Соборе. Я вже сказав і повторюю, що трон Митрополита залишається без Митрополита. Там буде тільки одна тїнь його. Мені надзвичайно радісно чути, що до цього трону підходять всеч. Костянтин і всеч. о. Йосип, щоб підтримати ту тїнь, яка буде на цїм троні, щоб перебороти ті пороги, що стоять на шляху нашої Церкви. Дякую всеч. о. Костянтину, всеч. о. Йосипу і освяченому Собору. Повинен в той же час сказати, що хоч тяготу мого хреста полегчив Господь, але не зовсім, бо немає тої сили, яка б могутньо керувала Церквою. Отже, мої друзі, повинні допомогти і ті слова, що сказали всеч. о. Костянтин і о. Йосип вони здійснять і присвятять свої сили не мені, а всій Церкві.

Голова Собору В. М. Чехівський: На порядку дня стоїть обрання Президії ВПЦРади. Чи угодно Собору сьогодні з 5 години провадити Пленарне Засідання, чи хай працюють Комісії, а Засідання Собору буде перенесено на завтра [?]

Більшістю приймається внесення: переводити з 5 до 10-ої години вечора Пленарне Засідання.

Архієп. Йосип [Оксіюк] (*позачергове слово*): Дорогі брати [!] В життю нашої Церкви, з волі Божої, сталася велика й значна подія. Дух Святий вказав нам того, хто далі поведе нашу Церкву. Чи не вгодно Собору в церковний спосіб відзначити цю подію [?] Я пропонував би, аби Богослужбова Комісія склала особий чин наставлення нового Митрополита, щоби таким чином оставити на-завше в нашій Церкві відзнаку цієї події.

Голова Собору В. М. Чехівський: Цей чин наставлення Митрополита називається інтронізацією. Я пропоную обрати Комісію із о. Митр. Василя [Липківського], Ар[х]. Федосія [Сергеєва], і Арх. Йосипа [Оксіюка], яка виробить цей чин і подасть на розгляд Собору. Пропозиція приймається.

Молитва

ЦДАВО України. – 3984. – Оп. 4. – Спр. 176. – Арк. 105–113, зв.; Спр. 177. – Арк. 114–122, зв.; Арк. 182–190, зв. Копія, машинопис.

КОМЕНТАРІ

¹ Правильно: “Слухайтеся ваших наставників та коріться їм – вони бо пильнують душ ваших, як ті, хто має здати справу. Нехай вони роблять це з радістю, а не з зідхаючи, – бо це для вас не корисне...” (Євр. 13:17).

² Сюжет в Старому Заповіті, де описується випробовування Богом Авраама (див. 1 М. 22:1–14).

³ “А Авраам звів очі свої та й побачив, – аж ось один баран зав’яз у гущавині своїми рогами. І пішов Авраам, і взяв барана, і приніс його на цілопалення замість сина свого” (1 М. 22:13).

⁴ Правильно: “Передав Мені все Мій Отець. І Сина не знає ніхто, крім Отця, і Отця не знає ніхто, окрім Сина, та кому Син захоче відкрити” (Мт. 11:27).

⁵ “Царю Небесний утішителю, душа правди, скарб добра і життя подателю, прийди й оселиться в нас і спаси душі наші” – тут наведено неповний текст молитви в Православній церкві “Царю Небесний”.

⁶ Христос сказав своїм ученикам: “Не турбуйтеся, як і що Вам казати, – дух Святий за Вас говоритиме”. (Див. Мт. 10:19–20; Мк. 13:11; Лк. 11:11–12).

⁷ Голгофа (Мт. 27: 33; Мк. 15: 22; Ін. 19: 17; Лк. 23: 33) – “лобне місце”, гора на північному заході від м. Єрусалим, де був розп’ятий Ісус Христос (Мт. 17: 33; Мк. 15: 22; Ін. 19: 17; Лк. 23: 33). У 335 р. Рівноапостольний імператор Константин Великий збудував на Голгофі храм Воскресіння Христового. В переносному значенні – місце страждань.

⁸ Українська Православна Церква в Америці (Греко-Православна Церква в Америці) утворилася з Народної Незалежної Церкви (установчий з’їзд якої відбувся у м. Чикаго в 1915 р.) у 1920 р. під назвою УГПЦ на церковному з’їзді в Нью-Йорку. З 1924 р. її очолював архієп. Іван Теодорович. Внаслідок розколу 1931 р. від УГПЦ відколотася частина парафій на чолі з Патріаршим екзархом Константинопольського Патріархату в Америці Атенагорасом (Спіру), яка взяла назву “Українська Православна Церква в Америці”. Після Собору 8–9 грудня 1948 р. на чолі УПЦ в Америці став архієп. Мстислав (Скрипник), який прибув спочатку до Канади на запрошення Канадійської духовної консисторії. Ті парафії які залишилися під омофором архієп. Івана Теодоровича після його смерті (травень 1971 р.) перейшли під омофор митрополита Мстислава (Скрипника).

⁹ Українська Греко-Православна Церква в Канаді і Злучених Державах (УГПЦ в Канаді) – незалежна соборно-правна організація українців у Канаді. Заснована 18 липня 1918 р. на з’їзді делегацій Канадських провінцій у м. Саскатуні виходцями з Буковини і Галичини, незадоволеними діяльністю РПЦ і УГКЦ, до яких раніше належали. 1951 р. вона проголосила себе митрополією, яку очолив митрополит Іларіон. Була поділена на три єпархії з центром у Вінніпезі, нараховувала бл. 150 тис. парафіян. Мала богословські школи – Коллегія Св. Андрія у Вінніпезі та три виховні інститути: Петра Могили (Саскатун), Св. Івана (Едмонтон), Св. Володимира (Торонто). Богослужбова мова – українська, допускається – англійська. Видання: “Вісник”, календар “Рідна нива” тощо. XVI Собор 1980 р. у Вінніпезі змінив назву УГПЦК на УПЦ в Канаді.

¹⁰ УАПЦ на Оренбургщині мала свої осередки. На запрошення обновленського єпископа Андрія Соседова, який пропонував приєднати до УАПЦ м. Оренбург разом з монастирем, туди було надіслано прот. Харитона Гов’ядовського, що до того колись служив в Оренбургській консисторії. За повідомленнями, там проживало бл. 300 тис. українців і тому автокефальний рух мав успіх, але наприкінці 1920-х рр. припинив своє існування.

¹¹ Аксіос (грец. – “достойний”) – виголос, який виголошується всіма присутніми під час хіротонії диякона, священника або єпископа.

¹² Аналой – в православному храмі стіл, на який під час богослужіння кладуть на престольне Євангеліє, хрест та ікони.

¹³ Серед передсоборних матеріалів віднайдено записку до Голови Президії Собору В. Чехівського від мирянина І. Волківського наступного змісту: “Коли на Вашу думку

доцільно, то прошу зачитати Соборові моє внесення такого змісту: на аналої, на якому найпочеснішим митрополитом Миколаєм було проліто так багато чесних і чистих сліз під час цього обрання, цей аналої було визнано 2 Всеукраїнським Собором історичним аналоєм і виносити під час читання Св. Євангелії в час Служб Божих в Св. Софії” (ІЦДАВО України. – Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 167. – Арк. 269. Автограф олівцем).

¹⁴ Правильно: “І сказав Він мені: «Досить тобі Моєї благодаті, – бо сила Моя здійснюється в немочі». Отож, краще я буду хвалитись своїми немочами, щоб сила Христова вселилася в мене” (2 Кор. 12:9).

¹⁵ “Курукулюм віте” – правильно: курікулюм віте (лат. – “житєпис”).

¹⁶ Тут: вислів Ісуса Христа: “Я – Пастир Добрий! Пастир добрий кладе життя власне за вівці” (Ів. 10:11).

¹⁷ Мова йде про Всеросійський з’їзд духовенства і мирян, який відбувся в Москві 11–12 червня 1917 р., на якому були присутні делегати від України, Холмщини та Бесарабії. Вони виступили зі спільною заявою про надання культурно-національної автономії Україні. Члени української фракції, яка складалась з активістів єпархіальних з’їздів українських єпархій, що пройшли весною 1917 р., підписали декларацію про автокефалію і українізацію церкви в Україні. Згідно цієї декларації Українська церква повинна мати свободу політичного самовизначення, відновити соборноправний устрій, найближчим часом скликати Всеукраїнський собор для проголошення церковної автокефалії.

¹⁸ *Собор відповідає співом* “тон деспотін ке архієреа імон” – див. коментар до вислову “Ісполла еті деспота” від 17 жовтня 1927 р.

¹⁹ Тут наведено вираз з книги псалмів, який в даному випадку має зовсім інше значення. Порівн.: “Бож не ворог злорічить на мене, – це я переніс би, – і не ненависник мій побільшивсь надо мною, я сховався б від нього, – але ти, – чоловік мені рівня, мій приятель близький і знайомий мені, з яким солодко щиру розмову провадимо, і ходимо до Божого дому серед бурхливого натовпу...” (Пс. 55:13–15).

²⁰ *Антоній (Олексій Павлович Храповицький, 1863–1936)* – митрополит Київський і Галицький (1918–1919), дворянин. Народився в с. Ватагіно Крестицького пов. Новгородської губ. Навчався у 5-й гімназії в м. Санкт-Петербург. Закінчив Санкт-Петербурзьку духовну академію (1881–1885), де захистив дисертацію на тему “Психологические данные в пользу свободы воли и нравственной ответственности”. 18 травня 1885 р. ст. ст. прийняв чернечий постриг з ім’ям Антонія в академічному храмі, 12 червня був висвячений в диякони, а 30 вересня – в ієромонахи. У 1885–1886 рр. – викладач духовної семінарії в м. Холм. У 1886–1890 рр. був доцентом по кафедрі Старого Заповіту та інспектором Санкт-Петербурзької духовної академії. У 1889 р. – ректор Санкт-Петербурзької духовної семінарії. Після отримання сану архимандрита – ректор Московської духовної академії (1889–1895). З 1895 р. – ректор Казанської духовної академії. У вересні 1897 р. відбулась хіротонія во єпископа Чебоксарського, другого вікарія Казанської єпархії. У 1900–1902 рр. – єп. Уфімський і Мензелінський. В 1902–1914 рр. – єпископ, з 1906 р. – архієп. Волинський і Житомирський. У 1911 р. одержав ступінь доктора богословія. У 1914–1918 рр. – архієп. Харківський і Охтирський. Обраний митрополитом Київським і Галицьким на Київському елекційному єпархіальному з’їзді 5–7 травня 1918 р. Заарештований військами Директорії УНР в грудні 1918 р. і висланий до монастиря в м. Бучач. В 1919 р. восени разом з денікінськими військами на кілька місяців повернувся до Києва, де намагався ліквідувати наслідки націоналізації більшовицьким урядом київських храмів, в тому числі й Софійського кафедрального собору, був причетний до переслідування тих священослужителів і мирян, які приєдналися до автокефального руху і здійснювали богослужіння українською мовою. Після 1919 р.

емігрував до Югославії. Організатор і учасник Карловацького Собору в грудні 1921 р. Помер і похований у м. Белграді (Сербія).

²¹ Правильно: “...Він підвівся й промовив до них: «Хто з вас без гріха, – нехай перший на неї той каменем кине...»” (Ів. 8:7).

²² *Миколай, святий* (бл. 260–343) – Мірлікійський чудотворець, єпископ м. Міри в Лікії, учасник I Вселенського Собору (Нікея, 325), борець з аріанством. День пам’яті 9/22 травня (“Микола весняний”), який святкується на згадку про перенесення мощей св. Миколая в м. Барі (Італія) та 6/19 грудня (“Микола зимовий”). Святий Миколай був особливо шанований в Україні.

²³ Повний текст молитви: “Величаємо тебе святителю Христовий отче Миколаю і шануємо святу пам’ять твою: бо ти молиш за нас Христа Бога нашого”. Цит. за вид.: *Молитовник*. – К.: Видавничий відділ Української Православної Церкви Київського Патріархату, 2003. – С. 225.

²⁴ Симон Кірінейський, один з юдеїв з м. Кірінея (або Кірена) в Лівії, який поніс хрест Ісуса Христа, коли Він впав до дороги на Голгофу (Мт. 27:32; Мк. 15:21 та ін.).

Стенограма вечірнього засідання

24 жовтня 1927 р.

День сьомий

Молитва

Головує бр. В. М. Чехівський.

Голова Собору В. М. Чехівський: Прошу Секретаріят оголосити привітання, що надійшли з Оренбургу, Семиріччя.

Секретар прот. Х. Гов'ядовський: Зачитує листи й телеграми, що надійшли до Собору з Оренбурга, Алмаати*, Полтави й Харкова.

Голова Собору В. М. Чехівський: Собору угодно було ухвалити перевести сьогодні обрання Президії ВПЦРади. Раніш обрання треба заслухати §§ Наказу і потім установити конструкцію Президії ВПЦРади. Можно і так зробити: не стверджувати Наказу, а лише ухвалити конструкцію Президії ВПЦР і її органів: Ревізійної Комісії та Вищого Церковного Суду і визначити кандидатів. Після з'ясування і згоди кандидатів зробити перерву, бо список кандидатів треба подати представнику Держуряду; поки список кандидатів буде остаточно визначений можна буде зайнятися ствердженням Наказу. Інших внесень не поступило, тому ставлю на голосовання таку пропозицію: визначити конструкцію Президії ВПЦРади і її органів, назвати кандидатів і потім ствердити Наказ.

Пропозиція приймається.

Голова Собору В. М. Чехівський: Щодо конструкції слово належить Єп. Костянтину Малюшкевичу.

Єп. К. Малюшкевич: В статуті сказано, що конструкцію Президії ВПЦР встановлюють В[еликі] Покр[івські] Збори. щоб кожний раз не встановляти я пропоную прийняти й ствердити Наказ.

Єп. П. Ромоданів: Щодо конструкції Президії ВПЦРади, то основні положення продіктовані вже життям останніх років. Збільшувати склад Президії не має ніякої рації; краще менше та працездатних; щоб всі були одноступінні й працюючі; задовольнити потреби, що їх вимагає життя, можна за рахунок Комісії

* Так в тексті.

з осіб сторонніх, корисних, в погодженні з Церквою. Крім того, Президія використовує свій апарат технічних виконавців. Не можу не підкреслити помилкової думки Комісії по дослідженню життя УАПЦ про диктатуру двох членів Президії, бо всі члени її однаково і спільно працювали. Ділюся своїм досвідом життя і праці, а цей досвід підказує нам, що для преемственности праці Президії потрібно аби 1/3 членів старого складу президії ВПЦР залишилися. Це побажання не торкається до теперішнього складу Президії, але життя і справи Церкви надалі цього вимагають. Навряд, чи вимагає цього життя. Можуть бути переобрані і всі члени, а можуть увійти і старі члени ВПЦР, але зв'язувати волю Великих Зборів обов'язковим залишенням 1/3 членів минулого складу у Президії не доцільно.

Єп. К. Малюшкевич: Це не є обов'язок, а лише побажання. Що ж до скорочення складу членів Президії, то я не погоджуюся з цим, бо по наказах входять в Президію всього 12 членів, в тім числі два без посади, а решта має певну роботу. Гроші за членство не одержує, а лише за працю.

Свящ. Бассовол (внесення): Склад Президії обрати зараз, а Комісії – в процесі праці Собору.

Єп. К. Малюшкевич: Зараз і не передбачається обирати Комісії, бо вони в склад Президії не входять.

Бр. П. К. Сторчєнко: Ствердити конструкцію, запропоновану єп. Костянтином Малюшкевичем.

Єп. К. Малюшкевич: Зачитує пакти Наказу у виправленій редакції: “Президія ВПЦРади працює в складі, який оберуть Великі Збори Ради (Покрівські), але обов'язково в цьому складі повинні бути; Голова Президії ВПЦР і два його замісники, секретар, скарбник, завідуючий видавничою справою, завідуючий освітньою справою, два члена Президії без певних обов'язків і три кандидати до них”.

Примітка 1: Митрополит є почесним Головою Президії ВПЦРади, а його замісники – почесними членами її.

Примітка 2: Щороку по обранню Великих Покрівських Зборів із попереднього (старого) складу Президії залишається одна третина членів Президії в повний склад.

Більшістю зачитані пакти стверджуються.

Голова Собору В. М. Чехівський: На черзі намічення кандидатів в склад Президії ВПЦР. З початку прошу називати кандидатів на Голову Президії ВПЦР. В якій спосіб угоднo Собору намічати кандидатів, чи записками, чи голосами з місця [?]

Собор ухвалює називати кандидатів голосами з місця.

Називаються на Голову Президії ВПЦР такі кандидати:

1. Єп. Петро Ромоданів.
2. Прот. Л. Карпов.
3. [Прот.] Л. Юнаков.
4. Бр. В. М. Чехівський.

5. [Бр.] Ю. М. Машкевич.
6. [Бр.] С. Д. Кукоба.
7. [Бр.] К. Борисевич.
8. Прот. Л. Мізецький.
9. [Прот.] Є. Лапчинський.
10. Єп. Костянтин Малюшкевич.

Голова Собору В. М. Чехівський: Прошу секретаріят називати всіх кандидатів по черзі їх записі, а кандидатів прошу дати свою згоду. Перша кандидатура всеч. о. Петра Ромоданова. Ваше слово.

Єп. П. Ромоданів: Моя кандидатура була названа не першою, а другою, але я прошу поставити її останньою. Хай Собор перепробує нові сили і дасть мені змогу спокійно відійти.

Секретар прот. Х. Гов'ядовський: Прот. о. Леонід Карпов.

Прот. Л. Карпов: Моя кандидатура на голову Президії ВПЦРади поставлена очевидно помилково. До такої роботи я не здатний не через розумові властивості, ні через організаційно-адміністративні здібності, ні через стан свого здоров'я. Систематично, інтенсивно працювати я не можу і вважав би за велику легковажність з свого боку дати згоду бути Головою президії ВПЦРади. Це не є бажання уникнути праці, і коли Собору угодно використати мою працю, то не в такій відповідальній, тяжкій роботі, як Голова ВПЦРади.

Секретар прот. Х. Гов'ядовський: Прот. Л. Юнаков.

Прот. Л. Юнаков: Уже одна моя зовнішність каже про те, що я не можу зайняти такого відповідального місця. Я свій життєвий шлях вже кінчаю. Мої інтелектуальні сили свідчать, що я не організатор і не дипломат; я не можу ховати своїх думок; я такий як ви мене бачите. Головою Президії ВПЦРади я не можу бути і відмовляюся.

Секретар Прот. Х. Гов'ядовський: Брат В. М. Чехівський:

В. М. Чехівський: Мотиви мого відмовлення ті самі, що й в 1924 і в 1926 році. Економія сил вимагає від мене іншої праці; той хто не розподіляє організовано роботи, розпорошує сили; я вибрав собі роботу, яку другий не зможе робити, і другої роботи вже не можу взяти, а другий зможе її робити, коли ви його пошукаєте. Друга причина мого відмовлення та, що моє ім'я може відбиватися на життю Церкви. Су[хо]плюєв¹ в своїй книзі приписував мені і петлюрівщину й гетьманство; взагалі з моїм іменем зв'язується політика. Оскільки це так може посвідчити такий факт: мені прийшлося благовіщувати на Сквирщині в одному селі в день храмового свята. Після моєї промови, коли вже розходилися люде з Церкви, підходить один чоловік і каже: "Я думав, що Ви скажете, що небудь про політику, а Ви говорите, так, як і священники". З цих причин зв'язати політику з церковною катедрою, хоч і знають всі відповідальні робітники моє справжнє відношення, я не можу дати згоди бути Головою Президії ВПЦР, щоб той флер, що накидають на мене, не переносився з мене на всю Церкву. А третя причина та, що я не хочу.

(Серед членів[Собору] сміх).

Секретар прот. Х. Гов'ядовський: Бр. Юрій Миколаєвич Машкевич.

Ю. М. Машкевич: Я остільки зв'язаний з Вінницею і службою і родиною, що ніяк не можу залишити Вінницю. Рішуче відмовляюся.

Секретар прот. Х. Говядовський: Бр. Семен Дмитрович Кукоба.

С.Д. Кукоба: Такої чести я не ждав, щоб у цій Св. Софії, де я ще маленьким хлопчиком був, мене обірали на Голову Президії ВПЦРади. Це випадково, моя совість не дозволяє дати згоди.

(З місць: "просимо").

Секретар прот. Х. Гов'ядовський: Брат К[остянтин] Йос[ипович] Борисевич:

Кость Йосипович Борисевич: Згоди не даю.

Секретар Х. Гов'ядовський: Прот. о. Леонід Мізецький.

Прот. Л. Мізецький: Той, хто назвав мою кандидатуру, мало знає мене. Здібностей до організаційної й розпорядчої праці не маю. Прошу зняти мою кандидатуру.

Секретар прот. Х. Гов'ядовський: Прот. о. Євт[имій] Лапчинський.

Прот. о. Є. Лапчинський: Категорично відмовляюся.

Секретар прот. Х. Гов'ядовський: Всеч. о. Костянтин Малюшкевич.

Єп. К. Малюшкевич: Рахую, що це є непорозуміння. Відмовляюся.

Секретар прот. Х. Гов'ядовський: Список кандидатів закінчений. Всі відмовляються. Залишається ще кандидатура всеч. Єп. П. Ромоданова, який не сказав свого останнього слова, а просив залишити його кандидатуру останньою.

Єп. П. Ромоданів: Я веселого настрою не викличу. Коли не зупинить Президія, то я сам дозволю собі зупинити сміх. Таке ставлення до кандидатури я вважаю за зневагу до стану Голови Президії ВПЦРади. Іншої розцінки* сміху, що тут був, я не можу знайти, бо за рік праці я бачив у членів Президії ВПЦРади не сміх, і сам не сміявся. Виконуючи доручення Церкви по унормуванню життя її і, бачучи сльози, бачучи, як один нервово спаралізований, другі виснажені до щенту, я й сам захворів; мене вже називали божевільним, давали різні епітети. Все це в мене не може викликати сміху. Що я зараз можу сказати. Знаю, що Голова потрібен; знаю, що його трудно знайти в цей час життя нашої Церкви, коли скажу, що ця книжечка (*пропонує книжку*) чорна, але найдуться ті, що можуть підняти свою руку за те, що вона біла, хоч і бачуть, що вона дійсно є чорна. Працювати зараз можемо тільки без благословенства сміхом, а після співчуття до працівників. Я виснажений, хворий, інвалід, що потребує ліків медичних і відпочинку.

Силу в собі ще відчуваю і коли дасте допомогу моральну, без дешевої любови і піддержите працюю, тоді буде змога працювати. Попереджаю, що я не напрошуюся і пропоную ще поповнити список кандидатів і пошукати свіжих працівників, бо я зразу інвалід і досить послужив церкві.

(З місць: "просимо").

* Так в тексті.

Голова Собору В. М. Чехівський: Кандидатура намічена. Повинен зауважити, що ні слів моїх ні сміху о. Петро не зрозумів. Сміх був добродушний, а не зневажливий і до праці Голови Президії ВПЦРади всеч. о. Петра не має ніякого відношення.

Всец. Єп. П. Ромоданів: Це тільки свідчить, що я дійсно людина хвора і тому не можу відрізнити добродушія від зневаги.

Голова Собору В. М. Чехівський: З названих кандидатів є згода тільки одного о. Петра. Є внесення його же – відновити запис кандидатів: Угодно Собору продовжувати намічення кандидатів [?]

Голосовання невиразне.

З місць голоса: “Ще не з’ясована кандидатура Кукоби”.

Д. Кукоба: Я рішуче відмовляюся.

Голова Собору В. М. Чехівський: ставлю на голосовання пропозицію о. Петра. Хто за те, аби продовжити список кандидатів [?]

Секретар прот. Х. Гов’ядовський: Наслідки голосовання:

“за” – 84; “проти” – 67; “утрим[алось]” – 10. Прийнято.

Голова Собору В. М. Чехівський: Прошу назвати називати кандидатів на Голову Президії.

Секретар прот. Х. Гов’ядовський: Названі такі кандидатури.

Брат П. К. Сторчійко.

[Єп.] М. Карабіневич.

Протодіак[он] В. Головань.

Прот. С. Бассовол.

Прот. С. Сосновський.

[Прот.] Ф. Хороший.

Архієп. К. Кротевич.

[Прот.] В. Аушев.

Брат. А. К. Гавриленко.

[Прот.] І. Маняко.

Голова Собору В. М. Чехівський: Прошу кандидатів дати свою згоду.

Всі кандидатури рішуче відмовляються.

[Голова Собору В. М. Чехівський:] Таким чином залишається єдина кандидатура на Голову Президії ВПЦРади всеч. о. Петра Ромоданова. Переходимо до визначення кандидатур на Секретаря Президії ВПЦРади. Прошу називати кандидатів.

Секретар прот. Х. Гов’ядовський: Названі кандидати на Секретаря Президії ВПЦРади такі:

Прот. Х. Гов’ядовський.

Прот. Л. Мізецький.

Свящ. П. Касьянчук.

Свящ. А. Карпович.

[Свящ.] Г. Максимьюк.

Брат. К. Борисевич.

Прот. В. Левицький.

Свящ. Ів. Порожній.

[Прот.] В. Аушев.

Свящ. О. Кольчевський.

Свящ. Н. Базілевський.

Свящ. М. Чижський.

Голова Собору В. М. Чехівський: Прошу всіх кандидатів виявити свою волю й бажання послужити Церкві.

Прот. Х. Гов’ядовський: Я вже рік працював; ця праця мене знесилила. Коли ніхто з названих кандидатів не дасть своєї згоди, вважатиму своїм обов’язком віддати свої сили на користь рідної Церкви.

Свящ. П. Касянчук, Свящ. І. Курьян, Свящ. Г. Максимюк і прот. Левицький відмовляються і просять зняти їх кандидатури.

Прот. В. Аушев: Згоду даю.

Свящ. Н. Базілевський: Відмовляюся.

Прот. Л. Мізецький: Можу дати згоду з умовою, коли буде для мене парафія в м. Києві.

Свящ. А. Карпович, бр. К. Борисевич, свящ. І. Порожній, свящ. О. Кольчевський, свящ. М. Чижський відмовляються рішуче.

Голова Собору В. М. Чехівський: Таким чином ми маємо таких кандидатів на секретаря Президії ВПЦРади: Прот. Х. Гов'ядовський (умовно), свящ. В. Аушев, прот. Л. Мізецький (умовно).

Переходимо до намічення кандидатів на скарбника ВПЦРади. Прошу називати кандидатів.

Секретар прот. Х. Гов'ядовський називає таких кандидатів: бр. М. П. Кобзар, свящ. Маєвський, прот. Є. Лапчинський, бр. Мальованський, бр. Гриценко, Архидіак[он] Є. Пивоварчук, бр. Куліда і бр. П. Пахаревський.

Голова Собору В. М. Чехівський: Прошу кандидатів заявити про свою згоду.

Свящ. П. Маєвський, бр. Гриценко, бр. Куліда відмовляються.

Дають згоду на голосування М.П. Кобзар, Прот. Лапчинський, бр. Мальованський, Архидіак, Є. Пивоварчук і П. Пахаревський.

Переходимо до визначення кандидатів на члена Президії ВПЦРади, що буде керувати видавничою справою. Прошу називати кандидатів.

Секретар прот. Х. Гов'ядовський: Названі такі кандидати:

Прот. Л. Карпов.

Протодіак[он] В. Головань.

Єп. Я. Чулаєвський.

Єпископ М. Грушевський.

Бр. В. М. Чехівський.

Свящ. Ів. Курьян.

Голова Собору В. М. Чехівський: Прошу названих кандидатів заявити про свою згоду.

Згоду дають: Прот. Л. Карпов, Єп. Я. Чулаївський, Єп. М. Грушевський. Решта кандидатів відмовляється.

Ще нам осталося визначити кандидатів на члена Президії ВПЦРади, що буде завідувати освітньою справою. Прошу називати кандидатів.

Секретар прот. Х. Гов'ядовський: Названі кандидатури:

Єп. Я. Чулаївського

Архієп. Ф. Сергієва

Бр. В. М. Чехівського

Голова Собору В. М. Чехівський: Будемо просити всіх дати свою згоду. Згода є. Переходимо до кандидатів в члени Президії без визначення їх праці. Є пропозиція вважати кандидатами тих, хто дав свою згоду на інші відділи. Приймається. Переходимо до кандидатів в члени Ревізійної Комісії.

Прошу називати кандидатів.

Секретар прот. Х. Гов'ядовський: Названі такі кандидатури:

Бр. Ю. М. Машкевич.
Свящ. Панкєвич.
Прот. В. Левицький.
Свящ. Крижанівський.
Архидияк[он] Півоварчук.
Арх. К. Кротевич.

Дияк. Галайда.
Ю. Тесленко.
Бр. Пашківський.
Дияк. Підмогильний.
Бр. Кулида.

Голова Собору В. М. Чехівський: Прошу назвати тих, що дали згоду бути членами Ревізійної Комісії.

Секретар прот. Х. Гов'ядовський: Згоду дали такі особи:

Бр. Юр. М. Михновський.
Прот. В. Левицький.
Свящ. Крижанівський.

Протидияк[он] Галайда.
Юр[ій] Тесленко.
Протодияк[он] Підмогильний.

Голова Собору В. М. Чехівський: Кандидатури Президії ВПЦРади і Ревіз[ійної] Комісії визначено. Прошу секретаріят скласти список всіх кандидатів і передати його на розпорядження представника Держуряду. Поки буде повернуто список кандидатів, пропонує обрати Вищий Церковний Суд. В склад його “___”*, входить як Голова Суду Найп. о. Митрополит М. Борецький і крім нього 6 членів. Прошу називати кандидатів.

Секретар прот. Х. Гов'ядовський: В члени Вищого Церковного суду названі такі кандидатури:

Бр. В. М. Чехівський.
Арх. Й. Оксіюк.
Арх. Ю. Михновський.
Бр. А. К. Гавриленко.
Прот. С. Боссовол.
Свящ. Монзул.
Бр. Машкевич.
Бр. Вузенко.
Бр. Перерва.
Бр. Сторчєнко.

Бр. Гук.
[Бр.] Копитченко.
Бр. Голінченко.
Бр. Гріщенко.
Св. Мироненко.
[Бр.] Павліченко.
[Бр.] Чигрик.
Бр. Кукоба.
Прот. Сосновський.
Бр. Коляда.

Голова Собору В. М. Чехівський: Прошу назвати тих, що дають згоду болотіроваться.

Секретар прот. Х. Гов'ядовський: Дали згоду такі особи:

Арх. Юр. Михновський.
Прот. С. Боссовол.
Бр. Перерва.
Бр. П. К. Сторчєнко.
Бр. О. П. Коляда.

Бр. А. Н. Гук.
Бр. Голінченко.
Бр. Грищенко.
[Бр.] Павліченко.

Голова Собору В. М. Чехівський: Внесені такі побажання: аби в члени Вищого Суду, крім о. Митрополита ввійшли 2 священнодіячі і 4 мирянина і, щоб при обговоренні кандидатів висловилося лише 2 промовці: 1 – “за” і 1 – “проти”.

* Пропуск в тексті.

Внесення приймаються. Приступаю до голосування. Більшістю голосів членами Вищого Церковного Суду обрані:

Арх. Юрій Міхновський ([с.] Прохорівка) (*значною більшістю*).

Свящ. Микола Висоцький (Білоцерківська [округа]) (“за” – 105, “проти” – 0, “утр[имались]” – 24).

Бр. Тихон Йосипович Перерва ([м.]) (“за” – 92, [“проти”] – 0, [“утримались”] – 20). Переяслав

Бр. Андрій Наумович Гук ([м.] Миколаїв) (“за” – 110, [“проти”] – 0, [“утримались”] – 11).

Бр. Семен Дмитрович Кукоба (Лубенська [округа]) (*Значною більшістю*).

Бр. Всеволод Омелянович Ковердинський (“___”*)).

Кандідатами до них:

Свящ. П. Касьянчук ([м.] Київ) (“за” – 84, “проти” – 0, “утр[имались]” – 34).

Бр. Гриценко ([м. Київ]) (“за” – 66, [“проти”] – 25, [“утримались”] – 12).

Бр. Іван Іванович Потійко ([м.] Конотіп) (“за” – 60, [“проти”] – 3, [“утримались”] – 38).

Голова Собору В. М. Чехівський: Поступили такі пропозиції:

А) Закінчити на цьому сьогоднішню працю Собору і дати можливість Комісіям переводити свою працю;

Б) зробити перерву на 10 хвилин і продовжувати вибори Президії ВПЦРади.

В) Не робити перерви, а продовжувати працю Собору.

Ставлю на голосування ці пропозиції в порядку їх вступу. Більшістю прийнята перша пропозиція, тому Засідання Собору закривається, а Комісії запрошуються до праці.

Молитва

ЦДАВО України. – 3984. – Оп. 4. – Спр. 176. – Арк.114–118, зв.; Спр. 177. – Арк.123–127, зв.; Арк. 191–195, зв. Копія, машинопис.

КОМЕНТАРІ

¹ *Сухоплюєв Іван Костянтинович* – більшовик, партійний функціонер, професор Інституту Червоної Професури. У травні 1921 р. очолював Ліквідаційний відділ Наркомату юстиції по відокремленню церкви від держави (Ліквідком), завідуєчий підвідділом культів адміністративного відділу НКВС, секретар антирелігійної комісії при ЦК КП(б)У у 1923 р. Автор книг і публікацій: *Сухоплюєв І. О сучасному церковному русленні на Україні // Агитпропаганда. – К., 1922. – № 2–3; Сухоплюєв І. Майський Собор автокефалістов Київщини 1921 г. // Антирелігійна пропаганда: Сб-к матеріалів. – Харків, 1922. – С. 149–155; Сухоплюєв І. Українські автокефалісти. – К.: “Червоний Шлях”, 1925. – 62 с.; та ін.*

* Пропуск в тексті.

Стенограма ранкового засідання

25 жовтня 1927 р.

День восьмий

Початок о 10 год. 30 хвилин.

Молитва

Головує В. М. Чехівський.

Голова Собору В. М. Чехівський: На черзі дня стоять такі справи: обрання Президії ВПЦР і винесення резолюції, щодо зовнішне-правного і внутрішнього стану УАПЦ. Поступила заява, аби розглянути наше життя по доповідях, щодо IV розділу програми і прийняти резолюцію лише в тій частині, яка торкається відношення Церкви до Держави.

Всеч. о. К. Малюшкевич: Вношу пропозицію, продовжити обрання Президії ВПЦРади.

Голова Собору В. М. Чехівський: Перша пропозиція, щодо порядку знімається, лишається одна: приступити до виборів Президії ВПЦР. Вчора закінчили ми обрання Вищого Церковного Суду, а сьогодні треба обрати Президію і Ревізійну Комісію. На Голову Президії ВПЦР кандидатом є всеч. о. П. Ромоданів. Який порядок голосування угодно Собору звичайний, чи поіменний [?]

Собор ухвалює голосувати звичайним порядком.

Голова Собору В. М. Чехівський: Чи Мандатна Комісія перевірила присутніх членів Собору [?]

Голова Мандатної комісії всеч. о. Конон Бей: Через регістратуру Мандатної Комісії пройшло сьогодні 184 делегата.

Свящ. Романченко ([м.] Конотіп): Вношу пропозицію про обговорення кандидатури.

Голова Собору В. М. Чехівський: Приступаю до обговорення кандидатури. Інших зауваг нема [?]

Всеч. о. П. Ромоданів: Прошу слова для себе перед обговоренням й моєї між іншими кандидатурами. Настрій Собору, що до моєї особи мені відомий. Хто робив оцінку в минулому мого служіння Церкві на посаді Голови Президії покладе її в основу свого відношення й до майбутнього мого служіння. Коли я

найшов співчуття, то є й...^{*} В цьому нахожу втіху: диференціація членів Церкви – ознака поступу в розвитку її, диференціація Церковної думки викликана не чиймсь персональним психічним укладом, а укладом життя всієї УАПЦ. Цим і пояснюється розходження між Президією ВПЦР й духовним керівництвом. Перелом в праці утвориться, настане й спокій, і на периферію^{2*} він перенесеться; праця хоча і складніша буде, але по змісту вдячна. Майбутнє життя УАПЦ мені уявляється світлом і служіння радісним. Коли Собор покличе мене до продовження праці в Президії ВПЦР, не відмовляюся, як інші відмовляються. Заявляю тільки, що переродитись по наказу й змінити поглядів на плян праці в Президії я не можу. Заважатиму^{2*} – то прошу дати мені право одійти й серед року від служіння в Президії.

Бр. Кислий ([м.] Київ) (з місця кричить): “Просити одійти”...^{3*}

Голова Собору В. М. Чехівський: Роблю заувагу, бр. Кислому, що такий виступ його не припустимий і прошу тримати себе спокійно.

Митрополит о. В. Липківський: Я хочу сказати власне, не з приводу кандидатури всеч. о. Петра, а з приводу того, чи бажано, щоб Єпископи брали переважну участь в роботі Президії ВПЦР. На мій погляд бажано, аби члени ВПЦРади були переважно із священників і мирян. Я не кажу, що Єпископам не можна працювати, а бажано, щоб їх було менше в Президії. Я не можу, і не хочу висловлюватися проти кандидатури о. Петра по відомим для всіх причинам.

Бр. В. О. Гузенко ([м.] Глухів): За час Собору виявилася велика переміна в житті й керівництві нашої Церкви, тому, коли все вже пішло по новому, то слід змінити всю Президію ВПЦРади. Погоджуюся з о. Митрополитом, що треба обрати Президію або із священників, або із мирян.

Всеч. о. К. Малошкевич: Ніхто не заперечує цьому побажання, але це наше бажання ми не можемо здійснити, бо кандидати з мирян, або відмовляються, або їх зовсім нема. Про зміну конструкції Президії можна було говорити вчора, коли тіки^{2*} ще накресливали склад Президії, а не сьогодні, бо це значить зруйнувати всю справу. Це зовсім новий момент і прийняти такого побажання не можна, а треба переходить до обрання того кандидата, що є.

Єп. М. Пивоварів: Я був і завжди буду поділу Церкви на Єпископат і вірних. Ми всі – вірні, касти духовенства у нас немає, і ніхто не може бути відсутній^{4*} від керівництва за те тільки, що він Єпископ. Хіба, як єпископ, то вже не може бути головою ВПЦР [?] Закликаю всіх уникати фарисейства і робити свої внесення не для того, щоб викликати у когось симпатії або антипатії.

Бр. В. О. Гузенко ([м.] Глухів): Що вчора робили, те сьогодні перероблюємо. Ми не на один рік вибираємо, а може на все життя. Може ми за ніч і роздумались. От чому треба зробити зараз якнайкраще, а те що вчора було, хай буде для труда.

(Голова дзвоне...^{3*} “Ближче до діла за кандидатуру”)...^{3*}

* Пропуск в тексті.

^{2*} Так в тексті.

^{3*} Крапки в тексті.

^{4*} Так в тексті. Можливо “відсунутий”.

Бр. Сторчієнко: Ми підійшли до обрання Голови ВПЦРади, це питання великої ваги, воно з'язано з життям всієї Церкви. О[тець] Митрополит не прав почасти, ми не поділяємось на духовенство і мирян.

*(Голова дзвоне... * “Прошу говорити по суті, про кандидатуру о. Петра”)...**

Так я по суті говорю. Коли роздивляти життя нашої Церкви то докотимося до цього менту, то мусимо сказати, що працю всеч. О. Петра Ромоданова дала користь нашій Церкві. Щоб вона надалі знову не підупала, то треба підтримати єдину кандидатуру всеч. Єп. о. П. Ромоданова на Голову Президії ВПЦР. Це таке міркування всієї Дніпропетровської Запоріжської Церкви.

Бр. Я. Г. Голінченко (Києв[ська] Окр[уга]): Почесний Соборе [!] Ніхто із кандидатів не дав згоди. Кандидатуру всеч. о. Петра до тих пір не виставляли, поки всіх не перепитали.

Свящ. П. Романченко ([м.] Конотіп): Почесний Соборе [!] Всі тут балакають і виступають, але правди не кажуть, у всіх є схована думка. Ми стали в тупик: хочеш не хочеш, а одна кандидатура о. Петра. Чи дасть же вона заспокоєння, чи ні. Комісія по дослідженню життя УАПЦ висловила за те, що треба одійти від праці і о. Митрополиту Василю і о. Петру Ромоданову, бо поки буде всеч о. Петро Головою ВПЦР, життя не зміниться. Свідомо поставитись треба до справи.

Свящ. П. Романченко (Конотіп[ська] Окр[уга]): Я тільки зараз вдумався в пропозицію о. Митрополита. Буде ВПЦР із Єпископів, чи мирян – це все одно, бо у ВПЦР не повинно бути розподілу на духівництво й мирян, а всі вони брати-працьовники.

Бр. Кислий ([м.] Київ): Почесний Соборе [!] Я погоджуюсь із свящ. Романченком. Спокою не буде. Будемо переобирати Єпископів щороку.

Всеч. о. Юх[им] Калішевський: Прошу бр. Кислого дати пояснення, що означає його вислов: “щороку переобирати Єпископів”.

Бр. Кислий: ([м.] Київ) Я трохи помилився...*

Свящ. Козін ([м.] Глухів): Світлий Соборе [!] Проти кандидатури всеч. о. Петра на голову Президії ВПЦРади я нічого не маю, але треба мати на увазі, що ті протоколи, що ВПЦР надсилала по округам, поділяли Церкву на “Липківщину і Ромоданівщину”; коли ми ліквідували “Липківщину”, то треба ліквідувати і “Ромодановщину”, так би мовити ліквідувати ці хвости.

Свящ. М. Панкєвич ([м.] Бердичів): Почесний Соборе [!] Я член комісії по дослідженню життя УАПЦ. Доповідь Комісії була скорочена, але я скажу що матеріял, розглянутий комісією її до висновку, що і Липківському і Ромоданову не можна далі бути, аби життя наше було оновлене. Це ще в неділю було вирішено, а не сьогодні.

Бр. І. П. Галета ([м.] Ніжин): Почесні члени Святого Собору цього [!] Я вислухавши “за” і “проти” кандидатури всеч. о. Петра Ромоданова прийшов до тієї думки: чи забули ви, брати те, що було в 1926 році [?] Яке тоді було становище

* Крапки в тексті.

тяжке; на канцелярії, були замки та печатки. А хто з'явився [?] Всеч. о. Петро та всеч. о. Костянтин Малюшкевич. *(Голова дзвонить й каже, що мова йде не про печатки та замки, а про кандидатуру о. Петра... * Голоса з місць... * "знаєм, знаєм" переривають промову бр. Галети) ...** були зняти печатки... * треба не забувати тих діячів, що спасали Церкву. Це правда. Всеч. о. Петра кандидатуру прошу я Вас залишити.

Свящ. Д. Пухальський ([м.] Конотіп): Коли говорили за кандидатуру всеч. о. Ромоданова, то на сцену виходить і "інтернат" і "Липківщина". А що по за спинами робиться... * *(шум)*. Коли замки висіли... * *(шум і голоса з місць не дають змоги свящ. Пухальському говорити)...**

Голова Собору В. М. Чехівський *(дзвонить)*: Прошу говорити лише про кандидатуру всеч. о. Петра.

Свящ. Д. Пухальський *(продовжує)*: Чомусь для інших ораторів можна було... * Інших кандидатур не треба, бо ця одна тільки може довести Церкву до спокою.

Голова Собору В. М. Чехівський: Поступили пропозиції: припинити запис промовців, а тих, що вже записалися обмежити 5-ю хвилинами.

Пропозиції приймаються.

Бр. С. П. Старик (Шевченківщ[ина]): Почесний Соборе. В сучасний [мо]-мент ми дійшли до сумніву; залишимося з Головою, чи без Голови. Хай ця кандидатура відпадає. Треба шукати. Христос казав: "Шукайте й знайдете"¹.

Всеч. о. Ф. Сергієв: Ніякого сумніву не було і не мусить бути. Чи може вести справу той, хто її почав і довів до півдороги. Коли так ставити питання, то відповідь мусить бути така: цей кандидат може довести Церкву до спокою, в протилежному разі Церква знову може стати під ту чи іншу небезпеку. Собор не повинен покладатися на психологічний настрій, а на розум. Зважають на той настрій, як ті хочуть різні кола поза мурами Софії, накинути Соборові. Собор діє під віянням Св. Духа, а не під віянням окремих осіб і різних кол, що хочуть зводити свої персональні рахунки.

Всеч. о. В. Самборський: Я, як член Комісії по дослідженню життя УАПЦ, хочу дати довідку. Чи можемо при таких умовах, коли не заслухано всіх матеріалів Комісії про внутрішнє життя Церкви, дати всебічне освітлення діяльності всеч. о. Петра [?] Ні. А через це неможливо дати й пояснення.

Свящ. В. Слухасвський ([м.] Лубни) *(Продовжує думку попереднього промовця і додає)*: "Ви чули про висновок Комісії, що ця кандидатура не може залишитися. Треба доручити церковне крівництво новим провідникам".

Бр. Юр[ій] Ів[анович] Поліщук (Уманськ[а округа]): Собор не може затикати вуха і закривати очі од великої критики: в ній викристалізовується працьовник всієї УАПЦ і коли нею будемо користуватися і мати чисту совість, то все буде добре. Всеч. о. Петро за час Собору давав тут вказівки і досить цінні; він і самолюбива людина, так кожний же з нас має це в собі, але справа Церкви мусить бути для всіх нас вище всяких інших міркувань.

* Крапки в тексті.

Свящ. М[икола] Хв[едорович] Бобровицький ([м.] Глухів): Нам членам Комісії не було змоги все розглянути... * Ми не забезпечені, що з обранням Головою всеч. о. Петра Ромоданова справа поліпшає. Ми й так уже чуємо, що Президія ВПЦРади матиме одних Єпископів, що ми обираємо Сінодальну Церкву²... *

Всеч. о. Ю. Калішевський (з місця запитує): А хто ж із мирян є кандидат на Голову ВПЦР [?]

Свящ. М[икола] Хв[едорович] Бобровицький: Левицький Олександр Орестович.

Свящ. А. Моїсеїв (Дніпропетрівщина): Зараз ми говоримо, що кандидатура всеч. о. П. Ромоданова, як Голови ВПЦР не заспокоїть Церкву. А хто це каже [?] По більшості ті члени Собору, що належать до складу Священнодіячів, котрих торкнулося оте “унормування”, яке ВПЦР на чолі з всеч. о. Петром провадила, за цей час, бо їм не до вподоби отой порядок, що веде до перевірки складу духовенства. Пригадується, що коли так для тих же самих частів²* духовенства о. Петро був найкращим, тоді вони говорили, що тіки він один може дати лад, вивести Церкву з тупика... * (Голоса... * шум на місцях перебиває...*), а сьогодні став уже непідходящим (знов шум на місцях)... * Кандидатура всеч. о. Петра на Голову ВПЦР єдина [на місцях голоса і шум... *]

Всеч. о. К. Малюшкевич: Чи може всеч. о. Петро працювати [?] А я запитую Вас, чому не може [?] Чутки є: Комісія так говоре. – Це помилка: До Президії ВПЦРади поступили протоколи всіх Округових Соборів, з цих протоколів видно, що вся Церква одобрювала працю Президії ВПЦРади. Як би ми мали доклад Комісії, то бачили б, що ВПЦР правдиво виконувала обов’язки всієї Церкви. Було зауважено ніби то були порушення нормального життя, Церква сказала, що ВПЦР, з своїм Головою, вела правдиву лінію своєї праці, як це видно з тих протоколів, що вона розсилала. Розсилала і повідомляла. Як же це розуміти [?] Не повідомляла, а в той же час і розсилала протоколи. А що ж далі будемо робити [?] Хто ж у Президію піде. Зробіть отвод. Останетеся в тому ж положенню, в якому були три дні назад. Не найдемо, бо його нема другого. Я був співробітником всеч. о. Петра і не поділяв всіх тактовних ходів його, але це з’ясовується його особистим психологічним, природнім складом і всім попереднім життям нашої Церкви. Скажу одверто, що загальний напрямок його праці був правдивий, що ж до лінії церковної, то з цього боку вже ніхто не може сказати.

Голова Собору В. М. Чехівський: Список промовців вичерпаний. Переходимо до голосування. Прошу Мандатну Комісію повідомити, скільки всіх членів Собору на сьогодні.

Голова Мандатної Комісії Єп. К. Бей: Зараз зареєстровано присутніх на Соборі 184 чоловіка, а чи всі вони на місцях – не відомо.

Голова Собору В. М. Чехівський: Голосується кандидатура на Голову Президії Всеукраїнської Православної Церковної Ради всеч. Єп. о. Петра Ромоданова.

* Крапки в тексті.

²* Так в тексті.

Голова Собору В. М. Чехівський (після голосування): Прошу оголосити наслідки голосування.

Секретар прот. Х. Гов'ядовський: “за” – 73; “прот[и]” – 73; “утр[имались]” – 26; разом 172.

Свящ. П. Романенко ([м.] Київ) вносить пропозицію перепитати других кандидатів.

Голова Собору В. М. Чехівський: Других кандидатів в списку немає. Треба переголосувати.

Всеч. о. К. Малюшкевич: Вношу пропозицію зробити перерву.

Свящ. П. Романенко ([м.] Конотіп): Запитає, чи пройшла в данному разі кандидатура всеч. о. Петра, з огляду на те, що голоса поділилися поровну “за” і “проти”.

Голова Собору В. М. Чехівський: Кандидатура не пройшла, тому що не зібрана більшість голосів.

Свящ. М. Колісник: ([м.] Лубни): Поновити список кандидатів.

Свящ. М. Комашенко (Білоцерк[івщина]): Переголосувати кандидатуру о. Петра.

Свящ. П. Романенко ([м.] Конотіп): Виставити інших нових кандидатів.

Всеч. о. К. Малюшкевич: Свящ. Романенко не розуміє, чи можна зараз робити таке внесення. Ще раз вношу пропозицію зробити перерву.

Голова Собору В. М. Чехівський: Хто за те, аби зараз зробити перерву на 10 хвилин [?] Приймається.

Після перерви засідання Собору продовжується.

Голова Собору В. М. Чехівський: В зв'язку з тим, що кандидатура всеч. о. П. Ромоданова на Голову Президії ВПЦР відпала, є потреба і можливість виставляти нових кандидатів. Прошу, що до порядку намічення кандидатів: пропоную порядок подачі записок і не всі, а хто лише бажає. Рахівників прошу записки зібрати. Ми можемо доповнити список кандидатів і на Заступника Голови. Порядок такий: в записках намічати кандидатів на Голову і на Заступника. Пропонується, поки буде зібрано й підраховано записки, продовжити працю – обранням Ревізійної Комісії. Кандидатами в Ревізійну Комісію виставлені: Брат Ю. М. Машкевич, Протидіак[он] С. Галайда, і Протидіак[он] І. Підмогильний. Чи підлягають кандидатури обговоренню [?] – Ні. Голосую всіх кандидатів разом.

Наявною більшістю названі кандидати обираються в Ревізійну Комісію.

Голова Собору В. М. Чехівський: Далі можна перейти до обрання скарбника, бо скарбнича справа стоїть окремо і вона не сполучається з іншою посадою. Поступила заява, аби вислухати відчит по скарбниці, але зараз зробити цього неможливо, бо порядок дня вже раніше прийнятий.

На черзі кандидатура на скарбника ВПЦРади прот. Лапчинського.

Прот. Євт. Лапчинський: Я рішуче відмовляюся, бо я займаю посаду бухгалтера ВПЦРади.

Голова Собору В. М. Чехівський: Далі стоїть кандидатура бр. Кобзаря. Хто бере слово для обговорення цієї кандидатури [?]

Бр. Ів[ан] Галета ([м.] Ніжин): Почесні і побожні члени святого Собору цього [!] Я должен оповістити Вас, що це той скарбник, якого прошлий рік вибрали. Я мав щастя бути на Покрівських Зборах; тоді говорилося, що він і записати нічого не може, а нам треба, аби людина була чесна; отже за цей рік він нічого такого “злочаственного” не зробив, не промотав наших грошей, тому і надалі треба вибрати його.

Прот. Л. Юнаков: Дорогий Собор [!] Кажу свої почуття. Я мав багато досвіду. Ця людина віддавала своє життя, із-за турбот чуть і не померла. Ви сами бачили, що він і зараз все оддає; ви його і ранком і ввечері бачите, що він турбується про вас і з свого дому носить і огірки і відра, щоб нагодувати всіх.

Свящ. Ів[ан] Колісник ([м.] Лубни): За ширу працю дякувати треба, але з огляду на те, що праця скарбника вимагає роботи у всеукраїнському масштабі, треба підшукати більш відповідну людину.

Свящ. Д. Довгаленко (Білоцерк[івщина]): Яка ж праця скарбника у Всеукраїнському масштабі [?]

Свящ. М. Бобровицький ([м.] Глухів): Щирість дійсно ми бачили, але я не погоджуюсь з тим, що всі хиби може покрити одна щирість. Коли щирість чистосердешна, то цього кандидата провести потрібно, хоч він і був в складі Президії.

Свящ. П. Дросенко (Білоцерк[івщина]): Я член Ревізійної Комісії і свідчу, що щирість сприяла тому, що все гаразд. Гроші ВПЦРади бр. Кобзар зберігає, як свої власні.

Голова Собору В. М. Чехівський: Слідуюча кандидатура бр. Малеванського. Він не член Собору; хто бере слово за кандидатуру бр. Малеванського [?]

Свящ. Максимюк (Київськ[а округа]): Бр. Малеванський має вищу освіту; я знаю й його по праці в нашій Церкві.

Голова Собору В. М. Чехівський: Хто ще знає бр. Малеванського [?]

Свящ. С. Марченко (Волинськ[а округа]): Знаю, що брат Малеванський приймає активну участь в Українській Церкві.

(Голоса з місць: хто він такий; хай покажеться перед Собором, ми його не знаємо). Малеванський з лав виходить до Президії Собору.

Голова Собору В. М. Чехівський: Слідуюча кандидатура бр. Пахаревського; він теж не член Собору. Прошу бр. Пахаревського на катедру, щоб Собор бачив Вас.

[Бр.] П. Пахаревський: Я скінчив духовну семінарію; 23 роки працював у Гос[ударственному] Банку і в других установах.

Свящ. П. Забота (з місця): Хочу знати, яке має відношення бр. Пахаревський до УАПЦ [?]

Всеч. о. П. Ромоданів: Бр. Пахаревського трохи знаю й я; це мій товариш по школі, ще з молодости виявляв щирість до українського руху людина витримана; чув, що він спеціалізувався в конторській та бухгалтерській сфері.

Свящ. П. Зобота: Бр. Пахаревський видно людина немічна, безсильна, а яке його відношення до УАПЦ, він так і не сказав нам; видно по всьому, що людина хоче тільки, аби скарбницю взяти до рук, та стежити за утриманням...*

Голова Собору В. М. Чехівський: Всі кандидатури обговорено. Приступаємо до голосування. Перша кандидатура бр. М. П. Кобзаря, хто за цю кандидатуру [?]. Друга кандидатура бр. Малеванського, хто за цю кандидатуру [?]; третя – бр. Пахаревського. Прошу секретаріат оголосити наслідки голосування.

Секретар прот. Х. Гов'ядовський:

Бр. М. П. Кобзар “за” – 141; “прот[и]” – 4; “утр[имались]” – 23; разом – 168.

Бр. К. П. Малеванський “за” – 36; “прот[и]” – 22; “утр[имались]” – 95; разом – 153.

Бр. П. Пахаревський “[за]” – 17; “[проти]” – 12; “[утримались]” – 115; [разом] – 144.

Голова Собору В. М. Чехівський: Скарбником Президії ВПЦРади обрано Митрофана Петровича Кобзаря.

Секретар прот. Х. Гов'ядовський: Складено вже новий список кандидатів на Голову Президії ВПЦРади та його Заступників.

Голова Собору В. М. Чехівський: Продовжуємо справу обрання Голови Президії ВПЦРади. Першим кандидатом стоїть прот. о. Л. Юнаков. Прошу, почесний отче, дати свою згоду.

Прот. Л. Юнаков: Дорогий Соборе. Я людина стара; розум мій не в^{2*} силі обхопити всієї праці і до того згоди нікому не давав на те, щоб виставляти мою кандидатуру.

(Голоса з місць...^{3}. “Просимо. Просимо”...^{3*})*

Голова Собору В. М. Чехівський: Слідуюча кандидатура всеч. о. Миколи Карабіневича. Прошу Вас, всеч. Отче, виявити свою волю.

Всеч. о. Карабіневич: Освячений Соборе [!] З огляду на те, що тут була думка, аби Голова ВПЦР був із мирян, питання це для мене ускладняється. Я приїхав на Собор не для того, щоб головувати в Президії ВПЦРади. *(Голоса ...^{3*}. “Просимо”...^{3*})*

Голова Собору В. М. Чехівський: Мотив не дійсний, а всеч. о. Микола інших не визнав; вважати це відмовлення за згоду.

Голова Собору В. М. Чехівський: Слідуюча кандидатура бр. П. Г. Стеценка. Прошу на катедру.

Бр. П. Г. Стеценко: Мені страшно і стояти тут, але для проформи згоджуюсь, хай буде кандидат і з мирян.

Голова Собору В. М. Чехівський: Ще є кандидатура бр. Кукоби. Прошу сказати своє слово.

* Крапки в тексті.

^{2*} Далі текст надруковано на арк. 133.

^{3*} Крапки в тексті.

Бр. Кукоба (з місця): Це мабуть помилка, що хтось виставив мою кандидатуру, я рішуче прошу зняти мою кандидатуру.

Голова Собору В. М. Чехівський: Таким родом* дали згоду виставити кандидатуру на Голову Президії ВПЦРади: Прот. Л. Юнаков, всеч. Єп. о. М. Карабінович та бр. П.Г. Стеценко.

Перехожу до голосування. Хто за те, аби Головою Президії ВПЦРади був почесний о. Прот. Л. Юнаков [?] (*Після голосування*). Слідуюча кандидатура о. М. Карабіновича.

Всец. о. М. Карабінович: Я і служу всього 5 років, і не із мирян, тому рішуче знімаю свою кандидатуру.

(*Голоса з місць: Просимо оголосити наслідки голосування о. Юнакова*).

Секретар Прот. Х. Гов'ядовський: Наслідки голосування кандидатури о. Л. Юнакова такі: "За" – 127; "проти" – 5; "утр[имались]" – 38; разом – 170.

(*Голоса з місць: Просимо припинити голосування інших кандидатів.*)^{2*}

Голова Собору В. М. Чехівський: Таким чином Головою Президії ВПЦРади обрано прот. о. Леонтія Юнакова. Переходимо до обрання двох Заступників Голови Президії ВПЦРади. У нас є лише один кандидат всеч. о. К. Малюшкевич, а треба обрати двох Заступників. Угодно Собору просити всеч. о. М. Карабіновича бути другим кандидатом на Заступника ВПЦР [?]

Всец. о. М. Карабінович: Освячений Соборе [!] Я живу в селі та ще й округовий Єпископ. Як же я можу сполучити [?] Ви ж знаєте добре працю у Президії ВПЦРади. Я не можу і рішуче відмовляюся.

Свящ. І. Колісник (Лубенськ[а округа]): Я гадаю, що вихід є – додати у список нових кандидатів.

Свящ. П. Романенко (Київська [округа]): Просити у Заступники всеч. о. П. Ромоданова.

Всец. о. П. Ромоданів: Я свої думки висловлюю по певним законам логіки, а тому моя кандидатура і по формальним і по моральним причинам не може бути.

Голова Собору В. М. Чехівський: Чи приймає Собор відмовлення всеч. о. Петра [?]

Голосуванням відмовлення всеч. о. П. Ромоданова приймається.

Свящ. о. І. Таран ([м.] Полтава): Потрібно аби один із заступників був у Харкові, таким заступником я вважаю всеч. о. Ів[ана] Павловського.

Голова Собору В. М. Чехівський: Без кінця поповнювати список ми не можемо.

Всец. о. К. Малюшкевич: З практичного боку бажано, щоб заступник був із Харкова. Вношу таку пропозицію: надати право Харківській Церкві дати свого представника на Заступника Голови Президії ВПЦРади.

Голова Собору В. М. Чехівський: Такого права передовіря* прав Со-

* Так в тексті.

^{2*} Далі текст надруковано на арк. 132.

бору округовій Церкві не може бути. Президія ВПЦРади сама може визначити собі правопорядника, йому нема необхідности бути іменно в Харкові.

Всеч. о. П. Ромоданів: Представник в Харкові для зовнішньо-правних зносин зовсім не зв'язується з мешканням у Харкові.

Голова Собору В. М. Чехівський: За відсутністю кандидатів справу з другим Заступником Голови Президії ВПЦРади ми не можемо зразу вирішити. Вношу таку пропозицію: Зберігаючи другу посаду заступника Голови Президії ВПЦРади, Собор залишає її вільною і надає право Президії ВПЦР в процесі своєї праці визначити особу для заміщення цієї посади і представить цю кандидатуру на ствердження першого Пленуму ВПЦРади. Угодно Собору погодитися такою пропозицією чи будемо продовжувати обговорення [?]

Голосованням обговорення припиняється.

Голова Собору В. М. Чехівський: Таким чином на першого Заступника Голови Президії ВПЦРади є одна кандидатура всеч. о. К. Малюшкевича, а посада другого Заступника лишається вільною з тим, аби Президії ВПЦРади, коли буде потреба, визначила кандидатуру другого заступника і замістила цю посаду тим кандидатом до першого пленуму ВПЦР, який і ствердить цю кандидатуру. Ставлю на голосовання кандидатуру всеч. о. К. Малюшкевича на посаду першого заступника Голови Президії ВПЦРади. Хто за цю кандидатуру [?]

Прошу оголосити наслідки голосовання.

Секретар прот. Х. Гов'ядовський: “за” – 169; “проти” – 0; “утр[имались]” – 1; разом – 170.

Голова Собору В. М. Чехівський: Першим Заступником Голови Президії ВПЦРади обрано всеч. о. К. Малюшкевича. Прошу його переводити далі засідання.

Головування приймає всеч. о. К. Малюшкевич: Переходимо до обрання секретаря ВПЦР. Першим кандидатом названо прот. Х. Гов'ядовського.

Прот. Х. Гов'ядовський: Освячений Соборе [!] Життя моє склалося так, що від шкільної скам'ї прийшлося стати за тяжкий і невдячний канцелярський труд – секретарство. Майже 30 років секретарював я в різних державних і громадських інституціях. Хотілося на старість відійти від цієї тяжкої праці і віддатися цілком пастирському служінню, але в минулому році Церква знову поклала на мене цей тягар. Я не мав змоги тоді відмовитися і погодився. Рік по сумнінню* я ніс цей тягар, і скажу одверто, що за цей рік я знесилився не тільки фізично, а і морально; рік минулої праці був для мене тяжчим, ніж все попереднє служіння. Я вже не маю і тієї сили, що була в минулому році, але в той же час бачу зараз приклад вищого свого духовного керовника, що дав згоду піти на страждання для блага Церкви, тому і я, як покірливий син Церкви, схилюся перед волею її, коли буде угодно Соборові мене вибрати.

Прот. Л. Юнаков: Коли ви, не заважаючи на мою старість, обрали мене на Голову Президії ВПЦРади, то я прошу дайте ж мені такого робітника, який допоміг би мені в цій праці, кращого робітника, як о. Харитон я не бачив і не

* Так в тексті.

знаю. Свідчу, що такого секретаря ніколи не бачив. Дайте ж змогу ВПЦР повести справу якнайкраще.

Голова всеч. о. К. Малюшкєвич: Слідуюча кандидатура прот. о. Аушева.

Прот. Аушев: Згоду працювати даю, але прошу, коли будете обговорювати мою кандидатуру, то не виливайте на мене бруду із-за персональних рахунків.

Свящ. Марченко (Волинськ[а округа]): Я знаю добре прот. о. Аушева, але здібностей його до секретарства не знаю.

В. М. Чехівський: Я хотів зазначити, що прот. Аушев скінчив Київську Духовну Семінарію і секретарство може вести.

Прот. Л. Юнаков: Справа вимагає досвідченого робітника у Всеукраїнському ма[с]штабі, а йти для того, щоб учитися, то це не корисно для справи. (*Голоса з місць... * Правильно.*) Справу Округову не можна рівняти до Всеукраїнської.

Бр. А.Н. Гук: Я з прот. Аушевим працював і можу висловитися про нього лише негативно.

Голова всеч. о. К. Малюшкєвич: Слідуюча кандидатура прот. о. Л. Мізецького.

Прот. Л. Мізецький: Вчора я дав згоду, але ж умовно; і якщо угодню Соборові погодитися з моєю умовою, то кандидатури своєї я не знімаю.

(*Голоса з місць... * А які умови [?]*)

Голова всеч. о. К. Малюшкєвич: Прот. Л. Мізецький може бути секретарем лише при умові, коли йому буде парафія у м. Києві, бо він зараз служить на парафії в Уманській Окрузі.

Бр. Юр. Поліщук (Уманськ[а округа]): За о. Мізецького скажу, що він завжди працював у нас на Округових Соборах.

Бр. Ів. Галета: Почесні члени Святого Собору цього [!] До вас звертаюся й скажу: ми всіх не відкидаємо і першого і другого, і третього; но самое^{2*} головніше, щоб секретарем був прот. Х. Гов'ядовський. (*Голова дзвоне і зазначає, що мова йде про кандидатуру прот. Мізецького.*) "Но в такому случаї я Мізецького не знаю"...* (*сміх*)...*

Свящ. П. Романенко (Київськ[а округа]): "Чи має Президія [ВПЦР] парафію для о. Мізецького [?] І чи взагалі може бути його умова здійснена" [?]

Свящ. П. Романченко ([м.] Конотіп): Почесний Соборе [!] Як Бог допоможе, то більш звершеного секретаря, як прот. Мізецький, я не знаю.

Прот. Л. Юнаков: Я нічого не маю ні проти одного, ні проти другого; з усіма погоджуюсь, що до особи о. Леоніда, але секретарство вимагає особливих здібностей.

Всец. о. К. Кротевиц: Я просив би, щоб Президія з'ясувала, які обов'язки несе секретар ВПЦР. Чи він звичайну канцелярську роботу веде, чи в його руках зосереджується вся робота, він є так би мовити права рука Голови Президії ВПЦРади.

* Крапки в тексті.

^{2*} Так в тексті.

В. М. Чехівський: Коли склалися “Правила діянь”, то малося на увазі, аби секретар був безстороннім і з середньою освітою. Будь яких суб’єктивних навиків посада секретаря не вимагає. Шкоду робе той, хто не об’єктивно освітлює в протоколах думки. Від секретаря вимагається правдиво записувати все і своєчасно інформувати.

Голова всеч. о. К. Малюшкєвич: Мое становище тяжке; прот. о. Х. Говядовський виявив себе дуже гарним секретарем і о. Мізецький, – як працівник, – людина випробувана і відповідає всім вимогам Секретаря. Приступаю до голосовання кандидатів на секретаря Президії ВПЦРади. *(Після голосовання)*. Прошу оголосити наслідки голосовання.

Секретар прот. А. Моїсеєв: Кандидатура Х. Говядовського “за” – 54; “проти” – 67; “утр[имались]” – 46; разом – 166.

В. Аушева “за” – 21; “проти” – 31; “утр[имались]” – 108; разом – 160.

Л. Мізецького “за” – 145; “проти” – 4; “утр[имались]” – 22; разом – 171.

Голова всеч. о. К. Малюшкєвич: Секретарем ВПЦРади обрано прот. о. Леоніда Мізецького. Вношу пропозицію: Справу з перебуванням о. Мізецького в Києві доручити полагодити ВПЦРаді. Приймається. Далі на черзі стоїть обрання членів видавничого відділу. Є кандидатури: Прот. Л. Карпова, Єп. Я. Чулаївського і Єп. М. Грушевського.

В. М. Чехівський: Прот. Карпов дав згоду працювати в Президії; видавнича справа потребує знання мови. Коли в державних установах потрібно, щоб володіти мовою, то у нас в Церкві це ще більш потрібно. Як технічний секретар для виправлення мови й коректури о. Карпов цілком придатний, що ж до фінансової сторони, то це інша справа.

Всец. о. Я. Чулаївський: Не претендує на цю посаду, а висловлює бажання, аби працювати в складі Президії ВПЦРади.

Всец. о. М. Грушевський: Праця мені відома і я не відмовляюся.

Голова всеч. о. К. Малюшкєвич: Ставлю на голосовання кандидатуру прот. о. Л. Карпова. Прошу оголосити наслідки голосовання.

Секретар прот. А. Моїсеєв:

Прот. Л. Карпов: “за” – 130; “прот[и]” – 0; “утр[имались]” – 6; разом – 136.

Голова всеч. о. К. Малюшкєвич: Я гадаю, що з боку двох других кандидатів заперечень не буде, коли їх кандидатури не будемо голосувати. Угодно Собору погодитися з цим [?] Приймається: членом Президії ВПЦРади для завідування видавничим відділом обрано прот. Л. Карпова.

Голова всеч. о. К. Малюшкєвич: До освітнього відділу ВПЦР названі такі кандидати: всеч. о. Я. Чулаївський, всеч. о. Ф. Сергієв і бр. В. М. Чехівський. Голосуються ці кандидатури. Приступаю до голосовання, цих кандидатур в порядку їх записі. Прошу оголосити наслідки голосування.

Секретар прот. А. Моїсеєв:

Всец. о. Я. Чулаївський: “за” – 26; “прот[и]” – 17, “утр[имались]” – 84, разом – 127.

Всец. о. Ф. Сергієв “за” – 4; “прот[и]” – 13; “утр[имались]” – 108; разом – 125.

Бр. В. М. Чехівський “за” – 136, “прот[и]” – 1, “утр[имались]” – 5, разом – 142.

Голова всеч. о. К. Малюшкєвич: Членом Президії для завідування освітнім відділом обрано В. М. Чехівського. Далі треба обрати ще трьох членів Президії ВПЦР без зазначення їх праці: Є такі кандидатури:

Прот. Х. Гов’ядовський,
Прот. Аушев,
Прот. Є. Лапчинський,
Бр. Малеванський.

Бр. Похаревський,
Всец. Я. Чулаївський,
Всец. М. Грушевський,
Всец. Ф. Сергієв.

Як будемо голосувати, в якому порядкуві [?]

Свящ. С. Марченко (Волинськ[а округа]): Починаючи знизу запису.

В. М. Чехівський: Вношу таку пропозицію: проголосувати всіх; перші три, одержать найбільш голосів, будуть членами Президії, слідуєчі три – кандидатами до членів Президії, а останні два – кандидатами до членів Ревізійної Комісії.

Пропозиція приймається.

Голова всеч. о. К. Малюшкєвич: Кандидатури всіх обговорені, крім кандидатури о. Є. Лапчинського, хто забірає слово до цієї кандидатури [?]

Прот. с. Боссовол: Знаю о. Лапчинського: це перший діяч на Поділлі; щирий і самовідданий.

Всец. о. К. Кротевич: “Проти” говорити тяжко, але мушу сказати: перший діяч, але, як кажуть у нас на Поділлі, і перший “комбінатор”. Тяжку роллю він відіграв в Погорілковщині³, що й досі має свої сумні наслідки.

Голова всеч. о. К. Малюшкєвич: Приступаю до голосовання по черзі записі кандидатур. (Після голосовання). Прошу оголосити наслідки голосовання.

Секретар прот. А. Мойсеєв: Оголошує:

Прот. Х. Гов’ядовський “за” – 48, “прот[и]” – 34, “утр[имались]” – 41, разом – 123.

Прот. Е. Аушев “за” – 19, “прот[и]” – 24, “утр[имались]” – 87, разом – 130.

Прот. Є. Лапчинський “за” – 24, “прот[и]” – 48, “утр[имались]” – 60, разом – 132.

Бр. К. Малеванський “за” – 118, “прот[и]” – 2, “утр[имались]” – 15, разом – 135.

Бр. Похаревський “за” – 52, “прот[и]” – 8, “утр[имались]” – 53, разом – 113.

Всец. Я. Чулаївський “за” – 120, “прот[и]” – 0, “утр[имались]” – 10, разом – 130.

Всец. М. Грушевський “за” – 77, “прот[и]” – 9, “утр[имались]” – 33, разом – 119.

Всец. Ф. Сергієв “за” – 68, “прот[и]” – 18, “утр[имались]” – 38, разом – 124.

Голова всеч. о. К. Малюшкєвич: Таким чином більшість голосів одержали:

Всец. Я. Чулаївський.

Бр. Малеванський,

Всец. М. Грушевський.

Які входять в склад членів Президії ВПЦРади:

Всеч. о. Ф. Сергієв

Бр. Похаревський,

і Прот. Х. Гов'ядовський.

Вважаються кандидатами до членів Президії ВПЦРади:

Прот. Є. Лапчинський,

Прот. В. Аушев.

Кандидатами до членів Ревізійної Комісії:

Прот. Є. Лапчинський: Відмовляюся, бо я є бухгалтер ВПЦРади.

Голова всеч. о. К. Малюшкєвич: Прошу зачитати персональний склад всіх новообраних органів церковного управління.

Секретар прот. Х. Гов'ядовський:

Голова Президії ВПЦРади прот. Л. Юнаков,

Заступник всеч. о. К. Малюшкєвич,

Посада другого Заступника залишається вільною.

Секретар прот. Л. Мізецький,

Скарбник – М.П. Кобзар,

ЧЛЕНИ ПРЕЗИДІЇ:

Зав. Видав[ничим] відділом прот. о. Л. Карпов,

Зав. Освіт[нім] відділом бр. В. М. Чехівський,

Члени Президії без визначення їх праці:

Єп. Я. Чулаївський,

Бр. К. Малеванський

і Єп. М. Грушевський.

КАНДИДАТИ В ЧЛЕНИ ПРЕЗИДІЇ ВПЦРАДИ: Єп. о. Ф. Сергієв.

Бр. П. Похаревський і прот. Х. Гов'ядовський

ЧЛЕНИ РЕВІЗІЙНОЇ КОМІСІЇ: Бр. Машкєвич Юрій Миколаєвич

Протодіяк[он] Галайда Симон Михайлівич.

Протодіяк[он] Підмогильний Дмитро.

Кандідатом: Прот. В. Аушев.

ВИЩИЙ ЦЕРКОВНИЙ СУД: Архієп. Юрій Міхновський,

Свящ. Мих[айло] Висоцький,

Бр. Перерва,

Бр. Гук,

Бр. Кукоба і Бр. Ковердинський.

Кандидатами до них: Бр. Потійко і Бр. Гріценко.

Голова всеч. о. К. Малюшкєвич: Вибори керуючих церковних органів закінчено. Тепер треба зазначити резолюцію Собору в тій частині, що стосується відношення Церкви до Держави. Резолюція вироблена на спільному засіданні Президії Собору, ВПЦРади й Комісії по унормуванню життя. Гадаю, що ми її приймемо без обговорення: “УАПЦ відродилась і збудувала своє життя в умовах Радянської Соціалістичної Державности. Привітавши Радвладу на своєму 1-му Всеукр[аїнському] Прав[овславному] Церк[овному] Соборі за видання

закону про відокремлення церкви від держави⁴, УАПЦ мала думку, що під охороною цього закону вона знайде сприятливі умови для своєї праці й розвитку й поставила одним із своїх завдань точно визначити в межах правил церковного життя й державних законів, форму свого відношення до Держави і здобути права на легальне існування. Але-ж не зважаючи на прагнення до цього цілої УАПЦ вона мала на шляху до легалізації перешкоди, що залишили її довгий час у стані сумнівної легальності, а потім (в грудні м[іся]ці 1925 р. й ясної безлегальності*).

Ці перешкоди полягали в недовір'ї уряду до УАПЦ, як до чисто церковної організації. Цілий ряд обвинувачень з боку Уряду до УАПЦ в порушенні правдивих норм взаємовідносин церкви з державою заставив церкву на Нараді представників УАПЦ у вересні м[іся]ці [19]26 р. переглянути своє відношення до Держави, оцінити факти, що визначені Урядом і винести таку ухвалу: 1) Нарада представників УАПЦ, що відбулась 1–3 вересня 1926 р. констатує надзвичайно тяжкий зовнішне-правний стан церкви⁵. Внаслідок недовір'я Уряду УСРР до Президії ВПЦР і окремих членів УАПЦ, а через них і до цілої церкви, УАПЦ має незареєстрованість статуту ВПЦР⁶; припинення праці Президії ВПЦР і окремих округових церковних Рад, відсутність на протязі двох років церковних з'їздів арешти окремих діячів церкви, перешкоди при зареєструванні статуту парафії, відібрання храмів.

Причиною недовір'я Уряду УСРР до церкви і репресій з його і т. д. боку до діячів церкви були нетактовні й нелояльні антирадянського змісту вчинки Президії ВПЦР: 1) Неуважне відношення до повідомлення Уряду про нелегальне існування ВПЦР, через що Президія ВПЦР провадила свою працю після повідомлення Уряду теж нелегально; 2) неуважне відношення до окремих нетактовних і нелояльних виступів членів УАПЦ: а) не було категоричної вимоги до “Дніпра”⁷ зняти приписку до своєї назви “орган У.А.П.Ц.”, газети, що дискредитувала й Радвладу, і УАПЦ і порушувала нормальні взаємовідносини між УАПЦ і Урядом УСРР; б) голова Президії ВПЦР В.В. Потієнко подав на ім'я єпископа УАПЦ в Америці о. Івана Теодоровича свого листа, що його було вміщено в газеті “Дніпро” з неправдивими (довіряючи заяві представника Уряду) відомостями про стан УАПЦ й неправдивим освітленням відношення Радвлади до УАПЦ; в) Президією ВПЦР видано мандата священникові Турченкові після того, коли він, знаходячись під слідством і судом по обвинуваченню в бандитизмі і звільнений на поруки церковних діячів м. Полтави, втік за кордон; г) неприпустиме відношення Президії ВПЦР в справі видачі мандатів Бачинському і Шелухіну, яко представникам УАПЦ на Стокгольмській Конференції; д) неприпустимі вислови в листуваннях, відозвах і промовах окремих діячів УАПЦ, а саме: В.В. Потієнка, Архієпископа [Олександра] Ярещенка і Митрополита В[асиля] Липківського”.

Великі Покрівські Збори ВПЦР, як орган керівництва УАПЦ [в] міжсоборну добу ствердили факт ненормальності зовнішне-правного стану УАПЦ і провину в цій справі діячів УАПЦ такою ухвалою: “Великі Покрівські Збори

* Так в тексті.

Всеукраїнської Православної Церковної Ради Української Автокефальної Православної Церкви, що відбулись 25–29 жовтня 1926 р., здійснюючи ухвалу Всеукраїнської Народи представників УАПЦ 1–3 вересня цього року про необхідність поставити на Великі Покрівські Збори справу про нелояльні, нетактовні, антирадянського змісту вчинки Президії ВПЦР Голови Президії ВПЦР В.В. Потієнка, Заступника Голови архієпископа Харківського о. Олександра Ярещенка та о. Митрополита Василя Липківського, і винести вирок з приводу цих вчинків, заслухавши доповіді заступника Голови б[увшої] Президії ВПЦР прот. М. Хомічевського і Голови Комісії по унормуванню життя УАПЦ Єпископа Петра Ромоданова про життя УАПЦ за час від Микільських Зборів 1924 р., і доповіді в цій справі з місць, й прийнявши на увагу в цих доповідях оцінку засобів до унормування життя УАПЦ: 1) Стверджують своїм авторитетом всі ухвали Народи, щодо констатування надзвичайно тяжкого зовнішньо-правного стану УАПЦ, що стався завдяки нетактовним, нелояльним до Уряду УСРР і антирадянського змісту окремим виступам в діяльності осіб, зазначених в ухилах Народи і [2]) висловлюють осуд Церкви лінії поведінки Президії ВПЦР і вчинкам Голови Президії В.В. Потієнка, Заступника Голови Архієп. о. О. Ярещенка, о. Митрополита В. Липківського.

Великі Збори рахують необхідним в самий категоричний спосіб застерегти всіх, що зазначені в ухилах Народи, від подібних вчинків на майбутнє, а за вчинки уже зроблені ухиляють рахувати достатньою спокусою ці постанови Покрівських Зборів, і не накладати на них іще особливої церковної кари. В наслідок Церква здобула повне право на легальне існування й можливість зовнішнього розвитку й унормування внутрішньо-церковного устрою й життя.

Другий Всеукраїнський Православний Церковний Собор, що скликаний в умовах легального існування Церкви, став перед фактом нового недовір'я Уряду не до УАПЦ, а до Митрополита УАПЦ і до керівничого органу УАПЦ – ВПЦР, недовір'я обгрунтованого Урядом фактами обвинувачень в порушенні Митрополитом правдивих норм взаємин між Церквою й Державою 1) В розмові з В.В. Потієнком Митрополит оцінював стан Радвлади, як стан агонії; 2) Весною цього року Митрополит оцінюючи політичний стан УСРР теж висловився, що це стан агонії, що Радвладі залишилось 2–3 тижні існування; 3) приймав участь у нелегальній Народі представників Троєцької Парафії м. Києва⁸; 4) В листі [С.] Шелухіна до нього викреслив місце, де Шелухін несприятливо говорить про [С.] Петлюру, й цим Митрополит виявив себе сторонником Петлюрівщини; 5) З відому Митрополита велися переговори з тихонівцями про угоду, що до взаємного ненападу для боротьби та знищення обновленців, що з'являються “шайкою шпигунів”; 6) Відмовився підписати спростовання* ВПЦР тих неправдивих інформацій про церковне життя, що подавалося в часописах УАПЦ в Америці, і прикривані такої діяльності митрополита ВПЦРадом, що 1926 року після Вересневої Народи взяла митрополита на свої поруки під відповідальність цілої Церкви.

* Так в тексті.

Зваживши й оцінивши весь шлях до нормального існування УАПЦ в межах Радянської Держави Другий Всеукраїнський Православний Церковний Собор во ім'я Церкви й зберігаючи чисто-церковну лінію її життя у справі відношення Церкви до Держави приймає таку ухвалу: “Приймаючи на увагу неможливість продовження митрополітанського керівництва Українською Автокефальною Православною Церквою Найпочеснішого отця Митрополита Василя Липківського, 2-й Всеукраїнський Православний Церковний Собор визволяє Найпочеснішого отця Митрополита Василя Липківського від тягаря Митрополітанського керівництва Українською Автокефальною Православною Церквою”.

Голова всеч. о. К. Малюшкєвич: Ставлю зачитану резолюцію на голосування. Резолюція приймається всіма при одному, що утримався.

Голова всеч. о. К. Малюшкєвич: Оголошую перерву до 17 год. Увечері буде пленарне засідання. Прошу проспівати молитву: “Отче наш”... *

Собор співає

молитву

ЦДАВО України. – Ф. 3984. – Оп. 4. – Справа 177. – Арк. 1–12; 128–139; 196–207. Копія, машинопис.

КОМЕНТАРІ

¹ “Просіть і дасться вам” – це довільний переклад з російської мови слів Ісуса Христа. Правильно: “Просіть – і буде вам дано, шукайте – і знайдете, стукайте – і відчинять вам” (Мт. 7:7).

² Тут мається на увазі устрій керівництва Російської православної церкви в Синодальну добу (1721–1917). Святійший Урядуючий Синод (“Святейший Правительствующий Синод”, “Ведомство Православного Исповедания”, “Духовное ведомство”) був створений Петром I як духовна колегія, орган церковного управління на зразок державного департаменту. Синод складався з штату чиновників, які виконували бюрократичну роботу та архиєрейського “прісутствія”, яке складалося з єпископів, що очолювали православні кафедри, і по черзі повинні були брати участь в засіданнях Св. Синоду.

³ Назву “Погорілівщина” утворено від прізвища одного з активних діячів автокефального руху о. Павла Погорілка. Погорілко Павло Федорович – єпископ Соборно-єпископської церкви. З 1914 р. законовчитель у Київському училищі, священник. З 1917 р. член Центральної Ради від духовенства. На з’їзді Київщини (травень 1921 р.) заочно обраний кандидатом в єпископи УАПЦ. Влітку 1921 р. ВПЦП вирядила його до Грузії як кандидата на висвячення Грузинським патріархом-католікосом Леонідом. Учасник I Всеукраїнського Православного Церковного Собору УАПЦ 14–30 жовтня 1921 р. Не погодившись з всесоборною висвятою митрополита Василя Липківського під час Собору відійшов від УАПЦ. Пізніше був висвячений єпископом “Живої Церкви” в Москві. У 1925 р. був учасником створення Соборно-єпископської церкви (“Лубенський розкол”). Очолював на Поділлі самостійну релігійну організацію БОПУПАЦ. Заарештований наприкінці 1920-х рр. Подальша доля невідома.

⁴ Текст привітання радянській владі див.: “Ухвали Всеукраїнського Православного Церковного Собору по окремих питаннях життя Української церкви”, Розділ 1 // *Перший*

* Крапки в тексті.

Всеукраїнський православний Церковний Собор УАПЦ 14–30 жовтня 1921 року: документи і матеріали... – С. 395.

⁵ Нарада 1–3 вересня 1926 р. була зібрана з метою унормування стосунків між владою та УАПЦ. Із членів цієї наради було утворено Всеукраїнську Комісію (ВУК) по “унормуванню життя УАПЦ”, яка отримала дозвіл на скликання Великих Покрівських Зборів в жовтні 1926 р. На цих Зборах було обрано склад Президії ВПЦР, яка проголосила т. зв. “новий курс” у стосунках між владою і УАПЦ. Одночасно із звільненням митрополита Василя Липківського за поданням цієї комісії, ВУК було поставлено до відома щодо необхідності позбавитись митрополита задля подальшого існування УАПЦ.

⁶ Відсутність державної реєстрації Статуту УАПЦ не давала можливості на легальне існування цієї церкви в УСРР. Статут було зареєстровано тільки в 1926 р. Див. док. № 104, стор. 620–629.

⁷ Журнал “Дніпро” (колишній журнал “Січ”) – орган Української Православної Церкви в США, який спочатку виходив у м. Чикаго як двотижневик впродовж 1922–1926 рр., потім як місячник з 1927 р. У 1928–1950 рр. цей орган УПЦ в США виходив у Філадельфії під назвою “Дніпро”.

⁸ Тут йдеться про конфлікт між митр. Василем Липківським і єп. Петром Ромодановим щодо Троїцької парафії в м. Київ. Після відходу цієї парафії від ДХЦ, представники цієї парафії просили Василя Липківського приєднати їх до УАПЦ і він попросив єп. Петра Ромоданова взяти на себе настоятельство в цій парафії, зареєструвати її статут, скликати загальні збори. Але через кілька місяців делегація від Троїцької парафії знову звернулась до митр. Василя Липківського зі скаргою, що нічого не було зроблено для її організації і реєстрації. Оскільки єп. Петро Ромоданов зрікся керування парафією, то голова Київської Церковної Ради зібрав у приміщенні ВПЦР Троїцьку парафіяльну раду і на цьому зібранні було вирішено справи з реєстрацією і організацією парафії. Митр. Василя Липківського було звинувачено у організації і проведенні “нелегальної наради” представників Троєцької парафії м. Києва без дозволу влади і всіх її учасників викликано до ДПУ. Див. докл.: *Митрополит Василь Липківський. Історія Української Православної Церкви. Розділ VII: Відродження Української Церкви. – Вінніпег: Вид. накладом фундації Івана Грищука, 1961. – 181 с.*

Стенограма вечірнього засідання

25 жовтня 1927 р.

День восьмий

Молитва

Головує В. М. Чехівський.

Голова Собору В. М. Чехівський: На черзі дня стоять розділи II і III, але залишився ще не закінченим розділ IV, тому треба закінчити цей розділ по доповідям Голови Президії ВПЦР, всеч. о. Петра Ромоданова, о. Митрополита та Секретаря прот. Х. Гов'ядовського. З боку зовнішньо-правного життя УАПЦ вже розглянуто й резолюція прийнята; треба оглянути внутрішнє життя Церкви, обмінятися думками й внести певну резолюцію.

Всец. о. К. Малюшкевич: Пропоную заслухати проект резолюції і по ній вже вести дебати. Зачитує таку резолюцію: “Українська Автокефальна Церква на своєму 2-му Всеукр[аїнському] Прав[ославному] Церк[овному] Соборі, заслухавши доповіді про життя УАПЦ: Голови ВПЦР, о. П. Ромоданова, Митрополита Найпочеснішого о. Василя [Липківського] і секретаря прот. Х. Гов'ядовського констатує, що такі ідеологічні здобутки УАПЦ, як українізація, автокефалія, соборноправність, аполітичність, дух терпимости до інших Церков, обстоювання прав бідних і пригноблених чи то націй чи то окремих людей – чи принципи засвоєні Церквою і сприяли піднесенню життя не лише УАПЦ, а й інших церковних угруповань, що під вимогами життя, за прикладом УАПЦ та її впливом, підходять до відновлення й свого життя. Але ж розуміння ідеології УАПЦ не у всіх членів Церкви було ясним і удосконаленим: було неправдиве розуміння соборноправности до необмеженого виявлення волі кожного члена і кожної частини Церкви, було зайве нічим не виправдане вороже відношення до інших релігійних об'єднань. Всеукр[аїнський] Прав[ославний] Церковн[ий] Собор доручає своїм виконавчим органам, скеровуючи церковне життя до звершенства різними освітніми засобами, допомогти членам УАПЦ удосконалити себе в розумінні ідеології УАПЦ в галузі догматики, етики і практики Церковного життя”.

Голова Собору В. М. Чехівський: Хто забирає слово для обговорення зачитаної резолюції.

Всеч. о. К. Кротевич: Хочу коротенько говорити. Можемо прийняти цю резолюцію цілком без дебатів, навіть даже відносно і тих розходжень що виявилися поміж вищими керівниками Церкви. Щодо ідеології ми не можемо вимагати від своїх співробітників одноманітності; мета наша – різноманітність. В боротьбі з іншими течіями ми пройшли етапи з'ясування різниці ідеології нашої од ідеології других течій. Ми маємо право сказати, що організаційна сторона вимагає спокійного підходу. Селяне вже жадають заспокоєння і об'єднання. Можна однести до всіх, що ідеологічні розходження є дух терпимості* для нас в відношеннях до других Церков. Я дав би Вам цілу низку фактів, що і в старій синодальній Церкві теж були ідеологічні розходження. Розходження породили Л. О. Толстого¹; у В. Соловйова² був ухил до каталіцизму, але він не відійшов від Церкви зовсім. А походження різних сект [?] Це є наслідок того, до чого приводила стара синодальна Церква своїм устрієм. Ми не маємо осязательних ознак, різних ідеологічних розходжень; критерія нема в оцінці ДХЦ, ні в поглядах на Церкви Семиріччя, Америки. Не можна, щоб всі Церкви всіх народів ассимілювалися. Ми повинні дати широкий простір і в цій різноманітності повинні виявити всі свої здібности. Я не погоджуюсь із всеч. о. Петром, що нагадував нам про Ляшенка, який дивився на Христа, як на звичайного учителя; це випадок, а не напрямок.

А резолюції комнезамів про те, щоб служити в Церкві на українській мові³ [?] По нашій адресі ми часто чуємо такі зауваги: яка це Українська Церква, коли вона має до цього часу всього 1000 парафій, а не 10000. Що Ви зробили за шість років [?] Ми дійсно всосали* всі сили суто українські, йдемо по шляху нашої ідеології. Ми повинні базуватися не тільки на виявленнях релігійного почуття, а й інтелекту. Інтелектуальна сила на нашому боці. (*Голоса з місць...^{2*} "дякуємо"*).

Голова Собору В. М. Чехівський передав головування всеч. о. К. Малюшкевичу.

Голова всеч. о. К. Малюшкевич: Продовжуємо обговорення резолюції.

В. М. Чехівський: Я беру слово, щоб з'ясувати деякі питання, які могли залишитися не досить обгрунтовані. Треба сказати про те, що за вимога ідеології – дати справоздання для нашої віри. Чи можна сказати, що ученіє* перебуває в якомусь хаосі [?] Ні. Ученіє православної віри точно й ясно викладене в книгах Нового Заповіту⁴, в систему приведено в книгах символічних⁵. Чим відрізняється наша Українська Церква від других Церков [?] В канонах і ухвалах точно й ясно сказано на I-му Соборі – Автокефалія і соборноправність⁶.

Що ж торкається висвяти нашої ієрархії, то є книжка, в якій популярно викладено погляд⁷. Правда є й другі книжки – проти нас, але ми маємо журнал⁸ і там можна дати відповідь, з'ясувати, а це буде виявлення нашої ідеології. Хіба можна зробити закид, що у нас ідеології нема [?] Ні справа в тім, що люди зустрічають окремих людей, які неясно уявляють собі ідеологію, і коли про-

* Так в тексті.

^{2*} Крапки в тексті.

слідити, то чи могла бути взагалі бути така система*, щоб у всіх була одна думка. Ніколи не було і не може бути. В церкві Апостольській не однаково вірили і до воскресіння Христа, не однаково ставилися ап. Петро і ап. Хома⁹. В часи Аріяства¹⁰ різні формули віри пропонувалися, аж поки формула I-го Собору не з'явилася в символі віри¹¹. Царський режим не можна брати за приклад ідеології. Там був приказ, там була зовнішня єдність, а поза приказами була різноманітність ідеології.

Коли заходить мова про нову ідеологію, то я пригадую розмову з бувшим Єп. [П.] Бучилом. Питаю його – чого ж ти хочеш [?] Яке ж питання неосвітлене, що хочеш нового [?] І він не дав відповіді. Розбрат ідеологічний. Вказують те, що Ляшенка 1920 році. Хоч і безбожник, а йде до нашої Церкви слухати навчання Христа, як учителя; загальних висновків з цього випадку робити не можна. Бог є совершенне, вище творче життя. Коли цьому заперечують, то не знають Євангелії. Життя не матеріальне, а – духа – істоти личної*. Це не є непорозуміння, що Бог є життя; це є вираз з перших віків християнства. Нез'ясовані таїнства. Що ж нез'ясоване [?] Нічого не кажуть. Говорилось про те, що різно розуміють шлюбний стан священнослужителів. Це в наших канонах з'ясовано і духовенство прерівняно* до мирян¹²...^{2*} Недоговореного й тут нічого нема, все ясно. Інше діло, коли ми будемо говорити про потреби розвитку богословської думки. Потреба є і відкинути цього не можна. В резолюцію внесено: доручити керівним органам створити ідеологію етичну, догматичну і т. д. Ідеологія твориться не “органами керівництва” не ухвалами, а твориться роботою, яка підноситься освітою і з'ясовує ученіє*. Нам дано ученіє – Євангеліє Христа. Справа йде про те, як це ученіє прикласти до сьогоднішнього дня. Наказати про це можна. Зберім* Микільські Збори, викиньмо справи про різні переобрання та поставимо питання про ученіє віри. Сперечатися не треба за кандидатури, а треба поділитися питанням віри, освіти; про те, де книжку богословську дістати. Такий З'їзд підніс би нашу ідеологію. Внесення моє інше: не доручати керівним органам створити ідеологію й висловити її в словесній формі, а піднести освіту...^{2*} Дещо зроблено вже в тезах моїх у відповідь на те, як сьогодні християнство ставиться до вимог світу цього¹³.

Тепер торкнутися церковного керівництва його організації. Розроблено і план і устрій Церкви, треба лише здійснити. Я б не вживав слово “соборноправність”, а “церковноправність”, бо Церков* – то є вся громада. Собор лише орган, що виконує волю Церкви. Собор втрачує силу, коли не йде з усією Церквою. Був Собор Халкідонський, Розбійничий¹⁴ і не мав значіння для всієї Церкви¹⁵. В символі¹⁶ сказано: “вірую в Церкву”, а не в Єпископа, раду, папу¹⁷. Ця підстава устрою нашого життя цілком з'ясована, а зловживають нею під впливом старої традиції, особливо в сфері духовного керівництва. Вплив це є віковичний ворог Христа; і у нас вже пробивається і “благодичинство”, і “владицтво” і “деспотизм”. Вплив формальний, як напр[иклад] заборона в служінні без розбірательства

* Так в тексті.

^{2*} Крапки в тексті.

нагадує мені учеників і інспектора Київської дух[овної] Семінарії; там зверталася увага лише на формальну, зовнішню, без внутрішнього єднання, дисципліну, і це було ніщо. Тільки та дисципліна є дійсна, що будується на прикладі. Коли бачимо непорядок, треба піднести авторитет не зовнішньою силою а прикладом внутрішньої сили переконання. Бездушна дисципліна – ярмо, що муляє шию.

Перехожу до соборноправности. Тут може бути ухил, може бути одержане світське розуміння свого права. Свавільство вірних виявляється тоді, коли власна воля приймається за волю всієї Церкви, або коли священник вважається за громадського наймита, це є гидка форма підмини соборноправности. Вернутися до кастового правління – це теж є ухил. Оце ті корективи, що треба внести в розуміння соборноправности. Через Микільські церковно-освітні Збори і організаційні Покрівські треба подбати про піднесення освіти, поширення церковно-богослужбової думки і удосконалення ідеології серед вірних і священства.

Голова всеч. о. К. Малюшкевич: Резолюція відповідає тому, чому вона й повинна відповідати. Я кажу, що ідеологія є. В[олодимир] М[усійович] цьому не заперечує. Каже, що в середній часті резолюції є заперечення. На мою думку треба мати на увазі й хиби, бо це має значіння. Чи потрібна нам соборноправність, чи тільки церковність. В галузі догматів потрібна точна формулювання. Іноді треба зберегти й стару формулювання. У В[олодимира] М[усійовича] оприділення таке: “Бог є творче, вічне життя”, а в Св. Письмі багато є й других формул, наприклад: “Я – путь життя”¹⁸. Я не кажу що це ідеологія, а таке моє ставлення до формулювання. А оприділення соборноправности зовсім неясне. Певен, що воно не у всіх однаково, навіть у тих, хто учить нашому розумінню Соборноправности.

Це видно з Наказів, складених о. Митрополитом. Там є передмова, а потім і формулювання, де соборноправність порівнюється з Дніпром, що розливається¹⁹. Таке не точне визначення соборноправности дає право говорити про анархію. О. Митрополит не боїться сказати: “Хай анархія, аби не монархія”, але анархія завжди приводить до монархії. Треба, щоб неточність не шкодила життю. Точна формулювання соборноправности не обмежує, а лише вводить в рамки: собори, збори й пастирські наради... Ми маємо факти, що свідчать про вороже відношення до інших Церков, і на це треба звернути увагу. Все це можна перевести в життя не лише в спосіб Великих і Малих Зборів, щоб з’їхавшись, вислухати і роз’їхатись, бо це дорогий спосіб. Є й інші засоби для цього, більш дешеві й доступні.

Прот. Ф. Хороший: Всеч о. Кость багато забрав у мене тих думок, що я хотів сказати. Ідеологія у нас дійсно є, але мало того, що вона є, треба нею користуватися. До нас приходять люде, ставлять нам запитання, а ми – священники на місцях – відповідаємо їм, як Бог на душу покладе. Візьму для приклада догмат св. Тройці, або про загробне життя. Я член іспитової Комісії в своїй окрузі і мені часто приходиться ставити запитання або давати пояснення: хочеш, не хочеш, а формулювати* учення Церкви треба.

* Так в тексті.

Приведу ще приклад. Один Священник захотів дати “своє” тлумачіння навчання про Христа і написав “свою” книжку “Ісус і його життя” і коли б вам прочитати цей твір, то у вас чуб до гори встав. Цей священник учився на “богослужбових курсах”²⁰ і ні в якому разі не може підносити нашу ідеологію, але у нас багато таких священників, що й богословських курсів не бачили. Погоджуюсь з всеч. о. Костянтином, що з’їзжати не завжди можливо із-за матеріяльних міркувань, а утворити комісію, яка повинна збирати думки в Церкві, розбирати їх і кваліфікувати їх. Догматика повинна бути настольною книгою для кожного священника.

В. М. Чехівський: Звичайно, я не проти того, що було тут сказано. Треба розвивати богословську науку. Не тільки потрібно мати догматику, а і етику, літургіку і апологетику взагалі; для розвитку треба більше учитись, але піднімати церковну освіту не наказами, а в спосіб колективної самоосвітньої самодіяльності. Не форма виразів потрібна, бо різні вислови можуть бути для виявлення однієї й тієї ж думки. Візьмем наприклад чин Літургії Ів[ана] Золотоустого, В[асиля] Великого та ін²¹. В наш вік творче вічне життя протиставляється матеріальному. Через це я і вживаю такий вираз: “Бог є вище творче життя”, але це не значить, що нема точної ідеології. Не про ідеологію мова йде, а про потребу розвитку богословської освіти.

Приклад священника, який почав розвиватися на богословських курсах, а потім попав в глухе село й пішов назад, свідчить про потребу постійної праці над самоосвітою, бо хто не йде вперед, той йде назад. Один вихід – освіта. Особливе має значіння обмін думок на церковно-освітніх З’їздах, куди священник повинен з’являтися з цілим запасом тем. Зневажити цей спосіб не можна, а тому доручити президії ВПЦР подбати про піднесення засобів церковної освіти більш ніж про формули для визначення ідеології.

Прот. Хороший: То далеке майбутнє, а зараз що треба [?]

Голова всеч. о. К. Малюшкевич: Я ворог теж формулювання, але вона іноді потрібна.

В. М. Чехівський: Вношу таку думку: І[-шу] частину резолюції прийняти, а другу відкинути, бо в останні часи помічалось бюрократизма та своєвільства більше ніж раніш; в останній частині резолюції треба виправити формулювання.

Свящ. С. Сосновський: Ні в якому разі другої частини не слід відкидати, бо всі ми знаємо, що ясного розуміння соборноправности немає; факти свавільства нам свідчать, що в цьому відношенні ідеологічні розуміння розходяться, а тому прийняти І і II частини резолюції, а III виправити. Середини викинути ні в якому разі не можна.

Голова всеч. о. К. Малюшкевич: Цілком погоджуюсь з удосконаленням третьої частини резолюції, її треба прийняти за основу, а остаточну формулювання дасть Президія Собору, бо треба зараз одійти.

Резолюція, як основа, приймається Собором одностайно.

Голова всеч. о. К. Малюшкевич: Всі цікавляться, коли буде переведено інтронізацію новообраного митрополита. Справи вимагають, щоб ми переводили

роботу Собору більш інтенсивно, тому інтронізацію слід перенести на неділю. Бажано, щоб всі члени Собору залишилися до неділі.

Бр. П. К. Сторчієнко: Як буде переведено інтронізацію [?]

Всеч. о. Ф. Сергієв: Способів переведення інтронізації два: можна перевести окремо і можна з'єднати з літургією; коли чин інтронізації буде під час літургії, то він буде мати більш урочистий характер.

Свящ. І. Курьян: Хотілось би всім нам бачити інтронізацію своїми “ясни-ми очима” (*серед членів ... * сміх*).

Голосованням приймається побажання перевести інтронізацію у четвер (27/X).

Голова всеч. о. К. Малюшкевич: Зараз 19 год. 35 хв. Засідання припиняється. Ще не пізно й тому можуть працювати Комісії.

Молитва

ЦДАВО України. – Ф. 3984. – Оп. 4. – Справа 177. – Арк. 13–16, зв.; 40–43, зв.; 208–211, зв. Копія, машинопис.

КОМЕНТАРІ

¹ Тут помилка: ініціали російського письменника Толстого не “Л.О.”, а “Л.М.” (Лев Миколайович).

² *Соловійов Володимир Сергійович* (1853–1900) – російський філософ, публіцист, богослов та поет, автор філософської “концепції всеєдності”. Син історика С. Соловійова. У 1877–1881 рр. викладав філософію у Московському та Санкт-Петербурзькому університетах, Московській духовній академії. В січні 1900 р. був обраний почесним академіком по Відділу красного письменства разом з Л. Толстим, В. Короленком, А. Чеховим та ін. Автор праць: *Три розговора: о войне, прогрессе и конце всемирной истории.* – СПб., 1904; *Россия и Вселенская церковь.* – М., 1991. Репринт. изд. та ін.

³ З'їзд волосних і сільських ревкомів Київщини, який відбувся 5–7 лютого 1920 р., в своїй резолюції записав: “Служба Божа в церквах на повіті скрізь мусить проводитись українською мовою”. Сам факт позитивного рішення з'їзду волосних і сільських ревкомів по церковному питанню викликав незадоволення влади. Завідуючий Ліквідкомом НКЮ Іван Сухоплюєв виступив проти цього рішення, а також засудив діяльність по українізації церкви у Бердичівському повіті, яку провадили діячі з ВПЦР Яків Чулаївський та Володимир Шиманівський. Опубліковано: *Сухоплюєв І. Українські автокефалісти.* – К.: “Червоний Шлях”, 1925. – С. 10.

⁴ Євангелія (грец. – “добра звістка”) – загальна назва перших 4-х книжок новозавітної частини Біблії. (Новий Заповіт – це зібрання священних книг християн). Ця назва походить від того, що в цих книгах викладається “блага звістка” про життя та вчення Ісуса Христа. Інша назва – Четвероевангеліє. До Нового Заповіту входять 4 євангелії (від євангелістів Матвія, Марка, Луки та Івана); Діяння апостолів; 21 послання апостолів; Об'явлення Івана Богослова (Апокаліпсис).

⁵ Змістом Символічних книг Вселенської православної церкви є вияснення сукупності специфік православної віри та істоти церкви. Першою книжкою цього роду була книга св. Іоанна Дамаскіна (700–754) “Докладне роз'яснення православної віри”, яка в свою чергу є частиною монументального твору “Джерело знання”. Це виклад повної богословської системи, що ґрунтована на вчення свв. отців Церкви ранньої доби історії

* Крапки в тексті.

християнства та постанов Вселенських Соборів IV–VIII ст. Також до Символічних книг належать послання східних патріархів 1723, 1848 та 1895 рр., які написані на тему істоти православної віри та Церкви. До офіційних Символічних книг Вселенської Православної Церкви належить катихізис “Ісповідання віри” св. митрополита Київського Петра Могили, що був затверджений всіма східними патріархами у 1643 р.

⁶ Див. Розділи 2 і 3 “Канонів” // *Перший Всеукраїнський Православний Церковний Собор УАПЦ 14–30 жовтня 1921 року: документи і матеріали...* – С. 376–378.

⁷ Ймовірно, Володимир Чехівський мав на увазі видання: Походження єпископату в зв’язку з питанням про благодатність ієрархії У.А.П.Ц. – Володимир-Волинській: Вид. “На варті”, 1926. – 39 с.

⁸ Мається на увазі часопис УАПЦ “Церква і Життя”.

⁹ Йдеться про те, що на час з’явлення воскреслого Ісуса Христа апостолам ап. Петро широко вірував у його воскресіння, а ап. Фома висловив сумнів: “Потім каже Хомі: «Простягни свого пальця сюди та на Мої руки подивись. Простягни й руку свою, і вклади до боку Мого. І не будь ти невіруючий, але віруючий!»” (Ів. 20:27).

¹⁰ Аріяство – одна з течій в християнстві IV–VI ст., засновником якої був єгипетський священик Арій († 336 р. н.е.) з м. Олександрії (Єгипет). Представники А. звинувачували офіційну церкву у визнанні двобожжя і виступали проти вчення про єдиносущність Бога-Отця і Бога-Сина (Христа). А. являло собою раціоналістичну спробу подолати суперечність між старозавітнім монотеїзмом і церковним догматом про Ісуса Христа як Бога. Воно двічі було засуджене Вселенськими церковними соборами (325 і 381 рр. н.е.) як ересь. Впливи А. були відчутними в період Реформації і почасти втілювалися у вчення соцініан. А. існувало і в Україні в середині XVII ст.

¹¹ Тут мається на увазі I Вселенський Собор 325 р. н.е.

¹² Про шлюбний стан мирян і духовенства в УАПЦ див. Розд. XI, § 2, п. 16–18 “Канонів” // *Перший Всеукраїнський Православний Церковний Собор УАПЦ 14–30 жовтня 1921 року: документи і матеріали...* – С. 384.

¹³ Див попередні доповіді на Соборі Володимира Чехівського.

¹⁴ Тут йдеться про один з Ефеських соборів. III Вселенський собор було скликано в м. Ефес у 431 р. за візантійського імператора Феодосія II (408–450) та Константинопольського патріарха Несторія (428–431). Собор прийняв визначення догмату про нероздільність двох природ Ісуса Христа (людську та божествену), визнав Діву Марію Богородицею. Тоді почався розкол Християнської церкви, через утворення несторіанства та монофізитства. Євтихій, монах, наближений до Олександрійського єпископа Кирила висунув тезу про надлюдську, божественну природу Ісуса Христа, що й започаткувало монофізитську ересь. Це все призвело до скликання у 449 р. нового собору в Ефесі який і отримав назву “розбійницького”, оскільки Олександрійський патріарх Діоскор примусив частину церков визнати монофізитство.

¹⁵ Халкідонський Собор – IV Вселенський собор, який відбувся в м. Халкидонія (нині м. Скутарі, поблизу Константинополя) у 451 р. за візантійського імператора Маркіана (450–457) та Константинопольського патріарха Анатолія (449–458). Офіційно визнав єдино православним визначення про дві природи Ісуса Христа. Монофізитство було оголошено ересю (нині монофізитська церква обіймає територію сучасн. Єгипту, Сирії, Палестини, Вірменії). Несторіанство теж було засуджено як ересь (нині розповсюджене у Курдистані, Сирії, на Кипрі). Затвердив формулу визначення Ісуса Христа як єдиносущного Богу-Отцю. Затвердив 30 правил, з яких 28-е правило визначило судові та адміністративні обов’язки Константинопольського патріарха і тим самим зрівняло його в правах з римським єпископом.

¹⁶ Тут: Символ віри.

¹⁷ Йдеться про Папу Римського. Папа Римський (грец. *pappas* – “батько”) – назва голови Римо-католицької церкви. В давнину так називали кожного єпископа і священника (звідси рос. – “поп”). До кінця V ст. н.е. “папами” називали всіх єпископів Західної Римської імперії та Олександрійського патріарха. З кінця V ст. цей титул носив головним чином єпископ Римський. Після 1075 р., з часу папи Григорія VIII (1073–1085) назва “П. Р.” остаточно закріплюється за архієпископом Риму.

¹⁸ Правильно: “Промовляє до нього Ісус: «Я – дорога, і правда, і життя. До Отця не приходять ніхто, якщо не через Мене»” (Ів. 14:6).

¹⁹ Див. текст Наказів. Док. № 45, стор. 477–514.

²⁰ Пастирські курси – навчальний заклад УАПЦ для підготовки священників, дяків та диригентів. У своєму листі до Відділу Народної Освіти Київського Губревкому від 27 січня 1920 р. за № 13 Голова ВПЦР Михайло Мороз звертався з проханням надати приміщення колишньої Київської духовної академії при Братському монастирі на Подолі разом з шкільним майном для утворення вищої української духовної школи. Але духовної академії УАПЦ так і не було відкрито. Натомість при храмі св. Софії було відкрито короткотермінові Пастирські курси. Основні заняття та лекції для курсантів відбувалися у аудиторіях при Іллінській церкві (на розі вул. Безаківської (Комінтерну) та Жилянської). Серед викладачів були о. Нестор Шараївський (Голова), о. Ксенофонт Соколовський (секретар), Григорій Стороженко, Дмитро Ходзицький, історик Василь Данилевич, письменниця Людмила Старицька-Черняхівська, її сестра Марія Старицька, о. Никанор Ковальський (інспектор) та ін. Для вступу було запропоновано проведення письмових іспитів у вигляді невеличких творів на наступні теми: 1) погляд на сучасний церковно-визвольний рух в українській Церкві, 2) завдання українського церковно-визвольного руху, 3) завдання священника на селі. Передбачалося створення 2-х груп слухачів – дяківської та священницької. Після закінчення курсів надавалося свідоцтво, але не гарантувалася посада. В якості оплати за навчання слухачам пропонувалося заплатити грошима, або натурою (“3 пуди борошна, 5 фунтів жирів або інших продуктів по вартості”). У 1921 р. розподіл лекцій та практичних занять між викладачами був наступний: 1) Філософія релігій (В. Чехівський), 2) Підвалини церковного життя (А. Троїцький), 3) Загальна історія церковного життя (В. Данилевич), 4) Літургіка (лекція) і Відправа церковних служб і треб (практ. заняття – прот. В. Липківський), 5) Церковне красномовство (лекція – О. Левицький, практ. заняття з ораторського мистецтва – Л. Старицька-Черняхівська і М. Старицька), 6) Українська церковна історія – о. К. Соколовський, 7) Богослужіння українською мовою (практ. заняття – переклади укр. мовою – Є. Тимченко і Л. Старицька-Черняхівська, 8) Українське церковне мистецтво (лекція) і Огляд пам’яток мистецтва (практ. заняття – В. Щербаківський), 9) Релігійна освіта людності (лекція) і Методика навчання Закону Божого (практ. заняття – о. Нестор Шараївський), 10) Теорію співання (лекція) та Співи і читання церковне (практ. заняття – Д. Ходзицький. Склад викладачів неодноразово змінювався. П.к. було закрито у 1923 р. Питання про організацію духовної освіти УАПЦ обговорювалося на засіданнях Передсоборної комісії. У протоколі засідання від 29 липня 1927 р. в св. Софії на вечірньому засіданні було розглянуто питання “Церковно-освітня справа УАПЦ” (Розділ 6). Після II Собору УАПЦ до НКВС звертався заступник Голови Президії ВПЦР архієп. Костянтин Малюшкевич листом від 16 грудня 1927 р. за № 2592 з проханням передати в розпорядження ВПЦР храм Малої Софії для відкриття в ньому духовної школи. Весною 1928 р. Адмінвідділ НКВС повідомив ВПЦР, що НКВС, розглянувши їх заяву про передачу Малої Софіївського собору в м. Києві, відмовив у їх клопотанні.

²¹ Літургія Івана Златоуста (Іоанна Золотоустого) – одна з трьох Богослужб, що використовуються Православною церквою під час Літургії (разом з літургіями Василя Великого та Наперед Освячених Дарів Григорія Двоєслова).

Стенограма ранкового засідання

26 жовтня 1927 р.

День дев'ятий

Засідання розпочинається о 10 годині ранку

Молитва

Головує В. М. Чехівський.

Голова В. М. Чехівський: До порядку денного поступили заяви, аби апеляційні справи були розглянуті в першу чергу, бо зацікавлені в цих справах особи чекають ухвали Собору. Тому треба ухвалити, щоб апеляційна комісія в найкоротший час дала свої висновки, призначивши для неї певний термін. Чи угодно Соборові внести таку ухвалу, аби апеляційна комісія негайно, до кінця сьогоднішнього засідання, дала свої висновки?

Всеч. о. В. Самборський: Комісія вчора деякі справи вже вирішила і може зробити доповідь.

Свящ. Ф. Хороший ([м.] Черкаси): Я прошу аби справа свящ. І. Діденка була розглянута в першу чергу, бо деякі з черкаських делегатів від'їжджають.

Всеч. о. К. Малюшкевич: Пропоную зараз перейти до розділу V-го програму Собору, а на вечірньому засіданні заслухати доповідь апеляційної комісії; просити членів Вищого Церковного Суду взяти участь в роботі апеляційної Комісії. Пропозиція приймається.

Голова Собору В. М. Чехівський: Переходимо до V-го розділу програми "Організація УАПЦ".

Всеч. о. К. Малюшкевич: Вношу пропозицію заслухати доповідь о. митрополіта по пактам під літерами: "а", "б", і "в", обговорити ці пакти, а потім уже перейти до інших пактів цього розділу. Пакти ці такі:

а) Основи організації Церкви; значіння канонів та їх розуміння соборноправності;

б) Канони УАПЦ та перегляд їх за вимогами церковного життя;

в) Кодифікація канонів УАПЦ;

I – права і обов'язки Єпископів, священнодіячів, вірних;

II – Правила діяння Соборів, зборів, Рад, Президій;

III. – Регламент церковного Суду.

Доповідь о. Митрополита В. Липківського: Шановний Соборе! В зв'язку з моєю працею про збірку всіх наказів мав дати доклад Соборові, але щоб зберігти час, я в нашому часописі дав маленький доклад – передмову до тих наказів, що їх я виробив, як проект правил керівництва нашою Церквою.

Щож до питань, поставлених в V-му розд[ілі] програми Собору, то щоб зберігти час, я подам лише тези по пактам цього розділу.

а) Основи організації Церкви й значіння канонів та їх розуміння (розуміння соборноправности)

Основою організації УАПЦ є принцип соборноправности. Нею визначається і характер, і напрямок, і спосіб, і самий процес організації УАПЦ. Соборноправність, загально кажучи, є народоправство в Церкві; такий лад, де першим і останнім виявником волі Церкви є народ – громада церковна. Ія[к] тепер нерозуміється і зловживається соборноправність!

Бувший Голова ВПЦР Єп. П. Ромоданів казав тут, що Собор є Церква, а я скажу, що Собор це є лише орган Церкви й тому ви не можете себе вважати Церквою, бо по слову апостола “Ви є члени одного тіла”!...* Церква Ви лише тоді, коли єднаєтеся з Христом...* Собор може сказати своє слово, а вся Церква не послухає цього слова. Беру такі приклади: у нас, на Україні, в 1918 р. був Собор, в якому брало участь 20 єпископів, 100 професорів і за 500 чоловік священства і мирян²; той Собор голосно крикнув, а Церква його голосу не визнала. Собор крикнув у пусте. І навпаки: в 1921 році Собор наш не уявляв зовнішньої величності по представництву; цей Собор крикнув як умів і Церква цей голос прийняла.

У нас слово “Церква” вживається неодавно^{2* 3}. За старих часів слово Церква зовсім не вживалось. Керувалась Церква тими пропозиціями, ухилами, які народом приймалися. Отже принцип соборноправности вимагає: щоб ніяка церковна конституція, чи окрема особа, не засвоювала собі влади Церкви й не говорила в імені Церкви (ієрархія від вищих до нижчих ступнів є службова, а не начальствена Церкві установа, так само й церковні органи від вищих до нижчих є службові, а не начальствені Церкві). Кожна особа, чи інституція в Церкві говорить лише від свого імені, а Церква лише надає цьому голосу ту чи іншу вагу. В Церкві мають каноничні значіння лише ті ухвали, правила, пропозиції, які прийняті народом, незалежно від того, хто їх Церкві пропонує; багато правил окремих осіб Церквою прийнято, як канони; немало ухвал Всесвітн[іх] Соборів Церквою відкинуто. Церква приймає чи відкидає ухвали, чи правила, що до неї з ними звіртаються (незалежно від того, хто звертається) не якимсь писаним актом чи своєю ухвалою, не якимсь парламенським голосуванням чи плебісцитом⁴, а самим своїм життям, своєю внутрішньою істотою, своїм таємним сполученням з Христом.

* Крапки в тексті.

^{2*} Так в тексті.

Деякі правила щодо будівлі Церкви до її життя апостоли вже дали й в своїх писаннях, і своїм словом, і прикладом, бо вони вже були членами Церкви, працювали в Церкві; Дух Св[ятий], що Його послав Христос Церкві, їх вже навчав. Але апостоли не стільки “наказували”, давали накази Церкві, скільки молили, просили Церкву, щоб прийняла їх поради. Палкі намагання ап. Павла переконати Церкву, з’ясувати свої вимоги показують, що апостоли не стільки давали значіння своїм наказам, скільки тому, чи прийме їх Церква, чи відкине. І Церква дійсно, як видно з послань св. [апостола] Павла, ставилась до його наказів досить вільно. Сам Христос до канонів Старого Заповіту ставився вільно: нарушав суботу⁵, не вмивав рук перед обідом⁶, не сповняв постів й т. і. Апостоли теж говорили: “ми не під законом, а під благодаттю”⁷. Апостоли дивились на свої поради й накази Церкви не як на незмінні, а лише як на пропозиції, які прийняти чи відкинути залежало від Церкви, вони даючи свою науку щодо життя, лише давали Церкві завдання, щоб вона сама обдумала їх, приклала до життя, перевірила життям і тоді лише зрозуміла їх придатність чи непридатність. А головне, апостоли весь час нагадували Церкві про Духа Св[ятого], що все діє в Церкві, закликали до вільної творчості в Церкві.

Самі давні церковні канони – це є так звані “Правила св. апостолів” кількістю 85. Невідомо коли й хто їх встановив, але цілком відомо: 1) що вони написані не апостолами; 2) що вони ухвалені не на Соборах; 3) що вони складені не одноразово, а склалися на протязі кількох віків. Лише в V-му віці стала відома збірка їх перше на Заході, в Римській Церкві в кількості 50 (Збірка Діонісія).

На Сході лише 6-й Всесв[ітній] Собор прийняв “Правила св. Апостолів” в кількості 85, як обов’язкові для Церкви⁸. Зміст цих правил показує, що вони появились в різні часи в різних Церквах для припинення тих чи інших непорядків, що виникали в Церквах, а ніяк не мали значіння наперед обмежувати, чи визначити життя Церкви. Правила визначили те, чого не повинно бути в життю Церкви, а не те, що і як в ній повинно робитися. Творчості Церкви цими правилами не ставиться ніяких меж (І і II-гі правила про спосіб рукоположення явно не гармонують з всіма останніми й найбільш пізнього походження).

Очевидно це були занотовання тих правил, які вже діяли в Церквах. За невиконання їх лише призначалась певна церковна кара. Ким вона призначена [?] Безумовно не апостолами, а може тими чи іншими Єпископами, може пресвітерами, а може ревнителями з мирян (і це найскоріше, бо майже всі правила направлені проти Єпископів та пресвітерів, менше проти причету й зовсім мало проти мирян). Але кари й самі правила мабуть мали лише моральне й то другорядне значіння. Принаймні в життю Церкви до IV в. ми не бачимо ніякого впливу цих канонів.

З другого боку такі суворі правила церковної дисципліни, як перебування в стані оглашених, покута за відпадення від віри й т. і. ні в яких канонах не занотовані. Є лише де-які з приводу цього думки окремих св. отців (Петра Александрійського⁹, Василя Вел[икого])¹⁰, але в своїх листах чи відповідях, вони одверто кажуть, що це лише їхні думки, яких вони Церкві не нав’язують. І лише

сама Церква надала цим їхнім думкам канонічного, обов'язкового для всіх значіння.

До IV в. в канонічній творчості органи Церкви, Єпископи, Собори були надзвичайно обережні. Беручи необхідність припинити в житті Церкви ті чи інші нелади, вони висловлюють лише свою думку з приводу їх, переконують що їхню думку варто прийняти, але прийняття чи неприйняття її, цілком віддають на волю Церкви. Церква тоді була ще “господарем суботи” (Марк. 2. 28)¹¹.

Інша стала справа в епоху всесвітн[іх] Соборів. Як ці, так і місцеві соборі* не лише занотовують канони життя церковного, а намагаються впорядковувати Церкву канонами на майбутнє, утворити певне обмеження в житті й творчості церковній. Разом з тим щораз більш помітно нахил до впорядкування канонами життя церковного по зразку державного. В справі намагання обмежити Церкву канонами на майбутнє на 6-м всесв[ітнім] Соборі виникає нарешті питання про те, чи надовго в майбутнє сягає сила канонів, вирішуються вже зовсім не в душі церковному, а в душі тодішнього державного уявлення. 2 правила цього Собора каже: “за найкраще і за цілком необхідне визнав цей св. Собор і те, аби віднині твердими й непорушними пробували канони раніш прийняті й стверджені св. отцями, що були перше нас” і далі докладно перелічує всі правила, починаючи від апостольських, що до них були відомі зауважуючи, що всі постанови Собору “тим більшу кріпость здобули, коли благочестивий цар постанови ці своєю печаткою для непорушности на всі віки ствердив” (Пр[авило] 1)¹².

7-й всесв[ітній] Собор¹³ вже просто порівнює канони з св[ятим] Письмом і, стверджуючи їх на віки непорушними, обґрунтовує це словами ап. Павла: “коли ми, або янгол благовістимо інше, ніж благовістили, анафема” (Гал. 6.8)¹⁴. І навіть словами Старого Заповіту: “до них не можна нічого прикласти й від них нічого відняти, як каже Мойсей” (5 Кн. 12.32)¹⁵. З цього почалось і змішування канонів з догматами, надання всім канонам в своєму канонічному устрою догматичного значіння. Так стало оплутуватись життя церковне, щораз тісніше стали Церкву стягати різними правилами тим більше, чим менше ставало живої творчості в Церкві. Вмішались і царі й стали видавати й свої царські канони—“новели” для Церкви. Один Юстиніан видав їх кілька сот¹⁶. Прикладу пішли і його заступники. Перед вів у всьому цьому Царгород – Візантія, що напустив свого блискучого туману на весь світ і надав і всій Східній християнській Церкві непотрібну й шкідливу для неї одіж візантизму.

Весь цей вантаж з Христовою наукою перейшов і на Україну, а потім і в Московію. Для Московії ця канонічна плутанина прийшлася надзвичайно до вподоби. “Кормчая книга” (Збірка всіх церковних правил кількістю більше 1000)¹⁷. “Кирилова книга”¹⁸, “Феофилаптова книга”, Зонира¹⁹, Вальсамон²⁰ та інші стали вважатися на Московії, так би мовити, альфою і омегою²¹ християнської науки і довели москвинів до жахливого старовірства, до буквализму (за один “аз” умру).

* Так в тексті.

Українська людність хоч з повагою ставилась до Царгороду зовсім не захоплювалась його канонізмом. Її вражало суворе життя манахів, художня оздоба храмів, співи, благовістя, а каноничні дрібниці для неї були байдужі, а з каноничним устрєм (Спіск[опським] самовладством) вона навіть боролась. І коли вже на Україні постала своя церковна освіта, свої письменники, школи, література, то Українська Церква дала важливі твори в галузі політичній, догматичній, історичній, красномовства, богослужіння і зовсім нічого в галузі каноничній, а українське церковне життя просто стало на протиканоничний шлях народоправства.

Отже і наша відроджена Українська Церква в розумінні значіння канонів мусить п[р]оминути добу всесвітніх соборів і пізніші часи, а вернутись до після-апостольських часів, коли канони були лише думками окремих діячів з приводу тих чи інших хиб, чи непорозумінню церковного життя, щоб їх припинити чи попередити, але ці думки приймались чи відкидались Церквою, і коли приймались, то лише до того часу, поки вони були доцільні й корисні. Вони давали певний матеріал для творчости церковного життя, але ні в якому разі не гальмували й не припиняли цієї творчости. Канони – це мусить бути лише корисний архів, з якого Церква вибирає що хоче, а ніяк незмінний “Свод законів”.

Як розуміти “Церква вибирає” [?] Розуміти безумовно з точки погляду соборноправности. Церковні органи можуть збирати матеріали, їх обробляти, виносити свої думки, спостереження, пропозиції й лише як такі вводити в церковне життя, а це життя вже, як життя Христове, з ним з’єднане своєю церковною повнотою нехибно вибере те, що йому треба. Отже ніяк не можна казати Церкві: ти порушуєш канони, а можна лише казати канонам: ви шкодите Церкві. Заходи щодо виконання цих канонів ні в яким разі не повинні бути такими, як у державі: Держава дає наказ і вимагає фізично виконання того наказу, бо коли-б вона тільки просила, то багато б чого не перетворила. В Церкві ж мусить діяти не наказ, не примус, а навчання – переконання. Цей шлях безумовно трудніший ніж перший, але він є церковний.

б) Канони УАПЦ та погляд їх за вимогами церк[овного] життя

Перший Всеукраїнський Церковний Собор в погляді на важливість канонів звязав безпосередньо з поглядом 7-го (останнього) Всесвітнього собору. 7-й Всесвітній Собор перелічивши всі правила св. отців визнав всіх їх навіки непопорушними, “бо”, – як каже він, – “всі вони (св. отці) від одного й того Св. Духа будши освічені корисне взаконили” (І пр[авило]) Наш Собор лише поширив цей погляд ухваливши, що старі канони, утворені за допомогою Св. Духа, були доцільні для свого часу, але за допомогою того ж Св. Духа Церква може скласти нові канони, а старі, що не відповідають вимогам життя, виключати з вжитку²². Такий погляд І-го Всеукраїнського Церковного Собору є принциповим в нашій Церкві й дає підставу 2-му Всеукр[аїнському] Соборові переглянути

канони I Всукр[аїнського] Церк[овного] Собору, змінити їх, згідно вимогам життя, і встановити нові, яких вимагає життя.

Перегляд цих канонів після 6 літ їх діяння ще більше нас переконує, що ці канони за допомогою Св. Духа ухвалені, найбільше відповідають умовам сучасного життя, і змін і поправок потребують дуже мало. В деяких розділах, на мою думку, потрібні лише часткові поправки, так: в розд. I-му (стор. 6) не до речі вжито вираз “української людности”, треба його замінити: “церковної громади” (Рядок 10, 11, 12 зверху);

в розд. III-му п. 2 кінець (17–20 рядок зверху) “Повітові Церк[овні] зібрання і Церк[овні] Ради, волосні Церк[овні] Ради, параф[іальні] Церк[овні] зібр[ання] і Церк[овні] Ради” – викреслити й замінити загальним висловом: “і ті церковні Собори й Церк[овні] Ради частин Української Церкви, на які вони в соборноправний спосіб, за вимогами життя поділяться”, в розд. XI “Організація УАПЦ”;

п. 13 (10–17 рядок) згідно принципу соборноправности, варто виправити так: “звільнення єпископів і членів причету від служіння Церкві переводиться так, як і обрання їх, на відповідних церковних Соборах на підставі заяви членів Собору чи керуючих органів”. Бо ось Ви ж мене звільнили без суду; я цим не хочу сказати, що це не правдиво, а лише підкреслюю, що канони не життєві;

п. 14 цілком слушний, але не виправданий життям, тому краще висловити лише бажаність, а не категоричність вимог цього пакту. Щож до затвердження ВПЦР, чи Пов[ітовою] Ц[ерковною] Р[адою], то більш відповідало б принципу соборноправности вжити термін “погодження відповідних керуючих органів”;

п. 15-й. Слово “Єпископи” варто замінити словом “священнослужителі”, а вираз “носителі божої благодати” викреслити за невиразністю цього уявлення;

п. 21-й зовсім викреслити й замінити таким: “всі зовнішні ознаки, як нагороди священнослужителів касуються”;

п. п. 22–30 (стор. 19–22) де говориться про параф[іальні], волосні й повітові церк[овні] об’єднання членів УАПЦ зовсім викреслити, бо вони повторюють п. п. 2–10 і лише деталізують обов’язки парафій та їх об’єднань, а всяка деталізація по-перше ніколи не обхопить всього життя Церкви, по-друге надає канонів характеру тимчасовості. Що відносно п. п. 31–94 “Органи керівництва УАПЦ”, то весь цей розділ, залишаючись в принципах непорушним, і змінено в подробицях статутом УАПЦ, що зареєстровано владою та проектами наказів УАПЦ, що стосуються вже до кодифікації канонів УАПЦ, тому цей розділ перестає вже бути діючим, а відходить в область історії.

в) Кодифікація канонів УАПЦ

(“Права – обов’язки вірних, ієрархії, правила діяння Рад, зборів, соборів, канони шлюбні, регламент церковного суду”). Після того, що сказано, ясно що мусить уявляти собою кодифікація канонів УАПЦ. Це мусить бути збірка: а) тих правил, які вже увійшли в життя УАПЦ; б) тих проектів правил, які даються

Церкві, як пропозиції, щоб Церква випробувала* їх своїм життям і д) наказів та інструкцій що до практичного переведення канонів нашої Церкви. З цієї точки погляду я зробив спробу кодифікувати, цебто зробити збірку всіх наказів, інструкцій, щодо цього часу було видано ВПЦР, або спроектовано для унормування життя УАПЦ. В основі цих наказів та інструкцій стоять Діяння I-го Всеукр[аїнського] Церк[овного] Собору і Статут, що зареєстрований Владою. Ці проекти наказів та інструкцій такі: 1) проект церковно-адміністративного поділу УАПЦ; 2) Наказ церковним Соборам УАПЦ; 3) Наказ Церковним Радам УАПЦ; 4) Служіння Єпископське в УАПЦ; 5) Служіння пресвітерське в УАПЦ; 6) Служіння дияконське та інших службовців в УАПЦ; 7) Взаємовідносини церковно-адміністративного й духовного керівництва в УАПЦ: а) Округових Рад і Єпископів; б) парафіяльних Рад і священників; 7) Проект Статуту братського об'єднання й служіння в УАПЦ; 8) Церковні події* в Парафії; 9) Церковно-освітня справа в УАПЦ; 10) Статут Церковного Суду; 11) Проект організації церковно-господарчої справи в УАПЦ; 12) Шлюбні справи*.

Більшість з них я сам склав в різні часи для докладу на розгляд і ствердження Великих Зборів ВПЦР, починаючи з 1923 р. але що більше набиралось в моїй збірці цих правил, тим менше в Зборів ВПЦР було охоти їх заслуховувати та стверджувати. Перед Другим Всеукраїнським Церковним Собором зроблено спробу надрукувати, щоб члени Собору мали змогу заздалегідь ознайомитися з ними приватно, і на Соборі подати лише свою думку і зауваги до них. На жаль, досі надруковано лише пакти 1–6 цього матеріалу, а решту ще й не друковано. Безумовно вся ця збірка є лише початок тої великої, так би мовити, кодифікаційної творчості нашої Церкви в галузі церковно-канонічній, яка вимагає не лише певних сил і певного досвіду, а і постійної перевірки їх життям, постійних відповідних змін, доповнень, а може й скорочень, пам'ятаючи і, зосібна в цій галузі творчості, ніколи не забуваючи слова Христового, що “субота для людини, а не людина для суботи”²³.

Гадаю, що Собор тим більш зайво утрудняти переглядом цих всіх правил і тому пропоную таку ухвалу з приводу мого докладу:

а) визнати доклад о. митрополіта про основи організації УАПЦ та значіння канонів і їх розуміння згідними з принципами УАПЦ і канонами I-го Всеукраїнського Церковного Собору.

б) Затвердити зміни в канонах I-го Всеукр[аїнського] Церк[овного] Собору за вимогами життя пропоновані о. Митрополітом.

в) Не входячи в розгляд зібрання о. митрополітом правил і наказів, ввести їх в життя УАПЦ з тим, щоб по вимогах життя робились в них відповідні виправки з відому і згоди ВПЦР.

Голова Собору В. М. Чехівський: Угодно Собору зразу приступити до обговорення доповіді Найпоч. о. Митрополіта, чи слід заслухати ще доповідь церковно-організаційної комісії по пакту V-му програму й тоді вже обговорювати цей пакт?

* Подається за виправленням від руки зеленим чорнилом.

Більшістю приймається пропозиція аби обмінятися думками після зачитання Наказів і висновків Церковно-адміністративної Комісії.

Всеч. о. К. Малюшкевич: Церковно-організаційна Комісія не працювала й тому вона не може дати своїх висновків на увагу Соборові. Отже на скільки вдалося мені персонально переглянути Накази, що надруковані в № 2–3 та [№] 4 “Церковних Вістей” за цей рік, я можу зробити де-які зауваження, а саме: в “Передмові” до наказів Церковним Собором і Радам (стор. 19–22) порівняння життя УАПЦ з первісним хаосом (стор. 19), або порівняння церковних інституцій з “пляшочками” (стор. 20), недоцільне; тому я пропоную такі виправлення і редакцію “Передмови”:

Стор. 19. Ряд. 6–9 зверху. “Життя нашої Церкви... * і впорядкував його” – викреслити.

Стор. 19. Ряд 10 зверху: “досі тільки й” викреслити;

Ряд 23 зверху: “необмежені” викреслити;

Ряд 14–8 знизу: “нагадувало собою не живу народню течію, а поодиноких... горільчану монополію” викреслити й зредагувати так: “не утворювало собою живої всенародньої течії. Правда, й при соборноправности не всі члени Церкви мають змогу здійснювати свої права. Маючи рівні права, члени Церкви передо-ручають їх частині членів Церкви – своїм обранцям. Всі члени Церкви мають рівні права, але здійснюються права більшості, а меншість підлягає волі більшості. Навіть розходячись в думках з більшістю меншість своїх думок не перетворює в життя. В цьому й полягає правдиве розуміння соборноправности”.

Ряд. 7–6 знизу: “Наша свята УАПЦ повинна зовсім інакше скерувати своє життя”. Це змінити так: “В нашій святій УАПЦ життя повинно”... *

Рядок 1 знизу: “Є дійсна животворча благодать” змінити так: “Є виявлення животворчої благодаті”.

Стор. 20. Рядок 2–3 зверху: “а не в тих поодиноких пляшечках з «благодаттю», що штучно утворюються окремо від всенародного життя” викреслити.

Рядок 5 зверху: “але” замінити “а”.

Ряд. 6–10 зверху: “Хіба можуть злитися, з’єднатися ті пляшечки, що стоять... * з ним зіллється” викреслити.

Ряд. 18 зверху: “трьома” замінити “двома”.

Ряд. 18–20 зверху: “1) Соборним, на Церковних Соборах, 2) Церковно-адміністративним на зборах Рад і 3) духовним, пастирським” редагувати так: “1) Соборною, на Церковних Соборах, 2) Церковно-адміністративною, на Зборах Рад, але з тою й другою нероздільно перебуває і діє духовно-пастирське керівництво”.

Ряд. 24–25 зверху: “духовне керівництво пастирство... * що ними живе Церква” закреслити.

Ряд. 6–4 знизу: “й духовне керівництво Церквою, як постійне служіння їй дарами” замінити так: “вкупі з пастирством як постійним служінням дарами”.

Ряд. 2–1 знизу: “В практику нашої Церкви... * обірається” викреслити.

Стор. 21. Ряд. 1–3 зверху: “а складається... * для Церкви” викреслити.

* Крапки в тексті.

Ряд. 4 зверху: “І Собори, і Церк[овні] Ради, і духовне керівництво є голос” змінити так: “І Собори, і Церк[овні] Ради вкупі з духовним керівництвом є голос”.

Ряд. 6 зверху: після слова “Христом” додати “а”.

Ряд. 9–26 зверху: починаючи з слів: “а духовне керівництво” і до “обранці Церковних соборів” закреслити, а замість цього вставити: “Але-ж Церква складається з різних одиниць (Церква цілого народу, округова парафія). Кожна з цих одиниць має приблизно однакові форми виявлення соборноправности. Для повного й сучасного виявлення волі Церкви менша церковна одиниця погоджує свій голос з голосом вищої церковної одиниці, що передається через її керуючий орган. В разі коли голос вищої церковної одиниці не відповідає умовам життя чи потребам одиниці нижчої, то ця остання, не віддаючи голосу вищої одиниці, звертається до неї за з’ясуванням і погодженням”.

Ряд. 28 зверху: “Я склав ці проекти наказів” замінити так: “ї даються ці накази”.

Ряд. 29 зверху: “проекти” закреслити, “походжень” замінити словом “положення”.

Ряд. 30 зверху: після слів: “керівників її” додати: “а саме”.

Ряд. 31 зверху: і до кінця 21-ої сторінки закреслити.

Стор. 22. Ряд. 1–10 зверху: “до того всього... * а саме.” викреслити.

Ряд. 14–16 зверху: 7) Взаємовідносини... * 8) – викреслити.

Ряд. 16 зверху: “проект статуту” змінити так: “статут”.

Ряд. 17 зверху: після слів: “в УАПЦ” вставити: “8) церковні події в парафії”; “8” замінити “9”; “9” замінити “10”.

Ряд. 18 зверху: “10” замінити “11”.

Ряд. 19 зверху: після слів: “в УАПЦ” вставити: “12) Шлюбні справи”.

“Наказ Церковним Соборам УАПЦеркви” (“Церк[овні] Вісті”, ч. 2–3 ст. 26–38). Розд. 1, § 1. Редагувати так: “УАПЦ є всенародня-соборноправна, цебто вона керується сама собою, через виявлення в організованій спосіб своєї волі до життя і устрою, в органічному єднанні з Головою Церкви, Господом Ісусом Христом, за допомогою животворчої сили Св. Духа, причому організовано виявлена воля більшості приймається за волю Церкви”.

§ 5, ряд. 11 знизу, після слів: “вони працюють в Церкві” додати: “хоч і не всі вони здійснюють в рівній мірі свої права, відповідно своїх сил і можливости”.

Розд. II, ст. 27, § 3, п. 2, слово “Пленум” замінити словом “Члени”; п. 3-й редагувати так: “з кожної округової Церкви по 3 душі, а де округа перевищує 30 парафій, то від кожних слідуєчих 10 парафій по одному”. П. 6-й зовсім закреслити.

Примітка до § 3: слова “рахуючи приблизно від 60 парафій повне представництво” – закреслити.

Стор. 28, § 8. Редагувати так: “Округовий Церковний Собор збирається на підставі наказу Округовим Соборам і обирає на Всеукраїнський Церковний

* Крапки в тексті.

Собор своїх представників дотримуючись такої норми відношення духовенства до мирян, як 1:2; 2:4, 3:6 і т. д.”.

§ 9. Редагувати так: “Обраним представникам на Всеукраїнський Церковний Собор дає інструкції й накази відносно питань на Соборі та вирішення їх; Округовий Собор може й нові питання піднести, подавши про це листівну заяву до предсоборної комісії при ВПЦРаді”.

Примітка 1, слова: “Представник Округової Церковної Ради бере з собою на Собор” викреслити й замінити так: “Округова Церковна Рада пересилає завчасно до ВПЦРаді”.

§ 10, ряд. 1. Викреслити слова: “зараз після Собору”;

ряд. 5-й. Викреслити слова: “(такого-то) церковного повіту”.

Стор. 31, § 34, ряд. 2. Закреслити слова: “закритим голосуванням” і замість них вставити слово: “так”, а в останньому рядку теж закреслити слово: “закритим”.

Стор. 32, § 43, ряд. 3–4. Викреслити слова: “лише та Церква, яка йому це право надала, і в виключних випадках”.

Весь розд. III “Крайовий Церковний Собор”. § 1–14 (стор. 32–33) викреслити.

Стор. 34. Розд. IV-й. “Округовий Церковний Собор”.

§ 2, ряд. 2 – викреслити слова “і Крайовим”.

§ 3, ряд. 1-й. слово “Пленум” замінити словом: “Члени”.

Ряд. 4-й. Викреслити пакт 4-й, “по 1 представнику від Район[них] Рад”.

Стор. 35. § 12 – кінець: “участь в Округовому Соборі...* Крайовому Церков[ному] Соборові” викреслити. Примітки до § 12 – викреслити.

Додати нові два пакти в такій редакції:

§ 13. “Коли з заперечення проти визнання Собору за правомісний з боку Митрополіта чи представника ВПЦРаді, чи з боку членів, заслуховуються мотиви заперечення й справи про визнання Собору вирішається абсолютною більшістю членів, що прибули”.

§ 14. “Взагалі, представник ВПЦР і Митрополіт, беручи участь у праці Собору, в голосуванні користуються рівними правами з усіма членами Собору і в питаннях, поставлених на вирішення Собору, можуть вносити свої зауваження й заперечення. В такім разі обговорення цих питань, після заслухання мотивів заперечення, відкидаються на умовний час і після перерви вже вирішуються остаточно абсолютною більшістю присутніх членів”.

Розд. V. “Районовий Церковний Собор”, стор. 35.

§ 1, ряд. 2–3. Викреслити слова: “2-чі на рік, посеред Покр[івських] і Мик[ільських] Зборів ВПЦР, перед Собороми вищих церковних поєднань” і замість цих слів вставити: “один раз на рік, в кінці церк[овно]-господарчого року”.

§ 2, ряд., слово “Пленум” замінити словом “Члени”.

§ 3, ряд. 2. Викреслити слово: “Крайовому”; ряд. 4. Викреслити: “й для відому до Крайової Церковної Ради”.

Розд. VI-й “Парафіяльний Церковний Собор”, стор. 35–38.

* Крапки в тексті.

Стор. 36. § 1, ряд. 4-й. слова: “2-чі на рік: весною і в осени” викреслити й замінити так: “один раз на рік восени”.

§ 2, ряд. 1-й виправити: “від 8 років” на “від 18 років”.

ряд. 2-й вставити “благовісник” після слова “єпископ”.

Примітка 2 до § 2, ряд. 3-й. Викреслити слова: “вищим церковним органам, єпископові, благовісникові, Округовій і Районовій Церковним Радам” і замінити так: “Районовій Церковній Раді”.

ряд. 5–6 тої ж примітки. Викреслити слова: “Єпископ чи його представник, чи”, а зредагувати так: “Коли благовісник чи представник Район[ової] Церк[овної] Ради не прибув, їх певний”...

§ 7, ряд. 2-й. Викреслити слова: “Єпископа, або його представника”.

Примітка 1 до § 7, ряд. 3–4. Викреслити слова: “Єпископ чи братерського суду” і редагувати так: “або за пропозицією Округової Ради”.

§ 9 ост[анній] ряд. Виправити так: “Районові Ради, Районового Собору, і Зборів Округової Церк[овної] Ради та Округового Церк[овного] Собору”.

Стор. 37. § 11, ряд. 3-й. Слова: “й вони мають членські картки” викреслити.

Прим. 1 до § 11, ряд. 4. Викреслити слова: “й видає таким членам членські картки”.

§ 13, ряд. 5-й. Викреслити: “й відібрали членську картку, про що робиться помітка в парафіяльній книзі”.

§ 16, ряд. 1-й. Після слова “промовою” вставити: “настоятеля парафії”;

ряд. 2-й. Слова: “присутнім єпископом, або його представником” викреслити.

Стор. 38. § 19, ряд. 2-й. Викреслити слова: “яка, розглянувши їх, передає на санкцію Окр[угової] Церк[овної] Ради” і замість цих слів вставити: “для відому й ствердження”. Додати 2-гу примітку до § 19-го в такій редакції: “Коли на параф[іальному] Соборі відбувалося звільнення чи вибори членів причому, або вирішувалась інша справа, що нею видає Окр[угова] Церк[овна] Рада, то копія такого протоколу через Районову Церк[овну] Раду надсилається до Окр[угової] Церк[овної] Ради для її відома й ствердження”.

“НАКАЗ ЦЕРКОВНИМ РАДАМ УАПЦЕРКВИ” (“Церк[овні] вісті” № 2–3, ст. 39–52). **Стор. 39.** § 2-й Замінити: “Церковна Рада УАПЦ є керівничим органом Церкви”, а далі: “не в розумінні... влади Церкви, а” викреслити.

§ 7, ряд. 1-й. Після слова: “Єпископи” вставити: “благовісники”.

Стор. 40. § 4, ряд. 3-й. Після слова: “радам” додати: “а даючи Соборам свою думку”.

§ 1, ряд 5-й. Вставити: “від кожної Округової Церковної Ради по 1 представників”.

§ 1, ост[анній] ряд. Зредагувати так: “й від м. Києва три представники від Софіївської парафії, і по одному від кожної з останніх парафій”.

Стор. 41. Примітка до § 8., ряд. 2-й. Викреслити слова “країн”.

§ 11-й Зредагувати так: “Збори вітає почесний Голова ВПЦРади промовою й закликком на них Божого благословенства і Президія ВПЦРади, після чого

обирається Президія Зборів. Члени Президії розподіляють між собою обов'язки на час Великих Зборів ВПЦР.

Примітка: Збори можуть обрати Президію ВПЦР і своєю Президією для ведення засідань Великих Зборів”.

§ 12-й. Останнє слово: “і повітах” – закреслити.

Стор. 42. Прим. § 16, ряд. 3. Викреслити слова: “поштою, або через представника Кр[айової] ЦР, чи сусідньої округи”.

Стор. 43. § 2. Зредагувати так: “До складу Малої Ради входять: Президія ВПЦР, по одному представнику від кожної округи й чотирі від м. Києва”.

Примітку до § 3-го викреслити.

Стор. 44. § 1. В кінці закреслити слова: “і його замісник”, а змінити так: “секретар, скарбник, завідуючий видавничою справою, завідуючий освітньою справою, два члени Президії без визначення праці й три кандидати”. Примітку 1 виправити так: “а його замісники – почесними членами її”. Додати до § 1-го другу примітку в такій редакції: “щороку по обранню Великих Покрівських Зборів із старого складу президії ВПЦР залишається $\frac{1}{3}$ членів в складі нової Президії, хоч це не є обов'язковим”.

§ 6, ряд. 4-й. Після слів: “переводить постанови Вел[иких] і Мал[их] Зборів” вставити: “стежить за життям місцевих Церков, працею Округових церковних Рад та єпископів і регулює їх”.

Стор. 45. § 7, ряд. 3–4. Викреслити слова: “і його замісника”. Додати до § 7 таку примітку: “Члени Президії одержують допомогу не за членство, а за відповідну працю”.

§ 9 весь викреслити.

§ 12, ряд. 2-й. Замість слова: “має” вставити: “може мати”.

§ 16 і 1-шу прим[ітку] до нього з'єднати в такій редакції: “В разі відсутності голови й обох замісників його, головування передається, за згодою Президії, одному з членів її (можна й митрополітові чи його заступникові)”.

Стор. 46. § 20. Після слів: “Голова ВПЦР” вставити: “чи його заступник, або секретар, чи з доручення Президії інший член її”.

§ 24. Після слова: “Голова” вставити: “чи з його доручення секретар”.

§ 28. Зредагувати так: “Замісники Голови виконують його обов'язки в разі його відсутності і допомагають йому в його присутності”. 1-шу примітку виправити так: “окремий діловод, бухгалтер, рахівник, друкарщиці*, експедитор та інші техробітники запрошуються тільки коли є в цьому потреба”.

Стор. 47. § 35. Викреслити і замість нього поставити примітку що до цього §.

§ 37, ряд. 4-й Викреслити слова: “чи його замісникові”.

§ 39, ряд. 2-й. Викреслити слово: “тільки”.

Стор. 48. § 4, ряд. 3–8 (до кінця) викреслити й замінити так: “4) По 1 представнику від парафії, яких обирають парафіяльні Церк[овні] Собори”.

§ 5, ряд. 1-й. Після слова: “не менше” вставити: “одного разу на рік, а в разі потреби і”; ряд. 2-й. Після слова: “Великими” вставити “Покрівськими”.

* Так в тексті.

§ 6, ряд. 2-й. Викреслити слово: “членів” і замінити: “4 представників”. До цього § 6-го додати таку примітку: “в разі кількість парафій міста перевищує одну, то від кожних слідуєчих трьох по одному”.

Стор. 49. Додати до § 17-го таку примітку: “Засідання Президії в разі потреби, по ухвалі Президії можуть переводитись відкрито”.

Стор. 50. Рядок 1-й зверху (21) викреслити слова: “з Крайов[ою] Церк[овною] Радою”. Викреслити весь розділ “Крайова Церк[овна] Рада” (ст. 50–51).

Стор. 51. § 4, ряд. 4-й. виправити “на 1 рік”, а рядок 5-й і примітку до § 5-го зовсім закреслити.

§ 7 ряд. 1–2-й. Слова: “не потрібуючи ствержень вищих керівничих органів, крім свого пленуму” викреслити й замінити так: “після стверження їх Окр[уговою] Церк[овною] Радою. вона повинна”...*

§ 8 та 9 – зовсім викреслити й замість їх вставити новий § в такій редакції: “Районна Церковна Рада не звільняючи й не виряджаючи для постійного служіння членів причету на парафії, бо це є в компетенції Окр[угової] Церк[ловної] Ради, все таки турбується, аби в межах її життя парафії не залишалися без членів причету, знаходить кандидатів і коли вони є членами причету того ж району і членами УАПЦ, то з відому Окр[угової] Церк[ковної] Ради надсилає їх для тимчасового обслуговування парафій”.

§ 10, ряд. 2-й. Після слова “церковні” вставити “відділи і”; після слова “для” вставити: “підготовки членів причету”.

Стор. 52. Останні 2 рядки § 6 виділити в окремий § 7 в такій редакції: “Парафіяльна Рада мусить у всьому додержуватись окремих «Правил діяння Параф[іальних] Рад і священників»”.

СЛУЖІННЯ ЄПІСКОПСЬКЕ В УАПЦ. (“Церк[овні] Вісті” № 4, стор. 57–62).

Стор. 57. § 4, ряд. 6-й. Викреслити слова: “постійно відчуваючи в голосі своєї Церкви голос Божий”.

Примітку до § 5, ост[анній] рядок, виправити так: “Собору, Вел[иких] чи Мал[их] Зборів Ради і ухвалою Президії ВПЦРади”.

Стор. 58. § 16, ряд. 1-й. Після слів: “Титул Митрополіта” вставити: “УАПЦ” (без назви Церкви: Київськ[ий] чи який інший).

ряд. 5-й. Викреслити слова: “лише” та “йому засвоюється” і після слова “то” вставити: “до титула митрополіта додається титул архієпископа”.

Стор. 59. § 18, додати в кінці: “та його виконавчими органами”.

§ 19, ряд. 4-й. Викреслити слова: “в разі присутности на них, чи через своїх представників”.

§ 22, ряд. 1-й. Після слова: “митрополіт” вставити: “як представник ВПЦР”;

ряд. 2-й. слова: “Має право” замінити слово “може”.

Прим[ітка] до § 23, ряд. 1-й, слова: “має право” замінити: “з доручення ВПЦР може”. Примітку до § 24 викреслити.

Стор. 60. § 26, ряд. 3-й. слова: “свого представника” замінити “своїх замісників”.

* Крапки в тексті.

§ 28, ряд. 2-й. Після слова “УАПЦ” вставити: “двох”. Примітка до § 28-го, ряд. 2-й. Після слова “Президії” вставити: “ВПЦР”.

§ 29 Замінити однину на множину в словах: “замісник – замісники”, “виконує – виконують”, “заступає – заступають”.

§ 30. Замінити однину на множину в словах: “замісник – замісники”, “носять – носять”, “архієпископа – архієпископів”, “виконує – виконують” і додати: “Коли вони є округові, то до титула архієпископа додається назва округової Церкви. Коли ж вільно, чи не вільно вони перестануть бути заступниками, то зберігають все таки титул архієпископа УАПЦ”.

§ 31, ряд. 1. Слова: “як і його замісник, має” закреслити і замінити словами: “може мати”; ряд. 2–4-й. Починаючи з слова “якого найбільш зручно” і до кінця закреслити і замість викресленого вставити: “що його обере, і нею керувати, коли ВПЦР не поставить заперечень”. Примітку до § 31 викреслити.

§ 32, ряд. 2-й. Починаючи з слів: “і парафія при ньому” і до кінця – викреслити. Примітка до § 32, 2-й рядок, викреслити останнє слово: “парафію”. Додати до цього ж § 32 примітку 2 такого змісту: “Свята Софія є катедрою Всеукраїнського Митрополіта. Парафія при св. Софії, як храм всеукраїнського значіння, має особливе становище: її керівничий орган має зносини по церковних справах не з Районою, чи Округовою Церковними Радами, а безпосередньо з Президією ВПЦР. Настоятеля з Єпископів, чи священників, але не митрополіта, обирає сама парафія в погодженні з Президією ВПЦРади”.

§ 33-й. Зредагувати так: “замісники Митрополіта можуть мати свої окремі катедральні Церкви на загальних для округових єпископів підставах. Коли ж замісник Митрополіта, що перебуває в Києві, окремої катедри не має, то катедрою його з’являється катедра митрополіта”.

Стор. 61. § 37, ряд. 1-й. Слова “не менш, як” замінити “по можливості”.

§ 39, ряд. 1-й. Закреслити слово: “мати” і замість нього вставити: “дбати про те, аби Окр[угова] Церк[овна] Рада мала”.

Ряд. 2-й. Після слова “йому” вставити: “і їй”.

Ряд. 4-й. Слово “заводити” замінити на “заводи́ла”; слово “своім” замінити “знання”.

Ряд. 5-й весь закреслити.

§ 45, Ряд. 2-й. Закреслити слово “повинен” і замість нього вставити: “з доручення Окр[угової] Церк[овної] Ради може”. Примітку до § 46 закреслити.

Стор. 62. §§ 48, 49, 50, 51 закреслити.

Стор. 63. § 3, ряд. 1-й. Закреслити слово “лише” а в кінці додати: “з відому й згоди Округової Церк[овної] Ради”. До цього § додати примітку 1 в такій редакції: “Округова Церк[овна] Рада може не погодитися на звільнення чи обрання коли воно переведено не згідно канонів”.

Стор. 64. Примітку 1 до § 8 викреслити, а 2-гу примітку виправити так: закреслити слова: “і тоді можна причет” і замість них вставити: “при завітаннях причетові не забороняється”.

§ 10, ряд. 6-й Після слів: “порозуміння з нею” вставити: і за згодою “Окр[угової] Церк[овної] Ради”.

Стор. 65. Додати в кінці примітки до § 15 такі слова: “і з дозволу, а в крайньому разі з послідуєчим повідомленням Райцеради”.

Примітка до § 17, ряд. 2–3, викреслити слова: “накликає на себе цю заборону по” і замість них вставити: “викликає необхідність віддання священника до церковного”, ряд 5–7, починаючи зі слів: “заборону священника” і до кінця примітки – викреслити.

Стор. 55. Викреслити 2 примітку до § 22-го.

Стор. 68. До § 48 додати примітку в такій редакції: “все це робить районний благочинник у згоді з районною Церк[овною] Радою, з її відома, як її представник і перший порадник”.

Стор. 69. Викреслити примітку § 4-го.

§ 6, ряд. 1-й. Слово “носять” замінити “можуть носити”.

§ 7, ряд. 1-й. Після слова “допомагати” вставити “у всьому”, а після слова “священникові” вставити слово “навіть”.

§ 12, ряд. 3-й. Після слова “Ц[ерковних] Соборів” вставити: “що стверджена Окр[уговою] Церк[овною] Радою”.

Стор. 70. Закреслити: “матеріальний й громадський стан духовенства УАПЦ”, а також і весь § 1-й.

§§ 2 та 3-й зробити лише примітками до § 15-го, при чому до 2-ї примітки, в кінці її, додати: “Парафіяльна Рада повинна забезпечувати священо-діячів і помешканням”. Оце й всі ті поправки й зауваги, що я вношу до проектів Наказів, вже надрукованих в “Церковних вістях”. Ще мною розглянуто й проект правил про “ШЛЮБНІ СПРАВИ”. Ці правила такі:

1. В УАПЦ непохитною залишається тайне вінчання для тих членів Церкви, що бажають взяти благословенство на своє [п]одружнє життя.

2. Каноничним з церковного боку вважається лише той шлюб, який відбувся з благословенства Церкви.

3. Старими канонами заборонялось вінчати в такі часи: а) напередодні середи й п’ятниці й великих свят і неділь; б) в пости й масницю; в) на Великодньому тижні й на Різдвяні свята від Різдва до Водохреща.

4. Великі Микільські Збори ВПЦР 1923 р., за вимогами життя, ухвалили: а) дозволити вінчання проти середи й п’ятниці; б) починаючи з 2-го дня Різдва й 2-го дня Великодня і в масницю й залишати недозволеним вінчання в пости – Великий з неділі сирної, Петрівку, Спасівку, Пилипівку на голосівки й чесного Хреста й два дні перед Водохрещем.

Примітка: в старовинній Укр[аїнській] Церкві в крайніх випадках дозволялось вінчання і в пости з тею певною умовою, щоб весілля після вінчання відкладалось на після посту.

5. Згідно старим канонам заборонялось вінчати близьких родичів до 4-го ступня включно й кумів.

6. Великі Микільські Збори, за вимогами життя, ухвалили: дозволити церковне благословенство на одруження в таких, раніш заборонених, ступнях родинства: а) в четвертому ступні, цеб-то між двоюродними; б) в другому ступні

свойства (свояки, цеб-то на рідній сестрі братньої жінки чи навпаки; в) в уважних випадках вдівця на рідній сестрі помершої жінки й навпаки; г) не вважати перешкодою до шлюбу кумівство.

7. За старими канонами можна було брати шлюб церковний лише три рази. Це правило залишається і в нашій Церкві, але в виключних випадках може бути дозволено й 4-й шлюб.

8. Справу про вінчання вдівця на сестрі помершої жінки (чи навпаки) й про вінчання 4-м шлюбом кожний раз уважно розглядує й вирішує Параф[іальна] Рада із своїм висновком надсилає для клопотання перед єпископом.

10. Благословенство на шлюб може бути дано й одному з молодих – вірному, коли другий – невірний і не захоче брати участі в вінчанні.

Примітка 1: Церква не може стояти на перешкоді, коли вірний побажає одружитися й візьме громадський шлюб з невірним чи безвірним.

Примітка 2: Виховання дітей у вірі лежить на совісті й моральному обов'язку обох одружених, чи одного з них, коли другим є безвірник, або невірний.

11. Зняття церковного благословенства з шлюбу переводить Окр[уговий] Єпископ після уважного розгляду підстав для нього, що обслідуванні Пар[афі-яльною] Радою й священником.

12. Громадянський розрив шлюбу, коли він був повінчаний й в Церкві, не може вважатись розірваним у церковному розумінні без зняття з нього церковного благословенства.

13. Зняття церковного благословенства з шлюбу, як і надання його може бути лише до 3-х раз.

14. Особи, з яких знято церковне благословенство, можуть знов зійтись до шлюбного життя, але вже другий раз вінчання їх не буває, а лише загальне молебствіє.

15. Канонами 1-го Всеук[раїнського] Церк[овного] Собору ухвалено, що в справі одруження й розриву шлюбу священнослужителі УАПЦ підлягають загальним законам (Розд. XI. 2/18)²⁴, але з огляду на те, що священнослужителі є слугі своєї Церкви й життя їх має важливе значіння для Церкви, необхідною умовою як для одруження, так і для розриву шлюбу священнослужителів мусить бути згода на це парафії і що стверджено Окр[уговою] Цер[ковною] Радою і Єпископом.

16. Священнослужителі, що легковажно ставитимуться до свого одруженого життя й парафії, що легковажно будуть братись на замітку, як сумні явища в нашій Церкві.

Примітка: На таких священників і такі парафії Окрцерада й Єпископ можуть накладати покуту у спосіб заборони служби й закриття Церкви на повний термін.

17. Коли так обережно повинен ставитись священник до справи шлюбу, то тим більше єпископ.

Решти наказів і правил я не успів розглянути, а деяких і зовсім не бачив, тому вношу пропозицію: Накази, що вже надруковані в № 2–3 та [№] 4 “Церков-

них Вістей” і мною переглянуті, обговорити зараз і ствердити у виправленій редакції до вжитку і керівництва в УАПЦ, як канони II Всеукр[аїнського] Церк[овного] Собору; а решту Наказів і Правил, як матеріал, що потребує ще розробки, систематизації й погодження пактів, не розглядаючи за браком часу, передати на редагування й погодження Президії ВПЦР й доручити їй внести ті накази й Правила на ствердження Великих Микільських Зборів [19]28 р.

Голова Собору В. М. Чехівський: Ми заслухали лише частину Положень і Наказів і то вже затягли роботу на довгий час, тому я пропоную робити конкретні внесення що до зачитаних поправок. З свого боку я роблю такі зауваги до поправок всеч. о. Костянтина:

1. Щодо представництва від парафій м. Києва на Соборах і Зборах ВПЦР. Це питання дебатувалося вже не раз, і всім воно відомо, тому я зараз коротко скажу. Київська міська Церква є осередок всього життя; вона найбільше виявляє це життя; вона може вибрати людей до постійної праці. Саме життя каже, щоб Київ дав більше працівників, а тому на Великі Збори ВПЦР Київ повинен дати 30 представників, а на Собор 50 пропорційно кількості зареєстрованих членів у кожній парафії. З огляду на те, що це зв'язано з зміною статуту УАПЦ, я пропоную підняти відповідне клопотання перед державними органами про зміну Статуту в пакті про представництво від парафій м. Києва²⁵.

2. Київське єпископське керівництво незалежно від особи митрополіта було сконцентровано в руках одної особи. Митрополіт не може бути без Єпархії. Тепер утворилося нез'ясоване становище. Тому що митрополіт о. В. Липківський є єпископ міських парафій м. Києва. Чи буде він і надалі Округовим єпископом міської Церкви [?] Фактично стан такий: Київський Округовий Собор обрав всеч. о. К. Малюшкевича, а міський – Митрополіта Василя.

3. Що до матеріального стану духовенства: парафія повинна всіма засобами допомагати священнодіячам в полегшенні їхнього матеріального стану, бо праця священника велика, творча, культурна праця, а всякий діяч достойний винагороди.

4. Далі я взагалі проти розриву благословенства шлюбу; треба встановити акт прощення церковного за розрив шлюбу, бо це є гріх, переступ проти любови і як гріх вимагає не благословенства, а лише прощення гріха.

Митрополіт о. В. Липківський: Я вважаю, що зроблені всеч. о. Костянтином поправки не остаточно приймаються, а тимчасово. Бажано було б аби мене, як автора Наказів, було допущено під час розгляду їх Президією ВПЦР і, щоб право ініціативи чи священнодіяча, чи мирянина не було викинуто. Що до “Передмови”, то її треба ще обговорити на сторінках нашого часопису. В шлюбних справах не ставити парафії ніяких бар'єрів. Хай сама парафіяльна Рада прикладе труда. Треба дати Раді більш авторитетности.

Свящ. С. Худяк (Проскур[івщина]): Я хочу сказати про ті пакти Наказу що[до] зняття благословенства, коли Пар[афіяльна] Рада дає висновок, а тоді ще й Округова, то мета не буде досягнена. Даю такий приклад: за два дні до шлюбу приходять парафіянин та й каже: “батюшка звінчайте, бо я вже пригото-

вився”²⁶; я одмовив; він поїхав в другу парафію й там звінчався; отже коли ще й Округова Рада буде розбирати ці справи, то ще гірше буде, тоді й зовсім не будуть вінчатися, а тому я пропоную, щоб ці справи вирішувала парафрада* вкупі з священником. Щодо кількості шлюбних актів – теж часто бувають непорозуміння. В останні часи цим зловживають: оженився три рази по державнім законам і хоче ще четвертий раз оженитися по церковному. Моя думка, що треба точно обмежити кількість браків, бо буде соблазн для вірних.

Прот. С. Басовол ([м.] Вінниця): Роль благовісника зводиться нібито до контролю над Радами. Ми утворюємо рівнобійні організації. Благовісник може стежити лише за духовним життям, а не Церк[овно]-господарчим; ця справа Районових та Округових Церковних Рад. Щодо шлюбу: прошу за розрив шлюбу має давати Округова Церковна Рада та єпископ.

Всеч. о. М. Пивоварів: Я скажу з приводу ролі благовісника. На благовісника обов’язково треба покладати й церк[овно]-госп[одарчу] працю. Маю приклад на Кам’янецьчині, де я взяв під свій догляд фінансово-господарчі справи парафій і було поліпшення; взагалі всі священники повинні взятись за фінансово-господарчу працю, бо церковна скарбниця приваблює до себе й часто буває в небезпеці.

Прот. С. Сосновський (Київс[ька] ок[руга]): Вношу пропозицію аби засідання Рад (параф[іальних] район[ових], Округ[ових]) були откриті, щоб кожен мав можливість інформуватися й виявляти свою ініціативу й думку.

Бр. Ів[ан] Кислий ([м.] Київ): Я хочу сказати що до Київського представництва. Ми вже кооптували із сел і миряне не приїздили, а приїздять більше священники і закиди нам роблять (*голос з місць: “то Ваша думка”, шум*). Щодо заступника о. Митрополіта, то треба дати йому любу Церкву, як катедру, в погодженні з Радою, щоб не шукать на це благословенства.

Свящ. М. Комашенко (Білоцерк[івщина]): Як ставиться Собор до тих парафій, що не виконують своїх матеріальних обов’язків, не говіють взагалі байдужі до Церкви, а використовують свої права щодо причету, його зміни й т. і. [?]

Бр. І. Куліда (Білоцерк[івщина]): Я не погоджуюсь з Вол[одимиром] М[усійовичем] що до кількості представництва від м. Києва. Я боюсь, що коли так зробити, то буде багато непорозумінь. На підставі практики минулого я боюсь, щоб міські парафії не диктували своєї волі всій УАПЦ; недоцільно таке збільшення і з практичного боку, бо перефирія буде покладатися на Київ і зовсім втратить інтерес до церковного життя.

Бр. Д. Чумак (Балтс[ька округа]): Ми всі читаємо Євангелію, а там сказано: “хто розводиться з своєю дружиною, той прелюбодій”²⁶; там-же у св. письмі сказано... * “Єпископ муж одної жени”²⁷... * Отже, коли єпископи будуть женитись по два рази, то миряне ще й більш хотітимуть.

Всеч. о. К. Малюшкевич: Хочу дати відповіді на де-які запитання і все-ж таки пропоную Накази, що вже надруковані й розглянуті, ствердити й внести

* Так в тексті.

²⁶* Крапки в тексті.

редакційні поправки. Треба мати якісь певні принципи в церковному житті, бо де часто міняють принципи, там немає й прав. Я звертаюся до справи о. Митрополіта, який тут підкреслив, що його звільнили без Суду.

Я вважаю, що то був Суд не 5-ти осіб, а всього Собору, що вирішив цю справу. Це є [мо]мент* серйозного розходження; розуміння соборноправности породило багато непорозумінь. Порозрадоправство...*

Відносно представництва від м. Києва. Цифри 30–50 не 1-го [Всеукраїнського] Собору. Канони 6 років тому писались і для нашого [мо]менту* вони вже втрачають свою силу. Представництво визначено згідно вимогам життя і стверджено статутом. Коли в зборах бере участь лише місцева Церква і вирішує участь іншої Церкви, то це недоцільно. Ось по цим міркуванням я і не зберігаю певних норм 30–50.

Щодо Київської єпархії, то маючи на увазі даний мент, треба вирішувати зокрема цю справу і в ній повинна бути виявлена згода Округ[ової] Ради.

Обов'язок благовісників, на мою думку, не тільки благовістити, а і провадити організацію церковно-господарчого життя. Відносно зняття благословенства даремно говорити про термінологію, але видумати щось інше трудно.

В справі шлюбу (до кількості), то Церква ясно говорить “три”. Вона тут підходить педагогічно, бо Церква нянька для вірних – вона їх виховує. Даю такий приклад: парафрада розглянула одну справу і найшла мотиви для розриву шлюбу нехристиянськими, й передала справу Округовій Раді, як вищій інстанції. Така постановка привела до того, що подружжя не розійшлося і зараз гарно живуть. До шлюбного стану священників та єпископів треба ставитися обережніше; хто ж їх буде виховувати [?] Звичайно не парафія, а Округова Рада та Єпископ, а Єпископ – ВПЦР та митрополіт.

Ще є такі запитання: 1) кого вважати за парафіянина [?] В Наказах відповіді на це немає, а з формального боку – є той, хто внесений в списки. Коли ж він не виконує своїх обов'язків, не говіє, не дає членських внесків, то цим він сам себе позбавляє прав парафіянина і втручатися в справи парафіяльного життя не може.

Чи може священник одягати під час служби діяк[онський] одяг [?] Даю відповідь – не повинен.

Голова Собору В. М. Чехівський: Вважаю потрібним з'ясувати те, що всеч. о. Костянтин неявно сказав: Собор не виконав Суд над Митрополітом, а ухвалив припинити митрополітанське служіння.

Митрополіт В. Липківський: Це мене вразило; коли я засуджений то я повинен достоїнство Собора підтримати, але коли і священники і єпископи будуть звільнятися без Суду парафіянами, то це шлях до старо-церковного, до консисторського ладу.

Всеч. о. К. Малюшкевич: Поясненню В[олодимира] М[усійовича] я не заперечую, це правдиво

Голова Собору В. М. Чехівський: Є така пропозиція: Накази в частині

* Так в тексті.

надрукувати з усіма поправками й додатками, а остаточно ствердити редакцію, систематизацію і погодження пактів тих Наказів доручити Президії ВПЦР.

Більшістю пропозиція приймається.

Проекти Наказів і правил, що ще недруковані й не розглянуті, передати на редагування і погодження ВПЦР з тим, аби вона розглянула їх і внесла на розгляд і ствердження перших Микільських Зборів. – Приймається.

Голова Мандат[ої] Комісії всеч. о. К. Бей повідомляє, що зараз на Соборі є 150 делегатів.

Голова Собору В. М. Чехівський: Ще є внесення ходатаювати про зміни відповідного пакта Статуту УАПЦ що до представництва Київських парафій.

Митрополіт В. Липківський: Треба змінити представництво не тільки складу Собора і Великих Зборів, а і Малих Зборів ВПЦР, бо цим зменшенням представництва зліквідовано принцип, по якому щомісяця відбувались малі збори ВПЦР, які є контролем роботи Президії ВПЦР. Принаймні так було раніш, а тепер сталося те, що на Пленум приїздять із периферії одни єпископи. Доказом цього був другий Пленум ВПЦР цього року, навмисне пристосований до Микільських Зборів; на цей Пленум з'їхалися самі єпископи і зробили так звану “єпископську нараду”, що дуже обурило всю Церкву.

Всеч. о. К. Малюшкевич: Внесення Митрополіта о. Василя окреме; не розумію, чому воно не замовчано в той [мо]мент, коли про це вже не потрібно говорити та ще й о. Митрополіту, бо коли Церква обурилася, то хай вона й скаже сама, щоб єпископи відійшли від праці.

Голова Собору В. М. Чехівський: Ставлю на голосування: хто за те, аби представництво від Києва було 30 і 50 (“за” – 35, “проти” – 50, “утр[имались]” – 5). Відпадає.

Всеч. о. К. Малюшкевич: Надто точно було зроблено це внесення 30 і 50; а тому я вношу таку нову пропозицію: “необхідність збільшення представництва і визначення цього представництва зробить Президія ВПЦРади”.

Наявною більшістю ця пропозиція приймається.

Голова Собору В. М. Чехівський: Ще є додаток: Збільшити представництво і од цілої Церкви.

Свящ. Колісник: Це недоцільно, бо ми не використовуємо й того представництва, що маємо по Статуту.

Митрополіт В. Липківський: Вношу побажання аби всі члени ВПЦР від м. Києва мали право голоса на Малих Зборах ВПЦР.

Всеч. о. К. Малюшкевич: Цього ні в яким разі не можна прийняти; хоч це і парламентаризм, але є і соборноправність; на Великі Збори й на Малі Збори не може бути одне й те ж представництво. Не тільки від Києва мало, а і від других країн.

Після голосування цих внесень додаток про збільшення представництва від цілої Церкви приймається, а про право участі всіх членів ВПЦР від м. Києва на Малих Зборах – відпадає.

Голова Собору В. М. Чехівський: Від представників парафій м. Київa постувила заява такого змісту: “Зважаючи на те, що акт інтронізації²⁸ о. Митрополіта УАПЦ має велике виховуюче значіння для вірних УАПЦ взагалі, а для вірних Киян особливо, з огляду на історичне значіння осередку УАПЦ, ми просимо перенести переведення цього акту на неділю 30/Х ц[ього] р[оку], коли вільні від праці службовці та робітники матимуть змогу взяти участь в спільній молитві”.

Бр. Т. Перерва (Переясл[авщина]): Уже відклали де-кілька разів, але далі нема змоги бути довше; хотілось би всім бачити, щоб спогади про цю церемонію понести додому.

Всеч. о. К. Малюшкевич: По-Вашому це церемонія [?] Ні, брати, це не церемонія, а величний акт і це вирішити може лише сам той, хто йде до неї, як жених до шлюбу. Отже питаємо самого о. Митрополіта що він нам скаже.

Митрополіт о. Миколай [Борецький]: Воля Собору для мене дорога; дороге й бажання церк[овного] громадянства м. Київa; прошу вирішити самим, якнайкраще.

Всеч. о. В. Самборський: Собор залишився зараз вже в малій кількості, а хотілося б роз’їхатися і заспокоїти всю Україну.

Митроп. о. Миколай [Борецький]: Хотілось би допомогти розв’язати цю справу, хотілось би, щоб і воля Божа була, хотілось би сполучитися в спільну молитву з усією громадою.

Всеч. о. К. Бей: Пропоную перевести “інтронізацію” в четвер вечером.

Більшістю голосів ухвалюється перевести “інтронізацію” в неділю 30/Х–[19]27 р.

Голова Собору В. М. Чехівський: Вношу пропозицію засідання Собору продовжити до I/ХІ при всякій кількості членів.

Приймається одностайно.

Засідання закінчується о 16 годині.

Молитва

ЦДАВО України. – Ф. 3984. – Оп. 4. – Справа 177. – Арк. 17–31; 44–58; 212–226; Спр. 176. – Арк. 119–126. Копія, машинопис.

КОМЕНТАРІ

¹ Можливо, доповідач мав на увазі цей вислів з Нового Заповіту: “Бо як в однім тілі маємо багато членів, а всі члени мають неоднакове діяння, так багато нас є одне тіло в Христі, а зосібна ми один одному члени” (Рим. 12: 4–5).

² Тут мається на увазі Всеукраїнський Собор 1918 р. В своїй доповіді митрополит Василь Липківський наводить приблизні дані щодо чисельності і складу цього Собору. Див. докл.: Ульяновський В. *Церква в Українській Державі 1917–1920 рр. (доба Української Центральної Ради)*. – К.: “Либідь”, 1997. – 200 с.; Його ж. *Церква в Українській Державі 1917–1920 рр. (доба Гетьманату Павла Скоропадського)*. – К.: “Либідь”, 1997. – 320 с.

³ Церква Христова (грец. “ekklesia” – досл. “громада”) – 1) релігійна організація, що об’єднує послідовників Християнства на основі віровчення та культу. Головними ознаками Ц. є: а) наявність розробленої догматичної і культової системи; б) ієрархічний характер самої структури Церкви, централізація управління; розподіл належних до Ц. професійних служителів культу (духовенство) та рядових віруючих (мирян). В адміністративному відношенні Ц. поділяється на єпархії, на чолі яких стоять архієреї (єпископи), що призначаються Синодом, під головуванням патріарха або митрополита Помісної Церкви. Єпархіальний архієрей керує або одноосібно, або при сприянні єпархіальної ради. Нижчою церковною одиницею є парафія, що має свою церкву (храм) з причтом (штатом служителів, звичайно – священник, диякон, псаломщик), що утримуються коштом громади вірних; 2) приміщення, де відбувається здійснення релігійного культу.

⁴ Плебісцит – в Стародавньому Римі постанова, яку приймали збори плебеїв.

⁵ “І сказав Він до них: «Субота постала для чоловіка, а не чоловік для суботи» (Мк. 2:27).

⁶ Правильно: в євангельському тексті мова йде про те, що не Ісус Христос, а його учні не вмивали рук перед обідом (Мт. 15:2–20; Мк. 7:2–22).⁷ Правильно: “Бо хай гріх не панує над вами, – ви бо не під Законом, а під благодаттю” (Рим. 6:14).

⁸ VI Вселенський Собор відбувся у м. Константинополь у 680–681 рр. за візантійського імператора Константина ІУ Погоната (668–685), при Константинопольському патріархові Георгії I (678–684). Засудив єресь монофізитів та монофелітів (від грец. – “одна воля”), тобто визнання двох природ Ісуса Христа, але тільки одну божественну волю. Відновив мир з Римським папським престолом, який був порушений арештом та засланням, папи Мартина до Криму у 648 р. імператором Константом.

⁹ *Петро Олександрійський (Александрійський), святий (?–311 р. н.е.)* – священомученик, архієпископ Олександрійський, народився і виріс в Олександрії. Керував Олександрійською школою. Близько 300 р. н.е. очолив Олександрійську церкву після свого вчителя і духовного наставника єпископа блаженного Феони. Під час гонінь на християн за часів імператорів Діоклетіана та Максиміана таємно відвідував ув’язнених християн, допомагав знедоленим, звершував богослужіння. Виступив проти Арія, відлучивши його від церкви. За наказом імператора Максиміана був схоплений і страчений у 311 р. З його творів згадуються богословська праця “Про Божество”, “Про покаяння” та “Правила”.

¹⁰ *Василь Великий, святий (бл. 330–379)* – єпископ Кесарії Каппадокійської, один з отців церкви, автор Божественної Літургії, яка є частиною богослужіння в православній церкві, “Бесід про Шестоднев”, де виклав засади християнської космології, пастирських керівних настанов та проповідей, письменник, філософ, оратор.

¹¹ “А тому то Син Людський Господь і суботі” (Мк. 2:28).

¹² Правило 2-е VI Вселенського Собору: “За прекрасне і найбільшої похвали достойне визнав цей святий собор і те, щоб відтепер для сцілення душ і вилікування пристрастей були тверді і незрушні вісімдесят п’ять канонів, що їх прийняли й затвердили святі й блаженні отці, які були передніше від нас, а також і нам передали їх іменем святих і славних апостолів... визнані канонічними 85 апостольських правил, та всі попередні канони Вселенських Соборів... нікому хай не вільно буде... змінювати чи касувати... Якщо ж когось буде викрито... він повинен відбути епітимію, яку той канон визнає”.

¹³ VII Вселенський Собор відбувся в м. Нікея у 787 р. за царювання візантійських імператорів Ірини (780–802) та Константина VI (780–797) при Константинопольському патріархові Тарасії (784–806). Засудив іконоборство та затвердив визначення про поклоніння іконам та хресту, як справжнім виразам християнської віри.

¹⁴ Тут помилково подано посилання на гл. 6 послання Апостола Павла до Галатів. Правильно: “Але якби й ми або Ангел із неба зачав благовістити вам не те, що ми вам благовістили, – нехай буде проклятий” (Гал. 1:8).

¹⁵ В перекладі Івана Огієнка відсутній вірш 32 в главі 12 в 5-й книзі Моїсеевій. В цьому

варіанті перекладу цитований В. Липківським уривок знаходиться на початку Глави 13: “Кожне слово, що я наказую його вам, буду додержувати і виконувати, – не додаси до нього, і не віднімеш від нього” (5 М. 13:1). Натомість, в дореволюційних виданнях Біблії, посилання відповідає тому, на яке посилається Василь Липківський: “Все, что я заповедую вам, старайтесь исполнять; не прибавляй к тому и не убавляй от того” (Втор. 12:32) // *Толковая Библия, или комментарий на все книги Св. Писания Ветхого и Нового Завета. Бытие – Притчи Соломона. Издание преемников А. П. Лопухина.* – СПб., 1904–1913. – Т. 1. – С. 621.

¹⁶ Юстиніан Цезар Флавій Великий (482–565) – імператор Візантійської імперії з 527 р. Підтримував ортодоксальну церкву, боровся проти монофізитства. Здійснив у 528–534 рр. кодифікацію римського права. Цей документ відомий під назвою “*Corpus Juris Civilis*”, в якому окремими новелами надавались особливі привілеї християнській церкві (нов. 137), та регламентувався прорядок обрання єпископів (“кращими громадянами міста”) (Кодекс Юстиніана, нов. 123, 127). Згідно цьому кодексу Константинопольському патріарху було надано титул “Вселенський Патріарх”.

¹⁷ Кормча книга (грец. – “номоканон”) – збірка церковних правил та державних законів, яка була відома з X ст. в Київській Русі. Джерелами стали болгарські і сербські збірки переклади з візантійського Номоканона. Першим перекладом вважається переклад св. Мефодія.

¹⁸ Кирилова книга (“Казань святого Кирилла патріарха ієрусалимського...”) – збірка полемічних творів, яку було складено церковним проповідником та письменником полемістом Стефаном Зизанієм (Тустановським) (бл. 1570–?). Він доводив, що Римський папа – це і є “антихрист або його предтеча”. Книга складається з 48 розділів, з яких 15 – проти латинян, 4 – проти вірмен, 4 – проти лютеран. Саму книгу було надруковано вперше у м. Вільно в 1596 р. Згодом у 1644 р. перевидано у Москві під назвою “Книга Кириллова” Михайлом Роговим за першого московського царя з династії Романових Михайла Федоровича (1596–1645). Було здійснено ще два видання цієї книги старообрядцями у м. Гродно (1786, 1791) під назвою “Кириллова книга”.

¹⁹ Зонара Іоанн – візантійський каноніст XII ст., історик, автор коментаря на повний текст церковних правил і хроніки у 18 книгах, де оповідається історія “від створення світу” до початку царювання візантійського імператора Іоанна Комніна (1118 р.).

²⁰ *Вальсамон Феодор* – візантійський учений каноніст і мислитель. У 1193 р. був возведений у сан патріарха Антиохійського. Його книга під назвою “*Номоканон*” є вступом та тлумаченням до кодексу церковних канонів, складеного у 883 р. патріархом Константинопольським Фотієм (857–867, 877–886).

²¹ Альфа і омега – див. докл.: Об’явлення 1:8; 21:6; 22:13.

²² Митрополит Василь Липківський дослівно цитує “Канони Української Православної Церкви, затвержені на Всеукраїнському Православному Церковному Соборі в м. Київ 14–30 жовтня 1921 р.”, Розд. 1 “Православна віра, канони і Всеукраїнський Православний Церковний Собор у м. Києві 14 (1) жовтня 1921 року”, п. 2 // *Перший Всеукраїнський Православний Церковний Собор УАПЦ 14-30 жовтня 1921 року: документи і матеріали... – С. 375.*

²³ “І сказав Він до них: «Субота постала для чоловіка, а не чоловік для суботи»” (Мк. 2:27).

²⁴ Див. “Канони”, Розділ XI, § 2, п. 18 // *Перший Всеукраїнський Православний Церковний Собор УАПЦ 14–30 жовтня 1921 року: документи і матеріали... – С. 384.*

²⁵ Див. док. № 104, стор. 620–629 (Статут УАПЦ).

²⁶ “Хто розводиться з своєю дружиною, той прелюбодій” – Мт. 5:32; 19:9; Мк. 10:11; Лк. 16:18.

²⁷ Тут: 1 Тим. 3:2.

²⁸ Інtronізація – урочистий акт возведення на престол новообраного архієрея, який відбувається за спеціально розробленим церковним ритуалом.

Стенограма вечірнього засідання

26 жовтня 1927 р.

День дев'ятий

Засідання відкривається о 18 год. 20 хв. Головує в. М. Чехівський.

Голова Собору В. М. Чехівський: На черзі дня стоїть питання єпископське служіння в м. Києві. Є проєкт, щоби порядок єпископських відправ виробила Президія ВПЦРади.

Всеч. о. П. Ромоданів: Прошу пояснення, про яких єпископів йде мова.

Голова Собору В. М. Чехівський: В минулому з розв'язанням цього питання були труднощі; не з'ясовано хто має право розподіляти єпископів на служби по Церквах м. Києва; буває так, що в Києві перебуває декілька єпископів; приходять свято й парафії звертаються до того чи іншого з єпископів з проханням служити в їх храмі; є потреба надалі, аби служіння єпископів розподіляла Президія ВПЦР в порозумінні з митрополітом; що-ж до ініціативи в цьому питанні, то парафрада, в порозумінні з Округовою радою і своїм Єпископом, може її виявити.

Всеч. о. Ф. Сергієв: Це питання треба з'ясувати всебічно й як найкраще; коли воно ставиться в ту площу, про яку каже В[олодимир] М[усійович], то я згоджуюся, але треба мати на увазі взаємовідносини між о. Митрополітом та Округовим Єпископом. Де катедра останнього [?] Чи має право Київський Округовий Єпископ по власному бажанню служити в тій парафії, в якій він захоче, бо тут порушували питання й про те, яка Округа Митрополіта [?]

Всеч. о. К. Малюшкевич: Я скажу, по скільки це мене торкається, як Округового Єпископа. Моя думка така: бажано аби я мав свою катедру в Києві й щоб міські парафії виявили в цьому відношенні ініціативу. Коли-ж утворити катедру для мене в одному з міських храмів не можна, то я можу залишитися й без катедри, бо я є Заступник Митрополіта й матиму можливість служити в Св. Софії, що є катедрою його.

Свящ. І. Смаль ([м.] Конотоп): Собору треба визначити, що св. Софія є катедра Митрополіта.

Голова Собору В. М. Чехівський (читає резолюцію): “Чергу єпископських відправ в Св. Софіївському Соборі, що є катедрою Митрополіта Київсь-

кого й Архієпископа всієї України, а також і в інших парафіях м. Києва встановлює Президія ВПЦРади в порозумінні з Митрополітом Київським і всієї України, або його заступником. Черга єпископських відправ в Київських парафіях доводиться до відома Київської Округової і Районової Ради й парафіяльних Рад по приналежності”.

Примітка: “Парафіяльні Ради м. Києва можуть виявляти ініціативу що до закликання того чи іншого єпископа в порозумінні з Президією ВПЦР і відома Р[айонової] Ради”.

Резолюція приймається значною більшістю.

Голова Собору В. М. Чехівський: Далі на порядку денному продовження розділу V програму Собору, але доповідача по цьому розділу поки що нема, тому заповнимо час тим, що ще не закінчили. Пропоную заслухати резолюцію по огляду внутрішнього життя.

Всеч. о. К. Малюшкевич зачитує резолюцію в такій редакції: “Українська Православна Автокефальна Церква на своєму 2-му Всеукраїнському Православному Церковному Соборі, заслухавши доповіді про життя УАПЦ Голови ВПЦРади всеч. о. П. Ромоданова, Митрополіта УАПЦ Найпочеснішого о. Василя й відчит секретаря ВПЦР прот. о. Х. Гов’ядовського, констатує, що такі ідеологічні здобутки Укр[аїнської] Автокеф[альної] Православ[ної] Церкви, як організація автокефалії, соборноправність, аполітичність, дух терпимости до інших Церков, обстоювання прав бідних і пригнічених чи то націй, чи то окремих людей, – ці принципи засвоєні Церквою й сприяли піднесенню життя не лише УАПЦ а й інших Церков, що під вимогами життя, за прикладом УАПЦ та її впливом, підходять до відновлення й свого життя. Але ж розуміння ідеології УАПЦ не у всіх членів Церкви було ясним і удосконаленим: було неправдиве розуміння соборноправности з ухилом до необмеженого виявлення волі кожного члена й кожної частини Церкви, було зайве, нічим не виправдане, вороже відношення до інших релігійних об’єднань і т. д. Другий Всеукраїнський Православний Церковний Собор доручає своїм виконавчим органам, скеровуючи церковне життя до звершенства ріжними освітніми засобами, допомогти членам УАПЦ удосконалити себе в розумінні ідеології УАПЦ, в галузі догматики, етики й практики церковного життя”.

Резолюція в цілому приймається.

Всеч. о. Пивоварів: Від імени священників – членів Собору прошу поставити на чергу богослужбову справу (VII розділ).

Приймається.

Голова Собору В. М. Чехівський: Угодно Собору перейти до 7 розділу програми: “Богослужбова галузь церковного життя” [?]

Собор ухвалює приступити до заслухання питань VII розділу.

Доповідач по цьому розділу Всеч. о. Ф. Сергіїв.

Голова богослужбової Комісії всеч. о. М. Задвірняк: Богослужбова Комісія працювала мало й не знала коли їй буде технічна можливість зробити доповідь.

Всеч. о. Ф. Сергійв: На засіданні Комісії обмірковувалися лише окремі питання. Мені було зауважено, аби перша частина моєї доповіді, “Про історичний розвиток сучасних форм церковного богослужіння” була опущена, під час доповіді в пленарному засіданні Собора.

Голова Собору В. М. Чехівський: Перша частина доповіді має лише наукове значіння, а друга – більш практичне; за браком часу Собор просить Вас зробити доповідь по пакту “б” щодо перегляду богослужбового уставу.

Всеч. о. Ф. Сергійв: “Перегляд богослужбового уставу в службах воскресних, святкових, буденних; складання нових чинів”*. Богослужбовий устав, яким зараз користується наша Церква, потребує перегляду в багатьох відношеннях. Перш за все в цьому Уставі бракує ясности й точности. Треба переробити церковний устав так, щоб навіть мало освічена людина могла підготувитись по ньому до всякої служби. Щодо реформи, зміни тих, або інших чинів в службах воскресних, святкових, буденних, то такі зміни треба зробити, але не з метою руйнації, а з метою майбуття в церковному богослужінні більшої духотворчости й натхнення за рахунок мертвого формалізму.

З огляду на те, що на часах¹, які читаються у нас перед літургією^{2*}, деякі молитви повторюються декілька разів, – треба залишити тільки один який-небудь час (3, 6 чи 9), але читати його обов’язково протяжно й виразно. На літургії читати молитви, які положені по чиннику, обов’язково голосно й повністю, теж виразно й побожно. “Блаженні”² співати до кінця. Апостола³ читати з солі⁴, лицем до народа в той же спосіб, як і св. Євангелію. Замість ектенії “за оглашених”⁵ всім однаково виголошувати нову скалену^{2*} ектенію. Слова: “Прийміть і споживайте”, “Пийте від неї всі”⁶, – треба сказати виносячи Ягнця⁷ на діккосі⁸ й чашку з вином⁹ до вірних і стоючи на солі.

На всенощних¹⁰ зробити такі зміни. Практика церковного життя показує, що шестосалміє¹¹ не тільки нічого не дає уму й серцю вірних, а навпаки, – роз’єднує богослужіння, утворює інтервал, який навіює скуку на вірних і примушує їх тікати з храму. Отже, коли утрєня з’єднується з вечірнею, треба з шостосалмія залишити тільки початок: “Слава на небі Богові й на землі спокій, над людьми, Боже змилювання”¹², та “Господи, відкрий мої уста...”^{3*}¹³, співаючи ці слова. А далі, замість шостосалмія, треба встановити відповідно [мо]менту спів хвали Богові й промову, або бесіду, після якої ектенія опускається, а прямо виголошується: “Бог Господь і з’явився нам...”^{3*} Після-ж тропаря¹⁴ кафізми¹⁵ касуються, а співаються прямо: “Хвалить ім’я Господнє...”^{3*}¹⁶.

Євангелію треба завжди читати на середині храму, а не у вівтарі. Канон треба читати самому священикові на середині храму, а коли є мирування, то д’яку. З канона читати по одному тропарю на кожну пісню та по тропарю на “Слава й нині”, – всього по 3 тропарі. “Чеснішу”¹⁷ співати завжди, не тільки на службах недільних і буденних, але й на Господніх і богородичних, а також під

* Підкреслено на машинці.

^{2*} Так в тексті.

^{3*} Крапки в тексті.

час постової і цвітної тріоди¹⁸. Це тому, що вшанування Богородиці ніколи залишати не треба, бо Вона теж завжди молиться за нас Христу. “Слава Тобі, що показав нам світ”¹⁹ – виголошувати на середині храма й, під час співу, стояти на колінах. Потрійну ектенію²⁰ на утрєню не виголошувати (коли утрєня з’єднується з вечірнею), а тільки прохальну.

Замість першого часу співати молитву за Україну²¹, або “О Пресвята Божа Мати”, або “до Твоєї ласки”²². В службах святкових додається літїя²³, причому 4 останні виголоси треба робити з літїї єпископа А. Грановського²⁴ на середині храма з хрестом в руках, осїняючи на 4 сторони.

Де є хори церковні, там усі стихири обов’язково співати з кононархом²⁵. Взагалі треба уникати в Богослужінні довгих читань, а вживати більш співання з метою зробити богослужіння цілком зрозумілим для вірних, зацікавлюючи їх змістом піснопінь, і взагалі церковно-богослужбових творів.

Нарешті, обов’язково треба дати вірним у руки збірника церковно-богослужбових співів, покладених на ноти, для загального співання, як це роблять сектанти, бо нашій Церкві нарешті прийде́ться боротися не з Тихоновцями й Обновленцями, а і з сектантами, які знаходять вірний шлях до душі й серця віруючої людини. Це головні зміни, які треба зробити в нашому церковному богослужінні. Подробиці повинні вийти в спеціальну інструкцію для настоятелів, яку повинен скласти Богослужбовий Відділ церковно-освітньої Колегії при ВПЦР. Такі завдання в галузі реформи церковного богослужіння, що їх треба виконати на протязі наступного року. Звершенням цих реформ повинен бути перехід на новий стиль.

Церква наша повинна сміливо стати на шлях церковних реформ, не прикриваючись формами старого, як це роблять обновленці, касуючи свої церковні реформи, підроблюючись під старі консервативні церковні форми задля народної темряви, знов угашаючи дух церковного життя, дух науки Христової преданнями й звичаями чоловіческими. Відроджуючи старовинні співи й чини богослужіння, УАПЦ повна благодати й істини, повинна в сучасний [мо]мент виявити й показати свою особисту, натхненну творчість.

Якими-ж повинні бути нові твори в галузі церковного богослужіння відродженої Церкви українського народу [?] По мотиву своєму вони повинні бути то радісними, з приводу воскресіння духовного життя народу, то сумними, скорботними, з приводу різних подій боротьби Церкви з ріжними ворогами її. По змісту своєму нові чини богослужіння і співи на них повинні цілком захоплювати вірних [мо]ментом часу церковного життя, підносячи в той же час думки й почуття вірних в надмірні сфери релігійно-моральних переживань. Тепер у нас в Церкві ще немає таких творів (як наприклад, старовин[ний] твір: “Ой, зішла зоря”) і це від того, що немає натхнення, упевнености, сміливости в нашому церковному рухові до нового життя і перемоги.

Правда, є твори, як наприклад “Служба Визволення”, або “Слово хресне”²⁶, але ці твори спеціальні, колоритні, обстановочні, штучні, загально-релігійно-церковного змісту й ідеї, а викликані [мо]ментом сучасного життя, потрібного духу релігійно-морального життя українського народу.

Нехай же Благодать Святого Духа, що відродила нашу Церкву з темряви до світла, від мертвої форми до духу життя, виявить в неї й натхне нових церковних творців і співців, нових Златоустів²⁷, Дамаскіних²⁸, Романів²⁹, Йосипів³⁰, Єфремів³¹, що в своїх натхнених творах виявлять дух життя Церкви українського народу в повноті благодаті й істини.

Свящ. І. Таран ([м.] Полтава): Мушу зазначити, що від доповіді всеч. о. Феодосія сподівався більшого; розчарування мабуть тому, що не мав змоги вислухати історичного обосновання цієї другої частини доповіді першою половиною. Часто спостерігається прохання до скорочення служб. Кожний з нас священнодіячів і вірних, щоб задоволити потреби свого земного життя, цілий тиждень працює, а для того, щоб підвестись духом, треба всього 2–2½ години, не більше 3 годин, але й цих годин немає. Не погоджуюся думкою про скорочення всенощної. Всі служби це є підготовка до літургії. В Церкві провадиться молитва, яка в хаті ніким не виконується. Скорочення всенощної за рахунок ектеній на шостопсалмія недоцільно. Всьому треба дати обосновання. Бо коли склалися служби, то всьому давалося обосновання. Коли викинути в богослужіння такі поетичні псалми, як шостопсалміє, то в богослужінні виявиться непослідовність, втратиться логичний зв'язок і зміст служби.

Перехожу до літургії. Виносити на солено діскос і чашу під час слів “Прийміть і споживайте...”^{*} річ не припустима. Я навіть дивуюся тому, що чую це з уст всеч. о. Феодосія – богослова. Я працював з всеч. о. Феодосієм і не знав про такий погляд його й зараз не бачу ніякого обосновання, та й життєвих потреб в цьому нема, а навпаки є велика небезпека, бо можна зачипитися за килим; я припускаю це лише в майбутньому. Або що це артистичний жест, коли під час виголосу “Прийміть і споживайте”, єпископи відступають, деякі ще й додають: “прийміть і споживайте”, “бо це є тіло моє”...^{*} (*шум серед делегатів*). Єдності в богослужінні нема; пропонується, а поде-куди й виголошується ектенія, яка не ствержена Собором. Доповідач не має ні історичного, ні догматичного, ні життєвого обосновання. Втомою виправдувати скорочення служб не можна. Коли ми ще не виробили нового кращого, то перероблювати старе не можна.

Всец. о. Ф. Сергієв: о. Іван Таран коли зі мною служив, то уважно ставився і таких зауваг мені не робив, а навпаки, висловлював задоволення і виступ його зараз я не розумію. Щодо скорочень служб, то про них я говорю не тому, щоб скоріш на відпочинок, а я підставу дав – не для скорочення, а навпаки замість даються такі речі, що служба довше затягується. Замість шостопсалмія дається духовна їжа...^{*} Замість часів я вживаю акафиста³² і це людність задовольняє. Це все пустий фарисейський формалізм старої славянської Церкви.

Щодо виносу діскоса та чаші...^{*} Адже раніш Євангелія читалась і слова йшли у вівтарі до мурів? А ось і в храмі св. Софії за престолом змальовано, що Христос дає апостолам на Таємній вечері³³. Це для того, аби викликати побожне відношення до св. Таїнства. Це головне, що не по старим мертвим звичаям і це лякає о. Тарана.

^{*} Крапки в тексті.

Найп[очесніший] Митрополіт. о. Василь: Коли служилося в Миколаївському Соборі українською мовою, то люди захоплювались службою³⁴. Захоплювалися вони у св. Софії. Не в тому річ, щоб викинути шостопсалміє, а в тому, що треба читати його з душею; таке читання не тільки не виганяє слухачів з Церкви, а захоплює їх. Щож відносно Літургії, зокрема виносу Дарів, то це має вже свої традиції й коли-б нас, в св. Софії, відкинути це, то будуть негативні наслідки відміни. А з якою метою за нашими службами весь час відкриті “царські двері” [?] Щоб люди бачили священнодіяння. Є у нас приклади, коли в св. Софії на день священомученика Макарія³⁵ літургія правиться серед Церкви на мощах, а в Страсну Суботу³⁶ – на плащаниці й це людності подобається. Утворення відмін на краще, щоб людей пригорнути, не повинно страшити; коли нове буде краще, то воно своєї мети досягне. Одно треба зауважити, що до цього треба зробити належну наукову підготовку, бо, в крайньому разі, нічого ґрунтового не вийде; треба, щоб якась комісія, зразу засіла й виробила б нові служби. Суть богослужіння повинна бути якась нова...*

Голова Собору В. М. Чехівський: Поступила пропозиція припинити запис промовців, а тих, що вже записані, обмежити 5-ю хвилинами.

Собор погоджується з такою пропозицією.

Всеч. о. П. Ромоданів: “Поки сонце зійде, роса очі виїсть...*” Поки підшукують ґрунтовну підготовку, та й нічого вже не останеться. Хоч і коротенько, а хочу поставити де-які крапки за ці п’ять хвилин, що мені дали. Що ми помічаємо і в священнодіячах і в слухачах [?] Чи наші священнодіячі уміють готуватись до служби [?] Ну хоч би по зовнішньому вигляду [?] Що ми бачимо [?] Який зовнішній вигляд хоч і у священнодіячів Св. Софії [?] Це – образлива зневага для тих, хто хоче Бога молити.

Під час мого єпископського служіння в Катеринославі я бачив діякона, який кадив і по Церкві ходив так, що викликав не богомоління, а Бог знає що...* У нас святість служби якось відкидається, тому ще все для тіла, для вуха, для ока...* Зауваги о. Тарана підтримую. Зупиняюсь на звершителях служб і присутніх. Якось легковажно вони ставляться до Тайни Св. Причастія іноді під час літургії ставилось єпископом цілком незаконне питання: “А скільки з вас, отці, причащається” [?] І виявилось, що з 10 душ священнодіячів до причастя підходить 2–3, а решта не підготовилась. Це вже є гріх – кошунство. Про подробиці не буду казати.

Далі...* Чомусь зупиняються на всенощній та на обідні. А інші служби? А сповідь, хрещення, шлюб? А там який глибокий зміст перетвореного в ритуал. Треба єдність зберегти (*митрополіт о. Василь [Липківський] перебуває і каже, що про це буде друга доповідь*). А читання та співи? Я пригадую стару бабусю 106 років із Березоточа під Лубнами, яка знала устав краще мене, а на селі всі такі – попробуйте щось викинути. Краще навчити, як читати й на це треба нам звернути пильну увагу, а викинуть “шостопсалміє” та “катизми” це є переступ і ніяких добрих наслідків не дасть. Співи церковні повинні бути

* Крапки в тексті.

загальні, всією громадою вірних. А ви випикуєте твори Гончарова, а як їх співаєте?...* А де Лаврський спів³⁷? (Голова собору В. Чехівський дзвоне, каже: *Ваші п'ять хвилин скінчились...** і вже два рази по п'ять хвилин. З місць голоса: *"просимо, просимо"*).

Голова Собору В. М. Чехівський: Ставлю на голосування: чи угодно Соборові продовжити термін для промовця?

Собор ухвалює – продовжити.

Всеч. о. П. Ромоданів (продовжує): Кажуть, що сектанти найшли підход до сердець через загальні співи, а ми уникаємо їх, і захоплюємося нотними художніми хорами. Не відкидаю й художності, але тоді, коли на це є кошти, й коли введено вже загальні співи, бо це є основа богослужіння. Кажуть ще творчість духа "не угашать"³⁸, але припускати сваволу в творчості тіла небезпечно. Ми вже маємо цю творчість в таких службах як "Слово хресне" та "Визволення". Я коли був на цих службах, то не міг молитися, бо ця творчість порушувала моє релігійне почуття. Виконавець входе в вітвар, і взявши позу артиста, виголошує ектенію "Визволення". Сам вітвар ніби стає кулісами, де всі готовяться. Ця творчість не викликала побожності. Одже суворою церковною дисципліною треба в цьому відношенні скувати всіх виконавців. Розпустились...* Підтянутись треба [!].* І зробити це негайно, а не відкладати на де-кілька років. Сподівались, що богослужбова комісія щось дасть. Я не старовір, але "Сменовеховцев"³⁹ в церковному богослужінні не терплю. Простіть, коли може кого зачепив, бо й сам захопився доповідю про зміни в нашому богослужінні. (Голоси: *дякуємо, дякуємо*).

Голова Собору В. М. Чехівський: По докладу, що зробив всеч. о. Ф. Сергіїв є ще співдоповідач прот. Д. Ходзицький. Чи вгодно Соборові вислухати його?

Собор погоджується.

Прот. о. Дм[итро] Ходзицький ([м.] Київ): В храмі все повинно творитися для піднесення релігійного настрою, а тому мусить бути виданий зразковий показчик, як потрібно поводити себе в Церкві: священодіячам, прислужникам і вірним. Наші духовні керівники повинні стежити за виразним читанням, як священників, так і мирян і вживати відповідних заходів щодо поліпшення богослужіння з цього боку. Потрібно заснувати при ВПЦР співочий п[ід]/відділ і видати обіход церковного співу служб Божих на цілий рік. Подбати про збірку старовинних співів. Коли є відомости, що залишився де-небудь знавець старовинного співу – командирувати до нього фахівця, щоб записати його в співочі скарби; видати коротенький нарис церковного співу в християнській Церкві й на Україні; пропонувати й вживати всіх заходів аби присутні в Церкві обов'язково приймали участь у церковних співах; Утворити курси співочі для унормування співу по парафіях. Ми, священники, "великі фахівці" читаємо експромтом і псуємо настрої тих, хто прийшов молитись. А поводження священнодіячів в храмі, виголоси, а рухи?...* Це жах! Співи, чи то рухи священодіяча, чи читання повинні бути дійсно побожними. (З місць: *дякуємо*).

* Крапки в тексті.

Всеч. о. І. Павловський: Потрібно внести одноманітність у відправах служб Божих... * Наша Церква відродилась і священнодіячі принесли до нового життя свої нові сили; вони шукали відходу від старого служіння. Я хочу сказати, що зупинитись на закам'янілих формах не можна. Потрібно виробити нові форми для єднання священнодіяча з молящимися. Я погоджуюся з чином всенощної. Далі: чи виносити Дари [?] В перші віки Святі Дари приймали всі християне... * Актом виносу зосереджується думка на тому, що наступає вищий акт євхаристії. Утворити нові форми в літургії – неможливо. Літургія безперемінна служба, а всенощна, як підготовча, може бути змінена. Служба не мусить повертатись до старих форм славянських, але перетворювати її в щось анархічне теж неприпустимо.

Прот. о. Ф. Хороший (Шевченківщина): Я торкнувся євхаристичного канону. Часто приходилося чути, коли священник відмовлявся брати участь в служінні, кажучи: “не хочу бути статистом”. З сумом приходиться сказати про архієрейську відправу з одним чинником для всіх священників. Є такі, що зовсім не готуються до служби, а так: коли прийшов, то й служе. Так само й розподіл читання євхаристичних молитов; на мою думку священник, коли він не причащається, то хай і не приймає участі в літургії.

Всеч. о. М. Пивоваров: Всеч. о. Федосій мене задовольнив своєю доповіддю, а о. І. Таран дивує. Молитовний екстаз в наш вік пройшов; люди скоро втомляються за богослужінням; привожу приклад з одного листа, в якому вірний докоряє за те, що я довго служу та промовляю. Щодо театральності в богослужінні, коли я відступаю від Св. Дарів, – то це не є театральність, а моя побожність заставляє мене відступитись на бік. Виносити на солею чашу й дискос треба, але тільки затвердити цей акт, аби він був обов'язковий для всіх і скрізь.

Ще про театральність... * – я зверну вашу увагу на католицьких ксьондзів... * Естетіки прагнення до того, щоб все було під час служби красиво, естетично не слід відкидати. Зазначають ще про зовнішній вигляд священнодіячів, про хрестики та камилавки⁴⁰. Так. Але коли єпископ прийшов у камилавці з хрестиком, то це по-моєму краще, ніж прийти у чумарці й з кашкетом, або і в одній сорочці та галіфе... *

Всеч. о. Й. Оксеюк: Всеч. о. Петро казав, що уміляла його бабка із Березоточі своєю щирістю. Але й я, вкупі з цією бабусею, скажу, що коли-б мені на Страсному Тижні не було все вичитано та виспівано, як положено по церковному уставу, то... * не знаю, я, мабуть би, на світлий день плакав. Молитва є посередниця наша з Богом. Треба, щоб у своїй молитві ми були церковні... * щоб були поєднані, щоб не було різноманітності, виявлення грубого неуцтва. Соборність і єдність у молитві викликається любов'ю.

Устав і в нашій Церкві потрібен. Устав виконати трудно, але ми говоримо не про скорочення уставу, а про скорочення вже скороченого... * Ми маємо діло з “огризками” богослужіння. Коли-б ми знали всю красу нашого богослужіння^{2*},

* Крапки в тексті.

^{2*} Так в тексті.

то не про скорочення розмова була б, а про ретельне виконання уставу. Звичайно, коли одне й теж “виведи з темниці душу мою”...* ми чуємо і в неділю, і у великі свята, і в будні, – то в цьому нема ніякої краси. Ми не показуємо краси богослужінь навіть у великі свята. Пропонують “шостопсалміє” викинути, або замінити, а як ми його слухаємо [?] Коли-б так, як пише устав: “ніже плюнуті, ані хрякнуті”, то ми розуміли-б красу й шостопсалмія. Боюся того, щоб шостопсалміє замінити промовою. Говорилося й про те, щоб завжди співати “Чеснішу” і в неділю, і в свята, і в будні, а для мене тому, що я чую в свята “Величай душе моя”...* є колорит празника, краса служби святкової. Службу затягує хор, або довгі промови. До звершенства в цьому відношенні нам ще далеко.

Тепер щодо перекладів. Зроблено багато. Але й тут не упорядкованість; одна і та-ж молитва в різних книжках має інший текст. Є обурливі вислови й занадто вільні переклади. Візьму відому всім молитву: “Тобі Провідниці Войовничий...”⁴¹. Хто насмілюся і на якій підставі, змінити ці слова на такі: “Тобі, Провідниці в боротьбі до кращого життя” [?]...* а таких перекладів дуже багато.

Євхарістичний канон. Незалежного відношення до цього величного акту немає ні у священнодіячів, ні у вірних. Я не допускаю до причастя тих, хто не готовиться. Свавільство в цьому відношенні є; є воно і в св. Софії. Ви чули тут службу в минулу неділю [?]...* Як читалися Євхарістичні молитви [?] Це було “скороченное и исправленное” видання. Ми хочемо почути тут зразкове служіння і понести туди, в провінцію, а бачимо, що тут ще гірше, ніж у нас. Говорили тут і про те, що треба викинути деякі екстенії, що “Господи, помилуй” набридає.

Греки зрозуміли християнство, як догму і в той час Римський геній у християнстві шукав засобів упорядкувати свою владу та право. А коли християнство дійшло до нас, то нарід наш ухопився обома руками за це “Господи, помилуй”, бо він відчуває, що йому треба помилування, як дар Божої ласки, і ніколи його не втомлює це “Господи, помилуй”, а навпаки, втішає, заспокоює.

Митрополіт о. Василь [Липківський]: Щодо служби у св. Софії, то скорочення вніс я; це є технічна необхідність: акустика храму не дозволяє читати. Що ж до перекладів, то тут треба дати більш-менш вільний, зрозумілий текст.

Всеч. о. М. Карабіневич: В питанні про зміни в богослужінні треба бути надто обережним. На всіх парах ідемо до скорочення. Людність не біжить від довгих служб, а шукає теплої, побожної служби; ми багато даємо для розуму, для мистецтва й дуже мало для душі.

Сестра Г. Кирста⁴² ([м.] Лубни): Пробачте, члени св[ятого] Собору, що маленька жінка виступає перед Вами з цього св[ятого] місця. Хочу ілюструвати думки про скорочення служб. Коли є душа, є Дух Божий, то дійсно служба й довга нас не лякає. Задля нас – мирян ви хочете викинути шостопсалміє. Ні, від цього ми краще молитися не будемо. Ми мусимо вернутися до монастирського уставу. Ось, у св. Софії, кияне, пробачте мене, не моляться, а лише стукають, грюкають, і не тільки не чують того, що читають, а навіть того, що їх художній

* Крапки в тексті.

хор гремить. Бо тут балачки ідуть про що хочеш, і, коли я чула ці балачки, то забувала, що я в св[ятому] храмі, та ще й в св. Софії...* Я хотіла б сказати: служіть нам так, щоб непомітно й час проходив; треба, щоб душа жива була, а не лише голосом брата. Мені приходилося чути, коли один з молящихся зауважив: “знаєте, батюшка каже гарно, але ж він і сам не вірить тому, що він каже”. Треба виявити свою віру, своє переконання, свою душу в молитві.

Голова Собору В. М. Чехівський: В церковному богослужінні віками робилися достройки і надстройки; треба не скоротити богослужіння, а відкинути непотрібні напластовання віків. Із Візантії було внесено в службу Божі багато пустословія. Необхідно визволити од зайвого пустословія. Все залежить від богослужбового натхнення, але треба боротися і з духом уніформи...* Що до служб: “Слово хресне”, “Визволення”, то я мав багато листів, в яких писали, що з задоволенням слухали й нічого театрального у відправі їх не було.

Свящ. о. І. Смаль ([м.] Конотоп): Прослухали краще, так не хочете слухати гіршого...* (Це був шум перед тим, як промовець почав говорити). Накинулися на доповідача за скорочення. Скорочення потрібне. Хто буває на “часах” [?] Ніхто! Життя вимагає скорочення. Дисципліну треба...* скорочення потрібні не узурпаторські, а якісь розумні. (*Шум припиняє промовця*).

Бр. І. Галета ([м.] Ніжин): Побожні члени св[ятого] Собору цього [!] Душа моя рвалася сказати те, що я намітив, бо я, як почув в той час-мент зволнувався^{2*}. Для релігійної душі псалми краще й солодше сотового меду...* А тепер чую, що архієпископ Ф. Сергійв, почесний отець, сказав, щоб те шостопсалміє не читать, бо це є фарисейська закваска. Це мене зволновало. Бо це хвала Богу, а Всечесний каже, що це фарисейська закваска. А коли так, то й часловець закинути [?] (Я прошу Секретаріят записати мої слова). І Сам Ісус Христос спосилався на св. Письмо, а ми відкидаєм. А тому прошу членів св. Собору цього сказати: чи це є фарисейська закваска, чи ні?...* Винос Дарів можна допустити, бо цей винос внушає релігійність. Амінь.

Всеч. о. К. Кротевиц: Гарне вражіння робить, коли священник знає всю службу на пам’ять, а багато ще й досі є, котрі зовсім не знають. Щодо порядку служб у св. Софії, то я знаю, що й 35 років тому і все було те ж саме. Я чув від одної культурної жінки, що служба у св. Софії, приваблює її, вона з охотою ходить на ранню, хоч вона і славяністка...* На загальний спів треба звернути увагу. Шостопсалміє не випускати...* На зовнішній вигляд священнодіячів теж звернути увагу...*

Всеч. Ф. Сергійв: Даремно зауважували, що хтось намагається внести скорочення, щоб хтось не розуміє християнсько-морального значіння, кому знати це біль, як не мені? Але це ж саме дає мені право говорити про це скорочення. УАПЦ – Церква реформаційна. Не бажання показати щось нове, а бажання спасти релігію й її вплив на маси. Тут у нас на Україні є другі течії, вони не принесли гарних наслідків. Ці різні течії й показують всю “несостоятельность”

* Крапки в тексті.

^{2*} Так в тексті.

богослужіння старої слав'янської Церкви...* Потрібно досягти тої мети, щоб люди приймали участь в тому, що виконується в молитовному зібранні. Ніхто не каже против змісту служб, але церковний устав був пристосований до аскетичного життя. Релігія повинна мати вплив на життя моральне, практичне. Треба прагнути до піднесення, а не до розваги.

Зараз комісія не може дати остаточної резолюції.

Прот. Д. Ходзіцький ([м.] Київ): Додає маленькі побажання щодо служб: “часи” перед літургією не тільки треба зберегти, а бажано, щоб в ці години дня (3, 6, 9) дзвонили, аби нагадувати людям про ті події, що сталися в ці години.

Голова Собору В. М. Чехівський: Прошу всіх, хто має пропозиції до резолюції, зауваги, додатки що до вирішення цього питання передати до церковно-богослужбової Комісії для вироблення остаточної резолюції. Поступило внесення аби від імені Собору, було зложено “послання” до всіх вірних УАПЦ про сучасний стан Церкви та перспективи на майбутнє церковне життя, аби вся УАПЦ була освідомлена й мала правдиве уявлення про стан нашої Церкви.

Собор приймає це внесення і доручає всеч. о. Й. Оксеюку скласти проект такого “Соборного послання”.

Голова Собору В. М. Чехівський: Всеч. о. Йосип має зачинати проект чину “інтронізації” митрополіта УАПЦ^{2*}.

Всеч. о. [Й.] Оксіюк: Читає “Чин інтронізації”.

Голова Собору В. М. Чехівський: Угодно Собору ствердити проект в тій редакції, в якій зачитав всеч. о. Йосип.

Чин інтронізації приймається й стверджується Собором.

О 22 год. 15 хв. засідання Собору закривається.

Молитва

ЦДАВО України. – Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 176. – Арк. 119–126; Спр. 177. – Арк. 32–39; 59–66; 67–74. Копія, машинопис.

КОМЕНТАРІ

¹ Часи (церк.) – короткі Богослужби на кожний день впродовж року. Існує чотири Ч.: перший, третій, шостий, і дев'ятий. Це переважно Богослужіння, які відповідають стародавньому відліку годин. Богослужба, богослужіння – сукупність обумовлених вірою та вимогами християнського віровчення церемоній, обрядів та дій, які існують для спілкування віруючих з Богом. Регламентується Б. Церковним Уставом, позауставного Б. Православна церква не визнає. Б. поділяється на: 1) 9 добових служб – вечірня, повечірня, полунощниця, 1-а, 3-я, 6-а, 9-а години, літургія; 2) 7 тижневих – на кожний день тижня спогади про святих, або певні події; 3) річне Б. – дванадцять свята та Великдень, свята, присвячені особливо шанованим Християнською Церквою особам. До цього додаються визначні свята кожної Помісної церкви.² Тут мається на увазі “Заповіді блаженства” (Мт. 5:3–12), які співаються під час богослужіння в церкві (третій антифон).

* Крапки в тексті.

²* Друковано на другій машинці.

³ Тут: “Апостол” – одна з найдавніших богослужбових книг, яка включає в себе майже весь Новий Заповіт за винятком Євангелій. А. Поділено на розділи, які читаються в храмі під час Божественної Літургії. А. – перша книга, яка вийшла друком у 1564 р.

⁴ Солея (з грец. – “підвищення”) – в більшості православних храмів так називається відстань між іконостасом і закінченням підвищення в глибину храму, яке вище на одну чи декілька сходинок від підлоги. Див. *Настольная книга священнослужителя*. – М.: Изд. Московской Патриархии, 2001. – Т. 4. – С. 69.

⁵ В ектенії “за оглашених” вірні закликаються до молитви за тих, хто іще не увійшов в повне спілкування з церквою і готується до прийняття хрещення, а також щоб Господь відкрив їм слово Євангелія, приєднав до церкви, “помилував і зберіг своєю благодаттю”. Після цієї ектенії оголошені, тобто ті, хто готувався до таїнства хрещення, повинні залишити богослужіння, на якому повинні бути тільки вірні, які приймають причастя.

⁶ Це слова Ісуса Христа, сказані ним під час Таємної Вечері, що згодом стали головним моментом у здійсненні таїнства Божественної Літургії: “Прийміть, споживайте, це – тіло Моє”. А взявши чашу, і подяку вчинивши, Він подав їм і сказав: “Пийте з неї всі, бо це кров Моя Нового Заповіту, що за багатьох проливається на відпущення гріхів!” (Мт. 26:26–28). Під час звершення Божественної Літургії, зокрема Євхаристійного канону, ці слова промовляються священником.

⁷ Ягнець, Агнець – в християнстві символізує Ісуса Христа. Агнцем також називається частина просфори, яку виймають під час проскомідії.⁸ Дискос (з грець. – “кругла тарілочка”) – невелика кругла тарілочка на ніжці. На Д. Покладають Агнець – кубовидну серцевину просфори, яку приготовано для таїнства перетворення його в істинне Тіло Христове, що відбувається під час Євхаристійного канону. На проскомідії дискос символізує вифлеємські ясла.

⁹ Тут йдеться про потір (грець. – “чашка для пиття”) – кругла чаша на високій підставці з круглою основою. До цієї чаші під час проскомідії вливається вино, яке під час Божественної Літургії, згідно вчення Православної церкви, перетворюється (переосутнюється) в Кров Христову. За церковним переданням символізує Пресвяту Богородицю.

¹⁰ Всенічна (всенічне бдіння) – богослужіння, яке проводиться в православному храмі ввечері напередодні особливо шанованих церквою святкових днів та неділі. Складається з вечірні, ранкової і першого часу. Назва утворилася в древній церкві, коли таке богослужіння тривало всю ніч.

¹¹ Шестосалміє – шість вибраних псалмів (Пс. 3, 37, 62, 87, 102, 142), якими розпочинається перша частина ранішньої служби Божої. За змістом в цих псалмах зображається гріховний стан людства, сповнений нещастя, потім висловлюється надія людини на милість Божу. Читання Ш. Покликане пробуджувати у вірних глибокі релігійні почуття покаяння і готувати тих, хто молиться, до великої ектенії.

¹² “Слава на небі Богові й на землі спокій, над людьми Боже змилювання” – це слова є словослов’ям ангелів, які з’явилися вифлеємським пастухам під час народження Ісуса Христа (Лк. 2:14). Цими словами також починається в православному храмі ранішня служба Божа, тому що ця частина всенічного бдіння нагадує вірним новозаповітні часи, коли Ісус Христос з’явився у світ для спасіння людей.

¹³ “Господи, відкрий мої уста...” – цими словами закликається допомога Божа в достойному звершенні молитви до нього (Пс. 50:17).

¹⁴ Тропар (грец.) – короткий піснеспів, в якому розкривається сутність того чи іншого церковного свята або прославляється канонізований церквою святий.

¹⁵ Кафізма – один з 20 розділів, на які поділено Псалтир.

¹⁶ “Хвалить ім’я Господнє...” (Пс. 134:1, 21; 135:1, 26) – співом цих віршів починається поліелей, тобто найбільш урочиста частина всенічної служби. В стародавні часи в храмах,

коли починали звучати слова цього гімну, запалювали численні олійні (елейні) лампади, звідки утворилася назва – “поліслей”.

¹⁷ В богослужбовому статуті “Пісня Пресвятої Богородиці” (Лк. 1:46–55 “Величає душа моя...”). Кожен вірш цієї пісні супроводжується приспівом “Чеснішу від херувимів і незрівняно славнішу від серафимів, що без істління Бога Слово породила, сущу Богородицю тебе величаємо!”. Це приспів і дав назву піснеспіву “Чеснішу...”. Автором піснеспіву вважається св. Косьма Маюмський (?–787). Піснеспів виконується на ранішній службі Божій після 8-ї пісні канону.

¹⁸ Тріодь постова і цвітна – це дві богослужбові книги, які вміщують тексти служб зі змінними молитвослів’ями, які чергуються під час богослужіння в певний період року. Тріодь постова містить тексти богослужб, які звершуються в підготовчі дні (3 тижні) до і під час Великого посту. Тріодь цвітна (грец. – “п’ятидесятниця”) вміщує тексти богослужб зі змінними молитвослів’ями для богослужіння в дні від Великодня до Неділі Всіх Святих (1-ша неділя після свята Трійці).

¹⁹ Правильно: “Слава Тобі, що показав нам світло” – виголос священика перед Беликим славослов’ям. Ця молитва співається наприкінці всенічної. В тексті молитви висловлюється подяка Богові за дарування денного світла і духовного світла, тобто Сина Божого Ісуса Христа, який просвітив людство своїм вченням. В богослужінні древньої церкви, яке тривало всю ніч, цей виголос передував світанку.

²⁰ Ектенія (грец. букв. – “розповсюдження”) – вид прохальних молитов, які є складовою частиною богослужіння в Православній церкві. Головні види: велика, прохальна, сугуба і мала. Окрім цих існують Е. оглашених та померлих, які виголошуються під час літургії. При звершенні таїнств виголошуються особливі Е.

²¹ Молитва за Україну (“*Боже, великий, єдиний, Нам Україну храни, Волі і світу промінням Ти її осіни*”). Авторами цього твору-хоралу є український письменник, педагог, громадський діяч Кониський Олександр Якович (1836–1900) та український композитор Микола Віталійович Лисенко (1842–1912). Цей твір виконувався капелою Олександра Кошиця в Києві під час урочистостей з нагоди прибуття С. Петлюри до Києва 21 грудня 1918 р. В період існування УАПЦ (1921–1930) “Молитва за Україну” була складовою частиною богослужіння в українізованих парафіях УАПЦ, її виконували під час Соборів УАПЦ 1921 і 1927 рр. в соборі св. Софії. За радянських часів вважалася націоналістичною. Заборонена в Україні, вона виконувалась серед українців Канади, США, Франції, Австралії та ін. З проголошенням незалежності Української Держави повернулася на Батьківщину. Нині також виконується в православних храмах.

²² Правильно: “Під Твою милість прибігаємо, Богородице Діво, молитов наших в час журби не відкинь, але з біди визволяй нас, Єдина Чиста і Благословенна. Пресвятая Богородице, спаси нас”.

²³ Літія (з грець. – “посилене моління”) – особлива частина великої святкової вечірні, яка є складовою всенічного бдіння. Зазвичай виконується в бічному притворі або посередині храму, під час якої відбувається благословіння п’яти хлібів, пшениці, вина та елею на згадку про стародавній звичай роздавати їжу прибулим здалеку прочанам. Лі. виконується і за межами храму і поєднується з молебнем та хресною ходою. Окрім того Лі. називається особливий чин в православній церкві поминання спочилих.

²⁴ Антонін (Олександр Андрійович Грановський, 1865–1927) – митрополит Московський “Живої Церкви”, магістр богослов’я, знавець давньоарабської та єврейської мов. Народився 21 листопада 1865 р. в Полтавській губернії. Закінчив Київську духовну академію у 1891 р. З 1892 р. – ієромонах, помічник інспектора Київської духовної академії. Працював на викладацьких та інспекторських посадах. З 1898 р. – архимандрит, ректор Благовіщенської духовної семінарії (Далекий Схід). Працював цензором в Цен-

зурному комітеті м. Санкт-Петербург. У 1903 р. – єп. Нарвський, вікарій Санкт-Петербурзької єпархії, 1904 р. – 2-й вікарій, 1905 – перший вікарій, член комісії по виробленню правил про свободу друку. У 1908 р. звільнений “на спокій” через хворобу та співчуття революційному руху 1905–1907 рр. З 1913 р. – єп. Владикавказький і Моздокський. З 1917 р. проживав в Москві, в Заіконоспаському монастирі “на покої”. На соборі Київщини 22–26 травня 1921 р. був заочно обраний заступником митрополита Київського, але до Києва так і не прибув (див. докл.: *Перший Всеукраїнський Православний Церковний Собор УАПЦ 14–30 жовтня 1921 року: документи і матеріали...* – С. 458–468). В 1922 р. вже як митрополит “Живої Церкви” головував на Всеросійському з’їзді обновленського Вищого церковного управління в Москві. Помер 14 січня 1927 р. в Москві. Автор дисертації, яку було присвячено відновленню книги старозаповітного пророка Варуха по першоджерелах (Книга пророка Варуха, – СПб., 1902), публікацій в церковній пресі.

²⁵ Канонарх – це особа приналежна до кліру православного храму, яка виголошує хору передначинання де співати і на який глас. Під час служби виголошує кожний співочий рядок піснеспіву (стихири), який повторює за ним хор і таким чином проспівується весь піснеспів.

²⁶ Володимиром Чехівським в середні 1920-х рр. було написано 2 проповідницькі відправи “Слово Хресне” та “Визволення”, які виконувались у храмі Св. Софії під час богослужіння. У відправі “Визволення” йдеться про те, що звільнення українців від неволі, яке сталося у 1917 р., коли почала утворюватися УАПЦ, є подібним до того, яке пережили біблійні євреї, коли звільнилися від багаторічного єгипетського полону. Український народ, який терпів і страждав від неволі так само як і єврейський, оголошується богообраним саме на підставі пережитих страждань. Текст опубл.: *Преловська І.М. Відправа Благівісника // Розбудова держави. – К., 1996. – Ч. 1 (42) – С. 45–51.*

²⁷ Тут: св. Івана Золотоуста.

²⁸ Тут: св. Івана Дамаскіна.

²⁹ *Роман Сладкопевець* – видатний візантійський гімнограф, автор і творець кондаків. Народився в м. Емесі (Сирія) у др. пол. У ст., диякон Кирова храма Божої Матері Грецької церкви. У своїх творах співав майже всі християнські річні свята, склав близько тисячі кондаків. Свій надзвичайний поетичний дар, за легендою, одержав від Божої Матері, що з’явилася йому уві сні і передала йому хартію, яку він начебто проковтнув для отримання надзвичайного дару складання гімнів.

³⁰ *Йосип Піснетписець (Піснетворець) (?–883)* – автор церковних піснеспівів. Народився і отримав освіту в Сіцилії, потім прийняв чернецтво і подвизався в одному з монастирів м. Фесалоніки (Греція). Вже будучи в сані пресвитера переселився до м. Константинополя. Перебував в ув’язненні та засланні в часи імператорів-іконоборців. Був обдарований надзвичайно поетичним талантом. Всю свою діяльність в церкві присвятив складанню богослужбових піснеспівів. Найкращими вважаються покаянні канони.

³¹ *Єфрем Сірин, преподобний (?–378)* – один з найбільш шанованих учителів церкви IV ст., диякон в м. Ефес. Народився в м. Нізібії (Месопотамія). Іще юнаком став відлюдником. Після взяття Нізібії персами з імперії Сасанидів у 363 р. н. е. переселився до монастиря поблизу м. Едесса, де заснував знамениту Едеську школу (бл. 373–379 рр.). За свою святість і ревність у вірі отримав назву “Сірійський пророк”, а за релігійні поетичні твори “Ліра Святого Духу”. Його праці ще за життя були перекладені на грецьку мову і читалися в церквах після Святого Письма. За церковним статутом його повчання читаються і сьогодні в дні посту. Його покаянна молитва “Господи і Владико живота мого” читається під час Великого посту. Автор тлумачень на Старий Заповіт, Діатессарон (сірійське зведене Євангеліє), на послання ап. Павла, на Дії Апостольські, догматично-полемічних

творів проти маніхейства, арианства та гностичного вчення Бардесана, поетичних гімнів про дівство, про Авраама Кидонського, про піст, про Різдво, збірки “Гімнів про Рай”.

³² Акафист (грец. akathistos – букв. “несидячий”) – особливі піснеспіви і молитви на честь Ісуса Христа, Богородиці і святих, які виконуються стоячи. А. складається з 25 окремих піснеспівів – 13 кондаків та 12 ікосів. Кожний кондак обов’язково закінчується виголосом “Алилуйя”, а ікос – “Радуйся”. Збірники А. називаються акафістниками. Для УАПЦ збірник перекладів акафістів зробила Л. Старицька-Черняхівська.

³³ Йдеться про мозаїчне зображення Таїнства Євхаристії в храмі Софії Київської в апсиді за престолом головного вівтаря, яке Ісус Христос здійснив на Таємній вечері (Мт. 26:26–28).

³⁴ Перша відправа українською мовою відбулася 22 травня 1919 р. в соборі св. Миколая на Печерську на храмове свято літнього Миколи. Службу правили: прот. Василь Липківський, прот. Нестор Шараївський, о. Петро Тарнавський, диякон Олександр Дурдуківський. На цей день композитор Микола Леонтович склав Св. Літургію і сам керував хором. Через рік ця подія урочисто відзначалась церковним ходом представників всіх українських парафій. Повідомлення про це міститься в архівному примірникові листа від ВПЦР “до комісара Київського губревкому з проханням дозволити церковний хід” за № 412 від 17 травня 1920 р.

³⁵ Святий Макарій – митрополит Київський у 1495–1497 рр., священномученик, архимандрит Віленського монастиря Св. Трійці. Замордований татарами під час подорожі з Вільно до Києва 1 травня 1497 р. в м. Скриголові Мінської губ. на р. Прип’яті. Мощі свмч. Макарія зберігалися в Софійському соборі перед іконостасом Архангело-Михайлівського притвору у срібній раці (дар митрополита Київського і Галицького Євгенія (Болховітінова) 1833 р.). День пам’яті відзначається Православною церквою 1 травня. Під час пресвітерської хіротонії 23 жовтня 1921 р., коли був висвячений митрополит УАПЦ Василь Липківський, мощі св. Макарія було використано соборянами для виконання чину цієї хіротонії.

³⁶ Тут: в Суботу напередодні Великодня, яка завершує Страстний тиждень.

³⁷ Розспів Києво-Печерської лаври, партесний спів (від лат. парт (партіс) – “частина, галузь, відділ”), тобто багатоголосний спів (по партіях, голосах, кожен з яких веде свою мелодію). Виник в середині XVII ст. як витвір чернечого хору Києво-Печерської лаври.

³⁸ В Святому Письмі цей вираз знаходиться: 1 Сол. 5:10. Твір “Духа не угашайте” (СПб., 1895) належить російському богослову, історичу, доктору філософії та каноністу Аксакову М.П. (1848–1909), який публікував в часописах “Благовест”, “Русская Беседа”, “Русский Труд” статі з церковних питань. З 1905 р. Аксаков М.П. почав друкувати статті з питань реформування устрою Російської церкви, зокрема “Собор и выборное начало в церкви”, “Соборы и патриархи”, “К церковному Собору” (СПб., 1906), “Патриаршество и каноны” (СПб., 1906), “Об избрании епископов в древней христианской церкви” (СПб., 1906). Володимир Чехівський в своїх ранніх творах звертався до праць Миколи Аксакова.

³⁹ Тут: збірник під назвою “Смена Вех”, який вийшов в липні 1921 р. в м. Прага (Чехословаччина). Виступив з пропагандою ідей, які заперечували висловлені у відомому в свій час збірнику “Вехи” (“De profundis”), який видавав ідеолог ліберального консерватизму П. Струве. “Смена Вех” виходив в Парижі з 29 жовтня 1921 р. по 4 березня 1922 р. у друкарні, яку заснував у 1908 р. Л. Березняк. Наприкінці березня 1922 р. на зміну тижневика “Смена Вех” почала виходити берлінсько-московська щоденна газета про-радянського напрямку “Накануне”, яка друкувалася під наглядом і за фінансуванням Політбюро. Її кураторами були Й. Сталін і М. Крестінський.

⁴⁰ Камилавка (грец. kamelos – “верблюд”) – високий головний убір циліндричної форми (найчастіше фіолетового кольору). Почесна нагорода для православних священиків.

⁴¹ Йдеться про те, що в українізованих парафіях були проблеми з отриманням відредагованих примірників перекладів богослужбових книг на українську мову, яке здійснювала Перекладова комісія ВПЦР при соборі св. Софії, головою якої був архієп. Нестор Шараївський у 1919–1927 рр. Через це на місцях робилися і вживалися під час богослужіння несанкціоновані тексти відправ. Правильно текст кондака 1-го Великого акафісту Пресвятій Богородиці: “Взбранной Воеводе победительная, яко избавльшеся от злых, благодарственная восписуем Ти раби Твои, Богородице, но яко имущая державу непобедимую, от всяких нас бед свободи, да зовем Ти: радуйся, Невесто Неневестная” // *Канноник или полный молитвослов*. – М.: Изд. Московской Патриархии, 1999. – С. 282. Український відповідник: “Непереможній воєводи – переможній ми, звільнившись від бід, вдячні пісні підносимо Тобі, раби твої, Богородице. Але Ти, що маєш державу непереможну, від усяких нас бід визволи, щоб до Тебе взивати: “Радуйся, Невісто Неневістная” // *Молитовник*. – К.: Видавничий відділ УПЦ КП, 2003. – С. 43.

⁴² *Кирста Ганна Іванівна* (1881–?) була делегаткою від Лубенської округи УАПЦ. Працювала вчителькою, була членом Парафіяльної Церковної Ради Лубенського Свято-Іванівського Катедрального Собору. На II Всеукраїнський православний Церковний Собор УАПЦ була обрана Лубенським Округовим Церковним Собором 4–5 жовтня 1927 р. Саме вона підняла під час Собору питання про становище жінки в Православній церкві. Оскільки на Соборі це питання не було остаточно вирішено, незважаючи на досить радикальні пропозиції щодо цих змін, то після Собору вона листівно зверталася до новообраного митрополита Миколи Борецького з проханням повернутися до розгляду цього питання. Але ніяких заходів ні митрополитом УАПЦ ні ВПЦР не було вжито. Публікацію листів Г. Кирсти до митрополита Миколи Борецького див: *Преловська І. Два листи до митрополита Миколая (На матеріалах фонду 3984 ЦДАВО)* // *Православний вісник* – К.: Вид. УПЦ-КП, 1999. – № 9–10. – С. 42–50.

Стенограма ранкового засідання

27 жовтня 1927 р.

День десятий

Молитва

Головує В. М. Чехівський.

Голова Собору В. М. Чехівський: На черзі дня стоїть фінансовий звіт скарбника Президії ВПЦР бр. М.П. Кобзаря та доклад фінансово-господарчої Комісії про організацію матеріального стану УАПЦ (розд. V, п. 2)

Бр. В. М. Кобзар: Почесний Соборе [!] Всі попередні питання, котрі Почесний Собор розглядав, всі ухвали, які він до цього часу виніс за вимогою церковного життя, торкалися канонів, ідеології, моралі, богослужіння, управління й т[аке] інше. Але Собор ще не розглянув одної досить важливої справи і я прошу звернути на неї особливу увагу. Я повинен сказати, що поки ми не утворимо певного матеріального ґрунту, доти справа нашої Церкви буде в небезпеці. Всі діячі нашої Церкви будуть стояти на пісчаному ґрунті й не зможуть виконати завдань нашої Церкви, поширити нашу ідею, поглибити* релігійну свідомість. Що ж для цього потрібно [?] Треба, щоб 2-й В[сеукраїнський] П[равославний] Ц[ерковний] Собор виніс таку ухвалу: запросити всіх священодіячів Округових, Районових, і Парафіяльних Рад, щоб вони, як перші свідомі працівники відродженої нашої УАПЦ взяли на себе й цей тягар і звернули увагу на матеріальний стан Церкви; дослідити його, дали йому лад і берегли церковну копійку.

На великий жаль я мушу сказати, що діячі нашої УАПЦ в цьому відношенні до цього часу виявляють недбайливість, байдужість, а про несвідомість народніх мас і балакати нічого; отже, коли Парафіяльні, Районові й Округові Ради не будуть байдужі, а будуть дбайливі, то й свідомість вірних нашої Церкви поширяться. Візьму приклад: Конотіпська округа; була велика заборженість, але за один рік Округова Рада ліквідувала борги й виконала обов'язки на 100%, бо Округова Рада повела рішучу боротьбу з байдужістю й недбайливістю духовенства й парафіяльних Рад. У нас є вищий керуючий орган – Президія

* Так в тексті.

ВПЦРади, від якої вся УАПЦ отримує собі все потрібне: богослужбові книжки, ноти, всякі поради, допомогу й захист. Як же ставиться до цього осередкового органу Парафія [?] Чи підтримує вона своїх керівників добровільними членськими внесками [?]

Даю таку відповідь: належало по кошторису член[ського] внеску 14027 карб., одержано 2. 884 карб. 67 коп. Залишилося в боргу 11142 карб. 33 коп. Чи може керуючий орган при такому фінансовому стані виконати свої обов'язки перед Церквою [?] Ні. Чи може наша справа поширюватися [?] Безумовно ні. Шостий рік працівники Церкви знесилоються байдужістю мас. Треба, щоб Собор сказав своє авторитетне слово, що так далі не може бути. Треба, щоб Парафіяльні, Районові й Округові Церковні Ради, настоятелі парафій і єпископи вжили всіх заходів до налагодження фінансової справи, бо ніяка організація без певного матеріального ґрунту існувати не може.

Наша Церковна справа з боку матеріального базується на добровільних жертвах; отже треба вжити всіх заходів, щоби усвідомити віруючих і в цій галузі церковного життя; треба, щоб кожний парафіянин, кожний священнодіяч, кожна Рада знали не лише свої права, а й свої обов'язки що до матеріальної підтримки Церкви.

Далі брат М.П. Кобзар зачитує фінансовий звіт на 1926/27 господарчий рік, баланс каси Президії ВПЦР і проект нового кошторису на 1927 ([19]28 рік) з 1 вересня 1927 р. по 1 вересня [19]28 р. такого змісту:

Прибутки:

1. Від Окр[угових] Церк[овних] Рад: Київська	– 136 парафій	– 600 карб.
2. Бердичівська Окр[угова] Церк[овна] Рада	– 51 парафій	– 125 [крб.]
3. Вінницька	– 96 парафій	– 375 [крб.]
4. Білоцерківська	– 97 парафій	– 375 [крб.]
5. Волинська	– 12 парафій	– 60 [крб.]
6. Дніпропетрівська	– 29 парафій	– 150 [крб.]
7. Конотіпська	– 32 парафій	– 150 [крб.]
8. Полтавська та Кременчуцька	– 42 парафій	– 150 [крб.]
9. Кам'янецька	– 35 парафій	– 75 [крб.]
10. Лубенська*	– 61 парафій	– 350 [крб.]
11. Одес[ька], Микол[аївська], Херсонська	– 6 парафій	– 100 [крб.]
12. Проскурівська	– 231 парафій	– 75 [крб.]
13. Прилуцька	– 17 парафій	– 40 [крб.]
14. Роменська*	– 16 парафій	– 40 [крб.]
15. Глухівська	– 16 парафій	– 50 [крб.]
16. Коростенська	– 10 парафій	– 50 [крб.]
17. Могилівська	– 17 парафій	– 75 [крб.]

* Надруковано в розрядку.

18. Тульчинська	– 31 парафій	– 100 [крб.]
19. Уманська Окр[угова] Церк[овна] Рада	– 114 парафій	– 400 [крб.]
20. Харківська*	– 12 парафій	– 360 [крб.]
21. Черкаська та Зінов'євська	– 107 парафій	– 500 [крб.]
22. Чернігівська	– 4 парафії	– 15 [крб.]
23. Ніжинська*	– 46 парафій	– 100 [крб.]
24. Шепетівська	– 26 парафій	– 50 [крб.]
25. Семіріченська	– 5 парафій	– 25 [крб.]
26. Америка й Канада	– 138 парафій	– 600 [крб.]
27. Балтська й Першотравенська	– 5 парафій	– 25 [крб.]
28. Пожертви від постачання богослужбов[ими] книжками		– 19785 [крб.]
29. Колядкових*		– 1000 [крб.]
30. Боргів за відпущені богослужбові книжки		– 1500 [крб.]
31. За користування помешкання ВПЦРади ОЦРадою		– 300 [крб.]
32. Різних поступлень*		– 1000 [крб.]
33. Збору на допомогу колиш[нім] працівникам осередкового органу		– 2400 [крб.]
	Разом	– 31000 карб.

Видатки:

1. Орендна платня за помешкання ВПЦР і компослуги	– 1620 крб.
2. Орендна платня за помешкання Митропол[ита] о. Миколи	– 360 [крб.]
3. Орендна платня за помешкання Голови ВПЦР	– 360 [крб.]
4. Орендна платня за помешкання Секретаря ВПЦР	– 300 [крб.]
5. Опалення і освітлення помешкання ВПЦР	– 240 [крб.]
6. Допомога Митрополіту о. Миколаю	– 1320 [крб.]
7. Допомога заст[упникові] Митрополіта (благовісник)	– 360 [крб.]
8. Допомога Голові ВПЦР	– 1080 [крб.]
9. Допомога Заступнику Голови ВПЦР	– 720 [крб.]
10. Допомога Секретареві ВПЦР	– 600 [крб.]
11. Допомога скарбникові ВПЦР	– 600 [крб.]
12. Допомога Голові Освітнього відділу	– 600 [крб.]
13. Допомога Голові видавничого відділу	– 600 [крб.]
14. Допомога пом[ічникові] видавн[ичого] відділу	– 240 [крб.]
15. Допомога Завідувача книжною коморою	– 480 [крб.]
16. Допомога Бухгальтеру*	– 600 [крб.]
17. Допомога Друкарці*	– 480 [крб.]
18. Допомога Діловоду*	– 420 [крб.]
19. Допомога Експедитору	– 420 [крб.]
20. Допомога Правпоряднику ([м.] Харків)	– 360 [крб.]
21. На видання богослужбових книжок	– 11880 [крб.]
22. На господарчі видатки	– 360 [крб.]

* Надруковано в розрядку.

23. Поштові видатки*	– 350 [крб.]
24. Канцелярське приладдя	– 600 [крб.]
25. Повернення боргів	– 2000 [крб.]
26. Службові подорожі	– 600 [крб.]
27. Допомога кол[ишнім] працюовн[икам] осередк[ового] Органу	– 2400 [крб.]
28. Непередбачені видатки	– 350 крб.
29. Фонд*	– 700 [крб.]
Разом	– 31000 [крб.]

Голова Собору В. М. Чехівський: Угодно Собору продовжувати Фінансову справу, чи приступити до заслухання доповідів апеляційної Комісії [?]

Всеч. о. К. Малюшкевич: Я вношу пропозицію заслухати фінансову справу, бо вона для загального стану УАПЦ має більш значіння, ніж апеляційна.

Всеч. о. П. Ромоданів: Не тільки заслухати доповідь фінансово-господарчої Комісії, але й остаточно вирішити фінансову справу.

Голова Собору В. М. Чехівський: Хто за те, щоб тільки заслухати доповідь по фінансовій справі?

Наявною меншістю Собор відхиляє внесення.

Голова Собору В. М. Чехівський: Хто за те, аби заслухати доповідь і обговорити фінансову справу [?]

Більшістю приймається пропозиція всеч. о. П. Ромоданова.

Всеч. о. К. Малюшкевич: Фінансова Комісія працювала і наслідком праці є короткий протокол. Комісія виробила на 1928 рік кошторис, якого Вам уже зачитано; цей кошторис складено так, щоб уже ніяких боргів за Округовими Радами надалі вже не було. Комісія вважає цей проект кошторису життєвим, в розумінні цілковитої можливості реалізації його, тому подає його на розгляд і ствердження Собору.

Далі Комісія обміркувала питання, що ставиться вимогами життя, – про утворення в УАПЦ чогось подібного до емірیتالних кас духовенства бувшого відомства православного визначення^{2*}, бо стан сімей і взагалі родини померших священнодіячів УАПЦ (священників і діяконів) без такої допомоги їм, здебільшого передбачається безпорадним. Комісія визнала необхідним організувати при ВПЦРаді касу допомоги духовенству (священникам і діяконам) на випадок смерті на таких засадах: кожен член сам вносить через свою Окрцерату – священник 3 карб., а діякон 2 карб. на рік одноразово до каси ВПЦР; членство в касі добровільне; допомога з каси видається родині помершого члена каси: по її проханню, за розпорядженням Президії ВПЦРади й на підставі відповідного посвідчення Окрцерати, на терені якої проходив своє служіння член каси, одноразово в розмірі не менше 100 карб.; складення, розробка й деталізація проекту такої каси покладається на Президію ВПЦРади, а затвердження проекту й санкціонування його до переведення в життя односиться до компетенції Пленуму

* Надруковано в розрядку.

^{2*} Так в тексті.

ВПЦРаді. Я не знаю, чи припустимо існування такої каси з боку сучасних державних законів, але форму допомогти знайдено; реалізація – діло майбутнього.

Нарешті Комісія розглядала справу унормування виплати церквами УАПЦ авторського гонорару за співи по храмах творів духовних композиторів. Довідавшись про те, що ВПЦР зверталась уже до НКЮ про можливі полегшення для парафій УАПЦ у справі виплати цього гонорару, але відповіді ще не одержала і що їй, ВПЦРаді, пощастило, за відповідними переговорами з представником Червоного Хреста, здобути згоду.

Щоби ВПЦР сама виплачувала цей авторський гонорар за всі парафії м. Києва й одержала відомости, що подібну умову ВПЦР може скласти й відносно всіх парафій УАПЦ, увійшовши, звичайно, з останніми в відповідну згоду щодо такої виплати, Фінансово-Господарча Комісія визнала доцільним, аби Собор розглянув цю справу й доручив Президії ВПЦРаді клопотатись від імені Собору УАПЦ перед НКЮ про звільнення парафій УАПЦ од виплати авторського гонорару за співання в храмах її творів духовних композиторів; коли ж НКЮ одмовить у цьому, то піднести ходатаювати, аби брали лише з тих парафій авторський гонорар за співи, де є справжні платні хори й не більше 1 карб.; може й ВПЦР взяти на себе посередництво в оплаті парафіями УАПЦ цього авторського гонорару, але тільки за ті парафії, що мають зареєстрований Радвладною Стату УАПЦ і внесені в реєстр парафій УАПЦ при ВПЦРаді. Розглянула Комісія проект наказу щодо виконання кошторисного плану в господарчій справі УАПЦ і зробила в ньому деякі поправки. Проект цей такий:

1. Складення кошторисів*

Церковний рік УАПЦ починається з 1/14 вересня з преподобного Семена.

1) До цього [мо]менту Всеукраїнська Православна Церковна Рада повинна не тільки скласти проект свого кошториса, а й розіслати його по Окр[угових] Церк[овних] Радах і одержати від них зауваги і, виправивши свій кошторис, подати його на затвердження Покрівських Зборів.

2) В своїому кошторисі ВПЦР містить видатки й на загальні справи (будівлю й ремонт храмів, допомогу хворим, вдовам, сиротам, видавництво і т. і.) лише в загальнім масштабі, за винятком конкретних випадків всеукраїнського значіння.

3) Прибутки по своїому кошторису ВПЦР розкладає на всі Округові Церковні Ради відповідно заможности Окрцереди приблизно в розмірі 25% прибутків від членських внесків на Окр[угову] ЦР.

Округова Церковна Рада

Кожна Округова Церковна Рада за два місяці до кінця церковно-господарчого року складає проект свого кошторису за таким зразком:

* Підкреслено на машинці і надруковано в розряд.

Кошторис на 192__ церковний рік.

Округової Церковної Ради У.А.П.Ц.

Всіх парафій в окрузі _____

I. Видатки

ч. Назва видатку	Сума
1. На Всеукр[аїнську] Церк[овну] Раду
2. Допомога єпископу
3. - “- Голові О.Ц.Р.
4. - “- Секретарю
5. - “- скарбнику
6. - “- діловоду
7. Помеш[кання] Окр[угової] Цер[ковної] Ради
8. Помеш[кання] єпископа
9. Опален[ня], освітл[ення], меблі
10. Пошт[ові] і канц[елярські] видат[ки]
11. Інші видатки (які)
12. Допомога
13. так, на те то
14. параф[ії] так[ій то] на те то
15. доп[омога] такій то
16. Доп[омога] хорим такому то
17. Сухі дрова [?] такому то священнодіячу
Разом

II. Прибутки

ч. Назва району, Церк[ви]	Кількість парафій	Сума
1. Баришпільська
2. Боярська
4. Гостомельська
3. Обухівська
5. Макарівська
6.
7. Інші прибутки (які)
8.
9.
10.
Разом	
Почесний Голова Ради		
Голова Ради		
Скарбник		
Секретар		

Увага 1. За основу внесків на ВПЦР Окрцеррада бере загальний принцип, що визначений вище, с[еб] т[о] приблизно 25% від всіх своїх членських внесків від парафій.

Коли ж кошторис ВПЦР для Окр[угової] Церк[овної] Ради визначив більшу чи меншу цифру, ніж її згідно цього принципу може вона дати, Окрцеррада робить відносно цього свою заувагу й висловлює свою думку.

Увага 2. В основу внесків від парафій на потреби Округових Церковних рад береться приклад минулих років, спроможність парафій, конечна потреба і т. д.

Увага 3. У внесках на потреби Окрцерради беруть участь працівники парафій, що отримують певне від неї утримання, священники, діакони, дяки в розмірі не більш ніж внески від парафій, розділяючи їх поміж собою відповідного одержуємому кожним утриманням.

Увага 4. В своєму кошторисі Окрцеррада показує й видатки на загальні потреби в Окрузі в конкретних випадках (ремонт чи будівлю Церкви в такій то парафії, видачу допомоги таким то особам і т. і.) і коли ці вимоги рахуються тільки в Округовому масштабі* вносить їх в свій кошторис.

Увага 5. Прибутки свого кошторису Окрцеррада розкладає на Райцерради відповідно кількості й якості їх парафій.

Проект свого кошторису Округова Церковна Рада приймає на своєму Пленумі й розсилає по Райцеррадах не пізніше, як за півмісяця до своїх осін[ніх] зборів.

Районові Церковні Ради

Кожна районова Церковна Рада складає проект свого кошторису за таким зразком:

КОШТОРИС на 192__ церковний рік.
_____ Районові Церковної Ради _____ Округи У.А.П.Ц.
Всіх парафій в районі _____

1. Видатки

ч. Назва видатку	Сума
1. На Окр[угову] Церк[овну] Раду
2. Працівникам ВПЦР
3. Помеш[кання] Райцеррад
4. Канц[елярські] та пошт[ові] видатки
5. Інші видатки (які)
6. Допом[ога] такій то на те

* Так в тексті.

7. Параф[ії] так[ій то] на те
8. Доп[омога] вдові такій то
та сиротам (такому то)
Разом

2. Прибутки

ч. Назва парафій	Кількість. двор. род. параф.	На Окрцерату		На Райцерату		Разом
		від. пар.	від духів	від пар.	від духів.	
1. Баришпіль (Микіл[ська])	- - -	12	12	3	3	30
2. Баришпіль (Михайл[івська])						
3. Любарці						
4. Вишеньки Інш[і] приб[утки]						
Р а з о м						
Підписи						

І вносить в нього цифру прибутків, що визначено кошторисом Окрцерати й добавляючи до неї 20% на свої потреби.

Розкладаючи цифру прибутків на парафії РЦР приймає увагу заможність парафій, їх свідомість і всі обставини їх життя.

Стверджує РЦР свій кошторис на свому Райсоборі осінньому.

Парафіяльні церковні Ради

Парафіяльні Ради до кінця церковно-господарчого року повинні скласти свій кошторис приймаючи на увагу всі потреби своєї парафії, а також потреби Окр[угової] і Райцерад, що визначені в кошторисі Райцерад і затвердити його на Пар[афіяльному] Соборі. В частині прибутків, встановлюючи її розмір, треба мати на увазі всі статті прибутків (Збір в Церкві, за треби, свічки, членські внески й т. д.)

Зразок кошторису:

КОШТОРИС на 192__ рік

Парафії УАПЦ в с. _____ Округи _____
Району _____
В парафії дворів _____ родин _____ парафіян _____

I. Видатки*

ч. Назва видатку	Сума
1. На Рк. Ц. Р. і РЦР
2. На утрим[ання] свящ[еника]
3. Утрим[ання] діякона
4. Утрим[ання] дяка
5. Утрим[ання] дер[игента] хору
6. Помешк[ання] причету
7. На куп[івлю] свічок
8. Проскури, ладан, оливу, вино
9. Держ[авні] податки, страх[ування] та інше
10. Будів[ництво] та рем[онт] Церкви
11. Придб[ання] богослуж[бових] реч[ей]
12. Подат[ок] з з духівництва
13. Інші видатки
Разом

II Прибутки

ч. Назва видатку	Сума
1. Від продажу свіч[ок]
2. Тарілк[ового] збору
3. Пож[ертви] п[ід]/час служб
4. Пож[ертви] п[ід]/час треб
5. Інші пожертви
6. Членські внески з парафіян по _____
з двору, чи з родини, чи з парафіянина
Разом
Настоятель парафії	
Голова Ради	
Скарбник	
Секретар	

Виконання всіх кошторисів вважається морально обов'язковим для всіх.

II Виконання кошторисів

Парафіяльна Церковна Рада

Парцерада в справі виконання кошторису повинна ретельно вести такі відчитні книги: 1) квіткову, 2) касову.

* В тексті маленькі літери.

Увага 1. На кожний прибуток повинен видаватися скарбником квиток тому, від кого прибуває і на кожний видаток пишеться квиток на того, що одержує.

Увага 2. Титар чи інший службовець, одержавши від скарбника гроші чи в аванс, чи на церковні потреби, не менш як раз на місяць повинен подати скарбникові документи на що їх витрачено, а коли що залишилось, повернути скарбникові, одержавши від нього квиток про повернення.

Увага 3. Кожний прибуток і видаток повинен з квиткових корінців своєчасно записуватись в касову книгу.

Увага 4. Місячні прибутки й видатки обов'язково ревізує ревізійна комісія і правдивість ведення книг посвідчує своїми підписами в кошторисній книзі, чи окремим актом робить свої зауваги що до ведення відчитних книг.

Увага 5. Внески від парафіян можуть вноситись і вперед на цілий рік, але не повинні залишатись боргом на парафіянах. Хто з парафіян своєчасно не вніс внеска, тому нагадує про це член Ради.

Внески на ОКРЦР* і РАЙЦР* обов'язково повинні вноситись щомісячно не пізніше 5-го числа слідуючого місяця в Райцераду і за цим повинна слідувати Ревізійна Комісія. Парцерада й Ревізійна Комісія повинні слідувати за щомісячним виконанням кошторисів, щоб виправдовувались прибутки щомісячні згідно кошторису, і, коли яка стаття прибутку значно зменшується від кошторису, то повинні своєчасно вживатись заходи до збільшення цих прибутків, або до поповнення недостачи в цих статтях через збільшення прибутків по інших.

Увага 1. Представний Райцеради, Окрцеради, буваючи в парафіях з дорученням цих Рад повинен переглядати відчитні книги в разі потреби, окремим актом роботи до них зауваги й докладати в своїх Радах.

Увага 2. На 1/14 березня Парцерада повинна надіслати в РАЙЦР піврічний відчит про прибутки й видатки, а на 1/14 вересня річний відчит.

Райцерада

Райцерада, через свого благовісника та інших членів, повинна дбати про ретельне виконання парафіянами своїх кошторисів і повинна виконувати свій кошторис.

Крім квиткової книги прибутків і видатків і касової кошторисної^{2*} РЦР повинна вести ще книгу персональних рахунків парафій і по рубриках кошторисів і окремо переходящих.

Увага: коли від парафії до 10 числа слідуючого місяця не одержано належних висновків, чи повідомлення про їх надсилку, то благовісник чи інший член Райцеради, по їх дорученню повинен піти й стребувати внески, обов'язково провіривши відчитні книги з'ясуванням причин невнесення, і їх усунути.

Щомісяця, не пізніше 15-го числа, Райцерада повинна надсилати до Окрце-

* Так в тексті.

^{2*} Викреслено один рядок.

ради відповідні внески на Окрцерату про відомості від якої парафії скільки повинно вноситись і скільки вноситься.

Увага 1: Ревізійна Комісія при Райцераті повинна щомісячно ревізувати відчитні книги Райцерати і свідчити їх своїм підписом або окремим актом робити свої зауваги що до ведення їх.

На 15 березня Райцерата повинна давати піврічний відчит прибутків і видатків Окрцераті, а на 15-е вересня річний відчит, засвідчений Ревізійною Комісією.

Увага: Члени Окрцерати і ВПЦРади повинні ревізувати ведення справ Райцерат під час завітань Райцерат по кошторисній книзі.

Округова Церковна Рада

Округова Церковна Рада всіма засобами, що в її розпорядженні через своїх єпископів, райблаговісників слідкує за виконанням кошторису, як парафіями, так і Райцератами й виконує свій кошторис.

Увага 1: За ретельним виконанням кошторису й відчитності в окрузі слідкує скарбник Окрцерати, який є разом з тим і завідуючий господарчою справою в окрузі. Він мусить тримати в цій справі постійний зв'язок з Райцератами й Райблаговісниками й своєчасно вживати засобів в разі відхилення кого від виконання кошторису й докласти про це Окрцераті.

Окрцерата повинна вести квіткову, касову книгу персональних рахунків парафій і по рубриках кошторису й переходячих.

Не пізніше останнього числа слідуєчого місяця Окрцерата повинна надсилати ВПЦРаті внески по окремій відомості.

Увага 2. Внесками на ВПЦР ні в якому разі Окрцерата не повинна покривати своїх потреб, без порозуміння з ВПЦР, а своєчасно всі гроші надсилати по призначенню.

Ревізійна Комісія повинна щомісяця свідчити правдивість ведення книг і документів на кошторисній книзі, чи окремим актом робити свої зауваги.

Члени ВПЦРади під час завітання до Окрцерати, з доручення ВПЦР, повинні хоч раз на рік ревізувати відчит.

На 1 квітня Окрцерата повинна надсилати до ВПЦР піврічний відчит, а на 1-ше жовтня річний відчит, засвідчений Ревізійною Комісією.

Всеукраїнська Православна Церковна Рада

ВПЦРада виконує свій кошторис і стежить за виконанням його по всіх Окрцератах УАПЦ.

Увага: Скарбник ВПЦРади є завідуючий господарчою частиною всієї УАПЦ, повинен керувати нею, тримати в господарчій галузі живий зв'язок з скарбниками Окрцерат і вживати заходів щодо своєчасного виконання кошторису й докласти ВПЦРаті.

ВПЦР веде книги прибутків і видатків, квиткову, касову, з місячними щоденними підсумками, кошторисну, персональних рахунків і інші підсобні, згідно ухвали ВПЦР.

Ревізійна Комісія (чи господарча) щомісяця ревізує книги й документи й своїми підписами свідчить їх, або окремим актом робить свої зауваги до них.

На 1 Травня ВПЦР складає піврічний відчит, що розглядається Пленумом ВПЦР, а на Великих Покрівських Зборах складає річний відчит, який з усіма річними відчитами Окрад і документами до них і заувагами розглядає фінансова Комісія Великих Покрівських Зборів і цей відчит стверджується Великими Покрівськими Зборами і розсилається по всіх ОКРЦРадах разом з протоколами Покрівських Зборів і кошторисами ВПЦР на майбутній рік.

В частині видатків виплачується в першу чергу витрати обов'язкові.

Примітка: квартирна платня, канцелярські й господ[арчі] / решта прибутків за відрахуванням % у фонд розподіляється пропорційно кошт[орисних] цифр між працівниками.

Позакошторисні прибутки й видатки

Крім тих прибутків, що прибувають згідно кошторисам і по них витрачаються, можуть бути в разі потреби прибутки й видатки позакошторисні.

Такі прибутки можуть бути: 1) в Церкві: а) тарілкові, коли під час служби пускається окрема, крім звичайних, тарілка на окрему потребу; 2) Персональні, коли окремі особи жертвують в Церкві на ту чи іншу потребу по свому бажанню поверх кошторису, чи коли Парафіяльна Рада або інший гурток влаштовують концерти, лекції і т. і. на якусь конкретну потребу; 3) Скринькові. В Церквах в різних місцях можуть ставитись скриньки для пожертв на різні потреби (ВПЦР, ОКРЦР і т. і.) і в певні терміни (в рік чи півроку) ці пожертви виймаються; 4) Збори по парафії (колядкові, храмові, великодні) з призначенням на ту чи іншу потребу.

Про всі такі потреби складаються окремі акти й гроші записуються по книгах прибутку, як переходові й виводяться в книгах видатку, згідно призначенню.

Позакошторисні тарілки, скриньки й збори провадяться лише по пропозиції і за дозволом керуючих органів Церкви.

Гурткові Збори

Поза кошторисом можуть бути збори поміж собою на потреби свого життя різні працівники Церкви, наприклад: єпископи, священники, діякони, дяки, деригенти*, можуть поміж собою збирати гроші на взаємну допомогу, самоосвіту, на своїх вдов, сиріт, або на книгарню та інше, згідно складеній умові чи статуту.

* Так в тексті.

Коли окремі гуртки чи братства хорів, жіночі, молодечі та інші поміж собою роблять збірку на свої чи благодійні потреби. Всі такі збори в церковні книги не заводяться, вони переводяться по окремих книгах того гуртка, який їх збирає і витрачає. Ці збори теж повинні провадитись з відому відповідних керуючих церковних органів.

Отже фінансово-господарча Комісія пропонує таку резолюцію: “Заслухавши фінансовий звіт Президії ВПЦР, другий Всеукраїнський Православний Церковний Собор ухвалив: доручити ревізійній комісії перевести ревізію й доповісти про наслідки Пленумові ВПЦР. Проект кошторису затвердити, надавши права Президії ВПЦР робити в межах кошторису зміни, що будуть вимагатись потребами, а округам мотивовано, і в разі дійсної неспроможности оплатити кошторисну суму членських внесків з них, просити Президію ВПЦР зменшити суму внесків до розмірів дійсної сили оплатити їх.

До здійснення кошторису закликати крім Окрцерад, Райцерад і Парцерад і духівництво: єпископів та священників, нагадавши їм їхнє право й обов’язок, як почесних голів Окрцерад і Парцерад, дбати й про фінансовий бік справи УАПЦ шляхом інструктувань та контролю.

До навмисно уникаючих акуратности в справі здійснення своїх фінансових обов’язків щодо керуючих осередків вживати, без усякого хитання, рішучих мір: попередження, заклику до виправки їх, і нарешті, безнадійних виключати зі складу парафії й священодіячів УАПЦ, повідомляючи, про виключення священників їхні парафії, а про виключення парафій – відділення культів з заувагою, що такі парафії не мають права прикриватись статутом УАПЦ. (Щодо другого джерела здійснення кошторису і видавництва богослужбових книжок і постачання ними парафій і видання журналу “Церква й Життя”, то пожертви за книжки приймати в можливо найменшій сумі, беручи зверх калькуляційної суми незначну надбавку, щоби книжки мали більший обіг і затрачені на них кошти мали більший оборот; зокрема Євангелію пустити в оборот в тих же цілях, по ціні 10 коп.). Видання журналу щодо технічного боку: друк і експедицію, зосередити в одних і вправних руках, заброніровавши й оддавши в розпорядження завідування виданням журналу всю передплатну суму; редакція може існувати окремо, але без втручання в технічний бік справи; так само залишить видання товстого журналу й перейти на журнал типа (щодо форми й ціни) “Укр[аїнський] Благовісник” робить окремі відбитки з цілково-популярних статей в засіб [...] і пускати їх по найдешевшій ціні, а також притягти до журналу й об’яви, що допоможе і значно його самоокупаємости”. Ствердити і наказ ВПЦР в господарчій справі УАПЦ з відповідними змінами, що їх зроблено Собором, доручивши Президії ВПЦР остаточну редакцію Наказу.

Голова Собору В. М. Чехівський: Чи є доповідь Ревізійної Комісії [?]

Бр. М.П. Кобзар: Ревізійна Комісія не переводила належну ревізію і тому звіта фінансового не перевірено.

* Так в тексті.

Всеч. о. М. Пивоварів: Святий Соборе [!] Ви мене обрали своїм представником до фінансово-господарчої комісії; засідання комісії було лише одно, – висновки її ви заслухали. Від себе додам, що в справі братерської допомоги забуто єпископів; кошторис названо книжковим, але треба, щоб делегати висловилися і, головне, щоб суми, які визначено по кошторису, поступали; пропоную вжити рішучих заходів, які зробив Округовий собор Кам’янецьчини; Цей Собор ухвалив: “обов’язати парафії, округи й священників залишити назавжди неакуратність в справі здійснення своїх обов’язків щодо керуючих осередків і до навмисно уникаючих акуратності в цьому, вживати без усякого хитання рішучих мір: попередження, заклику до виправки і, нарешті, безнадійних викидати зі складу парафії і священодіячів УАПЦ”. Треба, щоб Собор рішуче сказав своє слово про ті парафії, що не виконують своїх обов’язків, – такі парафії не можуть залишатися в складі УАПЦ. Без організації в цій справі УАПЦ буде завше кволюю. Великий Наполеон¹ сказав, що для всякого діла потрібно 3 речі: 1 – гроші, 2 – гроші, 3 – гроші. Кам’янецьчина побачила, що питання ставиться серйозно і грошова справа покращала. Тут казали, що не треба священикам або благовісникам втручатися в грошову справу, а я кажу, що всі сторони церковного життя входять в сферу діяння і священників, і благовісників, і єпископів. Колядкових не треба виділяти: нехай і вони йдуть в загальну суму. Ще треба утворити непорушний фонд, щоб їм розпоряджався Пленум ВПЦРади. Велике діло видавнича справа і коли її поставити як слід, то може не треба буде й членських внесків, але цю справу треба доручити спецам. Коли я був членом ВПЦР – було надруковано 15.000 Євангелій, і досі вони лежать. Краще їх дешевше продавати й мати оборотний капітал. Журнал наш треба упростити й надати іншу зовнішню форму, напр[иклад] “Україн[ського] Благовісника”. Передплатну суму треба заборонювати. Видавництво треба зосередити в Києві, або у Харкові.

Голова Собору В. М. Чехівський: Поступило запитання відносно юбілейних грошей, що збиралися на подарунок о. Митрополіту.

Бр. М. П. Кобзар: Була ухвала Покрівських Зборів з приводу 35-ти літнього служіння Найп. о. Митрополіта Василя піднести йому панагію й хрест. Гроші збиралися на протязі року й зібрано всього 45 карб. Обіжник був розісланий до всіх округових церковних Рад.

Голова Собору В. М. Чехівський: Хто ще забірає слово в господарчій справі [?]

Всеч. о. В. Самборський: Я пропоную кошторис розіслати по округам для погодження й виправлення.

Найп. о. Митр. Василь [Липківський]: Як автор Наказів маю сказати скільки слів. Наш скарбник висловився, що цифра кошторису “дута”, – отже ми повинні знайти фінансову базу – це є парафія, але й парафія мусить мати базу – це парафіяни, які можуть давати добровільні пожертви й скласти той фонд, з якого другі будуть брати. Для цього треба освідомлювати парафію й кожного вірного. Кошторис повинен знати кожний парафіянин і всі повинні взяти активну участь в складанні його. Парафіяльна Рада пропонує цей кошторис на загальних

зборах і коли з кожної парафії будуть зауваги, то тоді кожна парафія дасть, що від неї вимагається, – тоді це не буде щось дуте, а реальне.

Моя пропозиція, щоб зараз же, на Покрівських Зборах, його розглянути й дати до Микільських Зборів на розгляд Окрцеродам, Райцеродам і Парцеродам, а тоді ВПЦР стверджує. Кошторис складає вся Українська Церква. Умовно можна прийняти кошторис. Кошторис повинен мати на увазі не тільки духовні потреби, а й матеріальні (погорілі храми). Єдиний спосіб надалі будувати Церкви – це спільними силами всіх парафій. Дайте по карб. 5–6 з парафій і ви піддержите у братерський спосіб їх. Настає час, щоб все зносити до купи. Кошторис мусить бути розрахований на потреби всієї УАПЦ. Тут балакали про емеритальну касу. Це можна зробити через той же кошторис; може він і “розпухне”, але він тоді задовольнить потреби всієї Церкви. Що ж до сучасного кошторису, то він здається привабливим, але все ж таки де ж братимуть кошти. Опіраються на видавничу справу, але то буде косвенний налог, який падає на ту ж парафію, а із старого кошторису вибивається база – парафія. Отже моя пропозиція цей план ствердити умовно.

Всеч. о. К. Малюшкевич: Коли я запропонував фінансову справу, то через те, що не було апеляційної комісії; тепер вона є й я пропоную перервати обговорення.

Голова Собору В. М. Чехівський: Хто за те, щоб припинити фінансову справу й перейти до апеляційної, зберігши список промовців [?] Прийнято.

Голова Собору В. М. Чехівський: Перш ніж приступити до апеляційних справ, я повинен повідомити Собор, які результати завітання ново-обраної Президії ВПЦРади до Уряду. Вчора Президія завітала до представника Держуряду і, в особі голови прот. Л. Юнакова, засвідчила про свою християнську правду, лояльність до Уряду і т[аке] і[нше] і тим відновила легальний стан. Владою дано запевнення (принципове) про відкриття богословської школи й в центрі, і в округах; про припинення справи тих, що ув’язнені були з загальним станом УАПЦ.

Після завітання Президія прийшла до погляду, що нам треба дати відповідь на сучасне життя держави. Ми не можемо стати в стороні від державного життя. Коли Держава переживає десятиріччя². На цю подію, значіння громадського й світового Церква повинна відповісти по-християнськи. Є пропозиція: “доручити ВПЦР в той [мо]мент, коли настане час святкування скласти й надіслати привітання Уряду з приводу десятиріччя існування нової Держави”.

Чи є потреба дебатовати [?] (*Голоса з місць – ні, немає*). Хто за те, щоб доручити Президії ВПЦР послати привітання [?]

Ухвалюється одногolosно послати привітання.

Прот. о. [Х.] Гов’ядовський: Тут запитують відносно відповіді Уряду до делегації Собору; відповіді вже надруковані, зараз готуються й другі відповіді (бо делегація ходила й другий раз).

Голова Собору В. М. Чехівський: На порядку денному доповідь Апеляційної Комісії.

Бр. А. Н. Гук: До Апеляційної Комісії поступили такі справи: 1) Священника Івана Діденка – Шевченк[івської] Округи; 2) священника Дмитра Карпенка –

Конотіпської Округи і 3) заява ДХЦ за підписом 2 єпископів, 1 священника і 1 мирян.

В справі свящ. Івана Діденка Комісія винесла таку ухвалу: “в зв’язку з тим, що в цій справі Округовою Церковною Радою не було переведене належне слідство, доручити Президії ВПЦРаді перевести слідство й справу передати до Вищого Церковного Суду”.

Прот. Ф. Хороший (Черк[аська] округа): Як на думку Собору – коли може бути переведене це слідство [?]

Голова Собору В. М. Чехівський: Це справа технічна.

Всеч. о. Ф. Сергієв: Бажано, щоб Собор знав суть справи.

Всеч. о. К. Малюшкевич: Ми хочемо чути доповідь в цій справі.

Бр. А. Н. Гук: Всі обвинувачення свящ. Діденка не з’ясовані – то й розглядати цю справу на Соборі неможливо.

Всеч. о. П. Ромоданів: Я не прокурор, але ж як Голова ВПЦРади я був присутнім на Соборі в Черкасах і вважаю за обов’язок передати суть справи. Священ[ик] І. Діденко виявив себе в парафії зневажливим відношенням до всієї громади, яко церкви й використовував гуртки парафії в своїх інтересах. Були анархічні виступи проти Райцеради, Окрцерад і ВПЦРади. Священик Діденко дискредитував своїх же братів священників, вживав неприпустимі вислови в словесній формі. Пригадується бешкет на Районовому соборі, де були їм вжити демагогічні кроки до повного невизнання керуючих органів.

Особливо вражає поведінка свящ. Діденка на Шевченківському округовому Соборі, де він виявив своє нелюдське відношення; Діденко топтав без вийнятку всіх в грязь. Свідчу, що Шевченківська Округа користувалась перевіреними фактами; на Соборі справу вдруге розібрали. Слідча Комісія ні жодного факта не пропустила. Єпископ про[с]тив Діденку всі образи його, але все ж таки справа не припинилась, бо Діденко ображав всіх, покладаючи свою надію на Київ, де він шукав ріжні ходи й знаходив підтримку. ВПЦР перевела належне дослідження в цій справі. В її архіві досить великий матеріал і тому дивно, що Апеляційна Комісія винесла таку ухвалу; ця ухвала потребує підстав. Одним розчерком пера Апеляційної Комісії не можна зневажати керуючих органів. Священик Діденко уперто стоїть на своєму. Ми повинні дбати не про культ особи, а про інтереси Церкви; в справі Діденка заховані особисті рахунки, які треба відкинути, а подбати про інтереси УАПЦеркви.

Всеч. о. К. Кротевич: Які були ухвали Округового Собору в цій справі [?]

Прот. Х. Говядовський: Округовий Собор ухвалив: виключити свящ. І. Діденка зі складу священнодіячів Шевченківської округи.

Голова Собору В. М. Чехівський: Які ще були покладені кари на свящ. І. Діденка [?]

Прот. о. Х. Говядовський: Раніше він був заборонений в служінні єпископом і Окрцерадою, але не визнав цієї заборони й продовжував служіння.

Всеч. о. В. Самборський: Почесний Соборе! Я приймав участь в Апеляційній Комісії й хочу бути безстороннім. Початок цієї справи звичайний.

Священик Діденко захотів бути протоієреєм – не дали захотів бути Настоятелем у [м.] Смілі – не дали; от і почалось. Єдності думок в цій справі не було в самої Апеляційної Комісії тому, на мною думку, треба справу перевірити.

Всеч. о. К. Малюшкевич: Я знайомий з цією справою і скажу, що коли б зараз зачитати Вам тільки папери свящ. Діденка, то досить було б і цього, щоб виключити Діденка зі складу духовенства УАПЦ. Що-ж пропонує Округовий Собор [?] Вийти з Шевченківської Округи. Пожаліли. Пропоную Собору зовсім виключити Діденка зі складу священнодіячів УАПЦ.

Прот. Дросенко (Шевчен[ківська] Округа): Коли було поставлено в Апеляційній Комісії питання про те, як заспокоїти Шевченківську Округу, всі прийшли до одного висновку, що свящ. Діденко мусить вийти з Округи. Коли-ж його самого запитали, то він, не визначаючи себе винним, ні в яким разі не погоджувався на це й заявив, що коли Собор цю ухвалу ствердить, то він не виконає, бо у нього є свої “домашні справи”. Заборону він не виконав, тому що її зняла Парцерада. “Воля Церкви вище волі Єпископа” – каже о. Діденко, – парафія є Церква й я їй корюся, а не єпископу, або Окрцераді.

Бр. А. Н. Гук: Попередній промовець сказав правду. В свій час свящ. Діденко скаржився на деспотизм Єпископа і Оцеради. Він просив цю справу розглянути, але розглядали лише його справу; те що він тільки робив, а не те, що над ним робили.

Всеч. о. К. Кротевич: Коли ми слухали цю справу, то виходить: 1) листування священика Діденка не можна навіть зачитати, 2) з’ясовується його непокірливість, 3) цілковитий неспокій в Окрузі. Таке явище було й у нас в Винницькій окрузі, коли ми виключили одного священика зі складу діячів Округи. ВПЦРада нас підтримала й він все ж таки попросив прощення. Тут цього каяття не має, тому я думаю поки що, той мінімум, який виніс Округовий Собор, ми можемо ствердити, а коли підтвердяться нові данні, тоді зовсім виключити свящ. Діденка зі складу УАПЦ.

Голова Собору В. М. Чехівський: Робити зараз остаточний вирок в цій справі ми не маємо права, ні церковного, ні каноничного. Що торкається виразів: ці виступи свящ. Діденка ми повинні розглядати в зв’язку зі всіма подіями. Можливо, що о. Діденко мав право бути настоятелем в Смілі, а його не пустили. Порушити правду, хоч би й окремої особи, не має права й Собор. Початок діла був на стороні Діденка, а вирішення органів прикрило справу. Коли Діденко визнав це вирішення неправдивим, то він міг послухати слів: “більше треба слухати Бога ніж людей”. Через те, коли немає сили перебороти суперечки шляхом прощення, то Собор має єдиний вихід – віддати їх до Верховного Суду. Свящ. Діденко став до праці щиро. Може він і хотів здобути собі протоєрейство, але підстав для того, щоб це твердити, у мене немає. Коли ми все це приймемо на увагу, то єдине, що може запропонувати зараз Собор, це знайти на місці сили до прощення, до праці, обрахувавши різні заборони за покуту. Отже треба погодитись з висновками Комісії.

Всеч. о. К. Малюшкевич: Я не все з’ясував; є ще нові [мо]менти в цій справі. Ніяк не можу погодитись з Комісією, яка каже, що нібито все досліджен-

ня йшло лише по лінії свящ. Діденка, а не по другій. Ця причина не досліджена. Нам треба підходити з боку педагогічного. ВПЦР повинна закликати свящ. Діденка до визнання своїх помилок. Що ж пропонується [?] Підходити формально, а не педагогічно. Ми маємо о. Діденка право й можливість продовжувати свою роботу й не виносити ніякої догани за його вчинки. Ми мусимо, з приводу його вчинків, своє слово сказати.

Всеч. о. [П.] Ромоданов: Я вже давав справку, але не хотів виявляти всіх деталей. Зараз мушу нагадати де що з листування свящ. Діденка, в якому він, на випадок передачі його справи до Вищого Церковного Суду, вимагав присутності експерта – В. М. Чехівського, але останній цього не виявляє, а лише каже: “коли те то, то може бути те то”. Всі промовці, що виступали тут, не знайомі з правдою, а фактів не мають. Християнський підход до свящ. Діденка був, але він ні з чим не рахується. “Ви, каже, понадівали окуляри й нічого не бачите”. Повертати справу – це порушити спокій всієї Округової Церкви. Єпископ сказав: “Прощаю, працюй”, “не хочу” – відповів Діденко. Ніякого приниження особи тут я не бачу. Коли свящ[еникові] дається змога перейти для праці в другу округу, це не є заслання. Мої внесення: не слід принижувати Церкву із-за особи.

Прот. Ф. Хороший: В. М. Чехівський сказав, що треба вжити християнських заходів. А я спитаю, яких ще засобів можна вжити, крім тих, що вже вживалися [?]

Голова Собору В. М. Чехівський: Я потім скажу.

Бр. П. К. Сторчиєнко: Ми заслухали доповідь Комісії. Ми чули, як свящ. Діденко поставився до вироку Собору. Тут пропонують закликати до прощення й в християнський спосіб полагодити справу. ВПЦР також розглядала цю справу. В. М. Чехівський каже, що коли зробити вирок – буде не по християнськи. По мойому треба додержатися каноничності й в християнський спосіб усунути таких священників з нашої Церкви.

Найп. о. Митроп[олит] Василь [Липківський]: Пропоную припинити запис промовців і обмежити 3 хвилинами. Пропозиція приймається.

Голова Собору В. М. Чехівський: Тут було кинуте тінь, що свящ. Діденко просив, щоб мене було призначено експертом. Я цього не знаю, але припускаю, бо він шукав оборони [...]*, а стривав лише прокурорів. Кажуть, щоб заспокоїти Черкаську Церкву треба вийти свящ. Діденко з Округи, але ж у своїй парафії він гарний священник. Як людина ексцентрична він допустив образу. Коли у нього сварка з єпископом, Оцерадою, – треба простити, але його виганяють, а не прощають. Він побачив якусь неправду проти себе й морально відповідають ті, хто викликав його на це. Вихід один: “Дайте на [...]* рани милости”, як каже апостол Павло і скажіть “прощаємо тобі ті образи, які ти дав”. Отже я пропоную закликати Окр[угові] органи до прощення, а коли свящ. Діденко не прийме цього тоді остаточно виключити свящ. Діденка зі складу священодіячів Черкас[ької] Округи.

* Пропуск рядка в друкованому тексті.

²*Крапки в тексті.

Всеч. о. К. Кротевич: Я б погодився з Вл[адимиром] Мойс[євичем], якби не слова делегата, який каже, що який би вирок не виніс Собор, він не визнає. Припустимо, що свящ. Діденко постраждав, але є муки й у керівничих органів. Це натура, яка не впитала в себе християнства. У нас є 3 стадії каяття: а) на самоті, б) при 2 свідках в) Церква – Округовий Собор. Всеукраїнський Собор не повинен підривати авторитету Округового Собору.

Прот. В. Левитський ([м.] Сміла): Я не знаю, чи Комісія мала право про Черкаський Собор казати “так званий Собор”; і ми тоді теж уявляємо з себе “так званий Собор”. Коли Округовий Собор займався “наклепами”, то і Всеукраїнський Собор – теж “наклепи розбирає” [?] Парафія його любить і тому на ухвали Собору сказала: “не визнаю їх”. Пропонують прощати 77 раз³, а 15 раз не досить для свящ. Діденка [?] “Соборноправність” Діденко розуміє так: коли він буде Головою РайЦР, то буде соборноправність, а коли ні, то соборноправності немає. Пропонують ще закликати до порядку. Кого [?] Єпископа – до порядку; Оцераду – до порядку; ВПЦР – до порядку, а Діденка не можна закликати до порядку. Свящ. Діденко покається і скаже: “історія мене не засудить”...*

Бр. Галета: Мені відомі той бруд і грязь. Ви чули, що єпископ простив свящ. Діденка і Собор простив. Добре діло, коли й ми простимо й буде всепрощення і заспокоїться Церква во ім’я Господа нашого Ісуса Христа. Амінь...*

Сестра Т. Гончаренко ([м.] Київ): Я хвилююсь при одній думці, що Суд засудив свящ. Діденка. Треба ще раз розглянути його справу.

Всеч. о. Ю. Калішевський: Я не зацікавлен[ий]^{2*} в особі. Між мною і свящ. Діденко персонального нічого не має. Справа суто церковна.

Голова Собору В. М. Чехівський: Ставлю на голосування резолюції в порядку їх внесення.

Бр. Гук (читає резолюцію Комісії): “В зв’язку з тим, що не було переведено остаточно слідства Оцерадою по справі свящ. Діденка – доручити Президії ВПЦР перевести слідство і справу передати до Вищого Церковного Суду”.

(“За” – 8, “пр[оти]” – 58, “утр[имались]” – 10).

2) Резол[юція] бр. П. СТОРЧІЄНКА: “Ствердити ухвали Оцеради, виключити із УАПЦ свящ. Діденка, яко анархічний елемент, як елемент нехристиянський. Лише таким шляхом УАПЦ може підійти до християнізації, почистивши свої ряди від нецерковних елементів”.

(“За” – 8, “пр[оти]” – 66, “утр[имались]” – 23).

3) бр. В. М. ЧЕХІВСЬКОГО: “Всеукраїнський Церковний Собор закликає Черкаські Округові Церковні Органи простити провини свящ. Діденка; коли ж після прощення свящ. Діденко припустить порушення правил християнського життя, виступає в силу ухвала Черкас[ьких] Округ[ових] Церк[овних] органів про виключення свящ. Діденка зі складу священства Черк[аської] округи”.

(“За” – 66, “пр[оти]” – 26, “утр[имались]” – 17).

4) Бр. ГАЛЕТИ: “Зовсім простити” – відпала.

* Крапки в тексті.

^{2*} Так в тексті.

Свящ. Колеснік: Вношу додаток: “і коли свящ. Діденко не скоритися після прощення, то зовсім виключити його зі складу УАПЦ”.

Прот. Ф. Хороший: Вношу позачергову заяву: Соборові було з’ясовано, що наш Округовий Собор виявив милість. Після такої ухвали – не знаю, що далі буде. Отже, як Голова Оцеради, я знімаю з себе відповідальність за майбутнє Шевченківської Округ[ової] Церкви.

Єпіск. [Юхим] Калішевський: Як єпіскоп УАПЦ, ніколи й нічим не запламований, я здивований таким вироком Собору. Які наслідки всього цього [?] Уже вчора, як відбулось засідання Комісії й винесено було резолюцію, священик Діденко сказав: “добився того, чого шукав”. Дисципліна церковна повинна бути. Ніхто не міг миритися з свящ. Діденком. Ухвала ця є порушенням соборноправності. Будуть наклепи, бруд на Окрцерату, Райцерату. Як духовний керівник Шевченківської Округової Церкви, я вношу позачергову заяву: відповідальність за дальнішу поведінку свящ. Діденка й за стан Округової Церкви знімаю з себе.

Всеч. о. К. Малюшкевич: Єпіскоп не має права знімати з себе відповідальності за свою Церкву і повинен взяти на себе й цей тягар і нести його.

Голова Собору В. М. Чехівський: В позачергових заявах і виступах був протест проти Собору, і я мушу заявити протест проти правильного ведення справи. Собор закликає всіх до прощення.

Прот. В. Левитський: Собору треба, цю справу ще раз переголосувати.

Єп. К. Малюшкевич: Чи Собор рахує цю справу закінченою [?]

Голова Собору В. М. Чехівський: Угодно Собору ще раз переглянути справу [?]

Собор вважає справу закінченою.

На черзі дня справа свящ. Дмитра КАРПЕНКА – Конотіпс[ької] Округи.

Брат А. М. Гук (*читає резолюцію Апеляційної Комісії*): “Прохати Собор зняти заборону з свящ. Дмитра Карпенка, яка була накладена на нього Президією ВПЦР без належної санкції духовних керівників; доручити Президії ВПЦР перевести суворе слідство в справі свящ. Карпенка та Президії Конотіп[ської] Округ[ової] Церк[овної] Ради”.

Прот. Х. Гов’ядовський: В справах Апеляційної Комісії доповідачем мав бути я, але з огляду на те, що справи ці в свій час розглядалися Президією ВПЦР, секретарем якої я був, і що справи торкаються священодіячів, я не вважаю для себе можливим виступати доповідачем в цих справах, щоб не вносити суб’єктивізму й уникати всяких підозрінь з боку зацікавлених осіб.

Бр. А. Гук: Справа свящ. Карпенка є персональна, а ВПЦР перенесла її на загальний церковний ґрунт.

Всеч. о. К. Малюшкевич: Я не можу розглядати цієї справи, коли не маю по ній належної доповіді.

Свящ. І. Смаль ([м.] Конотіп): Нащо та доповідь?

Голова Собору В. М. Чехівський: Справу лаконічно доповіла Комісія і в порядку обмірковування резолюції, ми з’ясуємо справу більш.

Всеч. о. К. Малюшкевич: Президія сповіщає членів Собору, що прибуде фотограф і для фотографування робиться перерва до 14 год.

Молитва

ЦДАВО України. – ф. 3984. – Оп. 4. – Справа 176. – Арк. 127–139; Спр.177. – Арк. 75–87; Спр. 178. – Арк. 48–60. Копія, машинопис.

КОМЕНТАРІ

¹ *Наполеон I (Napoleon) Бонапарт (франц. Bonaparte, італ. Buonaparte)* (1769–1821) – французький державний діяч, полководець, імператор Франції у 1804–1814, 1815 рр. Народився на о. Корсика. В листопаді 1799 р. здійснив державний переворот і проголосив себе першим консулом. З 1804 р. – імператор Франції. Завдяки війнам значно розширив територію імперії. У 1814 р. зрікся престолу, засланий на о. Ельба. У березні 1815 р. знову проголосив себе імператором Франції, але після поразки під м. Ватерлоо 22 червня 1815 р. зрікся влади. Помер на о. Св. Єлени.

² Тут йдеться про святкування 10-ої річниці від здійснення більшовицького перевороту в Росії (“Великої Жовтневої Соціалістичної Революції”), яка відбулася 25 жовтня/ 7 листопада 1917 р. Внаслідок революції відбулося повалення Тимчасового уряду в Росії і було встановлено владу Рад робітничих, солдатських та селянських депутатів, проголошено диктатуру пролетаріату. Перемога радянської влади в Україні відбулася значно пізніше.

³ Тут довільно переказано відповідь Ісуса Христа апостолу Петру: “Петро приступив тоді та запитався Його: «Господи, – скільки разів брат мій може згрішити проти мене, а я маю прощати йому? Чи до семи раз?» Ісус промовляє до нього: «Не кажу тобі – до семи раз, але аж до сорока семи раз по семи!»” (Мт.18:21–22).

Стенограма вечірнього засідання

27 жовтня 1927 р.

День десятий

Молитва

Засідання розпочинається о 18 год. під головуванням В. Чехівського.

Голова Собору В. М. Чехівський: Угодно Собору заслухати резолюцію по богослужбовій справі, поки збереться Апеляційна Комісія [?]

Всеч. о. Ю. Жевченко: Перш ніж приступити до резолюції бажано було б заслухати доповідь про “Новий стиль” і питання це звязати з резолюцією богослужбової Комісії.

Голова Собору В. М. Чехівський: Хто за те, щоб зараз заслухати резолюції[?] Прийнято.

Всеч. о. Ф. Сергієв: Богослужбова Комісія пропонує дві резолюції; одна теоретичного, а друга практичного характеру. (*Зачитує*): Перша (*теоретична*) резолюція: “Православний, Богослужбовий, уставний круг¹ є основною підвалиною богослужіння Україн[ської] Правосл[авної] Автокеф[альної] Церкви. Достойне виконання уставного круга вимагає великих і розвинутих сил парафій. 2-й Всеукраїнський Правосл[авний] Церковний Собор визнає, що зовнішні форми християнського православного богослужіння є звичайним виявленням внутрішнього життя Церкви у всій його повноті. Я[к] форми релігійно-морального світогляду і молитовного натхнення, вони не повинні бути косними й замертвілими, назавжди непорушними. Така неподвижність форм убиває дух церковного життя і натхнену творчість Церкви.

Собор констатує, що такий формальний погляд на богослужбові форми, який панував в старій славянській Церкві, не був на користь розвитку церковного життя. Українська Православна Автокефальна Церква має своїм завданням оновити, одухотворити, очистити історичні форми і обряди Богослужіння, не руйнуючи основ його. Собор визнає конче потрібним перегляд Богослужбового Уставу Православної Церкви з метою наближення форм Богослужіння до повного розуміння вірними їх змісту, їх догматичного, морального з історичного смислу. Вітаючи творчу роботу в Церкві в галузі богослужіння, Собор в той же

час застерігає окремі церковні об'єднання і окремих осіб в Церкві від необережного, безпідставного й вільного відношення що до скорочення ріжних форм і обрядов церковного Богослужіння, від ріжнотності у відправах служб Божих.

Але в той же час Собор констатує, що частина богослужбового матеріалу оджила й втратила свій зміст: а) частки звязані з царатом*, б) частки звязані з історичним минулим окремих національних Церков, в) частки, що внесено їх в пізніші часи, як надбудови й достройки, як зайві напластування пилу віків. Частина богослужбового матеріалу має значіння й вартість лише для окремого типу християнського людства (Вилиття гріховного бруду в безконечних варіаціях, з розвинутими переживаннями гріховних уявлень грішних душ; вузько спеціальні аскетичні переживання “убивання тіла”). Є доконечно потрібним скласти на підставі Уставу скільки зразків цілорічного круга відправ різних ступнів відповідно до сил слабших і сильніших парафій, як міст, так і сел.

Необхідно дати вірним в руки збірника церковно-богослужбових піснопінь, покладених на ноти для загального співання з метою молитовного піднесення й релігійно-морального удосконалення вірних. Є доконче потрібним також друкування богослужбового матеріалу, як в справі керівництва й інструктування богослужбової практики, так і нових творів богослужбового характеру. Але вживання нових творів в Церкві ні в якому разі неприпустимо без погодження з Особою Комісією при ВПЦР і затвердження Великими Зборами ВПЦР.

З метою встановлення певних норм церковного богослужіння, Собор дорукає Президії ВПЦР негайно утворити особливу, спеціальну Комісію, яка б переглянула устав Церковний, очистила його від зайвого історичного намулу, дала повні норми богослужбових форм і обрядів церковних, основала історичними й іншими науковими даними необхідність виправлення, скорочення й доповнення деяких богослужбових чинів, указала шляхи до повного зрозуміння вірних змісту й ідеї богослужбових відправ, шляхом до творчої роботи й живої участі вірних в богослужбових відправах. Покладаючи цю ухвалу в основу церковної практики на майбутнє, Собор визнає необхідним, аби робота Комісії була розпочата негайно й була представлена на ствердження Чергових Великих Зборів ВПЦР”.

Друга (*практична*) резолюція: “Заслухавши доповідь протоієрея Д. Ходзіцького та зауваження у дебатах, Другий Всеукраїнський Православний Церковний Собор констатує, що по деяких парафіях УАПЦ ще й досі трапляється:

- 1) Неохайність у храмах (пилюка та павутиння).
- 2) Богослужбовий одяг знаходиться в порван[ому] вигляді.
- 3) Священослужителі з'являються в храм Божий та вівтар у невідповідному зовнішньому одягові.

4) Священослужителі не побожно поведуться в храмі Божому, не готуються до відправлення Божественної літургії, а в самій відправі нервуються або холодно й індіферентно вичитують молитви, без чуття і побожности. Церковнослужителі теж входять у святі вівтарі та коло святих ікон не так, як того вимагає святість місця.

* Так в тексті.

5) На єпископських та інших церковних відправах священники, що приймають участь, не готовляться до причастя, не вичитують поставлених молитов так на Всенощній, як і на Літургії й не причащаються. Припускається читання євхаристичних молитов тими священниками, які не причащаються.

6) У виголосах і вичитуванні молитов звертається більше уваги на красу голосу, аніж на настрої душі.

7) В рухах звертають увагу більш на манерність, ніж на благопристойність, а деякі навпаки, рухаються незграбно й кволо, або нервово – поривисто. Хрестяться теж невчасно й вклоняються непобожно.

8) Свавільно скорочують те, що вже й так скорочено, або викидають одно й заміняють його невідповідним [мо]менту другим змістом.

9) Читають без підготовки, внаслідок чого перекручують слова та зміст. Інші читають із славянського тексту експромтом, переводячи на українську мову, внаслідок чого змінюють зміст написаного.

10) Читачі-дяки читають невиразно, немилозвучно та без молитовного настрою, та уривками, без змісту того, що читає.

11) Помічається також безладдя в співах, а саме: восьмиголосся² не дотримується, напівми* рядового голосу псуються, голоси вживаються один на місці другого й несвоєчасно, або один, два голоси співається на протязі цілого восьмиголосника, особливо в ірмосах. Ігнорується обіходний спів і замість нього вживається партесні співи, там де немає відповідних хорових сил, унаслідок чого спів виходить не тільки не молитовний, а навіть ображає релігійне чуття.

12) В промовах вживаються невідповідні – жестикуляція, штучна інтонація та патос з непотрібними викриками, не церковні порівняння й невідповідні вислови. Промови без потреби розтягуються, чим руйнується конструкція служби. Промовці часто виступають експромтом, унаслідок чого промови виходять невиразні та безмістовні й тому УХВАЛЮЄ:

1) Доручити керуючим органам Церкви поставити своїм першим завданням доскональну організацію богослужбової справи в парафіях, притягнувши до спільної праці Парафіяльні Церковні Ради та їх настоятелів.

2) Поставити в обов'язок священодіячів: а) запровадження в святих храмах належної чистоти та ладу, щоб не було в них бруду на підлогах, ні пороху та павутиння на образах та інших річах.

б) Пильно слідкувати за цілістю та чистотою богослужбового одягу та всієї ризниці взагалі.

в) Являтися в храм Божий, надто у вітвар та до святого престолу, у відповідному традиційному одягові (рясі з хрестом).

г) Під час служб Божих поводитися відповідно з святістю міста – побожно, не припускати; ніякої суєти, поблазнюючих рухів, нервування та покрикування, виховуючи відповідний до служб Божих настрої душі й виконуючи перед Божественною літургією положений канон перед св[ятим] причащенням.

* Так в тексті.

г) На соборних та інших богослужбових відправах вичітувати всі положені по чинникові молитви, як на всенощній, так і на Божественній літургії.

д) Не допускати читання євхаристичних молитов тими священодіячами, які не готовилися до служби Божої й не будуть причащатися.

е) У виголосах і молитвах не допускати штучних вібрацій голоса, більш уваги звертати на вияв відповідного молитовного настрою.

є) Богослужбові рухи: персне хрещення, поклони, кадіння й взагалі походження коло святого Престолу повинні бути побожно повільні, без, усякої претензії на манерність та артистичність.

ж) Уникати свавільних скорочень служб Божих, надто ж запровадження невідповідних [мо]менту співів та читань.

з) Припинити свавільні, експромтні переклади читань з святої Євангелії та апостола, котрі часто перекручують зміст св. Письма.

и) У Церковних співах точно додержуватись мелодії 8-ми голосів і вживання їх на службах Божих згідно уставу.

3. У технічних перекладах додержуватись точности тексту, не нехтуючи й поетичної форми та мілозгучности оригіналів (напр. св. псалтир), а догляд за перекладовою справою покласти на Богослужбову Комісію при ВПЦР.

4. Запровадження механічної музики під час служб Божих визнати несвоечасним³, а звернути увагу Окрцеррад на обов'язкове повсемісцеве переведення в Церквах живої музики – загально-церковні співи.

5. Реформа так богослужбового, як і зовнішнього одягу священодіячів УАПЦ не відповідає потребам сучасного церковного життя.

6. Промови під час служб Божих повинні бути суто-євангельського змісту й повинні не виходити за рамки церковности ні своєю формою, ні змістом, ні напрямком; експромт визнати недоцільним для промовців недосвід[че]них у справах благовістя Христового.

7. Св. Софія повинна бути зразком богослужбової практики й тим стати школою для запровадження одноманітности так внутрішнього змісту, як і зовнішньої форми богослужіння.

8. Увести повсемісцево новий чин сповіді загальної за прикладом протопр. Смірнова по прикладеному зразку свящ. Чижського. Загальна сповідь одна може піднести релігійність людности тоді, як сповідь індивідуальна призводить до простої звички. До переведення загальної сповіді необхідна попередня підготовка священодіячів.

9. Увести новий чин на зняття шлюбного благословенства митрополіта Василя Липківського з поправками: замість читання Євангелії від Матв. гл. 19. ст. 3–11 поставити читання гл. 19, 3–9; в кінці чина змінити вислів: “з ухвали нашої парафіяльної церковної Ради”; словами: “з ухвали нашої Церкви”.

10. Щодо каноничности числа шлюбів в УАПЦ дотримуватися старого порядку й каноничних норм. Четвертий шлюб дозволяти тільки на крайній випадок (напр. смерть кого-небудь з подружжя від якого залишаються безпритульними малі діти) і то з благословенства Окрцерради”.

Свящ. І. Таран ([м.] Полтава): Не погоджуюсь щодо загальної сповіді пресв[ітера] Смірнова, яка зовсім не відповідає духу Українського народу.

Всеч. о. П. Ромоданів: Резолюції, одна теоретичного, друга практичного характеру де в чому сходяться, а де в чому розходяться. Моє внесення – внести злагоду між практичною й теоретичною частинами; треба резолюції більш конкретизувати.

Голова Собору В. М. Чехівський: Теоретична резолюція може бути прийнята. Що до другої резолюції – практичної, то її передати як матеріал до Богослужбової Комісії при ВПЦР. Я пропоную першу резолюцію ухвалити окремо.

Всеч. о. К. Кротевич: Я хочу зробити запитання, як автор розуміє церковний напрямок промов [?] Це вставляє нас в рамки, які ведуть до старих часів.

Голова Собору В. М. Чехівський: Хто за першу резолюцію [?] (“За” – 25, “пр[оти]” – 2, “утр[имались]” – 19). Прийнято.

Арх. Ф. Сергієв: Щодо систематизації, то тут її бути не може.

Всеч. о. П. Ромоданів: З цим зауваженням я не можу погодитись. Ніхто не вимагає точної систематизації, й лише конкретизації. Я не бачу резолюції відповідної дискусіям.

Свящ. Ф. Вітвицький: Коли вчора була доповідь всеч. о. Феодосія Сергієва, то було багато дискусій. Пропозиція; другу резолюцію передати до Президії ВПЦР, рівнозначно тому, щоб поховати справу. Треба переробити резолюцію.

Голова Собору В. М. Чехівський: Пропоную передати проект другої резолюції в Особ[ову] Комісію для вироблення нової резолюції, відповідної вчорашнім дискусіям.

Всеч. о. К. Малюшкевич: Пропоную і першу й другу резолюції передати в Комісію.

Голова Собору В. М. Чехівський: Прошу робити конкретні внесення.

Всеч. о. Ю. Жевченко: В другій резолюції є твердження, які заперечують творчості. Пропоную передати її до Президії ВПЦР для остаточного редагування.

Голова Собору В. М. Чехівський: Хто за те, щоб передати обидві резолюції в Комісію [?] Прийнято. В комісію обирають: всеч. о. Ю. ЖЕВЧЕНКО, свящ. Івана ТАРАНА, всеч. о. Йосипа ОКСЕЮКА* та всеч. Ол[ександра] ЧЕРВІНСЬКОГО*.

Голова Собору В. М. Чехівський: Ще є проект – резолюція о. Митропол[ита] В. Липківського, такий: “Собор визнає необхідність у реформі сучасного богослужіння у всіх його галузях: уставі й чинах служб, читань, співа, зовнішніх форм і т. і., як у бік утворення нових богослужбових форм, так і в бік відродження старих. Але для ґрунтовності цих реформ необхідна велика підготовча праця. Тому доручити ВПЦР зараз же утворити Богослужбову Комісію, яка б працювала увесь час й підготувала б до майбутнього Собору повний обґрунтований матеріал. А тим часом, даючи волю органам УАПЦ, в деяких

* Так в тексті.

невідкладних змінах, у богослужіннях, закликати всіх священодіячів до уважності й обережності до цих змін, а найбільш до побожності у виконанні церковних відправ”.

Собор ухвалює: передати й цю резолюцію в Комісію для погодження.

Головування переймає всеч. о. К. МАЛЮШКЕВИЧ.

Всеч. о. К. Малюшкевич: Продовжуємо справи апеляційні.

Бр. А. Н. Гук: Священик Д. КАРПЕНКО і свящ. Д. ПУХАЛЬСЬКИЙ були друзі, але під час одного засідання Окрцереди свящ. Пухальський образив свящ. Карпенка і з цього почалося. Голова Окрцереди свящ. Д. Пухальський почав збирати негативні факти про священ[ика] Карпенка; останній погрожував Окрцераді. Зміст протоколу Окрцереди такий, що священик Карпенко не відповідає церковному призначенню. ВПЦР прийняла міри, заслухавши доповідь Конотіп[ської] Окрцереди, заборонила свящ. Карпенка в служінні. З наведених справок видно, що Парцерода віднеслась до цієї заборони з недовірством і дозволила свящ. Д. Карпенку служити. На слідстві виявилось, що свящ. Карпенко дає свідків, а свящ. Пухальський – ні. Апеляційна Комісія ухвалила (*зачитує попередню резолюцію Комісії*).

Всеч. о. П. Ромоданів: Апеляційна Комісія подивилась на справу, як на дрібну суперечку двох священників, але виникає питання, чому ж ця справа дрібна виникла на Всеукраїнському Церковному Соборі [?] Президія ВПЦР заборонила свящ. Карпенка у священослужінні. Комісія визнала це безпідставним. Не сварка двох священників тут, а сумний стан Конотіпської Округової Церкви. Після Покрівських Зборів на Конотіпський Округовий Собор я сам їздив. Там виявилось, що в м. Конотопі справа в руках міських священників і невеличкого гуртка мирян. Рада була відірвана від перефії. Собор був бучний. Місто не повинно давати волю Церкві, сказав Собор. Була обрана суто-селянська Округова Церковна Рада. Новій Окрцераді Президія ВПЦР каже спасибі за її працю. Кошторис виконано на 110%.

Але чим більш і краще працювала вона, тим більш ворогувала з міськими діячами, і відношення загострилися, почалися конфлікти. Ця справа більш глибока. Коли Окрцерода була визвана до ВПЦР, то був дан[ий] матеріал, як про стан Конотіпської Церкви взагалі, так і про свящ. Д. Карпенка, як настоятеля парафії. Я не стану оголошувати всіх фактів про свящ. Карпенка, в яких виявилася повна аморальність, кощунство, образа святого місця – вівтара, священодіячів; як настоятель о. Д. Карпенко виявив розклад у парафії.

ВПЦР, як керуючий орган, ухвалила – треба справу обслідувати і як тимчасову міру, заборонила в священослужіння*, повідомивши про це місцевого єпископа і запропонувавши перевести слідство на місці. Коли Округовий керуючий орган дає відомости про злочин, чи будемо ми дождатися слідства [?] Чи мусить керуючий орган спасати парафію [?] І розкладає цю парафію “протопресвітер” та ще й митрофорний. Отже обміркуйте чи є підстава виправдати той гурток парафії, який каже: та служить, батюшка. А де ж Церква [?] І на

* Так в тексті.

Собор приїхало 9 священників (мирян немає), які зацікавлені в справі. Певен в цьому, що реставрація безладдя Собор не припустить.

Свящ. І. Смаль ([м.] Конотіп): Я не збираюсь виправдовувати священника Карпенка. Я нейтральний. І хочу тільки зауважити, що коли єп. Ромоданів поділяє нас на міських і сільських, то це питання всієї Церкви. ОЦРада неправдиво освітили справу і втягнула сюди ВПЦР. Від ОЦРади не залишилося нікого. Перед Собором ОЦР мовчав, нарешті скликан[ий] собор, але повідомила про це парафії несвоєчасно. Очевидно було зроблено так, щоб нікого не було з парафій. А де обрану ОЦРаду, суду, де відчит? Коли тут суперники, це ж особиста справа. Відносно кошуництва. О. Пухальський знає чого вони мовчали, бо президія робила, що хотіла. Резолюція комісії цілком відповідає вимогам життя.

Свящ. Мочарський* ([м.] Конотіп): Від Конотіпської округи миряне були на Соборі, який обрав 9 мирян, 4 священника. У Конотопі немає громади? Я б цього не сказав, бо громада приймає саму жваву участь. Округовий Собор засудив ОЦР і св[ященника] Д. Пухальського. Про Окторелігійні* вчинки. Св[ященника] Карпенка плямують, а св[ященник] Пухальський кращий? – Це два приятелі. Я, як уповноважений по унормуванню життя УАПЦ, попав в агенти ДПУ. Опозиції на Конотопщині не було. Ці дві особи не помирилися от і все.

Свящ. Романченко ([м.] Конотіп): Справа дійсно курьезна. І в метах* нашого розуміння вона не стоїть виїденої скорлупки. ВПЦР власне не знає сути справи. Заборона дуже штучна і заплямувана ОЦР і ВПЦР. Всі ми просимо в цій справі самого суворого слідства.

Всеч. К. Малюшкевич: Справа не “курьезна” а серйозна. На Округовому Соборі Конотіпська Церква розділилася на дві половини. Я пропоную справу припинити, пропоную резолюцію.

Голова Собору В. М. Чехівський: Є внесення припинити обговорення цієї справи й прийняти резолюцію.

(“За” – 25, “проти” – 20, “утр[имались]” – 6). Прийнято.

Бр. А. Н. Гук (...):* “Зняти заборону з свящ. Карпенко, яка була накладена на нього Президією ВПЦР без належної санкції духовних керівників і доручити Президії ВПЦР перевести суворе слідство в справі священника Карпенка та Президії Конотіпської Оцеради.

Свящ. Мочарський ([м.] Конотіп): От над свящ. Д. Пухальським*.

Єп. К. Малюшкевич: Ніякої санкції духовних керівників на вирішення ВПЦРади не потрібно.

Єп. В. Самборський: Пропоную слово “санкція” замінити словом “порозуміння”.

Голова Собору В. М. Чехівський: Ставлю зачитану резолюцію з поправкою всеч. о. в. Самборського на голосування. Хто за резолюцію комісії [?]

(“За” – 37, “пр[оти]” – 9, “утр[имались]” – 19). Резолюція прийнята.

Головування переймає всеч. о. К. Малюшкевич.

* Так в тексті.

2* Арк. 65. – Друк на іншій машинці з іншою орфографією. Багато помилок, опечаток. Прізвища – маленькі літери та підкреслені.

Голова всеч. о. К. Малюшкевич: Переходимо до справи бувшого Братства ДХЦ, доповідачем в цій справі прот. Х. Гов'ядовський.

Прот. Х. Гов'ядовський: Справа б[увшого] Братерства ДХЦ розбіралася вона не раз і на Покрівських Зборах 1926 р., і на пленумі ВПЦР і на Микільських Зборах 1927 р. Зараз вона ставиться і на розгляд 2-го Всеукр[аїнського] Ц[ерковного] Собора, щоб найвищий керуючий орган нашої УАПЦ вже остаточно ліквідував цю тяжку справу. Справа всім відома і я не стану зараз переглядати всі сторінки цього сумного розділення нашої церкви на дві ворожих течії. Скажу в двох словах: обидві сторони погрішили перед церквою. ВПЦР минулого складу вживала всіх заходів до поєднання парафій, священників і єпископів бувшого братства ДХЦ. З парафіянами діло скоро наладилося. Священики теж скоро пішли по шляху, який накреслила ВПЦР. Залишилося фактично ж поєднаною лише одна парафія був[шого] Михайловського монастиря⁴; вона то й звернулася до Собору з жалобою на те, що її ВПЦР до цього часу не вважає в складі парафій УАПЦ. З трьох єпископів бувш[ого] Братства ДХЦ тільки один всеч. о. М. Ширяй виконав всі розпорядження ВПЦР. Залишив свою парафію і пішов на служінку туди куди його послала ВПЦР. Тепер всеч. о. Ширяй [звільнений – ?] від праці перебуває у Києві. ВПЦР вважає його в складі Єпископату УАПЦ, але він сам себе не вважає в складі Єпископату на підставі такого факту: після Микільських Зборів, що закінчилися в день свята Макарія⁵, він хотів прийняти участь в богослужінні в Соборі Св. Софії, але йому не дозволено було облачитися; від кого була ця заборона, чи від Митрополита, чи від Пар[афіяльної] Ц[ерковної] Ради я не скажу, але факт остається фактом, який свідчить про те, що і цей єпископ не мав молитвенного єднання з о. Митрополитом.

Єпископ П. Тарнавський й [Володимир] Бржосневський самі не хотіли поєднатись. Всеч. о. Бржосневський все зробив, але потім на далі не доказав – то родині, обставини, то трус, то ще що мишали* йому залишити Білу Церкву, де він і досі працює. Всеч. о. Тарнавський категорично сказав: я нікуди не поїду з Києва. Тепер вони знову звертаються до Собору з проханням з'ясувати їх стан. Що ж стояло на перешкоді до остаточної ліквідації цієї справи не дивлячись на ухвали Покрівських Зборів, Президіум[у] ВПЦР, Микільських Зборів? Треба одверто сказати, що не було щирости з обох сторін. Єднаються лише на словах, а на ділі продовжують ворожнечу.

Не було духовного єднання, бо коли Президія ВПЦР видвигала кандидатуру кого небудь з цих єпископів на єпископську катедру, то о. Митрополит Василь заявив: та Округа, що прийме такого єпископа не буде поєднана зі мною і буде поза моїм духовним керівництвом і тільки в вересні митрополит змінив своє відношення й заявив, що коли церква, яка вибере собі духовним керівником одного з цих єпископів, то він нічого не матиме проти, але Єпископи стояли на тому, щоб о. митрополит тут в Св. Софії прилюдно поєднався. Розглянувши заяву Єп. Ширяя М., П. Тарнавського та інш., Апеляційна Комісія ухвалила: фактом поєднання членів бувш[ого] Братства ДХЦ з УАПЦ Єпископів М. Ши-

* Так в тексті.

ря та П. Тарнавського на Пленумі ВПЦР у грудні місяці 1926 року вирок Вищого суду з них знято, але Єпископи Ширяй та Тарнавський не виконали свого обов'язання й самі себе поставили по за межі УАПЦ. Поєднання з УАПЦ залежить від виконання ними даних зобов'язань.

В. М. Чехівський: Я беру слово до з'ясування різниць між вирокком Церковного суду і ухвалою вищого органу про поєднання. Вирок суду констатував, що Братство і Єпископи самі відійшли від УАПЦ, що братерство на ділі утворило окрему організацію від ВПЦР. Що ж торкається ухвал Пленуму й Микільських Зборів, то виявилось, що братство хоче жити одним життям і церква задовольнила це бажання і поєднала. Це неправдива думка, що тут є якийсь компроміс; поєднання йде по тій лінії, що мусить бути єдина УАПЦерква. Що ж торкається взаємних образ, що осталися на душах*, то вони повинні бути забуті.

Арх. Ф. Сергієв: Справа з ДХЦ так надійла всім, що пора з нею покінчити. Явиться священник і каже, що він з ДХЦ. Що ж тоді? Коли ДХЦ порушило канони, стосунків не може бути. Для мене ясна ця справа. Тут була, кажуть, нецерковна підкладка. Я беру тільки останній [мо]мент. Якийсь є перешкоди персональні, особистих міркувань. Пора давно обнятися й стати перед святим престолом. Я не поділяю вимог ВПЦР, це несправедливо по людському, а не тільки по церковному.

Єп. [П.] Ромоданов: Президія УАПЦ була надто жорстока, коли поставила цю вимогу парафій і рядове священство відійшло від УАПЦ під проводом єпископів ДХЦ. Звертаю увагу на них. Здається, що тут така*, що єп. Брожновський* сидить в Олександрії, але завдяки цьому на Білоцерківщині й досі неспокій. Хоч його прихильники і прихильники єпископа Юр[ія] Тесленко в практиці життя поєдналися проти всеч. о. П. Тарнавського не піднімається язик. Ми його шокуємо. Агітації проти нашої церкви він не [...]²* Михайлівська громада прохає наших священників, а ми виносимо ухвалу: ніхто не має права піти на їх свята Варвари⁶; др[угий] раз запрошують, а ми кажемо не можемо, благословення немає. Всеч. о. Петро одержав назву “ворога” нашої церкви. Цей настрій передається й парафії. Багато є ще інтимних річей, які не піддаються оголошенню. Тепер настав час Собору виявить свою волю.

Всец. о. П. Тарнавський: Перш за все рахую своїм обов'язком привітати др[угий] Всеукраїнський Прав[ославний] Собор, побажати йому корисної праці. Зараз ви чули з доповіді всеч. П. Ромоданова, що було надзвичайно гостре відношення до нас, ворогом церква вважала мене. Я про це ще не чув. Може у кого і склалось таке вражіння, але свідчу, що це штучно було зроблено. Я не стану перекидати сторінки минулого за три роки. Я мушу зазначити що не відхилиюсь від УАПЦ. Кажуть, що й висвяту я прийняв від митрополита Пимена⁷. То поклеп і [...]³* людини й це не піде.

* Так в тексті.

²* Так в тексті. Пропуск в тексті ¼ рядка.

³* Так в тексті. Далі пропуск.

Я не знаю, що я вже рахуюсь в складі УАПЦ. Президія доповідалась про мою відсутність і запрохали мене на Собор в справі ДХЦ. Братерство завше перебуває в складі УАПЦ. Коли УАПЦ на чолі з [...] * пішли не тим шляхом яким треба, то Братерство взяло на чьє^{2*} нелегального існування. Керівництво УАПЦ, Покрівські Збори 1926 р. пішли другим шляхом і коли УАПЦ була легалізована, тоді братерство ліквідувало свою справу. Закидають, що братчики – живісти, але ніхто з братчиків не належить до живистів. Навіть з катедри Св. Софії не раз говорилося про те, що ми подлабузюємось^{2*} до Влади. А хіба Ви не рахуетесь з Владою? Вереснева Нарада і Покрів[ські] Збори і Микільськ[і] Збори казали про єднання; а вищий духовний керівник не хотів цього єднання.

На наше запрошення замість благословення дається заборона. На словах – єднання, а фактично абсолютне ігнорування. Я може і залишив би Михайловську парафію, але хіба це можна зробити без згоди парафії? Мені пропонують йти в другу парафію, а хіба я фактично поєднаний? Хто ж прийме мене знаючи відношення до мене вто [...] * духовного керівника Церкви?

Нарешті дається згода – треба молитовно поєднатися щоб люди побачили це на ділі. Заявляю Освященному Собору, що я був членом нашої церкви до і після утворення Брацтва. Бажаю найліпшого в роботі Собору. Ми всі грішні. Помилки могли бути, але прагнення було до кращого. Брацтво ми ліквідували, бо всі перешкоди усунуті. Напрямок правдивий дає і 2 Вс[український] Ц[ерковний] Собор. Я ніколи не мав на меті утворити окрему організацію, бо й так наших сил мало; треба було вжити заходів, щоб спасти церкву. Мене вразило, що головою Вищ[ого] Цер[ковного] Суду був Всеч. о. Йосип [Оксіюк]. Виходить [нрзб.]; в дійсности він не [...] *. Я рахую братерське поєднання треба утворити на ділі. Вибачте що затримав вас і може сказав щось [вечоркой]^{2*}. Нехай же Господь і Святий Дух вдохновляє вас.

Бр. І. Кие [...] * ([м.] Київ) Я хочу тільки зауважити, що при Михайловському Соборі парафіян немає, бо як тільки скажуть, що там діяльники – то люди не йдуть.

Єп. П. Ромоданов: Я вношу пропозицію [не запомарнювати] гарного настрою, що панує в Соборі і не згадувати сумного минулого.

Свящ. Довгаленко: Я хочу торкнутися поєднання. На Білоцерківщині є парафії в котрих наш священник не може відправити служби, а приїзжає другий священник і служить. Хто ж посилає цих священників? Отже не слід захоувати цих фактів і треба їх усунути.

Голова всеч. о. К. Малюшкевич: Вношу таку резолюцію: Не розглядаючи справи колишнього Брацтва ДХЦ в деталях, рахуючи, що в грудні місяці 1926 р. з єпископами Тарнавським, Бржосневським і Ширяєм поєднання формально відбулось, закликати цих єпископів до повного дійсного єднання в спосіб молитовний й організаційний.

Бр. Сторчівко (Дніпропетр[овщина]): Коли може бути це поєднання?

* Так в тексті. Далі пропуск.

^{2*} Так в тексті.

Голова всеч. о. К. Малюшкевич: Ставимо на голосування зачитану резолюцію. Резолюція приймається всіма проти 8, що утрималися.

Головування переймає бр. В. М. Чехівський.

Голова Соб[ору] В. М. Чехівський: Нами була обрана Комісія для погодження й редагування теоретичної й практичної резолюції по богослужбовій галузі церковного життя. Комісія та заявляє що вона прийшла до висновку про необхідність передати проекти резолюцій, як матеріал до Богослужбового відділу Президії ВПЦРади. Угодно Собору погодитися з думкою комісії?

Собор ухвалює: передати проекти резолюцій й розпорядження Президії УАПЦ як матеріал для доповіді на майбутніх Микільських Зборах.

[Голова Собору В. М. Чехівський:] Тепер повертаємось до закінчення фінансової справи; ми зупинилися на обговоренні резолюції по цій справі. Прошу ще раз зачитати проект резолюції.

Всец. о. М. Пивоварів: Зачитує резолюцію (*дивит[ись] стор[інку]*)*.

Всец. К. Малюшкевич: Вношу поправку – викреслити про колядкові потреби і частину рез[олюції], де говориться про видавничу справу, перевести в друге місце.

Прот. С. Бассовол: Були записані промовці; треба їх вислухати.

Бр. Сторчієнко: Для мене не зрозуміло про який говориться в резолюції і чи відповідає ця справа Наказам [?]

Єп. К. Малюшкевич: Так, цілком відповідає, бо єпископи і благовісники діють як члени Рад.

Найп. м[итрополи]т Василь [Липківський]: Я вносив заяву, щоб припинити запис промовців. Внесення приймалось.

Прот. С. Бассовол: Чи маємо ми право виключати парафії з складу УАПЦ за невіплату внесків як до цього поставиться УАПЦ?

Арх. М. Пивоварів: Такі парафії ми будемо заставляти перереєструватися.

Прот. С. Бассовол: Хто може платити, а хто ні? Як до цього підійти?

Найп. о. м[итрополи]т Василь [Липківський]: Ми беремо відомі цифри й точно встановлюємо спроможність кожної парафії.

Єп. Юрко Жевченко: Чому [на] невелику Округу (5 парафій) накладено 100 крб., а на більші округи накладено менш; ця цифра не відповідає дійсному життю.

Голова Собору В. М. Чехівський: Один не буде жалуватися на це й піде на зустріч потребам Церкви. З місць пропонується: а) викинути з резолюції порівнення* з “Українськ[ого] благовісника”; б) розцінку Євангел[л]я* зробити більш ніж 10 коп. Собор приймає ці зауваги.

Єп. Ол[ександр] Червинський: Відносно взаємодопомоги: а) треба зробити поправку “священнодіячів”, б) фонд із добровільних внесків священнодіячів і “мирян”; в) мати на увазі не тільки випадки смерті, а й нещасні випадки.

* Так в тексті.

Св. М. Пивоварів: Дивуються, що дешевше розцінка Євангелій, але це буде корисно.

Найпоч. о. м[итрополи]т Василь [Липківський]: Ще вношу поправку: “Доручити Президії ВПЦР скласти точну табель збору* по парафіях, щоб не викликати в парафіян великого незадоволення. Зібрані офіри витратити тільки по призначенню”.

Голова Собору В. М. Чехівський: Хто за резолюцію з тими поправками, що їх внесено? Резолюція з усіма поправками приймається.

Свящ. Ма[...]*: Є внесення: 1) заслухати доповідь про новий стиль і 2) про відзначення праці священнодіячів.

Голосуванням ухвалюється заслухати доповідь про нагороду священнодіячів.

Всеч. о. М. Карабіневич: Не ждїть від мене ґрунтовної доповіді. Ми говоримо, церква перших віків ніяких нагород не знала. При їх побожному життї це питання відпадало. Тоді християн треба було спиняти від мук, тоді було горіння духа. Але далі християнство йде на згоду з державою й переймає від неї властивості державні. Візьмемо наприклад сучасний одяг єпископів – це є царські ознаки. Особливо при цареві Павлові I⁸ щедро видаються ріжні ордена, з монахів утворюються “кавалери”. Один смиренний митрополит на колінах благав царя дозволити йому залишитися монахом, але він так і умер “кавалером”. Такі нагороди від царської ласки безумовно вносили в церкву розпусту.

Але ж ми всі люди, що живемо на 90% старими традиціями. Що ж ми бачимо? Священик 2 роки працював щиро, далі “спортився”^{2*}. На підставі даной мені влади я на 1 раз заборонив йому носити наперсний хрест і це виправило священика. Ми кажемо “долой нагороди”, а в душі їх бажаємо. Є священики байдужі, чим їх закликати до підвищення праці? Я тої думки, що в УАПЦ хоча принципово й не повинно бути нагород, але допустимо підвищення в протоієрейський сан, бо це підбадьорує працівників. Але справу з підвищенням треба віддати цілком на розгляд ВПЦР. Треба покласти кінець округовим підвищенням. Коли ми вже утворили кадри протоієреїв, то треба їх підтримувати.

Єп. К. Малюшкевич: Я відчув теж, що деякі священники все ж таки хотїли б мати нагороду. В укр[аїнській] церкві нагороди припинено ще з 1921 р. і це чудесно відбилось на життї⁹. Уманська церква 1923 [?]^{3*} року нікому нагород не давала. Піднесення може бути на пастирських нарадах і др. засобами.

Голова Собору В. М. Чехівський: На недавньому з’їзді Психологів говорилося, що слав’яне не вміють поставити мети. Мета – це природне стремління йти вперед, а були “извращения”. Коли були засновані університети, то давались і даються звання. Я хотїв би, щоб була защита наукових богословських праць і тут можна давати звання, зазначити ступені: учителя, благовісника

* Пропуск.

^{2*} Так в тексті.

^{3*} Погано видно.

і т. д. Мета повинна бути, до неї б йшли “поступово”. Таке б відзначення праці не було б нагородою.

Зараз вже пізній час (22 год. 15 хв.) сьогодні ми цього питання не скінчимо, тому оголошую перерву до завтрашнього ранку.

Молитва

Секретар

[без підпису]

ЦДАВО України. – Ф. 3984. – Оп. 4. – Справа 176. – Арк. 140–147, зв.; Спр. 178. – Арк. 1–8, зв.; 61–68, зв. Копія, машинопис.

КОМЕНТАРІ

¹ Православний, Богослужбовий, уставний круг – це порядок церковних богослужінь, до якого входять добові богослужіння, тижневе і річне коло. До добових богослужінь входять: вечірня, повечір'я, полуношниця, рання, 1-й, 3-й, 6-й і 9-й часи і Божествена Літургія.

² Октоїх (грец. – “восьмиголосник”) – книга піснеспівів в Православній церкві на 8 голосів, яка була запозичена з Візантії і являє собою збірку піснеспівів, молитов і канонів. Кожний тиждень під час богослужінь співається один розспів, після проходженні 8 тижнів цикл повторюється.

³ Використання механічної музики під час служб Божих в Православній церкві немає, оскільки весь музичний супровід богослужіння здійснюється хором у храмі. Музичні інструменти використовувались в УАПЦ тільки на короткотермінових курсах при “Українському Богословнику”, де діячі ВПЦР мали готувати церковних диригентів для українізованих парафій. На цих курсах, які діяли при Софійському соборі та Іллінській церкві, основну увагу було приділено історії і теорії співу, практиці церковного співу, виразному читанню і музиці, де під час занять використовувались скрипка і фісгармонія.

⁴ Михайлівський Золотоверхий монастир був заснований київським князем Святополком II Михаїлом (1093–1113) у 1108 р. За свідченнями Матея Стрийковського і Афанасія Кальнофойського будівничими головного собору в ім'я Архістратиґа Михаїла були князі Георгій і Михаїл Володимировичі. На території монастиря в різні часи були побудовані монастир св. Димітрія і Петра, жіночий Михайлівський монастир, трапезна церква св. Івана Богослова і храм Божої Матері Одигітрії. У 1713 р. за ігумена Іоанікія (Сенютювичча) було споруджено кам'яну церкву в ім'я Іоанна Богослова, ігумен Варлаам (Ленецький) збудував кам'яну дзвіницю (1716–1719). У 1786 р. монастир було зараховано до 1-го класу з штатом у 33 насельника. У 1835 р. настоятель преосв. Володимир побудував навколо монастиря кам'яну огорожу. З 1880 р. був осередком місцеперебування Київських вікаріїв. Наприкінці XIX ст. монастир мав площу у 5 десятин і був обнесений кам'яною огорожею. На брамі були зображення небесних сил та св. митрополита Київського Михаїла, 5-го чуда св. Великомучениці Варвари, св. Рівноапостольного Київського князя Володимира Великого. У 1919 р. під час перебування більшовиків в Києві частину монастирських споруд (готельні корпуси), було реквізовано на користь Раднаргоспу. У 1925 р. собор і монастир було передано в користування розкольницькому об'єднанню в середовищі УАПЦ – “Діяльно-Христовій Церкві”. Це об'єднання проіснувало до 1927 р., коли його було ліквідовано карними органами радянської влади. Після цього до самого знищення монастиря в 1935 р. в його спорудах знаходились різні установи (студентський

кооператив по виробництву тари (“Студкооп”), автошкола, їдальня для студентів). Монастир разом із собором було зірвано в повітря для побудови на цьому місці Будинку Уряду в 1935 р. Відроджений у 1998 р.

⁵ День пам’яті св. митрополита Київського Макарія відзначається за церковним календарем 1 травня.

⁶ Тут: українська громада “Діяльно-Христової Церкви” при Києво-Михайлівському Золотоверхому соборі, яка приєдналася до УАПЦ після ліквідації ДХЦ. Головною свяติною Михайлівського собору були мощі св. Варвари Баальбекської. Варвара Баальбекська – свята великомучениця, родом з Нікомедії, замучена бл. 306 р. н.е.; особливо шанована в Україні; за переказом, 1108 р. мощі її були перевезені з Константинополя до Києва, де тривалий час перебували у Києво-Михайлівському Золотоверхому соборі. Після зруйнування собору зберігались в різних храмах м. Києва. Після II Світової війни мощі св. Варвари зберігаються у Володимирському кафедральному соборі м. Києва.

⁷ Тут: *Пимен (Пегов)* – обновленський Митрополит Київський і Галицький у 1929–1935 рр. З 1927 р. – голова Українського Синоду обновленської церкви.

⁸ Павел І Петрович Романов (1754–1801) – російський імператор у 1796–1803 рр. Актом про наслідування російського царського престолу від 5 квітня 1797 р. поіменований “главою церкви”, що було потім відображено в російському законодавстві. За його правління посився процес бюрократизації церковного життя. Саме Павлом І у 1797 р. було запроваджено в якості нагород для духовенства видачу наперсних хрестів, камилавок, скуфій та митр, а після цього й ордени. Як наслідок, архиєреї та духовенство ставали кавалерами числених орденів та нагород за заслуги, про що вказувалося і в життєписах і в офіційних зверненнях до них.

⁹ Відміну церковних нагород було здійснено Собором Київщини 22–26 травня у 1921 р. як протест проти попереднього устрою Російської церкви. В “Ухвалах” цього Собору після кількох доповідей з цього питання було внесено пункти про скасування винагород для духівництва, “утворені під час царату” (“Ухвали...”, Розд. 20, п. 3), та визначення порядку виявлення ознак пошани для своїх пастирів (п. 2) // *Перший Всеукраїнський Православний Церковний Собор УАПЦ 14–30 жовтня 1921 року: документи і матеріали... – С. 478.*

Стенограма ранкового засідання

28 жовтня 1927 р.

День одинадцятий

О 10 год. ранку засідання починається **молитвою**. Головує В. М. Чехівський.

Голова Собору В. М. Чехівський: Є пропозиція заслухати резолюції по вчорашньому докладу всеч. о. М. Карабіневича про нагороди. Угодно Собору розпочати сьогоднішню роботу, заслуханням резолюції, щоб закінчити вчорашню роботу [?] Поступило три резолюції. Пропозиція приймається Собором.

Всец. о. М. Карабіневич (*читає резолюцію*): “Приймаючи на увагу, що служіння пастирське є служіння духовне і своєю метою має здобуття для себе й* для вірних найвищої нагороди – Царства Божого й правди його, – Укр[аїнська] Авт[окефальна] Прав[ославна] Церква принципово відкидає всякі зовнішні земні ознаки священодіячів. Але оскільки Церква діє в умовах земних і має діло з людьми неординакових настроїв з різною мірою любови до праці, остільки на підставі слів ап. Павла “працюючі пресвітери подвійної почеси нехай сподобляються”¹. Собор вважає в цей [мо]мент потрібним давати лише духовне підвищення працівникам Церкви (сан протодіякона, протоієрея, архієпископа); всі справи по цим питанням мають розглядатися і вирішуватися ВПЦРадою, яко керовничим органом УАПЦеркви”.

Всец. о. Йос[ип] Оксіюк (*читає*): “Заслухавши доповідь про відзначення праці духовенства УАПЦ, 2-й В[сеукраїнський] П[равославний] Ц[ерковний] С[обор] визнає, що настрої необхідно звязані з нагородами належать до тої позацерковної сфери життя, що про неї Господь нам наказував: «а серед вас нехай так не буде, а хто хоче серед вас бути більшим, нехай буде вам слугою, а хто хоче бути першим, нехай буде для всіх рабом» (Мр. 20, 27)². В свідомості належної величності ідеалу пастирської праці 2-й Всеукр[аїнський] Церк[овний] Собор нагадує на віки непохитний заповіт Пастиреначальника «а ви, коли виконаєте все, що написано вам, кажіть: Ми – раби непотрібні; що повинні були зробити, те і зробили» (Лк. 17, 10)³ благословення Боже на служителя Богові в

* Далі закреслено два слова на машинці.

Церкві, успіх у цьому святому ділі, братня любов і добра пошана вірних – ось єдина нагорода пастиря УАПЦ, як цього закликають своїм прикладом і св. апостоли: «для мене бо нема більшої радості над ту, коли я чую, що діти мої ходять у істині» (3 Ів. 1, 4)⁴; «ви моя радість, мій вінець, Господі»⁵. Стверджуючи ухвали в цій справі В[еликих] М[икільських] Зборів 1923 р., Собор визнає, що ні животворний хрест Спасителя, ні окрема частина богослужбового одягу, ні священний сан, або звання церковнослужителя нагородою для духівництва в УАПЦ бути не можуть. Визначаючи психологічні труднощі повного скасування вже наданих у минулому відзначень, 2-й В[сеукраїнський] Ц[ерковний] С[обор] не засвоює їм змісту нагороди й припускає їх уживання, а надалі ухвалює: всякі нагороди й зовнішні відзнаки пастирського служіння в УАПЦ скасувати і надання їх духовенству остаточно припинити”.

Голова Собору В. М. Чехівський: Ще є третій проект резолюції по цьому питанню – всеч. о. К. Малюшкевича; прошу зачитати й цю резолюцію.

Всец. о. К. Малюшкевич (читає): “Відкидаючи потребу в нагородах, як зовнішніх ознаках підвищення одного працівника УАПЦ над другим, але ж рахуючи потрібним відзначення розміру праці робітників Церкви, Собор доручає Президії ВПЦР зробити проект форм відзначення праці і подати його на затвердження найближчих Великих Зборів ВПЦРади”.

Голова Собору В. М. Чехівський: Кому угодно висловитися з приводу зачитаних резолюцій [?]

Всец. о. М. Пивоварів: В зачитаних резолюціях говориться лише про священодіячів; це люде, які працюють в Церкві; але є й селяни, що теж працюють; ці працівники корисні для Церкви, але вони ще не досягли в своїй ідеології рівня всеч[есного] Арх[ієпископа] Йосипа, бо й серед священодіячів отців, но синів у нас ще дуже мало...* Далі, як бути з тими нагородами, що щедрою рукою роздавалися в ДХЦ [?] У мене на Кам’яничині є приклад, що священодіяч не хоче відмовлятися від нагороди і чекає, що скаже Собор.

Всец. о. Ф. Сергієв: Нагороди мають значіння принципове, а не життєве і як ознака церковної праці потрібні.

Свящ. М. Колісник (Лубенськ[а округа]): Я можу сказати, між нашими працівниками є багато тих, що далеко стоять від усяких нагород. Не в формі зовнішніх ознак, а в формі протокольних ухвал, або подяк...* Треба відзначити кращих працівників; рядові робітники потребують уваги керівничих органів і, так би мовити моральної нагороди.

Всец. о. К. Кротевиц: На підставі свого досвіду скажу, що коли триматися нагород, як чогось надзвичайного, то це не дає ніякої користі...* Були намагання периферії^{2*} давати нагороди, але тверда лінія центру припинила нагороди. Ці нагороди ведуть до роз’єднання духовенства. Нагороди отжили, їх непотрібно. Почитаєте 10 гол.^{2*} Єв[ангелія від] Івана Богослова про “доброго пастиря”, що веде за собою овець⁶.

* Крапки в тексті.

^{2*} Так в тексті.

Прот. С. Басовол ([м.] Вінниця): Я вношу пропозицію скасувати ті нагороди, що вже є в УАПЦ, бо нагороди вносять розбрат в сім'ю священства і дають привід для інтриг, а щоб не було почуття образливості у тих, хто вже має нагороди, то слід внести таку резолюцію, щоб нагороди не “скасовувалися”, а не “вживалися”.

Всеч. о. Ю. Жевченко: Весь час тут говорять про урядове духовенство на долю якого в Церкві припадає багато праці, а за вищих духовних керівників забули; тому я звертаюся перш за все до всеч. о. К. Кротевича й кажу йому: “лікарю, сцілися сам”... * Скиньте своє “архі” і покажіть зразок для рядового духовенства.

(всеч. о. К. КРОТЕВИЧ: “дякую, дякую”...)

Всеч. о. І. Павловський: Психологія людини потребує відзнаки; стою за те, аби ВПЦР розробила форми відзначення праці. Тут пропонується скасувати ті нагороди, що були раніш дані, але ніякий закон не має обратної сили, а по друге треба рахуватися й з психологією мас, бо коли скасують попередні нагороди, то знайдуться такі, що скажуть “а що, догрався” [!] А у нас за кожним є що небудь, що дасть привід для такої розмови й дискредитації кращих працівників Церкви.

Всеч. о. К. Кротевич: Я відповідаю всеч. о. Юрію. Я рахуюсь не тільки з Вінницею, Семіріччам, а й Церквою. Вона ще не сказала, мені зауважили, щоб я відкинув своє “архі”: Навпаки, коли я хотів відкинути, то мені зауважили, щоб я цього не робив.

Свящ. Данчишин (Троїцьк[а парафія]): Я так розумію; коли реформа, то реформи не боялися ієрархію відновити, а нагороди боїмось скасувати, чисто-сердешно скажу: нагород нема, нема й ще раз нема...*

Голова Собору В. М. Чехівський: Для з'ясування питання, хочу зробити порівняння. В господаря є садок, що його треба оновити; в тому садку й старі дерева, але їх жалко йому знищувати; от так само й ми даємо можливість дожити старим традиціям, а тому вважати ті нагороди що вже видані, як пережиток і не забороняти носити зовнішні ознаки цих нагород.

Свящ. І. Смаль ([м.] Конотіп): У садку треба одрізувати ті вітки, що вже сухі, тому й нагороди треба відкинути. Захоплюватися аналогією не слід; будьте обережні, щоб виливаючи воду із ванни, не викинути й дитинку...*

Всеч. о. Ф. Сергієв: Коли питання ставити так, тоді й Митрополит – не Митрополит.

Голова Собору В. М. Чехівський: Справа з'ясована. Ставлю на голосування резолюції в порядку їх внесення. Перша резолюція всеч. о. К. Карабінєвича, хто за цю резолюцію [?] (“За” – 10, “пр[оти]” – 28, “утр[имались]” – 6).

Хто за резолюцію всеч. о. Йос[ипа] Оксіюка [?] (“За” – 30, “пр[оти]” – 3, “утр[имались]” – 13).

Хто за резолюцію всеч. о. К. Малюшкевича [?] (“За” – 43, “пр[оти]” – [0], “утр[имались]” – 7).

* Крапки в тексті.

Таким чином більшістю голосів прийнято резолюцію всеч. о. К. Малюшк-свича: “Відкидаючи потребу в нагородах, як зовнішніх ознаках підвищення одного працівника УАПЦ над другим, але ж рахуючи потрібним відзначіння розміру праці робітників Церкви, Собор Президії доручає ВПЦР розробити проект форм відзначення праці і подати його на затвердження Великих Зборів ВПЦРади”. Далі на черзі дня стоїть розгляд п[акт] V розділу програми: “Справа оновлення складу Духовенства”. Доповідач всеч. о. Н. Шараївський.

Арх. Н. Шараївський: По вислову Митрополита о. Василя духовництво це є розум і серце церкви, але коли придивитися до нього, то це є сумний і тяжкий факт в життю нашої Церкви. Нема в досталь ні серця ні розуму. Негативних сторін в життю нашого духовенства багато; є й таке: “о нем же срамно і глаголаті”. Кажуть це тому, що само життя вже поставило перед нами питання про оновлення духовенства. Це питання не нове; воно стоїть перед усіма: і перед духовенством старо-славянської церкви і перед духовенством Синодальної Церкви воно завжди було болюче; це той вузол, який боялись розрубать⁷.

Для нас це питання тим болючіше, що у нас з початку було викинуто занадто багато первісних гасел, але потім ми стали свідками церковної дезорганізації, яка в значній мірі залежить від духовенства, бо воно є провідник життя...* Так “нехай світить світ ваш перед людьми, щоб бачили ваші добрі діла”⁸...* Але коли б це так було то непотрібні були б ні “правила” ні “Накази”.

Звідкіля ж нас це все виникло [?] Багато людей увійшло до служіння в Церкві по своїй несвідомості, вони взяли на себе відповідальну працю бути “світільниками”, не уявляючи собі всієї тяготи цього служіння. Покладімо руку на серце і скажемо: Чи всі ми думали про висоту пастирського служіння йдучи на це служіння [?] Безумовно, багато попало в духовенство тих людей, які шукали в пастирстві засобів задовольнити свої матеріальні потреби.

В перші часи відродження УАПЦ стан її щодо кандидатів священства був надзвичайно трудний; тому приходилося брати кандидатів з бору та сосенки...* Старі священники не йшли до нас, а брали кого попало, бо потреба була велика. Тому й не дивно, що серед духовенства ми бачимо п’янство, грабіжництво, навіть “гробокопательство” – це те, про що й “срамно глаголаті”.

На все це Собору треба звернути увагу. Виникла потреба так званої “чистки”, перевірки персонального складу духовенства. Треба правду сказати, що серед нашого духовенства є такі священники, що коли б не гріх, я сказав би, що вони не то що по чину “Мельхіседекову”⁹, а Бог знає по якому чину. Хто він і відкіля взявся, ми й досі не знаємо і узнати трудно. Багато треба було б говорити, але я кінчаю.

Скажіть, як же відновити тих носителів благодаті Св. Духа, які вже є [?] Перш за все ви, архипастирі, візьміть на себе цю працю; перед вами стоїть питання про перевірку духовенства; треба щоб ви знали не тільки по імені всіх своїх священників, а знали їх душу, все їхнє життя минуле й сучасне, їх настрій релігійний, скарби духовні.

* Крапки в тексті.

Але я вам кажу, що цілий рік вже ведеться перевірка складу духовенства, а ми ще не здобудемо певних остаточних відомостей, навіть про кількість священнодіячів УАПЦ. Сидять вони на місцях, служать, а ми не знаємо про них, хто вони; один каже, що він скінчив семінарію, або Стокгольмський університет, або воєнну академію, а в дійсності він є тільки всього черкаський бурсак. Во ім'я чого ж це все робиться [?] Для чого ми все це терпимо [?] Хіба во ім'я Церкви [?]

Кажучи про шлюб, про зовнішній вигляд священства скільки дали непорозумінь. Звертають увагу хоч би й на зовнішній вигляд; просим щоб на Собор всі з'явилися у рясах, а приїхали той у “галіфе”, а той у “чумарці”; і на сором нам не тільки священники, а й єпископи гуляють у кашкетах...*

Вношу такі конкретні пропозиції: 1) негайно перевести перевірку персонального складу духовенства; в цій перевірці всю відповідальність покласти на Єпископів, які повинні перевірити, не тільки життєпис священнодіяча, а його світогляд, інтелектуальні сили й^{2*} здібності; 2) відкрити пастирські школи й курси по округах для поширення свідомости, 3) утворювати періодичні пастирські об'єднання – зібрання на яких братерською допомогою виявляти, що потрібно для знищення всіх ненормальностей; 4) відкрити церковні бібліотеки.

Всеч. о. К. Малюшкєвич: Ми заслухали доповідь і конкретні пропозиції доповідача, але не маємо ще проекта резолюції. Коли є такий проект резолюції, я вношу пропозицію вести дискусії, по резолюції, а не по доповіді, обмеживши промовців п'ятью хвилинами.

Пропозиція приймається Собором.

Голова Собору В. М. Чехівський: Є такий проект резолюції: “Собор визнає, що основою оновлення складу священнослужителів УАПЦ, по-перше, є підготовка й покликання достойних учеників Церкви, а по-друге, перепробування діяльності тих, що зараз повинні нести служіння в Церкві; Президія ВПЦР повинна перевести справу перепробування діяльності священнослужителів відповідно до ухвал В[еликих] Микільських Зборів 1927 р[оку]”.

Всеч. о. К. Кротевич: Я приєднуюся до зачитаної резолюції, але не можу песимістично дивитися на духовенство нашої Церкви; принцип оновлення ніхто не відкидає, але сказати що духовенство наше перебуває, в такому жахливому моральному стані, не можна. Я міг би вам дати десяток прикладів не менш сумних і жахливих із слав'янської Церкви. Ми маємо можливість в самих складних ситуаціях знаходити вихід до відродження...* Хіба всеч. о. Нестір не бачив оновлення життя нашої Церкви і результатів його[?] Не можна себе так зневажати. Інше питання, як оновити...* Коли скажемо, у нас є 100 священників, що не відповідають своєму призначенню, треба уміти виховати їх так, щоб вони були достойними пастирями. Ми мусимо йти, як велить християнство “іди своїм шляхом”...* Цей шлях налагоджений шостирічним нашим існуванням.

Прот. С. Басовол: Погоджуюся з проектом резолюції й пропоную, аби надалі вступ в нашу духовну сім'ю не був таким, як до цього часу, коли до

* Крапки в тексті.

^{2*} Дописано над рядком.

складу духовенства приймалися зовсім небажані елементи, треба виробити сталі положення про вступ до духовенства.

Всеч. о. К. Малюшкєвич: Це є в наказі до перевірки персонального складу духовенства. В[олодимир] М[усійович] дає тверду думку, але треба звернути увагу не лише на оновлення священства, а й на оновлення Єпископату. Де взяти достойних кандидатів на Єпископське служіння [?] Чи підшукати їх на Соборі [?] Але це трудно. Краще було б систематично виховувати кандидатів в цьому напрямку. Треба дати думку про підшукування й виховування кандидатів на Єпископів і щоб ці кандидати стверджувалися В[еликими] Зборами ВПЦРади.

Всеч. о. Ол. Червінський: Доповідь всеч. о. Нестора нагадала мені момент із життя Католицької Церкви. Єразм Ротердамський¹⁰ випустив брошуру: “Похвала глупості”, що одягнулась в католицьку одягу*. І тепер пропонується метод оновлення духовенства такий щоб одягнувши його в рясу і тоді воно з морального боку стане на належній висоті. Чи це не помилка [?] Шість років всього пройшло, як ми скинули цей одяг і тепер хочемо себе “оновити”, а чи це не є повернення до старого [?] Я тільки й чую на Соборі про старослов’янське. По моєму не в цьому річ, бо на периферії* людина отпустить собі бороду, перев’яже косичку і буде цим покривати свою нікчемність. Треба щоб наше духовництво стежило за життям, прислухалось до народу, а він нам каже: “як хочете, батюшка, ходіть, тільки не пийте горілки, не грайте в карти, будьте нам провідником життя по Божому”.

Візьміть приклад Харківської громади. Коли я був запрошений до Харкова на служіння і хотів іти до церкви в рясі, то мені сказали, щоб я пішов у пальто, а надів лише рясу в огряді, бо “ми не хочемо, щоб глузували над нашим священником, коли він іде по вулиці в рясі”, вулиця ще не вихована; принцип свободної релігії, на превеликий жаль, ще до цього часу дає право плювати на одяг священника, зневажати й ображати його; поки наше громадянство культурно не буде піднесено, до того часу ряса буде лише приводом до зневаги священства.

Всеч. о. Н. Шараївський: Коротенько відповідаю на зауваги. Собор – лікарня; щоб лікувати, треба знати хворість, треба не соромлячись відкрити свої рани і за це не треба сердитися на лікаря. Що ж торкається зауваг всеч. о. Олександра, то я згадав про одіж лише для того, щоб ілюстровати відсутність дисципліни; а що церковна дисципліна у нас зневажається, то доказом цьому може бути поведінка Конотопських священників, для яких немає ніякої дисципліни. Ви мене, всеч[есний] отче, не так зрозуміли, я не такий уже ретогорад* як Ви думаєте. А все ж таки не приємно, коли з’являється священодіяч і на голові у нього кашкет, на якому не то серп, не то молот, не то п’ятикутна зірка...^{2*}

Всеч. о. К. Малюшкєвич: Аналогію, яку подав В[олодимир] М[усійович] я приймаю: з цим старим садком у мене є гарні спогади; але видно коло цього не ходили, як слід. Тепер нам треба насадити нові дерева. Отже я тільки й добавляю: шукати майбутніх Єпископів.

* Так в тексті.

^{2*} Крапки в тексті.

Голова Собору В. М. Чехівський: Справа з'ясована. Ставлю на голосування зачитану резолюцію.

Резолюція одногolosно приймається Собором.

Всеч. о. К. Малюшкєвич: Вношу додаток до прийнятої Собором резолюції такий: “визнати необхідним оновлення складу й Єпископату УАПЦ доручити ВПЦР вишукувати достойних кандидатів, аби поступово виховувати їх до Єпископської праці”.

Голова Собору В. М. Чехівський: Раніш Собор називав кандидатів.

Свящ. М. Колісник (Лубенськ[а округа]): Президія ВПЦР підшукує кандидатів, а стверджують достойних В[еликі] Збори.

Всеч. о. Н. Шараївський: Оновлення Єпископату вже почалося і торкнулося поки що мене та о. Митрополита...*

Бр. Д. Чумак (Балтськ[а округа]): А коли б округа називала кандидатів [?]

Голова Собору В. М. Чехівський: Це можна зробити й через ВПЦРаду.

Всеч. о. К. Малюшкєвич: Я буду проти, бо у всіх округах з'явиться велике бажання вишукування кандидатів і ВПЦР буде завалена ними. Кожна округа виставить всіх своїх священиків.

Голова Собору В. М. Чехівський: Ставлю на голосування внесений додаток всеч. о. К. Малюшкєвичем. Приймається. Ще є додаток, внесений бр. Д. Чумаком: “Округові Церкви подають списки своїх кандидатів на Єпископське служіння до ВПЦР, а вона передає його на ствердження В[еликих] П[окрівських] Зборів. Ставлю на голосування й цей додаток до резолюції”. Наявною більшістю теж приймається. Переходимо до розгляду п. V розділу: “Принципи повернення до УАПЦ тих, що відійшли від неї”. Доповідач Н. Шараївський.

Всеч. о. Н. Шараївський: Люди завше остаються людьми. Був час утисків на Церкву при Декії¹¹, коли багато було падших, які з жаху перед наказами завчасно відходили від віри, або, як каже св. Купріян¹², “падали ще до того”...* Другі підкупали чиновників, щоб давали їм “вільні грамоти”. Коли минула година переслідувань то виникло питання, як же до них ставитись, коли вони прилюдно жертви приносили. Св. Купріян Картагенський поставився дуже ригористично^{2*}, але перевагу взяла любов. І в нашій Церкві є члени і пастирі, що зрікаються од віри і од Церкви та ще й пишуть про це заяви в часописах¹³. Явище безумовно сумне. Цих фактів досить є і в других релігійних течіях, а у нас, мабуть більше чим у других; але є й такі, що повертаються і просять, аби їх знову прийняли до складу УАПЦ.

Знаємо й такі сумні факти, коли священнодіячі ведуть боротьбу з релігією. За таких нещасних треба лише молитися, щоб Господь простив їх гріх. Які ж принципи треба поставити відносно священнослужителів, що повертаються до УАПЦ [?] “Грядущого до Мене не вижену геть”¹⁴, каже Господь, але потрібна градація, чи то епітімія, чи церковне виховання. До тих, що зрікаються від віри в

* Крапки в тексті.

^{2*} Так в тексті.

Бога, або священного сану через часопис треба ставитися суворіше; треба щоб комісія виробила якісь умови для повернення зреченців.

Всеч. о. М. Грушевський: В той час, коли Симон відійшов від Христа, що робить Христос. Питає тричі: “Чи любиш мене” [?] Ніяких градацій не було; здібности були і в цьому питанні, коли діячі гідні, треба по Христовому поступити.

Всеч. о. К. Малюшкєвич: До вирішення цього питання ми цілком невідготовлені...* Певного принципу не було, бо були ті, що зреклись Церкви, другі зріклись і віри, треті плямували і віру і Церкву у газетах. Кого з них можна приймати і яким засобом [?] Через каяття. Я боюся, що певної резолюції по цьому питанню ми не знайдемо.

Митрополит о. Василь [Липківський]: Єдиний підход до зреченців – персональний; треба добре з’ясувати ті причини, що заставили його зрестись; і тоді вирішити; процес такий: де хто служив до свого зречення, туди хай і подає заяву про своє повернення і свої висновки подає до ВПЦР. Коли Президія ВПЦР знайде сумнів, справа виноситься на Малі або Великі Збори. Коли вирішимо, що може бути повернення, то чи накладати покуту і яку. І в цьому відношенні теж треба робити персональний підход. Неможна, наприклад, священника зараз робити працівником; а треба прийняти його на нижчий ступінь: чи дяком, чи під догляд Єпископа і тоді, не ранше як через рік, коли виявить своє каяття, тільки тоді можна повернуть і до служіння. Взагалі в цьому потрібна повна обережність...*

Прот. С. Басовол (Вінн[ичина]): Цілком погоджуюся з о. Митрополитом. Треба мати на увазі, що людність з обуренням ставиться до зреченців, а тому при вирішенні цього питання треба рахуватися з психологією мас.

Всеч. о. Ф. Сергієв: Коли з боку зреченця виявлення щирого каяття, то^{2*} й треба підійти до нього з любов’ю й всепрощенням. Утворювати будь які градації прощення або покути, як це пропонує нам о. Митрополит неможливо, бо це дуже нагадує нам стару консисторію, коли духовенство позбавилося посад і ссилалось у монастир; такий напрямок у нашій Церкві неприпустимий. Собор пропонує ВПЦР в кожному окремому випадку робити персональний підхід, що ж до форми повернення або покути, то також пропонувати ВПЦР персональний підход.

Всеч. о. Йос[ип] Оксіюк: Справа з зреченням має й велике історичне значіння. В перші віки християнства, коли й приймали зреченців, то лише як мирян і ні в якому разі не доручали їм духовного проводу; на це і треба звернути увагу. Як наука – церковне право дивилось на зреченців, як з’ясувала вона це питання в особах найкращих своїх діячів. На священство дивилися, як на обіт “доживотний”, до кінця життя, і тому того, хто зрікався сану, Церква розглядала як клятвопреступника. Приклад із св. Євангелія свята річ, але і ап. Петро відпокутував свій гріх і не одразу сказав Христос: “паси вівці мої”¹⁵. Я звертаю

* Крапки в тексті.

^{2*} Викреслено чотири слова на машинці.

увагу на серйозність цього питання. був випадок, що священник зрікся сану, потім знов став просити, щоб прийняли його.

Округова Церковна Рада щоб викрити ширість його, попередньою умовою поставила покаяніє в Церкві, незадоволений цим, він переніс справу в Президію ВПЦР і я не знаю, чи це тепер священник чи ні. Ходить по вулицям, іноді заходить в Церкву...* Коли в церкві зрікаються монашествуючі від чернечих обітів, то їх треба поставити нижче, бо це є добровільне приняття умов аскетизму. Собор може лише одно сказати, що люди, які раз відмовилися од віри або священного сану, духовними провідниками, зразком віри, ні в якому разі бути не можуть. Розробити детально^{2*} це питання доручить Президії ВПЦР і дати на ствердження В[еликих] Зборів.

Голова Собору В. М. Чехівський: Що повинно бути міркою при вирішенні питань про повернення зреченців [?] Який принцип і як принімати [?] Поглянемо на природу гріха відступлень. Коли совість згорить, або коли хула на Св. Духа – тоді відступник стає нездатним. Отже обов'язково треба встановити цей момент коли стоїть питання про повернення. Є небезпека, що той, хто кається, може прикинутися, ніби він щиро робить, а в дійсності може бути так, що каяття це викликано лише тим, що не здійснилися міркування не здобуті собі земні вигоди з-за яких зрікався чоловік, коли такий відступник повернеться, він знов несе в Церкву гнилизну свого духа. Велика річ знайти мірку. Коли явно буде, що щиро кається, тоді нам ставити не треба. Бо ап. Петро зрікся і почув: “Чи любиш Мене” [?], йди за Христом. Христос прилюдно перевіряє ширість любови й каяття тому треба, щоб і каяття зреченця було посвідчено прилюдно в Церкві.

Моя думка: Церква повинна упевнитись, що каяття щире й безкорисне...* Вважаю, що справа з'ясована вже. Є певні проекти резолюцій, тому я пропоную заслухати ці проекти.

Всеч. о. Н. Шараївський (читає свою резолюцію): “Головним і основним принципом повернення зреченців мусить бути християнська любов і всепрощення. Але треба додержуватись градації при визнанні провин зреченця, що повертається до Церкви. Розрішення справи провадиться через персональний підход до кожної^{3*} окремої особи з обережністю відповідно надзвичайній серйозності справи. Безумовно, повернення зреченців мусить бути поступовим при умові переконання, що каяття й повернення зреченців є щирим і безсумнівним”.

Всеч. о. К. Малюшкєвич (зачитує свій проект резолюції): “Другий Всеукр[аїнський] Прав[ославний] Церк[овний] Собор, зважаючи на те, що в умовах боротьби безвір'я з вірою, багато немічних членів Церкви і навіть її священнодіячів відпадають від віри і Церкви, визнає можливим повернення таких осіб до Церкви, навіть до священодіяння, але зазначає, що повернення їх може відбуватися з їх власною волею, за згодою Округової Церкви, що їх знає

* Крапки в тексті.

^{2*} Дописано зверху.

^{3*} На цьому аркуші надруковано два тексти і передруковано один основний.

і затвердженням Президії ВПЦР. Але ж підхід керівничих органів УАПЦ до кожної такої особи мусить бути індивідуальним, надто обережним, аби через легковажне ставлення до зреченців не повернувся той, що по злій волі плямував віру і Церкву і виявив лише формальне каяття. Президія ВПЦР має обов'язок дати в справі вірних і священодіячів-зреченців, що повертаються до Церкви і священодіяння ясні вказівки Округовим Церквам, щодо способів їх приймання”.

Всеч. о. Н. Шараївський: Я знімаю свій проект резолюції.

Голова Собору В. М. Чехівський: Ставлю на голосовання резолюцію всеч. о. К. Малюшкевича.

Значною більшістю резолюція приймається.

Оголошується перерва на 10 хвилин

Після перерви головує В. М. Чехівський: На черзі доповідь по п. а) розд. VIII: “Основи міжцерковних відносин”. Поступила пропозиція, аби ті розділи програми Собору, що не будуть розглянуті, перенести на вирішення В[еликих] Микільських Зборів. Угодно Собору прийняти цю пропозицію [?] Приймається. Доповідачем по розд. VIII є всеч. о. Ів[ан] Павловський, але він мав негайну потребу виїхати вчора до Харкова. За відсутністю всеч. о. Івана доповідь його зачитає всеч. о. Ф. Сергієв.

Всеч. о. Ф. Сергієв: Мені доручено зачитати Собору чужу доповідь але в цьому питанні я цілком солідарізуюся з думками доповідача.*

[...] сучасної суспільности.

9. Отже Євангелія залишається на завше єдиним шляхом спасіння, і сьогодні, як вчора голосом Церкви Христос живий продовжує кликати, людський рід: “Прийдіть до мене... той хто простує зо мною не йтиме в темряві, але матиме світ життя”¹⁶. Лозана, дня 19 серпня р[оку] Б[ожого] 1927 (Оригінал ухвалений на Англійській мові).

Голова Собору В. М. Чехівський: Вношу конкретну пропозицію: зробити зараз перерву на обід, а дебати перенести на вечір. Більшістю пропозиція приймається. Оголошую перерву до 17 год.

Молитва

ЦДАВО України. – Ф. 3984. – Оп. 4. – Справа 176. – Арк. 148–154, зв.; Спр. 178. – Арк. 9–15, зв.; 69–75, зв. Копія, машинопис.

КОМЕНТАРІ

¹ Ймовірно, доповідач мав на увазі наступні слова ап. Павла: “Але пресвітери, яке добре пильнують діла, нехай будуть наділені подвійною честю, а надто ті, хто працює у слові і науці”. (I Тим. 5:17).

* Так в тексті. Далі через брак друку текст писався на попередньому аркуші і частково взагалі надрукований в іншому місці.

² Правильно: “Не так буде між вами, але хто великим із вас хоче бути, хай буде слугою він вам” (Мтф. 20: 26, Мк. 9: 35, 10: 43). В тексті стенограми неправильно вказано посилання на гл. 20 в Євангелії від Марка, оскільки там взагалі нараховується тільки 16 глав.

³ Тут подано довільний переказ. Правильно: “Ми – нікчемні раби, бо зробили лиш те, що повинні зробити були” (Лк. 17:10).

⁴ Правильно: “Я не маю більшої радості від цієї, щоб чути, що діти мої живуть у правді” (3 Ів. 1, 4).

⁵ “Ви моя радість, мій вінець, Господі” (Фил. 4:1).

⁶ Тут: вислів Ісуса Христа: “Я – Пастир Добрий! Пастир добрий кладе життя власне за вівці” (Ів. 10:11).

⁷ Тут йдеться про т. зв. гордіїв вузол. Фрігійський цар Гордій пожертвував свого воза до храму Юпітера, а ярмо прикрутив до дишла хитромудрим заплутаним вузлом. Оракул прорік, що той, хто розплутає цього вузла запанує над усією Азією. Після захоплення Фрігії військом Олександра Македонського у IV ст. до н.е., великий полководець, увійшовши до храму, розрубав вузом мечем.

⁸ “Отак ваше світло нехай світить перед людьми, щоб вони бачили ваші добрі діла, та прославляли Отця вашого, що на небі”. (Мт. 5:16).

⁹ Мельхиседек – цар Салімський, первосвященик (І М. 19:20). Жертва Мельхиседека вважається прообразом жертви Ісуса Христа. У посланні ап. Павла до Євреїв він говорить, що Христос є первосвященик по чину Мельхиседекову (Євр. 7:1–28).

¹⁰ *Дезідерій Еразм з Роттердаму* (псевдонім Герхарда Герхардса, 1466–1536) – письменник, гуманіст, раціоналіст, боровся з обскурантизмом та схоластикою, автор праць з класичної філології, сатиричних творів, зокрема “Похвали глупоті” (1509), “Домашні бесіди”, збірки прислів'їв.

¹¹ Переслідування християн відбувалося за часів римських імператорів-язичників. Тут йдеться про гоніння за правління імператора Декія (Гай Мессій Квінт Траян Децій Август, 249–251 рр. н. е.).

¹² Правильно: *Кипріян Фасцій Цецилій, святий (?–258)* – єпископ м. Карфагену (Північна Африка), канонізований як мученик Християнської церкви, автор релігійних праць, отець церкви. В своїй єпископській діяльності намагався створити сильну ієрархічну владу в церкві, як втілення старозаповітного принципу теократії. Страчений 14 квітня 258 р.

¹³ В радянській пресі з 1920-х рр. почали з'являтися об'яви, де представники духовенства і єпископи Православної церкви зрікалися церкви і віри в Бога. Появу такої масової кількості опублікованих об'яв викликало не тільки розчарування в релігії колишніх священослужителів. Органами радянської влади велася цілеспрямована політика на стимулювання цього процесу не тільки і стільки шляхом переконання віруючих, скільки створення для них нестерпних умов існування в радянській державі. В архівах збереглися зразки карток реєстрації священослужителів 1920-х рр., де останнім пунктом анкети обов'язково ставився такий, де зазначалися дата зречення, число і назва часопису, через який було здійснено це зречення.

¹⁴ “Усе прийде до Мене, що Отець дає Мені, а того, хто до Мене приходить, Я не вижену геть”. (Ін. 6:37).

¹⁵ Тут йдеться про те, як після воскресіння Ісус Христос востаннє звертається до ап. Петра, заповідаючи йому піклуватися про Божу отару (Ів. 21: 15–17).

¹⁶ “Прийдіть до мене... той хто простує зо мною не йтиме в темряві, але матиме світ життя...” – Тут поєднано два уривки з Євангелій: Мт. 11:28 та Ін. 8:12.

Стенограма вечірнього засідання

28 жовтня 1927 р.

День одинадцятий

Засідання розпочинається о 18 год. 20 хвил[ин]. Головує В. М. Чехівський.

Молитва

Голова Собору В. М. Чехівський: На черзі продовження доповідів по VIII розділу: “Відношення УАПЦ до інших християнських Церков”, але за відсутністю доповідача, всеч. о. Нестора, я зачитаю ще раз свої тези по 1-му розділу програми, що вже були зачитані й обговорені, але не стверджені Собором.

Тези зачитуються й приймаються Собором.

Всеч. о. Н. Шараївський (*читає доповідь бр. Євгена Бачинського “Про Церкву ліберально-католицьку”*)¹: “Церква ця католицька і спирається одним краєм на церкві Старо-Католицькій, а другим на Теософії. Називається вона католицькою в сенсі православним, як універсальна Соборна і Кафолічна. Ліберальною вона зветься в розумінню не політичним, а духовним і організаційним, т[о] є[сть] що вона є церквою вільною. Вона є Автокефальна і не залежить ані від Ватикану, ані звязана з жадним євангельським угрупованням. Заснована вона лише в 1916 році в Англії і посідає апостольську благодать та навіязує суксецію ([апостольську] преемственність) від Утрехських Єпископів старо-католицьких в Голяндії.

Зараз вона посідає 12 власних єпископів у 8 державах. На жаль я не міг знайти точні статистичні дані цієї Церкви. Вона ще не сильна і тільки випростовується на ноги. На всій земній кулі зараз не можна рахувати більш як 7000 вірних і коло 130 парафій. Одначе без всякого сумніву перед цією Церквою відкриваються широкі обрії і вона буде кріпшати щороку.

Церква Ліберально-Католицька заснувалася спершу як вільне об’єднання теософів-християн під захистом свого патрона Св. Албана². Справжню церковну форму об’єднання це почало приймати спершу в Австралії, де мешкає головний інспектор і толкователь християнського езотерізма бувш[ий] англ[ійський] свящ[еник], а тепер архієпископ Шарль Лідбітер³, 80-літній старець, відомий

теоретик теософічного навчання і оккультної школи Теос[офського] тов[ариств]а⁴.

Церква ця, зберігаючи традиційні форми західної православної Церкви, об'єднує їх з глибоким містичізмом і езотерізмом теософічним на основі повної волі сумління людини. Визначаючи, що розум наш являється одним зі знарядів духовного розвитку людини, церква дозволяє своїм вірним цілком вільно витолковувати Св. письмо і навіть усі християнські догмати і таїнства. В цій церква покликається на глибоку віру в Живого Христа і Його божественне керівництво.

Церква ця претендує на наукове пояснення всіх християнських служб і тим дає не лише задоволення серцю людському, як в більшості церков, а також і розуму мислячої людини. Церква Ліберально-Католицька переконана, що існує оден спільний всім релігіям комплекс догм і церковної практики. Будучи християнською Церквою, Л[іберально]-К[атолицька] Ц[ерква] визнає, що інші великі релігії також посідають божественне надхнення в спільнім джерелі Духа Святого, тільки що кожна з них має завдання рельєфно представити оден або кілька боків цього навчання. В цьому покликаються вони на свідцтво Св[ятого] Августіна⁵: “Те що тепер називають Християнською Релігією* вже* існувало між древніх і ніколи не переставало існувати від початків роду людського аж до воплощення тілісним^{2*} Христа, коли стара релігія вже перед тим існувала почалася зватися християнською”.

Ось, коротенько, ті дані про церкву Ліберально-Католицьку що дасть Вам уявлення про неї.

А. Доктрина – Догматика. Бог існує Безконечний, Вічний, Трансцендентальний і Незмінний. Він є Одноістотний в котрім початок всього існуючого. “В Нім маємо життя, рух і єство”⁶ (Діяння XIII, 28). Бог виявляється у Всесвіті під потрібною діяльністю, Св. Троїця: Бог Отець, Бог Син, і Бог Дух Святий: три Особи в однім лиці, Богові рівні, одновічні. Отець, джерело всіх річей, Син, Логос, що воплотився і жив поміж нас і Св. Дух, Жизнеподатель, Вдохновитель, і Освятитель. Людина подобиє Бога. Поділяючи Божеську природу людина не може припинити своє існування^{2*}, тому вона (душа або “Я” людське) є безсмертна і славі та величності її майбутности немає границь. Божеска природа, котра вповноті^{2*} була виявлена в Христі, потроху розкривається в людині, аж поки не дійде до “звершення святого, до міри збудовання тіла Христового” (Єфес. IV, 12)⁷. Ісус, Христос, був виявлення в світі внішнім^{2*} Великої Істоти пробуваючої в світах внутрішніх. Іноді Він називався Навчителем світу і є інкарнацією другого Лиця Св. Троїці на віки прославленої. Христос є Голова усіх церков і релігій, даючий завше Своє благословення на світ, щоби спомагати і підносити його. Христос приходе, воплощається в світі, щоби проголосити повноно необхідні істини релігійні і моральні у формі найбільш підходячій кожному вікові.

* Пропущено 1/4 рядка.

^{2*} Так в тексті.

Сучасне становище світу зараз таке, що ми можемо з надією знову очікувати його скорі появи. Людина завше знаходиться під впливом вічно діючого закону еволюції духовної. Людина є не що інше як кільце в безконечнім ланцюгу життя з найнижчих низин аж до найвисших висот і в міру того, як він спомагає тим, що нижче його, ті що висше спомагають йому в свою чергу, бо є об'єднання Святих і “служіння ангольське”. Людина має обов'язки відносно Бога в собі самій і в своїх братах. Вона мусить стреміти жити все удоскональніше в братерстві до всього живого, поборювати егоїзм і плекати любов, повагу до ближнього і бажання служити “людськості” через свідому самопожертву. Христос залишив нам таїнства, в котрих благодать внутрішня і духовна нам дається через ознаки зовнішні* і видимі.

Ліберальні католики визнають 7 таїнств, як і в православній Церкві. Христос завше присутній Голова своєї Церкви християнської, котру Він заснував єсть справжній первосвященник в усіх цих Таїнствах через посередництво пресвітерське. Л[іберально]-К[атолицька] Церква визнає в усій красі і благодаті тайну пресуществлення в Св. Дарах на літургії. Взагалі вони мають тенденцію бажання завше приглибшувати духовне значіння кожного таїнства церковного і кожного символу, які уживає Соборна Кафолічна Церква. Ліберальні Католики не визнають новіших догм, установлених Ватиканським Собором⁸, як непомилності Папи, непорочного зачаття діви Марії, “Сілабуса”. Догмати її опираються на перших 7 Вселенських Соборах. Л[іберально]-К[атолицька] Церква свідчить, що християнське богослов'є може бути оправдане тільки при світлі теософії і езотеричного навчання.

Б. Канони – Принцип. Канони це те, що Церква, як братерське з'єдинення всього людства, може змінити і пристосовувати до потреб свого духовного розвитку. Церква Ліберально-Католицька кличе до всіх алтарів чи властивіше жертвеників (бо алтарів вона не має), усіх без винятку віруючих, незалежно від їх приналежності до іншої Церкви і навіть визнання. Вона не признає еретиків і схизматиків, для неї всі ті, хто стреміть до духовного розвитку, навіть вороги всякої релігії, однаково є брати і Церква Л[іберально]-К[атолицька] рівно всім згодна уділяти всі таїнства, окрім священства. Щоби стати їх священником треба бути теософом-християнином і приймати догми і канони усталені їх Церкви. Ті, хто бажають стати членами їх Церкви, мусять отримати таїнство св. Хрещення, а коли вже охрещені – єпископальну конфірмацію.

Ті ж, хто вже має цю благодать, як православні, римокатолики і старокатолики, англікане і ін. Церкви єпископальні, Церква їх вимагає лише підписи відповідного приречення*, що кандидат має стриміти до релігійного совершенствования, зглядно Христової науки. Хрещення відбувається обливанням водою і миропомазанням.

Церква Л[іберально]-К[атолицька] приєднує до себе всіх, хто шукає істину, пропонуючи своїм вірним загальні християнські догми так як вона їх розуміє, але не домагається від них прийняття цих догм в цілості. Церква Л[іберально]-

* Так в тексті.

К[атолицька] дозволяє своїм членам мирянам повне право толкування Символа віри, Св. письма, традиції церковної, Таїнств, обрядовости і навіть догматів. Церква переконана, що вірування є результат персонального і духовного досвіду і інституції, що людина одержує з глибин своєї душі, а не звичайний акт згоди чи хвилевого визнання, або навіть родинного впливу. Істина не є правдивою істиною людини як тільки через внутрішнє одкровення, глибоке переконання в цій істині як наслідок певної внутрішньої роботи мислячої істоти. Церква лише старається допомогти людині віднайти цю істину якнайскорше й даючи нагоду в Таїнствах духовно підкріплятися і розвиватися в братерським єднанню духа і знання і любови до свого Учителя Христа.

Розпочавши свою діяльність на Заході, Церква Л[іберально]-К[атолицька] прийняла форму західного Православ'я, але визнає, що східна форма має свої привілеї. Ось чому вона уділяє своїм вірним Св. Причастя під одним видом, уживає орган або фісгармонію одночасно з хором співом усіх вірних. Священник літургію співає з напівами східними, властивим православній Церкві. Церква Л[іберально]-К[атолицька] не навчає що Священне писання слово в слово і в цілості інспіроване Богом, але лише загально. Вона визнає, що св. письмо посідає силу ідей і пояснень безперечно з божеського одкровення, але переконана, що поміж цим є багато елементів, котрі можуть бути зрозумілі лише в сенсі алегоричнім і духовнім, приблизно так, як навчав Оріген⁹. Знову є тексти виключно вигадані і навіть мало заслужовані на увагу.

Щодо літургії в ужитку в Церкві Л[іберально]-К[атолицькій] вона має підставою літургію римокатолицьку, лише переглянено і змінено згідно дійсним принципам Христової Церкви Кафолічної, її духу і стремлінню. Так з неї усунені усі речення, де йде мова про страх перед Богом, його гнів, прокляття невірних чи невірних, становище рабського підпорядкування, мерзотного і принизуючого*, наївні проби заключити умову з Богом і інші пережитки з Юдаїзма, так само, як речення про вічне прокляття і вічні муки в пеклі, – усі ці речі усунено як противні правдивій концепції Бога Отця, Джерело самої любови і милосердя та людини як Божеського подібія.

Форми висловів і молитв прийнятих Церквою апостольських часів для ужитку простих селян Малої Азії, не зможуть в жаднім разі задовольняти почуття нашої ери і розвитку. Те саме відноситься до певних формул церковних середньовіччя, що склалися під впливом тодішнього матеріалізму і забобности людської. Наушна сповідь цілковито по бажанню і не вимагається для одержання Св. Причастя. Сповідь не мислиться церквою, як можливість людини уникнути від наслідків своєї помилки, лише як спосіб відродження і усталення внутрішньої гармонії і рівноваги в природі людській нарушеній гріхом. Церква противна celibату¹⁰ свого духівництва включно єпископів. Церква переконана, що мистецтво є одним з наймогутніших засобів духовного розвитку людини і тому плекає його в усіх виглядах. Вклонятися перед красою це однаково з поклоненням доброті і коли людина гарна в самій собі вона стає тим самим здебільшого добра і лагідна.

* Так в тексті.

Церква Ліберально-Католицька надає великого значіння по слову Св. письма (Лука IV, 1¹; Коринт. XII, 9¹²; Яков. V, 14–16¹³ і ін.) духовному впливу на ісцелення* недужих. Вона переконана, що таїнства Церковні дають пресвітерам за поміччю Духа Святого надзвичайно збільшувати надзвичайну вагу модерних способів медицини і навіть в виключних випадках ставити проводниками чудесного втручання милости Божій і його слуг. Безперечно, сучасна людскість пробуває в періоді, коли лікування душевне сполучене з заходами знання і науки мусять давати наслідки цілком задовольняючі, бо завдання лікаря тільки полегшується при участі церкви на душевну рівновагу болячого*.

Церква Ліберально-Католицька намагається погодити християнські істини і культура з модерними течіями психічного напрямку як то метапсіхоз і ін. подібними рухами. Вивчення взаємовідносин в цій сфері поміж Церквою і наукою ще лише на початку, однак можуть вони принести безперечну користь людству на шляху його духовного розвитку. Церква Ліберально-Католицька є живою Христовою Церквою, оскільки вона підтримує необхідність пристосовання церковних форм до розвитку людського поступу. Вона є історична, оскільки наслідуює церковні традиції що збереглися на протязі віків, як коштовна спадщина залишена самім Христом.

Г. Організація – Церковний лад. Церква Л[іберально]-К[атолицька], як об'єднання громад вірних, не приймає жадної участі в питаннях державних, соціальних і політичних. Вона має завдання піднести духовну вартість людської громади, суспільности і тим самим впливати на кращу зміну людських і національних відносин. Також вона не має наміру осягти влади над вірними. Духівництво її має разом з іншими Церквами по слову Христа (Мтв. XXVIII, 20)¹⁴ навчати всі народи, але уникаючи впливу на їх свідомість індивідуальну. Церква ця має найдемократичнішу організацію. Правда, духівництво не обирається парафіянами, лише призначається через Єпископа, але парафія має право не приймати назначеного священника і домагатися іншого. Окрім того цю практику Церква випробує, як засіб давати вірним правдиво розвиненого панотця вже деінде випробованого. Усіма справами парафії заряджує Церковна Рада Парафіяльна, обрана на Загальних Зборах. Священники не мають права обрати* жодної платні за виконання своїх треб. Управляє Церквою Синод Єпископів з участю дорадчою мирян, всіх хто схоче працювати разом на Соборі.

Церква ця має ще одну особливість котра відріжняє її від інших християнських Церков. Це служби Божі які правять самі вірні коли немає священника. Навіть в хаті звичайній тільки при умові, що вона призначена включно для цього. Натурально жадного Таїнства не може бути, лише молитви, казанія. Для цих відправ випрацьований є спеціальний ритуал. Ось в чім він полягає: В кімнаті, де є лише сидження* і столик накритий вишиваним обрусом, по стінкам розміщені ікони і ізображення* святі. На столику, що грає ролю жертвенника, ставиться ікона, а з боків неї – дві запалені свічки. Кадиться фіміам. Вірні сходяться мовчазливо і в духовнім спокою. Спершу всі на запрошення голови парафії, чи

* Так в тексті.

котрогось з старших віком в мовчанці на подану тему розмірковують щось. Потім читається св. Письмо, вислуховується казання на тему або загальну, або з життя святого, котрого день шанується, а затим приступають до виконання приписаних молитов для цього случаю відомих під титлами “ПРИМЕ”* і “КОМПЛІЕС”*. Прекрасні молитви, надхнені, котрі почасти співаються усіма присутніми, почасти спрмовляються особою, що провадить службу. Співаються псалми, читається Євангелія, символ віри, котрий ні в чим не нагадує нашого і скорше являється звичайною молитвою. Духівництво у Ліберально-Католицькій Церкві дуже добірне і високо розвинене духовно, але не має за кількома випадками жодної богословської освіти.

В. Відносини до інших Церков. Як молода Церква із завданням синтетичного християнства та відсутністю сектанського духа, ліберальні католики і їх ієрархія виразно стремить до міжцерковного порозуміння та братерських зносин з іншими християнськими церквами. В 1925 р. Церква ця приєдналась до “Федерації Всесвітніх Релігій” і підтримує дружні зносини міжісповідні з Церквою Свободних Католиків. Церква Ліберально-Католицька рахує себе інтегральною частиною Святої Церкви Кафолічної, Апостольської і Єдиної. Тому Церква Л[іберально]-К[атолицька] щиро бажає працювати в приязні зо всіма іншими християнськими Церквами. Вона відмовляється від прозелетизма поміж віруючими цих Церков – Сестер. Її поклик відноситься в першу чергу до тих численних душ, котрі в нашу епоху матеріалізма і зневіри залишаються поза Церквами або релігійними товариствами і асоціаціями і тим самим знаходяться поза можливістю одержувати духовну поміч через Св. Таїнства Церковні. Її парафії зложені в переважній більшості з тих, хто перестав вже ходити до Церкви і в повнім індеферентизмі* загубив благодать Божу. Отже не може бути і мови, що ця Церква не схоче навязати міжцерковних зносин із нашою. Питання може бути поставлене лише з нашого боку. Це мав би порішити Собор наш. Щодо мене особисто, я подам свій голос за негайне і невідкличне навязання братерських і міжцерковних зносин із цією Церквою. Окрім загальних міркувань про потребу нашій Церкві навязати міжцерковні зносини, котрі я викладав в своїй доповіді про потребу зносин з Ц[ерквою] Старокатолицькою, зносини з цією “духовною” так мовити, християнською Церквою нам корисні, тому що:

1) Церква ця є на правду християнська і має повну благодать апостольську в своїм Єпископаті і духівництві.

2) Як Церква широких кругів західно-європейської інтелегенції вона нашій церкві стане в пригоді для її місіонерської і інформаційної діяльності серед народів Європи і Америки.

3) Її трохи спеціальні вірування жодного впливу на нашу ідеологію і вірних не можуть мати, навпаки – наша відродженна Церква Православна може вплинути на ту в напрямі зміни обряду в її діяльності на Сході.

4) Не дивлячись на свою відносну слабкість, Церква ця має величезну потенціальну силу і нам не слід відкидати від себе братню руку що до нас

* Так в тексті.

про[с]тягнена, бо за кілька* років наші національ-церковні* вороги її візьмуть і використовуватимуть проти нас. Зрештою нас не відрізняють ніякі догмати, про канони не будемо говорити, бо зараз ми їх також переглядаємо згідно новій ері, в котрій жити починаємо.

5) Я веду мову не про з'єднання Церков, а лише^{2*} про нав'язання братерських зносин поміж Церквою Ліберально-Католицькою і нашою православною.

Рішайте самі, моє діло було Вас поінформувати точно і детально як те міг зробити я на підставі офіціальних даних.

Голова Собору В. М. Чехівський: Ми заслухали вже дві доповіді: Є. Бачинського: Про Старо-Католицьку Церкву і Ліберально-Католицьку заслухали й доповідь всеч. о. Ів. Павловського про відношення УАПЦ до інших християнських церков. Переходимо до їх обговорення. Хто забирає слово про цих доповідях [?]

Прот. С. Басовол ([м.] Вінниця): Перш за все я хотів би, щоб Собор дав певні думку, за кого він сам себе вважає? Ми тут вже чули, що Собор не є Церква, що наша Церква не є Всеукраїнською. По моєму, це є вільна думка. Я вважаю, що Собор це є УАПЦ.

Всеч. о. Ф. Сергієв: Я хотів би, щоб о. Басовол зрозумів, що кожна церква на терені України з'являється частиною всесвітньої Церкви, а всесвітня Церква та, що визнає всесвітню християнську ідеологію.

Всеч. о. Н. Шараївський: Маю сміливість, як один з перших діячів УАПЦ сказати, що наша Церква є Всеукраїнська; вона перша здобула на руїнах бувшої царської церкви ознаки дійсної Христової громади вірних, а всі інші церковні організації – це нарости на тому дереві, що хочуть з'їсти наше дерево в корні; право називатись Українською Автокефальною Православною Церквою належить безумовно нам, а не обновленцям.

Голова Собору В. М. Чехівський: Справа міжцерковних зносин великої ваги. Що ми маємо зробити [?] Треба розрішити справу бажаного. Ми прагнемо, щоб на Україні була одна отара, один пастир. Як досягти єднання [?] І в формі Богослужіння, чи потрібна уніформа [?] Давно зрозуміло, що єднання буде тоді, коли всі однаково будуть молитись і служити, а доходимо до того, що дві православні церкви не визнавали одна другу; перехрещували Єпископів в одежі* і т. ін. Таке розуміння єднання не бажане, і така форма не можлива. Кожна церква завжди мала свої особливості і у мові і у формі богослужіння. Треба щоб церкви йшли одним шляхом, а шлях цей є Христос; от в чому повинна бути єдність. Всесвітність виявляється в єдності думки християнського життя, і єдності шляхів не ухвалами вищих органів, а фактичним сполученням думок церковних.

Далі візьміть богословсько-християнські науки: облічительне богослов'є. Всі наші академії, чим вони жили, як не світовою наукою. Богослови Англії, Америки, Германії вони були підставою для праці богословів наших. Ім'я Гарнака¹⁵ тому і зустрічається часто в трудах наших богословів. Візьміть церковне містечт-

* Так в тексті.

^{2*} Дописано на машинці над рядком.

во*. Ось ми зараз сидимо в храмі, який є зразок візантійського мистецтва та почасти і Сірійського. Архітектура тут сполучена всесвітня. Тут є вплив і італійського мистецтва. Ікони то є витвір міжцерковного мистецтва. В цьому ми маємо єдність. А співи візьміть. Є вплив гречеських і католицьких музик і в цій творчості виявляється єднання світове міжцерковне.

Ви думаєте, що бувша консисторія витвір православія¹⁶ [?] Ні. Прослідіть. Списано Петром I-м¹⁷ із статутів протестанських¹⁸. А устрій [?] Бюрократизм. Теж є факт міжцерковний. Форма єднання буде єднання спільної творчості думки і шляху, а шлях є Христос, бо він казав: “Я – шлях і життя”¹⁹. Єдність є і буде збільшуватись поскільки буде підноситись і мистецтво і культура, а шлях – усунення того, що роз’єднує, а саме: стремління до панування. Дорога одна – боротьба і хто хоче поєднатись повинен боротись з деспотизмом; хіба нас що інше відкинуло від церкви російської, як не те панування, яке ми там зустріли, наприклад і у Екзарха Михайла під час I-го Собору²⁰. Коли так, то що ми зараз маємо зробити. Ми маємо ту декларацію Лозанську, як основу початку єднання Церков, бо ми віремо в Євангеліє Христа. Найдти спільність. “Той є Христовий, що вірує у Христа, що приходив на землю, і любить брата свого...”^{2*} каже апостол²¹.

Слідуюча світова церковна конференція буде Церковно-братерська. Слідуюча конференція буде визнавати того, хто Христів і любить Христа. Це не утопія, а це є основа і через це наше бажання ясніше висловити своє відношення до ідеї об’єднання Церков. Що ж до оточення українського, то тут можна сказати: переживуть, отпаде традиційна влада панів церкви, тоді й настане час єднання. Життя само поведе до нього. Ми повинні допомогти, щоб брати побачили і самі захотіли поєднання і цим самим на Україні утворить[ся] єдина Христова Церква без панів, без касти, а братерська Церква.

Всеч. о. Нестор [Шарайвський]: Нам треба підійти конкретно до з’єднання, а для цього зав’язати зносини з старо-Католицькою Церквою. Формалізм не дав Антонію Вадковському поєднатись. Я закликаю Собор до спільної праці з старо-Католицькою Церквою.

Всеч. о. Ф. Сергієв: Пропозицію о. Нестора хочу зрозуміти так, що це не є намагання єднатися з старо-католицькою Церквою. УАПЦерква не шукає підтримки у старо-католиків. Для нас по-перше бажано єднання церковних течій, що на терені України, а потім з старо-католиками. Висвятитися Бачинському можна, але треба, щоб не було в цьому кинуту визову всьому християнському світові. Нам тут кажуть, що перешкод до єднання з старо-католиками нема, бо й розходжень з ними нема, але коли ставимо питання про єднання з своїми рідними братами – українцями, то тут вже ми шукаємо, як би найти ті основи, які хочемо рахувати всесвітніми...*

Всеч. о. Нестор [Шарайвський]: Ми ще не дійшли до належного розуміння всесвітньої Церкви. Може ми перші починаєм фактично використовувати

* Викреслено 1,5 рядка на машинці.

^{2*} Крапки в тексті.

[мо]мент для з'єднання всіх Церков. Що ж до братів, то безумовно ми рано чи пізно мусимо зійтися з ними. Прошу зрозуміти так, що я хочу лише як можна скоріше дійти до єднання всіх. І беру те, де є можливості, а в Старо-католицькій церкві ці можливості є, бо вона сама вистраждала і тому вона нас легше зрозуміє. В цей час, коли іде наступ на християнство з боку матеріалістичної науки, мусять зрозуміти всі, що дрібниці треба викинути, зберегти саму суть християнства, треба єднатися всім, а не роз'єднуватися.

Бр. Хайзеру[к]: Я хочу знати погляди старо-католиків на главенство папи* та таїнства.

Прот. Д. Ходзицький: У нас визнається, що на євхаристії в чаші “Тіло і Кров”, а у старо-католиків – що це є лише символи.

Всеч. о. Н. Шараївський (*зачитує*) з доповіді Є. Бачинського про старо-католиків ті міста де Бачинський з'ясовує їх “КРЕДО”^{2*}.

Прот. Д. Ходзицький: А відносно Євхаристії що там сказано [?]

Всеч. о. Н. Шараївський: В доповіді про це нічого немає. Та хіба це так важно [?] (*Голоса з місць “оце то так”*)...^{3*}

Всеч. о. П. Пивоваров: Балакаємо про єднання з Старо-католицькою церквою. А чи не буде шкідливим це [?] В 1920 р. ми вже зверталися до Константинопольського патріарха²², то що було [?] А коли поєднатися з старо-католицькою Церквою, то що буде [?]

Бр. Вовківський ([м.] Київ): Може я скажу краще чим всеч. о. ПИВОВАРОВ. (*Голова дзвонить “Ближче до діла”*) Ідеологічних розходжень з старо-католиками нема...^{3*} Може в ритуалах. Так чому ж не поєднатися нам з Старо-католицькою Церквою [?] То церква, де зібрались в ім'я Отця, Сина...^{3*} а то не є Церква де зібрались во ім'я панування. Чому не подати руки [?] Ріжниця в ритуалах – дрібниця.

Бр. К.П. Сторчійко ([м.] Дніпропетровськ): Попередній промовець “заплутався в гарбузині”. Щоб мати право протягнути руку, треба спочатку у себе провести християнізацію, і в першу чергу протягнути руку до тих, хто на терені України. До того часу, поки ми цього не зробимо у себе, ми не можемо йти далі.

Всеч. о. Ф. Сергієв дає більш докладні пояснення про Старо-католицьку церкву.

Під час роз'яснення всеч. о. Феодосія в преділ храму св. Софії приносять тіло помершого члена 2-го Всеукр[аїнського] Собору прот. о. Івана ЛУКАШЕВИЧА²³; всі члени Собору встають.

о. Митрополит Василь [Липківський]: Браття. Ось несуть у храм тіло небіжчика прот. І. Лукашевича, який так несподівано помер; три дні тому він сидів тут між нами на Соборі, а зараз ось уже в домовині. Проспіваймо ж йому “Вічну пам'ять”.

Всі співають “Вічну пам'ять”.

* Пропущено 1/4 рядка.

^{2*} Так в тексті.

^{3*} Крапки в тексті.

Прот. Л. Юнаков: Моя думка не може припустити такого розуміння тайни евхаристії, яке давав всеч. о. Феодосій; я вірую що це є тіло і кров Христа; інших думок нема і бути серед нас не може. Це в академії мабуть припускають такі вільні тлумачення.

Бр. Галета: Почесні і побожні члени святого Собору цього [!] Я взиваю священним з начала і до кінця*. Я не одношусь до цього легковажно, як всеч. о. [Ф.] Сергієв. Це для мене не первий раз, що я бачу виявляється із просвіщених лиць*; заводились дебати це для чого [?] Після цього кажуть: я окончив семінарію, а я академію. От тут же я, як мирянин, не окончивший ні семінарії, ні академії, вірую в святе тіло і кров Христа; оце вам тут все і академія і семінарія. Ніяких зносин. Чому з Старо-католицькою церквою не єднатись, а тому, що ви православні до кінця миру цього. Коли заговорили за висвяту Бачинського то кажуть, хіба це гріх...^{2*} Це треба робити не тільки по Євангелію, а і по преданію апостольському. Я, почесні побожні члени Св. Собору цього, і взволновався*, коли почув про те, щоб Бачинський висвятився у старо-католиків, а почому [?] Потому що на весь світ зробило позор; до нас всі приєднуються. Приєднуйтесь і ви будь ласка; а не ми приєднуємося до Вас...^{2*}

Всец. о. М. Пивоварів: Кам'янецька Церква доручила мені записати, що зроблено УАПЦ з приводу єднання з Східною Церквою.

Митрополит Василь [Липківський]: Справа з поєднанням безнадійна, бо “старі міха не приймають нового вина”²⁴. Стара Церква – Церква панування, а у нас церква братерського єднання. Але треба дбати за об’єднання не з старими, які є археологічні музеї і з археологічними рідкостями – патріархами 20 віку.

Голова Собору В. М. Чехівський: Єднання тоді буде, коли не буде панування. Волею духовенства й мирян в 1922 р. була утворена комісія для поєднання УАПЦ із старо-слав’янською Церквою, але ця воля була Єпископами знищена...^{2*} Наслідків не було. Відносно патріархів, так це відомо, що вони не є голос церкви. Візьміть визнання церкви Синодальної Дімонила із Москви²⁵. Це не є визнання. “Не надійтеся на князів і синів людських”, бо не прийде від них спасіння...^{2*} Не челобітними твориться єднання, голосом Церкви. Прошу заслухати резолюцію.

Всец. о. Ф. Сергієв (читає резолюцію): “УАПЦерква в своєму відродженні нічим не порушила Євангельського учіння і догматів віри православної, будучи церковне життя на дійсних підвалинах істинної Христової Церкви – Православії, Автокефальности, Соборноправности, розвитку національних духовних^{3*} скарбів, тому: 1) 2-й Всеукраїнський Православний Церковний Собор УАПЦ з сумом констатує факти існування непорозумінь, які мають у представників різних церковних угруповань і служать перешкодою щодо визнання УАПЦ істинною Православною Церквою.

* Так в тексті.

^{2*} Крапки в тексті.

^{3*} Викреслено одне слово на машинці.

2) 2-й Всеукр[аїнський] Прав[ославний] Церковний Собор, винесши гасло братерсько-християнського єднання Церкви на підвалинах любови Христової і вищої Божої правди, звертається до всіх православних християнських церков з закликом во ім'я Христової любови, церковного мира і єднання відкинути ці непорозуміння, припинити міжцерковну ворожнечу і піти на зустріч бажанню побожної людности української, злиття всіх струмок* церковних в одну велику річку церковного життя і праці.

3) З свого боку 2-й Всеукр[аїнський] Прав[ославний] Церк[овний] Собор УАПЦ ставить для об'єднання церковного такі умови: А) визнати рівнозначними по суті сакраментальної обидва історичних способа церковної висвяти ієрархічних осіб – а саме: а) висвяту всією Церквою Соборним шляхом, як це було на Соборі 1921 року в Св. Софії б) висвяту з доручення Церкви, накладенням рук Єпископів.

Б) 2-й Всеукр[аїнський] Прав[ославний] Церк[овний] Собор закликає інші церковні об'єднання змінити свій погляд на канони Церковні, як на щось таке непорушне і віковичне; визнати, що тільки ті канони церковні не можна змінити, які торкаються головних догматів віри Православної, а не ті канони і правила, що торкаються підвищення моралі духовництва, або вірних, шлюбного стану, церковної дисципліни, форми Богослужіння і т. ін.

В) 2-й Всеукр[аїнський] Прав[ославний] Церк[овний] Собор УАПЦ визнає всі окремі християнські Церкви частинами єдиної Всесвітньої Церкви і ісповідує, що догматичні, каноничні і богослужбові різниці, а також і різні церковні реформи, що не торкаються основних, головних догматів віри (як догмат Св. Трійці, Богочоловічства Христа, суті таїнств церковних та ін.) – реформи, що їх провадить та, або інша окрема автокефальна Церква в розвитку свого життя, не дають права другим Церквам поривати з цією Церквою духовне єднання і виключати її зі складу Всесвітньої Христової Церкви.

Г) 2-й Всеукр[аїнський] Прав[ославний] Церк[овний] Собор пропонує усім окремим течіям церковним для початку роботи на шляху церковного об'єднання обрати з себе спеціальні Комісії для проведення підготовчої роботи по питанню об'єднання всіх Церков. З свого боку 2-й Всеукр[аїнський] Прав[ославний] Церк[овний] Собор УАПЦ доручає Президії ВПЦР скласти таку Комісію з відповідних осіб.

Д) Щодо різних церковних угруповань, з якими у нас є глибокі різниці по суті догматів і таїнств церковних (різні секти), 2-й Всеукр[аїнський] Прав[ославний] Церк[овний] Собор визнає в сучасний [мо]мент неможливим з цими угрупованнями євхаристично-богослужбового благодатного Церковного єднання, а лише єднання братерське-християнське”.

Голова Собору В. М. Чехівський^{2*}: Ще поступила резолюція з приводу Деклярації Всесвітньої Конференції в Льозані: “2-й Всеукр[аїнський] Прав[ославний] Церк[овний] Собор з радістю приєднується до визнання Всесвітньої

* Так в тексті.

^{2*} Викреслено один рядок на машинці.

Льозанської Конференції 3–21 серпня 1927 р. і приймає “послання її світові”, як правдиву підвалину на початку єднання Християнських Церков всесвіту”.

Хто за цю резолюцію [?] Одноголосно приймається.

Ще є пропозиція дякувати бр. Євгена Бачинського за доповіді, що надіслані ним до 2-го Всеукр[аїнського] Прав[ославного] Церк[овного] Собору. Приймається. Своєчасно зараз розглянути справу з висвятою на свящ. бр. Євгена Бачинського. Кому угодно висловитися в цій справі [?]

Всеч. о. Ф. Сергієв: Висвята бр. Бачинського у ст[аро]-католицького Єпископа ні до чого нас не обов’язує; ні панування над бр. Бачинським Старо-католицької Церкви, ні нас, щоб входити в звязок з старо-католиками, але було б краще запропонувати бр. Бачинському одержати посвяту од свого Єпископа, хоч і тяжко це, бо висвята його у старо-католицького Єпископа може бути використана нашими противниками і зробити нас “єретиками”.

Голова Собору В. М. Чехівський: З формальних підстав ця справа не могла бути поставлена на 2-му Всеукр[аїнському] Прав[ославному] Церк[овному] Соборі, але через те, що були ухвали ВПЦРади і заперечення з боку всеч. о. Ів[ана] Теодоровича і од Церкви Лубенської ця справа передається на вирішення Собору. Тепер скажу по суті цієї справи. Я погоджувався б на таку висвяту, але з точки погляду життя у мене є сумнів. Для чого це потрібно? Яка громада про це просить? Виходячи із цих міркувань нашої Церкви, я не бачу ніякої потреби в такій висвяті.

Всеч. о. Йосиф Оксіюк: В справі висвяти бр. Бачинського участь брав і я. Тут на Україні я не знаходив потреби, аби ця висвята відбулася...* І на сьогодні не змінилась ця потреба і не обґрунтована; я тоді запротестував той спосіб, ту легковажність з якою віднісся до цієї справи наш духовний керівник – о. Митрополит. Це перший крок, коли наша УАПЦ виходить на шлях міжцерковних взаємовідносин. Така висвята одного чоловіка є наслідком визнання з боку УАПЦ дійсно благодатної сили Ст[аро]-католицької Церкви. Це може бути наслідком всебічного удосконалення “Кредо” Старо-католицької Церкви. Що з того, що було 70 років назад [?] Ми сьогодні його не знаємо, а лист приніс багато нового і сьогодні ми блискуче продемонстрували своє незнання Старо-Католицької Церкви...* Здається вирішити цієї справи сьогодні ми не можемо, а тому вношу пропозицію таку: “Прохати бр[ата] Бачинського відхилити цю висвяту, а йому матеріально допомогти прийняти священство на Україні”.

Голова Собору В. М. Чехівський: Угодно Соборові погодитися з цією резолюцією [?] Приймається всіма, проти 3, що утрималися. З огляду на пізній час (22 години) і втому делегатів, об’являю засідання закритим.

Молитва

ЦДАВО України. – Ф. 3984. – Оп. 4. – Справа 176. – Арк. 155–163, зв.; Спр. 178. – Арк. 16–24, зв.; 76–84, зв. Копія, машинопис.

* Крапки в тексті.

КОМЕНТАРІ

¹ Ліберально-Католицька Церква (Liberal catholic church) була утворена Теософським товариством у 1916 р. на основі Старокатолицької церкви у Великій Британії. Свою назву остаточно отримала у 1918 р. Головною метою вважає поєднання всіх релігій на основі теософії. Церква не має Символу віри, не має жорстко окресленого вчення. Широко використовує старовинні латинські обряди та традиції.

² Альбан Веруламський, святий – перший англійський християнський мученик (305 р. н.е.), первомученик Британський, місцевошанований святий Сурожської єпархії. Пам'ять відзначається 22 червня, а також на свято Всіх святих. Про нього писав Беда Достоповажний у своїй книзі “Ecclesiastical History”. Згідно його повідомленню, св. Альбан був язичником з м. Веруламійум (зараз – St. Albans в Херефордширі), страчений під час переслідування християн за імператора Диоклетіана (бл. 305 р. н.е.). Альбан був римським вояком і переховував у себе християнського священника. Згодом був навернений ним у християнство і його самого засудили до страти за те, що він дозволив священникові втекти від переслідування, давши йому свій одяг. На його страту зібрався великий натовп народу, який заповнив собою і вузький місток через річку. Люди не могли потрапити до місця страти, але після молитви св. Альбана вода в річці розступилася. Кат Альбана, який побачив це диво, увірував у Христа і просив стратити його самого замість Альбана. В той же день вони обидва були страчені.

³ Шарль (Charles) Вебстер Ледбітер (1847–?) – один з провідних діячів Теософського товариства, ідеолог, автор теоретичних праць з окультизму та теософії. Народився в аристократичній родині, рано осиротів. Навчався в Оксфордському університеті, але у 1866 р. залишив навчання. Прийняв сан священника. Служив вікарієм в Гемпширі, викладав у недільній школі. З 1883 р. – член Теософського товариства. Тривалий час співпрацював з відомою діячкою цього товариства Анні Вуд Безант. Праці Ч. У. Ледбітера: “Вчителі і шлях”, “По той бік смерті”, “Короткий нарис теософії” та ін.

⁴ Теософське товариство (Theosophical Society) було засновано О. Блаватською та полковником Г. Олкоттом у 1875 р. в м. Нью-Йорк (США). Метою товариства було проголошено “утворення всесвітнього братства, вивчення недосліджених законів природи та прихованих здатностей людини на підставі синтезу духовних досягнень східних та західних вчень. Гасло товариства: “Немає релігії, яка є вища за істину”. З 1879 р. центр товариства було перенесено до Індії (м. Ад'яр поблизу м. Мадрас). В тому ж році О. Блаватська переїхала до Індії, потім до Лондону, де заснувала езотеричну школу, якою керувала до своєї смерті у 1891 р. Її справу продовжила Анні Вуд Безант.

⁵ Августин Аврелій Блаженний (354–430) – ранньохристиянський письменник, богослов. Прийняв християнство у 387 р. під впливом св. Амвросія Медиоланського. З 395 р. – єпископ Гиппонський (м. Карфаген, Північна Африка). Автор творів: “Сповідь”, “Про Божий град”, “Про свободу волі”, “Монологи”, “Про безсмертя душі”, “Про «істинну релігію»”, “Про блаженне життя”, “Про книгу Буття”, “Про порядок”, та ін.

⁶ В “Діях святих апостолів” гл. 13 вірш 28 вказаної в доповіді цитати не віднайдено.⁷ Правильно: “щоб приготувати святих на діло служби для збудування тіла Христового” (Єфес. 4:12).⁸ Йдеться про зміни в догматичному устрої Римо-Католицької церкви, які відбулися на I-му Ватиканському Соборі (8 грудня 1869 – 20 жовтня 1870), що вважається католиками 20-м Вселенським Собором. Ініціатором скликання був Папа Пій IX (1846–1878). На Соборі було ухвалено 2 догматичні конституції: “Dei Filius”, що пізніше була використана проти теологічного модернізму та “Pastor aeternus”, якою власне і було проголошено догмат папської непогрішимості. Це є найбільш повний виклад засад Римо-Католицької церкви щодо папської влади.

⁹ *Ориген* (бл. 185 – бл. 254 р. н.е.) – єгипетський грецькомовний учитель Церкви, засновник християнської філософії та біблійної текстуальної критики, апологет и коментатор Св. Письма. Народився в Єгипті, можливо в Олександрії, в родині християн. Під час гоніннь на християн 202 р. Олександрійська школа залишилась без керівництва і О. очолив її. Для кращого розуміння і підготовки коментарів до Септуагінти і Старого Заповіту вивчив єврейську мову. У 212 р. відвідав Рим, Антиохію. У 216 р. під час гоніннь імператора Каракалли виїхав до Кесарії Палестинської, де продовжив вчені заняття та проповідування. Згідно твердженням церковного історика Євсевія, О. написав бл. 2000, а згідно св. Єпифанію – бл. 6000 книг. Написав “Схолії”, або “Зауваження” на книги “Вихід”, “Левіт”, “Псалми”, “Еклезіаст”; “Томілиї” або “Бесіди” майже на всі книги Св. Письма, “Тлумачення на Євангелії від Матвія та Івана”. У 40-х рр. III ст. написав апологетичний твір “Проти Цельса”.

¹⁰ Целібат (від лат. caelebs – “неодружений”) – обов’язкова безшлюбність католицьких священників. Був запроваджений в XI ст. Папою Григорієм VII.

¹¹ “А Ісус, повний Духа Святого, вернувся з-над Йордану, і Дух на пустиню Його попровадив”. (Лк. 4:1).

¹² “І сказав Він мені: «Досить тобі Моєї благодаті, – бо сила Моя здійснюється в немочі». Отож, краще я буду хвалитись своїми немочами, щоб сила Христова вселилася в мене”. (Кор. 12:9).

¹³ “Чи хворіє хто з вас? Хай покличе пресвітерів Церкви, і над ним хай помоляться, намастивши його оливою в Господне Ім’я, і молитва віри вздоровить недужого, і Господь його підійме, а коли гріхи був учинив, то вони йому простяться. Отже признавайтесь один перед одним у своїх прогріхах, і моліться один за одного, щоб вам уздоровитись. Бо дуже могутня ревна молитва праведного!” (Як. 5: 14–16).

¹⁴ “Тож ідіть і навчіть всі народи, християчи їх в ім’я Отця і Сина і Святого Духа” (Мт. 28:19).

¹⁵ *Гарнак (Harnack) Адольф фон* (1851–1930) – німецький протестантський теолог і історик, автор фундаментальних праць з історії первісного християнства “Історія догматів”, “Історія ранньохристиянської літератури до Євсевія”, “Сутність християнства”, “Вступ до Нового Заповіту”, “Маркіон” та ін. Відкидав твердження про божественне походження Ісуса Христа, заперечував правдивість свідчень про біблійні та євангельські чуда. Але визнавав євангельське моральне вчення як ідеал, який треба покласти в основу загальнолюдської моралі, братерства та обов’язків по відношенню до ближніх, взагалі визнавав в цьому мету історичного процесу.

¹⁶ Консисторія духовна (лат. consistorium – “зібрання, співприсутність”) – орган церковного управління при єпархіальному архієреї в Російській Церкві з 1744 р. К. д. вела адміністративні, судові, загальноцерковні, майнові, освітні та ін. справи кожної єпархії. На чолі К. д. стояв секретар, підпорядкований обер-прокурору Св. Синоду Російської церкви. У Римо-католицькій церкві – нарада кардиналів.

¹⁷ *Петро I Олексійович Романов* (1672–1725) – російський цар з 1682 р., імператор Російської імперії в 1721–1725 рр. Здійснив низку реформ в державному управлінні, зокрема скасував патріаршество в Російській церкві після смерті останнього Московського патріарха Адріана у 1700 р. і встановив замість патріаршої форми правління Святійший урядуючий Синод (“Ведомство православного ісповідання”), який існував у 1721–1917 рр.

¹⁸ З 1721 р. Петро I замість патріаршества встановив Духовну Колегію, тобто Духовний Соборний Уряд, який повинен управляти Російською Православною Церквою згідно положень “Духовного Регламенту” (“Духовный регламент, тшанием и повелением всепресветлейшего, державнейшего государя Петра Первого, императора и самодержца

всероссийского по соизволению и приговору Всероссийского Духовного Чина и Правительствующего Сената”). Причиною заміни традиційного патріаршого устрою Російської церкви став вплив протестантських ідей канонічного територіалізму (Landeskirche), який існував у західноєвропейських країнах.

¹⁹ “Промовляє до нього Ісус: “Я – дорога, і правда, і життя. До Отця не приходять ніхто, якщо не через Мене” (Ів. 14:6).

²⁰ *Михайл (Єрмаков Василь Федорович; 1862–1929)* – митрополит Київський і Галицький, Патріарший Екзарх всієї України. Закінчив Київське реальне училище, Київську духовну семінарію і академію зі ступенем кандидата богослов'я (1887). 19 червня 1887 прийняв чернечий постриг, 29 червня того ж року рукопокладений в ієромонахи, призначений викладачем Київської духовної семінарії. З 1888 р. був інспектором Орловської духовної семінарії, з 1890 р. – Санкт-Петербурзької духовної академії. У 1891 р. – архімандрит. З 1893 – ректор Могилівської, пізніше – Волинської духовних семінарій. З 31 січня 1899 – єпископ Новгород-Сіверський, вікарій Чернігівської єпархії. У 1899–1903 – єпископ Ковенський, вікарій Литовської єпархії, потім – єпископ Омський і Семипалатінський. У 1905–1921 єпископ Гродненський з резиденцією у м. Ковно, з 1912 – архієпископ Гродненський і Брест-Литовський. У 1917–1918 брав участь у Всеросійському Помісному Соборі у Москві. З 1921 – митрополит Київський і Галицький, Патріарший Екзарх України. Приїхав у Київ у серпні 1921 (за іншими даними – в липні), проживав у Києво-Печерській лаврі. Головним своїм завданням на цьому етапі вважав досягнення церковної єдності в умовах утворення в країні УАПЦ. 19 жовтня 1921 прибув на I Всеукраїнський Собор УАПЦ, однак відмовився висвятити кандидатів з числа українських священників на єпископів. 5 лютого 1923 заарештований органами влади, через його вплив на вірних, завдяки якому могли зірватися плани ДПУ з утворення обновленських груп і розколу духовенства України. До 1925 перебував в ув'язненні, пізніше – на засланні у Ташкенті. 1925–1926 проживав у Москві без права виїзду, потім – знову на засланні у м. Прикумську Терської області (Північний Кавказ). 1927–1928 перебував у Харкові, у грудні 1927 призначений членом Тимчасового патріаршого Синоду, утвореному Сергієм (Страгородським). З 1928 жив в одному з приміщень Михайлівського Золотоверхого монастиря, де й помер. Був похований 2 квітня 1929 р. поблизу Малої Софії в підземному склепі на території Софійського монастирського подвір'я. Про обставини завітання митрополита Київського Михайла (Єрмакова) на I Всеукраїнський Православний Церковний Собор УАПЦ 19 жовтня 1921 р. див. докл.: *Перший Всеукраїнський Православний Церковний Собор УАПЦ 14–30 жовтня 1921 року: документи і матеріали... – С. 142–169.*

²¹ “Той є Христовий, що вірує у Христа, що приходив на землю...” Це скорочений парафраз з 1 Ів. 4:7–21. Дослівно в Новому Заповіті такої цитати немає.

²² Можливо, йдеться про діяльність прихильників автокефалії у м. Кам'янець-Подільський у 1920 р. Пізніше, у 1921 р., коли уряд УНР перебував на вигнанні у Тарнові (Польща), міністр ісповідань Іван Огієнко (1882–1972) розпочав серед українських організацій в таборах широку кампанію по збиранню підписів під проханням до Царгородського патріарха благословити УАПЦ. Міністерство намагалося вплинути на Константинопіль масовою кампанією. В тексті “Прохання до Патріарха Царгородського благословити Автокефальну Українську Церкву” говорилося про те, що УАПЦ хоче бути з “Церквою Царгородською, як з старшою сестрою своєю, в канонічній єднанні”. Текст “Прохання” було складено в двох мовах – українській і французькій, листи, вкриті тисячами підписів, зшивалися шовком. Але текст цього прохання, залишився без відповіді.

²³ *Лукашевич Іван Іванович* – священник, настоятель Свято-Троїцької церкви, м. Тального був обраний делегатом Собору Уманським Церковним Собором в м. Умань

29–30 серпня 1927 р. На момент смерті йому було 36 років. У цій же архівній справі зберігся короткий життєпис спочилого, який був складений як надгробне слово (не публікується).

²⁴ “І не вливають вина молодого в старі бурдюки, а то бурдюки розірвуться, і вино розіллється, і бурдюки пропадуть; а вливають вино молоде до нових бурдюків, – і одне й друге збережено буде”. (Мт. 9:17).

²⁵ Чехівський назвав “Синодальною церквою” обновленський Синод, який був керівним органом “Живої Церкви” в Росії і був складовою частиною обновленського Вищого церковного управління (ВЦУ). У 1923 р. Константинопольський патріарх виступив з двома проектами, які повинні були зблизити Західну і Східну Церкви: 1) перевести Православний Схід на новий стиль в календарі та 2) скликати Вселенський Собор східних православних церков. 23 березня 1924 р. представник обновленської церкви митрополит Одеський Євдоким отримав копію послання Константинопольського патріарха від його московського представника (саккеліона) про з апровадження нового стилю в церковному календарі, що було розцінено як визнання Константинополем обновленської церкви в Росії, зокрема обновленського Синоду. У 1917 р. в Москві з’явився архімандрит Іаков, як саккеліон Константинопольського патріаршого престолу в Росії. Після його смерті в 1923 р. цю посаду обійняв його племінник, якого Іаков привіз з Греції – архімандрит Василій Димопуло, якого було затверджено на цій посаді Константинопольським патріархом Григорієм VII. Він і передав текст вищезгаданого послання.

Стенограма ранкового засідання

29 жовтня 1927 р.

День дванадцятий

Молитва

Засідання розпочинається о 10 год. 15 хвил. під головуванням В.М.Чехівського.

Голова Собору В. М. Чехівський: Є внесення розглянути сьогодні такі справи: 1) Найп. о. Миколаю є пропозиція прийняти рясофора¹ й носити білий клобук²; 2) про добровільну пенсійну касу для священодіячів; 3) визначення пенсіонерів. Собор ухвалює: розглянути справу визначення пенсіонерів Церкви.

Прот. С. Басовол: Мені здається перше треба з'ясувати чи місячна буде допомога чи на рік, кому давати цю допомогу.

Прот. Монзуль: Треба встановити не добровільні, а обов'язкові внески, навіть з дяків.

Голова Собору В. М. Чехівський: Справа йде про церковну, добровільну допомогу тим, хто працював у всеукраїнському масштабі, а тепер потребує допомоги – пенсії.

Свящ. Смаль: Я боюсь, що пенсіонери нічого не получать, отже цю суму треба внести в кошторис ВПЦР.

Всеч. о. М. Пивоварів робить внесення: заслухати відозву й закінчити. Внесення до порядку Арх. М. Пивоварова о[д]хиляється.

Голова Собору В. М. Чехівський: Ставиться на голосування:

1) “встановити пенсійну допомогу служителям Церкви; розмір допомоги доручити визначити Президії ВПЦР”. Приймається одногосно.

2) Визначити осіб, яким треба давати пенсійну допомогу за працю в Церкві в осередковому органі.

Найп. о. Миколай [Борецький]: Працьовникам всієї Церкви були Найп. о. Василь і Всеч. о. Нестір. Треба їх визначити, щоб і людність і історія знали, як ми до них ставились. За постать Найп. о. Василя не прийдеться говорити; так само ми знаємо діяльність і всеч. о. Нестора, який прийняв участь в хіротонії над Найпоч. о. Василем і буде працювати й далі. Тому я ставлю в першу чергу ці дві постаті³.

Голова Собору В. М. Чехівський: Названо 2-х осіб, більш ніхто не називає? Голосується: “видавати пенсійну допомогу Найп. о. Митрополіту і Всеч. о. Нестору”. Прийнято одногolosно.

Найп. о. Миколай [Борецький]: У нас є в заслання, в сумних умовах всеч. о. Олександр Ярещенко. Поки він не вільний, обов’язок Церкви йому допомагати.

Голова Собору В.М. Чехівський: Діяльність арх[ієп. Олександра] Ярещенка тільки почасті мала всеукраїнський характер, а основна частина діяльності пройшла в Харківській Церкві; обов’язок безпосередній допомоги всеч. о. Ярещенку лежить на Харківській Церкві. Думаю, що Собор може лише висловити побажання, щоб допомога Арх[ієпископові] Олександрові тими, хто може, була подана.

Прот. Л. Юнаков: Ухвала Харківської Церкви (правда офіційна) така: надсилати щомісячно 150 карб., але не знаю – чи надсилають; тепер регулярно посилають по 50 карб.

Голова Собору В.М. Чехівський: Вноситься пропозиція: визнати бажаним аби Харківська Церква й надалі відала справу допомоги арх. Олександрові. Внесення приймається.

Ставиться на денний порядок доповідь прот. Д. Ходзіцького до V розд.: “Догляд і керівництво церковного життя вірних в парафії”.

Прот. Д. Ходзіцький: І. Служіння жінки в Церкві. В перші віки, за життя Христа Спасителя жінки служили Йому майном, бо й лисиці мають нори, птиці гнізда, а Син Чоловічеський не має де голову прихилити⁴. Ми знаємо, що жіноцтво весь час оточувало Христа, і коли учні розбіглись, жінки були на Голгофі⁵. Дух Святий зійшов і на жіноцтво⁶. В перші дні християнства воно давало домі свої, воно ж пекловалось* про вдовиць, сиріт. Були діяконіси⁷, але в чому полягало їх служіння невідомо. В друг[ому] віці на служіння діяконіс поставляли єпископи через покладання рук. Вони помагали в час хрещення, помазували елеєм, коли хрестились жінки. Святу тайну носили хорим по домах. Деякі єретики дозволяли жінкам відправляти літургію, але в православної Церкви цього не було. Були у нас жінки мучениці^{2*}. Св. Олімпіяда⁸ поділила участь св. [Івана] Золотоустого й коли від неї відняли майно, вона сказала – поділись з тими, хто бідує^{2*}. Далі служіння жінки не видко. На Заході ми бачимо багато жінок, що служать обездоленим. Найбільш вільне служіння жінок в лютеранстві⁹. Наше служіння жінок – благодійність. Тепер і у нас піднімається питання про діяконіс і перший Собор ухвалив це відродити. Велике служіння жінки – служіння матері ([М.] Некрасов)¹⁰. Жінка християнка дала великих святих (Моніка¹¹, Нона¹², і др.). Пастирі тепер не в силі ходити по хатах і вчити, а краще жінок виховувати в Церкві, організуючи братства. Жінка повинна перше взяти благовісництво. Українка-християнка загляне й туди, куди ми не можемо і де потрібні сердечність, чулість. Отже мої пропозиції:

* Так в тексті.

^{2*} Далі пропуск в тексті.

1) в основу керування вірними мусить бути покладена ідея служіння, будування царства Божого, по якій нема старшого, нема [мен]шого, а всі собором, громадою виконують певне призначення – здійснення в життю заповітів Христа.

2) Вірні спільно з духовними керівниками приймають участь в навчанні священнодіяння й керівництві, щоб тим самим через їхню діяльність були притягнені й до будівництва Церкви Христові, а через зацікавленість їх стали не мертвими, байдужими, але живими членами Церкви. Заснування братств, сестричеств, гуртків для вивчення св. Письма.

3) Для виховання вірних має найбільше моральне обличчя пастиря і його побожність.

4) Керівники духовні мусять зріднитися з вірними, щоб бути учасниками не тільки радості їх, а і страждань, і скорбот, і смутку.

5) Часто участь вірних в причасті Св. Тайн Христових з відповідною до того підготовкою, з загальною сповіддю, з виясненням глибокого значіння св. Причастя, як поєднаності з Христом і Євхаристичної спільности одного з одним.

6) Пастирі Церкви повинні пасти стадо Боже охотно, благоугодно, не для гнусної користи, але з усердя, не пануючи над насліддям Божим, але подаючи приклад стаду (1 Петр. 5,5)¹³.

7) Виховування дітей.

Прот. [Л.] Юнаков: Чи була хіротонія жінок, чи просто благословенство? Головування передається бр. Галеті.

В. М. Чехівський: Догляд і керування життям вірних майже не було в Церкві за часів кол[ишнього] Синоду, але в безпосередньому духовному керівництві основа церковного життя. Священику треба знати кожного вірного. Як же це здійснювати [?] – безпосередньо через стосунки з вірними й через причет і парафіяльну Раду, бо священник є духовний керівник і парафіяльної Ради. Треба священнику використати й хор для духовного впливу.

Співанки повинні бути засобами до піднесення релігійности в парафії. Крім хора співців священник утворює хор читачів. Треба, щоб читали всі здатні вірні по черзі. Читанки використовувати може й повинен священник, як засіб піднесення освіти церковної.

Як використовувати звичай ходить з молитвою, хрестом і св. водою [?] Цей звичай надзвичайно достойний уваги і цінний. Під час такого відвідування треба й наставляти на добро людей, й учити, й утїшати, а разом можна винайти читачів, співців, кандидатів на священне служіння, викликати інтерес до читання святого Письма й іншого церковного письменства. Духовне керівництво потребує конкретних вказівок. Як керувати сповід'ю [?] Як це таїнство направити, щоб життя удосконалити [?] Ксьондзи через сповідь і жіноцтво керують державами. У них сповідь колосальне знаряддя, але часто не для церковних справ. Це вище таїнство повинно підносити дух і життя. І звичайні треби також можуть бути використані пастирем для духовного виховання. Треба – влучний час для бесіди. Навіть зустріч коло криниці Христос Спаситель направив для

духовної бесіди з самарянкою¹⁴. Пастир ні одного [мо]менту не повинний упустити.

Всі справи духовного християнського виховання можуть бути роботою й сестер-християнок. Є у нас рівноапостольні жінки (Віра¹⁵, Нона, Ольга¹⁶, Марія) Вони священодіють мучеництвом своїм, словом, молитвою. Жінка може творити таїнство (напр. охрестити дитину). В катакомбах, коли були замучені чоловіки, вони творили євхаристію. Отже функції сестер-християнок різні; історія церковна віддала алтарне служіння чоловікам. В цей мент Церква кличе жінку стати до проповіді в сем'ях, суспільстві, в зібраннях. Марія Магдалина – перша благовісниця¹⁷. Й тепер сестра-християнка повинна виступити натхненно; це від неї залежить. Благовістити, вчити, оздобити храм, прочитати, допомогти бідним, викликати віянням свого духу натхнення промову – це завдання сестри-християнки. Цікавий приклад був на Деміївці під час похорону. Була сказана промова, яка викликала жінку до активної роботи – допомогти іншим. Так само впливати можна сестрі-християнці й співом виховувати людність. На деяких співанках люди й учаться й моляться. Такі реальні галузі церковного життя, де потрібне керівництво пастиря, щоб виводити і братів і сестер на творче Боже діло.

Прот. Л. Юнаків: Мене запитували про братства, сестрицтва й гуртки: з юридичного боку чи немає перешкод [?] Даю відповідь: декретів про це немає; все залежить від законного оформлення справи.

Прот. С. Басовол: Я цілком погоджуюсь щодо теоретичного матеріялу доповідача, але треба дати й конкретні вказівки. Справа надзвичайно складна, її можна довгий час обговорювати. Я спробую дати принципіальні тези, коли буде обговорюватися резолюція.

Сестра [Ганна] Кірта: Я подала до Президії Собору запитання, яку ролю відведе Собор жіноцтву в майбутньому [?] Яку участь тепер бере жінка в життю Церкви не всім відомо. Ілюстрація – участь жінки на цьому Соборі й про це не має чого балакати. В кожній парафії є гурток і для зовнішніх прикрас і для впорядкування внутрішнього життя. Я б сказала до святого вівтаря в храмі ми все можемо робити. Нас заставляють піти туди на служіння не зовнішні прикраси.

Ми кажемо, що не настав час служити жінці в вівтарі. Я тільки хотіла б знати погляд Собору, чи може жінка ввійти до св. вівтарю – прибрати, прикрасити. Погляд на справу допущення жінки до праці у вівтарі не з'ясовано. Був такий приклад: квіти, які стояли та всихали на престолі, було перенесено на серед Церкви, п[ан]-отець образився. Ми – жінки бажаємо виявити погляд Собору на цю просту річ:

1) чи має право жінка ввійти у вівтар [?] Бувають такі [мо]менти, що немає в Церкві навіть паномаря*, чи має право жінка тоді допомогти священникові, бо взагалі жінка має більше часу.

2) Чи має право жінка вчитися в богословських школах [?] Якщо це прерогативи тільки чоловіків, то як ми – матері, будемо виховувати дітей [?] У нас –

* Так в тексті.

сучасних матерів – є ще хоть кріхти церковного знання, а надалі як буде [?] Жіноцтво Харківщини, Полтавщини, Лубенщини мало виступити з докладом, але поки що вирішили запитати Собор.

Найп. Митроп. Василь [Липківський]: Я хотів би зупинитися на двох питаннях: 1) на обов'язку мирян і 2) сказати де-що про жіноцтво. Ми маємо різні правила для єпископів, священників, а які обов'язки мирян [?] Для вірних повинні бути складені також якісь правила: напр. в календарі за цей рік “пам'ятка парафіянина”. Цю “пам'ятку” ми переробили і вона мусить бути наказом для парафіянина. Друге питання про участь жіноцтва в богослужінні. Треба сказати – стає якось ніяково, коли кажуть: ти мати й тобі цього досить. Коли жінка є мати, то чоловік – батько. Кажуть, про бідних жінка повинна дбати, а чоловіки [?] Це замазування очей. Жінка ясно й одверто йде туди, куди її призначено. Жінка питає, чи можна ввійти у вітвар, і я кажу: можна не тільки увійти у вітвар, а й бути дияконом, священником, навіть мітрополітом, тому що у Христа “немає полу”¹⁸. Отже так теоретично вчив Христос, а друге діло дійсність; тут треба сказати, що для здійснення цього ідеалу ще не настав час. В древности ми не знаходимо чинів хіротонії жінок, але щось подібне було¹⁹.

Пастир Єрма²⁰ написав канон, як лад церковний утворити. Він мріяв, що жінки стануть пресвітерами. Отже, може цей час вже настав. В мойому сумлінні він настав; я переконаний в тому, що жінка має право й може бути в сані діякона, пресвітера й мірополіта. Але ж якби настав цей час і у сумлінні всіх і духовних і вірних. Життя наблизило цей час, бо кандидатів на духовне служіння серед чоловіків трудно знайти; тут жінка не була б зайвою. Отже час настає, а коли ми цього зараз не припускаємо, то тільки тому, що ми ще не осягнули Христового ідеалу. Треба принаймні відкинути оте зневажливе відношення до жінки, як до чогось гріховного, нечистого, бо жінка може увійти у вітвар й прибрати та прикрасити там.

Ось недавно з'явилися з Ленінграду вчені жінки і просили пустити їх подивитись вітвар св. Софії й замалювати дещо²¹. Після багатьох змагань їх було допущено в малий вітвар, а у великий їх так і не пустили. Неможливе становище. Отже й самі будемо дбати і другим казати, що душа жінки така ж, як і у чоловіка. Варт негайно скасувати старі канони, щоб жінки могли входити у вітвар. З них ми тоді знайдемо й нижчих прислужників.

Прот. Л. Юнаков: Коли приходиться про ролі жінки в Церкві балакати в гуртку жінок, то вони самі кажуть, що цього не може бути. Св. апостол наказує, щоб жінки стояли в храмі з покритою головою і щоб мовчали²². Хто не пустив тих жінок, що приїхали з Ленінграду, у вітвар св.Софії [?]

Найп. Митроп. Василь [Липківський]: Устав – одно, а дійсність друга; час не дозволяв і треба було, щоб вони мовчали. Хто не пустив жінок у вітвар [?]- Сумління народу.

Всеч. о. [Й.] Оксеюк: Я думав не говорити, але коли вже другі балакають, то й я скажу. Духовне керівництво життям вірних надзвичайна справа;

керівників дуже мало, а вірні вимагають. Вірні часто чують голос гніву, боротьби, а де ж церковна любов [?] Мені приходилось читати драму: “Сліпі, яких веде священник”. Один каже, ви знаєте, куди він пішов; другий – він занадто довго залишається; перший – він сам мабуть мало бачить; другий – він не має права нас кидати.

Значна доля правди є і у нас. Церква мусить звернути увагу на тих, кого вона вибирає. Пастирі наші мусять бути духовними, це накладає особливі обов’язки, пастир – це не просто чоловік, і не повинен бути мирянином у рясі; буває: зняв рясу, скінчились його обов’язки і від пастирства нічого не залишається. Свідомість того, що він пастир, повинна завжди бути. Я думаю практично не розв’язане це питання.

Увагу треба звернути на сповідь. Священники у нас є, а духовників мало. В житті парафії священник не повно бореться з одкритими гріхами; егоїсти, блудниці, зовсім недостойні люди являються членами парафіяльних і навіть Округових Рад. Шлюб надзвичайний [мо]мент. Тут треба прикласти більш пастирської уваги до молодих. Треба відновити наш старий звичай і обов’язок. Священник повинен запитати молодих молитви, основні істини віри; далі йде сповідь молодих і причастя. Благословляють молодих образом, а Церква хай благословить Євангелією.

Роля жінок – є непорозуміння в толкуванні слов ап. Павла. На шляху спасіння – немає різниці перед Христом. Друге місце ап. Павла може мати тільки з’ясування, що жінкам заборонялося балакати, шептатись в Церкві, а не проповідувати Боже слово. Чи може жінка бути діяконом, митрополітом [?] Сакраментальність* діяконіс не з’ясована. Діяконіси й пресвітеріди могли бути дружинами діякона чи пресвітера. Одно можу сказати: “такого звичаю не мали ні ми, ні Церква Божа”. Це скаже й саме жіноцтво церковне й буде проти жінки-митрополіта. Церкви вміли шанувати жінок, коли прославляли – Діву Марію, Чеснішу від Херувимів²³...^{2*} коли має рівноапостольних Марію Магдаліну, Теклю, Анфусу і др. Ми кличемо жіноцтво прикласти своїх рук в тій сфері, в якій їй найкраще. Я батько, але матері ніхто ніколи не замінить дитині. Я пригадую замітку з газети. Недавно відбувся з’їзд делегаток-матерів в справі комуністичного дитячого виховування. Там читали лист однієї дитини, в якому вона пише: “Я, вероятно, очень хорошо изучила сельское хозяйство і др., но одно меня мучит, что я не молюсь”. “Історія дитячої душі” – твір англійського автора, теж каже, що дитина невірючих батьків примушена була сама молитися до сонця²⁴. В даному разі хиба жіноцтво може відмовитися від релігійного виховування дітей [?] Отже мій погляд – залишити жіноцтву ту роль, яка була й за часів апостолів, бо повторюю, такого звичаю не мали ні ми, ні Церкви Божі.

Всеч. о. Нестор [Шарайвський]: Я з великим захопленням слухав коли говорили о. Митрополіт і Всеч.о.Йосип, але мене здивувало те, чим закінчив

* Так в тексті.

^{2*} Крпки в тексті.

свою промову всеч о. Йосип. Дійсно саме страшне – це традиції, які стоять на перешкоді до ідеалу. Нічого страшного в словах митрополита не має. Чи могли ви припустити, ще яких небудь 10 років назад, що яка небудь туркменка, грузинка буде керувати державним життям [?] Тепер хоча й пишуться цим безвірники, але вони не знають, що все то християнські ідеї, отже скоро прийде час, коли жінки будуть діяконісами. В словах Митрополита безперечно гіпербола, але я вірю, що до дійсного керування й церковним життям жінка скоро дійде. Треба жінок впустити в вітвар. Отже не дивиться на це, як на кошунство, бо є багато й такого, що не вписано в книгах. Христос хоче тут, на землі, почати рай і щастя, і треба вірити, що воно буде так.

Сестра Т. Гончаренко: Невже який небудь розпусний чоловік більш достойний церковного служіння, ніж жінка [?] Життя йде вперед і треба боротися з цим неправдивим поглядом на жінок. Мені навіть делегати Собору зауважили, коли я хотіла зійти на цю кафедру (*показує*). Приниження жінки не можна припустити в Українській Церкві.

Бр. Галета: У св. Письмі не може бути неправдивого погляду на жінку; Св. преданіє каже, що цього не було, щоб жінка йшла у вітвар.

Бр. П. К. Сторчієнко: Слова всеч. о. Нестора я зрозумів так, що коли жінку допустити до вітваря, то буде царство Боже на землі. Чи так це [?]

Всец. о. Н. Шараївський: Ні, ви мене плохо зрозуміли.

В. М. Чехівський: Пропоную таку резолюцію: “доповідь практичного характеру про догляд і керівництво вірних в парафії поставити в програм наступних Великих Микільких Зборів”. Резолюція приймається.

Прот. С. Басовол читає додаток до внесення бр. В.М. Чехівським:

1. Життя Церкви вимагає від пастирів її релігійно-морального виховання віруючих.

2. Щоб ця праця дала потрібні наслідки, необхідно встановити підвалини цієї праці; виробити практичні засоби й методично провадити їх в життя.

3. До цієї праці необхідно протягнути всі творчі сили Церкви; зокрема релігійно-моральне виховання людности є один з найголовніших обов'язків священодіячів Церкви, її архіпастирів і пастирів.

4. Практичне переведення цього в життя треба покласти на Комісію релігійно-морального виховання при ВПЦР і утвердити “пастирські” відділи при ВПЦР та Округових Церковних Радах, а на місцях під керівництвом єпископів та благочинників ця праця пастирських відділів Рад на пастирських нарадах обмірковувати принципи та встановлювати засоби практичної пастирської діяльності релігійно-морального виховання, для цього ж відкрити в церковному журналі “пастирський” відділ і таким чином провадити підготовку священодіячів до праці релігійно-морального виховання.

5. Безпосереднє біжуче завдання – це дослідити людину як об'єкт релігійно-морального виховання, з допомогою психологічних, соціологічних та медичних дисциплін й встановити сучасну пастирську педагогіку. Зокрема важливо розробити питання: а) боротьба з релігійно-моральним розкладом

людности (безідейність, хижацький егоїзм, распутство, піяцтво, злочинство та інше).

- б) Боротьба з релігійно-моральним індеферентизмом.
- в) Боротьба з безбожництвом.
- г) Практичні методи релігійно-морального виховання.
- д) Виховання церковності й побожності.
- е) Виховання родинного життя.
- є) Релігійно-моральне виховання дітей.

Голова: Хто має які зауваження [?] Додаток прот. Басовола приймається як матеріал для доповіді на Микільських Великих Зборах.

В. М. Чехівський: Відносно праці сестер у Церкві, я вношу таку резолюцію:

- 1) “Собор визнає, що Основатель Церкви, Господь наш Ісус Христос і Його свята Церква ні в чому не понижує християнки жінчини перед християнином чоловіком в церковному служінні Богу. Церковна проповідь повинна боротися проти нехристиянського погляду, що понижує християнку, жінчину в Церкві”.
- 2) “Справу про доступ до прислужування у вівтарі християнки жінчини, повинні вирішувати парафіяльні Собори, приймаючи на увагу окремо здатності кожної особи (індивідуально)”.

Беру слово для обґрунтування резолюції. Тут казали, неначебто Церква принижує права жіноцтва. Що торкається участі жінок в богослужінні, як єпископів, пресвітерів, то християнська практика цього не знає. Християнська Церква не стерла того, що дано природою й виділення чоловіка для окремих форм служіння не суперечить рівності. А молитва на самоті хиба принижує [?] Христос, коли молився на самоті, хиба принижував молитву [?] Історія відзначила, що жінка може благовістувати, бути рівноапостольною. Але не можна заборонити той звичай, який ввійшов в життя не через те, що чоловік вищий і що жінка нечиста. Жінка не повинна заходити у вівтар може через те, що слабкий духом чоловік.

На таємній вечері було 12 єпископів, а не було Марії Магдалини²⁵. Отже в основі цього звичая лежать корні чоловічої душі. Ми не дивимось на служіння єпископів, пресвітерів, як на владу, як на верховенство, а як на служіння. Хай розвивається благовістя й серед жінок і буде рівне апостольському, але не руйнуймо звичаю. Ходім до повного розвитку всіх сил чоловіків і жінок. Щоб не подумали, що ми принижуємо жінку, я і підкреслюю це в резолюції. Може бути доступ для початкової служби у вівтарі й для жінок*, тільки індивідуально жінка може бути допущена ухвалою Собору Місцевої Церкви, коли буде потреба.

Сестра Т. Гончаренко: Я протестую проти доступу жінки у вівтар для священослужіння.

Прот. Д. Ходзицький: Допустити у вівтар жінку можна лише з благословенства Єпископа.

* Далі закреслено 1/2 рядка.

Найп. о. Митроп[олит] Василь [Липківський]: Пропоную ухвалити: “Собор скасовує традиційну заборону жінці входити у вівтар. Тому з доручення о. Настоятеля і парафіяльної Ради жінки можуть входити у вівтар для прибрання і прислужництва, як і чоловіки”.

Всеч. о. Нестір [Шараївський]: Страхи, висловлені в першій частині резолюції, зайві.

В. М. Чехівський: Є погляд, що жінка недостойна увійти у вівтар і Собор повинен засвідчити, що це не християнський погляд, бо Церква не принижує жінки.

Голова [бр. Галета]: Ставлю на голосування I-шу частину резолюції бр. В. М. Чехівського. Собор приймає резолюцію.

Голова бр. Галета зачитує другу частину резолюції відносно служіння жінки у вівтарі. До голосування беруть слово:

Найп. о. Василь [Липківський]: Цього мало, що розрішається індивідуально, треба щоб Собор сам висловився. Я і даю відповідну резолюцію.

Оголошується внесення додаток*: 1) жінки можуть входити у вівтар і 2) не молодше 50 років.

Всеч. о. К. Малюшкевич: Буду утримуватися, хоча й дрібна справа, але не з’ясована.

Голова бр. Галета: Ставить на голосування другу частину резолюції бр. В.М. Чехівського. Другу частину резолюції Собор одхиляє.

Найп. о. Василь [Липківський] зачитує свою резолюцію.

Голосування одхиляє резолюцію Найп. о. Митр. Василя [Липківського].

Голова бр. Галета: Є ще внесення [?]

Всеч. о. К. Малюшкевич: Я думаю дати 3-ю резолюцію: “і Апостольська традиція й сучасне німецьке сумління християн не дозволяють жінці священнодіяння й usługовування у вівтарі”.

В. М. Чехівський: Не німець забороняє, а справа в тому, що можуть бути різні форми служіння для сестер і для братів. Це не нерівність, а різнобарвність.

Всеч. К. Малюшкевич: Рахую, що принципово так, але є традиції і є наше німецьке сумління, – то факт.

Найп. о. Василь [Липківський]: Фактична справка: кажуть, що жінка не бере участі в богослужінні, а дяк-жінка, а жінка-дерігент*, а співанки [?]

Свящ. П. Масвський (з місця): Коли немає чоловіків, а убірають жінки, то чи можуть вони заходити у вівтар [?]

Всеч. о. Нестір [Шараївський]: Це просто конфуз для нашого Собору.

Голова [бр. Галета]: Ставлю на голосування резолюцію всеч. о. К. Малюшкевича. (“За” – 82, “пр[оти]” – 8, “утр[имались]” – 7). Приймається.

Голова [бр. Галета]: Моя резолюція: митрополітом, єпископом, священником і діяконом не може бути жінка. Собор знімає цю резолюцію з голосування. Головування переймає В.М. Чехівський. На черзі ще: 1) доповіді з місць; 2) додаткова доповідь апеляційної комісії й 3) відозва Собору до всієї Церкви.

* Так в тексті.

Всеч. о. К. Малюшкевич: Роблю внесення до біжучих справ: духовенство знає певні обмеження в громадянських правах. Ці обмеження особливо тяжкі в справі здобуття освіти для дітей. Потрібно підняти клопотання про надання громадянських прав, коли не священикам, то їх родинам, або принаймні про зменшення обмежень їм, особливо в справі вільного доступу дітей духовенства до школи. Ухвалили: підняти клопотання. Ставиться на порядок справа доповідів з місць.

Свящ. Хоць: Я звертаюсь до Собору від Лохвицької Церковної громади. Іванівську громаду в м. Лохвиці позбавлено храму через пожежу. Вона хлопоче аби їм дали Миколаївський храм. Зверталась до Харкову й справа [триває] рік без результатів. П'ятидесятку оштрафовано в дві з половиною тисячі. Винуватий в цій справі й Держстрах. Провадиться зараз опис майна п'ятидесятки й стягнуто вже 1.500 карб.

Голова Собору В. М. Чехівський: Вношу пропозицію: Доручити Президії ВПЦР взяти на себе клопоти про Лохвицьку Церкву.

Прийнято. Далі доповідь апеляційної комісії;

Всеч. єписк. В. Самборський (*читає протокол комісії від 29/X [1927 р.]*):

а) про справу священика с. Кротовщини о. Степана Цариненка, якого виключено постановою Окрцерради зі складу діячів. Собор справу доручає вирішити Президії ВПЦР.

б) Справа свящ. с. Гребінок Білоцерк[івської] округи о. Віталія Цвітківського (*зачитується*): Білоцерківська Окрцеррада виключила свящ. о. В. Цвітківського зі складу священодіячів УАПЦ за шкідливу й анархічну діяльність останнього. Цвітківський в своїй діяльності на Білоцерківщині весь час тільки прикривався належністю до УАПЦ, а в дійсності був її ворогом. Другий Окр[уговий] Церк[овний] Собор Білоцерківщини примушений був теж відмітити шкідливу роботу Цвітківського. Не зважаючи ні на що, Цвітківський продовжує служіння в Гребінській парафії, розкладаючи вірних в свідомій належності до УАПЦ і засновуючи синодальну общину. Окрцеррада Білоцерківщини просить винести остаточну ухвалу, що до діяльності священика Цвітківського, яка потрібна для врятування Гребінської парафії.

Всеч. [К.] Малюшкевич: Передати й цю справу до Президії ВПЦР. Прийнято. в) Справа був[шого] діякона с. Бакші Якова Дживаго про повернення його до складу священодіячів УАПЦ.

Всеч. о. К. Малюшкевич: В цій справі ми маємо два питання: а) про саму парафію і б) про діякона, але поки це парафія не наша ми нічого зробити не можемо.

Собор доручає вирішення справи Президії ВПЦР.

Голова Собору В. М. Чехівський: На порядку денному заслухання відозви від Собору.

Всеч. о. Йосип Оксеюк (*читає проект відозви*): “З ласки Божої Другий Всеукраїнський Православний Церковний Собор до всіх вірних дітей святої Православної Української Автокефальної Церкви «Благодать вам і мир од Бога

Отця нашого й Господа Ісуса Христа» (Єф. I, 2)²⁶. З цим апостольським словом братерського вітання звертається до всіх вас, закінчуючи свою щирю й напружену церковну роботу Другий Всеукраїнський Православний Церковний Собор.

Шість літ минуло з того часу, коли ласкою Отця всіх щедрот, благословенством Вічного Первосвященника й Єпископа душ наших (1 Петр. 2, 25)²⁷ – Господа Ісуса Христа та благодаттю Пресвятого й животворчого Духа Господнього відродилася свята православна автокефальна Церква наша на основі заповітів правди та любови, що їх одкрив Господь щирій вірі, чистій любови й святим упованням побожного церковного народу українського на першому Всеукраїнському Церковному Соборі. Православна Христова віра, стверджена святими Соборами Всесвітньої Церкви, вічний євангельський закон християнської побожності, здійснення цього закону в впорядкування церковним життям, а саме: вживання Богом наданої українському народові мови, в церковній молитві та навчання Божого слова, вільне будівництво свого церковного життя або автокефальність, соборноправність у житті та керуванні, чистота й незаплямованість церковного життя інтересами земними, відокремлення Церкви від Держави, цілковита аполітичність і чесна громадська лояльність – оце основи відродження УАПЦ не тільки освітлювали шлях її життя, але стали зразком і прикладом для інших церковних об'єднань на Україні. Господь благословив життя нашої Святої Церкви, розпочав чистим і святим піднесенням душі побожного українського народу, благословив це життя розвитком, ствердженням і поширенням нашої Церкви скрізь де тільки Божа воля оселила дітей нашого народу. Нині самим життям УАПЦ доведено вічну правду Господнього слова про те, що «Отець Небесний дасть Духа Святого тим, що просять у Нього». (Лук. 11, 13)²⁸. Аби тільки достойні були ми, дорогі браття, тих святих дарів Св. Духа.

Шляхом церковним – узким, шляхом шукання Царства Божого й правди Його (Матв. 32)²⁹ йшло життя УАПЦ. З людей незвершених по самій своїй природі складається вся Церква на землі. Тим і не дивно, що і життя наше зустрічалося зі всякими труднощами та спокусами, що їх найбільше й найчастіше приносили в Церкву ми самі. Відчуваючи конечну потребу впорядкувати життя рідної Церкви в середині, щоб дати їй заспокоєння, довести тяжку загрозу щодо зовнішні-правних умов існування УАПЦ в державі щоб одкрити можливість дальшого мирного життя Церкви – з цим ви послали нас на другий Всеукраїнський Церковний Собор.

Зібрані в ім'я Христа, одушевлені чистим почуттям любови до єдиної, спільної матері нашої – УАПЦ, ми з найпильнішою увагою та щирістю зважали на якнайкраще задоволення всіх потреб святої Церкви нашої, дбаючи лише про її життя та благо. Не було серед нас ніяких розділень, коли обставини життя Церкви ясно визначили повну неможливість для Найпочеснішого о. нашого Митрополіта Василя продовжувати далі митрополітанське служіння УАПЦеркві. Бажаючи добра Церкви й тільки про це дбаючи, Собор, як найвищий керівник життя УАПЦ, однодушною ухвалою визволив першого слугу Церкви Найпочеснішого митрополіта Василя від тягара митрополітанських обов'язків.

І ми, освячений Собор, множество вірних мали одно серце й одну душу

(Діян. 11, 32)³⁰, були воістину «одно тіло й один дух» (Єф. 4, 4)³¹, коли вкупі з Найпоч. митрополітом Василем одногосно поклали духовний провід життя УАПЦ на Всечесного єпископа Миколая Борецького, 22 жовтня обравши його на митрополіта Київського та всієї України, а в неділю 30 жовтня, після щирої церковної молитви, настановивши його на первосвятительське служіння в УАПЦеркві. Така повна однастайність святого Собору й цілковита згода всіх, дає нам велику втіху повторити слово святого апостольського Собору, що дійсно так «зволилося Духові Святому та й нам» (Діян. 15, 28)³² – виразникам волі всієї Української Автокефальної Православної Церкви.

«Нехай же буде благословенний Бог і Отець Господа нашого Ісуса Христа, що по великий Своїй милості знов породив нас до надії живої» (I Петр. I, 3)³³... * Нехай вся УАПЦ благословляє й вихваляє ласку Бога, що Він милосердям Своїм привів нашу Церкву до великої радості соборного Єднання й праці, й, що благодаттю животворчого Духа Святого невидимою присутністю Єдинородного Свого Сина Він благословив однодушну працю Другого Всеукраїнського Церковного Собору та заспокоєння й духовну користь УАПЦ. Собор вірить і певен, що його спокійна, дійсно соборна, поєднана Святим Духом праця, – є певною запорукою того, що в своїх постановах та ухвалах Собор був істинними устами всієї Церкви, дійсним виразником її волі та свідомости. Другий Всеукраїнський Православний Собор з вірою сподівається, що трудні часи життя УАПЦ скінчилися, хвилювання минули. І з усіма вірними дітьми УАПЦ єднаємося надією на те, що надалі життя її буде життям єдності, правди, миру й радості в Дусі Святому.

З подякою приймаємо все, що Божа воля подає нам для добра й зросту святої Церкви нашої. З любов'ю й щирістю серця пригорнімось до улюбленця всієї Церкви, до того, чого в тяжку годину церковного життя Сам Господь дав УАПЦ за Архіпастиря й Митрополіта. Другий Всеукраїнський Церковний Собор кличе всіх вірних дітей святої Церкви української «в єдності духа, в союзі миру» (Єф. 4, 3)³⁴ прикласти всіх зусиль на піднесення життя і церковної творчости. До неба, – до вищої правди – Христа до церковного Єднання в любови, до Його – піднесімо серця.

«Одягніться ж оце, как обранці Божі, святі й любі, в милість милосердя, добрість, смирність, тихість і довготерпіння. Над усім же цим любов, що є союз звершення. І мир Божий нехай править у серцях Ваших, до якого вас і покликано в одному тілі» (Кол. 3, 12, 13– 14)³⁵ Святої Церкви Христової.

Богові ж і Отцеві нашому слава на віки вічні. Амінь. (Фил. 4, 20)³⁶.

Голова Собору В. М. Чехівський: Угодно Собору ствердить? Приймається при одному, що проти. Було ще запитання про можливість рясофору й ношення білого клобука Найп. о. Митрополітом Миколаєм. Це особиста справа Найп. о. Миколая, він має право це зробити.

Найп. о. Василь [Липківський]: Моє внесення до поточних справ скасувати постанову Петербургського Синоду про зняття хрестиків з митр. В Російській Церкві митри носили без хрестиків, а в нашій Церкві були хрестики до 90-х років. Зняти хрестики це розпорядження недавнє, яке я пропоную скасувати

* Крапки в тексті.

й повернути всім єпископам право носити хрестики. В уніятській Церкві єпископи мають хрестики, а в Америці наш архієпископ Іван Теодорович носить митру з хрестиком.

Голова Собору В. М. Чехівський: Пропоную відкласти цю справу й поставити її при обмірковуванні питання про одяг і про інші церковні речі.

Всеч. о. [К.] Малюшкевич: Хто за внесення Митрополіта Василя? Собор відхиляє внесення. Хто за внесення Володимира Мойсеєвича? Приймається. Слово дається представнику Мандатної Комісії.

Голова Мандатної Комісії всеч. о. Конон Бей: На Соборі було 263 чоловіка з 29 округ, єпископів – 25; священників – 135; дияконів – 6; мирян – 101, з яких 9 жінок. Два дні вівся запис гостей, яких було зареєстровано з вищою освітою – 277 душ; середнею – 185; домашнею – 59, неграмотних – 27, а було ще більше незаписаних.

Зачитується склад членів Собору по округах*.

Всеч. о. К. Малюшкевич: Уманська Церква втратила щирого працівника – прот. о. Івана Лукашевича. Завтра о 3-ої години має відбутись похорон на Шулявському кладовищі. Прошу Уманців і бажаючих прийняти участь в похороні.

Голова Собору В. М. Чехівський: Браття! ми прийшли до кінця роботи нашого Другого Всеукраїнського Православного Церковного Собору. Що зробив Собор – то зроблено спільною волею. Наперед нічого не було намічено, ні складу ВПЦР, ні головного керівника, ні його заступників. Воля Собору виявилась силою внутрішнього життя, силою самого Собору. Закінчуючи працю нашу Собор виявив велику силу церковну. Коли хто мало вірить і каже, що Церква вмирає, то скажіть; не будь невірний, а вірний³⁷. Вірте, браття, в силу Святого Духа, в заповіти Христа. З цією вірою ми й закінчуємо свою роботу на Соборі й переможемо труднощі на церковному шляху.

Найп. Митропол[ит] о. Миколай [Борецький]: Закінчилась праця другого Всеукраїнського Православного Церковного Собору нашої УАПЦ. Закінчилась праця Собору історичного, яким був і Перший Собор. Якщо Перший Собор закликав до відродження наш побожний нарід, так другий Собор вишукав нові можливості, нові шляхи до продовжування життя. Але Другий Всеукраїнський Собор залишився в пам'яті церковній не тільки подіями й актами, а буде нам дорогий силою життя, яка виявилась серед віруючих людей. Собор під загрозою існування своєї Церкви взивав: “життя хочу”, й для спасіння життя своєї Церкви він йшов на зустріч самих тяжких офір. Він зметав всі перешкоди, йшов на самопожертву аби спасти свою церкву й молитись в своїх рідних храмах Господу Богу. Але що за життя відзначилась на Соборі. Я є життя, каже Христос. То був голос Самого Христа Бога, який зазнав тяжких мук, який в час страждань нашої Української Церкви Сам перебував і лікував рани й направляв шляхи, по яким повинна йти Його чиста невіста – Церква Христова. А як Христос на Соборі, то хто нам страшний [?] Хто вороги, хай стихнуть. Ми нічого не

* Текст відсутній.

боїмось, бо Христос з нами. Відчуваючи це, Собор виявив шукання як найбільшої моральної краси, звідки він рівняє церковну дисципліну виправданням канонів, дотримується традицій, що до церковного богослужіння, рівняє стежки і взагалі всебічно оглядає життя, щоб все було прекрасно, як невіста Христова.

Собор не розпався на ворогуючі частини, а були тремтіння духа; Собор єднався в своїх стражданнях, виявив свідомість і мудрість за допомогою Божою міг все розв'язати. Тут він виявив і посвідчив, що єднання Української віруючої громади є повне, що братерство є й наша УАПЦ поєднана тою любов'ю, яку насадив Господь наш Ісус Христос.

Отже, дорогі брати й сестри! Яким же трудним був цей Собор і трудні переживання, але пригадаймо передсмертні слова св. Івана Золотоустого – хвалити Бога за все. І ви, дорогі брати й сестри, що роз'їдетесь по домах, вертайтеся і несіть святе благословенство від Св. Софії, гробу великомученика Макара, св. Варвари й всіх святих града Києва. Вертайтеся і закликайте всю Церкву Українську до нового творчого побожного життя. Підносять і закликайте всіх синів України в союз з нашою рідньою українською Церквою і Христос милосердний через Пресв[ятого] Духа допоможе нам ще вище підвестись на очах всього світу й обдарує всіх нас багатою щедрістю й милістю.

Прот. С. Басовол висловлює подяку за працю Найп. о. митрополіту Василю, ВПЦР. Президії Собору і пропонує: проспівати “Довгі літа” (*співають*).

Митроп[олит] Василь [Липківський]: Найп. о. Миколаю “Довгі літа” (*співають*).

Митропол[ит] Миколай [Борецький]: Заступникам всеч. о. Йосипу і всеч. о. Костянтину “Довгі літа” (*співають*).

Митрополіт Миколай [Борецький]: Ще раз дякую за ту честь, яку виявив до мене Собор і прошу всім членам Собору і всієї Укр[аїнської] церкви проспівати “Довгі літа” (*співають*).

Собор співає “Молитву за Україну”.

Кінчається праця Собору о 14 год. 40 хв.

молитвою “Достойно Є”

ЦДАВО України. – Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 176. – Арк. 164–173; Спр. 178. – Арк. 25–34; 85–94. Копія, машинопис.

КОМЕНТАРІ

¹ Рясифор (від грець. – “той, хто носить рясу”) – монах нижчого ступеню постригу, який готується до прийняття малої схими. Рясифорному монаху дозволяється носити рясу.

² Білий клобук – головний убір єпископів. Перші свідчення про білий клобук пов'язані з ім'ям Новгородського архієпископа Василя (?–1354). Згідно передання цей клобук йому подарував Константинопольський патріарх. З того часу Новгородські владика почали носити білі клобуки. Зараз білий клобук є відзнакою митрополитів в Православній церкві.

³ Незважаючи на цю ухвалу, після II Всеукраїнського Собору 1927 р. і відходу від справ митрополита Василя Липківського і архієпископа Нестора Шараївського, їм обом було призначено щомісячну пенсію в 50 крб. від ВПЦР. Але Василь Липківський у своїх

спогадах писав, що “Не знаю, як о. Нестору, а мені видала ВПЦР лише за листопад і грудень р[оку] 1927 по 50 карб. і за січень р[оку] 1928 – 25 карб., і на цьому видачу пенсії припинила й по сей день” // *Митрополит Василь Липківський. Історія Української Православної Церкви. Розділ VII: Відродження Української Церкви. – Вінніпег: Вид. накладом фундації Івана Грищука, 1961. – С. 166.*

⁴ “Ісус же йому відказав: «Мають нори лисиці, а гнізда – небесні пташки, Син же Людський не має ніде й голови прихилити!» (Лк. 9: 58).

⁵ У вказаному в тексті стенограми уривку є перелік жінок, які були на Голгофі: “Під хрестом же Ісуса стояли – Його мати, і сестра Його матері, Марія Клеопова, і Марія Магдалина”. (Ін. 19:25).

⁶ Можливо, йдеться про події П’ятидесятниці (Див. напр.: “Вони всі однодушно були на невпинній молитві, із жінками, і з Марією, матір’ю Ісусовою, та з братами Його” (Дії 1:14).

⁷ У посланнях апостолів, які були адресовані новим християнським громадам (церквам) згадані диякониси або пророчиці (напр. Дії. 2:17–18). Серед інших сестер та знайомих жінок-християнок, згадано і дияконису, тобто “службову помічницю”. Термін “диякониса” згадується у посланні ап. Павла до Римлян, де він перед тим як передати числені привітання близьким братам і сестрам у Христі вищезгаданої громади, просить прийняти сестру Фіву, яка є дияконисою церкви Кенхрейської (Римл. 16:1). У 15-му правилі IV-го Вселенського Собору говориться, що “у діакониси поставляти жінку по досягненні нею 40-річного віку і обов’язково після ретельного попереднього випробування. Якщо ж вона після одержання рукопокладання і пробувши якийсь час в [церковному] служінні візьме шлюб, то таку [жінку] слід піддати анафемі разом з тим [чоловіком], який одружився з нею, оскільки вона завдала образи Божій благодаті”. Див.: *Книга правил святих апостолів, святих соборів Вселенських і поместних, і святих отець. – М.: Изд. Свято-Троїцької Сергієвої Лаври, 1992. – С. 59.*

⁸ Олімпіяда, свята мучениця (?–410). Була нареченою константинопольського префекта, але будучи таємною християнкою присвятила себе благодійницькій діяльності. Прийняла чернечий постриг, була дияконисою, настоятелькою монастиря. За вшанування св. Івана Золотоустого була засуджена до ув’язнення в тюрмі м. Кизик. Пам’ять святкується Християнською церквою 25 липня за ст. ст.

⁹ Йдеться про те, що в західних протестантських церквах не існує тих обмежень щодо можливості жінок бути церковно- і священнослужителями, які зумовлені традицією і притаманні православним церквам.

¹⁰ *Некрасов Микола Олексійович* (1821–1878) – російський поет, літературний діяч. У 1847–1866 – редактор-видавець російського часопису “Современник”, з 1868 р. спільно з М. Є. Салтиковим редагував часопис “Отечественные записки”. Автор поем “Коробейники” (1861), “Мороз, Красный нос” (1864), “Русские женщины” (1871–1872), “Кому на Руси жить хорошо” (1866–1876), “Современники”, 1875–1876), поетичних збірок “Последние песни” (1877), прозових творів, критичних статей.

¹¹ Моніка, свята (332–387) – канонізована Християнською церквою мати Блаженного Августина, єп. Гіпонського.

¹² Нонна, свята (?–374) – мати святого Григорія Богослова, яка навернула в християнську віру свого чоловіка Григорія, який у 314 р. став єп. Назіанзінським. Пізніше стала дияконисою. Пам’ять святкується Християнською церквою 5 серпня за ст. ст.

¹³ Тут неправильно наведено посилання на 1 соборне послання св. апостола Петра. Правильно: “Тож благаю між вами пресвітерів... пасіть стадо Боже, що у вас, наглядajte не з примусу, але добровільно по-Божому, не для брудної наживи, а ревно, не пануйте над спадком Божим, але будьте для стада за взір” (1 Петр. 5:1–3).

¹⁴ У наведеному уривку з Євангелія від Івана вміщено сюжет про бесіду між Ісусом Христом та самарянкою. Див. Ін. 4: 4–42.

¹⁵ Віра, свята – одна з християнських мучениць, канонізованих Православною церквою. За церковним переданням, благочестива віруюча християнка Софія та три її доньки – Віра, Надія, Любов, які були названі на честь головних християнських чеснот, постраждали під час гонінь на християн в Римі у 137 р. н.е. за римського імператора Адріана. Після їх відмови зректися християнської віри, їх було піддано тортурам і страчено. Пам'ять святкується Християнською церквою 17/30 вересня.

¹⁶ Ольга, свята рівноапостольна княгиня, дружина київського князя Ігора, мати князя Святослава (бл. 894–969). Бл. 955 р. прийняла хрещення у Візантії. Будучи першою християнкою руського князівського роду, почала запроваджувати християнство в Київській Русі. Канонізована Православною церквою.

¹⁷ Згідно євангеліям, саме Марії Магдалині першим явився воскреслий Ісус Христос і дав повеління сповістити про це іншим апостолам (Мк. 16:9–10; Ін. 20: 11–18).

¹⁸ “Нема юдея, ні грека, нема раба, ані вільного, нема чоловічої статі, ані жіночої, – бо всі ви один у Христі Ісусі” (Гал. 3:28).

¹⁹ Лаодикійський собор своїм 11-м правилом заборонив поставляти в Церкві т. зв. пресвітерід (стариць). Див. докл.: *Книга правил святихъ апостоль, святихъ соборовъ Вселенскихъ и поместныхъ, и святихъ отецъ.* – М.: Изд. Свято-Троїцької Сергієвої Лаври, 1992. – С. 164.

²⁰ Тут помилка в тексті доповіді. “Пастир” – це назва твору одного з духовних письменників Єрми (Герми). Це твір ранньохристиянської літератури II ст. н.е., який написано у формі канонічного Об’явлення Івана Богослова або апокрифічного “Апокаліпсису” апостола Петра. “Пастир” Єрми отримав свою назву через опис видінь, в яких у вигляді пастиря (пастуха) діє янгол, який наставляє автора твору. Єрма – це “нерозумний” християнин, який ставить багато питань янголам, які відповідають йому і розтлумачують побачене ним у видіннях. “П.” складається з 3-х книг: Видіння, Заповіді та Подібності. “П.” було внесено до списку канонічних християнських творів IV ст. (т. зв. “Сінайський кодекс”, який є найдавнішим відомими зібранням книг Нового Заповіту), але до тексту канону не увійшов.

²¹ Храми і приміщення на території колишнього Софійського монастиря було передано в користування зареєстрованій українській парафії в 1919 р. на підставі нового радянського законодавства. Отримання великого Софійського собору цією парафією відбулося на засадах тимчасової оренди з безкоштовним наданням богослужбових речей церковній громаді для богослужіння. Це означало, що сама парафія має використовувати сакральну споруду виключно для богослужбових потреб і сплачує всі витрати на утримання споруди. Таким чином церковна громада не могла заборонити використовувати Софійський собор для інших цілей, зокрема наукового дослідження цієї пам’ятки. Ймовірно, ті “вчені жінки”, яких згадав митрополит УАПЦ Василь Липківський, прибули до Софії на запрошення Софійської комісії для наукових досліджень. У соборі працювала Софійська комісія, створена 1921 р. з метою наукової реставрації і дослідження собору св. Софії, видання праць з його історії. Вона входила до складу Археологічної комісії ВУАН, перетвореної 1924 р. на Всеукраїнський археологічний комітет (ВУАК). Впродовж 1921–1924 рр. обидві комісії очолював Шміт Ф. І. (1877–1937) – мистецтвознавець, історик, академік УАН, ректор Київського археологічного інституту (1922–1924). Він виступив ініціатором організації Софійської комісії і створення музею в будинку митрополита, був його директором. У 1924 р. він переїхав до Росії. В цій комісії працювали Павлуцький Г. Г. (1861–1924), Моргилевський І. В. (1889–1942), Новицький О. П. (1862–1934), Біляшівський М. Ф. (1867–1926), Козловська В. Є. (1889–1956). До складу комісії також входили відомі вчені і архітектори К. Антонович-Мельник, О. Кобелев, В. Ляскоронський, К. Моценко, В. Осьмак, В. Пархоменко та ін. Члени комісії досліджували будівельну техніку, матеріали, розписи, графіті, провели зондаж стін собору, здійснили частковий обмір стін, досліджували первісний архітектурний вигляд храму, розробляли програми і методику реставрації мозаїк і фресок, провели археологічні

дослідження на території монастиря. 1933 р. комісія фактично припинила свою діяльність внаслідок реорганізації ВУАН.

²² “Нехай у Церкві мовчать жінки ваші! Бо їм говорити не дозволено, – тільки користись, як каже й Закон. Коли ж вони хочуть навчитись чогось, нехай вдома питають своїх чоловіків, – непристойно бо жінці говорити в Церкві!” (I Кор. 14:34–35).

²³ Це цитата з “Пісні Пресвятої Богородиці” (“Величає душа моя...”, Лк. 1:46–55). Кожен вірш цієї пісні супроводжується приспівом “Чеснішу від херувимів і незрівняно славнішу від серафимів, що без істління Бога Слово породила, сущу Богородицю тебе величаємо!”.

²⁴ Ймовірно йдеться про книгу, яка перевидавалася в Російській імперії декілька разів (История детской души. – СПб., 1897; История детской души. – М.: Синодальная типография, 1899). Переказ згаданого в стенограмі Собору сюжету про дитину, яку було штучно позбавлено можливості навчатися релігійним істинам, було опубліковано у кн.: *Духовные посеви. Краткий сборник рассказов, статей и стихотворений духовно-нравственного содержания, приспособленных к общедоступному объяснению главнейших истин катихизического учения Православной Церкви. Духовно-нравственное чтение для народа, школы и семьи. Составил магистр богословия прот. Григорий Дьяченко. – Репринт. Изд.: К. Издание Украинской Православной Церкви, 1991. – С. 1.*

²⁵ На Таємній Вечері було не 12 єпископів, а 12 апостолів. Див. Мтв. 26:17–29; Мр. 14:12–25; Лк. 22:7–38.

²⁶ “Нехай буде вам благодать та мир від Бога Отця нашого, і Господа Ісуса Христа!” (Еф. 1:2).

²⁷ “Ви бо були як ті вівці заблукані, та ви повернулись до Пастиря й Опікуна ваших душ”. (I Петр. 2:25).

²⁸ “Отож, коли ви, будши злі, потрапите добрі дари своїм дітям давати, – скільки ж більше Небесний Отець подасть Духа Святого всім тим, хто проситиме в Нього?” (Лк. 11:13).

²⁹ Тут довільний переказ двох віршів з Євангелія від Матвія: 1) “Шукайте ж найперш Царства Божого й правди Його, – а все це вам додасться. Отож не журіться про завтрашній день, – бо завтра за себе само поклопочеться. Кожний день має досить своєї турботи!” (Мт. 6:32–33) та 2) “Увійходьте тісними ворітьми, бо просторі ворота й широка дорога, що веде до погібелі, – і нею багато хто ходять. Бо тісні ті ворота, і вузька та дорога, що веде до життя, – і мало таких, що знаходять її!” (Мт. 7:13–14).

³⁰ В тексті 11-ої глави “Дій Святих Апостолів” немає 32 вірша.

³¹ “Одне тіло, один дух, як і були ви покликані в одній надії вашого покликання” (Еф. 4:4).

³² Це частина послання Апостольського Собору в Єрусалимі: “Бо зволилося Духові Святому і нам, – тягару вже ніякого не накладати на вас, окрім цього необхідного” (Дій. 15:28).

³³ “Благословенний Бог і Отець Господа нашого Ісуса Христа, що великою Своєю милістю відродив нас до живої надії через воскресення з мертвих Ісуса Христа” (I Петр. 1:3).

³⁴ Тут процитовано тільки закінчення великого речення, яке повністю складається з віршів 1–3 в 4-й главі послання Апостола Павла до Ефесян (“пильнуючи зберігати єдність духа в союзі миру” (Еф. 4:3).

³⁵ Це довільний переклад і переказ доповідачем уривка з послання Апостола Павла до колосян (Кол. 3:12–14).

³⁶ “А Богові й нашому Отцеві слава на віки віків. Амінь”. (Фил. 4:20).

³⁷ Це переказ слів Ісуса Христа після Його воскресіння, коли Він звернувся до апостола Хомі: “Потім каже Хомі: «Простягни свого пальця сюди, та на руки Мої подивись. Простягни й свою руку, і вклади до боку Мого. І не будь ти невірющий, але віруючий!»” (Ів. 20:27).

СОБОРНІ ДОКУМЕНТИ

№ 45

Накази церковним соборам і церковним радам УАПЦ [1926–1927 рр.]

ВІД ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКОВНОЇ РАДИ

В житті й організації нашої Церкви давно вже почувається велика потреба в правилах, наказах, положеннях для керування різними галузями церковного життя. Ті канони, що їх утворив Всеукраїнський Церковний Собор 1921 року, потребують розвитку й роз'яснень, бо життя не стоїть на місці й вимагає дальшої канонічної творчости. Провадити цю творчість – це безумовно є завдання Другого Всеукр[аїнського] Церковного Собору, але підготовчу працю до цього Собору Церква мусить провадити неупинно.

Є надія, що Другий Всеукр[аїнський] Церк[овний] Собор відбудеться ще цього року, і тому підготовча праця до Собору повинна провадитись напружено. Програму Собору вже вироблено (оголошено в 1 кн[ижці] Часоп[ису] “Церква й Життя”). П'ятим у черзі дня Собору поставлено питання про організацію У.А.П.Ц. Найпоч[есніший] о. Митрополит у цьому питанні зібрав, скомпонував і передав до ВПЦР проект наказів і положень Соборам, Радам і інші проекти організації УАПЦ для доповідів на Соборі.

З огляду на важливість цих проектів і потребу довести їх до широких кол Церкви, як для ознайомлення з ними і завважень з приводу них і доповнень до них для розгляду на Соборі, так і для тимчасового до Собору керування ними, де буде потреба, ВПЦРада вирішила в негайний спосіб надрукувати їх в додатках до свого часопису “Церква й Життя” – “Церковних Вістях”. Хроніку церковного життя буде продовжено після надрукування наказів.

Оглав проєкту наказів до життя У.А.П.Ц.

1. Передмова до наказів Церковним Соборам і Радам.
2. Проект церковно-адміністративного поділу У.А.П.Ц.
3. Наказ Церковним Соборам У.А.П.Ц.

4. Наказ Церковним Радам У.А.П.Ц.
5. Служіння єпископське в У.А.П.Ц.
6. Служіння пресвітерське в У.А.П.Ц.
7. Служіння дияконське в У.А.П.Ц. та інших службовців.
8. Взаємовідносини духовного й церковно-адміністративного керівництва в У.А.П.Ц.
 - а) Округових Рад і єпископ,
 - б) Парафіяльних Рад і священників.
9. Гуртки братерської допомоги парафіяльним Церковним Радам (парафіяльні братства та сестрицтва).
10. Церковні події в парафії та їх занотовання.
11. Церковно-освітня справа в У.А.П.Ц. (додаток “Порядок переведення іспитів на священодіячів У.А.П.Ц.”).
12. Статут церковного Суду й Судочинства.
13. Проект церковно-господарчих справ в У.А.П.Ц.

ПЕРЕДМОВА ДО НАКАЗІВ ЦЕРКОВНИМ СОБОРАМ І РАДАМ

(До п'ятиріччя існування У.А.П.Ц.)¹

Наша Церква живе вже п'ять літ, і повинна жити, доки життя нашого народу. А для життя кожної Церкви необхідні певні норми, певні основи, певні межі, в яких би це життя проходило. Треба зазначити, що наша Церква, ставши на шлях живої творчості, порвавши з незмінністю старих норм церковного життя, ці п'ять літ жила якимсь безпосереднім надхненням, ентузіазмом, а не певними законами. Життя нашої Церкви з цього боку нагадувало той первісний хаос, що був при створенні світу, про який сказано, що все було тоді невпорядковане й непевне, і тільки Дух Божий над нам носився і впорядковував його².

Наша Церква досі тільки й жила почуттям органічної єдності з Головою – Христом – і вірою в животворче керування Нею благодаті Святого Духа, і це почуття назавжди повинне залишитися живою вірою нашої Церкви. Коли Бог керує нами, Він може вводити нас у спокусу, але може й визволяти від лукавого³. Але настав час, щоб з вірою в цю єдність вводити життя нашої Церкви, – життя творче й невинне в своїй суті, – в певні межі, щоб текло воно в певних берегах, само їх утворюючи, само їх змінюючи, але само їх і зміцнюючи. Головною підвалиною життя й керівництва в нашій Церкві – є всенародня соборноправність, цебто Церква наша керується сама собою, при чому всі окремі

¹ Це свідчення того, що проект “Наказів” було створено іще у 1926 р., коли планувалося згідно “Канонам 1921 року” скликати II Всеукраїнський Православний Церковний Собор.

² Це довільний переказ біблійного сюжету (1 М 1:2).

³ Це переказ частини молитви “Отче Наш” (Мт. 6:9–13).

члени Церкви, незалежно від їх роду й ступеню церковного служіння в цьому керуванні, мають рівні права. Залишаючись цілком на православному ґрунті в питаннях церковного служіння (ієрархічних), наша Церква перша поставила принцип соборноправності в такі необмежені рямці.

Досі в православних Церквах соборноправність уживалась тільки в розумінні що-до вищих керівничих верств у Церкві – єпископів, священства, а за представництво від мирян, від народу вважався вищий державний уряд, а над усім цар, що був дійсним головою Церкви. Народові залишався лише обов'язок підлягати всім вимогам цих керуючих верств Церкви. От через що життя Церкви керувалось тільки цими відокремленими від народу церковними урядовими інституціями й нагадувало собою не живу всенародню течію, а поодиноких, виділених з народу без його волі осіб, розставлених в порядку урядування, мов ті пляшечки за казенною печаткою в казенній крамниці, а на нарід накладався лише певний обов'язок – витратити на них, “останню копійку”, як колись було сказано, одним з найкращих царських урядовців про горілчану монополію.

Наша Свята Українська Автокефальна Православна Церква повинна зовсім інакше скерувати своє життя. Це життя повинне бути живою всенародньою течією, як наша річка Дніпро, воно повинне захоплювати в себе всі струмки, що течуть із сіл і міст України і, як наш рідний Дніпро, текти в море єднання з усіма Церквами. Саме в цьому природному всенародньому русі церковного життя, що пройняте вільним подихом Св. Духа (Іоан. 3:8) і є дійсна животворча благодать, що приводить Церкви й народи до вічного життя та єднання, а не в тих поодиноких пляшечках з “благодаттю”, що штучно утворюються окремо від всенароднього життя.

Вже тисячу років із усіх Церков іде молитва про єднання, але не тільки цього з'єднання нема, але й ні на один крок до нього не наблизились Церкви...¹ Річ ясна – не було ще дійсного розуміння соборноправності. Хіба можуть злитися, з'єднатися ті пляшечки, що стоять одна коло однієї в казенній крамниці, за казенною печаткою, хоч би вони й до віку так стояли. Ні, тільки всенародня жива течія церковного життя силою своєю прорве всі перешкоди на шляху прямування до моря й з ним зіллється. Лише всенародня соборноправність є не тільки єдино правдивий спосіб керування в кожній окремій Христовій громаді, а і єдиний шлях до з'єднання всіх цих громад.

Церква, як громада вірних, є тіло Христове, й вона єднається з своїм Головою – Христом в єдиний спосіб – братерського поєднання в ім'я Христове, за його словами: “Де два або три зібрані в ім'я Моє, там і Я посеред них”. В справі керування Церквою це братерське поєднання здійснюється так би мовити, трьома течіями церковного життя: 1) Соборним, на церковних соборах, 2) Церковно-адміністративним, на Зборах Рад і 3) духовним, пастирським.

Церковні Собори це є одноразовий, надзвичайний голос Церкви, в єднанні з Головою – Христом і Св. Духом, Збори Церковних Рад – це є постійний, органічний голос церковного керівництва за голосом церковних Соборів; духовне

¹ Крапки в тексті.

керівництво – пастирство – є постійне джерело води Живої, того Божого дару (Іоан. 4:10), що ним живе Церква. Як річка Дніпро, визволившись від зимової смерті, розливається до надзвичайних меж, а потім входить у свої звичайні береги і, таким чином оживившись надзвичайним піднесенням, здобуває собі силу на весь рік для своєї звичайної течії, так і у всенародно-соборноправній Церкві в певні терміни повинні відбуватися надзвичайні собори, як найбільш повний, найбільш чистий і виразний голос Церкви, об'єднаної з Христом.

Як повідь в Дніпрі, ці Собори повинні одноразово виявити всю могутність і волю Церкви й надати їй силу для її звичайної течії. Одноразові Церковні Збори це є голос і воля Церкви, це є ті віхи, ті маяки, які дають загальний напрямок її життю. Але, крім цих маяків, крім цієї повіді, як у річці Дніпрі, так би мовити, між ними й під ними повинно текти життя Церкви в загальних, звичайних своїх берегах, повинна йти звичайна, щоденна керівнича церковно-соборна праця. Ця праця переводиться церковними радами, які є представництвом від парафіяльних церковних рад і від рад Церковних об'єднань. Ці ради ведуть органічну, періодичну й щоденну працю церковного керування на своїх Зборах, великих і малих, і через президію їх.

Нарешті, як для великої повіді, так і для звичайної течії Дніпра дає постійну поживу те таємне джерело, що служить початком і постійним оживленням його, так служіння духовне в Церкві є постійний дар Божий для Її життя. Таким чином, Собори церковні, що скликаються одноразово в певні терміни, як голос і воля Церкви, збори церковних Рад, що збираються періодично для постійного керування Церквою, що виконують волю Соборів і за їх голосом провадять своє керівництво й духовне керівництво Церквою, як постійне служіння Її дарами Божої благодаті, що Христос їх дав Церкві, – от ті органи, через які виявляється принцип соборноправності з керівництві нашого Церквою. В практику нашої Церкви ще з початку Її відродження увійшло, що склад церковних Рад, крім парафіяльних, не на Соборах обирається, а складається з представників парафіяльних Рад і їх об'єднань, незалежно від Соборів, а Собори виявляють свою волю, не торкаючись складу Рад, вони лише обирають духовних керівників для Церкви. І Собори, і Церк[овні] Ради, і духовне керівництво є голос Церкви, але Собори є одноразовий, величний своїм надхненням, духовним піднесенням голос усієї Церкви в найбільш містичному єднанні Церкви з Христом.

Церк[овні] Ради є органічний, величний своєю постійною працею голос Церкви в особах Її представників, що гармонійно єднається з голосом Соборів, а духовне керівництво все покриває голосом Христового благовістя й служінням Христовими дарами всім, де зібрались два чи три в ім'я Христа. І це так і мусить бути: ця ріжнманітність у виявленні соборноправності в нашій Церкві є кращою запорукою повноти її життя: голос Соборів і голос Зборів Рад, в єднанні з духовним керівництвом, не монотонне лунають, а дають певний акорд.

Коли б Собори самі й обирали склад Рад і самі поклали на них ті чи інші обов'язки, самі звільняли їх, коли б, з другого боку, Церковні Ради самі б запрохували духовних керівників, самі й обирали їх, була б небезпека механічності, одноманітності церковного життя. Наш устрій цю небезпеку відхиляє: своїми

Зборами Рад, як представництвом від церковних об'єднань, він кладе підвалини, ставить стовпи будинку, своїми Соборами, як найбільш повним, одноразовим голосом всієї Церкви, робить дах на будинку, своїм духовним служінням покриває будинок банею, як небом, своїми Радами, як дерево листям та віттям, прикрашує його, своїми Соборами підвищує до єднання з чистим повітрям неба, з яким єднають Церкву духовні керівники Її, обранці церковних Соборів.

На підставі цих міркувань про виявлення всенародньої соборноправності в нашій Церкві, я склав ці проекти наказів Церковним Соборам і Церковним Радам і проекти положень про служіння Церкві духовних керівників Її. Життя У.А.П.Ц. висуває часто досить пекучі питання про служіння духовних керівників УАПЦ – єпископів, пресвітерів і дияконів, про їх духовний і моральний стан, про взаємовідносини між ними, про їх обов'язки, матеріальне забезпечення й засоби їх духовного керівництва своїми церковними громадами, нарешті, про їх сімейний і громадянський стан. Всі ці питання, залишаючи кожному працівникові повну ініціативу й волю його праці та творчості, в міру сил і благодатних дарів кожного та церковних доручень їм, потребують певного унормовання й усталення так з церковно-ідеологічного боку, як і з боку життєвих державних вимог.

Далі, на церковних Соборах всі члени Церкви рівні, всі одностайно роблять спільну працю, ніяких непорозумінь в цій праці різних ступенів не може бути. Але не так у щоденній, органічній, постійній праці адміністраційного керівництва, – там, на жаль, виникають непорозуміння і потребують їх попередження. Для цього прикладається проекти взаємовідносин Рад і духівників. Церква є школа життя і освіти, вона всіх завжди повинна вчити й своїм устроєм життя й своїм благовісництвом і своїм спеціальним навчанням щодо знання віри й моралі Християнської взагалі й зосібна освітньої й моральної підготовки працівників церковних. Тому прикладаються проекти Братського статуту й церковно-освітньої справи.

Нарешті, сумні випадки ухилення від норм, ідеології й морального стану церковного життя, неминучі в кожній людській організації, вимагають утворення в УАПЦ церковного суду в його різних формах, обов'язі діяльності й засобах виправлення винуватих. До того всього наша Церква, як і кожна земна установа, потребує певних коштів, певної матеріальної бази для свого існування, а, значить, і певних організаційних норм і вказівок щодо церковно-господарчого боку. Але, скільки має безпосереднє відношення до всіх галузів церковного керівництва церковно-адміністраційний поділ УАПЦ насамперед, в цій збірці подається проект церковно-адміністраційного поділу У.А.П.Ц.

З усіх цих міркувань я склав накази й проекти та зібрав усе, що досі було видане ВПЦР, або спроектоване для унормування внутрішнього життя УАПЦ, а саме: 1) Проект церковно-адміністраційного поділу УАПЦ, 2) Наказ Церковним Соборам УАПЦ, 3) Наказ Церковним Радам УАПЦ, 4) Служіння єпископське в УАПЦ, 5) служіння пресвітерське в УАПЦ, 6) Служіння дияконське та інших службовців в УАПЦ, 7) Взаємовідносини церковно-адміністраційного й духовного керівництва в УАПЦ: а) Округових Рад і єпископів, б) Парафіяльних Рад і

священиків; 8) Проект статуту братського об'єднання й служіння в УАПЦ, 9) Церковно-освітня справа в УАПЦ, 10) Статут Церковного Суду, 11) Проект організації церковно-господарчої справи в УАПЦ.

Безумовно вся ця збірка є лише початок тої великої, так би мовити, кодифікаційної творчості нашої Церкви в галузі церковно-канонічній, яка вимагає не лише певних сил і певного досвіду, а і постійної перевірки їх життям, постійних відповідних змін, доповнень, а може й скорочень, пам'ятаючи і, зосібна в цій галузі творчості, ніколи не забуваючи слова Христового, що субота для людини, а не людина для суботи.

*Митрополит Київський і всієї України
Василь Липківський*

ПРОЕКТ ЦЕРКОВНО-АДМІНІСТРАТИВНОГО ПОДІЛУ У.А.П.Ц.

Церковно-адміністративний поділ УАПЦ в принципі пристосовується до поділу державно-адміністративного, цебто УАПЦ поділяється на округи й райони. Але з огляду на деякі особливості церковного керування й стану Церкви, в адміністративному поділі УАПЦ мусять бути деякі відміни від державно-адміністративного поділу.

По-перше, державні райони, в яких дуже мало парафій (1 або 2), звичайно, мусять об'єднуватись в один церковний район, щоб до складу його входило приблизно хоч 10 парафій. По-друге, є цілі округи, в яких дуже мало або зовсім немає парафій. Там кілька округ об'єднуються вкупі й складають з себе нову частину УАПЦ, яку ми назвали КРАЙ. Так, на Харківщині чи Слобожанщині округ є з 10, а парафій покищо в усіх округах лише 12. Тому всі ці парафії об'єднуються в Слобожанський Край з Харківською Краєвою Радою й Харківським архієпископом на чолі. Крім того, є такі частини УАПЦ, які мусять жити своїм окремим життям, напр[иклад]: УАПЦ в Сполучених Штатах Америки, в Канаді, на Оренбургщині, на Семиріччі, – незалежно від свого поділу вони мусять складати з себе окремі Краї. Та й на Україні округи, що прагнуть до певних осередків, мабуть, мусять складати з себе окремі краї, напр[иклад]: Слобожанщина, Херсонщина, Поділля...¹

З другого боку, деякі округи в державно-адміністративних межах містять у собі таку кількість сел і міст, а тому й парафій, яку, згідно з нашими церковними принципами, не може охопити один єпископ і одна Рада. Згідно з нашими принципами єпископського служіння, єпископ може охопити своєю працею не більше як 40–50 і надсилу 60 парафій, щоб він міг бути дійсним пастирем, єднатися з життям парафій, а не обернутися в “сановника” старих часів. Він повинен не менше, як раз на рік одвідати всі парафії, а крім того, персонально входити в

¹ Крапки в тексті.

життя парафій, одвідувати їх і в радісні моменти роковин, ювілеїв, храмових свят, посвяти храмів, хіротонії священодіячів, і в сумні моменти заколотів у парафіях, непорозумінь, усунення членів причету чи похорону їх.

А крім того, єпископ і по суті свого церковного служіння й складу сучасних обставин мусить мати й свою парафію, бути в ній настоятелем, як єпископи-манахи завжди були настоятелями монастирів, і це не тільки для того, щоб мати певний матеріальний ґрунт для життя, а й для того, щоб на власній парафії здобувати досвід і виховувати себе для церковної праці. Первісна церковна історія, починаючи з св. апостола Якова, першого єпископа єрусалимського, знала лише єпископів, як парафіяльних настоятелів. Про це виразно кажуть і церковний устрій і церковні канони перших трьох віків, – тому й назва – “єпископ” – і “пресвітер” – часто тоді змішувалась.

Є вказівки, що й IV віку, коли єпархії єпископів стали значно збільшуватись за рахунок парафіяльних єпископів (так зв. хорєпископів) і навіть було постановлено не призначати єпископів у малі міста, – єпископи все таки залишали за своїм настоятельством парафію того міста, де перебували, або об’єднували під своїм настоятельством всі міські парафії.

Коли манахи засвоїли собі монополію єпископського служіння, стало загальним правилом аж до останніх часів, що єпископ повинен бути й настоятелем монастиря, в якому він живе. Відірвати єпископа від головного церковного ґрунту – від громади, серед якої він, завжди в історії було явищем неприпустимим, шкідливим для єпископського служіння: є вже докази цього і в короткій історії нашої Церкви.

Та й слова ап. Павла про єпископів, що єпископ повинен добре правити своїм домом, бо коли хто своїм домом не вмє правити, як йому про Церкву Божу дбати, цілком влучно прикласти й до єпископського служіння й в нашій Церкві – коли хто парафії не вмє дати ради, як він може дбати про інші парафії своєї Церкви? Між тим і тепер є округи (Київська, Уманська, Черкаська, Вінницька та інші), де понад 100 парафій. Є потреба такі округи поділити на частини, з’єднавши в частинах по кілька церковних районів, на чолі з єпископом і Радою. Такі частини округи ми назвали ПОВІТОМ, при чому за тією частиною округи, осередком якої залишилось округове місто (за правним розподілом) залишається й назва церковної округи але в церковному відношенні і повіт і округа рівнозначні й безпосередньо зносяться з В.П.Ц.Р.

Округовий єпископ і Рада лише допомагають своїм братам і сестрам, повітовим єпископам і Радам, в зносінах з органами влади в округовому місті, в інформаціях і в майбутньому в деяких спільних підприємствах (як відкриття школи, книгарні й т. інш.).

В таких же стосунках будуть і Крайові Ради та єпископи до округових, де їх буде засновано. Різниця між церковним районом (в якому теж можуть сполучатись декілька державних) і церковним повітом щодо керування мусить бути та, що церковний район з благовісником знаходиться до Округи в відношенні підлеглості, а церковний повіт з єпископом – у відношенні рівності, братерського сполучення.

А основою всіх поділів, їх коренем є парафія, вона, як те зернятко, вирощує з себе всі інші церковні сполучення. Як у зернятку в потенціальному виді є вже всі галузі рослини, так і в парафії сполучено і Церковний Собор, і Церковну Раду, і церковну громаду, і їх священослужителів. А вже виростаючи з парафії в більші об'єднання, Церква визначає з себе виразно й церковні Собори, й церковні Ради, і всякі наради, як те дерево, про яке сказав Христос: “Царство Небесне подібне до зерна гірчичного, що взяв чоловік та й посіяв на ниві своїй. Воно хоч менше від усіх зерен, але як виросте, то буває більше від усякого зілля й стає деревом, так що і птаство небесне злітається й ховається між гіллям його” (Матв. 13, 31–32).

Отже, згідно з умовами сучасного церковного життя, УАПЦ, принципово додержуючись державного поділу, поділяється на такі частини щодо церковно-адміністративного керування: церковний край, церковна округа, церковний повіт, церковний район, а коренем і зерном усіх є парафія.

В парафії парафіяльний Собор є разом із тим і Великі збори ради і вся громада й духовне керівництво. Він виділяє з себе президію Ради й поширений склад її та духовних керівників і збирається в міру потреб парафіяльного життя.

В церковному районі теж Районовий Собор є одночасно й великі Збори районної Ради, збирається не менш, як двічі на рік, і виділяє з себе президію, малі Збори та благочинників, а починаючи з повітового об'єднання, уже цілком виразно відзначаються своїм складом і терміном скликання церковні Собори й церковні Ради, їх Великі, Малі Збори та президія з духовним керівництвом-єпископом.

Межі церковних районів, повітів, округ, країв повинні принципово збігатися з державно-адміністративними межами районів і округ, але встановлюються відповідними церковними Соборами чи Великими Зборами Рад, при чому розмежування країв, округ і повітів затверджується ВПЦР, а районів – Округовими Церковними Радами. Коли ж яка парафія після розмежування захоче перейти з одного церковного об'єднання до другого, це вона може зробити лише після постанови свого церковного Собору, після взаємного порозуміння між зацікавленими в цьому Церковними Радами й згоди їх. Остаточо ж такі питання вирішуються для районів – Округовими Церковними Радами, а для більших об'єднань – ВПЦР.

МИТРОПОЛИТ ВАСИЛЬ ЛИПКІВСЬКИЙ

**НАКАЗ
ЦЕРКОВНИМ СОБОРАМ УКРАЇНСЬКОЇ
АВТОКЕФАЛЬНОЇ ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ**

Розділ I

1. Українська Автокефальна Православна Церква є всенародно-соборно-направна, цебто вона керується сама собою в органічному єднанні з головою Церкви, Господом Ісусом Христом, за допомогою животворчої сили Св. Духа.

2. Це таємне єднання з божественним джерелом світла, правди й вічного життя Українська Автокефальна Православна Церква виявляє на своїх Соборах з представників усієї Церкви, згідно з словами Христа: “де збереться двое або троє в ім’я Моє, там і Я серед них” (Матв. 18, 20, пор. Діяння 4, 29–30, Рим. 12, 4–5).

3. Українська Автокефальна Православна Церква складається як тіло з членів – з окремих складових частин, з’єднаних в одно Христове тіло єдністю віри, надії й любови до Христа, повнотою благодаті Св. Духа й спільністю взаємної любови, братерства і народнього християнського життя.

4. Основною складовою частиною УАПЦ є церква парафіяльна – парафія, далі а) церква Районова, як об’єднання кількох парафіяльних церков, б) церква Округова, як об’єднання кількох районних церков і нарешті в) Українська Автокефальна Правосл[авна] Церква, як сполучення всіх вірних членів її і їх об’єднань. Тому й Собори УАПЦ можуть бути парафіяльні, Районові, Округові та Всеукраїнські.

Примітка. В разі потреби й вимог життя можуть бути інші Церковні об’єднання і Соборні сполучення, за порозумінням з відповідними вищими керівними органами УАПЦ і з ВПЦР¹.

5. Всі члени Української Автокефальної Православної Церкви на церковних Соборах користуються рівними правами голосу і участі в вирішенні всіх церковних справ, згідно з духом Христового навчання (Марк. 10, 42–45) і навчанням апостольським (І Петр. 5, 1–4, Кор. 12, 12–27, Кол. 2, 18–19) незалежно від роду і ступеню тих служінь, в яких вони працюють у Церкві.

6. Голос Собору виявляє найповніше волю представленої ним Церкви і через те ухвали Собору мають найвищий авторитет і силу для всіх органів і членів тієї Церкви.

7. Всі члени Собою мають уповноваження тільки для даного Собору. З закриттям Собору їх уповноваження кінчається.

8. Місцем Церковного Собору повинен бути храм і праця церковного Собору повинна вважатись, як теж² богослужіння, на якому замість молитов та обрядів Церква відбуває важливу службу Божу – впорядкування та піднесення свого церковного життя. Тому на церковний Собор повинно дзвонити в один дзвін, принаймні з пів години, як на службу Божу, а на початок Собору годиться подзвонити у всі дзвони, як на початок служби Божої. Храм повинен бути прибраний, як на свято. Взагалі, Церковний Собор повинен бути так обставлений, щоб видно було, що це є зібрання в ім’я Христове, і так ведений, щоб відчувалося, що Христос серед нього.

9. Церковні Собори можуть бути звичайні – в певні терміни, і надзвичайні. Надзвичайні Собори скликаються з приводу надзвичайних випадків у житті Церкви Церковними Радами.

¹ Тут і далі текст приміток друкується меншим кеглем з відступом.

² Так в тексті.

10. Бути присутніми на Соборах дозволяється й стороннім, але вони повинні додержувати порядку. За бажанням більшості Собору, під час вирішення деяких питань, сторонні повинні залишити Собор.

11. Кожний Собор визначає територіяльні межі своєї Церкви в братерських порозумінні з іншими церквами.

12. Церковні Собори в тій церкві, серед якої вони відбуваються, повинні викликати найбільше виявлення братерства й членів Собору, що прибувають, треба приймати як дорогих рідних гостей цієї Церкви, і окремі члени Церкви повинні вважати за службу Богові і обов'язок братерства – дати їм і їх худобі притулок і поживу, а ще краще, щоб згідно з Діяннями (2, 46), для всіх членів Собору влаштувалась загальна церковна трапеза, щоб дні Собору були святом християнського братерства для всієї Церкви і для всіх, що прибули.

Розділ II

Всеукраїнський Православний Церковний Собор

1. Всеукраїнському Православному Церковному Соборові належить вища законодавча, керівнича, судова й доглядча влада в Українській Автокефальній Православній Церкві. Він є символ і виразник єдності цієї Церкви й орган єднання з іншими Церквами для утворення єдиної Вселенської Церкви.

2. Всеукраїнський Православний Церковний Собор збирається через кожні п'ять літ у жовтні, але може збиратись і частіше, і в інші терміни, як вимагає того життя Церкви.

3. До складу Собору входять: 1) Митрополит і всі єпископи УАПЦ, що провадять єпископське служіння, 2) Пленум Всеукраїнської Православної Церковної Ради того складу, 3) з кожної Округової Церкви – 12 душ, 4) Церковно-громадські діячі, в кількості не більш від 12, яких участь у Всеукраїнському Православному Церковному Соборі ВПЦР визнає за корисну, 5) Церковні діячі, яких сам Собор визнає за корисне запросити до свого складу, 6) від парафій м. Києва 3 представники і від усіх округових міст – по 2 представники, 7) кооптовані члени Підготовчої до Собору Комісії (не члени Ради) з дорадчим голосом.

Примітка. Ті церковні об'єднання, які ВПЦР визнає за рівнозначні з церковною Округою, дають окреме представництво, відповідно до кількості парафій, рахуючи, приблизно, від 60 параф[ій] повне представництво.

4. Всю підготовчу працю щодо вироблення та розроблення питань на Всеукраїнському Православному Церковному Соборі виконує ВПЦР, яка має в своєму складі постійну комісію в справі підготовки до Всеукраїнського Церковного Собору, як з членів Ради, так і з кооптованих для цього осіб.

5. Чергу дня Собору складає передсоборна комісія весь час від одного Собору до другого, а також і збирає матеріали щодо вирішення питань на Соборі і на кожних Великих Зборах ВПЦР доповідає, які питання вже відкладено

до Собору і які матеріали вже є для вирішення цих питань і про це Церква повинна бути широко освідомлена.

6. Не ближче як за три місяці до скликання Собору передсоборна Комісія остаточно виробляє чергу дня Собору, збирає і приводить до системи всі матеріали щодо вирішення питань, призначає доповідачів і після остаточного затвердження ВПЦР черга дня Собору розсилається по всіх Округових Церковних Радах для оповіщення всіх парафій.

7. Округові Церковні Ради в певні терміни скликають передсоборні парафіяльні Собори, згідно з наказом Парафіяльним Соборам, на яких зачитується черга дня Всеукраїнського Церковного Собору та обираються з кожної парафії на Округовий Собор по 3 представники: один з духовництва і два з мирян.

Примітка 1. Своїм представникам на Округовий Собор парафіяльні Собори можуть давати свої накази (листовно) і вносити свої запитання, а також: можуть вирішувати питання й свого парафіяльного значіння.

Примітка 2. Парафіяльна Церковна Рада кожному з обраних делегатів на Округовий Собор видає мандата, згідно з 10 п. цього наказу.

8. Округовий Церковний Собор збирається на підставі наказу Округовим Соборам і обирає на Всеукраїнський Церковний Собор 12 представників, не більше 4 від духовництва й не менш 8 від мирян.

9. Обраним представникам на Всеукраїнський Церковний Собор Округовий Собор дає інструкції і накази відносно питань на Соборі та вирішення їх, а також може й нові питання піднести. Все це повинне бути подане листовно.

Примітка 1. Представник Округової Церковної Ради бере з собою на Собор протоколи про обрання представників і всі матеріали щодо Собору, які є в Округовій Церковній Раді.

Примітка 2. Інструкції й накази видаються членам Всеукраїнського Собору від Округового Церковного Собору не як постанови, а як побажання, незалежно від яких члени керуються в розв'язанні питань на Соборі власним сумлінням і почуттям волі Божої в її виявникові – Всеукраїнським Церковним Соборі.

Примітка 3. Округовий Церковний Собор може й свої питання виставити в листовній формі, і своїх доповідачів, і подати до Передсоборної Комісії ВПЦР або до Президії Всеукраїнського Церковного Собору, з також може вирішати питання й свого округового значіння.

10. Округова Церковна Рада зараз після Собору видає обраним членам Собору мандати на Всеукраїнський Церковний Собор такого змісту: *(така то)* Округова Церковна Рада цим свідчить, що пред'явника цього, парафіянина *(ім'я церкви)* парафії, села *(такого то)*, *(такої то)* церковної округи, *(такого то)* церковного повіту, *(ім'я, по батькові й прізвище та літа)*, постановою *(такого то)* Округового Церковного Собору, що відбувся в м[істі]...¹ *(такого то числа і року)* обрано на представника від...² Окр[угового] Церк[овного] Собо-

¹ Пропуск в тексті.

² Пропуск в тексті.

ру до Всеукраїнського Церковного Собору, що має відбутися в м[істі]...¹ (*такого то числа і року*). Підписи Голови й Секретаря Окр[угової] Церк[овної] Р[ади].

Примітка. Крім того мандату, представники, що приїжджають на Всеукраїнський Церковний Собор, повинні мати з собою і документи, що їх вимагає Державна влада від тих, що приїжджають.

11. Всеукраїнська Церковна Рада повинна своєчасно визнати всі формальності з державного боку щодо Собору, подбати про належну підготовку храму, в якому відбуватиметься Собор, про помешкання для членів і, по можливості, про харчування їх.

12. Відповідні кошти на переїзд і утримання членів Всеукраїнського Церковного Собору складають всі парафії Округи.

13. На видатки для скликання Собору і для його переведення ВПЦРада в своєму кошторисі, що виконують Округові Церковні Ради, повинна щорічно додавати пакт: на Всеукраїнський Церковний Собор.

14. Для піклування про всякі господарчі справи на Соборі і господарчу підготовку до нього ВПЦР обирає з своїх членів господарчу комісію в складі не менш трьох осіб. Під час Собору ця комісія може бути підсилена ще й членами Собору в кількості, яку визнає за потрібну Собор.

15. Не ближче, як за три дні до Собору, мандатна Комісія ВПЦР, що обрає Радою в складі не менше 3-х осіб, починає в помешканні ВПЦР перевірку мандатів і реєстрацію представників, що прибувають на Собор, користаючи з наперед заготовлених бланків, по округах відбирає в них мандати, а замість них видає членські квитки.

16. Собор починається урочистою службою Божою, на якій, бажано, щоб усі члени Всеукраїн[ського] Церковного Собору запричастились Св. Таїн, і молебнем перед початком Собору.

Примітка. На Собор запрошуються, як гості, представники інших Церков.

17. Всеукраїнський Церковний Собор починається промовою Митрополита Київського і всієї України, і закликом на його Божого благословенства. Після чого Голова ВПЦРади, або один із членів, за уповноваженням ВПЦРади, в разі відсутности Голови, відкриває Всеукраїнський Церковний Собор, після чого Собор приступає до обрання Президії Собору в складі Голови, двох Заступників його, дійсних і почесних членів Президії і Секретаріату в кількості, яку визнає за потрібне Собор; цим починається перша – організаційна частина Собору.

18. Пропозиції, як про склад Президії й про окремих членів її, так і про кількість їх, подають члени Собору записками. На підставі цих записок пропозиції ставляться на голосування і одвертим голосуванням стверджуються.

Примітка. За вимогою не менше 12-ти членів Собору вибори Голови Собору та Президії переводяться закритим голосуванням.

¹ Пропуск в тексті.

19. Перше питання, яке Собор вирішує, це те, чи визнає він себе за дійсний Всеукраїнський Церковний Собор, і коли нема заперечень щодо малої кількості членів, що прибули, або інших, – Собор стверджує сам себе, коли ж є заперечення або мала кількість тих, що прибули, Собор відкладається на добу і через добу остаточно стверджує себе при всякій кількості прибулих, абсолютною більшістю тих, що прибули, або, в протиннім разі, Собор відкладається. Ніякого іншого ствердження Собор не потребує.

20. Після самовизнання Собор вислухує привітання від представників Церков і гостей (коли будуть бажанчі вітати), затверджує чергу дня, обирає Комісії, які потрібні для вирішення всіх питань Собору (доповідь у цій справі подає передсоборна комісія) і обов'язково мандатну для перевірки мандатів і поповнює господарчу, а також намічає термін пленарних засідань, які так розкладаються, щоб дати можливість працювати Комісіям.

Примітка 1. Кожна Комісія поміж себе обирає голову й секретаря, які є доповідачами на пленарних засіданнях Собору.

Примітка 2. Мандатна Комісія повинна в найскорший час розглянути мандати й доповісти Соборові про його склад. Коли в кого з членів, що прибули, нема відповідного мандату, Собор має право затвердити його членом Собору персонально.

21. Крім комісій, під час Собору, з відома його, можуть утворюватись наради з єпископів, священників, дияконів, голів Рад, скарбників і т. ін. в справі підготовки до вирішення питань Собору, чи в питаннях свого служіння, чи перегляду канонів попередніх Соборів і змін в них і т. інше.

Примітка. Постанови цих нарад, ва ухвалою Собору, можуть бути поставлені на чергу дня, або передані до відповідної Комісії.

22. Після закінчення організації Собору починається друга частина Собору – інформаційна. Перш за все Всеукраїнська Православна Церковна Рада через свого доповідача й співдоповідачів подає звіт про стан УАПЦеркви, за час від попереднього Собору, і про діяльність Ради за той же час та фінансовий звіт її (*звіт в листовній формі*).

Примітка 1. Митрополит, як обранець Собору, подає Соборові звіт (*листовний*) про свою діяльність: духовний стан УАПЦ за той час.

Примітка 2. В доповнення до звіту ВПЦР, коли Собор визнає за потрібне, можуть виступати як співдоповідачі, представники з місць – від окремих країв і округ – єпископи чи члени Рад, а в разі потреби й окремі члени Собору з листовними доповідями.

23. Постановами з приводу інформацій та побажаньями Соборові закінчується друга інформаційна частина Собору.

24. Потім починається третя частина – канонічна. Голова Передсоборної Комісії доповідає, які питання за весь час набралися для вирішення Собором, як провадилася підготовча праця до вирішення цих питань, як ці питання поділено між Комісіями, і встановлюється, за його препозицією, порядок доповідів Комісій.

25. За встановленим порядком кожна Комісія через свого доповідача доповідає справу (в разі потреби, за вирішенням Комісії, виступає й співдоповідач) і вносить на обговорення Собору вироблений у Комісії проект постанови.

26. Коли справа всім ясна і промовців нема, то проект постанови ставиться на голосовання й вирішується одвертим голосованням.

27. Коли справа обговорюється, то промовці, які бажають говорити, подають про це записки до Президії, записуються в чергу Головою Собору й промовляють за чергою.

28. Коли надходить пропозиція про припинення обговорення, або про обмеження промовців у часі, Голова Собору повинен цю пропозицію зараз внести на вирішення Собору. Вирішення провадиться одвертим голосованням.

Примітка. Пропозиції про припинення дебатів, чи обмеження її часом теж подають в записках до Президії.

29. Після закінчення дискусії проект постанови Комісії ставиться на голосовання, коли ж поступили ще інші проекти, вони зачитуються перед голосованням проекту Комісії ставляться на голосовання після проголосовання проекту Комісії. Коли до проектів постанови робляться доповнення вони проголосовуються окремо.

30. Замість дискусій, за ухвалою Собору, заслухуються по одній або по дві промови “за” та “проти” проекту резолюції й після цього справа ставиться на голосовання.

31. Перед самим голосованням бажаючим дається слово щодо голосовання. Бажаючим дається слово для запитання і на відповідь, при чому нічого, крім цієї мети, говорити не дозволяється. Зараз після голосовання дається слово для спростовання в персональних справах, коли такого слова просять.

Примітка. За листовного пропозицією не менше 12-ти членів Собору, справу треба вирішати закритим голосованням.

32. Весь час засідань Голова Собору і вся Президія стежить за тишею й порядком, закликаючи до спокою в разі його порушення. Голова має право припинити промовця, коли він говорить не по суті або негідно Соборові, може позбавити його слова. Ніяких зауважень або вигуків з місць чи суперечок з Головою або між собою на засіданнях не дозволяється.

33. Коли Голова Собору виступає як промовець, він теж вписується в чергу і на час промови передає головування заступникові.

34. Коли на Соборі виникає питання про обрання Митрополита, то ці вибори переводяться закритим голосованням, спочатку записками називаються кандидати, потім тих кандидатів, що виявляють згоду на голосовання, обговорюють в їх відсутності й записками чи іншим закритим способом обирають.

Примітка. Кандидатом теже бути чи священослужитель чи вірний, що здобув собі пошану попереднім служінням Церкві.

35. За обраного визнається той, що одержав не менш 2/3 голосів присутніх членів Собору.

36. Коли ні один кандидат цієї кількості не збере, то вибори переносяться на наступний день, коли ж і тоді не буде такої більшості, то тоді вважається за обраного той, хто одержить абсолютну більшість.

Примітка 1. Коли декілька кандидатів на підставі п. п. 35, 36 одержать рівну кількість голосів, то тоді вони тягнуть жеребки.

Примітка 2. Коли обраний не єпископ, він на Соборі ж і висвячується.

37. Звільнення Митрополита від праці переводиться теж на Всеукраїнському Церковному Соборі після заяви його самого або не менше 12-ти членів Собору, або з пропозиції ВПЦР після обговорення й вияснення його, коли він присутній на Соборі. Звільнення переводиться закритим голосуванням абсолютною більшістю.

38. Останніми на Соборі вирішуються справи судові й біжучі.

39. Для розв'язання справ судових (в порядку помилування після ствердження присуду Вишого Церковного Суду Великими Зборами ВПЦРади) Собор обирає окрему Судову Комісію, яка докладає справи Соборові, від якого залежить остаточне затвердження присуду чи помилування.

40. Протоколи Собору складаються можливо повніше або й стенографічно. Всі постанови Собору редагуються Президією, а ті, що мають канонічне значіння, виписуються окремо з назвою: "Канони такого то Собору УАПЦ" і після надрукування розсилаються по всіх парафіях, а також і до Церков інших народів.

41. По вирішенні всіх справ Собор закривається й закінчується вдячним молебнем.

42. В праці Собору перерви бути не повинно, коли ж Собор припинить свою працю, не вирішивши всіх питань, то для вирішення їх або скликається позачергово другий Собор, або вони залишаються до найближчого чергового Собору, або Собор доручає їх вирішення Всеукраїнській Православній Церковній Раді.

43. З закінченням Собору закінчується й уповноважених членів його. Під час же переведення Собору позбавляти права члена Собору може лише та церква, яка йому це право надала, і в виключних випадках сам Собор більшістю 2/3 голосів.

Розділ III

Крайовий Церковний Собор

1. Крайовий Церковний Собор є вищий церковний орган церковного краю, виявник волі Українськ[ої] Крайової Церкви, як частини УАПЦ.

2. Крайовий Церковний Собор збирається не менше як через 5 років перед Всеукраїнським Православним Церковним Собором, але за бажанням церкви може збиратись і частіше, може бути зібраний екстренно.

3. Підготовчу працю до цього Собору провадить постійна Передсоборна Комісія, яка повинна бути в складі Крайової Церковної Ради й працює відповідно з пактами 4, 5, 6 В[сеукраїнського] Ц[ерковного] Собору. Не ближче, як за місяць до Собору чергу дня його Крайова Церковна Рада надсилає до Всеукраїнської Православної Церковної Ради.

4. До складу Собору входять: 1) Пленум Крайової Церковної Ради цього року, 2) представники від Округових Рад по 2 [представника], 3) всі єпископи краю, 4) обрані представники від кожного церковного району по 1 з духовництва й по 2 з мирян, 5) від парафій крайового міста по 3 представники та від округового міста по 1 представникові, 6) церковно-громадські діячі, на запрошення Крайової Церковної Ради, яких праця корисна на Соборі, не більш за 6, 7) Митрополит або його заступник, 8) представництво від ВПЦР (не більше від 3-х), 9) члени Всеукраїнського Церковного Собору, обрані від округ (коли Крайовий Собор збирається як підготовчий до Всеукраїнського Церковного Собору).

5. Вся праця Крайового Церковного Собору провадиться відповідно з пакетами наказу Всеукраїнському Православному Церковн[ому] Соборові, в повному єднанні з духом і канонами та принципами УАПЦ.

6. Митрополит чи його заступник, коли він є присутній на Соборі, благословляє Собор.

7. Крайовий Собор починається промовою архієпископа краю. Після чого Голова Ради Крайової або один із членів, за уповноваженням Крайової Ради через відсутність Голови, відкриває Собор, після чого Собор приступає до обрання Президії в тій кількості, яку він визначить сам.

8. Митрополит і представник ВПЦР на Соборі робить доповідь про загальний стан УАПЦ і про діяльність Всеукраїнської Православної Церковної Ради.

9. Собор ставить першим питанням про визнання своєї правомочності, і коли ні з чийого боку нема заперечень, розпочинає працю.

10. Коли є заперечення проти визнання Собору за правомочний з боку Митрополита чи представника ВПЦР, чи з боку членів, заслуховуються мотиви заперечення й справа про визнання Собору вирішується абсолютною більшістю членів, що прибули.

11. Взагалі, представники ВПЦР і Митрополит, беручи участь у праці Собору, в голосуванні користуються рівними правами з усіма членами Собору і в питаннях, поставлених на вирішення Собору, можуть вносити свої зауваження заперечення. В такому разі обговорення цих питань, після з слухання мотивів заперечення, відкладаються на умовний і після перерви вже ці питання вирішуються остаточно абсолютною більшістю присутніх членів.

12. В справі догматичних, канонічних і інших питань, що вимагають остаточного вирішення Всеукраїнського Православного Церковного Собору, Крайовий Церковний Собор повинен додержуватись єдності з Всеукраїнськими Православними Церковними Соборами, але в розвиток їх може внести ті чи інші побажання, які бере на увагу Комісія в справі скликання Всеукр[аїнського] Церк[овного] Собору при ВПЦР.

Примітка. В разі негайної потреби ці зміни, після затвердження ВПЦР, можна ввести в практику, як тимчасові, до ухвали В[сеукраїнського] Ц[ерковного] Собору.

13. Протоколи Собору в копії надсилаються до ВПЦР для відома, затвердження й відповідних висновків у загальній праці.

Примітка. ВПЦР не може не стверджувати тих ухвал Собору, які не суперечать канонам УАПЦ, коли визнає Собор за канонічний.

14. Собор не може вважатись за канонічний: а) коли вибори на нього проведено не згідно з наказом, б) коли не прибуде ні один представник з більшості округ в краю й, в) коли про Собор і чергу дня його не було сповіщено за 2 тижні до Собору Всеукраїнську Православну Церковну Раду, г) коли склад членів, що прибули, різко відходить від принципів УАПЦ, напр[иклад], коли духівництва на Соборі більше, ніж мирян.

Примітка 1. Неприбуття на Собор Митрополита й представників ВПЦР, коли їх своєчасно повідомлено, не є перешкодою до визнання Собору за дійсний.

Примітка 2. До часу прибуття на Собор представників більшості округ, Собор вважається за нараду, але в виключних випадках, коли того вимагає життя Собор може визнати себе за правомочний і при меншій кількості членів Собору, як зазначено в пактах 10-му, 11-му.

Розділ IV

Округовий Церковний Собор

1. Округовий Церковний Собор є вищий керівничий і судовий орган Округової Української Православної Автокефальної Церкви, виявник волі Округової Церкви, як частини всієї Української Православної Автокефальної Церкви.

2. Округовий Церковний Собор збирається в міру потреби і в усякому разі перед Всеукраїнськими і Крайовими Церковними Соборами. Чергу дня Собору та матеріали для вирішення його підготовляє Округова Церковна Рада.

3. До складу Округового Церковного Собору входять. 1) Пленум Округової Церковної Ради, 2) Округовий єпископ, 3) Представники від усіх парафій по 1 від духівництва і по 2 від мирян, які обираються на парафіяльних Церковних Соборах, 4) по 1 представнику від Районових Рад, 5) Митрополит чи його заступник і представник Всеукраїнської Православної Церковної Ради, 6) Церковні діячі в кількості не більш 3, участь яких в Соборі визнає за корисну Окр[угова] Церк[овна] Рада, й церк[овні] діячі, яких сам Собор визнає за корисне запрохати до свого складу.

4. Вся праця Округового Церковного Собору провадиться відповідно з наказом Всеукраїнському Церк[овному] Соборові, в повному контакті з духом і канонами У.А.П.Ц.

5. Коли має відбутись на Соборі обрання єпископа й є відповідні кандидати, Округова Церковна Рада, надсилаючи чергу дня Собору до Всеукраїнської Церковної Ради, надсилає й список кандидатів на єпископа. Вищі керівничі органи можуть запропонувати й своїх кандидатів до початку Собору.

Примітка. Кандидатами на Округового єпископа ставляться перш за все священослужителі й вірні з округових діячів і лише в разі їх відсутности виставляються діячі інших округ.

6. На Соборі всі ці кандидатури перевіряються, доповнюються пропозиціями членів Собору, потім кандидатури тих, що виявлять згоду балютуватися, обговорюються в їх відсутності й таємним голосуванням обирається з них один, який одержить не менше 2/3 голосів присутніх членів Собору.

7. Коли ні один кандидат цієї більшості не збере, то вибори переносять на наступний день, коли ж і тоді не буде такої більшості, то тоді вважається за обраного той, хто одержить абсолютну більшість.

Примітка 1. Коли декілька кандидатів на підставі пакту 5 і 6 одержать різну кількість голосів, то тоді вони тагнуть жеребки.

Примітка 2. Окр[уговий] Собор, який обере єпископа, повинен визначити й певне утримання йому, а Окр[угова] Церк[овна] Рада пильнує про ретельну виплату його.

8. Висвята обраного на єпископа (коли він не єпископ) переводиться, як можливо, під час Собору.

9. Звільнення єпископа від праці теж переводиться на Соборі після обговорення, в зв'язку з заявою його самого чи не менш 12 членів Собору, або за пропозицією Митрополита і ВПЦР. Після заслухання пояснення Собор звільняє його, коли він є на Соборі. Звільнення переводиться закритим голосуванням абсолютною більшістю.

10. Округовий Церковний Собор проводить і вибори членів Всеукраїнського Церковного Собору, стверджуючи й обговорюючи або подані списки їх в цілому, або особисто кожного й обирає їх або відкритим, або, згідно з пропозицією не менше 12-ти членів Собору, закритим голосуванням.

11. Собор може висловити свою пошану або догану окремим діячам чи гурткам УАПЦ, чи своєї округи, чого вони, на його думку, заслуговують, а також довір'я чи недовір'я керівничим органам УАПЦ, чи своєї округи.

12. Протоколи Собору в копіях надсилаються для відома, затвердження й відповідних висновків та розпоряджень до Всеукраїнської Церковної Ради, а всім парафіям округи Для керівництва й виконання. Участь в Округовому Соборі Митрополита й представників ВПЦР провадиться згідно з п.п. 10 і 11 наказу Крайовому Церк[овному] Соборові.

Примітка. Церковний повіт, як частина державної округи, що об'єднуються коло свого єпископа й своєї Церковної Ради, є рівнозначна з Церковною Округою і тому скликає Собори згідно з наказом Округовому Церковному Соборові.

Розділ V

Районовий Церковний Собор

1. Районовий Церковний Собор – він же є й Великі Збори Районової Церковної Ради – збирається обов'язково 2-чі на рік, посеред Покр[івських] і Микіль[ських] Зборів ВПЦР перед Соборами вищих церковних поєднань, але може в разі потреби збиратись і в надзвичайний спосіб.

2. До складу Собору входять: 1) Пленум Районової Церковної Ради, 2) по 6 представників з кожної парафії: по 2 від духовництва і 4 від мирян, 3) Округовий єпископ чи його заступник, 4) Представник від Округової Церковної Ради, 5) Церковні діячі, участь яких в Соборі визнає за потрібне Р[айонова] Ц[ерковна] Рада, не більше від 3-х, і представник ВПЦР, коли потребу в цьому визнає ВПЦР.

3. Вся праця цього Собору провадиться згідно з наказами Всеукраїнському, Крайовому й Округовому Соборам, а протоколи його надсилаються для відома, затвердження, відповідних висновків і розпоряджень до Округової Церковної Ради й для відома до Крайової Церковної Ради, а постанови до всіх парафій Району.

4. Районовий Церковний Собор, як обирає, так і звільняє районного благовісника згідно з п.п. 5, 6, 7, 8 і 9 Наказу Округовим Соборам про обрання єпископа.

5. Районовий Церковний Собор, – він же й Великі Збори Районової Церковної Ради, – обирає президію Районової Церковної Ради, в складі, що визначає сам, але не менше як з трьох осіб: Голови, його Заступника й Секретаря.

6. Відомості про цей Собор, що мають загальне значіння, Округова Церковна Рада подає до ВПЦР.

Розділ VI

Парафіяльний Церковний Собор

1. Парафіяльний Церковний Собор є вищий керівничий орган у всіх галузях парафіяльного церковного життя й єднання з іншими парафіями У.А.П.Ц. Собор збирається в міру потреби і не менш, як двічі на рік: весною і восени, а також для обрання Парафіяльної Ради причету та інших справ, що перевищують компетенцію Церк[овної] Ради.

2. До складу Собору входять: всі парафіяни не молодші від 18 років обох статей, єпископ, представники Районової й Округової Церковних Рад.

Примітка 1. Відсутність єпископа і представників Округової та Районової Церковної Рад не перешкоджає праці Собору.

Примітка 2. Оповіщення про термін Собору й про чергу дня робиться в церкві на службі Божій або іншим способом щоб знала вся парафія, а вищим церковним органам, єпископові, благовісникові, Округовій і Районовій Церковним Радам сповіщається не пізніш, як за 2 тижні до Собору. Коли єпископ чи його представник, чи благовісник і представники Окр[угової] і Район[ової] Рад не прибули, їх певний час чекають і потім занотовують у протоколі про їх неприбуття.

3. Собор провадиться в церкві, починається й кінчається молитвою або службою Божою.

4. Собор визнає себе й переводиться згідно з наказами попереднім Соборам.

5. В разі обрання або звільнення членів причету вибори чи звільнення проводяться згідно з наказом Окр[уговому] Церк[овному] Соборові про обрання

чи звільнення єпископів. Обраних, як можливо, в парафії урочисто й висвячують. Коли обирається священик, то бажано, щоб першу службу в парафії він відправив з єпископом, щоб єпископ вводив його в парафіяльне служіння.

6. Кандидатів на настоятеля чи диякона виставляють, як члени парафії, так і керівничі органи (Районова чи Округова Ради, чи єпископ, чи священство) до початку Собору. Кандидатів на члени причету Парафіяльний Собор висуває з-серед своєї громади й лише в разі відсутності з-серед себе достойних священства, запозичає їх в інших громадах

7. Коли на Соборі поставлено справу про обрання чи звільнення парафіяльного священика або диякона, обов'язкова присутність єпископа або його представника, благовісника й члена Район[ової] Ц[ерковної] Ради. Без їх присутності вирішення Собором цієї справи не вважається за дійсне.

Примітка 1. Справа звільнення священика чи диякона переводиться на Соборі за вимогою Парафіяльної Ради, чи не менш від 30 парафіян, або за пропозицією єпископа чи Окр[угової] або Район[ової] Ради, чи братерського суду.

Примітка 2. Обрання чи звільнення членів причету затверджує Окр[угова] Церк[овна] Рада в порозумінні з Район[овою] Церк[овною] Радою.

Примітка 3. Собор, обравши члена причету, повинен тут же визначити йому й щомісячне утримання, а Пар[афіяльна] Рада повинна ретельно його виконувати.

8. Собор обирає з-серед своїх членів Президію Парафіяльної Церковної Ради в кількості, яку ухвалить самий Собор, терміном на 1 рік, але не менше від 5 осіб: Голови Парафіяльної Ради, його Замісника, Титаря, Скарбника, Писаря й Ревізійну Комісію в складі 3-х осіб.

9. Обрання Голови й усіх членів Президії Парафіяльної Ради провадиться відкритим голосуванням, абсолютною більшістю голосів, також переводиться й обрання членів Малих Зборів Районової Ради й Районового та Округового Церковних Соборів.

10. Крім Президії Парафіяльної Церк[овної] Ради, Парафіяльний Церковний Собор обирає з-серед себе й Пленум Парафіяльної Ради в кількості, яку сам визначить для щомісячних поширених Зборів Ради.

11. Парафіяльний Церковний Собор вважається за дійсний, коли на нього прибуде не менше половини парафіян, що їх записано в парафіяльній книзі й вони мають членські картки.

Примітка 1. Парафіяльна Церковна Рада повинна подбати про заведення парафіяльної книги певного зразка, в яку записувати всіх парафіян, що вносять добровільні членські внески на потреби парафії, й видає таким членам членські картки.

Примітка 2. На Парафіяльному Церковному Соборі обов'язкова присутність членів причету й Президії Пар[афіяльної] Церк[овної] Ради.

12. В разі неприбуття на Парафіяльний Церковний Собор зазначеної кількості парафіян (не менше половини), то Парафіяльний Собор відкладається на якийбудь¹ умовний термін і після того, за постановою самого Собору, відбу-

¹ Так в тексті.

деться при всякій кількості присутніх. Про термін, на який буде відкладений Собор в разі неприбуття належної кількості парафіян, мусить бути оголошено заздалегідь, цебто про це мусить бути зазначено в самих оповістках про скликання Парафіяльного Церковного Собору.

13. За аморальні вчинки, за відхід від православної віри чи інше Парафіяльний Церковний Собор може виключати парафіян із складу парафії (за пропозицією Парафіяльної Церковної Ради, чи вищих органів, чи з власної ініціативи) й викреслити з церковної книги й відібрати членську картку, про що робиться помітка в парафіяльній книзі. Парафіяльна Церковна Рада виключає і робить помітку в парафіяльній книзі також за смертю чи переходом до іншої парафії, а також вписує тих, що перейшли з іншої парафії й про це докладає найближчому Соборові.

Примітка 1. Парафіяльна Церковна Рада й члени причету двічі на рік роблять на Парафіяльн[ому] Церк[овному] Соборі звіт про свою діяльність, і Собор висловлює довір'я чи недовір'я.

Примітка 2. Коли в парафії працюють братства, сестрицтва чи інші церковні гуртки, вони теж повинні двічі на рік давати Соборові звіт про свою діяльність.

14. Парафіяльний Церковний Собор має право винести постанову про вшанування молебнем чи панахидою чи іншим виявленням пошани церковних діячів чи членів своєї парафії, які цього заслужили, а також винести докір чи інше виявлення осуду тим діячам, що, на думку Собору, цього заслужили.

15. Парафіяльний Собор в певні терміни затверджує господарчий звіт за минулий рік і кошторис на майбутній рік.

16. Парафіяльний Церковний Собор починається промовою й закликком на нього Божого благословенства присутнім єпископом або його представником, після чого Голова Парафіяльної Ради або один із членів Ради, як уповноважений Парафіяльної Ради, в разі відсутности Голови, відкриває Собор. Собор приступає до обрання Президії Собору в тій кількості, яку він визначив сам, але не менше, як з трьох осіб: Голови, його Заступника та Писаря.

17. Для Парафіяльного Церк[овного] Собору Парафіяльна Цер[ковна] Рада повинна підготувати чергу дня й усі матеріали щодо черги дня й доповіді, а також виконати всі формальності з державного боку.

18. Взагалі Параф[іальні] Церк[овні] Собори це є перші основи дійсного виявлення всенародньої соборноправности, тільки на цих Соборах голос всієї Церкви лунає безпосередньо й тому виховання віруючої людности в якнайкращім переведенні цих Соборів в найбільш свідомому, уважному й побожному відношенні до них всіх парафіян, є найповнішою запорукою в справі переведення дійсної соборноправности і на вищих ступенях У.А.П.Ц.

19. Копії ухвал Парафіяльного Церковного Собору надсилаються до Районової Церк[овної] Ради, яка, розглянувши їх, передає на санкцію Окр[угової] Церк[овної] Ради.

Примітка. Ухвали Пар[афіяльного] Церк[овного] Собору не можуть бути не ствержені, коли вони не суперечать канонам УАПЦ і коли Собор визнано за дійсний на підставі цього наказу.

НАКАЗ ЦЕРКОВНИМ РАДАМ УКРАЇНСЬКОЇ АВТОКЕФАЛЬНОЇ ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ

1. Церковна Рада У.А.П.Ц. це є постійне представництво від парафій і їх об'єднань для постійного організаційного порядкування життям Церкви й задоволення всіх вимог цього життя.

2. Церковна Рада У.А.П.Ц. є керівничим органом Церкви не в розумінні старорежимному й не в розумінні державно-адміністративному, а розумінні церковному, цебто не в розумінні прав влади в Церкві, а в розумінні обов'язків служіння їй.

3. Церковна Рада перш за все є виконавчим органом церковних Соборів і голос Соборів повинна відчувати в своїй діяльності не лише в букві їх канонів, а і в душі й напрямку їх діянь.

4. Першою й найважливішою працею Ради повинне бути виконання постанов минулого Церковного Собору та підготовча праця до майбутнього.

5. Питання біжучого життя, які виникають в період між одним і другим Собором, що не потребують соборного вирішення, а також вимоги щоденного життя, справи освітні, господарчі, богослужбові та інші виконуються Церковною Радою в спосіб найкорисніший для Церкви і теж в спосіб соборноправности, щоб дати достойний відчит церковному Соборові про свою діяльність в цьому напрямку.

6. Всі члени Церковної Ради мають рівні права голосу на засіданнях. Коли голоси розіб'ються по половині, то справа вважається відхиленою.

7. Єпископи й священники, як обранці Церковних Соборів, увиходять до відповідних Церк[овних] Рад, як почесні Голови їх і їх Президій, найбільш повинні відчувати в своїм сумлінні голос Собору і всіх нахилити, щоб прислухувались до цього голосу, а в вирішенні справ користуються рівними правами з усіма членами Рад.

8. Ради працюють в складі Президії Великих і Малих Зборів. В складі Президії по можливості щоденно, а терміни праці Великих і Малих Зборів встановлюють вони самі.

9. Рада повинна бути свідомою державних законів про Церкву, виконувати їх і взагалі входити від імени Церкви в зносини з державною владою в справах церковного життя, і всякі ці зносини провадяться тільки Радою чи за її згодою.

10. Так само зносини з вищими церковними керівничими органами від парафій чи їх об'єднань провадяться лише відповідними церковними Радами.

Всеукраїнська Церковна Рада

1. ВПЦР є постійне представництво від церковних об'єднань всієї УАПЦ для постійного порядкування життям всієї Церкви й задоволення всіх Її вимог,

для допомоги всім Церквам і церковним Радам в їх праці для об'єднання й координації цієї праці.

2. Всеукраїнська Церковна Рада є перша служниця У.А.П.Ц., як в цілому, так і в частинах і тільки в такий спосіб – першої служниці вона здобуває собі найбільший авторитет і пошану і визнання її вартості в житті Церкви за словом Христовим: “хто хоче бути з вас перший, – хай буде всім слугою”.

3. ВПЦР є виконавчий орган В[сеукраїнського] Ц[ерковного] Собору і тому найбільш важливою працею ВПЦР є виконання постанов В[сеукраїнського] Ц[ерковного] Собору і підготовка праця до нового Собору, як в підготованні питань до Собору, так і в підготованні скликання Собору, щоб голос його був повним виразником голосу всієї Церкви. Тому в складі ВПЦР повинна постійно працювати передсоборна Комісія, на обов'язку якої є збирати питання для соборного вирішення й матеріали для цього, виготовляти доповіді, наукові справи і взагалі вести всю підготовчу до Собору працю й широко повідомляти про це людність.

4. Всю свою працю ВПЦР повинна неухильно, провадити в спосіб соборноправности, цебто не свій голос диктувати Соборам і церковним Радам, а прислухатися до їхнього голосу і лише послуговувати служінням Христовим тому, щоб цей голос, як на Всеукраїнському, так і на всіх Соборах лунав найбільш повно, виразно, чисто й безсторонньо, та подавати зразок усім церковним Радам працювати в цьому напрямку.

5. Всі питання, які виникають в житті УАПЦ в період міжсоборний, а також ті питання, які не вимагають соборного вирішення, питання освітні, видавничі, господарчі, правничі, керівничі, вказівки, зауваження, поради іншим церковним Радам і окремим працівникам і т. ін. Розв'язує ВПЦР в своїй Президії і на своїх Великих і Малих Зборах.

Великі Збори ВПЦРади (Велика Рада)

1. До складу Великих Зборів ВПЦР належать: 1) Митрополит і всі єпископи УАПЦ, що проходять єпископське служіння, 2) Президія ВПЦР. Представники від Округових Церков по 3 члени, а коли кількість парафій у цих Церквах перевищує 30, то по одному ще з кожних 10 парафій. Від округового міста по одному представнику від кожної парафії й від м. Києва по 3 представники від кожної парафії.

Примітка. ВПЦР може запрохати з дорадчим голосом діячів, яких участь вважає тиме за доцільну.

2. Члени ВПЦР обираються на Великих Зборах Округових Рад і Соборах Парафіяльних Церков, а в крайньому разі й на Пленумах відповідних Рад на три роки, при чому щороку 1/3 членів вибуває.

Примітка 1. Перші два роки члени ВПЦР вибувають по жеребку, а потім за старшинством обрання.

Примітка 2. Парафіям і Округовим Радам належить право в разі потреби відкликати своїх членів а ВПЦР і замінити їх новими.

3. Негайно після обрання членів ВПЦР в Києві й округових містах парафіяльні, а в останніх Окр[угові] Церк[овні] Ради видають обраним мандати такого змісту: така то Церк[овна] Рада цим свідчить, що пред'явник цього парафіянин (*ім'я церкви*) парафії (*села*) такого то, такої то Церк[овної] округи, ім'я, по батькові, прізвище, таких то літ постановою (*такої то*); Окр[угової] Ради, що відбулася в м. ...¹ (*такого то числа й року*) обраний на члена ВПЦР протягом триріччя з такого то по такий то рік. Поштова адреса члена. Підписи голови й секретаря Ради.

4. Список членів ВПЦР, що обрані на цих зборах, з копіями їх мандатів негайно надсилаються до ВПЦР, яка веде окрему книгу членів ВПЦР за виробленою формою (ім'я, по батькові, прізвище, літа, село повіт, губернія, поштова адреса, коли й на яких зборах і з якого по який рік обраний).

5. Великі Збори ВПЦР відбуваються двічі на рік після Покрови і після літнього Миколи, тому й зветься Покрівськими та Микільськими. Термін скликання Великих Зборів ВПЦР призначають попередні Збори. Термін скликання Микільських Зборів призначають Покрівські, а термін скликання Покрівських Зборів призначають Микільські.

6. Президія ВПЦР своєчасно виконує формальності з державного боку й не пізніше як за місяць складає чергу дня Зборів і розсилає по округових Церковних Радах, і на цей час кожна Церковна Рада, яка бажає внести свої питання на вирішення Великих Зборів, повинна їх надіслати до ВПЦР-

Примітка. Всі доповіді черги дня повинні бути листовно подані до ВПЦР або хоч тези до них, і всі вони перед внесенням на Великі Збори розглядаються Президією ВПЦР.

7. Президія ВПЦР дбає про помешкання для Зборів переважно в церкві та про помешкання й по можливості харчування прибулих членів ВПЦР, закликаючи до цього місцевих братів.

8. Не ближче як за три дні до Великих Зборів, Президія ВПЦР обирає з членів ВПЦР Мандатну Комісію для перевірки мандатів, яка відкриває свою діяльність в канцелярії ВПЦР, а з початку Зборів і на самих Зборах провадить, реєстрацію членів, що прибули, і затримує в себе їх мандати, а замість них, на час Зборів видає членські квитки.

Примітка. Для реєстрації повинно бути виготовлено бланк з розподілом УАПЦ на краї й округи й за цим розподілом повинно розглядати членів.

9. Для підготування помешкання для засідань Великих Зборів, для харчування їх і взагалі для господарчого порядкування на Великих Зборах обирається Президією ВПЦР з членів ВПЦР Господарча Комісія, яка може кооптувати до себе корисних осіб.

10. Великі Збори починаються урочистою службою Божою, про місце, час і день якої повинне бути оповіщення в канцелярії ВПЦР, як і про час початку Зборів.

¹ Пропуск в тексті.

11. Збори вітає почесний голова ВПЦР промовою й закликом на них Божого благословенства, і Президія ВПЦР, яка є разом з тим і Президією Великих Зборів, при чому за бажанням Зборів Президію може бути поповнено представниками з місць в кількості, яку визначають Збори. Члени Президії розподіляють між собою обов'язки на час Великих Зборів ВПЦР.

12. Після складу Президії Мандатна Комісія повинна зробити доповідь, який повинен бути повний склад членів згідно з списком їх у ВПЦР і про кількість членів, що прибули, і розподіл їх по округах та повітах.

13. Великі Збори вважаються за дійсні, коли прибуде ча них не менше 1/3 числа всіх членів Великих Зборів, коли ж до початку Зборів цієї кількості нема, Збори відкладаються на ранок наступного дня й вважаються дійсними при всякій кількості присутніх.

Примітка. Великі Збори за бажанням можуть обрати з-серед себе Мандатну Комісію, але можуть задовольнитися й тією, що її обрано Президією ВПЦР.

14. Членів, які не мають відповідного мандату, не може бути допущено на Збори з ухвальним голосом, але персонально Збори можуть запрохати їх до свого складу, коли участь їх вважають за корисну для справи, з дорадчим голосом.

15. Час своєї щоденної праці встановлюють самі Великі Збори.

16. Першим питанням на Зборах, звичайно, є інформації з місць. Ці інформації дають представники Округових Церковних Рад за виробленою Президією ВПЦР і завчасно розісланою програмою.

Примітка 1. Доповіді мусять бути (хоч у скороченому виді) листовні, заслухані Окр[уговою] Ц[ерковною] Р[адою], вона ж повинна на місці обрати доповідачів.

Примітка 2. Коли з округи не може бути ні один представник, звіт за цією формою треба своєчасно подати до ВПЦР поштою або через представника Кр[айової] Ц[ерковної] Р[ади], чи сусідньої округи й його зачитується на Зборах.

17. Ухвала з приводу інформацій виноситься в формі побажань, констатування фактів і відповідних постанов.

18. Після інформації з місць Президія ВПЦР дає звіт про стан УАПЦ за півріччя і про діяльність свою та Малої Ради за програмою, що ухвалена Президією.

Примітка. Доповідь подає в листовній формі голова чи секретар Президії ВПЦР. Співдоповідачами виступають члени Президії.

19. По цих звітах складається резолюція в формі зауважень щодо діяльності Президії й Малої Ради, побажань і констатування фактів.

20. Окрему доповідь дає Передсоборна Комісія, докладаючи, які питання вже відкладено на чергу дня до Собору попередніми Великими Зборами ВПЦР, які тепер мусять бути поставлені питання для Собору, які зібрано матеріяли для їх вирішення і т. ін.

21. Виконання черги дня провадиться згідно з пактами 30–38 Наказу В[сєукраїнському] Ц[ерковному] Соборові.

Примітка. Великі Збори мають право знову розглянути й перевірити ті питання, які вже вирішено в Президії чи в Малій Раді, зосібна коли про це є прохання до Великих Зборів.

22. Замісник митрополита, як обирається, так і звільняється на Великих Зборах, згідно з пакт. 36–38 В[сеукраїнського] Ц[ерковного] Собору.

Примітка. Коли замісник митрополита залишить працю до Великих Зборів, то тимчасово Мала Рада покладає виконання обов'язків на одного з єпископів.

23. Покрівські Великі Збори обирають Президію ВПЦР із такому складі, який встановлять самі Великі Збори, а також і кандидатів,

Примітка. Митрополит вважається за почесного голову, а його замісник за почесного члена ВПЦР та її Президії.

24. Коли є потреба, Великі Збори можуть обирати з своїх членів комісії для підготовки питань на вирішення Зборів, згідно, з п.п. 22, 23, 26–35 наказу Всеукраїнському] Церк[овному] Соборові.

25. Голова, секретар, скарбник і всі члени Президії ВПЦР повинні обиратись кожний окремо чи відкритим голосуванням, чи закритим, коли того побажає не менш від 12 членів, абсолютною більшістю голосів.

26. На цих же Зборах, в порядку п.п. 29–32 цього наказу, обирається Ревізійна Комісія в складі трьох членів і 2 кандидатів, при чому самі вони з себе вибирають голову й секретаря, а також Церковний Суд, згідно з канонами.

Примітка. Великі Збори можуть обрати Ревізійну Комісію і на час Зборів з своїх членів, яка повинна зробити доповідь про свою працю цим же Зборам.

27. Великі Збори стверджують кошторис і фінансовий звіт Президії ВПЦР, призначають утримання її та всім членам ВПЦР, разом з усією Церквою дбають на місцях про його здійснення.

28. Вищий Церковний Суд дає звіт про свою діяльність. Збори чи стверджують його присуди, чи касують їх за проханням засуджених чи за своїм сумлінням.

29. Протоколи засідань Великих Зборів складає й підписує Президія Зборів і розсилає їх в місячний термін по всіх Округових Церк[овних] Радах для дальшого оголошення й виконання на місцях.

30. На Великих Зборах складаються й оголошуються терміни скликання Малої ВПЦР.

Малі Збори ВПЦР (Мала Рада)

1. Малі Збори ВПЦР відбуваються раз на місяць в наперед призначені терміни, можуть бути зібрані й екстренно, обов'язково збираються й перед Великими Зборами.

2. До складу Малої Ради обирають осіб в кількості, яку ухвалюють Великі Збори.

3. Збори Малої Ради вважаються за дійсні, коли на них прибуде кворум Президії ВПЦР і членів не менше від загальної кількості Президії ВПЦР.

Примітка. Кожний член ВПЦР, що перебував на той час в Києві, має право бути й членом Малої Ради ВПЦР.

4. Чергу дня Малих Зборів складає Президія ВПЦР і розсилає всім членам Малої Ради.

5. Зборами керує Президія ВПЦР згідно з порядком Великих Зборів.

Примітка. В разі бажання членів Малої Ради Президія може бути поповнена згідно з п. 11 наказу Великим Зборам.

6. Перш за все на Зборах Малої Ради зачитується протокол попередніх Зборів і з'ясовується, що з тих постанов уже виконане, а що ні, і з якої причини.

7. На Зборах Малої Ради повинен бути інформаційний звіт голови чи секретаря Президії про працю її, про всі вирішені нею питання, про події, що відбулися в житті Церкви і т. ін., щоб усі члени Малої Ради були цілком у курсі справ щоденного життя нашої Церкви.

8. Мала Рада вирішає всі питання: 1) які передано на вирішення Президією, і які вона визнає за можливе не переносити на Великі Збори, 2) які потребують негайного вирішення, 3) які визнає за необхідне вирішити тимчасово, до Великих Зборів, 4) які потребують тільки прийняття з приводу їх розпоряджень і зауважень.

Примітка. В разі потреби Малої Ради ВПЦР добирають членів Президії ВПЦР, Ревізійної Комісії й Вищого Церковного Суду та кандидатів до них.

9. Скарбник ВПЦР дає докладний звіт про фінансовий стан ВПЦР, про господарчі справи, майно і т. ін.

10. У своїй постанові з приводу цих інформацій Мала Рада висловлює свої побажання, констатує факти й робить зауваження.

11. Протоколи Зборів Малої Ради складаються, зачитуються, приводяться до виконання Президією ВПЦР, а остаточно затверджуються на наступних Зборах Малої Ради.

12. На Великих і Малих Зборах ВПЦР можуть бути присутніми й не члени Ради, оскільки дозволить помешкання, при умові додержання повного порядку, але згідно з бажанням більшості членів деякі засідання Зборів можуть оголошуватися закритими.

13. Для виконання ріжних завдань Мала Рада може утворювати тимчасові комісії.

14. Праця Малих Зборів провадиться згідно з наказом Великим Зборам ВПЦР.

15. Великі, Малі Збори і Президія ВПЦР, в порядку інструкторському та інформаційному, можуть надсилати до округових, крайових і інших Церковних Рад своїх членів для огляду, інструкторства, зауважень відносно їх праці. Про свої вражіння ці члени повинні надсилати до Президії ВПЦР свої доповіді.

Президія Всеукраїнської Церковної Ради

1. Президія ВПЦР Ради працює в складі, який оберуть Великі Збори Ради (Покрівські), але обов'язково в цьому складі повинні бути голова Президії ВПЦР і два його замісники, секретар і його замісник, скарбник і його замісник.

Примітка. Митрополит є почесним головою Президії ВПЦР, а його замісник – почесним членом її.

2. Для більшої продуктивності праці Президія ВПЦР може поділятися на комісії: адміністративну, господарчу, освітню, видавничу та інші й обов'язково виділяє з себе Передсоборну Комісію, – кожна комісія в складі не менш від 3-х осіб.

3. Президія ВПЦР працює щоденно в повному складі, або розподіляючи цю працю між загальними й комісійними засіданнями. З відома Президії ВПЦР-Ради комісії можуть кооптувати до свого складу людей корисних, які в комісіях мають ухвальний голос, а на Зборах ВПЦР – дорадчий.

4. При Президії можуть засновуватись за її ініціативою або за її відомом і за її доглядом і різні церковні гуртки – наукові, освітні, благовісницькі, видавничі, книгарські і т. ін.

5. Президія ВПЦР 1) приймає й розглядає на своїх засіданнях усі папери й листування, що надходять до ВПЦР чи до окремих її членів, які мають загальне значіння, 2) заслух[ов]ує на своїх засіданнях словесні інформації представників з різних місць і робить на них свої постанови, поради й допомогу, 3) приймає та обмірковує всі внесення своїх комісій чи окремих своїх членів.

6. Президія ВПЦР виконує всі постанови Великих і Малих Зборів ВПЦР, вирішує й виконує справи чисто технічного порядку, як от: видачу й розсилку постанов, протоколів Вел[иких] і Малих Зборів і видачу різних довідок, копій, переводить постанови В[еликих] і М[алих] Зборів, стверджує постанови округових і крайових Соборів і відповідних Зборів Церковних Рад провадить видавництво, господарчі справи, освітні та ін., складає проекти інструкцій, наказів, справоздань, відчитів для доповіді Зборам, веде всю канцелярську працю ВПЦР за проектами, що вона їх виробила та які ствердили Вел[икі] Збори Ради.

7. Всю канцелярську працю провадять по можливості члени Президії або запрошені до складу її комісій добровільні працівники, фахівці. Діловодство провадиться під керуванням секретаря ВПЦР і його заступника, рахівництво – під керуванням скарбника ВПЦР і його замісника.

8. Президія ВПЦР повинна бути завжди в курсі всіх справ життя й праці всіх церков і їх рад, а тому повинна мати певні відомості про все це від округових і крайових Церковних Рад, вести статистичні, фінансові й інші відомості про життя всієї УАПЦ, намічати її поступ та ідеологію.

9. Одне слово, Президія ВПЦР повинна бути тим постійним джерелом, до якого повинні входити, але з якого повинні й виходити та розливатися по всій УАПЦ води живого життя її, повинна бути серцем в тілі УАПЦ, в яке повинна входити вся кров цього Христового тіла й тут, очистившись та набравшись сили в апаратах Великих і Мал[их] Зборів, повинна знов розходитись по всьому тілу під світлим керівництвом Голови, цебто Церк[овних] Соборів, з'єднаних з Головою – Христом і Св. Духом.

10. Адміністративна Комісія в складі Голови ВПЦР, секретаря й митрополита чи їх заступників розглядає й виконує справи самого дрібного технічного

змісту, і все нею зроблене повинна докладати на першому пленарному засіданні Президії.

11. Господарча Комісія посвідчує всі прибуткові й видаткові документи й прийняття та видачу всякого майна ВПЦР.

12. Видавнича Комісія перекладає, переглядає й видає книги й часописи від імені ВПЦР, для чого має в себе окремий фінансовий відділ.

13. Передсоборна Комісія працює згідно з п.п 4, 5, 6 наказу Всеукр[аїнського] Церк[овного] Собору.

14. Всі постанови Комісій входять в життя лише після ствердження їх на пленарних засіданнях Президії ВПЦР.

15. Митрополит і його замісник працюють в Президії як її звичайні члени, беруть участь у засіданнях Президії та в Комісіях.

16. Митрополит, а в разі його відсутності, його замісник, переймають головування в Президії, коли цього вимагає справа, за вирішенням більшості членів Президії.

Примітка 1. В разі відсутності голови і обох замісників його, головування передається, за радою Президії, одному з членів її.

Примітка 2. Справи з вирядкою осіб на апостольську працю, зняття благословенства з церковних шлюбів, заборона в службі Божій за постановою Церкви її працівникам, чи виключення її із складу її, а також справи богослужбові, встановлення свят і т. ін. вирішуються в присутності митрополита чи його замісника й вони підписують оповіщення про це, як і все листування принципового значіння.

17. В разі відсутності митрополита, його працю в Президії виконує його замісник.

Примітка. Про свої подорожі вони дають звіт Президії або Малій Раді по можливості листовне, згідно з 30–32 пакт[ам] наказу ВЦСобору.

18. Коли митрополит, згідно з своїм служінням, відбуває для огляду й релігійного піднесення єпархії чи окремих парафій, робить це з відома Президії ВПЦР і за її згодою, з її доручення може бути й представником ВПЦРади на Соборах і інструктором в Церковних Радах.

Примітка 1. В крайньому разі митрополит може відбути й без згоди Президії ВПЦРади, але мусить докласти про це Вел[иким] та Мал[им] Зборам або й ВЦСобору.

Примітка 2. З доручення ВПЦР, за згодою митрополита, може відвідувати парафії й Церковні Ради УАПЦ його замісник.

19. Голова ВПЦР одержує всі папери і, зробивши помітку про одержання, передає їх до реєстрації.

Примітка. З доручення голови може приймати папери й секретар, який зараз її і реєструє.

20. Голова ВПЦР одержує всі гроші, що надходять до ВПЦР і, записавши до своєї контрольної книги, віддає зараз скарбникові за його розпискою.

21. Голова ВПЦР керує засіданнями Президії Ради, має загальний догляд за діловодством і рахівництвом її, стежить за своєчасним і ретельним виконанням

постанов ВПЦР, за загальним напрямком її праці, складає з секретарем чергу дня засідань Президії Великих і Малих Зборів для передачі на розгляд Президії.

Примітка. В чергу дня засідань Президії питання повинні вноситись [х]ронологічно, в черзі надходження. Коли питання ставиться позачергово, повинні бути з'ясовані підстави для цього.

22. Коли на засіданні голова виступає як промовець або сторона, він передає головування замісникові.

23. Голова ВПЦР нарівні з усіма членами за обранням Президії, бере участь в праці комісій, може бути вираджений Президією чи Мал[ою] Радою, як представник на Собори, чи для огляду праці Церковних Рад чи в інших справах.

Примітка. Без обрання Президії, без доручення її ні голова ВПЦР, ні інший член не може виступати як представник ВПЦР Ради.

24. Голова складає, проглядає або редагує все листування від Президії ВПЦР, пильнує за ретельним виконанням постанов, і всі папери підписує.

25. Секретар ВПЦР керує всім діловодством в канцелярії Ради і має догляд за всіма справами й службовцями. Без секретаря ВПЦР з канцелярії Ради, чи з її архіву не може бути нікому виданий ніякий папір, а також і службовці Канцелярії можуть приймати доручення тільки з відома і за згодою секретаря.

26. Скарбник ВПЦР веде книгу прибутків і видатків, керує рахівництвом і всім господарством: книжковою коморою й постачанням книжок і інших богослужбових речей, приладдям до канцелярії, меблями і т. ін. і двічі на місяць дає листовний відчит Президії про прибутки, видатки, готівку коштів і майно.

Примітка. Всі кошти, що одержуються на ім'я ВПЦР, голова й інші члени Ради негайно повинні передавати скарбникові для запису, з документами, по яких одержано гроші.

27. Кожна стаття прибутків і видатків повинна бути виправдана постановою Президії і провадитись згідно з кошторисом.

28. Замісники голови, секретаря й скарбника виконують їх обов'язки в разі їх відсутности, допомагають їм в діловодстві, рахівництві, господарстві і т. ін.

Примітка 1. Окремий діловод і рахівник запрошуються тільки коли є в цьому потреба.

Примітка 2. Ні голова і ніхто з членів Президії не повинні розсилати паперів особисто від себе, без доручення Президії за підписом своєї посади в Президії.

29. Всі члени доглядають за працею в Раді, допомагають секретареві й скарбникові, в чому їм буде потреба, приймають тих, що звертаються до Ради, дають їм пораду, інформації і т. ін.

30. Засідання Президії провадяться в певні дні тижня і справи вирішуються на них в спосіб служіння Церкві, а не наказів їй, тому Президія своїми постановами повинна: 1) не пригноблювати волю Церкви, допомагати їй якнайкраще виявити свою волю, 2) зважати на керівні органи Церкви, обрані самою Церквою, та допомагати утворенню тих органів, 3) в разі одержання скарги чи доносів надсилати їх до керівних органів відповідної Церкви й без порозуміння з ними не вирішувати справи.

31. Коли з скаргами являються персонально сторони або одна з них, треба Президії, Великим і Малим Зборам ВПЦР дотримуватись того порядку, що після пояснень від них прохати їх вийти і справу про них вирішати в їх відсутності, коли ця справа вирішається певною постановою, а не тільки братерською порадою чи зауваженням.

32. Президія ВПЦР, розглядаючи всі питання й листування, що надходять до Ради, сама по своєму сумлінню вирішає, які з них вона може остаточно вирішити, а які повинна внести на вирішення Малих Зборів.

33. Всі справи в Президії вирішуються за більшістю голосів. Кожний член Президії має право, в разі незгоди з постановою Президії, подати листовно свою окрему думку, яку зачитують в Президії та докладають за бажанням подавців Малій Раді.

34. Мала Рада може змінити постанови Президії, а Президія може апелювати до Великих Зборів.

35. Президія ВПЦР, як інституція, що її обрано для служіння в Церкві, не може ні до кого звертатись з наказами, а тільки з проханням, пропозиціями, повідомленням.

Примітка. Всі папери від Президії підписують: почесний голова чи його замісник, голова ВПЦР чи його замісник і секретар чи його замісник.

36. Крім комісій, при ВПЦР в прозумінні з нею можуть відбуватися наради єпископів, священників та інших працівників Церкви в порядку приватного порозуміння, для контакту в праці, самосвідомості чи підготування питань для керівничих органів.

37. Все листування, яке надходить до ВПЦР, приймає голова або секретар (в разі відсутності може прийняти присутній член Президії), і не роблячи на ньому ніякого напису, негайно передають його секретареві чи його замісникові для реєстрації й занесення в чергу дня й тільки коли воно заслухається в Президії, на ньому голова ВПЦР пише постанову Президії, яка записується до протоколу.

38. Справу, що вимагає багато часу для її розгляду, чи обміркування, чи обґрунтування різними довідками, Президія передає на висновок окремому членові чи комісії, зазначаючи певний термін, коли справа з висновками повинна бути повернена до розгляду Президії.

39. Допмагаючи всім Соборам і Радам якнайкраще провадити свою церковну працю, ВПЦР має право тільки вимагати й від усіх Рад і Соборів, щоб вони їй допомагали і морально і матеріально, якнайкраще провадити свою працю об'єднання всієї УАПЦ одним духом церковного життя і своєчасного задоволення всіх її потреб.

40. Президія ВПЦР веде всі необхідні книги, як от: 1) з діловодства: вхідних і вихідних паперів, протоколи, 2) з господарства: квиткову й інші допоміжні, а також в повному порядку тримає документи й архів ВПЦР.

41. В складі Президії чи окремо при ВПЦР мусить бути правопорадник і відпоручник для зносин з урядом.

Примітка. В разі вибуття члена Президії з її складу, його місце механічно займає старший по черзі кандидат. В разі довгої хворости члена Президії, більше місяця, його обов'язки як члена ВПЦР виконує до його одужання кандидат. Коли ж захворіє чи вийде зі складу ВПЦР секретар або скарбник і з членів Президії не знайдеться здатного до виконання цих обов'язків, Президія ВПЦР до найближчих Великих чи Малих Зборів запрошує на це служіння технічних виконавців.

Округова Церковна Рада

1. Округова Церковна Рада є представництво від парафіяльних об'єднань Округової Церкви для постійного порядкування життям цієї Церкви, задоволення всіх її вимог і постійної допомоги всім парафіям і Парафіяльним Радам округи в їх праці і для об'єднання і координації цієї праці.

2. Округова Церковна Рада є виконавчий орган Округового Церковного Собору, – тому найважливішою працею ОЦР є виконання постанов Округових і вищих Українських Соборів і підготовча праця до цих Соборів.

3. Всі питання, які не вимагають соборного вирішення, всі питання щоденного життя Церкви, все технічне обслуговування Окр[угової] Церкви в усіх галузях її життя, а також розпорядження вищих керівничих органів виконується в Округовій Церк[овній] Раді її Великими і Малими Зборами й Президією.

4. До складу Великих Зборів входять: 1) округовий єпископ, 2) Пленум Окр[угової] Церк[овної] Ради, 3) благовісники районів й представник ВПЦР, 4) представники від районних церковних об'єднань з розрахунком по 1 представнику від парафії, яких обирають Районові Церковні Собори згідно з п.п. 3, 4, 5 наказу Великим Зборам ВПЦР, 5) з представників парафій округового міста в кількості по 1 з духовництва і по 2 з мирян, що обираються на Загальних Парафіяльних Зборах згідно, з тими ж пактами.

5. Великі Збори Окр[угової] ЦР збираються не менше, як 2 рази на рік і обов'язково перед Великими Зборами ВПЦР і працюють згідно з наказом Великим Зборам ВПЦР.

6. Малі Збори збираються щомісяця в складі Президії, благовісників і по 1 представникові від кожного району й членів округового міста.

7. Президія – в складі голови, замісника, скарбника й секретаря.

8. Праця Окр[угової] ЦРади провадиться згідно з наказом Великим і Малим Зборам і Президії ВПЦР.

9. Округовий єпископ є почесний голова Великих і Малих Зборів і Президії Окр[угової] ЦР.

10. Округова Церковна Рада найбільшу увагу повинна звертати на підготування членів причету для парафій своєї округи, – тому повинна обрати окрему комісію, як для іспитів тих, що бажать одержати посвяту в духовний сан, так і для підготування їх, чи то в шкільний спосіб, чи то в спосіб вільного навчання, церковної практики, Також повинна дбати про підготування дяків та диригентів.

Примітка. На підготування членів причету повинен найбільшу увагу звертати й округовий єпископ.

11. Округова Церковна Рада повинна дбати про самоосвіту духівництва, утворюючи курси для нього, реферати, бесіди і т. ін. Округова Церковна Рада повинна стежити за життям і працею духівництва в окрузі, за діяльністю братств, пастирських і інших корисних для Церкви гуртків і їм допомагати.

12. Округова Церковна Рада повинна дбати про задоволення своєї округи богослужбовими книжками, а також про утворення книгарні для вжитку в Округовій Церкві й про набуття богослужбових речей, перебуваючи в цих справах в контакт з ВПЦР.

13. Округова Церковна Рада повинна дбати про сталу й повну організацію фінансового й господарчого стану, як у себе, в Окр[уговій] Раді, так і в Районових Церковних Радах і своєчасно надсилати належні внески на загальні справи й виконувати ретельно всі завдання й розпорядження ВПЦР.

14. Окр[угова] Церк[овна] Рада стежить, щоб члени причету не займали парафій і не покидали їх самовільно, без братерського порозуміння з Окр[уговою] Ц[ерковною] Радою, але й вона не повинна ні призначати, ні звільняти членів причету без порозуміння з відповідними Районовими й Парафіяльними Церковн[ими] Радами.

15. Окр[угова] Церк[овна] Рада не повинна приймати в свою округу членів причету з інших округ, що не мають звідти звільнення й певної рекомендації, а мусить перше увійти в зносини з Окр[уговою] Радою в місті першого їх служіння, коли вони не мають цього при собі, так само, як і звільнюючи їх від служіння в окрузі, повинна давати їм правдиві листовні довідки про причини їх звільнення.

16. Протоколи й довідки Великих і Малих Зборів підписує та виконує Президія Окр[угової] Церк[овної] Ради, яка обирається в кількості, що ухвалюють Великі Збори Окр[угової] Ради, але не менше, як п'яти осіб: почесного голови Президії (єпископа), голови, його замісника, секретаря й скарбника, яка обирається на 1 рік, згідно з п. 28–33 наказу ВПЦР.

17. Президія Окр[угової] Церк[овної] Ради утворює засідання не менше одного разу на тиждень, а працю повинна провадити щоденно в певні години.

18. Президія Окр[угової] Церков[ної] Ради переводить в життя постанови Окр[угового] Церк[овного] Собору і Пленуму Окр[угової] Церк[овної] Ради і вищих керівничих органів УАПЦ, приймає й розглядає все листування, як до Окр[угової] Церк[овної] Ради, так і до Окр[угового] Церк[овного] Собору і, взагалі, провадить керівництво Церквою в окрузі на підставі канонів УАПЦ і наказів Радам в порядку, що зазначено в наказі ВПЦР.

19. Працю Президії поділяють між собою члени її, але можуть запрохувати в допомогу собі й добровільних працівників з членів Окр[угової] Церк[овної] Ради або парафіян.

20. При Президії Окр[угової] Церк[овної] Ради працюють і різні комісії, як з членів Президії, так і з кооптованих осіб, як от: іспитова, підготовча для членів причету, господарча та інші, а також наради працівників Церкви.

21. Президія Окр[угової] Церк[овної] Ради повинна бути досить свідома, як у всіх канонах УАПЦ, так і в усіх законах влади щодо Церкви й мати з своїх

членів особу, яка зносилася б з владою, а також тримати постійний зв'язок з Крайов[ою] Церк[вною] Радою, ВПЦРадою; щоб бути в курсі справ життя УАПЦ і своєчасно освідомляти Районові Церк[овні] Ради.

22. Президія Окр[угової] Церк[овної] Ради повинна вести всі канцелярські й рахівничі книги за одноманітними зразками, що їх виробила ВПЦРада.

23. Окр[угова] Церк[овна] Рада повинна дбати про релігійну освіту людно-сти як з своїх міркувань, переводячи її до життя, так і виконуючи постанови вищих керівних органів.

24. Коли округу поділено на повіти, церковний повіт приймає на себе всі права Церковної Округи.

Крайова Церковна Округа

1. Завдання Крайової Церковної Ради – бути об'єднуючим чинником усіх Окр[угових] Церк[овних] Рад краю, допомагати Окр[уговим] Церк[овним] Радам в їх діяльності, утворювати спільними силами краю такі справи, які не по силі для округи, напр[иклад], школа для підготування членів причету, видавництво, постачання богослужбових речей, подавати Окр[уговим] Церк[овним] Радам належні інформації, вказівки й поради, робити підготовчу працю до Крайового Церк[овного] Собору, ВЦСобору й стежити за виконанням їх постанов.

2. Окр[угова] Церк[овна] Рада провадить цю працю незалежно, стверд-жень постанов своїх з боку Крайової Церк[овної] Ради не потребує, але Крайова Церк[овна] Рада повинна бути поінформована відносно діяльності Окр[угової] Церк[овної] Ради, і коли довідається про якісь нелади в діяльності Окр[угової] Церк[овної] Ради, повинна вважати за обов'язок свого служіння краєві, з відо-ма ВПЦР, допомогти налагодженню справи.

Примітка. Крайова Рада приймає на себе функції Окр[угової] Церк[овної] Ради і бере під своє безпосереднє керівництво ті церковні округи, де Окр[угової] Церк[овної] Ради немає, але й дбає про те, аби найскорше організувати Окр[угові] Церк[овні] Ради.

3. Бажано, щоб не тільки на Округових Церковних Соборах, а й на Великих Зборах Окр[угової] Церк[овної] Ради були представники Крайов[ої] Церк[овної] Ради, хоч би з місцевих членів і цим представництвом Крайов[а] Церк[овна] Рада брала б участь в діяльності всіх Окр[угових] Церк[овних] Рад і була б в курсі справ їх діяльності.

4. Пленум Крайов[ої] Церк[овної] Ради (Малі Збори Кр[айової] ЦР) являє собою Пленум Окр[угової] Церк[овної] Р[ади] крайової округи, а президією Крайов[ої] ЦР є Президія Окр[угової] ЦР крайового міста.

5. Великі Збори Кр[айової] ЦР складаються з: 1) Пленуму Окр[угової] Церк[овної] Р[ади] крайової округи, 2) округових єпископів краю і 3) представників від парафій краю, обраних на Великих Округових Зборах Рад, по 1 з духовництва і по 2 з мирян, згідно з п.п 3, 4 і 5 наказу Великим Зборам ВПЦР. За почесного

голову цих Зборів вважається округовий єпископ крайового міста, який вважається також за архиєпископа краю. Президією – Президія Окр[угової] Церк[овної] Ради крайового міста, яка може бути поповнена представниками з міст, згідно з п. 15 наказу Великим Зборам ВПЦРади.

6. Великі Збори Кр[айової] Церк[овної] Ради відбуваються двічі на рік, перед Великими Зборами ВПЦР, і провадяться згідно з наказом Великим Зборам ВПЦР, так само і Малі Збори (коли в них буде потреба), склад яких визначають Великі Збори Крайової Церковної Ради.

7. Округові Церковні Ради повинні взагалі надсилати до Кр[айової] ЦР копії своїх постанов і про ті питання, які на їх думку повинні бути порушені й вирішені Крайовою Церковною Радою чи Крайовим Церковним Собором.

8. Фінансову допомогу Кр[айовій] Церк[овній] Раді, а також взагалі фінансову справу краю вирішують Великі Збори Кр[айової] Ц[ерковної] Ради.

Районова Церковна Рада

1. Районова Церковна Рада є постійне представництво районного об'єднання парафій для постійного порядкування життям Районової Церкви, задоволення всіх її вимог і допомоги всім парафіям району й Парафіяльним Радам.

2. Районова Церковна Рада є постійний виконавчий орган Р[айонового] Ц[ерковного] Собору й вищих керівних органів УАПЦ і підготовчий до Соборів.

3. Всі питання про задоволення щоденних потреб цього життя, про виконання канонів і постанов Соборів та вищих церковних рад виконує РЦРада на своїй Президії, Пленумі й Соборі.

4. Президія РЦРади повинна складатись не менше як із трьох осіб: голови, його замісника й секретаря. Коли ж є потреба, то обирається ще окремо скарбник. Пленум РЦРади складається, крім Президії, по одному представникові з кожної парафії, що їх обирається на 3 роки, згідно з п. 4 і 5 наказу Великим Зборам ВПЦРади.

Примітка. За членів Пленуму РЦРади вважаються також усі настоятелі парафій та голови Пар[афіяльних] Церковних Рад.

5. Благовісник районний вважається за почесного голову Пленуму й Президії і обирається РЦ Собором.

6. Президія РЦРади працює щоденно, а засідання має не менше, як раз на тиждень, Пленум же не менше, як раз на місяць. Про місце, де перебуває РЦРада, повинні бути освідомлені, як парафії, так і Окр[угова] ЦР.

7. Районова Церковна Рада свої постанови переводить в життя, не потребуючи ствердженя вищих керівних органів, крім свого Пленуму і Окр[угової] Церк[овної] Ради, тільки повинна додержуватися канонів і постанов вищих органів УАПЦ і тримати безпосередній і постійний зв'язок з Окр[уговою] Ц[ерковною] Радою, яка координує й направляє працю Район[ових] Церк[овних] Рад округи.

8. В підготування членів причету й визнання їх гідности РЦРада має право заснувати відповідні комісії. Коли ж їх немає, то для іспитів повинна надсилати своїх кандидатів до Округової Церковної Ради.

9. Окр[угова] Церк[овна] рада може виряджати в парафії членів причету і звільняти чи переводити їх на інше місце тільки в порозумінні з РЦР, в свою чергу Район[ова] Церк[овна] Рада всі вирядження, звільнення й переводи повинна робити в межах свого району з відома Окр[угової] Церк[овної] Ради, керуючись п. 11 наказу Окр[уговій] Церковні Раді.

10. При Районовій Церковній Раді може бути утворено окремі церковні гуртки для самоосвіти, благовісництва і т. ін.

11. Районова Церковна Рада повинна дбати про релігійну освіту людности.

12. В своїй праці Районова Церковна Рада повинна керуватися взагалі наказами вищих Церковних Рад.

Парафіяльна Церковна Рада

1. Парафіяльна Церковна Рада є виконавчий орган Пар[афіяльного] Церк[овного] Собору й вищих Церковних Соборів і Рад, і є постійним представництвом і органом керування своєї парафії.

2. Парафіяльну Церковну Раду обирає Парафіяльний Церковний Собор, згідно з пактами 8 і 10.

3. Настоятель парафії є почесним головою Пар[афіяльної] Церк[овної] Ради і першим її порадником, а диякон – членом Пар[афіяльної] Церк[овної] Ради.

Примітка. Членам причету не слід відмовлятися від несення обов'язків писаря чи рахівника Пар[афіяльної] Церк[овної] Ради.

4. Парафіяльна Церковна Рада в певні терміни повинна скласти господарчий звіт парафії за минулий рік і кошторис на майбутній рік.

5. Парафіяльна Церковна Рада повинна вести всі відчитні книги парафіяльного життя, згідно з наказами та розпорядженнями вищих керівних органів.

6. В певні терміни Парафіяльна Рада повинна вносити відповідні внески на вищі керівничі органи й подавати їм справоздання про свою працю.

В останньому Парафіяльна Рада мусить діяти згідно з “Правилами діяння Параф[іальних] Рад і священників”, що будуть додані нижче.

ПІСЛЯМОВА

Услід за “Діяннями Всеукраїнського Православного Церковного Собору в м. Києві 14–30 жовтня н. с. 1921 р.” (I. “Канони УАПЦ”, 2. “Ухвали Собору в окремих питаннях життя Української Церкви”), що їх було перевидано в 1946 році у Франкфурті/Майн, Німеччина, з першовидання Всеукраїнської Православної Церковної Ради в Києві 1921 р., – другим основоположним документом щодо устрою всенародно-соборноправної Української Автокефальної

Православної Церкви, відродженої в Києві р[оку] Б[ожого] 1921-го, є, безсумнівно, – “Накази Церковним Соборам і Радам УАПЦ”, що їх проект склав митр. Василь Липківський і затвердив 2-й Всеукраїнський Православний Церковний Собор у 1927 році в Києві.

Ці “Накази Церковним Соборам і Радам УАПЦ” були вперше опубліковані Всеукраїнською Православною Церковною Радою (Київ) в органі УАПЦ – “Церковні Вісті”, ч. 2–3, червень–липень 1927 р. На оригінальному примірнику ч. 2–3-го “Українських Вістей” (що зберігся в архіві архієпископа УАПЦ Соборноправної Євгена Бачинського, Швайцарія, і що з нього передруковується оце видання, – за що приноситься щирю подяку арх. Є. Бачинському) є друкарська помітка: “Упрліт № 1433 – 28. V. 27 р. Зам. № 859 – Тираж 2500 – Харків, Друкарня “Інвалід-Друкар”, з якої можна бачити точніше час і місце друкування вперше цього важливого документа.

Хоч в “Оглаві” (див. ст. 8) проекту “Наказів” перераховано 13 точок окремих документів, але в ч. 2–3 “Церковних Вістей” вміщено тільки: “Передмову до Наказів”, “Проект церковно-адміністративного поділу УАПЦ”, “Наказ Церковним Соборам УАПЦ” і “Наказ Церковним Радам УАПЦ”. Матеріалів щодо служіння єпископського, пресвітерського, дияконського, про взаємовідносини духовного й церковно-адміністративного керівництва в УАПЦ та інші, принаймні в нашому примірнику, н е м а, хоч цей примірник не виглядає дефектним. Мабуть, інші документи передбачалось видати в наступному числі “Церковних Вістей”, – але нам невідомо, чи було їх так само видано. В разі відшукування решти цих важливих документів, нашим завданням буде видати також і їх.

Оригінальний примірник ч. 2–3 “Церковних Вістей”, розміром 26 на 17 сантиметрів, друкують на дешевому білому папері, поживклому тепер від часу. Займають ці документи, що ось тут перевидано, ст.–ст. 17–52 цього ч. 2–3-го. Інших текстів у нашому примірнику ч. 2–3-го “Церковних Вістей” н е м а: значить, це була окрема відбитка “Наказів”, що як проект мала бути поширена для обговорення його всіма складовими частинами УАПЦ перед 2-м Собором УАПЦ. Незалежно від того, які було внесені доповнення й поправки до цього проекту на 2-му Соборі (що про них у нас нема відомостей зараз), навіть цей проект, складений митр. Василем Липківським і вже ухвалений ВПЦР (бо він був опублікований від імени ВПЦР), є найважливішим джерелом для пізнання всенародно-соборноправного устрою УАПЦ Київської. Тому збереження його в спосіб передруку є надзвичайно важливою справою для інформації наших сучасників і для передачі традиції УАПЦ Київської нашим нащадкам.

Перевидано тут згадані документи текстуально повністю й без жодних змін, тобто так, як їх було надруковано в ч. 2–3-му “Церковних Вістей”. Довелось тільки достосуватися місцями до сучасного літературного українського правопису (напр., вживати не “мітрополіт”, як є в оригіналі, а “митрополит”, як пишеться тепер, тощо), та виправляти очевидні друкарські помилки: пропуски

чи перекручення літер, що здавалось для видавців конче потрібним для досконалости цього видання.

Редакційна Комісія Українського Православного Братства ім. митр. Василя Липківського надіється в такий спосіб виконати свій обов'язок як тільки можливо найкраще.

Редакційна Комісія Укр[аїнського]
Прав[ославного] Братства
ім. митр. В[асиля] Липківського
Сполучені Штати Америки
1960-й рік

*Опубліковано окремою брошурою:
Накази Церковним Соборам і Церковним Радам
Української Автокефальної Православної Церкви,
Видані у м. Києві Всеукраїнською Православною
Церковною Радою в 1927 році. – Вотєбурі С.Ш.А.:
Українське Православне Братство імені
Митрополита Василя Липківського, 1960. – 64 с.*

ВИПРАВЛЕННЯ ПОМИЛОК¹:

На титульній стор. (5) в деяких примірниках помилково першим рядком після слова Накази поставлено другий, а другим перший, а має бути так, як на обкладинці.

На стор. 8 (Оглав) рядок 9 знизу має бути: а) Округових Рад і єпископів.

На стор 32, 8 рядок зг. має бути дев'ятим, а 9. восьмим. На стор. 37, перед 6 рядком знизу має бути цифра 14.

¹ Цей додаток щодо виправлення помічених помилок надруковано в брошурі на останній сторінці.

Заява єпископа Микола Ширая до Собору

19 жовтня 1927 р.

До Другого Всеукраїнського
Церковного Собору
Єпископа Миколи Ширая

ЗАЯВА¹

Звертаюсь до Другого Всеукраїнського Церковного Собору з щирим проханням: в'яснити правовий стан мого служіння в Українській Автокефальній Православній Церкві. Неясний він для мене через те, що після офіційного мого приєднання, мені неофіційно заборонили священнослужіння. А саме:

1) Коли парахвіяльні збори Троїцької церкви м. Києва, де я перебував тимчасово обрали мене своїм настоятелем, то секретар ВПЦРади протоісрей Гов'ядовський, в присутності голови ВПЦР єпископа Петра Ромоданова, сказав: “що скажуть киевляне² коли ви оберете за настоятеля дехациста” и пропонував обрання настоятеля доручити парцераді.

2) Коли парцерада обрала теж мене настоятелем, то ВПЦР не затвердила цього обрання.

3) Коли по наказу ВПЦР я поїхав на парафію до м. Любеча, то округовий єпископ зазначив, що він не допустить, щоб єпископ ДХЦ перебував на його окрузі.

4) Коли парахвія Братської Борщаговки виставила мою кандидатуру на вільну посаду свого настоятеля, то Київська Окрцерада на чолі з архієпископом Нестором Шараєвським признала це “неприпустимим”.

5) Коли, перебуваючи в м. Мрині, я, по проханню парафіян, відправив в церкві літургію, ВПЦР признала це анархічним.

6) Мені заборонено прийняти участь в соборному служінні в Софійському соборі під час свята священномученика Макарія.

7) ВПЦР пропонувала мені виставити свою кандидатуру на одну із вільних парахвій, але я не погодився цього зробити до того часу, покіль не буду моли-

¹ В лівому верхньому кутку резолюція від руки чорнилом: “До Секр[етаріату] Собору на доп[овідь] През[идії]. Гол[ова] Соб[ору] В. Чех[івський]”.

² Так в тексті.

товно об'єднаний з о. Митрополитом і єпископами Української церкви, а тому я не одержав офіційного повідомлення про відкриття Всеукраїнського Церковного Собору і не маю змоги прийняти участь в роботі його.

Тому щиро прохаю Всеукраїнський Церковний Собор в'яснити стан мого служіння в Українській церкві і допустити прийняти участь в засіданнях Собору.

Єпископ Микола Ширай.
19 жовтня 1927 року.

Адреса: [м.] Київ, Український Михайлівський Собор.

ЦДАВО України. – Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 167. – Арк. 222–222 зв. Рукопис чорнилом.

№ 47

**Розклад часу праці комісій Собору
із зазначенням помешкань на Софійському подвір'ї,
де працюватимуть комісії**

19–21 жовтня 1927 р.

День	Назва Комісії	Помешкання
19/X	Огляд життя УАПЦеркви Ідеологічна Апеляційна Організаційна Церковно-Господарча	Канцелярія Округової Ради Собор [св.] Софії (середина) Канцелярія Параф[іальної] Ради Стрітенський приділ (собор Софії) Канцелярія ВПЦРади
20/X	Огляд життя УАПЦеркви Церковно-Господарча Апеляційна Організаційна Ідеологічна	Канцелярія Округової Ради Канцелярія ВПЦРади Канцелярія Параф[іальної] ЦРади Стрітенський приділ (собор Софії) Собор [св.] Софії (середина)
21/X	Освітня Господарча Апеляційна Організаційна Богослужбова	Канцелярія Округової ЦРади Канцелярія ВПЦРади Канцелярія Параф[іальної] ЦРади Стрітенський приділ Собор [св.] Софії (середина)

ЦДАВО України. – Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 167. – Арк. 204. Копія. Машинопис.

**Оголошення про час і місце роботи
комісій Собору**

19–21 жовтня 1927 р.

ОГОЛОШЕННЯ

Доводиться до відому членів 2-го Всеукраїнського
Церковного Собору про склад Комісій
і про місце й час праці цих Комісій.

1. ТЕОРЕТИКО-ІДЕОЛОГІЧНА¹ – від ВПЦР – архієп. Н. Шараївський, від Президії Собору – бр. В.М. Чехівський, представник від Собору – *архієп. Ф. Сергієв*², доповідачі й бажаючі.
2. ЦЕРКОВНО-ОРГАНІЗАЦІЙНА – від ВПЦР – єп. П. Ромоданів, від Президії Собору – бр. В.М. Чехівський, від Собору – священник І. Смаль, доповідачі й бажаючі.
3. ПО ОГЛЯДУ ЦЕРКОВНОГО ЖИТТЯ УАПЦ – від ВПЦР – нема, від Президії Собору – бр. В.М. Чехівський, від Собору – єп. В. Самборський та Комісія по дослідженню.
4. ЦЕРКОВНО-ГОСПОДАРЧА – від ВПЦР – бр. М. П. Кобзар, від Президії Собору – бр. Поліщук, від Собору – архієп. *М. Пивоварів*, доповідачі й бажаючі.
5. ЦЕРКОВНО-ОСВІТНЯ – від ВПЦР – єп. Я. Чулаївський, від Президії Собору – архієп. Н. Шараївський, від Собору – бр. *Ковердинський*, доповідачі й бажаючі.
6. ЦЕРКОВНО-БОГОСЛУЖБОВА – від ВПЦР – архієп. Ф. Сергієв, від Президії ВПЦР – свящ. М. Чижський, від Собору – єп. *М. Задвірняк*, доповідачі й бажаючі.
7. МІЖЦЕРКОВНА КОМІСІЯ – від ВПЦР – єп. К. Малюшкевич, від Президії Собору – о. Митрополит, від Собору – *архієп. Сергієв*, доповідачі й бажаючі.

¹ Тут і далі всі назви комісій надруковані великими літерами.

² Тут і далі слова, що виділені курсивом, в тексті документу надруковано з підкресленням.

8. АПЕЛЯЦІЙНА КОМІСІЯ – від ВПЦР – прот. Х. Гов'ядовський, від Президії Собору – прот. Л. Юнаков, від Собору – бр. Гук й Вищий Церковний Суд та бажаючі.

Запис бажаючих працювати в Комісіях членів Собору переводять представники від Собору в Комісіях.

ЦДАВО України. – Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 167. – Арк. 212. Копія. Машинопис. Згасаючий текст.

№ 49

Записка делегації від Собору до представника Радвлади¹

21 жовтня 1927 р.

1) Визнавши дальніше перебування о. Митрополіта Вас[иля] ЛИПКІВСЬКОГО на Митрополітанському служінні в УАПЦ за неможливе, 2-й В[сеукраїнський] Соб[ор] має потребу з'ясувати характер дальнішої церковної праці о. Митр[ополіта] із окрема² можливість для його церк[овно-] адміністр[ативної] праці: конкретно духовним керовником будь якої Округової Церкви – Спископа.

Відповідь представника Держ[авного] Уряду:

[1]) Принципово заперечень з боку Держуряду немає, що до служіння о. Митрополіта Єпископом будь якої Округи УАПЦ. Але приймаючи на увагу, що попередня діяльність о. Митрополіта викликала обвинувачення з боку держвлади, враз і обрання о. Митрополіта духовним керівником якої небудь Окр[угової] Церкви держурядом буде зроблене зауваження місцевій Окрцераді і вищому церковному і адміністративному і духовному Керівництву УАПЦ, проте, що нові випадки антирадянської діяльності о. Митрополіта матимуть наслідки ускладнення для життя місцевої Церкви, вищого Церковного керівництва і всієї УАПЦ.

2) Минула праця о. Митрополіта звязана з Київом. Маючи це на увазі, делегація просить з'ясувати, чи можлива праця о. Митрополіта, як духовного Єпископа парафії Київського міського району, що входить у склад Київської Церк[овної] Округи [?]

¹ Віднайдено два варіанти “Записки” – рукописний і машинописний, які мають відмінності в тексті. Текст звірявся за рукописним примірником, оскільки він засвідчений підписами.

² Так в тексті.

[Відповідь представника Державного Уряду]

[2)] Одминивши неупорядкованість церковного життя Київських міських парафій, представник Уряду зазначив, що умови обрання і праці о. Митр[ополіта] Єпископом Київських міських парафій такі самі, як і для інших Округ.

3) В минулому і в сучасний [мо]мент о. Митр[ополіт] тісно зв'язаний з парафією св. Софії; життя її неупорядковано. Чи може О[тець] Митр[ополіт] бути настоятелем св. Софії [?]

[Відповідь представника Державного Уряду]

[3)] Звернувши увагу делегації на наявність антирадянських елементів в складі Київських міських парафій і зокрема св. Софії, що виявляють себе не припустимою агітацією в час Собору, представник Уряду указав на право кожної парафії вільно обирати собі настоятеля.

4) Делегація просить з'ясувати погляд Держуряду на думку про відсунення терміну обрання Митрополита на деякий час (два-три місяці), щоби Церква могла на місцях обміркувати кандидатури.

[Відповідь представника Державного Уряду]

[4)] Представник Уряду, висловлюючи свою персональну думку, підкреслює повну можливість невідкладного вирішення цієї справи і додає, що відсунення цього вирішення Держуряд розцінив би негативно.

5) Яке відношення Уряду до піднятого Президією Собору і ВПЦР клопотання про поширення повістки денної Собору питаннями про обрання органів церковного керівництва і доповіді з місць, або про дозвіл на працю Великих Покровських Зборів ВПЦР.

[Відповідь представника Державного Уряду]

[5)] Представник Уряду висловлює принципову згоду і на поширення повістки денної Собору і на працю Великих Покровських Зборів, після закінчення Собору.

ЗАУВАЖЕННЯ ПРЕДСТАВНИКА УРЯДУ

1. Представник Уряду зауважує делегації, що антирадянські елементи в Церкві намагаються провести думку про вшанування о. Митр[ополіта] В. ЛИП-КІВСЬКОГО званням почесного, пожиттєвого¹ першого Митрополита УАПЦ. Відповідь: Подібну ухвалу Уряд розцінив би, як антирадянську демонстрацію з боку Собору.

¹ Так в тексті.

2. Держуряд вбачає в ухваленій вчора Собором резолюції в слові “Об’єктивні” виявлення солідарності з Митрополітом і заховану форму його реабілітації. А тому вимагає викреслити це слово із Соборної ухвали. Представник Уряду звертає увагу делегації на розділ 5 канонів УАПЦ, ухвалених Першим Всеукр[аїнським] Собором і зазначає, що Собор повинен дати церковну оцінку лінії діяльності о. Митрополіта на основі принципів самої УАПЦ. Проект резолюції в цій справі до голосування його Собором має бути поданий до відому Держуряду.

Члени Делегації:

[Архиєп. – підпис нерозбірливий]

[К. Орисенко – ?]

[Прот. М. Нестеровський]

ЦДАВО України. – Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 167. – Арк. 216–217. Оригінал. Рукопис чорнилом. Арк. 215–215 зв. Копія. Машинопис.

№ 50

Протокол засідання Президії Собору

21 жовтня 1927 р.

Протокол засідання Президії Собору від 21 жовтня [1927 р.]
о 10 годині вкупі з делегацією, що мала побачення
з представником Держуряду

Голова Собору В. М. Чехівський пропонує обміркувати порядок сьогоднішнього засідання Собору.

Всеч. о. К. Малюшкевич зазначає, що сьогодні треба розглянути розд[іл] IV і перевести обрання керуючих органів, а для цього мусимо підготувати ґрунт, заслухавши коротенькі доповіді. Що ж торкається доповіді всеч. о. Кротеви́ча, то необхідно порозумітись з о. Константином самим.

Всеч. о. К. Кротеви́ч повідомляє, що доповідь комісії по огляду життя УАПЦ уже прокоректована і скорочена і її треба зробити лише на підставі документу Держ[авного] Уряду. Необхідно, щоб і о. Митрополит сказав своє слово. Бажано, аби доклад комісії було надруковано, щоб не було і тих докорів, що вчора робились “насвятив сам...”¹.

Всеч. о. П. Ромоданів запитує, чи можна прискорити доповідь комісії і скільки потрібно часу, аби мати змогу сьогодні заслухати і другі доповіді по IV розділу [?]

¹ Так в тексті.

В. М. Чехівський: Треба торкнутись того, що потрібно на майбутнє, бо доповідь про зовнішнє правий стан викличе багато запитань і обміркування¹. Я не матиму змоги головувати.

Всеч. о. [К.] Кротевиц зазначає, що він тоді в докладі торкається лише того, що стосується до внутрішнього життя і має значіння на майбутнє.

В. М. Чехівський ставе на голосування порядок² зняту IV пакту черги Собору з тим аби спочатку [була] доповідь Комісії по огляду³ життя, потім доповідь голови ВПЦР і доповідь о. Митрополита, що всіма і приймається.

В. М. Чехівський далі ставе питання про те аби делегації завітала до представника Держуряду і з'ясувала справу з тим як Уряд дивиться на те коли о. Митрополит буде працювати як округовий єпископ, що повстало після прийнятої ухвали Собору після звільнення о. Митрополита од праці Митрополитанської.

Всеч. о. П. Ромоданів додає що необхідно з'ясувати справу з майбутньою працею о. Митрополита у Києві. Співка Київських параків неспокійна і цей неспокій скоро не перерветься, а тому теж треба з'ясувати і те що для спокою життя У.А.П.Ц., а саме праця о. Митрополита в Київському районі або як настоятель в Софіївському Соборі, бо цей неспокій має значення і по інших місцях.

Прот. Л. Юнаков з свого боку додає, що помічається із балачок делегатів про те, аби на де який час відкласти обрання нового митрополита.

В. М. Чехівський додає аби порушити клопотання перед Держурядом про можливість продовження і поширення повістки.

Усі ці зауваги приймаються і доручаються Арх. Йосипу Оксіюку, свящ. Нестеровському та бр. Перерва і Орисенко⁴ доручається з'ясувати всю цю справу перед представником Держуряду.

Голова

Секретар

[підпис нрзб.]

ЦДАВО України. – Ф. 3984. – Оп. 3. – Спр. 473. – Арк. 1 – 1 зв. Рукопис.

¹ Механічне пошкодження тексту.

² Далі текст не можна розібрати через пошкодження аркуша.

³ Слово не вдалося розібрати.

⁴ Так в тексті.

**Дозвіл підвідділу культів Адміністраційного відділу
Київського Округового Виконавчого Комітету
про додаткове внесення в порядок денний Собору № 4/20848**

22 жовтня 1927 р.

У.Р.С.Р.

Н.К.В.С.

Адміністраційний відділ

Київського Округового

Виконавчого Комітету

п[ід]відділ культів

22 жовтня 1927 р.

Ч. 4/20848

м. Київ²

22/Х – 1927 р.

І год. дня

Секретар Прот. [Х. Гов'ядовський]¹

ДОЗВІЛ

*Дан цей Всеукраїнській Православній Церковній Раді в тому, що їй
Окрадмінвідділ дозволяє доповнити повістку денну 2-го Всеукр[аїнсько-
го] Ц[ерковного] Собору УАПЦ такими питаннями:*

1. Доповідь з місць про стан життя Окр[угових] церк[ов] та розв'язання місце вих церк[овних] справ.
2. Справоздання Президії ВПЦР про працю за минулий рік.
3. Обрання Президії ВПЦР, вищ[ого] церк[овного] суду та ревкомісії.
4. Біжучі справи.

Зав. Окр. Адмінвідділу

[підпис]

/Мендрук/

Зав. Відділенням культів

[підпис]

/Мамас/

*ЦДАВО України. – Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 167. – Арк. 203. Машинопис. Оригінал.
Надруковано на 1/3 аркуша.*

¹ Текст резолюції дописано від руки чорнилом.

² Відгиск штамп у лівому верхньому кутку аркуша. Дату і номер вписано від руки чорнилом.

**Протокол № 1 засідання
церковно-господарчої комісії Собору**

23 жовтня 1927 р.

ПРОТОКОЛ ч. 1

засідання Церковно-Господарчої Комісії 2-го Всеукраїнського
Православного Церк[овного] Собора, за 23/Х 1927 року

Що відбулося в помешканні ВПЦРади у складі: представника від ВПЦР бр. Митрофана КОБЗАРЯ, від 2-го Всеукр[аїнського] Ц[ерковного] Собору архієп. М. ПИВОВАРОВА, від Ревізійної Комісії УАПЦ бр. Юрія МАШКЕВИЧА і членів 2-го ВПЦСобора, виявивших своє бажання допомогти в праці Комісії: Єп. К. МАЛЮШКЕВИЧА і прот. С. МОНЗУЛЯ.

1) Слухали: Проект кошторису УАПЦ по ВПЦР на 1928 р., що до цього додається, в таких накресленнях: прибутків передбачається 39.400 карб., видатків 28.700 карб. й непорушний фонд, витрати з якого можна робити тільки по постанові Пленуми ВПЦР, – 700 карб.; прибутки складаються: з членських внесків від парафій УАПЦ по розкладу, що додається до цього, 5.015 карб., пожертв від прибутку богослужбових книжок 20.585 карб., пожертв колядкових 1000 карб., боргів за відпущені богослужбові книжки 1500 карб., за користування помешканнями ВПЦР 25 карб. – 300 карб., і ріжних – 1000 карб., разом – 29400 карб.; видатки складають: допомога членам Президії ВПЦР на чолі з найпочеснішим о. Мітрополітом в). 900 карб., допомога техперсоналу ВПЦРади – 1.920 карб., а разом на ВПЦР – 8.820 карб., видання богослужбових книжок та журналу – 13.780 карб.; платня за помешкання ВПЦР – 1620 карб.; господарчі витрати – 600 карб.; виплата боргів – 2000 карб., службові поїздки ВПЦР – 600 карб.; непередбачені витрати – 350 карб. плюс непорушний фонд 700 карб., а разом – 29.400 карб.

Ухвалили: Проект вважати життєвим, в розумінні цілковитої можливості реалізації його, й гідним подати його на розгляд і ствердження 2-го ВПЦСобора.

2) Слухали: Пропозицію всеч. єпископа К. МАЛЮШКЕВИЧА утворити в УАПЦ, за вимогами життя, щось подібне до еміритальних кас духовенства бувшого відомства православного визначення, бо стан сімей і взагалі родини померших священодіячів УАПЦ (священників і діяконів) без такої допомоги їм здебільшого передбачається безпорадним.

Ухвалили: Організувати при ВПЦРаді касу допомоги духовенству (священникам і діяконам) на випадок смерті на таких засадах: кожен член сам вносить через свою Окрцераду священник 3 карб., а діякон 2 карб. на рік одноразово до каси ВПЦР; членство в касі – добровільне; допомога з каси видається родині помершого члена каси: по її проханню, за розпорядженням Президії ВПЦРади і на підставі відповідного посвідчення Окрцеради, на терені якої про-

ходив своє служіння член каси, одноразово і в розмірі не менше 100 карб.; складення, розробка й деталізація проекту такої каси покладається на президію ВПЦРади, а затвердження проекту й санкціонування його до переведення в життя односиться до компетенції Пленума ВПЦРади.

3) Слухали: Повідомлення всеч. єп. К. МАЛЮШКЕВИЧА про те, що по справі унормування виплати церквам УАПЦ авторського гонорару за співи по храмах творів духовних композиторів ВПЦР зверталась до НКЮ про можливі полегшення для парафій УАПЦ у справі виплати цього гонорару, але відповіді ще не одержано; що їй, ВПЦРаді, пощастило, за відповідними переговорами з представником Червоного Хреста, здобути згоду, щоби ВПЦР сама виплачувала цей авторський гонорар за всі парафії м. Києва й одержала відомості, що подібну умову ВПЦР може скласти й відносно всіх парафій УАПЦ, увійшовши, звичайно з останніми в відповідну згоду що-до такої виплати, і що потрібно й Собору подбати про цю справу.

Ухвалили: Клопотатись перед НКЮ ще раз про звільнення парафій УАПЦ од виплати авторського гонорару за співання в храмах її творів духовних композиторів, але на цей раз уже від імени Собору УАПЦ; коли-ж НКЮ одмовить у цьому, по піднести ходатаювання, аби брали лише з тих парафій авторські гонорари за співи, де є справжні платні хори й не більше 1 карб.; може й ВПЦР взяти на себе посередництво в оплаті парафіями УАПЦ цього авторського гонорару, але тільки за ті парафії, що мають зареєстрований Радвладою статут УАПЦ і внесені в реєстр парафій УАПЦ при ВПЦРаді.

4) Слухали: Пояснюючу записку найпоч. о. Мітрополіта В. ЛИПКІВСЬКОГО до його проекту наказу по фінансовій справі УАПЦ.

Ухвалили: Внести відповідні поправки й подати на розгляд Собору.

Голова Народи

[підпис відсутній]

Члени:

[підписи відсутні]

Секретар

[підпис відсутній]

ЦДАВО України. – Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 167. – Арк. 262–262 зв. Копія. Машинопис.

№ 53

**Лист від Президії ВПЦР до єпископа
о. Петра Тарнавського
із запрошенням прибути на Собор**

25 жовтня 1927 р.

2473

25/X – [19]27 р.

Спр. 45¹

До всесесного єпископа о. Петра Тарнавського²

Президія ВПЦРади, довідавшись з доповіді Мандатної Комісії 2-го Всеукраїнського Церковного Собору про Вашу відсутність на Соборі і, вважаючи Вас у складі єпископату УАПЦ, в персональний спосіб повідомляє Вас, що праця 2-го Всеукраїнського Церковного Собору продовжується й що Ваша присутність на Соборі бажана під час розгляду справи бувшого Братства ДХЦ в апеляційній Комісії Собору і в пленарному засіданні його.

Голова Президії ВПЦР – Єпископ
Секретар-Протоіерей

[без підпису]
[без підпису]

ЦДАВО України. – Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 167. – Арк. 200. Копія. Машинопис.

№ 54

**Прохання Президії ВПЦР
до Політконтролю про надання дозволу
на фотографування делегатів Собору**

26 жовтня 1927 р.

2474

26/X - [19]27 р.

Спр[ава] 45³

До Політконтролю

Цим Президія ВПЦРади просить дозволити фотографу гр. ШАФРА-НІВСЬКОМУ (вул. Жертв Революції, № 40) перевести фотографічні засіймки⁴

¹ Текст, що виділений курсивом, в оригіналі дописано від руки чорнилом.

² Аналогічний примірник запрошення було підготовлено до всесесного єпископа о. Володимира Бржосньовського за № 2472 від 25 жовтня 1927 р. – Арк. 201. Копія. Машинопис.

³ Текст виділений курсивом в тексті оригіналу дописано від руки.

⁴ Так в тексті.

членів 2-го Всеукр[аїнського] Ц[ерковного] Собору УАПЦ в подвір'ї Софійського собору.

Голова Президії ВПЦР – Єпископ
Секретар – Протоієрей

[без підпису]

[без підпису]

ЦДАВО України. – Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 167. – Арк. 202. Копія. Машинопис.

№ 55

Звернення Собору до вірних УАПЦ

30 жовтня 1927 р.

ЗВЕРНЕННЯ 2-ГО ВСЕУКРАЇНСЬКОГО ПРАВОСЛАВНОГО ЦЕРКОВНОГО СОБОРУ ДО ВІРНИХ УАПЦ

На закінчення 2-го Всеукраїнського Православного Церковного Собору було проголошено звернення до вірних УАПЦеркви, в якому підсумовуються досягнення перших шести років існування відродженої Церкви; повідомляється (цілком зрозуміло, не згадуючи про справжню причину – ультиматум влади), що Соборові довелось “визволити” митрополита Василя Липківського від його обов’язків, як митрополита Київського і всієї України та що на його місце обрано єпископа Миколу Борецького. Собор висловив надію, що в наслідок цих кроків Церкву чекає краще майбутнє¹.

ДО ВСІХ ВІРНИХ

З ласки Божої II-й Всеукраїнський Православний Церковний Собор до всіх вірних дітей Святої Православної Української Автокефальної Церкви. “Благодать вам і мир од Бога Отця нашого і Господа Ісуса Христа” (Еф. 1, 2). З цим апостольським словом братерського вітання звертається до всіх вас, закінчуючи свою щирі і напружену церковну роботу, 2 Всеукраїнський Православний Церковний Собор.

Шість літ минуло з того часу, коли ласкою Отця всіх щедрот, благословенством вічного Первосвященника й Єпископа душ наших (1 Петр. 2, 25) Господа Ісуса Христа та благодаттю Пресвятого Животворчого Духа Господнього відродилася свята Православна Автокефальна Церква наша на основі заповітів правди та любови, що їх одкрив Господь щирій вірі, чистій любові й святим упованням побожного церковного народу українського та Першого Всеукраїнського Православного Церковного Собору.

Православна Христова віра, стверджена святими Соборами Всесвітньої Церкви, вічний євангельський закон християнської побожності, здійснення цього

¹ Це вступне слово надруковане упорядниками “Мартирології Українських Церков”.

закону в порядкуванні церковним життям, а саме: вживання Богом наданої укр[аїнському] народіві мови в церковній молитві та навчання її Божого слова, вільне будовання свого церковного життя або автокефальність, соборність у житті та керуванні, чистота і незаплямованість церковного життя інтересами земними, відокремленість Церкви від держави.

Цілковита аполітичність і чесна громадська лояльність – оці основи відродження УАПЦ не тільки освітлювали шлях і життя, але стали зразком і прикладом і для інших церковних об'єднань на Україні. Господь благословив життя нашої святої Церкви, розпочате чистим і святим піднесенням душі побожного українського народу, благословив це життя розвитком, ствердженням і поширенням нашої Церкви скрізь, де тільки Божа воля оселила дітей нашого народу. Нині самим УАПЦ доведено вічну правду Господнього слова про те, що Отець Небесний дасть Духа Святого тим, що у Його (Лк. 11, 13) просять. Аби тільки достойні були ми, дорогі браття, тих святих дарів Святого Духа.

Шляхом церковним – вузьким шляхом, шляхом шукання Царства Божого й правди Його (Мт. 6, 33) йшло життя УАПЦ. З людей незвершених по самій своїй природі складається вся Церква на землі. Тим і не диво, що й життя наше зустрічалось з усякими труднощами та спокусами, що їх найбільше й найчастіше приносили в Церкву ми самі. Відчуваючи конечну потребу впорядкувати життя рідної Церкви всередині, щоб дати їй заспокоєння, одвести тяжку загрозу щодо зовнішнє-правних умов існування УАПЦ в державі, щоб одкрити можливість дальшого мирного життя Церкви – з цим ви послали нас на 2 Всеукраїнський Православний Церковний Собор.

Зібрані в ім'я Христа, одушевлені чистими почуттями любови до єдиної спільної мети нашої УАПЦ, ми з найпильнішою увагою та щирістю зважали на якнайкраще задоволення всіх потреб святої Церкви нашої, дбаючи лише про її життя та благо. Не було серед нас ніяких розділень, коли обставини життя Церкви ясно виначили повну неможливість для Найпочесн[ішого] Отця нашого митрополита Василя продовжувати далі митрополитанське служіння УАПЦеркві.

Бажаючи добра Церкві й тільки про це дбаючи, Собор, як найвищий керівник життя УАПЦ, однодушною ухвалою визволив першого слугу Церкви – Найпоч[еснішого] Митрополита Василя від тягару митрополитанських обов'язків. І ми – освячений Собор – “множество вірних мали одне серце й одну душу” (Діян. 4, 32), були воістину одне тіло і один дух (Еф. 4, 4), жили вкупі з Найпочеснішим митрополитом Василем, одноголосно поклали духовний провід життя УАПЦ на Всечесного єпископа Миколу Борецького, 24 жовтня, обравши його на Митрополита Київського і всієї України, а в неділю 30 жовтня після щирої церковної молитви, настановивши його на церковнослужительське служіння УАПЦеркві.

Така повна одностайність святого Собору й цілковита згода всіх дає нам велику втіху повторити слова святого апостольського Собору, що дійсно так “зволилося Духові Святому та й нам” (Діян. 15, 23), виразником волі всієї Української Автокеф[альної] Православної Церкви.

Нехай же буде благословенний Бог і Отець Господа нашого Ісуса Христа, що по великій Своїй милості знов породив нас до надії живої (І Петр. 1, 3).

Нехай вся УАПЦ благословляє й вихваляє ласку Богу, що Він милосердям Своїм привів нашу Церкву до великої радості соборного єднання й праці, що благодаттю Животворчого Духа Святого, невидимою присутністю Єдинородного Сина Свого Він благословив однодушну працю 2 Всеукраїнського Церковного Собору, та заспокоєння й духовну користь УАПЦ.

Собор певен, що його спокійна, дійсно соборна-поєднана св. Духом – праця є певною запорукою того, що в своїх постановах та ухвалах Собор був істинними устами всієї Церкви, дійсними виразником її волі та свідомости. 2 ВПЦСобор з вірою сподівається, що трудні часи УАПЦ скінчилися, хвилювання минули. І з усіма вірними дітьми УАПЦ, ми єднаємося надією на те, що надалі життя її буде життям єдності, правди, миру й радості в Дусі Святому.

З подякою приймаємо все, що Божа воля подає нам для добра і зросту святої Церкви нашої. З любов'ю і щирістю серця пригорнімося до улюблення всієї Церкви, до того, кого в тяжку годину церковного життя сам Господь дав УАПЦ за Архипастиря й Митрополита.

2 ВПЦСобор кличе всіх вірних дітей святої Церкви української “в єдності духа, в союзі миру” (Еф. 4, 3) прикласти всіх зусиль на піднесення життя й церковної творчости. До неба – до вищої правди Христа, до Церковного єднання в любові до його – піднесімо серця.

“Одягніться ж оце, як обранці Божі, святі й любі, в милість милосердя, добрість, смиренність, тихість і довготерпіння... Над усім же цим любов, що є союз звершення. І мир Божий нехай править у серцях ваших, до якого вас і покликано в одному тілі” (Кол. 3, 12, 14–15) святої Церкви Христової.

“Богові ж Отцеві нашому слава на віки вічні. Амінь” (Фил. 4, 20).

У Києві. Жовтня 30 дня Р[оку] Б[ожого] 1927.

Президія 2 Всеукраїнського Православного Церковного Собору:

Голова –	<i>В.М. Чехівський</i>
Заступники Голови –	<i>архисп. Константин Малюшкевич і протоієрей Леонтій Юнаків</i>
Секретарі –	<i>протоієрей Х.Гов'ядовський і протоієрей В. Левитський.</i>

ЦДАВО України. – Ф. 3984. – Оп. 3. – Спр. 354. – Арк. 232–234. Машинопис. Копія¹.

*Опубліковано: Из збірки Ф.Бульбенка.
Архів УВАН ім. Д.Антоновича у США, Нью-Йорк.
Машинопис // Мартирологія Українських Церков:
В 4-х т. – Т. I. Українська православна церква.
Документи, матеріали, християнський самвидав
України. – Балтимор, Торонто:
Українське Видавництво “Смолоскип”
ім. В. Симоненка, 1987. – С. 145–148.*

¹ На документі було написано резолюцію червоним чорнилом, але її неможливо прочитати через механічне пошкодження аркушу.

**Промова Митрополита Київського і всієї України
Миколая Борецького при закритті Собору**

30 жовтня 1927 р.

Промова Митрополита Київського і всієї України † Миколая Борецького
при закритті Собору у святому м. Києві з катедри святої Софії
Р[оку] Б[ожого] 1927, м[ісяця] Жовтня 30 дня¹

З ІНТРОНІЗАЦІЙНОГО СЛОВА

МИТРОПОЛИТА МИКОЛИ БОРЕЦЬКОГО²

*Новий митрополит Київської і всієї України Микола Борецький,
приймаючи вибір 2-го Всеукраїнського Православного
Церковного Собору, виголосив слово, перейняте духом
християнської любови, почуттям відповідальности
й обов'язку перед Церквою та народом.*

З Божої ласки й волі Святої Православної
Української Автокефальної Церкви Архієпископ Микола Борецький,
Митрополит Київський і всієї України

*Всечесним Архіпастирям, побожним пастирям і всім отцям, братам
і сестрам – вірним дітям Святої Церкви Української.*

*Рукою Господньою (Іер. 37, 1) й волею Святого Всеукраїнського Цер-
ковного Собору поставлено мене першим слугою для Вас, мої дорогі друзі –
побожні отці, брати і сестри.*

*Сталася Божжа воля (Євр. 5, 4), Щиру сповідь моїх немоцїв і слабости
сил моїх Св. Собор відхилив непохитною вірою в істину Божого слова
про те що “Сила Божжа і в немочі звершується” (2 Кор. 12, 9). І ось нині
звертаюсь я до Вас, мої любі, з повним сердечної любови, братерським
привітанням і гарячою молитвою, щоб милість Господня охранияла Вас,
благодать Божжа освячувала життя Ваше і ласка Його, щоб ніколи не
залишала Вас.*

Що скажу я нині Єдиному Голові і Первосвященникові всесвітньої Церкви
Спасителю Богу стоячи перед великим і тяжким подвигом служіння Йому в
рідній Церкві – “Ти взяв мене, Господи, і взято мене. Ти сильніший від мене і
переміг” (Іер. 20, 7). “Отче о, коли б Ти схотів пронести чашу цю мимо мене...

¹ Це заголовок, який зберігся тільки в архівній справі серед рукописних і машино-
писних матеріалів редакції “Церква і Життя” за 1925–1928 рр.

² Тут і далі текст, що виділений курсивом відповідає друкованому примірнику, який
опубліковано в “Мартирології Українських Церков”.

Коли ж не може чаша ця проминути мене, щоб мені не пити її нехай буде воля Твоя (Як. 22, 42., Мф. 26, 42)”.

Що ж скажу я Вам, мої рідні, що Вас дав мені Господь? – Моліться за мене, брати мої, щоб у спокійній совісті я міг і тепер і завжди повторити слово апостольське: ні про що я не дбаю і не дорожу душею своєю, аби з радістю скінчити путь мою і ту службу, що прийняв я від Господа Ісуса (Діян. 20, 24).

Стійте у вірі, брати. Святу віру християнську, цей великий дар Божий, що його побожною щирістю і великими жертвами своєї любови наш український народ споконвіку охороняв, своє життя і працю нею освячував, і ви зберігайте на віки вічні, як найдорожчий скарб душі нашої, як найбільшу святиню, що її дав Господь побожному нашому народові, що з давніх давен і по нині називає себе народом хрещеним. “В щирості не слабійте, духом палайте, Господеві служіть” (Рим. 12, 11), живучи по вічних заповідях святої Євангелії Його.

Святу Церкву нашу Православну, Автокефальну, рідну, що з ласки Небесного Отця і Бога нашого, благодаттю Животворчого Духа Святого, відродилася для нового, вільного і творчого життя на славу Господа нашого Ісуса Христа, на служіння правді і любові на землі, – побожно шануйте своєю щирою любов'ю і повсякчасною взаємною братньою допомогою. Відбудована чистим поривом віри і силою любови побожного народу українського до Господа Бога, в надії на Його Всемогутнього допомогу, наша свята Церква і надалі незмінно будуватиме своє життя на тому ж самому ґрунті, про який каже нам св. Апостол, що ніхто не може покласти другої основи, крім тої, яку покладено, що єсть Ісус Христос (1 Кор. 3, 11).

Ми згадуємо, якою холодністю або байдужістю зустріли наші церковні неоднорудуці і неприхильники відродженої рідної Церкви. Минуло декілька років, – і якими тихими і сплутаними стали їх заперечення. Скільки того, що осуджували і проклинали, скільки того вони самі запровадили в своєму житті, бо до цього ї примусила непоборна сила правди, принесена в церковне життя відродженням УАПЦ. І тут, на рідній Україні, і скрізь, де тільки трудна доля розкидала дітей нашого народу, – всюди наш віруючий люд іде до нашої святої Церкви, як до джерела свого духовного життя, правди і світла для душі; до неї несе він свою радість і подяку, в ній він оплакує своє горе і підносить до Отця Світу свої благання.

Ми чуємо, як і за кордонами рідного краю, під владою чужинців – українці Волині, Хілімщини¹, Підляшшя і Галичини – звертають свої очі до вільної Христової Церкви серед свого народу і віримо, що настане час, здійсняться їх мрії і святі надії і тоді вкупі з нами “помоляться на волі невольничі діти”.

Раніш у щирій надії, а нині ще й з молитов[ною] подякою Всемогутньому Богові згадуймо і пом'ятаємо завжди, мої любі, Господнє милосердя, ласку

¹ Так в тексті. Ймовірно, Холмщини.

і щедрість Його благодаті, що ними відродилась до нового вільного життя Свята наша У[країнська] Ц[ерква].

“Отже стійте в вірі, що її дав наш Христос і не підпадайте знов під ярмо рабства” (Гал. 5, 1). Перед усім світом ми “колись не народ, а тепер народ Божий; колись непомиловані, а тепер помиловані” (I Пет. 2, 10), говорим і скажемо: “Господь в виправдання наше”... (Іер. 23, 6).

Будемо ж, мої дорогі, достойні Божої ласки... Моліть Бога, моліть діти одного, любіть всіх на землі...

“Благодать Господа нашого Ісуса Христа, і любов Бога і Отця, і причастя Дарів Святого Духа нехай будуть зо всіма Вами” (2 Кор. 13, 13).

Дано: у св[ятому] м[істі] Київі з катедри Св. Софії,
Р[оку] Б[ожого] 1927, м[ісяця] Жовтня, 30 дня

ЦДАВО України. – Ф. 3984. – Оп. 3. – Спр. 354. – Арк. 235–238. Рукопис. Копія. Спр. 512. – Арк. 2–2 зв. Машинопис. Копія.

*Опубліковано: “Дніпро”, орган УАПЦ у США,
ч. 9. Трентон, Н. Дж., 1928 //
Мартирологія Українських Церков:
В 4-х т. – Т. I. Українська Православна Церква.
Документи, матеріали, християнський самвидав
України. – Балтимор, Торонто:
Українське Видавництво “Смолоскип”
ім. В. Симоненка, 1987. – С. 149–150.*

№ 57

Статистична відомість щодо персонального складу членів Собору

а) Освіта членів Собору:

Вища	Середня	Нижча	Незакінчена середня	самоосвіта	Всього
30	142	86	“	2	263

б) Вік членів Собору:

До 30 років	30–50 років	понад 50	Всього ¹
12	180	41	

ЦДАВО України. – Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 6 зв. Копія. Машинопис. Згасаючий текст.

№ 58

Статистичні дані про кількість делегатів Собору

Відомість про кількість делегатів.

№	Назва округи	Єпископів	Свящ.	Диякон.	Мирян	Всього
1	Білоцерківська	2	20	1	3	26
2	Бердичівська	1	4	–	1	6
3	Винницька	1	4	–	4	9
4	Волинська	–	1	–	1	2
5	Глухівська	1	2 ²	–	2 ³	5
6	Дніпропетрівська	–	3	–	3	6
7	Зінов'євська	1	–	–	–	1
8	Конотіпська	–	7	–	2	9
9	Кам'янецька	1	2	–	3	6
10	Київська	1	14	–	25	0
11	Коростенська	–	3	–	1	4

¹ Відомості відсутні.

² В машинописному примірнику – 3.

³ В машинописному примірнику – 1.

12	Кременчуцька	–	1	–	–	1 ¹
13	Лубенська	1	6 ²	1	9 ³	17
14	Миколаївська	–	–	–	1	1
15	Могилівська	1	2	–	1	4
16	Ніжинська	1	4	–	2	7
17	Одеська	1	1	–	1	3
18	Полтавська	–	4 ⁴	–	5	9 ⁵
19	Першотравенська (Балтська)	1	1	1	1	4
20	Проскурівська	1	5	–	“	6
21	Прилуцька	1	4	–	2	7
22	Переяславська	–	4	–	4	8
23	Роменська	“	4	–	2	6
24	Тульчинська	1	1	–	2	4
25	Уманська	“	12	–	5	17
26	Харківська	1	2	–	6	9
27	Чернігівська	“	2	“	7	9
28	Черкаська (Шевченківська)	2	10	2	6	20
29	Шепетівська	“	3	–	2	5
30	Президія ВПЦР	6	2	“	4	12
		25	128	5	105	263

Голова Манд[атної] Комісії: Єпископ Конон [Бей]
Секретар

[Підпис]
[Підпис – Галайда ?]

ЦДАВО України. – Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 23. Оригінал. Рукопис; арк. 6. Копія. Машинопис.

¹ В машинописному примірнику написано “Кременчужська”, відсутні взагалі відомості про кількість делегатів.

² В машинописному примірнику – 5.

³ В машинописному примірнику – 10.

⁴ В машинописному примірнику – 5.

⁵ В машинописному примірнику – 10.

СПИСКИ ДЕЛЕГАТИВ І ГОСТЕЙ СОБОРУ

№ 59

Список делегатів Собору

Відомості зі списків та мандатів делегатів Собору було уніфіковано за наступною схемою:

1. Прізвище, ім'я та по-батькові.

2. Вік.

3. Освіта.

4. Місце роботи, посада

5. Якою округою чи парафією УАПЦ делегований.

6. № мандата, коли і ким делегований на Собор, дата видачі мандата.

7. Додаткова інформація про делегата з інших архівних справ.

8. Архівна легенда.

1. Павловський Іван [Данилович]

2. 34 р.

3. Середня

4. Архієпископ Харківський і Слобожанський

5. Харківська

6. Посвідка № 1 17/X/27 р. Видана Слобожансько-Донецькою Округовою Церковною Радою за № 87 від 12/X/27 р., м. Харків

7. –

8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 1., зв.; спр. 169. – Арк. 1

1. Шатохин Петро Онисимович

2. 60 р.

3. Середня

4. Службовець, делегат від парафії Миколаївського собору м. Харкова

5. Харківська

6. Мандат № 2 17/X/1927 р. Виданий Парафіальною Радою Миколаївського собору 15/X/1927 року, м. Харків

7. Представництво на II ВПЦС від Миколаївської парафії даної округи підтверджує витяг із протоколу загальних зборів парафії, що відбулися 9 жовтня 1927 р. і обрали замість Тронька бр. Шатохіна. (Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 170. – Арк. 37)

8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 1, зв.; спр. 169. – Арк. 2

1. Сур Віра Володимирівна

2. 36 р.

3. Середня

4. Хатня господарка, член парафії Свято-Михайлівського храму с. Будаївка, Будаївського р-ну.

5. Київська

6. Мандат № 3 17/X/27 р. Виданий Київською Округовою Церковною Радою УАПЦ 8/X/27 р. за № 488 в м. Київ на підставі постанови Київського Округового Церковного Собору в м. Київ 29–30 вересня 1927 р.

7. –

8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 1, зв.; спр. 169. – Арк. 3
- 1. Чорноморець Вадим Олекс[ійович]**
 2. 32 р.
 3. Середня
 4. Мирянин
 5. Святошинська парафія
 6. Посвідчення № 9 17/Х/27 р. Видане Святошинською Українською Автокефальною Православною Церковною Радою за № 25 від 16/Х/1927 р.
 7. У спр. № 169 зазначено, що його заступниками вважаються Марченко В. М. та Герасименко С. А.
 8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 1, зв.; спр. 169. – Арк. 8
- 1. Стравицький Юрій Гаврилович**
 2. 43 р.
 3. Нез[акінчена освіта].
 4. Священ[ик] Свято-Михайлівського храму с. Будаївка, Будаївського р-ну
 5. Київська
 6. Мандат № 5 17/Х/27 р. Виданий Київською Округовою Церковною Радою УАПЦ 8/Х/27 р. за № 483, м. Київ. На підставі постанови Київського Округового Церковного Собору в м. Київ 29–30 вересня 1927 р.
 7. –
 8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 1, зв.; спр. 169. – Арк. 4
- 1. Оксанич Текля Іванівна**
 2. 48 р.
 3. Серед[ня]
 4. Господ[арка], парафіянка Свято-Михайлівського храму с. Будаївка, Будаївського р-ну
 5. Київська
 6. Мандат № 6 17/Х/27 р. Виданий Київською Округовою Церковною Радою УАПЦ 8/Х/27 р. за № 475, м. Київ. На підставі постанови Київського Округового Церковного Собору в м. Київ 29–30 вересня 1927 р.
 7. –
 8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 1, зв.; спр. 169. – Арк. 5
- 1. Чічкань Тимофій Самойлович**
 2. 54 р.
 3. Нижча
 4. Хлібор[об], громадянин с. Грабарівка
 5. Прилуцька
 6. Посвідчення № 7 17/Х/27 р. Видане Прилуцькою Округовою Церковною Радою УАПЦ 28/ІХ/27 р. за № 195, на підставі постанови Прилуцького Округового Церковного Собору в м. Прилуки 14–15 вересня 1927 р.
 7. –
 8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 1, зв.; спр. 169. – Арк. 6
- 1. Коваленко Михайло Львович**
 2. 56 р.
 3. Серед[ня]
 4. Свящ[еник]
 5. Прилуцька
 6. Посвідчення № 8 17/Х/27 р. Видане Прилуцькою Округовою Церковною Радою УАПЦ 28/ІХ/27 р. за № 189 у м. Прилуки на підставі постанови Прилуцького Округового Церковного Собору в м. Прилуки 14–15 вересня 1927 р.
 7. –
 8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 1, зв.; спр. 169. – Арк. 7
- 1. Борисевич Кость Йосипович**
 2. 41 р.
 3. Вища
 4. Викл[адач] мови
 5. Софіївська
 7. Із заяви цього делегата видно, що він не міг брати участь у засіданнях Собору до 24 жовтня через працю на курсах українознавства, тому свої повноважен-

ня передавав кандидатів Гриценкові.
(Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 170. – Арк. 4)
8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 1, зв.

1. Харченко Тимофій Петрович

2. 54 р.
3. Нижча
4. Селянин, парафіянин Св[ято]-Покрівської церкви с. Яхників Роменської округи
5. Роменська
6. Посвідчення № 10 17/Х/27 р. Видане Роменською Округовою Церковною Радою УАПЦ 7/Х/27 р. за № 453 у м. Ромни на підставі рішення парафіяльних зборів Свято-Покрівської церкви, згідно ухвали наради духовенства та мирян замість Собору, які відбулися 22 вересня 1927 р.
7. –
8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 1, зв.; спр. 169. – Арк. 9

1. Орищенко Кирило Іванович

2. 61 р.
3. Нижча
4. Селянин
5. Полтавська
6. Мандат № 11 17/Х/27 р. Виданий Полтавською Округовою Церковною Радою УАПЦ 12/ІХ/27 р. за № 522, м. Полтава, Воскресенський 6, з правом схвального голосу
7. –
8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 1, зв.; спр. 169. – Арк. 10

1. Більчанський Юхим Васильович

2. 53 р.
3. Нижча
4. Кустар
5. Полтавська
6. Мандат № 12 17/Х/27 р. Виданий 10/Х/27 р. Полтавським Округовим Церковним Собором за № 519, з правом ухвального голосу на ІІ Соборі
7. –

8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 1, зв.; спр. 169. – Арк. 11

1. Нестеровський Микола

2. 50 р.
3. Серед[ня]
4. Протоієр[ей]
5. Полтавська
6. Мандат № 13 17/Х/27 р. Виданий 10/Х/27 р. Полтавським Округовим Церковним Собором за № 518, з правом ухвального голосу на ІІ Соборі
7. –
8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 1, зв.; спр. 169. – Арк. 12

1. Липківський Василь Костянтинович

2. –
3. Вища
4. Митропол[ит]
5. ВПЦР
6. –
7. –
8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 1, зв.

1. Карабінович Микола Сильвестрович

2. 38 р.
3. Середня
4. Єпископ
5. Могілевська
6. –
7. –
8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 1, зв.

1. Вержаловський Ємельян [Васильович]

2. 50 р.
3. Нижча
4. Робітник, громадянин с. Поповець Копайгородського району Могилівської округи
5. Могілевська
6. Мандат № 16 17/Х/27 р. Обраний 29/ІХ/27 р. Могилівським Округовим Церковним Собором
7. –
8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 1, зв.; спр. 169. – Арк. 13

1. **Петренко Борис Васильович**
2. 28 р.
3. 4 кл[аси] сем[інарії]
4. Священик, настоятель Св[ято]-Івано-Богословської церкви с. Текучої
5. Уманська
6. Мандат № 17 17/Х/27 р. Виданий 12/Х/27 р. Уманською Округовою Церковною Радою. Обраний Уманським Округовим Церковним Собором, що відбувся в м. Умані 29–30.VIII.1927 р.
7. –
8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 1, зв.; спр. 169. – Арк. 14

1. **Остапенко Дмитро Савич**
2. 58 р.
3. Серед[ня]
4. Інвал[ід], парохвіянин Українського Катедрального Собору
5. Уманська
6. Мандат № 18 17/Х/27 р. Виданий 12/Х/27 р. Уманською Округовою Церковною Радою за № 108. Обраний Уманським Округовим Церковним Собором, що відбувся в м. Умані 29–30.VIII.1927 р.
7. –
8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 1, зв.; спр. 169. – Арк. 15

1. **Нещерет Петро Іванович**
2. 54 р.
3. Нижча
4. Селянин, парафіянин с. Вітачев, Обухівського р-ну, Київської округи
5. Київська
6. Мандат № 19 17/Х/27 р. Виданий 8/Х/27 р. у м. Київ за № 485 Київською Округовою Церковною Радою. Обраний Київським Округовим Церковним Собором, що відбувся в м. Київ 29–30 вересня 1927 р.
7. –
8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 1, зв.; спр. 169. – Арк. 16

1. **Шарайвський Нестор Андр[ієвич]**
2. –
3. Вища
4. Архієр[ей]
5. В.П.Ц.Р.
6. –
7. –
8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 1, зв.

1. **Ковтун Іван Романович**
2. 46 р.
3. Нижча
4. Селянин
5. Уманська
6. Мандат № 21 /17/Х/27 р. Виданий 12/Х/27 р. Уманською Округовою Церковною Радою за № 187. Обраний Уманським Округовим Церковним Собором, що відбувся в м.Умань 29–30 серпня 1927 р.
7. –
8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 1, зв.; спр. 169. – Арк. 17

1. **Максимюк Олександр Миколаєвич**
2. 37 р.
3. Уч[итель] шк[ільний]
4. Свящ[еник] Свято-Успенського храму м. Боярки Будаївського р-ну Київської округи
5. Київська
6. Мандат № 22 17/Х/27 р. Виданий Київською Округовою Церковною Радою УАПЦ 8/Х/27 р. за № 482 у м. Київ на підставі постанови Київського Округового Церковного Собору в м. Київ 29–30 вересня 1927 р.
7. –
8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 1, зв.; спр. 169. – Арк. 18

1. **Чміль Меланія Васильовна**
2. 40 р.
3. Домаш[ня]
4. Господ[арка], парафіянка Свято-Успенсь-

- кого храму с. Боярка Будаївського р-ну Київської округи
5. Київська
 6. Мандат № 23 17/Х/27 р. Виданий Київською Округовою Церковною Радою УАПЦ 8/Х/27 р. за № 490 у м. Київ на підставі постанови Київського Округового Церковного Собору в м. Київ 29–30 вересня 1927 р.
 7. –
 8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 1, зв.; спр. 169. – Арк. 19

1. Трубій Тодось Назарович

2. 33 р.
3. Нижча
4. Священик, настоятель Св[ято]-Різдво-Богородичної [парафії] с. Івангорода Уманської округи
5. Уманська
6. Мандат № 24 17/Х/27 р. Виданий 12/Х/27 р. Уманською Округовою Церковною Радою за № 178. Обраний Уманським Округовим Церковним Собором, що відбувся в м. Умань 29–30 вересня 1927 р.
7. –
8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 1, зв.; спр. 169. – Арк. 20

1. Поліщук Юрій Іванович

2. 46 р.
3. Серед[ня]
4. Селянин, парафіянин Св.-К-ої церкви¹ с. Дубової
5. Уманська
6. Мандат № 25 17/Х/27 р. Виданий 12/Х/27 р. Уманською Округовою Церковною Радою за № 179. Обраний Уманським Округовим Церковним Собором, що відбувся в м. Умань 29–30 серпня 1927 р.
7. –
8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 1, зв.; спр. 169. – Арк. 21

1. Чижський Микола Іванович

2. 35 р.
3. Н[езакінчена] вища
4. Священ[ик], настоятель Св.-К-ої² церкви с. Дубової
5. Уманська
6. Мандат № 26 17/Х/27 р. Виданий 12/Х/27 р. Уманською Округовою Церковною Радою за № 173. Обраний Уманським Округовим Церковним Собором, що відбувся в м. Умань 29–30 серпня 1927 р.
7. –
8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 1, зв.; спр. 169. – Арк. 22

1. Король Михайло Йосипович

2. 57 р.
3. Хатня
4. Селян[ин], парафіянин Уманського повіту, с. Городецького.
5. Уманська
6. Мандат № 27 17/Х/27 р. Виданий 12/Х/27 р. Уманською Округовою Церковною Радою за № 182. Обраний Уманським Округовим Церковним Собором, що відбувся в м. Умань 29–30 серпня 1927 р.
7. –
8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 1, зв.; спр. 169. – Арк. 23

1. Горбаренко Сергій Миколайович

2. 26 р.
3. Серед[ня]
4. Священ[ик], настоятель Св. Різдва Богород[ичної] церкви с. Христинівка
5. Уманська
6. Мандат № 28 17/Х/27 р. Виданий 12/Х/27 р. Уманською Округовою Церковною Радою за № 183. Обраний Уманським Округовим Церковним Собором, що відбувся в м. Умань 29–30 серпня 1927 р.
7. –
8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 1, зв.; спр. 169. – Арк. 24

¹ Назву храму розібрати не вдалося. Можливо, “Свято-Казанської”.

² Назву храму розібрати не вдалося.

1. **Романенко Порф[ирій] Степанович**
 2. 32 р.
 3. Серед[ня]
 4. Свящ[еник] Різдво-Богодичного храму м. Гоголіва В[елико]-Димерського р-ну
 5. Київська
 6. Мандат № 29 17/Х/27 р. Виданий 8/Х/27 р. Київською Округовою Церковною Радою за № 484. Обраний Київською Округовою Церковною Радою, що відбулася в м. Київ 29–30 вересня 1927 р.
 7. –
 8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 1, зв.; спр. 169. – Арк. 25
1. **Немеровець Харитон Сергієвич**
 2. 43 р.
 3. Нижча
 4. Ін. пр., парафіянин Свято-Спаського храму м. Гоголіва В[елико]-Димерського району
 5. Київська
 6. Мандат № 30 /17/Х/27 р. Виданий 8/Х/27 р. Київською Округовою Церковною Радою за № 486, м. Київ. Обраний Київським Округовим Церковним Собором, що відбувся в м. Київ 29–30 вересня 1927 р.
 7. –
 8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 1, зв.; спр. 169. – Арк. 26
1. **Косик Пилип Іванович**
 2. 36 р.
 3. Нижча
 4. Робітник, парафіянин Свято-Михайлівської церкви м. Шепетівка
 5. Шепетівська
 6. Мандат № 31 17/Х/27 р. Виданий 14/Х/27 р. Округовою Церковною Радою УАПЦ за № 108. Обраний на Шепетівському Округовому Церковному Соборі, що відбувся в м. Шепетівка 14–15 вересня 1927 р.
 7. –
8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 1, зв.; спр. 169. – Арк. 27
1. **Слободяник Митрофан Кондр[атович]**
 2. 40 р.
 3. Нижча
 4. Селянин, парафіянин Св.-Покровської церкви с. Корабелівка
 5. Уманська
 6. Мандат № 32 17/Х/27 р. Виданий 12/Х/27 р. Уманською Округовою Церковною Радою за № 167. Обраний Уманським Округовим Церковним Собором, що відбувся в м. Умань 29–30 серпня 1927 р.
 7. –
 8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 2; спр. 169. – Арк. 28
1. **Кагарлик Кость Андр[ієвич]**
 2. 50 р.
 3. 2 кл[асна] мин[істерська – ?]
 4. Селянин, парафіянин *Свято-Покрівського храму с. В. Димерка, Велико-Димерського р-ну*¹ Свято-Пр² м. Гоголіва, Велико-Димерського р-ну
 5. Переяславська
 6. Мандат № 33 17/Х/27 р. Виданий 8/Х/27 р. Переяславською Округовою Церковною Радою за № 474. Обраний Переяславським Округовим Церковним Собором, що відбувся в м. Переяслав 29–30 вересня 1927 р.
 7. –
 8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 2; спр. 169. – Арк. 29
1. **Кузьменко Остап Миколайов[ич]**
 2. 52 р.
 3. Нижча
 4. Селянин
 5. Переяслав[ська]
 6. Мандат № 34 17/Х/27 р. Виданий 2/Х/27 р. Переяславською Округовою Церковною

¹ Текст, який виділено курсивом, у справі закреслений.

² Назву храму розібрати не вдалося.

- Радою за № 95. Обраний Переяславським Округовим Церковним Собором, що відбувся в м. Переяслав 28 вересня 1927 р.
7. –
8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 2; спр. 169. – Арк. 30
- 1. Левитський Тодось [Феодосій] Микол[айович]**
2. 28 р.
3. 2 кл[аси] школи
4. Іподіякон
5. Каменська
6. Мандат № 35 17/Х/27 р. Виданий 4/Х/27 р. Кам'янецькою Округовою Церковною Радою за № 140. Обраний Кам'янецьким Округовим Церковним Собором 8 вересня 1927 р.
7. –
8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 2; спр. 169. – Арк. 31
- 1. Компанієць Григорій Григор[ієвич]**
2. 36 р.
3. Хатня
4. Дяк, парафіянин Свято-Вознесенської ц[еркви] с. Будаївки Лохвицького району
5. Роменська
6. Мандат № 36 17/Х/27 р. Виданий 7/Х/27 р. Роменською Округовою Церковною Радою за № 452. Обраний на нараді духівництва і мирян 22 вересня 1927 року замість Окр[угового] Ц[ерковного] С[обору]
7. –
8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 2; спр. 169. – Арк. 32
- 1. Дубас Тіт Сергієвич**
2. 29 р.
3. Серед[ня]
4. Свящ[еник], настоятель Свято-Вознесенської церкви с. Будаївки Ром[енської] округи
5. Роменська
6. Мандат № 37 17/Х/27 р. Виданий 7/Х/27 р. Роменською Округовою Церковною Радою за № 453. Обраний на парафіяльних зборах Свято-Вознесенської церкви, згідно ухвали наради духівництва і мирян Роменської округи від 22 вересня 1927 р., що відбулася замість Округового Церковного Собору
7. –
8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 2; спр. 169. – Арк. 33
- 1. Конотоп Лука Васильович**
2. 42 р.
3. Серед[ня]
4. Свящ[еник], протоієрей, настоятель церкви
5. Роменськ[а]
6. Мандат № 38 17/Х/27 р. Виданий 4/Х/27 р. Вінницькою Округовою Церковною Радою за № 264. Обраний Вінницьким Округовим Церковним Собором, що відбувся в м. Вінниця 9 травня 1927 р.
7. –
8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 2; спр. 169. – Арк. 34
- 1. Тигарчук Омелько Трохимович**
2. 44 р.
3. Нижча
4. Селянин
5. Бердичівська
6. Мандат № 39 17/Х/27 р. Виданий 1/Х/27 р. Бердичівською Округовою Церковною Радою за № 441. Обраний VI Округовим Церковним Собором, що відбувся в м. Бердичів
7. –
8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 2; спр. 169. – Арк. 35
- 1. Ромоданов Петро Дмитрович**
2. –
3. Вища
4. Єпископ

5. В.П.Ц.Р.
6. –
7. –
8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 2

1. **Малюшкевич Кость [Сергійович]**
2. –
3. Вища
4. Єпископ
5. В.П.Ц.Р.
6. –
7. –
8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 2

1. **Юнаков Леонтій**
2. –
3. Вища
4. Протоіер[ей]
5. В.П.Ц.Р.
6. –
7. –
8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 2

1. **Грушевський Марко [Федорович]**
2. –
3. Серед[ня]
4. Єпископ
5. В.П.Ц.Р.
6. –
7. –
8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 2

1. **Чулаєвський Яков Карпович**
2. –
3. Серед[ня]
4. Єпископ
5. В.П.Ц.Р.
6. –
7. –
8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 2

1. **Гов'ядовський Харитон Хведор[ович]**
2. –
3. Серед[ня]
4. Протоіер[ей]
5. В.П.Ц.Р.

6. –
7. –
8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 2

1. **Коляда Оверко Петрович**
2. –
3. Серед[ня]
4. Робітник
5. В.П.Ц.Р.
6. –
7. –
8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 2

1. **Кобзар Митрофан Петрович**
2. –
3. Нижча
4. Робітник
5. В.П.Ц.Р.
6. –
7. –
8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 2

1. **Левитський Олександр Орест[ович]**
2. –
3. Вища
4. Службов[ець]
5. В.П.Ц.Р.
6. –
7. –
8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 2

1. **Міхновський Юрій**
2. 62 р.
3. Серед[ня]
4. Єпископ
5. В.П.Ц.Р.
6. –
7. –
8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 2

1. **Галамія Пилип Миколайович**
2. 49 р.
3. Серед[ня]
4. Свящ[еник], настоятель Свято-Михайловської церкви м. Шепетівка
5. Шепетівська

6. Мандат № 50. Виданий 14/Х/27 р. Шепетівською Округовою Церковною Радою за № 108. Обраний Шепетівським Округовим Церковним Собором 14–15 вересня 1927 р.

7. –

8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 2; спр. 169. – Арк. 36

1. Галета Іван Павлович

2. 53 р.

3. Серед[ня]

4. Мирянин

5. Ніжинська

6. Мандат № 51. Виданий 13/Х/27 р. Ніжинською Округовою Церковною Радою за № 309. Обраний Округовим Церковним З'їздом, що відбувся в м. Ніжин 12 жовтня 1927 р.

7. У списку делегованих на II ВПЦС від Ніжинської округи, який надсилала Ніжинська ОЦР до ВПЦР, № 312 від 13 жовтня 1927 року з м. Ніжина зазначалося, що всі делегати були обрані на Округовому Церковному Соборі 12 жовтня 1927 р. У цьому списку цей делегат йшов під № 5, від с. Галиця (Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 170. – Арк. 45)

8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 2; спр. 169. – Арк. 37

1. Сторчійко Петро Костянтин[ович]

2. 34 р.

3. Серед[ня]

4. Мирянин, голова Дніпропетров[сько]-Запорізької Крайової Церковної Ради УАПЦ, член ВПЦР, вірний.

5. Дніпропетровська

6. Посвідка № 52. Видана 12/Х/1927 р. Дніпропетровсько-Запорізькою Крайовою Церковною Радою за № 32 м. Дніпропетровська

7. У списку делегованих на II ВПЦС від

Дніпропетровсько-Запорізької Крайової Ради, який надсилався до Президії ВПЦР, № 33 від 12 жовтня 1927 р. з м. Дніпропетровська цей делегат йшов під № 1. Ще висловлювалося прохання зарахувати всіх делегатів від цієї округи у число тих, хто потребував помешкання у Києві на час соборної праці. (Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 170. – Арк. 46–47)

8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 2; спр. 169. – Арк. 38

1. Самборський Володимир Ілліч

2. 50 р.

3. Серед[ня]

4. Єпископ Глухівської Округи УАПЦ

5. Глухівська

6. Мандат № 53. Виданий 16/Х/27 р. Глухівською Округовою Церковною Радою за № 46. Обраний Глухівським Округовим Церковним Собором, що відбувся в м. Глухів

7. –

8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 2; спр. 169. – Арк. 39

1. Яқуненко Іван Панасович

2. 58 р.

3. М[олодша –?] шк[ола]

4. Мирянин, член ВПЦР від Сталінської парафії

5. Київська¹

6. Мандат № 54. Виданий 16/Х/27 р. Сталінською парафією за № 44²

7. –

8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 2; спр. 169. – Арк. 40

1. Басовол Сергій Володимирович

2. 33 р.

3. Серед[ня]

4. Свящ[еник], протоієрей, настоятель Св. Троїцької Церкви м. Немирова

¹ Так в списках у справі № 168.

² На Мандаті допис олівцем: “Собор ухвалив”.

5. Винницька
6. Мандат № 55. Виданий 4/Х/27 р. Винницькою Округовою Церковною Радою за № 268. Обраний членом Собору згідно постанови Винницької Округової Церковної Ради, в м. Винниця від 9 травня 1927 р.
7. –
8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 2; спр. 169. – Арк. 41
- 1. Мефодовський Хома Олександр[ович]**
2. 37 р.
3. Серед[ня]
4. Свящ[еник], настоятель храму м. Стара Вінниця
5. Вінницька
6. Мандат № 56. Виданий 4/Х/27 р. Винницькою Округовою Церковною Радою за № 263. Обраний Вінницьким Округовим Церковним Собором, що відбувся в м. Вінниця 9 травня 1927 р.
7. –
8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 2; спр. 169. – Арк. 42
- 1. Вітвицький Хведор Тихонович**
2. 37 р.
3. Серед[ня]
4. Свящ[еник] Свято-Ольгинської парафії м. Кагарлик, Кагарлицького р-ну
5. Київська
6. Мандат № 57. Виданий 8/Х/27 р. Київською Округовою Церковною Радою за № 470. Обраний Київським Округовим Церковним Собором, що відбувся в м. Київ 29–30 вересня 1927 р.
7. –
8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 2; спр. 169. – Арк. 43
- 1. Мосійчук Надія Яковна**
2. 38 р.
3. Нижча
4. Х[атня] госп[одарка], парафіянка Свято-Михайлівської парафії м. Шепетівка
5. Шепетівська
6. Мандат № 58. Виданий Шепетівською Округовою Церковною Радою за № 108. Обрана Шепетівським Округовим Церковним Собором, що відбувся в м. Шепетівка 14–15 вересня 1927 р.
7. –
8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 2; спр. 169. – Арк. 44
- 1. Потапенко Іван Ничипорович**
2. 34 р.
3. Серед[ня]
4. Протоієр[ей] Свято-Троїцького храму м. Ржищів
5. Київська
6. Мандат № 59. Виданий 8/Х/27 р. Київською Округовою Церковною Радою за № 480. Обраний Київським Округовим Церковним Собором, що відбувся в м. Київ 29–30 вересня 1927 р.
7. До Мандатної Комісії 2-го Всеукраїнського Церковного Собору члена собору карт[ка] ч[ислом] 55 прот. І. Потапенка. Заява. Мною загублено членську картку. Ласкаво прохаю Мандатну ком[ісію] видати мені другу картку, рахуючи попередню недійсною. Про це вивішена мною об'ява в соборі Св. Сохвії 19.10.1927 р. Прот. Потапенко. Резолюція: “Видати”. Еп[ископ] Конон [Бей]. (Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 2; спр. 169. – Арк. 45).
8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 2; спр. 169. – Арк. 46
- 1. Марченко Семен Дмитрович**
2. 32 р.
3. Серед[ня]
4. Священ[ик]
5. Волинська
6. Посвідка № 60. Видана 16/Х/1927 р. Волинською Округовою Церковною Радою за № 141-а м. Коростишів
7. –
8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 2; спр. 169. – Арк. 47

1. Глотко Сергій Савич

2. 42 р.
3. Серед[ня]
4. Священ[ик]
5. Ніжинська
6. Мандат № 61. Виданий 13/Х/27 р. Ніжинською Округовою Церковною Радою за № 306. Обраний Округовим Церковним З'їздом 12 жовтня 1927 р.
7. У списку делегованих на II ВПЦС від Ніжинської округи, який надсилала Ніжинська ОЦР до ВПЦР, № 312 від 13 жовтня 1927 р. з м. Ніжина зазначалося, що всі делегати були обрані на Округовому Церковному Соборі 12 жовтня 1927 р. У цьому списку цей делегат йшов під № 1 від с. Макіївка (Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 170. – Арк. 45)
8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 2, зв.; спр. 169. – Арк. 48

1. Таран Іван Митрофанович

2. 32 р.
3. Середня
4. Священ[ик]
5. Полтавська
6. Мандат № 62. Виданий 15/Х/27 р. Полтавською Округовою Церковною Радою за № 524. Обраний Полтавським Округовим Церковним Собором м. Полтава, Воскресенський, 6
7. –
8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 2, зв.; спр. 169. – Арк. 49

1. Ковбасюк Петро Юхимович

2. 41 р.
3. Серед[ня]
4. Свящ[еник]
5. Полтавська
6. Мандат № 63. Виданий 15/Х/27 р. Полтавською Округовою Церковною Радою за № 468. Обраний Полтавським Округовим Церковним Собором м. Полтава, Воскресенський, 6
7. –

8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 2, зв.; спр. 169. – Арк. 50

1. Харченко Хведір Миколайович

2. 54 р.
3. Нижча
4. Робітник
5. Харківська
6. Посвідчення № 64. Видане 30/ІХ/27 р. Слобожансько-Донецькою Округовою Церковною Радою за № 81. Обраний Собором Слобожансько-Донецької УАПЦ м. Харків, Залютинська, 67
7. –
8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 2, зв.; спр. 169. – Арк. 51

1. Сайко Артем Олексійович

2. 65 р.
3. Нижча
4. Робітн[ик]
5. Харківська
6. Посвідчення № 65. Видане 30/ІХ/27 р. Слобожансько-Донецькою Округовою Церковною Радою за № 89. Обраний Собором Слобожансько-Донецької УАПЦ 29–30 вересня 1927 р.
7. –
8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 2, зв.; спр. 169. – Арк. 52

1. Чорнобай Петро Абрамович

2. 46 р.
3. Нижча
4. Робітник
5. Харківська
6. Посвідчення № 66. Видане 30/ІХ/27 р. Слобожансько-Донецькою Округовою Церковною Радою за № 89. Обраний Собором Слобожансько-Донецької УАПЦ 29–30 вересня 1927 р.
7. –
8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 2, зв.; спр. 169. – Арк. 53

1. Чвала Тарас Олексійович

2. 31 р.

3. Нижча
4. Селянин
5. Полтавська
6. Мандат № 67. Виданий 6/Х/27 р. Полтавською Округовою Церковною Радою за № 502. Обраний Полтавським Округовим Церковним Собором в м. Полтава, Воскресенський, 6
7. –
8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 2, зв.; спр. 169. – Арк. 54

1. Пивоварів Миколай¹

2. –
3. –
4. Архієпископ Кам'янецький
5. Кам'янецька
6. Мандат № 69. Виданий 4/Х/27 р. Кам'янецькою Округовою Церковною Радою за № 134. Делегований Кам'янецьким Округовим Церковним Собором ухвалою від 8 вересня 1927 р., день 2-й, § 5
7. –
8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 169. – Арк. 56

1. Філоненко Василь Каленикович

2. 45 р.
3. Серед[ня]
4. Селянин
5. Полтавська
6. Мандат № 68. Виданий 6/Х/27 р. Полтавською Округовою Церковною Радою за № 501. Обраний Полтавським Округовим Церковним Собором
7. –
8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 2, зв.; спр. 169. – Арк. 55

1. Шевченко Андрій Філатович

2. 35 р.
3. Серед[ня]
4. Селянин

5. Харківська
6. Посвідка № 69. Видана 30/ІХ/27 р. Слобожансько-Донецькою Церковною Радою за № 89. Обраний Собором Слобожансько-Донецької УАПЦ 29–30 вересня 1927 р.
7. –
8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 2, зв.; спр. 169. – Арк. 57

1. Тимченко Пантелеймон Тимофій[ович]

2. 48 р.
3. Вища
4. Свящ[еник]
5. Харківська
6. Посвідка № 70. Видана 12/Х/27 р. Слобожансько-Донецькою Церковною Радою за № 88
7. –
8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 2, зв.; спр. 169. – Арк. 58

1. Корсунський Сергій Миколайович²

2. 29 р.
3. Серед[ня]
4. Священ[ик]
5. Полтавська
6. Мандат № 71. Виданий 7/Х/27 р. Полтавською Округовою Церковною Радою за № 507
7. –
8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 2, зв.; спр. 169. – Арк. 59

1. Яроцький Дмитро Степанович

2. 45 р.
3. Серед[ня]
4. Свящ[еник] Свято-Михайл[івської] парафії м. Борисполя, Бориспільського р-ну
5. Київська
6. Мандат № 72. Виданий 8/Х/27 р. Київською Округовою Церковною Радою за

¹ В списках делегатів архиєп. Миколай Пивоварів відсутній. Є тільки його Мандат делегата Собору з номером, який співпадає з номером делегата Собору Андрія Шевченка.

² В Мандаті – Юрій.

№ 468. Обраний Київським Округовим Церковним Собором 29–30 вересня 1927 р.
7. –

8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 2, зв.;
спр. 169. – Арк. 60

1. Нестеренко Анатол[ій] Олександр[ович]
2. 35 р.

3. Серед[ня]

4. Свящ[еник] Різдва-Богородицької парафії
м. Борисполя, Бориспільського р-ну

5. Київська

6. Мандат № 73. Виданий [пошкодження паперу] /X/27 р. Київською Округовою Церковною Радою за № 469. Обраний Київською Округовою Церковною Радою в м. Київ 29–30 вересня 1927 р.

7. –

8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 2, зв.;
спр. 169. – Арк. 61

1. Кудря Михайло Єфремович

2. 39 р.

3. Серед[ня]

4. Свящ[еник], протоієрей

5. Бердичів[ська]

6. Мандат № 74. Виданий 1/X/27 р. Бердичівською Округовою Церковною Радою за № 435

7. –

8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 2, зв.;
спр. 169. – Арк. 62

1. Петренко-Косянчук Петро Семенович

2. 31 р.

3. Серед[ня]

4. Свящ[еник]

5. Київська

6. Мандат № 75. Виданий 17/X/27 р. Радою Уповноважених Миколаївської Парафії на Лук'янівці, м. Київ за № 26. Обраний Загальними Зборами Миколаївської громади на Лук'янівці 9 жовтня 1927 р.

7. –

8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 2, зв.;
спр. 169. – Арк. 63

1. Пилипенко Ілля Іванович

2. 44 р.

3. Нижча

4. Диригент, мирянин Сталінської парафії

5. Черкаська¹

6. Посвідчення № 76. Видане 7/X/27 р. Чернігівською Округовою Церковною Радою за № 57. Обраний Чернігівським Округовим Церковним Собором

7. –

8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 2, зв.;
спр. 169. – Арк. 64

1. Кирста Ганна Івановна

2. 46 р.

3. Середня

4. Вчителька, член Парафіяльної Церковної Ради Лубенського Свято-Іванівського Капеланського Собору

5. Лубенська

6. Свідоцтво № 77. Видане 14/X/27 р. Лубенською Округовою Церковною Радою за № 94. Обрана Лубенським Округовим Церковним Собором 4–5 жовтня 1927 р.

7. –

8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 2, зв.;
спр. 169. – Арк. 65

1. Химич Григорій Наумович

2. 46 р.

3. Нижча

4. Хлібороб, парафіянин Свято-Христово-Рождественської парафії с. Вергунів Хорольського р-ну Лубенщини

5. Лубенська

6. Свідоцтво № 78. Видане 14/X/27 р. Лубенською Округовою Церковною Радою за № 86. Обраний як представник Лубенської Округової Церкви і член Великих Зборів ВПЦР від парафій Лубенської округи

7. –

¹ Так в списках у справі № 168. Так в тексті.

8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 2, зв.;
спр. 169. – Арк. 66

1. Максимів Григорій Сергієвич

2. 29 р.

3. Серед[ня]

4. Свящ[еник], настоятель Свято-Троїцької парафії с. Гільців Чорнуського р-ну на Лубенщині

6. Свідоцтво № 79. Видане 14/Х/27 р. Лубенською Округовою Церковною Радою за № 90. Обраний Лубенським Округовим Церковним Собором 4–5 жовтня 1927 р.

7. –

8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 2, зв.;
спр. 169. – Арк. 67

1. Кривчун Назар Трофимович¹

2. 41 р.

3. Нижча

4. Хлібороб, парафіянин Свято-Михайлівської парафії с. Ковалів Чорнуського р-на на Лубенщині

5. Лубенська

6. Свідоцтво № 80. Видане 14/Х/27 р. Лубенською Округовою Церковною Радою за № 91. Обраний Лубенським Округовим Церковним Собором 4–5 жовтня 1927 р.

7. –

8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 2, зв.;
спр. 169. – Арк. 68

1. Рибалко Карпо Андрійович

2. 47 р.

3. Нижча

4. Хлібороб, член Парафіяльної Церковної Ради і Свято-Воскресенської парафії с. Ярмаків Миргородського р-ну на Лубенщині

5. Лубенська

6. Свідоцтво № 81. Видане 14/Х/27 р. Лубенською Округовою Церковною Радою за № 101. Обраний Лубенським Округо-

вим Церковним Собором 4–5 жовтня 1927 р.

7. –

8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 2, зв.;
спр. 169. – Арк. 69

1. Колісник Іван Олексійович

2. 21 р.

3. Середня

4. Хлібороб, член Церковної Ради Покрівської парафії с. Нижчого Булатця Лубенського р-ну

5. Лубенська

6. Свідоцтво № 82. Видане 14/Х/27 р. Лубенською Округовою Церковною Радою за № 92. Обраний Лубенським Округовим Церковним Собором 4–5 жовтня 1927 р.

7. –

8. Ф. 3984. “ Оп. 4. “ Спр. 168. “ Арк. 2, зв.;
спр. 169. “ Арк. 70

1. Колюк Микола Микитович

2. 39 р.

3. Серед[ня]

4. Свящ[еник]

5. Білоцерківська

6. Мандат № 83. Виданий 12/Х/27 р. Білоцерківською Округовою Церковною Радою за № 10. Обраний Білоцерківським Округовим Церковним Собором

7. –

8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 2, зв.;
спр. 169. – Арк. 71

1. Сутулінський Віталій Іванович

2. 35 р.

3. Серед[ня]

4. Свящ[еник]

5. Полтавська

6. Мандат № 84. Виданий 8/Х/27 р. Полтавською Округовою Церковною Радою за № 512

7. –

¹ В тексті Свідоцтва – “Тимофійович”.

8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 2, зв.;
спр. 169. – Арк. 72

1. Бранько Андрій Климович

2. 35 р.

3. –

4. Священик с. Д. Каричинець.

5. Проскурівська

6. Посвідчення № 85. Видане 12/Х/27 р.
Проскурівською Округовою Церковною
Радою за № 133, с. Д. Каричинці Обра-
ний Проскурівським Округовим Цер-
ковним Собором УАПЦ 22 вересня 1927 р.

7. –

8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 2, зв.;
спр. 169. – Арк. 73

1. Чехівський Володимир Мойсєєвич

2. 49 р.

3. Вища

4. Мирянин

5. Київська

6. –

7. –

8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 2, зв.

1. Антохів Григорій Гаврилович

2. 35 р.

3. Серед[ня]

4. Свящ[еник] с. Радовець Вовковинецько-
го р-ну

5. Проскурівська

6. Посвідчення № 87. Видане 12/Х/27 р.
Проскурівською Округовою Церковною
Радою за № 127, с. Д. Каричинці. Обра-
ний Проскурівським Округовим Цер-
ковним Собором 22 вересня 1927 р.

7. –

8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 2, зв.;
спр. 169. – Арк. 74

1. Худяк Спиридон Тарасович

2. 39 р.

3. Серед[ня]

4. Свящ[еник] храму с. Пилявки Староси-
нявського р-ну

5. Проскурівська

6. Посвідчення № 88. Видане 12/Х/27 р.
Проскурівською Округовою Церковною
Радою за № 132. Обраний Проскурівсь-
ким Округовим Церковним Собором
22 вересня 1927 р., п. III.

7. –

8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 2, зв.;
спр. 169. – Арк. 75

1. Півторадні Ілько Пантелеймонович

2. 45 р.

3. Середня

4. Священик Переяславської округової цер-
кви

5. Переяславська

6. Мандат № 89. Виданий 12/Х/27 р. Пере-
яславською Округовою Церковною
Радою за № 95, Переяслав, Київської ок-
руги. Обраний Переяславським Округо-
вим Церковним Собором

7. –

8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 2, зв.;
спр. 169. – Арк. 76

1. Антончик Север'ян Трифонович

2. 32 р.

3. Серед[ня]

4. Свящ[еник], настоятель Свято-По-
крівської церкви с. Бабянки

5. Уманська

6. Мандат № 90. Виданий 12/Х/27 р. Умансь-
кою Округовою Церковною Радою за
№ 188, м. Умань. Обраний Уманським
Округовим Церковним Собором

7. –

8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 2, зв.;
спр. 169. – Арк. 77

1. Табачук Онуфрій Іванович

2. 42 р.

3. Серед[ня]

4. Свящ[еник], протоіерей, настоятель Свя-
то-Кузьмо-Дем'янівської церкви с. В[е]-
ликі] Гашлики

5. Уманська

6. Мандат № 91. Виданий 12/Х/27 р. Уманською Округовою Церковною Радою за № 177. Обраний Уманським Округовим Церковним Собором 29–30 серпня 1927 р.
7. –
8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 2, зв.; спр. 169. – Арк. 78
- 1. Карабіневич Петро Сільвестрович**
2. 38 р.
3. Середн[я]
4. Свящ[еник] с. Буші
5. Могилівська
6. Мандат № 92. Виданий 29/ІХ/27 р. Могилівською Округовою Церковною Радою за № 145 м. Джурин Могилівської округи. Обраний Могилівським Округовим Церковним Собором УАПЦ
7. –
8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 2, зв.; спр. 169. – Арк. 79
- 1. Велигура Захар Іванович**
2. 60 р.
3. Нижча
4. Хлібороб, парафіянин с. Горкова
5. Вінницька
6. Мандат № 93. Виданий 4/Х/27 р. Вінницькою Округовою Церковною Радою за № 271, м. Вінниця. Обраний Вінницьким Округовим Церковним Собором 9 травня 1927 р.
7. –
8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 3; спр. 169. – Арк. 80
- 1. Пінчук Валентин Андрієвич**
2. 60 р.
3. Вища
4. Священик Спасо-Преображенського храму с. Стільного
5. Чернігівська
6. Посвідчення № 94. Видане 7/Х/27 р. Чернігівською Округовою Церковною Радою за № 59. Обраний Чернігівським Округовим Церковним Собором
7. –
8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 3; спр. 169. – Арк. 81
- 1. Романченко Павло Іванович**
2. 24 р.
3. Серед[ня]
4. Свящ[еник]
5. Конотопська
6. Посвідка № 95. Видана 11/Х/27 р. Конотопською Округовою Церковною Радою за № 715, м. Конотоп. Обраний Конотопським Округовим Церковним Собором
7. –
8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 3; спр. 169. – Арк. 82
- 1. Пивоварів Микола Юрьєвич**
2. 45 р.
3. Вища
4. Єпископ
5. Кам'янецька
6. –
7. –
8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 3
- 1. Дем'яненко Іван Семенович**
2. 45 р.
3. Нижча
4. Хлібор[об]
5. Полтавська
6. Мандат № 97. Виданий 8/Х/27 р. Полтавською Округовою Церковною Радою за № 513, м. Полтава. Обраний Полтавським Округовим Церковним Собором
7. –
8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 3; спр. 169. – Арк. 83
- 1. Ковердинський Всеволод Омелянович**
2. 75 р.
3. Вища
4. Службовець, заступник голови президії Кам'янецької Округової Церковної Ради УАПЦ в м. Кам'янець-на-Поділлі
5. Кам'янецька

6. Мандат № 98. Виданий 4/Х/27 р. Кам'янецькою Округовою Церковною Радою за № 134, м. Кам'янець-на-Поділлі. Обраний Кам'янецьким Округом УАПЦ
7. –
8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 3; спр. 169. – Арк. 84

1. Кочерга Теофан Олександрович

2. 54 р.
3. Нижча
4. Хлібороб, парафіянин Свято-Хресто-Воздвиженської парафії с. Остапівки Лубенського р-ну
5. Лубенська
6. Свідоцтво № 99. Видане 7/Х/27 р. Лубенською Округовою Церковною Радою за № 95, м. Лубни. Обраний Лубенським Округовим Церковним Собором 4–5 жовтня 1927 р.
7. –
8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 3; спр. 169. – Арк. 85

1. Сергієнко Іван Омелькович

2. 32 р.
3. Серед[ня]
4. Свящ[еник], настоятель Хресто-Воздвиженської парафії с. Остапівки Таранденського р-ну
5. Лубенська
6. Свідоцтво № 100. Видане 14/Х/27 р. Лубенською Округовою Церковною Радою за № 96, м. Лубни. Обраний Лубенським Округовим Церковним Собором 4–5 жовтня 1927 р.
7. –
8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 3; спр. 169. – Арк. 86

1. Мочарський Іван Денисович

2. 44 р.
3. Вища
4. Священик
5. Конотопська
6. Посвідка №101. Видана 11/Х/27 р. Коно-

топською Округовою Православною Церковною Радою за № 712, м. Конотоп. Обраний Конотопським Округовим Церковним Собором

7. –
8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 3; спр. 169. – Арк. 87

1. Гуцул Семен Каленикович

2. 31 р.
3. Серед[ня]
4. Свящ[еник] Шутківської парафії Кам'янецької Округи УАПЦ.
5. Кам'янецька
6. Мандат №102. Виданий 4/Х/27 р. Кам'янецькою Округовою Церковною Радою за № 137, м. Кам'янець на Поділлі. Делегований Кам'янецькою Округою УАПЦ на підставі постанови 6-го ОЦС Кам'янця.
7. –
8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 3; спр. 169. – Арк. 88

1. Бейлик Артем Іванович

2. 39 р.
3. Середня
4. Священик Демишинської парафії Кам'янецької округи УАПЦ.
5. Кам'янецька
6. Мандат № 103. Виданий 4/Х/27 р. Кам'янецькою Округовою Церковною Радою, Всеукраїнським об'єднанням релігійних громад УАПЦ за № 135 в м. Кам'янець на Поділлі. Обраний VI Кам'янецьким Округовим Церковним Собором УАПЦ 8 вересня 1927 р.
7. –
8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 3; спр. 169. – Арк. 89

1. Михайловський Юхим Сергієвич

2. 27 р.
3. Серед[ня]
4. Свящ[еник] від Переяславської Округової Церкви.
5. Переяславська

6. Мандат № 104. Виданий 2/Х/27 р. Переяславською Округовою Церковною Радою за № 95, м. Переяслав. Обраний Переяславським Округовим Церковним Собором 28 вересня 1927 р.
7. –
8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 3; спр. 169. – Арк. 90
- 1. Юр Семен Васильович**
2. 30 р.
3. Серед[ня]
4. Свящ[еник]
5. Переяславська
6. Мандат № 105. Виданий 2/Х/27 р. Переяславською Округовою Церковною Радою за № 95, м. Переяслав. Обраний Переяславською Округовою Церквою 28 вересня 1927 р.
7. –
8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 3; спр. 169. – Арк. 93
- 1. Машкевич Юрій Миколайович**
2. 45 р.
3. Серед[ня]
4. Служб[овець], голова Вінницької Округової Церковної Ради
5. Вінницька
6. Мандат № 106 Виданий 15/Х/27 р. Вінницькою Округовою Церковною Радою за № 262. Обраний Вінницьким Округовим Церковним Собором
7. –
8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 3; спр. 169. – Арк. 91
- 1. Добрянський Петро Матвійович**
2. 32 р.
3. Серед[ня]
4. Протоіерей, настоятель с. Пирогова Вінницької округи
5. Вінницька
6. Мандат № 107 17/Х/1927 р. Виданий 4/Х/27 р. Вінницькою Округовою Церковною Радою за № 265, м. Вінниця. Обраний в м. Вінниця Округовим Церковним Собором 9 травня 1927 р.
7. –
8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 3; спр. 169. – Арк. 92
- 1. Заболотний Михайло Тимофієвич**
2. 32 р.
3. Нижча
4. Селянин
5. Переяславська
6. Мандат № 108 17/Х/27 р. Виданий 2/Х/27 р. Переяславською Округовою Церковною Радою за № 95, м. Переяслав. Обраний Переяславським Округовим Церковним Собором 28 вересня 1927 р.
7. –
8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 3; спр. 169. – Арк. 94
- 1. Беденко Ольга Трохимівна**
2. 28 р.
3. Нижча
4. Селянка
5. Переяславська
6. Мандат № 109 17/Х/27 р. Виданий 2/Х/27 р. Переяславською Округовою Церковною Радою за № 95. Обрана Переяславським Округовим Церковним Собором 28 вересня 1927 р.
7. –
8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 3; спр. 169. – Арк. 95
- 1. Кухаренко Петро Пилипович**
2. 41 р.
3. Нижча
4. Селянин, парафіянин с. Ясногородки Макарівського церковного р-ну, Київської округи.
5. Київська
6. Мандат № 110 17/Х/27 р. Виданий 8/Х/27 р. Київською Округовою Церковною Радою за № 437. Обраний Київським Округовим Церковним Собором 29–30 вересня 1927 р.
7. –

8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 3;
спр. 169. – Арк. 96

1. Дросенко Павло Степанович

2. 39 р.
3. Учитель
4. Протоіерей, член Великої Ради
5. Біло-Церківська
6. Мандат № 111 17/Х/27 р. Виданий 12/Х/27 р. Білоцерківською Округовою Церковною Радою за № 4, м. Біла Церква. Делегований від Біло-Церківської Округової Церкви
7. –
8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 3;
спр. 169. – Арк. 97

1. Горбаченко Тихон Кононович

2. 34 р.
3. Нижча
4. Д'якон, член Великих Зборів ВПЦР
5. Шевченківська
6. Мандат № 112 17/Х/27 р. Виданий 15/Х/27 р. Шевченківською Округовою Церковною Радою за № 618, м. Черкаси
7. –
8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 3;
спр. 169. – Арк. 98

1. Хороший Федор Нікіфорович

2. 40 р.
3. Вища
4. Священик, митрофорний протоіерей, дійсний член Великих Зборів ВПЦР
5. Шевченківська
6. Мандат № 113 17/Х/27 р. Виданий 15/Х/27 р. Шевченківською Округовою Церковною Радою за № 614, м. Черкаси
7. –
8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 3;
спр. 169. – Арк. 99

1. Перерва Тихон Йосипович

2. 61 р.

3. Середня

4. Селянин

5. Переяславська

6. Мандат № 114 17/Х/27 р. Виданий 2/Х/27 р. Переяславською Округовою Церковною Радою за № 95, м. Переяслав. Обраний Переяславським Округовим Церковним Собором 28 вересня 1927 р.

7. –

8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 3;
спр. 169. – Арк. 100

1. Крехівський Олександр Константинович

2. 29 р.

3. Серед[ня]

4. Свящ[еник]

5. Шевченківська

6. Мандат № 115 17/Х/27 р. Виданий 15/Х/27 р. Шевченківською Округовою Церковною Радою за № 628, м. Черкаси. Обраний V Шевченківським Округовим Церковним Собором 29–30 вересня 1927 р. у м. Черкаси

7. –

8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 3;
спр. 169. – Арк. 101

1. Чигрик Іван Якович¹

2. 46 р.

3. Нижча

4. Селянин

5. Шевченківська

6. Мандат № 116 17/Х/27 р. Виданий 15/Х/27 р. Шевченківською Округовою Церковною Радою за № 629, м. Черкаси. Обраний VII Шевченківським Округовим Церковним Собором 29–30 вересня 1927 р.

7. –

8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 3;
спр. 169. – Арк. 103

1. Рябчевський Борис Павлович

2. 27 р.

3. Серед[ня]

¹ По Мандату – “Чигирик”.

4. Свящ[еник], настоятель Свято-Благовіщенської церкви, м. Лохвиця
 5. Роменська
 6. Мандат № 117 17/Х/27 р. Виданий 7/Х/27 р. Роменською Округовою Церковною Радою за № 452, м. Ромни. Обраний нарадою духовенства і мирян 22 вересня 1927 р.
 7. –
 8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 3; спр. 169. – Арк. 102
1. **Федоренко Юрій Степанович**
 2. 53 р.
 3. Серед[ня]
 4. Свящ[еник], настоятель Свято-Параскевієвської церкви с. Війтівка
 5. Уманська
 6. Мандат № 118 17/Х/27 р. Виданий 12/Х/27 р. Уманською Округовою Церковною Радою за № 170, м. Умань. Обраний Уманським Округовим Церковним Собором в м. Умань 29–30 серпня 1927 р.
 7. –
 8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 3; спр. 169. – Арк. 104
1. **Мізецький Леонід Вікторович**
 2. 45 р.
 3. Серед[ня]
 4. Свящ[еник], протоієрей, настоятель Спасо-Преображенської церкви м. Звенигородка
 5. Уманська
 6. Мандат № 119 17/Х/27 р. Виданий 12/Х/27 р. Уманською Округовою Церковною Радою за № 174, м. Умань. Обраний Уманським Округовим Церковним Собором в м. Умані 29–30 серпня 1927 р.
 7. –
 8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 3; спр. 169. – Арк. 105
1. **Янович Григорій Боніфатійович**
 2. 44 р.
3. Нижча
 4. Свящ[еник], протоієрей
 5. Могилівська
 6. Мандат № 120 17/Х/27 р. Виданий 11/Х/27 р. Могилівською Округовою Церковною Радою за № 144. Делегований Округовою Церковною Радою Могилівщини
 7. –
 8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 3; спр. 169. – Арк. 106
1. **Шевченко Параска Івановна¹**
 2. 40 р.
 3. Малогр[амотна]
 4. Х[атня] госп[одарка]
 5. Дніпропетровська
 6. Посвідка № 121 17/Х/27 р. Видана 14/Х/27 р. Шевченківською Округовою Церковною Радою за № 36, м. Дніпропетровськ. Обрана Крайовим Церковним Собором
 7. У списку делегованих на II ВПЦС від Дніпропетровсько-Запорізької Крайової Ради, який надсилався до Президії ВПЦР, № 33 від 12 жовтня 1927 р. з м. Дніпропетровська ця делегатка йшла під № 10. Ще висловлювалося прохання зарахувати всіх делегатів від цієї округи у число тих, хто потребував помешкання у Києві на час соборної праці. (Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 170. – Арк. 46–47)
 8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 3; спр. 169. – Арк. 107
1. **Лукашевич Іван Іванович**
 2. 36 р.
 3. Середня
 4. Священик, настоятель Свято-Троїцької церкви, м. Тального
 6. Мандат № 122 17/Х/27 р. Виданий 180/Х/27 р. Уманською Округовою Церковною Радою за № 180. м. Умань. Обраний Уманським Церковним Собором в м. Умань 29–30 серпня 1927 р.
 7. –

¹ По Мандату – “Шевченкова”.

8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 3;
спр. 169. – Арк. 108

1. Кордон Максим Маркович

2. 26 р.

3. Нижча

4. Священик

5. Уманська

6. Мандат № 123 17/Х/27 р. Виданий 17/Х/27 р. Уманською Округовою Церковною Радою за № 255, м. Умань. Делегат Уманської Церкви

7. –

8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 3;
спр. 169. – Арк. 109

1. Покаржевський Василь Антонович¹

2. 31 р.

3. Нижча

4. Свящ[еник]

5. Дніпропетровська

6. Посвідка № 124 17/Х/27 р. Видана 14/Х/27 р. Дніпропетровсько-Запорізькою Крайовою Церковною Радою за № 39, м. Дніпропетровськ. Обраний Крайовим Церковним Собором

7. У списку делегованих на II ВПЦС від Дніпропетровсько-Запорізької Крайової Ради, який надсилався до Президії ВПЦР, № 33 від 12 жовтня 1927 р. з м. Дніпропетровська цей делегат йшов під № 6. Ще висловлювалося прохання зарахувати всіх делегатів від цієї округи у число тих, хто потребував помешкання у Києві на час соборної праці. (Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 170. – Арк. 46–47)

8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 3;
спр. 169. – Арк. 110

1. Огійчук Іван Трохимович

2. 32 р.

3. Нижча

4. Свящ[еник], протоієрей

5. Бердичів[ська]

6. Мандат № 125 17/Х/27 р. Виданий 1/Х/27 р. Бердичівською Округовою Церковною Радою № 437, м. Бердичів. Обраний VI Округовим Церковним Собором Бердичівщини

7. –

8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 3;
спр. 169. – Арк. 111

1. Бей Конон [Хамович]

2. 39 р.

3. Серед[ня]

4. Єпископ Прилуцький та Роменський УАПЦ

5. Прилуцька

6. Посвідчення № 126 17/Х/27 р. Видане 10/Х/27 р. Прилуцькою Округовою Церковною Радою за № 212, м. Прилуки, Стрітенський Собор. Обраний Прилуцькою Округовою Церковною Радою

7. –

8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 3, зв.;
спр. 169. – Арк. 112

1. Чехівський Тодось Семенович

2. 52 р.

3. Нижча

4. Свящ[еник]

5. Білоцерківська

6. Мандат № 127 17/Х/27 р. Виданий 12/Х/27 р. Білоцерківською Округовою Церковною Радою за № 9. Обраний Білоцерківським Округовим Собором

7. –

8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 3, зв.;
спр. 169. – Арк. 113

1. Мойсєєв Анатолій Захарович

2. 35 р.

3. Серед[ня]

4. Свящ[еник], прот., член ВПЦР.

5. Дніпропетровська

¹ По спр. 170 (арк. 47), у якій віднайдено список делегатів від цієї округи на Собор, цей делегат був записаний як “Андрійович”.

6. Посвідка № 128 17/Х/27 р. Видана 14/Х/27 р. Дніпропетровсько-Запорізькою Крайовою Церковною Радою за № 38, м. Дніпропетровськ.
7. У списку делегованих на II ВПЦС від Дніпропетровсько-Запорізької Крайової Ради, який надсилався до Президії ВПЦР, № 33 від 12 жовтня 1927 р. з м. Дніпропетровська цей делегат йшов під № 2. Ще висловлювалося прохання захувати всіх делегатів від цієї округи у число тих, хто потребував помешкання у Києві на час соборної праці. (Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 170. – Арк. 46–47)
8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 3, зв.; спр. 169. – Арк. 114
- 1. Хрипко Степан Сильвестрович**
 2. 39 р.
 3. Серед[ня]
 4. Свящ[еник]
 5. Прилуцька
6. Посвідчення № 129 17/Х/27 р. Видане 28/Х/27 р. Прилуцькою Округовою Церковною Радою за № 191, м. Прилуки, Коопер[ативна], ч. 4. Обраний Прилуцьким Округовим Церковним Собором в м. Прилуки 14–15 вересня 1927 р.
7. –
8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 3, зв.; спр. 169. – Арк. 115
- 1. Мироненко Павло**
 2. 33 р.
 3. Серед[ня]
 4. Свящ[еник]
 5. Дніпропетровська
6. Посвідка № 130 17/Х/27 р. Видана 14/Х/27 р. Дніпропетрівсько-Запорізькою Крайовою Церковною Радою за № 37, м. Дніпропетрівськ. Обраний Крайовим Церковним Собором
7. У списку делегованих на II ВПЦС від Дніпропетровсько-Запорізької Крайової Ради, який надсилався до Президії ВПЦР, № 33 від 12 жовтня 1927 р. з м. Дніпропетровська цей делегат йшов під № 5. Ще висловлювалося прохання захувати всіх делегатів від цієї округи у число тих, хто потребував помешкання у Києві на час соборної праці. (Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 170. – Арк. 46–47)
8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 3, зв.; спр. 169. – Арк. 116
- 1. Галайда Симон Михайлович**
 2. 30 р.
 3. Серед[ня]
 4. Протодияк[он], дійсно член Великих зборів ВПЦР.
 5. Шевченківська
6. Мандат № 131 17/Х/27 р. Виданий 15/Х/27 р. Шевченківською Округовою Церковною Радою за № 617 м. Черкаси
7. –
8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 3, зв.; спр. 169. – Арк. 117
- 1. Матухно Захар Микитович**
 2. 51 р.
 3. Нижча
 4. Селянин, громадянин с. Лесяків
 5. Прилуцька
6. Посвідка № 132 17/Х/27 р. Видана Прилуцькою Округовою Церковною Радою. Обраний Прилуцьким Округовим Церковним Собором
7. –
8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 3, зв.; спр. 169. – Арк. 121
- 1. Ромадан Яків Степанович**
 2. 51 р.
 3. Нижча
 4. Робітник
 5. Шевченківська
6. Мандат № 133 17/Х/27 р. Виданий 15/Х/27 р. Шевченківською Округовою Церковною Радою за № 636, м. Черкаси. Обраний V Округовим Церковним Собором 29–30 вересня 1927 р.
7. –

8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 3, зв.;
спр. 169. – Арк. 118

1. Пелещук Юрій Артемович

2. 37 р.
3. Серед[ня]
4. Свящ[еник]
5. Шевченківська
6. Мандат № 134 17/Х/27 р. Виданий 15/Х/
27 р. Шевченківською Округовою Цер-
ковною Радою № 627. Обраний V Округо-
вим Церковним Собором 29–30 верес-
ня 1927 р.

7. –

8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 3, зв.;
спр. 169. – Арк. 119

1. Вишнівський Павло Олександр[ович]

2. 46 р.
3. Серед[ня]
4. Свящ[еник], член Великої Ради
5. Білоцерківська
6. Мандат № 135 12/Х/27 р. Виданий 12/Х/
27 р. Білоцерківською Округовою Цер-
ковною Радою за № 17, м. Біла Церква.
Обраний Білоцерківською Округовою
УАПЦ
7. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 3, зв.;
спр. 169. – Арк. 120

1. Лотоцький Володимир Іванович

2. 36 р.
3. Серед[ня]
4. Служб[овець], уповноважений Свято-
Казанського кафедрального собору
м. Вінниця
5. Винницьк[а]
6. Мандат № 136 17/Х/27 р. Виданий 4/Х/27 р.
Винницькою Округовою Церковною Ра-
дою за № 269, м. Вінниця. Обраний
Вінницьким Округовим Церковним Со-
бором, що відбувся в м. Вінниця 9 трав-
ня 1927 р.

7. –

8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 3, зв.;
спр. 169. – Арк. 122

1. Порожній Іван Пантелеймонович

2. 37 р.
3. –
4. Свящ[еник]
5. Шевченківська
6. Мандат № 137 17/Х/27 р. Виданий 15/Х/27 р.
Шевченківською Округовою Церковною
Радою за № 625, м. Черкаси. Обраний V
Шевченківським Округовим Церковним
Собором 29–30 вересня 1927 р.

7. –

8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 3, зв.;
спр. 169. – Арк. 123

1. Титарук Артем Тимофій[ович]

2. 45 р.
3. Серед[ня]
4. Селян[ин], парохвіянин Свято-Покровсь-
кої Церкви с. Скитки
5. Вінницька
6. Мандат № 138 17/Х/27 р. Виданий 4/Х/27 р.
Вінницькою Округовою Церковною Ра-
дою за № 270, м. Вінниця. Обраний
Вінницьким Церковним Собором в м.
Вінниця 9 травня 1927 р.

7. –

8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 3, зв.;
спр. 169. – Арк. 124

1. Гавриленко Антін Купріянович

2. 45 р.
3. Нижча
4. Селянин
5. Біло-Церківська
6. Мандат № 139 17/Х/27 р. Виданий 12/Х/27 р.
Білоцерківською Округовою Церковною
Радою за № 27, м. Біла Церква. Обраний
Білоцерківським Округовим Церковним
Собором від Білоцерківської Округової
УАПЦ

7. –

8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 3, зв.;
спр. 169. – Арк. 125

1. Цибульський Петро Миколайович

2. 38 р.

3. Середня
4. Свящ[еник]
5. Біло-Церківська
6. –
7. –
8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 3, зв.

1. **Комашенко Михайло Андр[ієвич]**
2. 37 р.
3. Серед[ня]
4. Свящ[еник]
5. Біло-Церківська
6. Мандат №142 17/Х/27 р. Виданий 12/Х/27 р. Білоцерківською Округовою Церковною Радою за № 19, м. Біла Церква. Обраний Білоцерківською Округовою УАПЦ
7. –
8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 3, зв.; спр. 169. – Арк. 126

1. **Куденко Андрій Іванович**
2. 38 р.
3. Серед[ня]
4. Свящ[еник]
5. Біло-Церківська
6. Мандат № 142 17/Х/27 р. Виданий 12/Х/27 р. Білоцерківською Округовою Церковною Радою за № 18, м. Біла Церква. Обраний Білоцерківською Округовою УАПЦ
7. –
8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 3, зв.; спр. 169. – Арк. 127

1. **Слухасівський Володимир [Петрович]**
2. 30 р.
3. Вища
4. Свящ[еник], настоятель Св[ято]-Іванівського кафедр[ального] собору, голова президії Округової Церковної Ради, член Великих Зборів ВПЦР
5. Лубенська
6. Свідоцтво № 143 17/Х/27 р. Виданий 14/Х/27 р. Лубенською Округовою Церков-

ною Радою, м. Лубни. Обраний Лубенською Церковною Радою

7. –
8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 3, зв.; спр. 169. – Арк. 128

1. **Кур'ян Іван Дементієвич¹**
2. 29 р.
3. Серед[ня]
4. Свящ[еник], член Великої Ради
5. Біло-Церківська
6. Мандат № 144 17/Х/27 р. Виданий 12/Х/27 р. Білоцерківською Округовою Церковною Радою за № 20, м. Біла Церква. Обраний Білоцерківською Округовою УАПЦ
7. –
8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 3, зв.; спр. 169. – Арк. 129

1. **Кондращенко Борис Іванович**
2. Серед[ня]
3. Свящ[еник]
4. Біло-Церківська
6. Мандат № 145 17/Х/27 р. Виданий 12/Х/27 р. Біло-Церківською Округовою Церковною Радою за № 11, м. Біла Церква. Обраний Біло-Церківським Округовим Собором
7. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 3, зв.; спр. 169. – Арк. 130

1. **Колісник Михайло Прокоп[ович]**
2. 28 р.
3. Серед[ня]
4. Свящ[еник], настоятель Свято-Миколаївської парафії с. Шеків, Вовчанського р-ну, член Великих Зборів ВПЦР
5. Лубенська
6. Свідоцтво № 146 17/Х/27 р. Видане 15/Х/27 р. Лубенською Округовою Церковною Радою за № 89, м. Лубни. Обраний Лубенською Округовою Радою
7. –

¹ По Мандату – “Демидович”.

8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 3, зв.;
спр. 169. – Арк. 131

1. Бутовський Микола Петрович

2. 45 р.

3. Вища

4. Свящ[еник], протоієрей, член Великих
Зборів ВПЦР

5. Шевченківська

6. Мандат № 147 17/Х/27 р. Виданий 15/Х/
27 р. Шевченківською Округовою Цер-
ковною Радою за № 616, м. Черкаси

7. –

8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 3, зв.;
спр. 169. – Арк. 132

**1. Левицький Володимир Ол[ександро-
вич]**

2. 31 р.

3. Серед[ня]

4. Свящ[еник], протоієрей

5. Шевченків[ська]

6. Мандат № 148 17/Х/27 р. Виданий /Х/27 р.
Черкаською Округовою Церковною Ра-
дою за № 644, м. Черкаси. Обраний Чер-
каською Округовою Радою

7. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 3, зв.;
спр. 169. – Арк. 133

1. Кислий Іван Андрійович

2. 61 р.

3. Нижча

4. Робітник, парафіянин Софійської парафії
м. Київ

5. Київ (місто)

6. Мандат № 149 17/Х/27 р. Виданий 17/Х/
27 р. Білоцерківською Округовою Цер-
ковною Радою за № 20, м. Київ. Обраний
Міською Церквою, від Київських міських
парафій 16 жовтня 1927 р.

7. Сп. Петру Ромоданову. [Заява] До Ман-
датної Комісії від делегата [Івана] Кисло-
го № 149 “Почуваю себе слабим. Пере-
даю мандат своєму кандидату”. [Підпис]
(ЦДАВО. – Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 170. –
Арк. 2. Оригінал. Рукопис олівцем)

8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 3, зв.;
спр. 169. – Арк. 134

1. Кольчевський Олекса Хведор[ович]

2. 39 р.

3. Серед[ня]

4. Свящ[еник]

5. Шевченківська

6. Мандат № 150 17/Х/27 р. Виданий 15/Х/
27 р. Шевченківською Округовою Цер-
ковною Радою за № 638, м. Черкаси. Об-
раний У Шевченківським Округовим
Собором м. Черкаси 29–30 вересня
1927 р.

7. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 3, зв.;
спр. 169. – Арк. 135

1. Бобровицький Микола Хвед[орович]

2. 27 р.

3. Серед[ня]

4. Свящ[еник], делегат від духівництва Глу-
хівської ОЦР

5. Глухівська

6. Мандат № 151 17/Х/27 р. Виданий 16/Х/
27 р. Глухівською Округовою Церков-
ною Радою за № 50, м. Глухів. Обраний
Глухівським Округовим Церковним Со-
бором

7. –

8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 3, зв.;
спр. 169. – Арк. 136

1. Шидловський Іван Костянтин[ович]

2. 25 р.

3. Серед[ня]

4. Свящ[еник]

5. Прилуцька

6. Посвідчення № 152 17/Х/27 р. Видане 28/
IX/27 р. Прилуцькою Округовою Церков-
ною Радою за № 188, м. Прилуки. Обра-
ний Прилуцьким Округовим Церковним
Собором, що відбувся в м. Прилуки 14–
15 вересня 1927 р.

7. –

8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 3, зв.;
спр. 169. – Арк. 137

1. Круглий [Фома] Ігнатович

2. 66 р.
3. Нижча
4. Інвалід
5. Іллінська парафія м. Київ
6. Посвідчення № 153 17/Х/27 р. Видане 17/Х/27 р. Українською автокефальною православною парафією при церкві Св[ятого] пр[орока] Іллі за № 134, м. Київ. Обраний загальними зборами 25 вересня 1927 р.
7. –
8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 3, зв.; спр. 169. – Арк. 138

1. Гончаренко Тамара Степан[івна]

2. 22 р.
3. Серед[ня]
4. Утрим[анка], парафіянка Києво-Пріорської Свято-Покрівської парафії
5. Пріорська парафія, м. Київ
6. Мандат № 154 17/Х/27 р. Виданий 17/Х/27 р. Києво-Пріорською Свято-Покрівською українською парафією. Обрана загальними зборами парафіян Києво-Пріорської Св[ято]-Покрівської парафії 9 жовтня 1927 р.
7. –
8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 3, зв.; спр. 169. – Арк. 139

1. Кальшевський [Калішевський] Юхим Авр[амович]

2. 34 р.
3. Вища
4. Єпископ Черкаський УАПЦ, член Великих Зборів ВПЦР
5. Шевченк[івська]
6. Мандат № 155 17/Х/27 р. Виданий 15/Х/27 р. Шевченківською Округовою Церковною Радою за № 613, м. Черкаси
7. –
8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 3, зв.; спр. 169. – Арк. 140

1. Сергієв Феодосій

2. 47 р.

3. Вища

4. Архієп[ископ]
5. Бердичів[ська]
6. –
7. –
8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 3, зв.

1. Дзюбенко Іван Іванович

2. 37 р.
3. Серед[ня]
4. Кустар
5. Петро-Павл[івська] парафія м. Київ
6. Мандат № 157 17/Х/27 р. Виданий 15/Х/27 р. Петро-Павлівською Православною Церковною Радою, м. Київ. Обраний громадою Петро-Павлівської парахвії м. Києва
7. –
8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 3, зв.; спр. 169. – Арк. 141

1. Матвієнко Панько

2. –
3. Нижча
4. Робітн[ик]
5. Покровська парафія м. Київ
6. –
7. –
8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 3, зв.

1. Іванюк Лук'ян Михайлович

2. 44 р.
3. Серед[ня]
4. Свящ[еник] храму Межигірського Спаса парафії с. Валок Гостомельського р-ну
5. Київська
6. Мандат № 159 17/Х/1927 р. Виданий 8/Х/1927 р. Київською Округовою Церковною Радою за № 472, м. Київ. Обраний Київським Округовим Церковним Собором в м. Київ 29–30 вересня 1927 р.
7. –
8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 3, зв.; спр. 169. – Арк. 142

1. Крижановський Михайло Лавр[інович]

2. 36 р.

3. Серед[ня]
4. Свящ[еник], настоятель Свято-Покрівської церкви с. Єрок
5. Уманська
6. Мандат № 160 17/Х/27 р. Виданий 12/Х/27 р. Уманською Округовою Церковною Радою за № 186, м. Умань. Обраний Уманським Округовим Церковним Собором, що відбувся в м. Умань 29–30 вересня 1927 р.
7. –
8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 4.; спр. 169. – Арк. 143

1. Куліда Микола Іванович

2. 40 р.
3. Нижча
4. Селянин, мирянин, уповноважений по дослідженню життя Біло-Церківської Округової Церкви
5. Біла Церква
6. Мандат № 161 17/Х/27 р. Виданий 12/Х/27 р. Білоцерківською Округовою Церковною Радою за № 22, м. Біла церква. Обраний Білоцерківською Округовою УАПЦ
7. –
8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 4.; спр. 169. – Арк. 144

1. Голінченко Явтух Гордійович

2. 37 р.
3. Нижча
4. Селянин
5. Київська
6. –
7. –
8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 4.

1. Карпов Леонід Олександр[ович]

2. 38 р.
3. Вища
4. Свящ[еник]
5. Київська
6. –
7. –
8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 4

1. Кірсак Ольга Артемівна

2. 28 р.
3. Серед[ня]
4. Безробіт[на]
5. Київська
6. Мандат № 164 17/Х/27 р. Виданий 15/Х/27 р. парафією Свято-Миколаївського Собору за № 61, м. Київ, вул. Січневого повстання, 13-а. Обрана Свято-Миколаївською парафією
7. –
8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 4.; спр. 169. – Арк. 145

1. Грач Мефодій Пилипович

2. 47 р.
3. Серед[ня]
4. Свящ[еник]
5. Бердичівська
6. Мандат № 165 17/Х/27 р. Виданий 1/Х/27 р. Бердичівською Округовою Церковною Радою за № 439, м. Бердичів. Обраний VI Округовим Церковним Собором Бердичівщини 29–30 серпня 1927 р.
7. –
8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 4.; спр. 169. – Арк. 146

1. Панкевич Миколай Юхимович

2. 47 р.
3. Серед[ня]
4. Свящ[еник], уповноважений по дослідженню зовнішнього і внутрішнього стану УАПЦ
5. Бердич[івська]
6. Посвідка № 166 17/Х/27 р. Видана 12/Х/27 р. Бердичівською Округовою Церковною Радою за № 508, м. Бердичів. Обраний VI Округовим Церковним Собором Бердичівщини 29–30 серпня 1927 р.
7. –
8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 4.; спр. 169. – Арк. 147

1. Білоус Іван Олександр[ович]

2. 55 р.

3. Хатня
4. Хлібороб
5. Тульчин[ська]
6. Довідка № 297, видана 8/Х/27 р. замість мандата. Обраний Округовим Церковним Собором Тульчинщини, що відбувся 4–5 жовтня 1927 р., обраний членом Всеукраїнської слідчої комісії, праця якої відбувалася 15–16 жовтня 1927 р.
7. –
8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 4.; спр. 169. – Арк. 148

1. Мозолевський Хведір Іванович

2. 42 р.
3. Серед[ня]
4. Свящ[еник]
5. Балтська
6. Посвідка № 168 17/Х/27 р. Видана 10/Х/27 р. Балтською та Першотравенською Церковною Округою за № 60, м. Свято-Троїцьк. Обраний парафіянами Балтської та Першотравенської округ на підставі заяв представників більшості парафій вказаних округ
7. У заяві до ВПЦР уповноважених релігійної громади при св. Івано-Богословській Церкві, с. Кошари Бірзульського району АМССР по виборі представників від Балтської та Першотравенської Округи на Собор зазначалося, що скликаний на 29 вересня 1927 р. ОЦС не відбувся через неотримання дозволу від місцевої влади. Уповноважені Кошарської парафії, не маючи можливості висловити свою волю через постанову відповідного Собору, подавали персональний список делегатів від цієї округи у складі 7 чоловік, де цей делегат йшов під № 4. У заяві було сформульовано прохання, щоб всі названі делегати рахувалися як члени Балтської та Першотравенської Церковної Ради, склад якої був тимчасовим до

- скликання Округового Собору (Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 170. – Арк. 39–39 зв.). Цей делегат був делегований і від Хведоровської української автокефальної православної парафії Балтської і Першотравенської округи, що засвідчує подібна заява уповноважених цієї парафії до ВПЦР. У цьому списку Ф. Мозолевський також йшов під № 4 (арк. 43 зв. – 44)
8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 4.; спр. 169. – Арк. 149

1. Каплінський¹ Артем Вікторович

2. 25 р.
3. Середня
4. Діакон
5. Балтська
6. Посвідка № 169 17/Х/27 р. Видана 10/Х/27 р. Балтською та Першотравенською Церковною Округовою Церковною Радою за № 60, м. Свято-Троїцьк. Обраний парафіянами округи на підставі заяви більшості парафій округи.
7. У заяві до ВПЦР уповноважених Кошарської Релігійної громади при св. Івано-Богословській Церкві, с. Кошар Бірзульського району АМССР по виборі представників від Балтської та Першотравенської Округи на Собор зазначалося, що скликаний на 29 вересня 1927 р. ОЦС не відбувся через неотримання дозволу від місцевої влади. Уповноважені Кошарської парафії, не маючи можливості висловити свою волю через постанову відповідного Собору, подавали список делегатів від цієї округи у складі 7 чоловік, де цей делегат йшов під № 2. У заяві було сформульовано прохання, щоб всі названі делегати рахувалися як члени Балтської та Першотравенської Церковної Ради, склад якої був тимчасовим до скликання Округового Собору (Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 170. – Арк. 39–39 зв.). Цей

¹ У заявах до ВПЦР цей делегат йде як “Каплистий” (Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 170. – Арк. 39, 44).

- делегат був делегований і від Хведоровської української автокефальної православної парафії Балтської і Першотравенської округи, що засвідчує подібна заява уповноважених цієї парафії до ВПЦР. У цьому списку А. Каплінський також йшов під № 2.
8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 4.; спр. 169. – Арк. 150
- 1. Літовченко Карпо Янович**
 2. 30 р.
 3. Нижча
 4. Робітник
 5. Київська
 6. Мандат № 170 17/Х/27 р. Виданий 16/Х/27 р. Київською Округовою Церковною Радою за № 21, м. Київ. Обраний Троїцькою Парафіяльною церковною Радою, на підставі загальних парафіяльних зборів, що відбулися 9 жовтня 1927 р.
 7. –
 8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 4.; спр. 169. – Арк. 151
- 1. Козін Олександр Гнатович**
 2. 33 р.
 3. Серед[ня]
 4. Протод[іакон], член ВПЦР, делегат від духовенства Глухівської Округової Церкви
 5. Глухівська
 6. Мандат № 171 17/Х/27 р. Виданий 16/Х/27 р. Глухівською Округовою Церковною Радою за № 45, м. Глухів. Обраний на весняному з'їзді представників українських парафій Глухівської Округи УАПЦ
 7. –
 8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 4.; спр. 169. – Арк. 152
- 1. Лісовий Хведір**
 2. 40 р.
 3. Нижча
 4. Селянин, мешканець с. Рідкодуб Проскурівської округи
 5. Проскурівська
6. Посвідчення № 172 17/Х/27 р. Видане 12/Х/27 р. Проскурівською Округовою Церковною Радою за № 129, с. Д. Каричинці. Обраний Проскурівським Округовим Церковним Собором. УАПЦ, що відбувся 22 вересня 1927 р., п. III.
 7. –
 8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 4.; спр. 169. – Арк. 153
- 1. Куриленко Іван Омелькович**
 2. 35 р.
 3. Серед[ня]
 4. Селянин
 5. Ніжинська
 6. Мандат № 173 17/Х/27 р. Виданий 13/Х/27 р. Ніжинською Округовою Церковною Радою № 314, м. Ніжин. Обраний Ніжинським Округовим Церковним Собором 12 жовтня 1927 р. на підставі ухвали Ніжинського окрсобору
 7. –
 8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 4.; спр. 169. – Арк. 154
- 1. Пухальський Давид Іванович**
 2. 48 р.
 3. Серед[ня]
 4. Свящ[еник], уповноважений по дослідженню зовнішнього і внутрішнього життя Конотопської округи УАПЦ
 5. Конотіпська
 6. Посвідка № 174 17/Х/27 р. Видана 11/Х/27 р. Конотопською Округовою Церковною Радою за № 718, м. Конотоп. Обраний на Соборі Конотопської Округи
 7. –
 8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 4.; спр. 169. – Арк. 155
- 1. Вудвуд Андрій**
 2. 20 р.
 3. Нижча
 4. Селянин, член ВПЦР в с. Хутори-Ладжинські
 5. Тульчин[ська]

6. Мандат № 175 17/Х/27 р. Виданий 14/Х/27 р. Тульчинською Округовою Церковною Радою за № 315, м. Ладижин. Обраний Тульчинським Округовим Церковним Собором, що відбувся у с. В'ятківцях 4–5 жовтня 1927 р.

7. –

8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 4.; спр. 169. – Арк. 156

1. Задворняк Максим Єв[генович – ?]

2. 35 р.

3. Вища

4. Єпископ Проскурівської округи УАПЦ

5. Проскурів[ська]

6. Посвідчення № 176 17/Х/27 р. видане 12/Х/27 р. Проскурівською Округовою Церковною Радою за № 124 в м. Вовковинці, с. Д. Каричинці

7. –

8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 4.; спр. 169. – Арк. 157

1. Бабич Семен Тер[ешкович]

2. 48 р.

3. Нижча

4. Селянин, парафіянин Христо-Воздвиженського храму с. Крюківщини Будаївського р-ну

5. Київська

6. Мандат № 177 17/Х/27 р. Виданий 8/Х/27 р. Київською Округовою Церковною Радою за № 489, м. Київ. Обраний Київським Округовим Церковним Собором, що відбувся в м. Києві 29–30 вересня 1927 р.

7. –

8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 4.; спр. 169. – Арк. 158

1. Іващенко Андрій Гнатович

2. 36 р.

3. Серед[ня]

4. Свящ[еник], настоятель УАПЦ в с. Тавтілія

5. Тульчинська

6. Мандат № 178 17/Х/27 р. Виданий 14/Х/27 р. Тульчинською Округовою Церковною Радою за № 312, м. Ладижин. Обраний Тульчинським Округовим Церковним Собором, що відбувся в с. В'ятківцях 4–5 жовтня 1927 р.

7. –

8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 4.; спр. 169. – Арк. 159

1. Кострико Петро [Тихонович]

2. 30 р.

3. Серед[ня]

4. Свящ[еник], член ВПЦР

5. Глухівська

6. Мандат № 179 17/Х/27 р. Виданий 16/Х/27 р. Глухівською Округовою Церковною Радою за № 49, м. Глухів. Обраний Глухівським Округовим Церковним Собором

7. До Мандатної Комісії Собору делегата ч. 179 П. Т. Кострико. Заява: “Мною загублена картка, а тому прошу комісію возстановити мене в правах делегата і видати нову картку” (Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 170. – Арк. 1, 3. Рукопис олівцем, на 1/4 аркуша)

8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 4.; – спр. 169. – Арк. 160 (“Об’ява: Загублена картка ч. 179 на ім’я Кострико П.Т. Хто знайде прошу повернути той мандат”)

1. Смаль Ілько Євдокимович

2. 35 р.

3. Серед[ня]

4. Свящ[еник]

5. Конотіп[ська]

6. Посвідка № 180 17/Х/27 р. Видана 11/Х/27 р. Конотопською Округовою Православною Церковною Радою за № 703. Обраний Конотопським Округовим Церковним Собором, на підставі свідчення Конотопської ОПЦР

7. –

8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 4.; спр. 169. – Арк. 161

1. Дахівник-Дахівський Володимир Опанасович

2. 36 р.
3. Самоосвіта
4. Єпископ
5. Тульчинська
6. –
7. –
8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 4

1. Довгун Вакула Іванович

2. 47 р.
3. Нижча
4. Селянин
5. Конотіп[ська]
6. Посвідка № 182 17/Х/27 р. Видана 11/Х/27 р. Конотопською Округовою Православною Церковною Радою за № 706. Обраний Конотопським Округовим Церковним Собором на підставі свідчення Конотопської ОПЦР
7. –
8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 4.; спр. 169. – Арк. 162

1. Кротевиц Костянтин Максимович

2. 58 р.
3. Вища
4. Архієп[ископ]
5. Вінницька
6. –
7. –
8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 4

1. Жевченко Юрій Володимирович

2. 44 р.
3. Вища
4. Єпископ
5. Одеська
6. Посвідка № 184 17/Х/27 р. Видана 15/Х/27 р. Одеською Округовою Церковною Радою за № 71, Одеса. Обраний Округовим Собором сполучених округ – Одеської, Миколаївської, Херсонської. Делегат від вищезначених округових церков
7. –

8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 4.; спр. 169. – Арк. 163

1. Сuaryко Михайло Юхимович

2. 46 р.
3. Нижча
4. Селянин, мирянин
5. Ніжинська
6. Мандат № 185 17/Х/27 р. Виданий 13/Х/27 р. Ніжинською Округовою Церковною Радою за № 315, м. Ніжин, Гімназ[ична – ?], 21. Обраний Ніжинським Округовим Церковним Собором 12 жовтня 1927 р.
7. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 4.; спр. 169. – Арк. 164

1. Осташевський Данило [Ульянович]

2. 44 р.
3. Серед[ня]
4. Свящ[еник]
5. Біло-Церківська
6. Мандат № 186 17/Х/27 р. Виданий 12/Х/27 р. Біло-Церківською Округовою Церковною Радою за № 29, м. Біла Церква. Обраний Біло-Церківською Округовою УАПЦ
7. –
8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 4.; спр. 169. – Арк. 165

1. Миколенко Арс[ен] Олекс[ієвич]

2. 41 р.
3. Серед[ня]
4. Свящ[еник]
5. Біло-Церківська
6. Мандат № 187 17/Х/27 р. Виданий 12/Х/27 р. Біло-Церківською Округовою Церковною Радою за № 8, м. Біла Церква. Обраний Білоцерківським Округовим Собором від Білоцерківської Округової УАПЦ
7. –
8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 4.; спр. 169. – Арк. 166

1. Павліченко Ларіон Васильович

2. 50 р.

3. Нижча
4. Селянин
5. Біло-Церківська
6. Мандат № 167 17/Х/27 р. Виданий 12/Х/27 р. Біло-Церківською Округовою Церковною Радою за № 24, м. Біла Церква. Обраний Біло-Церківським Округовим Церковним Собором від Білоцерківської Округової УАПЦ
7. –
8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 4.; спр. 169. – Арк. 167

1. Гриневич Антон Устинович

2. 53 р.
3. Вища
4. Єпископ
5. Балтська
6. –
7. –
8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 4

1. Барма Яків Хведорович

2. 33 р.
3. Серед[ня]
4. Свящ[еник], настоятель храму в с. Великий Жеребок
5. Шепетівська
6. Мандат № 190 17/Х/27 р. Виданий 15/ІХ/27 р. Шепетівською Округовою Церковною Радою за № 99, м. Шепетівка. Обраний Шепетівським Округовим Церковним Собором 14–15 вересня 1927 р.
7. –
8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 4.; спр. 169. – Арк. 168

1. Симоненко Петр Дмитрович

2. 34 р.
3. Серед[ня]
4. Протоіер[ей], настоятель Чернялівської парафії
5. Шепетівська
6. Мандат № 191 17/Х/27 р. Виданий 15/Х/27 р. Шепетівською Округовою Церковною Радою за № 99, м. Шепетівка. Об-

- раний Шепетівським Округовим Церковним Собором 14–15 вересня 1927 р.
7. –
8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 4.; спр. 169. – Арк. 169

1. Потійко Іван Іванович

2. 58 р.
3. Нижча
4. Селянин
5. Конотіпська
6. Посвідка № 192 17/Х/27 р. Видана 11/Х/27 р. Конотіпською Округовою Церковною Радою за № 709, м. Конотоп. Обраний Конотопським Округовим Церковним Собором на підставі свідчення Конотопської ОПЦР.
7. –
8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 4.; спр. 169. – Арк. 170

1. Карпович Антон Петрович

2. 30 р.
3. Серед[ня]
4. Свящ[еник], член Великої Ради
5. Білоцерківська
6. Мандат № 193 17/Х/27 р. Виданий 12/Х/27 р. Білоцерківською Округовою Церковною Радою за № 6, м. Біла Церква. Обраний Білоцерківською Округовою Церквою
7. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 4.; спр. 169. – Арк. 171

1. Антоненко Костянтин Данилович

2. 48 р.
3. Серед[ня]
4. Свящ[еник]
5. Київська
6. –
7. Заява до президії ІІ Церковного Собору Костянтина Антоненка, який обраний був делегатом на Собор, але в списках значиться Назар Антоненко, це помилка і автор заяви просить з'ясувати це непорозуміння і видати йому належну членсь-

ку картку (Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 169. – Арк. 173)

8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 4, зв.

1. Червінський Олександр Мет[одійович – ?]

2. 40 р.

3. Вища

4. Єпископ

5. Ніжинська, Чернігівська

6. –

7. –

8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 4, зв.

1. Гузенко Василь Омелянович

2. 37 р.

3. Нижча

4. Селянин, громадянин с. Дубович

5. Глухівська

6. Мандат № 196 17/Х/27 р. Виданий 16/Х/27 р. Глухівською Округовою Церковною Радою за № 47, м. Глухів. Обраний Глухівським Округовим Церковним Собором

7. –

8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 4, зв.; спр. 169. – Арк. 172

1. Забога Петро Данилович

2. 28 р.

3. Серед[ня]

4. Свящ[еник]

5. Ніжинська

6. Мандат № 197 17/Х/27 р. Виданий 13/Х/27 р. Ніжинською Округовою Церковною Радою за № 310, м. Ніжин. Обраний Ніжинським Округовим Церковним Собором 12 жовтня 1927 р.

7. У списку делегованих на II ВПЦС від Ніжинської округи, який надсилала Ніжинська ОЦР до ВПЦР, № 312 від 13 жовтня 1927 року з м. Ніжина зазначалося, що всі делегати були обрані на Округовому Церковному Соборі 12 жовтня 1927 р. У цьому списку цей делегат йшов під № 4, від с. Берестовець (Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 170. – Арк. 45). У цій же

справі збереглася заява до Мандатної Комісії Собору від Єп. Глухівського й Котопського Володимира Самборського із проханням з'ясувати, як свящ. Петро Забога, що знаходиться в складі Глухівської Округової Церкви, отримав квиток на члена Собору по мандату Ніжинської Округової церкви. Єпископ просив з'ясувати, яким чином це сталося і від якої церкви він був делегатом. Мандатна комісія підтверджувала, що П. Забога був членом Собору від Ніжинської Округи і його мандат вважала дійсним (Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 170. – Арк. 17)

8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 2, 4, зв.; спр. 169. – Арк. 37, 174

1. Самойлович Анатолій Хведорович

2. 19 р.

3. Нижча

4. Іподіакон

5. Чернігівська

6. Мандат № 198 17/Х/27 р. Виданий 15/Х/27 р. Чернігівською Округовою Церковною Радою за № 68, м. Чернігів. Обраний Чернігівською Округою

7. –

8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 4, зв.; спр. 169. – Арк. 175

1. Аушев Володимир Матвійович

2. 41 р.

3. Серед[ня]

4. Протодіакон, благовісник Коростенщини.

5. Корост[енська]

6. Посвідка № 199 17/Х/27 р. Видана 17/Х/27 р. Коростенською Округовою Церковною Радою за № 130/13, м. Коростень. Обраний Коростенською Округою

7. –

8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 4, зв.; спр. 169. – Арк. 176

1. Дашкевич Любов Пантелеймонівна

2. 58 р.

3. Нижча
4. Гр[омадян]ка
5. Чернігів[ська]
6. Мандат № 200 17/Х/27 р. Виданий 15/Х/27 р. Чернігівською Округовою Церковною Радою за № 66, м. Чернігів. Обрана від Чернігівської Округи
7. –
8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 4, зв.; спр. 169. – Арк. 177

1. Романовська Ольга Андріївна

2. 50 р.
3. Нижча
4. Гр[омадян]ка
5. Чернігівська
6. Мандат № 201 17/Х/27 р. Виданий 15/Х/27 р. Чернігівською Округовою Церковною Радою за № 67, м. Чернігів. Обрана від Чернігівської Округи
7. –
8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 4, зв.; спр. 169. – Арк. 178

1. Пашкура Андрій Корнієвич

2. 35 р.
3. Нижча
4. Селянин
5. Чернігів[ська]
6. Мандат № 202 17/Х/27 р. Виданий 15/Х/27 р. Чернігівською Округовою Церковною Радою за № 65, м. Чернігів. Обраний Чернігівською округою
7. –
8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 4, зв.; спр. 169. – Арк. 179

1. Чумак Дмитро Янович

2. 47 р.
3. Нижча
4. Селянин
5. Балтська
6. Посвідка № 203 17/Х/27 р. Видана 10/Х/27 р. Балтською та Першотравенською Округовою Церковною Округою за № 60, м. Свято-Троїцьке. Обраний на підставі

заяв представників більшості парафій вказаної округи

7. У заяві до ВПЦР уповноважених Релігійної громади при св. Івано-Богословській Церкві, с. Кошари Бірзульського району АМССР по виборі представників від Балтської та Першотравенської Округи на Собор зазначалося, що скликаний на 29 вересня 1927 р. ОЦС не відбувся через неотримання дозволу від місцевої влади. Уповноважені Кошарської парафії, не маючи можливості висловити свою волю через постанову відповідного Собору, подавали список делегатів від цієї округи у складі 7 чоловік, де цей делегат йшов під № 1. У заяві було сформульовано прохання, щоб всі названі делегати рахувалися як члени Балтської та Першотравенської Церковної Ради, склад якої був тимчасовим до скликання Округового Собору (Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 170. – Арк. 39–39 зв.). Зазначалося, що цей делегат був головою тимчасової Балтської та Першотравенської ОЦР. Цей делегат був делегований і від Хведоровської української автокефальної православної парафії Балтської і Першотравенської округи, що засвідчує подібна заява уповноважених цієї парафії до ВПЦР, вони просили також визнати осіб, названих у списку визнати членами тимчасової ОЦР, яку очолював Д. Я. Чумак. У цьому списку Д. Чумак також йшов під № 1
8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 4, зв.; спр. 169. – Арк. 180

1. Деньга Хведір Климович

2. 48 р.
3. Вища
4. Прот[оієрей]
5. Одеська
6. Посвідка № 204 17/Х/27 р. Видана 15/Х/27 р. Одеською Округовою Церковною Радою за № 74, м. Одеса. Обраний Одеським Округовим Церковним Собором
7. –

8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 4, зв.;
спр. 169. – Арк. 181

1. Коваленко-Конопацький Грицько Андрійович

2. 57 р.

3. Серед[ня]

4. Робітник

5. Член ВПЦР

7. –

8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 4, зв.

1. Кононенко Іван Давидович

2. 38 р.

3. Серед[ня]

4. Селянин, парафіянин Хр.¹ живиносного джерела с. Братська-Борщагівка Будаївського р-ну Київської округи УАПЦ

5. Київська

6. Мандат №206 17/Х/27 р. Виданий 8/Х/27 р. Київською Округовою Церковною Радою за № 487, м. Києва. Обраний Київським Округовим Церковним Собором 29–30 вересня 1927 р.

7. –

8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 4, зв.;
спр. 169. – Арк. 182

1. Брикун Андрій Андрійович

2. 32 р.

3. Нижча

4. Селян[ин], член Великих Зборів ВПЦР

5. Шевченківська

6. Мандат №207 17/Х/27 р. Виданий 15/Х/27 р. Шевченківською Округовою Церковною Радою за № 624, м. Черкаси

7. –

8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 4, зв.;
спр. 169. – Арк. 183

1. Маняко Ілько Васильович

2. 32 р.

3. Серед[ня]

4. Прот[оіерей] Св[ято]-Іллінського храму

с. Копачева Обухівського р-ну Київської округи УАПЦ

5. Київська

6. Мандат №208 17/Х/27 р. Виданий 8/Х/27 р. Київською Округовою Церковною Радою за № 481, м. Київ. Обраний Київським Округовим Церковним Собором, що відбувся в м. Києві 29–30 вересня 1927 р.

7. –

8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 4, зв.;
спр. 169. – Арк. 184

1. Шашло Григорій Остапович

2. 31 р.

3. Нижча

4. Селянин, вірний.

5. Дніпропетров[ська]

6. Посвідка № 209 17/Х/27 р. Видана 14/Х/27 р. Дніпропетровсько-Запорізькою Округовою Церковною Радою за № 44, м. Дніпропетровськ. Обраний Крайовим Церковним Собором

7. У списку делегованих на II ВПЦС від Дніпропетровсько-Запорізької Крайової Ради, який надсилався до Президії ВПЦР, № 33 від 12 жовтня 1927 р. з м. Дніпропетровська цей делегат йшов під № 8. Ще висловлювалося прохання зарахувати всіх делегатів від цієї округи у число тих, хто потребував помешкання у Києві на час соборної праці (Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 170. – Арк. 46–47)

8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 4, зв.;
спр. 169. – Арк. 186

1. Левитський Павло Миколайович

2. 33 р.

3. Серед[ня]

4. Свящ[еник]

5. Чернігів[ська]

6. Мандат № 210 17/Х/27 р. Виданий 15/Х/27 р. Чернігівською Округовою Церковною Радою за № 60. Обраний Чернігівським Округовим Церковним з'їздом,

¹ Так в тексті.

- що відбувся 22–23 вересня 1927 р. м. Чернігів
7. –
 8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 4, зв.; спр. 169. – Арк. 187

1. Грегуль Олекса Григорович

2. 48 р.
3. Нижча
4. Селянин
5. Біло-Церківська
6. Мандат № 211 17/Х/27 р. Виданий 12/Х/27 р. Біло-Церківською Округовою Церковною Радою за № 26, м. Біла Церква. Обраний Біло-Церківським Округовим Церковним Собором від Білоцерківської Округової УАПЦ
7. –
8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 4, зв.; спр. 169. – Арк. 188

1. Плото Михайло Петрович

2. 36 р.
3. Нижча
4. Свящ[еник], член Великої Ради
5. Біло-Церківська
6. Мандат № 212 17/Х/27 р. Виданий 12/Х/27 р. Ніжинською Округовою Церковною Радою за № 13, м. Біла Церква. Делегат від Біло-Церківської Округової Церкви
7. –
8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 4, зв.; спр. 169. – Арк. 189

1. Конженко Макар Андрійович

2. 48 р.
3. Серед[ня]
4. Мирян[ин], дійсний член Великих Зборів ВПЦР
5. Шевченківська
6. Мандат № 213 17/Х/27 р. Виданий 15/Х/27 р. Шевченківською Округовою Церковною Радою № 620, м. Черкаси
7. –
8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 4, зв.; спр. 169. – Арк. 190

1. Кохно Микита Прокопович

2. 32 р.
3. Серед[ня]
4. Свящ[еник]
5. Шевченків[ська]
6. Мандат № 214 17/Х/27 р. Виданий 15/Х/27 р. Шевченківською Округовою Церковною Радою за № 626, м. Черкаси. Обраний V Шевченківським Округовим Церковним Собором 29–30 вересня 1927 р.
7. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 4, зв.; спр. 169. – Арк. 191

1. Єзерський Олександр Іванович

2. 27 р.
3. Серед[ня]
4. Свящ[еник]
5. Коногіпська
6. Посвідка № 215 17/Х/27 р. Видана 11/Х/27 р. Конотопською Округовою Православною Церковною Радою за № 714, м. Конотоп. Обраний Конотопським Округовим Церковним Собором. Свідчення Конотопської ОПЦР.
7. –
8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 4, зв.; спр. 169. – Арк. 192

1. Мальований Сергій Панькович

2. 46 р.
3. Серед[ня]
4. Свящ[еник]
5. Переяслав[ська]
6. Мандат № 216 17/Х/27 р. Виданий 2/Х/27 р. Переяславською Округовою Церковною Радою № 95, м. Переяслав. Обраний Переяславським Округовим Церковним Собором 28 вересня 1927 р. на підставі свідчення Переяславської ОЦР
7. –
8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 4, зв.; спр. 169. – Арк. 193

1. Гук Андрій Наумович

2. 38 р.

3. Нижча
4. Мирян[ин]
5. Миколаїв[ська]
6. Довідка від 15/Х/27 р. Видана Миколаївською Округовою Церковною Радою за № 72, м. Одеса. Обраний собором Миколаївських, Одеських та Херсонських сполучених округ від Миколаївської Церковної Округи
7. У проханні до ВПЦР як члена II ВПЦС від Миколаївщини від 17 жовтня 1927 року під № 57 делегат просив дати йому посвідку на право реєстрації у Мандатній комісії (Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 170. – Арк. 5)
8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 4, зв.; спр. 169. – Арк. 194

1. Мануїлов¹ Панас Петрович

2. 35 р.
3. Серед[ня]
4. Протоіер[ей]
5. Шевченківська
6. Мандат № 218 17/Х/27 р. Виданий 15/Х/27 р. Шевченківською Округовою Церковною Радою за № 637, м. Черкаси. Обраний Шевченківським Округовим Церковним Собором 29–30 вересня 1927 р.
7. –
8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 4, зв.; спр. 169. – Арк. 195

1. Тиленко Юрій Іванович

2. 35 р.
3. Серед[ня]
4. Єпископ
5. Біло-Церківська
6. –
7. –
8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 4, зв.

1. Замчківський Олександр Васил[ьович]

2. 46 р.
3. Серед[ня]

4. Прот[оіерей], настоятель Уманського катедрального собору
5. Уманська
6. Мандат № 220 17/Х/27 р. Виданий 12/Х/27 р. Уманською Округовою Церковною Радою за № 169, м. Умань. Обраний Уманським Округовим Церковним Собором 29–30 серпня 1927 р. в м. Умань
7. –
8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 4, зв.; спр. 169. – Арк. 196

1. Сакало Микола Петрович

2. 24 р.
3. Серед[ня]
4. Мирян[ин], парафіянин Св[ято]-Воскресенської парафії м. Миргорода, член Округової Церковної Ради, член Великих Зборів ВПЦР
5. Лубенська
6. Свідоцтво № 221 17/Х/27 р. видане 7/Х/27 р. Лубенською Округовою Церковною Радою за № 87, м. Лубни. Обраний Лубенською ОЦ на підставі свідчення Лубенської ОЦР
7. –
8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 4, зв.; спр. 169. – Арк. 197

1. Коденець Антон Михайлович

2. 51 р.
3. Вища
4. Прот[оіерей], настоятель Св[ято]-Михайлівської парафії с. Худоліївки, Оболонянського р-ну
5. Лубенська
6. Свідоцтво № 222 17/Х/27 р. Видане 7/Х/27 р. Лубенською Округовою Церковною Радою за № 93, м. Лубни. Обраний на Лубенському Округовому Церковному Соборі 4–5 жовтня 1927 р.
7. –
8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 4, зв.; спр. 169. – Арк. 198

¹ В рукописному варіанті – “Монзуль”.

1. Павловський Дмитро

2. –
3. Серед[ня]
4. Свящ[еник]
5. Харківська
6. Посвідчення № 223 17/Х/27 р. Видане 30/IX/27 р. Харківською Округовою Церковною Радою за № 89, м. Харків, Залютинська в., 67. Обраний Слобожансько-Донецьким Округовим Церковним Собором 29–30 вересня 1927 р.
7. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 4, зв.; спр. 169. – Арк. 199

1. Гагасій¹ Микола Іванович

2. 34 р.
3. Середня
4. Священик, настоятель Свято-Олександро-Невської парафії с. Полив'яні Хутори Велико-Сорочинського р-ну на Лубенщині
5. Лубенська
6. Свідоцтво № 224 17/Х/27 р. Видане 7/Х/27 р. Лубенською Округовою Церковною Радою за № 99, м. Лубни. Обраний Лубенським Округовим Церковним Собором 4–5 жовтня 1927 р.
7. –
8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 4, зв.; спр. 169. – Арк. 200

1. Оксіюк Йосип [Федорович]

2. 33 р.
3. Вища
4. Архієп[ископ] Лубенський і Миргородський
5. Лубенська
6. Свідоцтво № 225. Видане 7/Х/27 р. Лубенською Округовою Церковною Радою за № 102, м. Лубни
7. –
8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 4, зв.; спр. 169. – Арк. 201

1. Солов'янів Юрій Миколайович

2. –
3. Нижча
4. Діакон, член Президії Лубенської Округової Церковної Ради Лубенського Св[ято]-Івано-Предтеч[енського] катедрального собору
5. Лубенська
6. Свідоцтво № 226 17/Х/27 р. видане 7/Х/27 р. Лубенською Округовою Церковною Радою за № 103. Обраний Округовою Церковною Радою, про що свідчить Л[убенська] ОЦР
7. –
8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 5.; спр. 169. – Арк. 202

1. Кукоба Семен Дмитрович

2. 38 р.
3. Нижча
4. Мирянин, член Президії Округової Церковної Ради Лубенського Св[ято]-Іванівського Катедрального собору
5. Лубенська
6. Свідоцтво № 227. Видане 7/Х/27 р. Лубенською Округовою Церковною Радою за № 88, м. Лубни. Обраний Лубенською Округовою Церквою, про що свідчить Л[убенська] ОЦР
7. –
8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 5.; спр. 169. – Арк. 203

1. Таранишин Василь

2. –
3. Нижча
4. Мирянин
5. Одеська
6. Посвідка № 228. Видана 15/Х/27 р. Одеською Округовою Церковною Радою за № 73, м. Одеса. Обраний Одеським Округовим Церковним Собором від Одеської Округової Церкви
7. –

¹ В іншому тексті – “Гагалій”.

8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 5.;
спр. 169. – Арк. 204

1. Повшедний Прохор Терентій[ович]

2. 29 р.

3. Нижча

4. Діякон

5. Біло-Церківська

6. Мандат № 229 17/Х/27 р. Виданий 12/Х/27 р. Біло-Церківською Округовою Церковною Радою за № 23, м. Біла Церква. Обраний від Біло-Церківською Округовою УАПЦ

7. –

8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 5.;
спр. 169. – Арк. 205

1. Хоць Мусій Давидович

2. 30 р.

3. Серед[ня]

4. Свящ[еник], благовісник і представник парафій Лохвицького р-ну

5. Роменська

6. Посвідчення № 230 17/Х/27 р. Видане 17/Х/27 р. Роменською Округовою Церковною Радою. Делегований на підставі ухвали пленуму Роменської Округової Церковної Ради від 22 вересня 1927 р.

7. –

8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 5.;
спр. 169. – Арк. 206

1. Крутько Степан Порфирович

2. 25 р.

3. Серед[ня]

4. Свящ[еник]

5. Роменська

6. Посвідчення № 231 17/Х/27 р. видане 17/Х/27 р. Роменською Округовою Церковною Радою. Делегований Ручанською парафією Роменської округи на підставі ухвали пленуму Роменської Округової Церковної Ради від 22 вересня 1927 р.

7. –

8. Ф. 3984. “ Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 5.;
спр. 169. – Арк. 207

1. Жабський-Якименко Іван Микол[айович]

2. 35 р.

3. Серед[ня]

4. Мирян[ин]

5. Київська

6. –

7. Заява до президії 2-го ВПЦС члена Ревізійної Комісії ВПЦР Жабського-Якименка. Просить дати пояснення чи може він бути членом Собору – на Покрівському Соборі він обраний членом Ревізійної Комісії ВПЦР, на Микільському – приймав участь як член, зараз йому Президія ВПЦР відмовляє видати мандата. (Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 169. – Арк. 209)

8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 5

1. Довгаленко Дмитро Андр[ійович]

2. 36 р.

3. Серед[ня]

4. Свящ[еник], член Великої Ради

5. Біло-Церківська

6. Мандат № 233 17/Х/27 р. Виданий 12/Х/27 р. Біло-Церківською Округовою Церковною Радою за № 5, м. Біла Церква. Обраний делегатом від Біло-Церківською Округовою Церкви

7. –

8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 5.;
спр. 169. – Арк. 208

1. Сакоцький Іван Прокопов[ич]

2. 39 р.

3. Серед[ня]

4. Хлібороб, мирянин Бобровицької парафії

5. Чернігів[ська]

6. Мандат № 234 17/Х/27 р. Виданий 12/Х/27 р. Чернігівською Округовою Церковною Радою за № 62, м. Чернігів. Обраний Округовим Церковним з'їздом 22–23 вересня 1927 р.

7. –

8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 5.;
спр. 169. – Арк. 210

1. **Висовень Сам[ійло] Пилипов[ич]**
 2. 27 р.
 3. Нижча
 4. Свящ[еник], член Великої Ради
 5. Білоцерківська
 6. Мандат № 235 17/Х/27 р. Виданий 12/Х/27 р. Білоцерківською Округовою Церковною Радою за № 14, м. Біла Церква. Обраний делегатом від Білоцерківської Округової Церкви
 7. –
 8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 5.; спр. 169. – Арк. 211
1. **Клевайчук [Клевальчук] Іван Хведор[ович]**
 2. 58 р.
 3. Нижча
 4. Хлібороб
 5. Коростеньська
 6. Посвідка № 236. Обраний на Округовому Церковному Соборі Коростенщини 16 жовтня 1927 р. від Коростенської Округи
 7. –
 8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 5.; спр. 169. – Арк. 212
1. **Пінчук Арсеній Анд[рійович]**
 2. 26 р.
 3. –
 4. Селян[ин]
 5. Ніжинська
 6. Мандат № 237 17/Х/27 р. Виданий 13/Х/27 р. Ніжинською Округовою Церковною Радою за № 316, м. Ніжин, Гімназ[ична – ?], 21. Обраний Ніжинським Округовим Церковним Собором 12 жовтня 1927 р. як делегат від Ніжинської округи
 7. У списку делегованих на II ВПЦС від Ніжинської округи, який надсилала Ніжинська ОЦР до ВПЦР, № 312 від 13 жовтня 1927 року з м. Ніжина зазначалося, що всі делегати були обрані на Округовому Церковному Соборі 12 жовтня 1927 р. У цьому списку цей делегат
- йшов під № 2 від с. Мрин (Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 170. – Арк. 45)
 8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 5.; спр. 169. – Арк. 213
1. **Савченко Максим Євген[ович]**
 2. 35 р.
 3. Серед[ня]
 4. Свящ[еник]
 5. Конотіпська
 6. Посвідка № 238 17/Х/27 р. Видана 11/Х/27 р. Конотіпською Округовою Православною Церковною Радою за № 716, м. Конотоп. Обраний Конотіпським Округовим Церковним Собором як представник від духовництва на підставі свідчення Конотопської ОПЦР
 7. –
 8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 5.; спр. 169. – Арк. 214
1. **Забіяка Федот Трохим[ович]**
 2. 29 р.
 3. Серед[ня]
 4. Свящ[еник]
 5. Конотопська
 6. Довідка видана 11/Х/27 р. Конотопською Округовою Православною Церковною Радою за № 717, м. Конотоп. Уповноважений від Конотопської округи на підставі свідчення Конотопської Округової Православної Церковної Ради
 7. –
 8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 5.; спр. 169. – Арк. 215
1. **Борецький Микола Микол[айович]**
 2. 48 р.
 3. Серед[ня]
 4. Єпископ
 5. Зінов'єв[ська]
 6. –
 7. –
 8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 5
1. **Данч[ишин] Іван Серг[ієвич]**
 2. 38 р.

3. Серед[ня]
4. Свящ[еник]
5. Прилуцька
6. Посвідчення № 241 17/Х/27 р. Видане 28/Х/27 р. Прилуцькою Округовою Церковною Радою за № 190, м. Прилуки, Коопер[ативна] ч. 4. Обраний Прилуцьким Округовим Церковним Собором 14–15 вересня 1927 р.
7. –
8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 5.; спр. 169. – Арк. 216

1. Назаренко Андрій Ілліч

2. 36 р.
3. Нижча
4. Робітник
5. Волинська
6. Посвідка № 242 17/Х/27 р. Видана 19/Х/27 р. Волинською Округовою Церковною Радою за № 144-а, м. Коростишів. Обраний від Волинської О[кругової] У[країнської] А[втокефальної] Ц[еркви]
7. –
8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 5.; спр. 169. – Арк. 217

1. Мариніч Сергій Максимов[ич]

2. 45 р.
3. Серед[ня]
4. Робітник
5. Київська
6. Мандат № 243 17/Х/27 р. Виданий 17/Х/27 р. Українською парафією при храмі св. Єлизавети на Трухановім острові в м. Київ 17/Х/27 р. за № 1. Обраний від парафії згідно ухвали загального зібрання парафіян 9 жовтня 1927 р.
7. –
8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 5.; спр. 169. – Арк. 218

1. Олейниченко Василь Юхимов[ич]

2. 32 р.
3. Серед[ня]
4. Свящ[еник]

5. Біло-Церківська
6. Мандат № 244 17/Х/27 р. Виданий 15/Х/27 р. Біло-Церківською Округовою Церковною Радою за № 36, м. Біла Церква. Обраний Біло-Церківським Округовим Церковним Собором як делегат від Білоцерківської ОУПЦ
7. –
8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 5.; спр. 169. – Арк. 219

1. Заяць Авакум

2. 29 р.
3. Нижча
4. Свящ[еник]
5. Біло-Церківська
6. Мандат № 245 17/Х/27 р. Виданий 15/Х/27 р. Біло-Церківською Округовою Церковною Радою за № 35, м. Біла Церква. Обраний Біло-Церківським Округовим Церковним Собором як делегат від Білоцерківської Окр[угової] УАПЦ
7. У персональному проханні до ВПЦР делегат просив видати йому мандат як делегату від Тетіївського району на Білоцерківщині, бо в зв'язку із відсутністю всеч. о. Юрія він не міг його отримати від ОЦР (Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 170. – Арк. 42). У цій же справі (арк. 40) є посвідчення Теліженської парафіяльної церковної ради УАПЦ про те, що його пред'явник, А. Заяць є представником до Білоцерківського ОС та ВЦС. Крім того (арк. 41) із витягу постанови собору членів УАП парафії с. Теліженець, що відбувся 2 жовтня 1927 р. в парафіяльному храмі на підставі дозволу Тетіївського РВК 23 вересня 1927 р. (ч. 7669), стає відомо, що ухвалили А. Заяця одногolosно обрати делегатом на II ВПЦС. Ще у спр. 170 є персональне з'ясування щодо цього делегата такого змісту: “Мною подане через Мандатну Комісію посвідчення від парох[віяльної] Церк[овної] Ради про обрання мене парох[віяльним] Собором делегатом до Всеукр[аїнського]

- Собору, але я про них зараз не чую...” В резолюції підписаній Єп. Кононом [Беєм] зазначено: “Гості”. (Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 170. – Арк. 7)
8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 5.; спр. 169. – Арк. 220
- 1. Чирский Іван Пр[отерієвич]**
2. 36 р.
3. Вища
4. Прот[оіерей] с. Зеленець Черноострівського р-ну
5. Проскурівська
6. Посвідчення № 246 17/Х/27 р. Видане 12/Х/27 р. Проскурівською Округовою Церковною Радою за № 126, с. Д. Каричинець. Обраний Проскурівським Округовим Церковним Собором 22 вересня 1927 р. на підставі свідчення Проскурівської ОЦР УАПЦ
7. –
8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 5.; спр. 169. – Арк. 220
- 1. Грищенко Микола Васильович**
2. 27 р.
3. Серед[ня]
4. Свящ[еник]
5. Коростенська
6. Посвідка № 247. Обраний Коростенським Округовим Церковним Собором 15 жовтня 1927 р. як делегат від Коростенської округи
7. –
8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 5.; спр. 169. – Арк. 222
- 1. Мурга Михайло Олександр[ович]**
2. 27 р.
3. Серед[ня]
4. Свящ[еник]
5. Коростенська
6. Посвідка № 248 17/Х/27 р. Обраний Коростенським Округовим Церковним Собором 15 жовтня 1927 р. як делегат від Коростенської округи
7. –
8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 5.; спр. 169. – Арк. 223
- 1. Гаращенко Іван Степанович**
2. 48 р.
3. Самоосвіта
4. Крамар
5. Харківська
6. Довідка № 249 17/Х/27 р. Видана 20/Х/27 р. Харківською Округовою Церковною Радою за № 249. Членом Собору є тому, що має читати доповідь на тему: “Засоби і форми християнської благодійності” (Розділ II, п. 2. програми Собору)
7. –
8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 5.; спр. 169. – Арк. 224
- 1. Дзвоник Олександр Гнатович**
2. 60 р.
3. Нижча
4. Хлібороб, вірний Могилівської парафії Кам’янецької Округової УАПЦ
5. Кам’янецька
6. Мандат № 250 17/Х/27 р. Виданий 4/Х/27 р. Всеукраїнською Релігійною Громадою УАПЦ, Кам’янецькою Округовою Радою за № 139, м. Кам’янець на Поділлі. Делегований Кам’янецькою округою УАПЦ на підставі ухвали VI Кам’янецького Округового Церковного Собору Округової УАПЦ
7. –
8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 5.; спр. 169. – Арк. 225
- 1. Шарай Микола**
2. 48 р.
3. Серед[ня]
4. Єпископ
5. Київська
6. –
7. “Заява до Мандатної Комісії ВПЦС. Прошу видати членську картку Миколі Шираю, Єпископу УАПЦ, Секретар: (Підпис)”. (Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 169. – Арк. 226)

8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 5

1. Коваленко Яков Леонт[ійович]

2. 45 р.

3. Нижча

4. Мирян[ин]

5. Чернігів[ська]

6. Мандат № 252/21 17/Х/27 р. Виданий 15/Х/27 р. Чернігівською Округовою Церковною Радою за № 64, м. Чернігів. Обраний Чернігівською Округою

7. –

8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 5.; спр. 169. – Арк. 227

1. Сосновський Сергій Іларіон[ович]

2. 34 р.

3. Вища

4. Прот[оіерей] Різдво-Богородицького храму м. Чернобиля

5. Київська

6. Мандат № 21 17/Х/27 р. Виданий 8/Х/27 р. Київською Округовою Церковною Радою за № 35, м. Київ. Обраний Київським Округовим Церковним Собором 29–30 вересня 1927 р. від КОЦС до Великої ВПЦР

7. –

8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 5.; спр. 169. – Арк. 230

1. Вишнецький Петро Пилип[ович]

2. 41 р.

3. Вища

4. Мирян[ин]

5. Київська

6. –

7. [Заява] “Я, колишній член 1-ої ВЦР і член I Собору, прошу видати мені картку на право входу на II Собор. П. Вишнецький” (Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 169. – Арк. 228)

8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 5

1. Пошевеля Михайло

2. 41 р.

3. –

4. Свящ[еник]

5. Шевченківська

6. –

7. До Мандатної комісії 2-го ВПЦС Округова Шевченківщини прохає зарахувати членом 2-го ВПЦС голову Таганчеського Ц[ерковного] Об'єднання – священика М. Пошевелю, позаяк делагат, обраний на ОЦС, мир[янин] Карпо Неміровський по невідомим причинам не з'явився. (Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 169. – Арк. 229)

8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 5

1. Каліберда Степан Якович

2. 42 р.

3. Нижча

4. Мирян[ин], голова Церковної Ради Св[ято]-Введенської парафії с. Жданів Сенчанського р-ну

5. Лубенська

6. Мандат № 256. Виданий 7/Х/27 р. Лубенською Округовою Церковною Радою за № 97, м. Лубни

7. –

8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 5.; спр. 169. – Арк. 231

1. Мешковська Олександра Петрівна

2. 40 р.

3. Серед[ня]

4. Мирян[ка]

5. Чернігів[ська]

6. Мандат № 257 17/Х/27 р. Виданий 15/Х/27 р. Чернігівською Округовою Радою за № 61, м. Чернігів. Делегат Чернігівської Округи згідно ухвали Округового Церковного з'їзду 22–23 вересня 1927 р.

7. –

8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 5.; спр. 169. – Арк. 232

1. Хайзерук [Михтодь] Хвед[орович]

2. 35 р.

3. Нижча

4. Мирян[ин]

5. Біло-Церківська

6. Мандат № 259 17/Х/27 р. Виданий 12/Х/27 р. Біло-Церківською Округовою Церковною Радою за № 28, м. Біла Церква. Обраний Біло-Церківським Округовим Церковним Собором
7. –
8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 5.; спр. 169. – Арк. 233

1. Старик Сергій Прохорович

2. 36 р.
3. Нижча
4. Селянин
5. Шевченківська
6. –
7. –
8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 5, зв.

1. Плюто Гаврило Гаврилович

2. 28 р.
3. Серед[ня]
4. Свящ[еник], член Великої Ради від Білоцерківської Округи УАПЦ.
5. Біло-Церківська
6. Мандат № 260 17/Х/27 р. Виданий 12/Х/27 р. Біло-Церківською Округовою Церковною Радою за № 21, м. Біла Церква. Обраний Біло-Церківською Округовою УАПЦ
7. –
8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 5, зв.; спр. 169. – Арк. 234

1. Висоцький Михайло Андрій[ович]

2. 44 р.
3. Серед[ня]
4. Свящ[еник]
5. Біло-Церківська
6. Мандат № 261 17/Х/27 р. Виданий 12/Х/27 р. Білоцерківською Округовою Церковною Радою за № 7, м. Біла Церква. Обраний Білоцерківським Округовим Церковним Собором
7. –
8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 5, зв.; спр. 169. – Арк. 235

1. Тарнавський Петро

2. 52 р.
3. Вища
4. Єпископ
5. Київська
6. –
7. –
8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 5, зв.

1. Бржосньовський Володимир

2. 42 р.
3. Серед[ня]
4. Єпископ
5. Білоцерків[ська]
6. –
7. –
8. Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 5, зв.

Текст “Списків” було зведено за справами:

ЦДАВО України. – Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 24–34. Оригінал. Рукопис.

Спр. 167. – Арк. 245 зв. – 249 зв. Копія. Машинопис. №№ 250–262 дописано від руки чорнилом.

Спр. 168. – Арк. 17 зв. – 21 зв. Копія. Машинопис. (№№ 1–249).

Спр. 168. – Арк. 1 зв. – 5 зв. Копія. Машинопис. (№№ 1–263).

№ 60

Реєстр гостей Собору

№ Прізвище, ім'я, по батькові	Роки	Соціальн. стан	Освіта	Округа
1. Чуприна Андрій Логвинович	48	хлібороб	домашня	Шевченковська (Черкаси)
2. Світайлова Федосія	40	дом. хоз.	нижча ¹	Харківська
3. Холодович Оксана Миколаївна	28	дом. хоз.	середня	Київська
4. Соломенна Анна Петрівна	55	дом. хоз.	середня	Київська
5. Шатохіна Уляна Андріївна	45	дом. хоз.	середня	Київська
6. Цінкаловський Павел Микол-ч	50	безробітний	середня	Київська
7. Цінкаловська Дора Івановна	45	дом. хоз.	середня	Київ
8. Зубов Петро Ігнатович	48	священик	вища	Київ
9. Зубова Параска Василівна	38	дом. хоз.	середня	Київ
10. Вознесенський Борис Микол-ч	35	службовець	середня	Київ
11. Безусяк Лазарь Григорович	60	службовець	нижча	Київ
12. Максимова Оксана Олекс.	20	службовець	вища	Київ
13. Котюшко[?] Олена Івановна	20	службовець	серед.	Київ
14. Тихончук-Приймак Петро	23	диякон	нижча	Київ
15. Целевчук [?] Юхим Андрійович	36	службовець	середня	Київ
16. Сіренко Микола Опанасович	55	робітник	–	
17. Міхновська Олександра Лавр.	40	дом. хоз.	середня	Черкаська
18. Власенко Дмитро Порфирівич				Київ
19. Сіренко Юлія Миколаївна	24	безробітна	середня	Київ
20. Савельєв Василь Пантеліївч	27	дяк	середня	Київ.
21. Михайлів Федір Павлович	42	службовець	середня	Київ, Труханів о-в
22. Орловська Марія Юріївна	35	службовець	середня	Київ
23. Орловська Надія Юріївна	30	службовець	середня	Київ
24. Гончарів Герасим Миколайович	39	робітник	загальна	Київ, Соломенка
25. Лобода Олена Василівна	28	дом. хоз.	вища	Київ
26. Захарієвич Яків Якович	63	службовець	середня	Київ [нрзб.]
33 ² . Горбач Дмитро Кузьмич	33	- “ -	середня	Софійська
34. Посека Параска Петровна	35	дом. хоз.	неграмотна	- “ -
35. Посіка Лука Ани[?]ов	44	стол ³ .	–	- “ -
36. Неділько Омелян Кузьмич	41	токарь	нижча	- “ -
37. Усенко Матрона Марківна	35	дом. хоз.	- “ -	- “ -
38. Ганченко Евфросина Автон.	34	- “ -	- “ -	Микільська (Печерськ)
39. Буденко Пилип Іванович	38	службовець	середня	Софійська

¹ Тут і далі в тексті найчастіше написано “низча”.

² №№ 27–32 відсутні в списку гостей взагалі. В оригіналі нумерацію продовжено без застережень.

³ Так в тексті.

40. Руденко Тетяна Івановна	34	дом. хоз.	нижча	- “ -
41. Молькіна Параска Корнійвна	47	под.[?]	- “ -	Софійська
42. Моргун Павло Іванович	31	службовець	середня	- “ -
43. Моргун Ліда Яковлівна	26	дом. хоз.	н[ижча-?]	- “ -
44. Ліпківська Марія Конст.	54	-	[нрзб.]	- “ -
45. Джемелінський Андрій Пол.	30	-	-	- “ -
46. Морозенко Гриць Володимир.	30	-	середня	- “ -
47. Ліпківська Євфросинія. Конст.	-	-	середня	- “ -
48. Дідіченко Петро Іванович	50	робочий	нижча	Троїцька
49. Кеба Симон Андрійович	28	робітник	середня	Софійська
50. Давиденко Іван Федорович	36	робітник	середня	- “ -
51. Громачевський Мик. Микитович	29	службович	середня	- “ -
52. Скорженівський Олексій Юр.	43	службовець	вища	- “ -
53. Кривенко Федір Терентійович	43	селянин	нижча	Сіве[рщина-?]
54. Козін Петро Миколайович	33	службовець	вища	Житомирська
55. Матвієнко Овксентій Сергій.	47	- “ -	загальна ¹	Софійська
56. Стельмах Денис Сільвестрович	32	- “ -	нижча	- “ -
57. Олейниченко Василь Юхимович	32	священик	середня	Білоцерківська
58. Крутько Степан Порфірович	30	-	-	Роменська
59. Ліпківська Параска Олександрівна				
60. Чехівський Володимир Мусійович				
61. Чехівська Єлена Володимирівна	42			
62. Сецінський Микола Володимир.	45	священик	середня	Винницька
63. Руденко Федір Яковлевич	66	священик	нижча	Харківська
64. Юрченко Євдокія Іванівна	55	дом. хоз.	-	Софійська
65. Кошиц Єлісавета Вікторівна	50	учителька	середня	-
66. Солчуха [?] Олександр Віктор.	48	-	-	-
67. Іл'яшевич Валент. Вікт.	60	-	-	-
68. Сабалдир Єлісавета Ярослав.	36	дом. хоз.	середня	-
69. Лугова Марія Вікентіївна	45	учителька	-	-
70. Сабалдир Павло Олексієвич	46	агроном	вища	-
71. Кравченко Надія Олександрівна	50	дом. хоз.	середня	-
72. Галета Макар Іванович	50	робітник	нижча	Київ
73. Плохий Василь Трохимович	55	робітник	- “ -	- “ -
74. Іващенко Іван Семенович	40	робітник	- “ -	- “ -
75. Дурматюк [?] Филімон Ол.	50	робітник	- “ -	- “ -
76. Кравченко Григорій Семенович	48	робітник	середня	Софійська
77. Хлівецький Кирило Сільвєстр.	49	-	-	-
78. Хлівецька Параска Олексійвн	45	дом. хоз.	неграмотна	-
79. Савченко Семен Антонович	58	робітник	низча	-
80. Мург ² Анастасія Іванівна	37	дом. хоз.	середня	Покрівська
81. Оздоба Ольга Павловна	45	дом. хоз.	-	-
82. Васильєв Іван Васильєвич	40	священик	середня	Поділля
83. Лисько Михайло Дмитрович	62	-	середня	Умань
84. Кардаш Юхим Євменович	35	селянин	нижча	Біла Церква
85. Кухарюк Катерина Петрівна	43	дом. хоз.	-	Софійська
86. Фесенко Михайло Кирилов.	45	дяк	нижча	Радомишль
87. Дудкіна Наталія Тімофіївна	26	дом. хоз.	-	Київська
88. Москаленко Кузьма Мосієвич	48	священик	середня	-
89. Клименко Михайло Іванович	27	-	-	Конотопська
90. Тімушуківа [?] Мотря Яковлів.	35	дом. хоз.	нижча	Софійська
91. Оніщукова Палажка Герасимів.	60	дом. хоз.	нижча	Софійська

¹ Так в тексті.

² Текст пошкоджений

92. Коваль Федір Гаврилович	25	службовець	середня	Кубань
93. Махія Олександр Васильович	28	–	–	Черкащина
94. Ренській Іван Маркович	50	робітник	нижча	Софійська
95. Магась Корній Арсенійович	40	хлібороб	–	Тульчинська
96. Вертелецький Методій Михайл.	40	священик	середня	Винницька
97. Смець Надія Антоновна	40	дом. хоз.	неграмотна	Софійська
98. Соколовський Юхим Іванович	68	хлібороб	нижча	Радомишль
99. Діденко Іван Михайлович	37	священик	нижча	Шевченківська
100. Корчевий Микола Іванович	18	хлібороб	нижча	Тульчинська
101. Ребко Федора Матвіївна	35	дом. хоз.	–	Софійська
102. Потапенко Марія				
103. Лесік Антоні ¹	31	дом. гос.	нижча	Софійська
104. Круглий Павло Романович	24	службовець	середня	Іллінська
105. Круглий Меланія	60	дом. гос.	нижча	Іллінська
106. Круглий. Ганна Ф.	26		нижча	
107. Якименко Лук'ян Максимович	46	хлібороб	–	Софійська
108. Ковтуненко Катерина Федорів.	46	хлібороб	–	Уманська
109. Морений Макар Іосипович	50	робітник	–	Київська
110. Левчук Павло Іванович	33	робітник	середня	Софійська
111. Кремез Корній Іванович	25	дерегент	середня	Київська
112. Кремез Ольга Семенівна	18	дом. хоз.	нижча	Софійська
113. Сидоренко Автоном Михайл.	42	робітник	нижча	Київська
114. Тольчин Давид Володимиров.				
115. Ганиченко Дмитро Мак.	45	робітник	середня	Київська
116. Зарицький Михайло Евменов.	53	робітник	домашня	Іллінська
117. Зарицька Келина Йосиповна	43	робітниця	домашня	Іллінська
118. Степаненко Трохим Григорович				
119. Глушков Вікентій Трофимович	46	технік	нижча	Київська
120. Утовенко Пелагія Миколаївна	38	дом. госп.	середня	–
121. Солодковський Мих. Тимоф.	53	робітник	нижча	–
122. Солодковська Марія Іванівна	53	дом. госп.	–	
123. Заноздра Матрена Ігнатівна	41	дом. госп., спів.	–	Софійська
124. Заноздра Грицько Петрович	46	робітник	–	
125. Надіон Іван Мінович	52	службовець	нижча	–
126. Надіон Ольга Івановна	32	–	–	
127. Самосвят Микола Полікарп.	20		середн.	–
128. Шаргородський Микола Март.	50	робітник	нижча	Київська
129. Орловська Катерина Арсенов.	22	–	середня	Черкаська
130. Демидюк Евфросина Омелян.	42	дом. госп.	нижча	Київська
131. Стеценко Петро Григорович	44	дерегент	середня	Софійська
132. Яненко Пилип Никонівч	49	священик	середня	Київська
133. Шульц Евфимія Петровна	39	дом. хоз.	–	–
134. Шульц Андрій Іванович	34	робітник	домашня	Софійська
135. Шепіта Трофим Микитович	52	службовець	–	
136. Карпенко Дмитро Степанович	37	священик	середня	Конотопська
137. Монзуль Панас Петрович	38	священик	середня	Каневська
138. Морений Володимир Макар.	18	учень	середня	Київ [нрзб.]
139. Берник Віра Дмитрівна	37	дом. госп.	середня	Софійська
140. Орловський Ілья Овсієвич	20	учень	середня	Софійська
141. Кірдан Євген Іванович	20	дом. госп.	середня	Черкаська ²
143. Бортилевецький Іван Васильєв.		секретар ОЦР		
144. Кисленко Олександр Григорович				

⁶ Текст пошкоджений.

⁷ № 142 пропущений в тексті.

145. Орловський Федор Карпович	39	священик	середня	Витебськ.[?]
146. Заболотін Михайло		почесний гість		
147. Кирилов Петро Константин.	28	службовець	середня	Київська
148. Павленко Олександра Павлів.	53	дом. госп.	нижча	–
149. Лисецька Олена Генріховна	41	сест. [?]	середня	–
150. Метик Василь Гаврилович	45	службовець	нижча	
151. Маляренко Степан Харитон.	24	селянин	середня	Полтавська ¹
152. Озеран Варвара Микитовна	51	дом. госп.	нижча	Черкаська
155. Смоляр Антон Назарович	39	робітник	нижча	Білоцерківська
156. Давидюк Методій Архіпович	38	священик	середня	Винницька
157. Гончаренко Петро Васильєвич	30	священик	середня	Шевченківська
158. Якименко Іван Миколайович	35	службовець	середня	Київська
159. Федченко Варвара Миколаївна	39	кустар	середня	Софійська
160. Невжинська Антоніна Герасим.	18	селянка	середня	Черніговська
161. Потейко Іван Іванович	58	хлібороб	–	Конотіпська
162. Крижанівська Одарка Андріївна	46	дом. госп	нижча	Черкаська
163. Павловський Петро Хведоров.	32	ст.[нрзб.]	середня	Київська
164. Юнак Іван Ігнатович	57	службовець	нижча	–
165. Ковалівна Олена Мих.	33	–	–	Харківська
166. Андрющенко Кондр. Іларіон.	73	дом. госп.	–	Софійська
167. Пашківський Моїсей Олексієв.	64	священик	середня	Київська
168. Шелудько Гаврило Григорович	46	робітник	нижча	–
169. Костельнюк Іван Якимович	43	диякон	середня	–
170. Швець Юхим Іванович	48	швець	нижча	–
171. Глухенко Іван Петрович	52	робітник	–	
172. Вудуд Андрій Никифорович	20	хлібороб	–	Тульчинська
173. Хоць Мусій Демидович	32	священик	середня	Роменська
174. Смаль Ілля Євдокимович	35	–	середня	Конотопська
175. Довгунь Вакула Іванович	47	хлібороб	домашня	–
176. Постолювський Тимоф. Конст.	59	священик	середня	Київська
177. Білоконь Тимофій Семенович	–	–	–	Київська
178. Івашенко Іван Семенович	35	робітник	нижча	Чернігівська
179. Мельниченко Петро Калитов.	28	священик	середня	Київ
180. Лінчук Григорій Васильович	32	священик	середня	Бердичівська
181. Запорожець Антон Петрович	38	хлібороб	нижча	Черкаська
182. Грічанівська Олександра Сид.	40	фельдшер	середня	Київська
183. Чупак Матрона Самойловна	60	с. г.	нижча	–
184. Грицанюк Параска Гаврилівна	48	дом. госп.	середня	
185. Грицанюк Степан Маркович	54	службовець	середня	
186. Кривоносиха Ольга Михайлів.	39	дом. госп.	–	–
187. Гробовий Михайло Олександ.	42	службовець	–	Харківська
188. Паладієва Наталія Федорівна	40	дом. госп.	–	Софійська
189. Зинов'єва Ольга Евфимівна	30	дом. госп.	–	–
190. Ренський Леонід Олексієвич	48	лікар	вища	Київська
191. Папуга Михайло Тимофійович	49	протодиякон	нижча	Винницька
192. Жищенко Тетяна Никитовна	44	дом. госп.	середня	Київська
193. Жищенко Михайло Іллїч	50	службовець	середня	–
194. Коваленко Тимофій Тіхонович	44	робітник	нижча	–
195. Коваленко Марія Ананьєвна	34	дом. госп.	–	–
196. Бабовська Марія Никифорівна	23	дом. госп.	–	Уманська
197. Смвж [?] Моїсей Васильєвич	35	робітник	–	Софійська
198. Гук ²				

¹ №№ 153–154 пропущений в тексті.

² Так в тексті. Можливо, це член ВПЦР від Миколаївщини А. Н. Гук.

199.	Сей [?]	Олексій Архипович	41	хлібороб	середня	Білоцерківська
200.	Харченко	Мелетій Маркович	58	робітник	нижча	Софійська
201.	Харченко	Хотина Артемвна	55	дом. госп.	–	–
202.	Бойко	Демид Хведірович	45	робітник	середня	–
203.	Бойко	Клавдія Миколаєвна	35	дом. госп.	–	–
204.	Скригуля	Константин Ілліч	29	студент	–	–
205.	Кравчук	Михайло Семенович	31	–	–	–
206.	Дробницький	Дмитро Карпов.	26	–	–	–
207.	Бараненко	Олександр Іванович	22	–	середня	–
208.	Глуценко	Ганна Михайлівна	32	дом. госп.	нижча	Київська
209.	Суліменко	Надія Дмитрівна	45	дом. госп.	середня	Полтавська
210.	Гріценко	Іван Яковлевич	35	робітник	середня	Софійська
211.	Шкарапута	Тетяна Афанасіїв.	42	–	–	–
212.	Д'яченко	Євген Юркович	50	службовець	нижча	–
213.	Вовк	Варвара Лукинична	26	дом. госп.	середня	–
214.	Гапонюк	Яків Петрович	27	службовець	вища	–
215.	Карнаух [?]	Теодот Іванович	28	дерегент	середня	Переяславська
216.	Путіліна	Марія Данілівна	45	дом. госп.	–	Київська
217.	Евчук	Сидор Володимирович	45	робітник	середня	–
218.	Барон	Михайло Васильєвич	34	службовець	–	–
219.	Дюко	Василь Миколайович	50	пенсіонер	середня	–
220.	Богдановська	Катерина Феодос.	40	дом. госп.	середня	Могилевська [?]
221.	Кирилов	Іван Константинович	32	учень	вища	Софійська
222.	Родзевич	Василь Данилович	33	робітник	середня	Київська
223.	Інокентій,	митрополит ¹				
224.	йому [ж]					
225.	йому [ж]					
226.	Гончар	Палажка Ємельянівна	40	дом. госп.	неграмотна	Софійська
227.	Гончар	Яків Антонович	50	робітник	середня	–
228.	Подорожній	Андрій Федоров.	35	роб. осв. ²	вища	–
229.	Стецурина	Наталка Савельєвна	56	дом. госп.	–	Софійська
230.	Биковець	Константин Петров.	29	священик	вища	Полтавська
231.	Завальнюк	Трохим Васильєв.	45	кустар	середня	Київська
232.	Легута [?]	Панас Захарович	39	службовець	–	Харківська [?]
233.	Полішук-Савченко	Ол-др Харит.	22	–	–	Софійська
234.	Шнидіна	Ефросина Яковлевна	60	дом. госп.	нижча	–
235.	Гольбієвський	Григ. [?] Харит.	67	священик	середня	Київська
236.	Полішук	Леонтій Карпович	60	–	–	–
237.	Дегтярєва	Олександра Іванов.	55	службовець	нижча	Софійська
238.	Омельченко	Григорій Степан.	40	хлібороб	–	Білоцерківська
239.	Левіцький	Михайло Андрієвич	57	професор	вища	Київська
240.	Левіцька		46			
241.	Савіцький	Іван	27	студент		
242.	Шевченко	Лаврін Анисович	19	учень	середня	Київська
243.	Пасько [?]	Архип Іванович	24	священик	–	Лубенщина
244.	Полонський	Данило Антон. [?]	27	–	–	–
245.	Строган	Моїсей Парфенович	30	архidiaкон	нижча	Київська
246.	Строган	Тетяна Миколаєвна	28	дом. госп.	середня	–
247.	Брикун [?]	Андрій Артемович	33	хлібороб	нижча	Шевченківська
248.	Сизо [?]	Андріян Петрович	38	священик	середня	Київська

¹ №№ 223–225 були, очевидно, зарезервовані для запрошеного на Собор митрополита обновленської церкви Інокентія (Монастирського) та двох представників. Див. док. № 21 стор. 132–133.

² Так в тексті. Можливо “робітник освіти”.

249. Бартовський Олександр Яковл.	44	благівісник	середня	Київська
250. Бартовська Ганна Васильевна	35	дом. госп.	–	–
251. Пасічник Ганна Трофимівна	51	дом. госп.	нижча	–
252. Сагайда Елена Степановна	40	дом. госп.	–	–
253. Попов Микола Петрович	28	службовець	середня	Ял [?]
254. Петровський Андрій Іванович	61	робітник	нижча	Софійська
255. Кирилова Анна Петрівна	52	дом. госп.	–	–
256. Гарасіменко Семен Андрійов.	33	робітник	–	Київська
257. Сушицький Петро Васильевич	44	протоіерей	вища	Трипілля
258. Пивоварчук Тетяна Григорівна	30	дом. госп.	середня	Софійська
259. Панова Любов Васильевна	38	дом. госп.	–	–
260. Пивоварчук Евмен Андрійович	38	архидиякон	–	–
261. Цебренко Олександра Василів.	35	дом. госп.	–	–
262. Філіпович Грицько Андрійов.	32	священик	нижча	Волинська
263. Санківецький [?] Василь Мих.	32	священик	нижча	Київська
264. Півень Яков Андрійович	50	службовець	нижча	Переяслівська
265. Маняко Андрій Васильович	32	священик	середня	Київська
266. Хімич Василь Юхимович	44	робітник	нижча	–
267. Плеханова Віра Олександрівна	45	пенсіонерка	середня	Софійська
268. Каретнікова Олександра Григ.	45	дом. госп.	–	Київська
269. Іваницький Петро Григорович	29	інженер	вища	Бердичівська
270. Реутов Порфир Ми [?]	45	–	середня	Київська
271. Стеценко Іван Кіндратович	30	художник	вища	–
272. Стеценко Домникія Моїсеєвна	38	дом. госп.	середня	–
273. Шевчук Макар Євдокимович	35	робітник	нижча	Київська
274. Колтуновський Іван Петрович	40	священик	середня	–
275. Андрієнко Дмитро Сергієвич	32	[нрзб.]	середня	–
276. Кане Рафаїл Борголомієвич	75	художник	вища	–
277. Жиганас Пилип Опанасович	28	робітник	нижча	Київська
278. Бабенко Іларіон Петрович	45	–	–	–
279. Панамарчук Віктор Антонович	52	–	–	–
280. Олійник Катерина Терентіївна	40	дом. госп.	–	Чернігівська
281. Лінчевський Петро Єрофеев.	52	священик	середня	Білоцерківська
282. Колчановський Олександр Аф.	62	інв. труда	нижча	Софійська. Славянська ¹
283. Семенчук Моїсей Михайлович	65	–	–	–
284. Коваленко Грицько Андрійович	40	–	–	Київська
285. Гаврилук Нестор Іванович	41	службовець	–	–
286. Васильєв Михайло Володим.	37	службовець	вища	–
287. Завальний Олександр Арсенов.	33	учитель	вища	–
288. Шидловський Пилип Васильєв.	50	службовець	нижча	–
289. Проценко Гаврило Сергієвич	49	регент	–	–
290. Скринниченко Дмитро Арсен.	52	службовець	–	–
291. Комашко Борис Константант.	43	–	–	–
292. Голобородько Микола Трохим.	45	безробітний	вища	–
293. Базілевський Никідор Мелітон.	28	священик	вища	Троїцька
294. Василенко Трохим Якимович	40	–	середня	Біла Церква
295. Хоменко Олекс. Терентійович	49	службовець	домашня	Софія
296. Левчій Іван Іванович	32	селянин	середня	Ніжинська
297. Загірний Давид Семенович	60	службовець	середня	Київська
298. Слаболицький Олександр Гавр.	30	студент	середня	Київська
299. Леонович Федір Леонтієвич	23	службовець	–	Сибир ² .

¹ Можливо, гостем Собору був представник парафії Українського екзархату (“слов’янської” або “тихонівської”), яка перебувала у Малій Софії.

² Так в тексті.

300.	Леонович Олександра Самойл.	22	дом. госп.	—	—
301.	Леонович Анна Леонтъевна	21	учениця	нижча	Київська
302.	Костинов Микола Данилович	35	хлібороб	—	Тульчинська
303.	Конончук Авраам Онисимович	26	священик	середня	Ман ¹ .
304.	Рабодзей Віктор Никифорівич	62	хлібороб	нижча	Тульчинська
305.	Дюжа Ліксандра Григоровна	32	дом. хоз.	—	Київ
306.	Журбенко Марія Івановна	45	дом. хоз.	—	—
307.	Шелудько Ганна Арсенъевна	38	дом. хоз.	—	Київ
308.	Ботвиненко Кость Кіндратович	35	свящ.	серед.	Київ
309.	Болдина Марія Петровна	30	дом. хоз.	- “ -	- “ -
310.	Ясінський Петро Тихонович	31	студент	вища	- “ -
311.	Янковська Мотрона Іванівна	64	дом. хоз.	нижча	- “ -
312.	Костюк Мотрона Ілічна	44	дом. хоз.	нижча	Київ
313.	Костюк Дмитро Семенович	45	робітник	- “ -	- “ -
314.	Мельничук Андрей Олександр.	57	протоіерей	середня	Чернігівська
315.	Трохимчук Ганна Ілічна	42	дом. хоз.	нижча	Київ
316.	Марківська Настасія Васильєв.	47	дом. хоз.	- “ -	- “ -
317.	Бурдинюк Іван Васильєвич	50	службовець	домашня	Київ
318.	Пашківська Оксана Терентіїв.	48	дом. хоз.	нижча	Київ
319.	Ільченко Мотрона Федорівна	33	дом. хоз.	- “ -	- “ -
320.	Бойко Петро Афанасієвич	43	священик	середня	Церква с. Самгород Петро-Павлівська
321.	Юхим Дементій Зосимович	43	священик	—	Борщагівка
322.	Дементій Евдокія Кузовна	35	ж. свящ. ²	—	—
323.	Білан Павло Хведорович	45	робітник	нижча	Київщина
324.	Левицька Катер. Михайл.	60	дом. хоз.	—	—
325.	Антоненко Іван Дем’янович	42	пасічник	—	—
326.	Вовківська Маргарита Олексан.	38	дом. хоз.	середня	—
327.	Шалудько Ганна Петровна	36	дом. хоз.	нижча	—
328.	Степаненко Порфирій Степан.	40	робітник	—	—
329.	Пядик Гана Никоновна	40	дом. хоз.	—	—
330.	Дем’яновський Василь Григор.	—	протоіерей	—	—
331.	Андрєєва Зіна Гавриловна	20	учень	середня	Київ
332.	Соболевський Леонтій Стефан.	56	робітник	середня	- “ -
333.	Никогда Іван Андріянович	45	робітник	нижча	- “ -
334.	Бондаренко Василь Яковлевич	19	службовець	нижча	Шевченківська
335.	Супрун Олександр Йосипович	26	актер	середня	Київ
336.	Гудзенко Стефан Андрієвич	23	- “ -	- “ -	Київ
337.	Пистунов Федор Іванович	32	протод., стар. ц. ³	- “ -	- “ -
338.	Кобець Олександр Миколаєв.	45	робітник	нижча	- “ -
339.	Кобець Марія Васильєвна	42	дом. хоз.	середня	- “ -
340.	Макарова Марія Івановна	24	дом. хоз.	середня	- “ -
341.	Чала Марія Васильєвна	42	дом. хоз.	- “ -	- “ -
342.	Карук Павло Лук’янович	32	священик	- “ -	- “ -
343.	Карук Ганна Миколаєвна	42	дом. хоз.	- “ -	- “ -
344.	Хомова Ганна Михайловна	33	дом. хоз.	- “ -	- “ -
345.	Чипильчіна Наталія Михайл.	28	дом. хоз.	нижча	- “ -
346.	Пелихатий Корній Гаврилович	44	робітник	домашня	Київ
347.	Коваль-Коваленко Онуфр. Кир.	42	службовець	вища	- “ -
348.	Дідківський Петро Дмитрович	36	- “ -	нижча	- “ -

¹ Так в тексті.

² Так в тексті.

³ Ймовірно, “протодиякон, староста церкви”.

349.	Грищенко Люба Іванівна	60	дом. хоз.	- “ -	- “ -
350.	Якименко Степан Кіндратович	48	робітник	середня	- “ -
351.	Кирилук Ісак Іпатьевич	60	робітник	домашня	- “ -
352.	Яцина Ольга Федорівна	55	дом.хоз.	середня	- “ -
353.	Сіняченко Андрей Григорович	60	службовець	- “ -	- “ -
354.	Коваленко Агрєпина Ілічна	22	роб. осв.	- “ -	- “ -
355.	Крижанівський Дмитро Іларіон.	46	слб. ¹	- “ -	- “ -
356.	Ковалєв Пантілімон Кондрат.	30	- “ -	вища	- “ -
357.	Даріуш Феодосія Васильєвна	37	робітниця	домашня	- “ -
358.	Годило-Годлевська Клара Геор.	56	дом. хоз.	середня	- “ -
359.	Троць Анатолій Андрієвич	30	слб.	- “ -	- “ -
360.	Гордієнко Ерофей Іванович	47	робітник	домашня	- “ -
361.	Черепанова Настасія Казімір.	47	дом. хоз.	- “ -	- “ -
362.	Ковальчук Дмитро Іосипович	—	—	—	—
363.	Киричок Ганна Осіповна	32	дом. госп.	середня	Софіївська
364.	Незюк Наум Гордієвич	51	робітник	—	Київська
365.	Незюк Марія Федорівна	40	дом. хоз.	нижча	—
366.	Лесік Устім Федорович	53	службовець	середня	—
367.	Путятю Марія Петрівна	40	дом. госп.	низч.	—
368.	Савченко Марія Миколаєвна	52	дом. госп.	середня	Софіївська
369.	Сокіл Петро Захарієвич	29	службовець	—	Київська
370.	Пошевеля Михайло Михайлов.	32	священик	середня	Шевченківська
371.	Афанас’єв Самойло Іванович	—	—	—	—
372.	Шолюдько Ганна Арсентьєвна	40	дом. госп.	нижча	Київська
373.	Голотюк Павло Михайлович	49	робітник	- “ -	- “ -
374.	Горієвська Софія Іосиповна	37	дом. хоз.	- “ -	- “ -
375.	Чернявський Дмитро Олексієв.	34	службовець	вища	- “ -
376.	Сіренкова Параска Ілічна	60	дом. хоз.	—	- “ -
377.	Шевченко Лазарь Васильйович	47	службовець	середня	- “ -
378.	Ніколаєнко Марія Васильєвна	30	—	- “ -	- “ -
379.	Струцінський Арсен Григоров.	48	робітник	—	- “ -
380.	Бігун Федір Миколаєвич	47	робітник	домашня	- “ -
381.	Крижанівський Тихін Вакул.	54	вчитель	середня	- “ -
382.	Чех Микита Сергієвич	44	робітник	домашня	- “ -
383.	Ходаківський Мусій Іванович	31	робітник	середня	- “ -
384.	- “ - Настасія Іванівна	35	дом. хоз.	домашня	- “ -
385.	Шеверда Ананій Захарович	55	службовець	середня	- “ -
386.	Проценко Авдотья Семенівна	62	дом. хоз.	домашня	- “ -
387.	Горбач Іван Семенович	43	службовець	—	- “ -
388.	Поправко Мотрона Миколаєв.	58	дом. хоз.	домашня	- “ -
389.	Вельчинська Олена Прокопов.	40	дом. хоз.	домашня	- “ -
390.	Кондратенко Ісая Петрович	32	священик	—	Переяславська
391.	Голота Михайло Данилов.	41	службовець	—	Київ.
392.	Ковальчук Ірина Савельєвна	53	дом. хоз.	домашня	- “ -
393.	Цюник Харитон Дорофєєвич	55	службовець	—	- “ -
394.	Вашутич Андрей Пилипович	46	робітник	домашня	- “ -
395.	Бринь Володимир Радіонович	42	робітник	домашня	- “ -
396.	Романенко Марія Федосієвна	26	дом. хоз.	—	Київська
397.	Кулик Мотра Володимировна	40	робітниця	—	- “ -
398.	Цюник Варвара Олексієвна	46	дом. хоз.	—	- “ -
399.	Дужан Олександр Михайлов.	56	службовець	—	- “ -
400.	Черноштан Андрій Іванович	28	—	—	- “ -
401.	Сакоцкий Іван Прокопович	39	робітник	—	Чернігівська

¹ Так в тексті. Можливо “службовець”.

402. Давидюк Ганна Платоновна	33	дом. хоз.	домашня	Київ
403. Грибенік Антон Митрофанов.	47	робітник	—	- “ -
404. Юхимчук Ліксандер Кирилов.	21	селянин	—	Волинська
405. Вильчинський Андрій Григор.	52	робітник	—	Київ
406. Лічаченко Василій Данилович	67	робітник	—	- “ -
407. Шаптеленко Андрій Гнатович	39	службовець	—	- “ -
408. Вовківський Михайло Іполіт.	41	- “ -	—	- “ -
409. Сободаш Кліментій Єфремов.	51	службовець	—	- “ -
410. Литвин Юрій Петрович	40	робітника	—	- “ -
411. Даценко Гана Сергієвна	21	студентка	—	- “ -
412. Божко Ферапонт Яковлевич	50	робітник	—	- “ -
413. Малькевич Оліксандра Волод.	47	робітник	—	- “ -
414. Крижанівська Домнікія Афан.	45	дом. хоз.	—	- “ -
415. Ювженко Дмитро Митрофан.	44	службовець	нижча	Київ
416. Каліцький Антон Казмірович	53	робітник	- “ -	- “ -
417. Вороненко Никифор Романов.	25	священик	—	Лубен.
418. Погорілов Яків Олександр.	38	робітник	домашня	Київ
419. Куюн Микола Юхимович	45	робітник	домашня	- “ -
420. Камінський Григорій Федоров.	33	службовець	—	- “ -
421. Підбуцький Євмен Васильов.	50	- “ -	—	- “ -
422. Ельшин Олександр Юрьєвич	30	диякон	—	Біла Церква
423. Свца Григорій Іванович	43	службовець	—	Київ
424. Коломацький Петро Іванов.	36	священик	—	Борщагівська
425. Міхневич Федір Гнатович	40	службовець	—	Київ
426. Біла Евдокія Миколаєвна	40	дом. хоз.	—	- “ -
427. Панькевич Федосія Федоровна	55	дом. хоз.	- “ -	- “ -
428. Ковгарь Семен Трохимович	52	священик[?]	—	Скитка ¹
429. Балан Іван Федорович	32	службовець	—	Київ
430. Вовченко Владіслав Іванович	45	співак	вища	- “ -
431. Ркліцький Сергій Васильєвич	53	службовець	- “ -	- “ -
432. Тарасів Олександр Григорович	36	- “ -	—	Звяг[?]
433. Хваліцин Сергій Миколаєвич	48	- “ -	- “ -	Київ
434. Робаківський Микола Микол.	30	студент	—	Ленінград ²
435. Денюх Степан Герасимович	45	службовець	—	Київ
436. Червінський Петро Іванович	43	робітник	—	- “ -
437. Антонович Агата Володимир.	26	службовець	вища	- “ -
438. Орловська Параскева Олексієв.	33	дом. хоз.	- “ -	- “ -
439. Пузько Микита Срмолаєвич	49	робітник	—	- “ -
440. Богуцький Михайло Федосьєв.	20	- “ -	—	- “ -
441. Янківська Лідія Леонтєєвна	46	дом. хоз.	—	- “ -
442. Котенко Євдокія Михайловна	38	дом. хоз.	—	- “ -
443. Литовченко Ксенія Гавриловна	25	дом. хоз.	—	- “ -
444. Шубин Борис Карпович	40	інженер	вища	Ленінград
445. Вороний Микола Кондратович	56	письменник	вища	Київ
446. Міхновський Володимир Юр.	36	службовець	- “ -	- “ -
447. Сороченко Лаврентій Гнатович	38	робітник	—	- “ -
448. Погорільський Володимир Мих.	40	службовець	серед.	- “ -
449. Орлов Олександр Володимир.	36	- “ -	вища	- “ -
450. Подолянко Сільвестр Тимоф.	55	робітник	—	- “ -
451. Косюк Катерина Григорівна	56	дом. хоз.	—	- “ -
452. Кіріченко Яків Федорович	40	робітник	—	- “ -
453. Байдула Гана Івановна	20	- “ -	вища	- “ -

¹ Так в тексті.

² Так в тексті.

454. Даценко Тріфон Спиридонов. 60	- " -	-	- " -
455. Павловська Марія Ліксандров. 42	робітник	-	- " -
456. Соловей-Чуб Олександр Феон. 43	службовець	-	- " -
457. Граменко Христина Андріївна 40	робітник	-	- " -
458. Савлюк Петро Гнатович 42	робітник	вища	- " -
459. Ординський Дмитро Іванович 50	- " -	-	- " -
460. Безусяк Лазарь Григорович 70	лікар	вища	- " -
461. Овечкина Степанида Степан. 38	дом. хоз.	-	- " -
462. Стичінська Євдоха Мартинівна 51	дом. хоз.	-	- " -
463. Карпенко Павло Семенович 20	службовець	-	- " -
464. Ганженко Стефан Іовлевич 24	священик	-	Шевченківська
465. Ганженко Галина Іванівна 19	дом. хоз.	-	- " -
466. Ляхоцький Пантелемон Флор. 55	священик	-	- " -
467. Хідзіцька Татяна Юрьевна 19	дом. хоз.	домашня	- " -
468. Ярошевич Віра Олександр. 18	дом. хоз.	-	- " -
469. Завадський Андрій Петрович 40	службовець	домашня	- " -
470. Гринчук Катерина Яковлевна 48	дом. хоз.	-	- " -
471. Григоренко Клим Іванович 24	військовий	-	- " -
472. Ярмоленко Приська Гаврилів. 32	дом. хоз.	домашня	- " -
473. Сушко Аліксандр Овксентійов. 28	ученик	-	- " -
474. Сабадаш Павліна Івановна 50	дом. хоз.	-	- " -
475. Тугаєнко Сільвестр Саліфонов. 31	робітник	-	- " -
476. Добрянський Тихон Миколаєв. 54	священик	-	- " -
477. Янківська Домина Кириловна 40	дом. хоз.	-	- " -
478. Смоляр Василь Олексієвич 37	службовець	вища, агроном	- " -
479. Танцюра Наталія Павловна 40	дом. хоз.	-	- " -
480. Танцюра Андронік Сергієвич 43	службовець	-	- " -
481. Когутенко Павло Іванович 35	службовець	-	- " -
482. Зрикова Ганна Оліксандровна 39	дом. хоз.	-	- " -
483. Коломієць Олена Олександр. 63	дом. хоз.	-	- " -
484. Недоступенко Василь Онуфр. 43	службовець	-	- " -
485. Комендант Захар Лаврентьєв. 40	робітник	-	- " -
486. Козаченко Михайло Гнатович 47	службовець	-	- " -
487. Коломійченко Сава Іванович 25	диякон	-	Ростов [?]
488. Смоляр Олександр Олексієвич 32	службовець	-	Крижн.[?]
489. Зновіцький Касьян Йосипович 51	- " -	вища	Київ
490. Стеблик Іван Миколаєвич 36	службовець	-	Київ
491. Романішин Сергій Гнатович 53	робітник	-	- " -
492. Різниченко Володимир Василь. 30	службовець	вища	- " -
493. Різниченко Борис Васильєвич 32	студент	- " -	- " -
494. Солов'єва Мотрона Юхимівна 38	дом. хоз.	-	- " -
495. Шабаліна Евдокія Федоровіна 36	дом. хоз.	-	- " -
496. Ховайко Федір Васильєвич 26	студент	вища	- " -
497. Лубенець Євстафій Васильєв. 38	робітник	-	- " -
498. Зінюк Грицько Пилипович 48	робітник	-	- " -
499. Чабак Калістрат Іванович 44	робітник	-	- " -
500. Білосорочка Іван Елесеєвич 42	диякон	-	- " -
501. Гордієнко Юрій Микитович 40	протоієрей	вища	- " -
502. Осницький Захар Васильєвич 31	священик	-	- " -
503. Туркулевич Денис Микитович 51	священик	-	- " -
504. Федорова Полина Карповна 33	дом. хоз.	-	- " -
505. Отюський Дмитро Федотович 24	службовець	-	- " -
506. Климко Василь Степанович 49	священик	середня	Рос.[?]
507. Кислицин Іван Яковлевич 32	священик	-	Васильків
508. Семків Володимир Семенович 33	- " -	-	Забір'є

509.	Орловський Андрій Олексієв.	27	робітник	вища	Київ
510.	Орловська Параскева	35	дом. хоз.	–	- “ -
511.	Болотюк Тетяна Митрофанівна	40	студентка	вищ.	- “ -
512.	Даниленко Петро Яковлевич	38	священик	–	М. Салтанівка
513.	Ткач Максим Павлович	33	службовець	вища	Київ
514.	Бирченко Олександр Гнатович	30	регент		Чернобиль
515.	Березницький [?] Іосиф Андр.	62	служ.		Крим
516.	Чатцацький Василь Аркадійов.	32	учитель	вища	Київ
517.	Губанів Гаврило Денисович	48	службовець	вища	
518.	Сільвестрів Іван Гнатович	30	священик		с. Пол [?]
519.	Рожко Пилип Профирович	45	протоіерей	–	Конотопська
520.	- “ - Ганна Михайловна	40	дом. хоз.	–	- “ -
521.	Карпенко Гана Миколаївна	30	дом. хоз.		- “ -
522.	Церук Яків Сидорович	58	службовець	–	Київ
523.	Ромоданів Василь Дмитрович	60	протоіерей	–	м. Київ
524.	Пятосенко[?] Микола Іванович	24	священик	–	Прилуч.[?]
525.	- // - Настасія Семеновна	21	дом. хоз.	–	
526.	Захожа Параска Леонтєвна	58	дом. хоз.	–	С [нрзб.]
527.	Піши Петро Васильєвич	32	службовець	–	Київська
528.	Вишневецький Никодим Федор.	26	хлібороб	–	Житомирська
529.	Малярєвський Іван Михайлов.	22	священик	–	Київська
530.	Гіндич Елена Максимівна	54	дом. госп.		- “ -
531.	Дрогозов Йосип Прокопович	30	діакон		Білоцерківська
532.	Коваль Пантелеймон Микитов.	42	робітник		Софійська
533.	Гужова Віра Микитівна	28	службовець		Київщина
534.	Сезоненко Антон Омелянович	43	робітник		Харківська
535.	Войтушенко Ганна Семеновна	36	службовець		Київська
536.	Троїцька Наталка Федосьєвна	45	–	середня	Черкаська
537.	Колісниченко Карп Олексієвич	63	пенсіонер	- “ -	Київ
538.	Любченко Петро Гнатович	30	селянин	–	Переяславська
539.	Морозовська Лізавета Івановна	50	дом. хоз.	–	Київ
540.	Лисенко Ольга Антоновна	25	дом. хоз.	середня	- “ -
541.	Павловський Іван Гордісвич	35	священик	нижча	- “ -
542.	Павленко Іван Михайл.	45	службовець	середня	- “ -
543.	Стащенко Данило Тимофійов.	41	хлібороб	–	- “ -
544.	Сліпчук Яків Олександрович	34	службовець	нижча	- “ -
545.	Гелімбатівський Василь Серг.	29	службовець	середня	- “ -
546.	Косаківський Борис Данилович	18	студент		- “ -
547.	Щербена Ілля Назарович	37	робітник	–	Київ
548.	Нагорна Марина Йосипівна	47	дом. хоз.	–	Київ. [нрзб.]
549.	Коваленко Павло Титович	29	робітник	нижча	–
550.	Дзюбенко Микола Кіндратов.	39	робітник	–	Софійська
551.	Литвинов Степан Панасович	36	–	–	Київська
552.	Пономаренко Іван Андрійович	50	службовець	середня	–
553.	Кононенко Василь Іванович	42	–	–	–
554.	Стеценко Степан Кондратович	35	учитель	вища	
555.	Соколовський Василь Василь.	45	службовець	середн.	
556.	Гижко Тиміш Іванович	38	хлібороб	–	–
557.	Кравець Сава Калистратович	43	робітник	–	–
558.	Гаврилова Марія Антонівна [?]	45	пенсіонер	середня	Харківська
559.	Лисенко Євгеній Володимир.	20	студент	середня	Київщина
560.	Янин Кузьма Семенович	41	регент [?]	–	–
561.	Лебедев Андрій Михайлович	32	службовець	вища	–
562.	Івашко Гаврило Васильович	32	–	середня	

563. Сингаєвська Євгенія Леонідів.	20	учень ¹	середня	
564. Романюк Матвій Прокопович	19	студент	середня	Волинська
565. Сорокин Олексій Тимофійович	51	службовець	середня	Київ
566. Осауленко Микола Омелянов.	40	- " -	-	Київ
567. Юрачківський Аліксандр Данил.	40	священик	-	[нрзб.]
568. Перетятко Марія Лукична	19	учень	-	Київ
569. Москаленко Палажка Юхимів.	43	-	-	Київ
570. Тарахкалів Емел'ян [?]	44	службовець		Київ
571. Тарасенко Григорій Іванович	40	безробітний		Київ
572. Колоша Марко Остапович	48	безробітний		Київ
573. Добрянська Ольга Герасимов.	22	безробітна		Київ
574. Ничипоренко Лаврін Лаврінов.	28	службовець		Київ
575. Жевакина Христя Павловна	44	дом. хоз.		- " -
576. Безсмертний Семен Іванович	65	хлібороб		Полтавська
577. Платонін Іван Дмитрович	32	службовець	середня	Київ
578. Азімов Олександр Іванович	39	- " -	- " -	- " -
579. Різенко Олександр Федорович	28	священик	- " -	- " -
580. Коханівський Іван Денисович	29	учень	середня	- " -
581. Демеха Мотря Симоновна	60	дом. хоз.	домашня	Гамалія
582. Стрельніков Васильй Никитов.	63	робітник	- " -	Кур[нрзб.]
583. - // -Агафія Омелянівна	55	дом. хоз.	- " -	- " -
584. Пічак Максим Михайлович	30	службовець	середня	Київ
585. Безрадецькая Людмила Петров.	42	робітниця	- " -	- " -
586. Каширин Микита Васильєвич.	50	- " -	домашня	Кур[нрзб.]
587. Пилипенко Терешко Оліксанд.	57	- " -	- " -	-
588. Сісецький Евтух Степанович	39	службовець	середня	Київ
589. Підбуцький Євмен Васильєвич	50	службовець	середня	Київ
590. Васильцев Петро Стефанович	42	службовець	"	- " -
591. Лісавіцька Лукія Степанівна	30	дом. хоз.	-	- " -
592. Кардаш Євгенія Романовна	50	дом. хоз.	-	- " -
593. Супко Петро	42	службовець		- " -
594. Сагайдак Сава Сільвестрович	45	робітник		Київ
595. Маляренко Наталія Івановна	55	дом. хоз.	середня	Київ
596. Карбєвська Лідія Івановна	50	-	вища	
597. Грушевська Марія Івановна	50		середня	
598. Твердохліб Дмитро Миколаєв.	30	хлібороб	вища	Балтська

ЦДАВО України. – Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 168. – Арк. 8–16. Оригінал. Рукопис.

¹ Так в тексті.

**ПОСТАНОВИ, ВИТЯГИ З ПРОТОКОЛІВ
ПАРАФІЯЛЬНИХ ЗІБРАНЬ, ЗАЯВИ
ПОСВІДЧЕННЯ, ПРОХАННЯ
ДЕЛЕГАТІВ І ГОСТЕЙ СОБОРУ**

№ 61

**Посвідчення свящ. Василю Дорошенку
виступати на Соборі**

26 вересня 1927 р.

ПОСВІДКА

Чистопільська, на Криворіжжі, парафія УАПЦ доручає священникові о. Василю Дорошенкові виступати на Всеукраїнських Церковних Зборах, що мають відбутися 17-го жовтня 1927 р. у м. Києві, від імені цієї парафії по всіх церковно-життєвих питаннях на посвідчення правди Божої й Христової, задля доброї користі і святої чести Української Автокефальної Православної Церкви.

26 вересня 1927 року.

Голова Пар[афіяльної] Ради
писар
свящ.

А. Кучер
Я. Волошенко
О. Радоліцький

Адреса: с. Чистопіль, Нікопільськ[ий] р-н, Криворіжська окр[уга]

ЦДАВО України. – Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 170. – Арк. 26. Рукопис чорнилом.

№ 62

**Посвідчення групи делегатів Кошарської парафії
Бірзульського району АМССР на округовий церковний Собор**

27 вересня 1927 р.

ПОСВІДЧЕННЯ

Пред'явники сего гр[омадяни] с. Кошар Берзульського р-ну А.М.С.С.Р Жеткевич Семен, Кубласенко Терентій, Совик Данило, Томачинський Михайло обрані Кошарською пар[афіяльною] Ц[ерковною] Радою на округовий Церк[ов-]

ний] собор, котрий має відбутися 29 вересня с/р в с. Покровці Свято-Троїцького р-ну на Одещині, що підписами засвідчуємо

27 вересня 1927 р.

Голова Пар[афіяльної] Церковної Ради

[підпис]

Члени

[підпис]

Секретар

[підпис]

ЦДАВО України. – Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 170. – Арк. 38. Рукопис чорнилом.

№ 63

Витяг з постанови членів парафії с. Теліженець про обрання делегатів на Собор

2 жовтня 1927 р.

ПОСТАНОВА

Собору членів У[країнської] А[втокефальної] П[равославної] парафії с. Теліженець, що відбувся 2 жовтня 1927 р. в парафіяльному храмі на підставі дозволу Тетіївського Р[айонного] В[иконавчого] К[омітету] від 23 вересня 1927 р., ч. 7669

Повістка денна: 2) обрання представників до Окр[угового] та В[сеукраїнського] Ц[ерковного] С[обору]. На голову Собору одногосно обрано бр. Дениса Шоха, на заст[упника] голови Собору бр. Мих[айла] [...] Паляруша та на секретаря бр. Тихона Драча.

Слухали: 2) обрання представників до Окр[угового] та В[сеукраїнського] Ц[ерковного] С[обору]. Заслухавши доповідь пар[афіяльної] церк[овної] Ради про те, що за наказом про церковні Собори УАПЦ, розд. II, п. 7 з кожної парафії обирається по три представники: один від дух[овенст]ва та два – від мирян.

Ухвалили: 2. Обрати від мирян як і від духовенства теж одного представника, щоб цим зменшити видатки коштів на переїзд і утримання представників; одногосно обрали о. Авакума Заїць¹ та бр. Демида Костюка.

Первотвір підписали:

голова Собору

Д. Шоха

заст[упник] голови Собору

М. Паляруш

та секретар

Т. Драч

Згідно:

секретар Пар[афіяльної] Цер[ковної] Ради

[підпис]

14.10.1927 р.

ЦДАВО України. – Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 170. – Арк. 41. Рукопис чорнилом.

¹ Так в тексті.

**Заява до ВПЦР групи делегатів Кошарської парафії
Бірзульського району АМССР**

4 жовтня 1927 р.

До Всеукраїнської Православної Церковної Ради
уповноважених Кошарської Релігійної
громади при св. Івано-Богословській Церкві
с. Кошар, Бірзульського району А.М.С.С.Р
по вибору представництва від Балтської
та Першотравенської Округи на 2 Всеукраїнський
Православний Церковний Собор

ЗАЯВА

Скликаний на 29 вересня ц[ього] р[оку] Балтський та Першотравенський ОЦС через недержання відповідного дозволу місцевої влади не відбувся. Не маючи змоги заявити волю Кошарської парафії через постанову Округового Собору відносно обрання представників на 2-й Всеукраїнський Собор, прохаємо ВПЦР рахувати, що ми нижчепідписані уповноважені Кошарської парафії подаємо свій голос за представництво на 2 ВПЦС від Балтської та Першотравенської Округи у такому персональному складі: 1. бр. Дмитро Якович Чумак, 2. нар[одний] діякон Артем Вікторович Каплистий, 3. бр. Кирило Якович Іванов, 4. свящ. о. Хведір Мозолевський, 5. бр. Філімон Мих[айлович] Пресмецький, 6. Семен Аверкійович Жеткевич, 7. свящ. о. Іван Ярован.

Крім того всіх вищезгаданих осіб прохаємо рахувати в складі членів Балтської та Першотравенської Ц[ерковної] Р[ад] під головенством бр. Дмитра Яковича Чумака при заступнику Павлу Остаповичу Антоноку і секр[етареві] свящ. о. Іванові Межирічському. Цей склад Ради Окр[угової] має бути тимчасовим до Окр[угового] С[обору]. Справи по Церкві суду і іспитові (відносно кандидатів священнослужбової і церковної служби) покладаємо на Всечесного духовного керівника округи Єп. Балтського та Першотравенського і Президію Окр[угової] Ради. Благовісником бажаємо рахувати на терені Балтщини та Першотравенщини о. Хведора Мозолевського.

4 жовтня 1927 р.

Уповноважені Кошарської релігійної громади:

[підписи]

Парафіяльний свящ. Іван Ярован

[підпис]

ЦДАВО України. – Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 170. – Арк. 39–39 зв. (Текст аналогічної заяви є від 30 вересня – арк. 43 зв., 44). Рукопис чорнилом.

**Звернення до Предсоборної комісії Собору
єпископа Юрія Михновського**

7 жовтня 1927 р.

До Голови Предсоборної Комісії
по скликанню 2-го Всеукраїнського
Пр[авославного] Церковного Собору
найпочеснішого о. Нестора [Шарайвського]¹

Нехай не подумає будь хто з членів Предсоб[орної] Комісії, що обрання Прохорівською Парахвією представника на Собор безпосередньо є або нерозуміння інструкцій, або злочин. Ні. Ще після повернення мого з липневої наради парахвіяни висловили бажання, щоб на Соборі був представник від парахвії безпосередньо.

Я пояснював правила обрання представників на Собор і чекали розпорядження Ч[еркаської] О[кругової] Ц[ерковної] Р[ади] про скликання Пар[афіяльних] Соборів. Час йшов. Випадково мені довелося познайомитися з протоколом Пленума Ч[еркаської] О[кругової] Ц[ерковної] Р[ади], коли не помилюсь, ч. 14, де ухвалено скликати поширений пленум замість Собору.

Тоді Пар[афіяльна] Цер[ковна] Рада с. Прохорівки 10 вересня оголосила про скликання Пар[афіяльного] Собору на 18 вересня по повістці денній:

1. Доповідь про 2 Всеукраїнський Православний Церковний Собор.
2. -//- стан парахвій.
3. -//- про господарсько-фінансовий стан.
4. Розгляд кошторису на 1928 р.
5. Вибори представника на 2 Вс[еукраїнський] Пр[авославний] Ц[ерковний] С[обор].
6. Переобрання ради.
7. Поточні справи.

Оповіднено Р[айонний] В[иконавчий] К[омітет]. 18 [вересня 1927 р.] збори не відбулися, перенесені на 25 вер[есня]. 25 вересня збори відбулися і обрано представників на Собор, не дїждавшись розпорядження ОкрЦР. 28 вересня, їдучи до Черкас по справах парафіяльним до відділу культів і можливості побувати на пленумі, я одержав на пристані оповіщення, що Ч[еркаська] О[кругова] Ц[ерковна] Р[ада] свою думку змінила і призначила Окр[уговий] Собор на 29 вересня. Але факт – відбувшися Прих². Пар[афіяльний] Собор залишився фактом.

¹ Резолюцію написано олівцем: “Гість”. Нижче допис: “од Конотоп. до Предсоб[орної] Ком[ісії]”.

² Так в тексті.

Постанови Собору зафіксовані в ухвалах, змінити не можна – це викличе незадоволення і недовір'я.

От ми надсилаючи витяги з протоколу і другий примірник Мандату – перший дано на руки представникові, прошу обміркувати нашу справу і надати право нашому представникові бути дійсним членом Собору.

Настоятель Іллінської церкви с. Прохорівки
Єпископ Юрій Михновський
7 жовтня 1927 р.

[підпис]

ЦДАВО України. – Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 170. – Арк. 22–23 зв. Рукопис чорнилом.

№ 66

Витяг з протоколу загальних зборів Миколаївської парафії округової церковної ради Слобожанщини і Донеччини

9 жовтня 1927 р.

УАПЦ
Миколаївський Собор
Року Божого 1927
12/ X, № 1

До Округової Ради
Слобожанщини і Донеччини

Надсилаючи при цьому витяг з протоколу загальних зборів Миколаївської парафії від 9 жовтня 1927 р. по 3-му питанню порядку денного: переобрання делегата, парафіяльна рада прохає Округову Раду прийняти відповідних заходів.

Витяг з протоколу загальних зборів по 3-му питанню

Слухали: Переобрання делегата на 2-й ВЦС УАПЦ, доповідач парафіяльної ради бр. Праненко.

Ухвалили: Беручи на увагу те, що наші делегати: бр. Тронько і сестра Чупринівна по своїй нетактовності на Округовому Церковному Соборі 29–30 минулого вересня ставили питання, що не входили до порядку денного й тим поставили Округовий Церковний Собор перед загрозою закриття, а Миколаївську парафію, делегувавшу їх, під небезпеку існування, ухвалили: бр. Тронька замінити другим делегатом до Всеукраїнського Церковного Собору, а сестру Чупринівну від Округового Церковного Собору відкликати.

Делегатом від Миколаївської парафії на 2 В[сеукраїнський] Ц[ерковний]

С[обор] УАПЦ замість бр. Тронька обраний більшістю голосів при 1 утримавшомуся бр. Шатохин.

Підписали:

За Голову ради

[С. Навальний]

Секретар

[Польовий]

З оригіналом згідно:

Голова Округової Церковної Ради

[Слобожанщини і Донеччини]

[підпис]

ЦДАВО України. – Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 170. – Арк. 37. Рукопис чорнилом.

№ 67

Посвідка Івану Криволапу про те, що він є обранець Конотопського округового церковного Собору

11 жовтня 1927 р.

УАПЦ

Конотопська Округова

Православна Церковна Рада

Ч. 707

11 жовтня 1927 р.

м. Конотоп

ПОСВІДКА

Конотопська Округова Православна церковна Рада цім свідчить, що пред'явник цього бр. Криволап Ів[ан] дійсно є обранець Конотопського ОЦСобору на 2-й Всеукраїнський Церковний Собор, що відбудеться у м. Києві 17 жовтня 1927 р.

Голова ОЦР

[свят. Д. Пухальський]

Секрет[ар]

о. Хведот Забіяка

ЦДАВО України. – Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 170. – Арк. 19. Рукопис чорнилом.

**Список делегатів на Собор
від Дніпропетровсько-Запорізької крайової
церкви, поданий до Президії ВПЦР**

12 жовтня 1927 р.

УАПЦ
Дніпропетровсько-Запорізька
Крайова Церковна Рада
№ 33, від 12 жовтня 1927 р.
м. Дніпропетровськ

До Президії ВПЦРади

При цьому надсилається список делегатів на 2-й Всеукраїнський Православний Церковний Собор. Прохання: зарахувати їх в число тих, що потребують помешкання.

Голова
Секретар

[підпис]
[підпис]

Список делегатів на 2-й Всеукраїнський Православний
Церковний Собор від Дніпропетровсько-Запорізької
Крайової церкви

1. Сторчієнко Петро Костянтинович – вірний.
2. Моїсеїв Анатолій Захарович – протоієрей.
3. Шевченко Данило Тимофійович – вірний.
4. Сурупа Данило Тодосович – вірний.
5. Мироненко Павло – священник.
6. Покаржевський Василь Андрійович – священник.
7. Біляїв – вірний.
8. Шашло – вірний.
9. Книш Назар — вірний.
10. Шевченко Параска Іванівна – вірна.

ЦДАВО України. – Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 170. – Арк. 46–47. Рукопис чорнилом.

**Список делегатів на Собор від Ніжинської округи,
надісланий до Президії ВПЦР**

13 жовтня 1927 р.

УАПЦ
Ніжинська Округова
Церковна Рада
13 жовтня 1927 р.
ч. 312, м. Ніжин

До Всеукраїнської Православної
Церковної Ради

Ніжинська Округова Церковна Рада надсилає список делегатів від Ніжинської округи, що обрані були на Округовому Церковному Соборі 12 жовтня 1927 р.

Від духовництва:

1. Свящ. Сергій Глотко (с. Мокієвка).
2. Свящ. Арсеній Пінчук (м. Мрин).
3. Свящ. Володимир Брайківський (с. Ічня).
4. Свящ. Петро Забота (с. Берестовець).

Від мирян:

5. Іван Павлович Галета (с. Галиця).
6. Василь Яковл[евич] Лозицький (с. Мокієвка).
7. Іван Омел[янович] Кириленко (м. Ічня).
8. Михайло Суярко (с. Веркіївка).

Всі зазначені делегати квартири в Києві (у знайомих, чи у родичів) не мають. При цьому надсилається копія протоколу Ніж[инського] Собору.

Почесний голова ОЦРади
Єпископ Чернігівський та Ніжинський
Олександр Червїнський
За секретаря:

[без підпису]
[підпис]

ЦДАВО України. – Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 170. – Арк. 45. Рукопис чорнилом.

№ 70

**Заява до Конотопської округової церковної ради
від парафіяльної церковної ради с. Попівки
про заміну одного делегата іншим**

13 жовтня 1927 р.

До Конотопської
Округової Церковної Ради
Парафіяльної Церковної Ради
Спаської церкви с. Попівки

ЗАЯВА

Ми дуже раді, що делегатом на 2-й Всеукраїнський Церковний Собор обібраний дяк нашої парафії Іван Панасович Криволап, але на превеликий жаль поїхати на цей Собор він ні в якому разі не може через те, що хворий. І з свого боку ми ласкаво прохаємо Округову Церковну Раду відрядити на 2-й Всеукраїнський Церковний Собор замість нашого дяка Івана Панасовича Криволапа, настоятеля нашої парафії о. Якіма Трегуба.

13/Х-[19]27 [року], с. Попівка

Голова Пар[афіяльної] це[рковної] Ради
Секретар

[підпис]

[підпис]

ЦДАВО України. – Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 170. – Арк. 20. Рукопис чорнилом.

№ 71

**Посвідчення Прохорівської парафіяльної
церковної ради про обрання
Андрія Чуприни делегатом Собору**

14 жовтня 1927 р.

УАПЦ
Прохорівська Парафіяльна
Церковна Рада
Року Божого 1927
Жовтня 14, ч. 28¹.

Прохорівська Парафіяльна Церковна рада св. Іллінської пар[афії] села Прохорівки, Шевченківської Округи цим свідчить, що пред'явника цього парафіянина

¹ Резолюція: "Гість".

Іллінської церкви села Прохорівки, Шевченківської округи громадянина Андрія Логвиновича Чуприну, 48 років, постановою Парахвіяльного Собору, що відбувся 25 вересня п[оточного] р[оку] (пр[отокол] ч. 1, п. 5) обрано на представника від Прохорівської пар[афії] до Всеукраїнського Церковного Собору, що мав відбутися в м. Києві 17 жовтня п[оточного] р[оку].

Заступник Голови
Секретар

[підпис]
[підпис]

ЦДАВО України. – Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 170. – Арк. 21. Рукопис чорнилом.

№ 72

Посвідчення Філімона Пресмицького як уповноваженого на Собор

14 жовтня 1927 р.

Посвідчення¹

Пред'явник цього є Пресмицький Філімон, уповноважений на Всеукраїнський 2-й Церковний Собор від Гвоздавської І-ї релігійної громади Любошівського району, Первомайської округи. Йому ж доручається клопотатись перед ВПЦР аби Гвоздавську парафію було приєднано до єпископа Одеського.

Голова реліг[і]йної] громади
Члени
Секретар
Священ[ик]

[підпис]
[підпис]
[підпис]
[підпис]

14.X–[19]27 року

ЦДАВО України. – Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 170. – Арк. 35. Рукопис чорнилом.

¹ Зверху олівцем дописано: “До Єп[ископа] Ан[тона] Грин[евича]. Манд[атна] К[омісія]”.

№ 73

**Пояснення до ВПЦР щодо обрання делегатом
Собору протодиякона Михайла Папуги**

15 жовтня 1927 р.

До Всеукраїнської Автокефальної
Православної Церковної Ради¹
Позаяк делегат від Липовецької парахвії, обраний Вінницьким Округовим
з'їздом захворів, просимо на місце його зарахувати протодиякона о. Михайла
Папугу.

15/Х-[19]27 р. м. Липовець

Голова Параф[іальної] Р[ади]

[підпис]

Секретар

[підпис]

ЦДАВО України. – Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 170. – Арк. 33. Рукопис чорнилом.

№ 74

**Посвідчення делегата свящ. Василя Дорошенка
на Собор**

15 жовтня 1927 р.

ПОСВІДЧЕННЯ

Пред'явник цього свящ[еник] УАПЦ В. Дорошенко командірується від
Ново-Миколаївської Української Автокефальної Православної парахвії на Все-
український Церковний Собор, що має відбутись у м. Києві, 17/Х-[19]27 р.

15 жовтня 1927 р.

Голова ради

[підпис]

ЦДАВО України. – Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 170. – Арк. 28. Рукопис олівцем.

¹ Так в тексті записки.

№ 75

**Супровідний лист до витягу з протоколу загальних зборів
Миколаївської парафії Слобожансько-Донецької
округової церковної ради до Мандатної комісії Собору**

15 жовтня 1927 р.

Слобожансько-Донецька
Округова Церковна Рада
15 жовтня 1927 р.
Ч. 92, м. Харків
Залютинська, 67

До Мандатної Комісії 2-го
Всеукраїнського Православного
Церковного Собору

Харківська Округова Церковна Рада в своєму засіданні 12 жовтня 1927 р. розглянула витяг з протоколу (копія якого до цього додається) загальних зборів Миколаївської парафії м. Харкова, що відбулися 2 жовтня і ухвалила: з мотивами переобрання бр. П. Тронька і відкликанням сестри В. Чупринівни погодитись, про що сповістить саму с[естру] Чупринівну й довести до відома Мандатну комісію 2 Всеукраїнського Православного Церковного Собору.

Додаток: Копія з витягу протоколу.

Голова О[кругової]
Ц[ерковної] Р[ади]
Секретар
М.П.

[підпис]

[підпис]

ЦДАВО України. – Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 170. – Арк. 36. Рукопис чорнилом.

№ 76

Посвідка делегата Собору УАПЦ Михайла Папуги

15 жовтня 1927 р.

ПОСВІДКА

Цим свідчиться, що протодіакон о. Михайло Папуга командір[ується] делегатом на Всеукраїнський Церковний Собор від Липовецької парафії при св. Воскресенському Соборі.

15/Х- [19]27 р. м. Липовець

Голова
Секретар

[підпис]

[підпис]

ЦДАВО України. – Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 170. – Арк. 34. Рукопис чорнилом.

№ 77

**Посвідчення свящ. Ригору Філіповичу
про обрання його делегатом Собору**

16 жовтня 1927 р.

До Всеукраїнської Церковної Ради¹
Правління Української Автокефальної
Общини при Свято-Троїцькій церкві
м. Радомисля, 3/16 жовтня 1927 р.

ПОСВІДЧЕННЯ

Радомиська Парафіяльна Рада при св. Троїцькій Українській Автокефальній Церкві цим свідчить, що пана-отця Ригора Філіповича обрано представником на Всеукраїнський Собор 3/16 жовтня 1927 року.

Голова правління
Секретар

[підпис нрзб.]
[підпис нрзб.]

ЦДАВО України. – Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 170. – Арк. 14. Рукопис чорнилом.

№ 78

**Посвідчення свящ. Василя Дорошенка
бути делегатом Собору**

16 жовтня 1927 р.

ПОСВІДЧЕННЯ

Пред'явник цього, священик УАПЦ о. Василь Дорошенко командується від Сули [...] Лиманської Української автокефальної церковної парахвії на Криворіжжі на Всеукраїнський Церковний Собор у м. Києві, що має розпочатись 17/X – 1927 р.

16/X–[19]27 р.
Голова Ради
Секретар

[М. Голуб]
[підпис]

ЦДАВО України. – Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 170. – Арк. 25. Рукопис чорнилом.

¹ Резолюція Єп. Конона Бея: “Гість”.

**Пояснення до Мандатної комісії
щодо визнання протодіякона Михайла Папуги
делегатом Собору**

17 жовтня 1927 р.

до Мандатної Комісії 2-го
Всеукраїнського Церковного Собору
протодіякона Липовецького
св. Воскресенського Собору
Вінницької округи
Михайла Папуги¹

Постановою Вінницького окр[угового] Собору було обрано на представника до 2-го Всеукраїнського Церковного Собору громадянина м. Липовця [...] Капшука, який захворів і замість його парафіяльн[ою] Радою м. Липовця командировано мене. Отож не маючи в своєму розпорядженні других документів щодо уповноваження мене представником на Собор, прошу М[андатну] Ком[ісію] про видачу мені законного мандату з правом рішучого голосу і праві непогодження [...] цю на обговорення 2-го Всеукраїнського Православного Церковного Собору.

17/X – [19]27 р.

Протодіякон

[підпис Михайла Папуги]

ЦДАВО України. – Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 170. – Арк. 32–32 зв. Рукопис чорнилом.

¹ Допис олівцем зверху: “До Президії 2-го Собору УАПЦ. До Арх. [Костянтина] Кротевича”. Резолюція: “Гість”.

№ 80

**Заява члена ВПЦР від Миколаївщини Андрія Гука
заресструвати його як члена Собору**

17 жовтня 1927 р.

УАПЦ¹
Члена ВПЦРади від Миколаївщини
А. Н. Гук
ч. 57
17 жовтня 1927 р.

До ВПЦРади

Прохаю дати мені посвідку на право реєстрації в Мандатній Комісії 2 Собору як дійсного члена Собору².

Член ВПЦРади

[підпис]

ЦДАВО України. – Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 170. – Арк. 5. Рукопис чорнилом.

№ 81

**Заява свящ. Костянтина Биковця про включення його
до складу делегатів Собору**

17 жовтня 1927 р.

до Другого Всеукраїнського Собору
свящ. Костянтина Биковця

ЗАЯВА

Зважаючи на те, що Полтавська Окр[уга] не представлена належною кількістю делегатів, а також, бажаючи прийняти активну участь в праці Собору, прохаю перевести мене до складу Собору³.

17 жовтня 1927 р.

Свящ. К. Биковець.

ЦДАВО України. – Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 170. – Арк. 8. Рукопис олівцем.

¹ На документі є резолюції: 1) “На підставі якого документу я повинен зареєструвати бр. Гука [?]”, 2) “Видати. Єп. Конон [Бей]”.

² До заяви підшито бланк прибуткового ордеру № 84 від 17 жовтня 1927 р.: “Прийняти: Микол[аївська] округа. Гук Андрій Наумович. Один крб.”. – Арк. 6. Рукопис на бланку.

³ З накладеної Єп. Кононом Бесем резолюції видно, що це прохання не задовільнили і свящ. Костянтина Биковця призначили до складу гостей, а не делегатів Собору.

№ 82

Прохання свящ. Івана Діденка про включення його до складу делегатів Собору

17 жовтня 1927 р.

До Всеукраїнського Церковного Собору 1927 р.

Прохаю Всеукр[аїнський] Церк[овний] Собор надати мені право бути член[ом] Собору. Мандата я не маю через те, що Окр[угова] Ц[ерковна] Рада не допустила ні мене ні предст[авників] тієї парафії, де я рахуюсь настоятелем на Окр[уговий] собор¹.

18/X– [19]27 р.

Свящ. с. Пляківки Шевченківської Окр[уги]

Іван Діденко

ЦДАВО України. – Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 170. – Арк. 9. Рукопис олівцем.

№ 83

Довідка Данилу Сташенку про те, що він уповноважений бути делегатом Собору

17 жовтня 1927 р.

ДОВІДКА²

Дається ця довідка громадянину села Козацького Данилу Сташенку як уповноваженому до Всеукраїнського Собору в місті Києві від Ради уповноважених Св[ято]-Варваринської церкви с. Козацького Звенигородського району на Уманщині. Що і свідчимо своїми підписами.

Рада уповноважених:

[Кондрат Бондаренко]

[Корній Заховайко]

[Карп Богун – ?]

17/ X– [19]27 року

ЦДАВО України. – Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 170. – Арк. 15. Рукопис чорнилом.

¹ В резолюції єп. Конона Бея зазначено: “Відмовити. Гість”.

² В резолюції єп. Конона Бея зазначено, що цьому представнику дано право бути лише гостем Собору.

№ 84

**Прохання від Рудьківської
парафіяльної ради до Мандатної Комісії
про надання інформації щодо перебігу Собору**

17 жовтня 1927 р.

До Всеукраїнського Церковного Собору
(Мандатної Комісії)

ПРОХАННЯ

Дійсним прохає Рудьківська Парафіяльна Церковна Рада при Свято-Миколаївській церкві дати пояснення подавцю дійсного паперу про слідує: Чи виходить, чи буде виходити щоденний Бюлетень Собору, коли ні, то може друкується щоденно стенографічний відчит комісії про роботу Собору, між иншим прохаємо дати нам відомості, де можливо буде дістати провадження роботи Собору, хто буде обраний в ВПЦРаду, які кандидатури фігурують [на] Всечесного Митрополита і всі інші.

З щирою пошаною і з великим привітанням Собору
Член Ради

[Підпис: І. Ю.]

17/X– [19]27 р.
с. Рудьківка, Бобровицька
[парафіяльна] р[ада] на Ніжинщині

ЦДАВО України. – Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 170. – Арк. 12. Рукопис чорнилом.

№ 85

**Пояснення свящ. Михайла Клименка до Президії Собору
у справі надання йому статусу делегата**

19 жовтня 1927 р.

До Президії Собору¹

Учора я Собором прийнятий членом Собору на місце неприбувшого члена від Конотопщини, але Манд[атна] Комісія не дала мені мандата без по-

¹ Поверх тексту накладено дві резолюції, написані Єп. Кононом Бесм: 1) “19. X. [19]27 р. Справа з делегатом від Конот[опської] Округи вирішена Собором в тому напрямку, що коли делегат обраний Окр[уговим] Собором не з’явився, то місце його заступає кандидат, обраний Окр[уговим] Собором, а не парафією”; 2) “Відмовити”.

свідки О[кругової] Ц[ерковної] Р[ади], а голова ОЦР¹ не дав. Прохаю з'ясувати цю справу остаточно.

Свящ. Мих[айло] Клименко

ЦДАВО України. – Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 170. – Арк. 10. Рукопис олівцем.

№ 86

Довідка для Мандатної комісії про заперечення права бути делегатом Собору свящ. Михайла Клименка

19 жовтня 1927 р.

До Мандатної Комісії
2-го Всеукраїнського Православного
Церковного Собору

ДОВІДКА

Конотопська Округова Церковна Рада дає цю довідку в тому, що священник с. Шабалиніва о. Михайл Клименко згідно протоколу Округового Церковного Собору Конотопщини не єсть кандидатом 2-го Всеукраїнського Собору і навіть балачок про кандидатів на Округовім Соборі не було, по друге те, що всі делегати від духівництва Конотопської округи на 2-й Всеукраїнський Собор з'явилися.

19/Х–[19]27 р.

Голова ОЦРади свящ[еник]
Секретар:

[підпис Давида Пухальського]
[Хведір Забіяка]

ЦДАВО України. – Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 170. – Арк. 11. Рукопис олівцем.

¹ В тексті записки прізвище нерозбірливе, але з інших документів відомо, що головою Конотопської округової церковної ради був свящ. Давид Пухальський.

№ 87

**Заява до Мандатної Комісії єп. Володимира Самборського
з приводу присутності серед делегатів Собору
свящ. Петра Заботи**

19 жовтня 1927 р.

До Мандатної Комісії 2-го Всеукраїнського
Православного Церковного Собору
Єпископа Глухівського й Конотопського
Володимира Самборського¹

ЗАЯВА

Я довідався, що свящ. о. Петро Забота, що знаходиться в складі Глухівської округової Церкви, одержав квиток на Члена Собору по мандату Ніжинської Округової Церкви. Прошу з'ясувати, яким чином ці сталося й від якої церкви є делегат?

19/X– [19]27 р.

Єпископ Глухівський й Конотопський
Володимир Самборський

[підпис]

ЦДАВО України. – Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 170. – Арк. 17. Рукопис чорнилом.

№ 88

Заява до Мандатної комісії свящ. Василя Дорошенка

19 жовтня 1927 р.

до Мандатної Комісії
2-го Всеукраїнського Церковного Собору
свящ. УАПЦ Василя Дорошенка².

ЗАЯВА

Прикладаючи до цього чотири³ посвідчення від 4⁴ українських парохвій

¹ Резолюція на заяві: “Член Собору від Ніженської окр[уги]. Мандат лічити дійсним”.

² Резолюція: “Відмовити”.

³ Попередньо було написано “пять”, але закреслено олівцем і виправлено на “чотири”.

⁴ Так само виправлено “5-и” на “4”.

УАПЦ на Криворіжжі, прохаю допустити члена яко делегатом 2-го Всеукраїнського Церковного Собору від Криворізьської Округи.

19/X–[19]27 р.

свящ. В. Дорошенко

ЦДАВО України. – Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 170. – Арк. 24. Рукопис олівцем.

№ 89

Повідомлення Краського Собору Дніпропетровщини про неправдивість обрання свящ. Василя Дорошенка делегатом Собору

20 жовтня 1927 р.

До Мандатної Комісії
2-го Всеукраїнського Собору
від Дніпропетровської Крайцеради

ПОВІДОМЛЕННЯ

Краським Собором Дніпропетровщини, що відбувся 28 жовтня б[іжучого] р[оку], свящ. від Криворіжжя, яке входить в склад нашого краю, [свящ. В.] Дорошенко, не обраний ні делегатом Всеукраїнського Собору, ні його кандидатом.

20 жовтня 1927 р.

Голова Крайцеради
Секретар
член

[підпис]

[підпис]

[підпис]

ЦДАВО України. – Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 170. – Арк. 29. Рукопис олівцем.

№ 90

Прохання єп. Володимира Самборського включити Йосифа Піндюрова до складу гостей Собору

21 жовтня 1927 р.

ПОСВІДКА¹

Посвідка про те, що парафіянин св. Троїцького Собору м. Глухова Йосиф Маркович Піндюров, в минулому голова Парахв[іяльної] ради соборної парахвії

¹ Зверху написано текст резолюції: “Президія Собору погоджується. Єп[ископ] Констант[ин] М[алюшкевич]”.

м. Глухова, діяч Української Автокефальної Православної Церкви, вповні достойний бути в складі почесних гостей 2-го Всеукраїнського Церковного Собору.

Настоятель св. Троїцького Кафедрального
Собору м. Глухова
Єпископ Глухівський і Конотопський
Володимир Самборський

[підпис]

21 жовтня 1927 р.

ЦДАВО України. – Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 170. – Арк. 31. Рукопис чорнилом.

№ 91

Заява представників Бердичівської округової церковної ради до Президії Собору про клопотання перед урядом

24 жовтня 1927 р.

До Президії II Всеукраїнського Собору
від Бердичівської Округової
Церковної Ради¹.

ЗАЯВА

Маючи велику потребу в іконостасі та інших речах для церкви села Верховні Ружинського р-ну на Бердичівщині просимо II Всеукраїнський Собор порушити перед Урядом клопотання про передачу нам майна бувшої Миколаївської церкви при Михайлівському монастирі.

Почесний Голова Ради
За Голову Ради
Секретар

[Арх. Феодосій]
[М.Панькевич (?)]
[підпис нрзб.]

24/X– [19]27 р.

*ЦДАВО України. – Ф. 3984. – Оп. 3. – Спр. 474. – Арк. 7. Оригінал. Автограф.
Рукопис зеленим чорнилом, підписи і резолюція олівцем.*

¹ Резолюція у лівому кутку документа: “Задов[ільнити] Гол[ова] Соб[ору] В[олодимир] Чех[івський]. X – 26”.

№ 92

**Заява свящ. Валентина Пінчука до Президії Собору
про дозвіл від'їхати додому**

25 жовтня 1927 р.

До Президії 2-го Всеукраїнського
Церковного Собору
Делегата Чернігівської Округи
Священника Валентина Пінчука¹

ЗАЯВА

Маючи потребу від'їзду до місця перебування на посаді прохаю Президію визволити мене від перебування на засіданнях Собору і зараз же повідомити про це, бо негайно мушу від'їхати на вокзал.

Делегат Собору
Священник Вал[ентин] Пінчук

25/X– [19]27 р.

ЦДАВО України. – Ф. 3984. – Оп. 3. – Спр. 474. – Арк. 6. Оригінал. Рукопис хімічним олівцем на 2/3 аркуша.

№ 93

Прохання свящ. Івана Діденка до Президії Собору

26 жовтня 1927 р.

До Президії Всеукраїнськ[ого]
Правосл[авного] Церк[овного] Собору²

Учора я звертався до Апеляц[ійної] Комісії і прохав її розглянути мою справу і передати її до Собору для остаточного вирішення, але Голова комісії не мав змоги провадити засідання комісії, чл[ен] ком[ісії] Говядовський сказав, що він не цікавиться розглядом моєї справи, а чл[ен] від Собору бр[ат] Гук сам теж не міг нічого зробити і справа моя без руху і не відомо коли вона буде розглядатися. Перебувати мені надалі в Києві немає можливості.

Я вже проживаю ті кошти, за які мав додому поїхати. А тому ще раз про-

¹ Резолюція у лівому кутку документа: “Задов[ільнити] Гол[ова] Соб[ору] В[олоди-мир] Чех[івський]. X – 26”.

² Резолюція у лівому кутку документа: “Задов[ільнити]. В.Чех[івський]”.

хаю Вас поставити мою справу сьогодні позачергою і розглянути її Собором і установити істину. —

26/Х– [19]27 р. священ[ик] Іван Діденко (Шевч[енківська] окр[уга])

Прохання свящ. І. Діденка підтримуємо і просимо дати йому сприводу¹ цього слово.

чл[ени] Собору: Антон Гавриленко [мандат] ч[ислом] 139
К. А. Рибин № 81
свящ. Іван Рудик [мандат] ч[ислом] 144
прот. Дмитро [?] № 136
свящ. Хв. М. № 168

ЦДАВО України. – Ф. 3984. – Оп. 3. – Спр. 474. – Арк. 3–3 зв. Оригінал. Автограф на 1/4 листа із зошита в клітинку.

№ 94

Заява прот. М. Савченка до Президії Собору

26 жовтня 1927 р.

До Президії 2-го Всеукраїнського
Православного Церковного Собору
делегата ч. 238 прот. М. Савченко²

ЗАЯВА

Маю довести до відома Президії Всеукраїнського Православного Собору, що по вимогам своєї парахвії я мушу від'їхати сьогодні о 10 год. ночі з Київa.

Протоієрей М. Савченко

ЦДАВО України. – Ф. 3984. – Оп. 3. – Спр. 474. – Арк. 8. Автограф. Рукопис простим олівцем, 1/2 стандарт. листа

¹ Так в тексті.

² Резолюція у лівому кутку документа: “Задов[ільнити] Гол[ова] Соб[ору] В[олоди-мир] Чех[івський]. Х – 26”.

№ 95

Заява Іллі Пиминенка до Президії Собору

26 жовтня 1927 р.

До Президії Всеукраїнського
Православного Церковного Собору
Делегата мирянина
Іллі Івановича Пиминенка [?]¹

ЗАЯВА

Доводжу до відома що я сьогодні від'їжджаю із Києва і залишаю Собор по незалежним від мене обставинам.

І.І.Пиминенко, число картки 76

ЦДАВО України. – Ф. 3984. – Оп. 3. – Спр. 474. – Арк. 9. Автограф. Рукопис олівцем, на звороті чорнетка колективного прохання.

№ 96

Заява Семена Кукоби до Президії Собору

27 жовтня 1927 р.

До Президії Всеукраїнського
Другого Церковного Собору
Члена Собору Семена Кукоби²

ЗАЯВА

По стану свого здоров'я брати участь в роботі Собору я немаю³ змоги, а тому щиро прохаю Президію Собору дати мені свою згоду на від'їзд до дому.

С[емен] Кукоба
27/Х– [19]27 р. Київ.

ЦДАВО України. – Ф. 3984. – Оп. 3. – Спр. 474. – Арк. 5. Оригінал. Рукопис хімічним олівцем на 1/2 листка із зошита в лінійку.

¹ Резолюція у лівому кутку документа: “Задов[ільнити] Гол[ова] Соб[ору] В[олоди-мир] Чех[івський]. Х – 26”.

² Резолюція у лівому кутку документа: “Задовольнити. Голова Соб[ору] Чехів[ський]”.

³ Так в тексті.

**Колективна заява до Президії Собору
про дозвіл бути присутніми на засіданнях**

Жовтень 1927 р.

До Президії II Всеукраїнського Церковного Собору¹

ЗАЯВА

Ми, духівництво У.А.П.Ц., які прибули з ріжних округ за 300 і більше верст, аби послухати працу² Собору і зараз позбавлені цього. А тому благаємо Президію дозволити нам, священнодіячам Церкви, зайняти нам місця внизу.

Прот. Карпенко від Конотопщини

Свящ. О. Ризенко з Прилукщини (?)

Свящ. Іван Сільвестров з Полтавщини

Свящ. Василь Дорошенко – Криворіжжя

Свящ. Григор Ленчук, с. Сингаївка, Пер[еяславська] окр[уга]

Протод. м. Липовець Михайло Папуга

Свящ. Климко Василь Київська окр[уга]

Діякон Конотопу [нрзб.]

З Липовиччини протоієрей Мефодій Вертелецький

Полтавщ[ина] Свящ. Кост[янтин] Биковець

ЦДАВО України. – Ф. 3984. – Оп. 3. – Спр. 474. – Арк. 10. Автограф. Рукопис хімічним олівцем на 1/2 листка в лінійку, резолюцію написано чорнилом.

¹ Резолюції у лівому кутку документа: “Президія Собору находить можливим задовольнити. Єп. Кост[янтин] Малош[кевич]”; “Задовольнити. Єп. Конон [Бей]. Секретар [нрзб.]”.

² Так в тексті.

№ 98

**Посвідчення свящ. Василю Дорошенку від Ново-Іванівської
парафіяльної ради УАПЦ бути делегатом Собору**

Жовтень 1927 р.

ПОСВІДЧЕННЯ

Надається священнику Сулицьк[ої] парафії о. В. Дорошенку в тім, що він делегується Ново-Івановською Українською Парафіяльною Радою в м. Київ представником на Всеукраїнський Церковний Собор.

Голова Ново-Іванівської
Парафіяльної Церковної Ради
та секретар

[підпис]

[підпис]

ЦДАВО України. – Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 170. – Арк. 27. Рукопис чорнилом.

№ 99

Заява групи делегатів від Конотопщини до Собору

Жовтень 1927 р.

До 2-го Всеукраїнського Православного
Церковного Собору УАПЦ
Групи делегатів на 2-й Всеукраїнський
Собор від Конотопщини

ЗАЯВА¹

В зв'язку з тим, що Конотопська Окрцерада не видала мандатів на руки делегатам, а також що і до цього часу ніхто не прибув від Президії О[кругової] Ц[ерковної] Р[ади] на Собор і т. ч. делегати обрані на Окрцесоборі Конотопщини 5–6 цього жовтня лишаються можливості прийняти участь в діянні Собору, тому просимо предоставити нам право ухвального голосу на Всеукр[аїнському] Соборі.

На Окрцесоборі Конотопщини 5–6 жовтня делегатом на 2-й Вс[еукраїнський] Собор обрано: від духівництва: свящ. Ілля Смаль, свящ. Максим Савченко, свящ. Іван Мочарський, свящ. Олександр Езерський, свящ. Павло

¹ У документі в лівому кутку міститься резолюція Мандатної комісії, написана олівцем: “З’ясовано. Мандат видати”.

Романченко; від мирян – бр. В. Гонтар, М.Н. Мороз, І.І. Потійко, С. Онищенко, Гр. Руденко, М. Чернявський, І. Криволап, В.І. Довгун і бр. С.Д. Кудин.

Прибули:

свящ. Смаль, Мочарський, Романченко, Потійко і Довгун [підписи]

ЦДАВО України. – Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 170. – Арк. 16–16 зв. Рукопис чорнилом.

№ 100

Заява до Мандатної комісії Собору від голови округової церковної ради Конотопщини о. Давида Пухальського

Жовтень 1927 р.

До Мандатної Комісії
2-го Всеукраїнського Собору
Голови Округової Церковної
Ради Конотопщини
о. Давида Пухальського

ЗАЯВА

Ласкаво прохаю Мандатну Комісію Всеукраїнського Собору прийняти на себе обов'язок клопотання, аби замість обібраного делегата Конотопським Округовим Собором дяка Попівської Спаської Церкви Івана Панасовича Криволапа, який по своїй хворості не зміг прибути на цей Собор, а також згідно прохання Парафіяльної Церковної Ради Спаської парафії, було допущено з правом ухвального голосу на Всеукраїнський Церковний Собор члена Округової Церковної Ради, який є настоятелем вищеназваної парафії священника о. Якима Трегуба¹.

Голова ОЦРади

[підпис священника Давида Пухальського]

ЦДАВО України. – Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 170. – Арк. 18. Рукопис олівцем.

¹ Резолюція на заяві: "Гостем".

№ 101

**Посвідка Євдокії Білецької
про обрання її делегатом Собору**

Жовтень 1927 р.

ПОСВІДКА¹

Цим свідчитьсся, що Білецька Євдокія Миколаївна² обрана делегатом на 2-й Всеукраїнський Церковний Собор від Свято-Троїцької парафії станції Конотоп.

Голова Парцеради
Секретар

[Тригуб]
[підпис]

ЦДАВО України. – Ф. 3984. – Оп. 4. – Спр. 170. – Арк. 13. Рукопис чорнилом.

№ 102

Витяг з протоколу № 41 засідання Президії ВПЦР

23 січня 1928 р.

Витяг з протокола ч. 41 засідання Президії ВПЦР за 23 січня 1928 р.

1. Слухали: проект відозви Найпоч[еснішого] о. Митрополіта о. Миколая до УАПЦеркви.

1. Ухвалили: відозву ствердити й розіслати по периферії, надрукувати її на шклографі.

Оригінал за належними підписами.

З оригіналом згідно:

Діловод

[підпис нрзб.]

ЦДАВО України. – Ф. 3984. – Оп. 3. – Спр. 512. – Арк. 1. Машинопис. Копія.

¹ Резолюція Мандатної комісії: “Гість”.

² Прізвище, ім’я та по батькові вписано від руки. Початково текст посвідки був призначений для чоловіка, але потім було вписано жіноче ім’я і зроблено необхідні виправлення в тексті.

**Внесення Володимира Чехівського до секретаріату
щодо розгляду і ствердження протоколів Собору**

28 січня 1928 р.

До Президії В.П.Ц.Р.
Голови II-го Всеукраїнського
Православного Церковного Собору
Володимира Чехівського¹

ВНЕСЕННЯ²

Секретаріат II В[сеукраїнського] П[равославного] Ц[ерковного] Собору 27-го січня 1928 року закінчив протокол Собору. Приймаючи на увагу, що Собор доручив редакцію значної частини ухвал Президії В.П.Ц.Р., прошу Президію внести до денного порядку справу ствердження редакції протоколу II В[сеукраїнського] П[равославного] Ц[ерковного] Собору.

Володимир Чехівський
28 січня 1928 року
Київ, [вул. Івана] Франка, [буд. №] 17, [помешкання №] 18.

ЦДАВО України. – Ф. 3984. – Оп. 3. – Спр. 474. – Арк. 2. Оригінал. Автограф.

¹ До тексту внесення прикладено штамп з написом: “Всеукр[аїнська] Церк[овна] Рада. Одерж[ано] 28/1 1928. Вхідн[ий] № 131”.

² Текст резолюції у лівому верхньому кутку документа: “Призначити зібрання на Середу 1 лютого об 11-й год. про що словістили о. Хрит[она] Говядов[ського] 30/1 [19]28 [р.]” [підпис Леонтія Юнакова].

Додатки

№ 104

Статут УАПЦ

10 грудня 1926 р.

Копія

Цього статуту затверджено постановою Центр[альною] МЕКОСО¹ від 10-го грудня 1926 року (протокол ч.18) та нанесено до реєстру під ч. 56

Нач[альник] Адмінвідділу
Секретар

[Невский]
[Мойсеєнко]

СТАТУТ
ВСЕУКРАЇНСЬКОГО ОБ'ЄДНАННЯ РЕЛІГІЙНИХ ГРОМАД
УКРАЇНСЬКОЇ АВТОКЕФАЛЬНОЇ ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ,
ЯКА СКОРОЧЕНО ЗВЕТЬСЯ "У А П Ц"

I. Загальне положення
Мета Українського об'єднання Автокефальної
Православної Церкви²

Українські Об'єднання Автокефальної Православної Церкви має змету об'єднання в собі парах вий Української віруючої людності, що належать до УАПЦ й задоволення релігійних потреб її членів.

Склад Церкви

До складу церкви входять релігійні громади, що існують на підставі стату-

¹ Міжвідомча комісія у справах товариств і спілок (рос. абревіатура – МЕКОСО). Такі комісії були утворені при відділах управління губвиконкомів, а після адміністративної реформи 1925 р. – при окрадмінвідділах. Офіційно почали діяти згідно з постановою ВУЦВК від 1 листопада 1922 р.

² Тут і далі всі заголовки в тексті оригіналу підкреслено на машинці.

ту й об'єднують віруючих, які визнають канони Українського Об'єднання Автокефальної Православної Церкви.

Примітка: Окремі парахвії можуть утворити Районові та Округові об'єднання, про заснування яких та особовий склад членів, Президія цих об'єднань повідомляє місцеві адміноргани.

Органи керівництва

а) Вищим керівничим органом всього Українського Об'єднання Автокефальної Православної Церкви є Всеукраїнський Православний собор; в між соборну добу постійним органом керівництва є Всеукраїнська Православна Церковна Рада.

б) Органами керівництва місцевого значіння є відповідні Церковні Собори: округові, районові, прахвіяльні, в міжсоборну добу постійними місцевими керівничими органами є відповідні Ради: Округові, районові, Парахвіяльні.

II. Всеукраїнський Православний Церковний Собор

1) До складу Всеукраїнського Православно Церковного Собору Української Автокефальної Православної церкви входять: а) Митрополит і всі єпископи УАПЦ; б) всі члени Всеукраїнської Православної Церковної Ради й в) від кожної округової Церкви не більше 12 представників.

2) Собор вирішує всі питання, що належать до компетенції Всеукраїнської Православної Церковної Ради, Вищого Церковного Суду та місцевих церковних органів і всі інші питання церковного життя Українського об'єднання Автокефальної Православної Церкви.

3) Всеукраїнський Православний Церковний Собор скликає Всеукраїнська Православна Церковна Рада через кожні 5 років, а в разі потреби Собор скликає, як Надзвичайний і раніш по ініціативі ВПЦВ, або за вимогою 1/3 Округових Церковних Рад – в кожному разі з особливого дозволу Державної Влади.

III. Всеукраїнська Православна Церковна Рада

4. Всеукраїнська Православна Церковна рада проводить своє керівництво Церквою через: а) Великі збори свої (Покровські й Микільські), що збираються двічі на рік в кількості, зазначеній в розд. IV цього статуту; б) Малі збори, що збираються що-місячно, в складі Президії й Представництва від Округових Церковних об'єднань в кількості, зазначеній в розд. V В – 13 цього статуту, а в разі потреби й частіше по ініціативі Президії чи Ревізійної Комісії й в) Президію, яка працює, як виконавчий орган Великих і Малих зборів всеукраїнської Православної Церковної ради.

При Всеукраїнській Православній Церковній Раді працює вищий церковний суд і Ревізійна Комісія.

5. Кількість і персональний склад Президії, Вищого Церковного суду і Ревізійної Комісії визначається великими зборами Всеукраїнської православної Церковної Ради.

6. Всеукраїнська Православна Церковна Рада – є виконавчий орган Всеукраїнського Православного Церковного собору.

7. Всеукраїнська Православна Церковна Рада заступає Українське об'єднання Автокефальної Православної Церкви перед усіма християнськими церквами й нехристиянськими релігійними об'єднаннями.

IV. Склад великої Всеукраїнської Православної Церковної Ради

8. Членами Всеукраїнської Православної Церковної Ради вважаються: а) члени її Президії, б) Митрополиті всі єпископи Українського Об'єднання Автокефальної Православної Церкви, в) представники яких виберуть не членів ради: від кожної церковної округи три особи. А в разі перевищення кількості парахвій в окрузі понад 30, ще по одному представникові від кожних 10-ти парахвій, г) від кожної округової церковної ради по 1 представникові, д) від кожного округового міста, де перебуває округова Церковна рада – по 1 представникові від кожної парахвії і по одному від кожної із останніх парахвій.

Примітка: Модус представництва на Соборі і Великих зборах може бути зміненим ухвалою Собору, або Великих зборів.

V. Права та обов'язки Всеукраїнської Православної Церковної Ради

A. Великих зборів

9. Великі збори скликаються Президією ВПЦР коло 22 травня й 14 жовтня щорічно, а в разі потреби і в інші терміни, по почину Президії ВПЦР, або 1/3 округових Рад.

10. Великі збори вирішують питання, що торкаються роботи Малої ради, Президії ВПЦР і місцевих церковних органів, розглядають звіти Президії, приймають ухвали й дають правила Всеукраїнським і місцевим церковним органам в справі керівництва церковним життям, вирішують і інші питання, що торкаються Українського Об'єднання Автокефальної Православної Церкви. В своїй роботі Великі Збори виконують канони й ухвали Всеукраїнських соборів.

11. Великі збори обирають всіх членів і кандидатів Президії. Для ведення Великих Зборів обирається зборами окрема Президія.

Примітка: Під час Великих Зборів, або, коли для цього буде потреба, в інший термін, по церковно-релігійними питанням скликаються паради духовництва УАПЦ.

12. Великі збори є постійним касаційним органом по питанням регулювання справи задоволення релігійних потреб членів релігійних громад, що входять до складу Українського Об'єднання Автокефальної Православної Церкви.

Б. Малих Зборів

13. Малі збори скликаються щомісячно Президією ВПЦР після 1-го числа й складаються з представників від Києва 4-х, а від округ по одному.

14. Малі Збори розглядають місячні звіти Президії ВПЦР про її роботу, дають вказівки Президії в справі керівництва церковним життям, перевіряють працю Всеукраїнських і місцевих церковних органів.

15. У випадках вибуття членів Президії, Суду, Ревізійної Комісії й неможливості скликати Великі Збори для поповнення Всеукраїнських церковних органів, Малі Збори вибирають на вакантні місця членів, про що й докладається на перших Великих Зборах.

Для ведення Малих Зборів обирається зборами окрема Президія.

В. Президія В.П.Ц.Р.

16. Президія скликає Всеукраїнські збори, Великі Збори й Малі збори в ухвалені терміни, організує їх, подає справоздання про становище церкви й свою діяльність за час своєї праці.

17. Президія має в своєму віданні працю місцевих Округових Церковних органів і єпископату Українського Об'єднання Автокефальної Православної церкви.

18. Президія дбає про заготовку й постачання церкви книг і речей богослужбового культу.

19. Президія є постійним керівничим, апеляційним органом по питанням регулювання справи задоволення релігійних потреб членів релігійних громад, що входять до складу українського Об'єднання Автокефальної Православної Церкви.

20. Президія веде чергову організаційну службову працю; в виключних випадках, в разі негайної потреби, вирішує питання й основоположного характеру, не приймаючи позитивних засобів, а лише усовуючи негативні наслідки, доводячи ці свої рішення на перегляд перших Малих і Великих Зборів.

21. Малі Збори керують в організаційно-службовій праці Президією й тільки по потребі негайності вирішують основоположні питання, не приймаючи позитивних засобів, а лише усовуючи негативні наслідки і, доводячи ці свої рішення на ухвалу Великих Зборів.

22. Уповноваження Малих Зборів і Президії продовжується до нових виборів, хоч би вони й відбулися після року, як що Великі збори не відбудуться своєчасно.

22-а. Президія ВПЦР сама засновує в разі потреби відповідні Комісії, як підсобні до себе органи.

VI. Порядок ведення справ Президії ВПЦР

А. Президія

23. Протоколи Президії ВПЦР підписуються всіма її присутніми членами, а листування Президії ВПЦР підписується 3-ма членами, в тому числі, обов'язково головою й секретарем.

24. Всеукраїнська Православна Церковна Рада має свою печатку й штамп за дозволом державної влади.

25. Місцем перебування органів Всеукраїнської Православної Церковної Ради Української автокефальної Православної Церкви є м. Київ.

26. Для провадження справ органи Всеукраїнської Православної Церковної Ради мають свою канцелярію.

Б. Митрополит Київський і всієї України й його Заступник

27. Митрополит Київський і всієї України й його Заступник обираються Всеукраїнським Православним Церковним собором.

Примітка: Заступник може бути обраним в разі потреби й на Великих Зборах.

28. Митрополит є Почесним Головою Всеукраїнської Православної Церковної Ради, Великих і Малих зборів, а також і Президії з ухвальним голосом, його Заступник є Почесним членом Президії з ухвальним голосом.

29. В разі відсутності митрополита, його заступник несе митрополиче служіння.

В. Ревізійна комісія

30. Ревізійна Комісія доглядає за всіма сторонами праці Всеукраїнської Православної Церковної Ради й перевіряє її всебічно, дає свої оцінки, внесення, ухвали – Президії, Малими, Великим зборам і Всеукраїнському Православному Церковному собору.

Ревізійна Комісія відповідальна є перед Великими Зборами й Всеукраїнським Православним Церковним Собором.

31. Члени Ревізійної Комісії приймають участь в засіданнях Малих Зборів з ухвальним голосом і в засіданнях Президії з дорадчим голосом.

Г. Вищий Церковний Суд

32. Вищий Церковний Суд вирішує справи церковних переступів по регламенту, що затверджується Великими Зборами.

33. Суд відповідальний перед Великими Зборами й Всеукраїнським Православним Церковним Собором.

34. Вищий Церковний Суд вирішує справи церковних переступів керуючись при цьому канонами Церкви та ухвалами Великих Покрівських зборів з 25–30 жовтня 1026 р. коли ці канони та ухвали не проти лежать законодавству.

VII. Місцеві органи керівництва УАПЦ

А. Округовий церковний собор

35. Округовий церковний собор скликається округовою церковною Радою з відома Всеукраїнської Православної Церковної Ради.

36. До складу округового церковного собору увіходять: а) всі єпископи округи, що провадять єпископську працю, б) члени округової Церковної ради, в) два Представники Всеукраїнської Православної Церковної Ради, г) Члени по обранню по три особи від кожної парахвії, д) по одному представникові від кожної Радонової Церковної Ради.

37. Округовий Церковний Собор обирає в разі потреби єпископа й відає основними справами округової церкви.

Примітка: Під час округового Церковного Собору, або коли для цього буде потреба, в іншій термін, по церковно-релігійним питання скликаються наради Духівництва Округової УАПЦ.

Б. Округова Церква Рада

38. Округова Церковна Ради провадить своє керування Округовою Церквою через: а) Великі Збори (осінні й весняні), б) Малі Збори, що збираються щомісячно в складі Президії й Представництва від радонових Церковних Об'єднань і в) Президію, що працює щоденно, як виконавчий орган Великих і Малих Зборів Окрцерради.

39. При округовій Церковній Раді працює округовий Церковний суд і ревізійна Комісія. Кількість і персональний склад Президії, Округового Церковного Суду й Ревізійної Комісії визначаються й обираються Великими Зборами округової Церковної Ради.

40. До Великих борів Округової Церковної Ради увіходять: а) єпископи округи, б) Представник ВПЦР, в) Членів Малих Зборів Округової Церковної Ради, г) Представництво від радонових церковних об'єднань з розрахунком по одному представникові від парахвії.

41. Малі Збори округової Церковної ради складаються за таким модусом: не більше 4-х від Округового Центру й одному представникові від громад районів. Склад Малих зборів визначають Великі Збори.

42. Округовий єпископ є Почесним Головою округової Церковної Ради.

VIII. Права й обов'язки Округової Церковної Ради

43. Великі збори округової Церковної Ради вирішують питання, що торкаються роботи Президії Округової Церковної Ради й радонових та парахвіяльних церковних органів, розглядають звіти Президії Округової Церковної Ради, приймають ухвали й правила в справі керівництва округовою церквою.

44. В своїй роботі Великі Збори Округової Церковної ради керуються канонами й ухвалами Всеукраїнських Православних церковних Соборів, постановами Всеукраїнської Православної Церковної ради й виконують постанови своїх Округових Соборів.

45. Малі Збори Округової Церковної Ради розглядають місячні звіти Президії Округової Церковної ради про її роботу, дають вказівки Президії в справі керівництва церковним життям Округу, перевіряють працю Районових і Парахвільних Церковних органів.

46. У випадках вибуття членів Президії, Округового Церковного суду, Округової Ревізійної Комісії й неможливості поповнення складу через Великі Збори округової Церковної ради – Малі Збори обирають на вакантні місця членів, про що докладається на перших Великих Зборах Округової Церковної Ради.

47. Президія Округової Церковної ради скликає округові Церковні Собори, Великі й Малі Збори Округової Церковної ради в ухвалені терміни й веде щоденну працю по керуванню Округовою Церквою й роботою Районових і Парахвільних органів, керуючись ухвалами керівничих органів УАПЦ, а також дбає про своєчасну заготовку й постачання парахвій богослужбовими книжками й речами богослужбового культу.

ІХ. Порядок ведення справ Округовою Церковною Радою

48. Протоколи Президії Округової Церковної Ради підписують всі її присутні члени, а все листування Президії Округової Церковної Ради підписують три члени її, в тім числі обов'язково Голова й Секретар.

49. Округова Церковна Рада має свою печатку й штамп за дозволом Державної Влади.

Х. Районовий Церковний Собор

50. Районовий Церковний Собор скликається Районою Церковною радою з відому Округової Церковної ради два рази на рік.

51. До складу Радоного Церковного собору увіходять: а) місцевий єпископ, б) представники округової Церковної Ради в кількості двох, в) Районовий Благівісник і члени Районової Церковної Ради, г) по п'ять представників від кожної парахвії: дві від причету і три від мірян, д) Представник Всеукраїнської Православної Церковної Ради, коли потребу в цьому визнає Всеукраїнська Православна Церковна Рада.

52. Районовий Церковний собор обирає Президію Районової Церковної Ради, Ревізійну Комісію й вирішає всі справи життя Районової Церкви, керуючись постановами Вищих Керувничих Органів УАПЦ.

53. Районова Церковна Рада провадить своє керування через: а) Малі

збори Районової Церковної ради збираються щомісячно і складаються за таким модусом: не більше 4-х від громад Районового центру і по одному від громад, що розташовані на терені району і б) Президію Районової Церковної Ради, що працює щоденно.

54. Президія Районової Церковної ради виконує ухвали Радоного Церковного Собору й розпорядження Вищих Керівничих Органів Церкви, дбає про достойне й своєчасне заміщення священослужительських посад і постачання парахвій богослужбовими книгами й речами богослужбового культу й доглядає за церковним життям парахвій.

Примітка: Під час Районового Церковного Собору, або, коли до цього буде потреба, в інший термін, по церковно-релігійним питанням скликаються наради Духівництва Районової УАПЦ.

XI. Парахвіяльні Церковні Збори

Парахвіяльний церковний Собор (Парахвіяльні Церковні Збори) вирішає всі справи Церковно-Парахвіяльного життя й обирає відповідні парахвіяльні церковні органи (Парахвіяльну Церковну раду, Ревізійну Комісію, членів причету), на підставі особливого статуту, що реєструється у відповідних органах Державлади.

XII. Засоби утримання органів українського об'єднання Автокефальної Православної Церкви

56. Всі органи УАПЦ утримаються на добровільні внески від Церковних об'єднань і окремих членів Церкви.

XIII. Межі Статуту, його зміни й доповнення

а) Межі статуту

57. Статутом Українського Об'єднання Автокефальної Православної Церкви, на основі державного закону про реєстрацію громади нормуються форми життя її в межах Державних законів УСРР. Внутрішня сторона життя Церкви: учення віри, її моралі, богослужіння, Церковне керівництво, благовісництво – регулюються Церковними канонами, або правилами й ухвалами Церковних органів.

б) Зміни й доповнення статуту

Статута Українського Об'єднання Автокефальної Православної Церкви може бути змінено, або доповнено Всеукраїнськими Церковним собором, або

Всеукраїнською Церковною Радою й зареєстровано в належних центральних
Органах Держвлади.

Василь Костянтинович	ЛИПКОВСЬКИЙ
Марко Федорович	ГРУШЕВСЬКИЙ
Нестор Андрійович	ШАРАЇВСЬКИЙ
Костянтин Сергійович	МАЛЮШКЕВИЧ
Яків Карпович	ЧУЛАЇВСЬКИЙ
Володимир Ілліч	САМБОРСЬКИЙ
Конон Хамович	БЕЙ
Петро Іванович	ДИДИЧЕНКО
Корній Іванович	КРЕМЕЗ
Давид Іванович	ПУХАЛЬСЬКИЙ
Андрій Михайлович	ПІНЧУК
Володимир Олександрович	ЛЕВІТСЬКИЙ
Костянтин Максимович	КРОТЕВИЧ
Іов Методієвич	РУДЕНКО
Василь Йосипович	ЛУЦЕНКО
Юр[і]й Володимирович	ЖЕВЧЕНКО
Микола Йосипович	ГУРЛЕНКО
Микола Мусійович	ЧЕХІВСЬКИЙ
Євген Юр'євич	ІВАНІВСЬКИЙ
Маргарита Олександр[івна]	ВОВКІВСЬКА
Петро Макарович	ПРОКОПОВИЧ
Любов Степан[і]вна	ГОНЧАРЕНКО
Надія Олександрівна	КРАВЧЕНКО
Марія Вікент'ївна	ЛУГОВА
Юрій Гаврилович	СТРАВИЦЬКИЙ
Іван Андрієвич	ГРИЦЕНКО
Анатолій Олександров[ич]	НЕСТЕРЕНКО
Сидор Володимирович	ЕВЧУК
Ісаак Іпатієвич	КИРИЛЮК
Григорій Андрієвич	КОВАЛЕНКО
Олександр Феонович	СОЛОВЕЙ-ЧУБ
Микола Степанович	САМБОРСЬКИЙ
Петро Захарович	СОКІЛ
Олександр Орестович	ЛЕВИТСЬКИЙ
Мефодій Пилипович	ГРАЧ
Ларіон Петрович	БОБЕНКО
Людмила Яковлевна	САВЧЕНКО
Марія Павловна	БАРЧЕНКО
Петро Григорович	СТЕЦЕНКО
Харитон Хведорович	ГОВ'ЯДОВСЬКИЙ

Текля Антоновна
Олександр Миколаєвич
Петро Дмитрович
Христина Андріївна
Макар Петрович
Петро Микитович
Олександр Миколаєвич
Іван Данилович

ЩУРУК
ДВОРЕЦЬКИЙ
РОМОДАНІВ
ГРАМЕНКО
МАКАРІВ
ВЕРГУНЕНКО
МАКСИМЮК
ПАВЛОВСЬКИЙ

Згідно: Діловод

[підпис]

ЦДАВО України. – Ф. 5. – Оп. 2. – Спр. 2178. – Арк. 24–28 зв. Копія. Машинопис.

№ 105

Уривок з книги Митрополита Василя Липківського “Історія Української Православної Церкви. Розділ УІ: Відродження Української Церкви” [1932 р.]

Другий Всеукраїнський Православний Церковний Собор
в жовтні року 1927-го

На Собор прибуло більше 200 делегатів [1]. Не дивлячись на великі хиби при обранні їх, на велику нагінку з боку ДПУ, на красномовні промови на місцевих соборах (де відбулись) членів ВПЦР та їх агентів, Собор все ж вийшов досить вільний і опозиційний; наявна неправда дуже вже була в очі. Глуху опозицію викликав і контакт ВПЦР та єпископату з ДПУ. Взагалі цей Собор був досить гарним виявником того, що дала своєму народові УАПЦ за роки після 1-го Всеукраїнського Собору [2].

Робітництво за цей час уже все було в комуністичному мішку й на Соборі майже не мало представників, але й ті кілька, що були, поводили себе вільно. Українська інтелігенція теж була уже вся в цьому мішку й представників на Соборі зовсім не мала. Зате селянство виявило велику свідомість і сміливість; селяни знали, що їх жде від ДПУ, але ж виступали на Соборі сміливо, вільно. Тут УАПЦ зробила велику працю в бік виховання церковної й національної свідомості народу. Духівництво теж було в більшості опозиційне, хоч були між ними і прислужники. Все ж УАПЦ і тут могла бути задоволена: пан-отці як звичайно хитались туди й сюда, але більшість, ближча до народу, тримала себе в контакті з народом. Єпископат – меншість пасивно, а більшість навіть активно – виявляв себе прихильником чи принаймні виконавцем курсу ВПЦР і ДПУ. Так єпископат УАПЦ, це була, як кажуть її “ахилесова п’ята” [3].

Взагалі 2-й Всеукраїнський Собор виявив у собі ще досить духа церковності й волі, а тому його треба вважати за справжній церковний Собор, а його ухвалили виявленням волі Церкви, за винятком, запевне, тих, що винесені під

примусом влади; тут уже церковної волі не було: руки, так би мовити, “тресть писця скорописця”, але голова, що ними керувала, була вже чужа й ворожа Церкві...¹ Така саме ухвала Собору була про звільнення митрополита: тут уже робило ДПУ руками Собору...²

Собор зразу виявив опозиційність, обравши в голови Володимира Чехівського. Це вже мабуть не входило в міркування ДПУ, і сам Чехівський відмовився, але Собор настояв. Праця Собору почалася згідно програми якихось теоретичних питань. Я ще встиг виголосити перед Собором свого меморандуму в справі відносин УАПЦ до держави і проекта відозви від Собору до УАПЦ в цій справі, як Чехівського було викликано до ДПУ й брутально повернуто до сучасності, наказано, щоб негайно поставлена була справа про звільнення митрополита Липківського, при чому прямо сказано, що коли Собор залишить Липківського, то зараз же буде розігнаний, а потім в першу голову піде на заслання він – Чехівський, а за тим митрополит Липківський.

Від Собору викликано було делегацію до ДПУ, при чому Карин [4], що був головним командиром цілого загону агентів ДПУ, що вартували на Соборі, оголосив їм волю влади, аби митрополита Липківського, як ворога народу було усунуто, і виклав перед нею ті провини, які через їхню абсурдність навіть на Соборі не згадувались, а просто категорично поставлена вимога влади про моє усунення [5]. Ця вимога вимога викликала велике обурення з боку мирян проти єпископату і духівництва. Один селянин прямо сказав, що батько (цебто я) на-святити собі синів (єпископів), а вони тепер його продають; другий образив священника, що відчитав на Соборі розмову делегації з Кариним, що була дослівно записана, передрукована й роздана делегатам.

Бачучи, що відхилити питання про усунення митрополита Липківського не сила, Собор все ж обрав ще одну делегацію й послав до Карина з низкою питань: чи може митрополит Липківський залишатись настоятелем Софіївської парафії, чи може бути обраний на єпископську катедру, чи ніякої більше кари йому не буде за його “провини” і т.д.

На всі питання Карин дав цілком задовольняючи відповіді; брехати “темній масі”, це ж звичайна політика комуністичних ватажків...³ Перед початком вирішення питання про моє усунення, мене закликало до канцелярії ВПЦР, де зібралась уся президія Собору. Очевидно з боку ВПЦР вживалися останні заходи, щоб я сам відмовився. Ромоданів прямо запитав мене, чи вважаю я за можливе провадити керівництво Церквою в таких зовнішніх умовах.

Я відповів: Христос будував Церкву не лише тоді, коли вільно благовістив, а й тоді, коли на хресті страждав. От же і я мушу вважати керівництво Церквою можливим при всяких умовах, коли на те буде воля Христова, цебто воля Церкви. Члени Собора миряни зі сльозами на очах висловлювали мені, як тяжко їм вирішати мою справу, як вони не хотіли б мене звільняти, але, мовляв,

¹ Крапки в тексті.

² Крапки в тексті.

³ Крапки в тексті.

батогом обуха не переб'єш...¹ Я вклонився президії і вийшов. Це було моє останнє завітання до канцелярії ВПЦР, я вже більше не заходив туди аж по сей день...²

Засідання собору в справі мого звільнення досить нагадало собою подію першого Собору про моє висвячення [6]. Був пізній вечір, але як тоді так і тепер було повно народу і внизу й на хорах, було велике зацікавлення з боку всієї української людности...³

Але було дещо й нового: був великий гніт з боку ДПУ; командир Карин давав “генеральний бій” і напружив весь свій загін. Хоч слідчий Кротевич [7] показував свої “томи”, хотів докласти про мої “провини”, але Собор з обуренням це відкинув, і питання було поставлене просто: “чи Собор вважає корисним для Церкви залишати митрополита Липківського, чи здійсмає з нього тягар митрополичого служіння”. Представник Софійської парафії Іван Грищенко подав проект ухвали про моє залишення, вказавши, що ніяких підстав для мого звільнення немає.

Агент ДПУ зараз же кивнув до Ромоданова, й той підійшов до Грищенка й відняв у нього мандата на Собор [8], і того бідного зараз видворили з Собору; і все ж виступало за моє залишення ще кілька селян і навіть дві жінки: одна закінчила свою промову так: “краще з честю вмерти, ніж ганебно жити”. Бідні! Всі вони тепер коли не на засланні, то напевне в муках “куркульських”...⁴ Виступило за моє залишення кілька священників (Хоць, Таран), але більшість і єпископи пішли на зустріч ДПУ. Коли поставлено було на голосовання проект ухвали Грищенка про моє залишення, за нього подало голос більш як 40 членів, майже виключно мирян. Другий проект ухвалили, мабуть складений в ДПУ, виголосив священник Ковбасюк про моє звільнення “за злочинну, неправдиву, шкідливу для Церкви працю” [9].

За цю ухвалу ніхто не підняв руки, навіть сам Ромоданів. Тоді Чехівський подав свою резолюцію, що “з об'єктивних причин Собор здійсмає з митрополита Липківського тягар митрополичого служіння”. Ця резолюція зібрала більшість...⁵ Було вжито надзвичайних заходів, щоб людність, “публіка”, нічим не виявила свого відношення до вирішення Собору. Коли я виходив з Собору, у всіх бачив сльози на очах, всі казали: З 1-го Собору ми виходили зі сльозами радості, а з цього виходимо з сльозами суму та жалю...⁶

Другого дня я мусив докласти Соборові листовний відчит про свою шестилітню митрополичу працю, про ті ідеали, до яких я стремів, про своє благовістя, подорожі, і закінчив подякою Богові за все минуле й побажанням УАПЦ кращого майбутнього. Це був мій останній митрополичий виступ...⁷

¹ Крапки в тексті.

² Крапки в тексті.

³ Крапки в тексті.

⁴ Крапки в тексті.

⁵ Крапки в тексті.

⁶ Крапки в тексті.

⁷ Крапки в тексті.

А між тим представники Собору знову були викликані до ДПУ і їм запропонували негайно обрати нового митрополита, щоб відрізати мені усякі шляхи до повернення, і поставлено вимогу ніяких інших питань не вирішати, поки не оберуть митрополита. Це було важке рішення, бо відношення Собору до єпископату було досить негативне, майже кожний з них себе добре заплямував. Собор схилився на двох кандидатів: Йосипа Оксіюка, що справді тримав себе з можливою гідністю й чесністю, і Костя Малюшкевича...¹ вже не скажу – чому. Помітно було, що Оксіюк був кандидатом мирян і часті духовництва, Малюшкевич – кандидат єпископату і їх прихильників. Та обидві кандидати рішуче відмовились, а інші одержали по 1–2 голоси.

От тоді, щоб уже “митрополичу” справу скоріше розв’язати, я звернувся до о. Миколи Борецького, став його умовляти взяти на себе цей тягар; Микола Борецький принаймні стояв осторонь від передсоборних чвар, сидів у Зінов’ївську й нічим себе не виявляв. О. Микола Борецький погодився, і його було негайно обрано. От цим власне Собор і закінчився. Після розв’язання митрополичої справи ніхто вже ним не цікавився, та й на нього найшла якась апатія; багато роз’їхалось. Трохи піднявся настрій Собору лише під час обиравання президії ВПЦР. Тут уже Собор, так би мовити, помстився за все те крутіство, в яке завела УАПЦ Ромоданівсько-Гов’ядовська ВПЦР. Списки кандидатів до президії тепер уже подавались на ухвалу ДПУ, і от воно виставило на голову ВПЦР того ж таки Ромоданова. Та тричі кандидатура Ромоданова перебалотировувалась; сам Ромоданів аж присягався, що всього себе віддасть на служіння УАПЦ, другі виразно натякали, що це бажання самого ДПУ; і все ж Собор категорично його провалив, навіть коли загрожували, що ДПУ зовсім припинить вибори.

ДПУ тут мусіло поступитись й дозволило виставити інших кандидатів. Виставлено було їх кілька, ДПУ пропустило лише Юнакова і заявило, що інших нікого не визнає. Тут уже апатія взяла верх, і Собор прийняв призначеного від ДПУ Юнакова, “нехай уже буде, аби тільки не Ромодан”. За секретаря, запевне, ДПУ висунуло Гов’ядовського; та й тут Собор остаточно вперся: даремно Гов’ядовський аж розперізувався, доводив свою відданість УАПЦ, даремно Юнаков аж плакав, просив за Гов’ядовського, казав, що без нього не може обійтись; голосування проводилось разів зо три, і Гов’ядовського остаточно провалили, залишивши ВПЦР навіть без секретаря.

Далі вже механічно входили ті самі єпископи Малюшкевич, Грушевський, Чулаєвський, миряни Кобзар, Коляда; але Собор таки впхнув до ВПЦР і Володимира Чехівського, вважаючи його за секретаря². Бідний архієпископ Нестор Шараєвський, що його заступництво так використовували, залишився зовсім

¹ Крапки в тексті.

² Прим. авт.: “Потім Малюшкевич в шахрайський спосіб втиснув таки й Ромоданова й Гов’ядовського до ВПЦР, він виставив їх у кандидати до Членів ВПЦР, та й тут вони одержали меншість. Але він потім витлумачив це так, що в кандидати не вимагається більшості, і вони ввійшли до ВПЦР”.

без нічого. Ще раніш на Київському окружному Соборі Малюшкевич без церемонії посів його Київську катедру, а Собор і на ньому помстився, сказав: “коли усунено митрополита, то мусить бути усунений і його заступник”, і обрав нових заступників – того ж таки Малюшкевича і Йосипа Оксіюка. В повнім зневір’ї на всіх і все о. Нестор пронудився ще 2 роки і помер 16/29 жовтня 1929 р. [10]

Собор ще одно змилування на нас поклав, ухвалив видавати мені й о. Нестору щомісячну пенсію по 50 карб. Не знаю, як о. Нестору, а мені видала ВПЦР лише за листопад і грудень р. 1927 по 50 карб. І за січень р[оку] 1928 – 25 карб., і на цьому видачу пенсії припинила й по сей день. Кажуть, ніби з округ присилалися кошти навіть персонально для мене, але ВПЦР зараховувала їх для себе...¹ в повернення тих 125-ти карб., що вона загарачу була видала мені як пенсію. Справою з митрополитами та з обранням ВПЦР (яка до речі вже й залишилась аж до свого самогубства) Собор власне й обмежився; той широкий і голосний програм, що його виробила передсоборна комісія, залишився на майбутні часи...³ [11]

Взагалі мрії про 2-й Собор були гарні, а дійсність інша. Архієпископ Йосип Оксіюк писав до передсоборної комісії: “Перший Собор був Собором відродження Української Автокефальної Православної Церкви, а другий Собор мусить бути Собором її самопізнання та самовизначення. Його завдання – «пізнати саму в собі нашу церкву»”. Гай, гай!...³

І дух церковности в цьому Соборі був досить живий, і сили були, і свідомість до самопізнання та самовизначення, та не було головного – не було волі, тяжка рука ДПУ гнітила його, ліквідаційна хвиля 3-ї ВПЦР заливала його, і тому коли перший Собор був Собором відродження УАПЦ то другий Собор став на ділі Собором ліквідації УАПЦ...⁴ Там були сльози радості з приводу народження УАПЦ, тут сльози смутку з передчуттям її смерті...⁵

Опубліковано: Другий Всеукраїнський Православний Церковний Собор в жовтні року 1927-го // Митрополит Василь Липківський. Історія Української Православної Церкви. Розділ VII: Відродження Української Церкви. – Вінніпег: Вид. накладом фундації Івана Грищука, 1961. – С. 160–167.

КОМЕНТАРІ

1. В різні дні на Соборі була різна кількість делегатів через невчасне прибуття, а також швидкий від’їзд деяких делегатів. Про це свідчать численні

¹ Крапки в тексті.

² Крапки в тексті.

³ Крапки в тексті.

⁴ Крапки в тексті.

⁵ Крапки в тексті.

записки та звернення до Президії з проханням дозволити від'їзд. Див. док. №№ 61–101 стор. 591–618.

2. Тут: Перший Всеукраїнський Православний Церковний Собор УАПЦ 14–30 жовтня 1921 р. Див. докл. *Перший Всеукраїнський Православний Церковний Собор УАПЦ 14–30 жовтня 1921 року: документи і матеріали...* – 560 с.

3. Тут: слабке місце.

4. Карін-Даниленко Сергій Тарасович (1898–1985). Полковник держбезпеки. Член ВКП(б) з 1928 (у 1920 – боротьбист). Народився в Олександрійському пов. Херсонської губ. у родині селянина, освіта незакінчена вища. У ЧК з 1921. З 1934 – помічник начальника іноземного відділу НКВС УСРР. З 3 січня 1937 – заступник начальника оперативного відділу пожежної охорони НКВС УРСР. Заарештований 27 серпня 1937. Звільнений з-під варти 22 жовтня 1938. Див. докл.: В. Золотарьов. *Олександр Успенський: особа, час, оточення.* – Харків: “ФІЛІО”, 2000. – С. 300.

5. Див. стенограму Собору від “20” жовтня 1927 р., док. № 30.

6. Ця подія сталася 23 жовтня 1921 р. в неділю у великому Софійському соборі. Опис цієї події залишив голова ВПЦР протодиякон Василь Потієнко. Див. докл. *Протодиякон Василь Потієнко про I Всеукраїнський Православний Церковний Собор // Мартирологія Українських Церков: В 4-х т. – Т. I. Українська православна церква. Документи, матеріали, християнський самвидав України.* – Балтимор, Торонто: Українське Видавництво “Смолоскип” ім. В. Симоненка, 1987. – С. 106–120.

7. Архієпископ Полтавський УАПЦ Костянтин Кротевич.

8. Див. списки делегатів Собору. Док № 59 стор. 535–578.

9. Див стенограму Собору від “20” жовтня 1927 р., док. № 30 стор. 213.

10. Матеріали щодо поховання Нестора Шараївського вже опубліковані. Див. докл. *Преловська І. Поховання на території Софії Київської у ХХ столітті (Додаток) // Нікітенко Н. Під покровом Святої Софії. Некрополь Софійського собору в Києві.* – К., Вид. Українського товариства охорони пам'яток історії та культури, 2000. – С. 79–94; *Преловська І. Архієпископ УАПЦ Нестор Шараївський (короткий біографічний нарис) // Вісник Українського товариства охорони пам'яток історії та культури.* – 2001. – № 1(5). – С. 63–67.

11. Матеріали Передсоборної наради див. док. № 7 стор. 64–105.

Матеріали до біографічного словника діячів УАПЦ

Басовол Сергій Володимирович (1894 – після 1937) – протоієрей УАПЦ. До революції був офіцером. Вчителював в с. Н. Миколаївка, був уповноваженим по заснуванню українських парафій. На Вінницькому повітовому з'їзді був обраний делегатом I Всеукраїнського Собору УАПЦ 1921 р. в м. Києві. Висвячений на священника у Вінниці в 1922 р. архієп. Іваном Теодоровичем. Священик с. Соколиці парафії Св. Параскеви на Поділлі з 1922 р. Протоієрей, настоятель Свято-Троїцької Церкви м. Немирова у 1927 р. Вінницької округи УАПЦ. Обраний делегатом II Всеукраїнського Собору УАПЦ згідно постанови Вінницької Округової Церковної Ради від 9 травня 1927 р. в м. Вінниця. Був засланий карними органами, але повернувся. У 1937 р. керував ветеринарним музеєм в Києві. Подільна доля невідома.

Бачинський Євген Васильович (1885–1978) – церковний і громадський діяч, єпископ УАПЦ в Західній Європі. Народився в Катеринославі. Навчався в Кадетському корпусі м. Орел (1895–1902), Санкт-Петербурзькій Артилерійській Михайлівській Школі (1903–1905). У 1907 р. був слухачем історико-філологічного факультету Санкт-Петербурзького університету. Навчався 3 семестри на соціально-економічному факультеті Лозанського університету (1915–1916), та на теологічному факультеті Женевського університету (1926–1929). З 1908 р. – в еміграції. Фундатор і скарбник “Української громади” в м. Париж. 1908–1914 рр. – співробітник часописів “Діло” (Львів), “Рада” (Київ), “Сніп” (Харків), “Парижский вестник” (Париж) та ін. З 1915 р. – фундатор і секретар українського товариства “Громада” в Женеві, видавець церковних часописів “Екклезія” та “Благовісник”, в якому вміщувалися інформаційні повідомлення про УАПЦ французькою та англійською мовами. Дорученням ВПЦР за № 1539 від 31 липня 1925 р. в м. Київ, за підписами Василя Липківського, Василя Потієнка та Нестора Шараївського, був уповноважений на організацію українських парафій УАПЦ в Західній і Центральній Європі. Можливо, мав зв'язок з Костянтином Малюшкевичем через німецьке консульство в Києві, звідки довідувався про діяльність єпископів УАПЦ. Заснував 7 парафій у Франції, осередки у Берліні та Софії (Болгарія). Від митрополита Василя Липківського отримав також благословіння на рукоположення в сан пресвитера від єпископа Старокатолицької церкви (лист від 23 грудня 1926 р.). На Соборі було зачитано доповіді Бачинського “Про Старо-Католицьку Церкву”, “Про Ліберально-Католицьку Церкву”, “Про екуменічну організацію”, “Віра й дисципліна”, “Про теософію”. 7 травня 1955 р. в каплиці Св. Діви Марії у Флоренції (Італія) був висвячений єпископами Миколаєм та Єфремом на єпископа УАПЦ

(Соборноправної) за кордоном. Автор публікації: *Бачинський С. Таємниця служби Божої. – Рівне: Друкарня Р. Бренер, 1928. – 12 с. та ін.*

Бей Конон Хамович (1886/89–1930/?/?) – єпископ Богуславський, потім Прилуцько-Роменський (1922–1928), Черкаський (1928). У 1908 р. був висвячений на священника. Приєднався до УАПЦ. Був підвищений до сану протоієрея на церковному соборі Київщини 22–26 травня 1921 р., до того був священником в с. Чайки Канівського повіту. Був делегатом I Всеукраїнського Православного Церковного Собору УАПЦ 14–30 жовтня 1921 р. як настоятель церкви в с. Чайки на Богуславщині, член ВПЦР. Єпископ Богуславський УАПЦ, з 7 лютого 1922 р. – Богуславський і Канівський. Потім єпископ Роменський до 1927 р., потім – Прилуцький та Роменський УАПЦ. Керуючий справами Шевченківської Округи УАПЦ, єпископ Черкаський та Прилуцький у 1929 р. Був делегатом II Всеукраїнського Собору УАПЦ 17–30 жовтня 1927 р., обраний Прилуцькою Округовою Церковною Радою в м. Прилуки при Стрітенському соборі. На Соборі був головою Мандатної комісії. В 1930 р. був засланий до Іркутська. Подальша доля невідома.

Борецький Микола Миколайович (1879–1933(?)) – митрополит Київський і всієї України УАПЦ у 1927–1930 рр. Народився в м. Сарни. Навчався в Уманській бурсі, потім у 1898–1901 рр. – Київській духовній семінарії. Закінчив дворічні педагогічні курси в м. Харкові і викладав у второкласній вчительській школі в с. Кирилівці Звенигородського повіту на Київщині у 1901–1904 рр. Після висвяти у 1904 р. до 1914 рр. працював священником на парафіях Поділля. Восени 1914 р. пішов добровольцем на фронт, де його було призначено полковим священником 259 піхотного полку і благочинним 65-ої дивізії. З 1917 р. – настоятель собору св. Миколая в м. Гайсині. Через хворобу (тиф) він не був учасником I Всеукраїнського Православного Церковного Собору УАПЦ 14–30 жовтня 1921 р. В грудні 1922 р. в Гайсинському кафедральному соборі його було висвячено на єпископа УАПЦ Гайсинської округи митрополитом Василем Липківським і єпископом Костянтином Малюшкевичем. На II-му Всеукраїнському Православному Церковному Соборі УАПЦ 17–30 жовтня 1927 р. був обраний митрополитом УАПЦ замість Василя Липківського. 1927–1930 рр. – митрополит УАПЦ. 28–29 січня 1930 р. був головою I “надзвичайного” церковного Собору, де підписав “акт самоліквідації” УАПЦ. Після заарештування, засуджений до 8 років таборів, перевезений до політизолятора в м. Ярославль. З 1933 р. – на Соловках. Помер у таборі в 1937 році від психічної хвороби.

Бржосньовський Володимир (1887/90–1937(?)) – єпископ Білоцерківський (1921–1924), Дніпропетровський (1928–1930) УАПЦ. У 1912 р. висвячений на священника. Був підвищений до сану протоієрея на церковному соборі Київщини 22–26 травня 1921 р., до того був священником в с. Шпендівка Білоцерківського повіту на Київщині. Був делегатом I Всеукраїнського Православного Церковного Собору УАПЦ 14–30 жовтня 1921 р. як головноуповноважений ВПЦР на Білоцерківщині. Потім відійшов до Діяльно-Христової Церкви, став одним з її керівників з осередком у Києво-Михайлівському Золотоверхому соборі, за що був відлучений від УАПЦ. Повернувся до УАПЦ в 1928–1930 рр. У 1937 р. заарештований і вивезений до таборів в Котласі. Подальша доля невідома.

Бутвиненко Костянтин Кіндратович (1891–1938) – митрофорний протоієрей УАПЦ. Народився в с. Любча, Ставищенського району, Київської області. Служив в петлюрівській армії полковим священником. У 1926 р. був позбавлений виборчих прав через “нетрудові доходи” та як служитель релігійного культу. У 1930–1934 рр. був секретарем Київської єпархіальної церковної ради УАПЦ, потім УПЦ, після заарештування Костянтина Малюшкевича фактично керував Київською єпархією УПЦ. Після приїзду митрополита Івана

Павловського у 1934 р. служив на парафії в с. Совках. Потім покинув служіння в церкві. В листопаді 1937 р. працював на залізничній товарній станції експедитором, потім на станції “Київ”, в установі “Дортек”, вагарем. Заарештований 4 грудня 1937 р. НКВС УРСР. 31 грудня 1937 р. рішенням Трійки при Київському Облуправлінні НКВС УРСР засуджений до розстрілу. Страчений 16 січня 1938 р.

Бучило Пилип Степанович – єпископ Миколаївський УАПЦ у 1922–1923 рр. Був висвячений в жовтні 1922 р. У 1923 р. відійшов від УАПЦ. У 1930-х рр. був заарештований і засланий.

Гаращенко Іван Степанович (1881–1952) – благовісник УАПЦ, священник УАПЦ (Соборноправної), активіст церковно-визвольного руху за автокефалію Православної церкви в Україні. Народився в селянській родині на Слобожанщині. Закінчив 3-класну народну школу. З 1893 р. у м. Харкові працював учнем в крамниці російського купця М.Н. Булгакова, який торгував шкіряними виробами й взуттям, потім у магазині В.В. Артюха. У 1902 р. перейшов до магазину по торгівлі шкіряними виробами й взуттям П.Ф. Васильєва, де став управляючим. У торгівельних справах відвідав Санкт-Петербург, Москву, Варшаву, Вільно, Одесу та ін. У 1908 р. відкрив власний торгівельний заклад. В цьому ж році був обраний до Харківського Єпархіального управління. Фінансово допомагав українським видавничим закладам, фінансував організацію першої української гімназії ім. Бориса Грінченка у Харкові та Інституту ім. Г.С. Сковороди. У 1921 р. був делегатом I Всеукраїнського Православного Церковного Собору УАПЦ, на якому його обрали до складу ВПЦР. За його допомогою було передано Миколаївський собор в Харкові українській парафії. Заарештований на 3 місяці влітку 1921 р., які провів в концтаборі біля Харкова. У 1922–1924 рр. голова обласної церковної Ради на Слобожанщині. З 1923 р. – кандидат на висвячення в єпископи УАПЦ, титар Миколаївського собору в м. Харкові. Делегат II Всеукраїнського Православного Церковного Собору УАПЦ 17–30 жовтня 1927 р. За участь в діяльності УАПЦ 16 разів був заарештований і ув’язнений. У 1936 р. був засуджений до 3 років ув’язнення, покарання відбував у Маріїнському таборі в Сибіру. У 1939 р. повернувся в Україну, проживав у м. Охтирці. Під час окупації брав участь в організації українського богослужіння в Благовіщенському соборі м. Харкова. З 1943 р. – на еміграції у Львові, Словаччині, Веймарі (Тюрінгія, Німеччина). Був одним з організаторів і головою церковного з’їзду духовенства і мирян в Ашафенбурзі восени 1947 р., де виникла УАПЦ (Соборноправна). У серпні 1950 р. висвячений архієпископом Григорієм (Огійчуком) на священника УАПЦ (Соборноправної). У 1951 р. переїхав до Нью-Йорку (США), де й помер. Похований на цвинтарі “Розегіл”, Лінден, Джерсі, США.

Гов’ядовський Харитон Федорович (1874–1938) – митрофорний протоієрей УАПЦ. Народився в с. Мошни Черкаської області в родині дякона. Навчався в Київській духовній семінарії (1891–1895), вчителював в м. Богуславі Київської області (1895–1897). Працював секретарем повітової земської управи м. Грайворон Курської губернії (1897–1902), діловодом в Курському губернському земському управлінні та столоначальником Курської духовної консисторії (1902–1911). Переведений на посаду секретаря Оренбурзької духовної консисторії (1911–1917). З 1918 р. проживав у Києві. До УАПЦ приєднався у 1921 р. Був висвячений на священника митрополитом Василем Липківським у 1924 р., служив в Свято-Покровській церкві на Солом’янці. Під час “кризи” восени 1926 р. був обраний секретарем Президії ВПЦР. В цьому ж році з місією метою заснування автокефальних українських парафій їздив до Оренбургу. Був делегатом II Всеукраїнського Православного Церковного Собору УАПЦ 17–30 жовтня 1927 р. У 1930 р. відійшов від церковної діяльності. Працював бухгалтером артілі “Взутпобутремонт”. За вироком

Трійки УНКВД Київської області від 28 квітня 1938 р. був засуджений до розстрілу. Вирок виконано 7 травня 1938 р. Реабілітований 12 травня 1989 р.

Гордовський Порфірій – церковний діяч УАПЦ, у 1925–1926 рр. – секретар Президії ВПЦР. Був заарештований 31 січня 1925 р., коли уповноважений Київського губвідділу ДПУ Шмідт викликав його до себе і наказав ув'язнити без пред'явлення будь-яких звинувачень. Звернення ВПЦР з проханням пояснити причини затримання Гордовського ДПУ залишило без відповіді. Митрополит Василь Липківський звертався до наркома внутрішніх справ з протестом проти незаконного арешту секретаря ВПЦР, наголосивши на тому, що відмовляючись пояснити причини арешту, ДПУ тим самим виявляє факт тенденційно-нетерпимого ставлення з боку місцевої влади до УАПЦ та її керівничого органу – ВПЦР. Наступного разу був заарештований у 1928 р. і засланий за деякими відомостями до Казахстану, а потім до Киргизії. Из заслання не повернувся.

Гриневиц Антін (1870/71–1937) – архієпископ Балтський УАПЦ, письменник. Народився 23 липня 1870 р. в с. Слобідці Балтського повіту на Поділлі. Навчався в Кам'янець-Подільській духовній семінарії та Київській духовній академії, яку закінчив у 1896 р. Прийняв священство у 1897 р. і працював заступником настоятеля собору м. Балти, викладав Закон Божий в міських школах. В “Подольських Епархиальных Ведомостях” та “Трудах историко-археологического Общества Подолии” почав друкуватися з 1892 р. Був членом української фракції Російської Державної Думи у 1907 р. До УАПЦ приєднався у 1921 р. Висвячений на єпископа Одеського УАПЦ в серпні 1923 р., але йому не дозволили проживання в Одесі, тому він перейшов служити в м. Свято-Троїцьке Балтсько-Першотравневої округи УАПЦ. Заарештовувався у 1921 р., потім у 1922 р., коли просидів 5 місяців в Одеській тюрмі. Був делегатом II Всеукраїнського Православного Церковного Собору УАПЦ 17–30 жовтня 1927 р. від Балтської округи. З 1928 р. – архієпископ УАПЦ. У 1931 р. був заарештований і просидів 9 місяців в Одеській тюрмі. Останні роки проживав у м. Свято-Троїцьку у помер на початку лютого 1937 р.

Грушевський Марко Федорович (1865–1938) – єпископ Волинський УАПЦ з 1922 р., дослідник етнографії та старожитностей Чигиринщини, родич М.С. Грушевського. Народився в с. Худолівка Чигиринського пов. Київської губ. Закінчив Черкаську бурсу (1883), Київську духовну семінарію (1889), де був одним із засновників і активних членів нелегальної студентської громади, яку згодом очолював Михайло Грушевський. Впродовж 1893–1897 рр. працював законовчителем, благочинним місіонером, служив священником на Чигиринщині та Черкащині. У 1893–1894 рр. другий, потім перший псаломник у Києво-Андріївській церкві. У 1897 р. висвячений на священника до Михайлівської церкви с. Суботова Чигиринського пов. Збирав старожитності для музеїв. За звинуваченням в українофільській діяльності у 1910 р. був переведений до м. Таганчі Канівського пов. З 1918 р. проживав в Києві, де приєднався до церковно-визвольного руху за автокефалію Православної церкви в Україні. В 1919 р. увійшов до складу кліру української Старокиївської парафії при Софійському соборі. З 1920 р. був інструктором-організатором ВПЦР, у численних поїздках пропагував ідеї УАПЦ, організовував українській парафії на місцях. Підвищений до сану протоієрея і обраний кандидатом на висвячення в єпископи на церковному соборі Київщини 22–26 травня 1921 р. Був обраний делегатом I Всеукраїнського Православного Церковного Собору УАПЦ 14–30 жовтня 1921 р., але через хворобу не зміг приїхати і надіслав привітання собор'янам. Висвячений на єпископа УАПЦ у 1922 р. Був духовним керівником Конотопської округи на Чернігівщині, потім Таращанської на Київщині. До Києва прибув у серпні 1926 р. разом з єп. Петром Ромодановим, був учасни-

ком наради від 1 вересня 1926 р. На Великих Покрівських Зборах в жовтні 1926 р. обраний членом Президії ВПЦР, завідував відділом благовістя після відмови Володимира Чехівського бути завідуючим, член редакції часопису УАПЦ “Церква і Життя”. Був делегатом II Всеукраїнського Православного Церковного Собору УАПЦ 17–30 жовтня 1927 р. Зрікся сану в 1930 р. Працював сторожем, вдома вів наукові записи (вилучені під час арешту). Востаннє заарештований 11 червня 1938 р., ув’язнений в Лук’янівській в’язниці. Розстріляний 2 вересня 1938 р. за постановою Особливої Трійки УКНКВД по Київській області від 9 серпня 1938 р. Реабілітований 16 травня 1989 р. Кенотаф М.Ф. Грушевському встановлено у 1997 р. на могилі дружини та доньки Тамари на Лук’янівському кладовищі. Автор етнографічних досліджень “Дитячі забавки та гри усякі” (Київська старовина, 1904), “Гетьманське гніздо”, “Урочища і перекази села Суботова. Зібрані в роках 1897–1899” (Записки НТШ, 1909), “З життя селян на Чигиринщині” (1914), “Дитина в звичаях і віруваннях українського народу” в 2 т. (1906–1907).

Дахівник–Дахівський Володимир Опанасович (1888/93 – ?) – єпископ Переяславський (з січня 1922), пізніше Тульчинський (1927–1930) УАПЦ. Народився на Полтавщині. Закінчив духовну семінарію і юридичний факультет Московського університету. Навчався в землемірній школі. З 1917 р. працював на Далекому Сході. У 1920 р. був висвячений на священника. Був делегатом I Всеукраїнського Православного Церковного Собору УАПЦ 14–30 жовтня 1921 р. як священник с. Стайки на Звенигородщині і уповноважений ВПЦР. Організатор УАПЦ на Переяславщині. Був одним з ініціаторів скликання вересневої наради ВПЦР у 1926 р., увійшов до складу “Всеукраїнської комісії по унормуванню життя УАПЦ” як її секретар. Був делегатом II Всеукраїнського Православного Церковного Собору УАПЦ 17–30 жовтня 1927 р. Заарештований у 1930 р. Подальша доля невідома.

Жевченко Юрій Володимирович (1885 – після 1937) – архієпископ Сквирський (1922–1924), Полтавський (1924–1927), Одеський і Херсонський (1928–1929) УАПЦ. Народився в слободі Лисаветградка на Херсонщині. Навчався в Єлісаветградській духовній семінарії, потім в Одеському університеті на філософському відділі, який закінчив у 1911 р. Працював учителем Першої Одеської гімназії у 1912 р., але невдовзі залишив роботу. У 1914 р. висвятився на священника і після смерті дружини пішов на фронт капеланом. З 1917 р. проживав у Києві, де приєднався до Церковного комітету військових капеланів, який в листопаді 1917 р. увійшов до складу I ВПЦР. За гетьмана Павла Скоропадського йому було заборонено в священнослужінні митрополитом Київським і Галицьким Антонієм (Храповицьким) і ув’язнено до Лук’янівської в’язниці за співпрацю з Українським Національним Союзом. Член Кирило-Мефодіївського Братства. У 1919 р. викладав в Інструкторській Школі старшин Армії УНР, де окрім пастирських обов’язків, викладав історію української літератури. З 1920 р. – настоятель парафії в м. Сквирі на Київщині, член ВПЦР. Був делегатом I Всеукраїнського Православного Церковного Собору УАПЦ 14–30 жовтня 1921 р. В квітні 1922 р. висвячений на єпископа Сквирського митр. Василем Липківським і єп. Володимиром Бржосньовським. З березня 1924 р. – архієп. Полтавський. Був делегатом II Всеукраїнського Православного Церковного Собору УАПЦ 17–30 жовтня 1927 р., на який був обраний Округовим Собором сполучених округ – Одеської, Миколаївської, Херсонської. Весною 1929 р. його перевели в Одесу. 1 вересня 1929 р. його було заарештовано і ув’язнено в Одеській тюрмі. В грудні 1929 р. був засланий до Караганди. Там він отримав додатковий термін на 10 років у 1937 р. Подальша доля невідома.

Задвірняк Максим (1882–?) – єпископ Проскурівський (1923–1930) УАПЦ. Народився на Поділлі. У 1915 р. висвячений на священника. Висвята на єпископа УАПЦ відбулася 29 червня 1923 р. Був настоятелем парафії в с. Іванківцях на Проскурівщині. Заарештований у 1930 р., засланий на Соловки, де й загинув.

Карабіневич Микола Сильвестрович (1888/89–1937) – єпископ Могилів-Подільський (1922–1928), Уманський (1928–1930) УАПЦ, потім архієпископ УПЦ. Народився в с. Сланець Ямпільського повіту на Поділлі. Закінчив Кам'янець-Подільську духовну семінарію у 1909 р. У 1910–1912 рр. прослухав курс лекцій з філософії в Народному університеті А. Шанявського в Москві. У 1913 р. був висвячений на священника і став настоятелем парафії в с. Качківка Ямпільського повіту. Приєднався до УАПЦ в 1922 р. В квітні 1923 р. за обранням Могилів-Подільського церковного з'їзду його було висвячено в Києві на єпископа. Був делегатом II Всеукраїнського Православного Церковного Собору УАПЦ 17–30 жовтня 1927 р. як єпископ Могилівської округи. На початку 1929 р. митр. Микола Борецький призначив його на служіння в Уманську округу. Учасник I-го “надзвичайного” церковного Собору УАПЦ 28–29 січня 1930 р., де було здійснено “самоліквідацію” УАПЦ. Проживав у Могилеві, де і був заарештований у 1934 р. Рішенням Трійки УНКВС Київської області від 29 грудня 1937 р. засуджений до розстрілу.

Карпів Леонід Олександрович (1890 – після 1930) – протоієрей УАПЦ Софійського собору в м. Києві. Навчався в Немирівській гімназії, другій Київській гімназії (з останньої кілька разів відраховувався за участь у демонстраціях 1905 р.), Київській приватній гімназії Степовича. У 1912 р. закінчив Уманську чоловічу гімназію. Закінчив історико-філологічний факультет Київського університету св. Володимира у 1917 р., працював викладачем мови і літератури в Умані. У 1922 р. переїхав до Києва, був висвячений на священника Софійського собору. Був делегатом II Всеукраїнського Православного Церковного Собору УАПЦ 17–30 жовтня 1927 р. від Київської округи. Був настоятелем Києво-Софійського собору з 1927 р. 3 липня 1929 р. був заарештований у справі “СВУ”, засуджений до 10 років і засланий до Хабаровського концтабору. Подальша доля невідома.

Калишевський Юхим Абрамович (1892/93 – ?) – єпископ Звенигородський, потім Черкаський (1922–1929), Одеський (1929–1930) УАПЦ. Закінчив Київський університет св. Володимира. Працював вчителем. Був підвищений до сану протоієрея на церковному соборі Київщини 22–26 травня 1921 р., до того був священником с. Петраківки Звенигородського повіту. В лютому 1922 р. був висвячений на єпископа Звенигородського, після включення Звенигородської округи до Черкаської церковної округи став єпископом Черкаським УАПЦ. З 1929 р. – архієпископ Одеський, член Великих Зборів ВПЦР. Був делегатом II Всеукраїнського Православного Церковного Собору УАПЦ 17–30 жовтня 1927 р., делегований Шевченківською Округовою Церковною Радою м. Черкаси. У 1937 р. проживав у м. Біла Церква.

Коляда Оверкій Петрович – активний діяч УАПЦ, член ВПЦР, голова Київської Округової Церковної Ради. Колишній підпрапорщик Бесарабського полку в російській армії до революції 1917 р. До УАПЦ був залучений єпископом Марком Грушевським. Був учасником вересневої наради ВПЦР у 1926 р., увійшов до складу ВПЦР як її скарбник. Був делегатом II Всеукраїнського Православного Церковного Собору УАПЦ 17–30 жовтня 1927 р. як член ВПЦР. На Микільських Зборах ВПЦР 1928 р. виступив з доповіддю “Про дослідження життя УАПЦ”, де виклав звинувачення проти колишнього митрополита УАПЦ Василя Липківського та інших діячів УАПЦ. Після Процесу “СВУ” відійшов від церковної діяльності, працював у 1931 р. у м. Василькові бухгалтером Фінвідділу.

Кобзар Митрофан Петрович – активний діяч УАПЦ, член ВПЦР. Був серед організаторів Солом'янської української парафії як член парафіяльної церковної ради та касир. Був делегатом II Всеукраїнського Православного Церковного Собору УАПЦ 17–30 жовтня 1927 р.

Кротевич Костянтин Максимович (1869/72 – ?) – архієпископ Полтавський (1922–1924), Вінницький (1924–1930) УАПЦ. Народився в м. Санжари на Полтавщині. Навчався у Полтавській духовній семінарії, а потім в Харківському університеті на юридичному факультеті, який закінчив 1897 р. До революції 1917 р. був головою Спілки адвокатів, потім прокурором Полтавського окружного суду, брав участь в діяльності громадських і просвітницьких організацій, співпрацював з Миколою Міхновським. Був делегатом Полтавського єпархіального з'їзду 3–6 травня 1917 р., писав статті в полтавських і київських часописах з церковного і національно-державного життя України. У 1918 р. висвятився на священника, був дорадником Парфенія (Левицького) Полтавського архієпископа (на покої) у справі українізації церкви на Полтавщині. В цей час він співпрацював з професором Володимиром Щепотьєвим, який очолював національну роботу полтавської інтелігенції, читав в міському клубі публічні лекції з українознавства і історії церкви. На церковному соборі Київщини 22–26 травня 1921 р. був обраний кандидатом на висвячення в єпископи. Був делегатом I Всеукраїнського Православного Церковного Собору УАПЦ 14–30 жовтня 1921 р. Після смерті архієп. Полтавського Парфенія (Левицького) в січні 1922 р., був висвячений в березні 1922 р. во єп. Полтавського УАПЦ. З січня 1924 р. – архієп. Вінницький на Поділлі. У 1926 р. за дорученням Василя Липківського їздив до Алма-Ати в Середній Азії та Оренбуржчини в Казахстані для створення українських парафій. Був делегатом II Всеукраїнського Православного Церковного Собору УАПЦ 17–30 жовтня 1927 р. Засуджений заочно на I “надзвичайному” Соборі УАПЦ 28–29 січня 1930 р. Був заарештований весною 1930 р. Подальша доля невідома. Автор праць “*До питання про релігію Христа*”, “*Ідеологія Української Автокефальної Православної Церкви*”, які були надруковані в часописі “*Церква і Життя*” у 1927–1928 рр.

Левицький Олександр Орестович – мирянин, член ВПЦР, делегат II Всеукраїнського Православного Церковного Собору 1927 р. та I “Надзвичайного” Собору 1930 р. Автор опублікованих в часописі УАПЦ “*Церква й Життя*” за 1927–1928 рр. “*Української Ранішньої*”, “*Української Вечірні*” та нової “*Божественної Літургії*”, яку пропонувалося обговорити на сторінках часопису і запровадити до вжитку в усій УАПЦ як нову форму церковного богослужіння.

Липківський Василь Костянтинович (1864–1937) – архієпископ, перший митрополит Київський і всієї України Української автокефальної православної церкви, редактор і автор низки статей часопису УАПЦ “*Церква і Життя*”, автор перекладів українською мовою Божественної Літургії Св. Іоана Золотоустого, богослужбових книг, проповідей на неділі і свята та на Апостольські послання, історичних праць про Українську Церкву, епістолярій. Народився в с. Попудні Липовецького повіту на Київщині. Навчався в Уманській бурсі (1873–1879), Київській духовній семінарії (1879–1884), Київській духовній академії (1884–1889), яку закінчив зі ступенем кандидата богослів'я. У 1890 р. його призначено на посаду законовчителя Черкаської прогімназії. У 1891 р. відбулася висвята на священника. З 1892 р. – настоятель Липовецького собору, інспектор церковних шкіл Липовецького повіту. У 1903 р. – директор Київської церковно-вчительської школи, протоієрей. Голова Київського єпархіального з'їзду весною 1917 р. В листопаді 1917 р. заклав Братство Воскресіння, яке перетворилось на Всеукраїнську Православну Церковну Раду (ВПЦР). Учасник Всеукраїнського Православного Собору 1918 р. Під час приїзду С. Петлюри до Києва 21 грудня 1918 р. вітав його на Софійській площі урочистою промовою. 9 (22) травня 1919 р. очолив першу українську Божу Службу в Микільському військовому соборі на Печерську. З липня 1919 р. – настоятель собору св. Софії. На соборі Київщини 22–26 травня 1921 р. як член Президії ВПЦР був обраний до складу Київської губерніяльної церковної ради і рекомендований на висвячення в єпископи. Висвячений

23 жовтня на митрополита Київського і всієї України в соборі св. Софії Київської у надзвичайний спосіб (пресвітерська хіротонія) делегатами I-го Всеукраїнського Православного Церковного Собору 14–30 жовтня 1921 р. Був на цій посаді до II-го Всеукраїнського Православного Собору УАПЦ 17–30 жовтня 1927 р. Засуджений на I “надзвичайному” Соборі УАПЦ в січні 1930 р. Останій раз був заарештований за постановою від 27 жовтня 1937 р. як “керівник української фашистської організації церковників”. За вироком трійки НКВС від 20 листопада його було розстріляно в Лук’янівській в’язниці 27 листопада 1937 р. Автор богословських та церковно-історичних праць, відозв, промов, проповідей, епістолярій, статей в церковних часописах (“Киевские Епархиальные Ведомости”, “Церква і Життя” та ін.). *Митрополит Василь Липківський. Відродження Церкви в Україні. 1917–1930.* – Торонто: Укр. видавництво “Добра Книжка”, 1959. – Вип. 160. – 335 с.; *Митрополит Василь Липківський. Історія Української Православної Церкви. Розділ VII: Відродження Української Церкви.* – Вінніпег: Вид. накладом фундації Івана Грицука, 1961. – 181 с.; *Митрополит Василь Липківський. Проповіді на Апостольські Послання.* – Чикаго: Вид. “Православний Українець”, 1966. – 209 с.; *Митрополит Василь Липківський. Проти наклепів, ніби УАПЦ прямує до унії (проповідь).* – Нью-Йорк: “Наша Батьківщина”, 1967. – 16 с.; *Митрополит Василь Липківський. Православна Христова Церква українського народу.* – Мюнхен: Православна Церковна Рада УАПЦ, 1951. – (Репринтне вид.) Нью-Йорк, 1974. – 32 с.; *Митрополит Василь Липківський. Листи (1933–1937).* – Торонто: Вид. Українського Православного Братства ім. Митрополита Василя Липківського, З.Д.А. – 1980. – 167 с.; *Митрополит Василь Липківський. Проповіді на неділі й свята. Слово Христове до українського народу.* – Торонто: Українське Православне Братство ім. Митрополита Василя Липківського, З.Д.А., 1988. – 609 с.; *Митрополит Василь Липківський. Слово Христове до українського народу. Проповіді на неділі і свята.* – К.: Бібліотека журналу “Пам’ятки України”, 1993. – С. 305–404.; *Митрополит Василь Липківський: матеріали до біографії /З фондів Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України/ (упорядник Л. Пулявець).* – К., 1993. – 48 с.; *Накази Церковним Соборам і Церковним Радам Української Автокефальної Православної Церкви видані у м. Києві Всеукраїнською Православною Церковною Радою в 1927 році.* – Воттебург, США: Вид. Українського Православного Братства ім. митрополита Василя Липківського, 1960. – 63 с.

Малюшкевич Костянтин Сергійович (1890–1937) – архієпископ Уманський (1922–1927), Київський (1927–1934) УАПЦ. Народився в с. Жилинцях на Волині. У 1906 р. закінчив Крем’янецьке духовне училище, у 1912 р. – Волинську духовну семінарію в м. Житомирі. У тому ж році він одружився, прийняв сан диякона і вступив до Київської духовної академії (1912–1916), де його було висвячено на священника. У 1916 р. був призначений викладачем Закону Божого в гімназії м. Умані. У 1917 р. його було обрано на голову Уманської учительської спілки. В серпні 1921 р. утворив при Свято-Троїцькому соборі в Умані українську парафію і став її настоятелем. Був делегатом I Всеукраїнського Православного Церковного Собору УАПЦ 14–30 жовтня 1921 р. В лютому 1922 р. був висвячений на єпископа Уманського митр. Василем Липківським і єп. Юхимом Калішевським. У 1924 р. керував Катеринославською округою УАПЦ, але знову повернувся до Умані. 3 вересня 1926 р. обраний заступником голови “Всеукраїнської комісії по унормуванню життя УАПЦ”. На Великих Покрівських Зборах ВПЦР 1926 р. його було обрано заступником Голови Президії ВПЦР. У вересні 1927 р. церковним собором Київської округи його було обрано архієпископом Київщини з підвищенням в сан архієпископа. Був делегатом II Всеукраїнського Православного Церковного Собору УАПЦ 17–30 жовтня 1927 р., на якому його було обрано замість Василя Липківського митрополитом УАПЦ, але він відмовився від обрання і погодився бути тільки першим заступником митрополита.

В часописі “Церква і Життя” друкував статті з екзегетики. Був заарештований ДПУ у 1926 р. в Харкові, у 1931 р. і 1932 р. в Києві за проведення “контрреволюційної діяльності”. Після II “надзвичайного” Собору 8–12 грудня 1930 р. очолив Київську єпархію УАПЦ. Відійшов від УАПЦ в 1934 р. Працював бухгалтером мото-флота Горкомхоза, підробляв палітурником. Рішенням Трійки УНКВС Київської області від 15 вересня 1937 р. був за-суджений до розстрілу.

Маларевський Михайло (1873–?) – єпископ Волинський УАПЦ. Був делегатом I Всеукраїнського Православного Церковного Собору УАПЦ 14–30 жовтня 1921 р. як настоятель храму в с. Ясногородка на Звенигородщині. У 1921 р. був висвячений на Волинського єпископа. Був заарештований у 1936 р. У 1941 р. повернувся до Києва і служив протоієреєм на парафії в м. Васильків на Київщині.

Міхновський Юрій (1866/68–1937) – архієпископ Чернігівський (1921–1922) УАПЦ. Народився в с. Піщаному, Золотоніського повіту, за іншими відомостями – с. Сокиринцях Прилуцького повіту, Полтавської губ. в родині священика. Походив він з роду Міхновських, так само як і громадсько-політичний діяч Микола Міхновський. Навчався в Полтавській Духовній Семінарії у 1886–1889 рр., але був звільнений з неї на четвертому році навчання. У 1889–1891 рр. – дяк на парафіях Золотонощини. У 1891 р. висвячений на диякона, служив у церкві архістратиґа Михаїла в Нових Санжарах, потім у м. Золотоноші. Служив священиком у с. Комарівці на Переяславщині, у 1895–1908 рр. – у с. Богданах на Золотонощині. Був делегатом Полтавського єпархіального з’їзду 3–6 травня 1917 р. Був делегатом I Всеукраїнського Православного Церковного Собору УАПЦ 14–30 жовтня 1921 р. З 28 жовтня 1921 р. – архієпископ Чернігівський УАПЦ, кафедральним собором якого був Борисо-Глібський храм м. Чернигова, з 1922 р. – архієпископ Золотоніський. Був делегатом II Всеукраїнського Православного Церковного Собору УАПЦ 17–30 жовтня 1927 р. У 1932–1933 рр. заступав заарештованого архієпископа Костянтина Малюшкевича як настоятель храму Св. Софії в Києві. Після закриття Софійського собору в лютому 1934 р., перейшов до Успенського собору на Подолі, служив як вікарій митрополита УАПЦ Івана Павловського до грудня 1934 р. Потім разом з Іваном Павловським служив у храмі Миколи Притиска на Подолі до закриття храму 15 червня 1935 р. Є відомості про те, що в травні 1937 р. служив в обновленському храмі в Києві на Петрівці. Ув’язнений 11 липня 1937 р. Розстріляний 16 жовтня 1937 р. разом з архієпископом Володимиром Самборським, з яким проходив в одній справі. Автор статті “*Ответ на воззвание к родителям забастовавших семинаристов*”, 1905 р.

Мороз Михайло Наумович (1876–1938) – митрофорний протоієрей УАПЦ, голова Всеукраїнської Православної Церковної Ради (ВПЦР) в 1919–1924 рр. Народився у с. Бистрик Чернігівської губ. Освіту здобув у народній школі. 1900–1906 рр. працював реєстратором статистичного бюро Полтавського губернського земства, з 1907 р. – співробітник статистичного відділу Київського губернського земства, займався питаннями бджільництва та насінництва в кооперації. 1918–1919 рр. – завідував секцією сільськогосподарської статистики при губвиконкомі. В квітні 1919 р. очолив II ВПЦР. В серпні 1919 р. був присутній на зборах Кирило-Методіївського Братства в Кам’янці-Подільському, де зібралися члени II ВПЦР. На церковному соборі Київщини 22–26 травня 1921 р. як член Президії ВПЦР був обраний до складу Київської губерніяльної церковної ради. Був делегатом I Всеукраїнського Православного Церковного Собору УАПЦ 14–30 жовтня 1921 р., голова Президії Собору. З 1922 р. – Благовісник Братського Церковного Благовісництва, митрофорний протоієрей УАПЦ (висвячений на Шевченківські дні). У 1923 р. кілька місяців був настоятелем храму св. Миколая Києво-Святошинської парафії. 1924 р. був звільнений

з посади голови ВПЦР. Переїхав до Одеси, де був членом Покровської Парахвіяльної Ради, а з початку 1925 р. від церковної роботи відійшов. У 1925 р. в Одесі працював в “Укрметі”, потім у жовтні приїхав до Києва, працював в Окрстатбюро. На початку 1926 р. переїхав до Харкова, де влаштувався на посаді в Народному Комісаріаті фінансів. Був заарештований 11 жовтня 1929 р. в Харкові, відпущений під підписку про невиїзд 9 лютого 1930 р. В березні-квітні 1930 р. виступив свідком на процесі “СВУ”. Був заарештований 4 відділом УНКВС Чернігівської області 15 квітня 1938 р., 29 серпня 1938 р. рішенням Трійки при Київському Облуправлінні НКВС УРСР засуджений до розстрілу з конфіскацією майна. Вирок виконано 2 вересня 1938 р.

Нестеренко Анатолій Олександрович (1890–1937) – священник УАПЦ. Народився в м. Києві. У 1922 р. був рукоположений єпископом УАПЦ Григорієм Стороженко, слухач Пастирських курсів УАПЦ. Служив у парафії с. Московці з 1922 р., потім з 1924 р. у парафії с. Забір’є, згодом перейшов на служіння до Різдва-Богородицької парафії м. Борисполя Київської округи, делегат II Всеукраїнського Православного Церковного Собору УАПЦ 17–30 жовтня 1927 р. Обраний Київською Округовою Церковною Радою в м. Київ 29–30 вересня 1927 р. У 1934 р. приєднався до обновленської церкви, хоча й продовжував служити в церкві українською мовою. Відійшов від церковного служіння. Жив в Києві, працював касиром-обліковцем артлі “Рембель” 22 грудня 1937 р. був засуджений до розстрілу, 28 грудня 1937 р. вирок було виконано.

Орлик Степан (1891–1938/?) – архієпископ Волинський і Житомирський (1921–1923), Бердичівсько-Шепетівський (1925–1927) УАПЦ. Народився в м. Чуднові на Волині. У 1909–1913 рр. навчався у Житомирській духовній семінарії. Після висвяти на священника у 1916 р., пішов на фронт військовим священником. З літа 1915 р. – в Парижі (Франція), де був диригентом церковного хору, а потім священником при російському посольстві. Слухав лекції в Сорбонні, де закінчив вищі теологічні студії з ученим ступенем кандидата екзегетики. В липні 1920 р. був настоятелем собору св. Миколая у м. Тифлісі в сані протоієрея, виконував обов’язки голови Олександро-Невської парафії слободи Холодний Городок під Батумом. У грудні 1920 р. очолив Українську Православну Раду на Закавказзі (м. Тифліс). До I Всеукраїнського Православного Церковного Собору УАПЦ 14–30 жовтня 1921 р. був першим кандидатом на висвячення в єпископський сан, обраний на соборі Київщини 22–26 травня 1921 р. Мав уповноваження від ВПЦР на від’їзд до католикоса-патріарха Грузії. 30 жовтня 1921 р. під час I Всеукраїнського Собору висвячений на архієпископа УАПЦ Волинського і Житомирського, з 1924 р. – архієпископ Бердичівсько-Шепетівський. Заарештований в травні 1928 р. Засуджений заочно на I “надзвичайному” церковному Соборі УАПЦ 28–29 січня 1930 р. Отримав 10 років перебування на Соловках, але повернувся. За деякими відомостями, після звільнення склав іспит в Московському медичному інституті і одержав диплом лікаря. У 1938 р. вдруге заарештований, перебував в тюрмі в м. Житомирі, осліп і, ймовірно, помер.

Оксіюк Йосиф Федорович (1894–1991) – архієпископ Лубенський, Полтавський і Миргородський (1922–1929) УАПЦ, доцент Кам’янець-Подільського державного українського університету, перекладач богослужбових книг українською мовою, кандидат богослів’я. Народився в с. Луковиську на Підляшші. Освіту здобув в Холмській духовній семінарії у 1910–1914 р., потім в Київській духовній академії, яку закінчив у 1919 р. Його було запрошено на посаду приват-доцента, викладача історії Християнської Церкви до Кам’янець-Подільського університету, одночасно був членом Кирило-Мефодіївського Брацтва. В травні 1922 р. він прийняв священничий сан, а 4 червня його було висвячено на єпископа Кам’янець-Подільського УАПЦ. На II Всеукраїнському Православному

Церковному Соборі 17–30 жовтня УАПЦ 1927 р. обраний другим заступником митрополита Миколая Борецького. У 1928 р. – єп. Полтавський. З 1931 р. – на засланні. Після відбування ув'язнення в таборах ГУЛАГу, звільнений у 1945 р. працював відповідальним секретарем в редакції Львівського “Православного вісника”, який видавав архієп. Львівський Макарій (Оксіюк). Публікувався під псевдонімом у періодичних виданнях Московського патріархату. Потім разом з редакцією часопису у 1961 р. переїхав до Києва. Після відновлення у 1965 р. видання “Православного вісника”, як офіційного органу Українського екзархату Московського патріархату, працював відповідальним секретарем цього часопису. Помер і похований у Києві.

Потієнко Василь Васильович (1898–1945) – протодиякон УАПЦ, голова Президії ВПЦР у 1924–1926 рр., автор спогадів про УАПЦ. Народився в Сосницькому повіті на Чернігівщині. Закінчив Чернігівську духовну семінарію, історико-філологічний факультет Київського університету св. Володимира. З початком церковно-визвольного руху 1917–1921 рр. заснував у Сосницькому повіті понад 20 українських парафій. Був делегатом I Всеукраїнського Православного Церковного Собору УАПЦ 14–30 жовтня 1921 р. від Чернігівщини. Того ж року був висвячений на диякона. У 1921–1924 рр. служив протодияконом при митрополиті Василю Липківському і їздив з ним по Україні. Був обраний головою ВПЦР після Михайла Мороза у 1924–1926 рр. Після ліквідації УАПЦ в 1930 р. він був заарештований у 1934 р. і засуджений до 5 років заслання. Повернувся у 1939 р. Продовжив церковну діяльність у складі Харківського єпархіального управління на чолі з митрополитом Феофілом Булдовським впродовж 1941–1943 рр. Емігрував у 1943 р. до Німеччини. По дорозі з Берліну до Веймару (Німеччина) потрапив під обстріл, помер від ран 12 квітня 1945 р. Автор брошури: *Потієнко В. Відновлення ієрархії УАПЦ. – Б.м., 1971. – 68 с.*

Павловський Іван Данилович (1893–1937) – митрополит Української Православної Церкви, редактор часопису УАПЦ “Церква і Життя”. Народився в с. Сосновка Каменського району Київської області. Закінчив Чернігівську духовну семінарію, з 1914 р. – священник. У 1920–1921 рр. був організатором українських парафій на Чернігівщині. Був підвищений до сану протоієрея на церковному соборі Київщини 22–26 травня 1921 р., до того був священником в с. Липянка Чигиринського повіту. На єпископа Черкасько-Чигиринського УАПЦ висвячений 20 листопада 1921 р., посідав єпископську кафедру в м. Чернігові. З 1 грудня 1926 р. – архієпископ Харківський і Слобожанський. Був делегатом II Всеукраїнського Православного Церковного Собору УАПЦ 17–30 жовтня 1927 р. від Слобожансько-Донецької Округи, м. Харків. Одночасно, з 1927 р. – відповідальний редактор журналу “Церква і Життя”, видавцем якого з 1928 р. була Харківська Округова Церковна Рада. З грудня 1930 р., в зв'язку з утворенням Української Православної Церкви замість ліквідованої на I “надзвичайному” церковному Соборі 28–29 січня 1930 р. УАПЦ, – митрополит Харківський і всієї України. Після зруйнування катедрального Воскресенського собору, перейшов до собору св. Івана Предтечі на Основі. З 1934 р. – у Києві, де мешкав при Успенській церкві. Після її закриття, кафедральним храмом митрополита УАПЦ стала церква Миколи Притиска на Подолі до червня 1935 р. У 1935–1936 рр. проживав у Черкасах, де виконував бухгалтерську роботу в різних установах, не маючи постійного місця роботи. Заарештований у 1936 р. і висланий до Казахстану. Останній раз заарештований 30 липня 1937 р. і розстріляний в м. Білгород 9 грудня 1937 р. рішенням трійки при Управлінні НКВС по Курській області.

Пивоварів Микола Юрійович (1872–1935(?)) – архієпископ Кам'янець-Подільський (1927–1929) УАПЦ. На церковному соборі Київщини 22–26 травня 1921 р. як член

Президії ВПЦР був обраний до складу Київської губерніальної церковної ради. Був делегатом I Всеукраїнського Православного Церковного Собору УАПЦ 14–30 жовтня 1921 р. як член Президії ВПЦР. Єпископ Кам'янець-Подільський УАПЦ з 1922 р. 1924 р. приєднався до розкольницького об'єднання “Діяльно-Христова Церква”, але на початку 1927 р. знову повернувся до УАПЦ. Очолив Кам'янець-Подільську церковну округу. Був делегатом II Всеукраїнського Православного Церковного Собору УАПЦ 17–30 жовтня 1927 р., делегований Кам'янецьким Округовим Церковним Собором ухвалою від 8 вересня 1927 р. 27 серпня 1929 р. заарештований в Кам'янці-Подільському разом з 45 священниками і вірними і засуджений на 10 років ув'язнення. Ув'язнення відбував у м. Юрга (Сибір). Засуджений заочно на I “надзвичайному” церковному Соборі УАПЦ в січні 1930 р. В 1934 р. в зв'язку з хворобою дотерміново звільнений. Повернувся до Вінниці, де невдовзі й помер.

Ромоданов Петро Дмитрович – єпископ Лохвицький УАПЦ, учасник II Всеукраїнського Собору 1927 р., голова Президії ВПЦР з 1926 р. Народився на Полтавщині. У 1895 р. закінчив Київську духовну семінарію. Працював учителем в Смілянській 2-класній школі при цукровому заводі Графів Бобринських. У 1901 р. звертався до Київської духовної консисторії з проханням висвятити його на священника і призначити настоятелем Преображенської церкви в м. Сміла, але через скандал у справі подання документів на рукоположення йому було відмовлено. Пізніше служив священником на Лубенщині. В списоки УАПЦ висвячений в жовтні 1923 р. для Лохвицької округи митр. Василем Липківським і архієп. Олександром Ярещенком, але єпископське служіння майже не здійснював, виконуючи обов'язки правозаступника УАПЦ у м. Харків. У серпні 1926 р. прибув до Києва і 1 вересня на нараді єпископів і представників УАПЦ в м. Київ був обраний головою “Всеукраїнської Комісії по унормуванню життя УАПЦеркви”, а на Великих Покрівських Зборах ВПЦР 25–30 жовтня 1926 р. був обраний головою Президії ВПЦР. Після II Всеукраїнського собору 17–30 жовтня 1927 р., на якому його було обрано членом Президії ВПЦР, жодною з церковних округ як єпископ не керував. Після I “надзвичайного” Собору УАПЦ 28–29 січня 1930 р., коли керівництво УАПЦ підписало “акт самоліквідації” цієї церкви, відійшов від церкви, зрікся єпископства і працював на учительській посаді

Самборський Володимир Ілліч (1882–1937(?)) – архієпископ Вінницький (1930–1932) УПЦ. Народився 24 грудня 1882 р. в м. Києві в родині дяка-вчителя Іллі Самборського. Навчався в Уманській бурсі, 12 червня 1902 р. закінчив Київську духовну семінарію. У листопаді 1902 р. висвячений на диякона, 21 листопада – на священника. З 1904 р. – голова Комітету по забезпеченню родин запасних. У 1907 р. почав працювати як округовий місіонер Таращанського повіту. 6 серпня 1921 р. українізував свою парафію в с. Гребінках. На Покрівських Зборах ВПЦР 1922 р. був обраний на єпископа УАПЦ. У 1923 р. після обрання його церковним з'їздом Липовеччини, був висвячений на єпископа Липовецького УАПЦ архієп. Нестором Шараївським і єп. Петром Тарнавським. У цьому ж році став настоятелем Липовецького собору. З 30 червня 1925 р. – єпископ Житомирський за обранням Волинського Крайового Собору УАПЦ. 27 вересня 1926 р. відмовився від Житомирської кафедри. У 1927 р. обраний на єпископа Глухівського і доглядача Конопольської округи. Був делегатом II Всеукраїнського Православного Церковного Собору УАПЦ 17–30 жовтня 1927 р. Обраний Глухівським Округовим Церковним Собором, що відбувся в м. Глухів 16 жовтня 1927 р. У 1930–1932 рр. – архієпископ Вінницької єпархії УПЦ. У 1935 р. повернувся до Києва. Був заарештований у 1929 р., потім 13 червня 1937 р. Розстріляний 16 жовтня 1937 р.

Сергєєв Феодосій (1880/90–?) – архієпископ Переяславський (1924–1928), Бердичівський (1928–1930) УАПЦ. Росіянин за походженням. У 1923 р. був висвячений на єпископа

Прилуцького в складі Українського екзархату Російської православної церкви. Відвідував українську парафію, почав вивчати українську мову. У 1923 р. перейшов на служіння до обновленської Синодальної церкви, як єпископ Переяславський. У 1924 р. в Київському соборі св. Софії через спільне служіння з митрополитом Василем Липківським приєднався до УАПЦ як єп. Переяславський, потім Бердичівський УАПЦ. Був делегатом II Всеукраїнського Православного Церковного Собору УАПЦ 17–30 жовтня 1927 р. З 1928 р. духовний керівник Бердичівської округи. У 1933 р. служив священником на Полтавщині. У 1936 р. заарештований і засланий до таборів.

Стеценко Петро Григорович – брат українського композитора, протоієрея УАПЦ Кирила Григоровича Стеценка. Серед редакційних матеріалів часопису УАПЦ “Церква і Життя” збереглися його спогади про К.Г. Стеценка. Опубліковані: *Білокінь С. Автокефальний протоієрей Кирило Стеценко // Наука і культура. – К., 1991. – Вип. 25. – С. 318–326.*

Стороженко Григорій Дем'янович (1881–1937) – єпископ УАПЦ. Навчався в Київському університеті на економічному факультеті. Вчителював, потім працював статистиком в Полтавській земській управі. З квітня 1918 р. – завідуючий відділом таможенного нагляду й статистики Міністерства торгівлі і промисловості Центральної Ради. Виконував обов'язки начальника відділу торговельного представництва за кордоном і міжнародного економічного зближення в уряді Директорії УНР, потім – директора департаменту внутрішніх справ Міністерства народного господарства, потім працював начальником департаменту торгівлі і промисловості. На церковному соборі Київщини 22–26 травня 1921 р., обраний кандидатом на висвячення в єпископи. Делегат I Всеукраїнського Православного Церковного Собору УАПЦ 14–30 жовтня 1921 р. як член Софійської парафіяльної ради м. Києва. Висвячений на єпископа в Софійському соборі 27 листопада 1921 р. У 1922 р. його було заарештовано із звинуваченням в проведенні антирадянської агітації. У 1924 р. його було знову заарештовано за розповсюдження відозви до духовництва про викладання релігійного веровчення дітям. У 1926 р. він зрікся єпископського сану. Працював завідуючим плановим відділом “Райсанконтори” Ленінського району м. Києва. У 1929 р. звертався до органів влади з проханням відновити його у виборчих правах, але безрезультатно. 22 грудня 1937 р. його було засуджено до розстрілу. 28 грудня 1937 р. його було страчено.

Тарнавський Петро Іванович (1873–1938) – єпископ УАПЦ, потім єпископ “Діяльно-Христової Церкви”, настоятель Михайлівського золотOVERXOГО собору в м. Києві. Народився в селянській родині на Звенигородщині. Навчався в Київській духовній семінарії та академії. У 1901 р. був священником храму при залізничній станції Казатин Бердичівського повіту. До 1916 р. викладав в Київській духовній академії, служив священником, працював законовчителем в Київській гімназії. Делегат Київського єпархіального з'їзду в квітні 1917 р., де був обраний членом Київської єпархіальної ради. В червні того ж року обраний членом Комісії по скликанню Всеукраїнського Собору. Член першого складу Всеукраїнської православної церковної ради на чолі з архиєп. Олексієм (Дородніциним) з листопада 1917 р. Брав участь у роботі 1 і 2 сесій Всеукраїнського Собору 1918 р., який залишив після виключення членів ВПЦР зі складу Собору. З 1919 р. – священник с. Барішівки на Полтавщині. Після утворення другої Всеукраїнської православної церковної ради в квітні 1919 р. входить до її складу. 22 травня 1919 р. на храмове свято брав участь в першому богослужінні українською мовою в Микільському соборі на Печерську. Настоятель Софійської (Старокиївської) парафії в м. Києві з літа 1919 р. Був підвищений до сану протоієрея на церковному соборі Київщини 22–26 травня 1921 р. Був делегатом

І Всеукраїнського Православного Церковного Собору УАПЦ 14–30 жовтня 1921 р. як настоятель храму с. Баришівка. З 1922 р. – єпископ УАПЦ. В 1924 р. відійшов від УАПЦ, був одним із засновників “Діяльно-Христової Церкви”, настоятель Михайлівського монастиря в Києві, де і розмістився провід ДХЦ. Повернувся до УАПЦ в 1927 р. З 1931 р. остаточно зрікся церковного служіння і працював архіваріусом народного суду 2-ої дільниці Кіровського р-ну м. Києва. Востаннє заарештований 30 квітня 1938 р., розстріляний 2 вересня 1938 р.

Теодорович Іван (1887–1971) – Блаженніший митрополит УГПЦ в Канаді, Голова Собору Єпископів УПЦ США, Голова церковної ради Митрополії, духовний опікун Української Православної Ліги США, архієпископ Філадельфії. Перший капелан Української дивізії Сірожупанників за часів визвольних змагань. Головний капелан правобережного фронту холмської, подільської і київської груп. На I Всеукраїнському Соборі УАПЦ 26 жовтня 1921 р. висвячений на єпископа Василем Липківським з титулом “архієпископ Подільський і Вінницький УАПЦ” (1921–1924). З 1924 р. очолив УПЦ за кордоном. Блаженніший митрополит УГПЦ в Канаді, Голова Собору Єпископів УПЦ США, Голова Церковної ради Митрополії, архієпископ Філадельфії. Після 1947 р. залишив керівництво УГПЦ в Канаді, обраний головою Собору єпископів і первоієрархом УПЦ в США. У червні 1946 р. листувався з митр. Полікарпом (Сікорським) про можливість встановлення між УПЦ в ЗДА і УАПЦ в Західній Європі молитовного єднання між цими церквами. 27 серпня 1949 р. Іоанна Теодоровича було визнано “достойним висвяти в Апостольську Гідність Єпископа Святої Православної Кафолічної Апостольської Східної Церкви” і здійснено чин хіротонії в єпископа Філадельфійського, яку здійснили в храмі Свв. Константина і Єлени в Бронксі (м. Нью-Йорк, США) митрополит Пентаполіський Христофор, Екзарх Мстислав (Скрипник), архієп. Вінніпегу і всієї Канади та ін. Автор проповідей і богословських праць: *Теодорович І. Унія в першій зустрічі з відродженою церквою українського народу. – Вінніпег, 1925; Теодорович І. Архієпископ У.А.П.Ц. в Америці й Канаді. Благодатність ієрархії УАПЦ. – Регенсбург, 1947. – 142 с.; Теодорович І. У велике невідоме: В 3 т. – Філадельфія, 1968–1970 рр.* та ін.

Хомичевський Микола (1898 – після 1929) – протоієрей УАПЦ, композитор, поет (псевдонім Борис Тен). Закінчив Київський університет св. Володимира. Брав участь у визвольних змаганнях на Україні 1918–1921 рр. Був делегатом I Всеукраїнського Православного Церковного Собору УАПЦ 14–30 жовтня 1921 р. як голова Волинської Церковної Ради і головноуповноважений від Волині. З 1921 р. – протоієрей УАПЦ, з 1923 р. – настоятель Софійського собору в м. Києві. У 1924–1926 рр. – 2-й заступник Голови ВПЦР, співробітник часопису “Церква і Життя”. Заарештований і засуджений у 1929 р. на 10 років далекихсхідних таборів.

Хороший Федот Никифорович (в чернецтві Михаїл) (1885–1977) – архієпископ Торонто й Східної Канади, первоієрарх Української Греко-Православної Церкви в Канаді, автор катехизису, богословських праць, церковно-музичних творів, в т. ч. “Св. Літургії з чотирма херувимськими”. Нагороджений медалею сторіччя Канади і почесним докторатом УВУ. Народився в м. Чигирині. Навчався в університеті св. Володимира в Києві. Рукоположений на священика у 1920 р. єпископом Уманським Дмитрієм (Вербицьким). В березні 1923 р. приєднався до УАПЦ. Був делегатом II Всеукраїнського Православного Церковного Собору УАПЦ 17–30 жовтня 1927 р. Репресований і засланий радянською владою, перебував в ув’язненні протягом 1929–1937 рр. В листопаді 1942 р. став Архієпископом Кіровоградським. Після переїзду на Захід був професором і куратором Богословської Академії в Мюнхені. Прибув до Канади у 1951 р. і був обраний на Соборі

архієпископом Торонто і Східної Канади, заступником митрополита Іларіона (Огієнка) у 1951–1972 рр. У 1972–1975 рр. – першоєрарх УГПЦ в Канаді. Після 1975 р. відійшов від керівництва УГПЦ через хворобу.

Червінський Олександр (1884/86 – ?) – єпископ Конотопсько-Глухівський (1925–1926), Чернігівсько-Ніжинський (1927–1926) УАПЦ, потім Вінницький (1932–1934) УПЦ. У 1925 р. висвячений на єпископа Конотопсько-Глухівської церковної округи. Був делегатом II Всеукраїнського Православного Церковного Собору УАПЦ 17–30 жовтня 1927 р., делегований Ніжинською та Чернігівською округами. З 1927 р. – єпископ Чернігівський і Ніжинський. З 1932 р. – єпископ Вінницький УПЦ. Заарештований в серпні 1934 р. у Вінниці. За деякими відомостями вивезений на заслання до Середньої Азії.

Чеховський (Чехівський) Володимир Мусійович (1876–1937) – Благовісник УАПЦ, дорадник Митрополита УАПЦ о. Василя Липківського, Голова Ідеологічної комісії УАПЦ, організатор і викладач Пастирських курсів у Києві (згодом “Українського Богословника” – духовної академії УАПЦ), богослов, історик Церкви, професор, проповідник, учасник українського національного руху, редактор “Українського слова”, політкомісар м. Одеси, член Центральної Ради від соціал-демократичної фракції, начальник агітаційно-просвітницького відділу головного краєвого комісара Херсонщини, Таврії і Катеринославщини, комісар народної освіти Одеського округу за часів Центральної Ради (листопад 1917 р.), товариш міністра сповідань у гетьманському уряді Павла Скоропадського, прем’єр-міністр та міністр закордонних справ в уряді Директорії УНР (26 грудня 1918 р. – 11 лютого 1919 р.), співавтор закону УНР про автокефалію. В лютому 1919 р. виїхав до Кам’янець-Подільського, де працював в університеті, брав участь у діяльності Кирило-Мефодіївського Товариства, чим зреалізував свої давні ідейні уподобання творами Миколи Костомарова. У 1920 р. переїхав до Вінниці, де працював викладачем, в 1921 р. повернувся до Києва. Був професором Київського медичного інституту, Вінницького інституту народної освіти, співробітник ВУАН. Учасник Першого і Другого Всеукраїнських Соборів УАПЦ 1921 і 1927 рр., на яких неодноразово обирався до президії соборних засідань. Влітку 1928 р. рішенням ВПЦР (протокол № 136) змушений був відійти від ВПЦР і взагалі від діяльності в УАПЦ. Репресований у справі “СВУ” в липні 1929 р. Засуджений заочно на I “надзвичайному” церковному Соборі УАПЦ 28–29 січня 1930 р. Останнім місцем перебування вказано ізолятор Саватьєво (Соловки). Розстріляний за вироком трійки НКВС Ленінградської області 3 листопада 1937 р. в Соловецьких таборах. Автор праць по історії Церкви, богословських праць, промов, статей, епістолярій: *Чехівський В.* Киевский митрополит Гавриил Банулеско-Бодони (1799–1803 гг.). – Труды Киевской Духовной Академии. – К., 1904. – № 7. – С. 355–431; № 8. – С. 490–588; № 9. – С. 65–108; № 10. – С. 238–281; *Чеховский В.* Киевский митрополит Гавриил Банулеско-Бодони (1799–1803 гг.). – К., 1905. – 2+306 с.; *Чехівський В.* За церкву, Христову громаду, проти царства тьми. – К.: Вид. В.П.Ц.Р., 1922. – 52 с. (Репринтні видання надруковані у Франкфурті-на-Майні у 1947 р. і в Нью-Йорку у 1974 р.). Поки що не опублікована його велика богословська праця, машинопис якої знаходиться серед редакційних матеріалів часопису УАПЦ “Церква і Життя” – “Основа визволення церкви від князівства тьми віку цього (Ефес. 6:10–13)”. (Спробу упорядкування частин цієї праці див. *Преловська І.М.* Діяльність В.М. Чехівського, Благовісника УАПЦ, як богослова по обґрунтуванню канонічності УАПЦ (біографічний нарис і огляд праць) // Наукові записки. Збірник праць молодих вчених Інституту української археографії та джерелознавства ім. М.С. Грушевського НАН України. – К., 1996. – Т. 2. – С. 295–321); автор богослужбових відправ “Слово Хресне” та “Визволення” (Опубліковано: *Преловська І.М.* Відправа Благовісника // Розбудова держави. – К., 1996. – Ч. 1 (42) – С. 45–51); публікацію частини листів

(в т.ч. факсиміле), фото дружини – Олени Чехівської і одну сторінку протоколу обшуку помешкання В. Чехівського на день арешту 17 липня 1929 р. здійснено у вид.: *Мартирологія Українських Церков: В 4-х т. – Т. I. Українська православна церква. Документи, матеріали, християнський самвидав України. – Балтимор, Торонто: Українське Видавництво “Смолоскип” ім. В. Симоненка, 1987. – С. 503–528.*

Чехівський Микола Мусійович (1884–?) – священник УАПЦ. На військову службу він поступив у 1899 р., закінчив Чугуївське юнкерське училище у 1902 р. В період Лютневої революції 1917 р. був в чині підполковника, а також комендантом м. Києва. Пізніше був взятий в полон у Германії. Неодноразово був поранений, нагороджений орденами, перебування в концтаборі, куди потрапив з Тифлісу і про своє рішення повернутись в Україну. В Києві після поневірянь та пошуків роботи пішов співати до хору в храмі Св. Софії Київської, де йому запропонували дяконське служіння. Потім він висвятився на священника УАПЦ і служив в с. Германівська Слобідка, де народилася і вирісла мати братів Чехівських. Влітку 1928 р. рішенням ВПЦР (протокол № 136) змушений був відійти від ВПЦР і взагалі від діяльності в УАПЦ. Був одружений на рідній сестрі члена Києво-Святошинської парафії УАПЦ Леоніда Йосиповича Павловського, вінчання відбулося 14 вересня 1928 р. Був у складі 45 осіб, які опинилися на лаві підсудних на процесі “СВУ” в Харкові в березні-квітні 1930 р. Був засуджений на 3 роки ув’язнення, які відбував у Ярославському політизоляторі, а у 1933 р. додатково засуджений на 10 років ув’язнення. Місцем смерті вказано Якутію.

Чулаївський Яків Карпович (1888/89–1931/?) – єпископ Бердичівський УАПЦ. Народився на Київщині. Висвячений на священника у 1914 р. Був делегатом I Всеукраїнського Православного Церковного Собору УАПЦ 14–30 жовтня 1921 р. як священник парафії с. Овечаче Бердичівського повіту, член ВПЦР і голова Бердичівської церковної ради. З 1923 р. – єпископ Бердичівський УАПЦ. Був делегатом II Всеукраїнського Православного Церковного Собору УАПЦ 17–30 жовтня 1927 р. як член Президії ВПЦР, завідуючий відділом церковної освіти та завідуючий книжковою коморою ВПЦР. Потім зрікся сану і пішов на державну службу. Був заарештований у серпні 1938 р. і засланий до Сибіру. Подальша доля невідома.

Шарай (Шараєв) Костянтин Григорович (1879–1937) – священник УАПЦ, останній настоятель кафедрального Благовіщенського собору у Січеславі. У 1890-х учень Бахмутської бурси, потім Катеринославської духовної семінарії. За українську діяльність був висланий у м. Томськ. У 1917 р. повернувся в Україну. У 1917–1925 рр. був настоятелем Спаської церкви у с. Лоцманська-Кам’янка поблизу м. Січеслава. Одночасно працював інструктором Губспоживспілки, друкувався в журналі “Споживач”. У травні 1917 р. відправив першу службу Божу українською мовою в Січеславському кафедральному Преображенському соборі. У 1930 р. був заарештований, перебував у дніпропетровській тюрмі. У 1931 р. був вивезений до концтабору до Архангельська. У 1935 р. повернувся в Україну. Служив священником в райцентрі П’ятихатки. Заарештований в грудні 1937 р., засуджений Трійкою НКВС 25 грудня 1937 р. Страчений 28 грудня 1937 р. Реабілітований у 1990 р.

Ширай Микола (1870–?) – єпископ Ніжинський (1922–1924) УАПЦ. Був делегатом I Всеукраїнського Православного Церковного Собору УАПЦ 14–30 жовтня 1921 р. як священник с. Сваричівка на Борзенщині. У 1922–1924 рр. перейшов до ДХЦ, де був настоятелем Троїцької парафії в м. Києві. Але потім повернувся і був єпископом УАПЦ Роменським у 1928–1930 рр. З 1933 р. доля невідома.

Шарайвський Нестор Андрійович (1865–1929) – архієпископ Київщини, перший заступник митрополита Липківського в 1921–1927 рр., голова Перекладової комісії УАПЦ у 1919–1927 рр. У 1901 р. був священиком храму при залізничній станції Казатин Бердичівського повіту. На церковному соборі Київщини 22–26 травня 1921 р. як член Президії ВПЦР був обраний до складу Київської губерніальної церковної ради і рекомендований на висвячення в єпископи. Був делегатом I Всеукраїнського Православного Церковного Собору УАПЦ 14–30 жовтня 1921 р. як заступник настоятеля Софійської собору м. Києва. Під час т. зв. “кризи” 1926 р. залишився на волі і був одним з ініціаторів скликання вересневої наради ВПЦР у 1926 р., увійшов до складу “Всеукраїнської комісії по унормуванню життя УАПЦ” як її почесний голова. Учасник II Всеукраїнського Православного Церковного Собору УАПЦ 17–30 жовтня 1927 р., викладач Пастирських курсів при Св. Софії, мав викладати в “Українському Богословнику” (Академія УАПЦ). Після II Всеукраїнського Собору 1927 р. відійшов від справ. Помер від голоду 29 жовтня 1929 р. Похований біля михайлівського приділу великого собору св. Софії у Києві, але в 1934 р. надгробну плиту було знято, а могилу забруковано.

Янушівський Костянтин Юхимович – протоієрей УАПЦ, який був одним з ініціаторів створення Діяльно-Христової Церкви.

Яреценко Олександр (1890–1938(?)) – архієпископ Лубенський (1921–1923), Харківський (1923–1926) УАПЦ, перший заступник голови ВПЦР, голова Ідеологічної комісії УАПЦ. Народився на Полтавщині. Закінчив Московську духовну академію та Інститут інженерів шляхів сполучення. У 1920–1921 рр. – начальник Полтавської залізниці. Був делегатом I Всеукраїнського Православного Церковного Собору УАПЦ 14–30 жовтня 1921 р. як уповноважений ВПЦР, член парафіяльної ради м. Полтави. На Соборі був висвячений 27 жовтня 1921 р. на архієпископа Лубенського. З 1923 р. і архієпископ Харківський і духовний керівник руху на Слобожанщині, голова Харківської округової церковної ради. У 1924–1926 рр. перший заступник голови президії ВПЦР та голова Ідеологічної комісії УАПЦ. В квітні 1926 р. заарештований і висланий на 5 років до Ташкенту. Засуджений заочно на I “надзвичайному” церковному Соборі УАПЦ 28–29 січня 1930 р. У 1934 р. перебував в ув’язненні в Курську. Подальша доля невідома.

Іменний покажчик

- Августин Аврелій Блажений, св. 445, 456, 474
Авраам (*бібл.*) 311, 322
Адріан, патріарх 457
Азімов Олександр Іванович 590
Аксаков М.П. 396
Алівізатос Г., проф. 186, 194
Александрійський Петро, св. отець
Альбан Веруламський, св. 444, 456
Амвросій Медіоланський, св. 456
Анатолій, патріарх Константинопольський 357
Андерсон К.П., єпископ 190
Андреева Зінаїда Гаврилівна 585
Андрій Первозваний, апостол (*бібл.*) 10, 12, 35, 268, 291
Андрієв (Андріїв) Олександр 20, 143
Андрієнко Дмитро Сергійович 584
Андрющенко Кондрат Іларіонович 582
Анна (*бібл.*) 226
Антипчук Петро 20, 143
Антоній (Вадковський), митрополит 204, 228, 451
Антоній (Храповицький), митрополит 161, 192, 193, 207, 229, 272, 318, 323, 324, 639
Антонін (Грановський), митрополит “Живої Церкви” 232, 273, 274, 385, 394, 395
Антоненко Іван Дем’янович 585
Антоненко Костянтин Данилович, священник УАПЦ 566, 567
Антонович Агата Володимирівна 587
Антонович Д. 49, 529
Антонович-Мельник К. 475
Антончик Север’ян Трифонович, священник УАПЦ 92, 114, 311, 549
Антонюк З. 191
Антонюк Павло Остапович 593,
Антохів Григорій Гаврилович, священник УАПЦ 549
Анфуса св. 465
Арій, священник 357, 380
Арсеньєв Микола Сергійович, проф. 188, 195
Артюх В.В. 637
Атенагорас (Спіру), митрополит 322
Аушев Володимир Матвійович, протоієрей УАПЦ 329, 330, 343, 345, 346, 567
Афанас’єв Самойло Іванович 586
Афанасій, патріарх 216
Афанасій Великий, архієпископ 231
Афродіта (Анадіомена) (*міф.*) 289

Бабенко Іларіон Петрович 584
Бабич Семен Терешкович 564
Бабовська Марія Никифорівна 582
Бажан М. 13
Базілевський Никідор Мелітонович, священник УАПЦ 329, 330, 584
Байдула Ганна Іванівна 587
Балан Іван Федорович 587
Балицький Всеволод Аполонівич 19, 22
Бараненко Олександр Іванович 583
Барма Яків Хведорович, священник УАПЦ 566
Барон Михайло Васильович 583
Бартовський Олександр Якович 584
Бартовська Ганна Василівна 584
Барченко Марія Павлівна 628
Басовол Сергій Володимирович 463
Бачинський А., священник 291

- Бачинський Євген Васильович, єпископ УАПЦ (Соборноправної) 9, 15, 26, 28, 48, 61, 62, 100, 115, 141, 161, 184, 194, 195, 196, 198, 208, 209, 245, 306, 347, 444, 450, 451, 453, 455, 513, 635, 636
- Беда Достоповажний 456
- Беденко Ольга Трохимівна 552
- Безант Анні Вуд 456
- Безусяк Лазарь Григорович 579, 588
- Безрадецькая Людмила Петрівна 590
- Безсмертний Семен Іванович 590
- Бей Конон Хамович, єпископ УАПЦ 26, 76, 77, 80, 109, 141, 150, 190, 196, 298, 309, 333, 337, 378, 379, 472, 534, 544, 555, 576, 603, 605, 606, 607, 615, 628, 636
- Бейлик Артем Іванович, священник УАПЦ 551
- Березняк Л. 396
- Березницький Йосиф Андрійович 589
- Бердяєв Микола Олександрович 194
- Берник Віра Дмитрівна 581
- Бернікова О. 55*
- Беліков 10
- Беляєв 10
- Биковець Костянтин Петрович, священник УАПЦ 583, 605, 615
- Бирченко Олександр Гнатович 589
- Бігун Федір Миколаєвич 586
- Біла Євдокія Миколаївна 587
- Білан Ганна 274
- Білан Павло Хведорович 585
- Білецька Євдокія 618
- Білокін С.І. 4, 5, 10, 14, 15, 16, 647*
- Білоконь Тімофій Семенович 582
- Білосорочка Іван Єлсейович 588
- Білоус Іван Олександрович 561, 562
- Більчанський Юхим Васильович 537
- Біляєв 597
- Біляшівський М.Ф. 475
- Блаватська Олена 456
- Блакитний Василь 36*
- Бобенко Ларіон Петрович 628
- Бобожко 212
- Бобровицький Микола Хведорович, священник УАПЦ 140, 218, 337, 339, 559
- Богдановська Катерина Феодосіївна 583
- Богун Карп 606
- Богущкий Михайло Федосійович 587
- Божко Ферапонт Яковлевич 587
- Бойко Демид Хведірович 583
- Бойко Клавдія Миколаївна 583
- Бойко Петро Афанасієвич 585
- Болдина Марія Петровна 585
- Болотнюк Тетяна Митрофанівна 589
- Бондаренко Василь Яковлевич 585
- Бондаренко Кіндрат 606
- Бондарук Іван 195
- Бондарчук П.М. 4
- Бонч-Бруєвич Володимир Дмитрович 180
- Борецький Микола Миколайович, митрополит УАПЦ 19, 22, 31, 32, 33, 34, 39, 49, 62, 74, 80, 82, 83, 104, 109, 299, 303, 314, 315, 316, 320, 321, 331, 379, 397, 400, 460, 461, 471, 472, 473, 527, 528, 530, 574, 618, 632, 636, 640
- Борісевич (Борисевич) Костянтин Йосипович 327, 328, 329, 330, 536
- Бортилевецький Іван Васильєвич 581
- Босовол (Басовол) Сергій, протоієрей УАПЦ 140, 146, 166, 182, 238, 297, 299, 312, 329, 331, 345, 376, 435, 437, 440, 450, 460, 463, 466, 473, 543, 544, 635
- Ботвиненко (Бутвиненко) Костянтин Кіндратович, протоієрей УАПЦ 585, 636
- Брайківський Володимир, священник УАПЦ 598
- Бранько Андрій Климович, священник УАПЦ 145, 236, 296, 549
- Брент Чарльз, єпископ Нью-Йоркський 161, 184, 190, 191
- Бржосньовський Володимир, єпископ УАПЦ і ДХЦ 24, 44, 101, 268, 426, 427, 428, 526, 578, 636, 639
- Брикун Андрій Андрійович 569
- Брикун Андрій Артемович 583
- Бринь Володимир Радіонович 586
- Буденко Пилип Іванович 579
- Бурко Демид, протопресвітер 7, 11, 13, 14, 15, 35
- Булгаков М.Н. 637
- Булгаков Сергій, священник 194
- Булдовський Феофіл, єпископ УПАЦ 230, 645
- Бульбенко Федір Павлович 8, 10, 14, 15, 49, 529
- Бурдинюк Іван Васильєвич 585
- Бурчак Н. 11

- Бугувський Микола Петрович, протоієрей
 УАПЦ 559
Бухарева І. В. 55
 Бучило Пилип, єпископ УАПЦ 254, 353, 637
- Вальсамон Феодор, патріарх Антиохійський 362, 381
 Варвара Баальбекська, св. 34, 427, 431, 432, 473
 Вардхаман, проповідник 163
 Варлаам (Ленецький), ігумен 431
 Варух, пророк (*бібл.*) 395
 Варфоломей, апостол (*бібл.*) 268
 Василенко Трохим Якимович 584
 Василій III, патріарх Константинопольський 270
 Василій, архієпископ 473
 Василь (*див. Липківський Василь*)
 Василь Великий, св. 308, 355, 358, 361, 380
 Васильєв Іван Васильович 580
 Васильєв Михайло Володимирович 584
 Васильєв П.Ф. 637
 Васильцев Петро Стефанович 590
 Васильчук 22, 64
 Вашутич Андрей Пилипович 586
 Велигура Захар Іванович 550
 Вельчинська Олена Прокопівна 586
 Венера (*міф.*) (*див. Афродіта*)
 Венізелос 225
 Вергуненко Петро Микитович 629
 Вержаловський Ємельян Васильович 537
 Вертелецький Методій Михайлович, протоієрей УАПЦ 581, 615,
 Виклеф Уінкліф Джон 231
 Вильчинський Андрій Григорович 587
 Висовень Самійло Пилипович, священник УАПЦ 574
 Висоцький Микола, священник УАПЦ 332
 Висоцький Михайло Андрійович, священник УАПЦ 346, 578
 Вишневецький Никодим Федорович 589
 Вишнецький Петро Пилипович 577
 Вишнівський Павло Олександрович священник 237, 557
 Вікторія, англійська королева 228
 Віра, св. 463, 475
 Вітвіцький (Відвіцький) Федір Тихонович, священник УАПЦ 140, 141, 221, 423, 544
- Власенко Дмитро Порфирівич 579
Власовський Іван Федорович, проф. 13, 18, 19, 35, 36, 179, 180, 195, 270, 275, 290
 Вовк Варвара Лукинична 583
 Вовківська Маргарита Олександрівна 585, 628
 Вовківський Михайло Іполітович 452, 587
 Вовкушевський Григорій 20, 143, 269
 Вовченко Владіслав Іванович 587
Вовчук Іван, проф. 22, 36
 Войтушенко Ганна Семенівна 589
 Вознесенський Борис Миколайович 579
 Волківський І. 322
 Володимир Святославич, св. рівноапостольний князь 253, 264, 274, 322, 431
 Володимир (Богоявленський), митрополит, св. 271
 Володимир, єпископ 431,
 Володимир Мусійович, В.М. (*див. Чехівський В.М.*)
 Волощенко Я. 591
 Вольтер, Марі Франсуа Аруе 307
 Вороненко Никифор Романович 587
 Вороний Микола Кондратович 587
Воронин Олександр 16
 Врона Іван Іванович 273
 Вудвуд Андрій Никифорович 563, 564, 582
 Вузенко 331
 В'язлов А. 271
- Гавриленко Антін Купріянович 329, 331, 557, 613
 Гаврилова Марія Антонівна 589
 Гаврилук Нестор Іванович 584
 Гавриш Ф.С., проф. 12
 Гаврііл (Банулеско-Бодоні), митрополит 293, 306, 649
 Гагасій [Гагалій] Микола Іванович, священник УАПЦ 572
 Галайда Симон Михайлович, протодиякон УАПЦ 141, 331, 338, 346, 534, 556
 Галамія Пилип Миколайович 542, 543
 Галета Іван Павлович 31, 140, 221, 295, 296, 299, 318, 335, 339, 343, 416, 453, 466, 468, 543, 598
 Галета Макар Іванович 580
 Галинченко 318
 Галінченко 236

- Ганді Махатма (Ганді Мохандас Карамчанд) 26, 151, 158, 159, 160, 163
- Ганженко Галина Іванівна 588
- Ганженко Стефан Ювлевич 588
- Ганиченко Дмитро Мак. 581
- Ганіченко 213
- Ганченко Єфросина Автономовна 579
- Гапонюк Яків Петрович 583
- Гарашенко (Геращенко) Іван Степанович 31, 52, 73, 89, 113, 114, 298, 299, 300, 302, 576, 637
- Гардінер Роберт 184, 190, 191, 203
- Гарнак (Harnack) Адольф фон 450, 457
- Гелімбатівський Василій Сергійович 589
- Геннадій, архієпископ Геліопольський 194
- Георгій I, патріарх Константинопольський 380
- Георгій Володимирович, князь 431
- Георгій (Делієв), єпископ 43, 132
- Герасименко (Гарасіменко) Семен Андрійович 536, 584
- Гермайзе Йосип 274
- Герман, митрополит Фіатирський 161
- Германос (Стронопулос), єпископ 192, 198
- Германос (Сегеді, Шегеді), митрополит 161, 185
- Гесіод, історик 289
- Гижко Тиміш Іванович 589
- Гіндич Олена Максимівна 589
- Глибоковський Микола Никанорович, проф. 185, 192
- Глоток Сергій Савич, священник УАПЦ 545
- Глухенко Іван Петрович 582
- Глушков Вікентій Трофимович 581
- Глущенко Ганна Михайлівна 583
- Гов'ядовський Харитон Федорович, протоієрей УАПЦ 31, 40, 42, 81, 101, 102, 106, 113, 115, 117, 118, 122, 123, 124, 125, 140, 141, 143, 149, 150, 179, 223, 234, 244, 266, 269, 270, 285, 302, 320, 322, 325, 327, 328, 329, 330, 331, 338, 340, 341, 342, 343, 344, 345, 346, 351, 383, 412, 413, 417, 426, 515, 519, 523, 529, 542, 612, 619, 628, 632, 637
- Годило-Годлевська Клара Георгіївна 586
- Голинченко 294
- Голінченко Явтух Гордійович 219, 331, 335, 561
- Голобородько Микола Трофимович 584
- Головань В., протодиякон УАПЦ 329, 330
- Голога Михайло Данилович 586
- Голотюк Павло Михайлович 586
- Голуб М. 603
- Голубович В. 224
- Гольбієвський Григорій Харитонович 583
- Гонта-Корнійчук, священник УАПЦ 104
- Гонтар В. 617
- Гончар Палажка Ємельянівна 583
- Гончар Яків Антонович 583
- Гончаренко Любов Степанівна 628
- Гончаренко Петро Васильович 582
- Гончаренко Тамара Степанівна 416, 466, 467, 560
- Гончарів Герасим Миколайович 579
- Гончаров П. Г. 31, 32, 130, 305, 388
- Горбаренко Сергій Миколайович, священник УАПЦ 539
- Горбач Дмитро Кузьмич 579
- Горбач Іван Семенович 586
- Горбаченко Тихон Кононович, диякон УАПЦ 553
- Гордій, цар 443
- Гордієнко Єрофей Іванович 586
- Гордієнко Юрій Микитович 588
- Гордовський Порфирій 20, 143, 212, 638
- Горевая Марія Афанасіївна 10
- Горевой Степан Минович 10
- Горієвська Софія Йосиповна 586
- Горовий Степан, священник 10
- Граменко Христина Андріївна 588, 629
- Грач Мефодій Пилипович, священник УАПЦ 561, 628
- Грегуль Олекса Григорович 570
- Грибенік Антон Митрофанович 587
- Григоренко Клим Іванович 588
- Григорій УІ, патріарх Константинопольський 228, 233, 459
- Григорій УІІ, папа Римський 457
- Григорій УІІІ, папа Римський 274, 358
- Григорій Богослов, св. 474
- Григорій Двоєслов, св. 308, 358
- Григорій Назіанзінський 474
- Гринчук Катерина Яковлівна 588
- Грицанюк Параска Гаврилівна 582
- Грицанюк Степан Маркович 582
- Гриценко (Гріценко; *Грищенко* – в док.

- № 105) Іван Андрійович 216, 222, 223, 235, 292, 330, 331, 332, 346, 537, 628, 631
- Грищенко Люба Іванівна 586
- Грищенко Микола Васильович, священник УАПЦ 576
- Гришук Іван* 35, 350, 474, 633, 642
- Гріневич Антон Устинович, єпископ УАПЦ 39, 62, 65, 68, 72, 76, 78, 79, 80, 82, 83, 85, 86, 87, 89, 95, 97, 101, 109, 113, 115, 167, 220, 254, 566, 600, 638
- Грінченко Борис 274, 637
- Гріценко Іван Яковлевич 583
- Грічанівська Олександра Сидорівна 582
- Гробовий Михайло Олександрович 582
- Громачевський Микола Микитович 580
- Грушевська Марія Івановна 590
- Грушевська Тамара Марківна 639
- Грушевський Марко Федорович, єпископ УАПЦ 92, 93, 95, 103, 109, 112, 114, 123, 143, 216, 219, 254, 330, 344, 345, 346, 440, 542, 628, 632, 638, 639, 640
- Грушевський Михайло Сергійович 17, 43, 44, 54, 133, 143, 162, 271, 638, 649
- Губанів Гаврило Денисович 589
- Гудзенко Стефан Андрієвич 585
- Гужова Віра Микитівна 589
- Гузенко Василь Омелянович 311, 334, 567
- Гук Андрій Наумович 149, 331, 332, 343, 346, 412, 413, 414, 416, 417, 424, 425, 519, 570, 571, 582, 605, 612
- Гулевич, священник 243
- Гурленко Микола Йосипович 628
- Гус Іван 218, 231, 232
- Гуттен, Ульрих фон 307
- Гуцул Семен Каленикович, священник УАПЦ 551
- Давид, цар (*бібл.*) 226, 273, 290
- Давиденко Іван Федорович 580
- Давидюк Ганна Платоновна 587
- Давидюк Методій Архіпович 582
- Даміан, патріарх Єрусалимський 161, 224
- Данилевич Василь Юхимович 133, 229, 358
- Даниленко В.М. 4
- Даниленко Петро Якович 589
- Данило Святогірський* (див. Бурко Демид, протпресвітер)
- Данчишин Іван Сергійович, священник УАПЦ 435, 574, 575
- Даріуш Феодосія Васильєвна 586
- Дахівник-Дахівський Володимир Опанасович, єпископ УАПЦ 20, 39, 61, 140, 141, 149, 295, 565, 639
- Даценко Ганна Сергієвна 587
- Даценко Трифон Спиридонович 588
- Дашкевич Любов Пантелеймонівна 567, 568
- Дворецький Олександр Миколайович 629
- Дегтярєва Олександра Івановна 583
- Дейсман, проф. 186
- Дезідерій Еразм з Роттердаму (Герхард Герхардс) 438, 443
- Декій (Гай Мессій Квінт Траян Децій Август), імператор 443
- Деллінгер Йоган, д-р 193, 225, 227
- Дем'яненко Іван Семенович 550
- Дем'яновський Василь Григорович 585
- Дементій Евдокія Кузмовна 585
- Демеха Мотря Симоновна 590
- Демидюк Євфросина Омелянівна 581
- Дем'яненко Іван Семенович
- Денис, св. 207
- Деньга Хведір Климович, протоієрей УАПЦ 568, 569
- Денюх Степан Герасимович 587
- Джемелінський Андрій Пол. 580
- Джемсон д-р 160
- Дживаго Яків, диякон УАПЦ 469
- Дзвоник Олександр Гнатович 576
- Дзюбенко Іван Іванович 560
- Дзюбенко Микола Кіндратович 589
- Димитрій (Вербицький), єпископ 247, 271, 648
- Димитрій (Рудюк), архієпископ 55
- Димитрій, святий 431
- Димопуло Василь, архімандрит 453, 459
- Діброва, священник 218
- Діденко Іван Михайлович, священник УАПЦ 359, 412, 413, 414, 415, 416, 581, 606, 612, 613
- Дідиченко Петро Іванович 580, 628
- Дідківський Петро Дмитрович 585
- Діоклетіан, імператор 380, 456
- Діонісій (Валединський), митрополит 185, 187, 188, 193, 195, 205, 207, 225, 228
- Діоскор, патріарх Олександрійський 357
- Добрянська Ольга Герасимовна 590

- Добрянський Петро Матвійович, протоієрей УАПЦ 552
- Добрянський Тихон Миколайович 588
- Довгаленко Дмитро Андрійович, священник УАПЦ 239, 339, 573
- Довгун Вакула Іванович 565, 582, 617
- Долінгер Ігнатій, проф. 204
- Доманицький П. 195
- Дорошенко Василь, священник УАПЦ 591, 601, 603, 609, 610, 615, 616
- Драгоманов М. 224
- Драч Тихон 592
- Дробницький Дмитро Карпович 583
- Дроговоз Йосип Прокопович 589
- Дросенко Павло Степанович, протоієрей УАПЦ 27, 165, 339, 414, 553
- Дубас Тіт Сергієвич 541
- Дудкіна Наталія Тимофіївна 580
- Дужан Олександр Михайлович 586
- Дурдуківський Володимир Федорович 44, 134, 254, 274
- Дурдуківський Олександр Федорович, дякон 44, 271, 274, 396
- Дурматюк [?] Филімон Ол. 580
- Дьяченко Григорій, протоієрей* 476
- Дьяченко Євген Юркович 583
- Дюжа Ліксандра Григоровна 585
- Дюко Василь Миколайович 583
- Евчук Сидор Володимирович 583, 628
- Еразм Роттердамський (*див. Дезідерій Еразм*)
- Ельшин Олександр Юрьєвич 587
- Євгеній (Болховітінов), митрополит 396
- Євдоким, митрополит 459
- Євлогій (Георгієвський), митрополит 161, 185, 187, 192, 205, 207, 228
- Євсевій, історик 457
- Євтихій, монах 357
- Єзерський Олександр Іванович 616
- Ємець Надія Антоновна 581
- Ємець Петро 103, 112
- Єпифаній св. 457
- Єрма (Герма) 464, 475
- Єфрем, єпископ 635
- Єфрем Сирін 386, 395
- Єфремов С.* 25, 31, 36, 37, 271, 274
- Жабський-Якименко Іван Миколайович 573
- Жевакіна Христя Павловна 590
- Жевченко Юрій Володимирович, єпископ УАПЦ 87, 97, 105, 114, 115, 165, 183, 249, 250, 419, 423, 429, 435, 565, 628, 639
- Жеткевич Семен Аверкійович 591, 593
- Жиганас Пилип Опанасович 584
- Жищенко Михайло Ілліч 582
- Жищенко Тетяна Микитівна 582
- Жлор, єпископ 186
- Журбенко Марія Івановна 585
- Забіяка Федот Трохимович, священник УАПЦ 574, 596, 608
- Заболотін Михайло 582
- Заболотний Михайло Тимофієвич 552
- Забота Петро Данилович, священник УАПЦ 150, 219, 296, 339, 340, 567, 598, 609
- Завадський Андрій Петрович 588
- Завальний Олександр Арсенович 584
- Завальнюк Трохим Васильєвич 583
- Загірний Давид Семенович 584
- Задворняк (Задвірняк) Максим Євгенович, єпископ УАПЦ 148, 159, 212, 237, 383, 518, 564, 639
- Замчківський Олександр Васильович, протоієрей УАПЦ 571
- Заноздра Матрона Ігнатівна 581
- Заноздра Грицько Петрович 581
- Запорожець Антон Петрович 582
- Зарицький Михайло Евменович 581
- Заріцька Келина Іосиповна 581
- Захарієвич Яків Якович 579
- Захожа Параска Леонтіївна 589
- Заяць Авакум, священник УАПЦ 575, 576, 592
- Зеров Микола 14
- Зизаній (Тустановський) Стефан 381
- Зинов'єва Ольга Евфимівна 582
- Зінкевич Осип* 16
- Зінківський Василь Васильович, проф. 194
- Зінченко А.Л. 4, 16, 19, 36
- Зінюк Грицько Пилипович 588
- Зновіцький Касьян Йосипович 588
- Золотарьов В.* 634
- Зонара Іоанн 362, 381
- Зрикова Ганна Олександровна 588

- Зубов Петро Ігнатович, священник УАПЦ 579
 Зубова Параска Василівна 579
- Іаков, ахімандрит 459
 Іван Золотовустий (Хризостом), патріарх, св. 227, 301, 302, 303, 308, 355, 358, 386, 395, 461, 473, 474, 641
 Іваницький Петро Григорович 584
 Іванівський Євген Юрійович 628
 Іванов Кирило Якович 593
 Іванов М. 26, 136, 143
 Іванюк Лук'ян Михайлович, священник УАПЦ 560
 Івашко Гаврило Васильович 589
 Іващенко Андрій Гнатович, священник УАПЦ 564
 Іващенко Іван Семенович 580
 Іващенко Іван Семенович 582
 Ігор, князь 475
 Ільченко Мотрона Федорівна 585
 Іляшевич Валентин Вікторович 580
 Ілля, пророк (*бібл.*) 303, 308
 Інокентій (Пустинський), митрополит (*обн.*) 43, 132, 220, 232, 233, 583
 Іоанікій, єпископ УПАЦ 230
 Іоанікій (Сенютович), ігумен 431
 Іоанн Дамаскін, св. 201, 226, 356, 386, 395
 Іоанн, апостол (*бібл.*) 156, 162, 267, 268, 291
 Іоанн Богослов, євангеліст (*бібл.*) 181, 275, 356, 431, 434, 457, 474, 475
 Іоанн Каппадокійський, патріарх 194, 228
 Іоанн Комнін, візантійський імператор 381
 Іоанн Постник, патріарх 194, 228
 Іоїль, пророк (*бібл.*) 289
 Ірина, візантійська імператриця 380
 Іринеї, єпископ (Сербія) 161, 185
 Іринеї Ужгородський 205
 Ісайя, пророк (*бібл.*) 72, 308
 Іуда, апостол (*бібл.*) 268
 Іуда Іскаріот (*бібл.*) 268
- Йоаким (*бібл.*) 226
 Йосиф, св. (*бібл.*) 226
 Йосиф (Кречетович), архієпископ Ізюмський (*обн.*) 232
 Йосиф Піснеспівець 386, 395
- Кагарлик Кость Андрієвич 540
 Кайтенко 27, 165
 Каліберда Степан Якович 577
 Каліцький Антон Казимирович 587
 Кальнофойський Афанасій
 Калішевський Юхим Аврамович, архієпископ УАПЦ 89, 114, 146, 335, 337, 416, 417, 560, 640, 642
 Камінський Григорій Федорович 587
 Кане Рафаїл Бортоломієвич 584
 Канторов, проф. 282
 Каплінський (Каплистий) Артем Вікторович, диякон УАПЦ 562, 563, 593
 Капшук 604
 Карабіневич Микола Сильвестрович, єпископ УАПЦ 32, 62, 89, 114, 140, 158, 314, 329, 340, 341, 390, 430, 433, 435, 537, 550, 640
 Каракалла, імператор 457
 Карбєвська Лідія Іванівна 590
 Кардаш Юхим Євменович 580
 Каретнікова Олександра Григорівна 584
 Карін-Даниленко Сергій Тарасович 22, 630, 631, 634
 Карнаух Теодот Іванович 583
 Карпенко Ганна Миколаївна 589
 Карпенко Дмитро Степанович, священник УАПЦ 412, 417, 424, 425, 581, 615
 Карпенко Павло Семенович 588
 Карпов Леонід Олександрович 86, 103, 326, 327, 330, 344, 346, 561, 640
 Карпович Антон Петрович, священник УАПЦ 77, 98, 101, 102, 103, 109, 329, 330, 566
 Карташов О.В., проф. 194
 Карук Гана Миколаївна 585
 Карук Павло Лук'янович 585
 Касьянчук П. (Касянчук), священник УАПЦ 329, 330, 332
 Каширін Микита Васильович 590
 Кеба Симон Андрійович 580
 Келлер, д-р 188
 Кеннінк, архієпископ Утрехтський 207
 Киприян Фасций Цецилій, св. 439, 443
 Киридон А.М. 4, 36
 Кирил, єпископ Олександрійський 357
 Кирил, св. 290,
 Кириленко Іван Омелянович 598

Кирилов Петро Константинович 582
 Кирилов Іван Константинович 583
 Кирилова Анна Петрівна 584
 Кирилюк Ісак Іпатьєвич 586, 628
 Киричок Ганна Осіповна 586
 Кирион II (Садзагеллі), патріарх-католикос 192
 Кирста (Кірста) Ганна Іванівна 390, 391, 397, 463, 547
 Кисленко Олександр Григорович 581
 Кислий Іван Андрійович 215, 285, 319, 334, 335, 376, 559
 Кислицин Іван Яковлєвич 588
 Кірдан Євген Іванович 581
 Кіріченко Яків Федорович 587
 Кіров С.М. 7
 Кірсак Ольга Артемівна 561
 Клевайчук [Клевальчук] Іван Хведорович 574
 Клименко Михайло Іванович, священик УАПЦ 580, 607, 608,
 Клишко Василь Степанович 588, 615
 Книш Назар 597
 Кобелєв О. 475
 Кобець Марія Васильєвна 585
 Кобець Олександр Миколаєвич 585
 Кобзар Митрофан Петрович 20, 23, 97, 98, 99, 102, 103, 107, 112, 114, 123, 141, 143, 148, 269, 330, 339, 340, 346, 398, 399, 410, 411, 518, 524, 542, 632, 640
 Кобрик М. 291
 Ковалєв Пантелеймон Кіндратович 586
 Коваленко Агрипина Іллінічна 586
 Коваленко Грицько Андрієвич 584, 628
 Коваленко Марія Ананьєвна 582
 Коваленко Михайло Львович, священик УАПЦ 238, 536
 Коваленко Павло Титович 589
 Коваленко Тімофій Тіхонович 582
 Коваленко Яков Леонтійович 577
 Коваленко-Конопацький Григорій Андрійович 143, 569
 Ковалівна Олена Михайлівна 582
 Коваль Пантелеймон Микитович 589
 Коваль Федір Гаврилович 581
 Коваль-Коваленко Онуфрій Кирилович 585
 Ковальський Никанор, священик 229, 269, 358
 Ковальчук А. М. 40
 Ковальчук Дмитро Йосипович 586
 Ковальчук Ірина Савельєвна 586
 Ковбасюк Петро Юхимович, священик УАПЦ 29, 213, 222, 545, 631
 Ковгарь Семен Трохимович 587
 Ковердинський (Кавердинський) Всеволод Омелянович 148, 165, 332, 346, 518, 550, 551
 Ковтун Іван Романович 538
 Ковтуненко І. 220
 Ковтуненко Катерина Федорівна 581
 Когутенко Павло Іванович 588
 Коденець Антон Михайлович, протоієрей УАПЦ 571
 Козаченко Михайло Гнатович 588
 Козін Олександр Якович, протодиякон УАПЦ 335, 563
 Козін Петро Миколайович 580
 Козлов Максим, священик 144
 Козловська В.Є. 475
 Кокін С.А. 4
 Колісник Іван Олексійович 548
 Колісник Михайло Прокопович, священик УАПЦ 295, 304, 319, 338, 339, 341, 378, 417, 434, 439, 558, 559
 Колісниченко Карп Олексійович 589
 Коломацький Петро Іванович 587
 Коломієць Олена Олександрівна 588
 Коломійченко Сава Іванович 588
 Колоша Марко Остапович 590
 Колтуновський Іван Петрович 584
 Колчановський Олександр Афанасійович 584
 Кольчевський Олекса Федорович, священик УАПЦ 329, 330, 559
 Колюк Микола Микитович 548
 Коляда Оверкій Петрович 89, 93, 103, 107, 112, 114, 123, 141, 331, 542, 632, 640
 Комашенко Михайло Андрійович, священик УАПЦ 219, 338, 376, 558
 Комашко Борис Костянтинівич 584
 Комендант Захар Лаврентійович 588
 Компанієць Григорій Григорович 541
 Кондратенко Ісай Петрович 586
 Кондращенко Борис Іванович, священик УАПЦ 558
 Конженко Макар Андрійович 570
 Кониський Олександр Якович 394

- Кононенко Василь Іванович 589
 Кононенко Іван Давидович 569
 Конончук Авраам Онисимович 585
 Конотоп Лука, священник УАПЦ 27, 165, 541
 Констант, візантійський імператор 380
 Константин Флавій I Великий, візантійський імператор 218, 231, 322
 Константин ІУ Погонат, візантійський імператор 380
 Константин VI, візантійський імператор 380
 Констанцій I Хлор, імператор 231
 Копитченко 331
 Кордон Максим Маркович, священник УАПЦ 555
 Король Михайло Йосипович 539
 Короленко Володимир Галактіонович 21, 356
 Корсунський Андрій Миколайович, священник УАПЦ 546
 Корчевий Микола Іванович 581
 Косаківський Борис Данилович 589
 Косач-Борисова Ізидора Петрівна 8
 Косів Сильвестр, митрополит 172, 181
 Косік (Косик) Пилип Іванович 140, 540
 Костельнюк Іван Якимович 582
 Костинов Микола Данилович 585
 Костомаров М. 649
 Кострико Петро Тихонович, священник УАПЦ 564
 Костюк Димид 592
 Костюк Дмитро Семенович 585
 Костюк Мотрона Ілічна 585
 Косьма Маюмський, св. 394
 Косюк Катерина Григорівна 587
 Котенко Євдокія Михайлівна 587
Котлова О. 55
 Котляревський Сергій, проф. 272
 Котюшко [?] Олена Івановна 579
 Коханівський Іван Денисович 590
Кохно Валентин 18, 56
 Кохно Микита Прокопович, священник УАПЦ 18, 56, 570
Коць М.П. 229
 Кочерга Теофан Олександрович 551
 Кошиць Єлісавета Вікторівна 580
 Кошиць Олександр 394
 Кравець Сава Калістратович 589
 Кравченко Григорій Семенович 580
 Кравченко Н. 249
 Кравченко Надія Олександрівна 580, 628
 Кравчук Михайло Семенович 583
 Красицький Юрій, протоієрей УАПЦ 102
 Кремез Корній Іванович 581, 628
 Кремез Ольга Семенівна 581
 Крестінський М. 396
 Крехівський Олександр Констянтинович, священник УАПЦ 553
 Кривенко Федір Терентьєвич 580
 Криволап Іван Панасович 596, 599, 617
 Кривоносиха Ольга Михайлівна 582
 Кривчун Назар Трофимович 548
 Крижанів, священник УАПЦ 221
 Крижанівська Домнікія Афанасіївна 587
 Крижанівська Одарка Андріївна 582
 Крижанівський Дмитро Іларіонович 586
 Крижанівський Тихон Вакулович 586
 Крижановський Михайло Лаврінович, священник УАПЦ 331, 560, 561
 Кримський Агатангел 133
 Кротевич Костянтин Максимович, архієпископ УАПЦ 22, 30, 32, 52, 65, 66, 67, 72, 74, 75, 76, 79, 85, 86, 87, 93, 95, 104, 107, 113, 147, 149, 164, 165, 178, 235, 238, 241, 244, 245, 254, 294, 296, 297, 314, 315, 318, 319, 320, 329, 331, 343, 345, 352, 391, 413, 414, 416, 423, 434, 435, 437, 521, 522, 565, 604, 628, 631, 634, 641
 Круглий Ганна Ф. 581
 Круглий Меланія 581
 Круглий [Фома] Ігнатович 560
 Круглий Павло Романович 581
 Крутько Степан Порфірович, священник УАПЦ 573, 580
 Кублаєнко Терентій 591
 Куденко Андрій Іванович, священник УАПЦ 558
 Кудин С.Д. 617,
 Кудря Михайло Єфремович 220, 547
 Кузьменко Остап Миколайович 540, 541
 Кукоба Семен Дмитрович 327, 328, 329, 331, 332, 341, 346, 572, 614
 Куленко, священник УАПЦ 318
 Кулик Мотря Володимирівна 586
 Куліда (Кулида) Микола Іванович 22, 27, 74, 80, 98, 109, 110, 140, 165, 214, 330, 331, 376, 561

- Куліш Микола 14
 Кур'ян (Курьян) Іван Дементієвич, священник УАПЦ 214, 296, 317, 318, 330, 356, 558
 Курбас Лесь 14
 Куриленко Іван Омелькович 563
 Кухаренко Петро Пилипович 552, 553
 Кухарюк Катерина Петрівна 580
 Кучер А. 591
Кучерук О. С. 55
 Кюон Микола Юхимович 587
 Кюрі Адольф, єпископ 186, 194
- Лапчинський (Лапчінський) Євтимій, протоєрей УАПЦ 327, 328, 330, 338, 345, 346
 Лебедев Андрій Михайлович 589
Левитін-Краснов Анатолій 163, 274
 Левитський (Левицький) Олександр Орестович 64, 87, 107, 123, 140, 141, 143, 337, 358, 542, 628, 641
 Левитський Павло Миколайович, священник УАПЦ 569, 570
 Левитський Тодось [Феодосій] Миколайович, іподиякон УАПЦ 541
 Левицька Катерина Михайлівна 585
 Левицький (Левитський) Володимир Олександрович, протоєрей УАПЦ 140, 141, 146, 150, 165, 223, 295, 329, 330, 331, 417, 529, 559, 628
 Левицький Микола Васильович 44, 134
 Левіцька 583
 Левіцький Михайло Андрієвич 583
 Левіцький Я., священник 291
 Левчій Іван Іванович 584
 Левчук Павло Іванович 581
 Ледбітер Шарль (Charles) Уєбстер 444, 456
 Ленін (Ульянов) Володимир Ілліч 21, 180
 Ленчук Григорій, священник УАПЦ 615
 Леонід (Окропирідзе), патріарх-католикос 192, 349
 Леонович Анна Леонтівна 585
 Леонович Олександра Самойлівна 585
 Леонтович Микола 396
 Леонович Федір Леонтієвич 584
 Лесік Антоніна 581
 Лесік Устім Федорович 586
 Леся Українка 8
 Летуга Панас Захарович 583
- Лизько Михайло Дмитрович 580
 Липківська Ганна Василівна 11, 12
 Липківська Євфросинія Костянтинівна
 Липківська Марія Василівна 11, 12
 Липківська Марія Костянтинівна 11, 12, 580
 Липківська Параска Олександрівна 580
 Липківський Василь Костянтинович, митрополит УАПЦ 6, 7, 8, 9, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 33, 34, 35, 36, 38, 40, 41, 42, 43, 46, 48, 50, 53, 56, 59, 65, 67, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 94, 99, 100, 101, 102, 103, 107, 112, 113, 114, 122, 123, 125, 127, 128, 136, 138, 139, 143, 146, 161, 162, 167, 170, 178, 179, 180, 194, 209, 210, 211, 212, 213, 214, 215, 216, 217, 218, 219, 220, 221, 222, 223, 224, 229, 230, 231, 233, 234, 235, 236, 237, 238, 239, 240, 241, 242, 243, 249, 250, 254, 259, 260, 265, 266, 267, 268, 269, 270, 271, 273, 274, 275, 276, 283, 284, 285, 290, 291, 292, 293, 299, 306, 311, 312, 316, 321, 334, 335, 347, 348, 349, 350, 351, 354, 358, 360, 375, 377, 378, 379, 381, 383, 387, 390, 396, 411, 415, 422, 426, 429, 430, 440, 452, 453, 460, 461, 464, 465, 468, 470, 471, 473, 474, 475, 482, 484, 513, 514, 519, 520, 522, 525, 527, 528, 537, 628, 629, 630, 631, 633, 635, 636, 637, 638, 639, 640, 641, 642, 645, 646, 648, 649
 Лисенко Євгеній Володимирович 589
 Лисенко Микола Віталійович 394
 Лисенко Ольга Антоновна 589
 Лисецька Олена Генріховна 582
 Литвин Юрій Петрович 587
 Литвинов Степан Панасович 589
 Литовченко Ксенія Гаврилівна 587
 Лихогляд 289
 Лібаній, ритор 308
 Лінчевський Петро Єрофеевич 584
 Лінчук Григорій Васильович 582
 Лісавіцька Лукія Степанівна 590
 Лісовий Хведір 563
 Літовченко Карпо Янович 563
 Лічаченко Василій Данилович 587
 Лобода Олена Василівна 579
 Лозицький Василь Якович 598
 Лойола Ігнатій 226
Лопухін О.П., проф. 307, 381

- Лотоцький О. Г., проф. 274
 Лубенець Євстафій Васильович 588
 Лугова Марія Вікентіївна 580, 628
 Лука, євангеліст (бібл.) 163, 226, 356, 448
 Лукашевич Іван Іванович, священник УАПЦ 452, 458, 459, 472, 554, 555
 Луценко 215
 Луценко Василь Йосипович 628
 Любченко Петро Гнатович 589
 Любов, св. 475
 Ляскоронський В. 475
 Ляхоцький Пантелеймон Флорович 588
 Ляшенко 253, 352, 353
- Маврін О.О.* 4
 Магась Корній Арсентіївич 581
 Маєвський Петро Михайлович, священник УАПЦ 7, 12, 13, 14, 15, 330, 468
 Мазуркевич Г. 291
 Макарій (Оксінок), архієпископ 645
 Макарій, митрополит, св. 34, 387, 396, 426, 473, 515
 Макаров (Макарів) Макар Петрович 212, 629
 Макарова Марія Івановна 585
Маковська Н.В. 4
 Максиміан, імператор 380
 Максимів Григорій Сергієвич, священник УАПЦ 548
 Максимова Оксана Олекс. 579
 Максимюк Г., священник УАПЦ 329, 330, 339
 Максимюк Олександр Миколаєвич, священник УАПЦ 141, 538, 629
 Малеванський (Мальованський) К.П. 330, 339, 340, 345, 346
 Малх (бібл.) 167, 179
 Малькевич Олександра Володимирівна 587
 Мальований Сергій Панькович, священник УАПЦ 570
 Малюшкевич Костянтин Сергійович, єпископ УАПЦ 20, 23, 31, 33, 39, 61, 64, 65, 66, 67, 68, 70, 71, 76, 77, 78, 80, 81, 82, 83, 85, 86, 87, 89, 94, 95, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 105, 106, 140, 141, 143, 145, 147, 148, 149, 150, 159, 164, 165, 190, 223, 235, 236, 237, 238, 239, 241, 244, 245, 264, 302, 303, 304, 305, 309, 310, 311, 313, 317, 318, 320, 321, 325, 328, 333, 334, 336, 337, 338, 341, 342, 343, 344, 345, 346, 349, 351, 352, 354, 355, 356, 358, 359, 375, 376, 377, 378, 379, 383, 401, 412, 413, 414, 417, 418, 423, 424, 425, 426, 428, 429, 430, 434, 435, 437, 438, 439, 440, 441, 442, 468, 469, 472, 518, 521, 524, 525, 529, 542, 610, 615, 628, 632, 633, 635, 636, 642, 643
 Малярєвський Іван Михайлович 589
 Малярєвський Михайло, єпископ УАПЦ 39, 62, 67, 68, 71, 106, 113, 643
 Малярєнко Наталія Івановна 590
 Малярєнко Степан Харитонович 582
 Мамас І.К. 26, 63, 136, 143, 523
 Мануїлов [Монзуль] Панас Петрович, протоієрей УАПЦ 331, 460, 524, 571, 581
Манухіна Т. 192
 Маняко Андрій Васильович 584
 Маняко Ілько Васильович, протоієрей УАПЦ 31, 299, 329, 569
 Маринич, священник 271
 Мариніч Сергій Максимович 575
Маринович М. 191
 Маричів Олександр, священник 271, 272
 Марія Діва (Мати Божа, Мати Ісуса Христа) (бібл.) 200, 226, 431, 446, 465, 474
 Марія Клеопова (бібл.) 474
 Марія Магдалина (бібл.) 463, 465, 467, 474, 475
 Марк, євангеліст (бібл.) 356, 443
 Маркіан, імператор 357
 Марківська Настасія Васильєвна 585
 Мартин, папа Римський 380
 Марченко В.М. 536
 Марченко Семен Дмитрович священник УАПЦ 343, 544
 Матвієнко Овксентій Сергійович 580
 Матвієнко Панько 560
 Матвій, апостол (бібл.) 268, 356
 Матвій, євангеліст (бібл.) 163, 236, 289, 291, 422, 457, 476
 Матухно Захар Микитович 556
 Махія Олександр Васильович 581
 Машкевич (Машкєвич) Юрій Миколайович 64, 77, 89, 107, 114, 140, 165, 328, 331, 331, 338, 346, 524, 552
 Межирічський Іван 593
 Мелетій IV (Метаксакіс), патріарх Константинопольський 198, 224, 225

- Мельник Павло, священник 56
Мельниченко Петро Калитович 582
Мельничук Андрій Олександрович 585
Мельхіседек, цар (*бібл.*) 436, 443
Мендрук 63, 523
Менжинський В. 180
Метик Василь Гаврилович 582
Мефодій, св. 290, 381
Мефодовський Хома Олександрович, священник УАПЦ 544
Мешковська Олександра Петрівна 110, 577
Микола II Романов, імператор 228
Миколай, єпископ 635
Миколай, Мірлікійський чудотворець, св. 54, 320, 324, 396
Миколенко Арсен Олексієвич, священник УАПЦ 565
Мироненко Павло, священник УАПЦ 140, 331, 556, 597
Миронець Н.І. 4
Михайл (Єрмаков), митрополит 43, 451, 458
Михайл, князь, св. 431
Михайл Федорович Романов, цар 381
Михайлів Федір Павлович 579
Михайліченко Г.М. 35, 143
Михайловський Юхим Сергієвич, священник УАПЦ 551, 552
Мищик Ю.А. 4
Migne J.P. 231
Мізецький Леонід Вікторович, протоієрей УАПЦ 327, 328, 329, 330, 343, 344, 346, 554
Міхневич Федір Гнатович 587
Міхновська Олександра Лавріновна 579
Міхновський Володимир Юрієвич 587
Міхновський Микола 641
Міхновський (Михновський) Юрій М., єпископ УАПЦ 39, 62, 110, 237, 331, 332, 346, 542, 594, 595, 643
Мішо Е., проф. 203
Мовчан В.П. 6
Могила Петро, митрополит 181, 290, 322, 357
Мозолевський Григорій, єпископ ЦАПЦ 39, 62
Мозолевський Хведір Іванович, священник УАПЦ 562, 593
Мойсей, пророк (*бібл.*) 362, 380
Мойсєєв (Моїсеїв) Анатолій Захарович, протоієрей УАПЦ 140, 337, 344, 345, 555, 556, 597
Мойсєєнко 620
Молькіна Параска Корніївна 580
Монзунь Панас Петрович (*див. Мануїлов*)
Моніка, св. 461, 474
Морачевський Пилип, проф. 273
Моргілевський І.В. 475
Моргун Павло Іванович 580
Моргун Лідія Яківна 580
Моренний Макар Йосипович 581
Моренний Володимир Макарович 581
Мороз Михайло Наумович 44, 135, 192, 229, 237, 241, 242, 253, 254, 268, 269, 272, 273, 617, 643, 644
Морозенко Григорій Володимирович 580
Морозовська Лізавета Івановна 589
Мосійчук Надія Яковна 544
Москаленко Кузьма Мосієвич 580
Москаленко Палажка Юхимівна 590
Мочарський Іван Денисович, священник УАПЦ 217, 425, 551, 616, 617
Мощенко К. 475
Мстислав (Скрипник), митрополит 322, 648
Мурга Анастасія Іванівна 580
Мурга Михайло Олександрович, священник УАПЦ 576
Мусоліні Беніто 225
Навальний С. 596
Нагорна Марина Йосипівна 589
Надіон Іван Мінович 581
Надіон Ольга Івановна 581
Надія, св. 475
Назаренко Андрій Ілліч 575
Наполеон I (Napoleon) Бонапарт, імператор 411, 418
Невжінська Антоніна Герасимівна 582
Невський 620
Неділько Омелян Кузьмич 579
Недоступенко Василь Онуфрієвич 588
Незюк Марія Федорівна 586
Незюк Наум Гордієвич 586
Некрасов Микола Олексійович 306, 461, 474
Нектарій, митрополит Буковини 194
Немеровець Харитон Сергієвич 540
Неміровський Карпо 577

- Нестеренко Анатолій Олександрович, священник УАПЦ 547, 628, 644
 Нестеровський Микола, протоієрей УАПЦ 19, 27, 45, 165, 209, 521, 522, 537
 Несторій, патріарх Константинопольський 357
 Нещерет Петро Іванович 538
 Нікогда Іван Андріянович 585
 Никодим, єпископ Далматинсько-Істрийський 144
 Никодим (Кротков), єпископ 271
 Ничипоренко Лаврін Лаврінович 590
Нікітенко Н. 634
 Ніковський А. 271
 Ніколаєнко Марія Васильєвна 586
 Новицький О.П. 475
 Нонна, св. 461, 463, 474
- Овербек Джозеф, д-р 227
 Оверчук Олексій Якович 40, 98
 Овечкина Степаніда Степанівна 588
 Огієнко Іван Іванович (Іларіон, митрополит УГПЦ Канади) 161, 162, 268, 291, 380, 458, 649
 Огійчук Григорій, протоієрей УАПЦ 40
 Огійчук Іван Трохимович, протоієрей УАПЦ 555
 Оглоблин Олександр Петрович 16
 Оздоба Ольга Павловна 580
 Озеран Варвара Микитівна 582
 Оксанич С., священник УАПЦ 141
 Оксанич Текля Іванівна 221, 536
 Оксіюк Йосип (Йосиф) Федорович, архієпископ УАПЦ 22, 31, 32, 33, 34, 65, 66, 74, 80, 85, 86, 92, 98, 108, 114, 165, 184, 239, 244, 299, 302, 303, 304, 309, 310, 311, 314, 315, 317, 318, 320, 321, 331, 389, 392, 423, 428, 433, 434, 435, 440, 455, 464, 465, 466, 469, 522, 572, 632, 633, 644, 645
 Олейниченко Василь Юхимович, священник УАПЦ 575, 580
 Олександр Македонський 443
 Олександрів Степан 9
 Олексій (Дородніцин), архієпископ 271
 Олійник Катерина Терентіївна 584
 Олімпіада, св. 461, 474
 Олкотт Г. 456
 Ольга, княгиня, св. 463, 475
- Ольжич О.* 55
 Омельченко Григорій Степанович 583
 Онацький Євген 11
 Онищенко Лукія Лаврентіївна 13
Онищенко Олексій Семенович 13
 Онищенко Семен Іванович 13, 617
 Оніщукова Палажка Герасимівна 580
 Ординський Дмитро Іванович 588
 Орисенко Кирило Іванович 27, 165, 521, 522, 537
 Оріген 447, 457
 Орлик Платон, священник УАПЦ 40
 Орлик Степан, архієпископ УАПЦ 192, 273, 644
 Орлов Олександр Володимирович 587
 Орловська Катерина Арсенов. 581
 Орловська Марія Юріївна 579
 Орловська Надія Юріївна 579
 Орловська Параскева Олексіївна 587
 Орловська Параскева 589
 Орловський Андрій Олексієвич 589
 Орловський Ілья Овсієвич 581
 Орловський Федор Карпович 582
 Осауленко Микола Омелянович 590
 Осницький Захар Васильович 588
 Остапенко Дмитро Савич 538
 Осташевський Данило [Ульянович] 565
 Осмак В. 475
 Отюський Дмитро Федотович 588
- Павел, апостол (*бібл.*) 126, 161, 162, 171, 172, 175, 179, 181, 186, 301, 307, 362, 380, 395, 433, 442, 443, 465, 474, 476, 483
 Павленко Іван Михайлович 589
 Павленко Олександра Павлівна 582
 Павленко С. (*див. Шелухін С.П.*)
 Павліченко Ларіон Васильович 331, 565, 566
 Павло I Петрович Романов, імператор 430, 432
 Павло III, Папа Римський 226
 Павловська Марія Олександрівна 588
 Павловський Дмитро, священник УАПЦ 572
 Павловський Іван Данилович, архієпископ УАПЦ 20, 67, 73, 92, 108, 114, 184, 254, 291, 341, 389, 435, 442, 450, 535, 629, 636, 637, 645
 Павловський Іван Гордієвич 298, 589
 Павловський Леонід Йосипович 650

- Павловський Петро Хведорович 582
Павлуцький Г.Г. 475
Падун-Лук'янова Леся 15
Паладієва Наталія Федорівна 582
Пален Дж. 15
Паляруш Михайло 592
Панамарчук Віктор Антонович 584
Панкевич (Панкевич) Микола Юхимович, священник УАПЦ 27, 165, 331, 335, 561, 611
Панькевич Федосія Федоровна 587
Панова Любов Василівна 584
Папуга Михайло Тимофійович, протодиякон УАПЦ 582, 601, 602, 604, 615
Парфеній (Левицький), архієпископ 74, 249, 273, 641
Парфеній II, патріарх Константинопольський 181
Пархоменко В. 475
Пасічник Ганна Трофимівна 584
Пасько Архип Іванович 583
Пахаревський (Похаревський) П. 330, 339, 340, 345, 346
Пашківська Оксана Терентіївна 585
Пашківський Мойсей Олексійович 331, 582
Пашкура Андрій Корнієвич 568
Пелешук Юрій Артемович, священник УАПЦ 557
Пелихатий Корній Гаврилович 585
Перерва Тихон Йосипович 27, 165, 331, 332, 346, 379, 522, 553
Перегятко Марія Лукична 590
Петлора Симон Васильович 23, 83, 85, 211, 230, 348, 394, 641
Петренко Борис Васильович, священник УАПЦ 538
Петренко-Косянчук Петро Семенович, священник УАПЦ 547
Петриківський Є. 195
Петро Олександрійський, архієпископ, св. 361, 380
Петро (Симон), апостол (*бібл.*) 162, 167, 171, 172, 177, 180, 181, 191, 237, 267, 268, 291, 303, 308, 353, 357, 418, 431, 440, 441, 474, 475
Петро (див. Ромоданів Петро)
Петро I Олексійович Романов, російський імператор 225, 349, 451, 457
Петров Григорій, священник 203
Петровський Андрій Іванович 584
Печенюк Нестор 6
Пивоварів Микола Юрьевич, єпископ УАПЦ і ДХЦ 23, 24, 27, 40, 94, 96, 97, 106, 148, 166, 167, 178, 214, 215, 245, 268, 269, 376, 383, 389, 411, 429, 430, 452, 453, 460, 518, 524, 546, 550, 645, 646
Пивоварчук Євмен Андрійович, архідиякон УАПЦ 330, 331, 584
Пивоварчук Тетяна Григорівна 584
Пилат Понтій (*бібл.*) 162, 219, 232
Пилип Благовісник (*бібл.*) 268
Пилипенко Ілля Іванович 547
Пилипенко Терешко Олександрович 590
Пилявець Л.Б. 35, 143, 642
Пиминенко Ілля Іванович 614
Пистунов Федор Іванович 585
Півень Яков Андрійович 584
Півторадні Ілько Пантелимонович, священник УАПЦ 549
Підбуцький Євмен Васильєвич 587, 590
Підмогильний Дмитро, протодиякон УАПЦ 331, 338, 346
Пій XI, папа Римський 225
Пимен (Пегов), митрополит (*обн.*) 192, 220, 232, 427, 432
Піндюров Йосип Маркович 610
Пінчук Андрій Михайлович 628,
Пінчук Арсеній Андрійович 574, 598
Пінчук Валентин Андрійович, священник УАПЦ 550, 612,
Пічак Максим Михайлович 590
Піши Петро Васильєвич 589
Піяр Ірина Євгенівна 11
Платон (Рождественський), митрополит 272
Платонін Іван Дмитрович 590
Плеханова Віра Олександрівна 584
Плохий Василь Трохимович 580
Плюто Гаврило Гаврилович, священник УАПЦ 578
Плюто Михайло Петрович, священник УАПЦ 570
Повшедний Прохор Терентійович, диякон УАПЦ 573
Погорілко Павло, єпископ УПАЦ 192, 230, 249, 273, 349

- Погорілов Яків Олександрович 587
 Погорільський Володимир Михайлович 587
 Подвойський Михайло 180
 Подолянко Сільвестр Тимофійович 587
 Подорожній Андрій Федорович 583
 Покаржевський Василь Антонович, священник УАПЦ 141, 555, 597
 Полікарп (Сікорський) митрополит 18, 648
 Поліщук 148, 164, 518
 Поліщук Леонтій Карпович 583
 Поліщук Юрій Іванович 140, 336, 343, 539
 Поліщук-Савченко Олександр Харитонович 583
 Полонський Данило Антонович 583
 Пономаренко Іван Андрійович 589
 Попів Юрій, протопресвітер (Ол. Попів) 8, 9, 10, 15
 Попов Микола Петрович 584
 Поправко Мотрона Миколаївна 586
 Порожній Іван Пантелеймонович священник УАПЦ 216, 329, 330, 557
 Посека Параска Петровна 579
 Посіка Лука Ани[...]ов 579
 Поспеловський Дмитрій
 Постоловський Тимофій Костянтинович 582
 Потапенко Марія 581
 Потапенко 214
 Потапенко Іван Ничипорович 544
 Потігнко Василь Васильович, протодиякон УАПЦ 19, 20, 35, 44, 75, 76, 82, 83, 84, 85, 134, 143, 242, 269, 347, 348, 634, 635, 645
 Потійко (Потейко) Іван Іванович 27, 165, 332, 346, 566, 582, 617
 Пошевеля Михайло Михайлович, священник УАПЦ 577, 586
Преловська І.М. 4, 5, 35, 36, 143, 162, 229, 395, 397, 634, 649
 Пресмецький Філімон Михайлович 593, 600
 Прокопович В. 271
 Прокопович Петро Макарович 628,
 Прокопович Юрій, єпископ Луганський 243, 270
 Проценко Авдотья Семенівна 586
 Проценко Гаврило Сергієвич 584
 Пуденко 167
 Пузько Микита Єрмолаєвич 587
 Путіліна Марія Даніловна 583
 Пугято Марія Петрівна 586
 Пухальський Давид Іванович, священник УАПЦ 45, 86, 87, 110, 336, 424, 425, 563, 596, 608, 617, 628
 Пядик Ганна Никоновна 585
 Пятосенко Анастасія Семенівна 589
 Пятосенко Микола Іванович 589
 Рабодзей Віктор Никифорович 585
 Радоліцький О., священник УАПЦ 591
 Райнкерс Йосип-Губерт, проф. 193
 Ребко Федора Матвіївна 581
 Реймарус 307
 Ренан (Renan) Жозеф Ернест 300, 307
 Ренський Іван Маркович 581
 Ренський Леонід Олексієвич 582
 Реутов Порфирій Ми[...] 584
 Рибалко Карпо Андрійович 548
 Рибін К.А. 613
 Ризенко Олександр Федорович, священник УАПЦ 231, 590, 615
 Різниченко Борис Васильович 588
 Різниченко Володимир Васильович 588
 Річинський Арсен 195, 229
 Ркліцький Сергій Васильєвич 587
 Робаківський Микола Миколайович 587
 Рогов Михайло 381
 Родзевич Василь Данилович 583
 Родс Сесіль 160
 Рожко Ганна Михайлівна 589
 Рожко Пилип Профирович 589
 Роллан Ромен (*Rolland, Romain*) 151, 152, 160
 Ромадан Яків Степанович 556, 557
 Роман Сладкопєвєць 386
 Романенко, священник УАПЦ 141, 219, 296, 298, 317, 341
 Романенко Марія Федосієвна 586
 Романенко Порфирій Степанович, священник УАПЦ 220, 343, 540
 Романішин Сергій Гнатович 588
 Романовська Ольга Андріївна 568
 Романченко Павло Іванович, священник УАПЦ 239, 333, 335, 338, 343, 425, 550, 616, 617
 Романюк Матвій Прокопович 590
 Ромоданів Василь Дмитрович 589

- Ромоданов Петро Дмитрович, єпископ УАПЦ 9, 20, 21, 26, 30, 32, 40, 41, 42, 51, 59, 60, 73, 74, 75, 77, 78, 79, 82, 83, 85, 86, 87, 88, 92, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 106, 112, 113, 115, 117, 122, 123, 124, 136, 137, 139, 140, 143, 145, 146, 147, 217, 221, 223, 235, 236, 237, 238, 241, 243, 244, 245, 264, 269, 270, 275, 293, 294, 295, 296, 298, 299, 305, 312, 314, 315, 317, 319, 320, 325, 326, 327, 328, 329, 333, 335, 336, 337, 339, 341, 342, 348, 350, 351, 352, 360, 382, 383, 387, 388, 389, 401, 413, 415, 423, 424, 427, 428, 515, 518, 521, 522, 541, 559, 629, 631, 632, 638, 646
- Руденко Іов Методійович 628
- Руденко Тетяна Іванівна 580
- Руденко Федір Якович 580
- Руденко 617
- Рудик Іван, священник УАПЦ 613
- Рябчевський Борис Павлович, священник УАПЦ 553, 554
- Сабадаш Павліна Івановна 588
- Сабалдир Єлісавета Ярославівна 580
- Сабалдирь Павло Олексійович 580
- Сабодаш Климентій Єфремович 587
- Савельєв Василь Пантеліївич 579
- Савіцький Іван 583
- Савка Дмитро, священник УАПЦ 7
- Савлюк Петро Гнатович 588
- Савченко Людмила Яківна 628
- Савченко Максим Євгенович, священник УАПЦ 166, 298, 312, 574, 613, 616
- Савченко Марія Миколаєвна 586
- Савченко Семен Антонович 580
- Сагайда Єлена Степановна 584
- Сагайдак Сава Сільвестрович 590
- Сагайдачний Петро, священник 10
- Сайко Артем Олексієвич 165, 545
- Сакало Микола Петрович 20, 571
- Сакоцький Іван Прокопович 573, 586
- Салтиков М.С. 474
- Самборський Володимир Ілліч, єпископ УАПЦ 31, 64, 89, 93, 140, 148, 150, 236, 238, 303, 359, 379, 411, 413, 425, 469, 518, 543, 567, 609, 610, 611, 628, 643, 646
- Самборський Ілля, дяк 646
- Самборський Микола Степанович 628
- Самойлович Анатолій Хведорович, іподиякон УАПЦ 567
- Самосвят Микола Полікарпович 581
- Санківецький [?] Василь Михайлович 584
- Свирська Л.М. 55
- Світайлова Федосія 579
- Світлов, проф. 203
- Свіца Григорій Іванович 587
- Святополк II Михаїл, князь 431
- Святополк-Четвертинський Гедеон, єпископ 181
- Святослав, князь 475
- Седерлюм (Седерблом) Ларс Улоф Джонатан, архієпископ 161, 186, 193
- Сезоненко Антон Омелянович 589
- Сей Олексій Архипович 583
- Семен, св. 402
- Семенчук Моїсей Михайлович 584
- Семків Володимир Семенович 588
- Сергієв (Сергійв) Феодосій, архієпископ УАПЦ 31, 39, 52, 61, 65, 67, 70, 71, 73, 76, 77, 78, 80, 84, 92, 93, 94, 95, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 105, 106, 113, 114, 115, 143, 146, 149, 159, 164, 182, 183, 223, 235, 236, 238, 296, 298, 303, 304, 305, 312, 321, 330, 336, 344, 345, 346, 356, 382, 383, 384, 386, 388, 389, 391, 413, 419, 423, 427, 434, 435, 440, 442, 450, 451, 452, 453, 455, 518, 560, 611, 646, 647
- Сергієнко Іван Омелькович, священник УАПЦ 551
- Сергій (Страгородський), митрополит 458
- Середа, 10
- Сецінський Микола Володимирович 580
- Серов І.А. 10
- Сидоренко Автоном Михайлович 581
- Сизо[...] Андріян Петрович 583
- Сила (бібл.) 308
- Симеон (Семен) Праведний (бібл.) 226, 231
- Симон Зилот, апостол (бібл.) 268
- Симон, волхв (бібл.) 162
- Симон Кірінейський (бібл.) 321, 324
- Симоненко Василь 16, 35, 179, 273, 529, 532, 634, 650
- Сингаєвська Євгенія Леонидовна 590
- Сікочинський В. 134
- Сільвестр (Малєванський), єпископ 204, 228
- Сільвестрів Іван Гнатович, священник УАПЦ 589, 615

- Сінклер (Sinclair) Ептон Білл 152, 161
Сіняченко Андрей Григорович 586
Сіренко Микола Опанасович 579
Сіренко Юля Миколаївна 579
Сіренко Параска Іллічна 586
Сісецький Євтух Степанович 590
Сіцинський Юхим, священник 273
Скиба Іван 14
Сковорода Г.С. 637
Скорженівський Олексій Юрійович 580
Скоропадський Павло 379, 639, 649
Скригуля Константин Ілліч 583
Скриниченко Дмитро Арсенович 584
Слаболицький Олександр Гаврилович 584
Сліпчук Яків Олександрович 589
Слободяник 221
Слободяник Митрофан Кондратович 540
Слухаєвський Володимир [Петрович], протоієрей УАПЦ 140, 336, 558
Смаль Ілля Євдокимович, священник УАПЦ 145, 236, 237, 382, 417, 425, 435, 460, 518, 564, 582, 616
Смирнов, протопресвітер 422
Смирнова Т. 55
Смірнов Г. В. 55
Смовж [?] Моїсей Васильєвич 582
Смолий В.А. 4
Смоляр Антон Назарович 582
Смоляр Василь Олексієвич 588
Смоляр Олександр Олексієвич 588
Соболевський Леонтій Стефанович 585
Совик Данило 591
Сокіл Петро Захарієвич 586, 628
Соколовський Василь Васильович 589
Соколовський Ксенофонт, священник 229, 269, 358
Соколовський Юхим Іванович 581
Соловей-Чуб Олександр Феонович 588, 628
Соловьєва Мотрона Юхимівна 588
Соловьєв Володимир Сергійович 352, 356
Соловьєв С. 356
Солов'янів Юрій Миколайович, диякон УАПЦ 572
Солодковська Марія Іванівна 581
Солодковський Михайло Тимофійович 581
Соломенна Анна Петрівна 579
Солчуха [?] Олександр Вікторович 580
Сорокин Олексій Тимофійович 590
Сороченко Лаврентій Гнатович 587
Соседов Андрій, архієпископ (обн.) 243, 270, 322
Сосновський Сергій Іларіонович, протоієрей УАПЦ 294, 297, 312, 329, 331, 355, 376, 577
Софія, св. 475
Сохань П.С. 4
Сталін Й.В. 9, 396
Станішевський Фелікс Вікторович 133
Старик Сергій Прохорович 311, 319, 336, 578
Стариковська І.В. 55
Старицька-Черняхівська Людмила Михайлівна 229, 269, 358, 396
Старицька Марія Михайлівна 229, 269, 358
Старовойтенко І.М. 4
Стасишин Семен 15
Шашенко Данило Тимофійович 589, 606
Штеблик Іван Миколаєвич 588
Штельмах Денис Сільвестрович 580
Штепаненко Порфирій Степанович 585
Штепаненко Трохим Григорович 581
Штефан Софійський, митрополит 185, 187, 192
Штеценко Домнікія Моїсеєвна 584
Штеценко Іван Кондратович 584
Штеценко Кирило Григорович 647
Штеценко Петро Григорович 340, 341, 581, 628, 647
Штеценко Степан Кондратович 589
Штецуріна Наталка Савельєвна 583
Штичінська Євдоха Мартинівна 588
Штороженко Григорій Дем'янович, єпископ УАПЦ 229, 269, 358, 644, 647
Шторчівко Петро Костянтинович 140, 146, 147, 164, 196, 206, 239, 317, 319, 329, 331, 335, 356, 415, 428, 429, 452, 466, 543, 597
Штравицький Юрій Гаврилович 536, 628
Штельніков Василій Никитович 590
Штельнікова Агафія Омелянівна 590
Штрійковський Матей 431
Штоган Моїсей Парфенович 583
Штоган Тетяна Миколаївна 583
Штруве П. 396
Штруцінський Арсень Григорович 586
Шуліменко Надія Дмитрівна 583
Шульпицій, св. 307
Шупко Петро 590

- Супрун Олександр Йосипович 585
 Сур Віра Володимирівна 178, 219, 535
 Сурупа Данило Тодосович 597
 Сутулінський Віталій Іванович, священник
 УАПЦ 217, 548, 549
 Сухоплюєв Іван 270, 291, 327, 332, 356
 Сушицький Петро Васильєвич 584
 Сушко Олександр Овксентійович 588
 Суярко Михайло Юхимович 565, 598
- Табачук Онуфрій Іванович, священник
 УАПЦ 141, 549, 550
 Танцюра Андронік Сергійович 588
 Танцюра Наталія Павловна 588
 Таран Іван Митрофанович, протоієрей
 УАПЦ 22, 27, 64, 74, 108, 165, 213, 238,
 239, 341, 386, 387, 423, 545, 631
 Таранишин Василь 572, 573
 Тарасенко Григорій Іванович 590
 Тарасенко Іван Васильович 273
 Тарасів Олександр Григорович 587
 Тарасій, патріарх Константинопольський
 380
 Тарахкалів Ємельян [?] 590
 Тарнавський Петро, єпископ УАПЦ і ДХЦ
 44, 95, 101, 250, 268, 271, 396, 426, 427,
 428, 526, 578, 646, 647, 648
 Твердохліб Дмитро Миколаєвич 590
 Текля св. 465
 Теодорович Іоан (Іван), архієпископ УАПЦ
 18, 28, 36, 61, 197, 210, 254, 266, 275, 322,
 347, 455, 472, 635, 648
 Терещенко Кузьма 20
 Тесленко Юрій Іванович, єпископ УАПЦ
 110, 331, 427, 571
 Тимофій (бібл.) 181, 301
 Тимченко Є. 358
 Тимченко Пантелеймон Тимофійович,
 священник УАПЦ 546
 Титарук Артем Тимофійович 557
 Титарчук Омелько Трохимович 541
 Тихон Задонський, св. 271
 Тихон (Белавін), патріарх Московський 144,
 191, 247, 271, 272
 Тихончук-Приймак Петро, диякон УАПЦ
 579
 Тичина Павло 274
 Тищенко Захар 143
- Тимушукова [?] Мотря Яковлівна 580
 Ткач Максим Павлович 589
 Толстой Лев Миколайович 151, 160, 352, 356
 Тольчин Давид Володимирович 581
 Томачинський Михайло 591
 Трегуб Яким, священник УАПЦ 599, 617, 618
 Троїцька Наталка Федосіївна 589
 Троїцький А. 358
 Тронько П. 535, 595, 602,
 Трохимчук Ганна Ілічна 585
 Троць Анатолій Андрієвич 586
 Трубецької Г.М. 272
 Трубій Тодось Назарович, священник УАПЦ
 539
 Тугасенко Сільвестр Саліфонович 588
 Туркевич Венедикт, протоієрей 188, 195
 Туркулевич Денис Микитович 588
 Турченко, священник УАПЦ 347
- Удод 214
 Уелс Герберт 152, 161
 Ульяновський В.І. 379
 Усенко Матрона Марківна 579
 Успенський Олександр 634
 Утовенко Пелагія Миколаївна 581
 Утрехський (див. *Кеннінк Утрехтський*)
- Фаддей, апостол (бібл.) 268
 Фаррар (Farfar) Фредерік Уільям 300, 307
 Федір (Бубнюк), єпископ 55, 56
 Федоренко Юрій Степанович, священник
 УАПЦ 554
 Федорова Полина Карповна 588
 Федченко Варвара Миколаївна 582
 Феодосій II, візантійський імператор 357
 Феона, єпископ 380
 Феофан (Бистров), архієпископ 273
 Феофан Прокопович, архієпископ 225
 Фесенко Михайло Кирилович 580
 Филип (Пилип), апостол (бібл.) 268
 Филипченко Сергій, священник 271
 Фіва, дияконіса (бібл.) 474
 Філарет (Денисенко), патріарх Київський 55
 Філарет (Раменський), єпископ 225
 Філіпович Грицько Андрійович 584, 603
 Філоненко Василь Каленикович 546
 Філофей, архієпископ 225
 Фокс Джордж 194

- Фома (Хома), апостол (*бібл.*) 268, 353, 357, 476
 Фотій, патріарх Олександрійський 161
 Хайзерук [Михтодь] Хвед[орович] 452, 577, 578
 Харченко Мелетій Маркович 583
 Харченко Тимофій Петрович 537
 Харченко Хведір Миколайович 545
 Харченко Хотина Артемівна 583
 Хваліцин Сергій Миколаєвич 587
 Хехлунд С. 159, 163
 Химич Григорій Наумович 547
 Хідзіцька Татяна Юрьєвна 588
 Хімич Василь Юхимович 584
 Хлівецька Параска Олексіївна 580
 Хлівецький Кирило Сильвестрович 580
 Хмельницький Богдан (Зиновій), гетьман України 181
 Хмельницький Юрій, гетьман України 181
 Ховайко Федір Васильєвич 588
 Ходаківська Анастасія Іванівна 586
 Ходаківський Мусій Іванович 586
 Ходзицький Дмитро Маркіянович, протоієрей УАПЦ 20, 39, 65, 66, 67, 73, 81, 87, 89, 101, 102, 103, 104, 105, 113, 114, 143, 229, 269, 358, 388, 392, 420, 452, 461, 467
Холодняк І. 10, 15
 Холодович Оксана Миколаївна 579
 Хоменко, священник 271
 Хоменко І. 291
 Хоменко Олекс. Терентійович 584
 Хомжа, єпископ ДХЦ 243, 270
 Хомичевський Микола, протоієрей УАПЦ 20, 40, 68, 73, 81, 82, 87, 97, 105, 115, 348, 648
 Хомова Ганна Михайлівна 585
 Хомчук О.О. 35
 Хороший Федор Нікіфорович, протоієрей УАПЦ 183, 283, 299, 329, 354, 355, 359, 389, 413, 415, 553, 648, 649
 Хотовицький Олександр, протоієрей 190
 Хоць Мусій Давидович, священник УАПЦ 219, 573, 582, 631
 Хризостомос, архієпископ 186
 Хрипко Степан Сильвестрович, священник УАПЦ 140, 556
 Худенко, священник УАПЦ 317
 Худяк Спиридон Тарасович, священник УАПЦ 375, 549
 Цанков Стефан, протопресвітер 161, 194
 Цариненко Віталій, священник УАПЦ 469
 Цебренко Олександра Василівна 584
 Целевчук [?] Юхим Андрійович 579
 Церук Яків Сидорович 589
 Цибульський Петро Миколайович, священник УАПЦ 557, 558
 Ципін Владислав, протоієрей РПЦ 144
 Цінкаловська Дора Івановна 579
 Цінкаловський Павел Миколайович 579
 Цюник Варвара Олексіївна 586
 Цюник Харитон Дорофєєвич 586
 Чабак Калістрат Іванович 588
 Чала Марія Васильєвна 585
 Чатцацький Василь Аркадійович 589
 Чвала Тарас Олексійович 545, 546
 Червінський (Червинський) Олександр Мет[одійович?], єпископ УАПЦ 32, 96, 115, 150, 217, 218, 219, 295, 314, 423, 429, 438, 567, 598, 649
 Червінський Петро Іванович 587
 Черепанова Анастасія Казимирівна 586
 Черноштан Андрій Іванович 586
 Чернявський Дмитро Олексіївч 586
 Чернявський М. 617
 Чех Микита Сергієвич 586
 Чехівська Олена Володимирівна (*О. Ч.*) 7, 8, 9, 10, 11, 14, 15, 650
 Чехівський Володимир Мойсєєвич (Мусійович) 8, 10, 22, 24, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 41, 42, 46, 51, 65, 66, 67, 68, 70, 71, 72, 73, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 92, 93, 94, 95, 99, 100, 102, 103, 104, 105, 111, 113, 114, 130, 140, 141, 145, 146, 147, 148, 149, 150, 151, 158, 159, 161, 162, 164, 165, 166, 167, 178, 179, 182, 183, 184, 209, 212, 213, 214, 215, 216, 217, 218, 219, 220, 221, 222, 223, 224, 229, 231, 232, 234, 235, 236, 237, 238, 239, 265, 267, 269, 272, 274, 282, 283, 292, 293, 294, 295, 296, 297, 298, 299, 302, 303, 304, 305, 306, 309, 311, 312, 313, 314, 315, 316, 317, 318, 319, 320, 321, 322, 325, 326, 327, 329, 330, 331, 333, 334, 336, 337, 338, 339, 340, 341,

- 342, 343, 344, 345, 346, 351, 352, 354, 355, 357, 358, 359, 375, 377, 378, 379, 382, 383, 384, 387, 388, 391, 392, 395, 396, 398, 401, 410, 411, 412, 413, 414, 415, 416, 417, 419, 423, 425, 427, 429, 430, 433, 434, 435, 437, 438, 439, 441, 442, 444, 450, 453, 454, 455, 459, 460, 461, 462, 466, 467, 468, 469, 471, 472, 515, 518, 522, 529, 549, 580, 611, 612, 613, 614, 619, 630, 631, 632, 639, 649, 650
- Чехівський Микола Мойсєвич, священник УАПЦ 20, 269, 628, 650
- Чехівський Мойсей Вікторович, священник 179
- Чехівський Тодось Семенович, священник УАПЦ 555
- Чехов А. П. 356
- Чигрик 331
- Чигрик Іван Якович 553
- Чижирський М.
- Чижський Микола Іванович, священник УАПЦ 140, 141, 148, 329, 330, 422, 518, 539
- Чикаленко С. 271, 274
- Чипильчина Наталія Михайлівна 585
- Чирський Іван Пр[отерієвич-?], протоієрей УАПЦ 576
- Чічкань Тимофій Самойлович 536
- Чміль Меланія Василівна 538, 539
- Чорнобай Петро Абрамович 545
- Чорноморець Вадим Олексійович 536
- Чулаєвський (Чулаївський) Яков Карпович, єпископ УАПЦ 73, 90, 92, 108, 113, 123, 148, 290, 330, 344, 345, 346, 356, 542, 628, 650
- Чумак Дмитро Янович 376, 439, 568, 593
- Чупак Матрона Самойлівна 582
- Чуприна Андрій Логвинович 579, 599, 600
- Чупринівна В. 595, 602
- Шабаліна Євдокія Федоровна 588
- Шавров Вадим* 163, 274
- Шалудько Ганна Петрівна 585
- Шаптеленко Андрій Гнатович 587
- Шараївський (Шараєвський) Нестор Андрійович, архієпископ УАПЦ 20, 25, 26, 28, 31, 32, 59, 65, 66, 72, 73, 77, 80, 82, 85, 88, 89, 92, 96, 97, 98, 102, 103, 104, 105, 107, 108, 112, 114, 115, 123, 131, 134, 136, 139, 140, 141, 143, 146, 166, 178, 179, 182, 184, 196, 206, 229, 238, 250, 259, 260, 269, 271, 273, 284, 294, 295, 296, 303, 312, 314, 316, 317, 318, 319, 358, 396, 397, 436, 437, 438, 439, 441, 442, 444, 450, 451, 452, 460, 461, 465, 466, 468, 473, 474, 518, 538, 594, 628, 632, 633, 634, 635, 646, 651
- Шарай (Шараєв) Костянтин Григорович, протоієрей УАПЦ 22, 64, 74, 76, 77, 79, 80, 86, 108, 650
- Шаргородський Микола Март. 581
- Шатоліна Ул'яна Андріївна 579
- Шатохин Петро Онісимович 140, 535
- Шафранівський 526
- Шашло Григорій Остапович 569, 597
- Шварцбард Соломон 230
- Швець Юхим Іванович 582
- Шеверда Ананій Захарович 586
- Шевченко Андрій Філатович 546
- Шевченко Данило Тимофійович 597
- Шевченко Лаврін Анисович 583
- Шевченко Лазарь Васильович 586
- Шевченко Параска Івановна 554, 597
- Шевченко Т. Г.* 158, 162, 174, 181, 274
- Шевчук Макар Євдокимович 584
- Шелудько Гаврило Григорович 582
- Шелудько Ганна Арсенєвна 585
- Шелухін Сергій Павлович (С. Павленко) 23, 75, 83, 85, 100, 161, 198, 211, 224, 347, 348
- Шепіта Трофим Микитович 581
- Шидловський Іван Костянтинівич, священник УАПЦ 559
- Шидловський Пилип Васильєвич 584
- Шиманівський Володимир 356
- Ширай Микола, єпископ УАПЦ і ДХЦ 78, 101, 268, 426, 427, 428, 515, 516, 575, 576, 650
- Шкарапута Тетяна Афанасіївна 583
- Шліхтер Олександр 180
- Шляпніков О. 180
- Шмідт 638
- Шміт Ф.І. 475
- Шнидіна Ефросинія Яковлівна 583
- Шоха Денис 592
- Шолудько Ганна Арсентєвна 586
- Шпрінгер 152
- Штена Павло* 15
- Штраус (Strauss) Давид Фридрих* 300, 307

- Шубин Борис Карпович 587
 Шульц Андрій Іванович 581
 Шульц Евфимія Петровна 581
Шумський Святополк 14, 15
- Щепотієв Володимир, проф. 641
 Щербаківський Вадим 358
 Щербена Ілля Назарович 589
 Щурук Текля Антонівна 25, 274, 629
- Ювеналій, ієромонах (*див. Попів Юрій, протопресвітер*)
 Ювженко Дмитро Митрофанович 587
 Юнак Іван Ігнатович 582
 Юнаков (Юнаків) Леонтій, протоієрей УАПЦ 26, 28, 39, 61, 114, 140, 143, 145, 146, 147, 148, 149, 151, 159, 164, 165, 166, 167, 178, 179, 182, 184, 190, 216, 276, 283, 284, 285, 288, 297, 303, 305, 314, 326, 327, 339, 340, 341, 342, 343, 346, 412, 453, 461, 462, 463, 464, 519, 522, 529, 542, 619, 632
 Юпітер (*міф.*) 443
 Юр Семен Васильович, священник УАПЦ 552
 Юрачківський Олександр Данилович 590
 Юрій (Ярошевський), митрополит 228
 Юркевич Лев 8
 Юркевич Марія Павлівна 8
 Юрченко Євдокія Іванівна 580
 Юстиніан Цезар Флавій Великий, візантійський імператор 362, 381
 Юхим Дементій Зосимович 585
 Юхимчук Ліксандер Кирилович 587
- Явдась Митрофан, протоієрей* 7, 9, 13, 14, 15, 18, 35
 Язвінський Герман, священник УАПЦ 64, 71, 85, 108
 Якименко Іван Миколайович 582
 Якименко Лук'ян Максимович 581
 Якименко Степан Кіндратович 586
 Яків (син Алфеїв), апостол (*бібл.*) 268
 Яків (син Заведеїв), апостол (*бібл.*) 237, 267, 268, 291, 448, 483
 Якуненко 221
 Якуненко Іван Панасович 543
 Яненко Пилип Никонович 581
 Янин Кузьма Семенович 589
 Янківська Домна Кириловна 588
 Янківська Лідія Леонтєвна 587
 Янковська Мотрона Іванівна 585
 Янович Григорій Боніфатович, протоієрей УАПЦ 554
 Янушівський Костянтин Юхимович, протоієрей УАПЦ і ДХЦ 237, 268, 269, 651
 Яременко Аркадій 11, 15
 Ярещенко Олександр, архієпископ УАПЦ 19, 20, 143, 161, 212, 242, 254, 261, 265, 269, 347, 348, 461, 646, 651
 Ярмоленко Приська Гаврилівна 588
 Ярован Іван 593,
Ярославський Ємельян (Губельман) 163
 Яроцький Дмитро Степанович, священник УАПЦ 546, 547
 Ярошевич Віра Олександрівна 588
 Ясінський Петро Тихонович 585
 Яцина Ольга Федорівна 586

Географічний покажчик

- Австралія 18, 194, 394, 444
Ад'яр, м. (Індія) 456
Азія 55
Албанія 207
Александрівська Слобода 9
Александрія (Олександрія), м. (Єгипет) 161, 191, 194, 228, 357, 380, 457
Алма-Ата, м. (Казахстан) 233, 325, 641
Америка (*див. США*)
АМСРР 591, 593
Англія 151, 159, 161, 194, 199, 444, 450
Антиохія 191, 194, 228, 457
Архангельськ, м. 650
Афіни (Атени) 186, 194
Афон, г. 225
Африка 160
Ашаффенбург, м. (Німеччина) 637
- Бабянка, с. 549
Баден (Німеччина) 193
Балкани 205
Балти, м. 638
Балтимор м. (Канада) 16, 35, 179, 273, 290, 529, 532, 634, 650
Балтський повіт 638
Балтщина 593
Бар, м. (Італія) 324
Баришівка, с. на Полтавщині 647
Батум 644
Белград, м. (Югославія) 229, 324
Бердичів, м. 335, 541, 555, 561
Бердичівський пов. 356, 647, 650, 651
Бердичівщина 281, 611
Березоточ, с. 387, 389
Берестовець, с. 567, 598
Берлін, м. (Німеччина) 635, 645
- Берн, м. (Швейцарія) 203, 205
Берьозово, с. Ханти-Мансійського національного округу 9
Бесарабія 306, 323
Бистрик, с. 44, 643
Біла Церква, м. 268, 426, 553, 557, 558, 561, 565, 566, 570, 573, 574, 578, 640
Білгород, м. 645
Білорусь 225
Білоцерківський повіт 636
Білоцерківщина 214, 281, 338, 339, 376, 427, 469, 575, 636
Бірзульський р-н 591, 593
Близький Схід 227
Богдани, с. 643
Богуслав, м. 281, 283, 637
Богуславщина 281, 636
Болгарія 191, 194, 635
Бомбей, м. (Індія) 160
Бонн, м. (Німеччина) 193, 204, 208, 227
Борзненщина 281, 650
Бориспіль (Баришпіль), м. 405, 546, 547, 644
Боярка, м. Будаївського р-ну Київської округи 538, 539
Братська-Борщагівка, с. Будаївського р-ну Київської округи УАПЦ 515, 569
Брацлавщина 268, 281
Британська Центральна Африка 160
Броварки, с. Полтавської губ. 271
Будаївка, с. Будаївського р-ну 535, 536
Будаївка, с. Лохвицького району 541,
Будаївський р-н 219, 535, 536, 564, 569
Буковина 322
Бучач, м. 323
Бюль, м. Швейцарія 9

- Ваадт, кантон (Швейцарія) 193
 Валахія 306
 Валки, с. Гостомельського р-ну 560
 Варшава м. (Польща) 185, 192, 193, 637
 Васильків, м. 588, 640, 643
 Васильківський повіт 249
 Ватагіно, с. Крестицького пов. Новгородської губ. 323
 Ватерлоо, м. (Бельгія) 418
 Ватикан 161, 199, 225, 226, 444
 Везель, м. (Франція) 160
 Веймар, м. 637, 645
 Великий Жеребок, с. 566
 В[еликі] Ташлики, с. 549
 Великобританія (Велика Британія) 16, 160, 195, 456
 Велико-Димерський р-н 540
 Вергунів, с. Хорольського р-ну Лубенщини 547
 Веркіївка, с. 598
 Веруламіум, м. (Херофодшир, Великобританія) 456
 Верховня, с. Ружинського р-ну 611
 Вишеньки, с. 405
 Візантійська імперія 224, 226, 227, 231, 362, 381, 391, 475
 Війтівка, с. 554
 Вільно, м. 381, 396, 637
 Вінниця (Винниця), м. 77, 281, 328, 376, 435, 450, 541, 544, 550, 552, 557, 635, 646, 649, 649
 Вінничина (Винничина) 281, 289, 440
 Вінніпег 35, 322, 350, 474, 633, 642, 648
 Вірменія 357
 Вігачев, с. Обухівського р-ну, Київської округи 538
 Вовковинці, м. 564
 Волинь 195, 230, 531, 642, 644
 Вологодська губ. (Росія) 232
 Володимир-Волинський, м. 229, 357
 Воркута, м. (Росія) 9
 Вотербург, м. (США) 7, 48, 514, 642
 Вятківці, с. 564

 Гайсин, м. 33, 315, 636
 Гайсинщина 281
 Галиця, с. 543, 598
 Галичина 162, 322, 531
 Гемпшир (Великобританія) 456
 Германівська Слобідка 650
 Гесен (Німеччина) 193

 Гільців, с. Чорнуського р-ну на Лубенщині 548
 Глухів, м. 334, 335, 337, 339, 543, 559, 564, 567, 610, 611
 Глухівщина 218, 281
 Гоголів, м. В[елико]-Димерського району 540
 Голандія 444
 Голгофа, г. (*бібл.*) 8, 10, 32, 315, 318, 321, 322, 324, 461, 474
 Городецьке, с. 539
 Гороховатка с. Київського повіту 179
 Гостомельський р-н 560
 Грабарівка, с. 536
 Грайворон, м. 637
 Гребінки, с. 469, 646
 Гребінківський р-н 13
 Греція 161, 191, 194, 225, 248, 395
 Гродно, м. (Білорусь) 381
 Грузія 232, 349

 Далекий Схід 394, 639
 Д. Каричинці, с. 549, 563, 564, 576
 Делі м. (Індія) 160
 Демівка, с. 463
 Джурин, м. 550
 Дніпро, р. 198, 479, 480
 Дніпропетровськ 543, 554, 555, 556, 597
 Дніпропетровська округа 239
 Дніпропетровщина 337, 428, 610
 Донеччина 595, 596
 Дубова, с. 539
 Дубович, с. 567

 Едесса, м. (Греція) 395
 Едінбург м. (Шотландія) 191, 195
 Едмонтон, м. (Канада) 322
 Ельба, о. 418
 Емес, м. (Сірія) 395
 Ефес, м. (Мала Азія) 226, 357, 395

 Європа (Європа) 160, 198, 226, 231, 449
 Єгипет 205, 230, 357, 457
 Єланець, с. 640
 Єлісаветградщина (Зінов'євщина) 270
 Єрки, с. 561

 Жданів, с. Сенчанського р-ну 577
 Женева, м. (Швейцарія) 161, 190, 191, 201, 203, 207, 209, 635
 Жилинці, с. 642
 Житомир, м. 644

Забір'є, с. 588, 644
 Загальці, с. 106
 Занзібар (Африка) 160
 Запоріжжя 173
 Західна Європа 18, 28, 100, 161, 162, 192, 224, 306, 635, 648
 Західна Римська імперія 274
 Звенигородка, м. 554
 Звенигородський повіт 636, 640
 Звенигородський р-н 606
 Звенигородщина 281, 639, 643, 647
 Зеленець, с. Чорноострівського р-ну 576
 Зінов'євськ, м. 632
 Золотоніський повіт 643
 Золотоноша, м. 643
 Золотонощина 643

 Івангород, с. Уманської округи 539
 Іванківці, с. 639
 Іерусалим (Єрусалим) (*бібл.*) 178, 181, 231, 251, 261, 273, 275, 322, 476
 Іерусалим (Єрусалим) (*геогр.*) 189, 191, 194, 224, 228
 Ізраїль (*бібл.*) 231
 Інгольштадт, м. (Німеччина) 15, 35, 194
 Індія 26, 151, 307, 456
 Іркутськ, м. 636
 Ірландія 194
 Італія 199, 226, 324, 635
 Ічня, с. 598

 Їзма м., Зирянський край 271

 Йордан, р. (*бібл.*) 457

 Кагарлик, м. Кагарлицького р-ну 544
 Кагарлицький р-н
 Казань, м. (Росія) 258
 Казатин, станція 647, 651
 Казахстан 638, 641, 645
 Калинівка, с. на Вінничині 289
 Калуга, м. (Росія) 258
 Каменецький район 645
 Кам'янець-Подільський, м. 458, 550, 551, 576, 643, 646, 649
 Кам'янецьчина 376, 411, 434
 Канада 13, 18, 194, 196, 271, 313, 322, 394, 482, 648, 649
 Канівський повіт 249, 636, 638
 Караганда, м. 9, 639

 Карапіші, с. Канівського пов. 249
 Картлі (Грузія) 191
 Карфаген, м. (Північна Африка) 443, 456
 Катеринослав, м. 9, 281, 387, 635
 Катеринославщина 14, 230, 281, 649
 Качківка, с. 640
 Кельн, м. (Німеччина) 193
 Кембрідж, м. (Великобританія) 307
 Кесарія Каппадокійська 380
 Кесарія Палестинська 457
 Кизик, м. 474
 Київська губ. 638
 Київська обл. 10, 636, 637, 643, 645
 Київська округа 221
 Київська Русь 224, 274, 381, 475
 Київщина 215, 230, 281, 332, 349, 356, 636, 638, 639, 641, 642, 643, 645, 647
 Киргизія 638
 Кирилівка, с. 636
 Кіпр, о. 191, 225, 357
 Кірінея (Кірена), м. (Лівія) 321, 324
 Ковалів, с. Чорнуського р-ну на Лубенщині 548
 Ковно, м. 458,
 Козацьке, с. Звенигородського р-ну 606
 Комарівка, с. 643
 Конотоп (Конотіп), м. 332, 333, 335, 336, 338, 343, 382, 391, 425, 435, 550, 551, 563, 574, 596, 615, 618
 Конотопщина 236, 237, 425, 607, 608, 615, 616
 Константинополь (Царгород, Стамбул), м. (Туреччина) 191, 194, 224, 228, 231, 357, 362, 363, 380, 395, 432, 458
 Констанца, м. (Румунія) 232
 Корабелівка, с. 540
 Коростень, м. 567
 Коростенщина 281
 Коростишів, м. 544, 575
 Корсика, о. 418
 Коглас, м. 636
 Кошари, с. Бірзульського р-ну АМ СРР 568, 591, 593
 Крем'янець, м. 195
 Криворіжжя 281, 591, 603, 610, 615
 Кротовщина, с. 469
 Крюківщина, с. 564
 Купянськ, м. Харківської обл. 232
 Курдистан 357
 Курськ, м. 651
 Курська губернія 637

Курська обл. 645
 Кяхта м. 9

Ладижин, м. 464
 Лейпциг, м. (Німеччина) 308
 Лесяків, с. 556
 Ленінград 464, 587
 Липовець, м. 601, 602, 604, 615
 Липовецький повіт 641
 Липовеччина 236, 281, 615, 646
 Липянка, с. 645
 Ліван 307
 Лівія 321, 324
 Лінден, м. (США) 637
 Лісаветградка, слобода 639
 Лозанна, м. (Швейцарія) 28, 161, 185, 191,
 193, 195, 203, 205, 454
 Лондон, м. (Великобританія) 16, 192, 194,
 198, 227, 456
 Лохвиця, м. 469, 554
 Лохвиччина 281
 Лоцманська Кам'янка, с. 650
 Лубенський р-н 548
 Лубенщина 464, 547, 548, 572, 583, 646
 Лубни, м. 230, 336, 338, 339, 387, 390, 558,
 571, 572, 577
 Лудвигсбург, м. (Німеччина) 307
 Лудлов, м. (США) 16
 Луковиська, с. 644
 Лук'янівка, м. Київ 547
 Луцьк, м. 195, 229
 Львів, м. 17, 35, 635, 637
 Любарці, с. 405
 Любеч м., Чернігівського пов. 281
 Любошівський р-н 600
 Любча, с. 636

М. Салтанівка, с. 589
 Мадрас, м. (Індія) 456
 Макіївка (Макієвка) 221, 545
 Мала Азія 205, 447
 Мексика 152, 199
 Месопотамія 395
 Миколаїв, м. 332
 Миколаївщина 605
 Миргород, м. 571
 Миргородщина 281
 Міри, м. 324
 Могилів, м. 640
 Мокієвка, с. 598

Молдавія 306
 Москва, м. (Росія) 19, 172, 271, 316, 323, 349,
 381, 395, 453, 458, 637, 640
 Московія 362
 Московці, с. 644
 Мошни, с. 637
 Мрин, м. 515, 574, 598
 Мурманськ, м. (Росія) 12
 Муром, м. Володимирської губ. (Росія) 193
 Мюнхен м. (Німеччина) 15, 35, 36, 193, 194,
 642, 648

Н. Миколаївка, с. 635
 Наддніпрянська Україна 251
 Наримський край 32
 Наталь (Південна Африка) 159, 160
 Немиров, м. 543
 Нижчий Булатець, с. Лубенського р-ну 548
 Никонковичи, с. на Львівщині 7, 12
 Никопільський р-н 591
 Ніжин, м. 203, 296, 335, 339, 391, 543, 545,
 563, 565, 567, 574, 598
 Ніжинщина 268, 281, 607
 Нізібія, м. (Месопотамія) 395
 Нікея, м. 380
 Нікомедія 432
 Німеччина 8, 35, 36, 194, 203, 204, 208, 227,
 450, 512, 637, 645, 650
 Нова Зеландія 194
 Новий Ульм, м. (Німеччина) 8, 15, 35
 Нові Санжари, с. 643
 Нью-Йорк м. (США) 14, 22, 35, 36, 49, 179,
 190, 229, 270, 275, 290, 322, 456, 529, 637,
 642, 648, 649
 Нью Джерсі, штат (США) 36
 Нюрнберг 36

Овечаче, с. 650
 Одеса, м. 179, 281, 568, 571, 572, 637, 638,
 639, 644, 649
 Одещина 230, 592
 Оксфорд, м. (Великобританія) 195
 Олександрійський повіт 634
 Олександрія, м. 427
 Оренбург, м. (Росія) 24, 100, 270, 322, 325,
 637
 Оренбургська обл. 270
 Оренбургщина 258, 270, 313, 322, 482, 641
 Остапівка, с. Таранденського р-ну 551
 Остапівка, с. Лубенського р-ну 551

Оттава, м. (Канада) 15
Охтирка, м. 637

Палестина 205, 307, 357
Париж, м. (Франція) 185, 192, 193, 194, 195, 205, 207, 226, 230, 307, 396, 635, 644
Переяслав, м. 540, 541, 552, 553, 570
Переяславщина 639, 643
Петраківка, с. 640
Петропавлівська Борщагівка 585
Печора, р. 9
Пилявки, с. Старосинявського р-ну 549
Пирогів, с. Вінницької округи 552
Південна Африка 159, 160, 163
Північна Африка 443, 456
Північний Кавказ 458
Підляшшя 228, 531, 644
Піщане, с. 643
Плішivecь, с. Полтавської губ. 273
Пляківка, с. 606
Поділля 7, 230, 289, 313, 345, 349, 482, 580, 635, 638, 640, 641
Подільська губ. 7
Покровці, с. 592
Полив'яні Хутори, с. Велико-Сорочинського р-ну на Лубенщині 572
Полісся 195
Полтава, м. 238, 325, 341, 347, 386, 423, 537, 545, 546, 550, 651
Полтавська губ. 7, 643
Полтавська обл. 13
Полтавщина 213, 230, 464, 615, 639, 641, 646, 647, 651
Польща 157, 162, 195, 207, 225, 228, 245, 270, 306
Помаранчова Республіка (Африка) 160
Попівка, с. 599
Поповець, с. Копайгородського р-ну Могилівської округи 537
Попудня, с. 641
Порбандар (Гуджаратське князівство, Індія) 160
Прага, м. 396
Прикумськ, м. Терської обл. (Північний Кавказ) 458
Прилуки, м. 238, 536, 555, 556, 559, 575, 636
Прилукщина 615
Прилуцький повіт 643
Прип'ять, р. 396
Проскурівщина 236, 375, 639

Прохорівка, с. 110, 236, 332, 594, 595, 599, 600
Прусія 193
П'ятихатки, м. 650

Радовець, с. Вовковинецького р-ну 549
Радомишль, м. 580, 603
Регенсбург, м. 648
Ржищів, м. 214, 544
Рим, м. (Італія) 194, 225, 228, 274, 380, 457, 475
Рівне, м. 636
Рідкодуб, с. Проскурівської округи 564
Річ Посполита 229
Романкове, с. на Катеринославщині 14
Ромашки, с. Васильківського пов. 249
Роменська округа 219
Ромни, м. 537, 554
Росія (РСФРР) 13, 190, 191, 224, 274, 293
Ростов, м. (Росія) 588
Рочестер, м. (США) 22, 36
Рудці, с. Гребінківського р-ну, Полтавської обл.
Рудьківка, с. 607
Ружинський р-н 611
Румунія 157, 161, 162, 191, 194
Рязань, м. (Росія) 258

Самгород, с. 585
Сандормох, ур. 8
Санжари, м. 641
Санкт-Петербург, м. (Росія) 201, 204, 228, 271, 308, 323, 395, 637
Сан-Франциско, м. (США) 232
Сарни, м. Подільської губ. 7, 636
Саскатун, м. (Канада) 322,
Саут Бавнд Брук, м. (США) 35, 179, 270, 275, 290
Сваричівка, с. 650
Свято-Троїцьк, м. 562, 568, 638
Свято-Троїцький р-н 592
Святої Єлени, о. 418
Семиріччя 24, 100, 258, 313, 325, 352, 435, 482
Сенча, м. на Полтавщині 11
Сербія 191, 229, 324
Середня Азія 641, 649
Сибір 584, 637, 646, 650
Сингаївка, с. 615
Сирія 205, 357

Сіена, м. (Італія) 226
 Сіон (*бібл.*) 251, 273
 Сіцилія, о. (Італія) 395
 Січеслав, м. 650
 Сквиря, м. 639
 Сквирщина 327
 Скитки, с. 557, 587
 Скриголов, м. Мінської губ. (Білорусь) 396
 Скутарі, м. (Туреччина) 357
 Слобідці, с. 638
 Слобожанський край 482
 Слобожанщина 230, 281, 313, 482, 595, 596, 637, 651
 Словаччина 637
 Сміла, м. 295, 414, 416, 646
 Совки, с. 637
 Сокиринці, с. 643
 Соколиці, с. 635
 Соловки, табір 12, 636, 639, 649
 Сомово, с. Тульської губ. (Росія) 192
 Сосницький повіт 645
 Сосновка, с. 645
 Софія, м. (Болгарія) 635
 Сполучені (Злучені) Штати Америки, США (ЗДА) 7, 13, 14, 15, 18, 22, 24, 35, 36, 47, 48, 49, 55, 56, 100, 179, 190, 194, 196, 198, 210, 266, 270, 271, 275, 290, 306, 313, 322, 348, 350, 352, 394, 449, 450, 482, 514, 529, 532, 637, 642, 648
 Спрінгфільд, м. (США) 16
 Ставищенський р-н 636
 Стайки, с. 639
 Стара Вінниця, м. 544
 Стільне, с. 550
 Стокгольм, м. (Швеція) 153, 161, 191, 192, 193, 205
 Суботів, с. 638
 Східна Європа 224, 227
 Таврія 649
 Тавтілія, с. 564
 Таганча, с. 638
 Тальне, м. 458, 554,
 Таранденський р-н
 Тарашанський повіт 646
 Тарнів, м. (Польща) 458
 Ташкент, м. 19, 242, 458, 651
 Текуча, с. 538
 Теліжинці с. 575, 592
 Тернопіль, м. 36
 Терська обл. 458
 Тифліс, м. (Грузія) 192, 644, 650
 Томськ, м. 650
Торонто м. (Канада) 15, 16, 35, 35, 179, 273, 290, 322, 529, 532, 634, 642, 648, 649, 650
 Торопець, м. Псковської губ. 271
 Трансвааль (Африка) 160
 Трег'є, м. (Бретань) 307
 Трено, м. (Швеція) 193
 Трентон, м. (США) 532
 Труханів острів 575, 579
 Тула, м. (Росія) 258
 Тульська губернія (Росія) 192
 Тульчинщина 214
 Туреччина 205
 Тюрінгія 637
 Уганда (Африка) 160
 Україна 274
 Умань м. 459, 538, 539, 540, 554, 555, 561, 571, 580, 640, 642
 Уманська округа 221
 Уманщина 220, 281, 606
 Уппсала, м. (Швеція) 193
 Уфімська губ. 232
 Фесалоніки, м. (Греція) 395
 Філадельфія, м. (США) 7, 275, 350, 648
 Флоренція, м. 635
 Франкфурт-на-Майні, м. (Німеччина) 512, 649
 Франція 55, 160, 199, 231, 394, 418, 635, 644
 Фрігія 443
 Хабарівський концтабір 640
 Харків, м. 38, 39, 48, 74, 104, 117, 242, 244, 260, 269, 281, 283, 306, 325, 332, 341, 342, 400, 411, 438, 458, 469, 513, 535, 545, 572, 602, 635, 636, 637, 643, 644, 645, 646
 Харківська обл. 232
 Харківщина 230, 313, 464, 482, 649
 Херефордшир (Великобританія) 456
 Херсонес Таврійський 306
 Херсонська губернія 224, 634
 Херсонщина 639
 Холмщина 195, 228, 323, 531
 Холодний Городок, слобода 644

Хорольський р-н 547
Хорольщина 281
Христинівка, с. 539
Худоліївка, с. Оболонянського р-ну 571
Худоліївка, с. Чигиринського повіту 638
Хутори-Ладизинські, с. 563

Царгород, м. (*див. Константинопіль*)

Чайки, с. 636
Черкаси, м. 359, 413, 553, 556, 557, 559, 560, 569, 570, 571, 594, 640, 645
Черкаська обл. 637
Чернігів, м. 281, 567, 568, 570, 573, 577, 643
Чернігівська губ. 643
Чернігівська обл. 644,
Чернігівщина 281, 638, 645, 645
Чернобиль, м. 589
Чехословаччина 224, 396
Чигирин, м. 648,
Чигиринський повіт 638, 645
Чистопіль, с. 591
Чікаго, м. (США) 11, 14, 15, 35, 270, 275, 306, 350, 642
Чоколівка, с. 8, 11
Чернобиль, м. 577

Чорноострівський р-н 576
Чуднов, м. 644

Шабалинів, с. 608
Швейцарія 9, 28, 161, 191, 194, 207
Швеція 161, 191, 192, 193
Шевченківщина 336, 389
Шеків, с. Вовчанського р-ну 558
Шепетівка, м. 540, 542, 544
Шотландія 194, 195
Шпендівка, с. 636
Штутгарт, м. (Німеччина) 7
Шулявка 282,

Югославія (Юго-Славія) 199
Юрга, м. 646

Якимове, с. Полтавської губ. 7
Якутія 650
Ямпільський повіт 640
Ярмаків, с. Миргородського р-ну на Лубенщині
Ярославль, м. (Росія) 636
Ясногородка, с. Макарівського церковного р-ну, Київської округи 552, 643
Яхників, с. Роменської округи 537

Покажчик назв, установ і закладів

Академії:

А. Наук в Лісабоні (Португалія) 307
Богословська в Мюнхені 648
Всеукраїнська А. Наук (ВУАН) 43, 44, 133,
274, 475, 476, 529
Казанська духовна 193, 228, 229, 232, 323
Київська духовна (УПЦ КП) 55, 56
Київська духовна (дореволюційна) 228, 232,
271, 273, 358, 394, 458, 638, 641, 642, 644,
647, 649
Московська духовна 228, 229, 323, 356,
651
Національна А. Наук України 13, 14, 16, 17,
54, 55, 143, 162
Санкт-Петербурзька духовна 228, 229, 271,
323, 458
Санкт-Петербурзька А. Наук 307
Українська Вільна А. Наук в США 49
“Український Богословник” 117, 229, 233,
429, 431, 649, 651
Французька 307
Шведська 193

Гімназії:

Вінницька
І-ша Київська українська ім. Тараса Шев-
ченка 274
І-ша Одеська 639
2-га Київська 640
2-га Українська ім. Кирило-Мефодіївсько-
го братства 248, 272
5-та, м. Санкт-Петербург 323
Київська приватна Степовича 640
Немирівська 640
Уманська 640, 642

Збори:

Великі Микільські ВПЦР 21, 36, 64, 242, 243,
269, 275, 285, 287, 348, 353, 354, 368, 373,
375, 412, 426, 428, 429, 434, 437, 440, 442,
466, 467, 494, 500, 505, 573, 621, 622, 623,
624, 625, 626, 640
Великі Покрівські ВПЦР 20, 21, 29, 103, 131,
132, 143, 213, 222, 235, 240, 241, 243, 244,
253, 261, 263, 264, 269, 270, 275, 285, 325,
326, 339, 347, 348, 350, 354, 368, 370, 402,
409, 411, 424, 426, 428, 439, 440, 494, 500,
502, 503, 505, 520, 573, 591, 621, 622, 623,
624, 625, 626, 639, 642, 646

З'їзди:

Луцький з'їзд 5–6 червня 1927 р. 229
Почаївський духовенства і мирян Волині
3–10 жовтня 1921 р. (Польща) 195

Комісії:

Адміністративна 504
Апеляційна 128, 148, 149, 412, 413, 414, 417,
419, 424, 426, 517, 519, 526, 612
Археологічна (ВУАН) 475
Богослужбова 128, 286, 419, 422, 423
Видавнича 286, 504
Всеукраїнська по унормованню життя
УАПЦ (ВУК) 20, 23, 42, 242, 243, 244, 261,
263, 269, 286, 350, 639, 642, 646, 651
Ідеологічна 517, 651
Мандатна 26, 40, 50, 64, 87, 128, 141, 150, 196,
298, 309, 333, 337, 378, 472, 489, 500, 501,
526, 534, 544, 559, 564, 567, 571, 575, 576,
600, 602, 604, 605, 607, 608, 609, 616, 617,
618, 636

Міжцерковних відносин 150, 519
Організаційна 517
Передсоборна 25, 38, 40, 41, 60, 61, 63, 64, 65, 70, 74, 75, 76, 77, 89, 102, 103, 105, 111, 112, 119, 122, 123, 129, 131, 132, 134, 135, 147, 148, 164, 286, 358, 489, 504, 594
Передсоборної Наради 164
Перекладова 286, 290, 397, 651
По огляду (дослідженню) життя УАПЦ 29, 147, 164, 165, 222, 238, 239, 241, 262, 263, 326, 517, 519
По розгляду матеріалів щодо обвинувачень митрополита Василя Липківського 77, 79, 80, 81, 83, 84, 85
Ревізійна 33, 132, 325, 330, 331, 333, 338, 339, 345, 346, 408, 410, 524, 621, 622
Соборно-господарча 128, 141
Софійська 475, 476
Теоретично-ідеологічна 128, 519
Фінансова 146, 401, 402, 410
Церковно-богослужбова 148, 392, 519
Церковно-господарча 128, 148, 149, 500, 504, 517, 519, 524
Церковно-організаційна 128, 145, 146, 519
Церковно-освітня 128, 148, 286, 504, 519

Комітети:

Православний Церковний Український Виконавчий комітет Річі Посполитої в м. Луцьку 187, 195, 229

Конференції:

Всесвітня місіонерська організації “Віра і церковний устрій” (“Faith and Order”) в Единбурзі 14–23 липня 1910 р. 191, 195
Лозанська 28, 152, 161, 184, 185, 189, 191, 195, 203, 204, 205, 454, 455
Прелімінарна (Конференція Християнських Віросповідань “Віра і церковний устрій”) 12–20 серпня 1920 р. в Женеві 185, 189, 190, 191, 203
Світова Християнська конференція, м. Стокгольм, 19-25 серпня 1925 р. 19, 20 152, 153, 161, 184, 189, 191, 193, 205, 347

Курси:

Робітників слова (м. Київ) 229, 251
Пастирські 229, 358, 644, 651

Наради:

Передсоборна Нарада ВПЦР від 26–30 липня 1927 р. 40, 41, 42, 44, 47, 51, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 73, 74, 75, 76, 79, 80, 81, 83, 85, 86, 87, 95, 97, 98, 99, 105, 110, 112, 116, 121, 142, 182, 210, 245, 266, 287, 634
Представників УАПЦ, м. Київ, собор св. Софії (1–3 вересня 1926 р.) 20, 242, 244, 260, 261, 262, 264, 269, 347, 348, 350, 428, 639, 640

Церковні Округи УАПЦ:

Балтська (Першотравенська) 376, 439, 534, 562, 566, 568, 590, 593, 638
Бердичівська 106, 243, 296, 533, 541, 547, 555, 560, 561, 582, 584, 647
Білоцерківська 109, 110, 243, 294, 296, 298, 332, 469, 533, 548, 553, 555, 557, 558, 561, 565, 566, 570, 571, 573, 574, 575, 578, 580, 582, 583, 584, 587, 589
Вінницька 87, 107, 238, 241, 243, 297, 299, 483, 533, 544, 550, 552, 557, 565, 580, 581, 582, 604, 635
Волинська 339, 343, 345, 533, 544, 575, 580, 584, 587, 589, 590
Гайсинська 636
Глухівська 296, 533, 543, 559, 563, 564, 567, 609, 649
Дніпропетровська 108, 533, 543, 554, 555, 556, 569
Зінов'євська 109, 243, 533, 574
Кам'янецька (Кам'янець-Подільська) 243, 309, 310, 453, 533, 541, 546, 550, 551, 576, 646
Катеринославська 241, 243
Київська 108, 111, 236, 240, 241, 243, 286, 294, 296, 297, 298, 335, 339, 341, 343, 376, 483, 519, 533, 535, 536, 538, 539, 540, 543, 544, 546, 547, 549, 552, 559, 560, 561, 563, 564, 566, 569, 573, 575, 576, 577, 578, 579, 580, 581, 582, 583, 584, 585, 586, 587, 588, 589, 590, 615, 640
Конотопська 110, 150, 243, 335, 398, 413, 533, 550, 551, 563, 564, 565, 566, 570, 574, 580, 581, 582, 589, 607, 608, 638, 646, 649
Коростенська 243, 533, 567, 574, 576
Кременчуцька 533
Криворізька 610

Лохвицька 469, 646
Лубенська 109, 235, 332, 341, 434, 439, 455, 534,
547, 548, 551, 558, 571, 572, 577, 583, 587
Миколаївська 243, 534, 565, 571, 605
Могиливіська 534, 537, 550, 554, 583, 640
Ніжинська 110, 150, 534, 543, 545, 563, 565,
567, 574, 584, 598, 609, 649
Одеська 87, 109, 243, 534, 565, 568, 572, 639
Оренбургська 243, 270
Переяславська 241, 534, 540, 549, 551, 552,
553, 570, 583, 584, 586, 589, 615
Полтавська 108, 213, 534, 545, 546, 548, 550,
582, 583, 590, 605
Прилуцька 109, 534, 536, 555, 556, 559, 575,
589
Проскурівська 243, 534, 549, 563, 564, 576
Роменська 108, 534, 541, 554, 573, 580, 582
Слобожанська 313
Тарашанська 638
Тульчинська 534, 562, 563, 564, 565, 581, 582,
585
Уманська 92, 106, 309, 310, 311, 336, 343, 430,
472, 483, 534, 538, 539, 540, 549, 554, 555,
561, 571, 580, 581, 582, 640
Харківська 108, 241, 243, 461, 534, 535, 545,
572, 576, 579, 580, 582, 583, 589
Херсонська 565
Черкаська (Шевченківська) 412, 413, 414,
415, 417, 483, 534, 546, 547, 553, 556, 557,
559, 560, 569, 570, 571, 577, 577, 579, 581,
582, 583, 585, 586, 588, 589, 599, 600, 606,
640
Чернігівська 26, 110, 150, 534, 550, 567, 568,
569, 573, 578, 582, 584, 585, 586, 612, 649
Шепетівська 243, 534, 540, 544, 566

**Всеукраїнська Православна Церковна
Рада (ВПЦР)** 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25,
26, 31, 33, 35, 36, 41, 42, 43, 47, 48, 49, 52,
59, 60, 61, 62, 63, 64, 74, 75, 76, 78, 79, 80,
81, 83, 84, 85, 90, 92, 93, 98, 99, 100, 101,
102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 111,
113, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 121,
122, 123, 124, 125, 127, 128, 129, 131, 132,
133, 134, 135, 136, 137, 139, 140, 141, 142,
143, 144, 164, 167, 192, 197, 199, 209, 210,
213, 221, 229, 230, 233, 234, 235, 238, 240,
242, 243, 244, 245, 247, 249, 250, 251, 253,

254, 257, 260, 261, 262, 263, 264, 265, 266,
268, 269, 270, 271, 272, 273, 275, 284, 285,
286, 287, 288, 289, 290, 291, 293, 294, 295,
299, 305, 306, 314, 318, 325, 326, 327, 328,
329, 330, 331, 332, 333, 334, 335, 337, 338,
339, 340, 341, 342, 343, 344, 345, 346, 347,
348, 350, 351, 355, 358, 360, 365, 368, 369,
370, 371, 372, 373, 375, 377, 378, 382, 383,
385, 388, 397, 399, 400, 401, 402, 404, 408,
409, 410, 411, 412, 413, 414, 415, 416, 420,
422, 423, 424, 425, 426, 427, 429, 430, 436,
437, 438, 439, 440, 441, 442, 454, 455, 460,
466, 469, 472, 474, 477, 486, 487, 488, 489,
491, 492, 493, 494, 495, 498, 499, 500, 501,
502, 503, 504, 505, 506, 507, 508, 509, 510,
511, 512, 513, 514, 517, 519, 523, 524, 525,
526, 534, 537, 538, 542, 543, 545, 559, 567,
570, 573, 575, 577, 578, 593, 597, 598, 601,
603, 605, 607, 618, 619, 621, 622, 623, 624,
625, 626, 629, 630, 631, 632, 633, 634, 636,
637, 639, 640, 641, 642, 643, 643, 644, 645,
646, 647, 648, 649, 650, 651

Крайові Церковні Ради УАПЦ:

Дніпропетровсько-Запорізька 108, 543, 555,
556, 569, 597, 610

Округові Церковні Ради УАПЦ:

Американська 62, 400

Балтська 400, 562, 568, 593

Бердичівська 61, 399, 541, 547, 555, 561, 611,
650

Білоцерківська 61, 109, 399, 548, 553, 555, 557,
558, 559, 561, 565, 566, 570, 573, 574, 575,
578

Вінницька 61, 399, 541, 544, 550, 552, 557, 635

Волинська 61, 399, 544, 575

Глухівська 62, 399, 543, 559, 563, 564, 567

Дніпропетровська 61, 239, 399

Звенигородська 640

Зінов'євська 62, 400

Кам'янецька 61, 399, 541, 546, 550, 551, 576

Канадська 400

Карапишівська 249

Київська 61, 535, 536, 538, 539, 540, 543, 544,
546, 547, 552, 563, 564, 569, 577, 644

Київська міська 62, 399

Конотопська 61, 110, 398, 399, 425, 550, 551,

- 563, 564, 565, 566, 570, 574, 596, 599, 616, 617
- Коростенська 40, 62, 399, 567
- Кременчуцька 62, 399
- Лубенська 40, 61, 109, 285, 399, 547, 548, 551, 558, 571, 572, 577
- Миколаївська 62, 399, 571
- Миргородська 62
- Могилівська 62, 399, 550, 554
- Ніжинська 40, 62, 110, 400, 543, 545, 563, 565, 567, 570, 574, 598
- Одеська 61, 399, 565, 568, 572
- Переяславська 62, 540, 549, 552, 553, 570
- Першотравенська 400
- Полтавська 62, 399, 537, 545, 546, 548, 550
- Прилуцька 62, 399, 536, 555, 556, 559, 575, 636
- Проскурівська 62, 399, 549, 563, 564, 576
- Роменська 62, 399, 537, 541, 554, 573
- Семирічинська 62, 400
- Слобожансько-Донецька 535, 545, 546, 602
- Тульчинська 62, 400, 564
- Уманська 62, 89, 285, 400, 538, 539, 540, 549, 550, 554, 555, 561, 571
- Харківська 62, 313, 400, 482, 572, 576, 602, 651
- Херсонська 399
- Черкаська (Шевченківська) 62, 400, 417, 553, 554, 556, 557, 559, 560, 569, 570, 571, 594, 606, 640
- Чернігівська 62, 110, 400, 547, 550, 567, 568, 569, 573, 577
- Шепетівська 62, 400, 540, 543, 544, 566
- Парафіяльні Церковні Ради:*
- Бобровицька 607
- Глухівська 610, 611
- Женеви м. 207
- Іллінська 253
- Карапишанська 249
- Кошарська 591
- Ново-Іванівська 616
- Покрівська м. Одеси 644
- Прохорівська Свято-Іллінської церкви с. Прохорівки 599, 600
- Рудківська 607
- Свято-Миколаївського собору, м. Харкова 535
- Свято-Троїцької церкви м. Радомисля 603
- Святошинська 536
- Солом'янська 640
- Спаської Церкви с. Попівки 599, 617
- Софійська 647
- Теліженецька 575
- Троїцька 350, 563
- Харківська 39
- Парафії:*
- Бобровицька 573
- Демишинська 551
- Іллінська, м. Київ 560,
- Київо-Пріорська Свято-Покрівська українська 560
- Київського міського району 240
- Лиманська на Криворіжжі 603
- Липовецька 601, 602
- Лозанська (Старокатолицька) 186
- Межигірського Спаса с. Валки 560
- Микільська, м. Баришпіль 405
- Миколаївська 595, 602
- Миколаївська на Лук'янівці, м. Київ 547
- Михайлівська, м. Київ 428
- Ново-Миколаївська 601
- Олександро-Невська слободи Холодний Городок 644
- Парижа, м. 207
- Петро-Павлівська, м. Київ 88, 560
- Покрівська с. Нижчого Булатця Лубенського р-ну 548
- Покровська, м. Київ 560
- Різдва-Богородицька м. Борисполя, Бориспільського р-ну 547, 644
- Ручанська парафія Роменської округи 573
- Св. Андрія Первозваного, м. Філадельфія (США) 10
- Св.-Введенська с. Жданів Сенчанського р-ну 577
- Свято-Воскресенська парафія с. Ярмаків Миргородського р-ну 548
- Св.-Воскресенська парафія м. Миргорода 571
- Св.-Різдво-Богородична [парафія] с. Івангорода Уманської округи 539
- Свято-Миколаївського собору, м. Харків 535

- Свято-Миколаївського собору, м. Тифліс 644
- Св.-Миколаївська с. Шеків, Вовчанського р-ну 558
- Св.-Михайл[івська] м. Борисполя Бориспільського р-ну 405, 546
- Св.-Михайлівського храму с. Будаївка, Будаївського р-ну 535
- Св.-Михайлівська с. Худоліївка Оболонянського р-ну 571
- Св.-Михайлівська м. Шепетівка 544
- Св.-Михайлівська с. Ковалів Чорнуського р-на на Лубенщині 548
- Св.-Олександро-Невська с. Полив'яні Хутори Велико-Сорочинського р-ну на Лубенщині 572
- Св.-Ольгинська парафія м. Кагарлик Кагарлицького р-ну 544
- Св.-Покрівська парафія, с. Єрки 561
- Св.-Троїцька парафія с. Гільців Чорнуського р-ну на Лубенщині 548
- Св.-Троїцька парафія станції Конотоп 618
- Св.-Троїцька парафія, м. Ржищів 544
- Св.-Хресто-Воздвиженська, с. Остапівки Таранденського р-ну (Лубенського р-ну) 551
- Св.-Христо-Рождественська, с. Вергунів Хорольського р-ну Лубенщини 547
- Святошинська 650
- Солом'янська, м. Київ 88, 640
- Софійська (Св. Софії), м. Київ 44, 103, 536, 559, 579, 580, 581, 582, 583, 584, 586, 589, 631, 638
- Сталінська, м. Київ 543, 547
- Троїцька, м. Київ 81, 350, 435, 650
- Хведорівська Балтської округи УАПЦ 562, 563, 568
- Чистопільська 591
- Швейцарська 207
- Шутківська Кам'янецької Округи УАПЦ 551
- Періодичні видання:**
- “Благовест” 396
- “Благовісник” 635
- “Вісті” 294
- “Дзвін” 7
- “Діло” 635
- “Дніпро” (США) 49, 275, 347, 350, 532
- “Екклезія” 635
- “Записки НТШ” 639
- “Зона” 15
- “Киевская старина” 639
- “Киевские Епархиальные Ведомости” 642
- “Накануне” 396
- “На Варті” (Польща) 211, 229
- “Наша Віра” 16
- “Отечественные записки” 474
- “Osservatore Romano” (Італія) 225
- “Парижский вестник” 635
- “Подольские Епархиальные Ведомости” 638
- “Почаевский листок” 272
- “Православний благовісник” (Канада) 21, 266, 275
- “Православний Вісник” 645
- “Православний українець” 7, 9, 15
- “Рада” 230, 635
- “Рідна Церква” (Польща) 229
- “Русская Беседа” 396
- “Русский Труд” 396
- “Свобода” 15
- “Сіач” (США) 21, 266, 275, 350
- “Слово” 230
- “Сніп” 635
- “Современник” 474
- “Споживач” 650
- “Труды историко-археологического Общества Подолии” 638
- “Труды Киевской Духовной Академии” 649
- “УАПЦ у вільному світі” 8
- “Україна” 230
- “Украинская жизнь” (Росія) 230
- “Українське життя” 15
- “Українське слово” 649
- “Український Благовісник” 410, 411
- “Українські вісті” 8, 9, 15
- “Українці Америки за Київський патріархат” 35
- “Хрест і тризуб” 12
- “Церква і Життя” 7, 14, 15, 18, 48, 49, 91, 93, 162, 233, 244, 270, 284, 287, 291, 294, 306, 410, 477, 530, 639, 641, 642, 643, 645, 647, 648, 649
- “Церковні Вісті” 47, 48, 306, 366, 369, 371, 373, 374, 375, 477, 513

Семінарії:

Архангельська духовна 232
Благовіщенська духовна 394
Волинська духовна 458, 642, 644
Кам'янець-Подільська 638, 640
Катеринославська духовна 650
Київська духовна 343, 354, 458, 636, 637, 638, 641, 647
Крем'янецька духовна 195
Маульборнська 307
Могилівська духовна 458
Орловська духовна 458
Полтавська 641, 643
Санкт-Петербурзька духовна 229, 323
Святого Сульпіція (м. Париж, Франція) 307
Тверська духовна 232
Тифліська духовна 232
Уфимська духовна 193
Холмська духовна 644
Чернігівська духовна 645

Університети:

Афінський (Греція) 161
Боннський (Німеччина) 193
Варшавський (Польща) 195
Женевський (Швейцарія) 635
Кам'янець-Подільський державний український 644
Карлтонський 15
Київський св. Володимира 640, 645, 647, 648
Лейпцігський (Німеччина) 193
Лозанський (Швейцарія) 193, 635
Московський (Росія) 356, 639
Мюнхенський (Німеччина) 193
Народний університет А. Шанявського в м. Москві 640
Одеський 639
Оксфордський 456
Празький (Чехія) 231
Санкт-Петербурзький (Росія) 356
Сорбонна (Париж, Франція) 160, 644
Софійський (Болгарія) 161
Тюбінгенський (Німеччина) 307
Український Вільний (УВУ) в м. Празі 224, 648
Упсальський (Швеція) 193
Харківський 641

Вселенські Собори:

I-й Нікео-Царгородський, 325 р. 190, 226, 324, 353, 357
II-й Константинопольський, 381 р. 190, 226, 357
III-й Ефеський, 431 р. 226, 353, 357
IV-й Халкидонський, 451 р. 226, 227, 353, 357, 474
V-й Константинопольський, 553 р. 162, 226, 361, 362, 380
VI-й Константинопольський, 680–681 рр. 226
VII-й Нікейський, 787 р. 226, 362, 363, 380

Собори:

I Ватиканський 193, 199, 225, 446, 456
II Ватиканський 225
I Всеукраїнський Православний Церковний, м. Київ, 14–30 жовтня 1921 р. 17, 23, 26, 28, 31, 34, 35, 43, 44, 48, 53, 54, 60, 76, 99, 101, 119, 125, 126, 136, 137, 138, 139, 143, 144, 155, 161, 162, 170, 175, 176, 179, 180, 181, 192, 196, 209, 216, 220, 224, 231, 241, 249, 250, 251, 252, 253, 264, 265, 269, 270, 271, 274, 275, 276, 277, 278, 280, 289, 298, 308, 346, 349, 350, 352, 357, 363, 364, 365, 374, 377, 381, 394, 395, 432, 451, 458, 470, 472, 512, 577, 631, 633, 634, 635, 636, 637, 638, 639, 641, 642, 644, 645, 646, 647, 648, 649, 650, 651
II Всеукраїнський Православний Церковний, м. Київ, 17–30 жовтня 1927 р. 17, 19, 20, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 38, 39, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 54, 56, 59, 60, 61, 63, 64, 65, 66, 67, 70, 73, 74, 78, 86, 92, 94, 95, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 111, 112, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 145, 146, 147, 148, 149, 150, 164, 167, 170, 172, 175, 176, 177, 182, 196, 208, 209, 210, 211, 213, 216, 217, 218, 219, 220, 221, 222, 223, 231, 233, 234, 235, 236, 239, 240, 241, 245, 261, 265, 266, 269, 274, 276, 284, 287, 288, 290, 292, 293, 298, 299, 302, 304, 305, 309, 310, 313, 315, 317, 319, 323, 325, 326, 327, 332, 335, 336, 338, 339, 340, 341, 342, 346,

- 348, 349, 351, 356, 358, 359, 360, 363, 365, 375, 377, 379, 383, 391, 392, 394, 397, 398, 411, 412, 416, 417, 419, 420, 426, 427, 429, 433, 434, 439, 440, 441, 442, 444, 453, 454, 455, 460, 463, 466, 468, 469, 470, 471, 472, 473, 477, 479, 513, 515, 516, 519, 523, 524, 526, 527, 528, 529, 530, 533, 535, 537, 544, 545, 566, 567, 573, 575, 576, 577, 591, 593, 594, 595, 596, 597, 598, 599, 600, 601, 602, 603, 604, 605, 606, 607, 608, 609, 611, 612, 613, 614, 615, 616, 617, 618, 619, 629, 630, 631, 632, 633, 634, 635, 636, 637, 638, 639, 640, 641, 642, 643, 644, 645, 646, 647, 648, 649, 650, 651
- V Шевченківський Округовий Церковний, 29–30 вересня 1927 р. 413, 414, 553, 556, 557, 559, 570, 571
- VI Кам'янецький Округовий Церковний 8 вересня 1927 р. 411, 541, 546, 551, 576
- VI Округовий Церковний Бердичівщини 541, 555, 561
- Апостольський в м. Єрусалим 476,
- Білоцерківський Округовий Церковний 469, 548, 555, 557, 558, 566, 570, 575, 578
- Вінницький Округовий Церковний, 9 травня 1927 р. 104, 541, 544, 550, 552, 557, 601, 604
- Всеукраїнський Православний Церковний, м. Київ, 1918 р. 144, 247, 248, 272, 360, 379, 647
- Всеукраїнський Православний Церковний, м. Київ, 5–6 червня 1990 р. 17
- Глухівський Округовий Церковний 16 жовтня 1927 р. 543, 559, 564, 567, 646
- Дніпропетровський Крайовий Церковний 28 жовтня 1927 р. 554, 555, 569, 610
- Кам'янецький Округовий Церковний, 8 вересня 1927 р. 646
- Карловацький, грудень 1921 р. 229, 324
- Київський Округовий Церковний, 29–30 вересня 1927 р. 375, 535, 536, 538, 539, 540, 544, 547, 552, 560, 564, 569, 577
- Київський Православний Церковний Київщини, 22–26 травня 1921 р. 249, 250, 273, 332, 349, 395, 432, 636, 638, 640, 641, 643, 645, 647, 651
- Конотопський Округовий Церковний, м. Конотоп 5–6 жовтня 1927 р. 44, 424, 425, 550, 551, 563, 564, 565, 566, 570, 574, 596, 607, 608, 616, 617
- Коростеньський Округовий Церковний, 15 жовтня 1927 р. 574, 576
- Лубенський Округовий Церковний, 4–5 жовтня 1927 р. 397, 547, 548, 551, 571, 572
- Могилівський Округовий Церковний 29 вересня 1927 р. 537, 550
- Надзвичайний I, 1930 р. 13, 636, 640, 641, 642, 644, 645, 646, 649, 651
- Надзвичайний II, 1930 р. 643
- Ніжинський Округовий Церковний, 12 жовтня 1927 р. 543, 545, 563, 565, 567, 574, 598
- Одеський Округовий Церковний 565, 568, 571, 572
- Переяславський Округовий Церковний, 29–30 вересня 1927 р. 540, 541, 549, 552, 553, 570
- Полтавський Округовий Церковний, жовтень 1927 р. 537, 545, 546, 550
- Помісний Всеросійський Православний Церковний, м. Москва 1917–1918 рр. 190, 195, 228, 272, 458
- Прилуцький Округовий Церковний, 14–15 вересня 1927 р. 536, 556, 559, 575
- Проскурівський Округовий Церковний, 22 вересня 1927 р. 549, 563, 576
- Слобожансько-Донецький Округовий Церковний, 29–30 вересня 1927 р. 545, 546, 572
- Тулчинський Округовий Церковний, с. Вятківці, 4–5 жовтня 1927 р. 562, 564,
- Уманський Округовий Церковний, м. Умань 29–30 серпня 1927 р. 458, 538, 539, 540, 549, 550, 554, 561, 571
- Чернігівський Округовий Церковний, м. Чернігів 22–23 вересня 547, 550, 569, 573, 577
- Шепетівський Округовий Церковний, 14–15 вересня 1927 р. 540, 543, 544, 566
- Спілка:**
Всеукраїнська православних парафій (ВСПП) 21, 230, 251, 255, 273
- Церкви:**
Австрійська 199
Албанська 227

Американська 227
 Англiканська 194, 198, 208, 227, 228
 Апостольська 353
 Арабська 155
 Баришпiльська 403
 Боярська 403
 Бiлоруська 198, 225
 Болгарська 155, 205, 227, 228
 Всесвiтня Православна Христова Апо-
 стольська Соборна 26, 27, 69, 155, 183, 197,
 227, 246, 251, 278, 302, 357, 380, 446, 449,
 648
 Голандська 199
 Гостомельська 403
 Греко-католицька (унiатська) 185, 191, 322
 Греко-православна (Америци) 322
 Грецька 101, 155, 205, 277, 395
 Грузинська (Iберiйська) 155, 185, 191, 197,
 198, 205, 227
 “Дiяльно-Христова Церква” 23, 24, 28, 44,
 77, 95, 100, 101, 211, 230, 239, 242, 243,
 254, 268, 269, 270, 286, 287, 352, 413, 426,
 427, 431, 432, 434, 515, 526, 636, 646, 647,
 648, 650, 651
 Днiпропетровська 335
 Елладська 227
 Єпископальна (США) 191
 “Жива” 232, 233, 269, 349, 394, 395, 459
 Захiдна Православна 207
 Кiпрська 227
 Лiберально-Католицька 444, 445, 446, 447,
 448, 449, 450, 456, 635
 Лубенська 88, 98, 304
 Лютеранська 193, 226
 Макарiвська 403
 Московська 155, 197, 198, 204, 227, 246
 Народна Незалежна (США) 322
 Нiмецька 199
 Обновленська 132, 230, 232, 233, 268, 432
 Обухiвська 403
 Олександрiйська 162
 Польська 195, 199, 205, 227, 228, 245
 Православна Схiдна 198, 202, 203, 206
 Римо-католицька 185, 191, 193, 194, 195, 200,
 201, 202, 225, 226, 272, 274, 277, 358, 361,
 456, 457
 Росiйська православна (слов'янська) 52,
 174, 179, 180, 190, 191, 198, 201, 204, 225,
 227, 228, 232, 270, 271, 272, 274, 277, 289,
 322, 349, 396, 437, 457, 471
 Росiйська православна закордонна 205
 Румунська 205, 227
 Сербська 155, 205, 227
 Соборно-Єпископська (Синодальна) 43,
 337, 349, 436, 459
 Старо-католицька 186, 187, 193, 194, 195, 198,
 199, 200, 201, 202, 203, 204, 205, 206, 207,
 208, 225, 227, 444, 449, 450, 451, 452, 453,
 455, 456, 635
 Схiдна Кафолiчна Православна 226, 227,
 268, 362, 396, 459, 475
 Українська Автокефальна Православна 7,
 10, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22,
 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 33, 34,
 35, 36, 38, 41, 42, 43, 45, 47, 48, 50, 52,
 53, 54, 56, 59, 63, 64, 65, 67, 69, 70, 73,
 74, 75, 76, 78, 79, 80, 87, 88, 89, 90, 91,
 92, 95, 96, 97, 99, 100, 105, 113, 114, 115,
 116, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124,
 125, 133, 134, 136, 137, 138, 144, 153, 164,
 167, 168, 170, 171, 172, 175, 176, 177, 179,
 180, 182, 183, 185, 187, 190, 192, 199, 208,
 210, 211, 212, 213, 219, 221, 222, 223, 224,
 229, 230, 231, 233, 235, 236, 237, 238, 239,
 240, 241, 243, 244, 245, 246, 247, 248, 249,
 250, 251, 252, 253, 254, 255, 256, 257, 258,
 259, 260, 261, 262, 263, 264, 265, 266, 268,
 269, 270, 271, 273, 275, 276, 278, 279, 284,
 285, 286, 287, 288, 289, 290, 291, 296, 302,
 304, 306, 310, 313, 314, 315, 316, 322, 326,
 333, 334, 336, 339, 340, 346, 347, 348, 349,
 350, 351, 358, 359, 360, 364, 365, 366, 367,
 369, 371, 372, 373, 374, 375, 376, 379, 383,
 385, 391, 392, 394, 396, 397, 398, 401, 402,
 404, 410, 411, 412, 413, 414, 417, 419, 420,
 422, 423, 425, 426, 427, 428, 429, 430, 431,
 432, 433, 434, 435, 436, 437, 439, 442, 444,
 450, 451, 453, 454, 458, 469, 470, 471, 472,
 473, 475, 477, 478, 479, 481, 482, 485, 486,
 489, 491, 492, 493, 494, 495, 497, 498, 499,
 500, 504, 509, 512, 513, 514, 515, 519, 520,
 522, 524, 525, 526, 527, 528, 529, 531, 532,
 535, 536, 537, 538, 545, 575, 576, 578, 591,
 592, 601, 603, 604, 615, 616, 620, 621, 622,
 623, 624, 625, 626, 627, 629, 630, 631, 632,
 633, 634, 635, 636, 637, 638, 639, 640, 641,

- 642, 643, 644, 645, 646, 647, 648, 649, 650, 651
- Українська Греко-православна в Канаді 322, 648, 649
- Українська Православна в США 35, 322, 350
- “Українська Православна Автокефальна Церква з канонічно преемственою ієрархією” (УПАЦ) 230
- Українська Православна Церква Київського Патріархату 6, 55, 56
- Уманська 303
- Харківська 74, 75, 341
- Чеська 155
- Чехословацька 199, 227
- Швейцарська 199
- Патріархати:**
- Антиохійський 191, 228
- Єрусалимський 228
- Київський 17, 55, 56, 324
- Константинопольський (Вселенський, Царгородський) 181, 191, 192, 194, 224, 225, 227, 228, 236, 245, 272, 459
- Московський 144, 180, 181, 191, 192, 193, 228, 232, 397, 645
- Олександрійський 228
- Церкви і храми:**
- Андріївська 21
- Архістратига Михаїла в с. Нових Санжарах 643
- Благовіщенський собор м. Харкова 637
- Борисо-Глібський собор м. Чернігова 643
- Воскресенський собор м. Харкова 645
- Воскресіння Христового, м. Єрусалим 322
- Єрусалимський храм (бібл.) 231
- Івано-Богословська, с. Кошари Бірзульського р-ну АМ СРСР 568, 593
- Іллінська церква, м. Київ 21, 229, 253, 269, 273, 358, 431
- Іллінська церква с. Прохорівка 595, 599
- Кальвініцький міський в м. Лозанна (Швейцарія) 185, 193
- Каплиця св. Діви Марії у Флоренції (Італія) 635
- Лубенський Св[ято]-Івано-Предтеч[енського] катедральний собор 397
- Мала Софія (Трапезна церква) 23, 24, 233, 273, 358, 458
- Миколаївська церква с. Верховні 611
- Миколаївський собор, м. Харків 39, 637
- Миколаївській військовий собор, м. Київ 21, 387, 396, 641, 647
- Миколи Притиска на Подолі м. Києва 643, 645
- Михайлівська церква с. Суботова 638
- Миколаївський храм м. Лохвиці 469
- Михайлівський золотoverхий собор, м. Київ 24, 230, 268, 428, 431, 432, 458, 516, 636, 647
- Острозький собор 195
- Різдво-Богодичний храм м. Гоголіва В[елико]-Димерського р-ну 540
- Різдво-Богородицький храм м. Чернобиля 577
- Св. Варваринська церква с. Козацького 606
- Св. Івана Богослова, м. Київ 431
- Св. Миколаївська церква с. Рудьківка 607
- Св. Різдва Богородиці церква, с. Христинівка 539
- Св. Троїцька Церква м. Немирова 635
- Св. Івано-Предтечинський катедр[альний] собор м. Лубни 572,
- Св. Івано-Предтечинський собор м. Харкова 645
- Св. Івано-Богословська церква, с. Текучої 538,
- Св. Іллінський храм с. Копачева Обухівського р-ну 569
- Св. Благовіщенська церква, м. Лохвиця 554,
- Св. Вознесенська ц[ерква] с. Будаївки Лохвицького району 541
- Св. Володимирський собор, м. Києва 43, 432
- Св. Воскресенський собор м. Липовця 604
- Св. Єлизавети на Труханівім о. м. Києва 575
- Св. Іванівський Катедральний Собор 558
- Св. Казанський катедральний собор м. Вінниці 557
- Св. Костянтина і Єлени в Бронксі, м. Нью-Йорк, США 648
- Св. Кузьмо-Дем'янівська церква с. В[еликі] Ташлики 549
- Св. Миколая Києво-Святошинської парафії 643

- Св. Михайлівський храм с. Будаївки, Будаївського р-ну 536
- Св. Михайловська церква м. Шепетівки 540, 542,
- Св. Пантелеймонівська церква, м. Біла Церква 268
- Св. Параскеви на Поділлі 635
- Св. Параскевіївська церква с. Війтівки 554
- Св. Покрівська церква с. Бабянки 549
- Св. Покрівська церква на Солом'янці, м. Київ 12, 637
- Св. Покрівська церква с. Корабелівка 540
- Св. Покрівська церква с. Яхників Роменської округи 537
- Св. Преображенський кафедральний собор м. Січеслав 650
- Св. Преображенський с. Стільне 550
- Св. Спаський храм м. Гоголіва В[елико]-Димерського району 540
- Св. Троїцький кафедральний собор м. Глухова 610, 611
- Св. Троїцька, м. Немирова 543
- Св. Троїцька, м. Тального 458, 554
- Св. Троїцький м. Умані 642
- Св. Троїцький храм, м. Ржищів 544
- Св. Успенський храм, м. Боярки Будаївського р-ну Київської округи 538, 539
- Софійський кафедральний, м. Київ 7, 8, 11, 19, 20, 21, 26, 28, 30, 32, 33, 34, 42, 44, 46, 47, 53, 56, 64, 76, 93, 99, 116, 130, 132, 133, 134, 135, 143, 181, 190, 229, 231, 233, 240, 242, 248, 251, 260, 268, 269, 274, 281, 316, 323, 328, 336, 358, 372, 382, 386, 387, 390, 391, 394, 395, 396, 397, 422, 426, 428, 431, 454, 464, 473, 475, 515, 517, 522, 527, 530, 532, 544, 634, 638, 640, 641, 642, 643, 647, 648, 650, 651
- Спаська церква с. Попівки 599, 617
- Спасо-Преображенська церква м. Звенигородки 554
- Стрітенський Собор м. Прилуки 555, 636
- Успенський собор на Подолі, м. Києва 643, 645
- Хресто-Воздвиженський храм с. Крюківщини Будаївського р-ну 564
- Церква при Імператорському російському посольстві в м. Рим (Італія) 193
- Монастирі:**
- Братський 358
- Віленський Свято-Троїцький 396
- Заіконоспаський (м. Москва) 395
- Київський Свято-Миколаївський 271
- Києво-Печерська Лавра 42, 43, 228, 272, 396, 458
- Межигірський Спас 42, 131
- Михайлівський 24, 426, 431, 611
- Московський Чудов 232
- Почаївська Свято-Успенська Лавра 193, 272
- Школи:**
- Блауберенська церковна 307
- Богословська 90, 117, 287
- Едеська 395
- Олександрійська 380, 457
- Пастирська (м. Київ) 209, 251
- Санкт-Петербурзька Артилерійська Михайлівська 635

Список скорочень

АМ СРР	– Автономна Молдавська Соціалістична Радянська Республіка
Виконком	– виконавчий комітет
ВПЦР, ВПЦРада	– Всеукраїнська Православна Церковна Рада
ВПЦС	– Всеукраїнський Православний Церковний Собор
ВСПП	– Всеукраїнська Спілка православних парафій
ВМН	– “Высшая мера наказания” (рос.)
ВУК	– Всеукраїнська комісія [по унормуванню життя УАПЦ]
ВУЦВК	– Всеукраїнський Центральний Виконавчий Комітет
ВУЦИК	– Всеукраинский Центральный Исполнительный Комитет (рос.)
ВУЧК	– “Всеукраинская чрезвычайная комиссия” (рос.)
ВЦР	– Всеукраїнська Церковна Рада
ВЦС	– Всеукраїнський Церковний Собор
ГПУ	– “Государственное политическое Управление” (рос.)
ДПУ	– Державне Політичне Управління
ДХЦ	– Діяльно-Христова Церква
ЗАГС	– [відділ, бюро] запису актів громадянського стану
ЗАТ	– Закрите акціонерне товариство
ЗДА	– З’єднані держави Америки
КГБ	– “Комитет Государственной Безопасности” (рос.)
МВД	– “Министерство внутренних дел” (рос.)
МЕКОСО	– Міжвідомча комісія у справах товариств і спілок (рос. абривіатура)
НАНУ	– Національна Академія наук України
НКВД	– “Народный Комиссариат Внутренних Дел” (рос.)
НКВС	– Народний Комісаріат Внутрішніх Справ
НКЮ, Наркомюст	– Народний Комісаріат Юстиції
Окразмінвідділ	– Округовий адміністраційний відділ
ОЦР, ОКРЦР, Окрцеркрада, Окрцерада	– Округова Церковна Рада
ПЦР, ПАРЦР, Парцерада	– Парафіяльна Церковна Рада
Політбюро ЦК КПРС	– Політичне бюро ЦК КПРС
РМ УРСР	– Рада Міністрів УРСР

РСФРР	– Російська Соціалістична Федеративна Республіка
РЦР, Райцерада	– Районова Церковна Рада
СМ ССРСР	– “Совет Министров СССР” (рос.)
СБ України	– Служба Безпеки України
СВУ	– “Спілка визволення України”
СРСР	– Союз Радянських Соціалістичних Республік
СФУЖО	– Світова Федерація Українських Жіночих Організацій
УАО УКГБ	– “Учетно-архивный отдел Управления Комитета Государственной Безопасности” (рос.)
УАПЦ	– Українська Автокефальна Православна Церква
УВАН	– Українська Вільна Академія Наук ім. Д. Антоновича у США, Нью-Йорк
УНКВД	– “Управление Народного Комиссариата Внутренних Дел” (рос.)
УНКВС	– Управління Народного Комісаріату Внутрішніх Справ
УСРР	– Українська Соціалістична Радянська Республіка
УРЕ	– Українська Радянська Енциклопедія
УРСР	– Українська Радянська Соціалістична Республіка
УСДРП	– Українська Соціал-Демократична Робоча Партія
ЦіЖ	– “Церква і Життя” (часопис УАПЦ)
ЦК КП(б)У	– Центральний Комітет Комуністичної партії більшовиків України
ЦК КПРС	– Центральний Комітет Комуністичної партії Радянського Союзу
ЦК РУП	– Центральний Комітет Руху Українських Поступовців
ЦР	– Церковна Рада

Список умовних скорочень

арк.	– аркуш
вид.	– видавництво, видання
всеч., всч.	– всечасний
губ.	– губернія
див.	– дивись
док.	– документ
еп.	– єпископ
зб.	– збірник
іл.	– ілюстрація
ім.	– імені
кн.	– книга
м.	– місто
обл.	– область
оп.	– опис
п.	– пан
пов.	– повіт, повітовий
прот.	– протоієрей
проф.	– професор
р-н	– район
р.	– рік
рр.	– роки
с.	– село
св.	– святий, свята
свящ.	– священник
спр.	– справа
ст.	– століття
стор.	– сторінка
т.	– том
укр.	– український
ф.	– фонд
цит.	– цитується [за виданням]
част., ч.	– частина
ч.	– число (номер)

Перелік документів

№ 1. Витяг з протоколу № 37/57 засідання Президії ВПЦР. 27 травня 1927 р.	59
№ 2. Витяг з протоколу № 50/70 засідання Президії ВПЦР. 28 червня 1927 р.	59
№ 3. Витяг з протоколу № 52/72 засідання Президії ВПЦР. 5 липня 1927 р.	60
№ 4. Список Округових Церковних Рад УАПЦ та окремих осіб, до яких планувалося розіслати повідомлення про скликання Передсоборної наради. [Після 5 липня 1927 р.]	61
№ 5. Дозвіл підвідділу культів Адміністраційного відділу Київського Округового Виконавчого Комітету на скликання ВПЦР Передсоборної наради № 4/15924. 25 липня 1927 р.	62
№ 6. Дозвіл підвідділу культів Адміністраційного відділу Київського Округового Виконавчого Комітету про додаткове внесення в порядок денний Передсоборної наради № 4/159. 27 липня 1927 р.	63
№ 7. Протокол Передсоборної наради. 26–30 липня 1927 р.	64
№ 8. Список членів Передсоборної наради. 26–30 липня 1927 р.	105
№ 9. Витяг з протоколу № 62/82 засідання Президії ВПЦР. 4 серпня 1927 р.	111
№ 10. Протокол засідання Предсоборної комісії по підготовці до Собору. 4 серпня 1927 р.	112
№ 11. Лист від ВПЦР до НКВС УСРР з проханням дати дозвіл на скликання Собору. 5 серпня 1927 р.	116
№ 12. Витяг з протоколу № 67/87 засідання Президії ВПЦР. 16 серпня 1927 р.	117
№ 13. Обіжник Президії ВПЦР до всіх округових церковних рад УАПЦ з проханням надіслати списки делегатів на Собор. 27 серпня 1927 р.	118
№ 14. Інструкція зі скликання Собору. 27 серпня 1927 р.	119
№ 15. Обіжник Президії ВПЦР до всіх округових церковних рад УАПЦ з повідомленням про надсилання програми Собору. 1 вересня 1927 р.	122
№ 16. Протокол № 72/92 засідання Президії ВПЦР. 2 вересня 1927 р.	123
№ 17. Витяг з протоколу № 74/94 засідання Президії ВПЦР. 9 вересня 1927 р.	124
№ 18. Проект відозви митрополита Василя Липківського до округових церковних соборів та витяг з протоколу № 74/94 засідання Президії ВПЦР. 9 вересня 1927 р.	125
№ 19. Регламент Собору. 28 вересня 1927 р.	128
№ 20. Лист від Президії ВПЦР до НКВС УСРР з проханням дати дозвіл на скликання під час Собору Великих Покрівських Зборів ВПЦР. 10 жовтня 1927 р.	131
№ 21. Лист Передсоборної комісії до Київського митрополита Іннокентія (Пустинського) із запрошенням прибути на Собор. 13 жовтня 1927 р.	132
№ 22. Запрошення на Собор М.С. Грушевському та іншим науковцям. 13 жовтня 1927 р.	133

№ 23. Запрошення на Собор В.Ф. Дурдуківському та іншим діячам. 13 жовтня 1927 р.	134
№ 24. Запрошення на Собор М.Н. Морозу. 13 жовтня 1927 р.	135
№ 25. Стенограма від 17 жовтня 1927 р.	136
№ 26. Стенограма ранкового засідання від 18 жовтня 1927 р.	145
№ 27. Стенограма вечірнього засідання від 18 жовтня 1927 р.	151
№ 28. Стенограма ранкового засідання від 19 жовтня 1927 р.	164
№ 29. Стенограма вечірнього засідання від 19 жовтня 1927 р.	182
№ 30. Стенограма ранкового засідання від 20 жовтня 1927 р.	196
№ 31. Стенограма ранкового засідання від 21 жовтня 1927 р.	234
№ 32. Стенограма вечірнього засідання від 21 жовтня 1927 р.	276
№ 33. Стенограма ранкового засідання від 22 жовтня 1927 р.	292
№ 34. Стенограма ранкового засідання від 24 жовтня 1927 р.	309
№ 35. Стенограма вечірнього засідання від 24 жовтня 1927 р.	325
№ 36. Стенограма ранкового засідання від 25 жовтня 1927 р.	333
№ 37. Стенограма вечірнього засідання від 25 жовтня 1927 р.	351
№ 38. Стенограма ранкового засідання від 26 жовтня 1927 р.	359
№ 39. Стенограма вечірнього засідання від 26 жовтня 1927 р.	382
№ 40. Стенограма ранкового засідання від 27 жовтня 1927 р.	398
№ 41. Стенограма вечірнього засідання від 27 жовтня 1927 р.	419
№ 42. Стенограма ранкового засідання від 28 жовтня 1927 р.	433
№ 43. Стенограма вечірнього засідання від 28 жовтня 1927 р.	444
№ 44. Стенограма ранкового засідання від 29 жовтня 1927 р.	460
№ 45. Накази церковним соборам і церковним радам УАПЦ [1926–1927 рр.]	477
1. Передмова до наказів Церковним Соборам і Радам.	478
2. Проект церковно-адміністративного поділу УАПЦ.	482
3. Наказ Церковним Соборам УАПЦ.	484
4. Наказ Церковним Радам УАПЦ.	498
5. Післямова.	512
№ 46. Заява єпископа Микола Ширая до Собору. 19 жовтня 1927 р.	515
№ 47. Розклад часу праці Комісії Собору із зазначенням помешкань на Софійському подвір'ї, де працюватимуть комісії. 19–21 жовтня 1927 р.	517
№ 48. Оголошення про час і місце роботи Комісії Собору. 19–21 жовтня 1927 р.	518
№ 49. Записка делегації від Собору до представника Радвлади. 21 жовтня 1927 р.	519
№ 50. Протокол засідання Президії Собору. 21 жовтня 1927 р.	521
№ 51. Дозвіл підвідділу культів Адміністративного відділу Київського Округового Виконавчого Комітету про додаткове внесення в порядок денний Собору № 4/20848. 22 жовтня 1927 р.	523
№ 52. Протокол № 1 засідання церковно-господарчої комісії Собору. 23 жовтня 1927 р.	524
№ 53. Лист від Президії ВПЦР до єпископа о. Петра Тарнавського із запрошенням прибути на Собор. 25 жовтня 1927 р.	526
№ 54. Прохання Президії ВПЦР до Політконтролю про надання дозволу на фотографування делегатів Собору. 26 жовтня 1927 р.	526
№ 55. Звернення Собору до вірних УАПЦ. 30 жовтня 1927 р.	527
№ 56. Промова Митрополита Київського і всієї України Миколая Борецького при закритті Собору. 30 жовтня 1927 р.	530
№ 57. Статистична відомість щодо персонального складу членів Собору.	533
№ 58. Статистичні дані про кількість делегатів Собору.	533
№ 59. Список делегатів.	535

№ 60. Реєстр гостей.	579
№ 61. Посвідчення свящ. Василю Дорошенку виступати на Соборі. 26 вересня 1927 р.	591
№ 62. Посвідчення групи делегатів Кошарської парафії Бірзульського району АМССР на округовий церковний Собор. 27 вересня 1927 р.	591
№ 63. Витяг з постанови членів парафії с. Теліженець про обрання делегатів на Собор. 2 жовтня 1927 р.	592
№ 64. Заява до ВПЦР групи делегатів Кошарської парафії Бірзульського району АМССР. 4 жовтня 1927 р.	593
№ 65. Звернення до Передсоборної комісії Собору єпископа Юрія Михновського. 7 жовтня 1927 р.	594
№ 66. Витяг з протоколу загальних зборів Миколаївської парафії округової церковної ради Слобожанщини і Донеччини. 9 жовтня 1927 р.	595
№ 67. Посвідка Івану Криволапу про те, що він є обранець Конотопського округового церковного Собору. 11 жовтня 1927 р.	596
№ 68. Список делегатів на Собор від Дніпропетровсько-Запорізької крайової церкви, поданий до Президії ВПЦР. 12 жовтня 1927 р.	597
№ 69. Список делегатів на Собор від Ніжинської округи, надісланий до Президії ВПЦР. 13 жовтня 1927 р.	598
№ 70. Заява до Конотопської округової церковної ради від парафіяльної церковної ради с. Попівки про заміну одного делегата іншим. 13 жовтня 1927 р.	599
№ 71. Посвідчення Прохорівської парафіяльної церковної ради про обрання Андрія Чуприни делегатом Собору. 14 жовтня 1927 р.	599
№ 72. Посвідчення Філімона Пресмицького як уповноваженого на Собор. 14 жовтня 1927 р.	600
№ 73. Пояснення до ВПЦР щодо обрання делегатом Собору протодиякона Михайла Папуги. 15 жовтня 1927 р.	601
№ 74. Посвідчення делегата свящ. Василя Дорошенка на Собор. 15 жовтня 1927 р. ...	601
№ 75. Супровідний лист до витягу з протоколу загальних зборів парафії Миколаївського собору Слобожансько-Донецької округової церковної ради до Мандатної комісії Собору. 15 жовтня 1927 р.	602
№ 76. Посвідка делегата Собору Михайла Папуги. 15 жовтня 1927 р.	602
№ 77. Посвідчення свящ. Ригору Філіповичу про обрання його делегатом Собору. 16 жовтня 1927 р.	603
№ 78. Посвідчення свящ. Василя Дорошенка бути делегатом Собору. 16 жовтня 1927 р.	603
№ 79. Пояснення до Мандатної комісії щодо визнання протодиякона Михайла Папуги делегатом Собору. 17 жовтня 1927 р.	604
№ 80. Заява члена ВПЦР від Миколаївщини Андрія Гука зареєструвати його як члена Собору. 17 жовтня 1927 р.	605
№ 81. Заява свящ. Костянтина Биковця про включення його до складу делегатів Собору. 17 жовтня 1927 р.	605
№ 82. Прохання свящ. Івана Діденка про включення його до складу делегатів Собору. 17 жовтня 1927 р.	606
№ 83. Довідка Данилу Сташенку про те, що він уповноважений бути делегатом Собору. 17 жовтня 1927 р.	606
№ 84. Прохання від Рудьківської парафіяльної ради до Мандатної комісії про надання інформації щодо перебігу Собору. 17 жовтня 1927 р.	607
№ 85. Пояснення свящ. Михайла Клименка до Президії Собору у справі надання йому статусу делегата. 19 жовтня 1927 р.	607

№ 86. Довідка для Мандатної комісії про заперечення права бути делегатом Собору свящ. Михайла Клименка. 19 жовтня 1927 р.	608
№ 87. Заява до Мандатної Комісії єп. Володимира Самборського з приводу присутності серед делегатів Собору свящ. Петра Заботи. 19 жовтня 1927 р.	609
№ 88. Заява до Мандатної комісії свящ. Василя Дорошенка. 19 жовтня 1927 р.	609
№ 89. Повідомлення Краєвого Собору Дніпропетровщини про неправдивість обрання Дорошенка делегатом Собору. 20 жовтня 1927 р.	610
№ 90. Прохання єп. Володимира Самборського включити Йосифа Піндюрова до складу гостей Собору. 21 жовтня 1927 р.	610
№ 91. Заява представників Бердичівської округової церковної ради до Президії Собору про клопотання перед урядом. 24 жовтня 1927 р.	611
№ 92. Заява свящ. Валентина Пінчука до Президії Собору про дозвіл від'їхати додому. 25 жовтня 1927 р.	612
№ 93. Прохання свящ. Івана Діденка до Президії Собору. 26 жовтня 1927 р.	612
№ 94. Заява прот. М. Савченка до Президії Собору 1927 р. 26 жовтня 1927 р.	613
№ 95. Заява Ілії Пиминенка до Президії Собору. 26 жовтня 1927 р.	614
№ 96. Заява Семена Кукоби до Президії Собору. 27 жовтня 1927 р.	614
№ 97. Колективна заява до Президії Собору про дозвіл бути присутніми на засіданнях. Жовтень 1927 р.	615
№ 98. Посвідчення свящ. Василю Дорошенку від Ново-Іванівської парафіяльної ради бути делегатом Собору УАПЦ. [Жовтень 1927 р.]	616
№ 99. Заява групи делегатів від Конотопщини до Собору. [Жовтень 1927 р.]	616
№ 100. Заява до Мандатної комісії Собору від голови округової церковної ради Конотопщини Давида Пухальського. [Жовтень 1927 р.]	617
№ 101. Посвідка Євдокії Білецької про обрання її делегатом Собору. [Жовтень 1927 р.]	618
№ 102. Витяг з протоколу № 41 засідання Президії ВПЦР. 23 січня 1928 р.	618
№ 103. Внесення Володимира Чехівського до секретаріату щодо розгляду і ствердження протоколів Собору. 28 січня 1928 р.	619
№ 104. Статут УАПЦ. 10 грудня 1926 р.	620
№ 105. Уривок з книги Митрополита Василя Липківського "Історія Української Православної Церкви". Розділ VII: Відродження Української Церкви [1932 р.]	629

Наукове видання

**ДРУГИЙ
ВСЕУКРАЇНСЬКИЙ
ПРАВОСЛАВНИЙ
ЦЕРКОВНИЙ СОБОР
УАПЦ**

17–30 жовтня 1927 року

Упорядники:

С.І. Білокін, І.М. Преловська, І.М. Старовойтенко

Редактор *Броніслав АДАМОВИЧ*
Художній редактор *Георгій СЕРГЄЄВ*
Технічний редактор *Майя ПРИТИКІНА*
Оригінал-макет підготувала *Ярослава ЛЕНГО*

Підп. до друку 01.02.07.
Формат 70x100 1/16. Папір офс. Офс. друк.
Ум. друк. арк. Обл.-вид. арк.
Ціна договірна.
Наклад 1000. Замовлення №